

DE JAVA-OORLOG

VAN

1825-30

DOOR

E. S. DE KLERCK,
OFFICIER DER INFANTERIE BIJ HET NED. O. I. LEGER.

UITGEGEVEN DOOR HET BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN
MET MEDEWERKING VAN DE NEDERLANDSCH-INDISCHE REGEERING.

VIERDE DEEL.

BATAVIA
LANDSDRUKKERIJ

'S HAGE
M. NIJHOFF

1905.

VOORBERICHT.

Toen besloten was, de voltooiing van dit werk aan een subaltern officier toe te vertrouwen, en het Legerbestuur daarvoor het oog op mij liet vallen, heb ik vermeend de opdracht te moeten aanvaarden.

Moest het mijn streven zijn, getrouw te blijven aan de werkwijze mijns voorgangers, waar onderzoek mij voerde tot een meening afwijkende van of zelfs strijdig met de zijne, heb ik mij het recht van onafhankelijk oordeel voorbehouden en desnoodig de redenen bekend gesteld, waarom ik een andere voorstelling meende te moeten geven.

Zoo achtte ik een nadere bespreking van het krijgsbeleid zeer gewenscht, vooral met het oog op het in 1828 krachtig doorgevoerde bentengstelsel, en geloofde ik te moeten terugkomen op den opstand in Rembang, omdat ook later in den oorlog pogingen zijn gedaan, om de aandacht der onzen van het hoofdoperatietooneel af te leiden. Dan nog heb ik het noodig gevonden, om de m. i. te recht door Weitzel gewraakte vermindering der soldijen andermaal te berde te brengen; die maatregel toch kan niet hebben nagelaten op den geest van het leger en de handelingen van zijn bevelhebber invloed uit te oefenen.

Het is duidelijk, dat waar over zulke belangrijke zaken zoo verschillend door mijn voorganger en mij wordt gedacht, ook ons oordeel over de hoofdpersonen uiteen moet loopen. Zoo denk ik over Gen. De Kock gunstiger dan de heer Louw en kan ik allerminst diens meening onderschrijven, dat genoemd krijgsoverste uit eigenbelang „den opstand in Rembang kalm" zou hebben laten „voortwoeden".

En Du Bus? Zou men geen hulde kunnen doen aan diens groote verdiensten zonder blind te zijn voor zijn feilen!

Voor de door mij gebruikte bronnen verwijs ik naar de betrekkelijke noten aan den voet der bladzijden. Een beteekenende aanwinst bleken mij de in 1901 door den heer P. H. van der Kemp uitgegeven „Brieven van en aan Van de Graaff, 1816—1826", en een door den oud-kolonel Willems bereidwillig afgestane bundel particulieren brieven van De Kock aan zijn vriend Cleerens.

De gevechtsrapporten, arm aan tactische gegevens, maakten het slechts mogelijk de bewegingen der troepen in grove trekken weêr te geven. Weet men daarbij, dat de terreinschetsen, die eens het meerendeel dier rapporten hebben vergezeld — de Majoor De Stuers stelde naar die schetsen de bij zijn werk „Guerre de Java" behoorende kaart samen — te loor zijn geraakt, dan is het duidelijk, dat in tactische bijzonderheden slechts zelden kon worden getreden.

Niemand is meer dan ik overtuigd, dat dezen arbeid gebreken aankleven; aan de critiek om daarop te wijzen.

Ten slotte een oprechte dankbetuiging aan allen, die mij in dezen van hunne belangstelling hebben doen blijken.

E. S. DE KLERCK.

INHOUD VAN HET VIERDE DEEL.

BIJLAGEN.

NAMEN DER OFFICIEREN EN OUD-OFFICIEREN, DIE AAN DEN JAVA-OORLOG HEBBEN DEELGENOMEN EN IN DIT DEEL VOOR HET EERST WORDEN VERMELD, MET AANDUIDING VAN DE BLADZIJDE, WAAROP EEN EXTRACT UIT HUN STAMBOEK WORDT AANGETROFFEN, WANNEER DIT AAN HET DEP^{T}. VAN OORLOG AANWEZIG WAS.

VERBETERINGEN.

Bladz.	7	regel	4	staat:	hetzij,	lees: het zij.
„	18	„	3	„	: Vandalisme,	„ : vandalisme.
„	20	„	10	„	: De Steurs,	„ : De Stuers.
„	22	„	16	„	: ministrieele,	„ : ministerieele.
„	23	„	11	„	: voorwaardelijk!,	„ : voorwaardelijk.
„	25	„	6	„	: in,	„ : en.
„	32	„	13	„	: worden,	„ : woorden.
„	36	„	4	„	: werd Resident,	„ : werd de Resident.
„	38	„	27	„	: de officieren,	„ : de officieren en minderen.
„	40	„	5	„	: te dienen,	„ : te dienen, voor beide partijen waarschijnlijk.
„	43	„	34	„	: Batailllon,	„ : Bataillon.
„	46	„	28	„	: aangezicht,	„ : gezicht.
„	53	„	27,	noot staat:	afscheept,	„ : afgescheept.
„	53	„	29,	id. „	: quaestie mede,	„ : quaestie, mede.
„	53	„	40,	id. „	: billijker,	„ : goedkooper.
„	54	„	17	staat:	schaarste,	„ : schaarschte.
„	64	„	31	„	: aanwijzigingen,	„ : aanwijzingen.
„	66	„	19	„	: tev erwagten,	„ : te verwagten.
„	67	noot	(1)	„	: Bijlage I,	„ : Bijlage Ic.
„	68	regel	3	„	: gehuistvest,	„ : gehuisvest.
„	74	„	34	„	: collonne,	„ : colonne.
„	76			„	: (1), (1), (2), (2).	„ : (1), (2), (3), (4).
„	81	„	2	„	: premi,	„ : premie.
„	81	„	18	„	: De Pauli,	„ : De Pauly.
„	99	„	5	„	: warme huide,	„ : huide.
„	99	„	22	„	: werden,	„ : werd.
„	144	„	28	„	: afgaan (1).,	„ : afgaan (2).
„	106	„	4 en 5	staat:	den blooten zucht,	„ : de bloote zucht.
„	115	„	3	staat:	Com. Gon.,	„ : Com. Gen.
„	119	„	12	„	: slechts,	„ : slechtst.
„	120	„	26	„	: nieuwe,	„ : nieuw.
„	124	„	36	„	: vrij waren,	„ : vrijwaren.
„	125	„	30	„	: zooverre de,	„ : zooverre niet de.
„	128	„	5	„	: onderofficcieren,	„ : onderofficieren.
„	128	„	16	„	: doel werd,	„ : doel bijna werd.
„	131	„	11	„	: wederkeering,	„ : wederkeerig.
„	139	„	24	„	: sukkellende,	„ : sukkelende.
„	144	„	7	„	: den mobielen-colonnes,	„ : den mobiele-colonnes.
„	144	„	13	„	: den hulpbasis,	„ : de hulpbasis.

Bladz. 144	regel 13	staat:	den hoofdbasis,	lees: de hoofdbasis.
,, 145	,, 1	,,	: hun,	,, : haar.
,, 146	noot [2]	,,	: oostelijk,	,, : westelijk.
,, 150	regel 14	,,	: billijker,	,, : goedkooper.
,, 151	,, 24 en 34	staat:	gezoute,	,, : gezouten.
,, 155	,, 13	staat:	Handelsmaatij.,	,, : Handelmaatij.
,, 160	,, 15	,,	: destijd,	,, : destijds.
,, 162	,, 29	,,	: oogwerk,	,, : oogmerk.
,, 164	,, 12	,,	: ziet,	,, : niet.
,, 164	,, 19	,,	: prijzen,	,, : spijzen.
,, 164	,, 32	,,	: convalescentzalen,	,, : convalescentenzalen.
,, 165	,, 31	,,	: de een,	,, : ,,de een.
,, 166	,, 10	,,	: Schalk's [3],	,, : Schalk's [2].
,, 168	,, 34	,,	: oprichter,	,, : opzichter.
,, 169	,, 22	,,	: bedekt,	,, : bedenkt.
,, 169	,, 27	,,	tenu,	,, : tenue.
,, 170	,, 22	,,	: dienst bepaald,	,, : dienst, Asmus, bepaald.
,, 170	,, 30	,,	: verstrekken,	,, : vertrekken.
,, 173	,, 9	,,	: desnood,	,, : desnoods.
,, 173	,, 31	,,	: hem,	,, : hun.
,, 173	,, 33	,,	: volmacht,	,, : volmaakt.
,, 177	,, 1	,,	: bekend,	,, : bekende.
,, 177	,, 5	,,	: Ziekenrapporten,	,, : Ziekenrapporten [1].
,, 181	,, 33	,,	: geenzins,	,, : geenszins.
,, 197	,, 12	,,	: Grabiak,	,, : Grabjak.
,, 197	,, 33	,,	: enome,	,, : enorme.
,, 216	,, 26	,,	: Overster,	,, : Overste.
,, 226	,, 18	,,	: Van Hupbergen,	,, : Van Hopbergen.
,, 227	,, 11	,,	: aan gemarcheerd,	,, : aangemarcheerd.
,, 254	,, 15	,,	: Nn,	,, : Nu.
,, 282	noot [1]	,,	: Jaeques,	,, : Jacques.
,, 331	regel 8	,,	: De 22e,	,, : Den 22en.
,, 331	,, 27	,,	: moest,	,, : moesten.
,, 358	,, 36	,,	: werd,	,, : werden.
,, 359	,, 25	,,	: gevoeldende,	,, : gevoelende.
,, 378	,, 23	,,	: Gĕloegoe,	,, : Gĕgoeloe.
,, 378	,, 30	,,	: de muitelingen,	,, : den muitelingen.
,, 387	,, 9	,,	: te zoeken;	,, : te zoeken.
,, 390	,, 8	,,	: Goronlanga,	,, : Gorolanga.
,, 390	,, 13	,,	: uit een,	,, : uiteen.
,, 395	,, 4	,,	: Schrijver [2],	,, : Schrijver [1].
,, 400	,, 19	,,	: Poedak,	,, : Poendak.
,, 405	,, 13	,,	: had, Dipanĕgoro,	,, : had. Dipanĕgara.
,, 406	,, 19	,,	: eerst bedoelde,	,, : eerstbedoelde.
,, 407	,, 31	,,	: bij gedragen,	,, : bijgedragen.
,, 408	,, 14	,,	: tocht,	,, : toch.
,, 410	,, 5	,,	: uitvoering,	,, : uitvoerig.
,, 419	,, 20	,,	: overgaan,	,, : over te gaan.
,, 438	,, 11	,,	: dergelijke,	,, : dergelijk.
,, 438	,, 18	,,	: geschikt is.,	,, : geschikt is".
,, 452	,, 28	,,	: de Munck,	,, : De Munck.
,, 456	,, 2	,,	: ünterscheiden,	,, : unterscheiden.
,, 456	,, 9	,,	: onmerking,	,, : opmerken.
,, 456	,, 18	,,	: eens,	,, : eenmaal.

Bladz. 457 regel 7 staat: hunnen, lees: kunnen.
„ 461 „ 22 „ : Vortenlanden, „ : Vorstenlanden.
„ 470 „ 5 „ : dat een, „ : dat in een.
„ 476 „ 25 „ : serimpis (1), „ : serimpis (2).
„ 476 noot (2), regel 3 staat: bebooren, „ : behooren.
„ 478 regel 13 staat: vaderlijke, „ : vaderlijk.
„ 485 „ 1 en 21 staat: Ingěbey, „ : Ingébey.
„ 488 „ 18 staat: vordeel, „ : voordeel.
„ 492 „ 5 „ : weggelegd ernstig, „ : weggelegd, ernstig.
„ 496 „ 24 „ : om, door, „ : , om door.
„ 497 „ 27 en 28 en noot (1) staat: Van de Poel, lees: Van der Poel.
Even zoo op: 509/32, 510/2, 20, 25, 511/25 en noot (2).
Bladz. 498 regel 20 staat: gevolgd, lees: gevolgde.
„ 500 „ 22 „ : ons, „ : ons opnieuw.
„ 501 „ 5 „ : Buschken's, „ : Buschkens'.
„ 510 „ 8 „ : verscheiden, „ : verscheidene.
„ 512 „ 20 „ : tevoren, „ : te voren.
„ 518 noot (3), regel 3 staat: 1 Maart 1828, „ : 1 Maart 1829.
„ 521 regel 26 staat: sleepende, „ : slepende.
„ 536 noot (1) „ : Gědongan, „ : Sěntolo.
„ 538 regel 31 „ : tusschende, „ : tusschen de.
„ 552 „ 26 „ : naarmate, „ : naarmate.
„ 555 „ 24 „ : gewonden, „ : gewonde.
„ 556 „ 20 „ : stortte, „ : stootte.
„ 557 noot (1), regel 6 staat: aangeprezen, „ : „aangeprezen.
„ 576 regel 13 st..at: later —, „ : later,.
„ 578 „ 28 „ : besluiten". (2), „ : besluiten". (2).
„ 592 „ 4 „ : overijling, „ : „overijling",.
„ 603 noot (1) „ : overtzetting, „ : overzetting.
„ 609 regel 11 „ : te elfder ure, „ : ter elfder ure.
„ 624 „ 25 „ : dien men, „ : die men.
„ 630 „ 5 „ : Bojolali, „ : Bojolali verbonden,
„ 630 noot (1) „ : Hoofdstud, „ : Hoofdstuk.
„ 643 regel 35 „ : trouwens, „ : overigens.
„ 645 „ 23 „ : den Dipaněgoro, „ : dan Dipaněgara.
„ 648 „ 2 „ : verterkingen, „ : versterkingen.
„ 651 „ 8 „ : beneden, „ : benden.
„ 658 „ 5 „ : colones, „ : colonnes.
„ 663 „ 14 „ : de heuvel, „ : den heuvel.
„ 669 „ 33 „ : zoo dat, „ : zóó, dat.
„ 697 „ 6 „ : van daar, „ : vandaar.
„ 697 noot (2) „ : Sindangněgoro, „ : Sindaněgara.
„ 698 regel 1 en 7 staat: Sindangněgoro, „ : Sindaněgara.
„ 720 „ 17 staat: gemeen, „ : uitstaande.
„ 735 „ 21 „ : mede (2), „ : mede (1).
„ 739 „ 2 „ : schiedt, „ : scheidt.
„ 748 „ 17 en 32 staat: Hadjalie, „ : Hadjali.
„ 757 „ 20 staat: tjatja's, „ : tjatjah's.
„ 758 „ 19 „ : bestroken, „ : besproken.
„ 774 „ 33 „ : hijzelf, „ : hij zelf.
„ 782 „ 36 „ : voordeeling, „ : voordeelig.

OPGAVE DER KAARTEN EN PLANS BEHOORENDE BIJ HET VIERDE DEEL.

---

1. Overzichtskaart op $^1/_{250000}$ van het oorlogstooneel.
2. Plan eener versterking nabij Banjoemas op een schaal van 50 Rijnl. voeten op den duim.

HOOFDSTUK I.

HET OPERATIEPLAN. TWISTGESCHRIJF DAAROVER. EEN EN ANDER OVER DE WAPENS EN DIENSTEN IN HET ALGEMEEN.

Het vierde oorlogsjaar is vooral uit een krijgskundig oogpunt zeker wel het merkwaardigste van den geheelen oorlog. Het heeft zich gekenmerkt door een vooruitgang zoo tastbaar, dat toen regenmoesson en onderhandelingen den wapenen tijdelijk rust schonken, de opstand reeds zulk een phase was ingetreden, dat men het einde daarvan binnen een afzienbare tijdsruimte verwachten mocht.

Dankte men die betere resultaten aan een nieuwe wijze van krijgvoering? Die vraag moet naar onze meening ontkennend worden beantwoord. Er werd gedurende 1828 gehandeld overeenkomstig een voor het voorafgaande jaar ontworpen veldtochtsplan, en dat plan bleef geheel binnen het kader van het sedert den aanvang der onlusten gehuldigde hoofddenkbeeld: insluiting van de kern van 's vijands strijdkrachten. Dat is steeds de leidende gedachte geweest; zij heeft in den loop des oorlogs geenerlei verandering ondergaan.

Anders was het gesteld met de wijze van uitvoering; deze is door de ervaring gaandeweg gelouterd, meer oordeelkundig geworden. Toen overtuigend gebleken was, dat men zich op den goeden weg bevond, maakte een ruimere beschikking over strijdkrachten het mogelijk dien te blijven volgen tot het einddoel was bereikt.

De Java-oorlog is een bevestiging van Napoleon's woord: „La guerre est un art simple et tout d'exécution" in den zin dien A. G. in zijn stratégie aan die woorden toekent, waar hij zegt: „Mais si la guerre est simple dans sa conception générale, il n'en est pas de même de l'exécution" [1].

Inderdaad leert ons de bestudeering van dezen oorlog, dat van het begin af de beide krijgvoerende partijen elk door slechts een hoofddenkbeeld werden

---

[1] Stratégie par A. G. Edition Baudoin, Paris 1895.

geleid. Dipanĕgara trachtte steeds zijn invloedsfeer uit te breiden, bij voorkeur in de Mantjanĕgarasche landen, ten einde zich een zoo ruim mogelijke bron van geld en manschappen te verzekeren; Gen. De Kock was er voortdurend op uit om den opstand terug te brengen binnen de grenzen van zijn bakermat: Mataram. Bagawanta en Praga waren daartoe uit een militair-geographisch oogpunt als aangewezen.

Zoo zien wij in September 1825, onmiddellijk nadat onze positie in Sĕmarang en Pĕkalongan verzekerd was, Van Geen en Cleerens respectievelijk oprukken naar Solo en de Bagawanta, met het doel den Hoofdmuiteling, die in het Sĕlarongsche staat, in te sluiten en te vernietigen.

Deze dubbele strategische omvatting mislukt, hoofdzakelijk als gevolg van het gebrek aan behoorlijke communicatie tusschen beide operatielijnen.

Van Geen gaat tot den tactischen aanval over, lang voor Cleerens de Bagawanta heeft bereikt. Deze slaagt er wel is waar in den rechteroever dier rivier te bezetten, maar kan zich niet handhaven, omdat zijn verandering van operatiebasis, van Zuid-Pĕkalongan naar Magĕlang, overijld, zijn nieuwe operatielijn, Magĕlang-Lowano, niet verzekerd is. Door gebrek aan voorraden, het niet ontvangen van bevelen van het Hoofdkwartier, en vooral, het niet verkrijgen van verband met Van Geen, wordt hij gedwongen tot het prijsgeven zijner positie.

Toen Dipanĕgara dadelijk daarop riposteert door een inval in Kĕdoe, worden wij van strategische aanvallers verdedigers; het gaat niet langer om het winnen van terrein, maar uitsluitend om het behouden daarvan.

De uitslag bewijst, niet dat het hoofddenkbeeld ondeugdelijk is, maar dat de uitvoering verkeerd was. Hij leert den onzen intusschen, dat de bevestiging van den grooten weg tusschen Magĕlang en Jogja een onafwijsbare eisch is; bentengs verrijzen achtereenvolgens bij Pisangan, Kalidjĕngking, Tèmpèl en andere punten.

Gedurende de laatste maanden van 1825 en in de eerste helft van '26 voeren wij den oorlog strategisch-defensief. Nu eens is het de vijand, dan weder zijn wij het, die het initiatief tot tactisch-offensieve handelingen nemen.

Tactisch-offensief is de vermeestering van Plèrèd, in April, en de tweede verovering dier veste in Juni 1826.

Het strategisch-offensief wordt door ons in Juli d.a.v. hernomen; het geldt wederom het oorspronkelijke plan: de insluiting. Dĕksa is daarbij ons eerste object. Weder neemt Cleerens een strategische positie achter de Bagawanta in, nu echter een meer uitgebreide, aangeleund in het zuiden aan den Ind. Oceaan, in het noorden aan het gebergte van Mĕnorèh. Op de accèssen in het zuiden van Kĕdoe staan thans bentengs, te Mĕnorèh, Gĕgĕrbadjing en

Trajĕm. In het oosten van Mataram zijn troepen geëchelonneerd langs den linker-Pragaoever van den mond der Bĕdog tot Bĕliga in het noorden.

De groote weg Magĕlang—Jogja is ten overvloede verzekerd door de colonne Le Bron, die waken moet tegen een doorbreken naar de zijde van Padjang.

Te Magĕlang is een kleine strategische reserve, terwijl de beide omvattende liniën in den rug worden gedekt door barisans, die de rust zullen handhaven. Dipanĕgara wacht den aanval in Dĕksa niet af; 8 Juli blijkt dit verlaten. De volgende weken wordt Dipanĕgara van de eene colonne op de andere geworpen. Hij lost zijn macht op en maakt daardoor de vervolging zeer moeilijk.

Tegen het eind van Juli verschijnt Gen. Van Geen met troepen van Soerabaja in het bivak te Dĕksa. De vervolging wordt nu krachtiger. Van Geen vertrouwt haar aan Cleerens toe, om zelf in het stroomgebied van de Kontĕng, in het Grogolsche, den vuurhaard van het verzet, zijn bijna geleden nederlaag bij Bĕdilan te gaan wreken. Eind Juli is de toestand ons zoo gunstig, dat men algemeen van oordeel is, Dipanĕgara tot overgave te kunnen dwingen.

De overvalling der voogden van den jongen Sultan en terzelfder tijd de nederlaag door den Hoofdmuiteling aan onzen bondgenoot Mangkoenĕgara toegebracht doen de illusie plotseling in rook verdwijnen. Voor de tweede maal worden wij teruggewezen op het strategisch-defensief; Cleerens moet naar Kĕdoe, De Bast naar Jogja, Diell en Koesoemajoeda naar Lĕdok, en het Hoofdkwartier naar Solo, het laatste om het afvallig worden van den Soenan te voorkomen. Alles staat weder in vollen opstand; 's vijands moreel is enorm gestegen; de bevolking valt hem bij: zoo wil het haar eigenbelang! Onze bondgenoot Solo wordt van de zuidelijke helling van den Mĕrapi door den Hoofdmuiter zelf bedreigd.

De tweede poging tot insluiting heeft gefaald, maar de leering, die men uit het gebeurde heeft getrokken, zal ons in een volgend tijdperk ten nutte komen. De leering nl., dat het geringste voordeel door den vijand behaald, in zijn gevolgen zoo ernstig is, dat daardoor alles op losse schroeven wordt gesteld; m.a.w., dat de best uitgevoerde operatiën ons geen blijvend succès kunnen geven, als niet de streken in den rug onzer troepen afdoende verzekerd zijn. Tevens is de noodzakelijkheid gebleken om den weg, die langs den voet van den Mĕrapi van Pisangan naar Bojolali voert, zoodanig te bevestigen, dat wij er meester zijn. Zoo niet! dan blijft Dipanĕgara in staat om, zich daar nestelende, Kĕdoe, Jogja en Solo te bedreigen, en beteekent een doorbreken van die linie langs den weg Jogja—Magĕlang het opnieuw uitbarsten van onrust in de Oostel.-Mantjanĕgarasche landen.

In de Westelijke heeft men, vóór de Bagawanta ten tweeden male wordt bezet, bij den opmarsch naar die rivier detachementen achtergelaten te Roma-

djatinĕgara, Karang-Rajoeng en Pandjĕr. Na het mislukken der insluiting gedwongen terug te gaan tot in Lĕdok, trekt Diell in September weder zuidwaarts naar Banjoemas. Daar, te Bantar en te Kotawaringin verrijzen bentengs, die met Sĕgaloeh de gemeenschap met Lĕdok door de Sĕrajoevallei zullen verzekeren. De versterkingen in dien tijd te Ajah en Karangbolong gebouwd, hebben een ander doel: de beveiliging van den vogelnestpluk.

Toen men het derde oorlogsjaar inging, was de toestand in geen enkel opzicht verbeterd. Alleen, men had veel geleerd. De ervaring had doen zien, dat de beoogde insluiting slechts mogelijk en vruchtdragend kon zijn na een zorgvuldige voorbereiding, die zich niet mocht beperken tot de eigenlijke operatiën, maar zich moest uitstrekken tot het gebied, waarin wij reeds meester waren. De streken in den rug der opereerende colonnes moesten blijvend worden bezet. De ondervinding, dat de bevolking in de nabijheid der reeds bestaande bentengs ons niet licht afvallig werd en dat de muitelingen voor die bentengs ontzag hadden, deed het denkbeeld rijpen, de zoo begeerde handhaving der rust te bevorderen door het vermeerderen der redoutes.

Zoo heeft zich het z.g. bentengstelsel ontwikkeld, maar het ware een onjuistheid te beweren, dat vóór dien stelselloosheid heeft geregeerd.

Zelfs al had men zich reeds dadelijk na het uitbreken der onlusten overtuigd gehouden, beter nog, kunnen houden, dat het bentengstelsel zeker tot het doel leiden zou, dan nog ware het een onbillijkheid te vergen, dat dit stelsel — om ons nu eens aan die verkeerde benaming te houden — dan ook dadelijk gevolgd was. Men kiest nu eenmaal niet à priori den meest tijdroovenden en ook kostbaarsten weg, als niet gebleken is de practische ongeschiktheid van meer kortere wegen.

Daarbij kwam nog, dat men de eerste jaren van den oorlog in de materieele onmogelijkheid is geweest, om het krijgstooneel met behulp van een ruim aantal bentengs in te perken. Want al is het waar, dat de bezetting in den regel nauwelijks meer dan defensieve kracht aan die versterkingen gaf, het is al even waar, dat het oprichten daarvan altijd en overal 's vijands strijdzucht heeft geprikkeld; dat dit moest geschieden onder dekking van een of meer mob. cols., en dat de nabij de bentengs in bivak gelegerde mobiele troepen vaak zeer langen tijd daarin moesten vertoeven, vóór de toestand hun vertrek naar elders gedoogde.

Maar ook, bentengs alleen konden ons het einde niet brengen; daarvoor was actie noodig, veldtroepen.

Wanneer Luit. Von Kriegenbergh in Juni 1827 aandringt op het bouwen van bentengs te Djatianom, Poeloewatoe en Kĕdjiwan, en hij krijgt van De Kock ten antwoord: „Ik ben ook wel een voorstander van bentengs, maar

mijne macht is niet sterk genoeg om voor zoovele garnizoenen troepen te vinden", dan ligt in die paar woorden de verklaring van de moeilijkheid, die zich aan het bentengstelsel vastknoopte, meer niet. En men make vooral niet Von Kriegenbergh's verzoek om toch bentengs aan te leggen tot een openbaring. Het nut van bentengs, al waren die uitsluitend in het belang der communicatie aangelegd, was reeds lang, ook tijdens den 3en Javaanschen oorlog, gebleken.

Dat nut was veelzijdig. Niet alleen werd de pacificatie door de bentengs bevorderd, die bentengs stelden ons ook in staat den oorlog actief te voeren; het waren even zoovele steunpunten voor onze mobiele colonnes. Vivres konden er ten gebruike der troepen worden opgelegd, zieken er in worden achtergelaten. Zij verhoogden de beweeglijkheid, een voordeel vooral van beteekenis in een tijd, toen men zoo goed als geen lichte infanterie ter beschikking had en van de enkele afdeelingen, die men daaronder mocht rangschikken, geen oordeelkundig gebruik wist te maken. De jagers van Gilly en anderen bleven toch aan de mob. cols., waarbij zij waren ingedeeld, verbonden; zij traden niet zelfstandig op.

Wij merkten reeds op, en gelooven dit aan de hand der feiten ook te hebben bewezen, dat er volstrekt geen reden bestaat tot de bewering, dat er, vóór het z.g. bentengstelsel werd toegepast, stelselloosheid zou hebben geregeerd.

Wij wenschen hier op deze aangelegenheid terug te komen, in verband met de zinsnede voorkomende op blz. 15 van het tweede Deel van dit werk, welke zinsnede luidt: „Het hoofdkwartier hinkte trouwens op velerlei gedachten; nu eens was het op Dipanĕgara zelven, dan weder op diens vrouwen gemunt, terwijl straks zal blijken, dat het met het verminderen van zijn aanhang ook al blij zou geweest zijn".

Men zal met ons wel willen erkennen, dat die „velerlei gedachten" slechts één einddoel hadden: het desorganiseeren van het verzet. „Le seul moyen d'arriver à imposer sa volonté à son adversaire est" aldus A. G. „de s'en prendre à son armeé et de la désorganiser". Dat is het militaire doel van den oorlog. „On arrive en général à ce resultat par la bataille, qui est l'événement décisif de toute opération militaire. Je dis en général, car une armeé qui se laisse cerner et reduire par la famine se trouve annihileé sans avoir été désorganiseé par le combat" (1).

Het is duidelijk, dat ook in den oorlog tegen een inl. vijand het doel van den krijg: de desorganisatie der vijandelijke krijgsmacht, evenzeer op den voor-

(1) Zie noot op blz. 1.

grond staat als bij de worsteling van twee beschaafde naties. Van slag leveren is echter veelal geen sprake. De inl. vijand beseft te goed, dat hem daarbij te veel factoren ongunstig zijn, dan dat hij alle kansen op één kaart zou zetten. Hij moet dus op andere wijze worden bestreden, tenzij men hem *dwingen* kan om slag te leveren. Die andere wijze moet, welke zij ook zij, steeds er op gericht zijn den vijand in zijn weerkracht, in zijn organisatie, te treffen.

En hoe was nu de weerkracht van Dipanĕgara georganiseerd? Wij weten het reeds! Hij zelf ijverde voor den Mohammedaanschen godsdienst, verzekerde zich op die wijze van den steun van den priesterstand en door dezen van strijdmateriaal. De aanvoerders zijner benden verbond hij aan zich door hun een deel van de opbrengst van den grond als inkomen toe te leggen; door schoone beloften, te vervullen als de gelukstaat, het hernieuwd Mataram, zou zijn gevestigd; en door het verleenen of verhoogen van titels. Maar ook, indirect, door van de invloedrijksten de vrouwen in verzekerde bewaring te houden, onder voorwendsel, dat zij zoodoende veiliger waren.

Dipanĕgara was een liefhebber van vrouwen en een kenner tevens. Hij onderschatte haren invloed niet en wist wel, dat, was hij van haar zeker, hij de mannen aan zijn zijde zou houden. Mangkoeboemi leende zich door zijn hooge jaren uitnemend voor den rol van oppereunuch, en had daardoor een werkzamer aandeel in den opstand dan men zoo oppervlakkig wel denken zou.

Wat nu was natuurlijker dan dat De Kock er steeds op uit was, Dipanĕgara in handen te krijgen, zich van de voornaamste vrouwen meester te maken en de hoofden, groot en gering, tot afval over te halen?

Maar boven dit alles stond als hoofddoel Dipanĕgara in een klein bestek terug te dringen, aanvankelijk alleen om hem tot een beslissend treffen te dwingen. Met de pogingen tot insluiting van den vijand tusschen Praga en Bagawanta in September 1825 en Juli 1826 was niets anders beoogd.

Eerst toen men, door de ervaring geleerd, tot de overtuiging was gekomen, dat de vernietiging van 's vijands strijdmacht niets baten zou, zoolang de Hoofdmuiteling nog gelegenheid zou vinden, nieuwe benden als het ware uit den grond te stampen, eerst toen begreep men, dat de insluiting niet alleen moest zijn het middel om den oproerling het ontwijken van een beslissenden slag onmogelijk te maken, maar ook en vooral, om hem den toevoer af te snijden van nieuwe strijdmiddelen: menschen, mond- en krijgsvoorraden en geld. Zijn pradjoerits behoefden zich immers maar in een streek te vertoonen, om er te lichten wat van hun gading was, al werd, vooral in latere perioden van den oorlog, slechts noodgedrongen aan hunne eischen voldaan.

Eerst als men daarin was geslaagd, zou het mogelijk zijn om door een reeks

van steeds sneller en dichter vallende slagen het einddoel te bereiken, dat in den strijd tusschen de legers van cultuurstaten door één beslissend treffen wordt gezocht.

Wij hebben dus, hetzij nogmaals gezegd, geen recht om in de deels gelijktijdige, deels achtereenvolgende toepassing van verschillende middelen te zien een hinken op velerlei gedachten, maar veeleer het in practijk brengen van denkbeelden, voortgevloeid uit den toestand zelven, geleidelijk gelouterd door de lessen der ervaring.

Nu wij vertrouwd zijn met de denkbeelden, welke de handelingen van het Hoofdkwartier hebben geleid, kunnen wij overgaan tot de bespreking van het oorlogsplan volgens hetwelk in het campagnejaar 1828—'29 werd gehandeld.

Het is het plan, dat voor 1827 was ontworpen en dat gediend heeft tot leidraad van de bewegingen, die naar het oordeel van den Opperbevelhebber met de toenmalige sterkte en in afwachting van de komst der Exp. Afd. konden worden uitgevoerd en gedeeltelijk ook uitgevoerd zijn. Gedeeltelijk, want door onvoorziene omstandigheden is een regelmatige, onafgebroken afwerking van het programma belet geworden, nl. door de onderhandelingen met Madja gedurende de maanden Augustus en September, dus in het voor de krijgsverrichtingen gunstigste jaargetijde, en daarna, in het hartje van den regentijd, door den opstand in Rĕmbang en de daarmede samenvallende gisting in Bagĕlen en Lĕdok.

Wij hebben ons dus nu de vraag te stellen: wat heeft Gen. De Kock zich bij het openen van den veldtocht in 1827 voorgesteld? om vervolgens na te gaan wat bereikt was bij den aanvang der onderhandelingen bovenbedoeld. Daarna behooren wij ons af te vragen, welke vorderingen er werden gemaakt sedert het hervatten van den krijg tot op het oogenblik, dat Rĕmbang tijdelijk hoofdzaak werd? En eindelijk, welken invloed de gebeurtenissen dáár op den toestand in het westen, op dien van het hoofdoperatietooneel, hebben uitgeoefend? Eerst dan zal het ons mogelijk zijn, den omvang van de taak te beoordeelen, waarvoor de onzen bij het begin van het vierde oorlogsjaar waren gesteld.

Reeds werd vermeld hoe wij, na de tweede mislukte poging om den vijand in te sluiten, weder tot het strategisch-defensief waren gedwongen. De overwinning op Dipanĕgara bij Gawok — 13 Oct. 1826 — bracht gelukkig verandering ten goede, een nieuwen toestand, die door volhardend optreden bestendigd werd.

In de eerste maanden van '27 werd door krachtige offensieve handelingen, vooral op het oostelijk gedeelte van het oorlogstooneel, de algemeene voor-

waartsche beweging voorbereid, die wij uit het operatieplan (¹) leerden kennen. Aangezien het zwaartepunt destijds nog in het oosten lag, is het verklaarbaar, dat de Gen. De Kock in zijn plan aan den toestand dáár de meeste aandacht schonk; het begint dan ook met een uiteenzetting van de taak, welke hij den colonnes in die streken wenschte op te dragen.

Die colonnes waren: de 1ᵉ onder Majʳ. De Leeuw, die van Bojolali over Singosari en Djatianom naar Poeloewatoe moest marcheeren;

de barisan van Dezentjé, die van Ampèl over Bojolali naar Djatianom had te gaan, om zich daar met De Leeuw te vereenigen en dezen verder te volgen;

de 3ᵉ onder Le Bron, die de omstreken van Klatèn inmiddels had te zuiveren;

de barisan — Keizerlijke — van Natakoesoema, die de colonne De Leeuw bij haren opmarsch volgen en in den rug dekken zou;

die van Mangkoenĕgara, welke het Zuidergebergte zou schoonvegen en evenals de laatstgenoemde, voortdurend blijven moest achter en in verband met den troep van Le Bron.

Tusschen Kalitan en Solo zou Kol. La Tour met de 2ᵉ col. terzelfder tijd in beweging blijven, om daar de rust te handhaven en de keizerlijke hofstad te beveiligen.

Al deze bewegingen moesten langzaam worden uitgevoerd; het kwam er minder op aan den vijand snel te verdrijven, dan wel de rust afdoende te bevestigen. Vandaar die verdeeling der troepenmacht over een terreinvak, waarvan de breedte was aangegeven door de hellingen van den Mĕrapi in het noorden, die van het Zuidergebergte aan de andere zijde, terwijl de diepte met elke schrede voorwaarts toenam, daar de achterste afdeeling hare standplaats voorloopig niet verlaten mocht. Hadden de voorste colonnes de eindpunten bovenvermeld bereikt, dan zou de lijn Poeloewatoe-Zuidergebergte niet worden overschreden vóór de rust ten oosten daarvan volmaakt was. Eerst dan kon de strategische opmarsch naar het westen worden hervat, de tweede phase daarvan worden ingetreden. Einddoel daarvan was de bezetting van Bĕdojo of Kĕmbangaroem door de 1ᵉ mob. col. en Dezentjé, en die van Kalasan door de 3ᵉ mob. col.;

Natakoesoema moest te Poeloewatoe in een inmiddels opgerichte versterking achterblijven, terwijl Mangkoenĕgara de beweging van de 3ᵉ mob. col. op haar linkerflank volgen en bij Tandjong Tirta positie nemen zou.

Daarna zouden de beide vooruitgeschoven colonnes met de te Jogja gelegerde macht in communicatie moeten worden gebracht.

(¹) Zie Deel III, Bijlage 14ᵃ.

De meer achterwaarts gebleven afdeelingen hadden aldus te handelen: de 2e mob. col. moest de 3e te Klatèn vervangen, Pang. Mataram van Kartasoera naar Sanggoen oprukken.

Men ziet, de opdrijvende linie kreeg geleidelijk tevens het karakter van een omvattende, en wat ons vorige malen zoo duur was te staan gekomen: het gebrek aan troepen in den rug, was nu vermeden; er zouden troepen in Padjang achterblijven. Tevens moeten wij echter opmerken, dat de te bezetten strook zoowel dieper als breeder werd, zoodat telkens meer troepen noodig zouden worden, wilde men dezelfde waarborgen behouden voor het bewaren der rust. Aan die meerdere behoefte werd ten deele tegemoet gekomen bij het oprukken uit de tweede positie naar de derde.

Die derde strekte zich uit van Kalidjĕngking in het noorden tot Pasargĕdé ten Z.O. van Jogja. Hier, te Pasargĕdé, zou Le Bron post vatten, ten zuiden van hem nog altijd Mangkoenĕgara, die te Tandjong Tirta moest blijven. Zoo noodig kon ter bescherming der vorstelijke graven te Imagiri een deel der Solo'sche barisans derwaarts worden gedetacheerd.

In deze laatste linie, welke bezet zou zijn door, gerekend van noord naar zuid, de 5e mob. col. te Kalidjĕngking, de 1e ter hoogte van Kĕmoelaka, de 4e te of nabij Jogja en de 3e met de barisan van Mangkoenĕgara te en ten zuiden van Pasargĕdé, wilde de Opperbevelhebber het tijdstip afwachten, waarop hij door vermeerdering van troepen in staat zou zijn, zijn voorwaartsche beweging naar de Praga voort te zetten.

Zelfs al waren de omstandigheden ons zoo gunstig geweest, dat de voorgestelde operatiën in de streek ten oosten van den grooten weg in één seizoen uitgevoerd hadden kunnen worden, dan nog zou het onverantwoordelijk geweest zijn, om dadelijk daarop de zware taak, die den troepen tusschen de Bĕdog en de Praga wachtte, zonder een belangrijke uitbreiding onzer macht te beginnen.

In het westen, d. i. aan gene zijde van de Bagawanta, zou Cleerens de bewegingen van de 6e, 7e en 8e mob. cols. leiden; de bezetting van den rechteroever der Bagawanta moest er het resultaat van zijn. Buschkens met zijn — de 8e — col. zou langzaam naar het oosten opwerken, Michiels van Lĕdok naar Zuid-Bagĕlen marcheeren, Cleerens zelf uit Kĕdoe naar de zijde van Lowano oprukken.

Barisans moesten, voor zoover zij nog niet bestonden, worden geformeerd, om de streken, welke door den opmarsch der geregelde troepen van bezetting werden ontbloot, in bedwang te houden.

Maar, en dit pleitte alweder voor een maar al te noodzakelijk gebleken voorzichtigheid, men mocht die barisans nimmer in een zoodanige positie achterlaten, dat zij geslagen konden worden, voordat hulp van geregelde troepen aan-

wezig kon zijn, „daar het uit het verledene blijkt, dat onze onheilen steeds hunnen oorsprong uit de échecs der hulptroepen hebben gevonden; eene aanmerking, welke de respectieve kommandanten der kolonnes niet uit het oog mogen verliezen, daar de vijand van alle zijden gedrongen wordende, trachten zal zich een passage te maken en die dan op onze zwakste punten zal zoeken, hetgeen zeker de Barisans zijn, wanneer zij niet door de onzen gesouteneerd worden".

Het is duidelijk, dat door dit voorschrift de troepen in eerste linie — dat waren mob. col^{s}. — hun bewegingen geheel moesten regelen naar den toestand der landstreek in hun rug. En daar deze weder verband hield met het optreden der gewapende macht tijdens en na het zuiveren van het terrein, was een geregeld toenemen der rust niet denkbaar zonder een voldoend sterke troepenmacht.

De macht, waarover de Gen. De Kock beschikte toen hij zijn plan de campagne voor 1827 opmaakte, veroorloofde hem niet om gelijktijdig èn naar de Praga èn naar de Bagawanta op te werken. Er diende een keuze gedaan te worden en het is alleszins verklaarbaar, dat die viel op een opmarsch uit het oosten naar de zijde van de Praga. Daar moesten alle krachten worden ingespannen, in 't westen, in het commandement van Cleerens dus, slechts zooveel blijven als noodig was, om er zich te kunnen handhaven. Eerst als Padjang en Oost-Mataram gezuiverd zouden zijn, kon Cleerens naar de Bagawanta marcheeren. Aldus leert ons het operatieplan.

In het westen bleef men dus passief (wat natuurlijk een tactisch-offensief niet uitsloot), terwijl in het oosten zeer krachtig werd opgetreden, eerst om Dipanĕgara van Poeloewatoe, daarna om hem van Kĕmbangaroem te verdrijven en ten slotte, vooral in en na de tweede helft van Juli, om hem Pasargĕdé te betwisten.

Gedurende deze periode van strijd, waaraan ook nu en dan een deel der Exp. Afd. onder Kol. Vermersch deelnam, werd een net van versterkingen gebreid, waarvan deze, de bentengs, de knooppunten waren.

Het behoeft wel niet opgemerkt, dat het voor het oostelijk deel van het tooneel des opstands geldende gedeelte van het programma niet met nauwkeurigheid gevolgd is geworden; de vijand heeft natuurlijk op de uitvoering van dat plan invloed uitgeoefend en dit wel in die mate, dat zijn verdrijving van den voet van den Mĕrapi weder noodig bleek, nadat men hem reeds naar de Praga had verjaagd. De mislukking van die nieuwe poging om naar Madioen door te dringen, was de proef op de som; zij bewees de deugdelijkheid van de toepassing van mob. colonnes en bentengs.

Toen tegen het laatste van September de vijandelijkheden werden hervat, stonden de verschillende colonnes ten oosten van de Praga in de navolgende

positiën: De 1e te Pasargĕdé; de 4e te Tèmpèl; het flank-baton. der Exp. Afd. te Jogja; Wiranĕgara met de Sultanstroepen te Bantoelan en Mangkoenĕgara tegen het Zuider-gebergte.

Bij Kalidjĕngking sloot zij aan bij die van Zuid-Kĕdoe (5e mob. col. en het 2e Baton. der Exp. Afd.).

De 2e en 3e mob. col. en het 1e Baton. der Exp. Afd. stonden te Kalasan, Klatèn en Bojolali. Met de intusschen verrezen bentengs en de hier gelegerde barisans dienden deze troepen tot de handhaving der rust achter de linie tot Solo in het oosten.

Dat de in Mei aangevangen voorwaartsche beweging was geslaagd, bleek reeds dadelijk na de hervatting der operatiën. Een bende muitelingen, welke zich weder op de zuidelijke helling van den Mĕrapi had gewaagd, werd verdreven en een tweede poging om zich daar te nestelen eveneens verijdeld. Van Geen veegde bij die gelegenheid het terrein tusschen Klatèn en Poeloewatoe en den weg van Jogja naar Kĕdoe geheel schoon; Padjang was daarmede gezuiverd en de taak der troepenmacht lag van af dat oogenblik ten westen van den postweg, die sedert meer en meer bevestigd werd, niet langer ter wille van de communicatie alleen, maar vooral, om den vijand den doortocht naar het oosten te beletten.

Nu was het oogenblik voor Cleerens gekomen, om op te rukken, uit te voeren de strategische omvatting in het westen.

Wij weten reeds, dat de Kol. zelf van Mĕnorèh naar Gĕmboelan marcheerde met de 6e mob. col.; dat de 5e onder Le Clercq in Noord-Mataram déboucheerde en dat Kalipoetih het verzamelpunt zou zijn voor Buschkens — 8e mob. col. — en Michiels — 7e mob. col. —, respectievelijk komende van Wanasaba en Banjoemas. Het is ons ook bekend, dat Buschkens slechts zeer langzaam oostwaarts kon marcheeren en dat Cleerens daarin aanleiding vond, om Michiels te Winong bij zich aan te trekken. En eindelijk ook, dat de Bagawanta wel werd bezet, maar dat de verzekering der achtergelaten streken lang niet zoo methodisch is geschied als in Padjang was gebeurd. Grootendeels was dit te wijten aan het gering aantal troepen, dat zelfs na de komst van Pang. Kĕsoemajoeda met de Solo'sche hulptroepen onvoldoende was. Tengevolge daarvan en van het steeds klimmend aantal zieken, mocht de omvatting in het westen niet geslaagd heeten. Ja zelfs was onze toestand daar zeer zorgelijk, toen Dipanĕgara, naar het oosten geen uitweg meer ziende, zich lucht wilde verschaffen naar het westen en hij tegelijkertijd Sasradilaga naar Rĕmbang zond met opdracht, daar zijn invloed aan te wenden, om een oproerige beweging in het leven te roepen. De uitslag van die poging is ons bekend.

Thans de laatste vraag: hoe was de toestand in Midden-Java, toen in

Rĕmbang, na het échec aan Nahuijs toegebracht, de zaken een ernstig aanzien kregen? Die vraag heeft zich de schrijver van de drie eerste deelen van dit werk ook gesteld, zelfs meer dan eens, n.l. vóór, bij en na de behandeling van den Rĕmbangschen opstand. O. i. was in Dec. 1827 de toestand, dien wij in voorgaande bladzijden voorbedachtelijk in zijn ontwikkeling hebben gevolgd, in het oosten in zooverre gunstig, dat de vijand tot in Mataram was opgedreven; in het westen zóó, dat Cleerens' troepen zich niet meer dan konden handhaven. Wat hier aan en nabij de Bagawanta was verricht, stond nog ver van de eischen eener goede afsluiting, en er moest nog heel wat water door die rivier vloeien voor men zoo ver zou zijn.

De voorzichtigheid, waarmede Gen. De Kock tijdens den opstand in Rĕmbang op het hoofdtooneel te werk is gegaan, bewijst wel, dat hij zich daar toen vleugellam heeft gevoeld. Trouwens, de terugslag van dien opstand was maar al te zeer merkbaar. Stonden Buschkens, Cleerens en Michiels niet werkeloos en waren zij niet geheel teruggebracht tot het defensief?

In Mataram, aan de zijde van den grooten weg, dacht men aan niets anders dan aan de middelen om Dipanĕgara terug te wijzen, als hij zich naar het oosten baan mocht willen breken. In April was het optreden van den Hoofdmuiteling zelfs zoo vermetel, dat men zich in Augustus 1825 teruggeplaatst waande.

En dien toestand zou Gen. De Kock kunstmatig in het leven hebben geroepen, opzettelijk! Hij, de persoon, die juist door elke vordering op het oorlogstooneel nader moest komen tot den Buitenlandschen troon!! ....

....

Toen de opstand in Rĕmbang gedempt was en in Mei 1828 de agressie kon worden hervat, stonden de zaken lang zoo gunstig niet als in de maand October te voren. Straks bij de behandeling der krijgsverrichtingen in de voor de deur staande nieuwe campagne, zullen wij den toestand in elk der verschillende militaire commandementen nader beschouwen, om thans nog even bij het z. g. bentengstelsel stil te staan.

De eerste opmerking moet wel zijn, dat de benaming zelve al hoogst ongelukkig gekozen is. Zelfs al zou men zich met het woord „stelsel" kunnen vereenigen, dan nog zou men de in toepassing gebrachte denkbeelden beter weergeven, als men zich bediende van de samenstelling: „mobiele-colonne-stelsel", en nog juister ware het te spreken van: „het mobiele-colonne- en bentengstelsel". De bentengs waren in hun werking passief, en met passieve middelen alleen wordt een oorlog niet ten einde gebracht.

Te meer zijn wij geneigd de benaming „benteng-stelsel" te veroordeelen, omdat De Kock's beleid steunde op de ervaring in de oorlogen in de Vendée,

in Egypte en in Calabrië opgedaan ([1]). In die oorlogen werd een ruim gebruik gemaakt van mob. col^s^. — men denke aan de „colonnes-infernales" van den Gen. Turreau en, na hem, van den Gen. Hoche, in de Vendée —, van tijdelijke versterkingen echter niet.

De bentengs waren er, althans gedeeltelijk, voor de mob. col^s^., niet omgekeerd; gedeeltelijk, zeggen wij, want de eene benteng werd voor dit, de andere voor dat doel opgericht. Aanvankelijk, vóór de periode van het „bentengstelsel", had men versterkingen opgeworpen in het belang van een onverstoorde gemeenschap langs de hoofdwegen; andere redoutes waren verrezen op de accèssen naar die streken, welke men tegen invallen wilde beschermen. De ervaring dat zulke bentengs een heilzamen invloed uitoefenden op den geest der omwonende bevolking, werd daarna ten nutte gemaakt; naast de reeds bestaande werden nieuwe aangelegd tot moreelen steun der bevolking, niet zelden op haar eigen verzoek. Dat en waarom die bentengs uit een militair oogpunt niet altijd even gelukkig waren gekozen, is hiermede tevens verklaard.

Toen ontwikkelde zich het denkbeeld om de bentengs dienstbaar te maken aan de uitvoering van het plan, dat steeds heeft voorgezeten: het terugdringen van de muitelingen tusschen Praga en Bagawanta. Echter niet bij wijze van een langzaam vooruitschuivend rasterwerk — de dienst daarvan werd door de mob. col^s^. verricht — maar om de nadeelige gevolgen van te groote openingen daarin te bezweren; waar een benteng stond, wist de bevolking zich door ons gesteund en behoefde zij niet uit eigenbelang en vrees 's vijands zijde te kiezen.

Het is duidelijk, dat de voordeelen der bentengs niet beperkt bleven tot die, welke men met de oprichting van elk hunner in het bijzonder had beoogd.

Het is dan ook vaak lastig, juist aan te geven waarom deze, waarom gene redoute werd opgeworpen. Zeker kwamen alle aan de beweeglijkheid der colonnes in hooge mate ten goede, omdat zij gelegenheid boden vivres en munitie aan te vullen, zieken achter te laten, berichten omtrent den vijand en eigen troepen in te winnen, enz.

Die, welke in de periode van de doorvoering van het bentengstelsel aan de Praga en Bagawanta werden gebouwd, moeten meer bepaaldelijk als schakels in de afsluitende linie worden beschouwd, terwijl die, welke vervolgens binnen dien gordel verrezen, bijna uitsluitend het karakter droegen van steun-, beter nog, rustpunten voor de ageerende veldtroepen. De beteekenis dezer bentengs moest wel afwijken van die der versterkingen, welke buiten Mataram, dus

---

([1]) Dit bleek ons uit De Kock's nader te bespreken brief aan den Com. Gen. dd. 28 Mei 1828, N°. 518.

Ook Weitzel maakt van dien brief melding; zie Hoofdstuk VI. Deel II van diens werk »De Oorlog op Java van 1825—1830".

in Padjang, Kĕdoe, Bagĕlen, Lĕdok en Banjoemas waren aangelegd, omdat het verzet in Mataram steeds krachtiger geweest en tot het laatst toe gebleven is dan elders. Naarmate het onder den druk onzer colonnes geconcentreerd werd, nam de hardnekkigheid ervan toe; hoe dichter onze bentengs het brandpunt naderden, hoe meer hun moreele werking naar den achtergrond trad, hoe meer daarentegen de militaire zich naar voren drong.

Thans nog de vraag: verdiende de leiding van de Gen. De Kock goed- of afkeuring? Wie getracht heeft zich zelf rekenschap te geven van wat er geschied is en waarom het zoo geschied is, ja zelfs geschieden moest; wie door een aandachtige bestudeering van dezen krijg tot de overtuiging is gekomen, dat de conception ervan onveranderlijk is geweest: de insluiting des vijands tusschen Praga en Bagawanta, en dat de ondervinding na twee jaren de beste wijze van exécution heeft aangewezen, die zal met ons van oordeel zijn, dat er van het Hoofdkwartier wel degelijk leiding is uitgegaan.

Was die leiding steeds onberispelijk? Ziedaar, een andere vraag. Waar wij reeds aantoonden, dat zoowel in 1825 als in 1826 de factoren, welke de strategische insluiting moesten doen mislukken, beide malen aanwezig waren vóór tot die insluiting werd overgegaan, daar kan ons antwoord niet anders dan ontkennend zijn. De billijkheid vereischt echter, dat — vooropstellende de niet te loochenen waarheid, dat niets beters beproefd kon worden dan juist die strategische insluiting —, opgemerkt worde, dat de sterkte onzer troepenmacht noch in 1825, noch in 1826 toegelaten heeft, maatregelen te nemen ook voor het geval de vijand den strijd op het laatste oogenblik wilde vermijden.

In 1827 ging de Gen. De Kock er toe over het geheele tooneel van den opstand in militaire districten te verdeelen, nadat de ervaring had geleerd, dat de beoogde insluiting hem niets baten zou, zoolang de landstreken in den rug onzer troepen niet tot rust gebracht waren en gehouden konden worden. Die verdeeling was dus een integreerend deel van het bentengstelsel; decentralisatie van het gezag, van de bevelvoering, was onvermijdelijk. Daardoor zou het mogelijk zijn, de op de algemeene leiding zeer ongunstig inwerkende factoren als: de groote uitgestrektheid van het operatietooneel, de gebrekkige kennis van het terrein en bovenal, het volslagen gemis aan snelle communicatiemiddelen belangrijk te neutraliseeren.

En men schatte den nadeeligen invloed dier factoren niet gering. Berichten van en naar het Hoofdkwartier misten niet zelden hun bestemming of bereikten die te laat ([1]). Deze omstandigheid werkte in hooge mate verlammend

---

([1]) Men herinnere zich het feit, dat Buschkens in 1827 eerst den 23sten Sept. vernam, dat er den 24sten Augustus t. v. een wapenstilstand was gesloten. (Blz. 331 Deel III).

op de centrale leiding; wat baatte het bevelen te geven, als er geen zekerheid bestond, dat zij ontvangen en uitgevoerd zouden worden?

Dat het wenschelijk was, de colonnes zooveel mogelijk in een zelfde streek te doen verblijven, was al lang te voren gebleken; daardoor werd terreinkennis gekweekt, te meer noodig, omdat kaarten ontbraken, en tevens tegemoet gekomen aan de schuchterheid, de vrees der dèsabevolking voor onze troepen. Verder kregen de officieren, in het bijzonder de col. comd^n^., zoodoende meer gelegenheid, zich in betrekking te stellen met de inl. hoofden in hun district, en kennis te nemen van de hulpmiddelen, welke dit ook voor militaire doeleinden opleverde. Wilde men van die locale kennis op de meest voordeelige wijze partij trekken, dan was het noodig aan de districts- en det^ts^. comd^n^. een groote mate van zelfstandigheid toe te kennen, niet in hun handelingen in te grijpen dan bij gebleken noodzakelijkheid. Het Hoofdkwartier moest zich bepalen tot het aangeven der leidende gedachte, welke steeds die handelingen behoorde te beheerschen, dus tot het verstrekken van, volgens het Duitsche Velddienstvoorschrift, „Directiven". „Directiven müssen den Zweck betonen auf den es ankommt, die Mittel zur Ausführung aber überlassen". Von der Goltz zegt daarvan: Solche Mittheilungen, welche viel Spielraum gewähren aber doch ein Zusammenwirken der Kräfte im Grossen sichern, sind heute recht eigentlich am Platz, wo man bei der Grösse der Heere immer mit getrennten Massen einheitlichen Zwecken entgegenstrebt. Sie sind es doppelt im Gebrauche eines grossen Hauptquartiers, welches stets aus einiger Entfernung und nur in den allgemeinen Zügen über die Armee verfügt" (¹).

Waren niet alle voorwaarden aanwezig, om aan de districtscommandanten slechts Directiven te verstrekken? Immers ja! En zij zijn verstrekt; de onderbevelhebbers wisten wat zij te doen hadden, waar het op aan kwam. Het einddoel, de insluiting, kon slechts bereikt door een reeks van partieele gevechten in elk der districten. Vandaar dat de Opperbevelhebber zich onthield van inmenging in de handelingen dier personen. Zij waren het, die voor zich de plannen ontwierpen voor de tochten door hen noodig geacht, en zij waren daartoe oneindig beter in staat dan het Hoofdkwartier.

Was optreden met meer dan één colonne noodig, dan pleegde men onderling overleg en werd als de uitvoering uitstel kon lijden, het Hoofdkwartier met

---

(¹) Von der Goltz. Das Volk im Waffen, fünte Auflage. Seite 102.
Zie ook § 77 van den Leidraad voor den Dienst bij het Hoofdkwartier, enz.

het ontwerp bekend gemaakt. Hetzelfde geschiedde als een algemeen voorwaarts gaan beoogd werd of een belangrijke verandering in de dislocatie der troepen moest plaats hebben. In zulke gevallen werden den Opperbevelhebber de noodige voorstellen gedaan, die door dezen aan een nauwgezet onderzoek werden onderworpen. Zoo in de eerste helft van Augustus 1828, toen Cleerens een plan indiende voor een opmarsch der 6^e, 7^e en 8^e mob. col. naar de Bagawanta. Dit voorstel werd eerst na wijziging goedgekeurd. Maar in het aanbrengen van zulke wijzigingen betrachtte de Gen. de meest mogelijke bezadigheid, bewust als hij er zich van was, dat de ontwerper over meer plaatselijke kennis beschikte dan hij.

Iedere colonne-, iedere districtscomd^t. had zijn instructie. De bijlage IIe 15, Derde Deel, leerde ons den inhoud ervan kennen. Die instructie bevatte wat men zou kunnen noemen Directiven. Daar de verschillende comd^n., telkens als daartoe aanleiding bestond, rapporten inzonden, bleef het Hoofdkwartier op de hoogte van wat er voorviel en had het dus gelegenheid, om ieders instructie naar behoefte te wijzigen. Talrijk zijn dan ook de brieven, waarin de Gen. De Kock nu eens dezen dan weder genen hoofdofficier bekend maakte met zijn inzichten, maar steeds meer raadgevenderwijs dan in den vorm van een bevel. Zoo openbaarde zich de leiding op een wijze, die aan de onderbevelhebbers de zoo zeer gewenschte vrijheid van handelen liet, zonder dat de bereiking van het algemeene doel in gevaar werd gebracht.

Men zou geneigd zijn de woorden van den Russischen Luit. Gen. Woide, waar deze zegt: „In Wirklichkeit haben die Deutschen ihren endgültigen Erfolg einer ungeheuren Summe selbständigen Unternehmungsgeistes der Unterführer in allen Stellen bis zum Untersten herunter, sowohl auf dem Schlachtfelde wie auch auszerhalb desselben, zu danken", ook op den Java-oorlog toe te passen, hadde in dien oorlog de zelfstandigheid der onderbevelhebbers zich verder dan tot de col. comd^n. uitgestrekt. Dit was echter niet het geval. In dien tijd vierden de gesloten vormen nog hoogtij. De Kock was met zijn verleenen van zelfstandigheid den tijdgenoot ver vooruit.

Is het wonder, dat er onder die tijdgenooten waren, vooral onder dezulken, die geen gelegenheid hadden om op het oorlogstooneel zelf de gunstige resultaten van dat geven van de vrije hand gade te slaan, die daarin zwakheid zagen, een middel ook, om zich aan de verantwoordelijkheid te onttrekken? Toch was er noch van het een, noch van het ander sprake. De Kock bezat te veel gevoel van eigenwaarde, om de gevolgen van zijn beleid niet in hun vollen omvang te aanvaarden. Nimmer bleek dit duidelijker, dan toen Buschkens den

1[en] Oct. 1828 door Sĕntot totaal verslagen werd. Tevergeefs zoekt men in De Kock's bericht daarvan aan den Com. Gen. het streven om den onfortuinlijken Majoor te bezwaren. En zwakheid? Getuigde het niet veeleer van een groote mate van zelfverloochening, dat de Gen., liever dan eigen autoriteit tot in détails te handhaven, aan zijn terecht zoozeer vertrouwde onderbevelhebbers zooveel vrijheid schonk als hij in het belang der zaak dienstig achtte? Kan, zoo moet men zich afvragen, zwakheid passen in het karakter van een man, die zich zóó schrap wist te zetten tegen een antagonist als Du Bus, en die, wat meer zegt, in schier alle zaken van geschil zijn meening wist te doen zegevieren?

Het is met De Kock's bescheidenheid gegaan als met zijn bekenden menschenmin; deze is voor goedigheid, gene voor zwakheid uitgekreten. De Kock hield niet van uitvaren, hij was te beschaafd om tot dit middel zijn toevlucht te nemen, en hij werd er niet minder om geschat. Een goedig superieur ondervindt niet de bewijzen van hoogschatting, welke den Gen. in zoo ruime mate zijn ten deel gevallen. En wat de beweerde zwakheid betreft, waarop berust zij anders dan op den vorm, waarin hij zijn brieven aan den Com. Gen. placht te gieten? Die vorm, thans uit den tijd, was toen echter zeer gebruikelijk. Ook Nahuijs, wien men toch allerlaatst bescheidenheid zal willen toekennen, bediende zich ervan als hij een zaak bepleitte, waarover de Com. Gen. anders dacht dan hij. Uit reverentie voor 's Konings vertegenwoordiger moest men, het gebruik eischte dit nu eens, zijn onkunde, zijn gemis aan doorzicht betuigen, evenals men in onze dagen pleegt te gewagen van zijn „bescheiden meening". Men verlieze hierbij niet uit het oog, dat de denkbeelden over het koningschap destijds gekoesterd, belangrijk afweken van de tegenwoordige; de souvereine vorst nam een geheel andere plaats in. „La volonté de Dieu et du roi soit faite", (¹) dat was het wachtwoord.

Wil men den Gen. over iets een verwijt maken, dan moet het zijn over het niet tegengaan van het branden. Er werd op ergerlijke wijze geblakerd, vooral in Mataram. Daarvoor is te minder verontschuldiging aan te voeren, omdat in het reeds besproken operatieplan nadrukkelijk gewaarschuwd werd tegen het vernielen van dèsa's, en dit niet uit een oogpunt van menschelijkheid maar om redenen van utiliteit. „Het is niet onwaarschijnlijk", zoo lezen wij, „dat de aanhang der muitelingen bij de vermelde voorwaartsche bewegingen langzamerhand zal verminderen, vooral wanneer elk chef pogingen doet om het volk te onderwerpen; het rooven en branden zal men derhalve zooveel mogelijk moeten trachten tegen te gaan".

(¹) De Kock aan Cleerens; particulier schrijven, Magĕlang 14 Feb. 1829 n°. 156.

Toch zijn de dèsa's bij tientallen tegelijk aan de vlammen prijsgegeven en verzuimd werd niet om het Hoofdkwartier getrouw op de hoogte te houden van die uitingen van Vandalisme. Er waren zelfs Col. Comdⁿ., die er prat op gingen braaf te hebben geblakerd. De Gen. De Kock, wien dit officieel werd gerapporteerd, zweeg; hij stemde dus toe. Geen brief is ons bekend, waarin de Gen. de daders over die nuttelooze wreedheid berispte, en evenmin zouden wij kunnen aanwijzen een circulaire, waarin het verbod om te branden, zooals dit in het operatieplan was neergelegd, werd teruggenomen. Wel echter weten wij, dat de Opperbevelhebber aan den Com. Gen. geschreven heeft, dat Inl. hoofden van rang het branden hadden aanbevolen als werkzaam middel om den oorlog te beeindigen en dat de Landvoogd, die zich aanvankelijk sterk tegen dit vernielingswerk had gekant, sedert de zaak heeft laten rusten.

Zoo ergens, dan moet hier gewezen worden op een ernstige inconsequentie. Het branden in strijd met de pacificatie te noemen, maar het, om het verzet te breken, toch toe te staan, wat in dit geval beteekende: het aan te moedigen, dat zijn twee opvattingen, die volmaakt niet met elkaar te rijmen zijn. Blijkbaar heeft de laatste de eerste gedomineerd. Hoe het ook zij, het branden heeft in dezen oorlog de grenzen der noodzaak zeer ver overschreden.

Zelfs al voert men aan, dat de humaniteitsidee zich toen nog niet die plaats had veroverd, welke zij thans inneemt, dan nog kan men slechts afkeuring vinden voor dit door niets gewettigde wildemanswerk. In dit opzicht is het beleid van den Opperbevelhebber alleen te laken.

Wij zijn hier gekomen aan het einde der taak, welke wij ons met de bespreking van het bentengstelsel in het bijzonder, met die van het krijgsbeleid in het algemeen hebben gesteld. Toegerust met die kennis, kunnen wij ons thans zetten aan de lectuur van het twistgeschrijf, dat zich bij den aanvang van het nieuwe campagnejaar, in April 1828, tusschen Du Bus en De Kock ontspon over de wijze, waarop de oorlog beeindigd behoorde te worden, over de operatiewijze dus.

Het was Timmermans, die daartoe onwillens aanleiding gaf, door bij den Wᵈ. chef van het Milᵗ. Depᵗ. aan te dringen op de benoeming en verplaatsing van officieren der administratie, met het oog op „de groote mouvementen van de armeé met den 1ᵉⁿ Mei aanstaande ......" (¹).

Nauwelijks was Du Bus door Luit. Kol. Osten van die aanvraag onderricht of hij wendde zich tot Gen. De Kock met de mededeeling, dat hij „aan de redenen waarom op die maatregelen door den Kolonel Timmermans zoo stellig wordt aangedrongen, niet zeer veel geloof" had kunnen hechten, „daar ik

---

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg 8 April 1828, N°. 21. (Arch. Gen. Staf).

nauwelijks, indien de zaak waar is, veronderstellen kan, òf dat Uwe Excellentie mij niet reeds met het plan der aan te vangen mouvementen zoude hebben bekend gemaakt, òf dat Uwe Excellentie mij omtrent een zoo belangrijk onderwerp onkundig zoude laten, terwijl zij hare plannen en voornemens aan ondergeschikten zoude hebben medegedeeld". ([1])

Het antwoord van den Opperbevelhebber was — kon het anders? — dat hij niet begreep hoe Timmermans zich een aanvraag als de bedoelde had kunnen veroorloven en „dat dezelve niet is geschied ten gevolge mijner mededeelingen; ik schrijf dezelve aan overmaat van ijver toe".

Ietwat sarcastisch liet de Gen. hierop volgen, dat hij „met veel genoegen bespeurd" had, „dat Uwe Excellentie niet veel geloof aan de vermelde berichten heeft gehecht ....". Alles wat maar eenigszins der vermelding waardig was, placht hij immers den Landvoogd te melden, en daarom vermeende hij, „op dat vertrouwen ook aanspraak te hebben".

„Groote mouvementen ben ik niet voornemens te maken; ik werk onafgebroken voort op het plan, dat ik sedert lang heb beraamd en dat ik de eer had Uwe Excellentie in de maand Mei 1827 aan te bieden, en tot welks uitvoering ik thans te meer bepaald ben, daar ik uit de missive van Z. E. den Minister van Marine en Koloniën, dd. 31 Oct. 1827. L^a. H. N° 41/44, gevoegd bij Uwer Excellentie's Missive, dd. 25 Maart jl. N° 23, bespeurd heb, dat de daarbij beraamde wijze van den oorlog voort te zetten juist die is, welke door Zijn Excellentie den Minister aangeprezen wordt."

„Het spreekt daarom ook vanzelve, dat in den aanstaanden droogen moesson meer mouvementen zullen plaats hebben dan thans het geval is, daar ik mij gedurende den regentijd beijver om geene dan onvermijdelijke bewegingen te laten doen". ([2])

Commentaren op dit antwoord willen ons, na de uiteenzetting, welke wij vooraf lieten gaan, overbodig voorkomen; 's Gen^s. brief bevatte de waarheid èn wat betreft zijn plannen voor den Oostmoesson, èn wat betreft Timmerman's uitlating. Toch liet de Landvoogd het daarbij niet rusten; de gelegenheid om ongezocht het oude thema: „de operatiewijze" weder te berde te kunnen brengen, was te schoon om haar ongebruikt te laten. Het ging dus niet langer om de vraag: „of De Kock den Com. Gen. onkundig had gelaten van zijn plannen?" maar om den aard en de uitvoering dier voornemens.

Uit het Derde Deel is ons bekend, dat in het voorjaar van 1827 naar aanleiding van het verschil van opvatting, dat er ten aanzien van het bekende

---

([1]) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg 8 April 1828, N°. 21. (Arch. Gen. Staf).
([2]) De Kock aan Du Bus. Magelang 12 April 1828, N. 471. (Arch. Gen. Staf).

art. 13 van het Kon. besluit, betreffende de Exp. Afd., bij de beide grootwaardigheidsbekleeders in Indië bestond, een scherpe correspondentie tusschen dezen was gevoerd. Ook weten wij, dat op verzoek van Gen. De Kock diens brieven van 2 en 30 Maart van dat jaar door den Com. Gen. naar Nederland waren opgezonden en dat de Landvoogd daarbij zijn eigen schrijven over deze aangelegenheid, dat van 14 Maart, had overgelegd, alles met de bedoeling 's Konings beslissing uit te lokken. En die beslissing ....?

In een noot voorkomende op bladzijde 171 van het reeds genoemde Deel werd voor haar verwezen naar de betrekkelijke bijlage van Lange's vertaling van het bekende werk van De Steurs.

In een uitvoerige uiteenzetting van het krijgsbeleid mag o. i. een bespreking van de omtrent dat beleid in Nederland gekoesterde begrippen niet gemist worden, vooral niet, omdat de juiste kennis dier denkbeelden destijds in Indië noodig werd geacht bij wijze van scheidsrechterlijke uitspraak.

Die uitspraak, die beslissing, verdient in een dubbel opzicht onze belangstelling. Allereerst sprak daaruit, hoewel nog schuchter, het beginsel om den Opperbevelhebber niet te zeer aan stellige voorschriften te binden en daarmede de erkenning van het verkeerde, om zonder volledige kennis van zaken — een kennis, welke alleen op het oorlogsterrein zelf te verkrijgen was — een gevestigd oordeel over het krijgsbeleid uit te spreken. Ten tweede, dat men in Nederland, evenals Du Bus, van een optreden en masse het meeste heil verwachtte, levende in de overtuiging, welke ook door De Kock was gekoesterd vóór de practische ervaring zijne inzichten had gewijzigd, dat de vijand zich door gecombineerde bewegingen zou laten opeen drijven om dan des te beter vernietigd te kunnen worden.

Uitgaande van de meening, dat die wijze van opereeren tot het gewenschte resultaat moest leiden, zal het wel niemand kunnen verwonderen, dat men haar de voorkeur schonk boven de meer langzame door Gen. De Kock beoogd.

Deze zelf had immers aanvankelijk, in 1825 en '26, de zaak evenzoo ingezien, al had hij dan ook zeer spoedig de illusie opgegeven den hoofdmuiteling op die manier in handen te krijgen.

Zij, die den oorlog met Westersche oogen bezagen en zich geen juiste voorstelling konden vormen, van de moeilijkheden, welke de vechtwijze van dezen Inl. vijand en het terrein, waarop de strijd werd gevoerd, den onzen boden, zij waren niet zoo licht tot een overtuiging te brengen, welke aan den Gen. De Kock door de harde lessen der ondervinding was opgedrongen.

Dit alles spreekt duidelijk uit het ministerieel schrijven van 31 Oct. 1827, waarin te kennen werd gegeven, dat het niet de bedoeling geweest was „een stellig voorschrift van den Koning te provoceeren over de wijze, hoedanig de

expéditionnaire afdeeling infanterie zoude worden aangevoerd", maar dat men slechts had willen voorkomen, „dat door het bestemmen der expéditionnaire afdeeling tot werkelijken garnizoensdienst, dezelve van te behalen krijgsroem verstoken zou blijven, en anderdeels om gelegenheid te geven, dat zooveel de omstandigheden zulks zouden toelaten, de vijand met eene overwegende magt opgezogt en aangevallen, en alzoo eene voor dezen oorlog beslissende militaire operatie ten uitvoer gebracht zou kunnen worden" ([1]) ([2]).

De strijd over het gebruik der Exp. Afd. kennen wij reeds; het is dus onnoodig 's ministers brief daarover verder te raadplegen. Wel echter verdienen voor ons doel uit dat schrijven de volgende woorden de aandacht: „...... het is ook ondoenlijk van hier bepaalde instructiën te geven voor het gebruik der troepen in Indië te maken, vermits de beschikking om den vijand te bestrijden van omstandigheden afhankelijk is, welke hier te lande niet vooraf bekend kunnen wezen"; en wat lager: „Om dit zoo belangrijke doel (nl. het zooveel mogelijk vermijden van uitputtende marschen) te bereiken, is het onbetwistbaar, dat politieke maatregels hand aan hand gaan met de militaire; de keuze van een en ander kan slechts op de plaats en bij eene nauwkeurige kennis der omstandigheden worden bepaald".

Zeer voorzichtig vervolgt de Minister dan: „Wanneer men zich echter op dezen afstand een oordeel mag veroorloven, dan schijnt het, dat die vereenigde maatregelen gevoegelijk zouden kunnen bestaan in het langzaam voortrukken van onze gansche magt over eene uitgebreide doch zamenhangende linie, het gelijktijdig organiseeren van elk district, dat men op die wijze achter den rug heeft, vooral door het benoemen van nieuwe regenten en hoofden in hetzelve, en het vestigen van eene verstrekte positie in elk district tot bescherming van het alzoo daar gestelde Inlandsche bestuur".

„Op die wijze zoude men waarschijnlijk het eenmaal te ondergebragte terrein in bedwang kunnen houden en niet gestadig dezelfde operatiën behoeven te herhalen, zooals nu tot groote afmatting onzer troepen en zonder wezenlijk resultaat plaats vindt".

Men ziet: la conception was eenvoudig genoeg en kwam behoudens enkele ondergeschikte zaken geheel overeen met die van Gen. De Kock. Maar op dezen rustte de taak der exécution en die was vrij wat lastiger.

([1]) De Min. v. Mar. en Kol. aan Z. E. den Com. Gen. 's Hage 31 Oct. 1827. L. H. (Arch. Alg. Secr.).

([2]) Wij spatieeren.

Over die uitvoering nu dacht de Com. Gen. van Oorlog blijkbaar niet eenstemmig met De Kock. Z. K. H. wilde nog steeds, juist als met de uitzending der Exp. Afd. was bedoeld, dat „„„eene voor dezen oorlog beslissende militaire operatie ten uitvoer gebragt"" werd, terwijl de Gen. reeds tot de overtuiging was gekomen, dat men den vijand niet tot een beslissend treffen zou kunnen dwingen.

De Prins wilde ter bevestiging van de rust één versterking in elk district, blijkbaar dus een beperkt aantal bentengs, De Kock daarentegen oordeelde een ruim gebruik daarvan noodzakelijk.

Zonder in herhaling te vervallen kunnen wij 's Gen[s]. meening niet verdedigen, noch 's Prinsen opvatting bestrijden. Duidelijk is het echter, dat de door den Com. Gen. van Oorlog voorgestane werkwijze een sneller voorwaarts rukken gedoogde dan die van De Kock; maar ook, de ervaring had het geleerd, dat de waarborg de eenmaal bevochten rust in den rug der troepen te zullen handhaven, in het eerste geval onbeduidend, in het laatste zoo goed als afdoende was.

De denkbeelden neergelegd in de ministrieele missive van 31 Oct. 1827. L[a]. H. hielden het midden tusschen die van Du Bus en De Kock. Beiden konden zich er met min of meer recht op beroepen.

Lange meent, „dat de denkbeelden van Zijne Koninklijke Hoogheid den Kommissaris-Generaal van Oorlog en van Zijne Excellentie den Minister van Marine en Koloniën, omtrent de geschiktste wijze om den oorlog te voeren tegen de muitelingen op Java, meerendeels overeenkomen met de wijze, waarop die oorlog, in weerwil der tegenbedenkingen van Zijne Excellentie den Kommissaris-Generaal Du Bus de Ghisignies, door den Luitenant-Generaal De Kock is gevoerd geworden". (¹) Wij kunnen ons bij die meening neerleggen, onder voorbehoud van het boven aangevoerde.

Het ware den Com. Gen. Du Bus onrecht aangedaan, indien men in zijn ijveren tegen de door De Kock voorgestane operatiewijze meer wilde zien dan het strijden voor zijne overtuiging. Betreuren mag en moet men het echter, dat die Landvoogd persoon en zaak zoo weinig heeft weten te scheiden.

In Indië gekomen met inzichten, die hemelsbreed afweken van die zijner voorgangers, geloofde hij in de vrienden van Van der Capellen zijn natuurlijke tegenstanders te moeten zien, hen met wantrouwen te moeten behandelen. Boven allen trof dit ongunstig oordeel De Kock, den man, die vrij algemeen voor den toekomstigen Gouv. Gen. was gehouden en bij wien daarom met eenig recht teleurstelling en naijver vermoed kon worden. Of die naijver zoo groot

(¹) H. M. Lange's vertaling van De Stuers „La guerre de Java". blz. 272.

was, of die zich in daden heeft omgezet, dit meenen wij echter te moeten betwijfelen; toen den Gen. De Kock uitzicht op den Buitenzorgschen troon werd gegeven — in 1827 — heeft hij duidelijk bewezen, dat de taak in de Vorstenlanden hem nader aan het hart lag, dan de bevrediging van zijn wensch om tot Gouv. Gen. te worden benoemd.

Hij hoopte den oorlog tot een gelukkig einde te brengen; die uiting van eerzucht verdiende eer waardeering dan afkeuring. Toch zou hij in December 1827 zijn heengegaan, omdat hij tegen dat tijdstip den gunstiger toestand verwachtte, waarop zijn aftreden gegrond moest zijn. Toen kwam Rĕmbang onverwachts in opstand en werd hem het heengaan onmogelijk gemaakt. Immers, de last om terug te keeren was slechts voorwaardelijk!

In 1829 was alles voor de overgave van het bevel over de troepen en van het bestuur in de Vorstenlanden gereed, toen 's Gen[s]. aangewezen opvolger, de Gen. Bischoff, kwam te overlijden. Nogmaals werd door het noodlot anders beschikt dan door den mensch was gewikt. Zoowel in 1827 als twee jaren later zou De Kock zijn afgetreden, zij het ook noode. Maar steeds heeft hij zich op de hem eigen bescheiden doch krachtige wijze verzet tegen zijn vervanging door Holsman. Daarin schuilde een andere reden van verbittering voor Du Bus.

Holsman toch verheugde zich in 's Landvoogds bijzondere belangstelling, minder omdat hij een Belg dan wel, omdat hij een zwager van Baud was". (¹)

Ook de omstandigheid, dat De Kock grootmeester van de loge, Du Bus daarentegen Katholiek (²) was, k a n een reden van antagonisme tusschen

(¹) Bij de behandeling van den strijd in 1828 bij hernieuwing over het Leger-comd[o] gevoerd, zullen wij op deze aangelegenheid uitvoeriger terugkomen.

(²) De Kock's portret vindt men te Weltevreden in het gebouw van de Loge, Van Du Bus treft men in het voorportaal der nieuwe R. K. kerk een gedenksteen door hém, den stichter van het eerste bedehuis dier gezindte te Batavia, geschonken. Het inschrift doen wij hier volgen. De Weleerwaarde Heer Wenneker was zoo welwillend ons een afschrift daarvan te geven.

D. O. M.

Et Piae Memoriae.

Praenobilis viri Leonardi Petri Josephi vicecomitis. Du Bus Domini De Gisignies D. In Belleghem, Heyl-Broeck, Oostmalle, Sawangan etc.

In Patriis Finibus statuum Generalium secundae camerae legati Déinde Praesidis Provinciae Antverpiae exinde Brabantiae meridionadis Gubernatoris.

Qui anno M. Dccc XXV.

Domi Reipublicae Minister in universas patriae Ditiones orientales.

A. Rege Wilhelmo missus.

Dum Quinqne per annos Summam Administraret Rerum.

Has suis sub Auspiciis Exstrui Christo Deo Curavit Aedes.

Memorque ut esset Gratae Hoc in imperio commorationis.

Fundum sawangan Javanensem in Praedia sua merito adscripset.

Post navatam feliciter Rempublicam.

In Patria Redux.

Maximo ordinis Leonis Belgici insigni ornatus supremam obiit diem anno M. Dccc XLIX. Die XXXI Maii.

Dominio suo in Oöstmalle prope Antverpiam requiescit.

de beide grootwaardigheidsbekleeders geweest zijn. Kan, zeggen wij, want te veel gewicht moet men daaraan niet hechten; men was destijds in zake het geloof zoo onverdraagzaam niet.

De brieven van en aan Van de Graaff hebben ons doen overhellen tot het vermoeden, dat Du Bus in allen, die sympathiseerden met zijn voorganger, zijne natuurlijke tegenstanders gezien en hen daarom ook met wantrouwen bejegend heeft.

Wat echter de reden of redenen van de ongewenschte betrekking tusschen beiden ook geweest mogen zijn, die betrekking bestond en heeft niet nagelaten op de zoo noodzakelijke samenwerking een ongunstigen invloed uit te oefenen. Steeds heeft de Com. Gen. in de meening geleefd, dat De Kock den oorlog even gaarne als hij zelf beëindigd wenschte te zien, maar hij hield zich evenzeer overtuigd, dat de Gen. daartoe niet den rechten weg had ingeslagen: het beleid van De Kock werd gewantrouwd, Du Bus twijfelde aan 's Gen[s]. militaire bekwaamheid.

Maar als dit zoo was, dan had van den Landvoogd verwacht mogen worden, dat hij òf zelf den Gen.-De Kock had doen vervangen, òf daarop bij den Minister met den meesten klem had aangedrongen. Waar zulke gewichtige belangen op het spel stonden, paste geen halfheid. Bestond bij Du Bus de overtuiging, dat De Kock niet was the right man in the right place, dan had hij niet moeten volstaan met het zijdelings aandringen op diens vertrek, maar had hij moeten ingrijpen op de wijze als hij gedaan had ten aanzien van Dozy en Van de Graaff.

Die overtuiging was aanwezig en het ware onbillijk daarover Du Bus hard te vallen. Hij was geen militair, maar zijn leeken-denkbeelden kwamen voor een deel overeen zoowel met die van den Com. Gen. van Oorlog in Nederland, als met die der krijgslieden in zijn omgeving, ja zelfs met die door De Kock zelf gevoed vóór de ervaring zijne inzichten had gewijzigd.

Daarom herhalen wij: men moet in de correspondentie door Du Bus met De Kock over de operatiewijze gevoerd, niet zien een handeling uitsluitend er op gericht den Opperbevelhebber onaangenaam te zijn, maar een strijden voor zijn overtuiging. De Landvoogd wilde beproeven den Gen. tot zijne meening te brengen; dat was zijn recht en tot zekere hoogte ook zijn plicht. Alleen, hij had zich daarbij meer kunnen matigen, zich moeten onthouden van onnoodige scherpte, te eerder, omdat hij een terrein betrad, dat hem volmaakt vreemd was. Van het laatste droeg Du Bus' brief van 26 April 1828 maar al te zeer het kenmerk. Nemen wij er de belangrijkste gedeelten uit over.

Na de opmerking, dat hij uit De Kock's schrijven van den 12[en] t. v. had gelezen, dat deze niet voornemens was „om eenige groote militaire mouve-

menten te maken, maar onafgebroken voort te werken op het plan, dat Uwe Excellentie in den jare 1827 ontworpen en als toen ter mijner kennis gebracht heeft", en verder, dat de Gen. uit 's ministers missive had geleerd, dat men in Nederland zijne inzichten goedkeurde, liet de Com. Gen. volgen: „Indien ik mij in der tijd met het door Uwe Excellentie ontworpen plan van operatie heb kunnen vereenigen, in mijne aanmerkingen aan het Ministerie alstoen slechts heb medegedeeld omtrent de min doelmatige wijze, waarop dat plan in den voorleden jare aanvankelijk door Uwe Excellentie werd ten uitvoer gebragt en de verdeelingen, die er tusschen de Bataillons der Expéditionnaire afdeeling zouden plaats vinden, zoo was zulks voornamelijk, omdat ik daarin eene stellige strekking bespeurde om over eene bepaalde uitgestrektheid lands met eene geheele linie te ageeren en door gelijktijdige en algemeene mouvementen den vijand van alle zijden en zoodanig te naderen, dat hij zich dientengevolge meer en meer van nabij omsingeld en eindelijk geheel ingesloten zoude vinden. En in zooverre is het mij voorgekomen, dat ook Zijne Hoogheid de Kommissaris-Generaal van Oorlog zich met het plan van operatie zelve wel heeft kunnen vereenigen, doch op grond van het gebeurde tevens heeft aangemerkt, dat vermits de ondervinding genoegzaam heeft aangetoond, dat de vijand door het aanhoudend heen en weer trekken onze magt tracht af te matten en te verzwakken, den opperbevelhebber der troepen zoude kunnen worden aanbevolen om dergelijke togten niet dan na rijp beraad en met het meer dan waarschijnlijke eener goede en beslissende uitkomst te ondersteunen waartoe vooral behoort aan den eenen kant de vijand door wel gecombineerde operatiën in zoodanige positiën worde gedreven, waar hij een beslissend gevecht niet kan ontwijken, en dat aan den anderen kant alle maatregelen zoo van toevoer als anderzints zoodanig werden beraamd, dat men niet genoodzaakt zij, dadelijk wederom terug te trekken, wanneer men den vijand niet aantreft of hij terugwijkt".

Zoo dacht Z. K. H. de Com. Gen. van Oorlog over de zaak, en, meende Du Bus niet ten onrechte, had de Prins al het operatieplan voor 1827 goedgekeurd, er was „toch onwederlegbaar" gebleken „dat de wijze waarop de oorlog zelve tot dien tijd gevoerd was, niet evenzeer konde worde toegejuicht".

Verder merkte Du Bus op dat zoo „de bewegingen, die er sints een jaar hebben plaats gehad met de vorigen" konden worden „gelijkgesteld", zij z. i. toch „in het geheel niet degenen" waren, welke tot de gewenschte resultaten eindelijk leiden kunnen". Daarom moest hij „als nog verklaren, dat ik niet dan met eene groote angstvalligheid het voornemen van Uwe Excellentie ontwaard heb om op denzelfden voet te blijven voortgaan en alzoo met eenigen

grond de vrees koester, dat het ware plan nog niet ten uitvoer zal worden gebragt".

Dit laatste komt ons voor minder juist te zijn uitgedrukt. Nogmaals, over het plan, over la conception, waren allen het eens; de strijd liep alleen over de uitvoering. Het waren juist de moeilijkheden aan die uitvoering verbonden, welke door de niet deskundigen maar al te licht werden geschat.

Het was zoo eenvoudig om maar te zeggen: zóó moet er gehandeld worden, doch dat zóó handelen was een geheel andere zaak. Daarin sprak de vijand ook een woordje mede.

Hoe het ook zij, Du Bus was overtuigd volkomen in het gelijk te zijn, waartoe ongetwijfeld het schrijven van den Minister veel moet hebben bijgedragen.

Het schijnt echter aan Du Bus' aandacht te zijn ontsnapt, dat het oordeel van den Prins meer voorzichtig dan stellig door den Minister was weergegeven, zoodat er alle aanleiding bestond om te gelooven, dat de Prins zelf geen stellige meening en allerminst stellige voorschriften had willen geven. Trouwens, welk inderdaad deskundige zou onder analoge omstandigheden anders hebben gehandeld?

Du Bus, iemand, die eene vlotte afdoening van zaken bijzonder op prijs stelde en zelf veel en vlug werkte, kon met den tragen voortgang der operatiën, juister nog, met dien der daardoor verkregen resultaten, niet ingenomen zijn.

Hij gaf toe, dat er terrein was gewonnen, dat er ook bentengs waren aangelegd, maar „in de voorwaartsche beweging langs de geheele linie .... heeft men om zoo te zeggen geene vorderingen gemaakt" en „slechts van tijd tot tijd" waren van uit „de bezette punten" bewegingen gedaan „om den vijand naar het gebergte terug te jagen." En daarbij was Dipanĕgara nog geheel vrij in zijn doen en laten.

Hij was er „verre van" te beweren, dat onze positie niet „voordeeliger dan in den voorleden jare" zou zijn, maar hij geloofde „het oogenblik nog verre verwijderd, waarop ik Uwe Excellentie met het einde van den oorlog zal kunnen gelukwenschen, indien in de krijgsverrichtingen geene verandering gebragt wordt". Daartoe moest de oorlog „over het algemeen van onze zijde met veel meer kracht en op onderscheidene punten zooveel mogelijk gelijktijdig" gevoerd worden; dus: „gecombineerde bewegingen".

De Com. Gen. zag de toekomst duister in: zware verliezen aan manschappen, drukkende financieele lasten, en daartegenover weinig kans op versterking der strijdmiddelen: geld en troepen.

Ten einde Gen. De Kock van het laatste te overtuigen zond hij dezen „de

ter dezer zake betrekking hebbende nieuwspapieren ter lezing toe" met verzoek „om mij deze drie nummers na gemaakt gebruik te willen retourneeren" (¹).

Eerst een maand later beantwoordde Gen. De Kock 's Landvoogds missive. Na er den inhoud beknopt van weergegeven en zijn leedwezen betuigd te hebben, dat men in Nederland zijn beleid niet toejuichte en Du Bus dit zelfs niet kon goedkeuren, merkte de Gen. De Kock op steeds in den geest te hebben gehandeld van wat zoowel door den Com. Gen. van Oorlog en den Minister als door Du Bus zelf voor doelmatig was gehouden, „alles voor zooveel de lokale situatie en de bijzondere omstandigheden een Javaschen oorlog eigen zulks" hadden toegelaten.

Daarna volgde een uiteenzetting zijner handelingen sedert het uitbreken des opstands en herinnerde de Gen. er aan, dat hij destijds van Solo naar Jogja was gemarcheerd om die plaats te ontzetten: dat hij vervolgens naar Sĕlarong was opgerukt om Dipanĕgara te verslaan; dat deze echter „hoe sterk hij ook was" geen tegenstand had geboden en vervolgd wordende, alle gevechten had ontweken of voor ons ontijdig had afgebroken, en dat de muitelingen inmiddels in de aangrenzende districten belangrijke vorderingen hadden gemaakt.

Vervolgens gaf hij een overzicht van de operatiën in 1826, in welk jaar men aanvankelijk met succès getracht had om, in de richting van de Praga, Padjang en het Zuider-gebergte te zuiveren, en Cleerens aan de Bagawanta den vijand den aftocht naar het Westen had moeten betwisten, terwijl Cochius tusschen die beide rivieren zich met de vervolging der muitelingen bezig had gehouden.

Die maatregelen waren aanvankelijk met gunstige uitkomsten beloond geworden tot de omkeer der zaken, als gevolg van de overvalling der voogden van den minderjarigen Sultan en de nederlaag aan Mangkoenĕgara toegebracht, de overtuiging had geschonken „dat om den oorlog te eindigen langzaam moest worden voortgegaan en vele sterkten aangelegd om te behouden hetgeen gewonnen zoude worden, weshalve ik sedert te werk ben gegaan naar het plan, dat ik Uwe Excellentie heb aangeboden en in de resultaten hetzelfde is als de mouvementen, welke door Uwe Excellentie worden aangeprezen, namelijk om de muitelingen over de Progo te drijven, zoodat het geheele land aan de linkerzijde dezer rivier gezuiverd wordt, en vervolgens krachtdadig op den hoofdmuiteling te doen aanvallen".

„M a a r d a t i s n i e t i e t s, d a t m e t s p o e d o f o v e r h a a s t i n g k a n g e s c h i e d e n (²). Indien niet alle landen tot aan de Progo in

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg 26 April 1828 N°. 26. De nieuwspapieren bevatten de deliberatiën betreffende de wet voor de suppletoire leening van ƒ 2.700.000.—, waarover in een volgend hoofdstuk.

(²) Wij spatieeren.

onderwerping en met behoorlijke sterkten voorzien zijn en de Bageleen tot aan den regteroever van de Bogowonto mede onderworpen en bezet is, alvorens de mobiele kolonnes de Progo overgaan om meer exclusief tegen den hoofdmuiteling te ageeren, dan heeft men meerendeels dezelfde uitkomst als in July 1826 te wachten ...."

Waarom de Gen. die uitkomst van elke andere dan de door hem voorgestane wijze van ageeren verwachtte, is ons bekend. Het was zijn overtuiging dat „volstrekt op den thans ingeslagen voorzigtigen weg voortgegaan worden" moest. „Allergevaarlijkst zoude ik het beschouwen", zoo schreef hij verder, „daarvan af te wijken en zonder stellige orders door welke mijne verantwoordelijkheid gedekt is, kan en mag ik daar niet van afgaan".

De reeds verkregen uitkomsten pleitten voor de juistheid zijner meening. Wij mochten slechts rekenen op eigen kracht en invloed, want die der ons bevriende vorsten en hoofden baatten ons weinig, en even gevaarlijk als de hoofden waren zoolang zij Dipanĕgara dienden, even gering was hunne beteekenis voor ons als zij den hoofdmuiteling hadden verlaten. Padjang was tot rust gebracht, dank zij de vele versterkingen daar opgericht, maar alleen door blijvende bescherming tegen de oorlogspartij zou men het in rust kunnen houden. Er was geen tijd verloren gegaan, meende de Gen. Was de voortgang niet grooter geweest, dan moest dat worden toegeschreven zoowel aan de plaats gehad hebbende onderhandelingen als aan den opstand in Rĕmbang, welke bovendien onze taak in Bagĕlen moeilijker had gemaakt. Was de vijand tot zelfs in de onmiddellijke nabijheid onzer vestigingen nog driest in zijn optreden, dan moest dat worden geweten aan den toestand van het terrein, welke voor het oogenblik onze kracht als verlamde. Was echter tegen het laatst van Mei de padi binnen, dan zouden de rijstvelden al spoedig voldoende droog zijn om bewegingen toe te laten.

Den daarvoor in 1827 beschikbaar geweest zijnden tijd in aanmerking genomen, geloofde de Gen. wel degelijk op tastbare resultaten te kunnen wijzen en voor de naaste toekomst had hij de beste verwachtingen. De linie Magĕlang—Djogja—Brosot zou al spoedig „geëtablisseerd" zijn en ten Westen van en aan de Bagawanta zouden onder de onmiddellijke leiding van Cleerens de vereischte maatregelen worden uitgevoerd, om ook daar de rust voor goed te doen intreden. Eerst als dit was bereikt en de overgangen over beide rivieren voldoende waren afgesloten „zullen wij den hoofdmuiteling met kracht kunnen vervolgen en hem misschien tot onderwerping brengen, of zijn aanhang doen verliezen, want ik geloof niet, dat hij ligt in onze handen zal vallen".

Verder merkte de Gen. op, dat het in het belang der operatiën tegen Dipanĕgara noodig was, dat men zich van de rust in de Gouv^{ts}landen zeker

wist, „want opstanden gelijk die, welke in het Rembangsche hebben plaats gehad, vertragen de herstelling van de rust op Java". Hij beschouwde het daarom, „volstrekt noodig om in de meeste regentschappen gedurende den oorlog behalve de djajèngs sĕkars ook nog vaste pradjoerits te hebben".

De meening van den Com. Gen. van Oorlog als zouden de troepen noodeloos door zware marschen zijn afgemat, meende de Gen. te kunnen weerleggen; „dan ik schrijf geene verdediging, maar als Opperbevelhebber van Z. M. land- en zeemacht in deze gewesten, ben ik aan Hoogstdeszelfs vertegenwoordiger rekenschap schuldig van mijne handelingen en van de motieven, welke tot dezelven aanleiding geven, en als militair ben ik Uwe Excellentie toelichting schuldig", m. a. w.: schoenmaker blijf bij uw leest.

's Genˢ. brief werd besloten met een betuiging, die aan de flinkheid van zijn pleidooi voor zijne inzichten iets zou afdoen, als dergelijke uitingen voor den tijdgenoot iets meer waren geweest dan slechts vormen.

„Dwaal ik", zoo schreef hij, „dan doe ik zulks met mijn verstand en niet met mijn hart en dan zou", zoo volgt er toch aanstonds op, „ik zelf moeten aanraden, dat er een meer kundig Bevelhebber uit Nederland herwaarts werd gezonden ...."

„........ Maar blijft men mij vertrouwen, dan roep ik het geduld in, dat ik van den aanvang heb gezegd dat er noodig is, om een Mahommedaanschen oorlog te eindigen ...." (¹) (²).

Commentaar op 's Genˢ. schrijven komt ons na wat wij in de inleiding van dit hoofdstuk over den loop des oorlogs mededeelden geheel overbodig voor. De Com. Gen., het nutteloos achtende om verder op de zaak in te gaan, betuigde den Gen. „dat welke ook het verschil van gevoelen omtrent het onderhavige punt zijn moge", hij niettemin den besten uitslag van 's Genˢ. maatregelen wenschte en zich overtuigd hield, dat die „steeds met de beste inzigten ter bereiking van het groote doeleinde bevolen" werden.

Intusschen meende hij het plicht „den Koning in staat" te stellen „om den gang van zaken uit de verschillende oogpunten te beoordeelen, waaruit dezelve door U. E. en mij beschouwd worden". Nogmaals zou men dus in Nederland vernemen, dat de samenwerking in Indië tusschen de twee dignitarissen hersenschimmig was.

Als vreesde Du Bus, dat men hem zou verwijten den Gen. De Kock te veel bemoeilijkt te hebben, liet hij in zijn antwoord volgen nimmer „het

(¹) De Kock aan Du Bus. Magelang 28 Mei 1828. Nº. 518. (Arch. Gen. Staf.)

(²) Abusievelijk zegt Weitzel — zie Deel II blz. 176 — dat deze brief den 26ˢᵗᵉⁿ Mei gedateerd zou zijn. Een kaart en sterktestaat, welke aan dien brief waren toegevoegd, hebben wij niet aangetroffen.

voornemen gehad te hebben om bij de mededeeling van eene of andere bedenking, het gezag en de magt van U. E. eenigszins in deze te bekorten of de vrijheid harer handelingen in het minst te beperken".

Was langzaam voortgaan noodig dan was het in verband „met de groote vermindering, die weder het personeel van het leger in den tijd van een jaar ondergaan heeft", raadzaam om er den Minister opmerkzaam op te maken en „eene nieuwe aanvrage ter bekoming van een buitengewonen onderstand in manschappen te doen" ([1]).

De Gen. De Kock werd dus uitgenoodigd mede te deelen of hij van oordeel was, dat „de Indische Armee" dan wel „de Expeditionaire Afdeeling" eene buitengewone versterking noodig had, of ook, dat men zou kunnen volstaan met verlenging van het verblijf dier afdeeling, in deze gewesten „boven het tijdstip door Z. M. zelve bepaald en hetwelk in de maand Mei van het aanstaande jaar zal verschenen zijn" ([1]).

Op deze aangelegenheid, de versterking van het leger, zullen wij te goeder plaats terugkomen, om ons vooreerst nog bezig te houden met het meeningsverschil over de operatiewijze.

Du Bus had den Min. getrouw op de hoogte dezer zaak gehouden. Nauwelijks was de missive van 31 Oct. 1827 in Indië aangekomen en De Kock den inhoud daarvan medegedeeld, of de Landvoogd schreef den Min. zich verplicht te gevoelen om „onbewimpeld te verklaren, dat ik de toekomst met bezorgdheid tegemoet zie en dat ik vreeze op grond van de groote vermindering, die het leger in den laatsten tijd weder ondergaan heeft en van het steeds toenemend getal zieken, die dagelijks in de hospitalen worden opgenomen, weldra in de verpligting te zullen zijn om nieuwe versterking uit Europa te vragen, daar toch bij de voortduring van den oorlog de hulptroepen, die wij van de Buiten-établissementen verwachten, niet voldoende zijn om het ontbrekende aan te vullen" ([2]). Hij hoopte, „dat de zeer gegronde aanmerkingen, welke in U. E's bovengemelde missive nopens den aard der krijgsbewegingen voorkomen, op hunne wezentlijke waarde zullen worden geschat ...." ([2]), opdat de onlusten nog in 1828 mochten gedempt zijn.

In een volgend schrijven was Du Bus wat uitvoeriger. Hij ontwikkelde er in de denkbeelden, welke ons reeds bekend zijn uit den brief, dien hij twee dagen later, den 26^{en} April, aan De Kock richtte. Nieuwe gezichtspunten troffen wij er niet in aan. Wel echter trekt het de aandacht, dat Du Bus zich ter verdediging van zijn standpunt beriep op het „gevoelen" van „vele

---

([1]) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg 3 Juni 1820 N°. 23. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Du Bus aan den Minister. Buitenzorg 12 April 1828 Lt. R^{a} (Arch. Alg. Secr.)

deskundigen, die van „eene meer algemeene en gelijktijdige operatie op alle de door onze magt bezette punten ...." het meeste heil verwachtten.

Wie die „deskundigen" wel mogen geweest zijn?

Er bestaat reden te gelooven, dat Holsman één hunner was en dat hij zelfs een eerste viool zal hebben gespeeld.

Want Holsman was een zwager van Baud en Du Bus had hem als minzaam gastheer op het landgoed Tji Seroa leeren waardeeren. Voorwaar! reden genoeg om voor laster te houden, wat niettemin toch werkelijk, al was het dan jaren terug, had plaats gevonden. Wat deed het er ook toe! Holsman was nu eenmaal opperofficier in actieven dienst en het jaar te voren had hij toch Rĕmbang bedwongen in enkele maanden tijds, terwijl De Kock het in Midden-Java niet eens in evenveel jaren wist te klaren!

Zoo moet wel de gedachtengang van den leek zijn geweest, die zich van ingrijpen in het krijgsbeleid onthield, niet omdat hij besefte, dat er tot een juist oordeel noodig was een nauwkeurige en oordeelkundige bezichtiging van nabij, maar „vermits de gang der militaire operatiën uitsluitend aan den opperbevelhebber van het leger toekomt ...." (1).

Juist twee maanden later schreef de Com. Gen. weder den Minister over het krijgsbeleid in de Vorstenlanden. Die brief is in hooge mate merkwaardig; men kan bij het lezen er van haast zijn oogen niet gelooven. Na eenige mededeelingen over den politieken toestand in Madioen — waarover later — en in Bantam, schreef Du Bus: „Het tooneel des oorlogs in de Bageleen en diens ommestreken behoeft dus voor het oogenblik alleen de aandacht van het Bestuur gaande te houden en met genoegen zal Uwe Excellentie uit het vorenstaande ontwaren, dat men niet vruchteloos tijd en moeite besteed en geldelijke opofferingen gedaan heeft om het Rembangsche grondgebied weder aan de magt der muitelingen te ontweldigen en in het Westelijk gedeelte van Java de magt van het Gouvernement en het behoud van de rust tegen den invloed van eenen kwaadaardigen booswicht te handhaven".

„Maar dat ook de vooruitzichten op een spoediger afloop van den geheelen oorlog dan men verwachten konde meer en meer geopend worden, zal Uwe Excellentie komen te blijken uit het rapport van den Luit.-Gouv.-Gen. ontvangen, gedagteekend van den 19en dezer en hiernevens alsmede copielijk overlegd (2), vermits op alle die plaatsen waar eene versterking wordt aangelegd,

(1) Du Bus aan den Minister. Buienzorg 24 April Lt. Y² (Archief der Alg. Secr.)

(2) Dit rapport handelde over de beweging van Le Bron naar Karongan, op 11 Juni; over mededeelingen van den Majoor Bauer, betrekking hebbende op voorvallen in de helft dier maand; over krijgsverrichtingen van Cleerens en van Cochius in hetzelfde tijdvak en over den blijkbaar gunstigen invloed van het oprichten van bentengs.

de geheele bevolking zich aan het Gouvernement allengskens komt onderwerpen en de duidelijkste blijken geeft, dat dezelve de kans des oorlogs moede is en haar rust en vrede verlangt."

„Het schijnt ook, dat de nieuwe operatiën, welke sedert eenigen tijd door den Opperbevelhebber zijn aangevangen met het oogmerk om onze magt langs de geheele Progo tot aan de Zuidzijde te plaatsen en alzoo den hoofdmuiteling den toegang tot het Zuidergebergte en naar de Noordzijde geheel af te snijden, zeer veel zullen bijbrengen om spoediger tot zekere resultaten te geraken".

Kon het duidelijker? Kon iets sterker getuigen voor de juistheid der door Gen. De Kock gehuldigde en in practijk gebrachte inzichten dan juist de hoopvolle stemming, die uit het bovenstaande spreekt?

Maar ook, kan men zich grooter zelfverblinding denken dan waarvan de volgende worden onwraakbaar doen blijken?

Men leze slechts: „Ik heb indertijd den Luit.-Gouv.-Gen. op den uitvoer van zoodanig plan aandachtig gemaakt als zijnde mijns inziens het eenige waardoor men eindelijk de zekerheid zoude bekomen om met vrucht tegen den vijand krachtdadig te ageeren en denzelve binnen een bepaald terrein verjaagd zijnde te omsingelen en hoe langer hoe meer in het nauw te brengen. Het strekt mij derhalve tot een waar genoegen thans te bemerken, dat de Luit.-Gouv.-Gen. eenstemmig met mij over deze operatie schijnt te denken en dat men reden heeft daarvan de beste vruchten te mogen verwachten ...." (¹).

Zoo schreef Du Bus, die nooit moe was geworden den Gen. „gecombineerde bewegingen" op te dringen en die met wantrouwen den schijnbaar tragen voortgang der operatiën had gadegeslagen. Toch hadden er geen bewegingen en masse plaats gehad, noch was er tusschen de uitgevoerde eenig ander dan een algemeen verband geweest. Zoozeer was Du Bus met des Opperbevelhebbers rapport ingenomen, zooveel vertrouwen stelde hij nu in de leiding, dat hij het „in den tegenwoordigen stand van zaken" voor het Gouvernement van belang geloofde, „dat de kans des oorlogs geheel door de wapenen worde beslist ......"; onderhandelingen leidden toch tot geen resultaat.

Zelfs kende Du Bus in zijne blijmoedigheid den oorlog een lichtzijde toe: deze kon nog „dat goede resultaat opleveren, dat de magt en de invloed van het Gouvernement over geheel Java weder in haren geheelen omvang en op onwrikbare gronden worden hersteld, vermits de ondervinding zal geleerd hebben, dat een Inlandsche vijand op den duur onze wapenen niet bestrijden kan" (¹).

Uitvoeriger schreef de Com. Gen. den Minister eenige weken later, den

(¹) Du Bus aan den Minister. Buitenzorg 24 Juni 1828 Lt. L². (Arch. v/d Alg. Secr.).

12[en] Juli, nu met de bedoeling om dezen volledig op de hoogte te brengen van de gedachtenwisseling in Indië over de operatiewijze gevoerd. Alle ter zake betrekking hebbende brieven werden bij deze missive overgelegd en Du Bus trachtte den Min. te overtuigen, dat hij den gedachtengang van den Opperbevelhebber in het juiste spoor had geleid (¹).

In Nederland ging men niet verder op de zaak in, waarschijnlijk omdat men, reeds vóór Du Bus' laatste schrijven daar ontvangen was, het besluit genomen had, om „eerlang een nieuwen Gouv.-Gen. van hier" uit te zenden en tevens een ander opperofficier aan het hoofd van het Indische leger te plaatsen. De nieuwe bewijzen van slechte harmonie tusschen Du Bus en De Kock kunnen dus moeilijk anders hebben uitgewerkt dan dat men zich in Nederland meer dan ooit overtuigd hield van de noodzakelijkheid der reeds in voorbereiding zijnde maatregelen.

In het laatste Deel hopen wij op die zaken terug te komen. Voor het oogenblik meenen wij te kunnen volstaan met deze vermelding, vooral ook omdat het incident feitelijk met Du Bus' reeds aangeduid schrijven van 3 Juni van de baan was geschoven. Wederom had de Gen. De Kock zijn zaak gewonnen; de oorlog kon worden voortgezet overeenkomstig zijn denkbeelden.

Gaan wij thans nog na wat er ten aanzien van de wapening en uitrusting van het leger op te merken valt.

Allereerst treft het ons, dat er op dit gebied bij den aanvang van het vierde oorlogsjaar nog lang geen ideale toestand was bereikt. Zoo verkeerde de wapening in een zeer onvoldoenden staat. Het aantal geweren was ontoereikend, vooral toen contingenten uit de Molukken het leger kwamen versterken, en de geweren, welke reeds in gebruik waren, vereischten meerendeels dringend reparatie en dit niet als gevolg van het langdurig gebruik te velde alleen. Men kampte met gebrek aan geweermakers en de bepalingen werkten den ongunstigen toestand bijzonder in de hand. Bij Besluit van den Com. Gen. dd. 15 Dec. 1827 N[r] 26 was nl. een vaste indemniteit bepaald ten behoeve van de herstellingen aan wapening en harnachement.

Per dag werd te goed gedaan ¾ cent per man, onverschillig tot welk wapen deze behoorde, en per paard 7½ bij de huzaren en 5 cent bij de djajèng sĕkars, al waren de harnachementen juist dezelfde.

Ongetwijfeld had het betrekkelijk besluit de administratie wel vereenvoudigd, maar met die vereenvoudiging was de zaak zelve niet gediend. De infanterist, die geweer, patroontasch en bajonetkoppel had te onderhouden, was slechter

(¹) Du Bus aan den Minister. Buitenzorg 12 Juli 1828 Lt. P[a] (Arch. v/d Alg. Secr.).

af dan zijn kameraad van de artillerie of van de pioniers, die slechts sabel en koppel bezat. Daarentegen was de hem toegelegde vergoeding ruim vergeleken bij de even groote, waarmede zijn maat van de huzaren de kosten der reparatiën zijner wapens moest bestrijden, want de huzaar was uitgerust met karabijn, pistool, sabel en het ledergoed, dat daarbij behoorde. Het gevolg van een en ander was, dat ieder zich beijverde om zoo min mogelijk te laten repareeren, ten einde zooveel mogelijk uitbetaald te krijgen.

De wapening en uitrusting werden dus verwaarloosd, wat bij het, als gevolg van den oorlogstoestand minder streng toezicht, niet immer te vermijden was.

Het besluit was dan ook nog niet lang in werking, of Gen. De Kock richtte vertoogen tot het Mil^t. Dep^t. om daarin verandering te vragen. Bij besluit van 24 Juli 1828, N^r 20, werd dientengevolge dat van 15 Dec. t. v. voor de 2^e Groote Mil^t. Afd. buiten werking gesteld.

De percussiegeweren ondergingen een verbetering door de vervanging van den lederen aanvuurring door een blikken busje, dat kort daarop weder vervangen werd door een koperen (Juni 1828).

Van deze geweren waren blijkens opgave aan het Mil^t. Dep^t. in Juni 1828 200 stuks aanwezig, met uitzondering van zes, welke gestolen of vermist waren. Bij de jagers waren 65 van die geweren in gebruik; de rest bevond zich deels te Maron in het magazijn, deels in het hospitaal te Sĕmarang.

Wij merken hierbij op, dat de zieken hunne wapens naar de ziekeninrichting medenamen, een gebruik, dat aan het richtige onderhoud maar matig ten goede kwam. Zoo was, om een voorbeeld te noemen, te Sĕmarang gebleken, dat er zich bij de 54 ingeleverde geweren 15 bevonden, welke nog geladen waren „en door onachtzaamheid ingevreten” (¹).

Het artikel geweren was, als wij reeds opmerkten, lang niet genoegzaam aanwezig. Reeds in Augustus 1827 had de Luit.-Gouv.-Gen. „een eisch van infanterie- en artilleriebehoeften” naar Nederland opgezonden en toen o. m. als noodig opgegeven 3000 geweren M. 1815 (²).

Namens Z. M. den Koning werd dd. 4 April 1828 L^t K, N^r 87/78, naar Indië bericht, dat de gevraagde 3000 geweren niet zouden worden verzonden „naar dien Zijne Majesteit bij besluit van 20 Februari dezes jaars N^r 135 ...... bepaald heeft, dat de wapenen en voorwerpen van wapening door de Expeditionnaire afdeeling naar Java medegevoerd bij derzelver terugkeer naar Europa ter beschikking van het Indische bestuur op Java gelaten zullen worden”.

(¹) Comd. Art. te velde aan De Kock. Magĕlang 12 Februari 1829 N°. 56 (Arch. Gen. Staf).
(²) Luit. Gouv. Gen. aan den Min. 8 Augustus 1827 N°. 196 (Arch. Gen. Staf).

„Voor de gevraagde 2000 geweren-dragonder (van 1/18?? die niet meer in gebruik noch aanhanden zijn) zullen gewone infanteriegeweren, voor de 500 en 700 infanteriesabels IIº 1 en 2 zullen 1200 sabels IIº 2 en voor de 600 ligte-Kavalerie-sabels IIº 1 zullen die van model IIº 3 worden verstrekt, uithoofde de aanmaak te veel tijd zoude vereischen en de te verzenden sabels voor deugdzamer worden gehouden dan de aangevraagde" (1).

Met de aanvulling van het ontbrekende zag het er dus niet gunstig uit, want met 2000 geweren kwam men niet ver, gelet op de afschrijvingen, die in den loop des oorlogs reeds plaats hadden gehad, en op de versterkingen van het leger met hulptroepen en recruten van de Molukken, welke men wachtende was.

De wapening der Exp. Afd., 2686 geweren en 500 sabels, moest krachtens het reeds genoemde Kon. besluit door het Depᵗ. voor de Marine en Koloniën worden overgenomen van dat van Oorlog en wel tegen ⅔ der geldswaarde, met bepaling „dat de verrekening dezer som (*f* 40.486.00) tusschen de beide gemelde Departementen op de gewone wijze zal plaats hebben ......".

Om in den nood te voorzien zag men geen anderen uitweg, dan de hulp in te roepen van een der te Batavia gevestigde Engelsche handelshuizen, nl, van de firma Thompson Robberts & Cº. De agent dezer firma berichtte echter, dat er te Singapore geen geweren van dat model aanwezig waren (2).

Reeds was besloten om een artˡᵉ-officier in commissie naar Singapore te zenden, om er te onderzoeken of de daar beschikbare geweren door het leger gebruikt konden worden, toen het schip „Neêrlandsch Koningin" met een lading geweren op Batavia's reede verscheen en men daarmede ook bericht ontving, dat er nog meer geweren zouden volgen (3).

De hulp van den Britschen nabuur was dus overbodig geworden (4).

Op het oorlogsterrein zelf was men er intusschen op bedacht geweest, om het op den vijand buitmaken van geweren door uitkeering van een premie aan te moedigen: vijf gulden voor elk veroverd geweer (5).

Zonderling genoeg was de premie voor het buitmaken van een vuurmond even groot (6).

---

(1) De Min. aan den Lt. G. G. 's Gravenhage 4 April 1828 Lt, K. Nº. 87/78 (Arch. Alg. Secr..

(2) Wd. Chef van het Milt. Dept. aan Gen. De Kock. 23 Oct. 1828—2ᵉ Afd. Nº. 151 (Arch) Gen. Staf).

(3) Gen. De Kock aan het Milt. Dept. Magĕlang 31 Januari 1829 Nº. 217. (Arch. Gen. Staf).

(4) Gouv. Besluit dd. 12 Februari 1829. Nº, 16. (Arch. Gen. Staf).

(5) Voorstel van Ond. Insp. Lucassen aan Gen. De Kock. Sĕmarang 16 Januari 1829 Nº. 523 (Arch. Gen. Staf)

(6) Cochius had dit reeds in Mei aan den Opperbevelhebber voorgesteld. Zie diens missive. Jogja 17 Mei 1828 Nº. 372. (Arch. Gen. Staf).

Evenmin als aan geweren had men ook aan veldgeschut overvloed; aankoop van particulieren was, we weten het uit de vorige deelen van dit werk, meer dan eens voorgekomen.

Zoo werd Res[t]. van Pĕkalongan in Mei 1828 gemachtigd, om aan een Chinees, die aan Kol. Cleerens 2 vuurmonden compagniesmodel ter zwaarte van 300 ℔ had afgestaan, *f* 350 zilver daarvoor uit te keeren (¹).

Vooral toen tot het formeeren van mob. colonnes was overgegaan, had zich het gebrek aan geschut ernstig doen gevoelen. Bij missive van 7 Juli 1827 N[r] 158, had Gen. De Kock dan ook bij den Minister een aanvraag ingediend om 30 metalen kanons van 2 ℔. Die kanons werden aangemaakt en bereikten in October 1828 deze gewesten met het schip Rotterdams-Welvaren.

Dadelijk werden met deze vuurmonden te Weltevreden schietproeven genomen; zij leverden gunstige uitkomsten op.

Vreemd genoeg moest de Opperbevelhebber uit de couant voor het eerst vernemen van de aankomst dezer kanons. Hij haastte zich aan den w[d]. Chef van het Mil[t]. Dep[t]. te schrijven, om ten spoedigste 20 stuks naar Sĕmarang te zenden, opdat elk der 10 mob. colonnes nieuw kon worden uitgerust; vooral de 8[e] mob. col. had aan een paar vuurmonden dringend behoefte, omdat zij den 1[en] der maand haar beide stukken in een gevecht tegen Sĕntot verloren had (²).

Weinige dagen later berichtte Osten, dat er 2 kanons voor de 8[e] mob. col. waren verscheept en dat men met de andere zou wachten tot de schietproeven waren afgeloopen. Dit schijnt echter niet bijster vlug te zijn gegaan, althans in de tweede helft van November verzocht de Chef van den Staf, Overste Roest, met aandrang om voorloopig maar 8 nieuwe kanons te verzenden, en nog geen drie weken later, den 9[en] Dec., deed Gen. De Kock zelf het verzoek om nog 12 stuks, daar men te velde met de nieuwe bewapening zeer ingenomen was. Den 9[en] en den 19[en] dier maand werden achtereenvolgens de 8 en 12 kanons naar Sĕmarang verscheept.

Had men te Batavia 6 koelie's per nieuwen vuurmond gerekend, de Comd[t]. der Art[ie] te velde, De Kock van Leeuwen, dacht er anders over. Bij de 8[e] mob. col. was bevonden, dat er per stuk 8 koelie's moesten worden uitgetrokken en bij de 2[e] mob. col., die in bergterrein ageerde, waren 10 koelie's volstrekt noodig geoordeeld. Om zeker te zijn, dat het geschut den troep steeds zou kunnen volgen, meende de Majoor dus minstens 10 koelie's per vuurmond

(¹) De Kock aan den Rest. van Pĕkalongan—Mĕgalang 22 Mei 1828 N°. 1212. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Osten. Magĕlang 21 Oct. 1828 N°. 2316. (Arch. Gen. Staf).

noodzakelijk en een reserve van 2 man boven dat aantal hoogst wenschelijk (¹).

In dier voege werd dan ook bepaald.

Was aan het gebrek aan materieel op deze wijze voldoende tegemoet gekomen, over de geoefendheid der bedieningsmanschappen werd algemeen geklaagd.

Het kon ook moeilijk anders. Beroepsartilleristen werden niet in voldoende hoeveelheid uitgezonden, zoodat men voorstelde, om van de suppletietroepen steeds ⅕ gedeelte van elk detachement aan te wijzen, om bij het zware wapen over te gaan. Gen. De Kock wilde in dit voorstel niet treden; niemand moest worden gedwongen dienst te doen bij een wapen, dat hij niet begeerde. Men moest zich dus behelpen met de menschen, die zich vrijwillig voor de artillerie hadden aangemeld. Voor het meerendeel onbedreven in de behandeling van het geschut, werden deze lieden dan bij een colonne ingedeeld en welke diensten zij daar bewezen, kan men bevroeden als men weet, dat destijds één jaar oefening noodig werd geoordeeld om van den recruut een bruikbaar artillerist te maken (²).

Over de bewapening der djajèng sĕkars is in het jaar 1828 heel wat te doen geweest. De Ritmeester Borneman had bij den Insp. van deze wapensoort, den Majoor Morel de Tangry, die Buitenzorg tot standplaats had, er op aangedrongen den verschillenden detachementen karabijnen te verstrekken. Om advies gevraagd (³), toonde De Kock zich van dien maatregel een tegenstander. Du Bus hield echter aan (⁴), maar De Kock bleef voet bij stuk houden en beriep zich op het oordeel der Kolonels Cochius en Cleerens, die eveneens den voorgestelden maatregel ongewenscht achtten. Wat betrof de overweging, dat de karabijn aanbeveling verdiende, omdat de djajèng sĕkars vaak met de bewaking van 's lands kassen werden belast, merkte de Gen. op, er zijnerzijds geen bezwaar tegen te hebben, dat uitsluitend met dat doel per detachement eenige karabijnen werden verstrekt (⁵). Daarmede was de zaak uit; de djajèng sĕkars werden niet met de karabijn bewapend.

In de formatie van de Hoofdofficieren der artillerie werd in 1828 een wijziging gebracht. Er zouden voortaan zijn:

(¹) De Kock van Leeuwen aan Gen. De Kock. Magĕlang 19 Januari 1829 N°. 10 (Arch. Gen. Staf).

(²) Osten aan Gen. De Kock. Batavia 6 April 1829 N°. 30/4—1ᵉ Afd. Milt. Dept. (Arch. Gen. Staf).

(³) Wd. Luit. Gouv. Gen. aan Gen. De Kock. Batavia 5 Juli 1828 N°. 1231 en marginaal renvooi daarop van den Com. Gen. dd. 7 Juli d.a.v. N°. 7. (Arch. Gen. Staf).

(⁴) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg 29 September 1828 N°. 31. (Arch. Gen. Staf).

(⁵) De Kock aan Du Bus. Magĕlang 6 October 1828 N°. 636. (Arch. Gen. Staf).

1e. één Luit.-Kol. of Kol., Chef van de 1e Afdeeling van het Milt. Dept., tevens Directeur, Inspecteur en Commandant van het personeel, het materieel en den trein;

2e. twee Luit.-Kols. Commandanten der twee bataljons artillerie te Sĕmarang en Soerabaja gelegerd;

3e. drie Majoors Onder-Directeuren van het materieel in de drie Groote Milt. Afdn. (1).

Deze wijzigingen hielden verband met een ander besluit van den Com. Gen. van denzelfden datum, waarbij bepaald was „de benoeming van het Regiment Artillerie te supprimeeren" en de beide bataljons voortaan te noemen: het 2e Bataljon en het 1e Bataljon i. p. v. de bataljons Nr 5 en Nr 6. Verder was bepaald, dat de staf van het (oorspronkelijk 5e bataljon genoemde) 2e, zou worden overgeplaatst van Batavia naar Sĕmarang (2).

Ook de formatie van het wapen der genie onderging wijziging en zou voortaan zijn:

1e. één Luit.-Kol. of Kol., Chef der 3e Afd. van het Milt. Deptt., tevens Directeur en Inspecteur der fortificatiën;

2e. twee Majoors Onder-Directeuren der fortificatiën;

3e. vier Kapiteins;

4e. acht 1e Luits.;

5e. acht 2e Luits.

Cadets zouden niet meer worden aangenomen (3).

Twee maanden later ongeveer, werd het provisioneele 5e Baton. van de 19e afd. nationale infanterie gesupprimeerd en de formatie van het 4e baton. dier afd., dat voortaan 3e baton. werd genoemd, gebracht op 2 flank-, 2 Ambon- en 2 Inl. compagnieën. De officieren der opgeheven compagnieën gingen over bij gemeld bataljon; de officieren à la suite (4).

In de behoefte der remonte werd in hoofdzaak door Java voorzien. Kĕdoe en de Preanger leverden meest paarden voor de huzaren, de strandgewesten paarden voor de djajèng sĕkars en voor den trein. De Ritmeester Borneman en de Luits. Van der Klugt, De Puyt en Le Jolle kregen in 1828 meermalen opdracht om de noodige inkoopen te doen.

(1) Besl. Com. Gen. dd. 26 Maart 1828 No. 28—Besl. Lt. GG. dd. 29 Maart 1828 No. 17 (Lands archief).

(2) Besl. Com. Gen. dd. 26 Maart 1828 No. 20— Besl. Lt. GG. dd. 29 Maart 1828 No. 10. (Lands archief).

(3) Besl. Com. Gen. dd. 26 April 1828 No. 23—Besl. Lt. GG. 30 April 1828 No. 6. (Lands archief).

(4) Besl. Com. Gen. van 21 Juni 1828 No. 4; Besl. Lt. GG. 26 Juni d.a.v. No. 8. (Lands archief).

In het laatst van 1828 bood de heer Bernard aan om 200 paarden van Celebes te leveren tegen *f* 140 zilver per paard. Men oordeelde die voorwaarde niet gunstig, omdat in 1826 te Makassar paarden waren aangeboden tegen *f* 123, de overtochtskosten naar Java inbegrepen. De Majoor Perié adviseerde daarom om den Luit. Helmich te Makassar te machtigen daar voor Gouv[ts]. rekening paarden te koopen ([1]).

Belangrijke uitvoer van paarden naar Isle de France, was oorzaak, dat de w[d]. Comd[t]. der 2[e] Groote Mil[t]. Afd. voorstelde om daartegen maatregelen te nemen ([2]). Gen. De Kock was, ter wille van den handel, tegen het nemen van zulke maatregelen en adviseerde dan ook de Reg. in dien zin.

Thans nog een opmerking van tactischen aard.

De gevechtsrapporten, die bewaard zijn gebleven, geven een vrij getrouw verslag van de handelingen tijdens en na het gevecht; marsch- en gevechtsbevelen in den zin, die tegenwoordig daaraan gehecht wordt, treft men er echter niet bij aan. Hoogst zelden stellen die rapporten ons dus in staat een duidelijke voorstelling te maken van den vorm, waarin gemarcheerd en gevochten werd.

Dubbel welkom was ons daarom het weinige, dat L. H. W. baron van Aylva Rengers in zijn onuitgegeven dagboek ter zake heeft opgeteekend.

In Juli 1828 bevond deze zich onder de bevelen van Ledel, die toen bevel kreeg om in het Grogolsche een benteng op te werpen. „Onze kolonne was sterk 350 Europeesche voetsoldaten, 50 Bugies en 30 Europeesche huzaren, en wij hadden 4 stukken kanon en éénen houwitser met 40 Europeesche kanonniers, voorts een detachement pionniers van inboorlingen, 20 man sterk".

„Het geheel stond onder bevel van den Luitenant-Kolonel Ledel, en wij trokken in de volgende orde op. Aan het hoofd ging een brigadier en 3 huzaren, met de karabijn aan den haak, om den weg te verkennen. Vijftig passen achter deze, 20 man infanterie met een Luitenant, en op 100 passen daarachter een peloton van 25 huzaren met eenen Luitenant".

„Daarop volgde onmiddellijk eene afdeeling van 100 man Infanterie onder bevel van eenen Kapitein, en dan een stuk kanon met de daarbij behoorende kanonniers en amunitie. Vervolgens twee afdeelingen infanterie, dan weder twee stukken kanon en de houwitser en achter deze nog eene afdeeling infanterie. Daarop volgden de bagage, de koelies die de goederen der officieren

---

([1]) Perié aan den Chef v/d Staf. Magĕlang 29 Nov. 1828 N°. 648. Vooral gedurende het laatste kwartaal van genoemd jaar is over het remontevraagstuk ijverig gecorrespondeerd. (Archief Gen. Staf).

([2]) Gey aan De Kock. Sĕmarang 22 Juli 1828 N°. 960. (Archief Gen. Staf).

en de randsels der soldaten droegen, terwijl de pakpaarden de ammunitie vervoerden".

„(Dan kwamen) de Javaansche vrouwen, die bij de kolonne behoorden om de keuken te verzorgen, het linnen te wasschen, de markten te bezoeken, als spionnen te dienen, want dat alles was de taak van die dames. Daaronder mengde zich een getal van bedienden van officieren, van onderofficieren en zelfs van soldaten; Chineezen, die allerhande kleine koopwaren verkwanselden".

Eindelijk volgde achter dien geheelen troep het laatste stuk kanon en dan de achterhoede. Onze kolonne besloeg op die wijze eene uitgestrektheid van eene halve mijl" [1].

Om redenen, welke wij in een volgend hoofdstuk zullen vermelden, was gedurende een goed deel van het derde oorlogsjaar verzuimd sterktestaten der troepenmacht op te maken. Het archief van den Gen. Staf bevat dan ook geen gegevens omtrent de sterkte van het leger te velde op den 1en April 1828, datum waarop de veldtocht werd heropend. Dit gemis wordt ons echter vergoed door Weitzel, die de sterkte der „geregelde troepen bij het leger te velde, de expeditionnairen daaronder begrepen" als volgt vermeldt:

De infanterie: 258 officieren, 5075 Europeanen en 2818 Inlanders.

De ruiterij: 39 officieren, 570 huzaren (Europeanen), 449 djajèng sĕkars, dragonders, enz. (Inlanders) en 879 paarden.

De artillerie en trein: 29 officieren, 512 Europeanen en 263 Inlanders.

De pioniers: 4 officieren, 10 Europeanen en 110 Inlanders.

Na aftrek van de verpleegden in de hospitalen, waren op gemelden datum voor den dienst beschikbaar:

315 officieren, 4593 Europeanen en 3391 Inlanders;

Aan hulptroepen waren aanwezig: barisans van den Keizer en van den Sultan, het legioen van Mangkoenĕgara, permanente barisans van Mangkoediningrat en Natapradja, alsmede die van de regenten van Kĕndal, Tĕgal en Batang, en eindelijk nog de contingenten door de Vorsten van Madoera geleverd.

Weitzel geeft voor het totaal dezer troepen 6685 man, officieren inbegrepen.

Een opgave van Timmermans, als bijlage gevoegd bij een brief aan Gen. De Kock, dd. 3 Juli 1828 Ir 38, stelt ons in staat omtrent de sterkte van de verschillende hulpkorpsen meer gedetailleerde gegevens te verschaffen.

Volgens te Sĕmarang gehouden aanteekeningen waren de Madoereesche hulptroepen aan infanterie, artillerie en cavalerie sterk:

---

[1] Bijdragen tot de kennis der Nederlandsche en vreemde koloniën, enz. jaargangen 1844, '45 en '46.

die van Soemĕnĕp: 54 officieren en 1076 manschappen,

die van Madoera: 42 officieren en 829 manschappen,

die van Pamĕkasan: 14 officieren en 206 manschappen,

te zamen dus 2221 hoofden, waarvan echter op 1 Juni slechts aanwezig waren 2060.

Solosche hulptroepen, het detachement van Dezentjé, 151 man, en het Legioen van Mangkoenĕgara daaronder begrepen, 2485 man, doch volgens den sterktestaat van 1 Juni slechts 2419 man.

De barisan van Pang Koesoemajoeda, naar Timmermans' schatting, 288 hoofden, dus belangrijk minder dan de sterkte, waarmede deze barisan in September 1827 naar Bagĕlen was getrokken, nl. 512 man.

Omtrent de andere hulptroepen kon Timmermans geen betrouwbare inlichtingen verschaffen. Volgens zijne aanteekeningen zouden op 1 Juni aanwezig zijn geweest 9982 man en omstreeks 1 Juli 8729 man, dus 1253 minder. Vergelijkt men deze cijfers met die door Weitzel verstrekt, dan ontwaart men een verschil van eenige duizenden. Dit verschil is alleen te verklaren uit de omstandigheid, dat Weitzel slechts die hulptroepen heeft genoemd, welke eenige gevechtswaarde bezaten; Timmermans is daarentegen alleen te rade gegaan met de verplegingssterkte. Tot de zaak doet het echter weinig af, omdat de beteekenis der verschillende hulptroepen vrij sterk uiteen liep en de kleinere barisans nauwelijks meer waren dan het gevolg hunner hoofden.

Wij kunnen hiermede dit hoofdstuk besluiten om in het volgende de aandacht te vragen voor enkele andere op het leger betrekking hebbende onderwerpen, die eveneens onze belangstelling ten volle waard zijn.

HOOFDSTUK II A.

DE AANVULLING EN VERSTERKING VAN HET LEGER.

Zagen wij in het derde hoofdstuk van Deel III hoe de denkbeelden aanvankelijk in het moederland ten aanzien van de behoeften der Indische krijgsmacht gekoesterd, onder den invloed der van Java gekomen adviezen zich in dien zin hadden gewijzigd, dat de eerst als „te kostbaar" en dus „ondoenlijk" geoordeelde uitzending van een volledig en geoefend korps, ten slotte toch haar beslag had gekregen, wij leerden er tevens de middelen kennen, waardoor men ook het inlandsche element van het leger dacht te kunnen versterken.

In het volgende zullen wij nagaan hoe in zake het zoo gewichtige vraagstuk der aanvulling van het leger werd gedacht en gehandeld, en daartoe achtereenvolgens in beschouwing nemen: 1e het Europeesch, 2e het inlandsch gedeelte onzer krijgsmacht.

Het Europ. gedeelte bestond destijds uit twee groepen, nl. Europeesche militairen behoorende tot het Indische leger en Nederlandsche militairen en corps bij het leger in Indië gedetacheerd, de z.g. Expeditionairen.

Daar men met de uitzending der Expeditionaire Afdeeling beoogd had aan den oorlog op Java een eind te maken in de overtuiging, dat deze versterking der krijgsmacht inderdaad geen ander dan het gewenschte gevolg zou kunnen hebben, was men er alleen op bedacht geweest bepalingen te treffen om in de openvallende officiersplaatsen te voorzien. Verliezen aan minderen zouden, zoo had men gemeend, geen voorziening behoeven, want werd het korps gaandeweg zwakker, ook de tegenstand zou steeds verminderen, de oorlog wel geeindigd zijn voor het tijdstip van terugkeeren der Afdeeling daar was. Artikel 2 van het Koninklijk Besluit, 26 October 1826 N 138, bevattende bepalingen omtrent den duur van het verblijf der Expeditionaire Afdeeling, voorzag dan ook wel in het geval, dat de vrede binnen de twee jaar zou

zijn bevochten, maar liet de mogelijkheid van een langer verblijf geheel onbesproken.

Groot was dus te teleurstelling in Nederland, toen uit de sedert November '27 door den Com. Gen. aan het Ministerie verzonden brieven, maar al te duidelijk bleek, dat de zaken op Java nog geen gunstigen keer hadden genomen, ja, dat de opstand zich zelfs belangrijk had uitgebreid (Rĕmbang) en dat de Expeditionaire Afdeeling, waaromtrent zulke hoog gespannen verwachtingen waren gekoesterd, wegsmolt als sneeuw voor de zon.

„Met zeer veel leedwezen", schreef Elout, „is uit de ontvangen stukken gezien, dat de Expeditionaire Afdeeling groote verliezen lijdt door ziekte ....." Men schreef dit toe aan te jeugdigen leeftijd der manschappen en meende, dat de menschen „om met vrucht in Indië te kunnen dienen" minstens 30 jaar oud moesten zijn. Elout wilde wel, voor zooveel dit mogelijk was, met dien eisch rekening houden. Het zou echter moeilijk zijn, want men had reeds ervaren „dat de werving niet dan met moeite eenen gelijken tred houdt met de behoefte" en dit zou dus nog minder het geval zijn, als de voorwaarden van aanneming werden verzwaard. Men zou echter de beste krachten blijven inspannen en zich beijveren om zoo min mogelijk jeugdige manschappen aan te werven.

Een andere quaestie was de aanvulling van het officierskorps, waarin, zooals wij weten, door artikel 3 wel was voorzien, echter niet voldoende. Bepaald was, dat de helft der 2e Luitenantsplaatsen vervuld mocht worden door verdienstelijke cadets en onderofficieren van andere korpsen. „Eene uitzending van officieren boven den rang van tweeden Luitenant om bij de Expeditionaire Afdeeling te worden ingedeeld, zoude slechts dan te wettigen zijn, wanneer het kader der officieren zoodanig ware afgenomen, dat de bevordering daaruit moetende volgen, buiten alle verhouding tot de bekwame en geschikte voorwerpen ware gebracht geworden, zoodat de vacatures niet zouden kunnen vervuld worden uit het korps zelf zonder 's Konings dienst in de waagschaal te stellen".

Zoover was het, meende men in Nederland, nog niet gekomen, althans, er was daarvan nog niets gebleken, en voor er officieren werden uitgezonden, moest overtuigend zijn aangetoond, dat dit noodig was. Ook ten aanzien van de aanvulling der minderen was men dit denkbeeld toegedaan ,alleen, de Com. Gen. kon zich voor gemachtigd houden om zoo noodig „aan eenig Bataillon van de vermelde afdeeling een grooter getal geweerdragende manschappen" toe te voegen „door het detacheeren bij dat Bataillon van een genoegzaam getal van de successivelijk van hier aankomende gewone Indische rekruten, in dat geval zorgende, dat die bestemming niet worde gegeven aan gegratieerde

militairen, welke ook hier bij de eerste zamenstelling der expeditionaire afdeeling van dezelve zijn uitgesloten gebleven". De Expeditionaire Afdeeling moest het karakter van keurkorps behouden.

Door deze machtiging was zij voorloopig voor ondergang bewaard. Voorloopig, want omstreeks medio '29 zou de detacheeringstermijn zijn verstreken en stond men voor nieuwe zorgen. Dan zou gekozen moeten worden tusschen het doen repatrieeren der Afdeeling overeenkomstig het Koninklijk besluit van 26, of het opnieuw voor den Indischen dienst verbinden, niet van de Afdeeling in haar geheel, maar van de personen daartoe behoorende, die zich voor een reëngagement beschikbaar stelden.

De verdere lotgevallen van het korps voorloopig latende rusten, moeten wij thans de aandacht vragen voor het Europeesch gedeelte der eigenlijke Indische armeé. Ook dit leed, zij het in geringere mate dan de Expeditionaire Afdeeling, onder den oorlogstoestand; de aanvragen om hulp uit Nederland golden waarlijk niet deze laatste alleen. Zij werden evenwel al even slecht ontvangen als die tot aanvulling der auxiliaire troepen. Het dient echter al dadelijk opgemerkt, dat het Opperbestuur, hoe ontstemd het over de sedert '27 uit Indië ontvangen berichten ook wezen mocht, niet het recht had om, zooals het deed, Du Bus daarover verwijtingen te maken.

In den bovengenoemden brief toch liet Min. Elout het voorkomen als zou de Landvoogd zich hebben schuldig gemaakt aan het achtereenvolgens onjuist voorstellen van den militairen toestand. Ten bewijze daarvan beriep Elout zich op Du Bus' breven van 8 December 1827 V[a], 13 December d. a. v. w[a] en 19 Januari 1828 C[a], waarin met steeds grooteren klem op versterking der krijgsmacht was aangedrongen, terwijl in den brief van 22 November 1827 L[a], welke dien van 8 December onmiddellijk was voorafgegaan, de toestand zelfs als zoo gunstig was afgeschilderd, dat aanvulling van het leger zeer waarschijnlijk onnoodig zou zijn en men desnoods kon volstaan, met de hulpmiddelen, die de Indische Archipel zelf opleverde [1]. Dat alles was volkomen waar, alleen, over Rĕmbang had Elout gezwegen en juist in den opstand dáár was de ongunstige wending der zaken en het sedert aandringen op versterking te zoeken. Dit wist het Opperbestuur even goed als men er hier in Indië mede bekend was en om nu Du Bus onder het oog te brengen, dat hij bij zijn verzoeken om versterking uit Nederland verzuimd had daaraan eenige gegevens ter beoordeeling der grootte van de behoefte toe te voegen — en dit was blijkbaar 's Ministers hoofddoel geweest — daartoe was het toch

[1] De Min. aan Du Bus, 's Gravenhage, 26 Augustus 1828 L[a]. H. n[o]. 169[k], geheim (Arch. Alg. Secr.).

zeker geheel onnoodig en onbillijk tevens hem tusschen de regels door verwijten te maken over de door hem verstrekte inlichtingen den toestand betreffende.

Die verwijten waren te meer onbillijk, omdat de Com. Gen. niet aansprakelijk kon gesteld worden voor den schromelijken achterstand, welke bij het Militair Departement bestond, een achterstand zoo groot, dat men niet bij machte was de juiste sterkte van het Leger op te geven.

Hoe men in Nederland ook over de zaak gedacht heeft, gehandeld werd er, en dit verdient te meer waardeering wijl de werving verre van gemakkelijk viel. Toch is men er in geslaagd om gedurende het vierde oorlogsjaar belangrijke contingenten uit te zenden, zoodat, zoover wij konden nagaan, achtereenvolgens te Batavia aankwamen:

den 8 Mei 1828 m/d —— 99 onderoff. en mind. onder geleide van den 2^{en} Luit. Vogel;

den 31 Mei 1828 m/d „Zeeuw", „Fortitude" en „Vrouw Maria" 273 onderoff. en mind. onder geleide van 1 2^{en} Luit. en 1 Chir. 3^{e} kl.;

den 4 Juli 1828 m/d „Abel Tasman" 148 onderoff. en mind. onder geleide van den 2^{en} Luit. Van Coehoorn, en den Off. van Gez. Ester;

den 11 Juli 1828 m/d —— 109 onderoff. en mind. onder geleide van 1 2^{en} Luit. en den Chir. Cramer Worch;

den 18 Aug. 1828 m/d „Neêrlands Koning" 147 onderoff. en mind.;

den 27 Aug. 1828 m/d „Mary en Hillegonda" 99 onderoff. en mind. onder geleide van den 2^{en} Luit. Maljean;

den 6 Sept. 1828 m/d „Ida Aleyda" 133 onderoff. en mind. onder geleide van den 2^{en} Luit. Moonens;

den 6 Oct. 1828 m/d „Onderneming" 125 onderoff. en mind. onder geleide van den 2^{en} Luit. Bolender;

den 10 Oct. 1828 m/d „Graaf Bülow" 100 onderoff. en mind. onder geleide van den 2^{en} Luit. Hamakers en den Chir. 2e kl. Weymann;

den 21 Oct. 1828 m/d „Helena Christina" 140 onderoff. en mind. onder geleide van de 2e Luit^{s}. Taverné en Planken;

den 3 Nov. 1828 m/d „Wilhelmina" 144 onderoff. en mind. onder geleide van den 2^{en} Luit. Heijermans;

den 17 Nov. 1828 m/d „Vasco de Gama" 119 onderoff. en mind. onder geleide van den Kapt.-Adjt. Kilian en 1 Chir. 3e kl.;

den 19 Dec. 1828 m/d „Schoon Verbond" 200 onderoff. en mind. onder geleide van de 2^{e} Luit^{s}. Ottinga en Pruisenaer;

den 21 Dec. 1828 m/d „Marco Bozaris" 150 onderoff. en mind. onder geleide van den 2^{en} Luit. De Veije;

den 15 Jan. 1829 m/d —— 153 onderoff. en mind. onder geleide van den Luit.-Kol. Rheeder en den 2en Luit. Martens;

den 16 Febr. 1829 m/d „Maria" 100 onderoff. en mind. onder geleide van den 2en Luit. Kleinschmidt;

den 20 Febr. 1829 m/d „Handelsmaatschappij" 149 onderoff. en mind. onder geleide van den 2en Luit. Dixaille;

den 20 Febr. 1829 m/d „Jonge Adriana" 100 onderoff. en mind. onder geleide van den Luit. ter Zee 1e kl. Lutkens;

den 20 Febr. 1829 m/d „Anthony" 130 onderoff. en mind. onder geleide van den 2en Luit. Vogel;

den 26 Febr. 1829 m/d „Louisa" 148 onderoff. en mind. onder geleide van den 2en Luit. Jackson;

den 9 April 1829 m/d „Rotterdam" 99 onderoff. en mind. onder geleide van den 2en Luit. Breekpot;

den 18 April 1829 m/d „Vrouw Maria" 150 onderoff. en mind. onder geleide van den 1en Luit. Donleben.

Totaal dus in nog geen jaar tijds ruim 3000 man, of 1000 meer dan men in Nederland in 1826 ter aanvulling van het Leger alhier geraamd had noodig te zullen hebben. De manschappen werden te Batavia naar gelang van de behoefte bij de verschillende wapens ingedeeld. Zij, die in Nederland of elders reeds gediend hadden, placht men te plaatsen bij hun voormalige wapensoort, overigens werd met de wenschen der rekruten zelf weinig rekening gehouden.

Zoo spoedig mogelijk na de indeeling en nadat de manschappen uit het kleedingmagazijn van het noodige waren voorzien, werden de nieuw aangekomen naar Sĕmarang verscheept (1) om van daar gewapend of ongewapend — dit was afhankelijk van den toestand der voorraden in de magazijnen te Sĕmarang en op het oorlogsterrein — gedirigeerd te worden op die plaatsen, waar versterking het meest noodig werd geacht. Dáár, in het aangezicht van den vijand, werden de rekruten geoefend, een stelsel waartegen nogal wat was aan te voeren maar dat men noodgedwongen wel moest toepassen.

Zooals van zelf spreekt moesten er van elk detachement suppletietroepen een zeker aantal manschappen te Batavia achterblijven. Ziekte was daarvan veelal de oorzaak. Er waren er, die gedurende de zeereis ongesteld waren geworden, er waren er ook, die zich zelf ziek maakten, zoodra zij den vasten

(1) Slechts een detachement maakte, voor zooveel betreft de infanterie, een uitzondering hierop; het was dat, hetwelk met de Abel Tasman werd aangevoerd. Van dit detachement werden 100 man naar Banka gezonden om een gelijk getal inlandsche soldaten af te lossen. De laatsten kregen Java tot bestemming.

wal onder de voeten voelden. Gemiddeld werd 10 % van elk detachement door de naar het oorlogsterrein vertrekkende wapenbroeders achtergelaten. De sterfte gedurende de zeereis was al zeer gering. Van enkele detachementen lazen wij, dat één à twee manschappen overleden waren. Een zeer ongunstige uitzondering hierop maakte het detachement, dat door de „Wilhelmina" werd overgevoerd. Onder de reis waren 6 manschappen overleden, 54 moesten bij aankomst onmiddellijk in het hospitaal worden opgenomen. Een en ander werd toegeschreven aan de slechte voeding aan boord en zou aan een onderzoek worden onderworpen.

Voorvallen van anderen doch niet minder onaangenamen aard waren desertie en pogingen om zich van het schip meester te maken. Zoo waren van het detachement door Overste Rheeder uitgebracht, één sergeant en vijf manschappen gedeserteerd, een verlies dat door den Overste werd aangevuld door in de Braziliaansche haven Bahia 10 man aan te werven.

Voorbeelden van voorgenomen muiterij leverden de detachementen op, welke op de „Schoon Verbond" en de „Jonge Adriana" waren aangebracht. Op de „Schoon Verbond" werd tijdig het niet zeer schoone verbond tusschen een 35 tal rekruten ontdekt om het schip af te loopen, voor welk snood opzet 15 der belhamels te Batavia in verzekerde bewaring gesteld en naar den militairen rechter verwezen werden. Op de „Jonge Adriana" moet iets dergelijks zijn voorgevallen, althans 2 recruten, Duitschers, kwamen, onder verdenking van een komplot te hebben gesmeed, in de boeien ter reede van Batavia aan.

Wij kunnen hiermede van de suppletietroepen afscheid nemen na nog te hebben vermeld, dat telkens als geen voor den Indischen dienst bestemd officier beschikbaar was om een detachement over te brengen, een officier van het Nederlandsche leger daartoe werd aangewezen. Tot de uitverkorenen behoorde klaarblijkelijk een zekere Luitenant Vogel, die in één jaar tijd twee maal daarvoor in aanmerking werd gebracht.

Een enkele maal gebeurde het, dat militairen voor de Expeditionaire Afdeeling bestemd, bij een detachement suppletietroepen werden ingedeeld. Wel werd die Afdeeling, zooals wij reeds opmerkten, niet regelmatig aangevuld, maar het ons bekende Koninklijk Besluit liet toe, dat goed oppassende militairen der Nederlandsche krijgsmacht zich voor den dienst bij die Afdeeling verbonden. Daarvan schijnt echter slechts spaarzaam gebruik te zijn gemaakt, want onder de ruim 3000 man, die van begin Mei '28 tot medio April d. a. v. te Batavia voet aan wal zetten, bevonden zich niet meer dan 20 z.g. Expeditionairen.

De aanvulling van het Inlandsche element in het Leger was in de hier

behandelde periode van den oorlog een zaak, waaraan bijzonder veel aandacht werd gewijd.

Het bentengstelsel eischte veel troepen. Javaansche strijdkrachten waren steeds in voldoende hoeveelheid en vrij gemakkelijk te verkrijgen geweest, maar de geringe militaire waarde den Javaan toegekend, was oorzaak, dat men hem niet als combattant doch uitsluitend als treinsoldaat wilde aannemen. Maakte Gen. De Kock desondanks een ruim gebruik van Javaansche barisans, dan deed hij dit om in staat te zijn ook minder beteekenende punten te bezetten en den veiligheidsdienst der mobiele colonnes te kunnen verlichten. Ook waren hem, zooals wij konden opmerken, voor dat doel de van Dipanĕgara afvallig geworden muitelingen welkom. Zulke lieden moesten met hunne hoofden van levensonderhoud worden voorzien, al zou men dit uitsluitend doen om te voorkomen, dat zij daarin op andere, minder gewenschte wijze zelf voorzagen. Bovendien was het van belang om door het openen van uitzicht op een behoorlijk bestaan de volgelingen van Dipanĕgara tot desertie te verleiden. Immers hoe meer er van zijn lieden overliepen, hoe eerder het oogenblik daar zou zijn, dat de hoofdrebel zijn machteloosheid zou moeten erkennen. Telken male als de Landvoogd, verontrust over het steeds stijgend bedrag der daarvoor vereischte uitgaven, zijne bezwaren liet hooren, stelde de Gen. De Kock deze overweging daartegenover.

Wij zullen in volgende bladzijden bij de resultaten van deze wijze van versterking van het Leger stilstaan, om nu de aandacht te vragen voor de werving en de daarmede hand aan hand gaande verzameling van hulptroepen in de Buitenbezittingen.

In het derde Hoofdstuk van Deel III lazen wij reeds, dat de Com. Gen. in Rade bij Res., dd. 13 Februari 1827, Nº 6, een totaal van 45.000 Sp. m. beschikbaar had gesteld, om in het Gouvernement van de Molukken, in dat van Makassar en op het eiland Timor recruten aan te werven, gelijk reeds in het rijkje Bali Badoeng was ondernomen.

Om den aard dezer werving te leeren kennen, moeten wij dus nagaan hoe op Bali, de bron waaruit ook de O. I. Compagnie bij voorkeur had geput, [1] tot dusverre gehandeld was [2].

Nadat in de jaren 1808, '09 en '18 pogingen om op Bali te werven schipbreuk hadden geleden, had de Regeering zich in 1824 de medewerking weten te verzekeren van een Arabier, Saïd Hasan el Habasi. Deze was in Februari van dat jaar, niet als afgezant der Regeering maar als koopman, naar Bali

(1) Zie de voordracht van den Majoor G. J. van Kooten in Krijgswetenschap 1896/'97.

(2) Ook in Hoofdstuk V Deel II werden eenige bladzijden aan de werving op Bali gewijd, eenige uitbreiding van het daar medegedeelde komt ons echter niet ondienstig voor.

gezeild, had er land en volk bestudeerd en was er al spoedig in geslaagd aanraking te verkrijgen met den vorst van Bali Badoeng, Goesti Ngoerah Madej Pamatjoetan, wien hij na zijn vertrouwen gewonnen te hebben, het eigenlijke doel zijner komst had medegedeeld. Het schijnt wel, dat Pamatjoetan genegen was op de hem gedane voorstellen in te gaan, althans nadat onze gezant naar Java was teruggekeerd en verslag van zijne zending had gedaan, werd er eene commissie voor de werving op Bali benoemd, van welke commissie ook Hasan deel uitmaakte.

Voorzien van een zendbrief, geschenkgoederen en vier door Hasan ter reparatie naar Java medegenomen gongs, scheepte de commissie zich den 26sten November 1826 op de Gouvernementsschoener „de Iris" naar Bali-Badoeng in, waar zij op plechtige wijze door den vorst werd ontvangen. Haar werd in de desa Kota, op koninklijk domein, een woning aangewezen. Weinige dagen later vingen de onderhandelingen over het ten behoeve van de werving te sluiten contract aan, waarbij de door Hasan's tusschenkomst in 1824 gevoerde correspondentie tot uitgangspunt diende.

Toenmaals had de vorst van Bali-Badoeng met dien van Gianjar, Mangoewej en Tabanan afgemaakt, dat dezen hem manschappen zouden leveren tegen 20 Sp. m. per hoofd, zoodat toen de commissie met het voorstel kwam om 10 Sp. m. te betalen, Pamatjoetan volstrekt niet bereid was daarin toe te stemmen. De commissie merkte toen op, dat men in vroeger jaren slechts 4 Sp. m. had betaald en ook dat de geworvenen na het eindigen van hun vijfjarig verband weder zouden worden teruggezonden. Dit laatste liet den vorst onverschillig „want al degenen, die uit de boeijen gelaten worden, hebben misdaan tegen de wetten van Bali", en wat de te betalen som betrof, ook daarbij beweerde hij geen belang te hebben: „De Vorst trekt de prijs van dezelven niet, wordende het geld door derzelver eigenaars ontvangen, hetzij dezelven duur of goedkoop zijn; dusdanig is de gewoonte op Balie". Toch wilde de Vorst zooveel volk als mogelijk was aan het Gouvernement leveren om dit „genoegen" te doen.

Daar de commissie begreep, dat Pamatjoetan zich slechts noodgedwongen met het voorstel vereenigd had en geenszins met de regeling tevreden was, en het zich dus liet aanzien, dat de overeenkomst niet of slecht zou worden nageleefd, achtte zij het beter nog geen contract aan te gaan, maar af te wachten, of Pamatjoetan alvast een aanvang met de levering zou maken.

Na een maand van werkeloos toezien, begaf Hasan zich weder tot den vorst, die nu de verwachting uitsprak, dat, als de prijs niet werd verhoogd, de werving niets zou opleveren, terwijl hij tevens te kennen gaf, dat de commissie niet te lang op Bali-Badoeng moest blijven, wijl hij anders „beschaamd"

werd voor den Com. Gen. Dat dit voorgeven, opgevat moest worden als een bescheiden wijze om „onwil" uit te drukken, bleek der commissie al spoedig. Een der artikelen toch van het geprojecteerde contract hield de bepaling in, dat van de 10 Sp. m., voor iederen recruut te goed gedaan, er 5 aan den man zelf moesten worden uitbetaald. Dat sommetje begeerde de vorst zich; het betaamde niet dat aan gestraften uit te keeren. Zag men dus van die bepaling af, dan zou het wèl mogelijk zijn recruten voor 10 Sp. m. te leveren.

Na eenig beraad besloot de commissie aan 's vorsten wensch toe te geven, echter niet door den aangeworvenen het eigenlijke handgeld ad 5 Sp. m. te ontnemen, doch door voor iederen recruut 15 Sp. m. in uitgaaf te stellen, zoodat er voor den vorst ook wat te verdienen viel. Den 2^{en} Januari 1827 drukte de laatste zijn zegel op het contract, dat in naam van het Gouvernement onderteekend werd door de commissie, Saïd Hasan el Habasi en Kapitein Wetters.

Nadat de geldquaestie tot ieders genoegen, behalve waarschijnlijk tot dat van de meest belanghebbenden, de recruten, was geregeld, maakte Pamatjoetan's laksheid voor de grootste dienstvaardigheid plaats. Hij verklaarde zich gaarne bereid om zelfs 1000 man hulptroepen onder zijn eigen zoons naar Java te zenden.

Saïd Hasan, die niet wist hoe de Regeering dit voorstel zou opnemen, dankte den Vorst uit naam van het Gouvernement voor dit bewijs van verkleefdheid, maar gaf tevens te kennen, dat geen middel werkzamer was om het Bestuur van zijn goeden wil te overtuigen dan de ijverige naleving van het contract.

Daartoe was allereerst noodig, dat tegen desertie afdoende maatregelen werden genomen. Pamatjoetan begreep dit zóó goed, dat hij niet alleen de aangeworvenen dag en nacht in het voor hen aangewezen verblijf deed bewaken, maar hen bovendien in kluisters liet slaan. Dit laatste achtte de commissie overbodig, zij vreesde, dat de recruten er „hartzeer" van moesten krijgen en vroeg dus, of er geen ander middel was, om zich van het blijvend bezit der aangeworvenen te verzekeren zonder hen te kwellen; de toekomstige soldaten van het Indische Gouvernement hadden, meende zij, recht op een meer waardige behandeling. Het mocht niet baten; de vorst verwachtte van eenige meerdere vrijheid niets goeds en was beducht voor ontsnapping, gevolgd door plundering en brandstichting. Hij stond er zelfs zeer sterk op, dat men de recruten, die in boeien geslagen der commissie werden afgeleverd, daarvan niet eerder zou ontdoen dan nadat de voeten op de gewone wijze waren gekluisterd. De philanthropie der commissie kon hij zich niet verklaren; men had op Bali nimmer anders gehandeld, en toen een Franschman in 1826 van de oude

gewoonte was afgeweken, had hij zijn menschlievendheid met muiterij aan boord moeten bekoopen (¹).

Een Franschman? Ja! er was een Fransche schoener in de Balineesche wateren geweest, om slaven voor Bourbon op te koopen. Tijdens het verblijf der commissie had zich het bezoek van Fransche vaartuigen herhaald. Zoo werd het Nederlandsch-Indische Gouvernement op eigen territoir concurrentie aangedaan in zijn vloekwaardig bedrijf; want vloekwaardig was 't, al hadden de aangeworvenen redenen genoeg om zich over de verandering hunner positie te verheugen. Menschenhandel was het en tegen menschenhandel waren niet alleen reeds in de Nationale Vergadering stemmen gerezen, maar ook Raffles had den invoer van slaven op Java verboden. De idee der slavenemancipatie had zich reeds baan gebroken, al was nog niet een Beecher Stowe voor haar in het krijt getreden.

De werving op Bali was den Gouverneurs van Makassar en van de Molukken ten voorbeeld gesteld. Leeren wij haar dus nader kennen, ware het slechts om ons de „moeijelijkheden" te kunnen verklaren, waarmede men hier en daar te kampen heeft gehad bij de werving, welke een „vrijwillige" heette zonder dit te zijn. Op Bali zelf liep het met haar mis, daar was het door een geldquaestie, maar ook op Makassar ging het verkeerd en het scheelde weinig of zij, die op Java voor ons zouden strijden, deden het in eigen land tegen ons.

Kon het anders waar onder de auspiciën der Ned. Ind. Reg. door de wervers handelingen werden gepleegd, welke de z. g. „vrijwillig" geworvenen met den diepsten afkeer moesten vervullen?

Hasan leert ons de Balische recruten kennen als veroordeelden. „Van de menschen, welke door Zijn Hoogheid voor den militairen dienst geleverd" werden, noemt hij drie categoriën, nl. ter dood veroordeelden, verbannenen en lieden, die verkocht moesten worden. Deze gevonnisten werden door een gezant des konings behoorlijk gekneveld aan de commissie overgeleverd.

Na „gekeurd" en „gemeten" te zijn, werden zij bij gebleken geschiktheid naar de voor hen bestemde gevangenis gevoerd. Daar gaf men hun voedsel en eenig zakgeld, de halsband werd verwijderd, de boeien echter aangelegd. Telkens als een man was goedgekeurd, werd de bedongen prijs aan den gezant uitgekeerd.

Alles bijeengenomen zou de boven beschreven behandeling nog zoo heel slecht niet zijn geweest, indien men te doen had gehad met werkelijk zware misdadigers.

(¹) Een dergelijk geval van muiterij, aan boord van een Nederlandsch oorlogsschip, vindt men op bladzijde 248, Deel II, vermeld. Zie ook blz. 56.

Naar Balineesch begrip waren zij dit mogelijk, naar Westersch ongetwijfeld niet. Hasan vermeldt in zijn rapport, dat ieder, die zijn land ontvlucht was om bij een naburig vorst zijn heil te zoeken, of hij, die een kip of een pisang uit zijns meesters tuin gestolen had, reeds genoeg misdreven had om als recruut verkocht te worden. Hetzelfde lot was weggelegd voor hem, die „door dobbelen of hanevechten" in schuld was geraakt en niet in staat bleek zijne verplichtingen na te komen. Zoo iemand gaf zich aan zijn schuldeischer over en werd door dezen verkocht aan de commissie, tenzij zijne familie zich bereid verklaarde de schuld aan te zuiveren.

Het schijnt wel, dat de inwoners van Bali-Badoeng over het algemeen zeer braaf plachten te leven, ten minste, „de beminde Vorst" zag geen kans, om alleen uit zijn eigen rijkje aan de aanvragen der commissie te voldoen, zoodat het noodig was in Gianjar, Tabanan en Mangoewej naar geschikt materiaal om te zien.

Nadat de eerste bezendingen Balineesche recruten op Java en wel te Banjoewangi waren aangekomen, behoorlijk in de boeien geklonken, uitte de Commandant der 3e Militaire Afdeeling, de Kol. Beurlin, over deze wijze van overbrengen zijn misnoegen en verontwaardiging. De Regeering, wie deze practijken toch sedert 1824 reeds bekend waren, meende nu ook, dat zij afkeuring verdienden en schreef de commissie aan om maatregelen te treffen, opdat aan dat geboeid overzenden een eind kwam (1).

De commissie stelde den vorst van Bali-Badoeng met den inhoud dezer missive in kennis en drong op grond daarvan op verandering aan. Maar Pamatjoetan wilde daarvan niets weten en gaf zelfs te kennen, dat als men ten aanzien van de recruten, zoolang zij op Bali vertoefden, een andere wijze van behandeling wilde volgen, het maar beter was de werving geheel te staken. Waren de recruten eenmaal afgezeild, dan kon men met hen handelen zooals men verkoos; op Bali dienden de landswetten te worden nageleefd.

Zoo bleef het bij het oude, alleen aan boord kregen de geworvenen het beter.

Nauw was deze moeilijkheid uit den weg geruimd, of er deed zich een nieuwe voor. De Com. Gen. kon geen vrede nemen met den maatregel der commissie om i. p. v. 10, 15 Sp. m. voor den recruut te betalen. 15 Sp. m., zegge een waarde van iets minder dan *f* 32, was te veel geld voor een man van wien men 5 jaren dienst hoopte hebben! Nadat de commissie bij schrijven, dd. 11 Maart 1828 No. 29 de redenen had uiteengezet, welke tot de prijsverhooging hadden gedwongen, onder mededeeling tevens, dat zij in afwachting

(1) Missive van den Com. Gen. dd. 11 Februari 1828 N°. 5. (Arch. Gen. Staf).

van eene nadere beschikking hare werkzaamheden had gestaakt, werd zij bij besluit 8 April 1828 IIº 9 gemachtigd, om de werving tegen 15 Sp. m. per hoofd voort te zetten (¹).

(¹) Er zou uit het rapport van Hasan nog heel wat te halen zijn, vooral met betrekking tot de Balineesche gebruiken en in het bijzonder tot die, welke bij den slavenhandel gevolgd werden. Het ligt echter buiten ons bestek daarover thans meer te geven. Eén zaak verdient echter aangeteekend ter illustratie van de euphemistische uitdrukking «vrijwillige werving". Saïd Hasan, voorgelicht door een ouden Chinees, die zich sedert 40 jaren met den slavenhandel bezig had gehouden, deelde de Regeering mede, dat slaven uit alle standen voortkwamen, en dat, zelfs in de kluisters, de geringe van afkomst eerbied betoonde aan zijn lotgenoot uit een hoogere klasse; dat steeds tegen komplotten tot muiterij moest worden gewaakt, wat het best geschieden kon door een vertrouwd persoon als slaaf onder de veroordeelden te laten leven, en eindelijk, dat het oogenblik, waarop werd afgezeild als het gevaarlijkste was aan te merken. Dan toch waren de gemoederen het meest verbitterd, de menschen het meest geneigd, om, als muiterij niet mogelijk was, zelfmoord te plegen, bv. door in zee te springen. Waren de bergen van Bali eenmaal uit het gezicht verdwenen, dan was het met de vertwijfeling gedaan en werd ook met het verschil in afkomst blijkbaar geen rekening meer gehouden.

Het aantal manschappen dat jaarlijks geworven kon worden, werd door Saïd Hasan geschat op 300. Was er oorlog op Bali dan kon op minstens het dubbele worden gerekend, want krijgsgevangenen werden naar 's lands wijs als slaven verkocht. Het kwam den Saïd onnoodig voor om in het belang der werving op Bali een permanente commissie werkzaam te doen zijn: vooral verklaarde hij zich tegen een militaire. Men was op Bali-Badoeng niet op militairen gesteld en het doel zou zeker niet geschaad zijn, als de kapitein Wetters vervangen werd door een civiel-gezaghebber, die dan geplaatst moest worden onder de bevelen van den Resᵗ. van Banjoewangi en wien men, zoo ter bewaking der recruten als tot zijn eigen veiligheid, een militaire dekking van 8 man onder een sergeant-majoor kon geven. De sergeant-majoor zou dan belast kunnen worden met de keuring der aangebrachte slaven. Ook zou men, omdat de door den Vorst opgerichte gebouwen reeds bouwvallig waren, nieuwe verblijfplaatsen moeten zetten en het daarvoor benoodigde timmerhout van Banjoewangi aanvoeren, wijl Bali-Badoeng geen bruikbaar materiaal opleverde.

Ten aanzien van het overbrengen der recruten naar Banjoewangi was verandering noodzakelijk. Er werden maandelijks 30 tot 40 man aangebracht en hoogstens 26 recruten afscheept, zoodat men er langzamerhand zooveel in depot zou houden, dat afdoende bewaking niet meer mogelijk was.

Een andere quaestie mede op de werving van invloed, werd door Saïd Hasan eveneens ter kennis van den Com. Gen. gebracht. In Mei '27 was ter reede van Bali-Badoeng de Anna Pawlona (²) ten anker gekomen, voor de commissie een Nederlandsche vlag medebrengende. Die vlag was geheschen zeer tot ongenoegen van de Balineezen, die in deze handeling niets minder zagen dan de annexatie van het landschap Bali-Badoeng. Om de ontevredenheid te bezweren, meende Hasan niet beter te doen dan zich in persoon naar den vorst te begeven, om hem uit te leggen, dat eenvoudig een bij de Europeanen in zwang zijnd gebruik was gevolgd, waarmede uitsluitend bedoeld was openlijk te betuigen, dat de commissie in Gouvernements dienst stond.

Hasan was alleen, niet van den Kapitein Wetters vergezeld, naar den kraton getogen. De verhouding tusschen den Kapitein en den Vorst was niet warm. Pamatjoetan had 100 ℔ kruit aangevraagd, Wetters dit willen leveren tegen ƒ 1.50 het ℔. Maar juist in dien tijd had de gezagvoerder van het Fransche schip, dat bij Badoeng lag, kruit verkocht tegen 30 Sp. m. de pikol, belangrijk billijker dus. Het gevolg van een en ander was geweest, dat Pamatjoetan van de bestelling had afgezien en bij den Franschman ter markt was gegaan, die op zijn beurt de gelegenheid had aangevat, om de Balineezen wantrouwen tegen het Indische Gouvernement in te boezemen; een uiting dus van jalousie de métier zoo vaak in deze gewesten door de vertegenwoordigers der Europeesche belangen bij de eerste aanrakingen met inlandsche vorsten vertoond (³).

Gelukkig was Hasan een man van beleid en heeft het hem mogen gelukken den Balineeschen vorst tot kalmte te stemmen. De door hem aangeprezen opheffing der commissie berustte in hoofdzaak

(²) Het schip waarop het den 18ᵈᵉⁿ Mei 1827 tot muiterij onder de recruten kwam.

(³) Ten aanzien van het verblijf van dit schip in de Balische wateren werd besloten den Minister voor Marine en Kol. uit te noodigen de Fransche Regeering van het geval te onderrichten.

Uit het voorgaande alsmede uit het aan den voet der bladzijde medegedeelde blijkt wel dat, de verhoudingen op Bali niet zeer gunstig waren en dat één overijlde, minder beleidvolle daad reeds aanleiding kon geven tot het verbreken der vriendschappelijke betrekkingen. Dit werd ook te Batavia begrepen, want overeenkomstig het advies van Hasan werd de commissie ontbonden, en een civiel-gezaghebber, Dubois, met hare taak belast ([1]).

Deze zou ondergeschikt zijn aan den Res^t^. van Banjoewangi, die van tijd tot tijd Bali-Badoeng bezoeken en zijne bevinding rapporteeren moest. Aan Du Bois werd opgedragen om „zich zorgvuldig in acht (te) nemen, uithoofde van het weinig vertrouwen, hetwelk men op de Balineezen kan stellen" ([2]). Hij moest zich wijders „zorgvuldiglijk van alle bemoeienis met zaken, buiten die zijne zending betreffende" onthouden. Naast dezen maatregel ter verzekering eener goede verstandhouding nam de Regeering nog een middel, een beproefd middel, te baat: het zenden van geschenken. Pamatjoetan had verzocht om kruit en lood, van elk 5 pikols. Men besloot hem 5 vaatjes kruit en 2 pikols lood aan te bieden. Aan lood kon men niet veel missen, er heerschte schaarste. Ook 5 gongs door Hasan ter reparatie medegenomen, zouden op last der Regeering te Sĕmarang worden hersteld.

In het begin van '28 luidden de berichten omtrent den toestand op Bali nog gunstig; de werving had voortgang, zij 't ook een trage; aan het bezwaar, dat er voor het overbrengen der recruten te weinig en te kleine vaartuigen beschikbaar waren, was tegemoet gekomen. Een ander had zich evenwel opgedaan. Het bewakingsdetachement, toch al een doorn in het oog der bevolking, misdroeg zich bij voortduring op ergerlijke wijze. Kapitein Wetters moet al zeer slecht de discipline gehandhaafd hebben, want toen hij in April 1828 Bali-Badoeng verliet en de vorst van dit rijkje zich aan boord begaf om hem uitgeleide te dóen, was het detachement zoodanig onder den invloed van arak, dat geen der manschappen in staat was onder de wapens te komen en de sergeant, det^ts^. comd^t^., ternauwernood op de beenen kon staan. Du Bois, die den 20^en^ Maart '28 op zijn standplaats was aangekomen en den 27^en^ d.a.v. bij den vorst zijn opwachting had gemaakt, drong dan ook in zijn eerste rapport aan den

op zijne overtuiging, dat botsingen tusschen den Kapt. Wetters en de Balische grooten op den duur niet te vermijden zouden zijn, vooral niet als Hasan naar Java was teruggekeerd, waartoe hij bereids het verzoek had gedaan. Dit verzoek werd in Juni toegestaan. Hasan vertrok na een vriendelijk afscheid van den vorst, wien hij bij die gelegenheid verzocht om onaangenaamheden met den Kapt. Wetters en den dokter, Wissers, te voorkomen, en om, als er ernstige reden van ontevredenheid werd gegeven, onmiddellijk aan den Com. Gen. te schrijven.

([1]) Besluit Gommissaris Generaal 10 Januari 1828 N°. 5, zie ook Res. 21 Maart 1828 N°. 30. (Lands Arch.).

([2]) De Wd. Luit. Gouv. Gen. Chassé aan den Com. Gen. Batavia 3 Maart 1828 N°. 372. (Lands Arch.).

Res^t^. van Besoeki en Banjoewangi met klem op de aflossing van dit detachement en op de vervanging daarvan door inlandsche manschappen aan.

Dit eerste rapport levert een te waardeeren bijdrage tot de kennis der gevoelens destijds door den Balischen bondgenoot gekoesterd. Er blijkt toch uit, dat die vorst lang niet voldaan was over de hem door Du Bois overgebrachte brieven der Regeering. Het schijnt, dat hij aan Saïd Hasan had verzocht, om de Regeering namens hem uit te noodigen, den civiel-gezaghebber te belasten met het toezicht op de uitgaande rechten, wijl de handelaren die altijd trachtten te ontduiken. Maar Hasan had in zijn ons bekend verslag die zaak niet aangeroerd en Du Bois was dus op Bali verschenen zonder eenige ter zake dienende instructie. Dit had reeds dadelijk geen goeden indruk gemaakt en misschien moet het daaraan worden toegeschreven, dat toen de quaestie der hulptroepen te berde werd gebracht, Pamatjoetan daaraan nagenoeg geen aandacht schonk en haar op de lange baan schoof. Om die in 't reine te brengen, moesten formaliteiten plaats hebben, diende de meening te worden vernomen van 's vorsten twee broeders, die met hem den Hoogen Raad uitmaakten. Ook het volk moest gehoord. Eindelijk uitte Pamatjoetan den lang niet onbescheiden wensch, met den Com. Gen. te Banjoewangi eene conferentie te mogen hebben en tevens een oorlogsbodem om hem naar die plaats over te voeren. Eerst, nadat de Kap^t^. Wetters „toepasselijke antwoorden" gegeven had, kwam het hooge woord er uit: de vorst vreesde, dat als hij zelf eens in oorlog mocht komen, hij zijn troepen niet zou kunnen terugkrijgen. Die vrees getuigde niet van veel vertrouwen in een goeden afloop der zaken op Java. Chineezen van daar gekomen, hadden, waarschijnlijk onder indruk der gebeurtenissen in Rĕmbang, den vorst gezegd, dat het er voor de Hollanders niet fraai uitzag, een mededeeling, welke voor een Inlandsch vorst al reden te over was, om zich tweemaal te bedenken alvorens de beloofde hulp te verleenen. Die ervaring is in onze Indische oorlogen dan ook herhaaldelijk opgedaan.

Het mocht Wetters gelukken het ongerijmde der geruchten te weêrleggen en den vorst opnieuw vertrouwen in te boezemen, waarna de laatste aan Du Bois en den Kapitein mededeelde, dat ook de vorst van Mangoewej bereid was om 't Gouvernement hulptroepen te leveren.

Onder den indruk van den blijkbaar zoo gunstigen toestand waren de nu volgende berichten van Du Bois zeer opgewekt en getuigden zij van het stellig vertrouwen in zijn zending te zullen slagen. Ook te Batavia was men vol goeden moed, vooral nadat daar het bericht was gekomen, dat Bali-Badoeng's vorst zijn goedkeuring aan het ontwerp-contract „van vriendschap en recrutering" had gehecht. Du Bois had dit ontwerp naar Bali overgebracht; het bevatte al wat op de levering van recruten betrekking had, en maakte een conferentie

als door Pamatjoetan was gewenscht, geheel overbodig. Men hoopte, dat nu de beloofde 1000 man spoedig zouden komen. De Gen. De Kock, wien het concept-contract ter beoordeeling was toegezonden, schreef het Mil[t]. Dep[t]. den 12[den] Mei '28 N° 1120: „Zeer nuttig zal het zijn indien deze zaak spoedig tot stand kon worden gebragt en de 1000 Balineezen spoedig hier komen, terwijl thans het saizoen tot het weêr krachtdadig vervolgen van de muitelingen daar is (1)".

De algemeene wensch zou echter niet vervuld worden. De broeders van Pamatjoetan hadden recht op een deel van de som, welke als uitvoerrecht moest betaald worden voor elken recruut, die Bali verliet. Dat recht bedroeg 5 Sp. m. en om nu den keizer te kunnen geven wat des keizers was, sloeg de W[d]. Res[t]. van Besoeki en Banjoewangi voor, om het werfgeld van 15 op 20 Sp. m. te brengen, in welk voorstel werd bewilligd (2). Hiermede bleken de moeilijkheden echter nog niet alle uit den weg geruimd, want ook Pamatjoetan zelf had grieven. Er had in officieele bescheiden tusschen hem en een zijner broeders naamsverwisseling plaats gehad. De vorst voerde het praedicaat Madej, zijn broeder dat van Gedé. Het onwillekeurig gepleegde abuis was door kooplieden, die Bali-Badoeng bezochten, ten nadeele van den vorst misbruikt geworden. Verder had men dezen in 't vorige jaar slechts een klein gedeelte van de hem toegezegde houtwerken afgestaan, en achtte Pamatjoetan zich nog in andere opzichten tekort gedaan, o. a. doordat men verzuimd had hem officieel kennis te geven van de aanstelling van Dubois tot civiel-gezaghebber. Ook de wijze, waarop de door hem aangevraagde ammunitie was verstrekt, had den vorst mishaagd, hem den indruk gegeven alsof 't Gouvernement door het opgeven van den prijs betaling had willen hebben.

In hoeverre de aangevoerde bezwaren steek hielden en of, zooals de Balische vorst vermeende, de gepleegde verzuimen het gevolg waren van te weinig waardeering, daarover kunnen wij het zwijgen doen. Zooveel is zeker, dat tegen de étiquette was gezondigd.

Pamatjoetan schijnt dit te hebben toegeschreven aan het verkeerd of onvolledig overbrengen zijner wenschen door Saïd Hasan en Kap[t]. Wetters, en drong daarom nogmaals op een persoonlijk onderhoud met den Com. Gen. aan.

De Indische Regeering adviseerde om aan dat verlangen gehoor te geven „voor zoover namelijk als Uwe Excellentie alsnog in de levering van Balineesche hulptroepen hetzelfde belang blijft stellen".

---

(1) De Kock aan het Milt. Dept. Magëlang 12 Mei 1828 N°. 1120. (Arch. Gen. Staf).

(2) Bij besluit 31 Mei 1828 N°. 32. Bij besluit van 17 Juni N°. 14 werd het concept-contract met Bali goedgekeurd; zie Bijlage N°. 1a en *b*.

Tot goed begrip dezer zinsnede zij opgemerkt, dat de W^{d}. Res^{t}. van Bĕsoeki en Banjoewangi in het begin van Juli had medegedeeld, dat het onwaarschijnlijk was, dat Bali-Badoeng die troepen zou kunnen leveren en ook, dat hij zich van die troepen weinig goeds ten dienste van het gouvernement op Java (zou) durven voorspellen". In ieder geval zou het goed zijn om den vorst de geschenken te doen toekomen, welke door Kap^{t}. Wetters als voor hem geschikt waren opgegeven, t. w. kruit en lood, 12 djatiplanken, „6 koperen ligte kwispedoren van 1 voet hoog", „1 mooije versierde stoel voor zijn eigen gebruik" „2 voor den zoon, ..." „1000 stuks vloersteenen, gebakken", „12 kwispedoren, 6 groote en 6 ordinaire", „2 rustbanken van sonnohout, groote", „2 ordinaire, 2 kleine", „2 vierkante tafels van sonnohout, middelbare groote", „12 stoelen idem idem", „12 zijden Parasolles van verschillende couleuren". Zoo heel onbescheiden was de vorst blijkbaar niet, vooral niet als bedacht wordt, dat hij voor 300 recruten geen uitvoerrecht had geeischt, waardoor aan het Gouvernement 1500 Sp. m. waren bespaard geworden.

De geschenken werden aangeboden en ook aan de andere wenschen van den vorst voldaan; alleen de gevraagde samenkomst werd beleefd afgewezen. Het was met de werving nimmer zoo gegaan als men verwacht had, ja, zij was zelfs tijdelijk gestaakt toen Pamatjoetan zich gegriefd had gevoeld. Men mocht dus aannemen, dat het vermoeden als zou Bali-Badoeng niet in staat zijn 1000 man hulptroepen te leveren, gerechtigd was. Daarbij moest men al spoedig ervaren, dat de goede wil om het contract tot levering van recruten naar behooren na te komen, voortdurend verslapte. De rapporten van Du Bois luidden langzamerhand ongunstiger, blijkbaar lieten zich op Bali ons vijandige invloeden gelden.

In het laatst van October stak de civiel-gezaghebber met het bewakingsdetachement en den met de keuring der recruten belasten Chir. 2^{e} klasse Mols naar Banjoewangi over. Verschillende omstandigheden hadden daartoe geleid. Vooreerst het overlijden van den regeerenden vorst tengevolge waarvan het bestuur op zijne overlevende broeders was overgegaan. Dan nog de zeer ongunstige resultaten van de werving, vooral te wijten aan de aanwezigheid van slavenhalers van Bourbon. Deze lieden wisten zich ruime contingenten te verzekeren door hoogere prijzen te besteden dan het Gouvernement, maar strooiden bovendien, en onder hen vooral een zekere Dillon, gezagvoerder van de brik Joséphine, de meest ongerijmde geruchten omtrent den gang van zaken op Java uit, met geen ander doel dan om het Gouvernement in discrediet te brengen. Zoo was langzamerhand tusschen de Balische vorsten en den heer Du Bois een verkoeling ontstaan, welke het ergste deed vreezen. In het laatst van October werden de betrekkingen met Bali zoo goed als verbroken beschouwd.

Men verwachtte van een terugkeeren van Du Bois dan ook weinig heil meer, toen zich onverwachts, medio November d.a.v., vier gezanten van de Bali-Badoengsche vorsten bij den W^{d}. Res^{t}. van Banjoewangi aanmeldden. Zij brachten een brief van hunne meesters mede, waarin dezen „hunne vriendschappelijke gevoelens voor het Gouvernement (¹)", uitdrukten.

De Landvoogd wilde de toegestoken hand niet weigeren en dit te minder nadat de Gen. De Kock geadviseerd had om, zelfs ten koste van „eenige pecunieele opofferingen (²)" de werving van Balineezen zoo mogelijk voort te zetten. Er werd dus besloten om Dubois in het belang der werving naar Bali-Badoeng te doen terugkeeren en hem te machtigen om voor elken recruut 20 à 25 Sp. m. en, zoo de zaak zulks vereischte, zelfs een nog hooger bedrag te betalen (¹). Daarbij bleef het echter niet. Men wenschte onze betrekkingen met de vorsten van Bali-Badoeng op hechten grondslag te vestigen en benoemde de heeren Dubois en Kooy, Ass^{t}. Res^{t}. van Banjoewangi, in commissie om ter plaatse al het daartoe noodige te verrichten. Den 7^{en} Februari 1829 scheepte de commissie zich op Z. M. brik „Nautilus" naar Bali in, twee dagen later zette zij daar voet aan wal. Wij zullen haar niet in al hare handelingen volgen en volstaan met de mededeeling, dat, toen zij ontbonden werd en Kooy in het einde der maand naar Java terugkeerde, de verhouding beter was dan ooit te voren. Het voornaamste resultaat der zending was wel een ruimere kennis van de Balische inwendige aangelegenheden; het werd duidelijk, dat men te voren zich daarvan een onjuist beeld gevormd en tengevolge daarvan weleens gehandeld had op een wijze, welke bij betere kennis van zaken zeker zou zijn nagelaten.

Ook in het belang van de werving was de zending van het grootste gewicht, zij het ook in anderen zin dan men verwacht had. Bali-Badoeng was in oorlog geraakt met Gianjar. Overeenkomstig 's lands gebruik werden, zooals wij reeds aanteekenden, de krijgsgevangenen als slaven verkocht, zoodat er uitzicht bestond, dat die bron nu ruimer vloeien zou, al zouden ook de Bali-Badoengsche vorsten nu zij zelf manschappen noodig hadden, minder van de tot slavernij veroordeelden uit eigen land kunnen missen. De Heer Kooy, die in den Kap^{t}. der Mandareezen een voorlichter in Balische aangelegenheden had gevonden, was er door dezen opmerkzaam op gemaakt, dat men van den oorlogstoestand niet beter partij kon trekken dan door aan beide strijdende partijen de gemaakte gevangenen af te koopen, een advies dus dat geheel overeenstemde met de tevoren door Saïd Hasan verstrekte inlichtingen.

(¹) Besluit Com. Gen. 29 December 1828 N°. 20. (Lands Arch.).

(²) Generaal de Kock aan den Raad van Indië Chassé, Magelang 6 December '28 N°. 2648. (Arch. Gen. Staf).

Natuurlijk kon men dit niet zelf doen, maar door gebruik te maken van de tusschenkomst der gewone slavenmakelaars, veelal Chineezen, was het denkbeeld zeer goed te verwezenlijken. Zoo gebeurde het ook. Kooy, te Banjoewangi teruggekeerd, schreef zijn rapport en deed dit enkele dagen later volgen door een confidentieel voorstel aan zijn chef, den Resident van Besoeki, „om te beproeven ook alhier Balineezen als recruten aan te nemen op den voet als te Badoeng geschiedt".

Ook gaf hij in overweging om een paar vertrouwde Inlanders naar de noordelijke rijkjes van Bali te zenden, om daar te werven; „zulks zoude niet openlijk maar onder de hand kunnen geschieden", en verder .... Deze manoeuvre is in vroeger tijd door den Maarschalk Daendels ten uitvoer gebracht, en moet, zoo men zegt, vrij veel recruten hebben opgeleverd" (¹).

Het voorstel viel in goede aarde. Bij Res^t^. 12 Mei 1829 N^r^ 14, werd o. m. autorisatie verleend „om te Banjoewangi een werving te beproeven van aldaar aankomende Balineezen en voor elken recruut, naar gelang van zijne geschiktheid voor den militairen dienst, 20 tot 25 Sp. m. te betalen, wordende de Dir. Gen. van Financiën gemachtigd om tot d a t einde zoowel als voor de werving op Bali zelve, nader een som van t i e n d u i z e n d Spaansche matten naar Banjoewangi te doen verzenden" (²). Van af dit oogenblik werd de werving te Banjoewangi hoofd, die op Bali bijzaak.

Eigenlijk is deze laatste een failure geweest. Wij lazen uit de verschillende rapporten, dat de toevloed nimmer ruim was, ja zelfs nu en dan geheel stil heeft gestaan. Had de vernieuwing van het contract met Bali-Badoeng, in Februari '29, al een oogenblik doen verwachten, dat het ten slotte dan toch naar wensch zou gaan, teleurstelling was dra gevolgd. In 't laatst van Juni schreef de Res^t^. van Besoeki: „met de aanwerving van recruten schijnt het niet zeer voordeelig te gaan, wanneer men in aanmerking neemt, dat sedert de laatste vier maanden van daar niet meer dan 69 koppen op Java aangebragt zijn" (³). Aan fraaie beloften van de zijde der vorsten geen gebrek, maar wat baatte dit zoolang vreemde slavenhalers het Gouvernement concurrentie aandeden. Daaraan moet het dan ook worden toegeschreven, dat nog geen maand later dezelfde hoofdambtenaar aan de Com. Gen. rapporteerde „dat geen Balineezen te Banjoewangi kunnen aangeworven worden".

In September d.a.v. werd voorgesteld om den prijs voor recruten op Bali te verhoogen en rood laken en fluweel in ruiling desnoods te zenden. Ook dit

---

(¹) Ass^t^.-Res^t^. Kooy aan den Res^t^. Besoeki en Banjoewangi, 1 Maart '29 confidentieel. (Lands Arch.).
(²) Res^t^. 12 Mei 1829, N°. 14. (Lands Arch.).
(³) Res^t^. Besoeki aan den Luit. Gouv. Gen. Besoeki, 24 Juni 1829 N°. 496. (Lands Arch.).

baatte weinig, kon dit trouwens niet doen, omdat de Marine onmachtig was kwaden invloed te weren.

Het verder verloop der werving op Bali te behandelen, ligt buiten ons bestek. In het laatst van '29 deed zich de behoefte aan manschappen niet zoo dringend meer gevoelen en was het dus niet langer noodig om tot buitengewone middelen zijn toevlucht te nemen.

Met voordacht hebben wij de werving op Bali eenigszins uitvoering behandeld, omdat toen tot die in de Molukken werd besloten, de betrokken autoriteiten werden aangeschreven zich te gedragen naar de wijze, waarop te Bali-Badoeng was, en nog werd, te werk gegaan.

De uitvoering van de Resolutie dd. 13 Februari 1827 Nº 6 ([1]) stuitte ook in de Molukken op groote bezwaren; de bemoeiingen van het Gouvt. baatten weinig, de resultaten waren teleurstellend. Het eenige waarover men zich verheugen kon, was de mededeeling van den Gouvr. der Molukken, dat de Sultans van Ternate en Tidore niet ongenegen waren hulptroepen naar Java te zenden. Merkus, de bedoelde Gouverneur, prees het denkbeeld bijzonder aan. Ook den Gen. De Kock lachtte het toe. Hij was het volkomen met Merkus en den Rest. van Ternate eens „dat de Alfoeren bij de Javaansche muitelingen zeer te duchten" ([2]) zouden zijn. Was hiermede uitzicht geopend op het bekomen van een zeer welkome versterking, de behoefte aan een geregelden toevoer van inlandsche recruten was er niet minder door geworden. Nog was de Res. van 13 Februari geen jaar in werking of de daarmede verkregen resultaten hadden reeds voldoende geleerd, dat als niet dieper in de beurs werd getast, men verdere pogingen om in de Buitenbezittingen soldaten aan te werven veilig kon staken. Met 15 Sp. m. voor elken recruut waren de betrokken inlandsche vorsten niet tevreden; gaf men niet meer dan zou de zaak geheel verloopen. Dit diende voorkomen, vooral omdat Bali, waarop, zooals we zagen, schier alle hoop gevestigd was geweest, meer teleurstelling dan manschappen had geleverd, zooveel teleurstelling zelfs, dat men er toe was overgegaan de commissie voor de werving te ontbinden. Zoo drong de noodzakelijkheid Du Bus de Regeering te machtigen het handgeld van 15 tot 20 Sp. m. op te voeren, tot een hooger bedrag zelfs als dit door het belang der zaak werd vereischt. (December '27). Een maand later volgde het besluit, waarbij bepaald werd om „zoo ter voorzetting der recrutering als tot bevordering van de verkrijging van hulptroepen naar elk der voormelde établissementen (nl. Makas-

---

([1]) Zie deel III blz. 138.

([2]) Gen. De Kock aan Du Bus, Magëlang 4 October 1824 No. 310. (Arch. Gen. Staf).

sar en de Molukken) nog een somma van 20.000 Sp. m. af te zenden om bij uitsluiting daarvoor en onder geen voorwendsel hoe ook genaamd tot andere einden te worden gebezigd (¹).

Den 4ᵉⁿ Februari '28, Nº 46, schreef de Alg. Secr. de bedoelde Gouverneurs aan, om overeenkomstig 's Landsvoogds uitgedrukte begeerte zich voor de werving van recruten en de bekoming van hulptroepen te beijveren en van elke scheepsgelegenheid gebruik te maken om de Regeering met den uitslag hunner verrichtingen in kennis te stellen.

Zien wij thans welke die uitslag was en houden wij ons te dien aanzien voorloopig alleen met de hulptroepen bezig.

De Gouvʳ. van Makassar was over het geheel niet bijster gelukkig in zijn pogingen om de onder zijn bestuur ressorteerende vorstjes tot levering van hulptroepen te bewegen. Zijn eerste rapporten, die van 9 Maart '28 Nº 17 en van 11 April d.a.v. Nº 33, luidden weinig bemoedigend. Er waren gezanten over en weer gezonden en toezeggingen gedaan, maar daarbij was het gebleven. Het scheen wel alsof de een op den ander wachtte om tot daden over te gaan. Kwam het daartoe dan zouden van Goä, Sandraboni, Toratea en Sidenreng in totaal een 8 á 900 man te wachten zijn. Boeton had nog niets van zich doen hooren en de Gouvʳ., LeClercq, stelde zich van hulp van die zijde al bitter weinig voor. Die appréciatie was, het zou spoedig blijken, onjuist.

Een andere zorg was „het volslagen gebrek aan vaartuigen", welk gebrek den Gouvʳ. genoodzaakt had „de weinige en buiten activiteit opgehaalde vaartuigen te doen optuigen en in orde te doen brengen" (²).

Meer dan van het verzamelen van hulptroepen stelde Le Clercq zich voor van het werven van recruten. „...... de tijd zal leeren of niet uit verschillende oorden van Celebes door gepaste middelen jaarlijks 4 á 500 man voor de armee gevonden kunnen worden" (²).

Of nu werkelijk de gezindheid om hulptroepen te leveren zoo slecht was als Le Clercq vermeende, is moeilijk na te gaan. Onze invloed in de landschappen, waar door den ambtenaar Altheer op 's Gouvᵗˢ. last pogingen waren gedaan tot bereiking van het voorzegde doel, was zeer onbeduidend en werd verre overtroffen door dien van het zoo machtige Boni. Daarbij kwam nog, dat men in de keuze van dien ambtenaar niet zeer gelukkig was geweest; Altheer ontbrak het zoowel aan beleid als aan doortastendheid, eigenschappen, welke juist onder de geschetste omstandigheden broodnoodig waren.

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg 6 April 1828 Nº. 19. Zie ook Res. 8 Januari '28 Nº. 15 en 29 Januari '28 Nº. 6. (Arch. Gen. Staf).

(²) Gouvʳ. Le Clercq aan de Reg., Makassar 11 April 1828 Nº. 33. (Lands Arch.).

Wat in de leenroerige staatjes mislukt was, wilde Le Clercq met meer hoop op goeden uitslag beproeven in de Gouvernements-Zuider-Districten, Glissong en Polambangking, „die aan geen landvertiening onderworpen, maar steeds gewoon zijn om krijgsvolk te leveren" (¹). De civiel-gezaghebber, de Luitenant der huzaren Vermeer, werd daarom aangewezen om vergezeld van den eersten Gouvts. zendeling, Daëng Maleongie, en een tolk het noodige te verrichten. Aanvankelijk had deze poging succes. In het begin van Mei kon Le Clercq der Reg. berichten, dat uit de Zuider-Districten 700 man waren bijeengebracht. Ook elders was het beter gegaan dan men eerst vermoed had, want het rijkje Makassar had ruim 400, het staten-complex Toratea 3 á 400 man bijeen gebracht. Daarentegen was de zending naar Wadjo en Mandar en zelfs die naar Sidenreng, dat reeds hulp beloofd had, op niets uitgeloopen. Boven alle verwachting was echter het resultaat op Boeton, werwaarts de Luitenant ter Zee 1e klasse Rambaldo zich begeven en waar hij de meeste bereidvaardigheid ontmoet had.

Zoo beloofde alles ten slotte toch nog bevredigend te zullen gaan en scheen Le Clercq gerechtigd van den uitslag zijner bemoeiingen opgewekt aan de Regeering te rapporteeren (²).

Aanstonds trof hij de maatregelen noodig voor het verschepen der hulpkorpsen. Wij kunnen die regelingen onvermeld laten, want, uitgezonderd de Boetonsche hulptroepen, zouden geen Celebes'sche benden op Java voet aan wal zetten. Reeds had zich het volk van de meeste rijkjes ingescheept, toen dat van Polambangking op de ondubbelzinnigste wijze te kennen gaf dit voorbeeld niet te zullen volgen. De civiel-gezaghebber Vermeer zond zijn tolk naar het kamp dier lieden om hen tot vertrek uit te noodigen. Scheldwoorden en bedreigingen waren er het antwoord op. In het kort, een ernstig verzet openbaarde zich bij die van Polambangking en Vermeer was er de persoon niet naar om het onheil te bezweren. Met een wonderlijke zelfvoldoening vermeldde hij het vaandel en het veege lijf gered te hebben. Zijn rapport sloot met de mededeeling, dat er van de geheele zaak nu niets meer komen kon. Volgens hem was er een komplot gesmeed en door de troepen onderling reeds lang besloten, om in geen geval in zee te steken. Wat daarvan waar was, is voor ons van minder belang. Zooveel is zeker, dat ook Le Clercq begrepen heeft, dat het al moeite voor niets was geweest niet alleen, maar dat de toestand in de Zuider-Districten de grootste voorzichtigheid noodig maakte. „Ongetwijfeld", zoo schreef hij den 8en Juni 1828, „kan van de expeditie der Celebes'sche hulpbenden niets meer komen, terwijl de voorzigtigheid aldaar gebiedt om de Makassaren, die

---

(¹) Gouvr. Le Clercq aan de Reg. Makassar 8 Mei 1828 No. 48. (Lands Arch.).
(²) Gen. De Kock aan Gey, Magelang 5 Juni 1828, No. 1333. (Arch. Alg. Secr.).

bereids onder allerlei voorwendselen het bijeenbrengen der manschappen zoeken te verschuiven, aan te zeggen, dat vooreerst van de zending wordt afgezien".

Intusschen was reeds aan Besier, Res[t]. van Sĕmarang, geschreven, dat de hulptroepen spoedig zouden afzeilen en had Gen. De Kock, daarvan door Besier onderricht, den Overste Gey opgedragen om met Timmermans en de civiele autoriteiten in overleg te treden omtrent de wijze, waarop de bondgenooten ontvangen en behandeld moesten worden. Voorzichtigheid werd bijzonder aanbevolen om „onderlinge jalousie voor te komen". Slechts aan de hoofden mochten bevelen worden gegeven, directe aanraking met het gemeene volk moest vermeden.

Overeenkomstig den wensch des Opperbevelhebbers traden de Heeren Besier, Van Lawick, Gey en Timmermans in onderling overleg omtrent de maatregelen, welke door de komst der verwacht wordende hulptroepen werden vereischt. De uitslag dezer in de eerste dagen van Juni gehouden conferentie was, dat men Generaal De Kock zou voorstellen om: 1[e] de eventueel noodig geachte tractaten van levering met de betrokken inlandsche vorsten en grooten zelf te ontwerpen; 2[e] voor het logies dier troepen eenige stadswijken, nl. de Soemanĕpan, de Soemadilagan en de Adikoesoeman, te doen ontruimen en de verschillende landaarden over die wijken zóó te verdeelen, dat de onderlinge vrede het best verzekerd was; 3[e] ter vermijding van ijverzucht de bezoldiging van hoofden en manschappen op den voet van het voor de Madoereesche hulptroepen bepaalde te regelen; 4[e] hetzelfde beginsel in acht te nemen ten aanzien van de voeding; 5[e] in de voeding gedurende de eerste twee dagen na aankomst te laten voorzien door den Mas Patih, daarna de zorg daarvoor op te dragen aan de militaire administratie; 6[e] met betrekking tot de voorziening in de kleeding vooreerst geen maatregelen te treffen, omdat destijds de hulptroepen, die ons tegen Boni hadden bijgestaan, ook niet in het genot van kleeding waren gesteld. Het verdiende echter aanbeveling om de officieren in het bezit te stellen van „distinctieve teekenen", als épauletten, sabels of degens, welke voorwerpen van Batavia moesten worden toegezonden; 7e een 40tal paarden aan te schaffen voor de officieren en daarvoor desnoods den remonteprijs te besteden. Van die paarden moesten er zes, voor de aanvoerders der hulptroepen bestemd, „van schoone qualiteit" zijn. Gelet behoorde te worden op de teekens, waaraan de inlander bijzondere waarde pleegt te hechten. De Ritmeester Bornemann werd aangewezen om den inkoop te doen. Timmermans, ijverig als immer, zou den troepen „genoegen geven" en ook zorg dragen voor voeding op marsch (¹).

(¹) Zie hiervoor de brieven van Timmermans, Gey en Besier aan Gen. De Kock, gedateerd 8 Juni 1828, N°. 4164; 8 Juni 1828, N°. 754; 9 Juni 1828, N°. 8. (Arch. Gen. Staf).

De Generaal De Kock keurde de voorstellen goed en alles werd voor de richtige ontvangst der bondgenooten in gereedheid gebracht. Den 31^{en} Juli 's avonds kwamen de Boetonsche hulptroepen op de reede van Sĕmarang aan en met hen eenige brieven van den Gouv^{r}. van Makassar, Le Clercq, inhoudende eenige wenken, welke bij de behandeling van en den omgang met die troepen behoorden te worden in acht genomen.

Particulier schreef Le Clercq aan Besier, dat de Sultan van Boeton met groote bereidwilligheid zelf vaartuigen had uitgerust, om zijn volk naar Sĕmarang over te voeren, omdat het Gouv^{t}. daartoe de noodige middelen miste. Zelf had hij zich dagelijks van den richtigen voortgang der zaak overtuigd, zelf was hij aan het strand gebleven tot de laatste man was ingescheept. Die toewijding moest op prijs worden gesteld, vooral omdat het verzamelen der manschappen en het uitrusten der vloot waren samengevallen met een ernstige cholera-epidemie. Toonde men waardeering dan zou ongetwijfeld ook in den vervolge op hulp gerekend kunnen worden.

Overigens moest men zich van die hulp niet te veel voorstellen, want, schreef Le Clercq, „De Boetonners zijn geen groote helden". Misschien was het ook die overtuiging, welke er hem toe bracht „voor de Boetonners eene aangename standplaats" te bedingen, bv. „in de Kadoe, waar men gewoon was met hulptroepen om te gaan". Vooral met Radja Hadjie Oloa, den sjahbandar, moest men oordeelkundig omspringen; hij moest vertrouwen genieten, opdat „hij zich gevleid en dus tevreden" gevoelde.

Zooals zich denken laat, ontbrak het niet aan verzoeken ten gunste dezer bondgenooten, die echter, het dient gezegd, nogal bescheiden waren. Zoo werd o.m. verzocht het laten repareeren van twee horloges; het eene, een gouden, van den Sultan zelf, het ander, van zilver, behoorde het hoofd der bende, Hadjie Soeleiman, ook genaamd Radja Lamboeong. Le Clercq meende, dat als beide uurwerken niet meer voor herstelling vatbaar waren, men ze maar door nieuwe moest vervangen.

Nog behelsde 's Gouv^{rs}. brief eenige aanwijzigingen omtrent de bij de ontvangst der hoofden naar landsgebruik in acht te nemen étiquette. Le Clercq eindigde met den wensch, om zooveel mogelijk op de hoogte te worden gehouden van de wederwaardigheden der Boetonners, opdat hij den Sultan daarvan zou kunnen kennis geven.

Het officieele schrijven van Le Clercq aan Besier van denzelfden datum, 12 Juli, handelde uitvoerig over de plechtigheden, welke aan de ontscheping moesten voorafgaan en die, welke daarop behoorden te volgen. Wij kunnen daarover zwijgen. Van meer practisch belang was de aan den Sultan beloofde zorg voor zijn vaartuigen.

Er waren op Boeton menschen aangewezen als schippers. Zij hadden de schepen veilig overgebracht en moesten nu ook te Sĕmarang met het onderhoud daarvan worden belast, daar bepaald was, dat de vloot niet zou terugkeeren vóór de troepen weder konden vertrekken. Le Clercq bedong voor die lieden een maandloon en hulp zoodra zij die noodig zouden hebben. Natuurlijk werd aan dit verzoek voldaan, maar niet zóó als men had mogen verwachten. De vaartuigen werden verwaarloosd en toen Le Clercq in het begin van 1829 het bestuur van Makassar moest verwisselen tegen dat van Sĕmarang, vond hij de prauwen in zulk een slechten staat, dat hij voorstelde ze door nieuwe te vervangen. Toen dit ondoenlijk bleek, wijl men op Java daartoe de vaardigheid miste, vroeg Le Clercq *f* 5000 aan, om de noodige reparatiën te kunnen laten uitvoeren. De Kock stemde toe, men behoorde den bondgenoot de eens gedane belofte getrouw te blijven. Bovendien zou de overtocht, had het Gouv[t]. daarvoor zelf gezorgd, minstens *f* 8000. hebben gekost.

Na heel wat beslommeringen kon het Boetonsche korps eindelijk den 18[en] Augustus van Sĕmarang naar Magĕlang vertrekken. Le Clercq had waarlijk niet te veel beweerd toen hij schreef, dat zijne Boetonners geene helden waren. Of het verblijf te Sĕmarang nu bijzonder naar hun smaak was, dan wel eene ontmoeting met den vijand weinig bekoorlijks voor hen had, 't is moeilijk te zeggen. Zooveel is zeker: het ware vuur zat er niet in, want toen het ten laatste tot vertrekken komen moest, maakte hadji Soeleiman alias Radja Lamboeang bezwaren. Veel baatte het wel niet, maar toch, toen Ritmeester Borneman al een goed eind op weg was, bleek het dat een twintigtal manschappen waren achtergebleven. Eerst toen de Kapt. Adj. Meijerziek met een peloton infanterie aan het bevel om op te breken kracht had bijgezet, was daaraan door de achterblijvers gevolg gegeven. Gey had er meer dan genoeg van, liet het aan Borneman over om den Generaal te verhalen „welk een ongedisciplineerde hoop dit volk uitmaakt" (¹).

„De twee bollen amfioen hun op last van den Resident gegeven", zoo klaagt de Overste verder, „hebben het effect gedaan, dat zoolang hier nog iets van over was, zij in geen beweging waren te brengen; ik geloof daarom, dat het niet raadzaam is, hun iets meer van dien aard te geven" (¹).

Zoo was Sĕmarang van de Boetonners bevrijd, tenminste zoo goed als, want behalve 18 zieken, 7 vrouwen, 10 kinderen en 23 bewakers der vaartuigen, was men nog altijd een prauw wachtende. Tien waren er van Boeton vertrokken en negen slechts te Sĕmarang aangekomen. Bij Madoera toch was een der scheepjes uit het gezicht geraakt en pogingen door kruisprauwen gedaan om

(¹) Luit.-Kol. Gey aan Gen. De Kock, Sĕmarang 20 Aug. 1828, N°. 1090. (Arch. Gen. Staf).

het weder op te brengen, hadden tot dusverre doel gemist. Hoe het ook zij, voorloopig was men van den last ontheven.

Gey vooral kon er zich over verheugen, hij gunde het gezelschap der vrienden gaarne aan Cleerens, die dezen eene plechtige ontvangst bereidde en hen op een gastmaal onthaalde.

Er werden bij die gelegenheid aandoenlijke maar tevens ook uiterst rumoerige blijken van aanhankelijkheid gegeven. Zelfs Du Bus kwam bij het vernemen daarvan uit de plooi en vond het der moeite waard, om in een zijner brieven aan den Min. van deze eigenaardige uiting van bondgenootschappelijke gevoelens gewag te maken. „........ de ongewone wijze, waarop zij door uiterlijke teekenen hunne gemoedsaandoening aan den dag leggen", zoo schreef hij, „heeft bij die gelegenheid op de omstanders een zeer verschillende indruk teweeg gebragt. Op het oogenblik namelijk, dat de gedagte Colonel de gezondheid van den Kraëng van Boeton instelde, trokken alle de onderdanen van den vorst de kris uit de scheede en hielden dezelve op den genoemden hoofdofficier gerigt. Deze laatste was met deze gewoonte bekend; dan nu wilde het, dat de Solosche Pangeran Joedokoesoemo, die zich ook bij de gemelde colonne bevindt en zich op zoodanige kenteekenen van eerbied en vreugde niet scheen tev erwagten, zulks uit een geheel ander oogpunt beschouwde en verre was van hemzelven en de overige gasten op dit oogenblik in veilligheid te wanen".

„Toen door genoemden Colonel aan het aanwezige hoofd der hulptroepen, den broeder des Konings van Boeton, een glas werd toegebragt, steeg de vreugde onder zijne manschappen ten top; allen sprongen eensklaps op de tafel en bragten al schreeuwende en dansende de hulde, verknogtheid en liefde aan hun vorstelijken bevelhebber toe. De mededeeling dezer omstandigheid zal Uwer Excellentie doen zien, dat dit volk nog verre is van den Javaan in zachtheid en beschaafdheid nabij te komen (¹).

Of onze Boetonsche vrienden zich in het veld even martiaal hielden als in Cleerens' kamp, daarover kan de lezer straks bij de behandeling der krijgsverrichtingen oordeelen.

Zagen wij uit het voorgaande, dat de Gouv^r. van Makassar maar matig gelukkig was in zijn pogingen om voor het Gouv^t. hulptroepen te verzamelen, zijn collega van de Molukken, de Heer Merkus, mocht zich in een beteren uitslag verheugen, hoewel ook in zijn gewest de ervaring niet beantwoordde aan de verwachtingen.

(¹) Du Bus aan den Min., Waginapa, 12 Sept. 1828, L^a. B^a. (Arch. Alg. Secr.).

Uit een brief van Gen. De Kock aan den Com. Gen. van 4 Oct. 1827 blijkt ons allereerst, dat Merkus reeds omstreeks de helft van dat jaar tot de overtuiging was gekomen „dat door vrijwillige werving geen recruten in de Molukkos te bekomen" waren, maar ook, dat „de Sultans van Ternate en van Tidore nogtans niet ongenegen" waren „om met manschappen te assisteeren, doch slechts als hulptroepen" (¹). Ternate zou bereid zijn 500 man te zenden en Tidore het goede voorbeeld willen volgen. En daar De Kock van oordeel was, dat „de Alfoeren bij de Javaansche muitelingen zeer te duchten" zouden zijn, verklaarde hij het gewenscht, dat de Gouv^r^. der Molukken werd gemachtigd, om met de beide genoemde vorsten „de noodige schikkingen te treffen om bij het invallen van den volgenden Oostmoesson ieder een vrijkorps naar Java te zenden, om tegen de muitelingen te worden gebruikt ...." (¹).

In het begin van Mei kon de Resident van Ternate berichten, dat 500 man Ternataansche hulptroepen onder hun eigen hoofden ter hoofdplaats Ternate verzameld waren en dat hunne verscheping naar Sĕmarang slechts wachtte op de bereids te Ambon ingehuurde vaartuigen (²). De Luit. Neys zou als det^s^. comd^t^. optreden, omdat een zeereis toch in het belang zijner gezondheid was.

Wat de hulp van Tidore aangaat, daarmede was het niet zoo vlot van stapel geloopen; de Sultan was „in verre zoo bereidwillig niet als die van Ternate", waarbij nog in aanmerking moest worden genomen, dat zijn rijkje veel minder bevolkt was. Toch hoopte Merkus, dat zijn „ernstige aanmaningen" er wel toe zouden leiden, dat Tidore 200 à 300 man bijeen zou brengen.

Intusschen was ook de Res^t^. van Menado aan het werk getogen, om in zijn gewest strijdkrachten te verzamelen. Wij komen hierop te goeder plaats terug. Op Ambon zelf had men evenmin stilgezeten, echter, ook dit zal straks blijken, met minder gunstig gevolg. Merkus hoopte daarvoor op Timor vergoeding te zullen vinden en had er de koloniale brik „Nautilus" heengezonden. In Maart was het schip vertrokken en toen Merkus in het laatst van April omtrent den voortgang zijner verrichtingen rapporteerde, had hij nog niets naders van de zaak gehoord, wat hem deed vermoeden „dat deze tocht niet vruchteloos zal zijn geweest" (³).

Twee maanden later, den 24^en^ Juni, kon Besier aan Gen. De Kock berichten, dat 's avonds te voren twee schepen, de „Djadal Karim" en de „Nederlander", ter reede waren aangekomen „aan boord hebbende 542 man hulptroepen van

---

(¹) De Kock aan Du Bus. Salatiga, 4 Oct. 1827, N°. 310. (Arch. Gen. Staf).
(²) Bijlage I.
(³) Merkus aan den Luit. G. G. van Ned.-Indië. Ambon, 25 April '28 N°. 9. (Arch. Gen. Staf).

Zijne Hoogheid den Sultan van Ternate, onder aanvoering van den Ternataanschen Majoor Koelabat" (¹). 's Anderen daags debarkeerden die troepen en werden door den Regent gehuistvest in een der wijken voor de Makassaarsche hulptroepen gereserveerd. De officieren (behalve de Majoor 1 Kapt. en 7 Luitenants) werden afzonderlijk gelogeerd.

Had het moeite gekost de Boetonners van Sĕmarang weg te krijgen, met de Ternatanen was zulks niet minder het geval. Op het eind van Juni verzocht hun comdt. zelfs om nog tot den 7en der volgende maand te mogen blijven. Gey was met dit verzoek niet zeer ingenomen. Het geheele hulpkorps was van al het noodige voorzien en niets stond den afmarsch naar het oorlogsterrein in den weg, ja het vertrek diende zelfs bespoedigd, omdat het aantal zieken met den dag grooter werd, een gevolg van het zich te buiten gaan aan onrijp ooft, enz. Het ergste van al was nog, dat men de hoofden er niet toe kon krijgen de zieken in het hospitaal te doen opnemen. Zij toonden zich daarvan afkeerig en legden zelfs hun tegenzin niet af nadat Gey hun de ziekeninrichting vertoond, zij zelf deze geprezen hadden. Nu op groote meegaandheid viel niet te rekenen. De Rest. Neys had de onzen op Java al dadelijk er op voorbereid, dat de Ternataansche bondgenooten met zekere consideratie behoorden behandeld te worden, niet omdat ze uitmuntten door militaire eigenschappen, maar juist omdat ze die misten. Doch laten wij Neys zelf aan het woord, om van hem te vernemen wat de Ternatanen waren, wat van hen te maken was. „Het grootste gedeelte derzelven", zegt hij, „bestaat uit zoogenaamde Alfoeren of Heidenen, die zich niet veel met kleeding belemmeren, maar slechts met een schortband van boombast om het middellijf en een doek om het hoofd meenen goed gekleed te zijn. Onder dezen zijn echter vele goede schutters. Omdat zij Heidenen zijn, zijn zij ook niet zoo kiesch op hun voedsel; het varkensvleesch en andere onreine spijzen zijn bij hen niet verwerpelijk".

Na deze mededeeling, die al was het niet zoo bedoeld, weinig vleiend voor de ook varkensvleesch etende overheerschers was, laat onze Rest. volgen": „De sterke drank is bij hen zeer bemind; het is om deze reden, dat ik hun ook het dubbele rantsoen voor de Javaansche soldaten heb doen verstrekken of twee derden zooveel als voor een Europeaan wordt bepaald. De Ternataansche Mohamedanen zijn doorgaans veel kiescher dan de Javanen en vallen nevens de Ternataansche Alfoeren in den hoogsten graad bijgeloovig".

„De Ternataansche hoofden staan bij mij als goede Inlandsche krijgslieden bekend, doch er kan door hen niet als eene weeke discipline onder het volk gehouden worden". . . .

(¹) Besier aan Gen. De Kock. Sĕmarang, 24 Juni '28 No. 143/6 (Arch. v/d Gen. Staf).

..„Om bij deze ongedisciplineerde Alfoeren geen misvertrouwen, alsof zij naar ergens elders vervoerd werden, te verwekken" (1), had Neys streng last gegeven, dat de beide schepen gedurende de reis in elkaars nabijheid bleven. Zij kwamen dan ook, zooals wij zagen, gelijktijdig ter reede van Sĕmarang aan. 's Res[ts]. inlichtingen omtrent de geaardheid der Ternatanen konden den militairen autoriteiten, die hen moesten gebruiken, van veel nut zijn. Dit had ook hun vorst begrepen. Hij kende zijn Pappenheimers en achtte het daarom doelmatig om bij voorbaat reeds den Opperbevelhebber uit te noodigen om, indien „de hoofden het een of ander eerbiedig verzoek aan Uwe Excellentie mogten doen, betrekking hebbende op de wijze van oorlogen, zooals de bewoners der Molukkos die gewoon zijn te voeren, hen alsdan daarin wel eenigszins te willen toegeven ...." (2).

Dat de krijg dezen lieden inderdaad niet vreemd was, zouden zij te velde bewijzen. Te Sĕmarang gaven zij reeds blijken, dat het hun niet aan militairen aanleg ontbrak. De Overste Gey had aan een twintigtal hunner „de ligte geweeren à 1/22" doen uitreiken en de aldus gewapenden „naar de schijf laten schieten, ten einde hen vertrouwen in deze aan hen verstrekte wapens te doen stellen, en het is mij bij deze gelegenheid gebleken, dat het wezentlijke jagers van métier zijn, alzoo zij hieromtrent meer behendigheid getoond hebben als réguliere Infanterie" (3). Hiermede hadden zij Gey's hart veroverd, want zoodra het dezen gebleken was, dat er in die „Heidenen" een soldatengeest stak, deed hij hen voorzien van een patroontasch „om met een riem voor het lijf vast gebonden te worden", van deken, broodzak en „waterflesch", deze laatste op speciaal verzoek hunner officieren, en, l a s t n o t l e a s t, van een driekleurige vlag. Zoo konden de vrienden den 7[en] Juli het gastvrije Sĕmarang verlaten met vliegende vaandels en slaande trom, want ook daaraan ontbrak het niet; Gey had voor een inl. tamboer gezorgd.

Hoe was men nu aan de hulp van Ternate's Sultan gekomen? Zie daar een vraag, welke vooral daarom van beteekenis is, omdat die hulp zoo vlot, zoo zonder eenige tegenkanting, noch van den Sultan, noch van zijn volk, verleend was. De Sultan was bij zijn volk geliefd. Dit was Merkus gebleken toen hij in Febr. 1828 Ternate had bezocht, om zelf de uitvoering te regelen van het besluit van den Com. Gen. van 13 Aug. 1827 N[r] 13, bij welk besluit de door Van der Capellen in 1824 in het bestuur der Moluksche eilanden gebrachte veranderingen, op verlangen des Konings waren ingetrokken (4).

(1) Res. Neys aan den Luit. G. G.. Ternate, 21 Mei 1828, N°. 7. (Arch. Gen. Staf).
(2) Brief van den Sultan van Ternate aan Gen. De Kock, 19 Mei 1828. (vertaling). (Arch. Gen. Staf).
(3) Luit.-Kol. Gey aan Gen. De Kock. Sĕmarang, 3 Juli 1828, N°. 891. (Arch. Gen. Staf).
(4) Zie hierover Jhr. M[r]. H. van der Wijck »de Ned. O. I. Bezittingen onder Du Bus, blz. 64 en vlg.

De Sultan van Ternate, die een onbaatzuchtig vorst was, had zich toen zeer meegaande getoond, terwijl de Sultan van Tidore, die zijn eigenbelang boven dat van zijn volk stelde, zich tegen de invoering der bevolen maatregelen had gekant.

Het is te verklaren, dat de houding van Merkus zich naar die der betrokken potentaatjes heeft geregeld en dat dus welwillendheid den een, bedreiging den ander ten deel is gevallen, ook met betrekking tot de levering van hulptroepen. Hoe het ook zij, in de tweede helft van Juli waren ook de hulptroepen van Tidore verzameld onder de hoofden Safieoedin en Hamdjor, respect. met den rang van Majoor en Kapitein. Den 23en van genoemde maand zeilde „de Hoop" met dit hulpkorps van Ternate af, veertien dagen later kwam het te Sĕmarang aan.

De voorwaarden, waarop tot de levering was overgegaan, luidden als die, welke door Ternate waren bedongen „met exceptie, dat aan de Tidoreezen, welke allen Mohamedanen zijn, geen arak verstrekt, maar op des Sultans propositie als een equivalent daarvoor, sirie- en pinanggeld" betaald werd „tot een montant in het geheel van *f* 500" (¹).

Waren de Ternatanen na aankomst in het Hoofdkwartier door den Opperbevelhebber naar Mĕnorèh, ter versterking der 2e mob. col. gezonden, de Tidoreezen werden toegevoegd aan de Exp. flankcol., welke onder Luit. Kol. Ledel destijds in Grogol stond. Den 24en marcheerden zij onder geleide van den 2en Luit. der huzaren De Stürler naar de plaats hunner bestemming af. Zij konden evenals hunne Ternataansche wapenbroeders „voor de helft met schietgeweer omgaan" zoo schreef Neys, en, voegde hij er aan toe, „dezelven zijn hard Mohamedaansch en vallen in den hoogsten graad bijgeloovig" (¹).

Hoe de Ternatanen en Tidoreezen zich te velde gedroegen, zal den lezer uit de behandeling der krijgsverrichtingen genoegzaam blijken. Wij kunnen dus hier volstaan met de mededeeling, dat Gen. De Kock in Febr. '29, dus na een halfjarige ervaring, gaarne getuigenis wilde afleggen aan de beide vorsten „dat hunne troepen voortdurend het meeste genoegen geven en, telkens wanneer zij tegen den vijand in het vuur worden aangevoerd, moed aan den dag leggen, en dat voorts derzelver bevelhebbers en andere officieren in alle opzichten de meeste voldoening geven en aan het vertrouwen hunner respective vorsten alleszins beantwoorden" (²).

Nu, aan die „meeste voldoening" haperde het anders wel eens. Zoo kwam ons een brief van Ledel onder de oogen, waarin hij er zich over beklaagt, dat

(¹) Rest. Neys aan den Luit. G. G. van N.-I. Ternate, 22 Juli 1828, No. 14. (Arch. Gen. Staf). Sirih en pinang zijn ingrediënten welke bij het betelpruimen gebruikt worden.

(²) Gen. De Kock aan Chassé. Magĕlang, 14 Febr. 1829, No. 320. (Arch. Gen. Staf).

de Tidoreezen maar doof bleven voor de telkens herhaalde aanmaning om toch hun bagage niet op excursie mede te nemen, zoodat hij geeindigd was met die bagage af te nemen en onder bewaking van eene wacht achter te laten. Men bedenke hierbij, dat juist de meerdere bewegelijkheid der hulptroepen boven die van het leger moest worden benut en dat dus het gewicht van het door Ledel vermelde bezwaar minder gelegen was in de niet-naleving der gegeven bevelen, dan wel in de gevolgen daarvan; het doel werd er eenvoudig door gemist. Aan moed faalde het overigens volstrekt niet. De Alfoeren, collectieve benaming voor de Ternatanen en Tidoreezen, plachten zich met groote onstuimigheid op de muitelingen te werpen. Daardoor en zeker ook door de faam van zeer wreedaardig te zijn, welke faam hun komst vooruit was gesneld, brachten de Alfoeren er bij de muitelingen den schrik in en waren zij meer gevreesd dan de geregelde troepen ([1]).

Ook op Noord-Celebes was men in het belang der werving en het bekomen van hulptroepen werkzaam geweest. Daar had de zaak eerst haar beslag gekregen toen de contingenten uit andere streken reeds op het oorlogstooneel gekomen waren. Waaraan deze weinig snelle afdoening te wijten was, doet minder ter zake zooveel is zeker, dat de bemoeiingen van den Res^t^. van Menado, den Heer Pietermaat, tot resultaat hadden, dat de Koning van Gorontalo met den Ass^t^. Res^t^., in naam van het Gouv^t^., een overeenkomst sloot tot het leveren van 400 man hulptroepen, die door zijn zoon Hasan Monarfa zouden worden aangevoerd ([2]). Bepaald was dat die troepen betaald en gevoed zouden worden als die van Solo en van Madoera, dat zij bijeen zouden blijven, en dat zij desgewenscht hunne nationale wapens tegen andere, door het Gouv^t^. te verstrekken zouden verwisselen.

Eind October kwam het eerste gedeelte der gecontracteerde versterking te Sĕmarang aan. Het telde 150 man en stond onder de bevelen van genoemden Hasan Monarfa, wien de rang van Majoor was toegekend. Den 14^en^ November vertrok dit detachement, waarbij zich behalve de Majoor, twee Kapiteins en elf Luitenants bevonden, naar Magĕlang om van daar naar de 4^e^ mob. col. te Gĕdonnong te marcheeren.

In Januari '29 volgde een tweede detachement, wederom ter sterkte van 150 man. Hierbij waren 2 Kapiteins en 4 Luitenants ingedeeld. De Majoor Hasan Monarfa kreeg toestemming om zijn landgenooten te Sĕmarang te komen verwelkomen.

([1]) Zie voor de voeding der Ternatanen bij de 2^e^ mob. col. Bijlage I*d*.
([2]) Zie voor dit contract Bijlagen N^o^. I*e* en *f*.

Menado kwam eerst in het laatst van Maart 1829 met zijn contingent: twee detachementen met een totale sterkte van 421 man, aangevoerd door 3 Kapiteins en 6 Luitenants. Deze detachementen marcheerden den 14en April onder geleide van den meergenoemden Luit. De Stürler vereenigd naar Magĕlang af en werden van daar naar Mĕnorèh gezonden. Hier bleven op verzoek van Kol. Cleerens de niet met geweer gewapenden achter, terwijl de overigen naar Kĕdongkĕbo doortrokken.

Nergens was de levering van hulptroepen zoo vlot gegaan als in de Minahassa. De hoofden daar hadden zich verbonden ruim 1400 man te zullen leveren. Niemand mocht worden aangenomen als hij zich niet volkomen bereid had verklaard op Java te strijden.

De geestdrift moet wel groot geweest zijn, want zelfs kinderen werden aangeboden. Er bestaat geen reden om aan de juistheid dezer door den Rest. gegeven voorstelling te twijfelen. De bevolking der Minahassa onderscheidde zich reeds toen wat beschaving betreft gunstig van die van andere deelen van den Archipel en ook de verhouding tusschen de hoofden en den minderen man was er zoo geheel anders dan elders.

Voor het vertrek van Menado waren de troepen volledig in de kleeding: buisjes, broeken en kwartiermutsen, gestoken. Aan de hen naar Java vergezellende hoofden, Lucas Polenkalim en Hermanus Willem Doteiloeng, was voorloopig geen rang toegekend; men wilde dit overlaten aan het Gouvt. De Rest. had echter in overweging gegeven, om eerstgenoemde een blijk van waardeering te geven, wijl hij vooral zich voor het welslagen van de zaak bijzonder beijverd had (1).

Omtrent de hulptroepen door de Sultans van Madoera en Soemĕnĕp en den Regent van Pamĕkasan geleverd, valt na wat in vorige deelen van dit werk daarvan reeds werd medegedeeld, niet veel belangrijks meer te vermelden.

Toen Rĕmbang aan het leger even onverwachte als zware eischen stelde, verklaarden de beide Sultans zich onmiddellijk tot nieuwe offers bereid. Die van Madoera stelde zijn schoonzoon, R. Aria Poerba Nĕgara, die van Soemĕnĕp zijn zoon, Pang. Sérang Rana, als aanvoerders der te zenden manschappen ter beschikking van het Gouvt. Bij Besl. van 5 Januari 1828, No. 1 werd de aangeboden hulp aanvaard. Een verzoek om 100 geweren werd kort daarop (Besl. 10 Januari '28 No. 16) van de hand gewezen. Gen. De Kock had zich tegen de inwilliging daarvan verzet zoowel, omdat er gebrek aan geweren bestond, als omdat hij „dergelijke kostbare wapens" niet aan ongeoefende handen wilde toevertrouwen.

(1) De brief van den Rest. over deze zaak handelende was van 26 Januari 1829 No. 25. Wij troffen dien niet aan, maar de Res. 17 Maart d. a. v. No. 5, vergoedt het gemis daarvan voldoende.

Daar de vorsten vrij geregeld de verliezen hunner troepen op Java aanvulden, zorgden zij er voor om in hunne residentie steeds een voldoende macht in depot te hebben, een maatregel, die ook zeer in het belang was van de werving der voor het leger benoodigde recruten. De Kolonel Beurlin, die als Comdt. der 3e Gr. Mil. Afd. uiteraard op het gebied van werving en hulptroepen nog al eens aanraking met de vorsten had en nu en dan naar den overwal ging, opperde in Juli '28 het denkbeeld, om zoowel te Bangkalan als te Soemĕnĕp een bataljon op te richten. Daarbij zouden de hulptroepen voor Java bestemd alsook de aangeworven recruten dan de eerste opleiding kunnen ontvangen. Gen. De Kock lachtte dit denkbeeld wel toe, maar de overweging, dat de vorsten reeds meer troepen gezonden hadden dan waartoe zij contractueel waren verplicht, deed hem besluiten om geen voorstellen in dien zin te doen. Hij verklaarde zich echter wel er voor om op beide plaatsen een depot op bescheiden voet geformeerd op te richten.

Zooals vanzelf spreekt gaf het gebruikmaken van de aangeboden hulp niet uitsluitend voordeelen maar legde het ook verplichtingen op. Over den omvang daarvan werd wel eens verschillend door beide contractanten geoordeeld. Zoo meende de Regent van Pamĕkasan, dat wijl de Sultans van Madoera en Soemĕnĕp, in navolging van de vorsten van Solo en Djogja, eene eerewacht hadden gekregen, ook hij daarop aanspraak kon doen gelden, daarbij geheel uit het oog verliezende, dat bedoelde Sultans een belangrijk hoogere waardigheid bekleedden dan hij. Het verzoek werd afgewezen, de Pangéran-Regent kreeg geen Eur. lijfwacht.

Een jaar later was deze groote gelukkiger. Het betrof een verzoek om afslag van de aan het Gouvt. verschuldigde pachtpenningen. Aan het verzoek werd voldaan, in aanmerking genomen, dat de aan het Gouvt. verleende hulp hem tot buitengewone kosten had verplicht en dat de toegezonden troepen „voortdurend goede diensten" (1) hadden bewezen.

Een verzoek van geheel anderen aard werd in Oct. 1829 gedaan. Toen wenschte hij niets minder dan dat zijn zoon R. Aria Soeria Adiwinata, commdt. der Pamĕkasansche hulptroepen, voor eenige jaren van Java werd verbannen, omdat hij niet bestand gebleken was tegen de verleiding zich aan de vrouwen zijner minderen te vergrijpen. De Gen. De Kock achtte het vaderlijk vonnis te streng en adviseerde om den delinquent, die overigens een goed legerhoofd was, te laten vervangen door een jongeren broeder.

In den regel werd in de verzoeken der ons hulp leverende vorsten bewilligd, zoo zij er maar eenigszins vatbaar voor waren.

(1) Gen. De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 1 Juni 1829, No. 820. (Arch. Gen. Staf).

Tot dergelijke verzoeken behoorden allereerst die, waarbij een of anderen hoogeren titel werd gevraagd voor verdienstelijke bendehoofden. De Gen. De Kock gaf meestal een gunstig advies, zoowel omdat, b.v. ten aanzien der van Madoera bekomen troepen, er inderdaad op verdiensten gewezen, als omdat de gevraagde gunst zonder uitgaven ten laste van den Lande verleend kon worden. Zoo werden in Oct. '28 aan twee zoons en aan een schoonzoon van den Sultan van Soemĕnĕp hoogere titels gegeven, een der eersten tot Pangéran, laatstgenoemde tot Raden Toemĕnggoeng verheven.

Naar deze beginselen werd ook gehandeld met de Javaansche grooten, die ons met hunne barisans ter zijde stonden.

Zoo b.v. met de Regenten van Tĕgal, Pĕkalongan, Batang en Kĕndal. Verdienstelijke Dĕmangs, onder hunne bevelen, verkregen soms bij wijze van belooning den titel van Rangga met het recht om dien ook nà den oorlog te blijven voeren. Verandering in hunne inkomsten bracht zulk een verheffing meestal niet.

Nu en dan werd wel eens eene poging gewaagd om eene toelage te bekomen, in den regel echter met negatief gevolg. Gen. De Kock liet er zich niet toe vinden „vooreerst omdat wanneer .... zoodanige toelage wordt gegeven, de overige regenten, die te velde zijn daar almede een billijke aanspraak op zouden hebben, en ten andere, omdat de uitgaven van den oorlog te zeer door alle dergelijke kosten zouden stijgen (¹).

Scheutiger was men echter met het verleenen van voorschotten op het maandelijksch inkomen. In den regel werden die dan in termijnen terugbetaald, maar het was lang geen zeldzaamheid, dat het nimmer tot terugbetaling kwam. Waren de schuldenaren tot armoede vervallen, en dat was met zeer veel Javaansche grooten het geval, dan drongen de betrokken Residenten niet zelden op gedeeltelijke of geheele kwijtschelding aan. Vooral Nahuys wist er raad mede; menig sommetje ging door zijn toedoen voor het Gouv[t]. verloren, maar ook, dank die vrijgevigheid, zijn invloed werd er te grooter door en rentegevend was het geld gewis, al kon men die rente niet in specie uittellen.

Buitengewone verdienste vond in buitengewone verheffing een enkele maal belooning. Zoo werd op het eind van '28 de Regent van Tĕgal tot Pangéran verheven. Onmiddellijke aanleiding daartoe gaf het sneuvelen van 's Regents zoon in de débacle van de 8e mob. collonne onder Buschkens (1 Oct. '28). Reeds van den aanvang der onlusten hadden de bovengenoemde Regenten „de ondubbelzinnigste bewijzen van verknogtheid" (²) gegeven en toen nu de Regent van

(¹) De Kock aan den Res. van Sĕmarang. Magĕlang, 21 Mei 1818, N°. 1194. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 29 Oct. 1828 N°. 657. (Arch. Gen. Staf).

Tĕgal zoo smartelijk in zijn zoon getroffen was, meende de Gen. het oogenblik gunstig om „even zooals die in vorigen jare aan den Regent van Sĕmarang” (¹) was gegeven, ook dezen inl. ambtenaar den titel van Pangéran te verleenen. Het voorstel van den Gen. werd goedgekeurd en bij Besl. van 26 Januari 1829, Nº 40, den bedoelden Regent zoomede diens ambtgenoot van Tĕgal de gevraagde titel verleend.

De Regent van Batang was aanvankelijk minder gelukkig. Hij werd door Du Bus van de voordracht geschrapt, omdat deze vernomen had, dat de Majoor Michiels den laatsten tijd minder over hem tevreden was geweest. Gen. De Kock drong echter krachtig op de bevordering ook van dezen Regent aan, omdat hij vreesde, dat anders een voor het Gouvt. nadeelige indruk kon worden verwekt. Ook dat was een factor, waarmede rekening moest worden gehouden; aan hen, die aan onze zijde stonden, mocht geen ernstige reden om zich gegriefd te gevoelen worden gegeven. Vooral moest daartegen gewaakt als het gold een man als de Regent van Batang, die oploopend van aard, zich in zijne teleurstelling weleens tegen ons kon keeren. Daarom adviseerde de Rest. van Pĕkalongan, Halewijn, om den Regt. van Batang niet voorbij te gaan, ook hem tot Pangéran te verheffen. Het was hem niet onbekend, dat dien Regent veel slechts werd toegedicht, maar tot dusverre had het aan wettelijke bewijzen ontbroken. Bovendien moest wel bedacht worden, dat die inl. ambtenaar in vijandschap leefde met zijn ambtgenoot van Kĕndal, zoodat, beloonde men dezen, een passeering door den ander dubbel gevoeld zou worden.

De Gen. De Kock was het daarin met den Rest. volkomen eens en ook de Com. Gen. begreep, dat het raadzamer was, om onder de gegeven omstandigheden den Regt. van Batang in de gunsten aan zijne ambtsbroeders verleend, te doen deelen. Zijn verheffing volgde bij Besluit van 19 Februari 1829, Nº 28.

Volledigheidshalve herinneren wij nog aan de hulptroepen door de vorsten van Jogja en Solo op de been gebracht. Die van den Soesoehoenan, ingedeeld bij de troepenmacht van Cleerens, gaven in het algemeen weinig reden tot tevredenheid. Genoemde Kol. had althans „bij onderscheidene gelegenheid” zich minder gunstig over de Solosche benden uitgelaten en vooral geklaagd over den aanvoerder, P. Koesoemajoeda. Deze ontzag zich niet om aanzienlijk meer manschappen voor onderhoud en betaling in rekening te brengen dan inderdaad aanwezig waren, terwijl als het op dienst doen aankwam allerlei voorwendsels werden gemaakt, om zich daaraan te onttrekken. Dit alles gaf Gen. De Kock aanleiding, om den Comms. Nahuys op te dragen den Keizer van Solo met het wangedrag van Koesoemajoeda in kennis te stellen en diens vervanging te

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 29 Oct. 1828, Nº. 657. (Arch. Gen. Staf).

eischen. De vervanger moest echter een persoon van aanzien zijn, omdat de Gen. den indruk wilde vermijden, alsof het Gouv[t]. „eenige andere inzigten of bedoelingen op die landen” (1) (nl. Bagĕlen) zou hebben.

Al stonden ervaringen als deze niet alleen, er waren gelukkig ook wel voorbeelden van trouwe plichtsbetrachting aan te wijzen. Zulk een voorbeeld leverde bv. de eerst kort te voren in onderwerping gekomen Pang. Natadiningrat, zoon van Mangkoeboemi. De Overste Sollewijn, als Comd[t]. der 1[e] mob. col. 's Pang[s]. chef, aarzelde niet om „de loffelijkste getuigenissen over zijne diensten te geven, hem vooral roemende wegens zijn afkeerigheid om eenige knevelarij te plegen” (2). Een belooning werd niet misplaatst geacht en daar de Pang. „een zeer ellendig en onbekwaam paardje” bereed, ongeschikt „tot het bijwonen van de veelvuldige tochten, welke voorschreven Kolonne thans bezig houden”, meende men niet beter te kunnen doen dan hem van „een beter” te voorzien. Practisch was men, zelfs in het geven van geschenken. Geld kostte het trouwens aan het Gouv[t]. niet, want de Res[t]. stelde voor de uitgave, uiterlijk 80 Sp. m., „op 'Sultans rekening” te stellen (3).

Belangrijke uitbreiding schijnt aan de Javaansche barisans niet te zijn gegeven, waarschijnlijk omdat de voorraad geweren tot beperking dwong. Zoo werd in een voorstel van Pang. Mangkoenĕgara, om nog 100 man infanterie op de been te brengen, hoofdzakelijk om die reden slechts in zooverre getreden, dat men met de oprichting van een barisan van 50 man genoegen nam. Met „de overige vijftig” wilde Nahuys „temporiseeren tot dat daartoe meerdere noodzakelijkheid ...... ” (4) zou zijn.

Na de demping der Rĕmbangsche onlusten werd in Kĕdiri een barisan opgericht. Deze heeft nimmer aan de krijgsverrichtingen deelgenomen. Zij diende uitsluitend om in genoemd gewest de rust te handhaven.

Op verzoek van Pang. Praboeningrat werd in Nov. '28 aan de Pang[s]. Natadipoera en Aria Koesoema toegestaan, om ieder een barisan van 20 man te formeeren „en daarmede den voormelden Pang., hunnen schoonvader, te volgen” (5). Het is duidelijk, dat wij hier meer te doen hebben met een van de vele vormen, waarmede men de verarmde grooten placht te helpen, dan met een middel tot versterking der krijgsmacht.

Het gevolgde stelsel vorderde nu eenmaal, dat men de personen van stand

(1) Gen. De Kock aan Nahuys, Res. van Solo. Magĕlang, 14 Febr. 1829, N°. 327. (Arch. Gen. Staf).

(2) W[d]. Res. van Jogja aan Gen. De Kock. Jogja, 14 Juni 1828, N°. 8. (Arch. Gen. Staf).

(3) Weinige maanden later trad dezelfde groote als onderhandelaar op en stelde hij de ijverigste pogingen in het werk om Mangkoeboemi de partij des opstands te doen verlaten.

(4) Nahuys aan Gen. De Kock. Solo, 28 Mei 1828, N°. 1029. (Arch. Gen. Staf).

(5) Res. Van Nes aan Gen. De Kock. Jogja, 29 Nov. 1828, N°. 35. (Arch. Gen. Staf).

met zekere onderscheiding behandelde; dit blijkt ons uit meer dan een bestuursdaad. Toen bv. de Jogjasche Toem. Sindanĕgara, die onder den Majoor Buschkens bij de 8e mob. col. in Banjoemas diende, dringend om verlof vroeg, meende de Gen. De Kock dit te moeten inwilligen, omdat men den indruk had gekregen „alsof hij niet geheel op zijn schik is en dat, wanneer men hem hierin mogt tegenwerken, (hij) misschien tot verkeerde stappen zoude kunnen overgaan". De Gen. zelf wilde dit vermoeden niet deelen. Sindanĕgara had „zich steeds en vooral door deszelfs voortreffelijke houding op en na den 1en Oct. jl." [1] (échec van Buschkens, zie blz. 74) van eene goede zijde leeren kennen „........ maar voorzichtigheid moest in acht worden genomen" [2].

De andere, niet Vorstenlandsche benden werden veelal opgericht door de gewestelijke bestuurshoofden, niet zelden op verzoek der bevolking, welke in de aanwezigheid van een barisan een middel zag tegen strooptochten van de muitelingen. Ook overgekomen hoofden werden vaak met de hunnen in dienst van het Gouvt. aangenomen.

Voorbeelden van de eerste soort vinden wij in de barisan door Toem. Prawiranĕgara in Kĕdoe opgericht (Mei '28). Deze bestond uit, behalve den Toem. zelf, een Pandji, 6 mindere hoofden, 15 geweerdragenden en 11 piekeniers. De Toem. zelf ontving een tractement van *f* 100, de Pandji *f* 40, diens vervanger *f* 25, de mindere hoofden ieder *f* 10 's maands. Geweerdragenden legde men gewoonlijk *f* 5, piekeniers *f* 2 per maand toe. Rijst en zout werden uit 's Lands voorraad verstrekt, aan de hoofden placht men opium te geven. Zoo ontving de bedoelde Toem. elke maand „2 katjes".

In de eerste helft van Sept. werd in dezelfde Residentie door Toem. Mangoendipoera een barisan van 40 man onder 4 hoofden opgericht. Voor nog het jaar verstreken was kreeg deze barisan een uitbreiding met 40 man. Zij maakte toen sedert eenigen tijd deel uit van de 2e mob. col.. Begin Oct. deed de Rangga Nitiwĕdjaja aan Kol. Cochius het verzoek om met nog drie ambtgenooten een barisan van 40 man, voor de helft met geweren bewapend, te mogen formeeren. Hij wilde daarmede de dèsa Kalimandjing bezetten om tusschen het nabij gelegen Kanigara en Jogja „het onderworpen volk ...... te beschermen voor de gedurige kwellingen van kleine troepen muytelingen" [3]. Het verzoek werd toegestaan. Valck kwam op het eind dier maand met een gelijk voorstel ten behoeve van den Toem. van Soewéla, Ranadikarta, die 20 man onder 2 hoofden wenschte te leveren. In April '29 werd door den Toem.

(1) Gen. De Kock aan Buschkens. Magĕlang, 8 Dec. 1828, No. 2653. (Arch. Gen. Staf).
(2) Zie hierover Hoofdstuk VIII.
(3) Cochius aan Gen. De Kock. Jogja, 6 Oct. '28, No. 591. (Arch. Gen. Staf).

Wangsadiwiria, comdt. eener inlandsche versterking ten Zuiden van Jogja, een barisan van 50 man opgericht, ook al met het doel kètjoepartijen te voorkomen.

Barisans, bestaande uit voormalige tegenstanders, waren uiteraard niet de minst bruikbare. Sĕntot, de energieke aanvoerder van Dipanĕgara's krijgsmacht, zou zelfs ter Sumatra's Westkust tegen de Padrie's worden aangewend. Talrijk waren de den Hoofdmuiteling afvallig geworden grooten, die aan de spits der hunnen tegen hun voormaligen gebieder te velde trokken. Onder hen dient vooral genoemd Mas Loerah, de Zumala-Carréguy van het Prahoegebergte, die zich na een hardnekkig gevoerden strijd den 15en November 1828 met zijn meer dan 300 man sterke bende ter beschikking van den Opperbevelhebber stelde en sedert een inkomen van *f* 80 's maands genoot. Andere voorbeelden vinden wij in den Rangga Prawirasĕdara en den Toem. Soeradirdja. De betaling der op deze wijze verkregen bondgenooten regelde zich naar de sociale positie dier lieden, welke men bovendien in het bezit liet van de hun door Dipanĕgara geschonken titels. Het mindere volk werd op denzelfden voet behandeld als dat van de Jogja'sche en Solo'sche barisans; geweerdragenden ontvingen doorgaans het dubbele loon van de piekeniers. Hoofddoel met de aanneming van in onderwerping gekomen barisans beoogd, was het verzwakken van des hoofdmuitelings strijdmacht. Het overloopen der vijandelijke hoofden moest dezen verleidelijk worden gemaakt door hun aan onze zijde een goed bestaan in het vooruitzicht te stellen. De bereiking van dit doel kostte geld maar verschafte ons het dubbele voordeel van 's vijands macht te verminderen en tegelijkertijd onze krachten met in den strijd geharde elementen uit te breiden. Naarmate de afsluiting van het hoofdoperatietooneel meer volkomen werd en zich bij den vijand de schaarschte aan levensmiddelen scherper deed gevoelen, nam ook, het zal ons uit volgende hoofdstukken blijken, de neiging om zich te onderwerpen meer toe. Honger is een scherp zwaard en menig bendehoofd heeft, daarvoor bezwijkend, onze zijde gezocht.

Keeren wij thans tot de werving van recruten terug. Die op Bali, o.a. den Gouv. van Makassar en dien van de Molukken ten voorbeeld gesteld, leerde ons hoe weinig zij eene „vrijwillige" genoemd mocht worden, zij leerde tevens de waarheid van het spreekwoord: „point d'argent, point de Suisse", en gaf met de mislukte poging om in Bengalen Sepoys te recruteeren aanleiding tot het mede oneigenlijk zoo genoemde „handgeld".

Omtrent die poging om Bengaalsche Sepoys voor den dienst op Java te verbinden, het volgende. In Juli 1828 was de Com. Gen. met den heer Palmer, chef van het bekende handelshuis, dat o.a. in onzen geldnood hulp had verleend, mondeling in onderhandeling getreden over het leveren van 2000 Sepoys. Die

onderhandelingen waren nadat Palmer (die tijdelijk te Batavia, waar een branche zijner firma gevestigd was, vertoefd had) weder naar Calcutta was teruggekeerd, schriftelijk voortgezet en eind Augustus zelfs reeds zoo ver gevorderd, dat Du Bus de zaak rijp had geoordeeld, om aan de Regeering te worden voorgelegd. De Kock om advies gevraagd, had zich sterk voor die aanvulling van het leger verklaard „dewijl de ondervinding geleerd heeft, dat een Bengalees in deze gewesten in moed en zelfvertrouwen tegen een Inl. vijand met den Europeesch gelijk staat en eerstgenoemde het voordeel heeft van reeds geacclimateerd en zeer tegen vermoeienissen bestand te zijn, terwijl het vroegere verblijf van Bengaleesche troepen op Java en vooral de expeditie in den jare 1812 tegen den Sultan van Djocjakarta, deze natie bij den Inlander zeer gevreesd heeft gemaakt, zoodat derzelver moreele overmacht even zeer als die van den Europeaan gevestigd is" (¹).

Behalve deze, uit de waardeering van het ras voortvloeiende redenen, had de Gen. nog aangevoerd, dat door een voldoend aantal recruten van Bengalen aan te nemen, tot eene vermindering van het zooveel kostbaarder Europ. element kon worden overgegaan.

De hulptroepen reeds van de Buitenbezittingen aangekomen en die, welke nog van daar werden verwacht, leverden weliswaar een zeer te waardeeren versterking op, maar ook zij zouden aan belangrijke sterfte onderhevig zijn en het liet zich niet aanzien, dat de verliezen geregeld konden worden aangevuld.

Zoo waren er tal van overwegingen geweest om de zaak haar beslag te geven en daartoe zou het zeker gekomen zijn, als zich niet één ding daartegen had verzet, nl. de wensch van Du Bus, dat de geheele zaak het karakter zou dragen van een particuliere transactie. Op dien wensch, die stellige voorwaarde, was alles afgestuit. Du Bus had zich niet bevoegd geacht om met den Gouverneur van Bengalen over de quaestie te correspondeeren, deze op zijn beurt was van dezelfde meening geweest en had met Du Bus geen andere oplossing mogelijk geacht dan de behandeling dezer aangelegenheid aan de wederzijdsche ministeries over te laten.

Dit alles had Palmer, na bij den Gouverneur van Bengalen op audientie te zijn geweest, Du Bus geschreven en deze, van geen andere dan van een particuliere transactie willende weten, had van de zaak onmiddellijk en voor goed afgezien.

Natuurlijk was aan den Min van de gevormde plannen mededeeling gedaan. Reeds bij schrijven dd. 19 Januari 1828 L^a^. C^a^. had Du Bus het denkbeeld warm aangeprezen. Wilde men dus in Nederland dàt doen, waartoe Du Bus

(¹) Gen. De Kock aan Du Bus, Magelang, 4 Sept. 1828. (Arch. Gen. Staf).

zich zelf niet bevoegd vermeende, dan zou men zich met het Britsche ministerie kunnen verstaan. Maar de Koning wilde er niets van weten en verklaarde niet te begrijpen, hoe de Com. Gen. met zooveel warmte kon schrijven over een denkbeeld, dat hij een jaar te voren — verwezen werd naar Du Bus' brief van 6 Febr. 1827, L[t]. J[t]. — als verwerpelijk had voorgesteld (¹). Van de zaak kwam dus niets.

Gelukkig waren de resultaten der werving elders beter, want al hadden zoowel Bali als Makassar de verwachting bedrogen, in het Gouv[t]. der Molukken was Merkus goed geslaagd, vooral, zooals hijzelf den 10[en] Juni 1828 schreef, door de ijverige bemoeiingen van den Res[t]. van Menado. Herhaaldelijk vinden wij dan ook in de correspondentie van den Overste Gey, wd. Comd[t]. der 2[e] Gr. Mil. Afd., met den Opperbevelhebber melding gemaakt van de aankomst te Sĕmarang van detachementen Gorontaleesche en Menadoneesche recruten. De werving in de Minahassa ging zelfs zoo voorspoedig, dat het aan scheepsgelegenheid begon te ontbreken en de Reg. bij Res. van 1 Juli N[r] 5, den Dir. van 's Lands Prod. en Civ. Mag. moest opdragen, om „ten spoedigste naar een geschikt vaartuig voor de afhaal der op Menado gereedstaande troepen om te zien ......".

Toch beloofde ook deze bron geen blijvende voorziening in de behoefte, want reeds in April had Merkus, na vermelding der door Menado geleverde contingenten, geschreven: „..... op meer durf ik geen staat maken, omdat, hoe welgezind de Hoofden ook zijn, het onvoorzigtig zoude kunnen worden om onvergenoegdheid onder de bevolking te brengen door te menigvuldige verzending van manschappen, die toch al hunne betrekkingen achterlaten" (²).

Bedenkt men dat deze Gouverneur nog geen twee maanden later kon rapporteeren, dat de recruteering in de Molukken 1000 à 1100 man „in dit jaar" had opgeleverd, dan moet erkend, dat zijn zorg over de gezindheid der bevolking van Menado niet overdreven was, want van die ruim 1000 man hadden Menado en Gorontalo het leeuwendeel opgebracht. Van de Sangireilanden had men 200 man bekomen, ook door de bemoeiingen van Menado's Res[t]., en slechts een honderd man waren op Ambon zelf voor den dienst op Java verzameld. Dit laatste contingent dankte men aan de goede zorgen van den Mil. Comd[t]. der Molukken, Luit. Kol. Stijman. Het bestond uit 103 manschappen van het bataljon der Molukken. Die soldaten hadden een verband aangegaan, om uitsluitend in den Molukschen archipel te dienen en konden dus niet voor den dienst elders worden aangewezen. Stijman had evenwel al zijn

(¹) De Min. van Mar. en Kol. aan den Com. Gen. 's Gravenhage, 26 Aug. 1828, L[t]. H. N°. 169k. Geheim. (Arch. Alg. Secr.).

(²) Gouverneur Merkus aan Lt. G. G. v. N.-I. Ambon, 25 April 1828, N°. 9. (Arch. Gen. Staf).

invloed aangewend om deze militairen te bewegen voor Java dienst te nemen, aanvankelijk zonder gevolg. Eerst nadat de Gouv^{r}. eene premi van 10 Sp. m. had uitgeloofd, waren zich een honderdtal manschappen komen aanmelden. De lust om zich voor den dienst buiten Ambon te verbinden, was bij de ingezetenen niet groot. Merkus schreef dit toe aan de omstandigheid, dat in vroeger jaren Amboneezen, die wegens lichaamszwakte of- gebreken naar het land hunner geboorte waren teruggezonden, geheel aan hun lot waren overgelaten. De werving leverde dan ook zoo goed als geen resultaten, en kort nadat in het begin van '29 de middelen om aan recruten te komen waren verscherpt, werd er door de bevolking op Saparoea een samenzwering gesmeed, waaraan ter hoofdplaats zelve door 150 Saparoea'sche soldaten van het garnizoen werd deelgenomen. Gelukkig werd de toeleg tijdig ontdekt en konden de schuldigen gearresteerd worden vóór het boos opzet tot uitvoering was gekomen. Nimmer heeft men volkomen licht in deze zaak kunnen brengen, noch kunnen ontdekken of de Saparoea'sche soldaten als aanleggers der samenzwering moesten worden beschouwd, dan wel of zij daarin slechts waren medegesleept. Hoe het ook zij, men verwijderde hen van Ambon en zond hen onder geleide van Majoor De Pauli naar Sĕmarang, om deel te nemen aan de krijgsverrichtingen in de Vorstenlanden; 197 goed geoefende manschappen werden aldus voor het leger op Java gewonnen zonder andere dan de overtochtskosten ([1]).

Dit waren de gevolgen van de zg. „vrijwillige werving". Het moet gezegd worden, dat men destijds niet scrupuleus was in de keuze der middelen tot versterking van het leger, maar ook, dat men toen nogal wat aandurfde. De goede geest der bevolking van de Buitenbezittingen werd wel op zware proef gesteld. In Celebes' Zuider-districten was het misgeloopen; op Bali had men een oogenblik voor het ergste gevreesd; op Ambon was het blanke element met uitmoording bedreigd, en dat alles in een tijd, toen het op Java ging om het *to be or not to be*. Daar was men echter voorzichtiger; dit blijkt ons uit de behandeling van een door den Pang. van Pamĕkasan in Januari '28 gedaan voorstel, om de van Madoera afkomstige bewoners der kuststrook van N. O. Java voor den militairen dienst te werven. Dit voorstel had de Pang. gemeend te moeten doen, omdat die lieden „toch geen padij" plantten en zij in hun onderhoud voorzagen „met goederen te dragen" ([2]). Uit de aan de betrok-

([1]) Zie Meinsma, Deel II, 1^{e} stuk blz. 248. O. i. behoeft de ontevredenheid niet enkel op rekening van de nieuwe bepalingen omtrent het cultuurwezen in de Molukken te worden gesteld. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de maatregelen in het belang der werving wantrouwen verwekt en de gisting verhoogd hebben. Merkus, die den 5^{en} October 1829 over het gebeurde een rapport indiende, schreef dit vooral toe aan de »verregaande toegefelijkheid" waarmede de Ambonsche en Saparoea'sche soldaten waren behandeld.

([2]) Pang. Adipati van Pamakassan aan Nahuys. Jogja, 8 Jan. 1828. (Arch. Gen. Staf).

ken residenten gevraagde adviezen was al dadelijk gebleken, dat de voorstelling van den Pang. volkomen onjuist was en dat hij daarmede geen andere bedoeling had gehad dan den druk der werving op Madoera zelf zooveel mogelijk te verlichten. De door hem bedoelde lieden waren minstens al 40 jaar ter kust gevestigd en, preste men hen voor den militairen dienst, dan zou dit niet alleen aanleiding geven tot onlusten maar tevens ook tot een niet onbelangrijke vermindering van de inkomsten, welke het Gouv[t]. van die gezeten bevolking trok.

Redenen genoeg dus om het door den Pang. aan de hand gedane denkbeeld te laten glippen.

Een ander op Java beproefd middel ter versterking van de krijgsmacht, was het aanwerven van Bengaleezen te Batavia ten behoeve van het korps djajèng sĕkars.

Ook deze poging gaf weinig meer dan teleurstelling. In het begin van Augustus 1828 moest Osten aan Gen. De Kock mededeelen „dat de aanwerving van Bengaleezen alhier tot dusverre zeer onbeduidend is, als zijnde er bij het Algemeen Depot tot nog toe slechts vijf aangenomen, waarvan er een in het hospitaal alhier is komen te overlijden" (¹).

In het najaar van '28 waren de resultaten der verschillende pogingen om het leger te versterken van dien aard, dat Du Bus met het volste recht kon spreken van een „dubbele teleurstelling", daarmede doelende op den ongunstigen afloop der onderhandelingen met Palmer en op de ervaring op Bali opgedaan.

Er moest naar nieuwe middelen worden omgezien, want het jongst aangewende, de in Dec. t.v. verleende machtiging om het handgeld van 15 tot 20 Sp. m. op te voeren, had geen voldoende uitkomsten opgeleverd. Maar nieuwe middelen zouden geldelijke offers eischen, reden genoeg om Du Bus van dergelijke maatregelen afkeerig te maken. Waarschijnlijk zou men dus op de oude wijze zijn blijven doorsukkelen, als niet het Opperbestuur zich met de zaak bemoeid had.

In den in den aanvang van dit hoofdstuk aangehaalden brief van den Min. Elout, dd. 26 Augs. 1828, L[a]. H, I[F] 169k, Geh., had deze ook de in Nederland omtrent de versterking van het inl. element gekoesterde denkbeelden aan den Landvoogd kenbaar gemaakt.

Voorgelicht door Kol. Bischoff, die welhaast tot commd[t]. van het Indische leger zou worden benoemd, door Overste Van der Wijck, die geacht kon worden met den aard en de behoeften van den bestaanden oorlog bekend te zijn, en

(¹) W[d] Chef v/h Mil. Dep[t]. Osten aan Gen. De Kock. Batavia, 5 Aug. 1828. 1[e] Afd. N[o]. 27/8. (Arch. Gen. Staf).

door andere heusche of vermeende Indische militaire autoriteiten, was de Koning tot de overtuiging gekomen, dat „hoezeer het aanwezen van Europische korpsen op wel gekozen punten hoogst gewichtig was, vermoeijende marschen en expedities daarentegen met veel meer vrucht aan geoefende Inlanders konden worden opgedragen. Die, welke eenigen tijd soldaat waren geweest (Javanen alleen uitgezonderd) hebben zich volgens de verklaring der vermelde officieren bij elke gelegenheid uitmuntend gekweten, en daar zij minder behoefte hebben dan de Europeanen, over het algemeen veel gemakkelijker te bestieren zijn en in veel minderen graad onderhevig zijn aan de ziekten, die den Europeaan gestadig overvallen, worden zij beschouwd als veel nuttiger dan de Europeaan voor die afmattende togten, welke de oorlog in de Vorstenlanden vordert".

Bischoff had daarom aangeraden om den Gouverneur van Makassar „van genoegzame geldmiddelen" te voorzien en hem een onbepaalde volmacht te geven met betrekking tot de werving van „Makassaren, Boegineezen en andere inboorlingen van Celebes", zonder aan „een bepaald handgeld" noch aan „de gewone vormen van geldelijke verantwoording gebonden te zijn".

Diezelfde adviseur had zich verklaard tegen de aanwending „van Inlandsche troepen .... door Inlandsche hoofden aangevoerd", dus tegen de zg. hulptroepen. Men moest inlanders hebben „geheel en al op de Europeesche wijze gedisciplineerd en door Europeesche officieren gecommandeerd".

„Ook uit een geldelijk oogpunt", schreef de Min. „prijst zich deze laatste wijze van inrigting aan, vermits men den Celebiaanschen, Balineeschen, Madureeschen of Soemanapschen rekruut, wanneer hij eenmaal tot soldaat gevormd is, vele jaren kan behouden, terwijl de ongeregelde hulpbenden na geeindigden oorlog naar hun geboorteland moeten worden teruggevoerd" ([1]). Hulptroepen moesten daarom slechts dan worden gebruikt, als de werving van recruten onvoldoende uitkomsten opleverde.

Zag men in Nederland niet tegen de hoogere uitgaven op, dan behoefde Du Bus het ook niet langer te doen, en dit te minder wijl ook hij van oordeel schijnt geweest, dat de aanwending van inl. strijdkrachten meer oeconomisch was dan die van Europeesche. Den 19en Nov. 1828 schreef hij o.a. aan Gen. De Kock „dat het handgeld van een aan te werven Inlandsch rekruut al tot een zeer bijzondere hoogte zoude moeten worden gebragt, wilde het gelijk staan met de kosten, welke een Europeesch soldaat bij zijne aankomst uit Nederland den lande te staan komt, gezwegen dan nog van het meerdere nut,

---

([1]) Min. v/d Mar. en Kol. aan den Com. Gen. 's Gravenhage, 26 Aug. 1828, Lª. H, Nº. 169k. Geheim. (Arch. Alg. Secr.).

dat van den eersten boven den laatsten met betrekking tot deszelfs physieke krachten onder dit klimaat kan getrokken worden (1).

Deze overwegingen zouden den Com. Gen. er toe gebracht hebben de Reg. uit te noodigen „om de Gouv^s. en Res^n." op de bezittingen buiten Java gelegen bij vernieuwing in mijnen naam aan te schrijven, om, hetzij bij voortgang of wel bij aanvang „met inachtneming nogthans van de noodige voorzigtigheid" de recruteering krachtig te beginnen of voort te zetten. De aan te schrijven autoriteiten moesten gemachtigd worden, om „met betrekking tot het handgeld geheel naar omstandigheden te handelen en te werk te gaan" (2).

Overeenkomstig de begeerte van den Com. Gen. werd bij Res. dd. 21 Nov. 1828, IIº 3, bepaald, dat de hoofden van bestuur op Celebes en in de Molukken de ons bekende machtiging in zake de werving zouden erlangen. Alleen de Res^t. van Timor ontving de aanschrijving niet, omdat in zijn gewest de werving onuitvoerbaar was gebleken. Wat Nieuw-Guinea betreft, men was er al spoedig na de oprichting van fort Du Bus zoo ontnuchterd, er werd zulk eene zeldzame ellende geleden, dat het ons niet verwonderen kan, dat de bevolen werving daar zelfs geen begin van uitvoering heeft gekregen en dat in de Resolutie van 21 Nov. van Nieuw-Guinea eenvoudig niet gesproken is geworden.

Eenige dagen voor het nemen van die Resolutie was door den Com. Gen. een Besl. uitgevaardigd — dd. 17 Nov. '28 IIº 6, — waarbij met alteratie van het Besl. van den Gouv. Gen. dd. 23 Juli 1816 IIº 8/164, de handgelden voor aan te nemen manschappen bepaald waren:

voor Europeanen voor één jaar op 15 guldens;
„ „ „ drie „ „ 33 „ ;
„ „ „ vijf „ „ 55 „ ;
voor Amboneezen of Menadoneezen voor één jaar op 15 guldens;
„ „ „ „ „ drie „ „ 22 „ ;
„ „ „ „ „ vijf „ „ 30 „ ;

(1) Het is ons niet mogen gelukken met zekerheid uit te maken of de brief van Du Bus aan De Kock beschouwd moet worden voort te zijn gevloeid uit dien van den Min. aan eerstgenoemde. Toch is de waarschijnlijkheid, dat zulks het geval is geweest vrij groot, zoowel omdat het wel toevallig ware als Du Bus 't vraagstuk der werving opnieuw ter hand zou genomen hebben op een tijdstip, dat de ministrieele depeche elken dag Indië bereiken kon, als omdat wij in beide brieven dezelfde argumenten voor dezelfde conclusies vinden aangevoerd; en eindelijk omdat het schip, waarmede de depeche was, aangevoerd de „Vasco de Gama", den 17^{en} Nov. ter reede van Batavia lag.

Daartegenover staat echter, dat een reis van 2½ maand wellicht als te vlug moet worden aangemerkt. Zekerheid zou mogelijk zijn als op de missive des Min's de datum van ontvangst ware vermeld. Zulk eene aanwijzing ontbreekt echter; toevallig?

(2) De Com. Gen. aan den Luit. Gouv. Gen. Buitenzorg, 19 Nov. Nº. 29. (Lands Arch.).

terwijl het Mil. Dep. tevens werd geautoriseerd „om zich in den vervolge aan de bovenstaande bepalingen en aan het besluit van den Gouv. Gen., dato 12 Mei 1817 Nº 14, voor Inlanders bepaald, zoo ten opzichte van het korps djajèng sĕkars als voor de overige korpsen, te gedragen".

Het is duidelijk, dat deze maatregelen, beiden ten doel hebbende, versche strijdkrachten aan het leger toe te voeren, toch betrekking hadden op twee geheel verschillende wijzen van werving, waarvan de eene slechts mogelijk was door medewerking van de betrokken vorsten, terwijl de andere in den volsten zin des woords een „vrijwillige" was.

Bij de vrijwillige werving was de geworvene alleen belanghebbende, bij de z.g. „vrijwillige" was de vorst in de allereerste plaats geinteresseerd, de recruut financieel slechts voor zooveel de vorst hem dit wilde maken. In het eerste geval mocht met recht worden gesproken van „handgeld", in het laatste laat zich het gebruik dier zeer oneigenlijke benaming slechts verklaren uit een weerzin tegen den meer juisten term „koopprijs".

Vandaar dat wij in het gedeeltelijk geciteerde besluit ook alleen melding zien maken van Europeanen, Amboneezen en Menadoneezen, omdat, het bleek uit vorige bladzijden, bij die landaarden uitsluitend de vrije wil van het individu bij de werving te pas kwam, al kon die wil, vooral met de Menadoneezen was dit het geval, door de hoofden in zekere gewenschte richting worden geleid. Overal elders in den Archipel had de opvoering der handgelden geen ander doel dan de betrokken vorsten door geldelijk voordeel tot meer ijver in het pressen van volk aan te zetten.

Wat betreft het tweede gedeelte van het besluit van 17 Nov. moet opgemerkt, dat het hoofdzakelijk de djajèng-sĕkars gold. Er heerschte voor dien verschil van meening over de geldswaarde van het in Sp. m. uitgedrukte bedrag, dat aan een Beng. djajèng-sĕkar als handgeld werd uitbetaald. Vóór de verandering van het muntstelsel was steeds 14 Sp. m. betaald, vertegenwoordigende een waarde van ƒ 35.70, nà die verandering was de waarde teruggebracht tot ƒ 30.80, welke vermindering natuurlijk van slechten invloed op de werving was geweest. De Gen. De Kock had daarom geautoriseerd, dat de vroegere waarde moest worden te goed gedaan, m. a. w., dat een grooter aantal Sp. m. behoorde te worden betaald.

Het Besl. van 17 Nov. maakte aan de verwarring een eind door het handgeld voor een engagement van vijf jaren vast te stellen op ƒ 30 voor Amboneezen en Menadoneezen, dus ook voor djajèng-sĕkars van dien landaard en bij analogie ook voor dezulken van Bengaalschen.

Spoedig bleek, dat het Besl. van 17 Nov. nog verbetering, aanvulling, behoefde en wel in zooverre het betrekking had op het handgeld aan inlanders

toe te kennen. Met deze inlanders waren bedoeld de overige niet in het Besluit genoemde vertegenwoordigers van de verschillende inheemsche landaarden.

Bij besluit van 12 Mei 1817 was het totale bedrag van hand- en aanbrenggeld op *f* 14 gesteld. Toenmaals voldoende, was het tijdens den oorlogstoestand gebleken geheel ontoereikend te zijn. Kol. Beurlin had dit den Opperbevelhebber duidelijk gemaakt en deze op zijn beurt zich tot den Com. Gen. gewend met het voorstel om, zoolang de onlusten aanhielden, *f* 18 i.p.v. *f* 14 voor hand- en aanbrenggeld uit te betalen. In dit voorstel werd getreden, bij Res. der Ind. Reg., dd. 5 Dec. 1828 Nº 18, bepaald, dat voor den duur des oorlogs voor elken aangeworvene zou worden betaald *f* 16.70 hand- en *f* 1.30 aanbrenggeld.

Waarschijnlijk in verband met de gunstige verwachtingen door Beurlin omtrent de werving van inlanders gekoesterd, gaf de Com. Gen. in het laatst van 1828 den Gen. De Kock in overweging „of het nuttig en doelmatig en tevens mogelijk zoude kunnen zijn, om ook tot het bedoelde einde een korps van Javanen op de been te brengen" (¹).

De Gen. had met dit denkbeeld weinig op, het blijkt ons uit zijn antwoord. Na medegedeeld te hebben, dat hij door het oprichten van barisans „zooveel mogelijk partij" trachtte te trekken van Javanen „op die plaatsen waar dezelven van nut kunnen zijn, hetgeen dan ook wanneer de hoofden goed zijn met een goeden uitslag bekroond wordt", laat hij er op volgen: „Dat overigens de aanwerving van Javaansche recruten te Sĕmarang en Soerabaja steeds voortgezet wordt en zulks voldoende is om het leger van pioniers en desnoods van treinsoldaten te voorzien, bij welke dienstverrichtingen zij niet van geweren behoeven voorzien te worden, hetgeen ik tragt voor te komen, daar de desertie onder hen steeds aanzienlijk is en deze wapens alzoo, hetzij door verkoop dan wel door het overloopen van den man zelf, in handen van de muitelingen geraken. Het is dan ook om deze reden, dat ik het oprigten van een korps Javanen als niet wenschelijk beschouw, waarbij nog komt, dat de Javaansche soldaat nimmer met dien van de Buitenbezittingen kan gelijk gesteld worden, op welke laatsten men in alle omstandigheden rekenen mag en vertrouwen stellen kan, hetgeen bij den Javaan tegenover een vijand van deszelfs landaard geheel van omstandigheden afhankelijk is" (²).

Men ziet, Gen. De Kock, stelde zijn Javaansche strijdkrachten niet zeer hoog, een oordeel dat tot op dezen tijd door velen gedeeld wordt. Als hij, is

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 16 Dec. 1828, Nº. 13. (Arch. Gen. Staf).
(²) Gen. De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 23 Dec. 1828, Nº. 700. (Arch. Gen. Staf).

men ook nu vrij algemeen van gevoelen, dat er onder goede leiding wel iets van den Javaanschen soldaat te verwachten is, maar toen evenals nu, was die goede leiding met een kaarsje te zoeken. Wat baat het beste materieel als de middelen om het te bewerken in hoedanigheid tekort schieten! Wat kan van middelmatige krachten verwacht worden als het hun, die zulke krachten moeten aanwenden, mangelt aan de daartoe vereischte eigenschappen, i.c.: tact, practische bedrevenheid in de taal en degelijke kennis van den landaard?

We hadden reeds gelegenheid en zullen die ook straks nog vinden, om op te merken, dat door barisans en pradjoerits vaak uitstekende diensten werden bewezen, maar tevens, dat elk voorbeeld van gelukkig optreden voornamelijk, zoo niet uitsluitend, moet worden toegeschreven aan de persoonlijke eigenschappen der betrokken aanvoerders. Onze auxiliaire troepen van Javaanschen landaard zoowel als 's vijands scharen vertoonden in hunne prestaties vaak zulke groote verschillen, dat het alleszins verklaarbaar was, dat Gen. De Kock slechts een voorwaardelijk oordeel uitsprak en ook dat hij onmiddellijk op zijn bedenkingen tegen Du Bus' voorstel liet volgen, dat zijn „advies niet toepasselijk op het daarstellen van Pradjoerits" moest worden beschouwd en dat die „korpsen bij een goede zamenstelling in de Residenties steeds nuttig kunnen geacht worden" [1].

Dat de Gen. het nut der pradjoerits niet onderschatte, was o.a. in het voorjaar van '28 nog gebleken. Toen had de Wd. Res[t]. van Rĕmbang de oprichting van afdeelingen dezer troepensoort bepleit in de regentschappen Rĕmbang, Radjĕkwĕsie en Blora, vervolgens ook in Toeban. Bij die gelegenheid had de Gen., omdat „het nut van het bestaan van pradjoerits vooral in die Residentiën, het naast aan de Vorstenlanden, dus aan het tooneel des oorlogs grenzende, ... genoegzaam bewezen" was, het voorstel van het gewestelijk bestuurshoofd warm aanbevolen. Kon 't anders, waar juist de ontijdige afdanking der politiemacht in die Residentie zulke heillooze gevolgen had gehad?

Het dient hier echter gezegd, dat men van de korpsen pradjoerits evenals van de Jav. barisans lang niet altijd genoegen beleefde en dat kleinmoedigheid en neiging tot desertie ook daarbij maar al te dikwijls vielen waar te nemen.

---

[1] Gen. De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 23 Dec. 1828, N°. 700. (Arch. Gen. Staf).

HOOFDSTUK II B.

EEN EN ANDER OVER DE GELDMIDDELEN EN OVER DE BETALING DER TROEPEN.

DE GELDMIDDELEN IN HET ALGEMEEN.

Niet minder dan het leger zelf verdient de zenuw van den oorlog, het geld, onze aandacht. Het algemeene dezer bewering wordt voor den Java-oorlog tot nauwere grenzen teruggebracht, als men bedenkt, dat de omstandigheden, waaronder die werd gevoerd, als het ware aan het geld een bijzondere beteekenis hebben gegeven.

De overname der Koloniën was gepaard gegaan met en gevolgd door buitengewone uitgaven. Van der Capellen's bestuur was als aangewezen om kostbaar te zijn, zijne taak kon moeilijk anders dan een ondankbare wezen, vooral in een tijd, dat koloniaal bezit uitsluitend beschouwd werd uit een oogpunt van eigenbelang. Er moge op het beleid van Van der Capellen wat zijn af te dingen, eerlijk en te goeder trouw is deze Gouv. Gen. ongetwijfeld geweest, evenals hij de beste bedoelingen voor de welvaart der Kolonie heeft gekoesterd.

Was hij in de keuze zijner middelen niet altijd even gelukkig, vergeten mag men niet, dat hij noch zijn tijdgenooten een juist begrip hadden van den financieelen en oeconomischen toestand dezer gewesten.

Van der Capellen werd teruggeroepen om plaats te maken voor Du Bus, die een zending had te volbrengen, waarvan bezuiniging de hoofdtoon was; een zending, welke meer beoogde het mogelijk maken van remises naar Nederland dan de opheffing van het oeconomisch in verval zijnde eilandenrijk.

Du Bus' commissie was echter ongelukkigerwijze niet alleen gebaseerd op een hoogst gebrekkige kennis van den toestand, zij was gegrond op een toestand, welke hemelsbreed afweek van dien, welken hij in Indië vond.

Uitgezeild met het denkbeeld, dat op Java rust heerschte, was het eerste wat hij vernam, dat het eiland door een hoogst ernstigen opstand werd gekweld. Zoo beloofde Java, dat de middelen moest verschaffen om den financieelen

achterstand te dekken, dat de zoo begeerde remises mogelijk zou maken, integendeel schatten te verslinden, den schuldenlast te verhoogen.

In plaats van batige saldi door bezuiniging op de uitgaven en opvoering der inkomsten, dreigden de tekorten steeds belangrijker te worden. Want de oorlog op Java eischte veel geld, niet alleen door meerdere uitgaven ten behoeve van het leger, maar ook door die, welke noodig waren voor het onderhoud der door de onlusten in hunne inkomsten getroffen Jav. grooten, terwijl gelijktijdig de revenuën aan landrenten, tolgelden, enz. belangrijk verminderden.

De oorlog, die het Du Bus onmogelijk maakte om klinkende resultaten van zijn beleid naar Nederland over te makan, die hem integendeel dwong financieele hulp van het moederland te vragen, die oorlog was hem een streep door de rekening en kon hem moeilijk anders dan buitengewoon onsympathiek zijn.

Gen. De Kock, de man, die den oorlog leidde en daartoe zoowel als tot het bevriend houden of maken van Javaansche hoofden, voortdurend geld noodig had, dacht over den oorlog in een anderen zin. Ook hij zag dien liefst zoo spoedig mogelijk geëindigd, echter niet, zooals Du Bus, in de eerste plaats om de kosten.

Du Bus gingen de belangen van de schatkist, De Kock de behoeften des oorlogs het meest ter harte. Bij een goede onderlinge verhouding zou beider streven, waarvan de behartiging der belangen van het vaderland toch het einddoel was, tot een aangenaam en nuttig samenwerken hebben geleid, zou hier wat gegeven, daar wat genomen zijn. Die verhouding liet echter, wij zagen het reeds en zullen straks nieuwe bewijzen onder de oogen krijgen, te wenschen over. Du Bus vertrouwde aanvankelijk niemand evenals hij zelf met wantrouwen was begroet, en leefde ten aanzien van De Kock in de wel verklaarbare maar niet als juist bewezen meening, dat deze, door de publieke opinie voorbarig als Van der Capellen's opvolger aangewezen, zich over zijn niet benoeming gegriefd gevoelde. Een minder oppervlakkige kennismaking had mogelijk in de verhouding verandering ten goede kunnen brengen, maar werd door het verblijf van Gen. De Kock vèr van het Buitenzorgsche hof onmogelijk gemaakt. Zoo kon het moeilijk anders of, telkens als het thema der oorlogskosten tusschen de beide autoriteiten werd aangevoerd, de correspondentie een onaangenaam, vaak scherp, een enkele maal zelfs kwetsend karakter droeg.

En de animositeit bleek niet uit de behandeling van geldzaken alleen. Bestond er, waarover dan ook, verschil van inzicht, dan verloochende zich de opvliegende aard van den Belg niet en hem mag het zeker niet worden toegeschreven, dat de grenzen van het parlementaire niet werden overschreden, al heeft het, althans wat Du Bus' brieven betreft, dikwijls maar weinig gescheeld.

De Kock wist zich te matigen, bezadigd en toch krachtig zijn standpunt verdedigende, in de meeste gevallen, zeker in de belangrijkste, het pleit winnende.

Doch daarmede was de hoofdoorzaak der verwijdering niet weggenomen. Du Bus wantrouwde zoowel het militair als het financieel beleid van De Kock. De oorlog was uitgebroken en men moest zich schikken in het onvermijdelijke. Maar dat er aan dien oorlog geen einde scheen te komen, dat de kosten ervan jaar op jaar hooger werden, dat ergerde den Com. Gen. Die ergernis werd grooter naarmate van uit Nederland krachtiger werd aangedrongen op het zien van resultaten van Du Bus' commissie, op „remises".

In Nederland was, wij weten het reeds, de belangstelling in de Aziatische koloniën onbehagelijk wakker geschud door de Troonrede van 1825, waarin een Leeningswet voor Indië werd aangekondigd. Zij betrof de leening van 20 milioen „ten behoeve van des Rijks overzeesche bezittingen", tegen een rente van 5%. Rente en aflossing, tot een bedrag van ƒ 1.400.000. 's jaars, zouden zoo noodig door het Rijk worden gewaarborgd, de leening zijn gevestigd op de territoriale en andere inkomsten en bezittingen van het Rijk in Oost-Indië.

Den 26^{en} Maart 1826 werd het voorstel tot wet verheven. Natuurlijk had het bestrijding gevonden, maar algemeen toch was erkend, dat de financieele toestand der Koloniën dringend voorziening behoefde en dat daaraan voldaan zijnde, de nationale welvaart ongetwijfeld er bij winnen zou.

Aan den oorlog op Java, na de afkondiging der leening bekend geworden, was geen zeer ernstige beteekenis toegekend. Spoedig zou het echter anders worden. De volgende Troonrede hield o.m. de mededeeling in, dat „de rust aldaar (Oost-Indië) ...... nog niet geheel hersteld" was, doch dat „door het aanzienlijk getal krijgsvolk" van Nederland uitgezonden, „de opstand weldra beteugeld zijn" zou.

In die van 1826 op 1827 heette het, dat „de onlusten op Java ...... een meer geruststellend aanzien verkregen" hadden en, dat het 's Konings voornemen was „nog eene buitengewone tegemoetkoming voor die kolonie voor te dragen, welke voor het oogenblik geene andere dan de reeds door U. E. M. gewaarborgde opoffering zal vorderen".

In het antwoord op deze Troonrede werd verstaan gegeven, dat men „het voorstel eener buitengewone tegemoetkoming ...... zorgvuldig overwegen" zou. Er werd dan ook zorgvuldig overwogen, te meer daar Indië reeds dadelijk onmachtig was gebleken de ƒ 1.400.000 aan rente en aflossing te voldoen en het zich liet aanzien, dat zoolang de oorlog duurde, volgende jaren te dien aanzien eveneens teleurstelling zouden baren, terwijl verder de neiging om bijstand te verleenen door „onvoldoende openlegging der koloniale financiën" gedrukt en „de geheimzinnige werking van het Amortisatie Syndicaat" sterk

veroordeeld werd. Desondanks werd het voorstel, een nieuwe leening van *f* 2.700.000. beoogende, aangenomen en in het najaar van 1827 tot wet gemaakt.

De Troonrede van 1828 op 1829 kon de Volksvertegenwoordiging bezwaarlijk aangenaam zijn. Daarin heette het: „De toestand onzer O. I. bezittingen is niet verergerd. Aan Java is de rust nog niet hergeven". De langere duur der onlusten maakte het noodig, dat het moederland „nog eenmaal door zijn krediet te hulpe" kwam.

Het antwoord hierop bevatte een betuiging van leedwezen over den onbevredigenden toestand der Kolonie, maar men zweeg er in over de aangekondigde nieuwe leeningswet. Het was als had men er de lucht van, dat het thans niet om een betrekkelijk gering bedrag zou gaan. En dat ging het ook niet; er werd niets minder gevraagd dan de opening van „een krediet van vijftien millioen guldens" ten behoeve van de Overzeesche bezittingen. De op te nemen som zou, evenals de leening van 1826, worden gevestigd „op de territoriale en andere inkomsten en bezittingen van het Rijk in Oost-Indië".

Renten en aflossing zouden worden gevonden door het jaarlijks afzonderen van een som van een millioen vijftig duizend guldens uit de Indische middelen, te beginnen met het jaar 1829.

De tegenstand, welke ten aanzien van dit wetsontwerp verwacht werd, hoopte men te kunnen bezweren door de toezegging om „te beginnen met 1831 om de vijf jaren aan de Staten-Generaal opening" te geven „van het beloop der afbetalingen uit de middelen van die bezittingen gedaan en van den geldelijken toestand derzelve".

Welke berekening had nu geleid tot het aangevraagde bedrag van 15 millioen? De Adstructieve Memorie op het wetsontwerp geeft ons het antwoord op die vraag. Na de mededeelingen daarin voorkomende, dat de reeds verleende hulp zeer veel tot het herstel van den financieelen toestand der O.I. bezittingen had bijgedragen, dat, dank het beleid van den Com. Gen., de gewone uitgaven, w.o. renten en aflossing der opgenomen gelden, door de gewone inkomsten werden gedekt, en na het herstel der rust zelfs op een batig slot kon worden gerekend, werd opgemerkt, dat volgens van den Com. Gen. ontvangen opgave, de buitengewone oorlogslasten „zoo van mindere inkomsten als meerdere uitgaven" hadden bedragen:

in het jaar 1826	*f* 4.019.401.00
en voor de jaren 1827, 1828 en 1829, waren geschat op 5 millioen 's jaars	„ 15.000.000.00
totaal	*f* 19.019.401.00

Aangenomen werd, dat de hulp in 1826 en 1827 verleend, gediend had tot aan-

zuivering van alle schulden en van de oorlogskosten gedurende 1825, en dat de verplichting om jaarlijks *f* 1.400.000 aan renten en aflossing der in 1826 aangegane schuld over de jaren 1826, '27 en '28 niet was of zou worden nagekomen en derhalve de Koloniën met 3 maal *f* 1.400.000 waren gesubsidieerd,

Van de bovenvermelde som van	*f* 19.019.401.00
moest dus worden afgetrokken	„ 4.200.000.00
zoodat er aan Indië nog moest worden verstrekt	*f* 14.819.401.00 of

in ronde cijfers 15 millioen guldens.

Nieuwe, in de Troonrede „doelmatig" genoemde maatregelen waren op 's Konings bevel beraamd tot demping der heerschende onlusten (¹).

In het belang daarvan was het echter onvermijdelijk „dat aan het bestuur eene genoegzame ruimte van geldmiddelen" werd gegeven.

Zoowel in de Afdeelingen als in de openbare beraadslagingen, welke twee zittingen vereischten, rezen ernstige bedenkingen tegen de aanneming van het wetsvoorstel; van meer dan een zijde moest de Reg. het verwijt hooren te karig met hare inlichtingen te zijn; er waren er ook, die vreesden, dat, stond men voor de derde maal de aangevraagde leening toe, men ten laatste niet meer het einde van dat telkens helpen zou kunnen zien.

Ook naar de oorzaken van den oorlog werd thans levendig navraag gedaan. Wie had den rampzaligen krijg zoo niet veroorzaakt dan toch dien evenmin voorkomen? Een slechten indruk maakte het ook, dat de Min. voor de Marine en de Koloniën niet aanwezig was, om de gewenschte inlichtingen te geven, en dat hij de verdediging van het ontwerp overliet aan zijn ambtgenoot van Financiën.

Het zou ons te ver voeren de behandeling der voor Indië zoo gewichtige zaak in details te volgen. De belangwekkende redevoeringen daarop betrekkelijk, vindt men in De Waal's „Nederlandsch-Indië in de Staten-Generaal", waaraan ook wij het vorige ontleenden. Genoeg zij het, dat de wet met 84 tegen 17 stemmen werd aangenomen. Welke bezwaren er ook tegen waren aangevoerd, de overweging, dat Nederland zijne politieke en oeconomische beteekenis aan de Koloniën ontleende, had de overhand gehouden. Men had ingezien, dat door thans financieele hulp te onthouden, de in vorige jaren verleende bijstand nutteloos gemaakt en elke kans op terugbetaling dier uitgeschoten gelden zou zijn uitgesloten.

In Indië zelf, waar men leefde onder den onmiddellijken druk van den

(¹) Dit doelde op de vervanging van Gen. De Kock en het volgen van den raad van in Nederland vertoevende Indische hoofdofficieren. (Zie vorige hoofdstuk). Bischoff zou worden uitgezonden en ook Du Bus voor een ander moeten plaats maken.

geldnood, was het bericht, dat het moederland de leening van 1826 met *f* 2.700.000 zou verhoogen, met vreugde ontvangen, al bleef dan dat bedrag ver beneden de som in het laatst van 1826 door de Ind. Reg. noodig geoordeeld, nl. 9 à 10 millioen gulden (1).

Du Bus deed er onverwijld melding van aan Gen. De Kock en liet de gelegenheid niet ongebruikt, om bij dezen op bezuiniging, althans op grootere zuinigheid aan te dringen. De Gen. betuigde de noodzakelijkheid daarvan te begrijpen, maar ook, dat hij alles deed wat in zijn vermogen was „om de rust op Java te herstellen" en daarvoor „geen uitgaven" liet plaats grijpen, „die niet gebiedend vereischt" werden. Overigens stond het bij hem vast „dat de Staten-Generaal niet zouden weigeren naderen onderstand aan deze kolonie te bieden; hare belangrijkheid voor den Nederlandschen Handel is te overtuigend bewezen" (2) (3).

Had Du Bus zich aanvankelijk met des Gen*. verzekering de spaarzaamheid te zullen betrachten tevreden gesteld, toen hem door de Ind.-Reg. het montant der oorlogskosten in het jaar 1827 was opgegeven *f* 7.104.769.27 te bedragen, meende hij den Gen. niet te kunnen „verbergen, dat ik dit berigt met de meeste verwondering vernomen heb en dat ik met meer bezorgdheid dan immer voor den staat van 's lands financiën de toekomst tegemoet zie, wanneer de oorlog nog langer moet voortduren en de schatkist onder zulke buitengewone uitgaven gedrukt moet gaan" (4).

Als om die bezorgheid ten top te voeren, ontving de Landvoogd nog geen twee maanden later van den Min. de mededeeling, „dat niet alleen op geen verdere geldelijke hulp van het moederland moest gerekend worden, maar tevens, ten einde geene stagnatie in de uitbetaling der pensioenen en delegatiën te veroorzaken, tegen het begin van 1829 een remise van hier ten bedrage van twee millioenen wierd tegemoet gezien" (5).

Nagenoeg ter zelfder tijd moet den Com. Gen. een voorstel van Gen. De Kock (6) hebben bereikt, om aan de Ratoe Sultane 500 Sp. m. ter hand te doen stellen. „Uit consideratie van het goed en stil gedrag ...... sedert

(1) Zie Jhr. Mr. H. van der Wijck, De N. O.-I. Bezit. onder Du Bus de Gisignies blz. 33.

(2) Gen. De Kock aan Du Bus. Magëlang, 7 Mei 1828, No. 494. (Arch. Gen. Staf).

(3) Dat 's Gen*. inzicht juist was, is, wij zagen het reeds, in Dec. van het zelfde jaar gebleken. Trouwens, ook Van der Wijck wijst er in zijn bekend proefschrift op, de oppositie tegen de achtereenvolgende leeningsvoorstellen gold minder de zaak zelve dan het financieel beheer der koloniale bezittingen. Dit blijkt ook overtuigend uit de ter zake gevoerde debatten in de Staten-Generaal. Zie E. de Waal, Tweede tijdvak 5.

(4) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 16 Mei 1828, No. 21. (Arch. Gen. Staf).

(5) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 8 Juli 1828, No. 29. (Arch. Gen. Staf).

(6) De Kock aan Du Bus. Magëlang, 3 Juli 1828, No. 550. (Arch. Gen. Staf).

den dood van Sultan Sepoe" (¹), had Nahuys de inwilliging van het verzoek aanbevolen. Het samenvallen van de ontvangst van die twee brieven met zoo tegenstrijdige strekking, kon het verzoek van de Ratoe niet gunstig zijn. Du Bus maakte bedenkingen, wenschte te vernemen of het niet met wat minder kon.

Nahuys werd om nader advies gevraagd en meende, dat desnoods met 300 Sp. m. kon worden volstaan. Begin Augustus werd den Resᵗ. van Jogja machtiging verleend, om genoemd bedrag „in guldens herleid volgens den cours van den dag aan de Ratoe Sultane als geschenk van wege het Gouvᵗ." (²) uit te reiken. Daarmede zou de zaak van de baan zijn geweest, als niet Gen. De Kock het noodig had gevonden, om naar aanleiding daarvan den Com. Gen. uiteen te zetten welke beteekenende plaats het geld als middel tot beeindiging van den bestaanden oorlog innam. „Ik heb U.E.", zoo schreef hij, „voor twee jaren en sedert bij herhaling geschreven, dat een der geschikste middelen om de onlusten te doen eindigen, eene ruime beschikking over geld is, om daardoor Pangerangs en Tommenggongs van den Hoofdrebel tot onze partij over te halen, en hoewel er eenige overgekomen zijn, houde ik mij overtuigd, dat een grooter aantal der voornaamste hoofden tot ons zouden zijn teruggekomen, indien men zoodanig voor derzelver onderhoud had kunnen zorgen, dat zij in hun rang en staat onbekrompen konden leven. Te groote bezuinigingen ten dezen opzigte houde ik voor schadelijk, vermits de onlusten zooveel langer aanhouden en de algemeene uitgaven voor den oorlog vermeerderen. Ik begrijp niet hoe men in Nederland niet volkomen overtuigd is, dat, om eene bevolking van twee en een half millioen, welke in opstand is, tot rust te brengen, aanzienlijke uitgaven vereischt worden, en eene kolonie zoo belangrijk als Java is wel groote opofferingen waardig" (³).

Du Bus nam 's Genˢ. uiteenzetting euvel op, meende erin „niet onduidelijk eene beschuldiging te moeten onderkennen", die, hoewel hij haar strijdig achtte met zijn denken en doen, om haar teederen aard „toelichting" vereischte en „met bewijzen" moest worden gestraafd. Hij wilde niet de oorzaak genoemd worden van het langer aanhouden des oorlogs.

Had hij op bezuiniging „in den gewonen dienst" en „op besparing van nodeloze kosten" aangedrongen, zoo had hij zich toch ook „steeds bereid" getoond om „zoodanige uitgaven" (als die aan de Ratoe Sultane) „zonder de minste aanmerkingen goed te keuren". Daarvan konden tal van op De Kock's voordracht genomen dispositiën getuigen.

(¹) **Nahuys aan De Kock. Solo, 30 Juni 1828, N°. 141. (Arch. Gen. Staf).**
(²) **De Kock aan den Gomˢ. a/h hof te Jogja. Magelang, 6 Aug. 1828, N°. 1781. (Arch. Gen. Staf).**
(³) **De Kock aan Du Bus. Magelang, 20 Juli 1828, N°. 565. (Arch. Gen. Staf).**

Zoo ging het voort. De brief eindigde met het verzoek om bewijzen voor „de verwijtingen, die in UE's bovengemelde missive tegen mij liggen opgesloten". Du Bus wilde die bewijzen „bij het Gouvernement in Nederland" gebruiken „om alle de omstandigheden ten dezen te doen kennen".

Gen. De Kock kon niet klagen „over eene bekrompen of beperkte beschikking van 's Lands geldmiddelen"; de aanzienlijke en steeds stijgende sommen ter bestrijding der buitengewone kosten van den oorlog uitgegeven, bewezen het tegendeel, meende Du Bus.

Eenigszins verklaarbaar beriep hij zich op het jongste geval, dat van de Ratoe Sultane. Daarin was aanvankelijk meer gevraagd dan waarmede men, na de bedenking van den Landvoogd, later gemeend had te kunnen volstaan. Dit geval bewees wel, meende deze, dat niet immer even bedachtzaam met de geldmiddelen werd gehandeld. Het zou echter even goed als bewijs kunnen zijn aangevoerd, dat in dergelijke aangelegenheden meer rekening werd gehouden met den toestand der schatkist dan in het belang der zaak zelve wenschelijk kon worden geacht, en dat dus niet die ruime beschikking over geld bestond, welke dat belang vorderde. En inderdaad, de steeds herhaalde aanmaningen om toch vooral zuinig te zijn, hebben op de handelingen van Gen. De Kock invloed gehad, hem in zijn voordrachten tot geldelijken onderstand en belooningen bescheidener doen zijn dan hij onder andere, meer gunstige omstandigheden zou zijn geweest. Maar die bescheidenheid moest een grens hebben en Du Bus had door zijn onvermoeid aandringen op beperking der uitgaven niet onduidelijk te kennen gegeven, dat z.i. de grens nog niet nauw genoeg was getrokken. Meende hij dit zijn plicht, die van Gen. De Kock was het niet minder er op te wijzen, dat zuinigheid hier wel eens de wijsheid kon bedriegen, en daarin behoefde de Com. Gen. maar niet dadelijk beschuldigingen en verwijten te zien.

Dat hij het wel deed, dat hij zich boos maakte, was zeker allerminst geschikt om de overtuiging te vestigen, dat, de verwijten, als ze al bedoeld waren, allen grond misten.

De Gen. betuigde niet de bedoeling te hebben gehad verwijtingen te doen. Hij had zijn opmerkingen „met die vrijmoedigheid ter nedergesteld, welke aan mijn stand betaamt". „Maar onverminderd dit alles", zoo schreef hij terug, „blijft het eene waarheid, dat bij de noodzakelijkheid, welke ik mij steeds heb voorgehouden, om in alle uitgaven de meeste spaarzaamheid in acht te nemen, ik mij intusschen daardoor meermaals in het geval bevonden heb, om aan deze of gene geldelijke verzoeken van overgekomen princen of andere aanzienlijke Inlanders niet met die ruimte te hebben mogen voldoen als de algemeene zaak nuttig konde zijn .... ".

„UE. zal gewis met mij wel willen erkennen, dat wanneer onder anderen aan de Jocjacartasche princen, die niet bij de muitelingen zijn overgegaan, zoodanige geldelijke tegemoetkoming toegestaan had kunnen worden, zulks van de beste uitwerking op het algemeen zoude zijn geweest. Maar de middelen daartoe heeft U.E. niet aan de hand gehad en het gebeurt meermaals, dat het goede, waarnaar men tracht en streeft, niet altoos onder het bereik der middelen ligt, welke men daartoe bezit of kan aanwenden" (¹).

Na deze toelichting, genoegdoening of hoe men haar ook noemen wil, bleef de zaak verder rusten, al zouden de niet zeer duidelijke slotwoorden genoegzame aanleiding kunnen gegeven hebben om de polemiek voort te zetten.

Een andere aangelegenheid van meer dadelijk belang had inmiddels de aandacht gevraagd en, mogen wij er aan toevoegen, een weldadige afleidende werking op Du Bus uitgeoefend. Het was de opgave der oorlogskosten over 1827, welke blijkens de door den Dir. Gen. van Financiën, Baumhauer, opgemaakte samentrekking (²) *f* 7.104.769:27 zouden bedragen hebben. Alle stukken op die opgave betrekking hebbende, waren aan de Ind. Reg. ter fine van consideratie en advies toegezonden. Wat was nu gebleken? Niet minder dan dat posten waren opgebracht, „die niet tot den oorlog van 1827 behoorden". De Heer Goldman was al dadelijk bij de inzage der stukken tot het vermoeden gekomen, dat dit zoo moest zijn, omdat zich het groote verschil der kosten in het voorafgaande jaar en die in 1826 gemaakt anders niet liet verklaren. Om zeker te gaan had hij het Mil[t]. Dep[t]. uitgenoodigd de posten, voor zoover deze militaire uitgaven betroffen, nog eens nauwkeurig na te gaan.

Toen had zich Goldman's vermoeden bevestigd, zelfs meer dan dat: er waren nl. meerdere posten dubbel opgebracht.

Doch zien wij wat Goldman in zijn ter zake ingediende nota van 26 Juni 1828 I[F] 146 had aan te merken. Z. i. hadden de volgende posten òf geen betrekking op den oorlog van '27, òf waren niet rechtstreeks uit de koloniale kas betaald:

„1[e] aan door het Militair Departement gedane betalingen en verstrekkingen, die tot de oorlogsonkosten van 1825 en 1826 behooren, en in 1827 eerst geregulariseerd zijnde, en wel

in 1825	*f*	30.565:83
in 1826	„	721.602:82
	f	752.168:65

(¹) De Kock aan Du Bus. Magelang, 4 Augustus 1828, N°. 586. (Arch. Gen. Staf).
(²) Zie Bijlage N°. 2.

2e aan overledene militairen boven de gewone jaarlijksche sterfte: „ 1.017.720:

3e aan betaalde transport- en kostgelden in Europa voor de Expeditionnaire troepen, en welke transportkosten onder het tantum der verstorvene militairen niet begrepen zijn: „ 503.985:60

4e aan redressen bij het Milit. Dept. als abusive dubbeld opgebragt zijnde, alles volgens opgave van dat Departement: „ 132.062:26

5e en de verliezen geleden op onze revenuen, enz:

A. op de pagt en landrenten	ƒ 1.233.377		
B. op de vogelnestjes, die in handen der muitelingen zijn gevallen, de mindere ontvangst aan uitgaande regten daaronder begrepen	„ 436.175:20		
C. vrijstelling van contingenten aan de Vorsten van Madura en Sumanap	„ 30.240	ƒ 1.700.191:20	
			ƒ 4.106.127:71

Zoodat, na aftrek van dien, de gedane betalingen en verstrekkingen ten dienste van den oorlog in 1827 in deze kolonie gedaan, bedragen: ƒ 2.998.641:56

Hierbij gevoegd de mindere ontvangsten aan Revenuën, volgens opgaven van den Directeur van 's Lands middelen en Domeinen, enz. tot: „ 1.700.191:20

Dan bedraagt dit te zamen wat de Kolonie zoo aan directe uitgaven als aan mindere revenuën uit hoofde van den oorlog in 1827 heeft geleden, een montant van: ƒ 4.698.832:76

En wanneer men daarbij nog rekent de kosten van de militairen, die blijkens de opgave van het Milt. Dept. boven de gewone sterfte uit hoofde van den oorlog in 1827 overleden zijn, alsmede de transportkosten van de Expeditionaire Troepen, die in Europa betaald worden, te zamen uitmakende een montant van: „ 1.521.705:60

Dan zoude de oorlog in 1827 bedragen hebben: ƒ 6.220.538:36

Goldman's berekening toonde dus een voordeelig verschil van nagenoeg 9 ton aan. Zij werd met de andere op de zaak betrekking hebbende bescheiden bij missive van den Com. Gen., dd. 10 Juli 1828 Nº 28, den Gen. De Kock toegezonden met verzoek zijne aanmerkingen of consideratiën daarop te willen bekend stellen, aan welke uitnoodiging de Gen. bij missive dd. 23 d.a.v. Nº 570 voldeed. Uit dien brief blijkt ons, dat de Gen. de samentrekking der oorlogskosten over '27, zooals deze door Baumhauer was opgemaakt, vatbaar geloofde voor de volgende verminderingen:

1e. met den post van ƒ 752.168.65 voor gedane betalingen en verstrekkingen in de jaren 1825 en 1826;

2e. met den post van ƒ 1.017.720 voor overleden militairen „omdat die vroeger bij derzelver aankomst of aanneming reeds afgeschreven zijn en er ten dien aanzien geen dadelijke uitgaven hebben bestaan" ....

3e. met een post van abusievelijk dubbeld berekende uitgaven van in Nederland betaalde transport- en kostgelden „hoewel niet uit 's Lands kas alhier betaald", ten bedrage van ƒ 132.062.26. Echter moest, en hierin was De Kock het dus niet met Goldman eens, de post voor betaalde transport- en kostgelden wel berekend worden, altijd nà met bovengemeld bedrag te zijn verminderd;

4e. met een post, groot ƒ 26.729, zijnde het bedrag van in 1827 aan Vorstenlandsche grooten uitgereikte geschenken, „vermits dusdanige geschenken, al had er ook geen oorlog bestaan, zeker zouden zijn gegeven, alzoo zulks een oud gebruik is".

Werd de rekening aldus opgemaakt, dan zouden de kosten van den oorlog over 1827 hebben bedragen een som van ƒ 5.176.088:95 in stede van ƒ 7.104.769.27, dus ruim 19 ton minder en ruim één millioen beneden de opgave van Goldman. De meeningen en de daarop gebaseerde berekeningen liepen dus nogal sterk uiteen, afhankelijk als zij waren van de appreciatie van den aard der uitgaven. Een scherpe grens was trouwens moeilijk te trekken en zoo kan het ons weinig verwonderen, dat Du Bus, onder dagteekening van 18 Dec. 1828 La Js., den Minister de oorlogskosten over 1827 opgaf te bedragen ƒ 6.045.675:21, waarin begrepen de ƒ 790.946:70 in 1825 en 1826 in uitgaaf gesteld. Trekt men laatstgenoemde som van het door Du Bus vermeldde totaal af, dan blijkt, dat Gen. De Kock's opgave met de eindberekening al zeer weinig verschilde.

De deliberatiën, welke tot deze laatste hebben gevoerd nauwkeurig te volgen, komt ons onnoodig voor. Genoeg zij het de oorzaak der verschillen in de berekeningen te kennen.

De opgave der oorlogskosten over 1827 werd al spoedig gevolgd door die van de in de eerste helft van '28 gemaakte, welke ƒ 2.431.621:64 bedroegen.

Met inbegrip van laatstgenoemde som had de oorlog van af zijn begin tot ult^o^. Juni 1828. *f* 15.918.453.01½ geeischt (1).

Brengen wij ons den schromelijk achterstalligen toestand der financieele administratie, zooals die door Du Bus bij zijn optreden gevonden was, in herinnering, dan mogen wij hier dezen Landvoogd een woord van warme hulde niet onthouden.

Voor hij in Dec. 1828 kon getuigen, dat de achterstand geheel was bijgewerkt, had hij een reuzentaak moeten volbrengen. Drie jaren van moeizamen arbeid, van niets en niemand ontziende wilskracht waren daartoe noodig geweest. Maar het resultaat was schoon, al kleefden ook dit menschenwerk fouten aan. Doch even waar als het is, dat Du Bus' beleid uit een politiek en oeconomisch oogpunt geen onverdeelde toejuiching verdient, even onaantastbaar is de waarheid, dat hem de eer toekomt licht te hebben gebracht in de duisternis der indische administratie en dat het financieel succès door zijn opvolger Van den Bosch behaald, althans voor een deel, beschouwd moet worden als de vrucht van de beleidvol aangebrachte en krachtig doorgevoerde hervormingen van den Com. Gen.

Het blijft met dat al evenwel te betreuren, dat Du Bus in zijn ijver om te bezuinigen niet die zelfbeperking aan den dag heeft weten te leggen, welke een gezonde staatkunde nu eenmaal vereischt, en ook, dat hij in het beleid en den goeden wil van anderen zoo moeilijk kon gelooven. Vooral Gen. De Kock heeft dit moeten ervaren. Herhaaldelijk werden zoowel zijn krijgs- als zijn financieel beleid in twijfel getrokken en het onvermijdelijk gevolg daarvan kon geen ander zijn dan wrijving, steeds toenemende verwijdering.

Zoo werd in Juli 1828 de oude Rekenkamer-quaestie nogmaals op het tapijt gebracht. Dit lichaam had weder aanmerking gemaakt op voor het Leger gedane uitgaven en de Com. Gen. daarop het verlangen kenbaar gemaakt, „dat geen rekening door welmelde Kamer vatbaar voor de likwidatie moet worden gehouden, waarvan niet al de daarop voorkomende posten door die Kamer zijn goed gekeurd, ..." (2).

Gen. De Kock gevoelde zich hierover gekrenkt en meende, dat „vermits de maandelijksche verzamelingen der onder mijne goedkeuring gedane uitgaven, mij door UWEg. (nl. Timmermans) en nader door het Militair Departement ter bekrachtiging worden aangeboden ....", er genoegzame waarborgen bestonden tegen verspilling van 's Lands gelden. Verleende hij als L^t^. G. G.

(1) Du Bus aan den Min. voor de Kol. en Marine. Buitenzorg, 17 Maart 1829 L^a^. N. (Arch. Alg. Secr.).

(2) Gen. De Kock aan den Chef der 4^e^ Afd. van het Mil. Dep^t^. Magelang, 3 Juli 1828, N°. 1545. (Arch. Gen. Staf).

en als Comd[t]. van het Leger die bekrachtiging, dan moest dat voldoende zijn, vooral omdat niemand beter dan hij en allerminst een college te Batavia, in staat was over de noodzakelijkheid der uitgaven voor het Leger te oordeelen. Bleef men er op aandringen, dat de omslachtige en tijdroovende wijze van behandeling, welke de Com. Gen. voorstond, werd gevolgd, dan zou Gen. De Kock „moeten verlangen met de uitgaven geen bemoeienis meer te hebben" (¹). Timmermans noodigde hij uit kenbaar te maken welke wijze van behandeling alsdan moest worden gevolgd.

Eerst een maand later ongeveer wendde Gen. De Kock zich met zijne bezwaren tot den Com. Gen. zelf, dezen betuigende, dat ook hij oordeelde „dat de Kamer een onontbindbaar en onafhankelijk ligchaam" was en „de eenige waarborg van het Gouv[t]." uitmaakte, en dat zij „niet de minste onderscheiding" moest betoonen „voor wien het ook zij".

Had de Rekenkamer dus toe te zien, dat geen uitgaven werden gedaan, welke niet bij de begrooting waren toegestaan, dat geen uitgaven werden gevalideerd, tenzij door een wettig gezag geautoriseerd, met „de wisselvallige uitgaven voor den oorlog" was het „geheel anders gelegen". Die toch berustten niet op „bepalingen of reglementen", en ook waren er „geen bepaalde gelden" voor uitgetrokken.

„De Rekenkamer", schreef Gen. De Kock, „is buiten de mogelijkheid te kunnen beoordeelen of de uitgaven, door mij ten behoeve der onlusten geautoriseerd, al dan geen uitstel konden leiden of al dan niet noodzakelijk waren". Dit had de Rekenkamer trouwens zelf erkend. Ten overvloede wilde Gen. De Kock de juistheid zijner opmerking met eenige voorbeelden illustreeren. Moest er een benteng worden opgericht, dan kon hij alleen beoordeelen of dit noodzakelijk was. Met de beoordeeling der daarvoor vereischte uitgaven, afhankelijk als deze waren van locale toestanden, was het niet anders. Onderstanden aan overgekomen hoofden, uitgaven voor geen uitstel gedoogende reparatiën aan gebouwen, voor plaatselijke inkoopen van levensmiddelen, enz. enz., al die zaken konden niet op autorisatie der Rekenkamer wachten en evenmin door haar beoordeeld worden.

Eigenlijk had Du Bus' drijven al heel weinig recht van bestaan, want de gewone gang van zaken waarborgde voldoende tegen geldverspilling. Geen uitgaven werden door den Gen. geautoriseerd, als dezen „niet vooraf de onvermijdelijke noodzakelijkheid" daarvan „ten duidelijkste" was gebleken. Dan eerst werd de Onder-Inspecteur tot het doen der betaling gemachtigd en door

(¹) Gen. De Kock aan den Chef der 4[e] Afd. van het Mil. Dep[t]. Magelang, 3 Juli 1828, N°. 1543. (Arch. Gen. Staf).

dezen van die betaling aan het Mil[t]. Dep[t]. kennis gegeven. Het laatste maakte maandelijks van de afzonderlijke autorisatiën een verzameling, welke den Gen. vervolgens ter goedkeuring en ter herziening aangeboden werd, „..... ...... en wanneer deze staat, zooals vroeger met UE. plaats heeft gehad, aan H. D. nu nog onmiddellijk ter finale goedkeuring insgelijks werd aangeboden, in stede dat dezelve nu door de Regering aan de Algemeene Rekenkamer wordt toegezonden, dan zouden de zaken geregeld zijn en zonder veel omslag afloopen".

En wat nu betrof de aanmerking van de Rekenkamer, dat aan den Comd[t]. der troepen te Jogja door den Gen. bevoegdheid was gegeven tot het doen van eenige uitgaven „onder nadere goedkeuring", die bevoegdheid was ook anderen Comd[n]. verleend en onthief hen niet van de verplichting „om mij gedetailleerd bij het vragen mijner definitieve goedkeuring op te geven, waartoe die gelden van noode waren, ... terwijl door de rekenpligtigen alsdan ook nog de noodige bescheiden voor de Rekenkamer worden ingediend".

De Gen. kende dus aan zijne zelfstandige bevelhebbers dezelfde bevoegdheid toe, die hij voor zich eischte en noodzakelijk achtte, doch hij legde hun tevens de verplichting op de urgentie hunner uitgaven met bewijzen te staven, een verplichting, waaraan hijzelf zich het allerminst wilde onttrekken. Alleen de inmenging, de betweterij der Rekenkamer was hem een doorn in het oog, zoodra het zaken betrof, welke door dat lichaam niet beoordeeld konden worden. Te hinderlijker was hem die inmenging, omdat hij in volle overtuiging kon verklaren, dat de administratie van het leger gevoerd werd „met orde, met spaarzaamheid en met eenvormigheid". „De eer daarvan komt meestal toe aan den Chef der militaire administratie (Timmermans) en de officieren, die hem in die belangrijke werkzaamheden ondersteunen".

De Gen. eindigde zijn schrijven met „op het dringendst" te verzoeken geen veranderingen te maken, „daar alle veranderingen in deze stremmingen zullen ten gevolge hebben, en verder, om toe te staan „dat even zoo als te voren heeft plaats gehad, voortgegaan worde om onmiddellijk aan U.E. ter finale approbatie aan te bieden de maandelijks opgemaakt wordende algemeene staten van buitengewone kosten van den oorlog".

„............ zonder een onbepaald vertrouwen in mijne handelingen, zal ik zelf elk oogenblik gestremd zijn in de maatregelen, welke ik te nemen en in de voorschriften, welke ik te geven zal hebben" (¹).

In zijn antwoord handhaafde Du Bus zijn vroeger uitgesproken meening over de positie der Rekenkamer. Z.i. was de bevoegdheid dier Kamer te zeer

(¹) De Kock aan Du Bus. Magelang, 30 Juli 1828, N°. 579. (Arch. Gen. Staf).

beperkt als zij zich slechts uitstrekte tot „het toezigt over de aanwending van 's Lands gelden ten beloope van de daarvoor op de begrooting toegestane sommen". Ook over de wijze, waarop die gelden werden besteed, behoorde de Rekenkamer te oordeelen. Zij ontleende die bevoegdheid zoowel aan het Reg. Regl. als aan den geest van hare jongste instructie en had derhalve zorg te dragen:

„1e. dat geene gewone uitgaven werden gevalideerd dan degene, welke krachtens algemeene reglementen of besluiten, dan wel op de speciale autorisatie van het Gouvernement, dat is van den Gouverneur-Generaal in rade, hebben plaats gehad; dat 's Landskassen alzoo met geen andere geldelijke uitgaven bezwaard werden dan de zoodanige, die uit den momentaneelen staat van zaken (den oorlog) voortvloeijen en door den drang der omstandigheden geboden worden en waarvan de beoordeeling alleen aan UE. als opperbevelhebber kan worden overgelaten";

„2e. dat buiten dit laatste geval omtrent geene uitgaven hoegenaamd eenig regard worde geslagen op het visum of op de goedkeuring van wien het ook zijn moge, noch van U.E. noch van mijzelven, zoodra de uitgaven niet op de begrooting kunnen worden aangenomen";

„3e. dat de gelden tot eene of andere geautoriseerde uitgave bestemd, doelmatig en tot het bepaalde einde besteed worden en dat eene uitgave niet gevalideerd worde, wanneer het aan de Alg. Rekenkamer blijken mogt, dat er niet van de toegestane gelden een behoorlijk en bepaald gebruik is gemaakt geworden".

Dit waren de beginselen, welke de handelingen van de Rekenkamer moesten leiden; dat was het middel „om de rekenpligtigen binnen de grenzen hunner magt te houden en het misbruiken en verkwisten van 's Lands gelden voor te komen" (1).

Had Du Bus deze denkbeelden eerder verkondigd, dan was den Gen. De Kock de indruk van niet vertrouwd te worden bespaard gebleven.

Het is echter de vraag of de Com. Gen. in Juni werkelijk zoo gedacht heeft als hij het in Sept. d.a.v. liet voorkomen. Wij gelooven het niet en zijn veeleer van meening, dat het te voren wel degelijk zijn bedoeling is geweest, om aan de Rekenkamer de algeheele controle te geven over alle uitgaven niet alleen, maar ook over den aard en de noodwendigheid daarvan. Voor deze meening pleit o.i. de omstandigheid, dat Du Bus het noodig heeft geacht, om zoowel de Rekenkamer als de Regeering bekend te maken met den inhoud van zijn brief aan den Gen.. Ook deze lichamen zouden dus aanvankelijk de

(1) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 22 September 1828, No. 22. (Arch. Gen. Staf).

bedoelingen van den Com. Gen. niet begrepen, althans toelichtingen daarop noodig gehad hebben! Het is zeker waarschijnlijker, dat de bedoelingen van Du Bus zich onder den invloed der door De Kock aangevoerde bezwaren hebben gewijzigd, dat hij tot inzicht is gekomen, dat zijn voorschriften ter zake gegeven onoordeelkundig waren. Maar waarom dan een uitvoerig betoog, waarom niet ruiterlijk erkend te hebben misgetast, terwijl toch der langen Rede kurzer Sinn was: gij hebt gelijk, het dient bij het oude te blijven en ook uw verzoek, dat ik zelf en niet de Rekenkamer in eerste instantie uwe autorisatiën zal beoordeelen, wordt U toegestaan?

Op welke wijze dan ook, de Gen. De Kock won het pleit, evenals het jaar te voren toen de quaestie der autorisatiën eveneens ten nadeele van de Rekenkamer was beslist.

Ongelukkig was daarmede de strijdbijl niet voor goed begraven. De Rekenkamer kon haar nederlaag niet verkroppen en greep de eerste gelegenheid aan om het vuur weder aan te blazen. Het betrof nu verstrekkingen uit de art^le^. magazijnen ten behoeve van „onderscheidene Residenten, Pangérans, korpsen, colonnes en hulptroepen", welke tot dusverre waren gedaan zonder dat daarvoor de autorisatie van den Gen. was gevraagd. In Nov. '28 eischte de Rekenkamer de autorisatiën en verantwoording op van de verstrekkingen in het eerste semester van het jaar 1826 gedaan en zulks „tot in de kleinste bijzonderheden" (¹).

De Onder-Directeur der art^le^. in de 2^e^ Mil^t^. Afd. zag er geen kans toe aan dit verzoek te voldoen, de Comd^t^. der Art^ie^. te velde al evenmin. Gen. De Kock, wien de zaak ter kennis was gebracht, erkende, dat er eene onregelmatigheid had plaats gehad, maar was tevens van oordeel, dat deze het noodwendig gevolg van de omstandigheden was geweest.

Vooral in het begin der onlusten, toen de administratie nog onvoldoende geregeld was en men vaak oorlogsbehoeften had moeten verstrekken zonder de autorisatie daartoe te kunnen afwachten, waren die onregelmatigheden niet te voorkomen geweest en dus verschoonbaar. Bovendien al had de Opperbevelhebber niet zelf de voor de verstrekking benoodigde autorisatie verleend, de Comd^t^. der 2^e^ Gr. Mil^t^. Afd. had het gedaan en de bewijzen van de aflevering, behoorlijk door de belanghebbenden onderteekend, waren nog aanwezig.

In dien geest schreef Gen. De Kock den W^d^. Chef van het Mil^t^. Dep^t^. met verzoek om „alsnog deze goederen te doen verantwoorden dan wel eene Gouvernements autorisatie te provoceeren, dat in deze verstrekking mag worden berust, en daar volgens de bestaande Instructie de Comd^t^. eener Groote Mil^t^. Afd.

(¹) C^t^. Artie te velde aan Gen. De Kock. Magelang, 25 Nov. 1828, N°. 740. (Arch. Gen. Staf).

tot het verleenen van dergelijke autorisatiën geregtigd is, en overigens mijne gegeven ophelderingen ook hierop toepasselijk zijn, wensch ik, dat deze zaak te gelegener tijd tot afdoening wordt gebragt" (¹).

Aan dat verlangen is blijkbaar voldaan, wij vernamen althans niets meer van de zaak en zouden die zelfs geheel onaangeroerd hebben gelaten, ware zij niet een der vele voorbeelden, waaruit blijkt met welke kleingeestigheden de Opperbevelhebber werd lastig gevallen.

Het was zeker niet in de verwachting zich daartegen te vrijwaren, dat de Gen. wenschte, dat de Com. Gen. en niet de Rekenkamer zijne autorisatiën zou controleeren. Reeds de eerste samentrekking van verleende autorisatiën aan den Landvoogd zelf toegezonden, werd door dezen aan de Reg. met een reeks van aanmerkingen aangeboden; aanmerkingen, welke meer den vorm dan het wezen der zaak betroffen. Zoo werd, evenals een vorige maal, bedenking gemaakt tegen de door Kol. Cochius onder nadere goedkeuring verleende autorisatiën van eenige uitgaven, en opheldering gevraagd waarom de Overste Roest machtiging tot eenige betalingen had gegeven.

Wat dit laatste betrof, meende de Gen. het voldoende er op te wijzen, dat de Overste Roest als Chef van den Staf op last had gehandeld.

Ten aanzien van de door Cochius verleende autorisatiën, merkte hij op, dat reeds vroeger die zaak uitvoerig was toegelicht en hij dus naar het betrekkelijk schrijven — dat van 30 Juli 1828 Nº 579, waarvan de inhoud ons reeds bekend is — kon verwijzen.

„Daar ik evenwel ook in deze zooveel als dit met het belang van den dienst niet strijdig zal wezen, geheel naar het verlangen van Z.E. wensch te werk te gaan, zoo zal ik voortaan omtrent deze en alle andere buitengewone uitgaven, die voor een uitstel vatbaar zijn, vooraf HD. goedkeuring vragen of, zulks niet kunnende geschieden, de autorisatie daartoe onmiddellijk van mij doen afgaan" (¹).

Wij kunnen hiermede deze en soortgelijke quaesties van weinig verkwikkelijken aard laten rusten. Is het te verklaren, dat Du Bus hier gekomen om te bezuinigen, daartoe allereerst een vèr strekkende controle op de uitgaven heeft noodig geacht, even verklaarbaar is het, dat de Gen. De Kock met een minder knellend keurslijf en wat meer vertrouwen heel wat vlotter had kunnen werken.

De zucht om alles te reglementeeren, waarbij te veel over het hoofd werd gezien, dat zelfs het meest uitgebreide stelsel van voorschriften toch niet

---

(¹) De Kock aan wd Chef van het Milt. Dept. Magēlang, 8 Dec. 1828, Nº. 2652. (Arch. Gen. Staf).
(¹) De Kock aan Chassé. Magēlang, 5 Januari 1829, Nº. 30. (Arch. Gen. Staf).

in alle gevallen kan voorzien, die zucht ging te ver. Reglementen, die wegwijzers behoorden te zijn, werden op die wijze steenen, waaraan ieder bevreesd was zich te stooten.

Toen bij Besl. dd. 22 Nov. 1828 N° 3 bepaald was, dat „bij het doen van betalingen of verstrekkingen in dringende en spoed vereischende omstandigheden" zou worden gehandeld overeenkomstig zeker artikel van het Reglt. voor de Algem. Rekenkamer, achtte het Milt. Departement het noodig een nieuw Besl. te provoceeren, opdat bepaald zou zijn aan wien het oordeel over het spoedvereischende der omstandigheden behoorde, en opdat eens en vooral werd uitgemaakt, of er al dan niet gevallen denkbaar waren, waarin van bestaande voorschriften kon worden afgeweken.

Door den Lt. G.G. in Rade werd (31 Dec. d.a.v. N° 31) bepaald, dat de aanvrager tot bedoeld oordeel bevoegd was en dat zich gevallen als door het Milt. Departement aangehaald, wel konden voordoen. Welke? Ja, daarover werd in het Besl. niet gesproken en zoo bleef er ondanks de getroffen bepalingen toch nog onzekerheid heerschen.

Was het nu waarlijk zoo dringend noodig alles en nog wat onder bepalingen te brengen? Erkend dient, dat Du Bus in de administratie eene groote verwarring had gevonden en dat die van het leger zich niet gunstig van de algemeene had onderscheiden.

Maar er was sedert veel verbeterd. Onder de auspiciën van een Du Bus kon dit moeilijk anders. Van hem was de bezielende kracht uitgegaan; op elk gebied was gestreefd, geijverd naar verbetering, en het leger had in Timmermans den man gevonden, die met de meeste toewijding in de door den Landvoogd aangewezen richting op het gebied van legeradministratie orde en regelmaat had gebracht en voortging te brengen.

Gen. De Kock stelde Timmermans niet minder op prijs, steunde hem in zijn werk, handhaafde hem zoo noodig tegenover de hoofdofficieren, die, immer gereed 's vijands „baadje uit te kloppen", van administratief werk een grenzenloozen afkeer hadden. Had de samenwerking tusschen deze twee mannen Du Bus niet voldoenden waarborg kunnen zijn, dat 's Lands belang naar eisch werd gediend? Bestonden er wel gegronde redenen om den Opperbevelhebber de taak lastig te maken door een nimmer eindigend aandringen op bezuiniging en een haast beleedigende controle?

Wij gelooven die vragen bevestigend te mogen beantwoorden, omdat De Kock steeds in staat is geweest alle verzoeken om inlichtingen op een bevredigende wijze te beantwoorden. Drie jaren van gezamenlijk werken hadden den Landvoogd althans mogen leeren, dat de Gen. De Kock wel degelijk uit eigen oogen placht te kijken, en dat hij volstrekt niet gewoon was de adviezen

zijner ondergeschikten, ook niet die van een Timmermans, klakkeloos op te volgen, al had hij uiteraard daarmede rekening te houden.

Men zou intusschen Du Bus onbillijk beoordeelen als men in elk zijner maatregelen op het gebied van legeradministratie meer wilde zien dan den blooten zucht naar vereenvoudiging en controle ter bevordering van een zuinig beheer. Dat was het doel. Het lag geheel in de lijn van Du Bus' missie en het strekte dien Landvoogd tot eer, dat hij het met loffelijken ijver heeft nagestreefd.

Alleen, de wijze waarop hij dit deed, was niet immer even tactvol en moest noodwendig schade doen aan zijne verstandhouding met De Kock, en daardoor nadeel brengen aan den dienst. Er bestond nu eenmaal tusschen beide mannen geen sympathie en er is reden om te gelooven, dat de militaire specialiteiten, of die daarvoor doorgingen, in Du Bus' omgeving er het hunne hebben toe bijgedragen om de kloof nog wijder te maken. Dat er zulke adviseurs geweest zijn, blijkt o.a. uit een nota „waarbij eenige bepalingen tot eene goede regeling van de uitgaven door de bestaande onlusten veroorzaakt", ([1]) werden voorgesteld en welke den Com. Gen. in Januari '28 werd aangeboden.

Wie haar heeft ontworpen is ons onbekend; Du Bus zelf gaf in het schrijven, waarbij hij dat stuk aan De Kock om advies toezond, geen enkele aanwijzing daaromtrent. Ditmaal moet het echter werkelijk een deskundige geweest zijn, want Timmermans, de man in zulke aangelegenheden, schreef „in gemoede" te moeten „bekennen, dat alles wat in deze nota voorkomt allessints doelmatig en uitvoerbaar is, en waardoor de Hooge Regeering alsdan met de voornaamste uitgaven des oorlogs zoude bekend raken" ([2]).

Die nota, waarvoor wij de lezers naar de bijlagen ([3]) verwijzen, bevatte inderdaad veel wat tot een richtige administratie leiden moest. Zoo werden maandelijksche opgaven gevraagd van: alle civiele uitgaven aan toelagen en onderstanden ten behoeve van ambtenaren en inl. grooten; van verstrekkingen van levensmiddelen aan de laatsten; van de sterkte der verschillende hulptroepen, barisans en pradjoerits, en van de traktementen, soldijen en verstrekkingen van vivres en kleeding aan die troepen betaald en gedaan. Nadat de gevraagde opgaven zouden zijn ingekomen, mocht niet meer daarvan worden afgeweken dan na bekomen machtiging van het Gouv[t]. Echter zouden de Comm[s]. aan de Hoven en de Opperbevelhebber, deze voor wat betreft militaire,

---

([1]) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 24 Januari 1828, N°. 34. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Timmermans aan De Kock. Sěmarang, Februari 1828, N°. 937. (Arch. Gen. Staf).
([3]) Bijlage N°. 3.

gene voor civiele uitgaven, bevoegd zijn om onder nadere goedkeuring in dringende gevallen daartoe autorisatie te verleenen.

Opgave werd voorts gevraagd van de transportmiddelen, welke permanent bij de mob. col^{s}. werden noodig geacht, terwijl ook advies werd ingewacht omtrent de vraag wat voordeeliger zou zijn: eigen transportmiddelen of gerequireerde?

Alvorens militaire werken konden worden uitgevoerd, moest eene begrooting opgemaakt en aan het Gouv^{t}. aangeboden worden; spoed vereischende omstandigheden lieten echter in deze afwijking der bepalingen toe.

De andere niet genoemde artikelen hadden alle de strekking vereenvoudiging in en strenge controle op het beheer van 's lands middelen. Die strekking sprak vooral uit de bepaling omtrent het te goed doen en het verantwoorden van gelden voor spionnendienst en voor het overbrengen van brieven. Hoe doeltreffend het voorgestelde ook was, een principieele fout viel er niet in te miskennen: de civiele autoriteiten, de Comm^{s}. aan de Hoven en de Residenten, werden in het doen van uitgaven geheel onafhankelijk gemaakt van den Opperbevelhebber.

Zij moesten rechtstreeks met den Com. Gen. correspondeeren. Een aantasting dus van het gezag, dat de Gen. De Kock van den aanvang der onlusten had uitgeoefend en waartoe hij niet alleen als Opperbevelhebber doch ook als Reg^{s}. Comm^{s}. (1) volkomen bevoegd was.

Eerst in het begin Augustus, dus ongeveer een half jaar na de ontvangst ervan, werd de nota door den Gen. beantwoord. Hij was begonnen met het oordeel van Nahuys en Timmermans erover in te winnen. Dit had tijd gekost, maar de voornaamste overweging, welke tot uitstel had geleid, was, dat de Gen. de meening van Timmermans had gedeeld, dat „deze nota niet zoo zeer opgesteld is ter opvolging voor U.E. maar om te dienen bij Haar eventueel vertrek naar Nederland, wanneer het bevel van het Leger op een der Generaals zoude overgaan; ik meen zulks uit de stijl der nota te kunnen opmaken ...." (2).

Over het antwoord zelf kunnen wij kort zijn. De Kock kon zich wel vereenigen met de voorstellen zooverre zijn gezag er niet door besnoeid werd. Hij wilde „de magt .... blijven behouden om de buitengewone uitgaven voor den oorlog onmiddellijk te kunnen autoriseren" (3).

Opgaven van die betalingen kon de Com. Gen. op elk gewild oogenblik ontvangen. De verantwoording der gelden moest echter niet driemaandelijks maar maandelijks geschieden, omdat de talrijke wisselingen van het personeel

(1) Zie blz. 253, Deel I.
(2) Timmermans aan Gen. De Kock. Sĕmarang, 5 Februari 1828, N°. 937. (Arch. Gen. Staf).
(3) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 1 Augustus 1828, N°. 582. (Arch. Gen. Staf).

allicht verwarring zouden veroorzaken. En, wat aanging het opmaken van begrootingen voor militaire werken, meende de Gen. er op te moeten wijzen, dat de waarde van de voor die werken benoodigde materialen geheel afhankelijk was van den politieken toestand der streek, waarin die werken moesten worden uitgevoerd. Nauwkeurige ramingen waren veelal onmogelijk. Als voorbeeld haalde hij aan de werken bij Bĕliga uitgevoerd. Redoute, kampement en brug hadden daar ruim *f* 4000 gekost, terwijl in Bagĕlen en Banjoemas voor een groot kampement en bijbehoorende ruime redoute slechts *f* 300, zelfs minder, was uitgegeven. Waar de omstandigheden het maken van begrootingen hadden toegelaten, als bij den bouw van bentengs te Poerwodadi en Radjĕkwĕsie, was dit ook geschied. Waar dit niet mogelijk was, moest het niet worden gevorderd.

Hebben wij in de voorgaande bladzijden getracht een schets te geven van de denkbeelden destijds op financieel gebied gehuldigd, thans willen wij den invloed nagaan, welke die denkbeelden op het lot der te velde zijnde troepenmacht hebben uitgeoefend.

Die invloed is geen gunstige geweest. Moet dankbaar erkend worden, dat veel was gedaan tot vereenvoudiging en verbetering van het administratief beheer, te loochenen is het evenmin, dat bij dit alles maar al te dikwijls en al te veel het rechtstreeksch belang van de schatkist op den voorgrond heeft gestaan en dat te zeer uit het oog is verloren, dat het Gouv[t]. het meest gebaat was bij een spoedige demping der onlusten.

Hiertoe was noodig een leger met een uitstekenden geest, een leger, dat zich mocht verheugen in eene zoo niet onbekrompen dan toch billijke behandeling als loon voor de lofwaardige wijze, waarop het zijn moeilijke taak vervulde. Bij de verpleging was het belang van de geldmiddelen hoofd-, dat van den soldaat bijzaak, en wat aangaat de bezoldiging, den Opperbevelhebber heeft het strijd gekost om den in dit opzicht zeer onbillijk behandelden soldaat recht te laten wedervaren.

DE BETALING VAN OFFICIEREN EN MANSCHAPPEN.

Von der Goltz zegt ergens in zijn bekend werk „Das Volk in Waffen,": Zufriedenheit ist ein nicht unwichtiger Bestandtheil für die innere Tüchtigkeit eines Heeres".

De juistheid dezer stelling is zoo klaar, dat wel niemand aanvechting zal gevoelen haar te bestrijden.

Moet erkend worden, dat onder het bestuur van Du Bus veel gedaan is wat den soldaat tot tevredenheid moest stemmen, even waar is het, dat die Com. Gen. ten aanzien van de betalingen van het leger maatregelen genomen

heeft, welke door Weitzel o.i. terecht als „een daad van lakenswaardige willekeur" [1] zijn gebrandmerkt.

De omstandigheid, dat de schrijver der drie eerste deelen van dit werk als zijn meening te kennen heeft gegeven „dat men ook in dit opzicht Du Bus onverdiend heeft lastig gevallen" [2], moet voeren tot de vraag: hoe is het mogelijk, dat een daad door den tijdgenoot veroordeeld, in een lateren onderzoeker een verdediger heeft kunnen vinden? Die vraag klemt te meer, wijl dit later onderzoek geen nieuw licht op de zaak heeft geworpen; beide schrijvers beschikten over dezelfde stof en zijn desondanks tot geheel uiteenloopende meeningen gekomen.

Waar wij ons geheel scharen aan de zijde van Weitzel en er juist in de door ons behandelde periode van den oorlog over de muntquaestie heel wat te doen is geweest, gelooven wij den lezer verplicht te zijn het waarom onzer denkwijze over die voor het leger toenmaals zoo belangrijke zaak uiteen te zetten, zonder ons te zeer in het moeilijke vraagstuk van het muntwezen te verdiepen.

Zooals bekend is, werd door CC. GG. in 1817 de Javaropy als rekeningmunt behouden onder den naam van Indischen gulden, die, ofschoon volkomen gelijk aan den Ned. gulden van 20 stuivers, in Indië op 24 Ned. en 30 Ind. stuivers, dus 20 pct. boven zijne innerlijke waarde, werd geschat [3].

Die hoogere schatting berustte op het onder de Oost-Ind. Comp^ie^. ingeslopen wanbegrip, dat het zilver in Indië meer waard was dan in Nederland. Had men nu tevens allen speciën in dezelfde evenredigheid een hoogere waarde gegeven, dan zouden de nadeelige gevolgen van een en ander niet dien omvang hebben gekregen, welke juist door dit verzuim is veroorzaakt. Eerst in 1825 werd officieel erkend, dat „een nauw en eenvoudig verband" tusschen de muntstelsels van N. I. en het moederland maar al te lang „door verkeerde, thans geheel geweken begrippen" was belet geworden.

In 1817, lang dus voor die erkenning, leefden C.C. G.G. evenals ieder in het wanbegrip, dat het zilver in Indië 20% meer waard was dan in Nederland. Dat zij dienovereenkomstig hebben gehandeld, mag hun daarom niet worden aangerekend.

Het wanbegrip bovenbedoeld heeft zijn invloed ook doen gelden bij de regeling der soldij. Deze was door den Koning in 1814 vastgesteld op 8 Holl. stuivers daags. C.C. G.G. vonden in het feit, dat de Holl. gulden in Indië

---

(1) Weitzel II, blz. 186.
(2) Deel II, blz. 195.
(3) Mr. J. de Louter, Handl. Staats- en Adm. Recht v. Ned.-Indië, blz. 247, 3e uitgave.

op 20% hoogere waarde werd geschat, geen aanleiding om den soldaat $^{120}/_{100}$ maal 8 stuivers daags te geven, en terecht niet. Immers de soldij was duidelijk uitgedrukt in Holl. stuivers en niet in gedeelten van Holl. Guldens. De Holl. stuiver bleef in Indië een Holl. stuiver, de Holl. gulden daarentegen werd gerekend 20% in waarde te zijn gestegen, nadat hij in Indië was ingevoerd. Daar deed hij 24, in Nederland slechts 20 stuivers. De Holl. gulden in Holland en dezelfde Holl. gulden in Indië waren, hoe vreemd het ook moge klinken, feitelijk twee verschillende munten; naast den Holl. gulden in Indië, en daarmede gelijk, stond de Ind. gulden, ter waarde van 30 Ind. stuivers. C.C. G.G. hielden zich daarom ook in Indië aan de 8 Holl. stuiver, den soldaat als dagelijksche bezoldiging door Z. M. toegedacht. Zij deden den soldaat door deze regeling niets tekort in zooverre althans, dat het nadeel hem toegebracht noch grooter noch kleiner was dan de schade, welke ieder door de wanwaardeering der munt leed. Die schade werd in hoofdzaak veroorzaakt door de inconsequentie bij de muntregeling begaan, door de fout dus niet alle zilveren muntsoorten evenredig in waarde te verhoogen. Zij gaf aanleiding tot het verdwijnen van het zilver uit de circulatie met al de slechte gevolgen daarvan. Het stelsel werkte in zijn geheel verkeerd, maar in de regeling der soldij in het bijzonder schuilde als gezegd niets onbillijks; die regeling was in overeenstemming met het Kon. Besl. van 1814 en daarbij het logisch uitvloeisel van het stelsel.

Eerst 8 jaren later werd dat stelsel veroordeeld, als berustende op „verkeerde begrippen". Van af dat oogenblik, maar ook niet eerder, miste elke daad, op die verkeerde begrippen berustende, recht van bestaan, moest elke zoodanige daad worden afgekeurd.

Du Bus kwam in deze gewesten met een nieuw, door den Koning goedgekeurd muntstelsel; het oude had afgedaan. In het nieuwe zouden Holl. en Ind. gulden geheel gelijk zijn, alle verschil had opgehouden. Men kende van toen af slechts één gulden, en deze zou 20 stuivers en 100 centen of duiten tellen. Wat nu natuurlijker dan dat de soldij, in overeenstemming ook met het Kon. Besl. van 1814, op 8 stuivers bleef gesteld? Niet aldus Du Bus. Deze redeneerde: de soldaat kreeg onder CC. GG. 8 stuivers, dus volgens het toenmalige muntstelsel ⅓ gulden, welnu hij zal dien ⅓ gulden behouden. Du Bus maakte op die wijze een eens logische, maar op een als verkeerd gebrandmerkt stelsel berustende redeneering tot de zijne, geheel uit het oog verliezende, dat met het stelsel ook de uitvloeisels daarvan waren veroordeeld, geheel verzuimende tevens om acht te slaan op het Kon. Besl., waarbij de soldij was vastgesteld op 8 stuivers. En waarom dit alles? Eenvoudig omdat er op 's Lands uitgaven bezuinigd moest worden!

Wil men zich een juist begrip vormen van Du Bus' handelingen op het

gebied van het muntwezen, dan behoort men wel onderscheid te maken tusschen die, welke een algemeene strekking hadden en die, welke uitsluitend het leger betroffen. De algemeene gevolgen van de invoering van het nieuwe muntstelsel drukten ieder. De willekeurige waardeverhooging van het koper — immers aangenomen was, dat 100 centen of duiten dezelfde koopkracht zouden vertegenwoordigen als 120 duiten onder het oude stelsel — had tengevolge, dat de handeldrijvenden de prijzen eenvoudig met 20% verhoogden, tot nadeel natuurlijk van hen, die niet over zulk een correctief beschikten — de landsdienaren dus — en zich eenvoudig de vermindering van hun koopkracht moesten laten welgevallen.

Van geheel anderen aard was echter de vaststelling der soldij op ⅓ gulden daags. Wij hebben het onjuiste in Du Bus' spitsvondige redeneering reeds aangetoond en merken nog bovendien op, dat waar de soldij reeds door den Koning was bepaald, een nadere bepaling daarvan niet alleen geheel overbodig was geworden nu de volkomen gelijkheid van het muntstelsel in Indië met dat in Nederland was gedecreteerd, maar tevens ook een inbreuk op het koninklijk recht beteekende. Du Bus bracht twee zaken, het nieuwe muntstelsel en de soldij van den soldaat, onderling in verband, hoewel die beide aangelegenheden, juist door de invoering van het nieuwe muntstelsel, als op zich zelf staande mochten worden beschouwd. Eenheid van stelsels maakte immers alle herleidingen overbodig!

Door den soldaat in stede van 40 centen of duiten, waarop het Kon. Besl. hem recht gaf, 33.5 cent te geven, werden diens op een overeenkomst berustende rechten verkracht, werd een daad van willekeur gepleegd te lakenswaardiger, omdat de daardoor getroffenen geen middel hadden om op hun beurt het aangegane contract, het dienstverband, te verbreken.

Keeren wij thans terug tot de eigenlijke gevolgen van de invoering van het nieuwe muntstelsel om die nader uit een staatsrechtelijk oogpunt te bezien. Het koper was willekeurig in waarde verhoogd. De gevolgen konden geen andere zijn dan: stijging der in duiten uitgedrukte prijzen; verminderde koopkracht dergenen, die een vast tractement genoten, i. c. de gouvernements-dienaren; oploopende waarde van het zilver, dat agio ging doen, in 1828. 26% in '29 zelfs 30%; opgelegde kapitalen koper kwamen in omloop, wat te bedenkelijker was, wijl toch reeds millioenen duiten van Nederland bleven toevloeien; de noodzakelijkheid, om te breken met de bepaling, dat niemand meer dan *f* 10 in koper behoefde te ontvangen, immers koper was er veel te veel en aan zilveren specie, door koper verdrongen, heerschte dra nijpend gebrek; en, ten slotte, ontging het Gouvernement zelf het lot niet, dat het zijn volk had

bereid, het moest als dit zijn benoodigdheden van den particulier tegen hoogen prijs betrekken.

Het nieuwe muntstelsel was een geschenk van het Plein, of beter van Koning Willem I. Op blz. 192 Deel 2 vinden wij omtrent de zaak een en ander medegedeeld, o.a., dat Mr. H. van der Wijck in zijn proefschrift een afkeurend oordeel van Min. Elout over Du Bus' financieel beleid aanhaalt. En waarom laakte Elout dit beleid? Omdat — en dit verzuimde de auteur der drie eerste Deelen te vermelden, — de bewuste maatregel „voor geheel andere omstandigheden was voorgeschreven" (1). Dat Du Bus een anderen toestand in Indië had gevonden dan hij zich dien gedacht had, is ons bekend. Hij noch zijne lastgevers kenden den eigenlijken staat van zaken, ja! men wist daarvan in Indië zelf immers te weinig. Dat de ontwerpers van het nieuwe muntstelsel, oordeelende en voortbouwende op onjuiste en onvoldoende gegevens derhalve hebben misgetast, dat was niet onverklaarbaar. Men vraagt zich echter af of Du Bus, die het stelsel in de practijk zag werken, die door de Ind. Reg. zeer stellig op het nadeel daarvan „voor den lande en voor alle takken van nijverheid en handel ...." (1) gewezen en zelf daarvan overtuigd was, niet beter, meer in 's Konings geest, zou hebben gehandeld, indien hij onder Z. M.'s nadere goedkeuring in deze van de koninklijke bevelen ware afgeweken?

Het bestuur van Du Bus heeft zich gekenmerkt door een niets en niemand ontziende kracht. Dat deze Landvoogd in sommige opzichten niet immer juiste maat heeft weten te houden, dat mag hem niet te zwaar worden aangerekend, zoolang maar aangetoond kan worden, dat de beweegredenen zijner handelingen gegrond waren op het welzijn van het vaderland in de eerste plaats, van de Kolonie in de tweede. Dat was destijds de koers, een ethischen kende men nog niet en het ware dus onbillijk dien van Du Bus te vergen.

Maar als wij Du Bus tegen beter weten in zien handelen in strijd met de belangen van Nederland, in strijd ook met die der aan zijne hoede toevertrouwde bezittingen, alleen om te gehoorzamen aan een Koninklijk bevel, dat zijn ontstaan te danken had — Du Bus wist het — aan een volmaakt onjuiste waardeering van den toestand, dan mogen wij aan zulk handelen onze afkeuring niet onthouden; dan moeten wij het laken, dat de vrees voor de verantwoordelijkheid Du Bus aan een kleinzielige plichtsopvatting de voorkeur heeft doen geven boven een breede.

Die vrees voor zijne verantwoordelijkheid treedt telkens op den voorgrond als de omstandigheden den Com. Gen. voor de keuze stellen: vasthouden aan het Koninklijk bevel en de zeer waarschijnlijk nadeelige gevolgen daarvan

(1) Jhr. Mr. H. van der Wijck, blz. 83.

aanvaarden, of, afwijken van dat bevel in de zekerheid of daaraan grenzende waarschijnlijkheid, dat de uitkomst gunstig zou zijn. Zoo ten aanzien van het een zoo treurige vermaardheid verkregen hebbende art. 13 van het Kon. Besl. de Exp. Afd. betreffende.

Wat heeft het Gen. De Kock niet een bitteren strijd gekost, om Du Bus van het verkeerde der letterlijke uitvoering van het genoemd artikel te overtuigen, en toen deze ten slotte toegaf, geschiedde dit slechts onder beding, dat niet hij, maar De Kock van die afwijking de verantwoordelijkheid zou dragen. Du Bus kende slechts één wil: dien des Konings. Zijn eigen wil maakte hij tot werktuig daarvan. En, het was een krachtig werktuig, krachtig in elke richting daaraan door de leidende hand gegeven, krachtig dus zoowel in goeden als in kwaden zin.

Als ooit één uit de rij der Indische Landvoogden gemakkelijk eigen oordeel ter zijde heeft weten te stellen, dan zeker Du Bus. Jammer, want zijn groote geestesgaven zouden ongetwijfeld, juist omdat zij zich paarden aan een zoo onverzettelijken wil, beter en tot meerder heil van moederland en kolonie tot haar recht zijn gekomen.

Daden als de onzalige invoering van het nieuwe muntstelsel zouden zooal niet zijn uitgebleven, dan toch na hare practische ondeugdelijkheid te hebben bewezen, zijn herroepen. Nu niets daarvan; de Koning had gesproken, en al leed onder zijn decreet de welvaart van overheerscher en overheerschte beiden, en al was het doel zijner zending Indië op te heffen uit zijn verval, hij, Du Bus, zou dit decreet ten uitvoer leggen, het mocht dan strijdig zijn zoowel met het een als met het ander.

Waarlijk, het is moeilijk zulk een opvatting van plicht te loven!

De willekeurige waardeverhooging van de munt was noodlottig in hare gevolgen. Het Gouvernement leed schade, de particulier evenzoo, de landsdienaren het meest. De verkooper trachtte zijn nadeel te voorkomen door opvoering der prijzen ten koste van den consument. Hoe geringer het inkomen van dezen, hoe zwaarder de gevolgen van het financieel wanbeleid hem drukten. Officieren met hun gering, soldaten met hun onbeduidend inkomen hadden dus het minst reden, om zich in de nieuwigheid te verheugen. De laatsten werden bovendien, wij zagen het reeds, op spitsvondige wijze in het hunne benadeeld.

Bij deze nadeelen bleef het echter niet. Al spoedig na de invoering van het nieuwe muntstelsel moest men van het voorschrift, dat niemand verplicht zou zijn om meer dan *f* 10 koper in ontvangst te nemen, afwijken. Kopergeld was er overvloedig, gouden en zilveren specie daarentegen schaarsch.

„De wachtgelden zoowel als de traktementen", zoo lezen wij bij Van der Wijck, „werden doorgaans voor ⅓ in zilver, voor ⅔ in koper uitbetaald doch met enkele afwijkingen; zoo werd in 1828 aan de ambtenaren in Batavia de betaling half in zilver, half in koper toegestaan wegens de meer en meer stijgende agio op het zilver en in 1829 dezelfde bepaling op Sěmarang, Soerabaija, Djokjakarta en Soerakarta toegepast".

„De soldaten en matrozen ontvingen hun soldij geheel in koper" ([1]).

De zilvernood was hoog gestegen. Men moest zich bij de gevolgen daarvan wel nederleggen, mocht niet onbillijk noemen wat nu eenmaal onvermijdelijk was. Wel echter was het onbillijk, dat er met twee maten werd gemeten, dat de ambtenaren, juister de Gouvernementsdienaren — want de officieren deelden ook in het voorrecht — te Batavia een grooter deel van het tractement in zilver ontvingen dan hunne elders dienende collega's. Het voorwendsel, dat het zilver te Batavia zooveel agio deed, was evenzeer voor de Vorstenlanden geldig; daar beliep de agio in '28, 26% en het jaar daarop zelfs 30%. Onbillijk, hoogst onbillijk zelfs, was de maatregel om de minderen geheel in koper te betalen. Hadden zij niet het recht om, evenals ieder ander dienaar van den Lande, ⅓ zilver te vorderen? Hij, die door dik en dun met Du Bus wil meegaan, voere nu niet aan, dat het luttele der bedragen de toepassing van het beginsel in den weg stond. Zulk eene verontschuldiging ware van grond ontbloot, wijl men den soldaat eens per maand placht te betalen en de som, waarop deze dan recht had, wel degelijk betaling in zilver gedoogde. Bovendien was niemand minder in staat om zijn bezoldiging behoorlijk te bewaren dan juist de soldaat te velde. Vrees voor ontvreemding dwong den niet met een inlandsche vrouw levenden mindere, om een respectabel gewicht aan koper bij de veelvuldige excursiën met zich te voeren, dan wel, bracht hem er toe zijn geld zoo snel mogelijk te verteren, meestal op een voor zijn gezondheid schadelijk wijze.

Hoe het nieuwe muntstelsel en de in verband daarmede ten aanzien van den militair getroffen maatregelen hebben gewerkt, hoe het leger daardoor verbitterd is geworden, dat alles blijkt wel het best uit de destijds met en door het Hoofdkwartier ter zake gevoerde correspondentie.

Maar tevens leert deze ons hoe de Gen. De Kock eenerzijds alles in het werk heeft gesteld, om bij den Com. Gen. op mildere bepalingen aan te dringen, anderzijds niets verzuimd heeft, om in het leger den eerbied voor het hoogste gezag te handhaven. Dat was ongetwijfeld een plicht, maar het was er een, die 's Gen^s. zelfverloochening op zware proef stelde. Hijzelf toch verfoeide de

([1]) Jhr. Mr. H. van der Wijck, blz. 107.

maatregelen, die hem onbillijk en voor den goeden geest gevaarlijk voorkwamen; hij moest in zijn hart den klagers gelijk geven, al mocht hij dit niet openlijk doen. Maar tevens moest hij den Com. Gen. wijzen op het gepleegde onrecht, hem daarbij tasten in zijn zwakke zijde, in zijn bezuinigingslust, en zich daardoor blootstellen aan het meermalen geuit verwijt: niet genoeg te letten op het belang der schatkist. Bij de bekende ongunstige verstandhouding moest die plicht dubbel onaangenaam zijn. De Kock heeft dien aanvaard en op de hem eigen kalme en bezadigde manier ten uitvoer gebracht.

Wat zijne vertoogen „zoowel officieel- als particulier aan Z. E. den Kom^{s}. Gen. geadresseerd" reeds in het eerste jaar van de nieuwe regeling hebben uitgewerkt, blijkt uit Du Bus' machtiging „om de uitbetalingen aan de Inlandsche Hoofden en de bevolking, naar gelang der omstandigheden en voor zooveel volstrekt noodig zal zijn, in zilvergeld te doen geschieden, met last echter om aangezien de bestaande penurie aan zilvergeld en de daarentegen overgroote massa van koper, welke zich op Java bevindt, hiermede zoo spaarzaam eenigzints mogelijk te zijn en de betalingen, welke maar eenigszins in kopergeld gedaan kunnen worden, ook in die munt te doen effectueeren, met verderen last om met de betaling der tractementen, zoo van de ambtenaren en Hoofden andere officieren de thans gebruikelijke wijze van betaling te blijven volgen, dat is ⅓ in zilver en ⅔ in koper".

Kort daarna zag zich de Gen. tevens gemachtigd „om aan de onderofficieren en manschappen, welke niet in de Gouv^{ts}. Residentiën of in de bentings gestationneerd zijn, zilver munt te doen uitbetalen, voor zooveel dit volstrekt noodig zal zijn en de staat van 's Lands kas zulks zal toelaten" (¹).

In hetzelfde schrijven, dat voor de minderen, die bij de mob. colonnes dienden, van zooveel beteekenis was, vooral voor hen, „welke zich in de Bageleen en Banjoemas" bevonden „en desnoods op die, welke op de grenzen van de Kadoe meer dadelijk mobiel" waren, droeg de Opperbevelhebber aan Gen. Van Geen op, om den Overste Ledel en den Kapitein Phyffer ernstig te onderhouden over de wijze, waarop zij schriftelijk over de manier van betaling hadden geklaagd. Die beide officieren der Exp. Afd. hadden aan Gen. Van Geen ter zake vertoogen gericht, welke, den Gen. De Kock ter lezing aangeboden, dezen ten zeerste hadden gegriefd „daar de inhoud der beide stukken vele honende uitdrukkingen voor Zijner Majesteits Gouvernement in Indië inhouden en de brief door Kap^{t}. Phyffer geteekend een geest van verwaandheid en wederspannigheid bevat, hoogst laakbaar, en die gewis streng zoude worden gestraft, indien ik de zaak gevolg gaf" (²).

(¹) De Kock aan Van Geen. Solo, 19 Februari 1828, N°. 428. (Arch. Gen. Staf).

(²) De brieven van Ledel en Phyffer zijn onder de bijlagen opgenomen N°s. 4 en 5.

Dit laatste geschiedde dus niet. Heeft de Gen. daarmede goed gehandeld? Zij, die oordeelkundig toegepaste humaniteit voor goedigheid uitkrijten, zullen ongetwijfeld deze vraag ontkennend beantwoorden. Wij willen geenszins het strafbare in de wijze, waarop de overigens gegronde klachten waren geuit, verbloemen, maar meenen toch op verzachtende omstandigheden te moeten wijzen. Het beleedigd billijkheidsgevoel uit zich uiteraard ongaarne in zoetsappige bewoordingen; veelal is de daad vooráfgegaan door een minder of meer langdurigen toestand van opgewondenheid, en is zij het gevolg van overprikkeling. Er is in zulk een geval zelfbeheersching en daarbij vaardigheid met de pen noodig om, zonder te kort te doen aan de vormen, juist weder te geven, wat men eigenlijk wenscht mede te deelen.

Die eischen waren voor het gros der toenmalige leden van het officierskorps te zwaar. In ontwikkeling stond het meerendeel niet hoog en voor velen was het een ware beproeving zich tot schrijven te moeten zetten.

Onder zulke omstandigheden belooft een ernstige berisping meer succès dan een bestraffing. De uitkomst heeft trouwens aangetoond, dat de Gen. De Kock deze opvatting huldigende, het doel, de handhaving der discipline, volkomen heeft bereikt. De ontevredenheid weg te nemen, was hem niet mogelijk, maar hij heeft haar weten te sussen. Du Bus heeft daartoe door het verleenen van eenige concessies medegewerkt, echter eerst nadat hem helder aan het verstand was gebracht, dat de practijk eenvoudig de betaling van een groot deel der troepen op den aangenomen grondslag niet langer toeliet. Aan die concessies, niet algemeen als zij waren, was zijn billijksgevoel echter volkomen vreemd.

Dat in de invoering van het nieuwe muntstelsel in het algemeen, in de willekeurige soldijvermindering in het bijzonder, een ernstige bedreiging der krijgstucht gelegen was, moge de lezer bij analogie uit het volgende afleiden. Bij den Britschen nabuur in Indië bestond sedert lang het gebruik om den officieren van het leger der Compagnie eene toelage, „batta", te geven boven hun tractement. Den 29en Nov. 1828 werd een besluit van „the Court of Directors" geplubliceerd, waarbij eenige garnizoenen in Bengalen van af den 1en Januari '29 zouden worden beschouwd als „half-batta-stations, whereby the Company's staff and regimental officers on their arrival at those stations, were subjected to a reduction of an allowance hitherto considered bij them to be permanent and which amounted to twenty rupees a month taken from an ensingn's income and double that sum from a captain's".

Hier gold het dus slechts de gedeeltelijke inhouding van een toelage, terwijl op Java het eigenlijke inkomen werd aangetast, zoowel door een fictieve waardeverhooging der munt — waardoor trouwens, als gezegd, ieder

landsdienaar werd benadeeld — als door eene administratieve, maar daarom niet minder onwettige spitsvondigheid.

Lezen wij verder welke beschouwingen de schrijver van „The good old days of Honorable John Company" aan dit „half batta" vastknoopt. „This deduction", zoo zegt hij, „may appear small, but the expenses which officers, especially of the subordinate grades, unavoidably incur in a country like India, imposed upon them a severe system of economy in order to enable them even to keep free from debts. At the revision and adjustment of the pay and allowances of the army, some years previous, the batta was distinctly understood by the military servants of the Company to be fixed at its then rate and arrangement. The recent measure, therefore, wore the odious character of a breach of contract between the Company and his branch of their service, besides evincing prima facie a want of consideration towards the difficulties of junior officers, acting as seniors which was altogether inconsistent with the usual liberality of the Company's Government. It is not surprising that the measure created intense feelings of indignation in the military service, and animated appeals were made to the local government, not only from those officers who were immediately subject to the reductions, but those who would be subjected to it hereafter. Lord Combermere, the Commander-in-Chief, protested against the regulation and was of opinion that „justice forbids that the fixed allowances of regimental officers should be diminished"; he urged that, by reducing so considerable a portion of the army to half batta, many officers who have creditably discharged their laborious duties for 25 to 30 years will be deprived of those advantages upon which they formed their hopes of revisiting their native country".

„Besides the Commander-in-Chief, persons of high rank and experience in India, forming a part of the local government itself, were also decidedly averse to the measure. But the Court of Directors were deaf to all the appeals and Lord William Bentinck had to bear the stigma of having forced upon the military the obnoxious order on which the instructions from the home authorities left him no option".

„Such was the excitement caused by the promulgation of this inconsiderate and unjust measure, that meetings were held at every station among the officers to take into consideration what should be done. A petition to the Court of Directors was drawn up and subscriptions raised to send home an agent to represent the grievances of the officers. Colonel Baker was selected for this important duty. For a considerable time the Sepoys could not entirely divest themselves of the idea that they were to be mulcted as well as the British; but when they learned that the pay of their officers only was to be

touched, they twirled their moustachios in pride, strutted about with a swaggering air and gave every indication that they had formed an overweening estimate of their own importance. The saving to government was most paltry, about £ 10.000 a year; the affect was terrible, carrying dismay into the hearts of the European officers whom it disgusted disheartened, and, what was worse, humiliated in the eyes of their men, whose respect for them began from that day gradually to diminish. Every possible method was adopted for showing to the Governor-General the state of feeling in the army. Officers seeing him coming, would turn out of the way to avoid him".

„No one would go near the park whilst he was at Barrakpore. His balls were unattended and commanding officers of corps agreed to decline his invitations to dinner. This seemed to sting him deeply for he sent for all the commanding officers and questioned them about the matter, when one of the officers, a noble fellow, Pat Flemming of the 38th, boldly avowed that he agreed to decline his invitations. Eventually Lord William Bentinck succeeded in mollifying the commanding officers and in allaying something of the outward show of that bitter spirit his fearfully mischievous and dangerous economy had elicited".

„Every previous Governor-General had rejected the enforcement of the measure and two of the wisest of the Council beside the Commander-in-Chief, had set their faces against it. It was the general opinion that Lord Bentinck had come out pledged to carry the measure and that this was the condition upon which he obtained the exalted office which he held" (1).

Ziedaar, het oordeel over een maatregel, welke, evenals die door Du Bus genomen, aan een onoordeelkundig streven naar bezuiniging het leven dankte. Beide maatregelen vertoonen in hun aard en in hunne gevolgen veel overeenkomst.

Daar waar wij die niet aantreffen, valt een vergelijking nog ten voordeele van ons leger en zijn toenmaligen bevelhebber, ten nadeele van den Landvoogd uit. Du Bus trof allen, die het Gouvernement dienden, maar het handjevol Europ. minderen buitendien op bijzondere wijze, Bentinck slechts de officieren, niet eens allen. Hier wist De Kock, als Opperbevelhebber, een in al zijn elementen getroffen leger te houden tot zijn plicht, dubbel zwaar in den moeilijken en aan ontberingen zoo rijken strijd tegen Dipanĕgara; daar demonstraties van het officierskorps tegen den Landvoogd, blijken van geringsschatting van den inlandschen mindere aan zijne onmiddellijke chefs.

---

(1) W. H. Carey. The good old Days of Honorable John Company, chapter 13.

Zijn er sprekender bewijzen noodig om de bewering, als zou Gen. De Kock niet in staat zijn geweest een goede krijgstucht te handhaven, te wederleggen? Zoo ooit de omstandigheden een richtige discipline in den weg hebben gestaan, dan was dit voorzeker het geval tijdens hij het opperbevel voerde. Het leven te velde was niet opwekkend, daartoe miste het de machtige bekoring door roemruchtige wapenfeiten verwekt. De campagne duurde reeds te lang en was daarbij te weinig rijk aan afwisseling. Aan ellende en ontbering geen gebrek, en wat het ergste was, men had in de bivaks, op de posten en in de kampementen ruim den tijd om daarover na te denken. Belooningen, vaak de kurk van het geestelijk bestaan, bleven uit; de uitreiking moest wachten op het einde van den strijd, een einde, dat zelfs niet bij benadering was vast te stellen. Het uitzicht op bevordering was voor allen gering, het slechts nog voor het korps officieren. Bij al die het moreel drukkende factoren, voegde de Landvoogd nog het verderfelijke muntstelsel, en, alsof dit nog niet voldoende was, voerde hij de op willekeur gegronde soldijverlaging der minderen in, tevens bepalende, dat die soldij geheel in koper zou worden betaald.

Men onderschatte de nadeelen niet, den militair op deze wijze toegebracht, en houde daarbij wel in het oog, dat de bevolking door hare behoudendheid het in omloop brengen der nieuwe duiten buitengemeen bemoeilijkte.

Zoo schreef Cochius, in Febr. 1828: „op de posten Bantoelan, Kalassan, Pisangan en Baz[r]. Gedee de fourage met oude muntspeciën ingekogt moetende worden, alzoo het niet mogelijk is die voor nieuwe te verkrijgen, en de opwisseling van eerst genoemde specie de prijzen van de benodigde fourage daardoor dagelijks verhoogt, wijl men bevorens voor een Spaansche mat 24 dubbeltjes aan oude duiten en 29 aan nieuwe konde krijgen en nu reeds 36, terwijl het nagenoeg ondoenlijk is om zilvere specie voor de laatstgenoemde munt op een Bazaar alhier op te wisselen". Hij stelde daarom den Gen. voor op de aangeduide posten zilver beschikbaar te stellen voor den inkoop van gras „daar het hen op de afgelegen posten nog onmogelijk is voor de nieuwe duiten oude te erlangen en er dus welligt de paarden honger om zouden moeten lijden" (¹).

Kort te voren waren door Res[t]. Van Nes klachten ingebracht. Medio Dec. had de Com. Gen. bepaald, dat de soldijen der hulptroepen en de tractementen der Prinsen „ook in ⅔ koper en ⅓ zilver" moesten worden betaald. De belanghebbenden hadden zich over dat voorschrift bezwaard gevoeld en het verzoek gedaan om hunne tafelgelden in zilver uitbetaald te krijgen.

Saïd Hassan en de prinsen van Madoera en Pamĕkasan bevonden zich ook onder de klagers; dat waren lieden met wie rekening moest worden gehouden.

(¹) Cochius aan De Kock. Jogja, 7 Februari 1828, N°. 113. (Arch. Gen. Staf).

In denzelfden brief berichtte de Res[t]., dat de spionnen „met veel moeite in koper" waren te betalen, „aangezien de berging van die munt voor hen te moeilijk" ([1]) was.

Dit bezwaar was reeds meermalen aangevoerd en had dan ook al spoedig na de invoering der nieuwe munt aanleiding gegeven om aan colonnes, die op marsch gingen, uitsluitend zilver mede te geven. Hoe logisch dit ook was, toch werden er bezwaren tegen aangevoerd en wel door .... Nahuys! Het volgende gaf daartoe de aanleiding. De Heer Van Groll, civiel-gezaghebber te Bojolali, had een verzoek ingewilligd van den Kap[t]. Adj[t]. Koelman, om ten behoeve van het 1[e] Bat[on]. der Exp. Afd. ƒ 486 koper in te wisselen tegen een gelijke waarde zilver. Tevens had Van Groll machtiging verzocht om in den vervolge steeds op dergelijke aanvragen te mogen ingaan „en om zelfs aan de troepen in de binnenlanden gestationneerd, of op marsch gaande, steeds de paye in zilvergeld te goed te doen".

Nahuys kon zich daarmede niet vereenigen. Eerstens had Van Groll „zijne eigen ingeving hierin" gevolgd, dan scheen hij vergeten te zijn „het gebrek, dat hier dikwerf aan zilver bestaat" ([2]), waar tegenover stond de verplichting om het Hof en de grooten gedeeltelijk in zilver te betalen. Waar zou het heen als men de troepen te velde in zilver ging betalen? Bovendien, meende Nahuys, koper was voor hen het aangewezen betaalmiddel, want zij zouden zich „in groote ongelegenheid" bevinden, „indien hun niets anders als grootgeld werd uitbetaald in een oogenblik dat zij en campagne zijnde, voorzeker weinig uitgaven hebben te doen en zooal eenige voorzeker meer duiten dan guldens in betaling geven" ([3]).

Daar was wel iets van aan, doch met zilver kwam men altijd terecht en met nieuwe koper in de dèsa's zeer moeilijk en steeds met groot nadeel. Bovendien de marschvaardigheid werd door het groote gewicht aan koper belemmerd; dit bezwaar was niet goed te spreken. Toch dwong de noodzakelijkheid, het gebrek aan zilveren specie, den Opperbevelhebber om Nahuys gelijk te geven en hem te machtigen Van Groll aan te schrijven, dat „omtrent de uitbetalingen in zilver aan de troepes wordt gedifficulteerd, aangezien eene betaling van ⅓ in zilver thans reeds plaats vindt en met deze bepaling de belangens van den Lande en van het Leger geheel begrepen zijn, overeenstemmen" ([3]).

([1]) Van Nes aan De Kock. Jogja, 26 Januari 1828, N°. 16. (Arch. Gen. Staf).

([2]) Daar het transport van Solo naar Jogja zeer moeilijk was, werd hetgeen hier aan geld noodig was zooveel mogelijk in zilver toegezonden. De kosten van verzending van het zooveel zwaardere koper werden daardoor uitgespaard, maar tevens leidde dit tot het door Nahuys vermeldde bezwaar, nl. gebrek aan zilver te Solo.

([3]) Nahuys aan De Kock. Solo, 9 Oct. 1827, N°. 1680 en marginaal antwoord van Gen. De Kock daarop. (Arch. Gen. Staf).

Dat de Gen. De Kock slechts noodgedwongen zulk een beslissing nam, blijkt overtuigend uit zijn herhaald aandringen op een ruimere toekenning van zilver bij de uitbetaling der soldijen, welk aandringen in Februari d.a.v. tot verbetering zou leiden.

De verbittering, hoewel meestal op bescheiden wijze geuit, was algemeen.

Te Solo kwam in April 1828 de Raad van Administratie in verzet. Sedert geruimen tijd moest zij van het Residentie-kantoor „een zekere som groote platte kopere duiten" ontvangen „welke slechts voor de helft der waarde gangbaar zijn en tengevolge heeft er dikwijls groote onaangenaamheden op de passars plaats vinden". De raad besloot om die duiten „provisioneel" te weigeren en „te voren's Res^{ts}. intentie" te vragen.

De Res^{t}. deelde daarop mede, dat hij van die duitensoort $^{1}/_{10}$, $^{1}/_{12}$, of $^{1}/_{16}$ van de geheele som in betaling deed geven „al naar gelang". De raad merkte echter op, dat in den regel $^{1}/_{6}$, vaak zelfs $^{1}/_{5}$ van het geheele bedrag in die duiten werd voldaan, en verzocht, „daar de schade voor den soldaat zeer zwaar valt te dragen" (1), in dit bezwaar te voorzien en in elk geval, als dan toch een gedeelte der ordonnantie dus moest worden uitgekeerd, dat gedeelte eens en vooral vast te willen stellen.

De Gen. De Kock, door Nahuys van de zaak onderricht, was daarover zeer ontstemd. Wat er van de „désordres" waar was, deed weinig ter zake. Er diende streng tegen gewaakt en kon de mil^{t}. comd^{t}. dat niet, dan zou hij „genoodzaakt zijn hem, Kapitein (nl. De Watermolle) in een min belangrijke betrekking als in die van Komd^{t}. te Soerabaija over te plaatsen" (2).

Dezelfde Raad had zich bij Nahuys ook beklaagd, dat de zakken koper, welke een waarde van *f* 100 moesten inhouden, in den regel belangrijk minder bevatten, soms zelfs wel *f* 8.

Nahuys beweerde, dat hij wel tekorten had bevonden, doch dat deze niet meer beliepen dan ¼, ½ à *f* 1, een enkele maal ook wel *f* 2, maar dat was toch uitzondering. Hij kon zich de groote verschillen, waarover de Raad klaagde niet begrijpen.

Zou Nahuys de gelukkige bezitter van een zesde zintuig zijn geweest, dat hem in staat stelde die zakken, waaraan het minst ontbrak af te zonderen voor zijne civiele betalingen, en de andere, minder gevulde aan de militaire rekenplichtigen te doen uitreiken? (3)

---

(1) De Administrateurs van het garnizoen te Solo aan Gen. De Kock. Solo, 12 April 1828, N°. 3. (Arch. Gen. Staf).

(2) Marg. antwoord van Gen. De Kock op die missive. (Arch. Gen. Staf).

(3) Bij M^{r}. Van der Wijck vinden wij aangeteekend, dat een daartoe benoemde commissie bij onderzoek bevond, dat vaten met duiten, welke *f* 815 moesten bevatten, inderdaad gemiddeld niet meer

De tekorten werden met dat al niet vergoed. Het rechtsgevoel was bij hoog en laag dermate afgestompt, dat ieder zich „met stilzwijgen" die korting van ongeveer 5 ten honderd liet welgevallen.

Die tekortkomsten waren nu eenmaal „moeijelijk tegen te gaan, of men zoude er toe over moeten gaan om, alvorens de gelden uit gouvernementskassen te ontvangen, de duiten te tellen, 't geen wegens de groote massa ondoenelijk is, en het is alzoo in geen twijfel te trekken of de administrateurs van het 1e Bataillon hebben, wanneer zij zak voor zak nageteld hebben om de betalingen aan de Kompagniëen te doen, tekortkomsten bevonden. Maar" — en hier komt de man, die zich zoo gaarne verdienstelijk wilde maken, weder te voorschijn — „ik meen, dat het Gouvt. daarin niet treeden kan om die minderheden te voldoen, want wordt dat aan één korps toegestaan dan zullen de andere daarop in den vervolge ook aanspraak maken en hierdoor zouden de werkzaamheden niet alleen zeer vermeerderd, maar de schade, die het land hierbij zoude hebben, vrij aanzienlijk worden, en ook bestaat er geloof ik geen hoofddeel bij de begrooting om die verliezen af te schrijven" (¹).

Ja! Timmermans was een man naar Du Bus' hart!

Die duiten, wat hebben ze destijds de pennen in beweging gebracht! Van alle oorden van het oorlogstooneel kwamen de klachten binnen. Cleerens liet de onbillijkheid rusten. Toen hem was bericht, dat men voor zijn troepen nieuwe duiten van Magĕlang zou toezenden, verzocht hij den Gen. „deze mesure te willen doen tegengaan, aangezien gemelde nieuwe duiten in deze landen niet gangbaar zijn en, zoo het niet mogelijk is dat de troepen in Bageleen geheel in zilver kunnen uitbetaald worden, hetgeen het transport gemakkelijk zoude maken, alsdan de goedheid te hebben de noodige orders te doen geven, dat het gedeelte, hetwelk in duiten moet ontvangen worden, in oude duiten uitbetaald wordt" (²).

Eindelijk werd, vooral met het oog op Bagĕlen en Banjoemas, in Februari 1828, de bepaling gemaakt den minderen de soldij in zilver uit te betalen.

Ten einde de richtige uitvoering der verleende concessie bevorderlijk te zijn, deed de Rest. van Kĕdoe aan den Insp. en Chef der Milt. Admie. het voorstel om op alle ordonnantiën tot betaling der tractementen en soldijen aan

---

dan ƒ 810 à ƒ 811 inhielden. Daarmede is echter niet verklaard, hoe de bovenbedoelde Raad van Administratie op bedragen van ƒ 100 minderheden kon bevinden van soms zelfs ƒ 8.— Er zouden bij het overpakken der duiten van de vaten in de beter te vervoeren kistjes en zakken duiten ontvreemd moeten zijn. Gelet op de groote hoeveelheden, welke werden aangevoerd, en op het tijdroovende der telling ligt die meening vrijwel voor de hand.

(¹) Timmermans aan de Kock. Sĕmarang, 14 Sept. 1828, No. 476. (Arch. Gen. Staf).

(²) Cleerens aan De Kock. Maron, 29 Januari 1828, No. 38. (Arch. Gen. Staf).

te teekenen het bedrag, dat daarop aan zilver moest worden betaald. Tevens verzocht die Res[t]. om een opgave te doen van die troepen, welke voor betaling in zilver naar den geest van het door den Com. Gen. bepaalde in aanmerking kwamen. Die opgave werd door den W[d]. Chef en Insp. Halstenberg (1) den 25[en] Maart 1828 ingediend; zij luidde:

1[e]. „Om geheel in zilver te betalen de troepen in de Bageleen zoo voor soldijen als andere uitgaven, met uitzondering der officierstraktementen, welke met ⅔ koper en ⅓ zilver moeten worden betaald;

2[e]. De Mobile Kolonne N[r] 4, met uitzondering als boven (zijnde te Tempel gestationneerd);

3[e]. Het Flank-Bataillon der Exp. Afd. te Montelan gestationneerd, (met uitzondering als boven);

4[e]. Het 2[e] Bat[on]. der Exp. Afd., thans te Borobodor gestationneerd;

5[e]. Alle Madureesche, Sumanapsche en andere Hulptroepen, zoo ook de barisan van den Pang. Mangko Diningrat en Kosoemajoeda en mindere inlandsche Hoofden en Regenten van Kandal, Batang enz.;

6[e]. De inkopen van vivres, enz., waarbij (ten voordeele van den Lande) gespecificeerd en geconditionneerd wordt, dat de betaling geheel in zilver zal geschieden;

7[e]. De Rekeningen van voorschotten voor spionnengeld en brievendragersloon;

8[e]. Gelden ter aankoop van remontepaarden".

„Om in twee derde zilver en ⅓ koper te betalen:

1[e]. De Leveranciers van vivres, enz., voor zooverre zij hunne contracten als zoodanig met het Gouv[t]. gesloten hebben;

2[e]. Zoodanige Leveranciers, welke, hetzij draagpaarden of andere artikelen aan het Gouv[t]. leveren, zoo zij niet gespecificeerd hebben de betalingen geheel in zilver te voldoen;

En eindelijk, om met ⅔ koper en ⅓ zilver te betalen:

1[e]. alle officierstractementen en toelagen zonder uitzondering waar zij zich bevinden;

2[e]. alle soldijen der staande armee van het garnizoen te Magĕlang en de diverse bentengs, waaronder ook die van Tempel, Kalielamat en Borobodor;

3[e]. alle overige uitgaven voor het garnizoen en hospitaal, voor zooverre in voege omschreven geen uitzonderingen zijn gemaakt" (2).

---

(1) Halstenberg, Johannes, Frederik, geb. 13 Jan. 1790 te Amsterdam; bij het Depot-Bataljon 21 Febr. 1816. — Naar O.-I. 11 Febr. 1817. — 2[e] Luit. 20 Nov. 1820. — 2[e] Luit. Kw.m[r]. 18 Nov. 1822. — Adj[t]. Insp. 2[e] kl. 27 Oct. 1825. — Id. 1[e] kl. 22 Maart 1830. — Kap[t]. Kw.m[r]. 4 Dec. 1830. — Adj[t]. Insp. 1[e] kl. 10 Dec. 1831. — Eervol ontslagen 23 Nov. 1836. — Naar Nederland 25 Jan. 1837.

(2) Halstenberg aan De Kock. Sĕmarang, 25 Maart 1828, N°. 2252. (Arch. Gen. Staf).

Dit voorstel werd door Gen. De Kock verworpen. Hield men zich er aan dan zou, meende hij, „het zilver, waarover beschikt kan worden spoedig geheel verbruikt en niet toereikend zijn en zooals UwEg. bekend is, geschied de betaling in die muntspecie alleen om dáár, waar het hoog noodig is, de troepen tegemoet te komen" (1).

Intusschen leert ons dit voorstel wáár de duitenplaag zich het meest deed gevoelen, en ook, waarom Gen. De Kock afkeering was bindende voorschriften uit te geven. Liever liet hij elk geval in het bijzonder aan de betrokken Ond. Insp^s. over, opdat dezen te rade konden gaan met hunne locale kennis.

Een afdoend middel tegen de duitenplaag bestond er toch niet. Er was nu eenmaal een overvloed van koper en groot gebrek aan zilver. De geldkisten bij de rekenplichtigen voldeden niet meer aan het doel. Timmermans moest voorstellen om ten behoeve der garnizoenen groote kisten te laten aanmaken, wijl het koper anders niet naar behooren kon worden opgeborgen.

Medio Mei '28 beklaagde zich Le Bron, dat de troepen in zijn district, met uitzondering van de 3e mob. col., nog niet hunne betaling over April t. v. hadden ontvangen, niet omdat er geen geld, maar wijl er geen koper voor aanwezig was. Nahuys, hierover geschreven, verantwoordde zich met te zeggen, dat te Solo en te Bojolalie zóóveel koper was uitgegeven, dat er voor Klatèn niets meer was overgebleven.

Wij zouden de slechte werking van het nieuwe muntstelsel nog met menig voorbeeld kunnen illustreeren. Teekenend is o.a. de opmerking van Timmermans, dat „de levensmiddelen voor zilvergeld oneindig beter te koop te bekomen" waren, zoodat hij voorstelde om aan de troepen op de grenzen van Kĕdoe zilveren munt in betaling te geven, met uitzondering echter van de officieren, die evenals overal elders, slechts ⅓ zilver moesten blijven ontvangen. Te Jogja verzocht de directeur van het hospitaal ontslag: het was „hem niet mogelijk zijn betrekking te blijven waarnemen, uithoofde het hem ondoenlijk is de dagelijksche benoodigdheden voor het hospitaal voor kopergeld te kunnen bekomen, dewijl de Inlander niet dan zilver ontvangen wil" (2). Besloten werd om de fondsen voor dit hospitaal benoodigd, voortaan voor ⅔ in zilver te betalen.

De angstvallige wijze, waarop met het uitgeven van zilver moest worden gehandeld, maakt het verklaarbaar, dat de comptable officieren daarbij de grootste voorzichtigheid in acht namen. Zij waren met het zilver uiterst spaarzaam en waren er steeds op bedacht zich tegen eventueele nadeelige gevolgen te vrij waren. Wij zagen reeds hoe Halstenberg tot dat doel een voorstel

(1) Met marginaal antwoord van Gen. De Kock. (Arch. Gen. Staf).
(2) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 4 Juni 1828, N°. 1049. (Arch. Gen. Staf).

indiende, betreffende de wijze van betaling van troepen, leveranciers, enz. Twee maanden later bood Lucassen, de Ond. Insp. der 2e Milt. Afd., een dergelijk maar meer bescheiden project aan. Dit werd aangenomen. Het hield o.m. de op het eerste gezicht onbillijke bepaling in, dat de troepen te Tèmpèl, Kalilamat en Baraboedoer gelegerd, voor zooveel zij mobiel waren, geheel in zilver werden uitbetaald, terwijl de bezettingen der genoemde posten slechts ⅔ in zilver zouden ontvangen.

„Het is misschien voor deze hard", zoo betuigde De Kock, „van niets meer zilver te ontvangen, maar die hardigheid bestaat ook voor alle de officieren" (¹).

Een andere „hardigheid", waarover de officieren in het bijzonder zich bezwaard gevoelden, bestond daarin, dat hun de reiskosten werden vergoed in ⅓ zilver en ⅔ koper, terwijl zij toch alle uitgaven voor de reis in zilver moesten doen; m o e s t e n, omdat de bevolking van koper afkeerig was.

Lucassen, overtuigd van het onbillijke hiervan, richtte zich met vertoogen tot het Milt. Dept. en kreeg ten antwoord, dat de Dir. Gen. v. Financiën, ter zake gehoord, te kennen had gegeven in deze niets te kunnen doen, „blijvende het echter aan de belanghebbenden overgelaten om, zich hiermede bezwaard gevoelende, daarover zich tot hooger hand te adresseeren" (²).

Dat was dus zoo goed als bij den duivel te biecht te gaan en men deed er dus verder het zwijgen toe.

Intusschen hield datzelfde antwoord nog eene zinsnede in, welke had men zich op het oorlogstooneel daaraan gehouden, den soldaat nieuw nadeel zou hebben berokkend. Er was toch geantwoord „dat de tractementen der civiele ambtenaren en officieren op Java, met uitzondering der Residentie Batavia, waar de helft in zilver betaald wordt, met ⅓ zilver zullen worden voldaan, w a a r o n d e r e c h t e r n i e t g e r a n g s c h i k t z i j n d e s o l d i j e n d e r o n d e r o f f i c i e r e n e n s o l d a t e n, z o o m e d e d e t e d o e n e b e t a l i n g e n, w e l k e r v o l d o e n i n g b i j v o o r t d u r i n g g e h e e l i n k o p e r g e l d m o e t e n p l a a t s h e b b e n, v o o r z o o v e r r e d e g e h e e l e o f g e d e e l t e l i j k e b e t a l i n g d e r z e l v e n i n z i l v e r b i j e e n s p e c i a a l G o u v t s. B e s l u i t b e p a a l d i s (³).

Nu was aan den Opperbevelhebber wel is waar door den Com. Gen. machtiging verleend om de mobiele troepen voor zooveel noodig in zilver te betalen,

(¹) De Kock in marginaal antwoord op de missive van Lucassen. Sĕmarang, 20 Juli 1828, No. 5269. (Arch. Gen. Staf).

(²) Marginaal antwoord van het Milt. Dept. 4e Afd. dd. 15 Juli 1828, op Missive Luccassen. Sĕmarang, 26 Juli t. v. No. 5425. (Arch. Gen. Staf).

(³) Wij spatieeren.

maar een Gouv[ts]. Besl. bestond er niet. Wat natuurlijker dan dat Lucassen sedert slechts aan de officieren ⅓ zilver deed uitbetalen.

De Overste Le Bron was de eerste, die zich beklaagde; vermoedelijk was hij ook de eerste, die daartoe aanleiding had. Wij zagen toch, dat het kopergeld van Sĕmarang verzonden, via Solo zijn weg naar het oorlogstooneel vond en dat moeilijkheden bij het transport oorzaak waren, dat naar Jogja en naar het district van Cleerens niet meer koper werd gezonden dan strikt noodig was.

Padjang, Le Bron's commandement, kwam, als er koper moest worden uitgegeven, dus het eerst daarvoor in aanmerking, ook al omdat Nahuys het zilver zooveel mogelijk ten behoeve van het Hof en de Grooten wenschte te behouden. Le Bron dan beklaagde zich. „Sedert men de troepen in kopergeld betaalt, heeft immer een ieder ⅓ zilver en ⅔ koper ontvangen en nu wordt eensklaps dit veranderd, zooals ik meen, alleen voor mijne kolonne ....", en, ging hij voort, „........ het verlies op koper is zooals U.E. wel bekend is, reeds zoo enorm, dat het tractement van den soldaat bijna tot niets zoude redutseeren, indien men hem nog de ⅓ zilver introk ...." (¹).

De Gen. was het daarmede eens en gaf last dat, de ordonnantie van betaling ten behoeve der troepen in Padjang op de oude wijze, d. i. ⅔ koper en ⅓ zilver, werd ingevuld. Hij gaf daarvan kennis aan het Mil[t]. Dep[t]. met de mededeeling, dat hij vooral daarom zoo gehandeld had, „omdat de gevolgen van het invoeren van zoodanige maatregelen bij troepen voor den vijand gelegerd, zeer noodlottig kunnen zijn door hen noodeloos ontevreden te maken" (²).

Het antwoord van Osten was ontwijkend. Lucassen had, beweerde hij, ten onrechte de aanschrijving als een stellige last beschouwd. De Gen. De Kock schreef echter aan Lucassen: „Ik ben met UwEg. van gevoelen, dat U aan de bedoelde dispositie van het Mil[t]. Dep[t]. niet wel eene andere uitlegging heeft kunnen geven". Aan Osten berichtte hij „ter verdere elucidatie van deze zaak", dat het niet in zijn voornemen had gelegen „om verandering in eene bestaande bepaling te maken, maar, daar de troepen voor den vijand staande, aan veel ongemakken en ontberingen zijn blootgesteld, heb ik dezelven slechts willen doen behouden de wijze van betaling tot dien tijd in gebruik. Het is wel zeer hard voor de officieren, die in deze afdeeling 25, 30, tot 40% op de verwisseling van koper tegen zilver verliezen, dat derzelver kameraden, die te Weltevreden zijn half zilver- en half kopergeld en zij maar ⅓ zilver ontvangen, dan dit verdragen zij geduldig en trachten zich die opoffering te getroosten" (³).

(¹) Le Bron aan De Kock. Bivak Mĕlati, 4 September 1828, N°. 314. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan w[d] Chef van het Mil[t]. Dep[t]. Magĕlang, 10 Sept. 1828, N°. 2030. (Arch. Gen. Staf).
(³) De Kock aan w[d] Chef van het Mil[t]. Dep[t]. Magĕlang. 22 Sept. 1828, N°. 2121. (Arch. Gen. Staf)

Er schuilde in deze laatste zinsnede een verwijt. De begunstiging der te Batavia vertoevende ambtenaren en officieren zou gegrond zijn op „de meer en meer stijgende agio op het zilver" (¹). Deed het zilver in de Vorstenlanden dan geen agio? Waarom moest daar, waar de oorlogstoestand den levensstandaard toch reeds had doen stijgen, tot 1829 gewacht worden met de betaling half zilver en half koper? Dat uitstel geeft te denken!

Eerst in Dec. '28 werd bepaald „dat de tractementen en soldijen van de officieren en manschappen bij het Leger te velde, met uitzondering echter van die, welke in de residentiën Samarang en Sourakarta worden uitbetaald, en alwaar zulks zal blijven op den thans bestaanden voet, zullen worden voldaan voor de helft in zilver en de wederhelft in koper geld" (²).

Het was Timmermans, die tot dezen gunstigen maatregel den stoot had gegeven. Bij eene inspectie was hem gebleken, dat „algemeen geklaagd" werd over de betaling in ⅔ koper. „Niet alleen, dat op vele plaatsen het eerstgenoemde (nl. het koper) niet gangbaar is, maar de officier is ook verpligt hetzelve tegen verliezen van 30% en meer van de hand te zetten". Het gebrek aan zilver was, Timmermans wist het, daarvan de oorzaak, maar hij geloofde „dat men den officier hierin op eene geschikte wijze tegemoet zoude kunnen komen" (³), en wel door den soldaat niet langer geheel in zilver maar voor één derde in koper te betalen. Het zilver, dat daardoor vrij kwam, zou dan ten voordeele der officieren kunnen worden gebruikt.

Dit voorstel noemde Timmermans terecht billijk; ieder militair zou dan naar hetzelfde beginsel worden betaald. Ook was de soldaat al dadelijk na zijn soldij te hebben ontvangen, verplicht een paar guldens in koper om te zetten om zich kleine geriefelijkheden te kunnen aanschaffen. De inl. soldaat was bovendien beter dan ieder ander in staat het kopergeld, als het te zwaar was om mede te nemen, bij zijn vrouw achter te laten.

De Gen. kon zich met dit denkbeeld wel vereenigen, maar wilde eerst weten of het de bedoeling was deze wijze van betaling op alle officieren toe te passen. Timmermans lichtte nu zijn voorstel nader toe en toonde met cijfers aan, dat „wanneer de officieren te velde met ⅔ zilver betaald wierden, geen meerdere uitgaven in die muntspecie uit 's Landskassen zouden behoeven te geschieden, hetgeen dan ook zeer goed toepasselijk gemaakt kan worden op de troepen in Banjoemas en in het Ledoksche, die door de zorg van den Ond. Insp. te Samarang betaald worden en alwaar de manschappen mede

(¹) Zie Jhr. Mr. H. Van der Wijck, blz. 107.
(²) Besl. Kon. Gen. 16 Dec. 1821, N° 2. (Arch. Gen. Staf).
(³) Timmermans aan De Kock. Magelang, 25 Sept. 1828, N°. 875. (Arch. Gen. Staf).

geheel in zilver berekend worden; door het invoeren hiervan wordt er in de betaling van het Leger eene uniformiteit teweeg gebragt, die mij voorkomt zeer wenschelijk en billijk te zijn" (1).

In Kĕdoe was gedurende October ten behoeve der officieren ƒ 14.848.62 aan koper uitgegeven, terwijl terzelfder tijd aan onderoffiecieren en minderen ƒ 38.560.07[5] zilver was betaald.

„Wanneer nu de manschappen ⅔ zilver ontvingen", aldus Timmermans, „dan komt er ten naastenbij ƒ 12.853 aan zilver disponibel, 't geen bijna toereikende is om de officiers-traktementen geheel in zilver te betalen. De hulptroepen van den Prins van Solo en van Mangkoediningrat en meer anderen, welke geheel zilver ontvangen, zijn hieronder niet berekend" (1).

De Kock was thans bevredigd; zóó gemotiveerd beloofde een voorstel aan den Com. Gen. te worden goedgekeurd. Hij wendde zich dus daarmede tot Du Bus, dezen er bovendien nog opmerkzaam op makende, „dat er thans ook dikwijls penurie aan koper" (2) bestond.

Wij zagen reeds, dat het gewenschte doel werd bereikt. Solo en Sĕmarang uitgesloten, zouden in de overige gewesten van het oorlogsterrein de soldijen en tractementen voortaan voor de eene helft in zilver en voor de wederhelft in koper worden uitbetaald.

Zooals zich denken laat, was Le Bron als Comdt. der troepen in Padjang weinig ingenomen met deze zijne troepen van de gunst uitsluitende bepaling. Hij liet dan ook niet na op de onbillijkheid daarvan te wijzen en vond bij Gen. De Kock een willig oor. Ook te Batavia hield men zich van het gegronde van Le Bron's reclame overtuigd en was men bereid aan den Com. Gen. een ampliatie van het Besl. van 15 Dec. ten gunste van de troepenmacht in Padjang voor te stellen. Bij Besl. van 9 Februari 1829, Ir 1 werd als gevolg van een en ander bepaald, dat het in Dec. t.v. ten voordeele der mobiele krijgsmacht voorgeschrevene ook van toepassing zou zijn op „de kolonnes in het Padjangsche, met uitzondering echter van dezulken (nl. officieren en minderen), welke zich in garnizoen bevinden".

Nog dezelfde maand werd de betaling der mindere militairen in half zilver en half koper voor geheel Java en Madoera algemeen gemaakt „ofschoon de voorraad zilveren muntspeciën in 's Landskassen vooralsnog niet toelaat om alle tractementen zonder onderscheid voor de helft in die munt te doen uitbetalen". Du Bus had ten laatste wel willen inzien, „dat zij door verlies

(1) Timmermans aan De Kock. Magĕlang, 28 November 1828, No. 891. (Arch. Gen. Staf).
(2) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 1 December 1828, No. 685. (Arch. Gen. Staf).

op de koperen munt met de thans bestaande wijze van betaling der tractementen het meest komen te lijden" ([1]).

Eindelijk dan traden de troepen in hetzelfde recht, waarvan de ambtenaren en officieren te Batavia sedert lang reeds genoten. Er kwam echter een maar bij. De Dir. Gen. van Financiën vond het noodig „speciaal eenige bepalingen te moeten daarstellen", in acht te nemen bij „de verantwoording dezer muntspeciën". De stipte naleving dier aanstonds te vermelden bepalingen werd door den w^d^. Chef van het Mil^t^. Dep^t^., den Overste Osten, dringend aanbevolen „ten einde deze door Z. E. den Kommissaris-Generaal in het belang van den soldaat genomene gunstige dispositie niets van haar weldadig doel verlieze" .... ([1]).

Welke waren nu die bepalingen, welke het belang van den soldaat heetten te bevorderen? De circulaire leert ze ons kennen.

1^e^. De menageboeken zullen voortaan, evenals de kasboeken en andere registers bij de korpsen, in twee kolommen, nl. in zilveren of koperen muntspeciën worden gehouden; en de ontvangsten en uitgaven nauwkeurig in zoodanige specie worden geboekt, waarin dezelven werkelijk hebben plaats gehad;

2e. als eenen vasten stelregel zal moeten worden aangenomen, dat de Europische soldaat ten minste alle vijf dagen één gulden zilveren munt uit de menage bekome en dat, hetgeen meerder mogt kunnen worden gedeeld, aan hen in koper zal worden gegeven, met dien verstande echter, dat de zilveren munt, welke volgens menageboek mogt overblijven, alvorens tegen den hoogst mogelijksten cours in koperen munt worde omgezet; zullende die agio bij dit boek in ontvangst worden gesteld;

3^e^. ook de aanteekeningen van ingekochte rijst, enz. bij inlandsche kompagnieën of detachementen, zullen in de voormelde beide muntspeciën moeten geschieden, zullende hetgeen alsdan mogt blijken van zilveren munt per 5 dagen over gebleven te zijn, alvorens tegen koperen munt worden verwisseld en daarna de deeling geheel in deze laatste munt plaats hebben; de agio op de zilveren munt zal bij deze aanteekeningen behoorlijk moeten blijken in ontvangst te zijn genomen;

4^e^. de indemniteit voor vivres in natura zoo voor de Europezen als Inlanders gegeven wordende, rekenen onder de bezoldigingen te behooren en worden dus ingelijks voor de helft in zilveren en voor de wederhelft in koperen munt betaald;

5^e^. troepen, die geene menage maken, hetzij dat dezelve op den voet van oorlog zijn verklaard, dan dat zulks ten aanzien van hun korps speciaal is bepaald

([1]) Mil^t^. Dep^t^. 4e Afd.; circulaire aan de Ond. Insp^s^ in de drie Groote Militaire Afdeelingen op Java. Batavia, 26 Febr. 1829, N°. 633. (Arch. Gen. Staf).

(zooals bij de djajèng-sěkars op hunne vaste standplaatsen zijnde, het geval is), ontvangen, zooals van zelve spreekt, hetzelfde gedeelte zilveren en koperen munt, waarin hunne soldij en vivresgelden door den Lande worden voldaan;

6e. om der regelmatigheidswille zullen de vorenstaande bepalingen moeten rekenen in te gaan met den 1en der aanstaande maand".

Gen. De Kock kon zich met het bepaalde niet vereenigen. Hij wilde er echter wel in berusten, „vermits ik uit artikel 5 ontdek, dat dezelve niet van toepassing is op het leger te velde ......" (1). Hij wilde het voorschrift „bij het leger (te velde, wel te verstaan) niet ingevoerd" zien, daar dit „opnieuw het schrijfwerk, dat reeds zoo menigvuldig voor de mobiele troepen is, vermeerderen" zou. Ook verklaarde hij zich „niet ingenomen met het bepaalde „over het omzetten van zilver tegen koper; het komt mij voor, dat de Departementen behoorende tot het Algemeen Bestuur dergelijke speculatiën niet moeten voorschrijven, veel minder dezelve publiek maken" (1).

Op deze terechtwijzing wist Osten niets anders te antwoorden dan dat „in alle contracten en andere transactiën met het Gouvt. zelve gesloten", op verlangen van den Com. Gen. de specie, waarin de uitbetaling geschieden zou, moest worden „gestipuleerd". Zooveel mogelijk, „als voor het Gouvernement voordeelig zijnde", werd steeds „betaling van koper bedongen".

Het Departement had vermeend, zoo schreef hij verder, „voor het welzijn van den soldaat zulke handelingen te kunnen en moeten voorschrijven als door het Gouvernement voor het belang van 's Lands financiën worden gevolgd" (2).

De Gen. De Kock nam Osten's bescheid voor notificatie aan. Hij wist bij ervaring, dat „het belang van 's Lands financiën" en dat van den soldaat destijds geen harmonisch geheel vormden en zag zeer goed in, dat onder het voorgeven het welzijn van den soldaat te bevorderen, er met de eene hand genomen zou worden wat door de andere was gegeven. Hij had kort en bondig verklaard van de bepalingen afkeerig te zijn en ze niet te zullen toepassen op het leger te velde; wat zou hij zich verder om de phraseologie van Osten bekommeren. Hem ging het belang der zijnen boven een waardeerend woord van den Landvoogd.

Het moet wel bevreemding hebben opgewekt, dat Gen. De Kock in zijn voorstel aan Du Bus, om de officieren een grooter deel van hun tractement in zilver te doen uitbetalen, daarbij gewag maakte van de „penurie" aan koper.

(1) De Kock aan wd Chef van het Milt. Dept. Magělang, 7 Maart 1829, No. 489. (Arch. Gen. Staf).
(2) Wd. Chef van het Milt. Dept. aan De Kock. Batavia, 18 Maart 1829, No. 897. (Arch. Gen. Staf).

Deze bestond omstreeks November 1828 inderdaad. Wel werden door den Dir. Gen. van Financiën steeds belangrijke bedragen koper ter verdere verdeeling over het oorlogstooneel naar Sĕmarang gezonden, maar te veel scheen er nooit te kunnen zijn. En toch was er veel, zelfs zeer veel koper in Midden-Java aanwezig.

Hoe die schijnbare tegenstrijdigheid: overvloed en gebrek tevens, te verklaren?

Eenvoudig door de omstandigheid, dat er twee soorten van duiten in omloop waren, waarvan er een wèl, de andere niet gewild was. Ieder, die oude duiten bezat, gaf ze ongaarne in betaling, terwijl betalingen aan 's lands kassen zooveel mogelijk met nieuwe duiten werden gedaan. Deze wederkeering hielden gaarne oude duiten aan, die waren altijd en overal gangbaar; weldra deden zij zelfs agio.

Daardoor liet zich, vooral in het laatste kwartaal van 1828, het gebrek aan gangbaar koper op onaangename wijze voelen. De afdoeningen moesten zelfs nu en dan geheel in zilver geschieden, want de nieuwe duiten waren veel minder talrijk dan de oude, waarbij nog kwam, dat men in Rĕmbang die muntsoort wel wilde aannemen, zoodat een goed deel van de in Midden-Java uitgegeven stukken naar die zijde was afgevloeid.

Van Batavia ging men intusschen voort duiten aan te voeren. Daarentegen was men te Sĕmarang, het bleek ons uit een brief van den Dir. Gen. van Financiën, niet immer even voortvarend met de doorzending naar Solo.

Medio November was de toestand zóó, dat Gen. De Kock zich verplicht zag, de meeste betalingen te doen geschieden voor ⅔ in zilver en voor het resteerende derde deel een bon te doen afgeven.

Op dezen bon zou koper ontvangen kunnen worden, zoodra dit weder beschikbaar was. Deze maatregel, onvermijdelijk geworden, wilde men niet dadelijk ook geheel van zilver zijn ontbloot, mocht uiteraard slechts een zeer tijdelijk karakter dragen.

De nieuwe duiten, waarvan men gehoopt had, dat de bevolking er zich spoedig aan zou gewennen, moesten desnoods als wettig ruilmiddel worden opgedrongen. Het ging zoo niet langer! Men durfde zelfs den colonnes, die op marsch moesten gaan, geen nieuwe duiten mede te geven; want zij konden daarvoor niets koopen. Een voorstel van den Ond. Insp. in Kĕdoe, om de oude duiten in 's Landskas aldaar aanwezig, ter besparing van zilver in betaling te geven, moest o.a. om zulk een reden worden afgeslagen.

Eindelijk, in het begin van '29, ging de Gen. De Kock er toe over den Res^t^. van Kĕdoe op te dragen, de krachtigste middelen tot verspreiding der nieuwe duiten aan te wenden. Die Resident, Valck, gelastte daarop den civiel

gezaghebber in Bagĕlen „om de nieuwe duiten van het Gouvernement aan de handelaren, pachters en Chinesche ingezetenen aldaar op te dringen".

Nahuys kon zoodanig optreden niet raadzaam vinden. Hij meende, dat zulke maatregelen „nimmer aan het voorgestelde doel beantwoorden en met oneindig veel botsingen en onaangenaamheden, gepaard met verloop van volk en groote misbruiken vergezeld" zouden gaan. Hij wilde daarom van zijn kant niet medewerken tot de uitvoering der door Valck uitgevaardigde bevelen, tenzij na „vooraf bekomen last van U.E." (¹).

Die last liet zich niet wachten. De invoering der nieuwe duiten was eenmaal onvermijdelijk geworden nu men sedert kort ook „de troepen in het Ledoksche gedeeltelijk in nieuwe duiten" (²) uitbetaalde.

Toch, ondanks dit krachtig optreden, bleef de nieuwe munt een zorgbarende aangelegenheid. In streken, waar het gezag van het Gouvernement domineerde, kon de bevolking tot zekere hoogte gedwongen worden, de nieuwe duiten als wettig betaalmiddel te aanvaarden; daar echter, waar Dipanĕgara's invloed zich nog deed gelden, baatten voorschriften niets.

Dit was o.a. het geval in Zuid-Bagĕlen en van daar waren dan ook klachten ingekomen van Aron-Binang en Rĕdja Sĕntika (met hunne barisans te Oengaran en te Mĕrdĕn gelegerd), dat zij, die toch al alleen „op eene bedekte wijze door het zenden van vrouwen als andersinds, iets van de omliggende Bazaars" konden verkrijgen, „met nieuwe koperen munt" daarin in het geheel niet zouden slagen.

De Comdⁿ. der bentengs, in bedoelde streek gelegen, hadden dezelfde ervaring opgedaan. Er moest dus „voor deze geheel afgezonderde buitenposten, die door vijanden zijn omgeven, eene uitzondering op de algemeene bepaling omtrent de betaling van koperen munt" (³) worden gemaakt.

Het pleit wel voor de gegrondheid der van Zuid-Bagĕlen gekomen klachten, dat wij Van Griesheim, Comdᵗ. der 3ᵉ mob. col. te Gamplong, zich in denzelfden geest hooren uitlaten, en dat wel bijna twee maanden later. „Doordien", schreef hij, „de mob. colonne Nº 3 onder administratie te Djocjakarta is, ... worden de traktementen, gras- en koeligelden, evenals in Kĕdoe, in half zilver en koper betaald; dit laatste echter in nieuwe duiten of bij den Inlander onder onder den naam van krepée bekende munt. Dit zijn een soort van duiten, welke zelfs aan de stranden niet gangbaar zijn. Het is dus moeilijk voor alle uitgaven. De soldaat verliest aanmerkelijk op zijne besoldiging en het is voor

(¹) Nahuys aan De Kock. Solo, 14 Februari 1829, Nº. 337. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Nahuys. Magĕlang, 16 Februari 1829, Nº. 338. (Arch. Gen. Staf).
(³) Michiels aan De Kock. Wanasaba, 6 Maart 1829. (Arch. Gen. Staf).

den aankoop van gras niet doenlijk voor de toegestane som hetzelve te krijgen" ([1]). De Kapitein verzocht dus om, evenals in Kĕdoe geschiedde, zijn deel koper voor de helft in oude duiten uitbetaald te zien.

Uit een en ander blijkt wel, dat de nieuwe duiten toen, in April '29, nog lang niet populair waren. De groote fout van het nieuwe stelsel was, behalve natuurlijk de irrationeele en geheel willekeurige waardeverhooging van het koper, dat men naast de nieuwe stukken de oude behield, in stede die aan de circulatie te onttrekken, en dit te meer wijl hunne intrinsieke waarde inderdaad grooter was dan die der nieuwe.

Toch, de bezwaren ten spijt, gingen de nieuwe duiten er langzamerhand in. Roest kon althans in het laatst van Januari '29 aan den Comd[t]. van Lĕdok schrijven, dat de nieuwe duit „o.a. te Djocjakarta alwaar ze bijna in het geheel niet gangbaar is geweest, thans zoo goed als gelijk met de oude koperen munt" ([2]) stond. Dat o.a. moest doen vermoeden, dat het in enkele andere streken even goed ging. Hoe weinig juist dit was, hadden wij reeds gelegenheid op te merken.

De „penurie" aan koper in het laatst van '28 had, wij wezen er reeds op, ten gevolge gehad, dat er belangrijk meer zilver was uitgegeven dan wenschelijk was geweest. Ruime en geregelde toezending van deze specie was dus meer dan ooit noodig; maar juist daaraan schijnt het te hebben gehaperd. Toen in Maart '29 te Magĕlang voor 's Lands kas *f* 50.000 zilver noodig was, kon de Res[t]. van Sĕmarang aan het verzoek niet voldoen, en zijn aanschrijving aan den Dir. Gen. van Fin. werd niet onmiddellijk door een remise gevolgd.

Den 6[en] April wendde Gen. De Kock zich persoonlijk tot dien Directeur en, toen medio dier maand nog geen zilver gekomen was, riep hij de tusschenkomst van den Com. Gen. in. Toen was trouwens het gebrek aan zilver zoo nijpend geworden, dat bij den agent der Factorij *f* 7650 moesten worden opgenomen. De Gen. drong bij den Landvoogd op spoedige voorziening aan, „daar het gebrek aan fondsen voor het Leger te velde vooral in oogenblikken zooals deze, dat hetzelve zich in beweging stelt, de nadeeligste gevolgen kon hebben" ([3]).

De medewerking van Du Bus liet niets te wenschen over. Uit de behandeling der financieele aangelegenheden bleek ons echter voldoende, dat die medewerking geheel het gevolg was van De Kock's opmerking, dat hij niet over „die ruimte van geld" beschikte, welke hij in het belang der zaak noodig oordeelde. Ook, wij komen hier later op terug, was het Du Bus duidelijk

---

([1]) Van Griesheim aan De Kock. Gamplong, 23 April 1829. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Roest aan den Comd[t]. van Lĕdok. Magĕlang, 28 Januari 1829, N°. 185. (Arch. Gen. Staf).
([3]) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 14 April 1829, N°. 774. (Arch. Gen. Staf).

geworden, dat de Koning ontstemd was over de tweedracht, welke tusschen hem en Gen. De Kock bestond. Hij begreep wat te moeten inbinden; zijn „verantwoordelijkheid" was niet „gedekt", als hem het rechtmatig verwijt kon worden gemaakt onvoldoende te hebben medegewerkt. De Dir. Gen. van Fin. kreeg dus een schrijven, waarin hem verzocht werd, te willen mededeelen welke maatregelen bereids genomen waren, en waarin hem tevens werd opgemerkt, „dat welke ook de schaarschte aan zilver bij andere kassen zijn moge, het steeds als een onvermijdelijke en dringende noodzakelijkheid, waartegen geene andere redenen kunnen opwegen, moet worden en blijven beschouwd, dat die van Samarang steeds behoorlijk daarvan voorzien zij, ten einde men in geen geval hoe ook genaamd, daaraan ten nadeele van het Leger gebrek ondervinden moge" ([1]).

Aan Gen. De Kock werd van deze missive een afschrift gezonden, terwijl Du Bus in het begeleidend schrijven de hoop uitdrukte „dat aan Uwer Excellentie's verlangen volkomen zal voldaan worden" ([2]).

Die hoop werd bewaarheid. Reeds den 24[en] d.a.v. kon de Res[t]. van Sĕmarang den Opperbevelhebber berichten, dat een bezending zilveren specie hem in staat stelde gedeeltelijk in de behoefte te voorzien, en dat nog meer zilver verwacht werd.

Wij kunnen hiermede het onderwerp voorloopig laten rusten. Van welke beteekenis de muntquaestie voor de te velde zijnde troepenmacht is geweest, behoeft geen naderen commentaar. Er rest ons slechts een woord van waardeering uit te spreken voor het leger, dat in weerwil van de minder billijke behandeling zijn plicht bleef vervullen onder de meest neerdrukkende omstandigheden, een woord van hulde ook aan den man, die krachtig de zijnen aan eerbiediging van het gezag wist te houden, maar tevens, even bezadigd als flink, alles aanwendde om hun lot te verbeteren.

([1]) Du Bus aan den Dir. Gen. van Fin. Batavia, 19 April 1829, N°. 1. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 20 April 1829, N°. 3. (Arch. Gen. Staf).

HOOFDSTUK II C.

OVER HET ADMINISTRATIEF LEGERBEHEER IN HET ALGEMEEN EN OVER DE VERPLEGING IN HET BIJZONDER.

De periode 1828—'29 is rijk aan voorbeelden van verbeteringen op administratief gebied. Du Bus of zijn Buitenzorgsche adviseurs en Timmermans [1] gaven er beurtelings den stoot toe.

In het begin van Mei van eerstgenoemd jaar gaf de Landvoogd aan Gen. De Kock te kennen, dat hem eenige wijzigingen in het „Reglement op de reis en verblijfkosten van officieren" [2] noodig voorkwamen, waarom hij den Gen. een project van een nieuw reglement deed toekomen. Deze achtte dit „volkomen doelmatig", doch wenschte op te merken — en dit is voor de kennis der toenmalige legertoestanden wel van belang —, dat het niet gewenscht was, om door bepalingen Adj. Ondoffn. te assimileeren aan officieren. Met „Kadets" was het wat anders, wijl dezen met officieren omgang hadden. Aan 2e Luits. moest men bij reizen te water evenals aan 1e Luits. tafelgelden toestaan. Zij aten evenals de laatsten in de kajuit, wat voor kadets „strikt genomen" [3] niet noodig was.

---

[1] Zie noot 2 blz. 330 van Deel III. Daar wij van Timmermans geen gunstigen indruk mochten krijgen, achten wij het tot staving onzer meening, dat 's Kolonels betrouwbaarheid te wenschen liet, noodig den lezer bekend te maken met de volgende aanteekening op Timmermans' stamboek: „Bij vonnis van den Raad van Justitie te Batavia, dd. 29 Januari 1851, schuldig verklaard aan opzettelijke ontrouw, door een ambtenaar in zijne openbare betrekking gepleegd, met schennis van den eed bij het aanvaarden derzelve afgelegd, en aan valschheid in openbare acten, en diensvolgens veroordeeld tot de straf van confinement in een tuchthuis voor den tijd van vijf achtereenvolgende jaren, opgevolgd door verbanning uit Ned.-Indië voor een gelijk tijdvak van vijf jaren, met verklaring wijders, dat hij voor altijd is onbekwaam tot het vervullen van waardigheden, ambten, posten en bedieningen".

Wij zouden van dit vonnis geen melding gemaakt hebben, zoo niet enkele van Timmermans' handelingen als Inspecteur en Chef der Milt. Adm., ons aanleiding hadden gegeven tot het vermoeden, dat de persoon in quaestie naast lof voor zijn ijver ook blaam voor zijn weinige rechtschapenheid heeft verdiend.

[2] Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 6 Mei 1828, No. 32. (Arch. Gen. Staf).

[3] De Kock aan Du Bus. Magëlang, 12 Mei 1828, No. 497. (Arch. Gen. Staf).

Hebben wij hier te denken aan een verhouding van 1e Luits. en 2e als bij de Marine nog bestaat tusschen Luits. ter zee en adelborsten?

Kadets van alle graden waren adspirant-officieren, meest officierskinderen. Hun omgang met reeds de epauletten dragende militairen laat zich uit het leven te velde wel verklaren.

Bij Besl. van 9 Aug. 1828 No 2 werd het nieuwe Reglement vastgesteld. Het was nauwelijks een maand in werking, of tegen een der artikelen rezen ernstige bezwaren, nl. tegen dat, waarbij de prijzen waren bepaald, welke voor de verschillende transportmiddelen in rekening mochten worden gebracht. Voor eenige streken was het tarief te laag met dat gevolg, dat dáár reizende officieren zich verplicht zagen het ontbrekende uit eigen zak bij te passen. Het Milt. Dept. richtte daarover vertoogen aan de Reg., echter zonder gevolg. Du Bus wilde van uitzonderingsbepalingen niets weten; zij zouden slechts „tot vele misbruiken" aanleiding geven en „eene goede administratie" ([1]) in den weg staan. Toen wendde het Milt. Dept. zich tot Gen. De Kock met het verzoek zijn invloed aan te wenden, om den Com. Gen. tot het opheffen der onbillijkheid te bewegen. De Gen. meende zich evenwel te moeten onthouden, al vond ook hij een wijziging der geincrimineerde bepaling zeer wenschelijk. Het Milt. Dept. had de zaak, welke juist voor de officieren in Midden-Java van zooveel gewicht was, aangevat zonder er hem vooraf in te kennen. Het was daarmede verkeerd gegaan en het ging niet aan nu den Opperbevelhebber er voor te spannen, vooral niet, omdat de Gen. geen nieuwe argumenten wist aan te voeren, om den Com. Gen. tot een nadere, gunstiger beschikking te bewegen ([2]).

Een ander artikel van het bewuste reglement, luidende: „geen daggelden hoegenaamd kunnen worden te goed gedaan aan officieren, welke tot het doen van reizen binnen de limiten van het tooneel des oorlogs verplicht zijn", gaf de Rekenkamer aanleiding om te vragen: welke die limieten waren?

Uit De Kock's antwoord, 13 Oct. 1828 No 2272, bleek ons, dat de Gen. de vraag niet letterlijk heeft opgevat, maar zóó als ware hem verzocht op te geven: tot waar zich de invloed des oorlogs op den levensstandaard deed gevoelen. Die opvatting, meer geschikt om de billijkheid te dienen dan om de resultaten van zijn krijgsbeleid te illustreeren, getuigde van 's Opperbevelhebbers warme belangstelling in het wel en wee zijner ondergeschikten. Die belangstelling was lang niet overbodig bij het fiscaal optreden van Du Bus en den haast nog grooteren ijver van Timmermans. Jammer maar, dat de laatste dadelijk gereed

([1]) Besl. Com. Gen. 18 Sept. 1828, No. 9. (Arch. Gen. Staf).
([2]) De Kock aan het Milt. Dept. 26 Sept. 1828, No. 2151. (Arch. Gen. Staf).

stond zijn beginselen prijs te geven, als zijn eigen belang er mede gemoeid was. Dat bleek bv. uit het bezwaar, dat hij in Nov. '28 opwierp tegen een artikel van het boven besproken Reglt. op de reis- en verblijfkosten, welk artikel de bepaling inhield dat „aan geen officier van welken rang en wapen ook, bij het mobiele leger dienst doende, eenige betaling van daggelden of verblijfkosten, onder welke benaming ook, zal plaats hebben, en dat zij, geen vivres genietende ingevolge art. 8 van het marschreglement, gedefroijeerd zullen worden". Bij ampliatie op dit besluit was nader bepaald, „dat de officieren te velde dienst doende de drie gulden daags volgens het marschreglement niet zullen kunnen declareeren, wanneer zij geen bewijzen overleggen, dat zij geen voeding, door plaatselijk gebrek van dien, hebben kunnen genieten".

Timmermans maakte nu en dan inspectiereizen en het kan ons dus niet verwonderen, dat het „zijn intime overtuiging" was dat „die bewijzen moeijlijk te krijgen zijn voor den officier, te meer omdat hij soms op plaatsen vernacht, waar geen andere autoriteit is dan een inl. hoofd". Hij gaf derhalve in overweging om aan officieren in commissie reizende het recht te geven „.... om zonder die bewijzen te declareeren en geen Kompagniesvivres op te brengen" (¹). De Generaal besliste conform.

Dezelfde Timmermans schreef, op inspectie zijnde, den 22sten Januari 1829, Ir 132, aan Gen. De Kock, dat het hem te Magĕlang uit een gesprek met den fr. Ond. Insp. Van Hogerlinden (²) gebleken was, dat de officieren daar en in Lĕdok allen in de bentengs logeerden, doch desniettegenstaande in het genot waren gesteld van huishuurindemniteit. Dat was niet recht, meende Timmermans, en hij gelastte derhalve den Ond. Inspecteur te Sĕmarang, om die betalingen niet langer te doen plaats hebben en bovendien het ten onrechte genotene te verhalen op hem, die de autorisatie had verleend, i. c. op den Majoor Michiels. Te Wanasaba had Timmermans de woningen in de benteng gezien. „Zij zijn niet ruim doch men woont er evenwel in". Voor hem, die er zelf niet in behoefde te wonen, reden genoeg om het recht op geheele of gedeeltelijke indemniteit uit te sluiten, zelfs al waren, zooals de belanghebbenden beweerden, hunne woningen uit eigen middelen bekostigd. Timmermans geloofde er niet veel van, maar wilde, in afwachting van het resultaat van een nader onderzoek, wel toestaan, dat de uitvoering van zijn last werd verdaagd.

Michiels nam echter met het voorgevallene geen genoegen. Kort van stof

---

(¹) Timmermans aan De Kock. Magrlang, 25 Nov. 1828, No. 877. (Arch. Gen. Staf).

(²) Van Hogerlinden, Johannes geb. 1 Maart 1795 te Helmond. Soldaat 24 Mei 1815. — 2e Luit. 3 Sept. 1823. — 1e Luit. 1 Sept. 1832. — Kapt. 24 Aug. 1835. — Tweejarig verlof 14 Oct. 1836. — Gep. 23 Sept. 1838. — Overleden 17 Aug. 1857.
1826/1830 Vorstenlanden — Java-Medaille.

en er over gebelgd, dat zijn geloofwaardigheid in twijfel was getrokken, diende hij onverwijld bij den Opperbevelhebber zijn beklag in en deed de huizen afbreken. Zijnen officieren vergunde hij om buiten de benteng een woning te betrekken.

Gen. De Kock stelde hem in het gelijk en onderhield Timmermans over zijn al te groote voortvarendheid.

Het was de eerste maal niet, noch zou het de laatste zijn, dat de Mil^t. Adm^le. met troepenofficieren in conflict kwam. Administratieve beslommeringen waren dezen verre van aangenaam en daarbij ging de ijver van Timmermans en diens personeel vaak verder dan door den dienst werd vereischt en met de belangen van anderen overeen te brengen was. Botsingen kwamen dan ook herhaaldelijk voor. Nu eens was het de toon in officieele brieven, welke den heeren der administratie niet beviel, dan weder waren het handelingen als van Timmermans tegenover Michiels, die kwaad bloed zetten. Het meest gaven verantwoordingen van vivres- en koeliegelden aanleiding tot scherpe correspondentie.

Werkte het leven te velde een richtig beheer niet in de hand, de eerlijkheid liet ook wel eens te wenschen over. Timmermans was echter maar al te spoedig bereid kwade trouw te vermoeden en ook uit te spreken. Le Bron, Ledel, Bauer en anderen, eerstgenoemde wellicht niet ten onrechte, trachtte hij bij verschillende gelegenheden in een ongunstig daglicht te stellen, zonder echter voor zijn wantrouwen overtuigende bewijzen aan te voeren.

Die lichtvaardigheid viel bij den Opperbevelhebber niet in goede aarde en bezorgde den ijverigen Overste, die zelf niet zuiver op den graat was, menigmaal een scherpe berisping.

Zoo weinig kameraadschappelijk zijn optreden was tegenover de troepenofficieren, zoo warm was Timmermans' belangstelling voor zijn personeel.

Toen b.v., ingevolge Besl. van den Luit. Gouv. Gen., dd. 19 Mei 1828, N° 14, een ontwerp moest worden ingediend van „Voorschriften nopens het houden van monsteringen bij de Landmagt in Indië", drong hij aan op uitbreiding van het personeel, niet alleen omdat het werk in omvang zou toenemen als het project werd aangenomen, maar ook omdat „de vooruitzigten op avancement zoo slegt staan" (1).

Het eerste argument was volkomen juist, want de geprojecteerde bepalingen betroffen niet de monsteringen alleen. Timmermans adviseerde dan ook om den titel van het nieuwe voorschrift uit te breiden met de woorden: „Mitsgaders

---

(1) Timmermans aan Gen. De Kock. Sĕmarang, 1 Juli 1828, N°. 30. (Arch. Gen. Staf).

voor het opnemen der administratie bij de korpsen, hospitalen, enz., en voor het doen van administratieve inspectie op de Buitenetablissementen".

Over het tweede bestond echter verschil van gevoelen; dit blijkt, uit het advies van Gen. De Kock op een door Timmermans ingediend voorstel „tot tijdelijke uitbreiding van het korps officieren der Militaire Administratie" (1). Gen. De Kock, hoezeer ook de verdiensten van het korps op prijs stellende, meende, dat er geen reden bestond om juist dit boven de troepenofficieren te bevoorrechten. Van allen werd veel gevergd en de heeren der administratie hadden „in vergelijking met de andere officieren van het Leger geene onvoordeelige carrière" gemaakt. Bovendien was de formatie van dien dienst „nog niet lang geleden en dus tijdens dezen oorlog, door Z.E. den Kom. Gen. opnieuw gearresteerd" (2), zoodat men bezwaarlijk reeds nu een nieuwe wijziging kon voorstellen.

Daarmede was de zaak voorloopig van de baan; voorloopig, want Timmermans kwam er in Februari 1829 op terug. Toen werd de zwakke gezondheid van den Ond. Insp. Lucassen (3) aangevoerd als dringende reden om de formatie van het korps tijdelijk uit te breiden.

Lucassen had reeds in de helft van 1828 voor een goed deel den dienst van Timmermans overgenomen, omdat deze, na eerst inspectiereizen over het geheele oorlogstooneel te hebben gemaakt, naar Buitenzorg moest gaan, om met den Com. Gen. persoonlijk over eenige belangrijke aangelegenheden te spreken. Daar Lucassen echter sukkellende was en het werk niet af kon doen, had Timmermans dien Majoor een ander, subaltern, officier toegevoegd om hem bij te staan. Lucassen's toestand werd voortdurend slechter en gedoogde ten laatste niet langer, dat de patiënt nog eenig werk, hoe weinig ook, verrichtte; een langdurige, volstrekte rust werd voorgeschreven. Nu stelde Timmermans voor, den Majoor Lucassen als loon voor zijn ijver, welke hem zijn gezondheid had gekost, tot Overste te bevorderen en den Kapt. Gabrij (4) tot Majoor, omdat hij den hoofdofficiersrang voor het vervullen van de gewichtige betrek-

(1) Wd Chef v/h Milt. Dept. aan De Kock. Batavia, 10 Juli 1828, No. 1778 4e Afd. (Arch. Gen. Staf).

(2) De Kock aan Wd Chef v/h Milt. Dept. Magëlang, 17 Juli 1828, No. 1637. (Arch. Gen. Staf).

(3) Lucassen, Theodorus geb. 3 Aug. 1792 te Bemmen, bij Kleef. Bij het 2e Regt. Jagers te paard, 1 Febr. 1812. — Fourier, 11 April 1812. — Wachtmr., 20 Nov. 1813. — Rusland 1814. — 1e Luit. Kw.mr., 20 Oct. 1814. — Naar Indië, 29 Oct. 1815. — Adjt.-Insp. 1e kl., 21 Jan. 1818. — Id. 2e kl., 4 Juli 1821. — Tweejarig verlof. — Van verlof terug, 22 Febr. 1827. — Ond. Insp. 1e kl. i/d 2e Gr. Milt. afd., 10 April 1828. — Luit. Kol. 22 Maart 1830. — Kol. Insp. en Chef, 17 Jan. 1833. — Eervol gepens., 12 Nov. 1836. — Terug naar Nederland, 6 Maart 1837.

1812 en 1813. Duitschland. — R. M. W. O. 4e kl., 3 Juli 1820. — Van medio Juni 1828 t/h eindigen der onlusten op Java als Ond. Insp. — Java-medaille. — R. v/d N. L. 26 Aug. 1833. — 3 Aug. 1830. — Werkzaam b/d reorganisatie v/h Leger te Velde.

(4) Gabry, Gerrit, geb. 24 Oct. 1793 te Gouda. Vrijwilliger, 23 Aug. 1814. — Korpl., 5 Sept. 1815, — Fourier, 11 Dec. 1815. — Naar O. I., 31 Dec. 1816. — 2e Luit.-Kw.mr., 24 Sept. 1823. —

king van Onder-Inspecteur der 2e Groote Milt. Afd. bepaald noodig oordeelde.

Met deze voorstellen nam Gen. De Kock genoegen. Lucassen en Gabrij werden voor bevordering voorgedragen en met hen de personen, die door deze opschuiving tevens voor rangsverhooging in aanmerking kwamen.

Intusschen was, zeker niets te vroeg, het door Timmermans ontworpen reglement op het houden van monsteringen, na eenigszins gewijzigd te zijn gearresteerd. Het bevatte voorschriften niet alleen met betrekking tot de monsteringen maar tot de militaire administratie in haar geheelen omvang (1).

Inderdaad konden deze monsteringen met andere maatregelen van gelijke strekking veel tot verbetering in het algemeen beheer bijdragen, al zou het uiterst lastig zijn om den achterstand geheel bij te werken. Die achterstand was groot. Het Milt. Dept. moest erkennen, dat het stamboek sedert eenige jaren niet was bijgehouden, als gevolg van den oorlogstoestand. Het grootste gedeelte van het Leger bevond zich te velde, de korpsen waren over verschillende punten verdeeld en mutatiën daarbij kwamen niet immer ter kennis van de betrokken Comdn., dus nog minder tot die van het Dept. Bij marschen gingen wel eens ransels verloren en daarmede ook de zakboekjes. Na excursies moest niet zelden een groot deel der manschappen eener colonne in de hospitalen worden opgenomen, soms 30 à 40 tegelijk, en dit gaf wel eens aanleiding, dat de hospitaalbiljetten niet naar eisch werden ingevuld, ja, vaak niet meer dan den naam des lijders bevatten.

Dezelfde oorzaken werden ook aangevoerd als redenen, dat er zooveel boedels van overleden militairen onverantwoord waren gebleven. In Nov. '28 bedroeg dat aantal niet minder dan 157. Die achterstand, verklaarbaar reeds uit het geheel of gedeeltelijk ontbreken van administratieve bescheiden der overledenen, moest wel ontstaan, waar het niet zelden gebeurde, dat in één boedel de offn.-commn. vier, vijf malen verwisselden.

Wel beschouwd was een destijd door Gen. Van Geen genomen maatregel, waarbij de zakboekjes waren afgeschaft, de bron van alle kwaad. Men had dit gedaan, omdat die boekjes te velde toch vaak zoek raakten. Maar verkeerd was het, omdat het toezicht op de betaling, de kleeding, enz. bij overgang van den man naar een ander korps of gedeelte van een korps er zoo goed als onmogelijk door gemaakt was.

Om aan de verwarring een eind te maken, vaardigde Gen. De Kock

---

Adjt. Insp. 1e kl., 23 April 1829. — Kapt. Kw.-mr., 4 Dec. 1830. — Ond. Insp. 2e kl., 29 Dec. 1837. — Tweejarig verlof, 8 Nov. 1842. — Intendant 2e kl., 13 Sept. 1844. — Eervol gep., 23 Juli 1846. — 1815, Frankrijk. — 1818, Borneo. — Malakka. — Riouw. — 1819, Palembang. — 1827/29, Onlusten op Java. — Java-medaille.

(1) Bijlage No. 6.

den 15en Dec. 1828 een circulaire uit aan alle korps- en dets.-comdn., waarbij de zakboekjes in eere werden hersteld en last werd gegeven om die „livretten" steeds goed bij te houden, de hospitaalbiljetten behoorlijk in te vullen, alle voorkomende mutatiën tijdig aan de Korps Comdn. te berichten en de achterstallige boedelzaken met bekwamen spoed te regelen. Sterktestaten moesten voortaan voor den 10en van de maand aan het hoofdkwartier worden ingediend.

Of het wat geholpen heeft? Men mag er aan twijfelen, want in Mei van hetzelfde jaar was een dergelijke aanschrijving gedaan op verzoek van Timmermans. Nu echter kwam de druk van boven, of juister, uit Nederland. Maar van waar en hoe krachtig ook op verbetering werd aangedrongen, wat baatte het zoolang men de gegevens miste om haàr mogelijk te maken! Het Milt. Dept. begreep dit ook zoo en meende, dat eerst het einde der onlusten volledige opheldering zou kunnen brengen. Men zou dan de namen der nog in leven zijnde militairen kunnen opnemen en de ontbrekenden als overleden afschrijven (1).

Men ziet dat het ideaal van een richtig beheer nog lang niet was bereikt. Ons oordeel moet echter zacht zijn, want wel behoort te worden bedacht, dat het Leger nog verkeerde in het eerste stadium van ontwikkeling en dat een regelmatige voortschrijding daarvan door den oorlogstoestand zeer werd belemmerd, ondanks de pogingen om tot orde en regelmaat te komen. Maar des te meer moet men het ijverig streven der autoriteiten op prijs stellen, want er werd veel gedaan. Zoo werd bij Res. van den Lt. G.G., 31 Maart 1829 Ro 4, vastgesteld „het Algemeen Reglement voor het genot der indemniteit van fourages", waaruit wij slechts vermelden, dat de fourage voor één paard *f* 10 bedroeg en dat subalterne officieren boven de 50 jaar alsmede die, welke wegens verminking voor den vijand daaraan voor hun dienst behoefte hadden, aanspraak konden maken op de fourage. De verdienste van het Reglt. was ongetwijfeld daarin gelegen, dat alleen aan zulke officieren fourage-indemniteit werd verstrekt, die voor hun dienst een paard noodig hadden. Indemniteit als middel om het tractement te verhoogen was er mede afgeschaft.

Een andere regeling was die der betaling van zulke officieren, die, na op wettige wijze kennis te hebben bekomen van hun ontslag of pensionneering, om welke reden ook, nog eenigen tijd bleven doordienen. Met alteratie der Res. van den Lt. G. G., 2 Dec. 1828, Ro 15, werd bij Besl. van dezen, dd. 24 Dec. 1828, Ro 10, bepaald, dat zulke officieren het volle tractement zouden genieten tot den 1en der maand volgende op die, waarin zij hun dienst hadden gestaakt.

(1) Wd. Chef van het Milt. Dept. aan Gen. De Kock. Batavia, 13 Nov. 1828, No. 9/11 1e Afd. (Arch. Gen. Staf).

Ook de passagekosten naar Nederland werden geregeld en vastgesteld op *f* 480 voor elk volwassen persoon en op *f* 240 voor kinderen beneden den leeftijd van 12 jaren. Bovendien werd aan elken volwassene 70 cents, aan elk kind 35 cents daags, gedurende 120 dagen, voor scheepsvoeding te goed gedaan. (Res. Ind. Reg. 12 Dec. 1828 Nº 41). Daar echter de Koning de beslissing had over het al dan niet verleenen van goedkeuring van den vrijen overtocht, moesten, als die niet werd verleend, de transportkosten worden terugbetaald.

Met het oog op de duurte der levensmiddelen in de Buitenbezittingen werd bij Besl. van den Com. Gen., 11 April 1829, Nº 10, aan de officieren daar *f* 1.00 daags toegelegd en aan de minderen een extra-verstrekking gedaan van ⅓ ℔ gezouten vleesch voor Eur. en ⅛ ℔ dèngdèng en ¼ ℔ gedroogde visch voor Amb. en Inlanders. Werden die vivres niet in natura verstrekt, dan moest de indemniteit in het belang der menage worden aangewend.

Uit dezen tijd dateert ook het gebruik van een menageboek en de eveneens nog bestaande gewoonte, om een onderofficier te belasten met het voeren der menage en hem bij het inkoopen der daarvoor benoodigde artikelen te doen bijstaan door een paar minderen.

Timmermans had een en ander te Buitenzorg ontworpen. Hij was daarheen opgeroepen door den Com. Gen., die hem, zooals wij reeds vermeldden, persoonlijk over eenige belangrijke aangelegenheden de legeradm[ie]. betreffende, wilde raadplegen.

Verwondering zal dit bezoek aan Buitenzorg destijds wel niet hebben verwekt, afgunst mogelijk wel. Timmermans bezat organiseerend talent, en er moest georganiseerd worden. Hij zag in bezuiniging de hoogste verdienste in een tijd toen, en waarschijnlijk ook omdat, er een Landvoogd aan het hoofd stond, die bezuiniging in zijn banier voerde. Zelf groote werkkracht bezittende wist hij daarmede ook zijn personeel te bezielen. Hij moest dus wel in het oog vallen. Dat Du Bus gunstig over hem dacht, was bekend. Het laatst was dit ten duidelijkste gebleken in September 1828. Timmermans had toen belangrijke voorstellen gedaan en Gen. De Kock, daarmede hoogelijk ingenomen, had die voorstellen den Com. Gen. toegezonden, opdat deze kon beoordeelen „met welk een orde en eenheid de administratieve dienst bij het Leger wordt gevoerd" (¹).

Toen Du Bus de stukken terugzond, verklaarde hij daaruit met genoegen te hebben ontwaard „dat de Insp. en Chef Timmermans zich door buitengewonen vlijt en ijver voortdurend verdienstelijk maakt, onafgebroken doorwerkt, om

(¹) De Kock aan Du Bus. Magëlang, 29 Sept. 1828, Nº. 628. (Arch. Gen. Staf).

eenen geregelden administratieven dienst van het leger te verzekeren en op dien voet te brengen, waarop dezelve thans gebragt is en zulke voordeelige resultaten aanbiedt [1].

Voorwaar een schoone loftuiging, te meer van beteekenis, wijl Du Bus daarmede niet gul placht te zijn. En bij woorden bleef het niet. De Com. Gen. schonk aan den hem door den Opperbevelhebber gegeven wenk de noodige aandacht en verzocht dezen om hem mede te deelen, of hij „het niet met mij eens is, dat ZHEG. (Timmermans) tot Kolonel zoude behooren te worden bevorderd en zulks te meer daar hij reeds over de twee jaren in den rang van Luitenant-Kolonel dient?".

Gen. De Kock, die Timmermans van allen, die hij waardig had gekeurd, om wegens buitengewonen dienstijver aan den Landvoogd te worden aanbevolen, de eerste had genoemd, was het natuurlijk geheel met den Com. Gen. eens. Hij haastte zich den belanghebbende met het voornemen van den Com. Gen. bekend te maken, en Timmermans, opgetogen, verklaarde niet bij machte te zijn, om „af te schetsen hoezeer gevoelig" hij over de hem toegedachte onderscheiding was.

Besluiten wij de behandeling der maatregelen op algemeen administratief gebied met de mededeeling, dat een door Timmermans ontworpen „Instructie voor de verantwoording van vivres en fouragegelden bij de troepen te velde" [2] den 19^{den} Dec. 1828 door den Opperbevelhebber werd gearresteerd en dat in Februari d.a.v. de samenstelling werd gelast van Raden van administratie voor alle onderdirectiën der artillerie en der genie, een maatregel, waarover reeds sedert medio '27 was gedacht en waarin het Mil^{t}. Dep^{t}. „het eenigste middel" zag „om de ontrouwe handelingen met Gouv^{ts}. gelden van de magazijnmeesters te voorkomen" [3].

Welk levendig aandeel de Com. Gen. persoonlijk in de tot standkoming van doeltreffende verbeteringen nam, blijkt wel hieruit, dat hij in Dec. '28 zijn wensch te kennen gaf, om te weten of de reglementen en andere bepalingen door hem vastgesteld door de ondervinding gebleken waren vatbaar te zijn „voor eenige verbetering, wijziging of ampliatie". Die vraag was minder eenvoudig te beantwoorden. Bescheid werd er dan ook niet heel spoedig op gegeven en bleef zelfs zoolang uit, dat het Mil^{t}. Dep^{t}. in Maart '29 door den Alg. Secr^{s}. moest worden aangeschreven, wat meer haast met de afdoening dier zaak te maken.

---

(1) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 9 Oct. 1828, N°. 39. (Arch. Gen. Staf).

(2) Bijlage N°. 7.

(3) W^{d}. Chef Mil^{t}. Dep^{t}. aan Gen. De Kock. Batavia, 10 Maart 1829, N°. 349. 2^{e} Afd. (Arch. Gen. Staf).

Wij kunnen nu dit gebied verlaten, om de werkzaamheden der Mil[t]. Adm[ie]. op dat der eigenlijke verpleging nader te beschouwen.

Een doeltreffende verpleging eischt hare ondergeschiktheid aan het gebruik der troepen, m.a.w., het verplegingsstelsel behoort zich aan te passen aan de wijze van krijgvoering, niet omgekeerd. In den Java-Oorlog met zijn na Gawok gevolgd stelsel van bentengs en mobiele colonnes, was men als vanzelf aangewezen op de magazijnsverpleging. Den mobielen-colonnes moest vrijheid van beweging verzekerd zijn en deze was slechts denkbaar bij een onafgebroken beschikking over krijgs- en levensbehoeften. Zoo kwam men er noodwendig toe, om in elk der voor die col[s]. aangelegde kampementen de noodige voorraden op te leggen. Rukte de col. uit, dan was de beveiliging van haar kampement de taak van de bezetting der in de nabijheid daarvan opgeworpen versterking.

De voorraden hier bedoeld werden van den hulpbasis Magĕlang — in een vroegere periode Solo — dan wel rechtstreeks van den hoofdbasis Sĕmarang aangevoerd en aangevuld, alles natuurlijk voor zooveel in de behoeften der troepen niet door de geoccupeerde streken zelf kon worden voorzien. De aard van den oorlog verklaart voldoende, dat dit laatste in den aanvang slechts in zeer geringe mate het geval kon geweest zijn en dat eerst langzamerhand van de hulpmiddelen door het land voortgebracht, een voordeelig gebruik kon worden gemaakt.

Hoe grooter de moeilijkheden van het transport, hoe grooter de neiging om krijgsvoorraden op te leggen. Van Sĕmarang als centraaldepôt met Magĕlang als tusschenhoofdstation, zien we eerst de standplaatsen der colonnes en de steeds talrijker wordende bentengs van leef- en krijgstocht voorzien, daarna het stelsel in dien zin gewijzigd, dat niet langer elk dier punten doch slechts enkele daarvan met voorraad werden uitgerust.

Op die enkele punten, gunstig ten opzichte van eenig troepencomplex gelegen, verrees dan een magazijn van waaruit colonnes en bentengs het noodige konden putten. Het streven was een voorraad voor minstens drie maanden ter beschikking te hebben. Wat de bentengs betrof, deze werden in den regel voor een maand voorzien. Maakten de gesteldheid van den bodem, de stoutmoedigheid des vijand, in het algemeen bijzondere omstandigheden de voorziening van enkele posten tot een moeilijke taak, dan geschiedden de fourageeringen voor langer tijd. Ook als belangrijke en uitgestrekte bewegingen in het vooruitzicht waren, werden de bentengs op de marschrichting gelegen, tijdig van grootere voorraden voorzien. Was afsluiting hoofddoel, het geven van steunpunten aan de ageerende colonnes stond er naast en maakte de bewegingen onafhankelijker van de verpleging. Dit voordeel was vooral toen belang-

rijk, omdat de colonnes met hun nasleep van hulptroepen, barisans en koeli's niet zelden een aanmerkelijke verplegingssterkte hadden.

De decentralisatie van den verplegingsdienst leidde tot een noemenswaardige besparing van transportkosten, terwijl zij tevens aan de bevolking, vooral die van Kĕdoe, den last van koeliarbeid in heerendienst beduidend verlichtte.

Beide voordeelen lieten zich te beter gevoelen naarmate het bentengstelsel meer tot voltooiing geraakte, en de bevolking bij het uitoefenen van het landbouwbedrijf dus minder van vexatiën door den vijand te vreezen had. De oeconomische toestand keerde zich geleidelijk ten goede, producten werden in grootere hoeveelheden te koop aangeboden, de prijzen daalden. Het werd voordeelig de voornaamste levensmiddelen plaatselijk in te koopen; particulieren durfden het aan leverantiecontracten te sluiten; in den verplegingsdienst kon eenheid en vereenvoudiging tevens worden gebracht. Daar de levering meestentijds slechts onder voorwaarde van verstrekking op de plaats van verbruik werd gegund, kon het transportwezen worden ingekrompen; nieuwe bezuiniging dus.

We zullen straks gelegenheid vinden die voordeelen onder cijfers te brengen, om nu de aandacht te vragen voor eenige maatregelen ten aanzien der vivresdistributie genomen.

In April 1828 diende Timmermans een voorstel in, om „tot welzijn van den soldaat en van den dienst" (¹) in Bagĕlen, met het oog op de moeilijkheden daar aan de vivresvoorziening verbonden, te Gĕmboelan of elders een magazijn op te richten. Hij gaf daarbij in overweging, om den Res^t^. van Kĕdoe een geschikt persoon te laten aanwijzen, die met het inkoopen van rijst kon worden belast. Timmermans zelf zou zorgen voor bekwame geëmploijeerden bij dat magazijn.

Ook een garnizoenshospitaal was in Bagĕlen noodig; de Kol. Cleerens had daartoe „zijn bijzonder verlangen aan den Ond.-Inspecteur in de Kadoe te kennen gegeven". Kon de Opperbevelhebber zich met die beide plannen vereenigen, dan moest met den aanvang van den drogen moesson met het optrekken der benoodigde gebouwen worden aangevangen en tevens een Adj^t^. Ond.-Insp. worden benoemd, om het beheer daarover op zich te nemen.

Eerst in Aug. kreeg de zaak haar beslag. Niet Gĕmboelan maar Maron werd als stapelplaats aangewezen en het was voornamelijk de overweging geweest, dat de posten Gombar, Paësan en Tjĕngkawak van Magĕlang uit zoo bezwaarlijk van het noodige konden worden voorzien, die tot de verwezenlijking van Timmermans' plan had geleid. Voor den ambtenaar met den inkoop

(¹) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 2 April 1828, N°. 2461. (Arch. Gen. Staf).

van rijst belast, werd een instructie ontworpen, die eind Augustus door Gen. De Kock werd goedgekeurd. De Res[t]. van Kĕdoe trad met Kol. Cleerens in overleg omtrent de uitbreiding der te Maron aanwezige en voor het doel ontruimde gebouwen en belastte zich met de uitvoering daarvan. Dat nader overleg had ten gevolge dat ook van Maron werd afgezien, waarna de keuze op Tjĕngkawak viel, omdat de rijst „daar gemakkelijker te krijgen" (1) en de plaats zelf gunstiger gelegen was. Het hospitaal werd echter te Maron gevestigd, later evenwel, in April '29, naar Kĕdong Kĕbo verlegd.

Nadat in het begin derzelfde maand de nieuwe versterking te Mangiran voltooid en daar door de 1[e] mob. col. een kampement betrokken was, werd ook die plaats ruim van vivres voorzien en een transportpark van ruim 60 paarden daar opgericht, alles om de genoemde colonne in staat te stellen naar eisch op den rechter Pragaoever te ageeren.

In het voorjaar van '29 betoogde Timmermans de noodzakelijkheid om ook in Banjoemas en wel te Kĕmit een „entrepot" te vestigen. Bij een in dat militair district gehouden inspectie was hem gebleken, dat de verpleging er te wenschen liet. Een voorraad van drie maanden moest z.i. worden opgelegd; het dèngdèng-magazijn kon na eenige uitbreiding ook benut worden voor wijn en arak. Ook een garnizoens-hospitaal moest te Kĕmit worden gebouwd, om het voor zieken zoo nadeelige transport naar het Hoofdkwartier onnoodig te maken.

Gen. De Kock was het in hoofdzaak met Timmermans eens. De hoofdmacht der 8e col. was te Kĕmit gelegerd en het verdiende derhalve aanbeveling, ook de ziekeninrichting van Banjoemas naar die plaats over te brengen. Met het vivresmagazijn was het anders gesteld, dit kon te Banjoemas gevestigd blijven, „hebbende Banjoemas het voordeel, dat wanneer de 8[e] mob. col. door eene beweging van den vijand gedwongen is, zich eveneens in beweging te stellen, deze plaats steeds gedekt blijft en men in de gelegenheid blijft om van daar het noodige te trekken" (2) (3).

Tegenover de uitbreiding van den verplegingsdienst, hierboven medegedeeld, kunnen we ook wijzen op inkrimping, uiteraard daar waar de taak der troepen volbracht of belangrijk verlicht was, als op het oostelijk gedeelte van het tooneel der onlusten. Zoo maakte de Ond. Insp. der 2[e] G. M. A. Lucassen eind Febr. 1829 een inspectiereis naar Salatiga, Bojolali en Solo,

---

(1) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 3 Sept. 1828, N°. 242. (Arch. Gen. Staf).

(2) De Kock aan Timmermans. Magĕlang, 16 April 1829, marg. antwoord op de miss. van Timmermans. Sĕmarang, 13 April 1829, N°. 414. Op deze inspectie zullen wij in een der laatste hoofdstukken van dit Deel terugkomen. (Arch. Gen. Staf).

(3) Banjoemas lag 24 paal oostelijk van Kĕmit.

om te onderzoeken of de magazijnen daar konden worden opgeheven. Het resultaat was, dat tot de opheffing der beide eerstgenoemde stapelplaatsen werd besloten en dat Solo zou blijven bestaan, maar op meer bescheiden voet. In April d.a.v. kwam Timmermans na kennis van het operatieplan voor 1829 genomen te hebben echter op de zaak terug. Het magazijn te Solo kon nog niet worden ontbeerd. Was een snelle beweging onzer troepen naar het Oosten noodig, dan moest men zich te Solo kunnen uitrusten, een meening, welke ook door den Opperbevelhebber werd gedeeld.

Het vivresmagazijn in Rĕmbang, te Toeban, tot welks opheffing De Kock in Sept. 1828 wilde overgaan, omdat het sinds maanden zijn beteekenis verloren had en slechts diende om de posten Bantjar, Toeban, Radjĕgwĕsie en Ploentaran van wijn en arak te voorzien, bleef op advies van Timmermans voor dat doel behouden.

We kunnen hiermede van het onderwerp der magazijnen afstappen na nog te hebben medegedeeld, dat Lucassen in Aug. 1828 aan zijn chef, Timmermans, het voorstel deed, om aan die bentengcomdn., welke een vivresmagazijn onder hunne verantwoording hadden, een maandelijksche toelage van ƒ 30 te geven. De Insp. en Chef oordeelde zulks niet noodig, waarop Lucassen, van het tegendeel overtuigd, zich rechtstreeks tot den Gen. wendde en dezen van de billijkheid van zijn voorstel wist te overtuigen. Het was de bedoeling geweest, „om in eenige der verst gelegene bentengs eenen aanzienlijken voorraad van vivres op te zamelen, ten dienste der colonnes in de nabijheid ageerende, daar die colonnes niet immer naar de Magelang ter fourageering konden zenden". De bentengcomdn. moesten derhalve „voor hunne moeite en meerder werk, welke de oprichting dier temporaire kleine magazijnen medebragten" [1], beloond worden.

Nog dient vermeld, dat op voorstel van Timmermans het civiele rijstpakhuis te Jogja medio '28 onder militair beheer werd gebracht, een maatregel, welke hoofdzakelijk ter wille van de vereenvoudiging der administratie genomen werd. Bij de overgave, omstreeks half Juli, bevond de gemengde commissie, dat de voorraad, 208.055 ℔, overeenstemde met wat aanwezig moest zijn, doch ook dat de beheerder, Frederiks, „die voor het beheer nooit eene belooning wilde hebben, eene meer dan onbetamelijke winst in het beheer van dat pakhuis heeft gezocht". Zoo rapporteerde de Secretaris van Solo, er bijvoegende, dat Frederiks de verbruikers met de maat placht te bedriegen.

Zoo had het civiele rijstpakhuis met enkel goede bedoelingen in '27 ten behoeve der bevolking opgericht, zijn bestemming gemist. Gelukkig, dat de

---

[1] Lucassen aan Timmermans, Magĕlang, 21 Aug. 1828, Lr. E. (Arch. Gen. Staf).

rijstcultuur, dank zij den gunstiger politieken toestand, weder in opkomst was en het product opnieuw in ruime hoeveelheden aan de markt kwam. Want zoo overvloedig als in Rĕmbang tijdens de onlusten daar, zoo schaars was de rijst nog in het begin van '28 in de eigenlijke Vorstenlanden geweest. In het Solosche had men in 1826 *f* 10, het jaar daarop *f* 9.50 per pikol betaald. In Rèmbang was daarentegen ten behoeve der daar ageerende colonnes de pikol voor *f* 2 ingekocht. Dit bracht Timmermans op het denkbeeld, om in dat gewest de voor '28 te Solo, Klatèn, Jogja en Bojolali benoodigde voorraden in te slaan. Het aanmerkelijk verschil in prijs zou op de door hem begroote hoeveelheid van 4000 pikols tot een groote bezuiniging voeren. In den magazijnmeester Kolmus meende hij den geschikten man te zien, dien men met het opkoopen kon belasten. Deze moest zich te Toeban vestigen en de rijst „in dubbele stroozaken van 125 ℔" (¹) verpakt, langs de Solo-rivier naar Soerakarta opzenden, vanwaar het naar de andere genoemde plaatsen zou worden gevoerd.

Of het denkbeeld tot uitvoering is gekomen, moeten wij betwijfelen, want nog geen maand later berichtte Timmermans, dat hij om Jogja van rijst te voorzien, wat uit Sĕmarang door gebrek aan transportmiddelen niet mogelijk was, te Klatèn en te Jogja zelf eenige duizenden pikols had laten inkoopen, „waardoor den Lande geen onaanzienlijke winst is te beurt gevallen".

Inderdaad was, vergeleken bij het voorgaande jaar, veel goedkooper gekocht, nl. te Klatèn 4600 pikols voor *f* 8.50, te Jogja 6000 voor *f* 7.50. Voor dezelfde factuur zou een jaar te voren *f* 21.900 betaald zijn geworden en er bestond dus zeker reden, om zich in den koop te verheugen, niet echter om dien als een bewijs van bijzondere handigheid aan te merken. Was dat het geval, dan zou Kapt. De Munck wel een wonder van snuggerheid geweest moeten zijn; die had te Ngawi een partijtje rijst van 150 pikols opgedaan en er slechts *f* 4.50 voor betaald. Toch zal na hetgeen ons van dezen officier bekend geworden is, wel niemand diens schranderheid hoogelijk willen roemen.

In Mei kon Timmermans van den Heer Meijer te Jogja 2000 pikols tegen *f* 8.00 bekomen. Hij vond het aanbod zeer billijk en sprak weder van een groot voordeel, wijl in '27 te Jogja *f* 12 was betaald. Te Solo had de f^s^. Ond. Insp. in de afgeloopen Aprilmaand 1000 pikols tegen *f* 5 en in Mei d.a.v. een gelijke hoeveelheid tegen *f* 5.50 ingekocht, volgens Timmermans in totaal een „voordeel" opleverende van *f* 8500.

Nu werd het Gen. De Kock met dat gebeuzel toch te machtig. Begreep Timmermans dan niet, „dat het onderscheid der prijzen met die, welke in het

---

(¹) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 1 April 1828, N°. 2424. (Arch. Gen. Staf).

jaar 1827 zijn besteed het natuurlijk gevolg is van den verbeterden stand van zaken, vooral te Djocjakarta, welke plaats vroeger van alle zijden door vijanden omgeven was en alwaar thans de levensmiddelen vrij geregeld en in een tamelijke hoeveelheid worden aangebragt" ([1]).

Een maand later waren de prijzen nog lager. Meijer wilde toen voor *f* 7 leveren en te Jogja slaagde men er in 1600 pikols voor *f* 5.75 te koopen. De padiprijzen waren tot *f* 5 à *f* 5.50 teruggeloopen. Te Pisangan sloeg de postcomd[t]. 50 pikols tegen *f* 4.50 in; dit was nu inderdaad voordeelig, omdat door dien inkoop transportkosten werden uitgespaard.

Bij een zoodanigen staat van zaken kon het reeds in '27 door Timmermans opgeworpen denkbeeld, om de voorziening in de behoefte aan de voornaamste levensmiddelen door uitbesteding te verzekeren, weder in ernstige overweging worden genomen. In Augustus van genoemd jaar was het door den Dir. van 's Lands Prod. en Civ. magn. verworpen; de rijstprijzen waren toen in Midden-Java te hoog, om van den maatregel voordeel te kunnen verwachten.

Reeds den 6[en] April 1828 was Timmermans dan ook op de zaak teruggekomen en had hij den Dir. in overweging gegeven, de betrokken Res[n]. uit te noodigen, om, ieder in hun eigen gewest en in overleg met de f[s]. Ond.-Insp[s]., een aanbesteding van rijst uit te schrijven. Wel was een met den heer Soesman te Sĕmarang gesloten overeenkomst tot levering van 24.000 pikols rijst nog niet afgeloopen, maar dit behoefde geen bezwaar te zijn; Timmermans zou wel zorgen, dat die contractant geen schade leed. Leidde de uitbesteding tot het gewenschte gevolg, dan zouden de leveranciers de vivres plaatselijk moeten afleveren en de transportparken dus veel van hun beteekenis verliezen. Toch behoefden zij niet te worden opgeheven, omdat men er nog altijd ten behoeve van het vervoer van kopergeld gebruik van kon maken.

De kosten aan het opvoeren van deze specie verbonden, waren inderdaad beduidend. Een vat duiten werd voor niet minder dan *f* 22 van Sĕmarang naar Solo overgebracht en bij de groote geldverzendingen loonde het zeker wel de kosten het vervoer in eigen beheer te nemen. Timmermans, die het denkbeeld aan de hand deed, wenschte dat, bracht men het in toepassing, de munt niet langer in vaten, maar in kistjes met een maximum gewicht van 100 à 125 ℔ werd vervoerd. Zoo doende zou het mogelijk zijn, het geld tot Salatiga met karren, van daar tot Bojolali met paarden en vervolgens tot Klatèn weder per as te vervoeren. De verdere distributie kon dan door gebruikmaking van draagpaarden geschieden.

([1]) Gen. De Kock aan Timmermans. Magĕlang, 20 Mei 1828, marg. antwoord op diens missive. Sĕmarang. 17 Mei 1828, N°. 3649. (Arch. Gen. Staf).

Het voorstel om door aanbesteding in de voorziening der voornaamste levensbehoeften te voorzien, viel te Batavia aanvankelijk niet in goede aarde. Den Dir. van 's Lands prod. en civ. mag^n. leerden wij reeds als een tegenstander ervan kennen. Hij vreesde, dat contracten voor een zoo langen termijn tot groote moeilijkheden met de leveranciers zouden leiden. Timmermans hield echter aan, opende in afwachting der eindbeslissing bij voorbaat reeds de inschrijving en zond den 2^en Mei den Dir. de ingezonden biljetten toe. De uitslag schijnt de te Batavia gekoesterd verwachtingen overtroffen te hebben. Te Solo was door den heer Stralendorff voor de garnizoenen Solo en Klatèn resp. voor *f* 6 en *f* 7.20 ingeschreven; te Jogja door den heer Meijer voor *f* 10, wat Timmermans veel te hoog vond, omdat de resident ten behoeve van het civiele rijstpakhuis niet meer dan *f* 9 had betaald; in Kĕdoe had de laagste inschrijver *f* 7.50 bedongen, ook te veel, dacht Timmermans, daar men rijst te Sĕmarang ingekocht voor *f* 6.00, nog altijd billijker te Magĕlang beschikbaar kon stellen.

Het goedkoopst van allen was wel de heer Tissot, die zich bereid had verklaard de rijst te leveren: te Solo en te Klatèn voor *f* 5.00, te Jogja voor *f* 8.00 en te Magĕlang voor *f* 6.00 de pikol. Ongelukkig had deze inschrijver zijn biljet te laat ingediend en behoorde hij dus te worden uitgesloten. Daar evenwel zijn voorwaarden zoo gunstig waren, werd hem toch de levering voor Solo, Bojolali en Jogja gegund. Ook in de leverantie van padi werd voorzien en in November 1828 voor een geheel jaar een contract gesloten tegen *f* 4.50 de pikol.

Timmermans was met de aangegane leveringscontracten zeer tevreden. Alleen voor Jogja, Solo, Bojolali en Klatèn met een totaal verbruik van ongeveer 4500 pikols per maand, zouden de kosten voor rijst maandelijks *f* 12.800 minder bedragen dan in 1827, ongeacht nog de belangrijke besparing op de transportkosten.

Waren nu de zaken gegaan als Timmermans zich die gedacht had, dan zou alles even mooi en goed zijn geweest. Uit een brief van den Ond. Insp. Lucassen blijkt echter, dat reeds medio Novr. de f^s. Ond. Insp. te Jogja zich verplicht heeft gezien 23.450 ℔ rijst in te koopen, gedeeltelijk tegen *f* 4.75 en voor een ander deel tegen *f* 4.50 de pikol. Nauwelijks een maand later berichtte dezelfde autoriteit aan Gen. De Kock, dat een gehouden uitbesteding door den Dir. ongeldig was verklaard en dat de inschrijver, de Heer Baumgarten, nu meende van elke verplichting te zijn ontslagen; de levering zou daarop gegund zijn aan een ander en wel tegen *f* 6.00 zilver.

Uit een en ander mag besloten worden, dat Tissot en, na hem, Baumgarten de leverantie slechts kort hebben gehad, en verder, dat het contract waarschijn-

lijk op drijven van den meergenoemden Dir. verbroken is geworden. Dit laatste mag vermoed worden, omdat de rijstprijzen einde '28 belangrijk lager waren dan in Juli van dat jaar, voor Jogja, zooals wij zagen, resp. ƒ 8 en ƒ 4.50 à ƒ 6.00. Hoe men het met de leveranciers geregeld heeft, konden wij niet nagaan; dat Baumgarten zich aan de levering wilde onttrekken, en dat bij daling der prijzen, is zeker opmerkelijk.

Intusschen valt uit een brief van Gen. De Kock, in April '29 aan den Kol. Timmermans geschreven, wel te besluiten, dat al dat transigeeren met leverantiën (met die van vleesch en arak schijnt het nl. niet beter te zijn gegaan) geeindigd is op een ernstige bedreiging der verpleging. In Kĕdoe o.a. herhaalde klachten over gebrek aan vleesch, rijst en arak; klachten ook over het ontbreken van transportmiddelen, zoodat de bevolking weder moest worden belast. In bedoelden brief toch lezen wij: „........ ik behoef UWEG. niet te zeggen, dat wanneer reeds bij het openen der campagne van dit jaar de middelen ontbreken om in de voornaamste behoeften van den soldaat te voorzien, men zich het ergste moet voorstellen" (¹).

En waarlijk, er bestond toen reden om de toekomst zorgelijk in te zien. Hoewel er nimmer gebrek aan rijst was geweest, waren bij den aanvang van het laatste oorlogsjaar in de magazijnen geen voldoende voorraden opgelegd. De veestapel, die reeds vóór den oorlog in treurigen staat verkeerde, dreigde ons geheel in den steek te zullen laten, en dat terwijl slechts aan Europeanen versch rundvleesch werd verstrekt. Voor welke moeilijkheden men kwam te staan, toen gebrek aan versch vleesch dwong, om de verstrekking van dèngdèng en gezoute of gedroogde visch — artikelen welke gewoonlijk alleen aan inlanders werden gegeven — meer algemeen te maken, laat zich denken. Wat de zaak nog moeilijker maakte, was dat de genoemde surrogaten herhaaldelijk in hoedanigheid te kort schoten. Vooral de geconserveerde visch gaf sinds lang voortdurend reden tot klagen en met de dèngdèng — wij komen er in een volgend hoofdstuk op terug — was het weinig beter. Medio 1828 moest in Lĕdok een groote partij visch worden afgekeurd, en de scheurbuik, die omstreeks denzelfden tijd onder de inl. jagers der Exp. Flank col. te Tèmpèl huishield, werd o.a. aan het gebruik van bedorven visch toegeschreven. Ook daar werd een groote voorraad afgekeurd. Het bederf zou volgens Timmermans ontstaan zijn doordien men de gezoute visch nat had afgeleverd.

Dit zijn maar enkele grepen; de klacht over dit voedingsmiddel was algemeen. Aan Cochius gaf zij aanleiding, om den fg. Ond.-Insp. in zijn district

(¹) De Kock aan Timmermans. Magĕlang, 10 April 1829, N°. 722. (Arch. Gen. Staf).
(²) Cochius aan den fg. Ond. Insp. te Jogja, 6 Mei 1828, N°. 346. (Arch. Gen. Staf).

eenvoudig te gelasten aan de inl. soldaten en aan de geregelde hulptroepen om den anderen dag versch vleesch te verstrekken, een last, welke door den Opperbevelhebber werd goedgekeurd. Cochius had die verstrekking met het oog op „het doen van fatigues allernoodzakelijkst" geacht en De Kock was het daarmede zoo geheel eens, dat hij Timmermans als zijn voornemen te kennen gaf, om den te Jogja genomen maatregel op de geheele troepenmacht toe te passen.

Timmermans maakte bezwaar. De voorraad geconserveerde visch in de magazijnen opgelegd, zou bij een gewoon verbruik drie maanden reiken. Werd daarvan anderdaags verstrekt, dan moest — de qualiteit is ons reeds als weinig deugdelijk bekend — eerlang bederf intreden en afschrijving volgen. Hij stelde den Gen. dus voor, althans bij de hulptroepen met de gewone verstrekking voort te gaan.

Tot zoover viel er op Timmermans' handelingen niets aan te merken; het was zijn plicht den Opperbevelhebber op de gevolgen der door dezen gewenschte maatregelen te wijzen. Maar Timmermans ging verder en wilde den Gen. de meening opdringen, dat dèngdèng en gedroogde visch niet alleen voordeeliger voor 't Gouv^{t}. waren, doch dat de manschap er ook meer opgesteld was. Te Jogja, de f^{g}. Ond.-Insp. aldaar had het uitgerekend, had men per maand 9000 ℔ dèngdèng of 18000 ℔ gedroogde visch noodig. Verstrekte men er versch vleesch, dan diende de leverancier 500 koebeesten 's maands te slachten. De regeling zou *f* 3500 duurder uitkomen.

De Gen. toonde zich met Timmermans' ongevraagd advies volstrekt niet ingenomen. „Het doet mij zeer leed", zoo schreef hij, „dat wanneer ik vermeen maatregelen te moeten nemen ten voordeele van de zaken in het algemeen, of wanneer ik eenige bevelen geef, ik dan telkens presentatiën van UWEG. daarover moet ontvangen, of dat UWEG. gelooft, dat ik, die het leger sedert negen jaren kommandeer, minder dan U den smaak der soldaten zoude kennen. Vroeger heb ik reeds vleesch aan Inlanders doen geven, hetgeen U wel bekend is, en zij houden er niets van alle dagen dèngdèng en drooge visch te ontvangen. Met die inlandsche soldaten moeten wij de muitelingen bevechten, ik beschouw het dus een noodzakelijke politiek, om hun genoegen te geven en dezelven aan ons te verbinden ....".

„Ik ben voor bezuinigingen zoozeer als iemand, maar ik geloof, dat die te ver kunnen worden gedreven en dan nadeelig worden. Geeft men iets aan de inlandsche soldaten en weigert men hetzelve aan de hulptroepen, dan geeft zulks jaloezie; van dit alles heb ik ondervinding en ligtvaardig neem ik geene beslissingen, waarmede uitgaven zijn gemoeid" (¹).

(¹) De Kock aan Timmermans. Marginaal antwoord, dd. 17 Mei 1828, op diens schrijven, Semarang, 15 Mei 1828, N°. 3555. (Arch. Gen. Staf).

Had Timmermans zijn zin gekregen, dan zou de reeks gevallen, waarin de zuinigheid de wijsheid in dezen oorlog bedrogen heeft, met één vermeerderd zijn geworden. Het is geen gewaagde onderstelling, dat de strijd korter hadde geduurd, indien daarvoor over meer geld beschikt ware geworden. En in Timmermans, den hooggeroemde, was het te laken, dat hij zich op het stuk van legerverpleging meer liet leiden door financieele overwegingen dan door het belang der krijgsmacht, alsof het laatste niet aan dat van het Gouv[t]. gepaard ging.

De vleeschvoeding kreeg haar beslag, althans in beginsel. Den Districts-Comd[n]. werd vergund om haar, indien zij zulks voor hunne troepen noodig achtten, dadelijk toe te passen. Hun werd dus de keuze gelaten, waarschijnlijk omdat, zooals wij opmerkten, er lang geen overvloed aan karbouwen bestond. In het Jogja'sche liet zich het gebrek in Januari 1829 zóó gevoelen, dat de Res[t]. zich verplicht zag, den Opperbevelhebber voor te stellen, rund- i.p.v. karbouwenvleesch te verstrekken. De buffels moesten gespaard worden als onontbeerlijk voor het landbouwbedrijf, dat men na den oorlog weder tot bloei hoopte te brengen. Het gebruik van rundvleesch verdiende ook daarom meer aanbeveling, omdat: 1[e] rund bij de colonnes minder hinderlijk was en zich vooral tijdens het gevecht rustiger hield; 2[e] in de behoefte der kleinere bezettingen beter, d. w. z. spaarzamer, kon worden voorzien door het slachten van koebeesten dan door dat van de zooveel zwaardere buffels; 3[e] bij de uit verschillende landaarden samengestelde garnizoenstroepen de verstrekking van buffelvleesch tot ongenoegen aanleiding placht te geven.

Zoo verdween dan dit laatste van het menu, om plaats te maken voor rundvleesch. Alleen de barisan van Pang. Praboeningrat zou op diens verzoek op de oude wijze verpleegd blijven (¹).

Daar rund- duurder dan karbouwenvleesch was, beloofde de maatregel den Lande meer te zullen kosten. Dit bezwaar mocht, meende De Kock, niet wegen, omdat „het nut grooter is dan het geldelijk nadeel" (²).

Spoedig deed zich echter het bezwaar op, dat wij reeds noemden: de leverancier bleef bij herhaling in gebreke. Hij hield geen voorraad aan en telkens als er aanvragen om beesten van de colonnes kwamen, moest het vee eerst door hem worden ingekocht. Rijp en groen werd dan in allerlei van her en der verzameld en naar de bivaks en bentengs doorgezonden, waar het „kragteloos en ingevallen" aankwam. De bepaling, dat de Ond.-Insp. voor rekening van den leverancier zelf mocht inkoopen, als deze niet naar behooren aan de leveringsvoorwaarden had voldaan, was niet meer dan een doode letter. Was er

(¹) De Kock aan den Res[t]. van Jogja. Magelang, 11 Februari 1829, N°. 299. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Timmermans. Magelang, 24 Maart 1829, N°. 601. (Arch. Gen. Staf).

vee in den omtrek beschikbaar, dan kwam de aannemer niet in vergelegenheid, was het er niet, dan kon de Ond.-Insp. het zich immers evenmin verschaffen.

In April steeg de nood ten top. Er zat, meende Timmermans, niets anders op dan zelf naar Rĕmbang te gaan, om daar zijn inkoopen te doen. Den 16den dier maand kon hij berichten 197 beesten te hebben aangekocht, maar hij moest tevens verklaren, dat er niet op veel meer te rekenen viel, wijl de Rest. in het belang van den akkerbouw zich tegen verderen uitvoer meende te moeten verzetten. Ook te Sĕdajoe zou nog een poging door hem worden gedaan.

Een radicaal middel zou, volgens Timmermans, zijn het aanleggen van een eigen veestapel. Men was dan onafhankelijk van een leverancier, maar, en dit stond er tegenover, het zou geld, veel geld kosten, want in de bovenlanden was de prijs van het vee enorm gestegen.

Zoo was het kort voor den aanvang van het laatste oorlogsjaar met de hoofdvoedingsmiddelen· rijst en vleesch geschapen. Men ziet, het hoofdkwartier heeft zich in April '29 waarlijk niet met ongegronde klachten tot den Chef der Administratie gewend.

Met de voorziening in de behoefte aan wijn en arak was 't het geheele vierde oorlogsjaar door al weinig beter gesteld. Reeds in Mei '28 was er te Jogja aan het eerste artikel gebrek ontstaan. Den 7en Juni schreef De Kock er Timmermans over, en deze voerde te zijner verdediging slechts aan, dat het gebrek alleen in zooverre bestond, dat men niet op betaling had kunnen verstrekken. Maar wijl de officieren nu eens recht daarop hadden, was het onvoldoende zijn van den voorraad daarmede niet goed gepraat, en Timmermans' bewering, dat men te Jogja overigens van alles zeer ruim voorzien was, had, als niet ter zake dienende, al even weinig om het lijf. Evenmin zijn verzuchting, dat er te Jogja zooveel verbruikt werd: tot Juni toe niet minder dan 26550 bottels. Het lag nu eenmaal in zijn aard, om tegenover tekortkomingen verdiensten te stellen, althans als deze hem zelf betroffen. Zoo verwondert het ons niet, dat hij o.m. aanvoerde den wijn zoo goedkoop aan officieren bezorgd te hebben. Vroeger betaalde men per kist *f* 80 à *f* 100 nu slechts *f* 50. Dat mocht nu wel waar zijn, maar waar we ongeveer terzelfdertijd klachten over de hoedanigheid zien rijzen, verliest ook het laatste argument veel van zijn waarde.

Aanvang Juli toch werd te Magĕlang een partij wijn afgekeurd door een alleszins bevoegde commissie. Uit haar proces-verbaal blijkt ons, dat zij bevonden had, dat de wijn „een zure en samentrekkende smaak bezit, dewelke het lakmoespapier dadelijk rood verft, met het salpeterzure bismut een nederslag geeft zoodat .... deze met zwavelzuur is aangezet, ten einde aan denzelve de in gewoonlijk goeden wijn aanwezige wijnsteenzure smaak aan te brengen".

Ook was campêchehout aangewend om den wijn te kleuren „dewijl een zeer geringe hoeveelheid zwavelzuurijzer deze wijn geheel zwart verft".

Brandewijn of gezuiverde arak had gediend om het vocht „de geestrijke eigenschap te geven." Het eindoordeel luidde, dat de wijn van „slegte hoedanigheid is, dewelke kunstmatig is daargesteld en dus ondrinkbaar is en voor zieken hoogst nadeelig".

Timmermans kon het betreuren. De commissie moest toevallig een ongelukkigen greep hebben gedaan. Hij toch had meer dan eens van dezelfde partij gedronken, o.a. met officieren van de Alfoeren te Oengaran, Bawèn en Salatiga, en toen had hij dien zeer smakelijk gevonden. Hij was met dat al zeer met de zaak verlegen, had den 20sten Mei 25000 bottels aangevraagd maar nog niets ontvangen en tot overmaat van ramp waren nu juist de 500 kisten door de Handelsmaatij. aangebracht, door een commissie van geneeskundigen afgekeurd. Geen wonder! mogen we uitroepen, waar zulk brouwsel als we boven leerden kennen, voor de troepen betrokken werd.

Om in den nood te voorzien, sloeg Timmermans bij Mac Neill te Sĕmarang 65 kisten tegen *f* 38 zilver in; tevens schreef hij den Gen., nog 5 à 600 kisten van de kooplieden Hipp en Zimmermann te kunnen krijgen tegen *f* 40, half zilver, half koper, of tegen *f* 34 zilver. Het laatste vond Timmermans „altijd in het voordeel van het land, daar toch het koper- „met het zilvergeld in gelijke waarde in Gouvts. kassen in wandeling is" (¹). De Kock was het echter niet met hem eens en gelastte de betaling voor de helft in zilver en voor de rest in koper te doen, omdat het niet geraden was de kassen te veel van zilver te ontdoen en bovendien „het Gouvernement het onderscheid tusschen de uitbetalingen in zilver of koper niet kon erkennen" (¹).

Intusschen droeg hij den Insp. op met aandrang op de toezending van Batavia terug te komen. De maatregelen te Sĕmarang mochten slechts dienen, om aan de oogenblikkelijke verlegenheid te ontkomen.

In Februari '29 was er weder nijpend gebrek. Timmermans wilde er in voorzien door in te gaan op het voorstel van den Heer Tissot, die 40 vaten tegen *f* 100 zilver beschikbaar had gesteld. De heeren medici schijnen het den Insp. ook nu weêr lastig te hebben gemaakt, althans wij lezen in diens voorstel aan den Opperbevelhebber: „Deze wijn is, wat of de geneesheeren daarvan ook mogen zeggen, goed; ik heb daarvan de overtuiging, omdat ik van dezen wijn bij voorname ingezetenen dezer plaats gedronken heb, die niets te wenschen overlaat en zeer zuiver is" (²).

(¹) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 17 Juli 1828, N°. 59, en marginaal antwoord daarop. (Arch. Gen. Staf).

(²) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 12 Februari 1829, N°. 1369. (Arch. Gen. Staf).

De Gen. ging zeer terecht niet met Timmermans' overtuiging alleen te rade en stelde die van een deskundige commissie daar boven. Hij vond echter goed, dat er te Sĕmarang twee vaten werden afgetapt, om naar Magĕlang verzonden en daar gekeurd te worden. Liep die keuring gunstig af, dan mocht de partij worden ingeslagen. De keuring gaf echter het gewenschte resultaat niet. Wel bleek de wijn onvervalscht, maar ze was „zuur en niet geschikt voor den zieken soldaat". Dit oordeel ten spijt bleef Timmermans bij het zijne. In elk geval was de wijn geschikt voor de officieren der hulptroepen, meende hij.

In April kwam de Insp. met het voorstel, om bij Hipp te Sĕmarang 600 kisten wijn tegen *f* 30 zilver te koopen. Natuurlijk was die wijn „zeer goed". Jammer maar, dat de Opperbevelhebber van ter zijde vernomen had, dat de factuur gedeeltelijk van slechte kwaliteit was, zoodat hij er niets van wilde weten, tenzij een keuring van deskundigen voorafging. Van de zaak kwam niets.

Vooral uit de lijdensgeschiedenis der wijnvoorziening krijgt men den indruk, dat de sympathie van Sĕmarang's „voorname ingezetenen" Timmermans meer waard was dan een degelijke behandeling der belangen van het leger. Ook zijn oppositie tegen den maatregel om versch vleesch in stede van conserven te verstrekken moet, in verband met de hoogst onvoldoende hoedanigheid daarvan, op den tijdgenoot geen gunstigen indruk gemaakt hebben. Wij, die weten, dat kwade trouw den oud-intendant een onteerend vonnis heeft bezorgd, achten ons gerechtigd het vermoeden uit te spreken, dat Timmermans zijn belang niet immer van dat der aan zijne zorgen toevertrouwde troepenmacht heeft weten te scheiden.

Waren er van wijn groote hoeveelheden noodig, met arak was dit niet minder het geval. Dat vocht werd al op zeer hoogen prijs gesteld. Het was niet alleen hartversterking, het was geneesmiddel tevens, werd althans daarvoor gehouden en als Haarlemmerolie tegen alle kwalen en kwaaltjes aangewend, van daar wellicht de naam, arak-obat. Wel teekenend voor de aan dit vocht toegeschreven heilzame werking is een verzoek als de Majoor Michiels in 't laatst van Mei '28 deed. Hij stelde nl. voor om het ration te Koeripan met $^1/_{20}$ kan te verhoogen „op grond van de buitengewone vermoeijenissen in dit zoo bergachtig en doorsneden land, waar buitendien het luchtgestel zeer neerslagtig en vogtig is". Aanvragen als deze treft men herhaaldelijk aan, natuurlijk met evenveel variaties in de beweegredenen daartoe. Arak was goed voor alles. Alleen als de voorraad bij een col. uitgeput en nieuwe nog niet opgedaan was, werd van jenever gebruik gemaakt. Dit geschiedde o.a. bij de 6e mob. col. tijdens haar verblijf in Banjoemas, in 't najaar van '28. De consumptie van arak was dus zeer beduidend en dit gaf meer

dan eens aanleiding, dat de leveranciers tekort schoten. Dan moest Timmermans zelf de noodige inkoopen doen, meest bij zijn Sĕmarangsche handelsvrienden; zoo in Mei 1828, toen hij van Mac Neill 3117 kan voor *f* 1606.70,⅔ zilver, kocht.

Was er te Sĕmarang geen voldoende voorraad, dan moest Soerabaia bijspringen. Dat gebeurde o.a. in dezelfde maand, dat Timmermans zich tot Mac Neill had gewend. Er werd toen 19.400 kan door den Heer Franquemont geleverd tegen *f* 8000 zilver; al een zeer billijke aanbieding.

In Augustus d.a.v. schatte de Insp. tot begin '29 noodig te hebben 100,000 kan, waarvan alleen voor Magĕlang 45.000. De Heer Nolte te Solo wilde 100 halve leggers tegen *f* 115 zilver leveren. Timmermans vond dit een aannemelijk bod en geloofde met dien aankoop den voorraad te Jogja, Solo, Klatèn en Bojolali te kunnen aanvullen. Magĕlang was dan wel niet geholpen, maar de f^s^. Ond.-Insp. daar was in besprek met den Heer De Koock te Soerabaia, die 30 leggers tegen *f* 190 zilver vrachtvrij Sĕmarang wilde afstaan.

We zouden nog tal van transacties van soortgelijken aard kunnen vermelden. Eenige grepen komen ons echter voldoende voor. Zij leeren, dat de prijzen uiteen liepen, dat er destijd op leveranciers weinig staat viel te maken en vooral, dat men van kopergeld liefst niet gediend was.

Over andere verplegingsartikelen kunnen wij kort zijn.

Koffie ging tegen prijzen, waarbij de tegenwoordige bijzonder hoog te noemen zijn en die, althans in '28, ook als zeer laag werden aangewerkt. Toen betaalde Timmermans te Magĕlang *f* 14.00 de pikol.

Het gras ten behoeve der troepen- en parkpaarden was zeer verschillend in prijs. Te Sĕmarang betaalde men in '28 per ration 20 cents. Het ration voor een trekos, minder zijnde dan dat voor een paard, werd met *f* 0.17 betaald. Te Solo, Klatèn, Jogja en Salatiga werd resp. besteed 30, 13, 24 en 12 cents. Te Sĕmarang hield de prijs verband met den moesson; in den regentijd leverde men daar tegen 10, gedurende den drogen tijd tegen 15 cents. De doorsneeprijs was 12^5 cent. Ook werd veelal het beding gemaakt, dat, wat de ossen betrof, twee beesten gevoed en verzorgd werden tegen een vast maandelijksch bedrag, varieerende tusschen *f* 7.50 en *f* 9.00.

Het is weleens gebeurd, dat een te groote opeenhooping van paarden en trekossen oorzaak werd, dat de vereischte hoeveelheden gras niet geleverd konden worden. Dit had b.v. plaats te Pisangan, waar in April '29 de 3e mob. col. onder Van Griesheim gelegerd was. Genoemd officier zag zich dientengevolge gedrongen, de onder zijne bevelen staande djajèng-sĕkars naar Tèmpèl te detacheeren, om zoodoende aan den grasnood tegemoet te komen.

Zout werd als regel van Sĕmarang naar het oorlogsterrein opgevoerd. Toen

de Kol. Cleerens echter in 't voorjaar van '29 dit artikel in Bagĕlen voor ƒ 6.00 kon koopen, zag Timmermans daar voordeel in en adviseerde hij er mede te laten voortgaan.

Onder de maatregelen door welke de ongetwijfeld zeer ijverige Insp. tot besparing hoopte te geraken, vermelden wij nog het in dienst stellen van een Eur. kuiper op een tractement van ƒ 30 's maands, die, bijgestaan door twee inl. gezellen, het in duigvorm van de verschillende oorden van 't oorlogstooneel naar Sĕmarang teruggezonden vaatwerk weder ineen moest zetten. Op die manier zou men, meende Timmermans, „beterkoop" uit zijn dan wanneer telkens nieuw vaatwerk bij aanbesteding moest worden verschaft.

De huiden van het geslachte vee wilde hij doen drogen en daarna laten verkoopen. Maar daartegen maakte Cochius bezwaar, „omdat de colonnes bijna dagelijks van standplaats veranderen (het was in April 1829) en men hen niet met stank moest verpesten voor ƒ 1.50 per huid". In de bentengs kon het desnoods, maar daar had men de weinige huiden noodig „tot dekking van buskruitmagazijn" enz. tegen brandgevaar.

Cochius zat Timmermans wel eens meer dwars. Hij had hart voor den troep en wenschte niet, dat deze het bezuren moest, als de Insp. in zijn ijver te ver ging. Zoo bv. in Juni '28 toen Timmermans, ten einde bederf te voorkomen, had voorgesteld een partij beschuit te Jogja opgelegd, aan de troepen daar te verstrekken en daarentegen het ration rijst met een evenredig deel te verminderen. Cochius was daartegen in verzet gekomen en Gen. De Kock had de zaak uitgemaakt door te bepalen, dat de voorraad door het uitreiken van extra-rations zou worden opgebruikt. Die extra-rations schijnen er echter niet heel grif te zijn ingegaan, althans in Februari '29 moest 5134½ ℔ beschuit en 1328¼ ℔ meel als bedorven worden afgeschreven.

Gaan wij thans nog na wat er ten aanzien van de verpleging der hulptroepen valt op te merken.

In beginsel verstrekte men aan die troepen zoomede aan de geregelde barisans dezelfde voeding als aan den inl. soldaat. Niet-geregelde barisans gaf men slechts een ration rijst en zout.

Wij zagen reeds, dat onze bondgenooten profiteerden van de in '28 gemaakte bepaling om den inl. soldaat om den anderen dag versch vleesch te verstrekken. Aan de Ternataansche hulptroepen werd zelfs uitsluitend versch vleesch gegeven, omdat hun godsdienst hun verbood ander dan eigen geslacht te nuttigen. Ledel, die deze troepen onder zijne bevelen kreeg, was dadelijk met die omstandigheid te rade gegaan zonder echter aan den Opperbevelhebber daartoe machtiging te vragen. Toen het nu op betalen aankwam, werd de uitgave voor

vleesch door de adm[ie]. als strijdig met de voorschriften geweigerd. De Overste Ledel wendde zich daarop tot den Gen. in het vertrouwen, „het de wil van het Gouv[t]. (niet) kan wezen deze troepen te verpligten tot het gebruik van iets (nl. dèngdèng), hetwelk hunne godsdienst hun verbiedt" (¹) Gen. De Kock was ook van die meening en verleende autorisatie van de reeds gedane uitgaven, tevens den Heer Timmermans machtigende, om de noodige bevelen te geven, dat met de vleeschvoeding werd voortgegaan.

Een andere eigenaardigheid der Ternatanen was, dat zij buitengewonen eetlust bezaten, een eetlust zoo groot, dat men het noodig vond speciaal voor hen een voedingstarief vast te stellen (²).

De komst der Moluksche wapenbroeders gaf verder aanleiding tot een Besl. van den Luit. Gouv. Gen., dd. 16 Juli 1828, Nº 16, waarbij het Mil[t]. Dep[t]. werd gelast te onderzoeken, of het aanbeveling verdiende aan Ternatanen en Amboineezen sagobrood i.p.v. rijst te verstrekken. De Gouv[r]. der Molukken had de wenschelijkheid daarvan uitgesproken en zelfs 4 à 5000 ₶ sago naar Sĕmarang verzonden, opdat zou kunnen worden nagegaan „of dat soort van brood, hetwelk gemakkelijk te vervoeren is, zich lang conserveert en een voedzamen en gezonden kost oplevert, welligt voor de troepen te velde of expeditiën naar plaatsen, waar geen voorraad gevonden wordt, niet aan te prijzen zoude zijn".

Hoe het met dit onderzoek is afgeloopen, kunnen we niet mededeelen. Daar echter van sagovoeding verder niet meer gesproken is geworden, kunnen wij het er voor houden, dat de zaak geheel van de baan is geschoven.

Ook opium behoorde tot de verplegingsartikelen, althans tot die, welke aan de Javaansche barisans werden verstrekt. Uit een opgave van Kol. Cleerens omstreeks medio '28 aan het hoofdkwartier ingediend, bleek ons, dat alleen voor die barisans, geregelde zoowel als ongeregelde, per maand in 's Kols district 18⁵/₈ kati (³) noodig was.

De verstrekte hoeveelheden hielden natuurlijk verband met de getalsterkte. Zoo ontvingen Koesoemajoeda, Aria Blitar en Sòeria Mataram resp. 3, 2 en 2 kati's. Hansari en de Toem. Rĕsadiwiria gaf men er ook twee. Minder belangrijke hoofden kregen iets minder; de kleinste hoeveelheid, waarvan wij melding vonden gemaakt, was ⅛ kati.

Rijst werd in rations van 1 ₶ uitgegeven; hoofden ontvingen in den regel 2 ₶ daags. Zwaar werk, bv. bij het aanleggen van versterkingen, leidde een enkele maal tot opvoering van het ration met ⅓ ₶ (⁴). Om dezelfde reden

(¹) Ledel aan De Kock. Tĕgalwĕroe, 25 Febr. 1828, N°. 440. (Arch. Gen. Staf).
(²) Zie Bijlage N°. 8.
(³) Kati, het indische pond = 1¹/₄ Amsterd. pond = 16 thail.
(⁴) Bauer bij Ngangoelan in Febr. '29.

werd wel eens arak toebedeeld. Als we zien, dat een detachement pradjoerits van circa 55 koppen gedurende vijf maanden aan voeding niet meer kostte dan ƒ 328, dan moet erkend, dat de vrij beduidende diensten door dat soort politiesoldaten bewezen, ons waarlijk niet duur kwamen, want de betaling dier lieden won het haast in bescheidenheid van de voeding.

Pradjoerits, als politiemacht buiten het leger en onder de bevelen der gewestelijke bestuurshoofden staande, werden als zij met een colonne samenwerkten, in den regel door de zorg der militaire-adm[ie]. gevoed.

In het laatst van 1828 schijnt Timmermans moeite te hebben gedaan om onder bedoelde omstandigheden verkeerende pradjoerits tijdelijk geheel in militair beheer te nemen, een maatregel, welke afgescheiden van de daarmede te bereiken vereenvoudiging, zeker in het belang van den man zelf te achten was.

Wij kunnen niet van de verpleging der troepen te velde afstappen zonder melding te hebben gemaakt van een denkbeeld, dat destijd de autoriteiten levendig heeft bezig gehouden, het denkbeeld nl. om de mobiele colonnes met tenten uit te rusten.

Het was Cochius, die in Februari '29 den Opperbevelhebber daarvan de wenschelijkheid betoogde. Hij oordeelde, dat de tenten zoodanige afmeting moesten hebben, dat zij 12 man konden bergen. De officieren zouden met hun vieren zulk een tent moeten deelen, de comd[t]. der col. voor zich alleen er een behooren te krijgen.

„Deze invoering", zoo bepleitte Cochius zijn voorstel, „zoude eene regelmatigheid geven in het kampeeren, zoo heilzaam om overvallen voor te komen; er word daar (door) tegen gegaan het uit elkander lopen van de troepen als eene kolonne zich nederslaat; de verwoesting van de dessaas, zoo nadeelig, wanneer die ons vooral zijn toegedaan; en eindelijk, het belet den soldaat om in den open lucht te blijven slapen, dat toch als zeer nadeelig voor de gezondheid mag beschouwd worden, vooral wanneer de troepen in een ongunstig saisoen in beweging zijn".

Cochius wilde zich de hooge uitgaven aan de uitvoering van het denkbeeld verbonden, niet ontveinzen, maar ze zouden „tot het behoud van den soldaat strekken" en dus spoedig zijn uitgewonnen. Hij berekende voor een colonne van 500 man noodig te hebben: 41 tenten voor de minderen, 4 voor de officieren, 1 voor den Comd[t]. en 1 voor de „piketwacht", totaal dus 47 stuks die „op zes, hoogstens acht paarden" geladen konden worden.

Gen. De Kock was het denkbeeld niet nieuw; ook hem trok het aan, maar hij zag de zaak niet zoo licht in als Cochius. Dit blijkt uit zijn schrijven over die aangelegenheid aan Timmermans, wien hij tal van bezwaren opsomde, als:

1[e] de vrees, dat men geen linnen zou kunnen krijgen, bestand tegen de tropische regens; 2[e] de warmte binnen de tenten over dag; 3[e] het geringe van het voordeel, dat Cochius daarvan voor de desa's verwachtte; dat voordeel werd toch niet bereikt, als de hulptroepen zonder tenten bleven, en daar de manschappen „hier te Lande niet in de tenten op den grond slapen", maar „Balijbalies" uit de desa's zouden halen, zou het gevaar voor plundering er toch niet minder op zijn.

Uit een gezondheidsoogpunt viel er voor Cochius voorstel veel te zeggen, daarvoor waren tenten ongetwijfeld aan te bevelen; „maar daar staat tegen, dat hij deze 's morgens zonder de minste zorg verlaat, daar het bergen van tenten tijd vereischt, zoowel als zorg, en de ondervinding leert ons, dat onze troepen hier te lande over het algemeen zeer zorgeloos zijn" (¹).

De Kock wilde echter „de ondervinding, onze groote leermeesteres in deze, doen spreken" en gaf den Insp. last om 50 tenten, hetzij te Sĕmarang, hetzij te Batavia, te laten aanmaken om daarmede een proef te kunnen nemen. Uit Buitenzorg meldde Timmermans tien dagen later, dat de Majoor Van der Smissen een twaalfmanstent ontworpen had en dat bereids de mogelijkheid gebleken was, om aan een goede linnensoort te komen. Was de tent gereed, dan zou hij kunnen opgeven welke transportmiddelen daarvoor noodig zouden zijn.

In de werkplaats der art[ie]. te Weltevreden werden twee proeftenten van verschillend model aangemaakt. Vlaamsch voeringlinnen bleek al spoedig voor het doel te licht, waarna men bij den koopman Looman een steviger grondstof, nl. dun zeildoek, inkocht. Toen de modellen gereed waren, werd een commissie benoemd om daarover te oordeelen en een keuze te doen. Deze viel op „het Engelsche". Onmiddellijk werden nu alle handen aan het werk gezet, om volgens dat model een vijftigtal tenten aan te maken (²). Uit een brief van den W[d]. Chef van het Mil[t]. Dep[t]., dd. 18 April, blijkt echter, dat men te Batavia voorloopig niet meer dan 35 stuks heeft kunnen klaar maken, omdat er geen zeildoek in voldoende hoeveelheid voorradig was.

Hoe het tentenmaterieel te velde voldeed, daarover in het laatste deel van dit werk.

In Hoofdstuk 1 van Deel III konden we lezen hoe, naar aanleiding van een inspectieverslag uitgebracht door den Chef van den Geneeskundigen Dienst, Kol. Peitsch, de vraag: welke der beide toenmaals in gebruik zijnde soorten

(¹) Wij spatieeren.

(²) Voor de beschrijving der beide modellen enz. verwijzen wij naar de bijlage N°. 9, zijnde het proces-verbaal door de commissie opgemaakt.

van ziekeninrichtingen, de groote- en de garnizoenshospitalen, de voorkeur verdiende? tot heel wat schrijverij gevoerd heeft. Ook lazen wij daar, dat bij Resol. 10 Maart 1829 Nº 6 voor de administratie der ziekeninrichtingen bepalingen werden vastgesteld, welke, den toenmaligen bezuinigingslust getrouw, de door Timmermans ter zake gehuldigde denkbeelden deden zegevieren: de soldaat zou zelf zijne verpleegkosten moeten betalen.

De auteur deed ons kennismaken met de adviezen van eenigen der autoriteiten, wier oordeel was ingewonnen. Het schijnt echter, dat het advies van den Opperbevelhebber zijn aandacht is ontsnapt, want anders zou hij gewis ook daarvan met een enkel woord gewag hebben gemaakt, niet omdat het van den generalissimus kwam, maar wijl het de zaken in een zoo helder licht stelde, en — zoo althans wil het ons voorkomen — op de later genomen Resolutie van beteekenenden invloed is geweest.

Het advies van Osten (zie bld. 49 Deel III) werd met de retroacta in het begin van Mei '28 door den Com. Gen. om consideratie en advies aan Gen. De Kock toegezonden. Bij missive 16 Mei d.a.v. Nº 507 voldeed de Gen. aan de opdracht. Na te hebben gememoreerd, dat Timmermans voorstander was van garnizoenshospitalen en dat Osten een tegengestelde meening was toegedaan, liet De Kock zich als volgt over de zaak uit: „Ik geloof, dat men zich gemakkelijk had kunnen verstaan en aannemen het voordeelige, dat de Groote-Hospitalen en Garnizoens-Hospitalen respectievelijk aanbieden".

Groote hospitalen bestonden voor den oorlog slechts te Weltevreden, Sëmarang en Soerabaia. Te Jogja, Solo en in al dergelijke garnizoenen kende men slechts infirmeriën, inrichtingen, die op bescheiden voet waren ingericht en weinig kosten vereischten, wijl er geen hospitaalfournituren werden verstrekt en de voeding betaald werd uit de soldij der verpleegden. Al spoedig na het uitbreken der onlusten, waren de infirmeriën te Magëlang en Jogja te klein gebleken en had men er tot de oprichting van temporaire Groote-Hospitalen moeten besluiten. „Deze zouden volkomen aan het oogwerk hebben beantwoord, maar, vermits er vele hospitalen op verschillende punten moesten worden opgericht, kon men het personeel niet bijeenbrengen, dat voor dezelve vereischt wordt, en daarbij zoude zulks veele kosten hebben veroorzaakt en het was ook op alle plaatsen in de nabijheid van het tooneel des oorlogs onmogelijk om de voeding in te rigten gelijk voor de Groote-Hospitalen werd voorgeschreven. Deze consideratiën en de misbruiken, welke bij sommige infirmeriën waren ingeslopen, hebben den Garnizoens-Hospitalen geboorte gegeven. Men behoeft zich in dezelven niet te houden aan het reglementaire voor de Groote-Hospitalen vastgesteld en men kan de lijders ververschingen of versnaperingen toedienen, wanneer zulks doelmatig wordt geoordeeld".

Na nog te hebben opgemerkt, dat, Timmermans ten spijt, de administratieve belommeringen bij de garnizoenshospitalen wel degelijk een groot deel van den tijd der medici vereischten en het daarom ook verkeerd zou zijn de temporaire hospitalen te Magĕlang en Jogja door garnizoens-idem te vervangen, en na er bovendien met nadruk op te hebben gewezen, dat de behandelende geneesheer in het voorschrijven der voeding niet door reglementen mocht worden belemmerd, adviseerde de Gen. om machtiging te verleenen:

„1°. dat temporaire Groote-militaire-Hospitalen zullen worden opgerigt of zullen blijven bestaan in de garnizoenen alwaar gemeenlijk 100 en meer zieken verpleegd worden";

„2°. dat integendeel Garnizoens-Hospitalen zullen worden opgerigt in garnizoenen alwaar gewoonlijk geen honderd zieken zijn en dat deze Hospitalen zullen zijn ingerigt op de wijze door den Ond.-Insp. bij het Leger te velde reeds daargesteld of nader te bepalen; en eindelijk

3°. dat men, zoowel in de temporaire Groote-Hospitalen als in de Garnizoens-Hospitalen, de voeding op de voorschriften van de geneesheeren zoo doelmatig doenlijk zal inrigten en zich naar de plaatselijke omstandigheden regelen mits de meest mogelijke zuinigheid in acht nemende" (1).

Het eindresultaat is ons uit het vorige deel bekend. De Garnizoens-Hospitalen wonnen het van de Groote, maar deze bleven toch, voor zoover zij reeds bestonden.

Inmiddels was in afwachting van de eindbeslissing hier en daar reeds overgegaan, tot oprichting van Garnizoens-Hospitalen of tot uitbreiding der bestaande ziekeninrichtingen. Zoo kwam ult°. Oct. te Wanasaba zulk een hospitaal gereed en was met ingang van 1 Juni t.v. een dergelijke inrichting te Maron in gebruik gesteld, nadat in Mei de heeren Geniets en Van den Heuvell, resp. Ond.-Insp. van Kĕdoe en Dir. Off. v. Gez. der 2e Afd., zich in commissie naar Bagĕlen hadden begeven om de zaak voor te bereiden.

Ten einde het voor de 6e mob. col. te Gombar gebouwde ziekenzaaltje zooveel mogelijk te ontlasten, zou men brancards naar Maron zenden om de zieken van Gombar naar het op te richten Garn.-Hospitaal te Maron over te brengen (2).

Om een denkbeeld te geven van het kostbare der voeding in Bagĕlen, halen wij hier aan wat Geniets ter zake aan zijn chef schreef. „Het eten in de beide ziekenzalen, zoo te Maron als te Gombar, was zeer goed, dan ik moet UWelEdG. daarbij opmerkzaam maken, dat alle groentens als aardappelen,

---

(1) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 16 Mei 1828, N°. 507. (Arch. Gen. Staf).
(2) Dit hospitaal werd in April '29 naar Kĕdong Kĕbo verlegd.

boontjes enz. van hier (nl. Magĕlang), voor zooverre zij ook te krijgen zijn, moeten gezonden worden, en een kip *f* 1½ kost in de Bageleen ......" [1].

In Dec. '28 werd te Tĕgalwĕroe een „infirmerie" gebouwd. Er lagen daar onder bevel van Ledel vele troepen en een speciale ziekeninrichting was er zeker geen weelde.

Onder „infirmerie" moet hier worden verstaan een verblijf voor zieken, dat het midden hield tusschen de tegenwoordige ziekenzaal en een toenmalig Garn.-Hospitaal. Zieken, wier herstel slechts een quaestie van enkele dagen was, werden er in opgenomen, zonder van de colonne te worden afgevoerd. Men bereikte zoodoende het dubbele voordeel, dat de transportkosten belangrijk konden worden verminderd en dat de vrouwen en kinderen der anders geëvacueerden nu ziet zelf in hunne voeding behoefden te voorzien. Dit laatste was om meer dan één reden zeer gewenscht.

Zoo zien wij naast de Groote- en de Garn.-Hospitalen infirmeriën ontstaan, eerst te Tĕgalwĕroe, daarna te Mangir ten behoeve der 1e mob. col., en te Ngangoelan voor de 4e, alles in 't voorjaar van 1829.

Te Mangir beliepen de extra-uitgaven voor de infirmerie nog geen *f* 130 's maands. Die uitgaven waren noodig tot het aanschaffen van zoodanige ververschingen en lichte prijzen als niet aan de gezonden werden verstrekt. Geen wonder dan ook, dat wij den Ond.-Insp. der 2e G. M. Afd., Lucassen, medio Maart '29 hooren gewagen van „de heilzame inrigting der infirmerie te Mangiran"; geen wonder ook, dat de Gen. gereedelijk autorisatie verleende om *f* 150 te besteden aan de verbetering van zulk een inrichting te Ngawi (April d.a.v.).

Nog verdienen de aandacht de z.g. „convalescenten zalen" inrichtingen, welke eenige gelijkenis vertoonden met onze tegenwoordige gezondheidsetablissementen, met dien verstande echter, dat de vrijheid der verpleegden behoorlijk aan banden was gelegd en in geen opzicht grooter was dan in de hospitalen. Zoo was nu eens de geest des tijds en mogelijk had men toen lang geen ongelijk, want losbandige levenswijze vulde voor een deel de hospitalen. Zelfs van het officierskorps mocht niet worden gezegd, dat het zich in het algemeen gunstig van de minderen onderscheidde.

In de convalescentzalen, die in de tweede helft van '28 achtereenvolgens te Magĕlang, Salatiga en Sĕmarang verrezen, werd de voeding als ook het wasschen der kleeding en slaapfournituren door den man zelf bekostigd en hem slechts zooveel van de soldij gelaten, als hij voor het aanschaffen van tabak en andere kleine geriefelijkheden noodig had, „achtende ik", zoo schreef

[1] Geniets aan Timmermans. Magĕlang, 29 Mei 1828, No. 506. (Arch. Gen. Staf).

De Kock, „het nadeelig, dat hij te veel zakgeld in de vijf dagen ontvange ......" (1).

Daarentegen werd vanwege het Gouvt. aan iederen verpleegde ¼ flesch wijn daags uitgereikt; het ration arak kwam daarmede te vervallen. Afgaande op een inspectieverslag van de Ond.-Insp. Lucassen, dd. 4 Dec. 1828, zou men mogen besluiten, dat de convalescentenzalen goed aan het doel beantwoordden. Wij lezen toch in bedoeld verslag, het betrof de inrichting te Salatiga, „dat er niets voor de convalescentenzaal te wenschen overblijft. Het locaal is ruim en vrij van togt, de manschappen waren daarin allen zeer tevreden; de menage was bij uitstek goed en over het algemeen is alles naar mijne verwachting uitgevallen ...." (2). Tot opheldering zij medegedeeld, dat deze zaal behoorde tot het complex barakken, eens de Exp. Afd. als verblijfplaats aangewezen. Voor ƒ 600 had men een der gebouwen gerestaureerd en voor het doel geschikt gemaakt.

Wij kunnen hiermede van de ziekeninrichtingen in het algemeen afstappen om de eigenlijke verpleging der zieken eens nader te bezien. Merken wij evenwel nog eerst op, dat de Chir. Maj. Lindt het „in het welzijn der officieren", in het hospitaal aldaar verpleegd, noodig oordeelde, een portiershuisje „aan den ingang derzelver vertrekken" te doen bouwen. De heeren lieten zich andere, vaak voor hen nadeelige spijzen toezenden dan die, welke werden verstrekt, en zij ontvingen te veel bezoek, „den geheelen dag" (3) door. Het was waarlijk genoeg om een ernstig medicus tot wanhoop te brengen.

Zou men uit het in voorgaande bladzijden medegedeelde willen besluiten, dat er vooral in het vierde oorlogsjaar veel is gedaan om de ziekenverpleging te verbeteren, even gereedelijk zal men moeten erkennen, dat het daartoe de hoogste tijd was. Die overtuiging dringt zich aan ons op bij het lezen van brieven als de volgende. B.v. van de missive, welke de Chef van het hospitaal te Magĕlang in het begin van April '28 aan het hoofdkwartier richtte en waaruit blijkt, dat zeven meest zware zieken „zonder de minste gelijding" van Wanasaba opgevoerd en dat vijf dier lieden 's middags, de beide anderen, de een dood, de andere zinneloos, eerst 's nachts in het hospitaal aangekomen waren. Overigens verklaren de lijders, dat zij van Kretek af geene militair gelijde bij hun hebben gehad; hierdoor is uit ontstaan, dat de koelies onder weg zijn weggeloopen en de twee laatsten aan hun lot zijn overgelaten" (4).

(1) De Kock aan Timmermans, marg. antw. op diens schrijven dd. 4 Dec 1828, No. 9136. (Arch. Gen. Staf).

(2) Lucassen aan De Kock. Sĕmarang, 4 Dec. 1828, No. 9136. (Arch. Gen. Staf).

(3) Lindt aan Gen. De Kock. Magĕlang, 28 Juni 1828. (Arch. Gen. Staf).

(4) Chr. Maj. Janssen aan den Chef van den Staf. Magĕlang, 7 April 1828, No. 72. (Arch. Gen. Staf).

De Dir. Off. van Gez. der 2e G.M.A., Van den Heuvell, ontving, om een ander voorbeeld te noemen, van den Off. v. Gez. Schalk te Klatèn bericht, dat de lijders, als het regende, niet op hun kribben konden blijven liggen „wegens het zwaar lekken der daken". Zware zieken, die het bed niet konden verlaten, moesten zich laten nat regenen en „de geheele localen" stonden bij regen „onder water". De reinheid in en om deze ziekeninrichting liet ook al te wenschen. Le Bron schijnt daarvoor geen koelies te hebben overgehad. Zoo groeiden „voor het hospitaal alle vergiftige planten en boskasiën, welke heden of morgen ten nadeel zal strekken voor het menschdom ...." (1).

Van den Heuvell, die Schalk's (2) klacht aan het hoofdkwartier toezond, illustreerde die nog met zijn eigen bevinding. Hem was gebleken, dat de kribben te Klatèn zeer slecht waren en dat het ten gevolge daarvan meermalen gebeurde, dat „de lijders naar beneden" vielen.

Een ander staaltje. Te Salatiga, het was reeds in '29, moest een sergeant op advies van den chir. Van Haastert in het hospitaal worden opgenomen. 's Mans chef, de Luit. De Fruy, die voorgaf, dat de toestand van den lijder de opname niet vereischte, maar eigenlijk te lui was om het hospitaalbiljet in te vullen, talmde vijf dagen met de uitvoering van den wensch des geneesheers. Van Haastert, die zich vruchteloos met zijne bezwaren achtereenvolgens tot den Plaatselijken- en daarna tot den Afd.-Comdt. had gewend, eindigde met den Opperbevelhebber zijne „billijke verontwaardiging" kenbaar te maken.

Het waren ruwe tijden en men bekeek de zaken met andere oogen dan het tegenwoordige geslacht. Daarbij stond het beschikbare medische personeel grootendeels, ook voor dien tijd, niet hoog en hadden zij, die het goede wilden, maar al te vaak te kampen met buitengewone onverschilligheid. Samenwerking strandde vaak op eigen belang of op werkelijke of vermeende vakbelangen. De chefs der verschillende diensten en wapens lieten maar al te dikwijls zich leiden door inzichten en overwegingen, welke van een eenzijdig standpunt beschouwd mogelijk zoo kwaad nog niet waren, maar in het algemeen verband als verwerpelijk moesten worden aangemerkt. Het strekte den Opperbevelhebber tot eer, dat hij in den chaos der meeningen haast immer den juisten weg heeft weten te vinden. In de tallooze conflicten tusschen de col. comdn. onderling, tusschen hen en de vertegenwoordigers der administratie of die van den medischen dienst, was het steeds de billijkheid, die 's Gen.'s handelingen leidde. Waar dit een enkele maal niet het geval is geweest, daar waren het redenen

---

(1) Chr. 2e kl. Schalk aan den Dir. Off. v. Gez. der 2e G.M A. Klatèn, 7 Juni 1828, Lr. B. (Arch. Gen. Staf).

(2) Schalk, Karel, Geb. 1 Sept. 1799, te Djocja. — Elève-Chr., 15 Febr. 1821. — Chr. 3e kl, 18 Juni 1825. — Overleden te Jogja, 10 Febr. 1833.

van utiliteit, dan ging het om het behoud van een waardevolle werkkracht. Ook voor zulk een alternatief kan een Opperbevelhebber geplaatst worden!

Ondanks de min gunstige factoren, die op den gang der zaken inwerkten, viel in '28 een merkbare verbetering op het gebied der verpleging in het algemeen waar te nemen. Ook op medisch bleef men niet achter. Ruimere verspreiding van ziekeninrichtingen werd, zoo als wij reeds zagen, beoogd, naar verbetering van het lot der daarin verpleegden gestreefd.

Allereerst werd naar aanleiding van de vele en zeker zeer gegronde klachten over de slechte hoedanigheid der bamboe-kribben in Mei 1828 machtiging verleend tot het aanmaken van 600 stuks houten kribben, „fraai bruin geschilderd en vernist", tegen *f* 8 per stuk. Reeds in '26 was er sprake van geweest de hospitalen daarvan te voorzien. Toen evenwel had men *f* 15 gevraagd en was het denkbeeld met het oog op de te groote uitgave losgelaten.

De nieuwe kribben, waarvan 300 voor het hospitaal te Magĕlang bestemd, werden voor de eene helft te Sĕmarang, voor de andere helft in Rĕmbang aangemaakt, en wel zoo, dat het overbrengen daarvan zonder veel moeite kon geschieden.

Voor de Garnizoens-Hospitalen, die meerendeels bij het einde der onlusten opgeheven konden worden, wilde men zich behelpen met wild-houten kribben ter vervanging van de onbruikbaar geworden bamboesche. Uit een brief van Du Perron, gedateerd 11 Sept. 1828, bleek ons, dat voor dit soort kribben, gemaakt naar het te Magĕlang gebruikte model, slechts *f* 2.50 per stuk werd betaald.

In Nov. werd het hospitaal te Jogja, nadat Timmermans dit in de maand te voren had geinspecteerd, op diens voorstel van 300 djatihouten kribben voorzien. Zij werden te Solo vervaardigd tegen *f* 7.25 zilver. Timmermans meende de daarvoor vereischte uitgave van *f* 2175 niet te groot, ... „het lot van de brave krijgslieden" zou er zeer door verbeterd worden en de „onophoudelijke uitgaven, die de zoo slegte bamboesche bali-balies [1] steeds veroorzaken" [2], zouden geheel vervallen. Dit laatste motief was niet het minst beteekenende. De uitgaven aan reparatiën waren hoog; nimmer werd minder dan 40 cent betaald.

Gelijktijdig met Jogja kreeg ook Solo nieuwe kribben, zestig in getal. Sedert de rust in Padjang was teruggekeerd, had het hospitaal daar veel van zijn voormalige beteekenis verloren. Met Klatèn was het niet anders, en om nu tot vereenvoudiging te geraken, had men het Garn.-Hospitaal hier geheel

---

(1) Balai-balai, op Java: balé-balé, een rustbank.

(2) Timmermans aan De Kock. Salatiga, 27 Oct. 1828, N°. 692. (Arch. Gen. Staf).

opgeheven en de verpleegden naar Solo overgebracht; te Klatèn bleef slechts een infirmerie.

Een andere verbetering in de ligging, was het invoeren van stroozakken ter vervanging van de in gebruik zijnde bultzakken, die zoowel duurder als minder doelmatig waren. Medio Sept. deed Timmermans daartoe het voorstel. Hij wilde de verstrekking van „bultzakken van Vlaamsch linnen, gevuld met padiestroo en doorgestikt". Een proef daarmede te Sĕmarang genomen, had uitstekend voldaan, al moest Timmermans toegeven, dat „met de zwaare buikziektens, als hevige diarhisten en dyssentristen, laboreerende lijders .... vooreerst op deze bultzakken niet" (¹) konden liggen.

Nadat de Dir. Off. v. Gez. der 2e G. M. A. zijn adhaesie aan het voorstel had geschonken, verleende de Opperbevelhebber machtiging, om het tot uitvoering te brengen.

De voordeelen aan het gebruik van stroozakken verbonden, bleken dra zoo overtuigend, dat bij Resol. der Ind. Reg., dd. 3 Maart 1829 Nº 16, bepaald werd, dat „op Java en in de Buiten Etablissementen" de bultzakken geleidelijk vervangen moesten worden door „met zuiver padiestroo" gevulde linnen zakken.

Bijzondere aandacht wijdde Timmermans ook aan de hospitaal-kleeding en -fournituren. Lang reeds was algemeen geklaagd over de wijze, waarop die zaken gewasschen werden en, nadat de verstrekking van zeep aan den waschman niet had kunnen verhinderen, dat de Dir. Off. v. Gez. der 2e G. M. A. in Mei zich weder beklaagd had „dat de linnen goederen allerinfaamst slegt gewasschen" werden, meende Timmermans naar meer afdoende middelen te moeten omzien.

Er werd alleen te Magĕlang *ƒ* 200 's maands aan waschloon uitbetaald; de zaak was dus de moeite wel waard. Het mocht Timmermans gelukken een Europeaan te vinden, bereid om voor 3 cent per stuk de hospitaalgoederen te wasschen. Op den duur schijnt ook deze maatregel niet voldaan te hebben, want in het laatst van November 1828 kwam de Chef der Admie. met een geheel nieuw en oorspronkelijk voorstel voor den dag. De kosten voor het wasschen en herstellen der hospitaal-kleeding en -fournituren waren toen te Magĕlang tot ongeveer *ƒ* 1200 's maands gestegen en voor dit bedrag kon men, meende Timmermans, beter bediend worden. Het oogenblik scheen gekomen om een wasscherij in eigen beheer op te richten en daaraan een reparatie-inrichting te verbinden. Een Eur. oprichter op *ƒ* 40 's maands aan het hoofd der wasscherij geplaatst wordende, zou een zoodanige werkplaats, met inbegrip van de uitgaven voor zeep, enz., niet meer behoeven te kosten dan *ƒ* 395. De exploitatie eener reparatiewerkplaats zou een uitgaaf van circa *ƒ* 150

(¹) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 25 Sept. 1828, Nº. 714. (Arch. Gen. Staf).

vorderen. De geheele onderneming moest op deze wijze tot een besparing van ruim *f* 600 's maands leiden.

De Gen. De Kock was met het voorstel zeer ingenomen en betuigde Timmermans in warme bewoordigen zijne tevredenheid over diens pogingen „om het lot van den soldaat te verbeteren, vooral wanneer zulks gepaard gaat met bezuiniging voor 's Rijks schatkist (¹).

Die bezuiniging verloor Timmermans nimmer uit het oog. „Het lot van den zieken soldaat" was hem een geliefde phrase, uitnemend geschikt om nieuwe voorstellen in te leiden, maar bij al die voorstellen was het voordeel van het Gouv[t]. toch haast zonder uitzondering de hoofdgedachte. Om een voorbeeld te noemen.

In Sept. '28 werd door den Ond.-Insp. van Kĕdoe een aanvraag voor hospitaalkleeding ten behoeve der verpleegden in de reconvalescentenzaal ingediend. Timmermans meende daaraan niet te moeten voldoen; waren de zieken eenmaal uit het hospitaal ontslagen, dan hield het recht op hospitaalkleeding op. „Het dragen van ziekenkleeding kan den man niet gezond maken, nog krachten geven, maar wel wanneer men zorgen draagt, dat hij goed gevoed (wordt) en een goede ligging heeft". Die meening zou door den Dir. Off. v. Gez. der Afd. zijn gedeeld.

Oppervlakkig beschouwd was de redeneering geheel zuiver. Of de kleeding den man zelf behoorde of aan het hospitaal, wat deed er toe! Maar de zaak wordt anders, als men bedekt, dat de soldaat slechts spaarzaam was uitgerust en dat zijn uitrusting door het verblijf te velde niet zelden in erbarmelijken staat verkeerde. Er was echter nog een andere overweging, welke vóór het verstrekken van hospitaalkleeding aan reconvalescenten sprak: de herstellenden zochten maar al te gaarne verpoozing buiten de enceinte der inrichting, en het gebruik van de gewone tenu maakte dit gemakkelijk. Schildwachts noch strenge consignes konden dit beletten, en zoo was 't niet mogelijk, het kwaad afdoende te bestrijden. Want een kwaad was het. De ongeoorloofde uitstapjes voerden vaak tot uitspattingen en deze weder tot „rechutes, in deze landen bijna immer doodelijk". Hospitaalkleeding en het behoud van menschenlevens stonden dus in nauw verband. Kostte gene eenige offers, ze werden „finantieel gesproken" door dit behoud „dadelijk den lande dubbelvouding vergoed" (²).

(¹) De Kock aan Timmermans. Marginaal antwoord op diens missive. Sĕmarang, 12 Sept. 1828, N°. 450. (Arch. Gen. Staf).

(²) Geniets aan De Kock. Magĕlang, 12 Sept. 1828. N°. 971. Mede onderteekend door D[r]. Lindt, Chef v/d med. dienst te Magĕlang. (Arch. Gen. Staf).

Aldus werd „de genomene mesure" door de Heeren Geniets en Dr. Lindt met warmte en gelukkig tevens met succes, bepleit.

Ongelukkig was de belangstelling in de slachtoffers van den strijd volstrekt niet algemeen. Er werden zelfs personen gevonden, die gedreven door winstbejag, den zieken onthielden, wat tot hun herstel zoo noodig was. Wij doelen hier op het middel tegen koorts: chinine, welk middel toch al weinig scheutig werd verstrekt, als behoorende tot de „duure en gewigtige medicijnen". Zoo trof de Chir. Lippe [1] bij het overnemen van den dienst te Tĕgalwĕroe van den Chir. Gelpke [2] in Oct. 1828, geen spoor van chinine aan, hoewel er een kleine voorraad moest zijn en de aftredende geneesheer zelf verklaarde „geen half once van het medicament in kwestie aan de zieken" te hebben toegediend.

Te Jogja viel iets dergelijks voor. Daar had men bij gebrek aan chinine een aftreksel van kruidnagelen op brandewijn aangewend ter bestrijding der heerschende koortsen. Toch bleek bij onderzoek uit de verantwoording, dat geregeld aan de aanvragen van chinine zou zijn voldaan, zoodat de bewering, dat er van af Maart tot Augustus van dat geneesmiddel niets aanwezig was geweest, deed vermoeden, dat de apotheker zich aan ontvreemding had schuldig gemaakt.

Aanleiding tot bedoeld onderzoek had het gebruik van brandewijn voor de bereiding van het in de plaats van kina aangewende middel gegeven. Er mocht geen brandewijn aan den apotheker worden verstrekt, zoo was in November 1818 door den toenmaligen chef van den geneeskundigen dienst bepaald. Drie jaren later had diezelfde chef echter bij circulaire „een anti-choleradrank" aan de militaire medici aanbevolen, bestaande uit „Brandewijn, vier en twintig oncen; pepermuntolie agt en veertig droppels, en vinum opii aromatic één once". Toen nu in het begin van 1827 de cholera danig om zich heen greep, had de chef van het hospitaal te Solo op ruime schaal het aldus samengestelde geneesmiddel uitgereikt, gevolg gevende aan de talrijke aanvragen. Wel, zoo schreef hij; „hadde ik om de hooge ideés van de Inspecteurs der Administratie bij het Leger te velde op te volgen, die aanvragen moeten difficulteeren", maar hij had dit niet gedaan, omdat dit „ondoelmatig" en „onmenschelijk" ware gehandeld.

Het heeft den Gen. moeite gekost dezen menschenlievenden „Chir.Maj.", Ruempol, voor de vergoeding, hem wegens onwettig verstrekten brandewijn

---

(1) Van de Exp. Afd.

(2) Gelpke, Adriaan, Aalhart, Geb. 12 Jan. 1803 te Waspik. — Fusl., 21 Oct. 1814. — Naar O.-I., 2 Dec. 1824. — Elève b.h Milt. Hosp. te Weltevreden, 1 Juli 1825. — Chir. 3e kl., 10 Juli 1826. — Chir. 2e kl., 24 Aug. 1834. — Tweejarig verlof, 13 Nov. 1837. — Van verlof terug, 16 Jan. 1840. — Eervol ontslagen, 4 Maart 1847. Java-Medaille.

opgelegd, te bewaren, want Kol. Peitsch, opvolger van Asmus, dacht over de toevoeging van brandewijn geheel anders dan deze, al had hij dan ook eens geadviseerd: „Indien de pijnen op den maag niet zeer hevig zijn en het braken evenwel plaats heeft, kan in stede van deze mixture, 15 tot 20 druppels laudanum met een lepel vol brandewijn worden gegeven. (1). Alzoo toch brandewijn. Maar, hij had gezegd kan en niet moet, en dus was zijn advies niet in strijd geweest met het verbod. Waarlijk, als 's heeren Peitsch's kunde zijn spitsvondigheid heeft geëvenaard, dan moet de geneeskundige dienst zich destijd in een niet genoeg te waardeeren chef hebben verheugd!

Een eigenaardig kijkje op de toenmalige toestanden geeft ons ook het volgende voorval. Zooals bekend werd destijd een ruim gebruik gemaakt van bloedzuigers. Te Magëlang werden in het begin van '28 omstreeks 300 van die diertjes daags aangewend en zoo kon het gebeuren, dat reeds den 10en der maand April 3400 stuks waren aangelegd. Daarvoor was ƒ 68 uitgegeven, zoodat het bloedzuigersfonds, als we 't zoo mogen noemen, was uitgeput. Tot zoover alles in orde. Nu echter moest de toestemming van den Chir.Maj. Janssen tot nieuwen aankoop werden gevraagd, omdat ...... de hospitaal-directeur, iemand, die van geneeskunde geen notie hoegenaamd had, verdere aanschaffing had geweigerd.

Zoo heer, zoo knecht. Verwonderen kan het ons niet, dat ook het mindere personeel der milt. admle. niet van aanmatiging vrij was.

Liet in de hospitalen de toedeeling van geneesmiddelen te wenschen, dan kon het moeilijk anders, of bij de colonnes was het daarmede nog slechter gesteld. Zoo had Ledel zich in Juni '28 te beklagen, dat de aanvraag van de medicijnen en verbandmiddelen ten behoeve zijner colonne eenvoudig onbeantwoord was gelaten, „zoodat de zieken zonder medicijnen zijn en de manschappen met ligte wonden niet kunnen worden verbonden en het zich laat aanzien, dat ik zonder de tusschenkomst van U.E. ontbloot van medicijnen en het verband zal moeten verstrekken ...." (2).

Ziek te zijn beteekende destijds zooveel als te worden blootgesteld aan eindelooze beproevingen. Bij de colonnes dikwijls schaarschte, niet zelden zelfs geheel gebrek aan geneesmiddelen; in de ziekeninrichting hoogst gebrekkige ligging en bij het transport derwaarts een tocht in tandoes (3) van zulk een ongelukkig maaksel, dat de patient duldelooze smarten moest lijden.

---

(1) Kol. Peitsch aan den Wd Chef van het Milt. Dept. Batavia, 7 Jan. 1829, No. 15. (Arch. Gen. Staf).

(2) Ledel aan De Kock. Témpel, 30 Juni 1828. No. 234. (Arch. Gen. Staf).

(3) Tandoe, draagstoel of palankijn, waarbij de last zich beneden de steunpunten bevindt, tandoe berajoen = hangmat aan een draagstok.

Om daarin verbetering te brengen dacht de Dir. Off. v. Gez. der 2e G. M. A. een andere tandoe uit en stelde hij voor daarvan 50 à 60 stuks voor de mob. cols. te doen aanmaken.

Timmermans maakte bezwaren. De in gebruik zijnde brancards kostten slechts *f* 2.50, de voorgestelde zouden den Lande op *f* 18.75 komen. Wanneer men echter in plaats van het dure Vlaamsche linnen gebruik mocht maken van de in de civiele magazijnen aanwezige hangmatten, waarvan drie voor één brancard noodig waren, dan zou met een uitgaaf van *f* 8.75 het doel ook te bereiken zijn. Dit voorstel werd aangenomen. De Gen. De Kock zag „daaruit met veel genoegen, dat de Ond.-Insp. der 2e Afd. de belangen van het Gouvt. zeer behartigd" (1) had.

Van den Heuvell ondervond intusschen weinig genoegen van zijn vinding. Er werd steen en been geklaagd over het ondoelmatige van zijn tandoe en in het concert der klagers, had de milt. admle. de eerste stem. Jalousie de métier schijnt aan de opgeworpen bezwaren niet vreemd te zijn geweest, al moet men bij het kennis nemen daarvan toegeven, dat Van den Heuvell's goede wil verder heeft gereikt dan zijn vernuft. Lucassen gaf in Nov. als redenen van mindere bruikbaarheid op, dat de brancards:

1e. ingericht waren om door 2 i.p.v. door 4 man te worden gedragen. Deze draagwijze streed met de gewoonte der Javaansche koelies, zij wilden daar niet aan;

2e. geen bergruimte voor de wapens van den zieke boden, en deze daardoor verplicht was die wapens naast zich te leggen, wat voor hem hinderlijk was en waardoor bovendien het zoek geraken van uitrustingsstukken bevorderd werd;

3e. te weinig bescherming tegen regen aanboden;

4e. niet op pooten konden rusten en de lijder, als de dragers de beweging staakten, „op de aarde" kwam te liggen (2).

Van den Heuvell wederlegde de bezwaren met de mededeeling, dat „de brancard van zoodanig model bij ondervinding zoowel in 't vaderland als bij de onlusten te Macasser, met doelmatigheid gebruikt" was zonder een linnen of ander dek te bezitten.

Dat de Javanen slechts met vieren wilden dragen, dat kon hij niet helpen, en daarmede was z.i. de onbruikbaarheid zijner tandoe's niet bewezen.

Op de juistheid dezer bewering viel heel wat af te dingen. Als factoren,

---

(1) Marginaal antwoord van De Kock aan Timmermans op diens schrijven, Sěmarang, 5 Sept. 1828, No. 392. (Arch. Gen. Staf).

(2) Lucassen aan Van den Heuvell. Sěmarang, 27 Nov. 1828, No. 900. (Arch. Gen. Staf).

die de keuze van eenig transportmiddel bepalen, mogen de gesteldheid van het terrein en de eigenaardigheden der beschikbare draagkrachten niet ontkend worden. Moet men die draagkrachten recruteeren uit de bevolking der streek, waarin geageerd zal worden -en dit zal, zelfs al bezitten we een eigen transporttrein, voor een deel althans wel immer het geval blijven- dan behooren de middelen van vervoer zich aan te passen aan de draagwijze des volks, en niet omgekeerd.

Het bezwaar, dat er voor de wapens geen bergruimte was, mocht niet te zwaar wegen. Op eenvoudige wijze was daaraan tegemoet te komen; desnood kon men ze „apart medevoeren".

Geloofde men den zieke niet behoorlijk tegen wind en weer beschermd, dan kon het beschermend dak door hoepels gestut en zoonoodig nog geteerd worden. Zeker was het, dat zijn model den vervoerde aangenamer ligging verschafte dan het oude; daarom ook had hij het ontworpen. Door het aanbrengen van vier pooten, eindelijk, kon ook het bezwaar van hinderlijke ligging gedurende rustperioden worden weggeruimd.

Ten laatste kwam Van den Heuvell er openlijk voor uit, dat de beweerde onbruikbaarheid z.i. op andere gronden berustte. Zijn brancard was gemaakt „om zieken te vervoeren en niet om 60 ℔ of meer extra-gewigt mede te dragen". Het kwam hem vreemd voor, „dat de lijders door eene elastieke beweeging meerder lijden moeten dan wel in een stijve onbeweeglijke djoelie" (¹) (²).

Nu, Van den Heuvell mocht het goede gewild hebben, bereikt had hij het zeker niet. Niet alleen de mil^t. adm^ie. deed het product zijner vindingrijkheid in den ban, ook de heer Bach, Chir.maj. en dus als medicus tot oordeelen bevoegd, was over de brancard niet te spreken. Bij regen werd de patient nat, wijl „het linnen deksel op elken kant 2 bis 3 duim te kort" was. Ook had zich het linnen „zoo gerekt, dat hetzelve eenen zak van 1 voet lengte formeerd en den zieken, daar dezelven eenmaal niet door twee man kunnen gedragen worden, eene onaangename rollende beweging veroorzaakt, daar dezelven elke beweging der koelies op ongelijken grond deelen moeten". Gewonden en hem die been of armbreuken hadden, bezorgde dit alles „ondragelijke smarten" (³).

Met dit oordeel was Kol. Cochius het volmacht eens. Bij de col^s. IIe 1 en IIe 10 waren de nieuw-model brancards al heel spoedig weder door de vroegere vervangen, omdat de zieken eenstemming hadden verklaard „dat zij verre weg liever in tandoos wierden getransporteerd". Cochius meende, dat Van

(¹) Van den Heuvell aan Lucassen. Sëmarang, 7 Januari 1829, N°. 15, (Arch. Gen. Staf).
(²) Djoeli, Chineesche draagstoel.
(³) Bach aan Cochius. Jogja, 11 Februari 1829, N°. 13. (Arch. Gen. Staf).

den Heuvell, „die geen bevoegdheid aan eenige militaire autoriteit wil toekennen”, voldoende bewezen had, van nimmer de Brancards, welke in Europa te velde gebruikt worden, gezien te hebben” ([1]).

Twee dagen later werd Van den Heuvell opgedragen, om zoodanige verbeteringen aan te brengen, dat de brancards te gebruiken zouden zijn. Medio April 1829 stelde hij twee wijzen van verbetering voor, maar toen was reeds een door Kol. Cochius ontworpen model ter beoordeeling aan Timmermans toegezonden.

Even weinig genoegen beleefde Van den Heuvell van een door hem geprojecteerde draagbare medicijnkist, ten behoeve der mob. cols. Die broko's, waren, meende Kol. Cochius, „veel te lang en te breed, zoodat het niet mogelijk is die op paarden te houden”. Zij waren zelfs „zoo breed, dat nauwe passages, waar een stuk door kan, geen plaats genoeg geeft om dezelve er door te krijgen. Ik meen dus ook deze een andere form moeten hebben” ([2]). Medio Febr. werd den Kol. opgedragen, een nieuw model aan het hoofdkwartier in te dienen.

Wij kunnen van de transportmiddelen tot medische doeleinden niet afstappen zonder vermeld te hebben, dat de Res[t]. Valck in het laatst van Sept. 1828 het zeer practische voorstel deed, om, ter voorkoming van het te loor gaan van de tandoe's bij het transporteeren van zieken, welke van Magĕlang naar Sĕmarang werden geëvacueerd, te Magĕlang, Mĕdana, Bawèn en Oengaran „50 vaste en goede tandoes” te stationneeren.

Daarmede zou tevens het juist voor de zieken zoo belangrijke voordeel worden verkregen, dat zij nimmer op tandoe's behoefden te wachten, dewijl den betrokken Dĕmangs kon worden opgedragen, toe te zien, dat de koelies terugkeerende het medegenomen aantal tandoe's ook terugbrachten.

Curiositeitshalve deelen wij nog mede, dat Jogja's garnizoen eerst in het begin van 1829 een eigen lijkwagen rijk werd. Voor dien had men zich maar beholpen met een voertuig, waarvan het onderstel welwillend door een particulier afgestaan en het bovendeel door pioniers aangemaakt was. Toen dat samenstel van vriendelijke bijdragen ten laatste neiging vertoonde, „in elkander” te vallen, verzocht en kreeg Timmermans machtiging, tot vernieuwing over te gaan.

Wij kunnen van de verpleging in de hospitalen geen afscheid nemen zonder melding te hebben gemaakt van een voorstel van Timmermans aan het Mil[t]. Dep[t]. „om de Gorontalezen, Mĕnadonezen en andere vreemde volken der Moluk-

([1]) Cochius aan De Kock. Jogja, 29 Febr. 1829, N°. 123. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Cochius aan De Kock. Jogja, 13 Febr. 1828, N°. 611. (Arch. Gen. Staf).

sche eilanden in de hospitalen afzonderlijk te doen verplegen en aan hun de voeding en kleeding als aan de Javanen te doen verstrekken". De Chef van den Geneesk. Dienst had zich met dit voorstel kunnen vereenigen, waarna de Chef van het Mil[t]. Dep[t]. het met het advies van Kol. Peitsch aan Gen. De Kock ter verdere behandeling had toegezonden.

In de Vorstenlanden toonde men zich echter van den maatregel afkeerig. Cochius, om advies gevraagd, meende niet beter te doen dan het gevoelen van Chir.Maj. Bach in te winnen „daar hij vele menschen van dit volk dagelijks behandelt (¹).

De heer Bach ontraadde den maatregel sterk en zulks op gronden, door hem in de volgende bewoordingen geformuleerd: „Deze hier aangehaalde troepen, zoowel nieuwe-in-dienstgetredene als sedert jaren dienende, zijn door een respectif Gouvernement rijkelijk met kleeding gelijk een Europees voorzien en kunnen op marsch, bivouacq of kampement dezelfde voorrechten genieten; zij hebben verschooning en dekking tegen regen, koude en andere ongemakken".

„Het Hospitaal zou hun, ziek zijnde, evenals aan den Javaan, de volgende kleeding aanbieden, als: een kabaai, een sarong, een legmatje en een lederen hoofdpeuluw. De voeding en tractementen dezer troepen zijn gelijk aan die der Europezen en bijzonder de oudere militairen, welke geheel aan de levenswijze van den Europees gewoon en dikwijls door hunne situatie daartoe genoodzaakt zijn".

„Het Gouv[t]. doet voor een zieken Javaan te goed:
des morgens: Rijstpap in water gekookt met één lood suiker;
des middags: Een half pond Buffelvleesch met kerri en rijst;
des avonds: Rijst met Inlandsche groenten in water gekookt".

„Deze beide aangevoerde redenen; kleeding en voeding, (in aanmerking nemende) kan de verandering derzelven niet anders als nadeelig op deze militairen werken, welke door ziekte getijsterd, in plaats van verbetering in hunnen lijdenden toestand te vinden, in eene situatie overbragt worden, welke hun vreemd geworden is en hun herstel voor den geneesheer onmogelijk maakt, en ik zoude nooit wenschen, dat men tot deze bezuiniging overging".

„Eene andere opgegevene reden, dat deze militairen geene christenen zijn, is niet volkomen zoo, daar naar alle gedane informatiën de helft Christenen zijn".

„Mij verder door den invloed dezer handelingen eene verandering op de moraliteit dezer militairen te uiten, behoord, zoo ik veronderstel, niet aan mij (¹).

(¹) Cochius aan De Kock. Jogja. 13 Oct. 1828, N°. 611. (Arch. Gen. Staf).
(²) Bach aan Cochius. Jogja, 11 Oct. 1828, N°. 163. (Arch. Gen, Staf).

Niet minder krachtig verklaarde zich Cochius tegen Timmermans' voorstel. De overgelegde stukken aan het Hoofdkwartier terugzendende, schreef hij o.m.: „Uwer Excellentie kan ik op alle deze stukken verklaren, dat ik het voor zeer gevaarlijk oordeel, die verandering vooral in oorlogstijde in te voeren. Ik ken den geest van dit volk nabij en kan Uwer Excellentie stellig de verzekering geven, dat zoo ten minste deze verandering bij onze oud-gediende Menadoneezen wordt ingevoerd, waarvan ik er een 80 tal hier heb, die ten allen tijde buitengewone goede diensten hebben bewezen, het te vreezen staat daarbij de grootste ontevredenheid zal ontstaan; dezelven worden thans aangevoerd door den Amboineezen Luitenant Markus, een zeer verdienstelijk officier, dog die mij verklaarde, dat deze menschen, allen Kristenen, zig niets minder rekenen als de Amboineezen. Dat zij door hunne braafheid zig als het ware met de Europeanen der Kolonne als verbroederd hebben en geheel op hunne wijze leven, terwijl hunne bekende koppigheid en trots hen zeer makkelijk tot onwilligheid zouden doen overhellen, zoo zij in iets minder dan de Europees wierden behandeld, hetgeen hen ook bij hunne engagement belooft is".

„De Inspecteur Timmermans kent zeer weinig dit volk, wanneer hij hunne levenswijze met die der Javanen gelijk stelt, ten minste van die, welke lang gediend hebben, en had gewis kunnen weten, hoe trots zij er op zijn als een Europees behandeld te worden. Het getal troepen van deze naties is aanzienlijk wat nu bij de armeé is, en ik geloof het dus zeer gevaarlijk deze menschen in een zoo gewichtig oogenblik te indisponeeren zoowel om het vorenstaande, als om de motieven door den Chir.maj. Bach aangegeven" (¹).

Hoe het advies van den Opperbevelhebber luidde, behoeft na het vorenstaande nauwelijks gezegd. „Het voorkomen van elken nadeeligen indruk bij het Leger te velde, al betreft het ook slechts een gedeelte van hetzelve". zoo schreef hij, „is vooral in tijd van oorlog van zooveel belang, dat ook de bedoelde Chefs (nl. Peitsch en Timmermans) daaraan wel indachtig hadden mogen zijn alvorens een middel van bezuiniging voor te stellen. Ik ben dan ook stellig tegen de invoering van het voorgestelde en zal wanneer zulks evenwel plaats mocht hebben de daarstelling als een middel beschouwen om den oorlog te verlengen, dewijl de ontmoediging der natiën, welke hierin begrepen zijn, vele onzer thans zoo brave tot gewone soldaten zal maken" (²) (³).

(¹) Cochius aan De Kock. Jogja, 13 Oct. 1828, N°. 611. (Arch. Gen. Staf).

(²) De Kock aan W^{d} Chef Mil^{t}. Dep^{t}. Magëlang, 17 Oct. 1828, N°. 2295. (Arch. Gen. Staf).

(³) Opzettelijk hebben wij deze aangelegenheid vrij uitvoerig behandeld, niet omdat zij op zichzelf zoo belangrijk zoude zijn, maar omdat 1^{e} de aard en de waarde onzer Moluksche hulptroepen daaruit beter gekend worden; 2^{e} zij een blik gunt op Timmermans' denkbeelden in zake de troepenverpleging, en 3^{e} zij doet zien, hoe het hoofdkwartier in voor het leger belangrijke zaken soms werd gepasseerd, waar het juist in eerste instantie gehoord had moeten worden.

Dat Timmermans' voorstel onder het bekend loodje een laatste rustplaats vond, behoeven we wel niet te zeggen.

Beschouwen wij nog, alvorens van dit onderwerp af te stappen, de resultaten der ziekenverpleging en raadplegen wij daarvoor de over 1828 uitgebrachte halfjaarlijksche ziekenrapporten, zoowel, die, welke betrekking hadden op de drie Gr. Mil^t. Afd^n., als die, welke uitsluitend de 2^e G. M. A. op Java betroffen.

Uit de beide eerstbedoelde rapporten blijkt, dat op geheel Java in militaire ziekeninrichtingen werden verpleegd gedurende:

het eerste halfjaar van 1828 25784 man
„ tweede „ „ 23458 „

dat van die zieken herstelden:

in het eerste halfjaar van 1828 21408 man of 83%
„ tweede „ „ 19460 „ „ 83%

dat van hen bezweken:

in het eerste halfjaar van 1828 2024 7.8%
„ tweede „ „ 1973 8.5%

en dat zich onder de laatsten bevonden:

in het eerste halfjaar 1663 Eur. en 268 inl. strijders van de Landmacht,
„ tweede „ 1596 „ en 324 „ „ „ „ „

zoodat respect. 86.2% en 83.1% der overledenen Europeanen waren.

Die cijfers spreken. Peitsch noemde de uitkomsten ongunstiger dan in de voorgaande jaren, „zijnde in 1826 23320 zieken behandelt, waarvan 2088 overleden, en in 1827 33651, waarvan 3056 overleden, waaruit blijkt, dat het getal der zieken en gevolgelijk de sterfte hoe langer hoe meer heeft toegenomen (²). De oorzaken kon hij niet nagaan, omdat hij niet wist welke veranderingen de getalsterkte der troepenmacht had ondergaan. Intusschen leert een eenvoudige berekening, dat de uitkomsten niet ongunstiger waren dan in beide vorige jaren. In 1826 stierven 9%, in '28 9.1% der verpleegden, in '28 daarentegen nog geen 8.2%. Het sterftecijfer was dus lager dan te voren en dit nog wel in een periode, waarin èn door marschen èn door arbeid aan de toen zoo menigvuldig opgeworpen bentengs zeer veel van de troepen gevergd was.

Natuurlijk moet een berekening, gebaseerd op de gegevens door den Dir.

(¹) Deze halfjaarlijksche ziekenrapporten vindt men in de bijlagen onder N°. 11 a, b, c, en d.
(²) Kol. Peitsch aan Mil^t. Dep^t. Batavia, 1 Nov. 1828, N°. 837. (Arch. Gen. Staf).
In 1827 heerschte een cholera-epidemie. Vandaar het in vergelijk met '26 en '28 hooge sterftecijfer.

Off. v. Gez. der 2e Milt. Afd. verstrekt, tot ongunstiger uitkomsten leiden. Ons leerde zij, dat in het eerste halfjaar van '28 81.6% der verpleegden herstelden en dat 9.1% overleden. Voor het tweede halfjaar waren, die getalen respect. 81.5% en 9.9%. Deze uitkomsten stemmen overeen met die door Weitzel vermeld (1). Nemen wij nu aan, dat ook diens opgave van het sterftecijfer in 't tweede halfjaar van '27 juist is — hij spreekt van ruim 1/8, dus meer dan 12.5% — dan is het duidelijk, dat Peitsch ten onrechte de uitkomsten als minder gunstig dan die der vorige jaren heeft voorgesteld.

Intusschen behoort men wel in acht te nemen, dat de vermelde cijfers uitsluitend betrekking hebben op de in ziekeninrichtingen verpleegden en dat de door het Leger geleden verliezen daaruit alleen niet juist zijn te waardeeren. Ook in de verschillende legerplaatsen en bij excursiën werden verliezen geleden, verliezen, die op de gewone ziekenrapporten niet voorkwamen.

In de missive, waarbij het eerste halfjaarlijksch rapport werd aangeboden, vinden wij nog: „De heerschende ziektens waren alsnog gastrische en catarrhale koortsen. Diarrhoea en Dysenteria, welke laatste ziekte de noodlottigste gevolgen heeft gehad en ook voornamelijk geboren wordt door den schadelijken invloed van het climaat op den Europeaan, aan fatigues en menigvuldige ontberingen in den oorlog blootgesteld".

„De aan Febris Nervosa en Debilitas overledenen, zijn meestal lijders, welke aan herhaalde instortingen van verscheidene vooruitgegane ziektens zijn bezweken; de 147 aan Cholera Morbus overledenen zijn meestendeels nieuw-aangekomen Europeanen uit de 2e Groote Militaire Afdeeling, zijnde in de 1e Groote Militaire Afdeeling maar 3 en in de 3e maar 1 het slagtoffer dezer vreeselijke ziekte geworden" (2).

Het toelichtend schrijven op het tweede verslag biedt geen nieuwe gezichtspunten aan. Peitsch merkte hierin nog bepaaldelijk op, „dat de Europeaan nimmer, onder welke omstandigheden ook, zich kan acclimatiseeren om ongestraft zich aan zware fatigues en ongeregelde levenswijze te kunnen blootstellen. Hoe schadelijk deze omstandigheden op hem werken, blijkt mede uit het getal der aan Cholera Morbus behandelde lijders, van welke bijkans de helft onder deze vreeselijke ziekte is bezweeken, daar namelijk van de 121 overledenen 114 van de troepen te velde het slagtoffer zijn geworden, dewijl de overige 7 in de 3e Groote Militaire Afdeeling zijn overleden en deze ziekte zich overigens nergens in de Militaire Etablissementen heeft vertoond" (3).

(1) Zie Weitzel II, blz. 193.
(2) Kol. Peitsch aan Milt. Dept. Batavia, 1 Nov. 1828, No. 837. (Arch. Gen. Staf).
(3) Kol. Peitsch aan den Wd Chef v/h Milt. Dept. Batavia, 14 April 1829, No. 281. (Arch. Gen. Staf).

Ons overigens van beschouwingen, waartoe de rapporten mogelijk aanleiding geven, onthoudende, wenschen wij slechts op te merken, dat de plaag „vrouwenziekten", ook toen reeds het leger teisterde. Nagenoeg 1/5 der verpleegden was daaraan lijdende.

Operaties kwamen zeer zelden voor; gedurende 1828 in de geheele 2e Milt. Afd., slechts 9, waarvan één met doodelijken afloop. De uitkomst der acht andere gevallen was niet na te gaan.

HOOFDSTUK II D.

HET TRANSPORTWEZEN.

Uit het eerste hoofdstuk van het vorige deel is ons bekend, dat Timmermans bij zijn optreden in de 2e Groote Milt. Afd., in het laatst van 1826, het transportwezen, zooals dat toenmaals geregeld was, als ondoelmatig had afgekeurd.

Overtuigd, dat niet het civiel bestuur maar de dienst der legerverpleging de zaak behoorde te regelen en beheeren, had hij den Gen. Van Geen in dien zin voorstellen gedaan, welke echter door dezen opperofficier waren verworpen, omdat hij een transporttrein in eigen beheer niet gewenscht achtte en betere verwachtingen koesterde van het particulier initiatief. Daarmede was het zoo gewichtige vraagstuk van het transportwezen voorloopig ter zijde gelegd; voorloopig, want nauw had de Gen. De Kock het bevel over de troepen weder op zich genomen, of Timmermans kwam op de zaak terug, thans met beter gevolg. Zijn voorstellen, ook de weinige maanden later gewijzigde, werden goedgekeurd en een park van 200 paarden opgericht. De practijk leerde evenwel al spoedig, dat Timmermans de bezwaren aan een trein in eigen beheer verbonden, had onderschat. Gebrek aan transportmiddelen, koelies zoo wel als paarden, liet zich te vaak en zoo ernstig gevoelen, dat Timmermans zelf ten slotte wel verklaren moest te hebben misgetast en daarbij tevens ook erkennen, dat de Rest. Mac Gillavry lang geen ongelijk had gehad, toen hij zich tegen het militaire stelsel had gekant.

Nog was 1827 niet ten einde, of Timmermans zag zich reeds gedwongen, om de behoeften van den dienst pasklaar te maken aan de capaciteit van den trein, in stede van omgekeerd. Hij hoopte dit te bereiken door „de rijst, arak, zout en wijn langs de Solo'sche rivier te doen aanvoeren". Waardoor .... de bovenlanden op eene doelmatige wijze ruim van levensmiddelen ...." konden worden voorzien.

Dit plan was reeds door Gen. De Kock goedgekeurd, een hoeveelheid van 180 kojans (¹) rijst zelfs bereids van Soerabaja verscheept, toen Sasradilaga door

(¹) Kojan. Een maat bij de bevrachting van vaartuigen in gebruik, doorgaans 27 tot 30 pikoel, afhangende van de waar en het plaatselijk gebruik.

zijn opstand in Rĕmbang roet in het eten wierp en de onzen dwong, om van de Solorivier als toevoerweg voorloopig af te zien.

Dit vervulde Timmermans „met kommer”, bezorgde hem „slaaploze nachten”. Groot was zijn vrees „dat het leger gebrek zoude lijden” omdat, zooals hij later schreef, „de Rembangsche onlusten alle mijne hulpbronnen hadden vernietigd”. Opgemerkt zij hier, dat die onlusten den Opperbevelhebber noodzaakten, om de beste paarden der draagparken te doen overgaan bij het korps djajèng-sĕkars en deels ook bij de posterijen. Wat er daarna in die parken overbleef, was niet veel zaaks, want reeds vóór de onlusten in het Oosten had Timmermans zich beklaagd, dat de paarden „te jong, te klein, of te oud” waren.

De eischen, welke Rĕmbang stelde, onoordeelkundige keuze van het materiaal, slechte verpleging, overmatige en onjuist verdeelde arbeid, dit alles moge de veroordeeling van het draagpark hebben verhaast, te ontkennen was het niet, dat dit stelsel den goeden gang van zaken te weinig verzekerde, om als deugdelijk geprezen te kunnen worden. Dan verdiende toch de voorkeur de wijze, waarop te voren was gehandeld, toen men geen vast georganiseerd transportwezen bezat, maar door tusschenkomst der civiele autoriteiten transportmiddelen requireerde. Ook deze wijze vertoonde schaduwzijden maar toch, de vrees, dat het leger bij gebrek aan middelen van vervoer niet tijdig zou erlangen, wat het behoefde, die vrees was door haar nimmer ontstaan.

Eindelijk, nadat Timmermans, die het oude stelsel had veroordeeld, het zijne, dat van draagpaarden, door de practijk had zien afkeuren, deed hij, waarmede hij had moeten beginnen, wijdde hij nl. zijn aandacht aan de middelen, waarvan de bevolking zich tot het vervoer harer goederen placht te bedienen. „Toen ik”, zoo schreef hij, „zoodanig mijn plan met de oprigting van draagparken (beoogd), zag mislukken, was ik genoodzaakt andere middelen te beramen om het leger te voorzien; ik kwam toen op de gedachte om transportkarren met ossen op te rigten, waarvan ik het gewenschte nut verwagtte, want ik had bij toeval gezien, dat de particulieren daarvan gebruik maakten en men daarmede aanzienlijke verzendingen deed”.

Timmermans mocht vrij beweren b i j t o e v a l gezien te hebben, dat de particulieren zich vaak van ossenkarren bedienden, ongewoon was dat gebruik geenzins, en, wat meer zegt, tusschen Solo en Bojolalie en tusschen Sĕmarang en Salatiga bestond zelfs sedert Mei '27 een geregelde dienst. Dat die dienst niet was uitgebreid, was zeer waarschijnlijk alleen toe te schrijven aan den toestand der wegen. Die liet zeer veel te wenschen over, vooral natuurlijk in den Westmoesson. Hier en daar, wij hebben nu uitsluitend de voornaamste wegen op het oog, ontbraken bruggen over rivieren en ravijnen. Men had de daardoor ontstane moeilijkheden trachten te verhelpen door het aanleggen

van oprillen, een middel, dat slechts in zooverre doel trof, dat de goederen wel verder konden worden opgevoerd, mits aan de overzijde der hindernis een ander transportmiddel gereed stond. Het hoofdtraject Sěmarang—Solo, eischte bv. afwisselend karren en draagpaarden of koelies.

De omstandigheden, w.o. niet het minst de, trouwens onderling zeer uiteenloopende, configuratie van de verschillende deelen van het oorlogstooneel, legden het transportwezen groote bezwaren in den weg. Een goed georganiseerd transportwezen kon op het oorlogstooneel van 1825—'30 slechts denkbaar zijn bij een gelukkige combinatie van alle soorten van middelen van vervoer, welke men destijds in onze krijgsvoering kende.

Karren, draagpaarden en koelies konden even goede diensten bewijzen, mits elk dezer middelen langs de zich het best daartoe leenende trajecten werd gebruikt. Dit begreep men destijds ook wel, maar Timmermans telde onder zijn fouten ook deze: hij liet zich in zijn handelingen te veel leiden door zijn zucht, om het belang der schatkist te baten, een neiging, die meer dan eens oorzaak was, dat de uitvoering zijner goed overlegde plannen te wenschen liet. Zoo was het o.a. met zijn draagpaarden-parken gegaan. De verzorging der dieren werd overgelaten aan ingehuurde inlanders, die uit onverschilligheid en winstbejag den paarden het noodige onthielden en ze daardoor al spoedig ongeschikt maakten, om de inderdaad zware diensten te verrichten.

In de tweede helft van Juli schreef Timmermans, dat de parken te Klatèn, Salatiga en Jogja door groote sterfte zoo verminderd waren, dat aanvulling dringend noodig was. Nieuwe paarden moesten worden aangeschaft en hij zag daartoe het liefst den Ritm[r]. Bornemann aangewezen. De vroeger gekochte paarden waren, meende Timmermans, „te klein en te jong". Men behoorde betere exemplaren uit te kiezen, ook al kostte dit meer geld, want „de ondervinding heeft geleerd, dat het duurste op den duur het beste koop is" (¹).

Het moest eerst October worden voor Timmermans ook tot inzicht kwam, dat de paarden, die den haver verdienen, dien ook moeten krijgen. Toen toch stelde hij voor om den parkpaarden te Klatèn, Jogja en Djamboe ½ ℔ padi daags te verstrekken (²), wat natuurlijk gereedelijk werd toegestaan.

Was in Dec. '27 reeds machtiging verleend tot het aanschaffen van een vrij aanzienlijk aantal ossenkarren met bespanningen, bestaande uit 2 en niet, als in een vroegere periode — zie blz. 36 van het 3[e] Deel — uit 4 beesten, het zou Dec. '28 worden voor Timmermans kon mededeelen, dat de zaak geheel geregeld was.

(¹) Timmermans aan Gen. De Kock. Sěmarang, 23 Juni 1828, N°. 4561. (Arch. Gen. Staf).
(²) Timmermans aan Gen. De Kock. Salatiga, 27 October 1828, N°. 690. (Arch. Gen. Staf).

Het aanmaken der karren toch was tijdroovend, ging niet zoo vlot als Timmermans gehoopt had. Om er meerderen spoed achter te zetten, richtte hij zich in Augustus tot den Onder-Directeur der Art[ie]. in de 2[e] Gr. Mil[t]. Afd., met het verzoek behulpzaam te zijn met het aanmaken van 25 karren.

Deze autoriteit wenschte daarin niet te treden en verwees Timmermans naar den Constructie-Winkel te Soerabaja. Deze liet zich echter zoo niet afschepen en wist te bewerken, dat de Opperbevelhebber het vervaardigen der karren eenvoudig gelastte.

Intusschen was de behoefte aan transportmiddelen zoo gestegen en het beschikbare materiaal zoo weinig toereikend, dat Timmermans, ter voorkoming van stremming in de verpleging, de voornaamste voedingsartikelen òf plaatselijk had laten inkoopen, òf de levering daarvan met enkele particulieren had gecontracteerd; dit laatste vooral sedert medio 1828. Hierdoor was de transportdienst wel beduidend verlicht, maar toch nog niet zoo, of men moest nu en dan besluiten tot „het rekwireeren van particuliere transporten" .... „Onbegrijpelijk groot was mijne bekommering", zoo schreef Timmermans in zijn nota van 25 Sept. 1828, „want ik vreesde den Lande de voorspelde besparingen niet te kunnen doen genieten ...." (¹).

Die besparingen wogen bij Timmermans zwaar. Menig schrijven van zijn hand doet vermoeden, dat de eigenlijke verpleging als bij-, de financieele gevolgen daarvan door hem als hoofdzaak werden aangemerkt. Wat wij omtrent de verpleging aanteekenden, is wel geschikt om dit vermoeden te bevestigen; men denke slechts aan de quaestie der verstrekking van versch rundvleesch, welke de Insp. en Chef te duur oordeelde, en aan die der afkeuring van geconserveerde visch, waarbij den Lande „geen schade" was berokkend. Hoe met het artikel „wijn" werd gehandeld, ook dit is ons bekend en geeft al evenmin een hoogen dunk van de eischen, welke Timmermans aan de voedingsmiddelen in het algemeen placht te stellen. Goedkoop werken was zijn leus.

In het laatst van Juni hoopte hij spoedig te kunnen berichten, dat de transportdienst geheel geregeld zou zijn. Langs den grooten postweg waren ossenkarren met bespanningen gestationneerd, zoo te Sĕmarang, Oengaran en Bawèn 15 karren, te Bojolali 10, te Solo 20 en te Klatèn weder 10, „die zeer groote diensten bewijzen". Timmermans was werkelijk met de resultaten ingenomen. Toch had zijn gewoon optimisme hem weder parten gespeeld, althans hij schreef: „De ondervinding heeft mij aangetoond, dat men van een koebeest niet die diensten kan vergen als ik mij wel verbeeld had" (²).

(¹) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 25 September 1828, N°. 517. (Arch. Gen. Staf).

(²) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 23 Juni 1828, N°. 4560. (Arch. Gen. Staf).

De zaak was, dat de beesten over te groote afstanden waren gebezigd. Toen deze tot 5 paal waren teruggebracht, ging het best en maakten de ossen het traject Sĕmarang—Oengaran „zonder groote moeite" [1].

Die gunstige bevinding spoorde Timmermans aan, het gebruik van ossenkarren uit te breiden. Was de dienst langs den postweg voldoende verzekerd, dan wilde hij Mĕdana, daarna ook Magĕlang van een park trekossen en karren voorzien.

Een rechtstreeksche verbinding tusschen Bawèn en Magĕlang via Mĕdana zou natuurlijk tijd en dus geld uitwinnen. De dienst zou echter niet gemakkelijk zijn, want de weg Bawèn—Magĕlang voerde over den zadel tusschen den Mĕrbaboe en den Oengaran, welke bij Pingit zijn hoogste punt bereikte.

De overweging, dat een park te Mĕdana „van het grootste nut" zou zijn, woog bij Timmermans te zwaar dan dat hij zich door de moeilijkheid van den weg van zijn plan zou laten afhouden. In Augustus nam dit dan ook reeds een vaster vorm aan. De uitvoering wachtte slechts op de geheele voltooiing van het etapestelsel langs den heirweg Sĕmarang—Solo. Die voltooiing was niet ver meer; begin Augustus telde men te Sĕmarang 15, te Solo en Klatèn ieder 26, te Jogja echter slechts 6 karren. Hier hoopte Timmermans er evenwel zeer spoedig 12 te hebben. Bovendien was het park te Oengaran met 5 karren versterkt en meer zuidelijk, naar het 1½ paal verder gelegen Babadan, verlegd. Zoodra men op al deze stations ongeveer 25 karren zou hebben, kon Timmermans aan het traject Bawèn—Magĕlang zijn volle aandacht wijden. Hij was zoozeer overtuigd „dat ik hierin (nl. in zijn stelsel van ossenparken) beter geslaagd ben en slagen zal als met het oprigten van draagpaarden" [2], dat hij den Opperbevelhebber in het vooruitzicht stelde weldra in staat te zullen zijn „om alle verzendingen van vivres, ammunitiën, kleedingstukken en gelden, maar de bovenlanden te doen [1].

Dat alleen zou al bijzonder gunstig zijn, afgescheiden nog van het oeconomisch voordeel, dat „de gemeene man van een drukkenden last bevrijd" [2] zou zijn. Daarbij bleef het echter niet, „de besparingen" beloofden ook „niet onaanzienlijk" te zijn. Timmermans kwam na „ruime berekeningen" tot een bedrag van ƒ 133.677.10 overwinst 's jaars en geloofde „die som wel als het minimum" te kunnen aanmerken.

Wij zullen den lezer die berekeningen besparen. Hij, die er belang in stelt, kan zijn weetgierigheid door een kijkje in de bijlagen [3] voldoen. Hier

---

[1] Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 23 Juni 1828, N°. 4560. (Arch. Gen. Staf).
[2] Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 25 September 1828, N°. 517. (Arch. Gen. Staf).
[3] Bijlage N°, 12a en b.

merken wij ten aanzien van die berekeningen slechts op, dat vergelijking der uitgaven in 1828 met die in 1827 geen goede maatstaf van beoordeeling was. Na wat wij dienomtrent bij de behandeling van den verplegingsdienst reeds aanteekenden, kan een nadere verklaring uitblijven. Het staat echter boven allen twijfel, dat de exploitatie van de trekparken minder kostbaar was dan die der draagparken. Een kar met bespanning, 2 ossen, kostte niet meer dan *f* 130 ([2]) en het laadvermogen van een kar was belangrijk grooter dan dat van twee paarden.

Het was maar jammer, dat, zooals wij te voren reeds opmerkten, eenige gedeelten van den postweg geheel voor het vervoer per as ongeschikt waren. Zoo moesten te Bawèn en Salatiga draagpaarden gestationneerd blijven, omdat de niet overbrugde riviertjes en ravijnen dit onvermijdelijk maakten. Was daarin verbetering gebracht — waartoe Nahuys den 7[en] Augustus te Salatiga een conferentie met de belanghebbende landheeren belegde — dan zou het draagpark te dier plaatse naar Djamboe, N.O. van den Pingit, verlegd en te Salatiga een trekpark gestationneerd kunnen worden.

De wegen werden nu ook terdege nagezien. In het laatst van October kon Timmermans met genoegen betuigen, dat de weg tusschen Solo en Klatèn goed in orde was en dat die tusschen laatstgenoemde plaats en Jogja onder toezicht van den Kap[t]. Sagermans en met medewerking van het civiel bestuur spoedig bruikbaar zou zijn. Hier waren het weder de overbruggingen, welke het meeste hoofdbrekens kostten. Waren die met eenvoudig materiaal uitvoerbaar, dan wist men zich er wel door heen te slaan; anders was het als het bouwen van eenig belangrijk kunstwerk onvermijdelijk bleek. Dit was o.a. het geval tusschen Bojolali en Ampèl. De kali Kontèng moest overbrugd en jukken konden met het oog op den hevigen stroom niet toegepast worden. Liggers van 80 à 90 voet lengte zouden noodig zijn voor een eenvoudige oeverbrug. Materiaal van die afmeting was echter niet te verkrijgen. De Res[t]. Besier meende onder deze omstandigheden niet beter te kunnen doen dan zich te wenden tot den (suiker-?) molenaar Van Thiel, iemand, die in de bouwkunde geen leek was. De heer Van Thiel toonde zich hulpbereid en gaf een project, voor welks uitvoering houtwerk van slechts 40 voet vereischt werd. De kosten zouden echter vrij aanzienlijk zijn en Besier, meenende dat de bevolking niet daarmede mocht worden belast, wendde zich tot Gen. De Kock met het verzoek ze te mogen brengen ten laste van den oorlog. De Gen. op

---

([1]) Zie Timmermans aan De Kock. Sĕmarang. 1 Augustus 1828, N°. 171. (Arch. Gen. Staf).

Voor een os werd in Midden-Java *f* 35 à *f* 40 betaald. Later, in April '29, ging Timmermans te Soerabaja ter markt. Hij kocht toen 150 ossen tegen *f* 22 en kwam dus, zelfs met inbegrip der transportkosten, aanzienlijk goedkooper uit.

zijn beurt vroeg, onder overlegging o.m. van het project, aan den Landvoogd autorisatie der te maken kosten. Du Bus, wel bereid zijn medewerking tot het uitvoeren van het werk te verleenen, meende dat de uitgaven te hoog waren geraamd en geloofde het raadzaam het project Van Thiel ter beoordeeling in handen van den Ing. der 1e klasse Tromp te Sĕmarang te stellen. Of hier nu jalousie de métier in het spel was, of dat het haperde aan Tromp's bekwaamheid, zooveel is zeker, dat hij het ontwerp Van Thiel afkeurde en een nieuw indiende, dat te Batavia geen bijval vond en in hoogste ressort door Kol. Cochius als geheel onbruikbaar werd verworpen.

De laatste keurde Van Thiels' project, na enkele détails te hebben gewijzigd, goed en deed hem uitnoodigen een nieuwe begrooting der kosten op te maken. Hieraan werd voldaan, waarna alle bescheiden nogmaals naar Buitenzorg werden opgezonden. Dat was in Januari 1829.

Toen in September d.a.v. de gevraagde autorisatie nog niet was verleend, deed de Gen. De Kock den Landvoogd het voorstel, de bij de kali Kontèng opgelegde houtwerken ter beschikking te mogen stellen van den heer Dezentjé, die zich bereid had verklaard een noodbrug over de rivier te slaan, waarschijnlijk in het belang van den afvoer zijner landbouwproducten. Eerst nu kwam de zaak in orde. Du Bus stemde toe en bood tevens zijne verontschuldiging aan, dat de afdoening dezer aangelegenheid zoo lang was vertraagd.

Waar het verkeer langs de voornaamste route, den postweg, zulke bezwaren ontmoette, daar laten zich die, welke gewone en landwegen boden, denken. Intusschen had het gebruik van karren voor den transportdienst dit gunstig gevolg, dat aan het wegennet, zeer ten gerieve van de bevolking, meer aandacht werd gewijd. Wel werd haar daardoor werk in heerendienst opgedragen, maar daartegenover stond, dat zij aanmerkelijk werd ontlast van, ook in heerendienst verrichten, koeliearbeid.

Timmermans liet nimmer na op dat voordeel te wijzen. Op de lichtzijden van eenig door hem ingediend ontwerp vestigde hij steeds de aandacht en, had de zaak die in zijn oog niet genoeg, dan wist hij desnoods ook voordeelen te scheppen. Zoo ook met betrekking tot zijn trekparken. Hem was opgedragen een reglement op den transportdienst samen te stellen, omdat het bestaande, dat van 9 Augustus 1827, door de gewichtige wijzigingen in dien dienst niet langer voldeed. Timmermans maakte van de gelegenheid gebruik, om er een bepaling in op te nemen, welke het mogelijk maakte aan particulieren, in het bijzonder aan de aannemers van vivres, karren tegen een matigen prijs in huur af te staan. Tevoren had de Overste zich met den rijstleverancier Tissot ter zake verstaan.

Gen. De Kock wenschte die bepaling niet goed te keuren, vond het „bene-

den de waardigheid van het Gouvernement" [1], dat transportdienst ten behoeve van particulieren kon worden gedaan. Bovendien was de winst onbeduidend en werd de vrees gekoesterd, dat den beesten de noodige rust zou worden onthouden, een vrees, welke wel recht van bestaan had, immers, ook de draagpaarden waren door overmatigen arbeid afgebeuld.

Gaan wij thans nog na hoe Timmermans de trekparken had georganiseerd, waartoe de kostenberekening, door hem den 25en Sept. aan het Hoofdkwartier aangeboden, ons in de gelegenheid stelt.

Voor het traject Sĕmarang—Babadan, 15 paal, waren noodig 25 karren, dubbel zooveel karrenvoerders, een opziener te Sĕmarang, onderopzieners te Sĕmarang, Banjoemanik en Djatinali, en eindelijk een mandoer. Op elk dezer posten waren 60 ossen gestationneerd.

Voor het traject Babadan—Salatiga, 16 paal, waren noodig evenveel opzichthebbenden en evenveel ossen, gelijkelijk verdeeld over de posten Babadan, Mĕrakmati en Toentang.

Voor dat van Salatiga—Bojolali, 17 paal, gold dezelfde formatie; tusschengelegen posten vonden wij niet vermeld, de opzieners hadden blijkbaar allen Salatiga tot standplaats.

Tusschen Bojolali en Klatèn, 26 paal, zouden 120 ossen in den dienst voorzien. Het personeel: een opziener, twee onderopzieners en twee werklieden alsmede een inl. mandoer, was te Bojolali gestationneerd.

Voor deze 25 karren rekende Timmermans 60 karrenvoerders noodig te hebben.

De dienst tusschen Solo en het 24 paal daarvan gelegen Klatèn, waarvoor 25 karren en 120 ossen, eischte evenveel Europ. personeel doch twee mandoers. Het aantal karrenvoerders was als boven.

Voor het traject Jogja—Klatèn eindelijk, met een afstand van 19 paal, zouden evenveel Europeanen doch slechts 50 karrenvoerders noodig zijn. Het aantal karren bedroeg 25. Opzichters en werklieden zouden te Klatèn gevestigd zijn.

Over den dienst Bawèn—Magĕlang kon Timmermans nog geen opgave verstrekken. Den 15en October berichtte zijn tijdelijke vervanger Lucassen echter, dat voor het park te Mĕdana alles gereed was en dat hij derwaarts den volgenden dag 15 karren en 40 ossen onder een opziener en een onderopziener zou dirigeeren.

Het had wel lang geduurd, maar wat gedaan was, droeg het kenmerk van degelijkheid. Het personeel werd voldoende betaald. De opzieners ontvingen behalve hunne vivres, *f* 30, de onder-opzieners *f* 15 's maands, de werklieden

[1] De Kock aan Timmermans. Magĕlang, 4 Aug. 1828, marginaal. (Arch. Gen. Staf).

evenveel als de onder-opzieners. De loonen der inlandsche geëmploijeerden hielden meer verband met plaatselijke omstandigheden. Zoo waren er karrenvoerders, die *f* 9, maar er waren er ook, die slechts een goede *f* 6. ontvingen. Mandoers kregen van *f* 10 tot *f* 12.

De koebeesten waren in ruime kralen ondergebracht. Te Bojolali vooral richtte men zich grootscheeps in; van daar uit werden trouwens zoowel Solo als Klatèn bediend. Bovendien bouwde men er tegelijkertijd, nl. in het begin van 1829, verblijven voor doortrekkende troepen, waarbij ook op ruiterij werd gerekend.

Hadden de ossenkarren de taak der draagpaarden aanmerkelijk verlicht, verdrongen waren deze nog geenszins, zelfs niet op het traject Sĕmarang-Solo, den hoofdvoedingsader van het geheele krijgstooneel. Paarden en koelies, zij bleven onontbeerlijk, eensdeels door den toestand der wegen, anderszins, zooals bv. in Bagĕlen door de configuratie van het terrein.

Na al wat in het vorige Deel over de draagpaarden is geschreven, kunnen wij kort zijn. Behalve de paarden tot het algemeen transportwezen behoorende en die dus rechtstreeks onder de intendance stonden, beschikten ook de col. comdn. over draagpaarden, welke van particulieren werden ingehuurd en die men gebruikte, zoowel om de vivres en andere behoeften van het districtsmagazijn af te halen, als om de colonnes, als dit noodig werd geoordeeld, bij het doen van excursiën te volgen.

Over de hoedanigheid dezer paardjes werd veel geklaagd. De bevolking bood uiteraard niet haar beste exemplaren aan, ja, zij had er zelfs voordeel bij de minstwaardige viervoeters aan te bieden, want als het dier, na aangenomen te zijn, bezweek of op andere wijze verloren ging, dan gaf dit recht op een vergoeding van *f* 50 of *f* 40, al naar gelang het met of zonder bijlevering van een zadel verhuurd was. Die vergoeding was te ruim; de doorsneeprijs van een bruikbaar draagpaard was 30, en een zadel deed ook belangrijk minder dan *f* 10.

De Gen. De Kock had zich in Juli '28 echter gedwongen gezien de schadeloosstellingen zoo vast te stellen, omdat, door „het stelen en wegraken van vele draagpaarden, welke zich bij de kolonnes bevinden en aan particuliere personen toebehooren" [1], de bevolking niet langer bereid was, hare paarden in huur af te staan. Tegelijkertijd werd den col. comdn. opgedragen, om door een goeden bewakingsdienst het rooven van paarden tegen te gaan, terwijl

---

[1] Circulaire Gen. De Kock aan de col. comdn. in Kĕdoe. Magĕlang, 21 Juli 1828, No. 1671. (Arch. Gen. Staf).

tevens het toezicht op de ingehuurde dieren aan den betaalmeester der colonne werd toevertrouwd.

Het billijke beginsel om den eigenaren de geleden schade te vergoeden, leidde, juist omdat die vergoeding te ruim was, tot misbruiken. Geniets, de Ond.-Insp. van Kĕdoe, toonde dit aan met de processen-verbaal in de hand. Men had paarden verhuurd, die te oud en dus bezweken waren; er waren er geleverd, die, schrikachtig van aard, bij het eerste vūren met last en al waren weggerend. Het was zelfs voorgekomen, dat men een paard, lijdende aan kwaden droes, ten gebruike geboden en ook genomen had, met het gevolg, dat het dier zonder eenigen dienst te hebben bewezen, was omgekomen. Bovendien waren er paarden op zoo handige wijze ontvreemd, dat men de eigenaars wel verdenken moest daarin de hand te hebben gehad. Op grond van dit alles stelde Geniets voor, om de vergoeding terug te brengen op *f* 20, en voor de zadels alleen dan schadeloosstelling te verleenen, als deze voorwerpen, toen zij werden afgestaan, in goeden staat verkeerden (¹).

De ervaring tot dusverre met draagpaarden opgedaan, was niet bemoedigend. Of men de dieren in eigen beheer had, dan wel ze slechts inhuurde, het was alles het zelfde, teleurstelling bleef niet uit.

In het begin van 1829 bedacht de Kol. Cleerens, die draagpaarden te Maron, Kĕdong Kĕbo en Tjĕngkawak noodig oordeelde, er wat anders op. Hij stelde toen aan Timmermans voor, om de paarden in te huren, maar met de paarden ook de eigenaars daarvan. Dezen zouden tegen een vasten prijs zich moeten verbinden, de geeischte transportdiensten te verrichten en zelf de zorg hunner paarden op zich te nemen. Schade kwam voor hunne rekening, daarentegen waren de te verstrekken loonen ruim. Van deze regeling koesterde Cleerens de beste verwachtingen, want, schreef hij, „de ondervinding leert ons uit het slecht réusseeren van opgerigte parken, hoe weinig zorg voor zulke paarden door de daartoe gehuurde menschen gedragen wordt, die doorgaans wegloopen en daardoor oorzaak zijn, dat de paarden gestolen of geheel verwaarloosd worden". Overeenkomstig dit voorstel werd gehandeld, nadat de Opperbevelhebber den 27en Februari '29 (missive Nº 417) daartoe machtiging had verleend. Te Maron, Kĕdong Kĕbo, Gombar en Tjĕngkawak werden respect. 16, 13, 6 en 3 paarden gestationneerd. De 6e m. c. kreeg 13, de 7e 12 draagpaarden, de benteng te G. Pĕrsada er 3, die te Linggis en Paĕsan elk één.

Thans rest ons nog te spreken over de koelies, het transportmiddel, dat het minst van het terrein afhankelijk, onder schier alle omstandigheden te gebruiken en, wat niet minder zegt, ook te bekomen is.

(¹) Geniets aan De Kock. Magĕlang, 11 October 1828, Nº. 1071. (Arch. Gen. Staf).

De koelies, vrijen zoowel als dwangarbeiders, welke bij de colonnes waren ingedeeld, ontvingen hunne vivres en hun loon door de zorg van den administrateur. Het loon was niet voor allen gelijk, maar afhankelijk van den loonstandaard, welke nog al varieerde. Vijftien centen daags was zoowat het gemiddelde.

Naar de wijze, waarop men hen gebruikte, werden zij onderscheiden in koelies voor de officieren, voor de colonne en voor de pikoelpaarden. Zoo werden voor het 2e Batou. der E.A. gedurende Januari 1829 per dag in de aangegeven volgorde uitgetrokken 24, 40 en 1 koeli per twee paarden.

Van de koelies werd dikwijls een maar al te ruim gebruik, niet zelden zelfs misbruik gemaakt.

De milt. admie. was er dan ook steeds op uit, zooveel mogelijk te beknibbelen en, ook dit bleek, helaas! noodig, de koeliestaten met groote nauwkeurigheid na te gaan. Wij komen hierop te goeder plaats terug.

Hoe noodig de contrôle was, blijkt ons uit het volgende. Bij de barisan van den Regent van Kĕndal, ongeveer 300 hoofden, bevonden zich niet minder dan 273 koelies. Timmermans maakte bedenkingen en wist te bewerken, dat de Overste Du Perron een onderzoek instelde, of dat groote aantal wel noodig was. Toen bleek, dat de Regent zonder bezwaar 47 man zou kunnen missen!

Lag het geheel op den weg der milt. admie. om tegen misbruiken te waken, Timmermans ging verder; hij hanteerde het snoeimes en dit wel eens op een wijze, die met de meest eenvoudige begrippen van billijkheid moeilijk overeen te brengen was. Zoo o.a. in de volgende aangelegenheid.

Bij marginale dispositie van 18 April 1828 op een daartoe strekkend voorstel van den Ond.-Insp. in Kĕdoe, had Gen. De Kock bepaald, dat de officieren, in stede van een „heerenpaard" en 2 koelies, gerechtigd zouden zijn om „twee vaste koelies tegen *f* 9 's maands ieder aan te houden en daarvoor de gelden in rekening te brengen". In September d.a.v. hoorde Timmermans voor het eerst en „toevallig" van dezen maatregel.

Hij achtte zich toen verplicht „om den Ond.-Insp. voornoemd te moeten onderhouden eene zoodanige belangrijke en kostbare bepaling te hebben geprovoceerd, zonder alvorens mijne gevoelens ingewonnen te hebben, want wanneer mij die gevraagd waren geworden, dan zoude ik zoo vrij zijn geweest daartegen te adviseeren" (1).

En waarop berustte nu zijn afkeurend oordeel? Eerstens op de omstandigheid, dat het Besl. van den Com. Gen. dd. 2 Juli 1827, wel een paard en twee koelies toestond aan officieren, die zich te velde begaven, maar niet aan

(1) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 15 Januari 1829, No. 94. (Arch. Gen. Staf).

hen, die zich reeds daar bevonden. Drie jaren lang hadden de officieren bij de mob. col[s]. het „zonder vaste koelies" gedaan „en het ging toen even zoo goed", want nimmer waren „dienaangaande eenige klachten vernomen", zoodat er, meende Timmermans, ook geen redenen tot klagen bestaan konden hebben.

Daarbij had zijn jongste inspectie hem „van de ondoelmatigheid der vaste koelies overtuigd" en was het dus „zijn heilige plicht" den Generaal zijn bezwaren te leeren kennen. Ook begreep hij niet, hoe men er toe had kunnen komen „om ieder koelie op *f* 9 te stellen", want in Bagĕlen kostte een koelie „slechts 6 centen daags .... dus *f* 2.40 's maands (¹).

Verder werd de officiersbagage gewoonlijk met de transportmiddelen der colonne vervoerd, zoodat het koeliegeld „als een toelaag" was aan te merken. Om al deze redenen noodigde Timmermans den Opperbevelhebber uit, op de eens genomen beslissing terug te komen. Er waren meer dan 250 officieren, die koelieindemniteit genoten, zoodat het hier een jaarlijksche uitgave van *f* 45.000 betrof „welke som waarlijk grootendeels bespaard" (¹) kon worden. Gen. De Kock bezweek voor die motieven. „Doch" zoo merkte hij op, „ik moet UwEG. daarentegen aanbevelen om door de Onderinspecteurs te doen zorgen, dat de transportmiddelen bij de kolonnes zoodanig zijn ingerigt, dat daarmede de bagage der officieren vervoerd kan worden" (²).

Nog denzelfden dag werd een circulaire uitgegeven, waarbij de genomen beschikking werd bekend gesteld.

Timmermans had het pleit gewonnen, er restte hem slechts, er nu ook voor te zorgen, dat het nimmer aan koelies zou ontbreken. Maar juist hierin schuilde de moeilijkheid. Aan klachten weldra geen gebrek; Le Bron opende de reeks. Zijne colonne vooral moest elk oogenblik gereed kunnen zijn, om op te breken, immers die troep was het, welke tot taak had het doorbreken des vijands naar Padjang — het zoo gevreesde gevaar — te beletten. Maakten de omstandigheden een snellen marsch noodig, „hetgeen reeds verscheidene malen geschied is" (o.a. om Kjahi Madja op de hielen te zitten) „en zich dagelijks kan repeteeren ...... " dan was het onmogelijk om „eerst van Djocjakarta koelies te ontbieden".

En zelfs al bestond dat bezwaar niet, dan was er nog een ander, nl. dit, dat „zeker geen koelie voor 30 cents ...... zoude willen medegaan, hetgeen zij nu wel doen". Desondanks gebeurde het wel, „dat in het oogenblik van eene expeditie zij ons verlaten", waardoor de officieren zich gedwongen zagen, „meer als het dubbelde aan andere te moeten geven".

(¹) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 15 Januari 1829, N°. 94. (Arch. Gen. Staf).
(²) Marg. antwoord van De Kock. Magĕlang, 19 Januari d. a. v.

De Overste verzocht daarom, dat de oude regeling weder mocht worden toegepast, en dit te eerder, wijl „er zelden 4 dagen voorbijgaan, dat mijne kolonne geen beweging tegen den vijand maakt!" (¹).

Zuinigheid was goed, maar zij mocht den krijgsbewegingen niet in den weg staan. Voor de 3ᵉ mob. col. en kort daarop ook voor de troepen onder Cochius werd de oude bepaling in eere hersteld, althans „provisioneel". De duur der afwijking van het bij circulaire bepaalde werd afhankelijk gemaakt van het tijdstip, waarop „deze moeijelijkheid uit den weg" zou zijn geruimd, de moeilijkheid nl. voor de administratie om te „voorzien in de behoefte aan koelies, welke, naar aanleiding van het intrekken der vaste koeliegelden aan de officieren verstrekt moeten worden ...." (²).

Ook de Kol. Cleerens meende tegen de door Timmermans uitgelokte bepaling te moeten opkomen. Hij had daartoe nog een bijzondere reden en wel deze: Timmermans had in zijn gedeeltelijk door ons bekend gesteld advies o.m. aangevoerd, dat de officieren in Banjoemas en in Lĕdok hem hadden verklaard „dat wanneer zij die koeliegelden declareerende, zij zulks als een toelaag zouden moeten aanmerken, terwijl (dewijl) bij te doene expedities hunne bagages door de transportmiddelen van de kolonne vervoerd werden ...." (³).

Verder had Timmermans de meening uitgesproken, dat het door hem gewraakte voorstel van den Ond.-Insp. in Kĕdoe „eenigsints gebaseerd (zou zijn) op een brief van den Kol. Comdᵗ. in de Bageleen, waarin vermeld moet staan, dat de officieren bij de 6ᵉ kolonne zich van een pikolpaard met broko's hebben voorzien, en tot welkers aankoop en onderhoud die koeliegelden bestemd waren" (³). De Insp. en Chef had gemeend, dat de daarvoor gedane uitgaven geen *f* 256 's jaars, het montant van wat gedurende twaalf maanden aan koeliegelden werd genoten, zouden beloopen.

Tegen deze voorstelling wenschte Cleerens op te komen. „Ik begrijp niet", zoo schreef hij, „op welken grond dit berust, terwijl ik U.E. de verzekering geef, dat ieder officier tot de 6ᵉ kolonne behoorende reeds ingevolge de door U.E. verleende autorisatie, zich van een pikelpaard en een paar brocco's voorzien heeft en geen andere transportmiddelen geniet. Bij de 7ᵉ kolonne hebben de officieren op mijn last dit voorbeeld gevolgd en verscheidene van hen zijn nog geld schuldig op paard en brocco's, die zij niet in de gelegenheid zijn geweest comptant te betalen ...." (⁴).

(¹) Le Bron aan De Kock. Pisangan, 26 Januari 1829, N°. 32. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Timmermans. Magĕlang, 30 Januari 1829, N°. 195. (Arch. Gen. Staf).
(³) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 15 Januari 1829, N°. 96. (Arch. Gen. Staf).
(⁴) Cleerens aan De Kock Kĕdong Kĕbo, 18 Maart 1829, N°. 411. (Arch. Gen. Staf).

Wat kon na deze verklaring nog geloofd worden van Timmermans' bewering, dat de officieren van Cleerens de koeliegelden als een toelage beschouwden? Zelfs al zou dit het geval zijn geweest, dan nog moet betwijfeld worden, of de belanghebbenden dit juist aan hem zouden hebben medegedeeld; dit ware immers bij den duivel te biecht gegaan!

Cleerens had echter nog andere en zeker niet minder krachtige argumenten, om tegen Timmermans' te grooten ijver te velde te trekken.

Het was de omstandigheid, dat „de bevolking dagelijks meerder tegenzin krijgt om te pikkelen en dat zij, ofschoon voor alle andere werkzaamheden bereid, telkens hunne dessas verlaten, wanneer zij vernemen, dat de kolonnes moeten marcheeren, uit vrees, dat zij tot het transporteeren van goederen zullen gebruikt worden, waardoor men in verlegenheid zoude geraken, bijaldien onverwagt (zooals zulks meestal geschiedt) eene beweging moest geschieden" ([1]). En dan kon een Timmermans nog beweren, dat in Bagĕlen en Banjoemas een koelie voor 6 centen te krijgen was!

Het behoeft nauwelijks vermeld, dat ook in Cleerens' commandement de oude regeling weder werd ingevoerd. Weinige weken later werd dezelfde gunstige beschikking ten aanzien van de 4e mob. col. te Ngangoelan, genomen.

Ongeveer ter zelfder tijd werd machtiging verleend, te Bĕliga een koelie-etablissement op te richten. De behoefte aan zulk een inrichting was maar al te duidelijk gebleken. Zieken, die van Gĕdonnong naar Magĕlang moesten worden overgebracht, werden over Bĕliga derwaarts vervoerd. Gebrek aan koelies was meermalen oorzaak, dat daar niet van personeel kon worden verwisseld en het volk van Gĕdonnong dus gedwongen moest worden, tot Magĕlang door te marcheeren. Daardoor bleven die lieden „drie, ja zelfs vier dagen" uit, om bij thuiskomst „dadelijk weder gerequireerd" te worden. En waarmede beloonde men zulke diensten? Met 20 centen in totaal. Is het wonder, dat het volk klaagde? is het wonder, dat de koelies weleens hun vrachtje naast den weg zetten en rustig naar hunne haardsteden terugkeerden? ([2])

Twintig centen voor drie à vier dagen arbeids, en dat terwijl in Kĕdoe 15 à 20 per dag betaald placht te worden, gezwegen nog van het nadeel, dat dien lieden in hun landbouwbedrijf, waaraan zij zoo goed als voortdurend werden onttrokken, werd toegebracht. Bauer vreesde dan ook zeer terecht voor „verloop onder het gemeene volk, bijaldien er geen andere maatregels genomen werden" ([3]).

Men ziet, het transportwezen was nog verre van ideaal.

([1]) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 18 Maart 1829, No. 411. (Arch. Gen. Staf).

([2]) Zie bij de ziekenverpleging, blz. 165.

([3]) Bauer aan De Kock. Ngangoelan, 21 Januari 1829, No. 246. (Arch. Gen. Staf).

Heeft Timmermans veel verricht om tot een beteren toestand te geraken, te ontkennen is het niet, dat zijne bemoeiingen lang niet altijd oordeelkundig waren en dat de financieele gevolgen daarvan maar al te vaak boven de zaak zelve werden gesteld. Alles moest gereglementeerd, opdat de uitgaven op bepalingen konden berusten en dus contrôle mogelijk was. De practijk kon zich evenwel niet altijd met dat keurslijf van voorschriften vereenigen, vooral niet wijl Timmermans — vele zijner handelingen droegen daarvan het kenmerk — te snel uitvoering placht te geven aan de bij hem opgekomen denkbeelden zonder vooraf rekening te houden met plaatselijke gebruiken en toestanden. Hij tastte in zijn grooten ijver meer dan eens mis, de quaestie der vaste koelies is o.m. hiervan het bewijs. In deze aangelegenheid ware het zeker beter geweest, als hij zich gehouden had aan een door hem in Oct. 1828 ter zake ingediend voorstel, dat den 27[en] dier maand door den Opperbevelhebber goedgekeurd en bij circulaire aan de districts- en col. comd[n]. bekend gemaakt was. Volgens dit voorstel waren de officieren verplicht 2 vaste koelies in dienst te hebben en werd hun daarvoor 30 centen daags te goed gedaan; kregen de Raden van Adm[ie]. gelden ter goede rekening om buitengewone betalingen te kunnen doen voor transportmiddelen, die niet door de civ.-autoriteiten konden worden verschaft; moest driemaandelijks een „relevé" dier buitengewone uitgaven aan den Opperbevelhebber worden ingediend, en waren de administrateurs gerechtigd om zelf in de fourages te voorzien. Sneden de ruiters zelf het gras voor de paarden, dan moest het z.g. „grasgeld" hun worden uitbetaald.

Die bepalingen waren doeltreffend, de boven besproken wijziging, welke Timmermans ten aanzien van de eerste daarvan in Januari 1829 uitlokte, was dit echter niet. Zij moest dan ook worden ingetrokken en heeft hoogstens bij het leger den indruk kunnen versterken, dat de Insp. en Chef voor de belangen daarvan ongevoelig was. Die indruk zou echter een te ongunstige zijn geweest. Timmermans' betrekking was geen gemakkelijke, streefde hij naar contrôle, er moet erkend, dat er onder de officieren maar al te veel personen werden aangetroffen, die het met de nauwgezetheid niet te streng namen.

Thans nog eenige op zichzelf staande mededeelingen, welke in meerdere of mindere mate het transportwezen betreffen.

Zoo Timmermans' voorstel om den gep. Sergeant De Koning, die voor Palĕmbang een arm had verloren en sedert te Oengaran het bedrijf van herbergier uitoefende, aldaar tot logementhouder aan te stellen. Men zou hem dan een voorschot geven om zich van het noodige huisraad te voorzien en hem bovendien in het genot van een maandelijksche subsidie van *f* 25 stellen, hij

daarentegen de verplichting op zich nemen, om doortrekkenden officier tegen een vergoeding van *f* 3 daags logies te verstrekken en daarvoor 4 kamers beschikbaar te stellen.

Omtrent de koelies merken wij nog op, dat men ook toen van dwangarbeiders gebruik maakte; zoover wij konden nagaan alleen in de „militaire etablissementen". Op voorstel van Timmermans werd dezen lieden sedert Juli 1828 een zakgeld van *f* 1.00 's maands toegelegd.

Het personeel bij den trein der artillerie was militair en kan hier dus onbesproken blijven.

Wij kunnen dit onderwerp thans laten rusten, na nog te hebben aangeteekend, dat het den 25en Sept. 1828 door Timmermans ingediende verslag over het transportwezen den Gen. De Kock aanleiding gaf den Com. Gen. op zeer waardeerende wijze over de goede diensten der Admle. officieren in het algemeen, over die van Timmermans in het bijzonder te schrijven (1).

---

(1) De Kock aan Du Bus. Magelang, 29 September 1828, No. 628. (Zie blz. 142).

HOOFDSTUK III.

KRIJGSVERRICHTINGEN IN MATARAM GEDURENDE DE MAANDEN MEI TOT EN MET JULI 1828.

Dat het omstreeks Mei 1828 ernst begon te worden met het doorvoeren van het bentengstelsel, blijkt wel uit de wijze, waarop de krijgsverrichtingen in Mataram gedurende de nu volgende maanden werden geleid.

Den 1en Mei ontving de Majr. Bauer, Comdt. der 4e mob. col. te Tèmpèl, den last, om zich den 4en d.a.v. naar Bĕliga te begeven, ten einde aldaar een versterking op te richten en de daaraan verbonden werkzaamheden te dekken. Hem werd opgedragen, de bevolking in die streek tot onderwerping te brengen en haar daarna de noodige bescherming te verleenen. Opdat hij zijn taak naar behooren zou kunnen volbrengen, werd hem de barisan van Pang. Mangkoediningrat toegevoegd.

Dat Bĕliga een punt van beteekenis was, bleek maar al te zeer uit de verwoede aanvallen door den vijand op onze nieuwe vestiging gedaan; ten overvloede is een blik op de kaart voldoende, om ons daarvan te overtuigen. Gelegen op den linkeroever der Praga, nabij de plaats waar men die placht over te steken, beheerschte onze versterking de wegen, welke langs beide oevers naar het noorden voerden en kon zij tevens beschouwd worden als terminus van den verbindingsweg tusschen de Praga en de heerbaan van Magĕlang naar Jogja.

Tengevolge van Bauer's verplaatsing moest het flankbataljon der Exp. Afd. onder den Overste Ledel van Kalidjĕngking naar Tèmpèl, om het kampement daar te bezetten. De dag, waarop deze bewegingen werden uitgevoerd, moest op verlangen van den Opperbevelhebber tevens worden benut tot het maken van een excursie naar het Djamoe'sche, ten einde dit district van vijanden te zuiveren. De Overste Ledel zou haar met zijn bataljon en Bauer's colonne uitvoeren.

Te Kalidjĕngking zou het flankbataljon worden vervangen door het 2e bataljon der Exp. Afd., Kapitein Nothomb, dat tot dusverre te Baraboedoer

had gestaan. Op zijn nieuwe standplaats, waarheen deze officier zich eveneens den 4^{en} moest begeven, zou Nothomb de beveiliging van den grooten weg bijzonder ter harte nemen en door het doen van operatiën in het Djamoe'sche tot de bevrediging dier streek medewerken.

De Comd^{t}. der 2e mob. col. te Kalibawang, Kapitein Ten Have, moest zich den 3^{en} op marsch begeven naar Mĕnorèh en van daar ook Baraboedoer observeeren, omdat te dier plaatse geen bezetting meer aanwezig was. Het verblijf der colonne te Mĕnorèh zou echter slechts tijdelijk zijn, wijl het in de bedoeling van den Opperbevelhebber lag haar op Gĕgĕrbadjing, ongeveer een paal ten N.W. van hare voormalige standplaats, te dirigeeren. Kapitein Nothomb kreeg nog in last, om van uit Kalidjĕngking een geregelde correspondentie te onderhouden met de postcommandanten te Trajĕm en Grabiak. Allen werd de grootst mogelijke samenwerking aanbevolen en tevens opgedragen, er wel indachtig aan te zijn, dat den muitelingen het voornemen werd toegeschreven, zich naar de zijde van den Mĕrapi baan te breken, zoodat het inwinnen van juiste berichten omtrent hunne bewegingen van het hoogste belang moest worden geacht. Den Kolonel Vermersch, bevelhebber in Kĕdoe, werd van de genomen dispositiën kennis gegeven en verzocht zich te voegen bij die colonne, waarbij hij geloofde het best de uit te voeren bewegingen te kunnen leiden. Dienovereenkomstig begaf deze hoofdofficier zich naar Tèmpèl, waar hij den 5^{en} Mei aankwam.

Volgen wij na deze uiteenzetting de colonnes van Ledel en Bauer op hunnen tocht naar Bĕliga. Ten einde den muitelingen te beletten genoemde dèsa te verbranden, wat zij gewis zouden hebben gedaan, als hun het doel van den marsch bekend was geworden, werd in alle vroegte een afdeeling huzaren en jagers, gevolgd door een divisie infanterie, vooruitgezonden. Niet ver van Bĕliga stuitte deze voorhoede op een bende van ongeveer 500 muitelingen, die na eenig verlies te hebben geleden, de wijk nam. De hoofdcolonne, welke korten tijd daarna de dèsa bereikte, had gedurende haren marsch geen vijand gezien.

's Anderen daags trok Ledel met beide colonnes naar het Grogolsche, om daar naar omstandigheden te handelen. In Bauer's rapport lezen wij over deze excursie dat: „vele dessas, w.o. Soesoenang (¹), dat nimmer verband was geweest, eene prooi der vlammen werden en eene enome hoeveelheid padi eveneens werd verbrand, terwijl de vijand wederom eenige dooden en geblesseerden had" (²).

Den 6^{en} 's morgens kwamen circa 500 muitelingen de werkzaamheden te

(¹) Lees Soesoean.
(²) Bauer aan De Kock. Bĕliga 5 Mei 1828, N°. 136. (Arch. Gen. Staf).

Bĕliga verontrusten; zij trokken evenwel af toen de jagers hun tegemoet werden gezonden. Den geheelen dag bleef de vijand in het gezicht van het bivak, maar hield zich buiten schot tot hij, inmiddels tot ongeveer 1000 man aangegroeid, 's avonds ten aanval oprukte. De divisie jagers, welke op 's vijands nadering onverwijld was uitgerukt, slaagde er in, hem na een vuurgevecht van een uur met groot verlies terug te werpen, waarna men gedurende den nacht niets meer van hem bemerkte.

Intusschen had Pang. Mangkoediningrat aanraking met de bevolking weten te verkrijgen, tengevolge waarvan hij aan Bauer de verzekering kon geven, dat tien bĕkĕls uit het Djamoe'sche met hun volk den 7en hulp zouden verleenen bij de werkzaamheden aan de op te werpen benteng. Aangezien het aan de overzijde der Praga rustig was en vrouwen en kinderen zich daar met veldarbeid onledig hielden, meende de Pang. de hoop te kunnen uitspreken, dat zich spoedig nog meer volk zou onderwerpen.

Weinige dagen later werd Bauer, die sedert den 6en aan zware koortsen lijdende was, naar Jogja geëvacueerd. Hij begaf zich, na het bevel aan den 1en Luit. Roqué (1) te hebben overgegeven, den 9en via Tèmpèl derwaarts.

Reeds dadelijk kreeg Roqué gelegenheid te toonen, wat hij als col. comdt. waard was.

De vijand, die zich dien dag tot in den middag rustig had gehouden, kwam toen uit het Z.O., dus alweder uit het beruchte Grogolsche, opzetten. Ten getale van 1000 man rukte hij stoutmoedig tot op een afstand van 600 pas van het bivak op, maar werd daar door ons geschutvuur begroet en tot staan gebracht. Ook Pang. Mangkoediningrat, die met de zijnen oostelijk van de colonne een bivak had betrokken, beschoot, zonder daartoe last te hebben ontvangen, de optrekkende muitelingen. De afstand was echter te groot dan dat zijn vuur anders dan als munitieverspilling kon worden aangemerkt (2).

---

(1) Roqué, Thomas, Eduward, Geb. 1 Febr. 1809 te Amsterdam. Tamboer b/d 2e Afd. inf., 17 Jan. 1822. — Kadet, 31 Maart 1823. — Kadet-Korpl., 1 Aug. 1825. — b/d Exp. Afd. bestemd voor O.-I., 11 Dec. 1826. — 2e Luit., 13 Dec. 1827. — Naar Nederland, 8 Aug. 1830. — 1e Luit., 14 Aug. 1831. — Definitief overgegaan b/h leger in O.-I., 13 Maart 1837. — Kapt., 18 Dec. 1837. — Majr., 26 April 1845. — Luit.-Kol., 18 Aug. 1849. — Eervol gepens., 28 Sept. 1851. — 1827 t/m '29 in O.-I. — Java-medaille. — 1832—'34, opstand in België. — 1837 Sum.' W.kust. — 1838 Expeditie i/d XIII Kota's. — R. M. W. O. 4e kl. — 1849 3e Balische Expeditie. — Eervol vermeld. — R. M. W. O. 3e kl.

(2) De Luit. Roqué, weinig gesticht over 's Pang's al te grooten ijver, achtte het noodig, dat die prins op het verkeerde van dergelijke eigendunkelijke handelingen werd gewezen. Hij noodigde den Opperbevelhebber uit om dit te doen, wijl hij het beter geloofde, zelf tegenover den Pang. het zwijgen te bewaren, ten einde den schijn te vermijden zich in zijn tijdelijke functie op een voor den Pang. hinderlijke wijze te doen gelden. Hij toonde daardoor den tact te bezitten met voorname Javanen te kunnen omgaan, wat vooral in die tijden aan slechts weinigen eigen was.

Nadat de divisie jagers onder den 2[en] Luit. Rietveld en de Madureezen onder de Luit[s]. Lonbar (¹) en Binneman (²) de muitelingen hadden verdreven en in het kamp was teruggekeerd, kwam de vijand wederom opzetten. Roqué liet nu de Madureezen ongemerkt in een ravijn stelling nemen, terwijl tegelijkertijd de jagers weder uittrokken en den vijand tegemoet gingen. Deze en de lansdragende beschutters (³) bezorgden den muitelingen een twintigtal dooden en trokken daarop terug. De list gelukte, want toen de muitelingen de onzen zagen terugtrekken, drongen zij met woede op de jagers aan. Genaderd tot de plaats, waar de Madureezen in hinderlaag waren opgesteld, werden zij met een krachtig tweegelederen-vuur ontvangen. Hals over kop kozen zij het hazenpad, tal van dooden en gewonden achterlatende. Ons verlies bestond slechts uit een drietal gekwetsten, w.o. één, een jager, zwaar.

Twee dagen later nam de Maj[r]. Perié, Commandant der Cavalerie te velde, het tijdelijk bevel van Roqué over. Hij had zich daartoe den 10[en] van Magĕlang naar Tèmpèl begeven en was den volgenden dag met een hem door Kol. Vermersch verstrekt geleide naar Bĕliga gemarcheerd; hoewel Perié zijn weg langs den linkeroever der kali Krasak en den Goenoeng Goeling genomen had, was hij niet op den vijand gestuit, ofschoon deze zich volgens de berichten ten oosten van Bĕliga ophield.

Over den gezondheidstoestand zijner colonne kon de Majoor zich niet gunstig uitlaten. Daags na zijn komst moesten 23 zieken w.o. 17 Europeanen, naar het hospitaal te Magĕlang worden overgebracht, doch ondanks dezen tegenspoed vorderden de werkzaamheden aan de benteng snel.

Van Kol. Vermersch was intusschen ook bericht gekomen, behelzende de mededeeling zijner aankomst te Tèmpèl en een klacht over Overste Ledel, commandant van het flankbataljon zijner afdeeling, die, den 6[en] van zijn excursie in het Djamoe'sche teruggekeerd zijnde, op de vraag: welke het resultaat zijner verrichtingen was, den Kolonel ten antwoord had gegeven: „dat hij ingevolge zijne bekomen instructiën, wat den dienst te velde en de bewegingen zijner colonne aanging, onmiddellijk met U.E. in corres-

(¹) Lonbar, Henry. Geb. 26 Jan. 1802 te Haarlem. — Fuselier 2[e] Afd. Ind., 13 April 1817. — Korpl., 21 Sept. 1817. — Sergeant, 16 April 1820. — 2[e] Luit., 22 Juli 1822. — Naar O.-I., 27 Mei 1827. — 1[e] Luit., 14 Mei 1829. — Kap[t]., 19 Febr. 1835. — Overleden, 21 Febr. 1835. — 1827/1830 onlusten op Java. — R. M. W. O. 4[e] kl. — Java-Medaille.

(²) Binneman, Hermanus. Geb. te Voren in Gelderland, 1 Juli 1797. — Fuselier, 5 Jan. 1814. — Naar O.-I. als Korpl., 11 Sept. 1815. — Fourier, 1 Juli 1822. — 2[e] Luit., 3 Jan. 1828. — Overleden te Sĕmarang, 16 Dec. 1828. — 1814, Blokkade van Grave. — 1815, Frankrijk.

(³) Met piek of lans gewapenden, die zoo noodig den geweerdragenden hulp verleenden, daar dezen tot zelfverdediging minder goed in staat waren, omdat het geweer niet van een banjonet voorzien was.

pondentie trad en hij dientengevolge niet verplicht was aan mij daarvan te rapporteeren" ([1]).

Vermersch, die er steeds voor ijverde, dat aan de letterlijke uitvoering van het bekende, wij zouden bijna zeggen: het beruchte, art. 13 van het Kon. Besl[t]. betreffende de Exp. Afd., de hand werd gehouden en in deze aangelegenheid zeer te recht met Ledel's opvatting geen genoegen wilde nemen, verzocht Gen. De Kock, nader te willen mededeelen welk commandement hem te Tèmpèl was opgedragen, en daarvan ook kennis te willen geven aan de col. comd[n]. die onder zijne bevelen mochten zijn of worden gesteld, opdat misverstand en nuttelooze correspondentie voor den vervolge kon worden voorkomen.

's Generaals antwoord kon niet twijfelachtig zijn. Het luidde, dat hij Ledel's opvatting onjuist oordeelde en dat het nimmer in zijn bedoeling had gelegen Ledel aan Vermersch's gezag te onttrekken. Hij geloofde verder, dat die Overste, aan wiens bataljon ook eenige koloniale afdeelingen waren toegevoegd, daarin aanleiding had gevonden zich geheel zelfstandig te wanen, en droeg den Kol. op, om Ledel met zijn, 's Generaals, bedoeling bekend te maken.

Ten aanzien van de taak, welke voor Vermersch was weggelegd, schreef De Kock het volgende: „Mijne intentie is, dat UHEG. met de troepen, welke onder uwe bevelen staan, in overeenstemming met den Majoor Bauer medewerkt om het Djamoe'sche van muitelingen te zuiveren en te onderwerpen, en voorts van Tempel naar de zijde van Grogol of elders zoodanige expeditiën laat doen als de staat van zaken zal vereischen. Mijn verlangen zou zijn om den Majoor Dudzeele met de 5[e] mob. col., sterk ongeveer 200 man, weder naar Tempel te zenden en onder Uwe bevelen te stellen, waardoor ik vertrouw, dat UHEG. niet alleen het reeds voorgeschrevene oogmerk zult bereiken maar misschien later ook nog eene expeditie naar de kanten van Kembangaroem en Bedojo zult kunnen doen, om den Luit. Kol. Le Bron de Vexela te ondersteunen in het geheel zuiveren en onderwerpen van het Padjangsche" ([2]).

Zoo was dan de bevelvoering in het noorden van Mataram geregeld zonder dat de verdienstelijke Ledel gegriefd, de Kol. Vermersch in zijn rechten te kort gedaan was.

Weinige dagen na zijn aankomst te Tèmpèl berichtte de Kol., dat het onder Kapt. Nothomb te Kalidjĕngking geplaatste 2e bataljon zijner afdeeling door ziekte zoo geslonken was, dat het, behalve een veertigtal inlanders aan dat bataljon toegevoegd, slechts 47 manschappen onder de wapens kon brengen.

([1]) Vermersch aan De Kock. Tèmpèl, 7 Mei 1828, N°. 271. (Arch. Gen. Staf).

([2]) De Kock aan Vermersch. Magĕlang, 8 Mei 1828, N°. 1084. (Arch. Gen. Staf).

Hij verzocht daarom machtiging het te vervangen door de 1e mob. col., welke te Tèmpèl verwacht werd, en het 2e bataljon naar Kalilamat over te plaatsen. Het garnizoen van Tèmpèl zou dan door een valiede afdeeling, — de 1e mob. col. onder Sollewijn — gesteund, met meer succès kunnen optreden. Later, als de zieken van het 2e bataljon hersteld waren, zou men tot den vorigen toestand kunnen terugkeeren.

Het antwoord van den Opperbevelhebber op dit voorstel schijnt verloren te zijn geraakt, maar aan Vermersch's verzoek werd in zooverre gevolg gegeven dat, zooals uit een volgende bladzijde blijken zal, Kalidjĕngking door de 5e mob. col. werd bezet.

Van meer belang was de excursie door de flankcol. der Exp. Afd. onder de bevelen van den Kapt. Renard (1) den 14en Mei naar Bĕliga ondernomen. Daar had de vijand het den Majoor Perié zoo lastig gemaakt, o.a. door een stouten aanval in den nacht van den 13en, dat de werkzaamheden aan de benteng er door waren belemmerd en Perié het wenschelijk had geoordeeld den Kol. Vermersch te verzoeken om, door het zenden eener colonne, 's vijands aandacht af te leiden.

Nadat Perié van de te ondernemen beweging kennis was gegeven, rukte in den ochtend van den genoemden dag de Kapt. Renard uit met een colonne, samengesteld uit een afdeeling infanterie ter sterkte van 230 geweren, een detachement huzaren van 25 man, een 2 ℔r en een houwitser. De vijand, ruim 1000 man sterk onder den Toem. Oerawan, was volgens ingewonnen berichten verzameld in de dèsa's Kawis en Kĕmoesoeh; hij zou met nog drie vaandels versterkt worden. Opgrond van deze berichten werd besloten om van Tèmpèl eerst naar Lèngkong (2) en Kĕmoesoeh en vervolgens naar Bĕliga te marcheeren. Reeds bij eerstgenoemde dèsa stiet de voorhoede op een weinig talrijke bende onder een „priester", die de onzen niet afwachtte doch onverwijld op Kĕmoesoeh terugtrok. Onze colonne kon haar niet zoo snel volgen, vooral niet, omdat men een der raden van de 2 ℔r affuit had moeten verwisselen tegen een van die van den houwitser. Zoo kwam men eerst tegen half twee in den middag te Kĕmoesoeh aan en vond daar den vijand, die zich rechts van den weg in bataille had opgesteld. Eenige welgerichte kanonschoten dwongen de muitelingen zich in de dèsa te werpen, van waar zij een levendig geweervuur op de colonne openden. Ten einde hen uit de dèsa te drijven, wees Kapt. Renard de jagers en de bij zijn colonne behoorende afdeeling inlanders aan, om en tirailleur derwaarts op te rukken, ter-

(1) Van de Exp. Afd.
(2) Ook wel Nglèngkong.

wijl hijzelf wilde beproeven, 's vijands terugtochtslijn af te snijden. De in het ongereede geraakte affuit was wederom oorzaak, dat de beweging te veel vertraging ondervond en de omtrekking dus mislukte. Had men den vuurmond dan moeten achterlaten? Het antwoord op deze vraag wordt geheel beheerscht door een andere, n.l. die of het mogelijk was, een voldoend sterke dekking daarbij achter te laten. Zelfs al leverde de getalsterkte der colonne daartegen geen bezwaar op, dan nog verdiende het geen aanbeveling om die, toch reeds gesplitst, nog meer te versnipperen. Hoe het ook zij, het doel was althans gedeeltelijk bereikt, want de Luit[s]. Gilly en Sickesz hadden hun taak volbracht: de vijand was uit de dèsa verdreven en naar de zijde van Grogol terug gejaagd.

De Majoor Perié, die zooals wij reeds opmerkten, kennis had gekregen van de voorgenomen excursie der Exp. flankcolonne, was den 14[en] eveneens uitgerukt. Wij vonden omtrent zijn verrichtingen niets anders aangeteekend dan dat de Kapt. Renard omstreeks het tijdstip, waarop Kĕmoesoeh door den vijand was ontruimd, de 4[e] mob. col. rechts van de zijne had opgemerkt en dat die colonne na eenige kanonschoten op den aftrekkenden vijand te hebben gelost, weder naar Bĕliga was teruggemarcheerd.

Met het oog op den moeilijken weg — twee ravijnen moesten worden gepasseerd — op het vergevorderd uur en, niet het minst, op de zwarigheden, welke het transport van den houwitser op zijn gebroken affuit zou opleveren, besloot Renard zijn voorwaartsche beweging in de richting van Grogol te staken en naar Bĕliga te gaan. Nauwelijks echter hadden de muitelingen dit plan doorzien, of van alle zijden kwamen zij weder opzetten. Ongeveer 1500 man met 9 vaandels en twee lila's [1] wierpen zich op de achterhoede, die, gecommandeerd door Luit. Puray [2], zich herhaaldelijk met de bajonet lucht verschaffen moest. Ook het detachement cavalerie chargeerde meer dan eens, doch met kortstondig succès. Wel werden den vijand gevoelige verliezen teruggebracht, maar zijn stoutheid werd er niet door gebreideld. Vooral als de achterhoede een ravijn moest overtrekken, drongen de opstandelingen met kracht op en was het noodzakelijk de geheele colonne aan de overzijde in bataille te doen komen, om Puray en de zijnen op te nemen. Eindelijk, na den geheelen dag in actie te zijn geweest, bereikte de colonne omstreeks half acht 's avonds Bĕliga.

De vijand had vooral door het kartetsvuur vele verliezen geleden; ook waren, zooals Vermersch niet naliet in zijn verslag te vermelden, met Kĕmoe-

---

[1] Kleine ijzeren of koperen kanons.

[2] Van de Exp. Afd.

soch nog „tal van schoone dessas" in de asch gelegd. Onze verliezen mochten, in aanmerking genomen de ongunstige omstandigheden, waaronder naar Bĕliga was teruggemarcheerd, gering worden genoemd, nl. één doode en elf gewonden.

De hardnekkigheid, waarmede de muitelingen de werkzaamheden aan de versterking te Bĕliga bleven verontrusten, maakte het noodig maatregelen te treffen, opdat de onzen daar de handen wat vrijer zouden krijgen. Door de terugkomst der 5e mob. col. uit Rĕmbang — den 16en Mei meldde Du Perron zich reeds bij het Hoofdkwartier aan — kreeg men de beschikking over meer troepen en kon er dus ook meer worden gedaan. Den 18en Mei, datum waarop de genoemde colonne onder haar nieuwen comdt., den Majr. d'Errembault de Dudzeele — Du Perron was tot Milt. Comdt. van Kĕdoe benoemd — de haar aangegeven standplaats, Kalidjĕngking, bereikte, diende de Kol. Vermersch dan ook een voorstel in, om met verschillende colonnes de muitelingen uit de omstreken van genoemden post te verdrijven. Aangezien voor deze gecombineerde beweging ook contingenten uit Jogja door hem waren noodig geoordeeld, werd het voorstel voorloopig gedeponeerd en gaf De Kock den Kol. te kennen, dat hij een nader plan inwachtte, dat in overleg met den Kol. Cochius, Commandant te Jogja, behoorde te zijn opgemaakt. Vermersch ontwierp dus een nieuw en zond dit den 20en aan Cochius. Deze, wiens antwoord wij niet kennen, doch die reeds den 18en aan Vermersch had geschreven, dat hij eerst den 22en over een voldoende macht zou kunnen beschikken, schijnt ook op dit voorstel niet te zijn ingegaan, althans van een gecombineerde beweging naar Grogol, als door Vermersch was bedoeld, kwam niets.

Men kan niet zeggen, dat de Kol. Vermersch aangenaam diende; zijn chef, wien hij het trouwens met kleinigheden maar vooral door zijn gebazel, zouden wij haast zeggen, over de Exp. Afd. lastig genoeg had gemaakt, was hem ongenegen, en niet zonder reden, want na Nglangon had de Kol. de diensten voor den vijand geheel aan zijn onderhebbende officieren overgelaten, in stede van zich er zelf voor te spannen. Met zijn minderen wist Vermersch, het bleek ons uit schriftelijke klachten over Ledel en den nauwelijks uit Rĕmbang teruggekeerden Dudzeele, ook al niet om te gaan, terwijl zijn collega's hem evenmin schenen te mogen.

Wat ook de reden mag geweest zijn, dat Vermersch's voorstel werd afgeslagen, een feit was het, dat er moest worden opgetreden. Het aantal vijanden was steeds toenemende, een aanval op de nog onvoltooide versterking te Bĕliga op den 23en vastgesteld. Deze berichten waren het, welke den Kol. Vermersch deden besluiten, den lang beraamden tocht niet langer uit te stellen, doch op den genoemden datum een colonne in de richting van Bĕliga uit te zenden

met het doel den vijand, als deze de benteng mocht aanvallen, in den rug te nemen. De Kapt. Lonneux verliet daarom in den ochtend Tèmpèl aan het hoofd van het flankbataljon en van de daags te voren van Moentilan ontboden barisan, en marcheerde, gelijk den 14en was geschied, via Lèngkong en Kĕmoesoeh naar Bĕliga op. Reeds nabij Lèngkong trof hij een bende muitelingen aan, welke echter onmiddellijk op Kĕmoesoeh terugtrok. Bij laatstgenoemde dèsa gekomen, zag men den vijand reeds in aftocht naar het Grogolsche; volgens inlichtingen was hij 800 man sterk en werd hij aangevoerd door Toem. Oerawan. Het ongunstige weder deed het Lonneux niet raadzaam voorkomen, den vijand in het heuvelterrein te vervolgen, waarom hij er zich mede vergenoegde, de dèsa's van Lèngkong tot Banjoeoerip te verbranden, bij welk vernielingswerk, zooals Vermersch rapporteerde, de barisan van Moentilan zich bijzonder wist te onderscheiden. Het feit, dat de colonne op haren terugmarsch niet noemenswaardig werd bemoeilijkt, deed den Kol. de verwachting uitspreken, dat de vijand, uit vrees van in den rug te worden aangevallen, geen attaque op Bĕliga zou ondernemen. Toch was de toestand daar van dien aard, dat men de versterking van 40 man, gelijktijdig met den Majoor Perié aangekomen, onvoldoende schijnt te hebben geacht, althans de 5e mob. col. kreeg last om naar Bĕliga te gaan en er voorloopig te blijven. Lang heeft deze colonne echter daar niet vertoefd, slechts enkele dagen. Maar nauwelijks was zij weg, of weder stak de vijand het hoofd op, als wilde hij den Majoor Bauer, die in den ochtend van den 31en Mei onder geleide van Luit. Gilly met diens divisie jagers weder naar Bĕliga was teruggekeerd en het bevel over de 4e mob. col. van Perié had hernomen, een welkom toeroepen. 's Middags toch van dien dag, omstreeks 3 uur, rukten ruim 700 muitelingen, bij wie 8 vaandels werden opgemerkt, onder aanvoering van Pang. Bey op de benteng aan. Onverwijld trokken de Luits. Gilly en Rietveld met hunne jagers, respectievelijk behoorende tot de flank- en tot de 4e mob. col., den vijand tegemoet, gevolgd door een divisie Soemĕnĕppers onder den Luit.-ingenieur Gaspary (1). Spoedig waren de muitelingen over de kali Krasak teruggeworpen en vervolgd tot achter de dèsa Kadjoeran. Hun verlies werd geschat op 40 man, dat der bezetting bedroeg slechts één gewonde, de sergeant Claing, van het detachement jagers van Gilly.

Zoo werd dan de eerste maand van het nieuwe oorlogsjaar op waardige wijze besloten, met het heilzaam gevolg, dat Bĕliga de eerste dagen geen den

(1) Caspary, Adolph, Geb. 23 Juni 1796 te Lienta. — Sergt., 3 Dec. 1820. — Naar O.-I., 8 Jan. 1821. — Kadet-ingenieur, 12 Oct. 1821. — 2e Luit. Inf., 27 Febr. 1823. — Overleden te Sĕmarang, 19 Maart 1829.

minsten overlast ondervond. Nauwelijks echter had de Opperbevelhebber in zijn rapport aan den Com. Gen. van den 9en Juni op den gunstigen toestand op dit deel van het oorlogstooneel gewezen, of reeds twee dagen later rukten, omstreeks 3 uur in den middag, 700 muitelingen tegen de meergenoemde versterking op. Bauer, die het terrein om zijn post volkomen kende, wilde 's vijands nadering niet belemmeren, opdat de muitelingen zich zouden laten verleiden, de beide tusschen hen en de redoute gelegen ravijnen over te trekken. Eerst dan wilde de Majoor met zijn gansche macht op hen vallen, wel overtuigd dan een goede kans te hebben, den muitelingen zware verliezen toe te brengen. Hij liet daartoe zijn infanterie achter de benteng aantreden, evenzoo de afgezeten ruiters, terwijl zijn beide veldstukken zoo goed mogelijk werden gemasseerd. Behoudens eenige waaghalzen bleef de vijand echter vóór het tweede ravijn standhouden. Over den afloop der vijandelijke bedreiging lezen wij in Bauer's rapport: „van onze zijde is slechts één schot uit den 6 ℔r gedaan, de Pang. (nl. Mangkoediningrat) daarentegen, die met deszelfs barisan aan den linkervleugel stond, nam het den vijandelijken tirailleurs zeer kwalijk, dat zij geen ontzag voor zijn pajong hadden en zelfs hun vuur daarop dirigeerden, en wierp hem (ze) in de dessa Tjalap terug" (1).

Den 13en kwam in den namiddag de sasak (2) over de Praga gereed, waarop Bauer onverwijld een peloton jagers naar den rechteroever zond, om daar positie te nemen. Den volgenden dag rukte hij met Pang. Mangkoediningrat uit, ten einde een verkenning te doen naar Goenoeng Desser (3), waar de barisan van den Pang. zou achterblijven, terwijl de Majoor zelf zich naar Doewèt wilde begeven, om er het gevluchte dèsavolk vertrouwen in te boezemen en het te bewegen, weder rustig de verlaten woningen te betrekken.

Nauwelijks was Bauer van dezen tocht te Bĕliga teruggekeerd, of hij ontving van den Pang. het bericht, dat de hoofdmuiteling Dipanĕgara met 2000 man in aantocht was, een bericht, dat weinige oogenblikken later van andere zijde werd gevestigd. Onmiddellijk werd de Kapt. Van Ingen met 100 bajonetten naar de overzijde der rivier gezonden, om de daar gelegerde afdeeling te versterken. 's Avonds kon deze Kapt. echter weder naar de benteng terugkeeren, omdat de vijand, na eenige schoten met de uitgezette posten gewisseld te hebben, in den namiddag op Gĕgĕrbadjing was teruggetrokken. Blijkbaar was zijn sterkte zeer onverdreven voorgesteld; Van Ingen toch had haar op niet meer dan 500 man geschat.

(1) Bauer aan De Kock. Bĕliga, 12 Juni 1828, No. 147. (Arch. Gen. Staf).
(2) Javaansch bamboevlot. Ook kan hier wel bedoeld zijn een prahoe sasak = veerpont.
(3) Een heuvel aan de overzijde der kali tegenover Bĕliga gelegen. De juiste ligging is ons niet bekend.

Hadden de muitelingen het den 14en minder raadzaam geacht, onze positiën bij en te Bĕliga aan te vallen, anders was het den 16en, toen zij omstreeks 2 uur in den middag onze door de barisan van Mangkoediningrat bezette stelling op den G. Desser bedreigden. Dank zij de tegenwoordigheid aldaar van een 40 man sterke afdeeling Madureezen onder den 1en Luit. Van der Tak [1] bleef die positie voor ons behouden.

Wat toch was gebeurd?

De vijand, 200 man onder Pang. Bey, was uit de dèsa's ten zuiden der stelling gedéboucheerd, waarop Van der Tak met een deel der zijnen naar een vooruit gelegen hoogte, Brĕngĕl, was getrokken, om de muitelingen beter te kunnen ontvangen. Midderwijl waren uit het noorden en uit het noordwesten twee benden gekomen, respectievelijk 150 en 100 man sterk, waarvan de eerste snel, de laatste, belemmerd door het terrein, slechts langzaam de hoogte naderde. De Luit. Van der Tak dit ziende, begaf zich naar den G. Desser terug en had nog juist den tijd, om 60 man van de barisan te verzamelen, toen de vijand met luide hoerah's van de zuidzijde aanviel. De barisan week, doch de Madureezen boden krachtigen tegenstand, waardoor Van der Tak er in mocht slagen, de wijkenden te herzamelen. De Majoor Bauer, die uit het geweervuur begrepen had wat er bij G. Desser gaande was, had onmiddellijk den Luit. Rietveld met de jagers te hulp gezonden en deze kwamen juist bijtijds om een tweeden aanval te voorkomen. De sterkste der vijandelijke colonnes trok terug naar een ravijn bij de dèsa Dĕksal, waarop Rietveld in overleg met en gesteund door Van der Tak op gedekte wijze die dèsa wist te naderen en er den vijand overviel. Met achterlating van 12 dooden vluchtten de muitelingen, die nog tal van gewonden medevoerden, uit de dèsa.

Een half uur later vertoonden zich ruim 500 opstandelingen tegenover de hoofdversterking te Bĕliga. De Majoor Bauer, die nog niet den uitslag van het gevecht aan gene zijde der Praga kende, achtte het geraden 's vijands aanval met een tegenaanval te beantwoorden en zond den Kapt. Van Ingen met een detachement infanterie en cavalerie uit, ten einde 's vijands linkervleugel te verstrooien en hem vervolgens in den rug aan te tasten. Deze beweging slaagde volkomen. De linkervleugel des vijands week in verwarring terug, de rechter had nog juist den tijd om, door zich in het ravijn bij Tjalap te werpen, aan een charge der ruiterij te ontkomen.

---

(1) Van der Tak, Pieter Geb. 15 Maart 1796 te Dordrecht. — Korpl., 7 Febr. 1814. — Naar O.-I., 11 Febr. 1817. — Sergt., 11 April 1818. — Sergt. Majr., 16 Febr. 1823. — 2e Luit., 10 Juli 1826. — 1e Luit., 24 Febr. 1833. — Kapt., 7 Dec. 1836. — Overleden ter Sum. W.-kust, 12 April 1837. — R. M. W. O. 4e kl. — Java-medaille. — Eervol vermeld. — R. M. W. O. 4e kl.

(2) De ligging dezer hoogte kunnen wij niet met juistheid aangeven.

Hiermede was voor dien dag de rust hersteld, maar dat de vijand het niet bij deze poging, om het ons lastig te maken zou laten, mocht veilig uit de ingekomen berichten worden besloten. De Majoor deed dan ook de bezetting op G. Desser met 70 man infanterie versterken en bleef waakzaam. Hij rapporteerde verder, dat bij Kadjoeran aan de overzijde der Praga veel beweging werd bespeurd, dat den 17[en] en 18[en] zoowel ten oosten als ten westen van G. Paré tal van dèsa's waren verbrand en dat hij daar den 17[en] 's morgens levendig had hooren vuren. Zeer waarschijnlijk gold die opmerking de later te vermelden bewegingen van Cochius en Sollewijn op den 16[en] en 17[en] tusschen Jogja en de Praga, want door andere colonnes werd in de door Bauer aangeduide richting gedurende die beide dagen niet geageerd.

Den 18[en] herhaalde de vijand zijn aanvallen, zoowel op Bĕliga zelf, als op den gedetacheerden post ten westen van de rivier. Omstreeks half drie in den middag kwam hij, die ter sterkte van 1000 man onder Pang. Bey aan de overzijde der rivier verzameld heette, met ruim 600 man, waaronder vele hoofden te paard, opzetten. Bauer, die geloofde, dat 's vijands hoofdaanval tegen de stelling op G. Desser gericht was, zond onverwijld een peloton jagers de Soemĕnĕpers, die daar de wacht hadden, ter versterking.

Werkelijk was de vijand met twee colonnes naar dat punt in opmarsch; hij wijzigde evenwel zijn plan, toen hij de positie te sterk bezet vond en vergenoegde zich er mede, haar op grooten afstand te beschieten.

Intusschen hadden zich tal van Bulkia's met 3 vaandels tegenover de hoofdversterking in de dèsa Tjalap verzameld. Blijkbaar hadden zij gewacht tot aan de overzijde het eerste vuur was afgegeven, want eerst toen déboucheerden zij. De Majoor zond hun de cavalerie en een detachement infanterie tegemoet; deze detachementen richtten zich naar den zuidelijksten hoek van de dèsa Kadjoeran, terwijl een peloton infanterie recht op 's vijands centrum aanmarcheerde. De muitelingen hielden niet lang stand en werden vervolgd tot Tjalap, waar zij op het kerkhof tusschen die dèsa en Kadjoeran opnieuw stelling namen. Wel gelukte het, hen ook van daar te verdrijven, maar toen de onzen bentengwaarts keerden, drongen zij weder op en moest er meer dan eens halt gehouden en gechargeerd worden, om hen van het lijf te houden. Met 3 licht gewonden kwam men in de versterking terug; 's vijands verlies was niet met zekerheid vast te stellen, maar men vernam, dat 3 hoofden gedood of gekwetst waren.

Het bleef dien dag verder rustig, terwijl den volgenden ochtend slechts eenige geweerschoten aan de overzijde der rivier werden gehoord. Ook gedurende de volgende dagen liet de vijand Bĕliga en omstreken ongemoeid.

Den 21[sten] Juni kon de Majoor Bauer den Opperbevelhebber berichten,

dat: „zich de muitelingen te Sambirotto schenen te verzamelen en volgens differente rapporten er bij Dikso nog een barisan was, terwijl die van Kemoesoe na het gevecht van den 18^{en} (Bauer zal bedoeld hebben dat op den 17^{en}) gedeeltelijk verloopen was". Verder luidde de brief: „Indien de expeditie, welke U.E. gelast heeft, nog plaats mag hebben, zullen de onzen weinig muitelingen meer vinden, desniettemin komt mij dezelve nog altijd doelmatig voor" [1].

Het schijnt dus, dat de Opperbevelhebber tot een operatie had besloten en zulks naar aanleiding van het optreden der muitelingen in de buurt van Bĕliga. Dat de Generaal inderdaad er op bedacht was geweest, met meerdere macht bij Bĕliga te handelen, blijkt uit zijne missive dd. 18 Juni aan den Comd^t. der 5e mob. col. te Tèmpèl, waarin hij dezen schreef, dat de Majoor Bauer door hem gemachtigd was, om desgewenscht de 5e mob. col. ter versterking zijner macht te ontbieden, en het hem, Opperbevelhebber, daarom wenschelijk voorkwam, om na terugkomst der flankcolonne — deze bevond zich tijdelijk te Jogja — de 5e mob. col. onverwijld naar hare oorspronkelijke standplaats, Kalidjĕngking, te doen terugkeeren.

Twee dagen later, toen de 5^e mob. col. zich reeds weder daar bevond, werd de Majoor Dudzeele nogmaals in denzelfden zin aangeschreven en hem daarbij tevens als 's Generaals wensch te kennen gegeven, dat voor het geval zijn artillerie niet in den vereischten staat zou zijn om medegevoerd te worden, deze te Kalidjĕngking mocht worden achtergelaten. De bedoeling van dit laatste schrijven was duidelijk. Onder geen voorwendsel hoegenaamd zou Dudzeele zich aan een eventueele oproeping van Bauer mogen onttrekken, wel een bewijs, dat de Generaal zich den ernst van Bauer's positie te Bĕliga geenszins ontveinsde; eene aanwijzing ook, dat werkelijk een excursie naar de omstreken van Bĕliga in zijn voornemen heeft gelegen en ook door hem is gelast geworden [2]. Het komt ons echter waarschijnlijk voor, dat de Generaal, naar aanleiding van de gunstige berichten door Majoor Bauer gegeven, op zijn besluit is teruggekomen en het beter heeft gevonden zijn aandacht te vestigen op meer zuidelijk gelegen streken. Bĕliga werd de eerstvolgende weken geheel met rust gelaten; wij kunnen Bauer dus verlaten, om na te gaan hoe de zaken in het commandement van Vermersch inmiddels geloopen waren.

---

(1) Bauer aan De Kock. Bĕliga, 21 Juni 1828, N°. 153. (Arch. Gen. Staf).

(2) Wij vonden echter in den bundel uitgaande brieven van Juni van dit oorlogsjaar geen enkele missive, welke van een ontworpen operatie gewaagt, zoodat de lastgeving, waarvan Bauer in zijn bovenaangehaald schrijven sprak, of niet-officieel, dan wel mondeling moet gegeven zijn. Hoe het ook zij, van de operatie is blijkbaar niets gekomen, want de verkenning door de flankcolonne op den 26^{en} Juni gemaakt — wij komen daar te goeder plaats op terug, — kan bezwaarlijk als een krachtige excursie, worden aangemerkt.

Op krijgskundig gebied was in Tèmpèl en omstreken niets bijzonders voorgevallen en had de Kol. dus gelegenheid te over gehad om, zwaartillend als hij was, nu eens over dit, dan weer over dat bij den Opperbevelhebber zijn beklag te doen. Nadat eerst het gebrek aan koelies bij het 2e Baton. der Exp. Afd. een daartoe vruchtbaar veld had opgeleverd, besteeg de Kol. weder zijn stokpaardje: het gebruik van afdeelingen tot de Expeditionnaire behoorende. Daarover ontspon zich een correspondentie, welke wij in haar geheel willen overnemen, omdat zij ons de verschillende interpretatiën van het zoo druk besproken art. 13 leert kennen.

Beginnen wij dus met de missive, dd. 5 Juni, door Vermersch aan De Kock gericht. Deze luidde: „Tijdens U.E. het bij hare missive dd. 1 Mei j.l. Nº 1021, aan mijne keuze overliet om de mobiele colonnes mijner afdeeling te rejoigneeren, had ik ten gevolge daarvan de eer U.E. bij mijne missive van den 2en Mei Nº 270 kennis te geven, dat ik mij naar Tèmpèl, als het door mij verondersteld wordende middelpunt mijner Afdeeling, zou begeven in de hoop, gelijk in die missive voorkomt, dat het 1e bataljon van linie mijner afdeeling te Pisangan onmiddellijk onder mijne orders zou gestationneerd worden. Dit bataljon, het eenige mijner Afdeeling, dat noch eene redelijke sterkte aan dienstdoende manschappen kan fourneeren en (dat) ik bij eventueele omstandigheden met vrucht zoude kunnen gebruiken, blijft steeds te Jogjakarta gedetacheerd onder de bevelen van vreemde chefs. Het zij mij vergund U.E. aan te merken, dat de débris der drie colonnes onder mijne bevelen slechts aan dienstdoende manschappen eene halve colonne kunnen uitmaken, welke door hare zwakte niet op zich zelve, maar alleen samengevoegd noch eenigszins zouden kunnen ageeren, waartoe één hoofdofficier genoeg zou zijn".

„Ik neem dus eerbiedig de vrijheid U.E. nogmaals te verzoeken, dat het 1e bataljon van linie mijner Afdeeling onder mijne onmiddellijke orders worde gesteld en de onder mijne bevelen staande colonnes eene aanzienlijke versterking mogen ontvangen, ten einde mijn commandement alhier van eenig nut zoude kunnen zijn" (¹).

Welken indruk dit schrijven op den Opperbevelhebber maakte, beoordeele men uit 's Generaals antwoord, dat hieronder volgt.

„In antwoord op Uwe missive van den 5en dezer Nº 313 heb ik de eer UHEG. te doen dienen, dat ik nog nimmer gehoord heb, dat de dislocatie van een leger zich zoude moeten regelen naar de standplaats van den chef van een korps, of wel, dat de chefs der korpsen aan den commandeerenden generaal voordroegen om de troepen zoodanig te plaatsen als voor de chefs der korpsen

(¹) Vermersch aan De Kock. Tèmpèl, 5 Juni 1828, Nº. 313. (Arch. Gen. Staf).

het aangenaamste zoude kunnen zijn, maar ik heb wel waargenomen, dat een kolonel eener afdeeling zich bij twee bataljons zijner afdeeling ophoudt, al is het derde bataljon daarvan verwijderd".

„Ik heb U opgedragen, het bevel, dat U thans voert, omdat U hier te Magelaan niets te doen had en te Tèmpèl twee bataljons onder Uwe bevelen en leiding zouden staan. Ik betreur, dat deze niet sterker zijn, doch zulks is buiten Uw en mijn bereik. Met U een vereerend commandement te geven, meende ik Uwe ambitie te streelen en U genoegen te doen, maar zoo U dat commandement te gering toeschijnt, dan machtig ik U bij dezen om het aan den Luit. Kol. Ledel over te geven en U naar Magelaan terug te begeven" ([1]).

De Kol. bleef op deze bittere pil het antwoord niet schuldig en schreef den Gen. terug:

„Ik vereer mij de receptie te accusseeren van U.E.'s missive dd. 6 dezer, Nº 1346 en Haar in antwoord daarop te dienen, dat mijn schrijven dd. 5 dezer Nº 313 geenszins ten doel had, aan U.E. voor te dragen de dislocatie van het leger te regelen naar de standplaats, waar ik mij bevind: Een zes en veertigjarige dienst in de verschillende rangen van den militairen stand doorloopen, hebben mij dit verwaand denkbeeld niet doen leeren; het voorkomende in mijne missive had alleen ten doel, U.E. de zwakheid aan te toonen van de drie colonnes onder mijne orders en eene versterking te erlangen om met vrucht mij van het aan mij opgedragen commandement te kunnen kwijten".

„De vraag om het 1e bataljon van linie mijner Afdeeling onder mijne onmiddellijke bevelen te hebben, dat aan dienstdoende manschappen alleen de gezamenlijke beide andere overtreft, durf ik gerustelijke hopen, dat U.E. niet ongerijmd en ongepast zal voorkomen, daar Z.M. de Koning aan mij het commando mijner Afdeeling heeft opgedragen en het vermoedelijk geenszins Hoogstdeszelfs intentie geweest is een bataljon daarvan, en wel het sterkste, duurzaam onder het bevel te doen zijn van een vreemd chef, met mij gelijk in rang staande. Het is om aan mijne verplichtingen te voldoen, mij te kwijten van de verantwoording, die op mij rust en mij het vertrouwen en de rechtmatige verwachting Zr. M. waardig te maken, dat ik mijne bede aan U.E. nogmaals durf herhalen, om het 1e bataljon van linie mijner Afdeeling niet duurzaam bij een vreemd chef te doen verblijven, maar (het U.E.) goedgunstig behagen moge het onder mijne onmiddellijke orders te willen stellen".

„Het was voor mij vereerend het vertrouwen van U.E. te erlangen en het aan mij opgedragen van het bevel, dat ik thans voer, en heb vermeend dit vertrouwen niet te misbruiken door U.E. den zeer zwakken staat der troepen

([1]) De Kock aan Vermersch. Magèlang, 6 Juni 1828, Nº. 1346. (Arch. Gen. Staf).

onder mijne orders bekend te maken; aangenaam was het mij door U.E. in meer dadelijke activiteit te worden geroepen, hoewel ik echter niet volgens het denkbeeld van U.E. mij werkeloos te Magelang bevond, daar de administratie en het welzijn eener gedisperseerde Afdeeling dit niet toelaat".

„Vereerend en streelend was voor mij ook dit commando, te meer daar ik durfde hopen, dat op mijn verzoek mijn 1e bataljon van linie onder mijn onmiddellijk bevel zou worden gesteld. Ik bid U.E. echter te willen gelooven, dat mijne ambitie voor Z.M.'s dienst geenszins zal verzwakken door dien er aan mijne verwachting en hoop geen gevolg is gegeven" (1).

Uit de correspondentie, door ons boven geciteerd, valt met vrij groote waarschijnlijkheid op te maken, welke de redenen waren geweest, die tot de gespannen verhouding tusschen beide autoriteiten hadden geleid. De Gen. was over Vermersch's handelingen weinig tevreden, en waarlijk, als men den Kol. zijne beide collega's, Cochius en Cleerens, zoomede de verschillende colonnecommandanten tegenover stelt, dan kan men niet anders dan in min gunstigen zin over hem oordeelen. Waar ieder zijn beste krachten inspande, velen zich door ernstige ongesteldheid vaak niet lieten weerhouden, om in het algemeen belang werkzaam te zijn, daar liet Vermersch blijken, dat hij zijne onderhebbende macht te gering achtte, om zich zelf aan haar hoofd te plaatsen, en belastte hij hem ondergeschikte officieren met opdrachten, welke elders door den chef persoonlijk werden uitgevoerd.

Wellicht was de Kol. in Nederland bij uitstek bruikbaar gebleken en verklaart dat 's Konings wensch, om hem met het bevel der E.A. te belasten. Op het oorlogsterrein tegen den inlandschen vijand echter, waar groote troepenverbanden slechts bij hooge uitzondering worden gebruikt, konden de bekwaamheden, die hij als troepenleider mogelijk bezat, niet tot hun recht komen, terwijl zijn geschiktheid om met kleinere afdeelingen nuttig werkzaam te zijn, niet is kunnen blijken, omdat Vermersch zich voor het bevel over een eenvoudige colonne te hoog geplaatst achtte. Nam de Kol. alzoo geen daadwerkelijk deel aan de krijgsverrichtingen, althans na Nglangon niet, in de algemeene leiding daarvan wenschte hij wel een woordje mee te spreken, terwijl het onophoudelijk hameren op hetzelfde aambeeld, het schermen met 's Konings wil in zake art. 13, den Opperbevelhebber terecht verdroot, omdat hij daardoor bemoeielijkt werd in de uitvoering van 's Konings allereersten wil: de beeindiging van den oorlog. Uit alles was het den Gen. duidelijk geworden, dat Vermersch's belangstelling meer de Expeditionaire, d. i. zijn eigen Afdeeling gold dan het geheel, en dit griefde De Kock in die mate, dat zijn gewone

(1) Vermersch aan De Kock. Tèmpèl, 8 Juni 1828, No. 316. (Arch. Gen. Staf).

welwillendheid, welke zich zelfs niet verloochende daar, waar hij meende te moeten laken, hem ten laatste verliet en hij den Kol. van antwoord diende op een wijze, welke, ook den lezer zal zulks niet ontgaan zijn, met zijn bekende gevoelens van billijkheid niet geheel strookte.

Niet lang zou de Kol. Vermersch nog te Tèmpèl blijven; den 23sten Juni ontving hij van den Opperbevelhebber het bericht, dat hij op grond van een door hem aangeboden geneeskundig certificaat gemachtigd werd, zich naar Sĕmarang te begeven om aldaar zoolang te vertoeven als de omstandigheden zouden vorderen. Den volgenden dag ontving ook zijn adjudant, de Kapt. Phijffer, die zijn chef in het rustige garnizoen nimmer had verlaten, een gelijke machtiging. Ledel trad daarna als commandant te Tèmpèl op en toonde er zich niet minder ijverig om, zoodat De Kock den 28sten d.a.v. aan den C.G. naar aanleiding van Ledel's laatste excursiën kon schrijven:

„Ik maak mij gaarne deze gelegenheid ten nutte om U.E. den Luit. Kol. Ledel als een hoofdofficier van wien ik vele goede diensten heb, die onvermoeid is en zijne in Europa verkregen ondervinding op den oorlog hier te lande volkomen weet toe te passen, te doen kennen" (¹).

Keeren wij thans weder tot de krijgsverrichtingen terug.

Ten einde de flankcolonne, die naar Jogja was gemarcheerd, om deel te nemen aan de gecombineerde bewegingen ten westen van de hoofdplaats, te vervangen, had de 5e mob. col. den 17en tijdelijk haar standplaats Kalidjĕngking verlaten, hetgeen zonder bezwaar kon geschieden, wijl gedurende de maand Juni in de omstreken van genoemden post niets bijzonders was voorgevallen.

Den 18en meldde de Majoor Dudzeele, dat hij 's ochtend Tèmpèl weder verlaten had en 's middags te Kalidjĕngking was teruggekeerd, terwijl hij tevens den Opperbevelhebber deed weten, dat zijn artillerie niet in bruikbaren staat, zijn colonne meer dan onvoldoende geëncadreerd was, en dat, wilde hij aan den last om eventueel ter versterking van Bauer naar Bĕliga op te rukken voldoen, hij genoodzaakt zou zijn, de vuurmonden achter te laten. De Kock's antwoord kennen wij reeds. Ons rest nog te melden, dat aan de 5e mob. col. versterking aan officieren en kader werd toegezegd en dat Dudzeele op de vraag: aan wien hij zich, nu de Kol. Vermersch zich niet meer te Tèmpèl bevond, ondergeschikt moest achten? ten antwoord kreeg, dat hij zelfstandig zou zijn doch, als de omstandigheden zulks vorderden, steeds in overleg moest treden met den Overste Ledel, opdat de grootst mogelijke samenwerking zou verzekerd zijn, en eindelijk, dat de commandant der Artillerie te velde

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 28 Juni 1828, No. 543. (Arch. Gen. Staf).

het noodige zou verrichten, om aan 's Majoors verlangen ten aanzien van zijn materieel tegemoet te komen.

Evenmin als in het zuiden, zooals wij zien zullen, met overijling werd te werk gegaan, werd in het noorden van Mataram overhaast geageerd. Eerst toen het om Bĕliga wat rustiger was geworden, werden maatregelen genomen, om naar de zijde van de Praga meer terrein te winnen. Dit blijkt uit het schrijven, dat den 11[en] Juni aan den Comd[t]. der Exp. Afd., werd gericht, waarin wij het volgende lezen: „Z.E. brengt UHEG. ter kennis, dat Z.E. het voornemen heeft, om binnen kort de gemelde (flank-) Colonne vereenigd met de 5e mob. col. naar de kanten van Grogol te zenden, om aldaar post te vatten en het oprichten eener benteng te beschermen, zullende de bevelen daaromtrent UEG. nader gegeven worden, terwijl, wanneer dit plaats vindt, het bataljon der Exp. Afd. thans te Moentilan aanwezig, te Tèmpèl zal worden gestationneerd" (¹).

Met het oog op deze plannen was den 12[en] Juni van Magĕlang een detachement pioniers, dat bij het flankbataljon in administratie werd genomen, naar Tèmpèl vertrokken, terwijl tien dagen later Overste Ledel een verkenning maakte naar Grogol, ten einde in die streek een geschikte plaats voor de bedoelde versterking te zoeken. Dat eerst den 22[en] en niet eerder uitvoering aan het voornemen van den Opperbevelhebber gegeven werd, zal waarschijnlijk daaraan moeten toegeschreven worden, dat omstreeks de helft der maand de Kol. Vermersch van het oorlogsterrein vertrokken en in zijn commando vervangen was door den Luit.-Kol. Ledel.

Den 22[en] verliet Ledel met zijn colonne Tèmpèl, ten einde aan de ontvangen opdracht te voldoen. Nabij de dèsa Soemoerné kreeg de colonne het eerste vuur, waarop de Overste, terwijl hij de jagers die dèsa in front deed aanvallen, zijn huzaren naar den achterkant daarvan zond, om de muitelingen, als zij voor de jagers mochten wijken, op te vangen. De manoeuvre gelukte volkomen, zoodat tal van opstandelingen werden nedergehouwen. De cavalerie bereikte al vervolgende een dèsa, waar zij een groote kudde hoornvee buitmaakte, maar deze spoedig weder moest prijsgeven, toen zij zich van alle zijden door vijanden bedreigd zag en te ver van de colonne verwijderd was, om daarvan hulp te verwachten.

Inmiddels had Ledel van een bewoner der dèsa Soemoerné bericht ontvangen, dat zich 200 man onder Pang. Bey in de dèsa Garam, links van den weg naar Grogol en op een halve paal afstand daarvan verwijderd, bevonden, terwijl Toem. Oerawan met een even groot aantal volgelingen de dèsa Kasoeran

(¹) Chef van den Staf aan Ct. der E. A. Magĕlang, 11 Juni 1828, N°. 1376. (Arch. Gen. Staf).

bezet hield. De Overste marcheerde daarop naar Garam en wilde die dèsa van alle zijden laten aanvallen, wat echter onnoodig bleek, wijl zij werd ontruimd voordat de onzen haar bereikt hadden.

Den weg naar Grogol blijvende volgen, ontving de colonne, waarbij zich intusschen de huzaren weder hadden aangesloten, reeds op grooten afstand vuur uit de dèsa Toeran, waar te oordeelen naar het geweervuur, de muitelingen in grooten getale aanwezig moesten zijn en dus tegenstand te verwachten was. De Overste liet nu weder de jagers langs de eene, de huzaren langs de andere zijde der dèsa trekken, om aldus den vijand in den rug te kunnen vallen.

Het bleek echter, dat de dèsa aan de achterzijde onmiddellijk door een andere werd begrensd, zoodat een omtrekking, als door Ledel werd bedoeld, onuitvoerbaar zou zijn. Dit deed hem besluiten, den vijand in front aan te vallen, met het gunstig resultaat, dat de muitelingen de dèsa ontruimden en nu bij hun terugtocht door de afgezeten huzaren met de karabijn in de flank konden worden beschoten.

Vervolgens haren marsch naar Grogol voorzettende, zag de colonne zich bedreigd door een naar schatting ruim 1200 man sterke macht, meerendeels van geweren voorzien, welke de onzen voortdurend met haar vuur bestookte. Niet ver van Grogol werd de rechtervleugel eindelijk van zoo nabij beschoten, dat de Overste het noodig oordeelde daarheen een peloton jagers te zenden, dat zonder veel moeite de opstandelingen wist te verdrijven.

Toen Ledel eenmaal Grogol had bereikt, gaf hij het grootste gedeelte der colonne rust, terwijl hij zelf met een enkel peloton de omstreken ging bezichtigen, ten einde een geschikt emplacement voor de op te richten versterking te zoeken. Van die gelegenheid trachtte de vijand gebruik te maken, om Ledel met zijn kleine afdeeling van de hoofdmacht af te snijden, doch hij moest met de kous op den kop terugkeeren, doordien hij in een hinderlaag viel, welke hem door een afdeeling flankeurs, in een ravijn opgesteld, was bereid.

Na het terrein voldoende te hebben opgenomen, keerde de Overste aan alle zijden door de muitelingen omgeven huiswaarts, niet anders verwachtende dan daarin door dezen bemoeielijkt te zullen worden. Deze verwachting bleek echter onjuist. Wel ontving men uit de dèsa's, die men voorbij moest trekken, eenig geweervuur, maar verlies werd daardoor niet berokkend. De vijand was er daarentegen niet zonder kleerscheuren afgekomen, daar de cavalerie en het vuur der flankeurs met vrucht waren aangewend.

In het slot van zijn rapport sprak Ledel met lof over den wachtmeester Gibon; tevergeefs zoekt men overigens naar den uitslag der verkenning, zoodat het voor den Opperbevelhebber nog een open vraag bleef, of nabij Grogol een geschikte plaats voor een versterking gevonden was of niet.

Ook het verslag eener verkenning, den 26en door den Overste gemaakt, laat aan duidelijkheid wel wat te wenschen over. Uit den bundel rapporten van Nahuys bleek ons, dat zij twee dagen heeft geeischt, terwijl in het rapport van Ledel aan den Opperbevelhebber elke aanwijzing omtrent het tijdstip van afmarsch en dat van terugkeer ontbreekt. Van veel belang was deze verkenning evenmin als de voorgaande. Men ontving op den marsch, die over Bĕliga, Kĕmoesoeh en Soesoean genomen werd, uit beide laatstgenoemde dèsa's eenig vuur, bereikte het doel van den tocht en keerde den rivieroever volgende naar Bèliga terug. Een verblijdend teeken was, dat het verlangen naar rust onder de bevolking meer algemeen werd, en het pleitte wel voor Ledel's inzicht, dat hij met het oog op die betere gezindheid streng tegen plundering en brandstichting liet waken.

Terwijl de Overste het terrein om Minggir verkende, deed zich aan de overzijde der rivier het alarmsein hooren, waarop zich weinige oogenblikken later een vijandelijke macht van omstreeks 400 man op den oever vertoonde en de colonne onder vuur nam. Ledel, die zijn plan om bij den terugmarsch den Pragaoever te volgen, niet wilde opgeven, liet zijn stukken in batterij komen en eenige kartetsschoten op den vijand afgeven, waarna hij, steeds door de muitelingen met geweervuur vervolgd, den terugtocht voortzette.

Eindelijk bij een ravijn gekomen werd de colonne ook in de rechterflank verontrust, zoodat de Overste het noodig achtte, zich door vooruitgezonden tirailleurs ruim baan te maken. Zoo werd de terugtocht onophoudelijk tot in de nabijheid van Bĕliga hardnekkig door de muitelingen verontrust met het gevolg, dat de colonne drie gewonden bekwam, een Europeesch korporaal en twee inlandsche jagers. Het verlies des vijands, die meermalen met geschut en voortdurend met geweervuur was bestookt, moest volgens Ledel ernstig geweest zijn; nauwkeurig te bepalen was het niet, omdat de rivier beide partijen had gescheiden.

Omtrent het resultaat zijner excursie rapporteerde de Overste het volgende: „De dessas Minggir en Ploembon zijn door een plateau gescheiden, vanwaar de passage over de Praga met een 6 ℔r. kan worden bestreken, ja zelfs de dessas, die het naast aan den anderen kant der Praga liggen. Diksa ligt in dezelfde richting zuidwestelijk en dus ook onder commandement van dit punt, alwaar de sterkte zou dienen te worden aangelegd, als zijnde mij hetzelve als het geschikste terrein daartoe voorgekomen; de beide genoemde dessas zouden bij het aanleggen van den post geslecht behooren te worden. Aan de oostzijde van het punt, waar de benteng zou moeten komen, is het terrein zeer vlak, zijnde aan dien kant niet, zooals de post te Bligo, door verschillende ravijnen

versterkt. De dessa Djato Garang ligt aan de overzijde van de Progo nabij Diksa" (¹).

Te Minggir had de Overste nog vernomen, dat de hoofdrebel, Dipanĕgara, zich te Sambirata ophield, dat de Toem. Natadiwiria aan zijn bij Grogol bekomen wonden bezweken en in het bevel door zijn zoon was vervangen, en dat de Toem. Oerawan zich te Kasoeran bevond. Omtrent het verblijf van Pang. Bey was niets met zekerheid bekend; wel wist men, dat een zijner benden zich in de omstreken van Kĕmoesoeh ophield.

Weinige dagen na deze verkenning trok Ledel wederom naar Minggir, thans om er te blijven. Hoewel de juiste datum van deze verplaatsing ons niet bekend is geworden, mag met vrij groote zekerheid worden aangenomen, dat zij op den 1ᵉⁿ, uiterlijk den 2ᵉⁿ Juli is uitgevoerd. Bij den marsch naar Minggir vertoonde zich de vijand ter hoogte van Kĕmoesoeh, echter op zulk een grooten afstand, dat men het onnoodig oordeelde zijn onschadelijk vuur te beantwoorden. Zonder gevecht bereikte de colonne de plaats harer bestemming, waarna onmiddellijk tot het „afsteken" (uitzetten) der versterking werd overgegaan.

Aangezien Ledel zuidelijk van het aanvankelijk daartoe geschikt bevonden punt een betere plaats meende te hebben gevonden, werd van het eerst gevormde plan afgezien. Het voordeel aan het gunstiger geoordeelde emplacement verbonden was, dat het door een droog ravijn werd gedekt. Het nadeel, dat de in de nabijheid aangetroffen bron juist genoeg capaciteit had, om in de behoefte der bezetting, doch niet genoeg om in die eener sterke colonne te voorzien, zou zich slechts tijdelijk doen gevoelen en mocht niet overwegend worden genoemd, wijl de nabijheid der kali het toch, hoewel moeilijk, mogelijk maakte het benoodigde water aan te voeren.

Den 3ᵉⁿ liet de Overster op meerdere punten onderzoeken, of de rivier doorwaadbaar was, ten einde, nadat daaromtrent zekerheid verkregen zou zijn, de muitelingen, die zich aan de overzijde en wel voornamelijk bij Dĕksa bevonden, van daar te verdrijven.

Had Ledel reden om zich over het voorloopig welslagen zijner poging, om bij Minggir een versterking op te richten, te verheugen, weinig tevreden was hij over den ijver van den Dĕmang van Tèmpèl, die hem naar zijn nieuwe standplaats was gevolgd. Hij schreef over het gedrag van dat hoofd het volgende aan den Opperbevelhebber: „Het dessavolk in de omstreken van Minggir is gevlucht; dit schrijf ik toe aan den weinigen invloed en doorzicht van het inlandsch hoofd van Tèmpèl, dat mij is toegevoegd, want reeds drie dagen vóór mijn vertrek van Tèmpèl heb ik hem verzocht om het dessavolk te doen

(¹) Ledel aan De Kock. Tèmpèl, 26 Juni 1828, N°. 231. (Arch. Gen. Staf).

weten, dat Minggir zou bezet worden en aan te moedigen om hunne woningen niet te verlaten en te trachten om de hoofden uit deze dessa's in ons belang te krijgen, dan hij heeft er niet aan voldaan. Reeds gisteren had ik er mij op verlaten, dat hij spionnen aan den anderen kant van de Praga zou hebben uitgezonden. Heden morgen, toen ik tijding dacht te bekomen, kreeg ik ten antwoord, dat deze man niet dan tegen den avond kon vertrekken. Dit hoofd kunne voor andere zaken goed zijn, doch geenszins om datgene te vervullen, waartoe ik hem voornamelijk noodig heb" ([1]).

Wij zullen nu den Overste Ledel te Minggir laten na nog opgemerkt te hebben, dat hij den 7en Juli den Opperbevelhebber het verzoek richtte, maatregelen te treffen, opdat de 1 ₶r. der 5e mob. col., waarvan de as gebroken was, en de houwitser zijner eigen colonne, welke hij bij gebrek aan transportmiddelen te Tèmpèl had moeten achterlaten, naar Minggir zouden opgevoerd worden, en tevens zorg te willen dragen, dat zijn infanterie-munitie werd aangevuld.

Begeven wij ons thans weder naar Bĕliga, waar wij Bauer achter lieten Deze had den 12en Juni bericht gezonden, dat sedert den 19en dier maand in zijn district niets bijzonders was voorgevallen. Die toestand van rust bleef ook de volgende maand gehandhaafd, want rukte Bauer al uit, hij deed dit, zooals uit de volgende bladzijden zal blijken, geenszins gedwongen maar op eigen initiatief.

De eerste onderneming, waarvan wij melding moeten maken, was die, welke gericht was tegen een bende kètjoes, welke zich in de dèsa Karang-Malang, 3½ paal ten westen van Bĕliga ophield, de wegen onveilig maakte, vreedzame lieden uitschudde en brandschatting oplegde.

Nadat zij eindelijk in den nacht van den 4en op den 5en Juli de dèsa Doewèt verbrand en den wachtpost bij de brug (sassak) over de Praga verontrust had, besloot de Majoor haar 's nachts te overrompelen en onschadelijk te maken. Hiertoe zond hij in den na-nacht van den 6en den Kapt. Van Ingen uit met de jagers onder Luit. Rietveld en een peloton Soemĕnĕppers onder Luit. Wolf ([2]), terwijl hijzelf met een deel der overblijvende bezetting aan gene zijde der rivier nabij de brug postvatte, om zoodoende spoediger de behulpzame hand te kunnen reiken. Dit laatste bleek echter onnoodig, wijl de Kapt. Van Ingen de bende in den slaap wist te verrassen, 25 kètjoes afmaken en ongehinderd weder terugkeeren kon.

([1]) Ledel aan De Kock. Minggir, 3 Juli 1828, No. 239. (Arch. Gen. Staf).

([2]) Het stamboek van dezen officier troffen wij niet aan in het archief van de 1e Afd. v/h Depʳ. van Oorlog.

Het bovenvermelde feit hoewel onbeteekend op zich zelf, verdient daarom de aandacht, omdat nachtelijke ondernemingen toenmaals zeer zelden plaats hadden. Het succès spoorde echter tot herhaling en navolging aan, zoodat wij op meer voorbeelden kunnen wijzen. Vooral in het laatst van 1828 en ook in 1829 werd nogal eens een wissel op den bekenden slaaplust en geringe waakzaamheid der inlanders getrokken.

Den ochtend volgende op de zoo goed geslaagde overvalling, rukte de Majoor Bauer uit naar Děksa, waarheen ook de Overste Ledel, die het voorstel tot deze excursie had gedaan, zich zou begeven. Niet ver van Děksa, bij Paras, ontwaarde Bauer een 200 tal muitelingen die, aangevoerd door Pang. Pakoediningrat, de komst der colonne niet afwachtten, maar zich in allerijl in het gebergte terugtrokken. Het schijnt wel, dat de Majoor Bauer daarna bij Děksa eenigen tijd de komst van de colonne Ledel heeft afgewacht, want in zijn rapport vonden wij vermeld, dat: „de 2e Luit. Rietveld, die bezig was eenige posten uit te zetten op een kleinen troep muitelingen stootte" ([1]). In het vuurgevecht, dat zich uit die ontmoeting ontwikkelde, bekwamen de onzen drie licht gewonden, terwijl twee vijandelijke hoofden van het paard werden geschoten.

Na dit gevecht keerde Bauer wachtensmoede naar Běliga terug zonder met den Overste Ledel contact te hebben verkregen.

Vier dagen later besloot Bauer weder uit te rukken, thans naar het noorden, naar Nglangon. Daar de muitelingen sedert de overrompeling der bende in Karang-Malang de geheele streek van Doewèt tot Nglangon ontruimd hadden, achtte de Majoor het nuttig, door het maken eener militaire vertooning het dèsavolk in die streken tot onderwerping te doen neigen. Wel was Pang. Mangkoediningrat de aangewezen perzoon om de bevolking in dien geest te bewerken, maar van hem had Bauer de laatste dagen niets gemerkt. De Majoor was dan ook verre van tevreden over de medewerking van dien prins en liet zicht in de volgende bewoordingen over hem uit: „Mij dunkt, dat wanneer het den Pang. Mangkoediningrat wezenlijk te doen was, om eene landstreek, die van muitelingen gezuiverd en door hen niet meer beschermd kon worden, tot onderwerping te brengen, het hem maar weinig moeite kosten zal" ([2]).

Den 10en dan voerde Bauer zijn plan uit. Overal waar de colonne zich vertoonde, was de bevolking bezig met veldarbeid, doch ook overal toonde ze zich bevreesd en nergens was een spoor van toenadering waar te nemen.

Bij Nglangon gelukte het den Majoor een geheel huisgezin te beletten,

---

([1]) Bauer aan De Kock. Běliga, 7 Juli 1828, N°. 157. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Bauer aan De Kock. Běliga, 11 Juli 1828, N°. 159. (Arch. Gen. Staf).

zich uit de voeten te maken, en stelde hij alles in het werk, om het vertrouwen dezer lieden te winnen, ten einde door hunne tusschenkomst ook de overige dèsalieden van onze welwillende bedoelingen te overtuigen. Het resultaat was anders dan hij zich had voorgesteld; toen men na eenige uren de bezochte dèsa weder verliet, kreeg men als afscheidsgroet eenige geweerschoten in den rug, hetgeen Bauer in zijn rapport bitter deed neerschrijven: „Naar hetgeen ik meen geobserveerd te hebben, dienen deze menschen strenger behandeld te worden; zij zijn tot nog toe heel lekker en dat is waarschijnlijk de reden zij zich niet haasten om over te komen" [1].

Den 15en maakte Bauer gezamenlijk met den Kapt. Nothomb, commandant van het 2e Baton. der Exp. Afd., een excursie naar Grogol, na tijdig daarvan aan den districtscommandant, Luit. Kol. Ledel, bericht gezonden te hebben. Wij brengen den lezer in herinnering, dat het genoemde bataljon den 1en Juli van Moentilan naar Tèmpèl was overgeplaatst, juist met het oog op de voorgenomen actie tegen Grogol. Den 8en d.a.v. had Nothomb bericht, dat hij zich daags te voren naar Bĕliga had begeven, om met den Majoor Bauer de maatregelen te bespreken, welke in het belang van de rust in de tusschen beider standplaatsen gelegen streek noodig werden geacht. Beiden waren toen overeengekomen om, aangezien tusschen Bĕliga en Tèmpèl geen machtsvertoon noodig was en er daarentegen nabij Grogol een macht van circa 700 muiters verzameld heette te zijn, naar die kanten te marcheeren.

Het plan tot deze operatie werd door Nothomb in overeenstemming met Bauer ontworpen en den Generaal en Chef ter goedkeuring aangeboden. In denzelfden brief besprak de Kapt. tevens de wenschelijkheid om naar Kĕmbang aroem een excursie te maken [2].

Nothomb's voorstel, zoover dit betrof een expeditie naar Grogol, kunnen wij onvermeld laten, omdat de uitvoering in meer dan één opzicht afweek van het ontwerp. Alleen zij vermeld, dat den 15en de 4e mob. col. van Bĕliga en het 2e Baton. der Exp. Afd. van Tèmpèl afmarcheerden, dat Bauer zijn route nam over Minggir, Nothomb de zijne over Kĕmoesoeh, en beiden den nacht van 15 op 16 Juli in een bivak nabij Tĕgalwĕroe, niet ver van Grogol, doorbrachten.

Bauer was op zijn marsch naar de bivakplaats eerst nabij Minggir met den vijand in aanraking gekomen. De vijand had evenwel geen stand gehouden en reeds bij de eerste schoten de vlucht genomen. Hoe het verloop der gebeurtenissen verder was, beschreef de Majoor als volgt: „Tegen den avond zag ik de bovengemelde 150 man (een bende, welke de colonne den geheelen middag

(1) Bauer aan De Kock. Bĕliga, 11 Juli 1828, No. 159. (Arch. Gen. Staf).

(2) Op deze beweging komen wij in een volgend hoofdstuk terug.

geobserveerd had) in geregelde troepen op een verren afstand naar het gebergte trekken; in den voornacht werden wij van tijd tot tijd door eenige geweerschoten verontrust".

„Gistermorgen vóór 6 uur gingen de beide colonnes weder op marsch naar Pareé; nog circa twee paal van daar zijnde, hoorde ik eenige schoten bewesten het gebergte, hetwelk mij verzekerde (dat) er troepen van Minggir in beweging waren en waarop ik met de voorwacht vooruit marcheerde. Te Paré aangekomen zijnde, zag ik eene colonne West van daar en circa 150 à 200 vluchtende muitelingen, die nog juist tijd hadden te ontsnappen en die door mij uit hoofde van het zeer slechte en modderige terrein (slechts) over een kleinen afstand vervolgd werden. Niet wetende hoe sterk de Overste Ledel was en of men nog verder iets ondernemen kon, begaf ik mij met de voorhoede derwaarts. De vijand had een vaandel verloren en was verspreid; de beide colonnes van den Overste waren zeer vermoeid; wij zagen geen kans om verder iets te ondernemen en besloten gezamenlijk den terugmarsch weder aan te nemen. De weg van Grogol over Paré en westelijk het gebergte om tot Bliga is bijzonder slecht en niet geschikt voor de artillerie. Gedurende den geheelen marsch zijn slechts van tijd tot tijd eenige schoten op de achterwacht gedaan; eerst na 4 uur in den namiddag kwamen de beide colonnes alhier aan" ([1]).

Den 19[en] trok de immer ijverige Bauer er weêr op uit, thans tot het doen eener verkenning in de richting van Gĕdonnong. Bij den marsch daarheen stuitte de colonne op een 200 man sterke bende onder Pang. Pakoediningrat, welke ten westen van Dĕksa had postgevat. Den Luit. Rietveld gelukte het al spoedig deze bende te verjagen na haar eenige verliezen te hebben toegebracht. De marsch werd nu zonder verder bemoeilijkt te worden door de van verhakkingen voorzien dèsa Dĕksa voortgezet, tot men bij Gĕdonnong weder twee benden opmerkte, welke elk ongeveer 150 man sterk bleken. Een dezer benden bestond uit uniform gekleede manschappen en werd aangevoerd door Pang. Bey. De voorhoede, de jagers gesteund door een compagnie Javanen en een afdeeling van Pang. Mangkoediningrat, dreef weldra den vijand terug, wierp hem over een ravijn en zette hem over meer dan een paal afstand na. Een schoon blijk van moed en van gehechtheid aan het vaandel gaf bij deze gelegenheid een der muitelingen, wien het vaandel van Pang. Bey was toevertrouwd. Toen de Luit. Rietveld zich daarvan reeds meester waande, wierp zich de vaandeldrager met zijn kleinood in een diep ravijn, liever daarmede verpletterd willende worden dan het over te geven.

Nadat de vijand met een verlies van 13 dooden en gewonden verdreven

([1]) Bauer aan de Kock. Bĕliga, 17 Juli 1828, N°. 162. (Arch. Gen. Staf).

was, ging de Majoor de omstreken verkennen en meende weldra nabij de samenvloeiing van de Praga en de Tĕnala, een voordeelige positie voor een versterking te hebben gevonden. Naar zijn meening zou deze de volgende voordeelen opleveren: „1e, zouden de muitelingen zich spoedig van den linkeroever der Praga terugtrekken, waardoor de onderwerping der streek rechts van de Tĕnala moest volgen; 2e, zouden de colonnes Nº 2 en Nº 4 via Soewélah dadelijke gemeenschap kunnen krijgen; 3e, zouden de beide overgangen over de Praga bij Goenda en Dagèn weldra den vijand van geen nut meer kunnen zijn; en 4e, zou de nieuwe positie niet verder dan 8 paal van Sambirata gelegen zijn, zoodat verwacht mocht worden, dat de hoofdrebel, zich daar niet langer veilig voelende, weldra een nieuwe verblijfplaats zou moeten zoeken. Met het oog op deze voordeelen verzocht de Majoor aan den Opperbevelhebber autorisatie, om met zijn colonne het plateau tusschen Praga en Tĕnala te bezetten en bij Gĕdonnong een benteng te bouwen.

De gevraagde machtiging werd verleend en reeds den 26en bevond zich Bauer met zijn colonne op de nieuwe plaats van bestemming. Hij werd daar door den vijand weinig verontrust en het liet zich aanzien, dat de communicatie met de 2e mob. col. te Gĕgĕrbadjing [1] spoedig zou verkregen zijn [2].

Daar was den 24en de Kapt. Ten Have met de 2e mob. col. van Mĕnorèh aangekomen na een hoogst moeilijken marsch van drie dagen. Het toch reeds bijzonder lastige terrein was door de voortdurende regens geheel doorweekt en had bij den tocht der colonne met haren nasleep van munitie, vivres en bagage [3] bijna onoverwinnelijke bezwaren opgeleverd. Verscheidene paarden waren onder den last bezweken, zoodat een deel der meegenomen mondvoorraden was verloren gegaan. Neemt men in aanmerking, dat de afstand van Mĕnorèh naar Kalibawang (1 paal ten Z.O. van Gĕgĕrbadjing) via Baraboedoer niet meer dan 16, en via Tjatjaban niet meer dan 11 paal bedroeg, en dat de colonne den weg over Tjatjaban had genomen, dan zal het mogelijk zijn zich een denkbeeld te vormen van de ondervonden bezwaren.

's Avonds van den 28en te Gĕgĕrbadjing gekomen, bleef de Kapt. den nacht daar over en marcheerde den volgenden ochtend naar Kalibawang, waar hij al spoedig een geschikte plaats voor een versterking vond en wel op een het omliggend terrein beheerschende hoogte, waarbij de wegen naar Soewélah, Kĕmiri-amba, Lowano en Tjatjaban samen kwamen en dus gelegenheid bestond, in verschillende richtingen excursies te maken.

---

(1) District Kali bawang.

(2) Zie Bauer's rapporten aan De Kock. Gĕdonnong, resp. 27, 30, 31 Juli 1828, Nos. 167, 169 en 170. (Arch. Gen. Staf).

(3) Zie brief 23 Juni 1828 No. 1472. (Bijlage No. 10).

Gĕgĕrbadjing had het nadeel, dat het benoodigde water niet op de plaats zelve, doch op eenigen afstand daarvan gehaald moest worden, maar dit nadeel was nu eenmaal in dit bergterrein, waar het uitzicht een meer verheven ligging vorderde, „lastig" te ontgaan.

Overigens was, zoo rapporteerde Ten Have, genoeg bouwmaterieel, als klapperstammen, enz. aanwezig.

De marsch naar Gĕgĕrbadjing werd niet noemenswaardig verontrust; slechts bij Tjatjaban zag men een 150 man sterke bende, waarmede de voorhoede nu en dan moest schermutselen. Bij Kali-amba hadden zich vier dèsahoofden onderworpen en deed de houding der bevolking vermoeden, dat de pacificatie dezer streken op geen groote moeilijkheden zou stuiten, wat, ook met het oog op de behoeften der colonne, een verblijdend verschijnsel was. Verder deelde de Kapt. den Opperbevelhebber mede, dat hij weldra er toe zou moeten overgaan, een fourageering te doen en dan den troep niet langs Tjatjaban zou laten marcheeren, maar langs Kalisat terwijl hij van die gelegenheid wilde gebruik maken, om den weg naar laatstgenoemde dèsa voor trek- en lastdieren geschikt te maken.

De toestand in het nieuw bezette gebied was overigens vrij gunstig; een bende, die zich 3 paal ten zuiden van den post ophield, had zich op den datum van verzending zijner missive van vijandelijkheden onthouden.

Den 26[en] schreef Ten Have, dat de overvloedig vallende regens den voortgang der werkzaamheden aan het bivak belemmerden, dat hij echter hoopte reeds den 28[en] met het troepenlogies gereed te zullen komen, terwijl alsdan begonnen kon worden met den bouw der versterking, welke hij voor een bezetting van 60 man zou doen inrichten.

Verder berichtte hij, dat daags tevoren zich alle dèsahoofden, twee en twintig in getal, tusschen Tjatjaban en Kalibawang hadden aangemeld en dien dag zouden uitkomen, om behulpzaam te zijn bij het leggen eener brug over de kali Sat, terwijl zij ook hunne medewerking hadden beloofd voor het leveren van vivres.

Ten aanzien van den vijand rapporteerde hij, dat deze zich in den ochtend van den vorigen dag onder aanvoering van Toem. Nataprana in het gebergte ten zuiden van het bivak had vertoond, doch al spoedig door Kapt. Keller (¹) met een detachement infanterie en een paar honderd Alfoeren was verdreven.

(¹) Keller, Johan, Machiel, Geb. 16 Dec. 1790 te Amsterdam. — Soldaat, 20 Oct. 1806. — Korpl., 16 Sep[t]. 1809. — In Franschen dienst zijnde door de Russen krijgsgevangen gemaakt in 1812. — Weder in Ned. dienst als Adj[t].-Onderoff., 23 Febr. 1814. — Naar O.-I., 1 Mei 1817. — 2[e] Luit., 6 Mei 1817. — 1[e] Luit., 29 Nov. 1821. — Kap[t]., 3 Jan. 1828. — Gepens., 17 April 1850.
1806/'08 Duitschland; 1809 Zeeland; Veldtocht naar Rusland; Onlusten op Java.

De Alfoeren, zoo schreef hij nog, hadden evenveel blijken van moed als van tuchteloosheid gegeven; naar hunne officieren luisterden zij niet, zelfs verlieten zij eigendunkelijk het bivak, om in de pas onderworpen dèsa's de teruggekomen bevolking op de ernstigste wijze te molesteeren. Om dit met kracht tegen te gaan, had Ten Have zich gedwongen gezien, aan de schildwachts strenger consignes te geven door hun te gelasten om ieder, die zich buiten de lijn der posten mocht begeven, neer te schieten.

Hij vroeg het Hoofdkwartier deze krasse maatregelen te willen bekrachtigen en betuigde tevens zijn leedwezen er over, van den commandant der Alfoeren zoo weinig medewerking bij het handhaven der orde te mogen ondervinden.

De Kapt. besloot zijn brief met de mededeeling, dat hij van den Majoor Bauer uit Gĕdonnong tijdig had gekregen, dat deze met zijn colonne den 26en naar Soewélah zou oprukken, wat naar hij meende, een zeer gunstigen invloed op de bevolking beloofde te zullen uitoefenen, vooral op die ten oosten van zijn post (¹).

Keeren wij thans terug tot Ledel, die wij te Minggir met zijn flankeurs en de 5e mob. col., onder Majoor Dudzeele achterlieten. Den 11en Juli 's ochtends ontving de Overste van een spion bericht, dat de vijand ten getale van 600 man zich onder de hoofden Soemanĕgara, Dipakasoema en Irawansĕtjadiria bij den pasar van Nglaran, 3 paal ten oosten van onzen post, had verzameld.

In den namiddag kwam deze bende, welke uniform gekleed en met geweren gewapend was, opzetten en marcheerde uit de flank ten oosten van de benteng in noordwestelijke richting op, zonder daarbij den schijn aan te nemen het op de versterking gemunt te hebben.

De Overste besloot den vijand niettemin aan te grijpen. Hij zond daartoe de jagers tegen het hoofd der vijandelijke colonne uit, gaf aan Dudzeele last, met zijn afdeeling door den vijandelijken troep door te breken, terwijl het flankbataljon zijn aanval moest richten tegen het centrum van 's vijands macht. Dank zij deze gecombineerde bewegingen werden de muitelingen, die aanvankelijk den jagers eenigen wederstand hadden geboden, weldra in de richting van Grogol op de vlucht gedreven. Zóó snel wist de vijand zich te redden, dat een vervolging niet mogelijk bleek.

Ook aan de overzijde der Praga had zich de vijand geroerd, maar was weldra geweken, toen hem eenige granaten uit den houwitser waren toegezonden.

Ledel, die met een reserve, waarbij twee veldstukken, den loop van het gevecht had gevolgd, had den Adj. onderoff. Weimar met een afdeeling in een

(¹) Ten Have aan De Kock. Kalibawang, 26 Juli 1828, No. 4. (Arch. Gen. Staf).

afgezonderd gelegen dèsagedeelte doen stelling nemen in de hoop den vijand, als deze de huiswaarts keerende troepen wilde volgen, in een hinderlaag te kunnen laten vallen, of, zooals hij 't eigenaardig uitdrukte „den vijand het nieuwjaar af te winnen", en daarom ook gelast, dat de vervolging niet werd voortgezet. Het zware verlies den muitelingen toegebracht, had hem echter van een zoodanig optreden doen afzien. De weinigen, die de teruggaande colonnes volgden, moesten onverwijld de vlucht nemen, toen de Luit^s. Gilly en Sickesz keert maakten en Weimar uit zijn schuilhoek te voorschijn kwam. De schrik zat er in, de vijand verdween uit het gezicht en verontrustte de troepen ook 's nachts niet meer. Zijn verlies moest belangrijk geweest zijn; dat van ons bestond uit slechts één gewonde (¹). Den volgenden middag zond Ledel twee colonnes uit; de eerste onder den Kapitein Renard zuidwaarts, de tweede onder Majoor Dudzeele naar het noorden. Deze colonnes moesten het terrein ten oosten van onzen post doorzoeken en boogsgewijze naar elkander toe marcheeren; Dudzeele stootte bij pasar Nglaran op den vijand, 500 man onder Pang. Djajakasoema, en dreef hem tot nabij het Grogolsche gebergte terug. Toen hij echter met het oog op de invallende duisternis naar Minggir wilde terugkeeren, werd hij krachtig door de muitelingen achtervolgd en moest de achterhoede alle krachten inspannen, om een te dicht opdringen te beletten. Toen nu de Kapt. Renard zich met zijn flankeurs bij de colonne Dudzeele had aangesloten, dreef men nogmaals den vijand terug. Het duister zette echter tot spoedig terugkeeren aan en nauwelijks was de terugtocht hernomen, of weder drongen de muitelingen stoutmoedig op, om echter telkens met zwaar verlies te worden teruggeworpen. Dank zij de kalme leiding van den Luit. Adj. Van Hopbergen (²), Luit. Sickesz en Adj^t. Weimar werd de terugtocht ordelijk en beleidvol uitgevoerd. Ongelukkig werd bij deze gelegenheid de Luit. Sickesz zwaar gewond, waardoor de colonne een braaf officier verloor, die meer dan eens als leider der hulptroepen een groote vaardigheid betoond had. 's Vijands verlies was niet bekend en kon tengevolge van de duisternis ook moeilijk geschat worden (³). Twee dagen later trachtte de vijand de bezetting van Minggir te overvallen. Omstreeks middernacht van den 14^en opende hij een even plotseling als levendig geweervuur, dat echter geen verliezen veroorzaakte en al spoedig door eenige schoten met den houwitser tot zwijgen werd gebracht.

Door den Majoor Bauer onderricht van de operatie, welke deze in vereeniging met den Kapt. Nothomb naar Grogol wilde uitvoeren, besloot Ledel op den aangeduiden dag eveneens naar die zijde uit te rukken, ten einde de mui-

(¹) Ledel aan De Kock. Minggir, 12 Juli 1828, N°. 254. (Arch. Gen. Staf).
(²) Exp. Afd.
(³) Ledel aan De Kock. Minggir, 13 Juli 1828, N°. 254. (Arch. Gen. Staf).

telingen, die zich tusschen de Praga en Grogol ophielden, op de colonnes van Bauer terug te werpen. 's Ochtends om half zes marcheerde de Overste naar Kĕtjaban, niet ver van den Goenoeng Soo, het punt waar de vijand verzameld heette te zijn. Een paal van Minggir zag Ledel de muitelingen aan de overzijde der kali (de Njapa wordt hier zeker bedoeld); hij liet hen onmiddellijk aangrijpen en terugdrijven en marcheerde toen, twee ravijnen overtrekkende, tot nabij den G. Soo, waar hij de colonne deed halt houden. Toen ook van den G. Soo vuur kwam, gaf hij zijnen tirailleurs last de muitelingen van daar te verdrijven. De vijand trok nu in zuidelijke richting af, om het gevaar te ontgaan den colonnes, welke zich ten oosten van hem hadden vertoond (die van Bauer en Nothomb) in handen te vallen. Met het oog op het reeds gevorderde uur zag Ledel van verder vervolging af en besloot hij huiswaarts te keeren. Aan den Opperbevelhebber berichtte hij, dat naar zijn meening vijf colonnes noodig zouden zijn, om den vijand uit het Grogolsche te verdrijven, terwijl hij verder mededeelde, dat de muitelingen daar werden aangevoerd door de Pang[s]. Soemanĕgara, Dipakasoema en Adisaria, de Radèn Adipati Danoerĕdja en de Toem[s]. Irawan, Sĕtjadiria en Sĕtjanĕgara, dat zij 600 man in getal waren en uit de beste troepen bestonden. Deze macht zou den 13[en] Minggir hebben willen aanvallen, doch de in den namiddag van dien dag gemaakte verkenning had haar in haar voornemen belet. Verder schreef de Overste: „Het is maar al te waar, dat de vijand in dit punt veel waarde stelt. Dipo Negoro zou nog andere hoofden van belang hebben opontboden om naar hier te zenden, ten einde meer kracht aan de zaak te geven. Daar de vijand nu zuid-westelijk van het Grogolsche gebergte is, zoo zal ik morgen een expeditie derwaarts doen om te beproeven, of hij soms lust heeft zich weder naar het gebergte te begeven om hem zoodoende te kunnen omsingelen; de 5e colonne zal morgen dezelfde beweging doen, welke ik heden heb gedaan (¹).

Daags daarop rukte Ledel 's morgens om 5 uur uit met een deel zijner colonne, voornemens zijnde, over pasar Godéjan langs het Grogolsche gebergte te trekken en via Grogol terug te keeren, terwijl een deel der 5e colonne onder Kapt. Lonneux naar den Goenoeng Soo moest marcheeren, ten einde èn de colonne van Ledel èn den vijand van daar te kunnen observeeren.

De colonne Ledel ontwaarde op haren marsch een convooi runderen, dat door een klein gewapend geleide gedekt naar het zuiden trok, terwijl in verschillende dèsa's ook gewapend volk werd opgemerkt. Na 3 paal te hebben afgelegd stuitte men op de door den vijand bezette dèsa Kliwoenan, waarna de Overste halt deed houden, de voorhoede terugriep en vervolgens de jagers

(¹) Ledel aan De Kock, Minggir, 15 Juli 1828, N°. 257. (Arch. Gen. Staf).

links, de Boegineezen rechts die dèsa liet omtrekken. De muitelingen ontruimden de dèsa na eenig vuur te hebben afgegeven, doch bleven daarbuiten stand houden, toen hun macht inmiddels van alle zijden versterking kreeg. Niet lang duurde het, of beide partijen waren door een afstand van slechts 50 passen gescheiden. Ledel, die het hachelijke van den toestand inzag, te meer ook wijl de geweren van het meerendeel der Boegineezen onklaar schenen te zijn geraakt, zond onverwijld het tweede peloton van dien landaard alsook de rest der jagers ter versterking, terwijl de cavalerie langs de dèsa vooruit werd gezonden met opdracht zoo mogelijk een charge te doen. Intusschen kreeg men ook uit de dèsa Kadjoeran lilavuur, terwijl 's vijands macht voortdurend bleek toe te nemen. Nu achtte Ledel het oogenblik gekomen, om met zijn reserve in te grijpen. Hij plaatste zich aan haar hoofd, marcheerde tegen 's vijands rechtervleugel op en deed daarop een tweegelederenvuur afgeven.

Zoo stonden de zaken toen Bauer met de 4e mob. col. en met het 2e Batom. der Exp. Afd. geheel onverwachts ten tooneele verscheen. De gevolgen der zoo tijdig aan Ledel gebrachte hulp zijn ons uit vorige bladzijden reeds bekend. Nauwelijks had de vijand Bauer opgemerkt, of hij week terug, bevreesd het tegen de overmacht te zullen afleggen. Van Hupbergen kreeg nu last om met een deel der flankeurs den vijand in den rug te vallen. Hij deed dit met zooveel beleid, dat het vaandel van Pang. Soemanĕgara in onze handen viel.

Met het oog op de groote vermoeiheid van den troep achtte de Overste een vervolging onraadzaam, zoodat hij, zonder eenig verlies te hebben geleden, naar Minggir terugkeerde (1).

Het zal den lezer niet ontgaan zijn, dat op den dag, waarop Ledel in vereeniging met Bauer meende te kunnen ageeren, n.l. den 15en, deze niet verder was gekomen dan Tĕgalwĕroe, het punt, waar hij trouwens voornemens was den nacht door te brengen, terwijl Ledel, toen hij zich alleen waande in het Grogolsche gebergte, juist nog bij tijds door Bauer kon worden gesteund. Blijkbaar had hij dus Bauer's bericht niet begrepen, wellicht omdat dit aan duidelijkheid te wenschen had overgelaten. Te betreuren valt het echter wel, dat de vergissing heeft plaats gehad, want de 16e had zeer ten nadeele van den vijand kunnen afloopen, indien de samenwerking van beide hoofdofficieren verzekerd ware geweest.

Den 19en zag men te Minggir, dat de 4e mob. col. zich in de richting van Dĕksa begaf, waarvan men gebruik wilde maken, om den vijand, als hij mocht trachten zich over de Praga te redden, zulks te beletten door de pĕrahoe'tjes, die volgens een van Dĕksa teruggekeerden spion bij het passeeren der

(1) Ledel aan De Kock. Minggir, 16 Juli 1828, No. 258. (Arch. Gen. Staf).

rivier gebruikt werden, te vermeesteren. Het detachement, dat hiertoe heimelijk langs den oever werd uitgezonden, slaagde er werkelijk in één dier vaartuigjes in handen te krijgen, terwijl het tevens nabij de rivier een voorraad padi vond, blijkbaar daar opgelegd, om te gelegener tijd over de rivier te worden gevoerd. Meer had men te Minggir niet kunnen doen, daar Ledel met het gros der colonne reeds in de vroegte was uitgerukt, omdat hem daags te voren gerapporteerd was, dat een sterke bende zich ten oosten van Soesoean ophield en dat Godéjan geheel verlaten was. Ledel had uit die berichten opgemaakt, dat een bedreiging der communicatie tusschen Bĕliga en Minggir in 's vijands voornemen lag. Om dit te verhinderen was hij 's ochtends uitgerukt en langs twee verschillende wegen op Kĕmoesoeh aan gemarcheerd.

Wij zullen den lezer de bijzonderheden van deze excursie besparen en slechts aanteekenen, dat de muitelingen na z.g. geheel verstrooid te zijn geworden met veel nadruk waren opgetreden, toen de onzen den terugmarsch hadden aangenomen. De achterhoede had, als immer bij dergelijke gelegenheden, de handen vol gehad, doch was er in geslaagd den vijand van den lust om de colonne „thuis te brengen" te genezen ([1]).

Met de bevrediging der landstreek ging het, dank zij die herhaalde tochten goed; telkens kwamen dèsahoofden zich in het bivak aanmelden en de bevolking toonde zich voortdurend meer geneigd, onder onze bescherming het landbouwbedrijf te hervatten.

In den naävond van den 19en had men te Minggir geschutvuur gehoord in de richting van Gamping, zoo rapporteerde Ledel, terwijl hij verder berichtte, dat de werkzaamheden aan de versterking uiterlijk den 22en voltooid zouden zijn en dat de 8 en de 6ttrs. reeds in batterij waren gebracht.

Van één der in onderwerping gekomen dèsahoofden vernam Ledel nog, dat daags te voren, den 19en, de Pang. Bey met 700 Bulkia's over de Praga was gekomen en zich sedert in de dèsa's Goentoergĕni, Daklinang, Sĕmboean, Padjangan en Sĕdjati ophield.

Dit bericht kon wel juist geweest zijn, omdat de beweging der 4e mob. col. op genoemden datum niet onwaarschijnlijk Pang. Bey tot deze verplaatsing gedwongen had. Minder aannemelijk kwam Ledel het vervolg van het bericht voor, waarin aan Dipanĕgara het voornemen werd toegeschreven, zelf deze beweging te zullen volgen, zoodra Bey meer troepen zou hebben bekomen, wat dezen niet moeilijk kon vallen, zoolang de linkeroever der Praga nog onvoldoende was bevestigd. Hoe het ook zij, de Overste zond voor alle zekerheid spionnen uit om den vijand in het oog te houden.

([1]) Ledel aan De Kock. Minggir, 20 Juli 1828, No. 262. (Arch. Gen. Staf).

Naar aanleiding van de berichten dezer spionnen, dat de vijand de omstreken van Minggir en het Grogolsche verlaten had en naar pasar Godéjan was vertrokken met de bedoeling zich te vereenigen met Pang. Bey, die met 500 man in de dèsa Goentoergĕni stond, besloot Ledel, deze dèsa den 23^{en} aan te vallen. De in onderwerping gekomen dèsahoofden, blijkbaar weinig op de aanwezigheid der muitelingen gesteld, hadden den Overste medegedeeld, dat het object van twee zijden goed te naderen was; uit het N.W. langs een bruikbaren weg, welke echter het medevoeren van geschut niet toeliet, uit het O. langs een weg, welke het overtrekken van kali's onnoodig maakte. Overeenkomstig deze inlichtingen begaf Ledel zich den 23^{en} met de flankcolonne op marsch met het plan de dèsa van de oostzijde aan te vallen, terwijl de 5e mob. col. een frontaanval uit het N.W. zou doen. Ongelukkig bleken de mededeelingen, voor zooverre deze de door den Overste zelf gevolgde route betroffen, onjuist te zijn, althans deze colonne werd in haren opmarsch bemoeilijkt door twee niet ver van elkaar gelegen ravijnen, waardoor zij, toen de voorhoede nagenoeg gelijktijdig met die der 5^{e} colonne in gevecht was gekomen, ruim een uur vertraging ondervond, van welk tijdverlies de muitelingen partij trokken, om zich uit de voeten te maken. Deze onverwachte tegenspoed viel te meer te betreuren, daar uit alles bleek, dat de vijand de komst der onzen niet had vermoed en dus verrast geworden zou zijn. Thans kon hij tijdig van Goentoergĕni op Godéjan terugtrekken en, toen hij daarbij de 5e mob. col. op zijn linkerflank ontwaarde, van richting veranderen, om naar de zijde van Gamplong te wijken.

Tot nabij laatstgenoemde dèsa vervolgd, meermalen met lans en bajonet uiteengedreven, als hij zich tot het bieden van weerstand in bataille schaarde, werd de vijand ten slotte geheel opgelost, zoodat de Overste zonder in het minst te worden gehinderd met beide colonnes den terugmarsch naar Minggir kon uitvoeren.

Mocht waarde worden gehecht aan wat het overgekomen dèsavolk beweerde, dan zou de vijand neerslachtig zijn en weinig neiging gevoelen, in het Grogolsche stand te houden. Deze bewering was door 's vijands houding in het gevecht van den 23^{en} wel gestaafd. De tegenstand dien dag door des hoofdrebels keurbende geboden, had nu juist niet voldaan aan de verwachting, welke men van haar placht te koesteren" [1].

Intusschen was in het Hoofdkwartier het denkbeeld tot rijpheid gekomen, om ter bevestiging van de rust in het beruchte Grogolsche daar een versterking op te richten. De plaats, waar de benteng moest verrijzen, en het nut, dat

[1] Ledel aan De Kock. Minggir, 23 Juli 1828, N°. 269. (Arch. Gen. Staf).

deze beloofde te hebben, dit alles vinden wij vermeld in een door den Gen. De Kock aan Ledel gericht schrijven van den 21en Juli, dat ons belangrijk genoeg voorkomt, om het in extenso te laten volgen. Het luidde: „Naar aanleiding mijner particuliere mededeelingen noodig ik U uit om, wanneer de benteng te Minggir gereed is, U met Uwe onderhebbende troepen naar Grogol te begeven, ten einde ook aldaar eene benteng aan te leggen".

„De Majoor Bauer heeft mij na de laatste expeditie, welke hij derwaarts heeft gedaan, geschreven, dat hij na het terrein in die omstreken gezien te hebben, vermeent, dat de benteng niet ten westen van het gebergte Paré moet komen, gelijk hij vroeger dacht, maar naar zijn gevoelen en dat van eenige inlanders, welke hij geraadplaagd heeft, zou bij de dèsa Waroe, liggende even benoorden Grogol en aan het noordelijkste punt, de geschikste plaats tot het aanleggen der benteng zijn; bewesten van Grogol zou mede eene geschikte plaats zijn, doch deze is meer tusschen het gebergte en komt den Majoor vermeld daarom minder geschikt voor".

„U, deze berichten mededeelende, laat ik nochtans aan U over om, na het terrein te hebben onderzocht, desverkiezende eene andere plaats te bepalen".

„Het oogmerk van den aanleg dezer benteng is om de bentengs van Bligo en Minggir meer aan die van Gamping te schakelen, om de bevolking Oost van dezelven tot onderwerping te brengen, en eindelijk, om aan de muitelingen de passage over Mlati naar den Merapi moeielijk te maken".

„Provisioneel zult U den Luit. Gilly met deszelfs scherpschutters en piekeniers mitsgaders de artilleristen voor de batterij bestemd, in de benteng te Minggir doen garnizoen houden. De Luit. Ing. Gaspary zal den Luit. Ing. Kortz (¹) kunnen vervangen".

„Gedurende Uw aanwezen te Grogol gelieve U te trachten om de communicatie met Bligo en Minggir open te houden en zal U voorts zoodanige expeditiën doen als U noodig zult oordeelen".

„Daar het mijn voornemen is om bij Uwe colonne te voegen de verwacht wordende Tidoreesche Alfoeren om dezelven voorts gereed te doen zijn om in de volgende maand de Progo over te trekken, zal ik U met Uwe troepen tegen het laatst der maand doen vervangen door de colonne, welke thans te Tempel ligt en U derwaarts doen gaan, om U van het noodige te voorzien" (²).

(¹) Kortz, Frederic, Albertus, Geb. 10 April 1806 te Grissee. — Elève a/d Mil. School, 19 Mei 1819. — 2e Luit.-ing., 13 Sept. 1823. — 1e Luit.-ing., 4 Juni 1832. — Kapt.-ing., 1 Oct. 1836. — Majr. b/d Genie, 31 Maart 1846. — Eervol gepens., 28 Sept. 1850.

Java-medaille. — Bij dagorder vermeld, 18 Juni 1837, voor de uitwerking van een defensieplan voor Java.

(²) De Kock aan Ledel. Magělang, 21 Juli 1828, No. 1666. (Arch. Gen. Staf).

Men ziet het bentengstelsel, waarmede men het tooneel van des rebels werkzaamheid binnen enge grenzen wilde brengen, werd krachtig doorgevoerd. Nog was men niet met den bouw eener versterking gereed, of men beraamde wedér nieuwe plannen, ten einde zoo spoedig mogelijk de afsluitende keten te voltooien.

Den 26^{en} schreef Ledel, die twee dagen te voren een honderdtal koelies gekregen had, dat hij omstreeks één uur in den middag te Tĕgalwĕroe was aangekomen en dat de vijand krachtige pogingen had aangewend, om zijn marsch daarheen te belemmeren. Hij meende dit te moeten toeschrijven aan de omstandigheid, dat de muitelingen van het doel der beweging onderricht waren. Niet ver van Grogol waren zij, ruim 600 sterk, zeer verwoed op de achterhoede aangevallen, doch door deze zoo wèl met geweer- en schootvuur ontvangen, dat zij met verlies hadden moeten afdeinzen.

Nog op den dag zijner aankomst te Tĕgalwĕroe verzocht de Overste den Kapt. Nothomb te Tèmpèl om een detachement tot het afhalen van de zieken te zenden. Ledel zelf kon geen man daartoe missen, want zijn colonnes waren verzwakt, èn door achterlating van het garnizoen voor Minggir, èn door de vele zieken, die als gevolg van het ongunstige weder der laatste week en het onvoldoend logies op de nieuwe standplaats nog in aantal beloofden toe te nemen. Daarbij was de vijand alom tegenwoordig en moest de Overste er wel op bedacht zijn krachtig aangevallen te zullen worden. Den 29^{en} voldeed Nothomb aan het verzoek door met zijn colonne — de 2^{e} — naar Grogol te marcheeren.

Gen. De Kock deed Ledel, waarschijnlijk naar aanleiding van diens klachten, weten, dat 100 Amboineezen spoedig ter versterking aan zijn troepen zouden worden toegevoegd.

Denzelfden dag ontving Luit. Gilly de mededeeling, dat de bezetting van Trajĕm onder Kapt. Thierens den 1^{en} Augustus te Minggir zou aankomen, om Gilly met zijn afdeeling te vervangen, terwijl deze werd aangewezen, via Magĕlang naar Kaliwira te marcheeren, om de troepenmacht daar te versterken.

Den 30^{en} Juli trok Ledel met 300 man, de helft zijner macht, 's ochtends om 3 uur naar Bĕliga, om er vivres en andere benoodigheden af te halen. Toen hij terugmarcheerende een anderen weg wilde volgen, ten einde een ontmoeting met den vijand, welke hem nu, terwijl hij veel bagage medevoerde, minder gewenscht voorkwam, te ontgaan, wilde de gids daartoe niet medewerken, noch de redenen van zijn weigering opgeven. Men begreep op zijn hoede te moeten zijn. Toch werd ook op den terugweg geen vijand ontmoet, doch op twee paal afstand van het kamp te Wĕroe gekomen, werd het den Overste duidelijk, waarom men hem ongemoeid had gelaten. Blijkbaar was de vijand van de afwezigheid van een deel der troepen onderricht geworden

en had hij daarvan gebruik gemaakt, om het in het bivak achtergelaten gedeelte (onder Majoor Dudzeele) aan te vallen. De Overste, die uit de hevigheid van het vuur besloot, dat de muitelingen zeer talrijk waren, nam zich voor om met in achtneming der voorzichtigheid, zóó noodig ter wille van het vivrestransport, de muitelingen in rug of flank te vallen. Hij zond daarom de voorhoede op meer dan normalen afstand vooruit en liet haar den vijand aangrijpen. Dudzeele, die op deze wijze van Ledel's terugkomst verwittigd werd, deed nu ook een krachtigen aanval, waarop de vijand, zich van twee zijden bedreigd ziende, op de vlucht sloeg en tot nabij Godéjan vervolgd werd.

Uit hetgeen Dudzeele omtrent den aanval, welke tegen 9 uur 's morgens begonnen was, rapporteerde, bleek het den Overste, dat de vijand uit ongeveer 800 à 1000 Bulkia's bestaan had en door vele aanzienlijke hoofden aangevoerd was geworden. Blijkbaar was het den muitelingen er om te doen geweest, de vuurmonden te vermeesteren, want herhaaldelijk waren zij met ware doodsverachting daarop los gegaan, ondanks de verliezen hun daarbij door het kartetsvuur toegebracht (¹).

Ten einde gebruik te maken van het voordeel den vorigen dag bevochten, deed Ledel den 31en een tocht naar Kliwoenan, de dèsa, waarin de hoofdmacht des vijands verzameld heette te zijn. Aangezien deze tocht niet belangrijker was dan de reeds door ons beschrevene, zullen wij ons van het geven van de bijzonderheden daarvan onthouden. Ook bij deze gelegenheid legde de vijand groote stoutmoedigheid aan den dag, vooral toen de onzen den terugtocht ondernamen en daarbij een paar ravijnen moesten overtrekken. Onze verliezen waren dan ook nogal beteekenend, nl. één doode en 8 gewonden, w.o. de Luit. Bauer. Wel geloofde Ledel die des vijands belangrijk te mogen noemen, maar hij had voor de beoordeeling daarvan geen anderen maatstaf dan het bijzonder groot aantal schoten door de zijnen afgegeven (de flankeurs hadden o.a. gemiddeld 40 patronen verschoten), terwijl toch niet te ontkennen viel, dat de terugtocht door de muitelingen was bemoeilijkt op een wijze, welke wel voor hun moreel getuigde.

In het midden van Mataram; waar Cochius en Sollewijn voortdurend onvermoeid werkzaam waren, had men inmiddels niet stilgezeten.

Vooreerst dienen wij te vermelden, dat de kleine redoute te Kĕmoelaka aan den weg van Jogja naar Magĕlang, daar waar deze over de kali Kontèng voert, in het laatst van April voltooid, bezet en bewapend was geworden. Zij diende om in verband met andere langs dien weg gelegen versterkingen, als

(¹) Ledel aan De Kock. Tĕgalwĕroe, 30 Juli 1828, N°. 277. (Arch. Gen. Staf).

Mĕlati, Pisangan, Tèmpèl, Kalidjĕngking en Moentilan, den vijand, die zich in Mataram ophield, het doorbreken naar de zijde van den Mĕrapi te beletten.

De colonne Sollewijn begaf zich den 4^en Mei, vergezeld van den Kol. Cochius, naar Bantoel-karang, met het doel nabij die dèsa een geschikt emplacement voor een versterking te zoeken. Gedurende den marsch daarheen ontmoette men 6 à 700 opstandelingen, die echter nadat eenige kanonschoten op hen waren afgegeven, de vlucht namen. Even ten noorden van Bantoel-karang werd een geschikte plaats gevonden en onverwijld tot den bouw der benteng overgegaan. De Kol. keerde nog denzelfden dag naar Jogja terug, terwijl de Overste met de 1^e mob. col. en de barisan van Natapradja ter plaatse achterbleef.

Reeds twee dagen na Sollewijn's aankomst te Bantoel-karang vertoonden zich omstreeks 2 uur in den middag tal van muitelingen op den heuvel Widjil; een half uur later was deze macht, waarbij zich 3 vaandels bevonden, tot 1500 man aangegroeid.

Alvorens Sollewijn's verrichtingen te vermelden, komt het ons noodig voor op te merken, dat de ligging van genoemden heuvel ten opzichte van het bivak door den Overste in zijn rapport aan Cochius niet nader omschreven is. Wij meenen evenwel uit dat rapport te mogen besluiten, dat Widjil gezocht moet worden in het heuvelland van Sĕlarong, ten westen van de Bĕdog, en dat de vijand zich ten westen van het bivak bevond.

Onmiddellijk nadat de vijand gesignaleerd was, zond Sollewijn de Luit^s. De Bruin en Boelhouwer, met 120 scherpschutters en Soemĕnĕpsche „kadetten" en met 100 geweerdragende Soemĕnĕppers, langs twee zijden van de dèsa Poeloetan den vijand tegemoet. Nauwelijks waren deze afdeelingen afgemarcheerd, of ook uit de richting van Bantoel en Sĕlarong kwamen muitelingen opzetten; blijkbaar wilde de vijand het bivak op twee punten tegelijk aanvallen. Toen de Overste dit ontwaarde, plaatste hij zich aan het hoofd der cavalerie, om persoonlijk de twee genoemde officieren te hulp te komen, terwijl hij aan den Kapt. De la Paisières de verdediging van het bivak overliet. Deze kon daartoe beschikken over 180 Europeanen en de barisan van P. Nataradja zoomede over twee 2℔^rs.

De Bruin, inmiddels met den vijand in gevecht gekomen, was er na een verwoed handgemeen in geslaagd dezen op de dèsa Endoer, aan gene zijde van de Bĕdog terug te werpen. Boelhouwer nu ook tot de Bĕdog doorgedrongen, stuitte daar op een 800 à 1000 man in het rood gekleede bende, welke hij na een ernstig gevecht ook over de Bĕdog wist te werpen. De Overste, nu met De Bruin vereenigd, had dit gevecht werkeloos moeten aanzien, omdat het terrein belet had, Boelhouwer te hulp te komen. Gelukkig had deze die hulp

kunnen ontberen en was het hem ook zonder haar mogelijk geweest, de muitelingen met achterlating van 31 dooden in de snelstroomende Bĕdog te dringen, waarin zij nog tal van wapens verloren. Daarmede niet tevreden was Boelhouwer met zijn Soemĕnĕpers den vijand in de rivier gevolgd, terwijl De Bruin, inmiddels ook van oever verwisseld, een poging deed, om den muiters den pas af te snijden, waarbij hun opnieuw eenig verlies werd toegebracht. Minder gelukkig was de cavalerie, die door het terrein belet werd een charge uit te voeren.

Nabij de dèsa Banjoe hield de vijand weder stand, zich door een moeras veilig achtende voor aanvallen der ruiterij, die zich dan ook vergenoegen moest, om na afgezeten te zijn, de muitelingen met de karabijn onder vuur te nemen, in afwachting van de troepen van De Bruin en Boelhouwer, die er spoedig in slaagden, den vijand in verwarring te brengen en op de vlucht te jagen. Ver deze vluchtelingen vooruit ontwaarde men een wèl aaneengesloten troep ruiters, te oordeelen naar het groot aantal pajongs, meest allen aanzienlijke hoofden. Deze troep bewoog zich in de richting van Gamping en wist zich aan de vervolging der cavalerie te onttrekken. Daar het reeds laat was en men over de resultaten tevreden kon zijn, werd het sein voor den terugmarsch gegeven. Omstreeks 6 uur waren de onzen in het bivak te Bantoel-karang terug. Twee man waren gewond; zij maakten met een paard en een geweer ons eenig verlies uit.

Had Sollewijn een warmen dag gehad, De la Paisières had evenmin op rozen geslapen en nabij het bivak een verwoed gevecht moeten voeren. Een zeer talrijke bende muiters was onder Toem. Djajawinata tegen de barisan van Natapradja oprukt, welke op een heuvel positie had genomen. Gelijktijdig waren 2 à 300 opstandelingen langs een anderen weg naar het bivak in opmarsch. Hun zond De la Paisières een peloton Europeanen onder Kapt. Kruseman tegemoet, aan wien het gelukte den vijand terug te drijven. Deze trachtte nu zich bij de hoofdmacht aan te sluiten, maar werd daarin belet door den 2en Luit. Kobold, die met een peloton Europeanen bij de dèsa Pirinan stond, en door de barisan, welke in den oostelijken rand van genoemde dèsa positie had genomen. Het vuur der beide 2 Ltrs. steunde daarbij onder leiding van den 2en Luitenant Von Schmidt auf Altenstadt de handelingen der infanterie.

Dank zij de goede dispositiën van De la Paisières, moest de vijand ook hier na zware verliezen te hebben geleden, terugtrekken. Vervolgd werd hij niet, omdat de Kapitein het beter vond zich strikt aan de opdracht te houden en in het bivak Sollewijn's terugkomst af te wachten (1).

(1) Cochius aan De Kock. Jogja, 7 Mei 1828, No. 348. (Arch. Gen. Staf).

Daags na deze gebeurtenissen brak Kol. Cochius te 5 uur in den ochtend met een samengestelde colonne van Jogja op, om een 12 ℔r. naar de in aanbouw zijnde versterking te Bantoel-karang over te brengen. Dank zij de goede zorgen van den Luit. Kol. Wiranĕgara, kon men bij het transporteeren van den vuurmond over 12 span karbouwen en 100 koelies beschikken. Het dèsavolk zou op de plaats van bestemming gekomen de behulpzame hand verleenen bij de werkzaamheden aan de benteng.

Nog geen week later vond de Kol. Cochius in de omtrent den vijand ingekomen berichten aanleiding, een excursie naar de westelijke omstreken der hoofdplaats te maken. Volgens die berichten zou Dipanĕgara zelf zich op niet meer dan 7 paal afstand van Jogja ophouden en wel in de dèsa Kĕmoesoeh, dicht bij den voet van het Sĕlarongsche gebergte en aan den weg naar Gamplong gelegen.

Den 12en rukte Cochius in alle vroegte met een samengestelde colonne in de richting van Gamplong uit, liet bij de Bĕdog gekomen de dèsa's noordelijk van de marschrichting doorzoeken en sloeg daarna zuidwaarts den weg naar het Sĕlarongsche gebergte in. Hier ontwaarde hij den vijand, die in kleine troepjes naar het gebergte trok, maar niet vlug genoeg vervolgd kon worden, omdat de weg met borangs (¹) beplant was. Toen men eindelijk Banjoe Tĕmoempang bereikt had, waren de muitelingen reeds een groot eind de onzen voor. Ook Kĕmoesoeh werd bezocht, doch men vond er den vijand niet, zoodat besloten mocht worden, dat Dipanĕgara met zijn weinig talrijke volgelingen reeds vertrokken was.

Van Kĕmoesoeh marcheerde Cochius door het heuvelterrein in de richting van Bantoel-karang en liet, toen hij zich in het gezicht van het bivak bevond, eenige kanonschoten afgeven, om Sollewijn's aandacht te trekken. Daarna werd de marsch hervat en naar Jogjà teruggekeerd, waar men 's middags aankwam.

Ook Sollewijn was den 12en uitgerukt, omdat hij tijding had gekregen, dat zich een vijandelijke bende ongeveer 600 man sterk onder Pang. Abdoel Samsoe, Toem. Djajalĕksana en Soemadiningrat bij Bantoel en Tjadé ophield en alles in het werk stelde, den kleinen man van het voornemen om zich te onderwerpen, af te houden. Deze berichten werden bevestigd door den Dĕmang Kartadjana, die vroeger onder Djajalĕksana gediend hebbende, sedert eenigen tijd tot ons was overgegaan.

Tegen het middaguur zijn bivak verlaten hebbende, verjoeg de Overste eerst bij Pasar-Bantoel, daarna bij Bantoel-karang een kleine bende muitelingen

(¹) Borang, voetangel, doorgaans van bamboe of niboeng met geharde punten.

en bereikte zoo Tjadé. Ook deze dèsa, waarin op de nadering der onzen hevig op de brèng-brèng geslagen was, verliet de vijand, om naar Samèn te wijken. Van daar werd hij langs den oever van de Bĕdog (1) in de richting van Mangir opgedreven. De terugtocht geschiedde aanvankelijk zeer geregeld en onder dekking van een sterke achterhoede. Deze werd echter al spoedig door de cavalerie onder den 2en Luit. Duivenvoorden (2) en eenige afdeelingen geweerdragenden op Dagèn teruggeworpen, bij welke gelegenheid een Luit. der Soemĕnĕpers doodelijk gewond werd.

Terwijl men bij Dagèn druk in de weer was, kwam een sterke bende uit de richting van Samèn opzetten. Het gevecht werd nu algemeen, maar nam al spoedig een voor ons gunstige wending, om ten slotte toen de cavalerie een charge maakte, op 's vijands nederlaag en vlucht uit te loopen. Sollewijn besloot van vervolging af te zien en huiswaarts te keeren. Op zijn terugtocht, welke niet bemoeilijkt werd — wel een bewijs, dat de vijand slaag had gehad, — vond de Overste in alle dèsa's, klappers en drinkwater voor zijn colonne gereed staan, ook al een teeken, dat men succès had gehad. De daarbij geleden verliezen waren gering: slechts twee dooden en één gewonde; die des vijands werden op ruim 40 dooden en geblesseerden geschat.

De Pang. Natadiningrat en de Toem. Rĕksapradja hadden door hunne kennis van het terrein geen gering aandeel in het door ons behaalde voordeel gehad en den Overste zeer goede diensten bewezen (3).

Na in den nacht van den 13en op den 14en onze positie bij Bantoel-karang sterk beschoten te hebben, kwamen de muitelingen in den namiddag van den 14en het bivak van den Pang. van Sérang aanvallen. Zij werden door den 1en Luit. Boelhouwer met een detachement van 100 man en de barisan van Toem. Soemawidjaja na een ernstigen tegenstand en met achterlating van vele dooden op de vlucht gedreven. De groote massa muitelingen, welke zich voor het bivak geschaard en tevergeefs getracht had om, door het detacheeren van een deel der macht, den anderen hulp te verleenen, scheen daarop onze linie te willen aanvallen. Eenige wel toegebrachte kanonschoten, welke 5 man uit het zadel wierpen, brachten den vijand echter tot staan; en spoedig daarop trok hij geheel af (4) (5).

(1) Het gevechtsrapport spreekt, blijkbaar abusievelijk, van de Praga.

(2) Duivenvoorden, Maarten, Geb. 5 Juni 1797 te Hesse. — Huzaar, 21 Nov. 1821. — Naar O.-I., 14 Maart 1823. — Brigadier, 13 Febr. 1824. — Wachtmr., 6 Maart 1825. — 2e Luit., 3 Jan. 1828. — Afgekeurd, 4 April 1832. — 1826/1828. Onlusten op Java. — Java-medaille.

(3) Cochius aan De Kock. Jogja, 13 Mei, No. 364. (Arch. Gen. Staf).

(4) Nahuijs III, bladz. 169. Wij teekenen hierbij aan, dat Nahuijs in dit rapport spreekt van de Bruin en van Toem. Soemadiridjo, hetgeen niet overeenkomstig is met het oorspronkelijke gevechtsrapport van Cochius aan De Kock. Jogja, 15 Mei No. 366. (Arch. Gen. Staf).

(5) Uit het gevechtsrapport van Sollewijn blijkt, dat het kamp te Bantoelkarang van den G. Widjil

Het krachtig optreden der muitelingen daar, waar wij een nieuwe vestiging aanlegden, was een even krachtig bewijs voor de deugdelijkheid van het bentengstelsel. Het was als begreep de vijand, dat daarmede zijn vonnis was uitgesproken, dat hij geen poging mocht nalaten, om den arbeid aan die versterkingen zooveel mogelijk te bemoeilijken. Dit verklaart zijn stoutmoedigheid bij Bantoel-karang, Bĕliga, Minggir, enz.; dit verklaart ook waarom Cochius zich gedwongen zag, den 14[en] nogmaals een tocht te doen naar het Sĕlarongsche gebergte, al had hij zich er nauwelijks twee dagen te voren vertoond. Had men toen in het zuidelijk gedeelte van genoemd heuvelland geageerd, thans gold de excursie het noordelijk deel daarvan. Vermelden wij van dezen tocht slechts, dat het bij de dèsa Kasian tot een treffen kwam, dat de ongeveer 1000 man sterke vijand met achterlating van een tiental dooden op de vlucht gedreven en een zijner hoofden, de Toem. Wongsasĕntika, bij deze gelegenheid zwaar geblesseerd werd. Het verlies der colonne bedroeg slechts drie gewonden, zoodat het bevochten resultaat niet te duur verkregen was. En goede resultaten had de tocht opgeleverd, want de nu volgende weken liet de vijand de onzen met rust, al hielden zich nog immer benden in de nabijheid der hare voltooiing naderende benteng op. Eind Mei was deze geheel gereed en bewapend, terwijl den 2[en] Juni ook de gebouwen daar binnen voltooid waren.

In het laatst der maand oordeelde Sollewijn het noodig een excursie naar het zuiden te maken, waartoe de Kol. Cochius hem in staat stelde door tijdelijk met troepen uit Jogja de bewaking van onze vestiging te Bantoel-karang op zich te nemen. Zoodra de colonne Cochius te Bantoel was aangekomen, den 29sten 's morgens, ging Sollewijn met de bezetting van zijn post, waartoe ook de barisan van Natapradja behoorde, op marsch om Pang. Abdoel Samsoe, die met 500 man in Tjadé genesteld heette te zijn, van daar te verjagen. Van Tjadé, dat evenals de daarbij gelegen pasar verbrand werd, ging het naar Nagasari, waar eenige muitelingen werden neergelegd. Tot dusverre had men weinig vat op den vijand gehad, eerst bij Bantoelan ontwaarde men een paar hoofden te paard, die op onze nadering onmiddellijk naar Salam galoppeerden en zich daar aansloten bij een circa 300 man sterke bende, welke op weg naar Imagiri scheen te zijn. De Luit. De Bruin achterhaalde de laatste met zijn jagers en scherpschutters, kwam met haar in handgemeen en verjoeg haar ten slotte. De strijd had lang genoeg geduurd om den aanvoerder, een Pang.,

---

beschoten werd, en zoo dringt zich de vraag op: waarom men voor de bivakplaats een punt kon kiezen, dat blijkbaar verre van gunstig was? Het antwoord moeten wij schuldig blijven, omdat ons, zooals wij reeds opmerkten, van de ligging van G. Widjil te weinig bekend is. Niet onwaarschijnlijk zou de watervoorziening van de toen in aanbouw zijnde benteng op te groote bezwaren gestuit zijn, indien men haar in stede van in de vlakte op den heuvel had gebouwd.

gelegenheid te schenken zich te redden. De Bruin vervolgde de vluchtelingen niet, maar sloot zich nabij Samèn weder bij de hoofdcolonne, die inmiddels voortgerukt was, aan. Van hier marcheerde het geheel in zuidelijke richting verder tot men bij den G. Pasisir nogmaals een sterke vijandelijke macht bespeurde, die zich op de nadering der troepen dadelijk in het Zuider-gebergte wierp.

Het nutteloze eener vervolging inziende, begaf Sollewijn zich nu naar den G. Boetak en ontving op den marsch derwaarts de meest ondubbelzinnige bewijzen van de goede gezindheid der bevolking. Niet alleen klappers en drinkwater, doch zelfs vee werd den troepen ten geschenke aangeboden. De Overste, die deze blijken van toenadering zeer op prijs stelde en ze toeschreef aan de ijverige bemoeiingen van Pang. Natadiningrat en Toem. Rěksapradja, verzuimde niet der bevolking van zijn waardeering te doen blijken. Jammer genoeg werden, tot Sollewijn's groote ergernis, eenige dèsabewoners door de barisan, die de colonne volgde, gemolesteerd, wat vier man dezer hulptroepen met het leven moesten boeten.

Gedurende den terugtocht naar Bantoel-karang, waar men te 6 uur 's avonds aankwam, werd de colonne door een kleine bende muitelingen, die evenwel weinig last veroorzaakte gevolgd (¹).

Weinige dagen na Sollewijn's tocht werd door Kol. Cochius een gecombineerde beweging naar het noordelijk gedeelte van het Sělarongsche heuvelland gelast. Hij zelf rukte den 4[en] 's morgens bij het aanbreken van den dag uit Jogja naar het westen op, terwijl Sollewijn van Bantoel-karang dwars door genoemd heuvelland in de richting van Pěděs marcheerde. „Bij Gamping" — zoo lezen wij bij Nahuys — „werd de vijand, omstreeks 300 man sterk, aangetroffen; hij werd na lang stand gehouden te hebben door de kratonstroepen onder Luit. Kol. Wiraněgara tot wijken gebracht en vervolgens door een gedetacheerd peloton Amboneezen en door eene divisie infanterie van de colonne van den Luit. Kol. Sollewijn, die juist op dat oogenblik het gebergte was afgedaald, geheel op de vlucht gejaagd en tot de dessa Kemoesoeh met een aanzienlijk verlies vervolgd, belettende het doorweekte terrein de onzen om verder te gaan. Na de schoone dèsa, waarin de vijand zijn gewoon verblijf hield, te hebben vernield, trok de Kol. Cochius naar Jogja terug, hebbende de kratonstroepen bij deze gelegenheid 4 gewonden bekomen en het verlies des vijands moet daarentegen aanmerkelijk wezen" (²).

Dit wat betreft de verrichtingen der colonne Cochius vóór en na hare

---

(¹) Cochius aan De Kock. Jogja, 1 Juni 1828, N°. 405. (Arch. Gen. Staf).

(²) Nahuijs III, blz. 182 en 183.

vereeniging met die van Sollewijn. Welk aandeel de troepen uit Bantoel-karang vóór die vereeniging aan de gebeurtenissen van den dag hadden gehad, lezen wij in het vervolg van het rapport. „Nadat" — zoo luidt dit — „het bivak te Bantoel in den avond van den 3[en] dezer van drie kanten door den vijand was aangevallen en beschoten, begaf de Luit. Kol. Sollewijn zich met de 1[e] mob. col. den 4[en] dezer des morgens te 3 ure op marsch, zich richtende op de dessa Kasian, alwaar hij door het moeijelijke terrein eerst te 6 ure aankwam en er den vijand aantrof. Door het detachement van den 1[en] Luit. De Bruin met zijne scherpschutters, den 2[en] Luit. Barbier met zijne vrijwillige jagers en 60 geweren van de barisan onder Toem. Soemadirdja werd de dèssa zooveel mogelijk omgetrokken en door deze troepen, zoomede door het doen van verscheidene kanonschoten, werden de muitelingen in de grootste verwarring en met achterlating van een 30 tal dooden en verscheidene pieken en krissen daaruit verdreven, waarna zij langs alle kanten de vlucht namen, latende het terrein den Luit[s]. De Bruin en Barbier alleen toe om hen langzaam te vervolgen en den vijand nader te bereiken, toen deze met de kratonstroepen ernstig geëgageerd was. De Luit. Kol. Sollewijn was des avonds tegen 5 uur op het bivak teruggekomen en bevond aldaar alles rustig" ([1]).

Nauwelijks waren de werkzaamheden aan de benteng te Bantoel-karang voltooid, of getrouw aan het voorgestelde doel, gaf De Kock aan Cochius last, in het Gampingsche bij Kanigara een nieuwe redoute aan te leggen. Sollewijn zou ook hier het uit te voeren werk beschermen en daartoe, evenals de Kol. zelf van Jogja, den 12[en] Juni van Bantoel-karang oprukken.

„Te Gamping" — zoo schreef De Kock den 17[en] Juni aan Du Bus — „heeft vroeger eene versterking bestaan, welke na de onheilen van 1826 niet wel bezet is kunnen blijven en zulks later minder noodzakelijk is geweest. De vijand zich nochtans nu ten Westen van die plaats met eene aanzienlijke magt bij voortduring ophoudende, is het mij noodzakelijk voorgekomen, in die streken weder positie te nemen, welke positie met de redoute, die ik eerlang te Grogol almede voornemens ben te doen opwerpen, de aaneenschakeling der versterkingen aan de kanten van de Progo tot aan Brossot denkelijk geheel zal uitmaken. En ten einde voor te komen, dat de werkzaamheden der redoute bij Gamping niet aanhoudend gestoord worden, zal dezer dagen ten Westen van daar eene zooveel mogelijk gecombineerde beweging worden ondernomen, ten welken einde een gedeelte der Exp. troepen reeds derwaarts op marsch

---

([1]) Aangezien wij het origineele gevechtsrapport van Kol. Cochius niet aantroffen in den bundel gevechtsrapporten in het archief van den Gen. Staf, moesten wij ons ertoe bepalen het rapport, dat Gen. De Kock over deze excursie uitbracht, over te nemen uit Nahuijs' bekende verzameling.

is gegaan. Ik zal de eer hebben U.E. den uitslag van dit mouvement nader mede te deelen" (¹).

Onwillekeurig de gebeurtenissen eenigszins vooruitgeloopen hebbende, verzoeken wij den lezer terug te keeren tot de colonnes van Cochius en Sollewijn, die zich in den ochtend van den 12ᵉⁿ Juni in beweging stelden, om in het Gampingsche naar de meest geschikte plaats voor de op te richten versterking te zoeken.

Na den Com. Gen. uiteengezet te hebben, dat de strekking der operatiën vooreerst was „den vijand zooveel mogelijk over de Praga te dringen, waartoe successief de noodige redoutes ter geschikte plaatsen worden aangelegd", rapporteerde de Gen. De Kock, dat Cochius „zich te dien einde met eenige macht den 12ᵉⁿ ter ontmoeting van de 1ᵉ mob. col. onder den Luit. Kol. Sollewijn, die gemeld werk zal dekken" naar Gamping in beweging had gesteld. „Genoemde Kol. zag zich bij zijne wederkeering naar Jogja door een 300 tal muitelingen vervolgd, welke hij evenwel door een paar pelotons kratonstroepen en eenige cavalerie in bedwang hield. Maar de Luit Kol. Sollewijn, het oogenblik waarnemende, dat de vijand zich tot aan de rivier Bedog had gewaagd, zond terstond den Kapt. Kruseman met 250 man infanterie op hem af met het gevolg, dat de muitelingen terugtrokken en door onze troepen werden vervolgd. Eene andere vijandelijke macht, welke zich in eene naastbij gelegen dessa schuil had gehouden, stuitte nochtans spoedig deze vervolging en viel de onzen met hevigheid aan. Het gelukte hun evenwel dezen onverwachten aanval af te slaan en den vijand een aanzienlijk hoofd te doen verliezen. De 1ᵉ Luit. De Bruin vervolgde toen met zijne schutters den wijkenden vijand. Doch de Kapt. Kruseman, die intusschen positie had genomen, bespeurende, dat de muitelingen zich meer en meer verspreidden, liet zijne macht weder bijeentrekken; dan (maar) eer de Luit. De Bruin zich met de hoofdmacht had kunnen vereenigen, kwam de vijand weder van alle zijden opzetten. Zelfs had een drom muitelingen te paard de stoutheid om zig tusschen onze gelederen te werpen, hetgeen voor een oogenblik de anders zoo goede houding der Soemĕnĕppers aan het wankelen bracht en 7 hunner al dadelijk deed sneven".

„Het peloton Amboineezen onder den Amb. Luit. Marcus, zich middelerwijl voortreffelijk staande gehouden hebbende, gelukte het den Luit. De Bruin zijnen troep te vereenigen, waardoor deze twee officieren aldus aan Kapt. Kruseman gelegenheid gaven de colonne weder te formeeren en den vijand kloekmoedig het hoofd te bieden en hem kort daarop weder te verslaan door de versterking van een paar honderd man, welke de Overste Sollewijn ter geschikter tijd

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 17 Juni 1828, N°. 536. (Arch. Gen. Staf).

onder den Kapt. Van Ganzen had doen aanrukken, waarna onze troepen ongehinderd naar hun bivak zijn teruggekeerd".

„Zoo de Kapt. Kruseman, die bij het laatste gevecht aan het been licht gewond is geworden, de Luit[s]. De Bruin en Marcus, zoomede de sergt.-majoor Malbecq, de korporaal Konings en de scherpschutter Bosch zich bij deze gelegenheid allen uitmuntend gedragen hebben, een sergt.-maj. met name Van der Oogst, die vaandeldrager was, heeft zich daarentegen op eene onteerende wijze gedragen, als hebbende hij lafhartig de troepen verlaten, voor welke daad hij terstond tot fuselier is gedegradeerd geworden" (¹).

Tot zoover De Kock's, aan het gevechtsrapport ontleende, bericht aan den Com. Gen. Over onze verliezen in dit zoo belangrijke gevecht wordt nauwelijks gerept, ten aanzien van die des vijands slechts opgemerkt, dat zij niet te bepalen waren geweest maar, dat twee zijner hoofden gesneuveld waren. Veilig mag worden aangenomen, dat de onzen meer dan de 7 gesneuvelde Soemĕnĕppers zullen verloren hebben, omdat Sollewijn aan Kol. Cochius verklaarde: „den vijand nimmer te voren zoo stoutmoedig te hebben zien optreden", terwijl hij het met het oog op 's vijands belangrijke sterkte, ruim 3000 man, noodzakelijk achtte een gecombineerde beweging te maken, ten einde de muitelingen uit het moerassige terrein te kunnen verjagen. Het had er waarlijk veel van alsof een nederlaag gewroken, de gevolgen ervan uitgewischt moesten worden. Wij worden in die meening nog versterkt door het feit, dat Cochius, die Sollewijn's inzichten volkomen deelde, aan zijn collega Vermersch te Tèmpèl de vraag stelde: of deze een deel zijner troepen zou kunnen missen, om gezamenlijk met de 1e mob. col. en een van Jogja den vijand in het Gamping'sche op te zoeken? (²).

Blijkbaar is Vermersch op het hem gedaan verzoek ingegaan, althans Ledel trok met zijn bataljon naar Jogja, waar hij, omdat zijn troep zoo verzwakt was, met 150 geweren, 80 cavaleristen en 2 veldstukken werd versterkt.

„Aan het hoofd van deze macht begaf Cochius zich den 16[en] Juni vroegtijdig naar Gamping, alwaar de Luit.-Kol. Sollewijn gelast werd om met de onder zijne bevelen staande 1e mob. col. in de richting van Pedes de bewegingen der overige troepen zooveel mogelijk te volgen. De Exp. troepen zich vervolgens over Ngamplong naar Tangkilan begeven hebbende, troffen in laatstgenoemde

---

(¹) De Kock aan Du Bus. Magèlang, 17 Juni 1828, N°. 536. (Arch. Gen. Staf).

(²) Vermersch's antwoord op dit voorstel, noch de juiste inhoud van het laatste werden ons bekend; die stukken schijnen, als trouwens alle correspondentie tusschen de districts-, colonne- en postcommandanten onderling, niet te zijn opbewaard. Dit valt te betreuren; immers menige thans duistere quaestie zou door de aanwezigheid van een schijnbaar onbeduidend briefje kunnen worden opgehelderd, vele te waardeeren aanvullingen van de vaak onvolledige, niet zelden zelfs onduidelijke gevechts- en andere rapporten voor de geschiedenis bewaard zijn gebleven.

plaast eenige muitelingen aan, die nochtans dadelijk vluchtten. Maar tusschen de dessa Kemoesoeh en Pasekan hield een oogenblik eene aanzienlijke macht stand, doch eer de kavalerie en de jagers van den Luit. Gilly de hun aangewezen positiën hadden kunnen aannemen, trok de vijand reeds af, maar werd door eerstgenoemden nochtans met eenig voordeel vervolgd, zoolang het terrein zulks toeliet, en daarna door de afgestegen ruiters nog beschoten. Een Toem. met ongeveer 80 man dacht wellicht in de dessa Kemoesoeh meerdere veiligheid te vinden, maar de jagers maakten hem af, terwijl aan velen van zijn volk hetzelfde wedervoer. De gemelde kolonne staakte nu hare voorwaartsche beweging en na eenige vijandelijke dessas in de asch te hebben gelegd, werd ten Zuiden van Tangkilan het bivak opgeslagen".

„Door het kanonvuur der 1e mob. col. werden intusschen vele muitelingen met verlies uit de reeds genoemde dessa Pasehkan gedreven, die zich nochtans voor de mede genoemde dessa Kemoesoeh weder in positie stellende, dáár door de divisiën infanterie, onder de Luits. De Bruin en Kobold, terstond zoo hevig werden aangevallen, dat, ongeacht het sterk vijandelijk vuur, met achterlating van verscheidene dooden en gewonden het veld met overhaasting moest worden ontruimd. De Overste Sollewijn alstoen langs het gebergte de richting van Pedes volgende, hoopte alzoo in de gelegenheid te komen den wijkenden vijand nog te kunnen inhalen, maar deze dit bespeurende vluchtte naar Grogol, waarna de terugmarsch naar Gamping werd aangenomen, doch na vooraf ook nog eenige vijandelijke dessas te hebben doen verbranden en de muitelingen nog eenmaal ter hoogte van Kemoesoeh te hebben aangetroffen. De Exp. troepen braken den volgenden morgen naar Jogja weder op, zonder onderweg eenigen vijand te hebben ontmoet".

„De Overste Sollewijn vernemende, dat eene macht van 600 à 700 muitelingen de meermaals genoemde dessa Kemoesoeh, hoezeer die vernield was, andermaal occupeerden, trok den 17en 's morgens met zijne kolonne weder derwaarts en dezelve zonder genoegzaam gevolg met het kanonvuur hebbende doen beschieten, gelastte hij den Majoor Van Ganzen met eene sterke divisie den vijand uit dezelve te verdrijven, hetgeen terstond met het beste gevolg ten uitvoer werd gebracht, waarna de kolonne over Pedes naar haar bivak terugkeerde".

„Hoezeer de vijand over het algemeen ditmaal weinig stand gehouden heeft, zoo moet hij nochtans nogal veel geleden hebben; maar hetgeen van meer belang is, zou hij volgens rapporten 3 Toems. verloren hebben" (1).

---

(1) De Kock aan Du Bus. Magelang, 21 Juni 1828, No. 539, en Cochius aan De Kock. Jogja, 18 Juni 1828, No. 429. (Arch. Gen. Staf).

Wat wij tot dusverre nog niet wisten, leeren wij uit dit rapport, nl. dat Sollewijn reeds den 16en bij Gamping in bivak moet gelegen hebben, waarschijnlijk reeds na afloop der excursie op den 12en t.v. in die streek gebleven is. Welke afdeeling tot het bezet houden van onze positie te Bantoel-karang was achtergelaten, dit vonden wij nergens vermeld, daarentegen geeft Cochius' gevechtsrapport omtrent de operatiën op den 16en en 17en Kanigara aan als de plaats, waar Sollewijn in het Gampingsche een bivak had betrokken. Ook doet bedoeld rapport ons den aard der gepleegde verwoestingen kennen, welke zoodanig geweest waren, dat „het den vijand niet mogelijk zou zijn daarin langer verblijf te houden" (1).

Het vernielen en blakeren was, wij zeiden het reeds en kunnen het niet genoeg herhalen, hoogelijk af te keuren, al zou het slechts zijn, omdat er vrees in plaats van vertrouwen uit geboren werd. Toch mag niet uit het oog worden verloren, dat destijds oneindig meer dan thans in het begrip oorlog ook dat van verwoesting opgesloten lag. Men zag daarin een uiting van kracht en wie deze bezat, behoorde het geheele gewicht daarvan te laten gevoelen. Doch juist daarom moest die krachtsuiting als uiterste middel, om den tegenstander onzen wil op te dringen, niet schier dagelijks doch slechts bij uitzonzondering, bij hooge uitzondering zelfs, worden toegepast. En wij zagen het zoo herhaaldelijk, juist daarvan was men verre. Gebrand werd er in den roes der overwinning, zoowel als in de verbittering over geleden verliezen; branden was gewoonte geworden, oorlogsnoodzaak er haast immer geheel vreemd aan.

Doch vatten wij den draad, die ons onwillekeurig ontslipte, weder op, keeren wij terug tot Zuid-Mataram.

De hardnekkigheid, waarmede hier door beide partijen gestreden werd, bewees maar al te zeer, dat de vijand ons elken duim gronds ernstig wilde betwisten, omdat hij begreep, dat waar eens een benteng stond, het met zijn heerschappij gedaan was. Bantoel-karang was gereed gekomen, Kanigara daarna tot een nieuw steunpunt door de onzen gekozen, niets dus natuurlijker dan dat het brandpunt van 's vijands taaien weerstand naar de omstreken van laatstgenoemde plaats werd overgebracht.

Den 25en Juni, 's avonds omstreeks half zes, zien wij daar gebeuren, wat overal, waar wij ons sedert kort gevestigd hadden, was geschied: de vijand viel de in aanbouw zijnde versterking aan (2).

Wij zouden den lezer slechts vermoeien, indien wij het verloop van dezen aanval en van dien, welke den volgenden avond werd uitgevoerd, beschreven.

---

(1) Cochius aan De Kock. Jogja, 18 Juni 1828, N°. 429. (Arch. Gen. Staf).
(2) Cochius aan De Kock. Jogja, 27 Juni 1828, N°. 445. (Arch. Gen. Staf).

Genoeg zij het te weten, dat die herhaalde pogingen, om ons uit ons bezit te verjagen, den vijand meer verliezen kostten dan hij ons kon toebrengen. Dat desondanks zijn stoutmoedigheid er niet op verminderde, bewijst slechts, dat de muitelingen in onze bentengs hetzelfde zagen als wij: het middel om, hoewel langzaam, op zekere wijze den strijd tot een einde te brengen.

Trad de vijand aanvallend op, Sollewijn begreep, dat hij door diens aanvallen af te slaan niet verder kon komen en dat alleen een krachtig offensief den toestand in ons voordeel kon doen keeren. Hij droeg daarom aan den Majoor Van Ganzen op, met 200 geweren en twee 2 ℔rs. een verkenning te maken in de richting van Pasehkan langs den voet van het Sĕlarongsche heuvelland. De 1e Luit. der cavalerie Taets van Amerongen (¹) zou met zijn ruiters een meer westelijke route volgen en zich bij Pasèhkan met den Majoor vereenigen. Omtrent den uitslag dezer excursie berichtte Gen. De Kock aan Du Bus het volgende: „De Majoor voornoemd had de dessa Pasehkan nauwelijks bereikt, of de vijand, ter sterkte van nagenoeg 800 man, opende een hevig vuur; het onze, dat vrij doelmatig werd aangebracht, deed hem spoedig terugtrekken, doch alleen om zich op een andere bij de dessas Soember en Gamol geposteerde kolonne te repliceeren en waarbij veel volk te paard werd opgemerkt. Een derde vijandelijke kolonne trachtte zich nu uit de dessa Godian met die macht nog te vereenigen, zoodat de Majoor Van Ganzen het geraden oordeelde zich op dat oogenblik in geen ander engagement in te laten, en den terugtocht alzoo aannemende, vervolgde hem nochtans de vijand met zooveel woede, dat hij verplicht was zich weder in bataille te formeeren; maar het mocht hem niet gelukken den vijand met het infanterie- en kanonvuur uit een te drijven".

Wat een omhaal van woorden, om een gedwongen terugtocht een smakelijk tintje te geven. Doch laat ons verder lezen. „De Overste Sollewijn, die op eene voordeelige hoogte de bewegingen zijner troepen kon gadeslaan, had intusschen een geschikt oogenblik waargenomen, om eene sterke divisie infanterie onder bevel van Kapt. Kruseman te doen aanrukken en had haar zoodanige directie gegeven, dat de vereeniging der derde vijandelijke kolonne daardoor geen plaats had. De Majoor Van Ganzen zond toen zijne jagers en scherpschutters terstond in de rijstvelden tegen de massa aan, hetgeen vele vijanden te paard wilden tegengaan, maar op hunne beurt door den onverhoedschen aanval van Kapt. Kruseman werden verhinderd en met veel verlies het veld moesten inruimen, zich nochtans tegen de dessas Soember en Gamol weder posteerende. Tegen eenige dessas vertoonden zich als toen ook nog een 400 tal muitelingen, doch dezen, zoowel als alle overigen, bleven ons vuur

(¹) Exp. Afd.

overal moedig weerstaan. Om hieraan nochtans een einde te maken, plaatste de Majoor Van Ganzen zich aan het hoofd van het peloton cavalerie en had daarmede nauwelijks eene hevige charge aangevangen, of de vijand geraakte in verwarring, die door de infanterie, welke toen met den stormmarsch aanrukte, met het beste gevolg voltooid werd. Het verlies des vijands kan niet bepaald worden maar moet vrij aanzienlijk geweest zijn. Aan onze zijde is een Eur. en een Amb. soldaat zwaar gekwetst geworden, zoomede ook twee paarden der lansiers" (1).

Wat niet uit bovenstaand rapport blijkt, echter wel valt op te maken uit dat, hetwelk Kol. Cochius aan De Kock schreef (2), is dat de Kol. zelf aan den strijd had deelgenomen. Hoe en met welke macht Cochius op het gevechtsterrein verschenen was, bleef ons een open vraag. Waarschijnlijk is het, dat hij tijdelijk ten westen van Jogja een bivak had betrokken, ten einde in staat te kunnen zijn, zoo noodig aan Sollewijn de behulpzame hand te reiken, een voorzorgsmaatregel, welke, de gebeurtenissen wezen het uit, geenszins overbodig was.

Ondanks 's vijands „vrij aanzienlijk" verlies op den 27en was zijn moed verre van verminderd en bleek het al spoedig weder noodig, hem de kracht onzer wapenen te doen gevoelen. Den 2en Juli althans begaf Sollewijn zich wederom in de richting van Gamping op marsch, nu met nagenoeg zijn geheele macht. De redoute was zoo goed als gereed en behoorlijk bewapend, zoodat de Overste haar aan de zorgen van een kleine bezetting kon toevertrouwen.

„Op genoemden dag", schreef Cochius, „rukte de Overste met zijne colonne op de dessa Kemoesoeh aan. Daar een diep ravijn overgetrokken zijnde, werd door de scherpschutters en jagers tegen eene vijandelijke colonne van nagenoeg 800 man goed vuur geopend en door het kanonvuur afgewisseld. De vijand weerstond en beantwoordde dat een tijd lang moedig, maar was verplicht te wijken met achterlating van eenige dooden en gewonden. Intusschen kwam eene sterkere vijandelijke kolonne van de dessa Soember opzetten. De jagers van de Luit. De Bruin, met nog 100 man infanterie onder den Luit. Westinck (3) versterkt, wachtten haar onbewegelijk af, maar toen de kolonne op 180 passen genaderd was, openden de onzen een hevig musketvuur, dat de

(1) De Kock aan Du Bus. Magëlang, 3 Juli 1828, No. 548. (Arch. Gen. Staf).

(2) Cochius aan De Kock. Jogja, 28 Juni 1828, No. 448. (Arch. Gen. Staf).

(3) Westink, Jan. Geb. 5 Juli 1795 te Rhenen. — Jager, 15 Maart 1814. — Naar O.-I., 21 Maart 1815. — Sergt., 9 Juni 1821. — Sergt. Majr., 13 Oct. 1821. — 2e Luit., 12 Aug. 1823. — Tweejarig verlof, 7 Aug. 1830. — Terug, 15 Maart 1832. — 1e Luit., 29 April 1832. — Kapt., 3 Dec. 1835. — Gepens., 16 Dec. 1837. — 1818, Cheribon. — 1819, Palembang. — 1820, Makassar. — 1821, Palembang. — 1823/24, Sum.' W.kust. 1826 t/m 29, Java. — 1828, gewond bij Grogol. — Java-medaille. — R. M. W. O. 4e kl., 1834, voor Montrado.

Luit. Von Schmidt auf Altenstadt met zijn 2e. voortreffelijk ondersteunde. De vijand weerstond en beantwoordde dat opnieuw met moed en bleef in positie. Eene voortwaartsche beweging der kolonne (zooveel als het slecht terrein zulks toeliet) deed hem niet wankelen. Zooveel standvastigheid konde zijn moed te veel doen toenemen, zoodat de Overste den stormmarsch deed slaan en de vijand door 300 bajonetten met woede werd aangegrepen en overhoop geworpen. Onze troepen, meest alleen Amboineezen en Soemanappers, zoo dapper door hunne officieren aangevoerd, waren bijna niet te weerhouden en waren gedeeltelijk met den zich nu weder eenigszins vereenigden vijand boven de dessa Gamol weder levendig handgemeen. De Majoor Van Ganzen, aan wien de kavalerie onder Luit. D' Artan (¹) was toegevoegd, bestuurde daar het mouvement, terwijl de Overste met het geschut langs een moeijelijken weg volgde. De Luit. voornoemd volbracht nu op des vijands rechtervleugel eene voortreffelijke charge en wierp dien met een aanzienlijk verlies tot over een diep ravijn terug. Een vaandel en vele wapenen bleven daarin liggen, terwijl ook nog velen in de handen der onzen vielen. De Luit. D' Artan bekwam in deze charge een lanssteek, welke voor hem noodlottig had kunnen worden; het wapen verwarde nochtans in zijne kleeding en op het oogenblik, dat de zich nu met de kris gewapend hebbende muiteling hem een steek wilde toebrengen, schoot de wachtmeester Nobels tot ontzet van zijn officier toe".

„De Overste had intusschen het geschut voordeelig geplaatst en liet daarmede, ondersteund door een levendig geweervuur, den nog standhoudenden vijand zoo hevig beschieten, dat hij in verwarring aftrok en zich nu niet meer durfde vertoonen. Zijn verlies in deze verschillende ontmoetingen moet aan dooden en gewonden meer dan 100 man bedragen hebben, terwijl aan onze zijde de sergeant Odijk benevens nog twee Eur. en een Amb. soldaat zwaar gewond zijn geworden" (¹).

Vier dagen later maakte Sollewijn op last van Kol. Cochius nogmaals een excursie naar het Gampingsche, welke zich tot Grogol uitstrekte. Aangezien deze excursie in hoofdzaak hetzelfde verloop had als de vorige, kunnen wij er ons toe bepalen op te merken, dat Sollewijn met het oog op de uitgestrektheid van het te bezoeken terrein, versterkt was geworden met 100 man der E. A. onder Kapt. Duurkoop en met een peloton cavalerie onder Luit. Boon, en dat hij te Grogol in den avond van den 6en Juli een bivak betrok, om den volgenden ochtend over Tangkilan naar Kanigara terug te keeren.

Over het algemeen was de tegenstand belangrijk geringer geweest dan bij

(¹) De Kock aan Du Bus, Magelang, 4 Juli 1828, N°. 552. Zie ook Sollewijn aan Cochius, Kanigara, 2 Juli 1828, N°. 522. (Arch. Gen. Staf).

vorige gelegenheden, al waren de muitelingen vooral bij onzen terugtocht nu en dan wel eens met nadruk opgetreden. Tal van dèsa's waren met den daarin opgelegden padivoorraad aan de vlammen prijs gegeven, zoodat men verwachtte, dat de doorkruiste streek niet langer in de behoefte van een eenigszins sterke vijandelijke bende zou kunnen voorzien ([1]).

Den 7[en] rapporteerde Kol. Cochius, dat de benteng te Kanigara voltooid was en vroeg hij autorisatie tot het betaalbaar stellen der voor dat werk gemaakte onkosten, welke *f* 390,60 beliepen.

De aanwezigheid van Sollewijns colonne aldaar had nu geen reden van bestaan meer, zoodat Cochius haar drie dagen later naar Bantoel-karang liet marcheeren, waar de vijand wederom het hoofd had opgestoken. De colonne bleek er niet overbodig, want nog geen half uur na haar aankomst, 's ochtend omtrent 9 uur, vertoonde zich een 300 man sterke bende in het gezicht van de benteng. Wel werden de muitelingen zonder moeite door een uitgerukte afdeeling verdreven, maar zoodra deze bentengwaarts gekeerd was, kwamen de muitelingen weder opzetten, om tot middernacht de onzen te verontrusten.

Ook den 11[en] bleef de vijand bedrijvig, zoodat Sollewijn besloot, hem den volgenden dag aan te grijpen. Volgens berichten was op dien dag 's vijands macht tot 1000 man aangegroeid en zouden de Pang[s]. Soeriabranta en Abdoel Samsoe en de Toem[s]. Djanĕgara, Djawinata, Soedranĕgara, Mangkoenĕgara, Kjahi Bandéran en Kartanĕgara zijn voornaamste aanvoerders zijn.

Na zijn bagage onder de benteng Ruimzicht ([2]) gedeponeerd te hebben, begaf Sollewijn zich over de dèsa Soemoeran in de richting van de dèsa's Batian en Mandong, waarbij het tot een ernstig gevecht kwam, waarin de cavalerie 40 muiters neer te sabelen en het vaandel van Pang. Soeriabranta te veroveren wist. Het succès der colonne zou zeker nog grooter geweest zijn, als een diep ravijn een krachtige vervolging niet belemmerd had. Na eenige dèsa's welke den hoofden tot verblijfplaats hadden gediend en overvloedig van levensmiddelen waren voorzien, vernield te hebben, keerden de onzen naar Bantoel-karang terug.

Evenmin als Sollewijn bleef Cochius werkeloos. Nauwelijks toch was de benteng te Kanigara gereed gekomen, of de Kol. was er op bedacht, een nieuwe versterking in te schakelen in de keten, welke 's vijands gebied in het oosten moest begrenzen. Ten einde de meest gewenschte plaats voor die sterkte te zoeken, begaf hij zich den 13[en] met eenige troepen naar Bantoel-karang en vereenigde zich daar met Sollewijn, waarna beiden in zuidelijke richting oprukten.

([1]) Sollewijn aan Cochius. Kanigara, 8 Juli 1828, N°. 328. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Ruimzicht lag vermoedelijk op den G. Widjil.

Omtrent deze excursie schreef De Kock het volgende aan den C. G: „Hij trof den vijand in de richting van Samen aan en liet hem aanvallen door vier pelotons kavalerie die verscheidene muitelingen afmaakten en hunne wapenen medebrachten. De kavalerie marcheerde vervolgens op den rechtervleugel der colonne en volgde hare beweging tot Mangir, waar zij zich met de kolonne vereenigde. Zij was in die beweging op een troep gewapend volk aangevallen, welke een aantal vrouwen van rang geleidde en bij welke een aanzienlijke buit van goud en edelgesteenten werd gemaakt, wellicht ter waarde van 2000 Spaansche matten. Daarna richtte zich de kolonne tot bij Brosot en nadat de Kol. voornoemd alle de aanhoogten, welke die streken beheerschen, had opgenomen en uit hoofde van gebrek aan water er geen geschikt bevonden had tot het aanleggen van eene redoute, liet hij het bivak nabij de dessa Tjilegidan opslaan en marcheerde den volgenden dag van daar weder naar Mangir, eene dessa aan de uitwatering van de Bedog in de Progo, vlak over de zoo uitgestrekte dessa Gegoeloe gelegen, waar wij tot het eind van 1825 positie hadden en (die) mij persoonlijk bekend is geschikt te zijn, om er eene redoute te doen aanleggen, die er derhalve, als geheel in verband staande met de redoutes te Kanigoro en Bantoel-karang onder bescherming der 1e mob. kol., die daar reeds positie heeft genomen, opgeworpen wordt".

„De Kol. Cochius is, na dienaangaande het noodige bepaald te hebben, met zijne kleine kolonne ongemoeid naar Jogja weder teruggekeerd".

„Ten einde den vijand zoo min mogelijk tijd te laten, om zich te herstellen van de verwarring en verstrooiing, waarin hij ten gevolge dezer laatste expeditiën is gebracht geworden, zoo vertrekt heden van Jogjakarta eene mobiele kolonne, sterk ruim 300 man onder den Majoor Van Ganzen over Imogiri en andere plaatsen naar Mangir om vervolgens van daar naar Bantoel positie te gaan nemen en daarna gemeenschappelijk met de 1e mob. kol. tot het verdrijven der muitelingen om de zuid te ageeren" (¹).

In hetzelfde rapport gaat De Gen. De Kock voort: „Uwe Excellentie zal gewis uit vele mijner laatste rapporten, zooals ook uit dit rapport opgemerkt hebben, dat de vijand over het algemeen nu meer dan vroeger goed stand houdt en bij groote verliezen aan volk ook vele kostbare wapens verloren heeft, hetgeen, zoo ik geloof, tot de gevolgtrekking kan leiden, dat de vijandelijke macht, waarmede wij thans te doen hebben, meer voornamelijk die is, welke den hoofdrebel toegedaan of van hem geheel afhankelijk is, en wij aldus, door het successief aannemen van beschermende positiën, de overhand op den invloed over de bevolking gekregen hebben" (¹).

(¹) De Kock aan Du Bus. Magelang, 16 Juli 1828, N°. 363. (Arch. Gen. Staf). Zie ook Cochius aan De Kock. Jogja, 12 Juli 1828, N°. 331.

HOOFDSTUK IV.

HET COMMANDEMENT VAN KOLONEL CLEERENS VAN MEI TOT AUGUSTUS 1828.

BAGELEN VAN MEI TOT EN MET JULI 1828.

In het commandement van Kol. Cleerens, de gewesten Bagĕlen en Banjoemas, waren de troepen bij den aanvang van het vierde oorlogsjaar weinig tot actief optreden in staat. Het lang aanhouden van het natte jaargetijde werkte belemmerend op het maken van excursiën, welke, toch reeds door de toenemende werkzaamheid des vijands geboden, zoo bijzonder heilzaam geacht konden worden èn voor het physiek èn voor het moreel onzer troepen. Gelukkig bracht Mei verandering. Onze afdeelingen traden sedert hier, evenals op de andere deelen van het oorlogstooneel, weder met meer kracht op, al had men daarbij door de regens, die tot zelfs in het begin van Juni aanhielden, voortdurend met groote bezwaren te kampen.

Schetsen wij thans in breede trekken den toestand, waarin het oorlogstooneel ten westen van Mataram en Kĕdoe omstreeks den 1en Mei verkeerde, om ons daarna bezig te houden met de verrichtingen van de 6e, 8e en 7e mob. col., welke zich op dat tijdstip respectievelijk in Bagĕlen, Banjoemas en Lĕdok bevonden. Deze zagen een paar maanden later haar bewegingen onder de algemeene leiding van Cleerens gecoördineerd tot de meer directe uitvoering van de taak der troepenmacht aan gene zijde van de Bagawanta toegedacht: de afsluiting van het krijgstooneel in het westen.

Langs de juist genoemde rivier dan stond Cleerens met de 6e mobiele colonne en twee Javaansche barisans; Buschkens hield het westelijk gedeelte van Bagĕlen bezet, moest dit van muitelingen zuiveren en beveiligde als het ware zijn chef in den rug. Geheel zelfstandig ageerde de Majoor Michiels in Lĕdok, waar de omstandigheden hem vaak in overleg deden treden met de Residenten ter Noordkust, wier gewesten aan het door hem bezette district grensden.

Thans overgaande tot de verrichtingen van elk der bevelhebbers in het

bijzonder, vangen wij aan met die van Cleerens, die, als reeds gezegd, op den rechteroever der Bagawanta meerdere punten bezet hield. Zijn hoofdkwartier had hij gevestigd te Kĕdong Kĕbo, detachementen zijner colonne, de barisan van Pang. Mangkoediningrat en die van Pang. Aria Kĕsoemajoeda, de laatste onder Majoor Poespawinata, waren over de volgende posten verspreid. Ten noorden van het hoofdkwartier: Lowano en Maron, ten zuiden daarvan: Gombar Tjĕngkawak en Paësan.

De verhoogde werkzaamheid des vijands, waarop wij boven doelden en welke, zooals ons bij de behandeling der krijgsverrichtingen in Kĕdoe zal blijken, aanleiding gaf tot een aanschrijving aan den Kapt. Ten Have, om zoo noodig aan Kol. Cleerens hulp te bieden, uitte zich op den 9en Mei door herhaalde aanvallen op onzen post te Lowano. De 2e Luit. Hutschler [1], die daar het bevel voerde, slaagde er zonder veel moeite in de trouwens kleine bende af te slaan en haar het overtrekken van de Bagawanta te beletten.

Na Lowano kwam Gombar aan de beurt; den 11en en 13en werd het kampement, dat daar door den Kapt. Rinia van Nauta betrokken was, geattaqueerd, doch eveneens met weinig resultaat. Beide malen werd de vijandelijke bende met verlies teruggeslagen, de laatste keer zelfs op een wijze, welke haar van verdere pogingen deed afzien. De Kapt. Van Nauta dankte vooral aan de cavalerie, door hem zelf aangevoerd, het succès van den dag.

Een tiental dagen later, den 26en, moest de pas opgerichte versterking te Tjĕngkawak het ontgelden. 's Ochtends, omstreeks 9 uur, vertoonde zich nabij de benteng een vrij sterke bende, waarbij eenige vaandels werden opgemerkt, onder Banjakwĕdi, Kĕrtapĕngalasan en den jongen Dipanĕgara. De postcommandant, de 1e Luit. Adjt. Krafft, liet de muitelingen naderen tot van den 2 ℔r. een behoorlijke uitwerking verwacht kon worden, en deed toen een paar schoten afgeven. De vijand week, om echter kort daarop met grooter macht terug te keeren. Met groote bereidwilligheid bood zich de Toem. Rĕsadiwiria aan, om de muitelingen met zijn barisan tegemoet te rukken. Vermetel wierp hij zich op den vijand, die belangrijk sterker dan hij, mede een voorwaartsche beweging maakte. Aan beide zijden werd moedig

[1] Hutschler, Johan, Hendrik, Lodewich, Geb. 1 Dec. 1801 te Husen. — Volontair, 25 Juni 1819. — Korpl. .. Maart 1820. — Sergt. .. Nov. 1822. — Bij de Exp. Afd., 5 April 1827. — 2e Luit. bij de 19e Afd., 16 Oct. 1829. — Overleden te Pĕtanahan in West-Bagĕlen, 8 Dec. 1831.

[2] Rinia van Nauta, Barius, Gijsbertus, Geb. 23 Nov. 1787 te Leeuwarden. — Garde d'honneur 10 Mei 1813. — 2e Luit., 20 Febr. 1814. — 1e Luit.-Adjt., 12 April 1819. — Ritmr. 2e kl., 18 Sept. 1826. — Naar O.-I.; buiten milt. betrekking te Batavia aangekomen, 26 Nov. 1827. — Kapt. b/d Alg. Staf, 4 Jan. 1828. — Kapt.-Adjt., 18 Jan. 1828. — Toegevoegd aan Kol. Cleerens, .. April 1828. — Kapt. definitief, .. Nov. 1829. — Eervol ontslagen .. Januari 1830. — Veldtocht in Duitschland 1810. — Waterloo 1815, waarvoor R. M. W. O. Zeer verdienstelijk in den Java-Oorlog. o. a. 7 Oct, 1828 en 3 Oct. 1829, bij welk laatste gelegenheid Pang. Beij in het Kliergebergte door zijn toedoen sneuvelde.

gevochten, maar de overmacht was te groot en het liet zich aanzien, dat de Toem. de nederlaag zou lijden, als hem niet tijdig hulp werd verstrekt. Deze verscheen op last van Krafft. De Luit. Metzelaar, die haar aanvoerde, kwam nog juist in tijds om Rĕsadiwiria te ontzetten. Met dezen vereenigd en gesteund door het geschutvuur van de versterking wierp Metzelaar de muitelingen terug. De kranige Rĕsadiwiria, die, toen zijn munitie was uitgeput, den vijand met de lans te lijf was gegaan, vond denzelfden ochtend gelegenheid, zich nogmaals met de brandals te meten. Dezen toch verschenen omstreeks half elf ten derden male voor de benteng om, evenals de beide vorige keeren, met verlies het veld te ruimen.

Het voortdurend aanvallend optreden der muitelingen moet ook in dit geval daaraan worden toegeschreven, dat Tjĕngkawak eerst sedert korten tijd was opgericht; het was een nieuwe schakel in de afsluitende keten, welke eerlang 's vijands vrijheid van beweging beperken en daarmede de bron zijner hulpmiddelen tot het voortzetten van den krijg stoppen zou.

De vijand, wij wezen er telkens opzettelijk op, begreep dit, was doordrongen van de noodzakelijkheid onze plannen te verijdelen en leverde daarmede, beter dan het welsprekendste pleidooi vermocht, het bewijs, dat het bentengstelsel verreweg te verkiezen was boven het door Du Bus zoo aangeprezen gelijktijdig met meerdere colonnes ageeren.

Den 28en kreeg Cleerens in zijn hoofdkwartier bericht, dat de muitelingen uit het westen op Kĕdong-Kĕbo aanrukten. Hoewel hij over slechts geringe macht te beschikken had, besloot de Kolonel den vijand tegemoet te trekken. Hij stelde zich daartoe aan het hoofd van het detachement infanterie van den Luit. Paardekooper, 22 man, voegde daaraan 70 man van de Solo'sche barisan toe, en gaf last, dat de te Kĕdong-Kĕbo aanwezige huzaren en de djajèng-sĕkars van Tĕgal en Pĕkalongan de colonne zouden volgen. Iets ten oosten van Winong [1] ontwaarde men den vijand, die, in „priesterlijk" gewaad gehuld en in het bezit van verscheidene vaandels, de onzen tegemoet trok, waarschijnlijk in de meening, dat de colonne niet sterker was dan het handjevol geregelde troepen en de daaraan toegevoegde barisan. Cleerens liet de muitelingen rustig tot op 150 passen naderen en deed toen zijn ruiterij plotseling te voorschijn treden. In de nu volgende charge werd den vijand een verlies van 17 dooden toegebracht en vielen ons twee vaandels en een groot aantal pieken en krissen in handen.

Zoo toonden zich de muitelingen in de maand Mei roerig genoeg in Clee-

[1] Het désacomplex Winong strekt zich langs de beide oevers der kali Djali tusschen de noordelijke hellingen van het Sihalangan-gebergte en G. Pĕrsada uit.

rens' commandement; overal was de vijand in de omstreken van het districts-hoofdkwartier in de weer, verontrustte hij vooral de nieuw aangelegde versterkingen — Lowano was in het laatst der maand opnieuw aangevallen — en hield hij de boodschappers aan, om de hun toevertrouwde berichten te onderscheppen. Dit laatste verklaart Cleerens' klacht over de schaarsche tijdingen van den Opperbevelhebber en zijn verzuchting, dat de vijand steeds op de hoogte bleek van voorgenomen bewegingen; ons maakt het duidelijk waarom wij tevergeefs moesten zoeken naar de aan Gen. De Kock gerichte rapporten, waarnaar Cleerens verwees, en ook hoe noodzakelijk het was, den districts-commandanten een groote mate van vrijheid te geven.

Ten einde aan het te loor gaan der berichten tegemoet te komen, moest de veiligheid van den weg van Kĕdong-Kĕbo naar Mĕnorèh worden verzekerd, waartoe de Kolonel het opwerpen eener versterking te Tjatjaban noodig oordeelde. Wij zullen straks zien, dat Gen. De Kock dit plan goedkeurde en Ten Have opdroeg, ook daartoe zijn medewerking aan Cleerens te verleenen.

Deze kon het alleen niet meer af; uit de wijze, waarop hij zich genoodzaakt zag, de onvermijdelijke bewegingen uit te voeren, blijkt maar al te zeer, dat niet onze troepen, maar de benden des vijands den toestand in Oost-Bagĕlen beheerschten. Alle twijfel te dezen aanzien wordt opgeheven door een rapport in die dagen door Cleerens aan het Hoofdkwartier toegezonden. Daarin toch lezen wij o.m. „Omtrent acht dagen reeds had ik plan, om naar Paësan met de noodige vivres, enz. te marcheeren, waarvan die benteng noodwendig moest worden voorzien, maar het was mij niet mogelijk, het noodige aantal bajonetten bij elkaar te krijgen, 1e door de aankomst der H.H. Majoors-inspecteurs, die geëscorteerd moesten worden (1), 2e door de herhaalde attaques van den vijand op de twee toen nog niet geheel voltooide bentengs, en 3e door de verontrustende tijdingen, die mij gecombineerde bewegingen doen présumeeren, enz" (2). En, toen eindelijk tot den niet meer uit te stellen tocht besloten werd, moest deze gedurende den nacht worden uitgevoerd, moest ook van den nacht worden gebruik gemaakt om terug te marcheeren. Dat Cleerens, iemand, die toch meer voor heete vuren had gestaan, tot zulke maatregelen zijn toevlucht nam, teekent den toestand.

Omtrent dien nachtelijken tocht het volgende. De Kolonel, die het raadzaam had geoordeeld — wij weten thans waarom — om zijn plan tot het laatst toe geheim te houden, liet den 29en 's avonds de voor Paësan benoodigde vivres, enz. door een detachement, bestaande uit 30 infanteristen, 40 Solo'sche

(1) Zie blz. 165.
(2) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 31 Mei 1828, No. 161. (Arch. Gen. Staf).

pradjoerits en het vereischte aantal koelies, onder den Luit. Steinmetz (¹) naar Tjĕngkawak overbrengen, en zond den Luit. Huisman (²) met 25 infanteristen en een afdeeling djajèng-sĕkars naar Gombar, om daar een voor Tjĕngkawak bestemden 3 ℔ᵉ. af te halen. Deze officier kwam eerst laat in den nanacht te Tjĕngkawak aan, dat door Steinmetz reeds 's avonds te voren was bereikt. Nadat de Kolonel, die Huisman tot Gombar had vergezeld, eveneens te Tjĕngkawak was verschenen, rukte men van daar met 190 man infanterie, de djajèng-sĕkars, een barisan van Aria Blitar en een 2 ℔ᵉ. op. De barisan van Rĕsadiwiria had Cleerens vooruit gezonden, om een klein ravijn te overbruggen. De marsch werd tot Paësan, waar men 's nachts om 1 uur aankwam, ongehinderd voortgezet; alleen toen de dèsa Sĕgila werd gepasseerd, hoorde men op de bĕndé slaan, zonder dat de muitelingen, die in deze dèsa verzameld heetten te zijn, echter iets meer van zich lieten bemerken.

Te Paësan, dat daags te voren was aangevallen, bevond Cleerens alles in orde. De 2ᵉ Luit. Lonneux, die hier het bevel voerde, verwierf zich de tevredenheid van den Kolonel en bracht het er dus beter af dan zijn voorganger, de 1ᵉ Luit. Eichelberg, die tot straf voor den weinigen ijver als postcommandant aan den dag gelegd, door een jonger collega in die functie was vervangen niet alleen, maar in dezelfde versterking onder diens bevelen moest blijven doordienen. Dergelijke maatregelen waren destijds niet vreemd; dat zij weinig bevorderlijk konden zijn aan de krijgstucht, dat zij ten eenen male ongeschikt waren, hem, tegen wien zij gericht waren, te verbeteren, behoeft nauwelijks gezegd.

Na slechts één uur te Paësan vertoefd te hebben, brak de Kol. weder op, thans vergezeld van den officier van gezondheid dezer versterking, die naar Maron werd overgeplaatst, omdat daar de behoefte aan medische hulp grooter was dan te Paësan, waar de gezondheidstoestand zeer bevredigend mocht heeten en men zich voortaan maar behelpen moest met een „lappendoos", door Cleerens medegebracht. Omstreeks half zes in den ochtend bereikte men Tjĕngkawak. De bezetting was den ganschen nacht onder de wapens

(¹) Steinmetz, Carl, Philip, Conrad, Geb. 24 Mei 1806 te 's Hage. — Soldaat 1820. — Als Sergᵗ. Majʳ. naar O.-I. 1826. — 2ᵉ Luit., 16 Juli 1827. — 1ᵉ Luit., 11 Sept. 1832. — Over bij de Sappeurs .. Maart 1835. — Adjᵗ. van den Gouv. Gen. .. Juli 1835. — Kapᵗ., 12 Maart 1836. — Civ. Gez. ter Sum. Westkust, .. Nov. 1836. — Wᵈ. Resᵗ. van Ajer Bangis, .. Nov. 1837. — Gep., 26 Nov. 1841.
Java-Oorlog, 1826 t/m '30. — Sum, Westk. 1833. — Lampongs 1834. — Bondjol 1835 en 1836. — XIII Kota's 1838. — Batipoe 1841. — R. M. W. O. 4ᵉ kl., 16 Sept. 1834. — 3ᵉ kl., 24 Febr. 1842. — Ned. Leeuw, .. Mei 1838.

(²) Huisman, Dirk, Geb. 11 Maart 1799 te Helligomsberg. Nederl. dienst Oct. 1816. — Korpl., 4 Sept. 1819. — Sergᵗ., 11 Aug. 1822. — Naar O.-I., 24 Oct. 1824. — Adjᵗ O.O., Nov. 1826. — 2ᵉ Luit., 28 Aug. 1827. — 1ᵉ Luit., 11 Maart 1835. — Kapᵗ., 8 Maart 1838. — Tweejarig verlof, 18 Sept. 1839. — Van verlof terug. Oct. 1841. — Gep., 30 Maart 1843. — Java-Medaille.

gebleven om, als de colonne bij Sĕgila mocht worden verontrust, onverwijld te hulp te kunnen snellen.

Alvorens Cleerens Tjĕngkawak verliet, werd in zijn tegenwoordigheid de Radèn Ria Soeriakoesoema op plechtige wijze tot Pangéran verheven, met bepaling, dat hij voortaan den naam zoude voeren van Aria Blitar.

In het rapport zijner laatste verrichtingen liet Cleerens (¹) zich weinig gunstig over zijn hulptroepen uit. De bezetting van Plipir aan de kali Tĕngah had hij moeten aflossen, omdat de desertie onder de pradjoerits bedenkelijke afmetingen begon te nemen. Van de 50 daar gelegerde manschappen bleken inderdaad reeds 21 hun post verlaten te hebben.

Men zal opgemerkt hebben, dat die barisans nogal eens sterke contrasten aanboden; tegenover voorbeelden van grooten moed en onmiskenbare blijken van aanhankelijkheid, stonden daden van lafhartigheid en ontrouw. Tracht men zich die verschijnselen te verklaren, dan kan men moeilijk tot een andere conclusie komen dan dat de aanvoering de alles beheerschende factor was. Mocht deze geroemd worden, dan bleek de Javaan ons een zeer te waardeeren bondgenoot; waar zij te wenschen overliet, gaven de Javaansche hulptroepen veel meer last dan lust.

Maar, revenons à nos moutons. Cleerens, die zich omstreeks medio Juni naar Maron had begeven, ontving al spoedig na aankomst aldaar onrustbarende tijdingen uit de omstreken van Winong. Het heette, dat eenige muitelingen ijverige pogingen deden, om de bevolking van de dèsa's noordwaarts van Winong gelegen in opstand te brengen. Ten einde zich te vergewissen van de juistheid dezer berichten, begaf Cleerens zich den 14en met 60 bajonetten, Soeria Mataram's barisan en de Pĕkalongansche djajèng-sĕkars naar de bedoelde streek op marsch. Al spoedig bleek, dat de uitgestrooide berichten schromelijk overdreven waren en dat, mochten al door den vijand pogingen zijn gedaan om onrust te stoken, de bevolking weinig geneigd was zijn zijde te kiezen en er integendeel prijs op scheen te stellen, door ons tegen hem beschermd te worden. Immers, toen Cleerens de kort te voren door het bendehoofd Gagaondaka verlaten dèsa Mlaran, aan deze zijde der Djali, bereikt en daar in stede van te plunderen den opgeschuurden padivoorraad gespaard had, kwam de Dĕmang dier dèsa, Djajasĕntika, vóór den terugmarsch der colonne den Kol. zijn onderwerping aanbieden en sprak hij namens de bevolking den wensch uit, dat te Winong een versterking mocht worden opgericht. Ook de Dĕmangs van Kraja, Gĕbang en Gĕntoengan kwamen zich aanmelden en boden ten blijke hunner goede gezindheid aan, dagelijks 100 koelies

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 31 Mei 1828, N°. 161. (Arch. Gen. Staf).

te leveren, om bij het opwerpen der redoute de behulpzame hand te verleenen. Nadat de Kolonel beloofd had bij den Opperbevelhebber hun verzoek te zullen steunen, nam hij, langs de drie laatstgenoemde dèsa's en Brèngkèlan marcheerende, den terugtocht naar Maron aan, zeer voldaan over de resultaten zijner onderneming. Geen schot was gelost, geen dèsa verbrand, en juist dit tactvol optreden had ons grooter voordeelen bezorgd, dan wapengeweld had kunnen opleveren.

Afgescheiden van den billijken wensch der bevolking om, nu zij de zaak der muitelingen was afgevallen, op onze bescherming te mogen rekenen, zag Cleerens in een versterking nabij Winong nog het voordeel, dat de communicatie met het Gowong'sche beter dan te voren verzekerd zou zijn, en hij besloot dan ook, spoedig tot den bouw daarvan over te gaan. De uitvoering van zijn besluit werd nog verhaast, toen hij de tijding ontving, dat Gagaondaka uit wraak over de goede ontvangst den onzen bereid, de in onderwerping gekomen dèsa's had laten verbranden. Nu was uitstel tegenover de ons goedgezinde bevolking niet meer te verdedigen. Den 20en begaf de Kol. zich met een samengestelde colonne naar Winong, zocht en vond in de nabijheid dier dèsa op den Goenoeng Pĕrsada een geschikt emplacement voor een versterking en liet ommiddellijk tot het opwerpen ervan overgaan.

Drie dagen later keerde Cleerens naar Kĕdong-Kĕbo terug, om daar maatregelen te treffen tot het aanvullen van de voorraden op den post Tjĕngkawak, werwaarts ook de vivres en munitie voor Paësan benoodigd, getransporteerd zouden worden. Met het laatste werd Luit.-Adjt. Krafft belast, die zich daartoe in den avond van den 23en met 180 man infanterie en een 2 ℔r. op marsch begaf en zonder door de muitelingen te zijn bemoeilijkt 's nachts zijn bestemming bereikte. Hij was op dien tocht vergezeld geworden door den Pang. Aria Blitar met diens barisan en den reeds meer genoemden Arabier Sech Achmad Hansari, welke beide personen op Cleerens' last te Paësan moesten blijven, om door hun invloed de pacificatie der streek te bevorderen.

Op den terugmarsch van Paësan, dat naar de postcommandant aan Krafft mededeelde, den 17en een weinig beschoten was, werd de colonne van af Boeboetan tot Sĕgila voortdurend door geweervuur van de overzijde der rivier verontrust, waardoor zij in den vroegen ochtend met drie gewonden te Tjĕngkawak aankwam. De Kol., die de terugkomst der colonne te Tjĕngkawak had afgewacht, zond de gewonden naar Gombar door, liet de detachementen, welke aan den tocht hadden deelgenomen, naar hun respectieve posten terugkeeren en begaf zich daarna zelf via Kĕdong-Kĕbo naar Gg. Pĕrsada.

Daar vorderde men onder het persoonlijk toezicht van Cleerens snel en mocht de voltooiing van het bastion op den 27en tegemoet worden gezien.

„Van Maron", zoo schreef Cleerens, „heb ik tijding, dat het aldaar ook goed gaat met het bouwen van het nieuwe hospitaal, daar er dagelijks tachtig koelies komen werken, w.o. zelfs velen uit de dessas geheel aan de overzijde der rivier, hetwelk mij doet denken, dat het leggen van een brug te Bligo den vijand die landen heeft doen verlaten" (¹).

Hoe juist de Kol. Cleerens de zaken had ingezien, toen hij Pang. Aria Blitar en Sech Achmad Hansari naar Paësan meende te moeten zenden, bleek reeds weinige dagen later. Den 30en Juni schreef Cleerens ter zake aan De Kock, dat reeds dadelijk nadat beide genoemde personen te Paësan waren aangekomen, het dèsavolk zich meer dan te voren met koopwaren bij de versterking vertoonde, wat deed hopen, dat de voor de bezetting noodige rijst eerlang plaatselijk zou kunnen worden ingekocht. Ook meldde hij, dat zich in den ochtend van genoemden datum de volgende inlandsche hoofden onderworpen hadden, nl.: de Radèn Toemĕnggoeng Ranadirĕdja en diens Pandji, Rangga en Ingébey, welke personen voorloopig in de benteng waren opgenomen.

In denzelfden brief berichtte Cleerens nog aan den Opperbevelhebber, dat Sech Achmad Hansari de tijding ontvangen had, dat de Toem. Basah Abdoel Hamid Natadirĕdja te Gamping gesneuveld en dat bij dezelfde gelegenheid de Toem. Nataprawira ernstig aan het been gewond was, terwijl hij tevens twee zijner Rangga's verloren had.

Evenals alle pas opgerichte posten, werd ook die op den Gᵍ. Pĕrsada het doel van 's vijands aanvallen. Den 1en Juli rukte een uit het zuid-westen van het Sihalangan-gebergte komende vijand tegen het middaguur op de versterking aan. Onmiddellijk zond de commandant een barisan, waarbij een 45 tal geweerdragenden, de rivier over, om de sterkte en samenstelling des vijands uit te vorschen. Niet lang kon dit kleine detachement den oprukkenden muitelingen weerstand bieden. Meer dan 500 man sterk, waarbij 100 ruiters, dwong de vijand onze barisan tot den terugtocht naar de benteng, waar inmiddels de noodige maatregelen waren getroffen, om den aanval af te slaan. Nogmaals trok de barisan, na den munitievoorraad te hebben aangevuld en met 15 infanteristen te zijn versterkt, op den vijand los, gevolgd door de cavalerie, die, toen de barisan opnieuw tot wijken werd gebracht, op de muitelingen chargeerde, hen in het gebergte terugdreef en tot de dèsa Tĕrsina vervolgde. Voorzichtigheidshalve was de Luit. Raaff met 40 bajonetten de cavalerie achteropgegaan, om haar zoo noodig te kunnen steunen. Bij Tĕrsina werd de vervolging door de ruiterij, die den vijand een verlies van één doode en 14 gewonden had bezorgd, gestaakt. Zij berichtte, dat de muitelingen onder

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 25 Juni 1828, N°. 180. (Arch. Gen. Staf).

hun hoofden Dipanĕgara Anom, Kĕrtapĕngalasan en Djajasĕndirga de wijk hadden genomen naar de een paal zuid-westelijk van Tĕrsina gelegen dèsa Rawahbajĕm.

Bij deze eerste mislukte poging dacht Dipanĕgara Anom het niet te laten, althans de Kolonel kreeg van meer dan één zijde bericht, dat de Pang. alles in het werk had gesteld, om zijn macht te versterken, ten einde nogmaals Gs. Pĕrsada aan te vallen, de onzen van daar te verdrijven en de in aanbouw zijnde versterking te vernielen. Tevens wilde hij op de bevolking, die door het leveren van rijst en werkvolk getoond had op onze zijde te zijn, représailles nemen.

Cleerens begreep, dat het thans zaak was te voorkomen, dat de vijand zijn voornemen tot uitvoering bracht, en dat hij hem dus met een flinke macht op het lijf moest vallen. Hij verzamelde daartoe omstreeks middernacht van den 1en Juli te Pĕkoetan een macht van 200 infanteristen, 50 ruiters en een 1ttr., aan welke colonne nog twee Javaansche en één Madureesche barisan werden toegevoegd.

Ruim geëncadreerd — behalve de Kapitein Rinia van Nauta, die als commandant optrad, waren acht officieren bij de colonne ingedeeld — en vergezeld van de hoofden Aron Binang, Djajanĕgara en Kramadimédja, die allen bij de bevolking der te bezoeken streek goed bekend waren, beloofde de nachtelijke onderneming wèl te zullen slagen. Zij deed zulks ook, al hadden de resultaten bij betere technische uitvoering grooter kunnen zijn.

Wij zullen thans het woord aan Cleerens geven, waar deze den uitslag der excursie aan den Opperbevelhebber rapporteerde, en lezen dan: „De Kapitein van Nauta stond gereed, om met deze kolonne op mijne orders zich op marsch te begeven, toen hij bericht kreeg, dat de Pang. Dipo Negoro Anom zich met 1000 man bevond in de dessa Kemadoe, terwijl de inlander, die deze tijding bracht, zich aanbood om des Pangs. woning aan te wijzen. Ik vervrije mij U.Es. attentie bij deze vrijwillige daad terug te brengen op de expeditie in den nacht van den 11en op den 12en j.l. te Ketoso, alwaar de woning van Ali Basah Kartapengalasan mij door het dessavolk niet alleen aangewezen werd, maar zij mij er zelfs brachten, en het sterkt mij dit als een nieuw en stellig bewijs aan te halen, hoezeer het kleine volk, verre van de muitelingen te bevoordeelen, vertrouwen in ons stelt en de nietigheid van des hoofdrebels invloed erkent".

„Als een gevolg van hierboven gezegde renseignementen, trok de colonne te 1 uur over de rivier Djali en langs het gebergte Sihalangan marcheerende, bereikte zij te 2½ ure de desa Kemadoe, alwaar de Kapitein op circa 150 passen voor zich duidelijk de lichten, volgens zeggen, van de woning van den

Prins Dipo Negoro Anom, en eenige omliggende wachten bespeurde. Spoedig deed hij de colonne positie nemen en ging met de twee eerste pelotons op de woningen af; dan, hoezeer alles met de meeste stilte en spoed geschiedde, schijnt het, dat de wachten de bewegingen gewaar werden, daar alles vluchtte en de woningen verlaten waren".

„Het is een gedeelte der infanterie echter gelukt, er eenigen van neder te leggen en door den dag, die aanbrak, verborgen brandals door de overigen af te doen maken, terwijl de Luit. Rütten [1] (der artillerie) de over den berg vluchtenden veel afbreuk met den 2 ℔r. deed".

„Vervolgens om 7 ure, zooals ik gelast had, op de dessa Rawahbajĕm marcheerende, om deze in de asch te leggen, als zijnde altijd een verblijf en goede schuilplaats der muitelingen geweest en zich nooit heeft willen onderwerpen, vonden zij er den vijand in bataille geschaard met zeer veel hoofden te paard en de geweerdragenden in hinderlaag in de dessa, waarop de Kapitein van Nauta er eenige schoten door den 2 ℔r. in liet doen en vervolgens de kavallerie er op chargeeren, waardoor zij geheel uiteengedreven en tot eene volslagen vlucht gedwongen waren, terwijl zij zoo zeer van schrik bevangen werden, dat geen hunner zich op den terugmarsch der onzen heeft durven vertoonen, welke aangenomen werd, nadat de laatstgenoemde dessa was verbrand".

„Bij deze affaire zijn, volgens mijne spionnen, negen gesneuvelden en dertien gekwetsten, en de colonne heeft buitgemaakt: een sabel en zilveren met goud gemonteerde giberne met het jaartal 1749 van den Pang. Dipo Negoro Anom, 7 geweren, 5 pistolen, 3 kistjes met buskruit en ammunitie voor klein geweer, de tjap (zegel) van den Toem. Wiropoetro met een zilveren vork, 18 paarden met vele zadels, vele lansen, waaronder zeer fraaie met goud en zilver van den Pang. zelf, verscheidene krissen, bajonetten, een koran, een priesterstaf en twee metalen bendés, terwijl den onzen hoegenaamd geen schade is toegebracht" [2].

In het slot dezer missive sprak Cleerens o.m. met lof over het gedrag der hoofden van de hulptroepen en barisans. Wij vermeenen dit niet onvermeld te mogen laten, omdat ook hieruit blijkt, hoe verkeerd het is te generaliseeren, daar toch de barisans wel degelijk goede diensten konden bewijzen,

---

(1) Rütten, Jan, Abraham, Geb. 8 Oct. 1796 te Breda. — Bij de Marine 1810. — Bij het leger, wapen der artie, als tamboer, Dec. 1813. — Korpl. 1814. — Sergt. 1819. — Te Batavia aangekomen 29 Juli 1820. — Sergt. Majr., 21 Nov. 1820. — Adjt. O.O., 21 Febr. 1821. — 2e Luit., 12 Febr. 1822. — 1e Luit., 31 Dec. 1827. — Kapt., 19 Juni 1832. — Tweejarig verlof, Januari 1836. — Van verlof terug, 14 Dec. 1838. — Majr., 15 Maart 1839. — Gepens., 31 Dec. 1841. — Veldtochten, Frankrijk 1815. — Celebes 1824. — Borneo 1825. — Java-Oorlog 1825/'30. — R. M. W. O., 22 Nov. 1828. — Java-Medaille.

(2) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 3 Juli 1828, No. 186. (Arch. Gen. Staf).

mits zij flink werden aangevoerd. Toch zou in dit geval het gebruik van uitsluitend geregelde troepen aanbeveling hebben verdiend, want voor ongeregelde was in ondernemingen als deze geen plaats.

Jammer genoeg missen wij in Cleerens' rapport een uitvoerige beschrijving van de wijze, waarop de Kapitein Van Nauta de dessa, waarin Dipanĕgara Anom zich heette op te houden, omsingeld had; zelfs is niet uit te maken, of hij zulks wel gedaan heeft. Jammer, omdat die kennis ons in staat zou stellen, na te gaan waarom de resultaten betrekkelijk zoo gering waren. Zeer waarschijnlijk mag zulks o.m. op rekening worden gesteld van onvoldoende voorbereiding op het terrein zelf en het te vroeg aanvangen, beter: uitvoeren, van den eigenlijken aanval. Intusschen, en dit was een blijvend voordeel, men had opnieuw ervaren, dat met minder offers grootere voordeelen te behalen waren door aan nachtelijke ondernemingen meer aandacht te wijden dan tot dusverre gedaan was, terwijl de vijand de bittere ondervinding had kunnen opdoen, dat de nacht, verre van zijn veiligheid te waarborgen, hem tot verhoogde waakzaamheid dwong.

Hebben beide partijen hun voordeel gedaan met de les, die uit het gebeurde te putten viel? Menige bladzijde zal ons later het antwoord op deze vraag geven.

De gebeurtenissen in Bagĕlen gedurende het thans behandelde tijdvak deden ons kennis maken met den bovengenoemden Kap[t]. Nauta, die, zich slechts weinige maanden bij Cleerens' krijgsmacht bevindende, blijkbaar al spoedig het vertrouwen van den Kolonel had weten te verwerven. Wellicht was naast den grooten ijver, waarmede deze officier diende, een bijzondere aanbeveling niet vreemd aan de aandacht, welke zijn chefs wel op hem wilden vestigen. Men komt tot deze meening, omdat Gen. De Kock, naar aanleiding der door den Kapitein geleide excursie, den Com. Gen. het volgende schreef: „Door U.E. in der tijd daartoe uitgenoodigd geweest zijnde (¹), heb ik de eer gehad U.E. bij mijne missive van den 21[en] Februari 11 lI[e] 433, te adviseeren, om, wanneer de Kapitein Rinia van Nauta (als zoodanig gedurende de onlusten bij U.E. besluit van den 7[en] Januari 11 bij den algemeenen Staf geplaatst) eenigen tijd hier te lande gediend en proeven van bekwaamheid voor dezen dienst der staven zou gegeven hebben, bij evengemeld wapen definitief te doen overgaan".

„Sedert nu ruim vier maanden, dat hij aan den Kolonel Cleerens is toegevoegd, is hij met verschillende dienstbetrekkingen belast geworden van welke hij zich steeds uitnemend wel gekweten heeft, zoodat hij mij ook herhaal-

(¹) Wij spatieeren.

delijk door den Kolonel voornoemd is aanbevolen. Naar aanleiding van dien heb ik dan ook de eer met referte aan mijne vermelde missive, U.E. voor te dragen, om den Kapt. Rinia van Nauta in dien rang effectief bij den algemeenen Staf van het leger te willen benoemen of hem daartoe voor te dragen, zoo U.E. zulks noodig mocht oordeelen" (¹). Het laatste geschiedde, omdat Du Bus zich niet bevoegd achtte de benoeming zelf te doen. Zooveel is zeker, dat Rinia Van Nauta, hij mocht dan protectie hebben, het in hem gestelde vertrouwen ten volle waardig was en een ijverig deel nam aan de door Cleerens' troepen uitgevoerde krijgsverrichtingen, waarbij hij, zooals wij in volgende bladzijden zullen ervaren, zeer goede diensten bewees.

Na het zoo jammerlijk mislukken hunner pogingen, om de onzen tot staking der werkzaamheden te G^g. Pĕrsada en tot ontruiming dier positie te dwingen, wendden de muitelingen den blik weder naar het zuiden. Volgens ingekomen bericht toch, zouden twee vijandelijke hoofden zich met hun benden te Bĕndja ophouden, wat Cleerens deed besluiten den 2^en Luit. Metzelaar op te dragen, in den avond van den 6^en Juli derwaarts te marcheeren en den vijand te verdrijven. Omstreeks halfacht marcheerde deze officier van Tjĕngkawak af, drie uren later bevond hij zich voor de 5 K.M. ten westen daarvan gelegen dèsa Sambirata. Daar moest hij van een spion van den ons bekenden Rĕsadiwiria vernemen, dat de opstandelingen reeds waren teruggetrokken. Metzelaar volgde hen in de aangeduide richting, maar zonder resultaat. Thans heette het weder, dat de muitelingen, aangevoerd door de Toem^s. Prawirasatja en Soeradjaja, reeds vroeg in den avond naar Linggis waren gemarcheerd. Nu meende Metzelaar zijn tocht te moeten staken. Hij trok over Bĕndja, waar 's vijands verlaten bivak werd verbrand, naar Tjĕngkawak terug, waar men omstreeks 2 uur in den nacht aankwam.

Cleerens besloot zijn bericht met de mededeeling, dat de vijand zich, tengevolge van de veelvuldige bewegingen der onzen, uit zijn district had verwijderd en volgens spionnen, naar Kota Winangoen — een dagmarsch meer westelijk — was getrokken. Den Majoor Buschkens had hij een en ander medegedeeld.

Geheel juist bleken de aan Cleerens gegeven inlichtingen evenwel niet, want reeds den 9^en kreeg hij bericht, dat een bende muitelingen onder Tjakradirĕdja zich aan de Bagawanta tusschen Tjĕngkawak en Paësan ophield.

Uit de bezettingen van Winong en Gombar deed hij daarom een colonne samenstellen en naar Tjĕngkawak marcheeren, vanwaar zij, na door eenige versterking op 200 infanteristen, een Madureesche en een Javaansche barisan

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 3 Juli 1828, N°. 549. (Arch. Gen. Staf).

en één handmortier gebracht te zijn, 's anderen daags in alle vroegte onder de bevelen van den Luit.-Adj^{t}. Krafft naar het aan de overzijde der rivier gelegen Bĕdoek zou opbreken. Aangezien Krafft echter hevig door de koorts werd gekweld en zich niet in staat gevoelde, de onderneming zelf te leiden, droeg hij het bevel der colonne over op den 2^{en} Luit. Engelberts (¹), die dan ook op het aangegeven uur van Tjĕngkawak opbrak en om 6 uur in den ochtend de dèsa Bĕdoek bereikte. Daar werd de voorhoede met eenige geweerschoten begroet, doch zij wist, na eenige versterking te hebben ontvangen, al spoedig de muitelingen te verdrijven, die nu naar het gebergte trokken en zich in een pas tot nieuwen tegenstand opmaakten. Doch ook hier werden de opstandelingen verdreven en daarna zoo krachtig en over zulk een grooten afstand door de barisan van Rĕsadiwiria vervolgd, dat Engelberts zich genoodzaakt zag den ijver van genoemd hoofd wat te temperen. Het succès der onderneming was niet twijfelachtig: de dèsa's Bĕdoek en Soewéla, waar de muitelingen den hevigsten tegenstand geboden hadden, waren in de asch gelegd, 20 hunner dooden hadden zij moeten achterlaten, terwijl eenige geweren en vele preciosa den onzen ten buit waren gevallen.

Van Paĕsan had de Kolonel ook gunstige berichten. Den 26^{en} Juni was de Pang. Blitar, den 3^{en} Juli de Luit. Eichelberg met den vijand slaags geweest; beide malen hadden de muitelingen de nederlaag geleden.

Ook ten aanzien van de houding der bevolking had men alle reden om tevreden te zijn; zij ging voort rijst en andere levensmiddelen te koop aan te bieden. Van het eerste artikel was reeds een hoeveelheid van 19 pikols tegen den prijs van *f* 7 ingekocht. Wel was dit verre van goedkoop, maar toch meende Cleerens, dat dit den postcommandant niet mocht weerhouden met den inkoop voort te gaan: „omdat het zich niet laat aanzien, dat ik het hier zoo ver zal brengen de bentengs voor drie maanden in eens te kunnen approviandeeren" (²).

Het was, na de zoo gelukkig geslaagde nachtelijke ondernemingen der laatste weken, wel verklaarbaar, dat toen de Kolonel Cleerens bericht gekregen had, dat de vijand zich in de dèsa Tangkisan had genesteld, hij besloot weder van de duisternis gebruik te maken, om de muitelingen daar te overvallen.

De Kapt. Van Nauta werd dientengevolge aangewezen, om met een colonne, samengesteld uit 150 infanteristen, 50 ruiters, 30 Madoereezen en een 2 ℔^{r}., naar opgemelde dèsa te marcheeren en daartoe te 8½ uur van Gombar op te breken. Opgehouden door het onklaar worden der affuit van den 2 ℔^{r}.,

(¹) Van dezen officier geen dienststaat aangetroffen.

(²) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 11 Juli 1828, N°. 198. (Arch. Gen. Staf).

bereikte de colonne eerst tegen half vier de dèsa Tangkisan, waarin men eenig volk om een wachtvuur geschaard aantrof. Ten einde de vlucht dezer personen te beletten, liet de Kapt. zooveel mogelijk de toegangen tot de dèsa bezetten, waarna hij zich naar het groepje mannen begaf. Een dezer werd herkend als Singalĕksana. Hem werd lijfsbehoud aangeboden, mits hij inlichtingen wilde verschaffen omtrent het verblijf zijner rotgenooten. De man beweerde evenwel niet de persoon te zijn voor wien hij werd aangezien en weigerde de gevraagde inlichtingen te verstrekken, „waarvoor de Kapitein hem heeft gestraft" (¹), zooals Cleerens aan den Opperbevelhebber rapporteerde.

Daar de vijand blijkbaar tijdig van de komst der onzen was onderricht en naar andere dèsa's de wijk had kunnen nemen, verliet de Kapitein Van Nauta Tangkisan en marcheerde hij naar Linggis, waar men vernam, dat de muitelingen bereids onder hunne hoofden Dipanĕgara Anom, Djajasĕndĕrga en Kĕrtapĕngalasan naar de dèsa Winko waren afgetrokken. Van Nauta oordeelde het niet geraden, nu nog derwaarts te marcheeren. Hij liet dus de zijnen te Linggis het ontbijt gebruiken en nam den terugmarsch aan, na alvorens de woningen van Dipanĕgara Anom en Djajasĕndĕrga verbrand te hebben.

Gevoelde men zich reeds teleurgesteld den vijand te zijn misgeloopen, weinige uren na den opmarsch van Linggis, welke kort na het aanbreken van den dag was aangevangen, stuitte men nabij de dèsa Bara t.z. van Kĕdong-Kĕbo op een aanzienlijke vijandelijke macht, waarbij, onder tal van in het rood gekleede ruiters, ook de beide boven reeds genoemde hoofden werden opgemerkt. Terwijl de 2 ℔ʳ. in een gunstige opstelling en met voldoende dekking werd achtergelaten, rukte de infanterie in gesloten colonne voorwaarts en ontwikkelde zich daarna tot het gevecht. Van weerszijden werden geweerschoten gewisseld, totdat Van Nauta, die gezien had, dat een ruim 300 man sterke bende muitelingen zich aan het gevecht had onttrokken, het oogenblik gekomen achtte, zijn cavalerie te laten chargeeren.

Onstuimig viel deze op den vijand aan, die nadat 20 Bulkia's neergesabeld en zeven geweren en een vaandel (²) veroverd waren, de vlucht nam. Toen de muitelingen met het meeste succès over een afstand van meer dan drie palen vervolgd waren, deed Van Nauta de zijnen verzamelen en nam hij den terugmarsch naar Gombar aan.

Den 20ᵉⁿ bezocht Van Nauta nogmaals de omstreken van Winko en weder

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 19 Juli 1828, N°. 204. (Arch. Gen. Staf).
(²) Door de huzaren Fürt en Dijkjans.

koos hij den nacht voor de uitvoering zijner plannen. Met een colonne bestaande uit 200 infanteristen, 30 ruiters, een Javaansche barisan en de Madureesche hulptroepen, trok hij 's avonds in de richting van genoemde dèsa uit, om den vijand, die zich in de zuidelijk daarvan gelegen dèsa's Woenot, Tjandi (¹) en Djasa heette te bevinden, op te zoeken en uiteen te jagen. Ongelukkig veroorzaakte een gezwollen kali veel vertraging in den marsch, zoodat men eerst met het aanbreken van den dag Woenot bereikte en er van een overvalling geen sprake meer kon zijn. De vijand was reeds geweken, zij het ook overhaast, en het eenige, wat met den tocht was bereikt, was, dat men den Ngabèhi Sawirana in handen kreeg.

Van Woenot trok Van Nauta naar Winko, waar een door de muitelingen ontruimde verblijfplaats aan de vlammen werd prijsgegeven, en van daar weder naar Gombar terug.

Wisten de onzen van den nacht oordeelkundig gebruik te maken, de vijand toonde zich op zijn qui vive en slaagde erin, zooals wij zagen, tijdig den onzen te ontkomen. Dat hij den strijd in deze streken nog niet moede was en zich zoolang mogelijk tegen de bevestiging van de Bagawanta-oevers wilde verzetten, bleek wel uit de berichten, die Cleerens van zijn spionnen kreeg. Zoo heette het, dat 120 muitelingen onder Djajasĕndĕrga te Kĕtasa waren en dat Soeradirĕdja zich met ongeveer 400 man in de dèsa's Bongkot, Tjandi-Zuid en Kradjan ophield. Omtrent Dipanĕgara Anom liepen de berichten uiteen; sommigen wisten te vertellen, dat hij gekwetst te Rawahbajĕm vertoefde, anderen weder deelden mede, dat hij zich bij zijn vader bevond.

Wij kunnen hiermede onze mededeelingen omtrent de gebeurtenissen op krijgskundig gebied voorloopig staken, te meer, omdat in de laatste dagen van Juli de toestand in zooverre gewijzigd werd, dat Cleerens' algemeene leiding zich sedert, meer dan vroeger, kon laten gelden, doordien de troepen van Bagĕlen, Banjoemas en Lĕdok, omstreeks dat tijdstip in inniger verband begonnen op te treden.

Inmiddels meenen wij de aandacht te moeten vestigen op een nadeel, dat maar al te vaak aan het gebruik van Javaansche hulptroepen verbonden was en dat onze militaire en civiele autoriteiten dikwijls eerst dan vermochten op te heffen, als de kwade gevolgen er uit voortvloeiende, hun stempel reeds al te duidelijk op den politieken toestand hadden gedrukt. Wij doelen hier op de knevelarijen, waaraan aanzienlijke hoofden, die onze zaak heetten te dienen, zich tot groot nadeel der bevolking van de hun toevertrouwde streek

(¹) Niet te verwaren met het Tjandi, dat ongeveer 2½ K. M. Z.W. van Bara ligt.

schuldig maakten. Natuurlijk geschiedde dit met geen andere bedoeling dan hun eigen beurs te spekken, beter gezegd, de financieele gevolgen hunner spilzucht te neutraliseeren. Een sterk staaltje van deze kwade practijken gaf de Pang. Mangkoediningrat, over wien de Kolonel Cleerens zich bij den Opperbevelhebber in de volgende bewoordingen beklaagde: „Van alle landen, een gedeelte uitmakende der provincie Bageleen, heeft geen mij zooveel moeite gekost als het district Lowano, zonder dat het mij gelukt is, die en de omliggende dessas tot dien staat van welvaart te brengen, welken men van eene landstreek, beschermd door de allereerst in Bageleen opgeworpen benteng Maron, zoude mogen verwachten".

„Tot nog toe, niettegenstaande alle daartoe aangewende pogingen, heeft het kleine volk, dat de dessas onder Lowano verlaten had, niet terug willen keeren, zelfs niet nadat ik den Pang. Soeria Mataram in Lowano gestationneerd en met de herstelling der inlanders in hunne bezittingen belast had, met uitdrukkelijk en dikwijls herhaald verbod om, onder geen voorwendsel hoegenaamd, opbrengsten te lichten of het volk te knevelen".

„De reden van deze verwijdering van de inboorlingen was mij onbegrijplijk, tot dat ik van ter zijde werd geinformeerd dat strijdig met mijne gegeven voorschriften gehandeld en werkelijk mijn verbod om geldlichtingen te doen, overschreden werd".

„Niemand dan den voormelden Pang. tot het geven van dergelijke orders in staat achtende, heb ik onlangs bij eene samenkomst hem mijne vermoedens te dien aanzien zeer duidelijk te kennen gegeven en, ziende, dat de wijze, waarop ik hem aansprak om der zaak wille hem onthutste, bracht ik het zoover, dat de prins mij bekende, van zijnen broeder, den Pang. Mangkoediningrat, lastbrieven ontvangen had, houdende uitnoodiging om aan hem eene niet onaanzienlijke som gelds toe te zenden, die gevonden moest worden in het lichten van tjoeké op de passars en padjĕk van het dèsavolk; de lastbrieven heeft mij de Pang. overhandigd en heb ik de eer U.E. bezijden deze over te leggen, met verzoek, dat het U.E. na genomen inzage, behagen moge aan den Pang. Mangkoediningrat de noodige bevelen te geven, dat hij zich niet meer vermeet zijnen broeder aanvragen om geld te doen, die eeniglijk daarheen strekken om den inlander van ons te verwijderen, en het in rust brengen der landen onoverkomelijke hinderpalen in den weg te leggen".

„Als een gevolg van mijn boven aangehaald entrevue met den Pang., heb ik mogen vernemen, dat hij begonnen is, met in persoon eene van te voren opgestopte waterleiding boven Maron te doen herstellen, waardoor de sawahvelden weder toevoer van water krijgen en tot de bewerking in staat gebracht worden. Ik wensche, en het is te denken, dat nu de bevolking ten hunnent

zal terugkeeren, waartoe bovendien de noodige brieven zijn uitgevaardigd, waarbij den inlander bescherming en opheffing van alle lasten wordt toegezegd" (¹).

Welken weg de Pang. Mangkoediningrat ter bereiking van zijn hoogst lakenswaardige oogmerken had ingeslagen en op welke schandelijke wijze hij daarbij zijn positie van ouderen broeder had misbruikt, leeren wij het beste kennen uit zijn lastbrief zelf. Onder dagteekening van 4 Mei 1828 schreef hij uit Magĕlang aan Soeria Mataram: „Uw brief omtrent Natabranta heb ik ontvangen, uit welken mij deszelfs slechtheid alsnu voldoende gebleken is; mijn wil is daarom, dat hij ontslagen wordt als hoofd van Lowano. Wien of ik in deszelfs plaats zal stellen, is nog onzeker; intusschen draag ik aan U en aan den Majoor-adjudant de zorg over Lowano op, maar geef U daarbij in last, om onvermoeid te zijn in het bevorderen der goede werkzaamheden, terwijl ik nog van U vorder voor de opbrengst van den passar van Natabranta, die onder U staat, van het begin der maand Djoemadilakir, of Januari, tot heden eene somma van ƒ 325, zullende degene, die mijn gemelden wil opvolgt, hoofd van Lowano worden" (²).

Commentaar is hier overbodig. Hij, die de bevolking het best knijpen en uitpersen kon, was des Pangérans man. En bij die ƒ 325 bleef het niet; men luistere slechts: „Ik heb het genoemde land thans aan U en aan Djajaningrat overgegeven, maar heb daarvoor een verzoek om geld; gij moet de vergoeding van het geld, dat ik bij Natabranta heb, tot een bedrag van 1000 realen, trachten te verkrijgen". Hoe, daarover liet de Pang. zich niet uit, maar à bon entendeur demi mot suffit, en mocht Soeria Mataram zich wat slecht van begrip toonen, de bedreiging, opgesloten in de woorden: „degene, die mijn wil opvolgt, zal hoofd van Lowano worden", zou niet ijdel blijken.

Nog was de maat van Mangkoediningrat's eischen niet volgemeten, want verder lezen wij: „ook moet gij de hoeveelheid van mijne sawahvelden te Lowano zien uit te vinden". Dat de resultaten van dit uitvinden niet teleurstellend mochten zijn, behoeft wel nauwelijks gezegd. Om een schijn van gematigdheid aan zijn opdracht te geven, eindigde de Pang. zijn lastbrief met de mededeeling, dat hij het geld van den pasar dadelijk wilde hebben, „maar" zoo schreef hij, „voor de 1000 realen geef ik op zijn langst drie maanden

---

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, dd. 7 Juli 1828, N°. 192. (Arch. Gen. Staf).

(²) Wij spatieeren.

Het gold hier de heffing van de belasting bekend onder den naam, oewang bĕkti, een geoorloofd middel, dat in zijn toepassing het geoorloofde echter vaak overschreed en dan vexatie werd.

en op zijn kortst twee maanden tijd; mocht gij het echter vroeger ontvangen, (dan) moet gij (het), het zij veel of weinig, aan mij overmaken".

Dat Cleerens, die zooals wij zagen, alles in het werk stelde, om bij de bevolking vertrouwen in onze bedoelingen aan te kweeken, terecht verontwaardigd was over 's Pang^{s}. gedrag, dat de vruchten van maandenlange werkzaamheid met vernieling bedreigde, het is overbodig dit te vermelden. Wel ontmoedigend moest het zijn, van de zijde, waarvan men op medewerking mocht rekenen, zulke treurige ervaringen op te doen.

HET COMMANDEMENT VAN DEN MAJOOR BUSCHKENS VAN MEI TOT EN MET JULI 1828.

Evenals overal elders, hadden ook in Buschkens' district de regens vertragend op de voortzetting der krijgsverrichtingen gewerkt. Daarbij kwam nog, dat de Majoor, aan wien de pacificatie van Oost-Banjoemas en West-Bagĕlen was opgedragen, voortdurend te kampen had met een nijpend gebrek aan officieren, tengevolge waarvan zijn toch reeds door ziekten verzwakte colonne — de 8^{e} — vrijwel tot werkeloosheid was gedoemd. Verdeeld over verschillende posten, als: Kĕmit Banjoemas, Bantar, Mĕrgaloenjoe en Karangbolong, restte er van Buschkens' troepenmacht, waartoe ook eenige barisans behoorden, slechts een gering aantal voor uitrukkende diensten geschikte manschappen en moest welhaast naar middelen worden omgezien, om haar sterkte op te voeren.

Onder zulke omstandigheden kan het geen verwondering baren, dat de berichten uit Kĕmit, Buschkens' hoofdkwartier, in de maand Mei 1828 aan den Opperbevelhebber toegezonden, slechts weinig belangrijks bevatten. Wij kunnen dan ook volstaan met te verwijzen naar het laatste hoofdstuk van het 3^{e} Deel, waarin beknopt werd medegedeeld, dat de Majoor omstreeks de helft van de bedoelde maand te Kĕmit een versterking deed opwerpen en daardoor in staat werd gesteld, weinige dagen later verkenningen te doen naar Sĕlastri en Pandjĕr, bij welke plaatsen zich vijandelijke benden hadden vertoond.

Eerst in de maand Juni kwam er, dank zij de hulp van den Majoor Michiels, meer teekening in de wijze, waarop de 8^{e} mob. col. tot de bereiking van het algemeene doel: de begrenzing van het tooneel van 's vijands actie, medewerkte. Reeds in het Derde Deel werd er op gewezen, dat de Majoor Michiels gestadig op meer medewerking van de zijde van Buschkens had aangedrongen, doch dat deze de daartoe noodige stappen immer op de lange baan had weten te schuiven, bezwaren opperende, welke, hoewel niet van grond ontbloot, nochtans niet geheel steekhoudend waren en met wat goeden wil zeer goed

op te ruimen gewoest zouden zijn. Maar het mangelde beiden hoofdofficieren aan de voor samenwerking zoo hoog noodige wederzijdsche sympathie en dit was vooral daarom zoo betreurenswaardig, wijl beiden het goede wilden, beiden ook met allen ijver deden, wat zij hun plicht achtten. Maar Michiels was meer autocratisch aangelegd dan Buschkens en daarbij doortastender. Hinderde het den laatste de superioriteit van den ander door den Opperbevelhebber gehuldigd te zien, te ontkennen was het niet, dat die voorkeur recht van bestaan had. Dit maakte de onderlinge verhouding er niet beter op, doch onder de opperste leiding van De Kock, die zijn menschen nam zooals zij waren, van hun deugden partij wist te trekken en die hun minder goede eigenschappen in den koop toenam, zouden botsingen vermeden, Michiels' te groote voortvarendheid wat ingebonden, Buschkens' leidelijk verzet, om gevolg te geven aan wat Michiels met zijn helderen blik noodig had geoordeeld, eenvoudig gebroken worden, zonder dat de een zich de toonaangever kon wanen, de ander zich verongelijkt behoefde te gelooven.

Zeiden wij boven, dat het Michiels was, die den stoot gaf tot een meer stelselmatig ageeren in West-Bagĕlen, wij noodigen thans den lezer uit, kennis te nemen van de brieven, welker lezing ons aanleiding gaf die meening uit te spreken. Niet alleen schenken deze ons de overtuiging, dat de Opperbevelhebber in Michiels' bekwaamheid een zeer groot vertrouwen stelde, zij leeren ons tevens den toestand op het westelijk oorlogstooneel kennen kort vóór het oogenblik, waarop de concentratie van Cleerens' krijgsmacht op den rechteroever der Bagawanta werd begonnen. Het oordeel van een man als Michiels over dien toestand uitgesproken en de inzichten door hem in zijn voorstel aan Gen. De Kock ontwikkeld en door dezen, blijkens diens antwoord, geheel gedeeld, gelooven wij in dezelfde bewoordingen tot publiek eigendom te moeten maken. Wel worden in Michiels' brief hoofdzakelijk Lĕdoksche aangelegenheden besproken, maar waar deze reeds weinige bladzijden verder behandeld zullen worden en bovendien Buschkens' verrichtingen in West-Bagĕlen naar Michiels' aanwijzingen werden uitgevoerd, is het tot goed begrip dezer laatste niet overbodig nu reeds aan te geven welke de daaraan ten grondslag liggende leidende gedachte was.

Den 5[en] Mei schreef Michiels den Opperbevelhebber uit Wanasaba: „Het is mij aangenaam de eer te mogen hebben aan U.E. te rapporteeren, dat in dezen omtrek alles tot heden nog zeer rustig is en ik zelfs van kleine strooperijen niets verneem. Van den Luit. Wiggers, commandant op de Pekalongansche grenzen, heb ik dezelfde geruststellende tijdingen, zoo mede van den ritmeester Borneman, dien ik te Keboemen bij Selakaton heb gelaten".

„Het geliefde U.E. mij mondeling te Magelang U.E.'s voornemen kennelijk

te maken, om met het begin van den Oostmoesson met kracht van alle zijden den vijand aan te tasten. Van de wijze, waarop het U.E. zal goeddunken de 7e mobiele colenne in deze operatiën te laten deelen, hangen de maatregelen af, welke dienen genomen te worden, om de rust in deze streken en de veiligheid der gouvernements-grenzen te handhaven. Daarom ben ik dan ook zoo vrij ootmoedig te verzoeken dien aangaande met den wil van U.E. te mogen worden bekend gesteld. Ik acht het intusschen mijner plicht naar mijne beste kennis mijne geringe consideratiën over dat onderwerp aan het wijzer oordeel van U.E. te onderwerpen".

„Wel is waar zijn het Ledoksche alsmede het oostelijk gedeelte van Gowong, waar de groote weg langs het Kali-aboe'sche naar Noord-Bageleen leidt, geheel onderworpen, maar nog veel grooter landstreken, zoo ten Zuiden als ten Zuid-Westen, zijn zelfs nooit bij opmarschen geheel onderworpen geweest, zooals het zuidelijk gedeelte van Gowong aan Bageleen grenzende langs Singadjojo, geheel Kaliwiro of Selamanis en het voorname gedeelte van het Pandjersche, dat zich benoorden de plaats van dien naam en het gebergte van Seroeni uitstrekt tegen Banjoemaas ten Westen en ten Noord-Westen en het Selamanische ten Oosten, zijnde alzoo voor een gedeelte tusschen die twee districten geënclaveerd. Bij het oprukken naar Bageleen in de jaren 1825 en 1826, ook nog in 1827, werden deze uitgestrekte maar meest woeste streken over de twee voornaamste bergpassen snel doorgetrokken met veronachtzaming van geringe ter zijde blijvende benden en met achterlating alleen van zieke en convalescente manschappen, terwijl het scheen, dat de hoofdmacht des vijands door ons verslagen, steeds Oostwaarts bleef retireren en zelfs die, welke niet waren aangetast, achterwaarts van onze colonnes zich niet durfden wagen. De ernstige pogingen in December van het vorige en in drie eerste maanden van dit jaar door de muitelingen tegen dit land aangewend en de nog kortelings eenigszins gestuite strooperijen, die daarop zijn gevolgd, hebben ons maar al te duidelijk bewezen, met den meer ondernemenden geest van den vijand, die van alle zijden achter onze liniën zocht door te dringen om diversiën te bewerken, de noodzakelijkheid van onze zijde, om alle punten goed te dekken en niet met te veel overhaasting voorwaarts te trekken, te meer omdat het wel te voorzien is, dat de rebellen zich door de gezamenlijke pogingen der colonnes om den Oost gedrukt vindende, het niet bij deze eerste aanvallen zullen laten, vooral omdat hun de voornoemde uitgebreide bergketenen menige woeste en moeijelijk te genaken schuilhoeken aanbieden, waaruit zij de gelegenheid kunnen afwachten om op de door ons, hetzij ten Oosten, maar eerder nog ten Westen verlaten of zwak achtergelaten punten te vallen".

„Tot vóór den opmarsch in 1827 was Kaliwiro of Selamanis bijna in zulk

een staat van rust en onderwerping als Ledok. De vernieling der benting te Kaliwiro, nadat de pradjoerits van Pekalongan haar in de maand December van dit jaar hadden ontruimd, de onbevoegdheid en knevelarijen, welke den over dat land aangestelden Tommenggong Setjo Negoro bij den inlander gehaat hebben gemaakt, hebben, met het alternatief doortrekken onzer troepen en der vijandelijke benden, het in een staat van totale verwoesting gebracht. Terwijl ik daar geen nieuwe benting heb kunnen neërzetten uit gebrek aan troepen om dien te bezetten, heb ik wel de groote vijandelijke machten, welke te nabij deze grenzen kwamen, kunnen beteugelen, maar het land van Selamanis is nog overgeleverd aan eenige ketjoehoofden door den hoofdrebel met den naam van Tommenggong versierd, terwijl de bewoners, de hoofddessas verlatende, zich op de toppen der bergen en in de meest afgelegen gehuchten ophouden. Ik heb reeds vroeger eenige vertoogen gedaan aan Z.E. den Lt. Generaal ([1]), destijds commandant der troepen te velde, betreffende de noodzakelijkheid om eene nieuwe versterking in het Kaliwiro'sche aan te leggen tot dekking dezer landen. Het zal ook, indien zulks de goedkeuring van U.E. mocht wegdragen, mijn eerste werk zijn, nadat de aan den heer Majoor De Kock van Leeuwen beloofde versterking zal zijn aangekomen. Door dien gerugsteund zullen de uitgeweken hoofden naar hun land kunnen terugkeeren en de verstrooide en verdwaalde bevolking zich ook wel spoedig bij ons scharen. Het nog niet onderworpen gedeelte van Gowong zal alsdan weinig moeite geven, terwijl tot het geheel pacificeeren van het bergachtige gedeelte van het Pandjersche, waarvan ik heb gesproken, de medewerking der 8e mobiele colonne volstrekt zal worden vereischt. Het komt mij voor uit de missive van den heer Majoor Buschkens, waarvan ik mij vereer aan U.E. copie aan te bieden, dat het voornemen van dien hoofdofficier zoude zijn, om met het eindigen van den regentijd zijne macht samen te trekken, en wanneer dat onmiddelijk eene nieuwe voorwaartsche beweging oostwaarts naar de Bogowonto ten doel heeft, is het te vreezen, dat die beweging ook weder door een spoedig gedwongen terugtocht zal worden gevolgd, dewijl het den vijand licht zal vallen van de gaping, die er bestaan zal, gebruik te maken om over Sadang-Loning en Keboetoeh of nog meer zuidwaarts in Banjoemaas te vallen. Ook zal het mij, vooral na het intrekken der garnizoenen van Bantar (Nd.), enz., onmogelijk zijn om op den duur over eene zoo uitgestrekte linie te waken. Dit terugtrekken der garnizoenen zal echter niet nadeelig zijn, als de Majoor Buschkens (hetgeen onze afspraak was en mogelijk nog wel zijne bedoeling is) zijne macht wil concentreeren, om Noordoostwaarts in het Pandjersche gebergte te ageeren,

([1]) Van Geen.

terwijl van deze zijde Zuidwestwaarts wordt geopereerd, om den vijand, tusschen twee vuren gebracht, tot het ontruimen dier gebergten te dwingen, hetgeen buiten twijfel geschieden zal, wanneer de 8e colonne of een gedeelte daarvan van Pandjer op Sadang-Loning hare bewegingen richt, terwijl de 7e mobiele colonne, zich steeds bezig houdende met het pacificeeren van het Selomanische ook over Lebak en Kalidadap op Sadang-Loning werkt".

„Tot dit alles moet noodzakelijk op het geheel eindigen der regens worden gewacht, dewijl de hooge bergen met riet bedekt, waarover slechts ongebaande wegen loopen, de militaire operatiën buitendien reeds moeilijk genoeg maken" (1).

Wat Michiels dus betoogde, was niets anders dan de groote wenschelijkheid, om bij de aanstaande beweging naar de Bagawanta zooveel mogelijk in onderling verband te handelen, daarbij alle overhaasting te vermijden en er vooral tegen te waken, dat de muitelingen door het dal van de kali Lok-oela tusschen zijn troepenmacht en die van Buschkens door, de hen opdrijvende linie in den rug zouden komen. Dit verklaart 's Majoors vrees, dat Buschkens met zijn beoogde concentratie het doorglippen des vijands zou bevorderen, en ook, waarom Michiels zoo krachtig aandrong op het bouwen eener versterking bij Sadang-Loning, een punt, welks strategische beteekenis uit de kaart zoo duidelijk blijkt. Zeker, Buschkens zou zijn macht moeten samentrekken voor de beweging naar de Bagawanta, maar hij behoorde dit volgens Michiels te doen in noordoostelijke richting, opdat verband met de Lědoksche troepenmacht kon verkregen worden. En juist omtrent Buschkens' voornemen om zóó te handelen was bij Michiels ernstige twijfel gerezen en terecht, want de copie van een door Buschkens aan hem gericht schrijven deed maar al te zeer vermoeden, dat het in de bedoeling van den commandant der 8e mobiele colonne lag om het bergland ten zuiden van den weg. Banjoemas Sélakrama van troepen te ontblooten, om daarna in nagenoeg zuiver oostelijke richting op te rukken. Wij lezen toch in die copie o.m.: „Dagelijksche regens verhinderen mij nog steeds van deze zijde iets van belang te ondernemen; zij zullen echter welhaast moeten ophouden en daar ik alsdan langzaam denk voorwaarts te rukken en verplicht ben met mijne kleine colonne op eene groote schaal te werken, heb ik volstrekt, evenals in het voorgaande jaar, de 60 geweren en mijne cavalerie noodig, thans te Bantar (Noord) liggende. Dit heeft geen bezwaar in, wanneer het punt Segaloeh goed bezet is. U houde het mij dus ten goede zoo ik, misschien onnoodig, Uwe zorg voor dien post inroep, daar ik hoop over eene maand ongeveer de bezetting van Bantar naar de Bageleen te roepen, en daarbij de infanterie door het gebergte te laten marcheeren.

(1) Michiels aan De Kock. Wanasaba, 5 Mei 1828, No. 82. (Arch. Gen. Staf).

De thans te Segaloeh zijnde kleine barisan houd ik mede voor zeer noodig, docht die van Bandjar kan ter Uwer dispositie blijven. Laat haar echter nooit aan zich zelf over en vooral niet naar Kota Waringin gaan, want dan gaan hoofden en pradjoerits, evenals in het vorige jaar, rustig naar huis toe".

„Tot Uwe informatie meen ik nog te moeten melden, dat te Kota Waringin aan den grooten weg een onbezette post is, dien ik heb laten in orde houden om immer 150 à 200 man te kunnen logeeren. Te Bantar, waar ik mede bevelen zal, dat bij het verlaten dier plaats het établissement geconserveerd wordt, kunnen ook 200 man en 60 paarden, zelfs meer nog, logeeren. Deze post ligt halverwege Kota Waringin en Banjoemas aan den weg en van elk dezer plaatsen 18 à 20 paal verwijderd" (¹).

Buschkens wilde dus de bezetting van Bantar en die van Sĕgaloeh aan zijn colonne trekken en Michiels laten zorgen voor het bezet houden van laatstgenoemden post, maar dan zóó, dat Bantar een garnizoen kon missen, m.a.w. Sĕgaloeh moest zeer sterk worden bezet. Michiels zou een belangrijk deel zijner macht moeten afzonderen, om Buschkens in staat te stellen, een beweging uit te voeren, welke hem maar weinig kon aanstaan.

Maar bij de bezetting van Sĕgaloeh alleen zou het niet blijven; immers Kotawaringin en Bantar waren zeer geschikt, om eventueel belangrijke afdeelingen te logeeren. Mocht dat eens noodig zijn, dan moest Michiels ook in die behoefte voorzien. Deze was echter voor die regeling niet te vinden en riep, zooals wij zagen het oordeel in van den Opperbevelhebber, er wel voor zorg dragende, dat dit oordeel naar zijn eigen, trouwens zeer gezonde, inzichten werd gevormd en uitgesproken. Welke dit oordeel was, leeren wij uit het antwoord van De Kock aan Michiels kennen. Ook dit nemen wij in zijn geheel over, omdat het te beschouwen is als het operatieplan voor de troepen bewesten de Bagawanta voor het oorlogsjaar 1828. 's Generaals brief getuigde van groote waardeering van Michiels' zienswijze, welke de Opperbevelhebber, zooals wij reeds opmerkten en nog nader blijken zal, nagenoeg ongewijzigd tot de zijne maakte. Dit belangrijke schrijven luidde: „Ik heb mij vereerd gezien met Uwe missive, dd. 5 dezer, Nº 82, en zeer heeft het voldaan, dat U mij vrijmoedig Uwe denkbeelden omtrent de aanstaande operatiën hebt medegedeeld".

„Mijne laatste particuliere missive (²) heeft over hetzelfde onderwerp gehandeld, ik zal daarop terugkomen".

„Inmiddels was het mij aangenaam uit Uwe bovengemelde missive te

(¹) Buschkens aan Michiels. Kĕmit, 23 April 1828, Nº. 539. (Arch. Gen. Staf).
(²) Die particuliere missive mochten wij, jammer genoeg, niet aantreffen.

zien, dat Uwe en mijne denkbeelden meestal eenstemmig zijn, want aan Uwe ondervinding en bewezen diensten doe ik gaarne hulde".

„Het is mijn wensch, dat de 7e en 8e mobiele-colonne, zoodra het seizoen zulks zal toelaten, deel aan de meer actieve operatiën zullen nemen.

„Het oogmerk is, dat zij Banjoemaas en Bageleen van muitelingen zuiveren, de bevolking in onderwerping brengen en zich aansluiten bij, of in communicatie treden zullen met den kolonel Cleerens, onder wiens bevelen de commandanten van de 7e en 8e colonne niet opgehouden hebben te staan".

„De marsch der 7e en 8e mobiele colonne moet natuurlijker wijze langzaam geschieden, zal men den vijand uit zijne menigvulige schuilhoeken kunnen verjagen en de bevolking in onderwerping brengen. De commandanten der beide vermelde colonnes moeten zich onderling verstaan omtrent de mouvementen, die zij zullen doen en elkander doelmatig ondersteunen, wanneer zulks noodzakelijk is".

„Om de rust in het Ledoksche en andere landen te bewaren, wensch ik, dat de bentings met eenig garnizoen bezet blijven en dat de barisans en pradjoerits van Kendal, Batang en Tegal niet met de mobiele colonnes zullen opmarcheeren, maar gestationneerd zullen worden zooals de commandanten der colonnes Nº 7 en 8 zullen vermeenen te behooren".

„De kolonel Cleerens bezet thans Maron, Gombar en Paësan, West van de Bogowonto; hij is bezig een benting aan te leggen te Tjengkawak, ongeveer 7 paal benoorden Paësan; de Pang. Koesoemo Joedo bezet een punt ten Oosten van de rivier. Om de communicatie tusschen Menoreh en Maron te bevorderen, zal men eerstdaags eene sterkte te Tjatjaban aanleggen. Al deze positiën en de aanwezigheid der 6e, 7e en 8e colonne moeten het effect hebben, dat Bageleen later met minder moeite van muitelingen zal worden gezuiverd".

„Het draagt mijne volkomen goedkeuring weg, dat U, daar thans Uwe colonne met de beloofde 100 man is versterkt, eene nieuwe benting te Kaliwiro laat opwerpen; deze komt mij ook zeer noodzakelijk voor".

„De colonne Nº 8 vrij zwak zijnde, zal de Majoor Buschkens zijne troepen, wanneer hij voorwaarts rukt, meer moeten vereenigen als zij dit thans zijn, zal hij met eenige kracht kunnen werken; maar van zijn voornemen, om spoedig voorwaartsche bewegingen naar het Oosten te doen, heb ik nog niets waargenomen. Die hoofdofficier volbrengt met zooveel beleid mijne intentiën, dat ik mij verzekerd houd, dat hij geheel in overeenstemming met U zal handelen, zonder te strenge voorschriften van mij daarvoor te krijgen. De Majoor Buschkens zal echter met zijne geheele macht niet Noord-Oost kunnen ageeren; een gedeelte moet den vijand beletten zuidwaarts door te dringen".

„Ik maak vermeld officier bekend met Uwe opinie, dat de 8e mobiele

colonne van Pandjer op Sadang-Loning hare bewegingen dient te richten, terwijl U alsdan met de 7e U bezig zult houden om het Selamanische, ook over Lebak en Kalidadap op Sadang-Loning te onderwerpen".

„Van deze missive zend ik hem afschrift en noodig U, om U verder met dien officier te verstaan" (¹).

Verwijzende naar dit afschrift, besloot De Kock zijn brief aan Buschkens met de woorden: „het zal dan ook overbodig zijn, U aan te bevelen om U met dien hoofdofficier (Michiels) te verstaan" (²).

En hiermede gelooven wij voldoende de bedoelingen van den Opperbevelhebber te hebben toegelicht. Deze gaf, zonder zich met de details in te laten, in breede trekken de wijze aan, waarop hij het programma voor 1828 wenschte uitgevoerd te zien.

Gaan wij thans na, hoe Buschkens in West-Bagĕlen ageerde tot op het oogenblik, waarop met de troepen van Michiels het zoo gewenschte verband werd verkregen.

Het zou nog eenigen tijd duren vóór en aleer Buschkens gevolg kon geven aan de wenschen des Opperbevelhebbers in diens brief aan Michiels, dd. 16 Mei neergelegd. De kleine benden, die zich in de nabijheid van Buschkens' hoofdkwartier hadden vertoond, hadden hem gedwongen tot het doen van excursiën naar Pandjĕr en Sĕlastri. Daarbij was de regentijd nog niet geeindigd en daarop behoorde toch met het maken van bewegingen naar het woeste gebergte te worden gewacht. Buschkens moest dus zijn opmarsch uitstellen tot de weersgesteldheid gunstiger zou zijn. Toen deze omstreeks het begin van Juni inderdaad beter werd, berichtte Michiels, dat hij het noodig had geoordeeld, bij Koeripan, ongeveer 3 paal ten Oosten van Kaliwira, eene versterking op te richten. Hiermede zouden eenige weken gemoeid zijn en gedurende dien tijd was Michiels, die zich te Karangmalang bevond, niet in staat om, overeenkomstig het gevormde plan naar Sadang-Loning te marcheeren. Buschkens zag zich dus wel verplicht, eveneens den marsch derwaarts uit te stellen. Daarvan gebruik willende maken, om de omstreken van Pandjĕr, waar zich weder een kleine vijandelijke bende had vertoond, van muitelingen te zuiveren, ontbood hij daartoe van het noordelijk gedeelte zijner macht, de te Bantar-Noord gelegerde cavalerie en zou, zooals hij den 4en Juni aan den Opperbevelhebber berichtte, spoedig met een deel zijner colonne het Pandjĕr'sche bezoeken. Door verschillende omstandigheden duurde het echter nog een volle week voordat aan dit voornemen uitvoering werd gegeven. Waar-

---

(¹) De Kock aan Michiels. Magĕlang, 16 Mei 1828, N°. 1156. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Buschkens. Magĕlang, 17 Mei 1828, N°. 1157. (Arch. Gen. Staf).

schijnlijk was het wachten wel op den Kapitein Colson, die voor de 8e mobiele colonne bestemd, zich eerst den 4en Juni in het Hoofdkwartier kwam aanmelden. Dank zij des kapiteins komst, kreeg Buschkens de handen wat vrijer. Hij kon nu zijn macht in tweeën splitsen, om met elk der deelen in verschillende richtingen te ageeren. Reeds maanden lang, wij weten het, had de Majoor een voortdurend gebrek aan officieren; hij beschikte slechts over luitenants en onder dezen was er geen wien hij een eenigszins belangrijke zelfstandige opdracht durfde toevertrouwen. De Kapitein Colson was hem dus dubbel welkom. Deze zou weldra de gelegenheid krijgen om te toonen, wat hij waard was, want dadelijk na diens komst nam de Majoor Buschkens de noodige maatregelen, om zijn tocht naar Pandjĕr te kunnen uitvoeren.

In de missive, welke hij den 10en Juni aan den Generaal toezond, gewaagde hij althans van eenige regelingen ten opzichte van de bezettingen der verschillende posten getroffen, en deelde hij o.m. mede, dat het garnizoen van Bantar met 16 flankeurs en een barisan was versterkt, ten einde de troepen, die in het noorden van zijn district stonden en ter beschikking van den Majr. Michiels waren gesteld, voor het verrichten van uitrukkende diensten meer geschikt te maken.

Toen men eindelijk dan gereed was voor den marsch naar Pandjĕr, kwam er bericht, dat ook bij Wĕtan, aan de Zuidkust, op ongeveer 2 paal afstand ten noorden van Karangbolong gelegen, een bende muitelingen den omtrek verontrustte. Deze tijding maakte een wijziging in de plannen noodzakelijk en deed Buschkens besluiten om, in stede van onmiddellijk op Pandjĕr aan te marcheeren, zijn weg te nemen over Pĕtanahan, acht palen oostelijk van Wĕtan, en eerst, nadat de vijand uit die streken was verjaagd, naar het aanvankelijk aangewezen object op te rukken.

Reeds daags na de ontvangst dezer tijding, den 11en, verliet Buschkens met een deel zijner macht Kĕmit, waar hij den Kapt. Colson met de rest achterliet, hem opdragende, twee dagen later de beweging te volgen.

Op zijn tocht naar het zuiden bemerkte Buschkens slechts weinig van den vijand, die door den Toemĕnggoeng Banjakwĕdi zou worden aangevoerd. Toen hij echter te Pĕtanahan was aangekomen, kreeg hij bericht, dat de muitelingen de inlandsche versterking te Pĕkongan genomen, de bezetting — een barisan — verdreven en er een 1𝔴r. buitgemaakt hadden, terwijl, nadat Colson Kĕmit had verlaten, genoemde Toemĕnggoeng zich nabij dien post heette te hebben genesteld.

Nadat Colson, den 13en 's ochtends van Kĕmit afgemarcheerd, in den avond van dien dag te Pĕtanahan was aangekomen, brak Buschkens met zijn detachement van daar op, om zich over Grogol in noord-oostelijke richting naar

Pandjĕr te begeven. De nabijheid des vijands, dien hij op grond van de berichten omtrent de gebeurtenissen bij Pĕkongan en Kĕmit op zijn linkerflank kon vermoeden, deed hem besluiten, zich aan die zijde te laten beveiligen door een 70 man sterk detachement, dat zich, onder den luitenant Diederich, ten westen van den weg Pĕtanahan-Karanganjĕr in de richting van den grooten weg moest bewegen, om vervolgens zich weder bij de hoofdmacht te Pandjĕr aan te sluiten. Men hoopte door deze manoeuvre den vijand tot ontruiming der omstreken van Kĕmit te dwingen. De uitslag stelde de verwachtingen niet teleur, want toen Buschkens, die op zijn marsch door zware regenbuien vertraging had ondervonden, in den ochtend van den 15^{en} te Pĕtanahan aankwam, vernam hij, dat de muitelingen 's nachts te voren reeds ten oosten van dat plaatsje waren gezien. Zij hadden dus de streek ontruimd.

In afwachting, dat de Majoor Michiels hem zijn nadere plannen zoude mededeelen, besloot Buschkens te Pandjĕr te blijven en inmiddels de streek tusschen Kĕmit, Pandjĕr-Kĕboemen en Pĕtanahan van muitelingen zuiver te houden. Hij deed daartoe te Pandjĕr een kleine benteng oprichten en zoowel daar als te Kĕmit een Javaansche barisan formeeren. In laatstgenoemde plaats werd tijdens 's Majoors afwezigheid het bevel gevoerd door den Kapt. der art^{ie}. Struby [1], die korten tijd na Colson bij de colonne was ingedeeld en met wien Buschkens reeds den 16^{en} een onderhoud had, waarbij de tot de bevrediging van het landschap noodzakelijke maatregelen werden besproken.

Evenals te Pandjĕr verrees ook te Pĕtanahan, waar Colson met een deel der colonne verblijf hield, een versterking. Beide bentengs waren omstreeks half Juli voltooid en hadden te zamen ƒ 635 gekost; voor die te Kĕmit, welke reeds een maand eerder was gereedgekomen, was een som van ƒ 335 ten laste van den oorlog in uitgaaf gesteld.

Terwijl men te Kĕmit en te Pandjĕr ijverig bezig was de gelichte barisans in de krijgskunst te oefenen, maakte de Regent van Banjoemas, Bratadiningrat, zich door zijn aanrakingen met de bevolking zeer verdienstelijk. Ook in deze streken was de gezindheid der eenvoudige dèsalieden niet twijfelachtig. Men had genoeg van de oorlogspartij, die in uitbuiten het middel zag, om in eigen onderhoud te voorzien. Klemmend waren de verzoeken, om toch bentengs op te richten, ten einde tegen deze rooverijen beschermd te worden. Die ons gunstige gezindheid uitte zich niet slechts in woorden, doch ook in daden. Zoo was men, dank zij de ijverige hulp der bevolking, in staat, aan de verster-

---

(1) Struby, Dirk, Lumée, Geb. 21 Juni 1798 te Middelburg. — Pijper, April 1814. — Kan^{r}. Juni 1814. — Bombard Mijnw., 1 Maart 1815. — Naar O.-I., Oct. 1815. — 2e Luit. Art^{ie}., 21 Oct. 1817. — 1e Luit., 25 Juni 1822. — Kap^{t}., 22 Febr. 1825. — Overleden a/b v/d Doerga 1830.

king te Pandjĕr grootere afmetingen te geven dan aanvankelijk in de bedoeling had gelegen.

De vijand, die zich in de omstreken van Sĕroeni, 5 paal ten oosten van Pandjĕr heette te bevinden, liet niets van zijn aanwezigheid merken. Zijn hoofden hielden zich schuil en moesten het met leede oogen aanzien, dat hun aanhang met den dag verminderde.

In de tweede helft van Juni werd de weersgesteldheid eindelijk gunstig en kon Buschkens den Opperbevelhebber berichten, dat het terrein ten oosten van zijn toenmalige standplaats, Pandjĕr, weldra het maken van excursiën in die richting zou veroorloven. Het werd tijd, dat men daartoe overging, want nog hielden de muitelingen zich op slechts een paar uur afstand van Buschkens' hoofdkwartier op en al verstoorden zij de rust niet, verdreven moesten zij worden, opdat de toestand daar even gunstig werd als die van Roma tot Pandjĕr was. Toen dan ook in den namiddag van den 23[en] bericht kwam, dat de Toemĕnggoeng Kĕrtabahoe zich op 4 paal afstand van Pandjĕr te Wanasari ophield, nam Buschkens onmiddellijk het besluit om, gebruik makende van het maanlicht, 's nachts met een peloton infanterie derwaarts te gaan en den vijand te overvallen. Maar deze toonde zich te goed op eigen veiligheid bedacht, want toen Buschkens te Wanasari aankwam, bleek het, dat de muitelingen bereids waren afgetrokken en wel naar Kotawinangoen, 4 paal ten zuid-oosten van eerstgenoemde dèsa. De Majoor zette nu zijn tocht in de aangewezen richting voort, bereikte Kotawinangoen, doch vond ook daar de veiligheidsmaatregelen des vijands zoo goed getroffen, dat er van een overvalling geen sprake kon zijn. Slechts twee man van de bende kon men gevangennemen, slechts één geweer bemachtigen. Het doel van den marsch was dus niet bereikt; wel had men ervaren, dat de vijand zich niet gaarne aan de kansen van een gevecht wilde blootstellen.

Nog denzelfden nacht aanvaardde de Majoor den terugtocht naar Pandjĕr, waar hem daags daarop het bericht bereikte, dat de vijandelijke Toemĕnggoeng Sastrawinata zich met 40 volgelingen te Kalipoetih ophield en voornemens was het Lĕdoksche te verontrusten, omdat hem daartoe door drie Rangga's het verzoek was gedaan. Onverwijld gaf de Maj[r]. Buschkens van deze tijding kennis aan zijn collega Michiels met wien de communicatie sinds eenige dagen behoorlijk geregeld was.

Den 25[en] rukte Buschkens uit naar de zijde van Botjor even ten zuiden van Karanganjar, waar de Toem[s]. Banjakwĕdi en Kĕrtabahoe zich hadden vereenigd. Deze tocht had al even weinig resultaat als de vorige; de vijand was reeds weder verdwenen en had zich naar de dèsa Karanganjar begeven. Buschkens, den marsch naar die dèsa voortzettende, vond daarin slechts een

paar achtergelaten paarden en een geweer. Aangezien uit de houding der muitelingen voldoende gebleken was, dat zij geen aanvallend optreden in den zin hadden, keerde de colonne nog denzelfden namiddag naar Pandjĕr terug.

Daar trof de Majoor dadelijk voorbereidende maatregelen, om zoo krachtig mogelijk tegen de benden in het oosten te kunnen ageeren, zoodat reeds den 30^{en} Juni met een belangrijke macht kon worden uitgerukt. Aan dezen tocht, ondernomen naar de omstreken van Kotawinangoen en Sĕroeni, waar de muitelingen zich veelal gedurende den dag ophielden om 's nachts veiligheidshalve van verblijfplaats te veranderen, namen de detachementen van Buschkens en Colson en de nieuw opgerichte barisans deel. Reeds den eersten dag sabelde de cavalerie in een treffen bij Kotawinangoen een tiental muitelingen neder, waaronder ook de als invloedrijk bekend staande Ingébei Djajawikrama, en maakte zij een aantal blanke wapens buit. Twee dagen later ontwaarde men den vijand nabij Oengaran, ten oosten van Kotawinangoen; tot een gevecht kwam het toen echter niet, wijl de muitelingen er wel voor zorgden op een eerbiedigen afstand van de onzen te blijven.

Gelukkiger dan de geregelde troepen was de Roma'sche barisan onder Toem. Sindanĕgara, welke, in vereeniging met die van Tĕgal, een bende, die uit het gebergte wilde débouchéeren, nabij de dèsa Banjaran, niet ver van Sĕroeni, versloeg en 700 patronen op haar buit maakte. Ook de Toem. Bratadiningrat gaf de ondubbelzinnigste bewijzen, dat hij onze zaak de zijne rekende en weinig gesteld was op 's vijands bezoeken in zijn gebied, het Pandjĕrsche. Hij overschreed in zijn ijver echter de grenzen der voorzichtigheid, door op het bericht, dat de muitelingen, die onder het hoofd Sandragĕni uit Lĕdok naar Sadang-Loning heetten opgerukt te zijn, tegemoet te snellen. De Majoor, die hiervan eerst hoorde, toen de Toem. reeds op marsch was, was, hoewel hij zulks opzettelijk niet toonde, weinig met deze handeling ingenomen, omdat hij, de slechte bewapening en geringe geoefendheid der barisan kennende, voor haar een échec tegen de in den krijg geschoolde muitelingen duchtte. Gelukkig kwam het niet tot een treffen en kon Buschkens der barisan de teleurstelling van een terugroepen besparen, omdat Michiels hem juist het verzoek had gedaan, in de richting van Sadang-Loning een beweging te maken. Hij begaf zich dus den 5^{en} met een colonne, sterk 50 Madureezen, wat volk van Tĕgal en eenige barisans van Kĕrtanĕgara en Banjoemas naar Binangoen boven Ploendjaran, het door Michiels gewenschte rendez-vous. Ter laatstgenoemde plaatse aangekomen, ontving Buschkens bericht, dat zich te Sadang-Loning een bende muitelingen genesteld had, wat hem deed besluiten, reeds den volgenden dag derwaarts op te rukken. De Toem. Bratadiningrat wist den Majoor echter te overtuigen, dat tegen dit besluit ernstige bezwaren bestonden,

waarom de opmarsch voorloopig werd uitgesteld. Maar ook op het laatste besluit moest Buschkens terugkomen, toen Michiels hem schriftelijk de noodzakelijkheid van den marsch naar Sadang-Loning had betoogd. Zoo brak de colonne dan den 8[en] van Pasanggrahan op en bereikte zij nog denzelfden dag het doel van den tocht. In de dèsa trof men den vijand, 80 à 100 man, niet meer aan; hij was reeds gevlucht en slechts een paar muitelingen, die tot de wachthebbenden behoorden, vielen den onzen in handen.

Lang verbleef Buschkens met zijn colonne te Sadang-Loning niet, daar hij dit volmaakt onnoodig oordeelde. Van den vijand bemerkte men niets meer en het bericht als zoude hij te Lamoek zijn, kwam den Majoor te recht zeer onwaarschijnlijk voor, omdat door een officier, die een detachement van Kaliwira naar Kalidadap had geleid, gerapporteerd was, dat op den marsch niets van den vijand was ontwaard. Hij gaf dan ook aan den Opperbevelhebber kennis, dat hij den 12[en] Juli van Sadang-Loning wenschte terug te keeren en dat hij dien datum te Binangoen, den 13[en] te Pandjĕr hoopte te zullen aankomen, om zich daar bezig te houden met de verdrijving der muitelingen uit de omstreken van Oengaran, waarheen zij, na door Cleerens den 2[en] t.v. geslagen te zijn, waren geweken.

Intusschen was maar al te zeer gebleken, hoe juist de Majoor over de waarde van de Pandjĕrsche barisan had geoordeeld. Die barisan toch had den 3[en] de muitelingen bij Sadang-Loning aangevallen en met succès, doch de vijand op zijn beurt had haar den volgenden dag aangegrepen en tot nabij Binangoen teruggedreven. Daar had de colonne van Buschkens haar opgenomen. „Tijdig en hard loopen", zoo schreef de Majoor, „had den 3[en] de muitelingen, den 4[en] de onzen voor elk verlies behoed" (¹).

LĔDOK GEDURENDE MEI, JUNI EN JULI 1828 EN BAGĔLEN GEDURENDE JULI VAN DAT JAAR.

In Lĕdok was de toestand omstreeks 1 Mei 1828 niet ongunstig te noemen, al bleef ook daar nog veel te wenschen over. Nog steeds toch liet zich de invloed der Toemĕnggoengs Kĕrtasinoewan en Mangkoenĕgara — zoo noemden Iman Moesba en Mas Loerah zich — gevoelen en moest men op nieuwe aanvallen van hun zijde bedacht zijn. Maar de troepenmacht in dit militaire district was gedurende de laatste maanden, zij het ook zonder voorkennis van den Opperbevelhebber en begrijpelijkerwijze tot diens ontevredenheid, versterkt. Ook was Michiels van zijn zware ziekte hersteld en einde April weder in zijn oude functie getreden, terwijl de controleur van Soebah en de Regent van

(¹) Buschkens aan De Kock. Sadang Loning, 11 Juli 1828. (Arch. Gen. Staf).

Batang de benden, die in de tweede helft van April Soerdja aangevallen en zelfs Wĕlèri bedreigd hadden, een lesje gegeven en hen tot nabij Pagĕrgoenoeng teruggejaagd hadden.

De 7e mob. col. en een deel van het 2e Baton. der Exp. Afd., welke met eenige barisans het landschap occupeerden, waren verdeeld over het hoofdkwartier te Wanasaba, de postĕn Batoer, Sérang en Binangoen, nabij het Diënggebergte; verder over de posten Blèbèran, Kalibĕbĕr, Kĕrtĕg, Kaliwira en Karangmalang, terwijl meer naar het westen een compagnie pradjoerits, bijgestaan door hulptroepen, den hoofdweg in Karangkobar en Djabarangkah beveiligde.

Ziekte was gedurende den regentijd ook in dit gewest onze grootste vijand geweest. Had men echter eenmaal gunstiger weder, dan mocht verwacht worden, dat het met den gezondheidstoestand ook beter zou gaan en men tot een algemeen en krachtig optreden in staat zou zijn, te meer omdat er op nieuwe versterking gerekend kon worden. Den 30en April toch was, zooals de Kol. Beurlin, Comdt. der 3e G. M. A., aan den Opperbevelhebber berichtte, te Soerabaja een detachement van 100 man en eenig kader, behoorende tot het 1e Baton. der 20e Afd., onder den 2en Luit. Van Poppel (1) met bestemming naar Sĕmarang scheep gegaan, welk detachement, gedebarkeerd zijnde, den last ontving, om zich via Sĕtjang en Kĕrtĕg naar Wanasaba te begeven. Den 14en kwam het daar aan. Aan troepen mangelde het den Majoor Michiels omstreeks dien tijd dus niet, doch veel later had deze laatste versterking ook niet moeten komen, want juist vóór van Poppel's komst, waren van den Rest. van Pĕkalongen zeer ongunstige berichten ingekomen omtrent hernieuwde agressie der muitelingen. Wel bleek de tijding, welke Michiels den 13en kreeg, als zouden een 600 tal muitelingen voornemens zijn, langs Sérang in Kĕdoe te vallen, onjuist, maar nog geen week later rapporteerde de postcommandant van Batoer, Luit. Wiggers, dat Iman Moesba en nog twee andere Toemĕnggoengs zich aan het hoofd van 150 muitelingen in de dèsa Pringapoes in het Kali-bĕbĕrsche ophielden. Wiggers' mededeeling werd bevestigd door den Rest. van Kĕdoe, wien door den Regent van Tĕmanggoeng was gerapporteerd, dat de dèsa Lĕngkong, eveneens in bovengenoemd district, aan 500 opstandelingen tot verblijfplaats strekte. Hoewel niet geheel met elkander overeenkomende, lieten deze berichten toch geen twijfel over, of een vrij aanzienlijke macht slechtgezinden hield zich in Kalibĕbĕr op. Dit was Michiels voldoende om

(1) Van Poppel, Alphons, Arnoldus, Geb. 9 Oct. 1801 te Budel (N.-Brabt.). Als Adjt. O.O. naar Indië, Maart 1826. — 2e Luit., 16 Juli 1827. — 1e Luit., Febr. 1834. — Kapt., 16 Jan. 1837. — Tweejarig verlof, Sept. 1839. — Aan boord overleden, 11 Nov. 1839.
Veldtochten 1827 t/m 1830. — op Java; 1837 en 1838. Sum.' Westkust. — Java-Medaille.

den Luit. Wiggers van Batoer naar Sérang te zenden, opdat den vijand zou worden belet een inval in het Lĕmpoejangsche te doen. Om 's vijands voornemens met des te meer zekerheid te verijdelen, zond Michiels den Luit. Boeren (¹) met de pradjoerits van Magĕlang (welke op last van den Opperbevelhebber weder ter beschikking van den Res^t^. van Kĕdoe moesten gesteld worden) en 20 infanteristen naar Pĕgadèn en verstrekte hij aan Wiggers de opdracht, om voor een doelmatige communicatie tusschen Magĕlang en Sérang te zorgen. Op deze wijze was het accès voldoende verzekerd en dus het gevaar voor een inval in de noordelijke districten van Kĕdoe afgewend.

Dit gevaar was, het bleek weinige dagen later, inderdaad ernstig te duchten, al meende de Res^t^. van Pĕkalongan, Holmberg de Beckfeldt, slechts met een bende kètjoes te doen te hebben. Het dient echter gezegd, dat 's vijands handelwijze werkelijk eenige overeenkomst vertoonde met het optreden van die benden, welke, in stede van de zaak der muitelingen te dienen, slechts hun voordeel met de troebele tijden wilden doen. Zoo werden in den nacht van den 27^en^ een paar huizen in de dèsa Batoer in de asch gelegd en eenige goederen aan de bevolking ontroofd, terwijl de ter hulp gesnelde pradjoerits van Batang voldoende waren, om de bende overhaast naar de woeste bosschen van het Prahoegebergte te doen vluchten. Minder succès had een afdeeling van dit korps pradjoerits, welke den volgenden nacht met de muitelingen in handgemeen kwam en op de vlucht werd gedreven, nog voordat eenig verlies geleden was.

Intusschen was Wiggers, gevolg gevende aan Michiels' last, naar de Kĕdoe'sche grens opgerukt en den 27^en^ te Gĕdangan aangekomen. Hij liet, toen hij bericht had gekregen, dat de muitelingen noordwaarts stonden, te Gĕdangan een inl. Luitenant met 24 pradjoerits achter en spoedde zich in den ochtend van den 28^en^ met 10 Europeanen en 35 pradjoerits in de aangeduide richting, waar de vijand een sterke positie had ingenomen. Na een gevecht, waarin Wiggers drie gewonden kreeg, werd de vijand uit zijn zeer moeilijk te beklimmen stelling verdreven, doch niet vervolgd, omdat Wiggers' manschappen na den zwaren marsch en het niet minder vermoeiende gevecht geheel uitgeput waren. Ook bevond zich te Pĕgadèn een afdeeling pradjoerits onder een inl. Kapitein en van dezen verwachtte Wiggers, dat hij eveneens naar Sĕgandoel (²) zou oprukken. Dit gebeurde dan ook, doch te laat, want de muitelingen hadden reeds gelegenheid gevonden, zich weder

(¹) Boeren, Jacobus, Geb. 18 Aug. 1797 te Tilburg. — Fuselier, Oct. 1814. — Naar O.-I. Oct. 1815. — Korpl. 1818. — Serg^t^., 1 Dec. 1821 — 2e Luit., 24 Nov. 1824. — 1e Luit., 17 Sept. 1832. — Overleden te Sĕmarang 1835.

(²) 2 paal ten noordwesten van Moentoeng.

in het Prahoegebergte te werpen. Het gevecht, waarin o.a. ook de Děmang van Sérang, die zich zeer flink gedragen had, gewond werd, was dus in 's vijands nadeel beslist, maar het voordeel door de onzen bevochten mocht niet meer dan twijfelachtig heeten, al was 's vijands verlies zeker grooter dan het onze (1).

Wiggers, die onmiddellijk na afloop van het gevecht aan den Děmang van Batoer had doen weten, dat hij van hem bericht wachtte omtrent de juiste plaats, waarheen de muitelingen zich hadden begeven, marcheerde den 29en naar Binangoen, 7 K.M. ten zuiden van Batoer, alwaar zich 300 muitelingen bevonden, die het voornemen hadden in het Karangkobarsche te vallen. Deze geruchten waren het, die Holmberg er toe brachten, den Rest. van Sěmarang een versterking met eenige militaire macht te vragen. Op mondeling verzoek van die autoriteit aan den Majoor De Meijer, die, bij afwezigheid van den Overste Gey, tijdelijk het bevel over de 2e Gr. Milt. Afd. voerde, werd de 2e Luit. De Sturler met een detachement, bestaande uit een Adjt. O. O., 10 Europeanen, 40 Inlanders, 12 cavaleristen en 12 djajèng-sěkars, naar Kěboemen, in het noord-oosten van Pěkalongan, gedetacheerd. Te Sěmarang bleven toen nog slechts beschikbaar 36 fuseliers van verschillende landaarden en korpsen, 24 artilleristen, 12 huzaren en 35 djajèng-sěkars, en zeker zou de Wd. Afd.-Comdt. dan ook aan de aanvrage niet zoo spoedig hebben voldaan, ware deze niet zoo klemmend geweest.

Terwijl Luit. Wiggers op de noordelijke grenzen de handen vol had, vertoonde zich in het zuiden, in Lěbak nabij Kaliwira, waar de Majoor Michiels toenmaals verblijf hield, een 300 man sterke bende, die hare pogingen, om de bevolking voor haar zaak te winnen, aanvankelijk met goede resultaten beloond zag. Deze bende werd nog versterkt met die muitelingen, welke door den Majoor Buschkens uit Bagělen in noordelijke richting waren opgejaagd. „Zij kunnen", zoo schreef Michiels aan den Opperbevelhebber, „hier wel een nieuw pak oploopen, maar dit zou tot bewijs strekken, dat wanneer westelijk in de Bageleen door de 8e colonne en door de 7e wordt gewerkt zonder te voren dit land en andere tusschen beide gelegene te hebben gezuiverd, de vijand, verslagen of niet, ons steeds zal omdraven en in onze eigen landen verontrusten" (2).

---

(1) Wiggers aan Michiels. Gědangan, 29 Mei 1828. (Arch. Gen. Staf).

Zoo gunstig als Wiggers zich uitliet over de pradjoerits van Pěgadén, zoo ontevreden toonde hij zich over die van Batang, waarmede hij, zooals hij berichtte, „niets kon uitvoeren".

Dit oordeel werd door Holmberg niet gedeeld. Weinige weken later vielen er tusschen Wiggers en den Regent van Batang onaangenaamheden voor, waarin de Resident 's Regents zijde koos. Zie blz. 286.

(2) Michiels aan De Kock. Kaliwira, 1 Juni 1828. (Arch. Gen. Staf).

Wij wezen er reeds op, dat Michiels het werken zonder onderling verband zeer betreurde, en deden tevens zijn aan De Kock ontwikkelde inzichten kennen. Dat zonder stelsel opzoeken en vervolgen der vijandelijke benden, was waarlijk ook meer geschikt, den vijand in de kaart te spelen dan om hem blijvend nadeel te berokkenen. Immers, de ontberingen en vermoeienissen, welke onze overwinningen — als men de resultaten van de met min of meer voordeeligen uitslag bekroonde gevechten al zoo noemen mag — vonden veelal geen équivalent in het nadeel den vijand toegebracht. Steeds wisten de muitelingen het gevecht af te breken, als de voortzetting daarvan hun geen heil geloofde, om weinigen tijd later het spelletje, hetzij op dezelfde plaats, hetzij elders, opnieuw te beginnen. Hiertoe waren zij in staat, zoolang het hun mogelijk bleef, aan de eene mobiele colonne te ontkomen zonder een andere in handen te vallen. Daarin wijziging te brengen, was Michiels' streven; vandaar zijn aandringen op het ageeren van Buschkens' troepen niet slechts in zuiver oostelijke, doch ook in noord-oostelijke richting nl., in die van Sadang-Loning.

Al spoedig bleek, dat de bende, die zich nabij Lĕbak, ten zuid-westen van Kaliwira ophield, hoewel ruim 300 man sterk, toch weinig te vreezen was, daar zij in haar optreden slechts geringe voortvarendheid aan den dag legde.

Eerst in den nacht van den 3[en] op den 4[en] Juni verontrustte zij onzen post te Koeripan, 6 paal recht oostelijk van Lĕbak, den volgenden nacht herhaalde zij tot twee malen toe hare pogingen, doch beide nachten was een flink onderhouden geweervuur en een enkel schot uit den vuurmond reeds voldoende, om de aanvallers af te wijzen.

Aan de grenzen van Pĕkalongan was de toestand nog altijd van dien aard, dat men al zijn krachten moest inspannen, om de muitelingen de baas te blijven. De Resident had het noodig geoordeeld, in persoon kennis te nemen van wat er voorviel en desnoods de leiding der zaken op zich te nemen. Hij zou daartoe reeds eerder zijn overgegaan, als niet een in het laatst van Mei gehouden onderzoek hem aan zijn gewest gebonden had.

Het betrof een samenzwering door zekeren Mas Singawangsa, en zijn broeders, Singamĕrta en Kjahi Rowĕk gesmeed, met het doel de bevolking van het district Bandar in opstand te brengen. De drie genoemde inlanders waren voor Holmberg geen vreemden, want reeds in de maand December 1827 waren zij betrokken in een soortgelijke onderneming, welke, op touw gezet door Kjahi Mangkoewati, gelukkig nog tijdig ontdekt en verijdeld was kunnen worden.

Omstreeks denzelfden tijd, dat deze onruststokers onschadelijk werden gemaakt, liet de Res[t]. van Pĕkalongan, bij wijze van politieken maatregel, ook zekeren Hadji Sakaboedin arresteeren. Deze persoon, die reeds van af

het begin der onlusten als kwaadwillig bekend stond, had, toen Iman Moesba en Mas Loerah in het Karangkobarsche onrust stookten, zich aan hun zijde geschaard en vooral in Këboemen en Sélakaton getracht de bevolking tegen ons op te ruien. Hij werd ter verbanning voorgedragen, omdat men zijn invloed als zeer gevaarlijk beschouwde. De Kock nam op Holmberg's voorstel geen beslissing, maar liet deze aan den Commissaris-Generaal over.

Toen nu Holmberg den 11[en] Juni 's avonds bericht had gekregen van den Controleur der landelijke inkomsten te Batoer en van den op dat oogenblik eveneens daar vertoevenden Luit. Wiggers, dat een aanzienlijke macht muitelingen door een Pang. en vele Toem[s]. aangevoerd, zich nabij de grenzen van Karangkobar ophield, besloot hij zelf derwaarts te vertrekken, vooral ook omdat Wiggers had medegedeeld, dat zijn troepen zeer waarschijnlijk te zwak zouden blijken, om den vijand het overschrijden der grenzen te beletten. Holmberg nam met de meeste voortvarendheid de maatregelen, waardoor het gevaar gekeerd zou kunnen worden. De Regent van Batang, die met zijn barisan te Klawèn (?) stond, kreeg bevel, zich met het grootste deel daarvan te Batoer met Wiggers te vereenigen en het andere deel via Dolok naar Sérang te zenden, om er de bezetting te versterken. Het laatste was niet minder noodig dan het eerste, want Sérang was als het ware dé sleutel van de residentiën Kĕdoe, Sĕmarang en Pĕkalongan en behoorde dus, wat het ook kosten mocht, behouden te blijven. Daar de Luit. Wiggers echter een goed gedeelte van het garnizoen aan zich had getrokken en er mede naar Batoer gemarcheerd was, verdiende het zeker aanbeveling Sérang te versterken. Om Klawèn niet onbezet te laten, deed Holmberg de pradjoerits, die te Sélakaton lagen, daarheen oprukken, terwijl hij tevens aan den Comd[t]. der 2e Mil. Afd. verzocht, om Wiggers' colonne met eenige infanteristen aan te vullen, wijl genoemd officier van zijn onmiddellijken chef geen hulp had te verwachten: Michiels toch was omstreeks dit tijdstip op marsch om in het zuiden van Lĕdok een militaire vertooning te maken!

Ook van Sĕgaloeh, waar de 2e Luit. Louchaert [1] met een afdeeling gelegerd was, kon geen hulp worden verzocht, want Louchaert was op Sadang-Loning gedirigeerd en had zijn post moeten overlaten aan de zorgen van een twintigtal gewapende dèsalieden.

Onwillekeurig vraagt men zich af, wat Michiels toch wel bewogen mag hebben om, terwijl aan de noordelijke grenzen nog gevaar dreigde, niet alleen

---

[1] Louchaert, Jaeques, Geb. 25 Febr. 1795, te S[t]. Nicolaas. — Soldaat, April 1814. — Serg[t]. Maart 1815. — Adj[t]. O.O., Mei 1823. — 2[e] Luit., 5 Mei 1825. — Te Batavia, Jan. 1827. — 1[e] Luit. Dec. 1832. — Gepens., 20 Febr. 1835. — Veldtochten: Waterloo. — Java. — R. M. W. O. 4[e] kl., 10 Maart 1831. — Java-Medaille.

zelf met een deel zijner macht een excursie naar het zuiden te maken, maar ook Louchaert weg te nemen van Sĕgaloeh, om hem naar Sadang-Loning te zenden, waar Buschkens desnoods alleen wel in de bezetting had kunnen voorzien, althans wel zoolang als met het oog op de gebeurtenissen aan de noordelijke grenzen noodig zou blijken? Die vraag is te meer gewettigd, omdat Michiels zelf een langzaam voorwaarts gaan bepleit had en daarvan goede vruchten dacht te plukken, mits de toestand in den rug verzekerd was. Holmberg was dan ook niet weinig ontstemd over de wijze, waarop men zijn grenzen à l'abandon liet, maar zocht daarvan in hoofdzaak de schuld bij den Comdt. der 2e Mil. Afd., over wien hij zich als volgt bij den Opperbevelhebber uitliet: „Dat ik daarom niet kan goedkeuren, dat nu sedert twee maanden tweemaal troepen van Samarang zijn aangevraagd, om de districten Keboemen en Selakaton te bezetten en deze op (de) schijnbare rust en (het) vermoeden, dat de vijand ver af was, telkens heeft laten teruggaan, zoodat op het oogenblik, dat men het nuttigste gebruik ervan zoude kunnen maken — zijnde dit juist nu het geval — de troepen niet voorhanden zijn. Vermeenende ik onder gunstig welduiden, dat de Commandant der 2e Groote Militaire Afdeeling mij had dienen te hooren voor en aleer hij de troepen van Selakaton liet terugkomen" (1).

Blijkbaar was men dus gewend, althans in de het oorlogstooneel begrenzende gewesten, zich over wijzigingen in de dislocatie, buiten bemoeienis van den Opperbevelhebber onderling te verstaan, een gewoonte, die uitzondering behoorde te zijn en als zoodanig hoogstens een enkele maal door dringende omstandigheden geboden had kunnen worden. Zoolang echter de rust in de strandgewesten niet afdoende was ingetreden en zij dus als deeluitmakende van het oorlogstooneel beschouwd konden worden, behoorde de beschikking over de in die gewesten aanwezige strijdkrachten uitsluitend aan het Hoofdkwartier. Welke afmetingen dat eigendunkelijk optreden van bestuurs- en van afdeelingshoofden nemen kon, werd reeds eerder opgemerkt, en ook, dat Gen. De Kock telken male daarover zijne ontevredenheid uitte. Hij had dit wellicht krachtiger kunnen, zelfs moeten doen, doch men verlieze niet uit het oog, dat de Com. Gen. den lageren ambtenaren, zeer ten nadeele van De Kock's prestige, meer dan eens het voorbeeld heeft gegeven. Wij komen hierop te goeder plaats terug.

Wat overigens de juistheid betreft van het verwijt, dat Holmberg uit de pen was gevloeid, merken wij op, dat de Comdt. der 2e Mil. Afd. geheel in den geest had gehandeld van den Opperbevelhebber, die o.a. den 1en Mei een sterkteopgave van het garnizoen van Sĕmarang had opgevraagd, ten einde te kunnen

(1) Holmberg aan De Kock. Pĕkalongan, 12 Juni 1828. (Arch. Gen. Staf).

nagaan, of daarvan een gedeelte kon worden gemist, om aan de behoefte aan troepen op het oorlogsterrein tegemoet te komen. Die opgave had 's Generaals verwachtingen teleurgesteld; duidelijk was daaruit gebleken, dat het den Afd.-Comdt. moeilijk zou vallen, aan des Opperbevelhebbers wenschen te voldoen, tenzij de aanwezigheid van den Ritmeester Borneman te Këboemen niet langer noodig was. Toen de berichten door dien officier en de controleurs Daendels en Levyson ingediend, dan ook van dien aard waren, dat tot het inrukken van bedoeld detachement besloten mocht worden, ging de Overste Gey daartoe onverwijld over, zoodat hij nu in staat was een door Generaal De Kock begeerd detachement infanterie naar Magëlang te zenden.

Had de genoemde militaire autoriteit uitsluitend op Holmberg's wenschen acht willen slaan, dan zou het in reserve houden van een detachement, gereed om te allen tijde nabij de Pëkalongansche grenzen op te treden, natuurlijk noodig zijn geweest, maar dit was een weelde, welke met het oog op den toestand op andere deelen van het oorlogsterrein volstrekt niet verantwoord was.

Intusschen, Holmberg was er niet de man naar om bij de pakken te gaan neerzitten. Het gevaar, dat Sérang bedreigde, moest worden afgewend en daarom dirigeerde hij Luit. Wiggers met een afdeeling infanterie en 70 pradjoerits via Tëlaga naar het Kalibëbërsche. Geen vijand ontmoetende, zond deze te Wanasaba gekomen zijn colonne onmiddellijk naar Sérang terug.

Van den Dëmang van het Ooster-district van Karangkobar, Mas Rangga Mangoediwiria, die Wiggers op diens tocht had vergezeld en van Wanasaba via Sérang naar Batoer was teruggekeerd, vernam de Resident, dat de muitelingen zich niet aan die colonne hadden vertoond, doch dat hun aanwezigheid in het bezochte district wel was gebleken uit de vele ontruimde bivakplaatsen; dat de dèsa's, welke men had gepasseerd, alle door de bevolking waren ontruimd, hetgeen tot dusverre in deze streken nog niet was voorgekomen; en dat de vijandelijke bende, op 300 man geschat, onder Iman Moesba en Mas Loerah in de dèsa Goenoeg Toegël (¹) heette verzameld te zijn.

Weinige dagen na de terugkomst van bovengenoemden Dëmang te Batoer, kwam Luit. De Salis daar met een detachement van 12 Europeanen, 38 inlanders en 10 djajèng-sëkars aan, terwijl Luit. Wiggers zich van Wanasaba weder naar Sérang begeven en op Holmberg's last de bezetting van Lëngkong, uit slechts 13 pradjoerits bestaande, versterkt had.

Hetzij dat de muitelingen zich niet in staat achten, het voornemen om Sérang af te loopen en in Këdoe te vallen uit te voeren, hetzij dat zij nimmer zulk een plan gekoesterd hadden, zeker is het, dat de vijand dien post zelfs

(¹) Zie noot blz. 279.

niet bedreigde, zich integendeel vrij kalm hield en weldra het door hem verontrustte gebied ontruimde. Alvorens daartoe echter over te gaan, werd de in het oosten van Karangkobar gelegen dèsa Goenoeng Toegĕl in de asch gelegd, doch de bende, welke dit deed, scheen zoo onbeduidend te zijn geweest, dat de te Tĕlaga gelegerde barisan voldoende was geweest om haar te verjagen. Blijkbaar was toen reeds, den 17[en] Juni, 's vijands macht aan het verloopen, want vier dagen later kon Holmberg aan den Opperbevelhebber berichten, dat: „op dit oogenblik nergens verzamelingen van muitelingen te zien zijn, dat Iman Moesba naar Seroeni (Bagĕlen) is vertrokken, alwaar hij door den muitenden Toem. Radèn Sosrowinoto, zoon van wijlen Pang. Ario Blitar, is geroepen geworden en dat hij achtergelaten heeft twee hoofden met eenig kwaad volk om in zijn afwezigheid de Karangkobarsche dessas op de grenzen gelegen, des nachts te verontrusten, hebbende zij in den vroegen ochtend van den 17[en] de dèsa G. Toegel bijna geheel in de asch gelegd".

„Mas Loerah is van Tegalsari naar Kedoe teruggezonden, alwaar hij zich met weinig volk verborgen houdt" (¹).

Diezelfde brief leert ons nog, dat de Resident spionnen had uitgezonden, om de verblijfplaats der hoofden op te sporen, en verder, dat Iman Moesba het had doen voorkomen, alsof hij geneigd was in onderwerping te komen, doch, dat in zijn beloften weinig vertrouwen was gesteld. Ook zou Michiels het plan hebben gevormd, om de troepen aan de Pĕkalonganshe grenzen gelegerd te verzamelen en ze daarna in hun geheel aan te wenden tot het verdrijven van de nog achtergebleven muitelingen. Dit plan werd werkelijk uitgevoerd; van den vijand was echter niets te bespeuren en overal heerschte de meest volkomen rust, zoodat met reden mocht worden aangenomen, dat de muitelingen inderdaad naar elders waren getrokken.

Ten einde de rust zooveel mogelijk te verzekeren en de oostelijke en zuidelijke grenzen van Karangkobar tegen strooperijen te beschermen, oordeelde Michiels het noodig, nabij de dèsa Manggis, waar de meeste voetpaden van het ten westen van Wanasaba gelegen gebergte samenliepen, een post te vestigen.

De onrustige beweging, waarvan Holmberg zich zulke ernstige gevolgen had voorgesteld, was dus, dank zij de tijdig daartegen genomen maatregelen, met een sisser afgeloopen. Luit. De Salis kon met zijn pradjoerits naar Sĕmarang terugkeeren, zijn infanteristen werden bij Michiels' krijgsmacht ingesmolten. De Majoor had onder nadere goedkeuring dit besluit genomen, omdat „de ziekten mijne onderhebbende macht zoodanig hebben doen versmelten, dat eene versterking mij hoogst noodig voorkwam" (²).

(¹) Holmberg aan De Kock. Pĕkalongan, 21 Juni 1828, N°. 90. (Arch. Gen. Staf).
(²) Michiels aan De Kock. Wanasaba, 25 Juni 1828, N°. 112. (Arch. Gen. Staf).

Wij kunnen hiermede de gebeurtenissen aan de noordelijke grenzen van Lĕdok voorloopig laten rusten, na nog opgemerkt te hebben, dat Michiels de opdracht ontving, Luit. Wiggers ernstig te onderhouden over de afkeurenswaardige wijze, waarop hij tegen den Regent van Batang scheen te zijn opgetreden en over den minder gepasten toon, welken hij zich in zijn correspondentie met den Resident veroorloofd had. „Het is", zoo schreef De Kock dien hoofdofficier, „mijn ernstig verlangen, dat de officieren de inlandsche hoofden en alle overige inlanders met zachtheid en billijkheid behandelen. Ik weet, dat daarvan te allen tijde, maar vooral thans veel afhangt en het kan in geen geval eenige nuttige strekking hebben, om inlanders met drift en brutaliteit te bejegenen, daar men hen, wanneer zij zulks verdiend hebben, op andere wijze kan doen straffen" (¹).

In dien zelfden brief betuigde de Opperbevelhebber nog zijn ingenomenheid met het plan, de Regenten van Kĕndal en Batang te gebruiken tot het in onderwerping brengen van de twee bekende hoofden der beweging en drong hij er zelfs op aan, dat men niet zou nalaten beide Regenten sterk aan te moedigen, het voornemen ten uitvoer te brengen, wijl zulk een onderwerping, welke de rust in het Lĕdoksche en daarbij gelegen landen zou verzekeren, van groote beteekenis was.

In het zuiden van Lĕdok was de toestand eveneens zeer bevredigend. Michiels, die omstreeks half Juli weder ernstig ziek lag en welhaast opnieuw geëvacueerd zou worden, rapporteerde, dat in het district Kaliwira de stand van zaken steeds beter werd en dat vele dèsa's in het Gowongsche reeds in onderwerping waren gekomen, terwijl die ten westen van Ploendjaran geleidelijk dit goede voorbeeld volgden.

Minder tevreden was Michiels over de barisan van Pĕkalongan, waarbij desertie aan de orde van den dag was. Het stellen van een afschrikwekkend voorbeeld kwam hem ten laatste zoo dringend noodig voor, dat hij, nadat op den 19en en 20en van Wanasaba en Karangmalang tien pradjoerits waren gedeserteerd, een man van genoemde barisan, die zich reeds eens aan desertie had schuldig gemaakt en daarna betrapt was geworden op het ontvreemden van een paar geweren uit het artilleriemagazijn te Wanasaba, voor het front van de onder de wapens gekomen troepen, liet straffen met den kogel „dat er de dood na is gevolgd" (²).

(¹) De Kock aan Michiels. Magĕlang, 17 Juni 1828, No. 1425. (Arch. Gen. Staf).
(²) Michiels aan De Kock. Wanasaba, 22 Juni 1828, No. 111. (Arch. Gen. Staf).

Michiels vroeg en kreeg 's Generaals goedkeuring voor die daad van gestrengheid, welke in het belang van de goede tucht terecht als zeer noodig werd beschouwd.

Terwijl de Majoor Buschkens zich te Sadang-Loning bevond, had Michiels excursiën laten maken naar Kalidadap, Lamoek en de omstreken van Kĕrtĕg, waarbij gebleken was, dat de mindere hoofden van den opstand, die hier en daar de streek verontrustten, langzamerhand hun aanhang zagen verminderen. Onder deze gunstige omstandigheden kon eindelijk uitvoering worden gegeven aan het plan, om verband te krijgen met de troepen in het commandement van Buschkens. Den 18[en] zou de 7e mob. col. over Mĕrdĕn uit het gebergte débouchecren, terwijl Buschkens, inmiddels weder te Pandjĕr teruggekeerd, ten einde 's vijands aandacht tot zich te trekken en daardoor den marsch der 7e col. gemakkelijker te maken, twee dagen te voren tot nabij Kotawinangoen of Oengaran zou oprukken, en Colson, die te Pĕtanahan stond, eveneens een voorwaartsche beweging tot Ambal, zou laten uitvoeren. De Roma'sche barisan, versterkt met een peloton Tĕgaleezen, zou van Kĕmit opbreken, om de beweging der beide colonnes in den rug te steunen.

Alvorens de bewegingen van de 7[e] en 8[e] colonne te volgen, zij medegedeeld welke maatregelen er door het Hoofdkwartier getroffen werden, om de nadeelen uit Michiels' vertrek van het oorlogsterrein voortspruitende, zooveel mogelijk te neutraliseeren. Uit die maatregelen sprak de grootste waardeering van dien ijverigen en kundigen hoofdofficier. De Kock toch schreef den Majoor, die zich tot herstel van gezondheid naar Sĕmarang en Pĕkalongan mocht begeven, dat het hem aangenaam zou zijn, als Michiels de zaken zijner colonne en van die in Lĕdok zooveel mogelijk bleef besturen en dat het bevel daarover derhalve niet op een ander zou overgaan, „zullende alleen omtrent dat, wat spoed vereischt door den U in rang opvolgenden officier bij de colonne de bevelen van hier moeten gevraagd worden" (¹).

Tegen deze beschikking bestonden op het oogenblik, dat zij genomen werd, geen practische bezwaren, omdat de toestand in Lĕdok zich toen zeer gunstig liet aanzien en er zeer veel voor te zeggen viel, de leiding in handen te doen blijven van den man, die in de Lĕdoksche aangelegenheden doorkneed was. Doch weldra zouden veranderingen in dien toestand nieuwe voorzieningen noodig maken. Die thans reeds mede te deelen, ware de gebeurtenissen vooruitloopen. Daarom eerst teruggekeerd tot Buschkens, dien wij de maatregelen zagen bespreken, welke hij dacht te nemen, om de beweging van dat deel der 7e mob. col., dat in Bagĕlen zou débouchecren, te steunen.

(¹) De Kock aan Michiels. Magĕlang, 21 Juli 1828, N°. 1680. (Arch. Gen. Staf).

Den 12^{en} was de Majoor van Sadang-Loning te Pandjĕr-Kĕboemèn teruggekeerd, na van Binangoen de barisan van Kĕrtanĕgara en een deel van die van Banjoemas gedetacheerd te hebben op een voetpad, dat van daar naar Sĕroeni voerde. Dit was geschied, omdat hij bericht had ontvangen, dat de Toem. Kalapakĕling te Kalikadjar volk had verzameld. Reeds den volgenden ochtend kwam het tusschen de bende van dien Toem. en de barisans tot een gevecht, dat in 's vijands nadeel werd beslist, doch waarin Singamĕngala, hoofd van de Banjoemas'sche barisan en twee zijner pradjoerits werden gewond. Een detachement van Pandjĕr-Kĕboemèn naar Sĕroeni gezonden, om zoo noodig den barisans hulp te verleenen, keerde terug met de tijding, dat de rust weder was hersteld.

Minder gunstig, hoewel niet verontrustend, was het bericht, dat eenigen der vijandelijke hoofden, die den 2^{en} tevoren door Kol. Cleerens opgedreven waren, zich te Oengaran en Ambal zouden ophouden. Buschkens was echter overtuigd, dat die benden wel zouden aftrekken, als de 7e mob. col. in Bagĕlen was aangekomen en stelde zich voor ter bevordering daarvan eerlang nabij Tĕlaga een benteng op te werpen.

Ook dacht hij de versterking te Pandjĕr-Kĕboemèn en die te Pĕtanahan wat ruimer te bezetten en had hij naar elk dier posten reeds een 1 K^{r}. laten opvoeren, opdat zij als steunpunten bij de aanstaande beweging in de richting der Bagawanta goede diensten konden bewijzen.

Die voorwaartsche beweging, welke zooals wij reeds bekend stelden, slechts langzaam behoorde te worden uitgevoerd, werd door de van elders verdreven kleine benden weinig bemoeilijkt. Den 18^{en} liet Buschkens, die zich toen niet ver van Wĕdi ophield, een bende uiteendrijven bij Lĕtĕr. Den volgenden dag werd een sergeant met een twaalftal infanteristen en eenige pradjoerits van Banjoemas en een deel van die van Pandjĕr uitgezonden, om de vijandelijke hoofden Kalapakĕling en Sandragĕni uit de omstreken van Pasanggrahan Wètan te verjagen, terwijl Buschkens den Toem. van Poerbalingga met een deel van zijn barisan van Kĕmit naar Pandjĕr deed oprukken, om het garnizoen daar te versterken. De $Comd^{t}$. van Kaliwira kreeg bevel, om, als de sterkte zijner macht dit toeliet, een excursie naar Sadang-Loning te maken. De Kapt. Dusser de Barenne eindelijk, die het naar Bagĕlen afgezonden gedeelte der 7^{e} mob. col. commandeerde en voorloopig onder de bevelen van Buschkens zou blijven, kreeg last, te Ploendjaran stand te houden en daar, overeenkomstig des Opperbevelhebbers wenschen, een versterking op te werpen. Een paar dagen later werd des Kapiteins opdracht in zooverre gewijzigd, dat hij, in stede van onverwijld tot de uitvoering van het werk over te gaan, wachten moest tot Buschkens in persoon de juiste plaats der benteng zou hebben

bepaald. Zoo strekte zich dan van Wanasaba in het noorden tot Ambal in het zuiden een vrij goed aaneengesloten linie van troepen uit, welke, in den rug gesteund door detachementen barisans, langzaam de verspreide benden naar de Bagawanta moesten opdrijven.

Den 20en begaf Buschkens zich naar Tĕrsaba ten N.O. van zijn vorig bivak nabij Wĕdi, om beter in staat te zijn een gunstige plaats voor een versterking bij Plĕmpoejang uit te zoeken, zonder zich daarvoor te ver van zijn kwartier te verwijderen. Op zijn tocht derwaarts kreeg hij den indruk, dat zich slechts weinig muitelingen in de bezochte streek ophielden en dat die er zich nog bevonden, allen bereden waren.

Ook van Colson waren de gunstigste berichten ingekomen; alleen in den nacht van den 19en op den 20en was diens colonne een weinig beschoten.

De opstandeling Kalapakĕling heette naar Sĕroeni te zijn uitgeweken, doch zwanger te gaan van het plan om, zoodra de omstandigheden hem gunstig zouden zijn, weder naar de dèsa's Pasanggrahan (W), Binangoen en Pĕnoenggoelan terug te keeren. Vooral laatstgenoemde dèsa was hem dierbaar, wijl hij daarin thuis behoorde. Buschkens wilde hem de uitvoering van dat plan onmogelijk maken door daar of te Binangoen een versterking te bouwen, vooral ook omdat Binangoen de plaats was, waar de bevolking van Lĕdok met die van Oeroetsĕwoe ruilhandel in tabak en zout dreef, en het dus zaak was, den bezoekers van dien belangrijken pasar bescherming te verleenen.

In den avond van den volgenden dag déboucheerde de colonne van Dusser de Barenne uit het gebergte en marcheerde op Mĕrdĕn aan, waarheen de Majoor Buschkens zich 's anderen ochtends ook begaf, om met den col.-comdt. een gunstig gelegen emplacement voor de te bouwen versterking uit te zoeken. Men vond dit nabij het gehucht Brĕngkol, tusschen Mĕrdĕn en Plĕmpoejang, in een bocht van een klein riviertje. De houding der bevolking, die slechts langzaam naar hare verlaten dèsa's terugkeerde, deed Buschkens vermoeden, dat van die zijde weinig op hulp te rekenen viel en dat de werkzaamheden aan de benteng dus slechts traag zouden vorderen. Onbekend met de artillerie-voorraden in Michiels' commandement en het van belang achtende de versterking bij Plĕmpoejang zoodra mogelijk van geschut te voorzien, richtte Buschkens aan den Opperbevelhebber het verzoek, in ieder geval vast een 2 of 3 ℔r. derwaarts op te zenden.

Over den toestand in West-Bagĕlen liet de Majoor zich gunstig uit. Met Ambal, waar Colson stond, werd de communicatie niet verstoord, evenmin die met de westelijk gelegen posten. In het gebergte zwierven nog wel eenige kleine benden rond, maar aanleiding tot bezorgdheid gaf hun tegenwoordigheid daar niet. Oostelijk van de door zijn troepen bezette linie bevonden zich nog

steeds eenige min of meer aanzienlijke bendehoofden. Hun aanhang was echter gering, maar de vrees, die de bevolking nog voor hen had, maakte het niet wel mogelijk juiste inlichtingen omtrent hun verblijfplaats te verkrijgen.

Nadat de colonne van den Kapt. Dusser de Barenne zich nabij de dèsa Brĕngkol versterkt had, oordeelde Buschkens het raadzaam, weder naar Sarabajan — zoo heette het bivak nabij Wĕdi — terug te keeren en daar een versterking te bouwen, waardoor hij in staat zou zijn, zoo noodig met een deel zijner macht de colonne Colson te steunen, als deze naar Tĕlaga oprukte.

De mogelijkheid, dat Colson eerlang aan die hulp behoefte zou kunnen hebben, bestond inderdaad. De laatste berichten van hem luidden toch, dat het gros der muitelingen zich op eenige palen oostelijk van zijn standplaats had verzameld en dat de beruchte Kalapakĕling alle moeite deed, zich met deze benden te vereenigen. Hij schijnt daarin geslaagd te zijn, want reeds in den namiddag van den 23^{en} rukte de vijand tegen Colson's bivak ten aanval op.

Toen vluchtende dèsabewoners de tijding kwamen brengen, dat de muitelingen in aantocht waren, zond Colson onverwijld den 2^{en} Luit. Maxwell met 35 bajonetten en 15 lansen uit, om hen tegemoet te trekken, terwijl hijzelf, na voldoende maatregelen ter beveiliging van het bivak genomen te hebben, met nagenoeg de geheele nog beschikbare macht en een 1 ℔^{r}. Maxwell's detachement volgde. Deze officier was inmiddels met de voorhoede van de vijandelijke bende handgemeen geraakt en had haar op de hoofdmacht teruggeworpen. Naar Maxwell's schatting was de vijand ongeveer 400 man sterk, w.o. 70 ruiters, en voerde hij een zestal vaandels mede. Hoewel groot in aantal, was zijn tegenstand niet noemenswaardig geweest, want, nadat Maxwell's schutters eenige ruiters in het zand hadden doen bijten, was hij op de vlucht geslagen. Een vaandel, dat van Kamawidjaja, was ons na een hardnekkige betwisting, welke zelfs tot in de rivier was voortgezet, in handen gevallen.

's Anderen daags deed Colson onderzoeken, of de vijand bij zijn vlucht over de rivier nog wapens had verloren; het resultaat was, dat men op den bodem twee geweren vond, welke aan de lansdragende pradjoerits van Poerwakĕrta werden uitgereikt.

Het voorgevallene ten oosten van Ambal gaf den Majoor Buschkens aanleiding, om reeds den volgenden ochtend, den 24^{en}, in die richting een excursie te maken en aan Colson, sedert eenige dagen tot Majoor bevorderd, te gelasten uitvoering te geven aan het reeds gevormde plan, om naar het ruim 7 palen meer oostelijk gelegen Tĕlaga op te rukken. Dit laatste gebeurde echter niet, want toen Buschkens te Ambal was aangekomen, hoorde hij in de richting van Mĕrdĕn een aanhoudend kanonvuur, wat hem deed vermoeden, dat de daar gelegerde colonne Dusser de Barenne in gevecht gewikkeld was. Na zijn

marsch tot even ten oosten van Ambal voortgezet en zich overtuigd te hebben, dat zich slechts een onbeduidende macht des vijands in het zuiden ophield, besloot Buschkens naar Wĕdi terug te keeren en desvereischt Dusser de Barenne van daar te hulp te komen. Reeds vóór Wĕdi was bereikt, zond hem die Kapitein bericht, dat zijn colonne tegen een overmachtige bende stond en dat versterking gewenscht was. Buschkens marcheerde derhalve onverwijld naar Mĕrdĕn door, vereenigde zich er 's avonds met Dusser de Barenne en zond, nadat de nacht zonder eenig bijzonder voorval verstreken was, 's ochtends dien Kapitein ter verkenning uit met opdracht, zich niet te ver te verwijderen, noch zich tot een gevecht te laten verleiden. De muitelingen waren evenwel reeds in opmarsch, om hun aanval te hernieuwen, zoodat de Barenne wel gedwongen was, een gevecht aan te binden. Hij hield dus door een levendig geweervuur den vijand „en échec" tot Buschkens dezen in de linkerflank viel, waarna men hem met vereende krachten op de vlucht dreef. Behalve drie inlandsche soldaten, waarvan een 's anderen daags overleed, was ook de Kapt. Dusser de Barenne, die daags te voren reeds door een matten kogel was getroffen, aan den linkerarm en de rechterhand gewond en daardoor, althans voorloopig, voor den dienst te velde ongeschikt geworden. De Majoor Buschkens wees daarom zijn collega Colson aan, om provisioneel het bevel over dit deel der 7e mob. col. op zich te nemen, wijl hij, en terecht, vermeende, dat de belangrijke taak, welke die troepenmacht nabij Mĕrdĕn te vervullen had, dringend eischte, dat deze onder de leiding bleef van een ouder officier. Ook besloot Buschkens, aan bedoeld detachement der 7e colonne, dat reeds zeer verzwakt was, een deel zijner eigen macht toe te voegen.

Het optreden des vijands bij Mĕrdĕn alle aandacht eischende, oordeelde Buschkens het noodig, zich met het grootste gedeelte zijner troepen van Wĕdi in die richting te verplaatsen en Colson ook derwaarts te laten komen. Daarom nam hij zich voor om, als de waterstand in de kali Gĕbang dit mogelijk maakte, den volgenden ochtend naar Mĕrdĕn op te rukken en liet, „in afwachting van het maken der benteng hier nabij, een vierkanten dikken kerkhofmuur échafaudeeren [1] om in elk geval een point d' appui te hebben en mijne munitie, geschut en bagage achter te kunnen laten, daar ik in het door de dagelijksche regens doorweekte en hier bovendien moerassige terrein slechts één stuk met beide bespanningen zal medevoeren" [2].

Zoo schreef Buschkens in den ochtend van den 26en Juli, doch nog 's avonds van dienzelfden dag meende hij den Opperbevelhebber er op te moeten voor-

---

[1] Échafaudeeren van échafaud = stelling. Waarschijnlijk werd bedoeld het maken van een banket.
[2] Buschkens aan De Kock. Wĕdi, 26 Juli 1828, No. 663. (Arch. Gen. Staf).

bereiden, dat de kali Gĕbang ([1]) zeer waarschijnlijk den volgenden dag ondoorwaadbaar zou zijn en de voorgenomen beweging naar Mĕrdĕn dus uitgesteld zou moeten worden. Colson, die juist van Ambal te Wĕdi was aangekomen en naar Buschkens' overtuiging te Mĕrdĕn dringend noodig was, wist echter het middel te vinden om, in spijt van de daaraan verbonden moeilijkheden, zijn nieuwe standplaats te bereiken, ten einde daar Dusser de Barenne in het bevel over de 7e mob. col. te vervangen.

De toestand dier troepenmacht, reeds door Buschkens als ongunstig beschreven, was inderdaad treurig genoeg en vereischte wel dringend een krachtige hand. Geven wij om dien te leeren kennen het woord aan Colson, die nog onder den verschen indruk, welken hij van dien troep bij eerste kennismaking gekregen had, het volgende aan den Opperbevelhebber schreef: „Aangenaam zou het mij zijn geweest U.E. een voordeelig verslag te kunnen doen over mijne bevinding omtrent het detachement, dat alhier de hoofdmacht der colonne uitmaakt, doch ik heb het in een zoodanigen anti-militairen toestand aangetroffen, dat, zonder den krachtdadigen bijstand van den Majoor Buschkens, commandant der mobiele colonne Nr 8, deze op het welzijn van Z. Ms. dienst een nadeeligen invloed zou gehad hebben".

„Ruim 130 meest ongekleede en vele zieke manschappen staan zonder ammunitie noch een korrel rijst gedurende twee dagen tegenover een talrijken vijand, zonder dat er de minste voorzieningen bestaan, om die ontberingen te lenigen, en, indien het kruid- en vivresmagazijn van de 8e colonne mij niet te hulp was gekomen, had ik gister bij mijne aankomst, den vijand niet kunnen terughouden, noch mijnen manschappen het geringste tot levensonderhoud kunnen verschaffen. Wanneer ik hier bijvoeg, dat èn de fondsen van de colonne èn de officieren van gezondheid afwezig zijn, dan zal ik U.E. een volmaakt denkbeeld mijner gesteldheid alhier kunnen geven door (te zeggen) dat de particuliere beurs der officieren in de dagelijksche behoeften moet voorzien en mijne gekwetste manschappen zonder geneeskundige hulp noch verkwikking aan hunne reeds stinkende wonden liggen te verkwijnen".

„Het lust mij niet naar de oorzaak dezer gesteldheid te gissen, maar ik beschouw het als een strenge verplichting U.E. den waren toestand (aard) mijner bevindingen bekend te maken en (te beloven) dat ik de ijverigste pogingen in het werk zal stellen om in de bestaande gebreken zoo spoedig mogelijk eenige verbeteringen aan te brengen, waartoe ik reeds de in de bentings en andere posten disponibele manschappen naar herwaarts heb ontboden, even-

---

([1]) Ook wel kali Lĕsoeng geheeten.

als een chirurgijn der 2e klasse en den officier-betaalmeester, die mij van Wonosobo een voorraad levensmiddelen moet aanbrengen".

„Ik durf hopen, dat ik mijne begeerte, om den staat der aan mij toevertrouwde troepen te verbeteren, tot stand zal brengen, doch het zou mij aangenaam zijn indien U.E. mij in mijn tegenwoordig bevel geliefde te bevestigen, opdat geen provisioneele opdracht daarmede onvoldoende maatregelen doe ontstaan, die gegeven door veelvuldige (elkaar) opvolgende bevelhebbers, niet dan op het algemeen welzijn der colonne nadeelig kunnen werken" (1).

Ook Buschkens' wensch was het, dat Colson definitief met het bevel der 7e mob. col. werd belast en hij had dan ook reeds in dien geest een voorstel gedaan. De Generaal wilde daarin in zooverre wel treden, dat Colson het bevel zou blijven voeren over dat deel der colonne, dat zich in Bagĕlen bevond; over het andere in Lĕdok achtergelaten deel mocht Colson evenwel niet beschikken, terwijl Buschkens in ieder geval de leiding, ook over Colson's colonne, zou blijven behouden.

Zooals Buschkens wel gedacht had, kon hij den 27en Juli, ten gevolge van de zware regens onmogelijk uitvoering geven aan het plan, om zich, met achterlating van zijn zware bagage op het in staat van verdediging gebrachte kerkhof bij Wĕdi, meer naar de zijde van Colson te Mĕrdĕn te begeven. Toch moest raad geschaft, daar, zooals wij reeds zagen, Colson aan alles gebrek had. Buschkens liet dus een vlot bouwen, dat hem en eenige djajèng-sĕkars reeds den 28en naar de overzijde der rivier bracht en verder werd benut tot het overvoeren van benoodigheden voor de 7e colonne, welke uit Buschkens' magazijnen nog zoo lang voorzien zou worden tot men dit van Kaliwira doen kon.

Te Mĕrdĕn, waar Buschkens èn zich wilde overtuigen, dat al het mogelijke werd gedaan, om de 7e colonne weder in bruikbaren staat te brengen, èn zich met den daags te voren daar aangekomen Radèn Toem. Aron Binang wilde verstaan over de middelen, waardoor de bevolking voor ons gewonnen zou kunnen worden, trof hij het detachement in beteren toestand aan dan hij vermoed had. Colson's krachtige hand zich reeds doen gevoelen; men mocht verwachten, dat die hoofdofficier binnen korten tijd dit troepengedeelte zijn strijdvaardigheid zou hebben hergeven.

Met den Radèn Toem. werd overeengekomen, om zoo spoedig mogelijk met het opwerpen der versterking te Mĕrdĕn een aanvang te maken en aldus de voor dezen tijd van het jaar zeer ongewone regenperiode, welke het uitvoeren van bewegingen ten eenen male onmogelijk maakte, op nuttige wijze te besteden. De Toem., die in persoon de werkzaamheden aan den bentengbouw beloofde

(1) Colson aan De Kock. Mĕrdĕn, 27 Juli 1828, No. 1. (Arch. Gen. Staf).

te zullen leiden, kon den Majoor tot diens voldoening mededeelen, dat zijn hoewel kortstondig verblijf reeds een gunstigen invloed op de bevolking had uitgeoefend. Ook in deze streken viel het verschijnsel waar te nemen, dat het dèsavolk, zoodra het slechts de overtuiging had gekregen, dat wij ons blijvend wilden vestigen, gaarne de zijde der muitelingen verliet, om zich aan de onze te scharen. Deze gezindheid deed Buschkens het beste hopen voor den bouw der versterking bij Mĕrdĕn en voor die nabij Oengaran ([1]), waar hij eveneens een benteng wilde oprichten. „Niettegenstaande onze zwakke macht aan deze zijde, zullen gewis de bentings voltooid en de pogingen des vijands om dit te beletten, verijdeld worden; ik ben te dezen opzichte geheel gerust" ([2]).

Meende Buschkens alzoo redenen tot tevredenheid te hebben, zijn opgewekte stemming werd nog verhoogd door de versterking zijner macht met 3 Luitenants, een ware aanwinst bij het nijpend en bijna chronisch geworden gebrek aan officieren op elk deel van het oorlogsterrein. Twee der pas aangekomen heeren werden aangewezen, om zich te vervoegen bij de colonne, welke tusschen Buschkens' hoofdmacht en het strand ageerde, en zouden daarbij verblijven tot tijd en wijle een Kapitein als commandant kon worden ingedeeld.

Nauw had Buschkens zich de meest hoopvolle verwachtingen van de toekomst gevormd, of zijn vreugde werd hem vergald door tijdingen van andere deelen van zijn commandement ontvangen, welke hem de overtuiging schonken, dat men daar de zaken vrij wat minder gunstig inzag dan hijzelf. De bezorgdheid uit die berichten sprekende, miste, meende Buschkens, allen grond en getuigde z.i. slechts van kleinmoedigheid. Hij achtte het daarom zijn plicht er den Opperbevelhebber van te verwittigen en deed dit in de volgende bewoordingen: „Ik vereer mij U.E. te berichten, dat de Majoor Colson mij heden ter lecture gezonden heeft drie briefjes van den Kapitein Dusser de Barenne en den 2[en] Luit. Louchaert van Ploendjaran en den 2[en] Luit. Hogerlinden van Wonosobo. De beide eersten melden, dat zij bij Ploendjaran de bewijzen gevonden hebben van het nemen van een transport vivres voor Merden bestemd en het verlies daarbij van eenige djajang secars en paarden ([3]), terwijl de laatste

([1]) In den 3[en] Javaanschen Successie oorlog had de Majoor De Clercq op dezelfde plaats waar in dezen krijg Buschkens een versterking wilde oprichten, positie genomen. De Majoor De Clercq was commandant der 2[e] colonne en kwam in den voor ons noodlottigen slag aan de Bagawanta om het leven (12 Dec. 1751). Zie »De derde Javaansche Successie-oorlog" door P. J. F. Louw, blz. 51.

([2]) Buschkens aan De Kock. Wĕdi, 28 Juli 1828. (Arch. Gen. Staf).

([3]) Dit vivres-, munitie- en geldtransport van Kaliwira onder geleide van 11 infanteristen en 10 djajèng-sĕkars afgezonden, werd den 26[en] 's avonds omstreeks 7 uur, niet ver van Ploendjaran door een bende muitelingen overvallen en buit gemaakt. De djajèng-sĕkars, onder wie al dadelijk een paniek schijnt ontstaan te zijn, werden van hunne paarden beroofd en verstrooid. De infanteristen daarentegen wisten zich te redden. Volgens Colson's opgave gingen bij die gelegenheid voor ons verloren behalve de paarden der djajèng-sĕkars, 1980 geweerpatronen, 20 pikols rijst, 4 pikols zout, 5 koeien, 130 kan arak en ƒ 147.75 aan specie.

meldt, dat Iman Moesba in het Ledoksche zoude willen vallen, en eindelijk roepen alle drie officieren: gevaar! gevaar! voor het Ledoksche, terwijl de Luitenant Louchaert, zijnen anderhalfjarigen dienst in het district aanhalende, uitroept nimmer in dien tijd een zoo groot gevaar te hebben gekend en de Kapitein staaft dit met te melden, dat zeker de 7e kolonne naar het Ledoksche zal moeten terugkeeren".

„Deze ellendige correspondentie had op den Majoor Colson heden een oogenblik eene niet aangename sensatie gemaakt en ZEdl. schreef mij heden, dat de 7e kolonne door dit toeval in een akeligen toestand gedompeld was. Ik heb dit zeer eenvoudig toeval te Ploendjaran als van weinig belang beschouwd; het zoude niet hebben plaats gehad, als op mijne orders de Luitenant Louchaert met een klein detachement infanterie bereids aldaar positie had genomen en ten opzichte van het transport-vivres de noodige voorzorgen waren gebruikt, hetgeen mij niet blijkt, daar ik alleen melding gemaakt vind van djajang secars, die in het gebergte waarschijnlijk zijn opgeofferd".

„Ten aanzien der invasie van Iman Moesba, ben ik mede tamelijk gerust, omdat ik mij overtuigd houde, dat de aanzienlijke barisans van Kendal en Batang niet zonder doel in het Ledoksche zijn gebleven. Ik heb in dezen geest den Majoor Colson geschreven, maar kan niet ontveinzen verontwaardigd te zijn over den toon door de officieren, hierboven genoemd, aangeheven" (1).

Het was waarlijk geen te ver gedreven optimisme, dat Buschkens in verontwaardiging bracht over de weinige veerkracht door de bedoelde officieren betoond. De toestand was op het einde der maand Juli zeer zeker niet ongunstig, gaf zelfs reden tot groote tevredenheid, omdat het verband met Cleerens' krijgsmacht reeds den 29en, dus nog denzelfden dag verkregen werd, zonder dat de vijand er in geslaagd was, de langzaam oostwaarts voortgeschoven linie in den rug te komen. Daarvoor had men wel gevreesd, omdat door een zoodanig optreden der muitelingen het werk zoo goed als ongedaan zou zijn gemaakt. Dit gevaar nu was men ontgaan, de beweging naar de Bagawanta was volkomen geslaagd, voorwaar! redenen genoeg, om met voldoening terug te zien op het verrichte werk en hoopvol de komende gebeurtenissen tegemoet te treden.

Het verband met Cleerens werd, zeiden wij, verkregen. Inderdaad bivakkeerde Kapitein Van Nauta den 29en 's avonds met 180 geweren, 36 cavaleristen en 2 één ℔rs. ten oosten van Mĕrdĕn. Hij hoopte 's anderen daags met dien post gemeenschap te zullen krijgen. Die hoop bleek ijdel, want de zware regens der laatste weken hadden de rivieren sterk doen zwellen en de rawahs, zoo talrijk in deze streken, waren in „zeeën" herschapen. Buschkens had dat wel

(1) Buschkens aan De Kock. Wĕdi, 29 Juli 1898. (Arch. Gen. Staf).

voorzien en daar hij toch gaarne met Van Nauta een bespreking wenschte te hebben, zoo besloot hij, een excursie naar Klĕpoe, alwaar zich eenige vijandelijke hoofden heetten te bevinden, tevens te benutten tot het doen eener poging om met Van Nauta in contract te komen. De onderneming werd met goed gevolg uitgevoerd en sterkte Buschkens in de overtuiging, dat 's vijands invloed op zeer merkbare wijze aan het tanen was. Hij grondde deze meening op het feit, dat bij de door hem in oostelijke richting opgejaagde benden het aantal hoofden en ruiters buiten alle verhouding stond tot dat van het voetvolk en de vijand dus blijkbaar noch door overreding, noch door bedreiging de dèsabevolking had kunnen overhalen, zijn zijde te kiezen.

Van Van Nauta, wiens colonne hij van eenige cavaleristen vergezeld wist te bereiken door de rivier bij Gĕbang met een vlot over te trekken, vernam hij, dat Gen. De Kock door de ongunstige tijdingen, welke hem omtrent den toestand der troepen te Mĕrdĕn hadden bereikt, voor het lot daarvan zeer beducht was. Buschkens luchtte ook aan Van Nauta zijn verontwaardiging over die zoo onjuiste en sterk overdreven berichten en stelde den Kapitein volkomen gerust, hem tevens verzoekende, den Opperbevelhebber te rapporteeren, dat de toestand volstrekt geen zorg baarde.

Het laatste bericht, dat Buschkens in de maand Juli aan den Opperbevelhebber toezond, hield de volgende mededeelingen in omtrent de maatregelen door hem tot de bevrediging der landstreek noodig geacht en genomen. „Den Raden Toem. Sindo Negoro, tot de barisan van West-Bageleen behoorende, heb ik doen opkomen en te Oengarang post vatten, om door den invloed van dezen Toem. op het Jogjasche deel der bevolking deze tegelijk met dien van den Toem. Aron Binang op het Solosche te doen werken en daardoor de werkzaamheden aan de bentings te Merden en beoosten Oengarang kracht bij te zetten".

„Den Roma'schen barisan heb ik te Ranti op de grenzen van hun district doen blijven".

„De positie te Penoenggoelan eenigszins hebbende doen versterken, is de bergpas van Pandjer geheel veilig. Ik twijfel niet of dezelfde maatregel te Ploendjaran genomen zullende worden, zal op die van Kaligoeboch (Oost van Plĕmpoejang) dezelfde uitwerking hebben".

„Om de Zuid zijn weinig vijanden; werkt de invloed van den Ingébey van Telogo, Woenojoedo, gunstig op de bevolking; laat ik morgen het bevel der troepen door den 2^en Luit. Moltzer (¹) provisioneel van den 2^en Luit. Maxwell overnemen en zal ik waarschijnlijk eerstdaags naar Telogo doen oprukken om daar eene benting aan te leggen" (²).

(¹) Van dezen officier geen dienststaat aangetroffen.

(²) Buschkens aan De Kock. Wĕdi, 31 Juli 1828. (Arch. Gen. Staf).

Wij zullen Buschkens thans verlaten, om terug te keeren naar Lĕdok, waar de toestand minder gunstig was en de reeds vermelde gebeurtenissen ten zuiden van Kaliwira bovendien de behoefte aan een krachtige leidende hand scherper hadden doen gevoelen. Daardoor zag Gen. De Kock zich genoodzaakt, om het bestuur der krijgszaken in dit militaire district niet langer over te laten aan den nog steeds te Pĕkalongan vertoevenden Majoor Michiels, maar dit op te dragen aan Du Perron.

'sGeneraals brief, welke die opdracht aan Du Perron inhield, leert ons tevens de beweegredenen tot deze wijziging in de bevelvoering kennen en daarmede den toestand, welke tot die verandering aanleiding gaf. „De Majoor Michiels", zoo luidde hij, „uit hoofde van ernstige ziekte het Ledoksche moetende verlaten en zich ter herstelling naar Pekalongan begeven hebbende, zoo vond ik op zijn voorstel goed, om dat gedeelte der 7ᵉ colonne, dat onder bevel van Kapitein Dusser de Barenne naar Merden was voortgerukt, onder de bevelen te stellen van den Majoor Buschkens, commandant der 8ᵉ colonne, terwijl de Majoor verzocht om het bevel over Ledok te mogen behouden, meenende van Pekalongan de noodige directie aan de zaken aldaar te kunnen geven. De berichten echter, welke de Assistent-Resident Buyskes van Wonosobo geeft, zijn niet geruststellend; volgens deze zouden er nog hier en daar benden roovers aanwezig zijn en tusschen Kaliwiro en Ploendjaran is een convooi vivres voor Kapitein Dusser de Barenne bestemd afgezet (opgelicht)".

„En vermits thans in het Ledoksche geen eenheid van bevel bestaat en de orders van Pekalongan te lang wegblijven, is het mijn verlangen, dat U zich naar Wonosobo zult begeven, om provisioneel het bevel over het Ledoksche te voeren. U zult bij Uwe aankomst daar van den Assistent-Resident Buyskes de vereischte informatiën omtrent den staat der zaken kunnen verkrijgen. De pradjoerits van Kendal en Batang maken de voornaamste macht in het district uit en destijds werd zulks ook voldoende beschouwd, omdat alles in het Ledoksche in rust was en slechts eenige benden roovers of ketjoes zich in het gebergte Praauw en Dijéng ophielden, en wanneer men hen, wanneer men weet waar zij zijn, dadelijk opzoekt, dan worden zij ook gemeenlijk verslagen. Ik zal echter een detachement van 50 à 60 Europeanen, dat van Samarang hier verwacht wordt, van Medono dadelijk naar Wonosobo doen marcheeren, waarmede het garnizoen van Wonosobo kan worden versterkt, terwijl ik den Luit. Gilly den 2ᵉⁿ of 3ᵉⁿ Augustus van hier mede naar Wonosobo zal doen marcheeren, om daarmede het detachement der 7ᵉ colonne, dat te Merden ligt te versterken".

„Ik verzoek U voornamelijk om alles te doen, wat U zult kunnen, om met de aanwezige macht de rust in het Ledoksche te bewaren en om het detache-

ment in de Bageleen van het noodige te voorzien en met den commandant daarvan of met den Majoor Buschkens in correspondentie te blijven".

„Bij Uwe aankomst te Wonosobo gelieve U ook van deze, mijne dispositie kennis te geven aan den Majoor Michiels en tevens, dat Uwe missie ophoudt, zoodra hij terug zal kunnen komen".

„Het commandement van Kadoe kunt U aan den Luit.-Kol. Roest overgeven" (¹).

Den 31en Juli kwam Du Perron te Wanasaba aan. Hij, zette zich al dadelijk na aankomst aan het werk, om de verbroken communicatie met het te Mĕrdĕn gedetacheerde gedeelte der 7e mob. col. te herstellen. Hoewel het Colson's troepen letterlijk aan alles ontbrak en hulp dus dringend noodig was, was het niet mogelijk deze maar aanstonds te verschaffen, want ook in Lĕdok was de toestand verre van gunstig. Mas Loerah en Iman Moesba, deze nabij de Kĕdoe'sche grens, gene in de buurt van Kaliwira, lieten zich weder gelden en behalve over eenige barisans beschikte Du Perron over slechts weinig troepen. Eerst als Luit. Gilly met zijn jagers en de toegezegde 60 Europeanen aangekomen zouden zijn, was het mogelijk aan Colson het noodige onder behoorlijke dekking toe te zenden. In afwachting van die versterking deed Du Perron inmiddels te Kaliwira alles opslaan wat voor Mĕrdĕn gemist kon worden, waarbij de Asst.-Rest. de grootste medewerking betoonde door de noodige koelies voor het transport van Wanasaba naar Kaliwira bijeen te brengen. De betaalmeester Hogerlinden, onder wiens toezicht deze werkzaamheden werden uitgevoerd, kreeg last om de colonne, welke het transport naar Mĕrdĕn zou begeleiden, te vergezellen en voorloopig te dier plaatse te blijven, ten einde de administratie van het daar gelegerde deel der 7e mob. col. opnieuw te regelen en verder die maatregelen in het belang der verpleging te nemen, welke noodig zouden blijken.

Dit alles rapporteerde Du Perron, terwijl hij verder mededeelde, dat hij Kĕrtĕg geinspecteerd en daarbij bevonden had, dat op dien post een bezetting lag van 70 pradjoerits (50 geweer- en 20 landsdragende) onder een Kapt. en een Luit. van die troepensoort, terwijl de artilleriebewapening uit één kleine en vier groote lila's bestond. Over den gewonden Kapt. Dusser de Barenne, die naar Wanasaba was vervoerd, kon de Overste de gunstigste mededeelingen doen; het letsel dien officier toegebracht was niet van gevaarlijken aard.

De vijand, volgens de laatste inlichtingen in kleine troepen verdeeld, hield zich tusschen de posten Sérang en Batoer op. Eerst als de beloofde versterking zou zijn aangekomen, hoopte de Overste de door de muitelingen verontruste

(¹) De Kock aan Du Perron. Magĕlang, 29 Juli 1828, No. 1724. (Arch. Gen. Staf).

streek te kunnen zuiveren. Hiertoe zou het, zooals wij reeds weten, o.m., ook volgens het oordeel van Du Perron's officieren en dat van den Heer Buyskes, noodig zijn, om nabij Ploendjaran een versterking te bouwen, wijl de afstand van Kaliwira, den basis der 7e colonne, tot Mĕrdĕn te groot was om in één dag te worden afgelegd. Een transport langs dien weg naar genoemde plaats gezonden, moest noodwendig aan de kwade kansen van een overvalling zijn blootgesteld, als het niet halverwege op een veilige plaats den nacht kon doorbrengen. Ook was de vervanging van den Toem. van Kaliwira door een ijveriger inlandsch hoofd zeer gewenscht, want groot was de invloed van den aan het bewind zijnden titularis niet, zoodat juiste inlichtingen omtrent den toestand in zijn district van hem niet te verwachten waren, wat toch met het oog op de gemeenschap met Mĕrdĕn van het hoogste belang was.

Den 4en Augustus 's morgens kon het transport van Kaliwira afmarcheeren; de Luit. Louchaert strekte het met 100 geweren en een ½ ℔r. tot dekking. Den volgenden middag bereikte men Ploendjaran, waar de nacht werd doorgebracht en vanwaar den anderen ochtend naar Mĕrdĕn werd voortgerukt. Den 6en 's avonds was Colson van het noodige voorzien; Louchaert bleef met zijn detachement tot den 8en te Mĕrdĕn en keerde toen naar Kaliwira terug. Daar had de postcommandant, Luit. Bernhardt (1), met zorg zijn terugkomst verbeid, omdat de vijand, waarschijnlijk aangelokt door de afwezigheid van de naar Mĕrdĕn gemarcheerde macht, zijn kans schoon had gezien, de streek onveilig te maken.

Met evenveel genoegen als waarmede Louchaert door Bernhardt werd teruggezien, had Colson dien officier met leedwezen vertrekken. Wij zagen reeds, dat Colson's toestand in die dagen verre van aangenaam was en er door hem herhaaldelijk aan Du Perron verzoeken werden gericht, om toch troepen ter versterking te zenden. De Overste toonde te willen helpen zooveel zijn eigen omstandigheden dit gedoogden, en toen hem den 8en een nieuw verzoek om hulp gewerd, gaf hij aan Luit. Gilly, die den 5en met zijn jagers te Kĕrtĕg was aangekomen, last om zoo spoedig mogelijk naar Mĕrdĕn te marcheeren. Tevens zond hij aan Colson bij deze gelegenheid twee juist van Magĕlang aangekomen officieren, een paar artilleristen en een 2 ℔r. Ook voor geneeskundige

(1) Bernhardt, Andries, Geb. 18 Juni 1797 te Zutpen. — Nederl. dienst. — Fuselier 1816. — Als Sergt. naar O.-Indië, Oct. 1825. — 2e Luit., 11 Juni 1828. — 2e Luit.-Adjt., 1 Sept. 1832. — 1e Luit., Jan. 1834. — Kapt., 13 Juli 1837. — Majoor, 14 Sept. 1844. — Luit.-Kol., 25 Febr. 1849. — Overleden te Tjandjoer, 1 Juni 1854.

Veldtochten: Java, 1825/'30. — Sum. Westkust, 1831 en '32. — Krawang, 1832. — Djambi, 1833. — Lampong, 1834. — XIII Kota's, 1838. — Batipoe, 1841. — R. M. W. O. voor Java, 22 Nov. 1828. — Baros en Singkel, 1840. — Sum.' Westkust, 1844. — Ned. Leeuw voor Sum.'s Westkust, 12 Febr. 1841. — R. M. W. O. 3e kl. voor Sum. Westkust, 19 Maart 1841. — Eervol vermeld, Dec. 1844.

hulp bij de 7e colonne droeg Du Perron zorg. Zelf zijn medicus niet kunnende missen — te Wanasaba waren 30 zieken — drong de Overste er bij den Generaal De Kock op aan, zoo spoedig mogelijk een officier van gezondheid voor de genoemde colonne aan te wijzen.

Het behoeft wel geen betoog, dat Du Perron, beurtelings hulp moetende bieden aan Colson en in de noordelijke bergdistricten, naar middelen uitzag om de sterkte zijner strijdkrachten op te voeren. Hij deed daartoe den Mas Patih van Wanasaba een barisan van 100 man oprichten, bracht het garnizoen van Kaliwira, dat 98 man sterk, was, op 47, en verving dat van Manggis door een inlandsche hulpbende van 40 man. Ten einde den transportdienst naar Mĕrdĕn te verlichten, besloot hij te Ploendjaran een versterking op te richten, te meer, omdat de bevolking te kennen had gegeven gaarne onder de bescherming van onze vlag te staan. Den 25en begaf de Luit. Louchaert zich van Kaliwira derwaarts en maakte een aanvang met het bouwen der benteng, welke in de eerste week van September geheel gereed kwam. Ook bij Mandjĕr, halverwege Kalibĕbĕr en Sérang werd omstreeks half September, eveneens op aandrang der bevolking en met haar hulp, een benteng gebouwd. Het punt daartoe gekozen lag nabij dat, waar zich van den weg Wanasaba-Sérang een pad naar het Prahoegebergte afscheidde en was dus als uitgangspunt geschikt voor excursiën, om den muitelingen, die zich bij voorkeur tusschen Sérang en Batoer ophielden, afbreuk te doen.

Dank zij deze maatregelen werd de toestand al spoedig vrij wat gunstiger, terwijl zich tevens het verblijdend verschijnsel voordeed, dat nu en dan enkele volgelingen van Iman Moesba diens zijde verlieten en zich kwamen onderwerpen.

Te Wanasaba waren reeds in het begin van Augustus een nieuw hospitaal, waarin 100 lijders konden worden verpleegd, en een groot vivresmagazijn gebouwd, zoodat het districtskwartier in Lĕdok sedert in mindere mate afhankelijk van Magĕlang geworden was.

Hiermede kunnen wij van Du Perron en Lĕdok afscheid nemen na nog medegedeeld te hebben, dat het gedetacheerde gedeelte der 7e mob. col. met ingang van den 1en September administratief van de Lĕdok'sche strijdmacht werd afgescheiden, nadat de daartoe aan Gen. De Kock gerichte vertoogen door dezen waren gebillijkt. De rust werd gedurende de maand September niet noemenswaardig verstoord, doch de troepen waren veelmaals noodig om steun te verleenen aan die in Kĕdoe bij hun verrichtingen tegen Mas Loerah en Iman Moesba. Tegen het einde dier maand keerde Michiels hersteld naar Wanasaba terug en begaf Du Perron zich weder naar Magĕlang, om zijn vorige functie te hervatten.

HOOFDSTUK V.

KEDOE IN 1828. WIL DIPANEGARA ONDERHANDELEN? BAGELEN EN BANJOEMAS GEDURENDE AUGUSTUS EN SEPTEMBER 1828. HERNIEUWDE ONRUST IN HET PRAHOEGEBERGTE.

KĚDOE IN 1828. WIL DIPANĚGARA ONDERHANDELEN?

In Kĕdoe had het bentengstelsel, dat even langzaam als zeker tot het doel zou leiden, reeds onwraakbare bewijzen van deugdelijkheid opgeleverd. De beide eerste maanden van het jaar 1828, het werd reeds in het laatste hoofdstuk van het vorige deel gezegd, waren in nagenoeg volmaakte rust verstreken; in Maart had de vijand het vruchtelooze zijner pogingen om invallen te doen en over den postweg naar de zijde van den Mĕrapi door te breken, leeren inzien. Die toestand van rust bleef de volgende maanden gehandhaafd en waar wij in het thans behandeld wordende tijdperk al op succès kunnen wijzen, het behoefde niet met de wapenen bevochten te worden. Dank zij het politiek beleid van Resident Valck kon men de vruchten plukken van het bentengstelsel, dat in dit gewest zijn voltooiing had bereikt. Toch zou men verkeerd doen met te meenen, dat het in Kĕdoe overal pais en vreê was. Nog immer bedreigde menige sterke bende de grenzen met invallen, minder met het doel den onzen afbreuk te doen, dan wel hun eigen landgenooten te berooven. Tegen zulke stroopers moest nu en dan worden opgetreden, doch onze handelingen behoorden dan, hoewel door de militaire macht uitgevoerd, meer tot de taak der politie dan tot de eigenlijke krijgsverrichtingen. Werd al door de troepen, welke zich in het zuiden der residentie bevonden, geopereerd, zoo geschiedde dit in verband met die in Noord-Mataram; vandaar, dat we de verrichtingen der 2e mob. col., die teruggekomen van Rĕmbang, in de eerste dagen van Mei naar haar nieuwe standplaats, Mĕnorèh, was gemarcheerd, behandelden met die der in de genoemde streek ageerende colonnes. Die 2e mob. col., Kapitein Ten Have, kan dus nog slechts in zooverre stof tot bespreking opleveren, als

zij in Kĕdoe zelf de bemoeiingen van het civiel bestuur door haar aanwezigheid kracht bijzette. Het is voor haar, dat wij, na een beknopt overzicht onzer militaire positie in Kĕdoe te hebben gegeven, 's lezers aandacht zullen vragen.

Aan den grooten weg van Magĕlang naar Jogja waren het op Kĕdoe'sch gebied de posten Blabag en Moentilan, welke in verband met die, welke verder in de richting van Mataram's hoofdplaats gelegen waren, de communicatie tusschen beide plaatsen verzekeren en het doorbreken des vijands beletten moesten. Wij weten reeds, dat deze postenlinie in Maart t.v. blijken had gegeven aan het doel te beantwoorden. Sedert had haar bezetting geen gelegenheid gehad, zich met den vijand te meten en had zij de zoo opwekkende emoties van het krijgsleven moeten derven. Velen verlangden naar een bedrijviger werkkring en wel teekenend voor den toestand was het verzoek om overplaatsing door den eersten Luit. Hilmer gedaan, omdat hij „liever voor den vijand werkzaam was dan hier (te Moentilan) de koelies te betalen en de brieven te verzenden".

De reeks van posten, welke de residentie in het zuiden van Mataram afsloot, deelde in het lot van de boven besproken linie langs den postweg. Ook hier volstrekt gemis aan afleiding, zoo noodig tot het behouden van een opgewekten geest in den troep. Grabjak, de oostelijkste dezer versterkingen, aangelegd om den vijand de passage tusschen Trajĕm en den postweg te beletten, was sedert Maart niet meer aangevallen, de meer westelijke: Trajĕm, Baraboedoer en Mĕnorèh waren nog langer met rust gelaten. Het optreden der onzen in het noordelijk deel van Mataram had de aandacht der muitelingen te zeer bezig gehouden, dan dat zij de reeds bestaande bentengs in het zuiden van Kĕdoe niet met rust zouden laten. Vandaar dan ook, dat in het begin van Mei Baraboedoer door het 2e Baton. der Exp. Afd. werd verlaten en men deze positie voldoende veilig achtte door Ten Have te Mĕnorèh op te dragen daarop een wakend oog te houden. Ook hier dus een groot vertrouwen in den toestand, overtuigd als men was, dat onze operatiën ten zuiden van het Trajoemasgebergte de muitelingen te zeer zouden binden, dan dat zij met eenige kans van welslagen een inval in het zuid-westen van Kĕdoe zouden beproeven.

In het noord-oosten had de post Tjoentang, op de grens der residentie aan den weg naar Bawèn, met het verbeteren van den algemeenen toestand gaandeweg aan militaire beteekenis verloren. Als étape op den weg naar Sĕmarang had deze vestiging nog haar nut, doch dit was niet zoo groot, of het liet de vermindering van garnizoen wel toe. Omstreeks half Juli werd den postcommandant aldaar, Luit. De Fruy, dan ook verzocht, het bevel over te geven aan den oudsten onderofficier, die met een korporaal en zes man ter plaatse zou achterblijven, terwijl De Fruy zich met de rest der bezetting naar Magĕlang begaf en met het bevel van Pisangan werd belast.

Bandongan, ten westen van Magĕlang, mocht als vooruitgeschoven post van het Hoofdkwartier worden beschouwd en diende evenals het over de grens gelegen Sapoeran, om vijandelijke bewegingen aan die zijde tijdig te signaleeren.

Na deze uiteenzetting kunnen wij den draad van het verhaal weder opvatten.

Den 8[en] Mei schreef Ten Have uit Mĕnorèh, dat er sedert zijn aankomst aldaar niets bijzonders was voorgevallen; de toestand in de door hem bezette streek gedoogde dus, dat de colonne Mĕnorèh verliet, om aan den anderen kant van het gebergte positie te nemen.

Wij weten al uit het vorige hoofdstuk, dat en hoe Ten Have zijn moeilijken marsch naar Gĕgĕrbadjing, juister naar Kalibawang, uitvoerde. Er blijft slechts op te merken, dat het plan tot dien tocht reeds den 1[en] Mei was gevormd en dat het uitstel moest worden toegeschreven, niet alleen aan de hevige en langdurige regens, maar ook aan de herhaalde verontrusting van onzen post Bĕliga. Bovendien stonden andere, meer spoed vereischende werkzaamheden, waarbij de medewerking van Ten Have niet gemist kon worden, op het programma. Zoo adviseerde Cleerens in het begin van Mei tot het oprichten eener versterking te Tjatjaban aan den Z.-W. ingang van den bergpas van Mĕnorèh gelegen. Dit werk, dat onder leiding van den Kolonel door den Dĕmang van Mĕnorèh met 200 der zijnen werd uitgevoerd, vereischte militaire dekking. Cleerens en Ten Have stonden tot dat doel ieder 100 man af. Toen het werk in de tweede helft der maand voltooid was, moest Ten Have zich gereed houden, om zoo noodig den Kol. Cleerens te steunen; men vreesde n.l., dat de troepenmacht in Bagĕlen te zwak was, om den vijand het hoofd te bieden. Waarschijnlijk met het oog daarop werd de 2[e] mob. col. in het begin van Juni versterkt met een barisan onder Pang. Prawiranĕgara, ter sterkte van 33 hoofden, waaronder 15 geweerdragenden.

Hadden aldus verschillende omstandigheden de colonne aan haar tijdelijke verblijfplaats gebonden, haar commandant was niet werkeloos gebleven. Door tusschenkomst van den zich bij hem bevindenden Pang. Prangwĕdana had hij zich in verbinding gesteld met Pang. Aria Papak, die met zijn barisan deel uitmaakte van een vijandelijke macht, welke zich in de omstreken van Nglangon ophield. Deze aanvoerder was een broeder van Pang. Mangkoediningrat en had door het volgend schrijven van zijn verlangen, om tot ons over te komen doen blijken: „Na mijn groeten aan U mijn broeder den Pangéran Adipati en mijn jongen broeder Soeria Mataram gemaakt te hebben, informeer ik U, dat ik mij volgens uw verzoek aan den heer Generaal wil onderwerpen, doch vooraf het navolgende moet verzoeken":

„Voor mijn onderhoud *f* 400 's maands, 2 krissen met dies benoodigheden, linnen kleederen, een bol opium, *f* 100, een rijpaard, d a t i k g e b r u i k e n

k a n, (sic!) een paar diamanten oorringen (ronjok) een paar halsknoopen en een stel ordinaire idem, kleederen voor mijne vrouw en een draagstoel".

„Indien de heer Generaal dit geven wil, moet gij mij spoedig en persoonlijk op Dinsdag te Parakan te gemoet komen; breng intusschen een sterk detachement mede, omdat zich te Nglangon een barisan bevindt. Ik verzoek U hierop een antwoord te geven, hetwelk door den Generaal bekrachtigd is".

Men ziet zoo heel bescheiden waren de eischen niet en onwillekeurig vraagt men zich af, of de politiek van grootmoedigheid destijds voorgestaan, niet eene van ootmoedigheid mocht worden genoemd? Wel liet de Generaal in zijn antwoord het meerendeel van 's Pangérans eischen onbesproken, maar het bescheid miste die waardigheid, welke het gemis zou hebben gekenmerkt, als de Opperbevelhebber er van doordrongen ware geweest, dat hij de middelen bezat om de onderwerping desnoods af te dwingen. Men houde echter wel in het oog, dat cajoleeren der hoofden, vooral der invloedrijken onder hen — en daartoe behoorde de persoon in quaestie ongetwijfeld — nu eenmaal tot het stelsel van pacificatie behoorde, en zulks niet uit een financieel oogpunt alleen.

's Generaals antwoord luidde na den gebruikelijken aanhef: Ik geef U bij dezen kennis, dat ik door den Pangrang Prang Wedono ben geinformeerd, dat U zich aan het Gouvernement wilt komen onderwerpen, hetwelk voor mij zeer aangenaam is, indien U het werkelijk oprecht meent. Aan uw verzoek om kleederen en *f* 100 zal ik voldoen, zoodra U zich te Magelaan bevindt".

„Wat uw verzoek aangaat om *f* 400 's maands tractement te ontvangen, dit zal ik regelen zooals van Uwe broeders Prang Wedono en Soerio Mataram, en zoo gij blijken van oprechtheid gegeven en goede diensten bewezen hebt, zàl hetzelve verhoogd worden".

„Uw verzoek om door den Pang. Prang Wedono en eene colonne te Parakan te worden afgehaald, sta ik toe, zullende beiden op Woensdag derwaarts gaan".

Zoo geschiedde het ook, maar Kapt. Ten Have, die zich op den vastgestelden dag, den 14en, van Baraboedoer naar Nglangon begaf en daar tegen den middag aankwam, vond er niemand. Op voorstel van Prang Wĕdana trok hij naar een dèsa, welke een paal verder lag en van waar, zooals Prang Wĕdana meende, de signaalschoten uit een veldstukje, beter zouden kunnen gehoord worden. Na ruim twee uren daar vertoefd te hebben, verscheen een boodschapper van Aria Papak, die den brief van den Generaal terugbrengende, namens zijn heer mededeelde, dat, indien men niet tot Parakan oprukte, de Pangéran geen kans zag om tot ons te komen.

Ten Have, wiens opdracht luidde niet verder dan tot Nglangon te gaan en die bovendien den dag reeds te ver gevorderd achtte, besloot aan het verzoek

om naar Parakan te gaan, geen gevolg te geven; hij keerde naar Baraboedoer en van daar den anderen dag naar Mĕnorèh terug.

Het schijnt wel, dat, al was Aria Papak niet op de afgesproken plaats aanwezig, zijn bedoelingen toch volkomen zuiver waren en dat alleen omstandigheden buiten zijn wil het hem onraadzaam hadden doen voorkomen, reeds den 14en tot ons over te gaan. Eerst tien dagen later mocht het hem gelukken, zich met zijn gezin en twintig volgelingen ongemerkt uit het kamp der muitelingen te verwijderen en via Blabag Magĕlang te bereiken. Van gewicht was de mededeeling, welke hij hier aan Gen. De Kock deed, nl. dat „zoo door het inoogsten van padi de muitelingen voor het oogenblik nog eenigzins in hunne behoeften voorzien kunnen, de armoede nochtans bij hen in het algemeen groot is; dat ook meest alle prinsen genegen zijn, om in onderwerping te komen, doch tot dusverre daarin door de buitengewone strenge waakzaamheid, welke Dipo Negoro overal doet uitoefenen, uit vrees van ontdekt of betrapt te worden, nog verhinderd werden, maar dat zij echter toch naar goede gelegenheid blijven uitzien om hunne voornemens te verwezelijken".

De Rest. van Kĕdoe, die de onderwerping van Aria Papak, sedert genaamd Wiriadiningrat, natuurlijk ook officieel moest rapporteeren, berichtte in hetzelfde schrijven, dat ook de Toem. Wangsaprawira zich met vier geweerdragenden en acht piekeniers te Bĕliga had gemeld en dat hij een piek (poesaka) (1) van zijn broeder Sĕtjanĕgara, een zeer invloedrijk hoofd, had medegebracht ten blijke, dat deze zich ook spoedig wilde onderwerpen, als zijn broeder goed ontvangen was.

Ook de Dĕmang van Djamoes, Sĕtradinanga, had de zaak van de muitelingen verlaten en zich onderworpen bij den Rangga van Prabalingga.

In het begin van Juni, den 3en, kreeg Ten Have bevel, om het commando over te geven aan Keller (2), den oudsten kapitein zijner colonne, en zich naar Magĕlang te begeven, ten einde daar van den Opperbevelhebber zijn nadere bestemming te vernemen.

Of men inderdaad voornemens was, aan Ten Have elders een nieuw commando toe te vertrouwen, dan wel of de Generaal het slechts noodig achtte dien verdienstelijken officier over de vestiging te Gĕgĕrbadjing (Kalibawang) te spreken, dit konden wij niet nagaan. Zooveel is zeker, dat Ten Have weken lang ter plaatse van het Hoofdkwartier heeft vertoefd, om eindelijk weder

(1) Poesaka = erfstuk, familiestuk.

(2) Keller, Johan, Machiel. Geb. 16 Dec. 1790 te Amsterdam. — Holl. dienst 1806 t/m 1810. — Fransche dienst 1810 t/m 1814. — Nederl. dienst. — Adjt. O.O., 23 Febr. 1814. — 2e Luit. en naar O.I. 1817. — 1e Luit., 29 Nov. 1821. — Kapt., 3 Jan. 1828. — Gepens., 17 April 1830. — Veldtochten: Duitschland 1806 t/m 1808. — Zeeland 1809. — Rusland 1813. — Oorlog op Java.

het bevel der 2ᵉ mob. col. op zich te nemen en met haar naar Kalibawang te trekken.

Terwijl Keller de colonne commandeerde, berichtte de Hoofddĕmang van Mĕnorèh, dat een bende muitelingen de omstreken van Kaliaboe onveilig maakte en de bevolking beroofde. Keller besloot met de colonne de verontruste streek te bezoeken. Hij rukte den 21ᵉⁿ uit, verjoeg bij Kaliaboe en vervolgens bij Tjatjaban een gering aantal muiters en deed hun woningen door de hoofden van Mĕnorèh en Kaliaboe vernielen. Van militaire beteekenis was de tocht niet. Een behoorlijk georganiseerde politiemacht had met hetzelfde gevolg die stroopende bende kunnen bestraffen.

Op politiek gebied viel in het thans besproken tijdvak vrij wat meer voor dan op krijgskundig. Onvermoeid was de ijverige Resident bezig, niet slechts om mindere hoofden tot onderwerping te bewegen, doch ook om, geheel in den geest van Gen. De Kock, met den Hoofdmuiteling in voeling te komen en omtrent diens toestand en voornemens op de hoogte te blijven.

Hoewel de resultaten, welke de in Maart door Nahuys en Stavers gedane pogingen, om Dipanĕgara tot onderwerping over te halen, weinig bemoedigend waren geweest, bleef de Generaal toch bij zijn meening, dat men geen gelegenheid mocht laten voorbijgaan, om met den Hoofdrebel in contract te komen, in de hoop, dat de omstandigheden ons eerlang gunstiger zouden worden.

Die hoop was werkelijk niet zonder grond. Men was toch omtrent den toestand in het vijandelijk kamp voldoende ingelicht om te weten, dat de verstandhouding tusschen Dipanĕgara en diens voornaamsten raadsman Kjahi Madja gaandeweg minder goed werd, dat daardoor des priesters invloed aan het tanen was en dat een algeheele verwijdering tusschen de beide hoofdpersonen zeker niet tot de onwaarschijnlijkheden behoorde.

Toen nu in het begin der maand Mei door den Luit. der huzaren Delâtre den Resᵗ. van Kĕdoe kennis werd gegeven, dat bij het inlandsch hoofd van Tèmpèl (Prawiradipoera) twee vrouwen waren gekomen, die zich hadden uitgelaten, dat er wellicht een middel bestond om met Dipanĕgara te onderhandelen, machtigde de Generaal, hoezeer overtuigd, dat het verkeerd was zich eenige illusie omtrent het welslagen dezer poging te vormen, den Resident om aan den Hoofdrebel te schrijven. De voorloopige uitkomst van Valck's bemoeiingen was weinig geschikt, om de zaak gunstiger te doen inzien, toch stelde De Kock aan den Com. Gen. voor, „om deze onderhandelingen voor te zetten" en „aan den resident van Kadoe een gelijken lastbrief te geven als vroeger door U.E. aan den heer Stavers is verleend". Met het oog evenwel op de waarschijnlijk weinig ernstige bedoelingen van Dipanĕgara, was de Gen. geenszins geneigd, om de militaire operatiën, welke, zooals reeds gebleken is, in het begin

van Mei vooral in Mataram met kracht waren hervat, tijdelijk te staken. „Er mag", zoo schreef De Kock, „van geen stilstand van wapenen worden gehoord, dan alleen wanneer men gegronde zekerheid zal hebben, dat het werkelijk de meening van Dipo Negoro is, om zich te onderwerpen" (1).

Dat men goed gedaan had met aan Dipanĕgara geen voorloopige concessies in dit opzicht te verleenen, blijkt wel uit het rapport, dat Valck den 28en Juni, omtrent den voortgang der onderhandelingen aan den Generaal indiende. Dit verslag komt ons zoo belangrijk voor, dat wij gelooven goed te doen het in extenso te laten volgen. Het luidde: „Ik heb de eer U.E. te rapporteeren, dat op gisteren van Sambiroto is teruggekomen de moeder van den Raden Prawirodipoero van Tempel, welke naar die plaats was gegaan, om informatiën ten aanzien van mijnen brief aan Dipo Negoro in te winnen, en dat deze mij bericht heeft, dat de Raden Ajoe Prawirodiningrat haar heeft geinformeerd, dat zij den lastbrief van Z.E. den Kommissaris-Generaal evenmin als mijn geleidebrief aan Dipo Negoro heeft durven overhandigen, omdat hij daarin Pangerang en geen sultan wordt genoemd, maar dat, indien hem die titel in de brieven gegeven wordt, zij dezelve zal bezorgen".

„Intusschen heeft gemelde vrouw mij tevens gerapporteerd, dat de Raden Ajoe Prowirodiningrat haar die brieven heeft willen teruggeven, maar dat vermits dezelven reeds geopend waren, zij geweigerd heeft die aan te nemen. Een nader bericht van een ander persoon, welke zich te Sambiroto bevindt, (de Tommenggong Soering Tanie) zegt stellig, dat Dipo Negoro de brieven ontvangen en gelezen heeft, maar, dat hij daarop niet heeft willen antwoorden, omdat hij daarin geen Sultan is genoemd geworden".

„Dit laatste rapport in verband beschouwd met het openen der brieven, zooals de moeder van den Raden Prawirodipoero opgeeft, doet mij denken, dat Dipo Negoro onder voorwendsel, dat men hem de brieven niet durft ter hand stellen, ons wil dwingen om hem den titel van Sultan te geven, alvorens tot eenige overeenkomst over te gaan en het is daarom, dat ik alvorens verder te gaan, de bevelen van U.E. eerbiedig zal afwachten".

„Ter meerdere opheldering van deze zaak heb ik de eer U.E. translaat aan te bieden van het schriftelijk relaas mij door de moeder van den Raden Prawirodipoero ter hand gesteld" (2).

De Kock meende geen bevelen te moeten geven, omdat, zooals hij aan Du Bus schreeft, „in het geven der benaming van Sultan aan Dipo Negoro vooreerst niet getreden kon worden". Welke houding hij voorloopig tegen

(1) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 6 Mei 1828, No. 490. (Arch. Gen. Staf).
(2) Valck aan De Kock. Het translaat, waarvan Valck in de slotalinea spreekt, ontbreekt.

den Hoofdrebel dacht aan te nemen, lezen wij in denzelfden brief. „Hoezeer Dipo Negoro", zoo luidt deze verder, „vooralsnog tot het oprecht handelen weinig gezind schijnt te zijn, zoo ben ik daarom niet vreemd aan het denkbeeld, dat hij daartoe meerdere genegenheid zal aan den dag leggen en zulks wel voornamelijk, wanneer onze colonnes hem meer van nabij zullen volgen".

„Om nochtans de goede gezindheid, welke zoude kunnen bestaan, zooveel mogelijk te onderhouden, heb ik aan den Tomm. Mangoendipoero, die den in 's residents missive voorkomenden Toem. Soering Tanie eerstdaags zal ontmoeten, voorbereid op hetgeen hij te zeggen zal hebben en hetgeen voornamelijk neerkomt op de aanzienlijke macht, welke wij thans vereenigd hebben en dagelijks door nog meerdere goede hulptroepen wordt vermeerderd en versterkt, en dat alzoo Dipo Negoro door kracht van wapenen in het nauw gebracht, tot onderwerping willende komen, een voor zijne belangen minder gunstig oogenblik dan nu, nog te baat zal moeten nemen, enz".

In de gevoerde onderhandelingen dringen zich de volgende feiten krachtig aan den lezer op. Vooreerst de schijn van macht, welke Dipanĕgara aannam, toen hij op zijn gewone slinksche wijze zijnen tegenstanders deed weten, dat hij van geen onderhandelen wilde weten, tenzij op den grondslag van erkenning zijner zich zelf aangematigd hebbende waardigheid. Voorts, lijnrecht daartegenover, de van bewuste kracht getuigende houding van Gen. De Kock, die het onraadzaam achtte, den Resident Valck de ten aanzien van den brutaal geeischten sultanstitel, gevraagde bevelen te verstrekken en het voldoende vond er den Hoofdrebel op te wijzen, dat de middelen, waarover het Gouvernement thans beschikte, hem in staat stelden om in stede van de onderwerping af te smeeken, deze eerlang af te dwingen. De Kock zag in Dipanĕgara's handelwijze niets meer dan de aan vertwijfeling grenzende vrees van den speler, die voortdurend verliezende, door grof spel het verlorene tracht te herwinnen. En waarlijk, het had er zeer veel van, dat de Hoofdmuiteling aan zijn laatste troeven begon. Wij herinneren slechts aan het sombere tafereel, dat de kortelings tot ons overgekomene Pang. Wiriadiningrat van den toestand in het vijandelijk kamp wist op te hangen, en verwijzen ten overvloede naar de missive, die Valck den 14[en] Juli den Opperbevelhebber deed toekomen naar aanleiding van de onderwerping van Pang. Moeliakĕsoema.

Zij luidde: „Ik heb de eer U.E. te rapporteeren, dat zich op heden alhier onderworpen heeft een zoon van wijlen den ouden Pang. Bey (oudsten onechten broeder van Sultan Sĕpoeh) zich noemende Pang. Moeliokesoemo, benevens zijn gevolgd, en zulks ten gevolge van eene uitnoodiging door zijn zwager, den Tomm. Majoor Dipoero, met toestemming van U.E. gedaan".

„Deze persoon, welke bij Dipo Negoro als een personeele volgeling is

geweest en slechts drie dagen geleden van Sambiroto vertrokken is, heeft verhaald, dat de hoofdrebel sedert de poeasa-maand Sambiroto niet heeft verlaten, maar zich aldaar met bidden en vasten onledig houdt, uithoofde van den indruk, dien zijn minder gunstige toestand op hem maakt. De behandeling van zaken heeft hij aan zijnen patih Danoeredjo (benevens Danoekesoemo) overgelaten. De laatste is thans nabij Gamping. De macht van Dipo Negoro bedraagt nog circa 2000 man, waarvan het grootste gedeelte bij Gamping en elders gedetacheerd is, en men gelooft, dat, wanneer Sambiroto aangevallen wordt, Dipo Negoro naar Gamping of in de buurt daarvan zal vluchten. Zoodra er tijding te Sambiroto komt, dat onze troepen de Progo zijn overgetrokken, vluchten de vrouwen, die met Mangkoeboemi te Pendem zijn, in het gebergte".

„Aan levensbehoeften is ten gevolge van den nog onlangs afgeloopen padi-oogst geen gebrek; dan het volk vermindert van tijd tot tijd door desertie, niettegenstaande de hoofden hen door eene bemoedigende houding de hoop trachten te doen behouden".

„Tusschen Kjai Modjo en Dipo Negoro heerscht eene blijkbare verkoeling, dewelke aan de heerschzucht van eerstgenoemde wordt toegeschreven, terwijl Dipo Negoro meer dan ooit vredelievend gezind schijnt te zijn, omdat hij Kjai Modjo verweten heeft, dat de vorige onderhandelingen door zijne brutaliteit en trotschheid mislukt waren en dat, indien hij, Dipo Negoro, dezelven in persoon had bestuurd, alles nu reeds op een goeden voet zoude zijn".

Raadplegen wij nu de babad van Dipanĕgara over de onderlinge verhoudingen in het vijandelijk kamp, dan zien wij de mededeelingen van Pang. Moeliakĕsoema volkomen bevestigd. In dit geschiedsverhaal toch lezen wij: „Niet lang daarna keerden de vervloekten weder naar Mataram terug. Na hunne terugkomst was er op de hoofdplaats van Jogja wederom een groot aantal vijanden. Zij legden toen overal bentengs aan" (¹). De Sultan gaf last om een kleine langgar als bidkapel dicht bij de groote mesjdid op te richten. Kjahi Madja verzocht, dat hij den Imam zou naspreken bij de vijf dagelijksche gebeden. De Sultan stond hem dit toe en bevond zich maar in de langgar zonder naar zijn pasanggrahan terug te keeren. Drie toemenggoengs bedienden hem daar beurtelings: Radèn Mĕrtanĕgara, Radèn Poetoetlawa en Radèn Gandakoesoema, die het lokaal schoonmaakten".

„Kjahi Madja deed toen een voorstel en zeide: „„als het den Vorst behaagt, wil ik tevens onderwijs in den godsdienst geven en dan verzoek ik U dat aan te hooren"". Toen de Vorst dit toegestaan had, zeide Madja wederom: „„Uwe

(¹) Bedoeld wordt het tijdstip, waarop de troepen uit Rĕmbang waren teruggekeerd.

Hoogheid behoort tot de Soefi's (1) en heeft blijkbaar maar één doel"". De Vorst antwoordde glimlachend: „„ik weet niet wat de Allerhoogste wil"".

„In dien tijd waren er twee plaatsen, waar openbare godsdienstoefeningen gehouden werden, dicht bij den Vorst te Karangardja en te Sambirata. Een Oelama (2), met name Sech Barnawi, gaf godsdienstonderwijs te Tjĕlĕrĕng en vele santri's (3) kwamen daar onderwijs in den godsdienst ontvangen".

„Kjahi Madja las te Sambirata maar in de groote kitab (of Koran) en werd nu en dan door de Oelama's afgelost. Eens zeide Kjahi Madja tot de Oelama's: „„hoort allen, Oelama's! Wilt gij mijne leerlingen worden of maar gedachten met mij w i s s e l e n? Als gij mijne leerlingen niet worden wilt, moet gij liever naar buiten gaan"". De Vorst glimlachte, toen hij Kjahi Madja dat hoorde zeggen, en zeide vriendelijk: „„Mĕrtanĕgara, Poetoetlawa en Gandakĕsoema, gij zijt dus leerlingen van Kjahi Madja, want gij hebt 't gehoord. Gij zijt dus in zijne strikken gevangen"". Alle drie lachten en antwoordden eerbiedig: „„als wij in die verzoekingen gevallen zijn, is U.H. er ook in gevallen"". „„Neen"", zeide de Vorst met eenen vroolijken lach, „„ik lees de koran al zelf en behoor tot hen, die als ware Godsvereerders en profeteerders het amèn (4) uitroepen. Maar gij zijt er door den nood toe gedwongen en ten Noorden en ten Zuiden zijn U strikken gespannen"". Daarop lachten zij vroolijk ....".

Weinige weken later legde Kjahi Madja openlijk zijn misnoegen aan den dag over eenige door Dipanĕgara ten aanzien der bevelvoering genomen maatregelen en kort „daarop beknorde hij zelfs den Vorst, omdat deze een godsdienstig geschrift, de kitab oe'l koedoes (5) las met eene zijdelingsche bedoeling (op zijn werk) en de Vorst bij de uitlegging daarvan zijne leerlingen betrok".

„Toen de Vorst daarbij maar glimlachte, ging Kjahi Madja al verder en verder en beweerde hij, dat God hem alleen dat had toegestaan. De Oelama's, die voor hem zaten, waren zijne leerlingen en die zijne leerlingen niet waren, wilde hij niet kennen, omdat zij dikwijls in meening van hem verschilden en niemand eenige aanmerkingen op zijne uitleggingen maken mocht".

„Eens op een dag sprak hij over de kitabs, handelende over de Oelama's, Pandita's en Chakim's, terwijl 5 Oelama's, allen leerlingen van hem, voor hem zaten. Hij vroeg Kjahi Panghoeloe: „„wat is de beteekenis van Oelama's,

---

(1) Soefi's een secte van een soort van pantheisten, die vooral peinsden over het éénal. Zie hierover Dr. C. Snouck Hurgronje: De beteekenis van den Islam.

(2) Oelama = schriftgeleerde.

(3) Santri = leerling-priester bij de Mohammedanen.

(4) Amin, Arab „getrouw". آمين wordt gebruikt als ons »Amen".

(5) De Heilige Schrift.

Pandita's en Chakim's en Saïd's?"". Toen Kjahi Panghoeloe antwoordde, dat hij dat niet wist, schaterde Kjahi Madja van lachen en riep: „„en desniettemin meent gij al kundig te zijn, terwijl gij het een niet van het ander weet te onderscheiden!"" Daarop zeide Kjahi Barnawi: „„naar mijne opvatting zijn die alle vier verschillend van beteekenis"", waarop Kjahi Madja vroeg: „„hoe dan Barnawi? Zeg mij dan de beteekenis van elk in het bijzonder!"" Barnawi antwoordde: „„omtrent een Oelama is het niet bepaald zeker, dat hij een Chakim wordt. Een Chakim oefent algemeen gezag uit, maar begint eerst Oelama te worden, en als God hem zijn zegen geeft, wordt hij een Chakim"". Kjahi Madja vroeg wederom: „„zeg mij: waar ziet gij een voorbeeld van het verschil tusschen een Oelama en een Chakim?"" Barnawi antwoordde: „„Oelama's zijn al mijns gelijken en U is een Chakim, Kjahi"". Verheugd riep Kjahi Madja uit: „„dat is zeer goed gezegd, Barnawi!""

„Den volgenden dag riep Kjahi Madja Barnawi weder bij zich, maar deze wilde niet komen, omdat hij juist onderwijs gaf. Zij bleven dus maar met hun vieren, nl. Kjahi Panghoeloe, Kjahi Kasan, Kjahi Dadapan en Kjahi Mĕlangi. Zij zetten het gesprek van den vorigen avond voort, maar toen Kjahi Panghoeloe zich liet ontvallen: „„ik ben in het verschil van beteekenis dier woorden nog niet doorgedrongen"", antwoordde Kjahi Madja lachend: „„en gij zijt pedant genoeg om Panghoeloe (¹) te willen zijn! Dat gaat echter zeer moeielijk. Een Panghoeloe behoort tot de Chakim's. Een Pandita eindigt met een Soefi (of afgetrokken wijsgeer) te worden, die niet over de groote massa regeeren kan, want hij eindigt met tochhid (²) te zijn! De groote menigte kan niet naar zijne lessen handelen, maar de Chakim's kunnen zeker wel door velen gevolgd worden. Een tochid heeft veel kans om een prooi des duivels te worden. Daarom waarschuw ik U allen om tochid te vermijden"".

Weet men nu dat, zooals wij ook in een kantteekening van den vertaler vonden opgemerkt, Kjahi Madja den Sultan voor een Soefi hield en hem voor de regeeringszaken ongeschikt geloofde, dan is het duidelijk, dat Kjahi Madja met zijn theologische exegese bedoelingen had, welke met de belangen van zijn heer volmaakt in strijd waren. Verwonderen kan het ons dus niet verder te moeten lezen, dat: „toen de Vorst dit hoorde, zijn toorn geene grenzen meer kende, omdat hij (Kjahi Madja) voortdurend op hem zinspeelde. Doch, hij (de Vorst) glimlachte maar. Hij was, alsof God het zoo wilde, den geheelen dag zeer vertoornd en riep: „„Wel Madja! komt er nog geen einde aan Uw verraderlijken aard, daar gij de kitabs op losse schroeven zet? In uwe verwaandheid

(¹) Hoofdpriester van een moskee.

(²) Volgens de vertaler zou 't Jav. woord tokid of tochid door den Vorst zijn opgevat als 't Arab tauchid توحيد dat geloof aan de eenheid van God beteekent.

vertrouwt gij er op, dat gij veel leerlingen hebt en dat men U goeroe noemt, maar ik bedank hartelijk voor zoo'n ellendigen goeroe en al zijne wetenschap. Die bezit ik zelf wel. De wetenschap is 't eigendom van God, die haar aan alle menschen schenkt. Al wien hij die wil geven, verkrijgt haar. Maar gij, Kjahi Madja, gij zijt geen Godsgezant, gij zijt een mensch als anderen, Uwe verwaandheid gaat paal en perk te buiten"".

Toen Dipanĕgara weinige uren later werd ingelicht, dat Kjahi Madja zich veroorloofd had te zeggen, dat een soefi ten laatste een tauchid werd en een tauchid een duivel was, liet hij onmiddellijk alle Oelama's en Kadji's bijeenkomen, om hunne meening over de door hem gewraakte uitdrukking te vernemen. De quaestie werd levendig besproken; Dipanĕgara gaf zelf een tekstverklaring. Kjahi Madja, die inmiddels ook ter vergadering verschenen was, bleef het antwoord niet schuldig en hield vol, dat tauchid van den duivel was. Hoe het ook zij, tot eenstemmigheid kwam men niet en er restte Dipanĕgara niet anders dan Kjahi Madja nogmaals onder het oog te brengen, dat hij evenmin als wie ook geheel op de hoogte kon zijn van de wetenschap, d.i. van den godsdienst, en dat het hem dus geenszins paste zoo verregaand verwaand te zijn.

Kjahi Madja zeide dit begrepen te hebben en smeekte om vergiffenis. Deze werd hem geschonken en was, mag men onvoorwaardelijk aan de babad geloof hechten, welgemeend. Dit zou o.a. daaruit blijken, dat Dipanĕgara hartelijk deelnam in het verlies, dat Kjahi Madja korten tijd later door het overlijden van zijn vrouw trof. Hij bezorgde den priester een andere, aan hem vermaagschapte levensgezellin, die na haar huwelijk den naam kreeg van Radèn-Ajoe Madja.

Toch vraagt men zich onwillekeurig af, of, zoo handelende, Dipanĕgara zich wel uitsluitend door zijn edel en gevoelig hart heeft laten leiden. Op ons maakt het veeleer den indruk, dat vrees voor den schranderen en zeer invloedrijken schriftgeleerde aan die welwillende bejegening niet vreemd is geweest. Wij komen te eerder tot die meening, omdat toen de Kjahi weinigen tijd later opnieuw een zeer aanmatigenden toon aansloeg, de houding van Dipanĕgara wel verre van zelfbewust en krachtig te zijn, niet dan zeer passief was. Mogelijk was 's Pang^s. onwankelbaar geloof in de goddelijke voorbeschikking daarvan wel de reden, want toen Kjahi Madja, zooals Dipanĕgara dit uitdrukte „weder in zijne oude kwaal vervallen was", legde de laatste zich daarbij neder, uitgaande van de redeneering, dat zulks in 's mans karakter lag en 't Gods wil was, dat hij daaraan niets veranderen kon.

Aanleiding tot de nieuwe quaestie, waarop wij boven doelden, gaf 's Kjahi's weigering, om de opengevallen betrekking van Panghoeloe te bekleeden. De titularis Kjahi Kadji, die van Madja het verwijt had moeten slikken, de kitab niet

te kunnen lezen, was tot Dipanĕgara gekomen met het verzoek, hem als Panghoeloe te laten vervangen, daar hij in geen geval wenschte nog langer onder Kjahi Madja's toezicht den dienst te verrichten. Dipanĕgara had daarop Kjahi Badaroedin naar Kjahi Madja gezonden, om hem mede te deelen, dat het zijn wensch was, dat deze laatste, tot nog toe Imam, de betrekking van Panghoeloe zou aanvaarden. Kjahi Madja had botweg geweigerd.

Toen Dipanĕgara dit vernomen had, droeg hij den Pang. Ngabdoel Madjid op, Kjahi Madja weg te jagen. Vergezeld van Pang. Praboe begaf Ngabdoel Madjid zich naar 's Kjahi's woning, om hem met 's Vorsten last bekend te maken. Na veel heen en weer praten wist de nu bevreesd geworden intrigant te bewerken, dat hem een uitstel van één dag door de gezanten werd toegestaan. Van dit uitstel maakte Madja gebruik, om Dipanĕgara Anom en Pang. Ngabdoel Madjid in den arm te nemen, opdat hem door hun voorspraak toch het gewenschte onderhoud door den Vorst werd toegestaan. Beiden weigerden echter en ten einde raad verscheen de in ongenade gevallen priester voor zijn Vorst zonder daartoe vergunning te hebben gekregen. Op de vraag wat hij wilde hebben? antwoordde Madja: „ik kom hier om U de verborgen wetenschappen uit te leggen. De Vorst is voor de uitwendige belangen der regeering, Allah en Mohammed zijn voor de onzichtbare belangen. Allah bestaat niet lichamelijk, maar Mohammed is zijne openbaring, gelijk de Imam en de Panghoeloe voor de uit- en inwendige belangen zorgen ......".

Dipanĕgara geraakte over de woorden van Madja in hevigen toorn en kreet hem voor een Satan uit, wiens eenig doel het was, den Vorst te ergeren en te verontrusten. Tot de aanwezigen richtte zich Dipanĕgara, na de bedoeling van Madja's woorden te hebben verklaard, met de vraag: „Staat gij toe, dat Kjahi Madja als Vorst gehuldigd wordt?"

Die vraag werd door de aanwezigen ontkennend beantwoord; natuurlijk! want, die er waren, behoorden tot Dipanĕgara's trouwe volgelingen, en ook al was dit niet het geval geweest, de omstandigheden waren er nog niet naar om openlijk voor slechten trouw uit te komen. Teekenend intusschen was het, dat de aanmatiging van Madja zich op zoo ondubbelzinnige wijze kon uiten.

Kjahi Madja deed, wat te verwachten was: hij gaf voor, dat aan zijn woord een onjuiste uitleg was gegeven en dat hij slechts had gedoeld op zuiver godsdienstige aangelegenheden.

De zaak eindigde daarmede, dat Madja, geheel in het nauw gedreven, met bevende stem zeide: „al is 't ook, dat ik niet Imam of Panghoeloe word, ik laat aan U over te doen, wat U goedvindt en geef U volkomen vrijheid".

Maar Dipanĕgara had er genoeg van en benoemde een van Madja's leerlingen, Kadji Mĕradji, tot Panghoeloe.

Tot Madja richtte hij zich in de volgende bewoordingen: „Gij maakt in Uwe redeneeringen alle dagen van ter zijde zinspelingen op mij en hieruit is 't nu duidelijk, dat Uwe gezindheid slecht is. Gij hebt mij al te veel ergernis gegeven......! Al den tijd volg ik Uw raad, de brieven mag ik niet beantwoorden, want, zegt gij, Gods woord, de koran, verbiedt dat. En nu vraagt gij ten slotte zelf macht en gezag te bezitten".

„Hoor, Kjahi Madja! als gij in 't vervolg U niet schikt naar mijn wil, zal ik U naar de wetten van den godsdienst straffen, want 't is klaar, dat gij onrust verwekt en steeds onaangenaamheden veroorzaakt. Wel nu, spreek! als er nog iets van Uw wetenschap is overgebleven!"

's Anderen daags verzocht Kjahi Madja om vergiffenis en tevens om de betrekking van Panghoeloe te mogen aanvaarden, belovende zich voortaan te gedragen, zooals het zijn Vorst behaagde. Ook dit maal toonde Dipanĕgara zich vergevensgezind; Madja werd begenadigd en tot Panghoeloe benoemd.

Het schijnt wel, dat Kjahi Madja die oplossing voorzien en daarop gerekend heeft, al wil de babad doen gelooven, dat hij sidderde voor „'s Vorsten toorn". Hoe toch zou het anders te verklaren zijn, dat de Kjahi, toen hij om vergiffenis smeekte, gelijktijdig een verzoek deed, dat, ware zijn houding inderdaad zoo deemoedig geweest, moeilijk daarmede te rijmen was. Ons komt het voor, dat Dipanĕgara in zijn geschiedverhaal van de feiten een voorstelling heeft gegeven, welke slechts dienen moest, om zijn weinig krachtig optreden ten aanzien van den man, die hem naar zijn macht stond, in een voor hem zelf zoo voordeelig mogelijk licht te plaatsen.

Zooveel is zeker dat, al mocht de benoeming tot Panghoeloe Madja in zijn trots getroffen hebben, zijn invloed er nauwelijks door verzwakt is geworden. Dit blijkt wel uit het aandeel, dat hij genomen heeft in de voorzetting der maanden te voren met Resident Valck aangeknoopte onderhandelingen. Wel is waar was Danoerĕdja, Dipanĕgara's Rijksbestierder, de man, die de correspondentie voerde, maar verder strekten zich diens bemoeiingen niet uit, of beter gezegd, op diens raadgevingen werd weinig acht geslagen.

In de babad lezen wij over deze phase van den oorlog: „Raden Adipati (Danoerĕdja) ontving een brief van Resident Valck van Magĕlang, waarin hij mededeelde, dat Gen. De Kock, bij zijne uitnoodiging om vrede te sluiten volhardde en, als die brief in beraad genomen werd, moest Valck maar eerst met Raden Adipati een bijeenkomst hebben. Hij zond den brief naar den Vorst te Pĕngasih. De Vorst liet Kjahi Madja en zijn oom Pang. Ngabèhi komen en sprak toen met hen over dien brief. Kjahi Madja en Pang. Ngabèhi meenden, dat men doen moest, zooals vroeger te Djahalangan. Het was, naar zij verzekerden, er zeer verre van af en volgens de oorlogswetenschap mocht

't niet geschieden, dat men vrede sloot, en zoo men er al vrijheid toe had, zou 't een gewichtig vergrijp zijn vrede te maken, indien de ongeloovigen zich nog niet hadden overgegeven. Daar Raden Adipati hiermee niet bekend was, zou hij zeker verkeerd handelen en zich schromelijk tegen de wetenschap vergrijpen. Hij wist zelfs nog niet, hoe men zich tegen den godsdienst vergrijpen kon".

„De Vorst gedroeg zich naar de vertoogen van zijnen oom en van Kjahi Madja, en 't werd Radèn Adipati dus niet toegestaan met den Resident van Kĕdoe een samenkomst te hebben".

Zien wij thans welke voorstelling men zich te Magĕlang van den voortgang der onderhandelingen gevormd had en tot welke gevolgtrekkingen de Gen. De Kock kwam, toen omstreeks medio September de zaak een nieuwe phase was ingetreden, welke directe inmenging van den Com. Gen. noodig maakte.

Onder dagteekening van 18 September schreef hij aan den Landvoogd: „In de maand Juli j.l. ontving de resident van Kĕdoe van zekeren Tomm. Mangoendipoero, die vroeger bij de muitelingen was geweest, maar zich thans alhier bevindt, bericht, dat de Tommenggongs Mangoendipoero en Soering Tanie hem geschreven hadden, dat zij zich gaarne met de overbrenging van brieven aan Dipo Negoro wilden belasten en dat zij eenige hoop hadden, dat daardoor de rust hersteld zoude worden".

„Ofschoon het voortdurend vijandelijke gedrag van Dipo Negoro nog weinig hoop op het welslagen van onderhandelingen gaf, zoo besloot ik echter, om opnieuw eene proeve te nemen in hoeverre aan dezen kostbaren oorlog door middel van onderhandelingen een einde zoude kunnen gemaakt worden, zonder dat nochtans de militaire operatiën daardoor werden opgehouden, en ik gaf derhalve genoemden resident in last om aan Dipo Negoro te schrijven en hem uit te noodigen om hem zijne wenschen bekend te maken, ten einde deze door mijn intermediair aan U.E. voor te dragen".

„Op dezen brief, waarvan ik de eer heb U.E. een translaat onder L^a A aan te bieden, werd echter van Dipo Negoro geen antwoord ontvangen, maar de Tom^s. Mangoendipoero en Soering Tanie schreven blijkens bijlage L^a B, dat zij denzelve overhandigd hebbende, van Dipo Negoro ten antwoord hadden gekregen, dat hij niets anders wenschte als het gezag over geheel Java".

„Daar er echter grond was om te vermoeden, dat de brief niet aan Dipo Negoro ter hand was gesteld en de gemelde Tom^s. door hunne aanhoudende verzoeken om geld en opium redenen gaven om hunne opregtheid in twijfel te trekken, zoo gaf de resident hun dit vermoeden te kennen met bijvoeging, dat zij geene belooningen konden verwachten, voor dat zij diensten brengen konden".

„Op den 18en Augustus d.a.v. ontving de resident alstoen een brief zonder adres, handteekening noch zegel van een der zendelingen van de meer vermelde Tom^s. (translaat bijlage L^a C), het welk zij verklaarden door den Raden Adipati Danoe Redjo (den Rijksbestierder van Dipo Negoro) geschreven te zijn en waarbij hij werd uitgenoodigd om een kundig man bij hem te zenden, waarmede hij over de zaak konde praten, met aanbieding om dezen zendeling een vrijgeleide van zijne zijde te geven. Dit geschrift was wel is waar weinig geschikt om mij vertrouwen in te boezemen, maar de stellige verklaring van den zendeling, dat het door Danoe Redjo in dien vorm was geschreven, om de zaak voor de overige hoofden geheim te houden, deed mij besluiten, om den resident te machtigen om aan deszelfs verlangen te voldoen, welke dien ten gevolge een man, Prawirorono, wiens zwager een der voornaamste hoofden van Dipo Negoro is, met de overbrenging van eenen brief aan Danoe Redjo belastte (waarvan ik de eer heb U.E. onder L^a. D translaat aan te bieden)".

„Bij de terugkomst van dezen zendeling, die blijkens deszelfs relaas (Bijlage L^a E) minzaam ontvangen en van een pas en gewapend geleide op zijne terugreis door Danoe Redjo voorzien was geworden, bracht dezelve een brief aan den resident, die namens Danoe Redjo door den Ali Basah Kasan Moenadi geschreven was (bijlage L^a F), hoofdzakelijk inhoudende, dat des residents brief ontvangen was en dat, indien men de wenschen van Dipo Negoro wilde weten, de resident eenen anderen brief aan hem (Dipo Negoro) moest schrijven, waarbij hem zulks kortelijk werd afgevraagd, en dat zij, Kasan Moenadi en Danoe Redjo, dien brief alsdan zouden bezorgen".

„Ik gelastte den resident om ook aan dit verlangen te voldoen en den Radèn Prawirorono werd daarop met de brieven aan Dipo Negoro en Danoe Redjo afgezonden, (waarvan U.E. onder L^a G. en H. translaten worden aangeboden) terwijl inmiddels bij mij een bericht van eenen vertrouwden spion ontvangen werd, hetwelk zeer gunstig omtrent des vijands goede gezindheid luidde en waarvan ik de eer heb gehad U.E. bij eene particuliere missive translaat aan te bieden".

„Op gisteren is de Raden Prawirorono nu wederom teruggekomen en heeft eenen brief van Danoe Redjo aan den Resident overbracht (waarvan ik U.E. onder L^e I translaat aanbied), waaruit het U.E. zal blijken, dat de gezindheid van Dipo Negoro ten goede schijnt te blijven overhellen, omdat hij niet alleen den zendeling een goede behandeling heeft doen ondergaan, maar zijnen Rijksbestierder ook gelast heeft om des residents brief minzaam te beantwoorden, terwijl Kjahi Madja en Pang. Bey Abdoel Rachman, die de onderhandelingen door hunnen snooden raad weder wilden belemmeren, zijn ernstig misnoegen zouden hebben ondervonden".

„U.E. zal uit die stukken tevens zien, dat Dipo Negoro des Residents brief niet heeft aangenomen, maar alleen het aan Danoe Redjo gezonden afschrift gelezen, en dat hij geene andere brieven wil ontvangen en beantwoorden als die, welke van U.E. zelve komen, vermeenende, dat zijne hooge waardigheid van Sultan hem niet toelaat, om met iemand anders als met 's Konings vertegenwoordiger in deze gewesten in aanraking te komen en dat alle mindere autoriteiten met zijnen Rijksbestierder moeten onderhandelen".

„Hierin is wel is waar een bewijs van Dipo Negoro's trotsheid en aanmatiging, dan dit ligt in het karakter der Javaansche grooten; zij zijn laag en kruipend in tegenspoed en onverdragelijk trotsch, zoolang zij nog niet geheel en al van grootheid zijn ontbloot".

„De staat van zaken is derhalve thans weder dezelfde als toen U.E. in het afgeloopen jaar in onderhandeling is getreden, met deze uitzondering, dat in stede van de fanatieke Madja en Abdoel Rachman, nu de meer vredelievende Danoe Redjo en Kasan Moenadi de raadgevers en onderhandelaars zijn en dat door het den twee eerstgenoemden openlijk betoonde ongenoegen en andere omstandigheden, er reden bestaat te gelooven, dat ook Dipo Negoro naar den vrede wenscht. Verder dat de positiën van het leger thans verreweg voordeeliger zijn, dat het door den vijand bezette gebied aanmerkelijk is verminderd en eindelijk, dat thans haast alle vijandelijke hoofden, indien men de berichten gelooven mag, naar rust en vrede verlangen".

„Naar aanleiding van het een en ander neem ik de vrijheid de nadere bevelen van U.E. te verzoeken" (¹).

Het antwoord, dat Du Bus op dezen brief gaf, zullen wij in een volgend hoofdstuk leeren kennen. Hoewel in den meest parlementairen vorm gegoten, lag er een ernstig en niet geheel onbillijk verwijt aan den Generaal in opgesloten. Doch laat ons voorloopig de hoogst interessante gedachtenwisseling tusschen de beide grootwaardigheidsbekleeders ter zijde leggen, om er elders de volle aandacht voor te vragen.

Intusschen leert een vergelijking der beide voorstellingen van den toestand in 's vijands kamp tijdens de onderhandelingen, die van Dipanĕgara en die van Gen. De Kock, dat men te Magĕlang niet geheel juist omtrent de verhouding van Madja tot den Hoofdrebel was ingelicht en dat zij, die mededeelingen daaromtrent hadden gegeven, blijkbaar te vlug in hun gevolgtrekkingen waren geweest en uit het feit, dat Madja op het punt had gestaan van uitgestooten te zullen worden, bij voorbaat reeds hadden besloten, dat het met zijn invloed geheel

(¹) Gen. De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 18 Sept. 1828, v. 622. (Arch. Gen. Staf). De bijlagen zijn in de volgorde hunner letters opgenomen onder N°. 13

gedaan was. Zoover was het nog niet; nog immer gaf Dipanĕgara aan 's Kjahi's raadgevingen gehoor, was diens invloed op den gang van zaken overwegend, Danoerĕdja slechts in naam Rijksbestierder. De laatste toch was lang niet altijd in Dipanĕgara's onmiddellijk nabijheid; de babad gewaagt herhaaldelijk van diens aanwezigheid bij de Praga, waar hij met eenig bevel was belast.

BANJOEMAS EN BAGĔLEN GEDURENDE AUGUSTUS EN SEPTEMBER 1828.

Maakten wij in vorige bladzijden er reeds melding van, dat Colson zich over den toestand van het detachement der 7e mobiele colonne, waarvan het bevel na de verwonding van den Kapt. Dusser de Barenne op hem was overgegaan, weinig gunstig had uitgelaten, het bleef bij die eerste klachten niet. Den 2en Augustus schreef hij, na zich verontschuldigd te hebben over de wijze, waarop hij het ongeval bij Ploedjaran „aan 't vivrestransport overkomen", had gerapporteerd, o.m.: „Mijn toestand het vereischende zooveel mogelijk versterking te erlangen, uithoofde, dat ik 38 zieken in mijn kamp te verzorgen heb en over geen 100 bajonetten kan beschikken, zoo neem ik de vrijheid U.E. te verzoeken de 16 djajeng-sekars (nl., die, welke bij het reeds behandelde ongeval naar Wanasaba waren ontkomen) door een gelijk uitgerust en bereden getal te doen vervangen, dewijl de kavallerie mij in deze vlakte van nut kan zijn".

„De inl. kanonniers, die bij het mobiele gedeelte der colonne zijn gevoegd, zijn niet alleen onbedreven in het behandelen van het geschut, maar moeten ook beurtsgewijze als stukrijders dienen, in welke verrichting zij nimmer eenig onderwijs hebben genoten, en, hoewel ik hen tweemaal daags doe oefenen, kan ik toch bij de dagelijksche toevallen (affaires) weinig nut van deze menschen verwachten. Ook dit heb ik de eer aan de aandacht van U.E. aan te bieden" (1).

Drie dagen later roerde Colson hetzelfde onderwerp nog eens aan, tevens een situatiestaat daarbij overleggende (2).

Volgens dien staat bedroeg de sterkte der geheele 7e mob. col., ongerekend de artillerie en cavalerie, 830 geweren en 100 lansen, maar die cijfers gaven blijkbaar geen goeden maatstaf bij de beoordeeling van de gevechtswaarde der strijdmacht, want de Europeanen daartoe behoorende, waren, zooals Colson schreef „ziekelijke of oude en ongedresseerde menschen", waarvan hij zelden meer dan zes onder de wapens kon brengen. De Soemĕnĕppers, „hoewel bijna allen naakt", waren de eenige soldaten, die eigenlijk bruikbaar waren, terwijl

(1) Colson aan Gen. De Kock. Mĕrdĕn, 2 Augustus 1828. (Arch. Gen. Staf).
(2) Dien staat mochten wij niet aantreffen.

de pradjoerits van de Pĕkalonganasche barisan werden afgeschilderd als kleinmoedige lieden, die òf deserteerden, òf op de vlucht sloegen, als het op vechten aankwam. „En evenwel", zoo klaagde de Majoor, „wordt door de vereeniging van dergelijke soldaten de benaming 7e mob. col., voortgebracht, met welke col. ik de faam van het nummer en mijne eigen reputatie van verleden tijden moet trachten te handhaven".

„Ik kan U.E. niet ontveinzen, dat mij zulks veel bekommering veroorzaakt, te meer daar ik gedurende tien dagen mijne bevelen door contra-bevelen zie gedwarsboomd". Hiermede was de Majoor genaderd tot de eigenlijke oorzaak van zijn weinig opgewekt schrijven: de wijze waarop de bevelvoering was geregeld, hinderde hem; daar wrong de schoen en de klachten, waarmede hij zijn schrijven had ingezet, moesten slechts dienen, om het verzoek om meerdere zelfstandigheid in te leiden. „Het is niet wel mogelijk", zoo lezen wij weinige regels lager, „dat een zieke chef op een afstand van vele mijlen de bewegingen van eene mobiele kolonne kan bestieren, noch in hare behoeften kan voorzien. Daarenboven kunnen geen twee bevelhebbers hetzelfde bevel voeren zonder verwarring en botsing te veroorzaken, hetgeen mij dus nogmaals aanspoort de onbescheidenheid te bezigen U.E. onderdanigst te verzoeken mij in mijn tegenwoordig bevel te bevestigen of mij eene andere bestemming te geven, opdat ik .... enz. enz." [1].

Weldra zou het Colson blijken, dat de Opperbevelhebber reeds maatregelen getroffen had, om zoowel in de behoefte aan versterking voor als in de bevelvoering over de 7e mob. col. te voorzien, echter, voor zoover die de laatstgenoemde zaak betroffen, niet in den door den Majoor gewenschten geest. Reeds den 3en had de Generaal hem doen berichten, dat aan Overste Du Perron al 60 Europeanen waren toegezonden, dat den 4en d.a.v. een detachement jagers, 110 man sterk, insgelijk naar Wanasaba zou vertrekken en dat de Overste die troepen gedeeltelijk tot aanvulling der 7e mobiele colonne moest aanwenden. Ten aanzien van Colson's verzoek, om definitief met het bevel over het gedetacheerde gedeelte dier colonne te worden belast, welk verzoek den 30en Juli voor het eerst gedaan was, had de Generaal, zooals ons bekend is, bepaald, dat met het oog op Michiels' spoedig te verwachten herstel in de voorloopige regeling. zooals die door den Majoor Buschkens was getroffen, geen verandering kon worden gebracht. Maar, in den gezondheidstoestand van Michiels was, wij weten het reeds, geen verbetering gekomen, zoodat de Opperbevelhebber zich gedwongen had gezien, den Luit. Kol. Du Perron voorloopig in diens plaats in Lĕdok te laten. Hoewel daarmede aan het door Colson aangevoerde

[1] Majoor Colson aan Gen. De Kock. Mĕrdĕn, 5 Aug. 1828. (Arch. Gen. Staf).

alle waarde was ontnomen, achtte de Gen. het niet overbodig hem in antwoord op zijn schrijven dd. 5 Augustus nog mede te deelen, dat de begeerde zelfstandigheid vooreerst nog niet kon worden verleend, omdat: „U, als nog zeer weinig met het terrein en de localiteit bekend zijnde, aan het doen van nog grooter mistastingen (dan Michiels te Pĕkalongan) onderhevig is. Door steeds zooveel mogelijk den Luit. Kol. Du Perron in alles te kennen en in overleg met dien hoofdofficier te handelen, houde ik mij verzekerd, dat de zaken goed zullen gaan!" ([1]).

Er bestond werkelijk ook wel reden, om met vertrouwen de toekomst tegemoet te zien. De treurige toestand, waarin Colson zijn commando had aangetroffen, beloofde spoedig belangrijke verbeteringen te zullen ondergaan. Zoo waren maatregelen genomen, om de minder valiede manschappen der colonne te vervangen door voor den velddienst geschikten op de posten, de Soemĕnĕppers van kleeding te voorzien en de verpleging van allen naar eisch te doen plaats hebben. De Majoor Buschkens had reeds gezorgd, dat een officier van gezondheid te Mĕrdĕn werd ingedeeld, terwijl Colson al spoedig een ruim verblijf tot hospitaal had laten inrichten. Ook in de huisvesting der colonne was behoorlijk voorzien en door dagelijksche oefeningen hoopte Colson bij zijn detachement „alle militaire gebruiken en geest weder langzamerhand te doen ontkiemen" ([2]).

Uit het reeds aangehaalde antwoord van Gen. De Kock blijkt nog, dat de nieuw-aangekomen recruten in den regel onmiddellijk werden doorgezonden naar de colonnes te velde, zonder dus eerst in den wapenhandel te zijn geoefend. Men was daartoe wel genoodzaakt, om aan de dringende aanvragen der verschillende colonne-commandanten te kunnen voldoen. Geklaagd werd daarover zelden; men wist, dat het kwaad onvermijdelijk was, en beijverde zich, de onbekwamen zoo spoedig mogelijk tot bruikbare soldaten te vormen, „hetgeen", zooals De Kock meende, „in de nabijheid van den vijand spoediger dan anders geschiedde, daar de recruut het belang inziet om zijne wapens te kunnen gebruiken".

In deze bewering schuilde zeker veel waarheid, want oefening en practische toepassing van het geleerde gingen hand aan hand. Aan de laatste ontbrak het zeker niet, want terwijl de Majoor Colson zijn troepen oefende, werd hij herhaaldelijk afgeleid door benden, die den omtrek van zijn bivak verontrustten. Den 8[en] werd dit zelfs door een ruim 500 man sterke bende nagenoeg omsingeld. De Majoor, die slechts 90 man onder de wapens kon brengen, moest zich, wilde hij zijn bivak niet onbewaakt achterlaten, tot de verdedi-

---

([1]) Gen. De Kock aan Colson. Magĕlang, 8 Aug. 1828, N°. 1789. (Arch. Gen. Staf).

([2]) Majoor Colson aan Gen. De Kock. Mĕrdĕn, 5 Augustus 1828. (Arch. Gen. Staf).

ging bepalen. Toen echter 's vijands overmoed, door deze houding te zeer geprikkeld, zich ten slotte uitte door het planten van een vaandel op slechts een paar honderd meter van de benteng, besloot de Majoor de djajèng-sĕkars een uitval te laten doen. Die uitval had het gewenschte gevolg; de muitelingen weken terug met een verlies van ongeveer 30 dooden en gewonden. 's Middags herhaalden zij hun aanval, die alleen met kanon- en geweervuur van achter de palissadeering werd beantwoord. De geringe sterkte der colonne had het den Majoor onraadzaam doen voorkomen, om in het late namiddaguur zijn positie te verlaten, maar daardoor ook had hij het lijdelijk moeten aanzien, dat de muitelingen de naburige bevriende dèsa's aan de vlammen prijsgaven. Die omstandigheid gaf Colson aanleiding, om voor de derde maal op het zenden van versterking aan te dringen en er tevens op te wijzen, dat de afstand, die hem van zijn basis, Wanasaba, scheidde te groot was dan dat hij, eventueel hulp noodig hebbende, deze van die zijde op het gewenschte oogenblik zou kunnen verwachten.

Gelukkig stond Buschkens in zijn nabijheid. Deze toch bevond zich, zooals wij in het vorige hoofdstuk mededeelden, sedert den 29en Juli te Tĕrsaba en zou, daar de zware regen hem nog immer beletten oostwaarts te trekken, voorloopig ook in die streken blijven. Ook de ongunstige toestand, waarin Colson's colonne zich bevond, was op dit besluit van invloed geweest. Reeds meer dan eens had Buschkens zijn collega bijstand moeten verleenen, nu eens met vivres of munitie, dan weer met een detachement, om een al te krachtig optreden van den vijand te helpen keeren. Het ware dan ook vrij wat beter geweest, als de colonne Colson geheel van de 7e losgemaakt en aan Buschkens toegevoegd ware geworden.

Laatstgenoemde berichtte den Opperbevelhebber den 3en Augustus uit Tĕrsaba, dat de bentengs te Mĕrdĕn en Oengaran spoedig voltooid zouden zijn; dat de Comdt. van Ambal, Luit. Maxwell, den 1en een aanval op zijn post had afgeslagen en den volgenden dag naar het meer oostelijk gelegen Tĕlaga was getrokken, om ook daar een versterking op te richten. Buschkens zelf had die beweging gesteund door zich met zijn colonne eveneens in de richting van Tĕlaga te begeven. Een bende, die het Maxwell lastig had willen maken, was door 's Majoors komst genoodzaakt geworden van haar plan af te zien.

De Luit. Moltzer, die als postcommandant te Tĕlaga optrad, kreeg last om met het aanleggen der versterking aldaar zooveel mogelijk spoed te maken. Hem werd toegevoegd de Mas Ingébey Wanajoeda, die zich met de politieke aanrakingen met de bevolking belast zag. Evenals elders steeds was gebeurd, werd ook het detachement te Tĕlaga, al dadelijk na aankomst aldaar door den vijand verontrust.

Ten aanzien van het noordelijk gedeelte van zijn district en van hetgeen daarmede verband hield, schreef Buschkens het volgende: „De Luit.-Kol. Du Perron heeft mij zijne komst te Wonosobo meegedeeld, terwijl de Majoor Colson mij meldt thans een post te Ploendjaran te hebben; ik vertrouw, dat deze laatste voldoende zal zijn om de communicatie met Kaliwiro open te houden. Echter zal ik den Luit.-Kol. voornoemd verzoeken, om in de eerste plaats den bergpas tot Merden toe nogmaals met aandacht te doen doorzoeken en tevens het detachement te Merden de sterkte te geven, welke op den, mij door den chef van den staf gezonden sterkte- en emplacementstaat van den 1en Juli, op het emplacement Kaliwiro voorkomt, na aftrek van de daarvan in Juli geformeerde bezetting van Koeripan, als wanneer Merden circa 200 bajonetten zou hebben, terwijl het er thans slechts 120 heeft, waarvan voor de helft nieuwe pradjoerits en verscheidene zieken, welke echter volgens rapport van den chirurgijn der 3e klasse De Porre (1), dien ik voor eenige dagen met geneesmiddelen naar Merden gedetacheerd heb, denkelijk spoedig zullen herstellen" (2).

Over het algemeen gaf de toestand in West-Bagĕlen veel reden tot voldoening. Langzaam maar zeker had de Majoor Buschkens naar het oosten terrein gewonnen. Pĕtanahan, Ambal en Tĕlaga aan den weg, die langs de Zuidkust van Karangbolong naar den mond der Bagawanta voerde, waren sedert den aanvang van het vierde oorlogsjaar verrezen, evenals Pandjĕr, Wĕdi en Oengaran aan den weg, die noordelijk van en nagenoeg evenwijdig met den eerstgenoemden van het hart van Banjoemas naar het strategisch zoo gewichtige Kĕdong Kĕbo leidde. Ook de communicatie met Lĕdok was behoorlijk verzekerd, dank zij de posten te Mĕrdĕn, Ploendjaran en Kaliwira. Wel was de rust in het aldus bezette gebied nog verre van volmaakt, maar de benden, die door de mazen van het langzaam vooruitgeschoven net hadden weten heen te sluipen, waren van weinig beteekenis. De voornaamste aanvoerders der muitelingen waren de ons reeds bekende Toems. Sasrawinata, Banjakwĕdi, Kalapakĕling en het beruchte bendehoofd Sandragĕnie. Aangezien hun benden zich nimmer in gevecht plachten te begeven met een eenigzins belangrijke colonne, moest men zich ermee vergenoegen, ze door barisans en kleine detachementen te laten verontrusten. Trouwens, de sterkte der benden, welke zich vertoonden, was zeer gering en wisselde af van 20 tot 50 hoofden. Maar hoe weinig beteekenend ook, ze dwongen de onzen tot voortdurende waakzaamheid,

(1) De Porre, Jean, Baptiste, Geb. 1806, 29 Oct. te Gent. — Kweekeling bij het hospitaal te Utrecht, 2 April 1825. — Off. v. Gez. 3e kl. bestemd voor O.-I., 27 Nov. 1826. — Te Batavia aangekomen 3 Aug. 1827. — Gesneuveld te Kamĕdi, 1 Oct. 1828.

(2) Buschkens aan Gen. De Kock. Tĕrsaba, 3 Augustus 1828. (Arch. Gen. Staf).

want, liet men ze ongemoeid, dan zou in korten tijd hun aanhang sterk toenemen. Daarom gaf Buschkens dan ook als zijn meening te kennen, dat, als de 8e mob. col. eerlang, zoodra de weêrsgesteldheid dit zou toelaten, voorwaarts rukte, het zaak zou zijn, een mob. col. achter te laten, ten einde die kleine benden voortdurend in het oog te kunnen houden. Voorloopig werd een kleine colonne gevormd, die onder de bevelen van Luit. Maxwell werd gesteld en Pandjĕr tot standplaats kreeg. Genoemd officier bekwam geen ander voorschrift dan „de muitelingen op het spoor te volgen en hun of zelfs ons (eigen) detachement dag noch nacht meer rust te laten dan dit laatste volstrekt noodig had" (¹).

Ook had Buschkens aan Maxwell en den hem toegevoegden Toem. Sindanĕgara opgedragen, geen middel onbeproefd te laten, om de bendehoofden tot onderwerping over te halen, dan wel, door het stellen van een prijs op hun hoofd, hen hetzij dood of levend in handen te krijgen.

Terwijl ieder zich aldus beijverde om de streek zoo spoedig mogelijk tot rust te brengen, had men toch hier, evenals in Bagĕlen door Cleerens was ondervonden, met tegenwerking te kampen van een zijde, waarvan men juist de grootste hulp mocht verwachten. Het was alweder de lust tot knevelen van met gezag bekleede inl. grooten, die een hoogst nadeeligen invloed op de gezindheid der bevolking uitoefende. Zoo berichtte Buschkens naar aanleiding van de vorming van Maxwell's detachement: „Pandjer zal het middelpunt zijn der bewegingen van genoemd detachement, als daartoe het geschikste gelegen, en omdat mij gisteren gerapporteerd is, dat de bevolking van Pandjer tegen hare hoofden en de bezetting eene min of meer stoute houding aanneemt. Ik schrijf dit toe aan de nietigheid van den Ingebey Soeroprodjo, die de helft van Pandjer bestuurt, en de ontstentenis van een hoofd over de andere helft, welke de bij mij zijnde Toem. van Banjoemas, Bratadiningrat, onder zijn bestuur gehouden heeft. De eerste schraapt vreeselijk en de laatste is, als de grootste vrek, dien ik ooit gekend heb, gewis met hem in verband. Bij deze wijze van bestuur vrees ik, dat de bevolking van Pandjer grond heeft om dat der muitelingen terug te wenschen" (¹).

Gelukkig stonden tegenover die gevallen van wanbestuur ook voorbeelden van groote toewijding aan onze zaak. Zoo was o.a. de Toem. Aron Binang bij de bevolking zeer gezien, waardoor hij aan Buschkens meer dan eens belangrijke diensten kon bewijzen. Toen Colson's positie te Mĕrdĕn, vooral in de eerste dagen van onze vestiging aldaar, min of meer zorgelijk was, werd hem dien Toem. toegevoegd, en met de beste gevolgen. Het is dan ook verklaarbaar, dat Buschkens dat hoofd van Mĕrdĕn naar Oengaran deed terugkeeren, toen

(¹) Buschkens aan De Kock. Pandjĕr, 12 Augustus 1828. (Arch. Gen. Staf).

hij hem voor de regeling der zaken in Pandjĕr meende noodig te hebben. De toestand, dat over de eene helft van dat landschap de aan opium verslaafde Ingébey Soerapradja het bestuur voerde, en over de andere helft nog geen hoofd was aangesteld, eischte voorziening. De beide reeds genoemde hoofden hadden in de meening verkeerd tot het besturen bevoegd te zijn, beiden ook bij Buschkens elkaar beschuldigd van onbevoegd optreden in Pandjĕrsche aangelegenheden. De Majoor maakte de zaak uit door Aron Binang tot besturend hoofd te benoemen, waardoor de gisting, welke het zoo moeilijk gewonnen gebied in vollen opstand dreigde te brengen, nog tijdig werd bezworen.

Over 't geheel waren de berichten, die Buschkens omstreeks medio Aug[s]. aan het Hoofdkwartier toezond, zeer gunstig. Den 16[en] was de Majoor naar Wanasaba, tusschen Tĕlaga en Oengaran, gemarcheerd en had hij daar positie genomen, zoodat de afsluiting van de linie Tĕlaga-Ploendjaran alweer beduidend was verbeterd. Van Sĕroeni, waar Maxwell (¹) met zijn detachement de omstreken doorkruiste, kreeg de Majoor schaarsche, doch zeer goede berichten, welke het vermoeden wettigden, dat de in het gebergte aldaar rondzwervende benden eerlang de wapens zouden neerleggen.

Over Colson was de Majoor Buschkens minder goed te spreken. „Ik heb", zoo schreef hij, „gister de benting te Merden gezien; zij is in staat van defensie, maar nog zonder gebouwen en ligt op de plaats, doch niet in de richting, die ik vroeger den Kapt. Dusser de Barenne had aangewezen, ten einde met één stuk de voornaamste drie vierde deelen van den cirkel te kunnen bestrijken. De ondoelmatige lengte der boomen, alsmede het gebruik van pinangstammen tusschen klapperboomen, maken haar waggelend en van korten duur, daar het kokoshout drie jaren staan kan, terwijl de pinangboom niet één jaar duurt. Ik heb dus geen reden om over dit werk tevreden te zijn, te minder daar het in den tijd, welken er aan gewerkt is, goed en voltooid had kunnen zijn. Ik heb dit een en ander den Majoor Colson opgemerkt" (²).

Buschkens' ontevredenheid was te meer gegrond, wijl hij er Colson reeds te voren op gewezen had, dat klapperstammen van 14 voet niet gebruikt plachten te worden en dat de ervaring in den oorlog opgedaan, een lengte van 10 voet als ruim voldoende had doen kennen. Die terechtwijzing had Colson niet willen aannemen met het gevolg, dat de werkzaamheden minder vlot waren gegaan dan wel verwacht was en het werk zelf aan deugdelijkheid te wenschen overliet.

Door het vermeerderen van het aantal posten en het afzonderen van het detachement Maxwell was intusschen de colonne zelf belangrijk zwakker gewor-

(¹) Er waren onder Buschkens' bevelen twee Luit[s]. die Maxwell heetten.
(²) Buschkens aan Gen. De Kock. Wanasaba, (in Zuid-Bagĕlen) 16 Aug. 1828. (Arch. Gen. Staf).

den, zoodat Buschkens nog slechts over 117 bajonetten beschikte, ongerekend de 48 geweren van de barisans van Kĕrtanĕgara en Banjoemas. Hij achtte evenwel die macht tot het in rust houden van het bezette gebied voldoende en verzocht slechts een geringe versterking zijner Soemĕnĕppers, die door hun langdurig verblijf te velde wel aan eenige aanvulling met versche krachten behoefte hadden.

Ook Colson kon de beste berichten omtrent den toestand mededeelen. De bevolking toonde steeds meer neiging tot toenadering, bood levensmiddelen te koop aan en, wat meer zeide, zij had den veldarbeid hervat. De benteng, welke den 20^{en} geheel gereed gekomen en met een paar 2 ℔^{rs}. bewapend was, kon door een 50 à 60 manschappen verdedigd worden. Dank zij geregelde exercitiën waren de recruten nu geoefend en was er weder een flinke militaire geest gekomen in den nog kort te voren gedemoraliseerden troep. Hiertoe had ook veel bijgedragen de betere wijze, waarop in de verpleging werd voorzien. Zoo had Du Perron op Colson's herhaald aandringen kleeding en geld naar Mĕrdĕn opgezonden, zaken, waaraan zeer dringend behoefte bestond: de soldij toch was in meer dan twee maanden niet uitbetaald. Dank zij de krachtige wijze, waarop Colson dadelijk bij zijn optreden het detachement had aangepakt en de medewerking van Du Perron en Buschkens, was de toestand te Mĕrdĕn in betrekkelijk korten tijd dus belangrijk verbeterd. Aanvankelijk nauwelijks in staat zich den vijand van het lijf te houden, kon Colson reeds voor Augustus verstreken was offensief te werk gaan. Ingelicht zijnde, dat een sterke bende zich in de dèsa Ngampĕl, 5 paal t. O.Z.O. van zijn post genesteld had, besloot de Majoor die bende 's nachts te overvallen. Hij droeg den Luit^{s}. Gilly en Boeren op, met een uit infanterie, djajèng-sĕkars en een 1 ℔^{r}. samengestelde colonne die taak uit te voeren. In den nacht van den 1^{en} op den 2^{en} September verliet dit detachement de benteng en overviel op ongeveer 2 paal daarvan verwijderd een vijandelijken voorpost. Daarna werd ook de hoofdmacht zelf onverhoeds aangegrepen en na een hardnekkig gevecht, dat een paar uren duurde en waarbij de muitelingen zware verliezen leden, op de vlucht gedreven.

Reeds maakten wij met een enkel woord er melding van, dat de Kapt. Rinia van Nauta den 29^{en} Juli in de dèsa Sĕrwa, nabij Klĕpoe, den Majoor Buschkens ontmoet had en dat alzoo van af dat tijdstip het verband tusschen de 6e, 7e en 8e mob. col. was verkregen. Dit eenmaal bereikt, kon er ernstig aan gedacht worden over te gaan tot den algemeenen opmarsch dier colonnes in de richting van de Bagawanta, om de zich westelijk van die rivier bevindende muitelingen daarover te jagen.

Alvorens nu de maatregelen te vermelden, welke de Kol. Cleerens voor

de bereiking van dat doel noodig oordeelde, moeten wij terugkomen op de beweging van den Kapt. Van Nauta, die het zoo lang begeerde verband tot stand had gebracht.

Den 27en Juli zou diens colonne, samengesteld uit 180 bajonetten, 20 Madoereesche lansdragers, 36 cavaleristen en twee 1 ℔rs. op marsch zijn gegaan, hadden de voor dit jaargetijde ongewone regens zulks niet belet. 's Anderen daags evenwel verliet de colonne onze versterking te Gombar in de richting van het Sihalangangebergte, doorwaadde de kali Djali en rukte door tot de dèsa Kalikoetĕs, bij welken marsch zij voortdurend beschoten werd. Daar het doorweekte terrein het niet mogelijk maakte, de muitelingen aan te grijpen, vergenoegde de Kapt. er zich mede, hun eenige granaten toe te zenden. Na een korte rust brak de colonne van Kalikoetĕs op en begaf zich naar de dèsa Kraja (W), waar men twee zendelingen van den Majoor Colson aantrof. Deze lieden werden gebruikt, om zoowel aan den Majoor Colson als aan Buschkens mededeeling te doen, dat een deel der 6e mob. col. niet ver af was en dat de bevelvoerende officier verwachtte, dat hij bij zijn den volgenden dag te maken beweging door beide hoofdofficieren gesteund zou worden. Dit gebeurde dan ook, want toen Van Nauta in den ochtend van den 29en oprukte, hoorde hij in de richting van Gĕbang twee kanonschoten, waarna hij zich onverwijld derwaarts in beweging stelde. Onder weg kreeg hij van Buschkens bericht, dat deze door den hoogen waterstand in de Gĕbang niet in staat was, de gevraagde medewerking te verleenen, doch trachten zou door het maken eener beweging naar Gĕbang eenige afleiding te verschaffen.

De Kapt. zette den marsch in de richting van Klĕpoe over hoogst ongunstig terrein voort. Niet ver van die dèsa verwijderd, bemerkte hij een menigte muitelingen, maar werd door een diep ravijn belet, onmiddellijk tot den aanval over te gaan. Eerst toen de hindernis ten koste van veel moeite en tijd overwonnen was, kon hij zijn plan uitvoeren. De vijand, die aan de overzijde der rivier de colonne Buschkens voortdurend had gadegeslagen, wachtte echter den aanval niet af en trok snel in Z.O. richting terug. Van Nauta plaatste zichzelf nu aan het hoofd der ruiters, begon een wilde jacht op de vluchtelingen te maken en zou daarbij gewis het vaandel van Dipanĕgara Anom veroverd hebben, als de vaandeldrager het hem toevertrouwde pand niet had verscheurd.

Toen de toestand der paarden, die geheel uitgeput waren, het voortzetten der vervolging niet langer gedoogde, deed de Kapt. zijn ruiters afzitten, ten einde den brandals nog eenige karabijnschoten na te geven. Daarna wachtte hij zijn infanterie in en begaf zich met de geheele colonne naar Sĕrwa, waar hij den Majoor Buschkens aantrof. Deze was op een vlot, vergezeld van slechts

enkele ruiters de rivier overgestoken en keerde na een kort onderhoud met Rinia Van Nauta op gelijke wijze weer naar zijn colonne terug.

In den ochtend van den 31[en] brak de colonne van den Kapt. Van Nauta in alle vroegte op, om over Linggis naar Gombar terug te keeren en Cleerens de tijding te brengen, dat het verband met de 7[e] en de 8[e] colonne nu verkregen was.

Thans kon er aan gedacht worden, een plan te ontwerpen voor de algemeene beweging naar het oosten, welke door de even zware als voor dit jaargetijde ongewone regens telkens uitgesteld was moeten worden.

Den 7[en] Aug. diende de Kol. een operatieplan in, dat wij om zijn belangrijkheid in extenso hieronder doen volgen. Het luidde:

„Aangezien het waarschijnlijk is, dat eerstdaags de droge moesson zich voor vast zal instellen en dat ik hierdoor in de mogelijkheid zal zijn gesteld, om gezamenlijk met de troepen der 6[e], 7[e] en 8[e] mob. colonnes, welke nog beschikbaar in Bageleen aanwezig zijn, eene gecombineerde voorwaartsche beweging te beginnen, zoo neem ik de vrijheid U.E. mijne denkwijze onder het oog te brengen om met hare opinie daarover te worden bekend gemaakt, alvorens haar ten uitvoer te brengen.

„1[e]. De tegenwoordige standpunten Telaga, Oengaran en Merden, alwaar men thans bezig is versterkingen aan te leggen, zullen alvorens de bewegingen beginnen, voltooid en bewapend moeten zijn;

„2[e]. elke colonne of detachement zal bij den afmarsch van de standplaats van vijf dagen vivres moeten voorzien zijn, terwijl de strengste maatregelen zullen genomen moeten worden, dat geen padi noch hoornvee uit de dessas ontvreemd worden, waarvoor de commandanten van colonnes, detachementen en pelotons verantwoordelijk zullen worden gesteld. Voor iederen infanterist zullen ook vijf pakjes scherpe patronen, waarvan twee in de patroontasch, en voor ieder kanon 80 schoten worden meegevoerd;

„3[e]. vervolgens zal het detachement der 8[e] colonne, dat bestemd is om door het Oeroet-Sewoesche langs het Zuider-Zeestrand den vijand te verdrijven, oostwaarts tot aan de rivier Bogowonto oprukken om bij hare komst aldaar dadelijk eene kleine benting aan te leggen in de nabijheid der zee op het meest verheven punt, van waar de zandbank, welke dwars in de rivier ligt en die eene passage tot den overwal oplevert, zal kunnen beschoten worden;

„4[e]. het overige gedeelte der 8[e] colonne, onder den Majoor Buschkens, zal van Oengaran opbreken en de rivier Lesoeng [1] bij Gebang overtrekken, verder ten Noorden van gemelde rivier, die in de rawah valt, marcheeren en alle

[1] Ook wel Gĕbang genoemd en als zoodanig op de kaart aangegeven.

dessas ten Noorden gelegen tot bij Klepoe, Lobang, Koenir, enz. laten doorzoeken en den linkervleugel der colonne zooveel mogelijk ten Noorden bewegen om zoodoende in verband te komen met de troepen van de 7e colonne, uit Merden vertrokken;

„5e. het gedeelte der 7e colonne te Merden zal trachten zuidwaarts den linkervleugel der troepen onder den Majoor Buschkens te ontmoeten en insgelijks oostwaarts opmarcheeren, terwijl de linkervleugel van dien troep moet trachten zich zooveel mogelijk noordwaarts uit te breiden, om met de 6e colonne in communicatie te komen;

„6e. een gedeelte der 6e colonne zal op den dag, dat de gecombineerde beweging begint, zich begeven naar Kali-Koetes of zoo noodig tot Alang-alang ambo, om vandaar den linkervleugel van het detachement der 7e colonne op te zoeken en vervolgens zooveel mogelijk noord-oostwaarts de beweging te volgen, om in contact te komen met een tweede detachement der 6e colonne, dat van Winong zuidwestwaarts zal marcheeren om zoodoende gezamenlijk vooruit te rukken en het heele terrein tusschen de Zuidzee en het noordelijk gebergte van Bageleen tot aan de Bogowonto van muitelingen te zuiveren;

„7e. de in dier voege opgerukte colonnes zullen hunne standplaatsen ten westen van de rivier Bogowonto in de volgende orde nemen:

„het detachement der 8e colonne langs het Oeroet-Sewoesche opgerukt in de nabijheid der dessas Djagabaja of Geparang;

„het overige deel der 8e colonne onder den Majoor Buschkens ten Zuiden en in de nabijheid van Paësan, van waar een detachement aan de rivier Lereng zal worden gestationneerd in de dèsa Watoekoeroe, alwaar dadelijk een brug zal moeten worden gelegd, om met het detachement aan den Zuidkant der rivier Lereng in communicatie te zijn;

„het detachement der 7e colonne onder den Majoor Colson te Boeboetan, terwijl door de troepen der 6e col. tusschen Maron en Segila de ljnie van dat gedeelte en vervolgens geheel de uitgestrektheid dezer rivier van het Zuider-Zeestrand af tot Solohang (Sihalangan) zal bezet zijn;

„8e. te Boeboetan en Segila zullen onder nadere approbatie van U.E. waarschijnlijk nog twee bentings moeten aangelegd, welke denkelijk spoedig voltooid zullen kunnen zijn, doordien de geheele bevolking van Bageleen tot ons zal zijn overgehaald;

„9e. intusschen zullen van ieder detachement of colonne eenige manschappen genomen worden, om eene kleine mob. col. te formeeren, die gestadig het terrein ten Westen van de linie aan de Bogowonto zal doorkruisen en de diverse standpunten in Bageleen visiteeren met behulp der inlandsche

barisans, alle suspecte of den vijand steeds toegedane inlanders arresteeren en alle verzamelingen derzelven beletten;

„10e. de rust zoodoende in Bageleen hersteld zijnde, zal er eene voorwaartsche gecombineerde beweging kunnen plaats hebben ten Oosten der rivier Bogowonto, waaraan een deel van iedere col. of detachement zal kunnen deelnemen, nadat ik daarvoor nadere orders van U.E. zal ontvangen hebben; evenwel neem ik eerbiedig de vrijheid U.E. in aanmerking te geven, dat het mij doelmatig voorkomt, alvorens de massa der troepen in Bageleen de Bogowonto te laten overtrekken, om tegen het westelijke deel van het Mataram'sche te ageeren, men eerst door eenige dagen ondervinding de zekerheid moet hebben, dat de binnenlanden van Bageleen door hoofden, die het Gouvernement trouw zijn gebleven, geadministreerd worden, rustig zijn en geen vijand ten Westen van de Bogowonto in deze provincie zich ophoudt, ten einde niet gedwongen te worden om eene rugwaartsche beweging te maken, welke ons vroeger onder dergelijke omstandigheden, veroorzaakt door gebrek aan troepen, hoogst nadeelig is geweest en dit ons vooral thans in dit gewest ook zijn zou, omdat wij het vertrouwen van den inlander zouden verliezen, dat wij thans ten volle verkregen hebben" (1).

Onmiddellijk na de ontvangst van dit project, schreef de Opperbevelhebber den Kol. terug, dat hij zich met het voorgestelde in hoofdzaak wel kon vereenigen, maar daarin toch eenige wijzigingen wenschelijk achtte. Zoo oordeelde hij het niet raadzaam, den Majoor Buschkens ver van Oengaran te verwijderen, en zag hij dien hoofdofficier gaarne de taak opgedragen, welke Cleerens bij sub. 9 aan kleine detachementen had toegedacht. Evenmin verdiende het volgens 's Generaals meening aanbeveling, de afdeeling, welke eerlang ten oosten van de Bagawanta zou ageeren, samen te stellen uit contingenten der verschillende colonnes.

„Het komt mij voor", zoo schreef hij, „dat eene colonne van 300 geweren, meerendeels van de 6e, en de Boetonneezen voldoende zullen zijn om de Bogowonto te passeeren. Deze colonne zal zich van Wadjo over Mangoen (?) naar Wates en Sambiroto moeten dirigeeren, zooals zulks bij mijn plan, hetwelk ik U nader zal kennelijk maken is aangewezen (2).

Zooals uit dit antwoord blijkt was de Gen. er tegen, dat aan meerdere detachementen een taak werd opgedragen, welke door één colonne met minstens evenveel kans van slagen kon worden uitgevoerd. Het tactisch verband bleef

(1) Cleerens aan Gen. De Kock. Kĕdong Kĕbo, 7 Aug. 1828, No. 218, (Arch. Gen. Staf).
De kaart bij dit operatieplan overgelegd hebben wij niet aangetroffen.

(2) Gen. De Kock aan Kol. Cleerens. Magĕlang, 12 Aug. 1828, No. 1818. (Arch. Gen. Staf).

in het laatste geval gehandhaafd, terwijl de eenhoofdige leiding er beter door verzekerd werd. Ook de wel eens verkondigde meening, dat de Gen. De Kock zich met de eigenlijke krijgszaken weinig inliet, wordt door de wijze, waarop Cleerens' plan werd behandeld, geenszins bevestigd. Het is toch duidelijk, dat de Gen., verre van zich klakkeloos bij de zoo belangrijke voorstellen neder te leggen, deze aan een ernstig onderzoek onderwierp en van de noodig geoordeelde wijzigingen voorzag, alvorens zijn toestemming tot de uitvoering te verleenen.

Die uitvoering moest tot een nader te bepalen tijdstip worden uitgesteld, omdat de door de vele regens drassig geworden bodem het doen van operatiën op groote schaal vooreerst nog belette. Daarbij was de gezondheidstoestand tengevolge van de ongunstige weersgesteldheid verre van bevredigend, zoodat het aanbeveling verdiende, te wachten tot ook daarin verbetering viel waar te nemen, terwijl eindelijk de omstandigheid, dat spoedig een belangrijke versterking met Boetonneesche hulptroepen werd verwacht, mede aan dit uitstel niet vreemd is geweest.

Intusschen bleef de Kol. Cleerens niet werkeloos en liet hij geen gelegenheid onbenut, om de muitelingen, waar zij zich vertoonden, afbreuk te doen. Maar aangezien de vijand zich, zooals de Kol. den 16[en] Augustus aan den Opperbevelhebber berichtte, verdeeld had, waren kleine detachementen in den regel voldoende om hem te verontrusten. Bij voorkeur werd de nacht voor het uitvoeren van zulke excursies, waarbij verrassing op den voorgrond stond, gekozen. Zoo maakte de Luit. Adj[t]. Krafft van uit Tjĕngkawak den 6[en] Augustus 's nachts een marsch naar de op een paar uur afstand ten Z.W. van zijn post gelegen dèsa Kradjan, waar een vrij aanzienlijke bende muitelingen verzameld heette te zijn. Na achtereenvolgens twee vijandelijke voorposten bekropen en afgemaakt te hebben, rukte de colonne, welke uit 200 bajonetten en de barisan van Toem. Rĕsadiwiria bestond, van Kradjan naar Woenot op. In de nabijheid van die dèsa was de hoofdmacht van den vijand verzameld. Nog onder den indruk van het lot, dat haar voorposten had getroffen, wachtte zij de komst der colonne niet af, maar sloeg op het gezicht daarvan (de dag was inmiddels aangebroken) op de vlucht, zoodat het niet mogelijk was haar onder schot te krijgen.

Krafft nam nu den terugmarsch aan en bereikte via Winko, Linggis, Djana en Gombar 's middags weder zijn post zonder verdere ontmoetingen met de muitelingen te hebben gehad.

Een dergelijke excursie maakte de Kapt. Rinia van Nauta den 18[en] naar Kiankong, t. N.W. van Djana en aan de overzijde der kali Djali gelegen. Den volgenden dag via Linggis, Grabak, Sĕbara en Doplang naar Gombar terugkee-

rende, trof hij nabij laatstgenoemde dèsa een kleine bende muiters aan, welke door de cavalerie aangevallen en met achterlating van eenige dooden en wat wapens op de vlucht gedreven werd. Denzelfden dag was de Luit. Adj^{t}. Krafft met een kleine macht naar de dèsa Rawong, t. Z. van Sĕgila, getrokken om niet ver van dat punt een bergpas, aan de overzijde der Bagawanta gelegen, te bezetten. Cleerens hoopte hierdoor de communicatie met Paësan beter te verzekeren dan tot dusverre het geval was geweest.

De 22e 's nachts ging de Luit. Metzelaar er op uit, om te trachten een vijandelijk hoofd, den Toem. Poespadirĕdja, dat zich met eenige volgelingen in de dèsa Pinata, niet ver van Sĕgila, ophield, te overvallen. Met het aanbreken van den dag stond Metzelaar's klein detachement, 30 bajonetten en de barisan van Toem. Rĕsadiwiria, voor de dèsa, waarin de genoemde Toem., die wegens zijn wreedheid berucht was, zich zou bevinden. Een hevig geweervuur uit die dèsa ontvangen, bewees, dat de inlichtingen omtrent den vijand juist waren geweest. Een deel zijner macht afzonderende, om naar de achterzijde der dèsa te trekken, viel Metzelaar met het overblijvende deel de muiters in front aan. Na een kort, maar vrij hevig handgemeen, was de zaak in ons voordeel beslist. Poespadirĕdja werd met twee zijner Rangga's en drie pradjoerits afgemaakt, de overigen, waarbij de Rangga Djajawilaga en de bĕkĕl van Pinata, Sĕtjawidjaja, neef van den Toem. Rĕsadiwiria, werden gevangen genomen en later, op verzoek van dien Toem. aan diens barisan toegevoegd. Behalve tal van krissen en lansen, werden bij deze welgeslaagde excursie nog twaalf paarden en een tiental karbouwen buit gemaakt.

De Kol. Cleerens zelf had inmiddels ook niet stil gezeten, maar was integendeel werkzaam geweest om de bewegingen, die aan gene zijde der Bagawanta eerlang moest worden uitgevoerd, zooveel mogelijk voor te bereiden. Hij was daartoe meermalen via Plipir naar het gebergte t. O. van de Bagawanta getrokken, om de streek te leeren kennen en na te gaan, of het mogelijk zou zijn bij voorbaat zich reeds te verzekeren van eenige belangrijke punten. Op een dezer tochten, en wel op dien naar G. Wangi, was hij tot de ontdekking gekomen, dat van daar een zijweg naar Djoenggrangan voerde en het zeer wenschelijk zou zijn, op ongeveer drie paal van Kaligĕsing een paar blokhuizen te bouwen. Nog voor de maand Augustus verstreken was, waren die blokhuizen verrezen. De Pang. Aria Koesoemajoeda, chef der Solo'sche hulptroepen, had zich met de uitvoering van dat werk belast en was daarbij door de bevolking behoorlijk gesteund. Die goede gezindheid was wellicht het gevolg van een proclamatie, welke de Kol. omstreeks de helft der maand aan haar gericht had. Hij had daarin op het nutteloze van verderen tegenstand gewezen en verzekerd, dat allen, die de zaak der muitelingen verlieten, konden rekenen op

bescherming en volledige vergiffenis, terwijl zij, die 's vijands zijde bleven houden, de nadeelige gevolgen daarvan stellig zouden ondervinden. Den 19en d.a.v. kwamen meer dan veertig dèsahoofden hun opwachting bij den Kol. maken, belovende het Gouvernement den meesten bijstand te zullen verleenen.

Met den Kapt. Ten Have, die te Kalibawang stond, was Cleerens in goede verbinding. Den 20en werd door beiden uitgerukt met het doel de geheele streek tusschen Kĕdong Kĕbo en dien post te doorzoeken. Ten Have nam zijn route over Blimbing en Krikil, terwijl Cleerens over Tanggoeng en Karangdjati in de richting van Krikil oprukte. Bij Karangdjati werd Cleerens' colonne, die 100 geweren en een 2 ℔r. telde, versterkt met de barisans van Pang. Soeriamataram en Toem. Pringadiningrat, die onder den Luit. Steinmetz van Lowana waren gekomen. Niet ver van Krikil kregen de beide colonnes elkaar in het gezicht. De vijand had noch die van Cleerens, noch die van Ten Have verontrust en was, volgens de bij beide col. comdn. ingekomen berichten, in de richting van Djoenggrangan uitgeweken. Na de ontmoeting marcheerde ieder weêr naar zijn standplaats terug. Cleerens merkte bij dien terugmarsch op, dat de bevolking, welke zich in deze streken steeds bijzonder vijandig had getoond, niet alleen rustig bleef, maar zelfs de hand leende bij het opruimen van op den weg aangebrachte hindernissen.

Weinige dagen later ging Cleerens er weer op uit, nu naar de zijde van Linggis. Hij koos 's Konings jaardag voor die onderneming. „Wenschende dien op eene onzer waardige wijze te vieren, kwam het mij voor, dat in onze tegenwoordige positie mijne en mijner wapenbroeders ware gevoelens niet beter aan den dag te leggen, dan op dit voor ieder waar Nederlander zoo heuglijk tijdstip in dienst van onzen geeerbiedigden Vorst den vijand op te zoeken en aan te vallen" (¹).

In den nacht van den 28en begaf hij zich naar Gombar en verzamelde er een colonne, bestaande uit 120 man infanterie, 67 cavaleristen en een 2 ℔r. onder den Kapt. Rinia van Nauta, terwijl verder daarbij werden ingedeeld de Luits. Rutte, Steinmetz, Van der Vlist (²) en Kruse. Met deze macht brak Cleerens omstreeks 1 uur van Gombar op en sloeg hij, na eerst in westelijke richting gemarcheerd te hebben, den weg naar Linggis in. Aangezien de muitelingen door het opstoppen eener rivier het omliggend terrein hadden geinundeerd, was de marsch naar genoemde dèsa aan groote moeielijkheden onderhevig en vorderde men slechts langzaam, zoodat de dag reeds was aangebroken, toen men de plaats van bestemming naderde. Van een overvalling kon dan ook niets komen; de muitelingen hadden de naderende colonne reeds opgemerkt

(¹) Kol. Cleerens aan Gen. De Kock. Kĕdong Kĕbo, 26 Augustus 1828, N°. 235. (Arch. Gen. Staf).
(²) Van dezen officier werd geen dienststaat aangetroffen.

en begroetten haar met een levendig geweervuur. De Kol. liet nu zijn macht in twee gedeelten boven en beneden Linggis over de Djali trekken, waardoor de muitelingen, bevreesd hun aftochtsweg afgesneden te zien, ijlings op de vlucht sloegen, achtervolgd door de cavalerie onder den Kapt. Rinia van Nauta, die er in slaagde een zevental vijanden neer te sabelen.

De tocht werd vervolgens in zuidelijke richting voortgezet tot nabij Woenot, alwaar weder een troep vijanden werd opgemerkt, die echter geen stand hield, maar zoo snel op de vlucht sloeg, dat het slechts gelukte twee achterblijvers neer te leggen. Van Woenot trok de colonne in Z.O. richting naar Bĕnawi, er steeds voor zorgende, dat de vijand, die in oostelijke richting was gevlucht, niet naar zijn vorige stellingen kon terugkeeren. Bij Bĕnawi werd gebivakkeerd en de nacht doorgebracht, waarna de colonne den volgenden ochtend, den 25^{en}, langs den noordelijken oever der Lĕrĕng oprukte naar de dèsa Watoekoera, bij welk punt de genoemde rivier in de Bagawanta valt. Op den oostelijken oever daarvan ontwaarde men een honderdtal in het wit gekleede Bulkia's, welke zich naar Brosot schenen te begeven. De hooge waterstand maakte het echter onmogelijk van oever te verwisselen, zoodat er van een vervolging dier bende niets kon komen.

De behoefte aan een behoorlijke communicatie tusschen beide rivieroevers had zich bij deze gelegenheid wederom dringend doen gevoelen en daarom beval de Kol. den postcommandant te Paësan, waar de colonne 's namiddags aangekomen was, om met den meesten spoed een sasak te verwaardigen. De bevolking der dèsa's ten zuiden van de Lĕrĕng bood daarvoor haar hulp aan en had reeds veertien prauwtjes ter beschikking gesteld.

Van Paësan marcheerde de colonne zonder eenige ontmoeting over Rawong en Djĕnar naar Tjĕngkawak, waar overnacht werd. Cleerens trok nog denzelfden nacht naar Kĕdong Kĕbo door, terwijl Rinia van Nauta den volgenden ochtend naar Gombar marcheerde en daar de colonne ontbond.

De excursie had geleerd, dat de bevolking langs de Bagawanta van de kust tot het gebergte geheel tot rust was gekomen, doch dat die in de omstreken van Linggis nog onder den invloed stond van den Toem. Djajasĕndĕrga en dat het daarom wenschelijk zou zijn, daar eenigen tijd een colonne verblijf te doen houden.

Ook de Toem. Kĕrtapĕngalasan roerde zich nog en was volgens de jongste berichten in den namiddag van den 24^{en} tusschen Boeboetan en Wadja de rivier overgestoken en naar het oosten gemarcheerd. Gagaondaka eindelijk, een hoofd, dat meermalen van zich had doen spreken, was juist in onderwerping gekomen en zou belast worden met het bestuur over Lowano. Door dezen maatregel hoopte Cleerens de rust in dat district geheel te zullen

bevestigen, wijl genoemde Gagaondaka de zoon was van een vroegeren bestuurder.

Over het algemeen gaf dus de toestand in Cleerens' commandement omstreeks het einde van Augustus veel reden tot tevredenheid. Het onrustige Linggis hoopte hij, zooals boven werd opgemerkt, te kunnen beheerschen door in de nabijheid daarvan een militaire macht te legeren. De verwacht wordende Boetonneesche hulptroepen werden daartoe bestemd; Winong zou hun als voorloopige standplaats worden aangewezen. Nog voor de maand verstreken was, waren de punten aan de overzijde der Bagawanta en in de richting van Djoenggrangan gelegen, door barisans bezet, zoodat de voorwaartsche beweging voldoende voorbereid was, te meer ook wijl maatregelen waren getroffen, om in de verpleging der oprukkende troepen zoo goed mogelijk te voorzien. Op voorstel van den Luit. Kol. Timmermans was n.l. reeds den 4[en] Augustus door Gen. De Kock bevolen, dat het vivresmagazijn te Maron zou worden uitgebreid en dit de stapelplaats moest worden voor den mondvoorraad der troepen in Bagĕlen, terwijl in de maand Juli t.v. door de zorgen van den chef van den geneeskundigen dienst in de 2[e] G. M. A. de ziekeninrichting te dier plaatse belangrijk was vergroot.

Ook van Buschkens en Colson bleven de berichten bij voortduring gunstig. Evenals Cleerens er immer op bedacht, den muitelingen het leven lastig te maken, grepen ook zij elke gelegenheid daartoe aan. Zoo rukte de Majoor Buschkens den 29[en] Augustus op aanwijzing der bevolking van Lobang uit, om den Rangga Rĕksadiwiria, die in de dèsa's Koenir en Boetak (?) volk had verzameld, te overvallen. Die onderneming had niet het gevolg, dat men er zich van had voorgesteld, omdat de nadering der colonne door de muitelingen te vroeg was opgemerkt en zij zich nog tijdig met een verlies van slechts twee man hadden kunnen redden. Maar al hadden niet alle verrichtingen evenveel succès, zooveel was zeker, dat de vijand zich in de nabijheid onzer troepen niet op zijn gemak gevoelde, terwijl daarentegen de bevolking meer en meer tot de overtuiging kwam, dat zij op onze hulp kon rekenen, indien zij zich aan onze zijde schaarde.

Nadat in de eerste dagen van September nog eenige tochten van weinig belang gemaakt en een paar onbeduidende gevechten geleverd waren, trok Cleerens omstreeks den 10[en] September met de 6[e] mob. col. westwaarts om deze plaats te doen nemen in de linie van waaruit de algemeene beweging naar de zijde van de Bagawanta zou aanvangen. Op genoemden datum bevond de Kol. zich met den Majoor Buschkens te Tĕlaga, waar hij de onlangs opgerichte versterking en de daar gelegerde barisans inspecteerde. De Majoor had om den Kol. te kunnen vergezellen, het bevel over zijn te Klĕpoe achtergelaten

colonne tijdelijk aan den 2[en] Luit. Van Herff [1] toevertrouwd, terwijl de vijand van die afwezigheid onderricht, zich deze ten nutte had gemaakt om den troep aan te vallen.

In den voormiddag van dien dag, omstreeks elf uur, kwamen de muitelingen, meer dan duizend man sterk en aangevoerd door Djajasĕnderga, Kĕrtalopĕngalasan, Soemadipoera en Abdoel Djajèngdipoera, uit de richting van Lobang in geregelde orde op het kamp aanzetten. Op een afstand van ongeveer 1000 M. de ijlings in bataille geschaarde colonne genaderd, ontwikkelde zich de vijandelijke macht, waarop de Luit. Van Herff een peloton infanterie met een 1 ℔r. naar de oostzijde van Klĕpoe zond, om die dèsa te dekken, terwijl hij met een ander deel zijner troepen, dat uit 25 Madureezen, de cavalerie en den tweeden 1 ℔r. bestond, tegen 's vijands centrum oprukte. Het bleek al spoedig, dat de vijandelijke ruiterij een poging wilde doen, om zich in de dèsa Gĕbang te nestelen en van daaruit den rechtervleugel der colonne aan te vallen. Ten einde dit plan te verijdelen, gelastte Van Herff de cavalerie, een charge te maken op de vijandelijke ruiters, die aanvankelijk voor den schok weken, doch onmiddellijk, nadat zij door een versch detachement waren versterkt, met veel nadruk op de onzen indrongen. Nu keerde zich de kans tegen ons, de cavalerie moest terug en wel zoo vlug, dat de Madureezen, die haar op den voet gevolgd waren, zich al spoedig te midden van de vijandelijke ruiters bevonden. Van de 25 man vielen er 7 als offer van hun te groote voortvarendheid; de overigen wisten zich aan te sluiten bij de inmiddels opgerukte hoofdmacht. Door het optreden van deze werd de vijand tot den terugtocht gedwongen, aan den strijd een einde gemaakt, en voorkomen, dat de te groote voorzichtigheid van den Luit. Van Herff op ons nadeel uitliep. Aangemoedigd door het behaalde succès, hervatten de muiters in den namiddag hun aanval, maar moesten dien weldra opgeven, omdat de maatregelen door den col.-comd[t]. getroffen thans veel beter waren.

Kort nadat deze tweede aanval was afgeslagen, verschenen de Kol. Cleerens en de Majoor Buschkens te Klĕpoe. Beiden waren overhaast van Tĕlaga opgebroken, toen zij in den voormiddag in de richting van Klĕpoe hadden hooren vuren. Na een moeilijken tocht, waarbij vooral het overtrekken van de Gĕbang veel oponthoud veroorzaakte, kwam men eerst 's avonds te 7 uur in het bivak der 8[e] mob. col. aan. Ook Colson, door het aanhoudend vuren te Klĕpoe verontrust, had zich met een detachement van Mĕrdĕn derwaarts gespoed, om

---

(1) Herff, Van Augustinus, Joseph, Geb. 12 Sept. 1797 te Bergen op Zoom. — In dienst bij de Sappeurs, Mei 1814. — 2[e] Luit. der Inf., 17 April 1823. — Naar O.-I., Aug. 1826. — 1[e] Luit., 4 Dec. 1830. — Gepens., 10 Sept. 1832. — R. M. W. O. 4[e] kl., 10 Maart 1831.

de 8ᵉ mob. col., welke hij ernstig bedreigd waande, bij te staan. Weinige oogenblikken na de aankomst van Cleerens en Buschkens verscheen hij met Gilly's jagers, 40 man infanterie en een 1 ℔ʳ. in het bivak, zoodat daar thans een vrij aanzienlijke macht vereenigd was, weinig ten genoegen van den Kol. Cleerens, die daardoor een ongewenschte wijziging in zijn plannen gemaakt zag.

's Ochtends van den 11ᵉⁿ toch had hij aan den Majoor Colson het bevel gezonden, om van Mĕrdĕn oostwaarts naar Ngampèl te marcheeren, ten einde de plaats in te nemen, welke hem in de voorwaarts te schuiven linie was toegedacht. Nu moest een detachement naar Mĕrdĕn worden gezonden, om de daar achtergelaten vivres en bagage af te halen en naar Klĕpoe te transporteeren. Toch kon reeds in den nacht van den 11ᵉⁿ de Kapt. Rinia van Nauta de voorwaartsche beweging met de vereenigde cavalerie der drie colonnes aanvangen. Geruchten als zou de vijand voornemens zijn, om door de groote rawah van Wawar naar het westen door te breken, hadden den Kol. doen besluiten genoemden Kapitein onverwijld zuidwaarts te zenden, om die voornemens te verijdèlen. Om het weerstandsvermogen der cavalerie te verhoogen, waren 30 uitgezochte Europeanen aan haar toegevoegd, terwijl ook de barisan van Sindanĕgara onder des Kapiteins bevelen werd gesteld, ten einde dezen in staat te stellen in de, voor de ruiters ontoegankelijke rawah, den muitelingen het doordringen te beletten. Reeds bij Blimbing, ten zuiden van Oengaran, ontwaardde men een vijandelijke bende, welke, zich blijkbaar niet in gevecht wenschende te begeven, naar het oosten terugweek.

Den volgenden ochtend vingen ook de overige afdeelingen den marsch naar het oosten aan, zoodat zich van de rawah in het zuiden tot bij Kĕmiri in het noorden een vrij goed aaneengesloten linie oostwaarts bewoog en 's middags van dien dag de punten Kĕdoenggong, (Nᵈ.), Linggis, Djana, Sĕmawang en het oostelijk daarvan gelegen Madjir door onze troepen bezet waren. De geheele linie had zich dus naar de Djali verplaatst en den rechteroever dezer rivier, gedeeltelijk ook dien van de kali Lĕrĕng geoccupeerd. Aangezien deze laatste niet ver van de dèsa Kĕdoenggong (Zᵈ.) bij eb doorwaadbaar was, achtte Kol. Cleerens het noodig, ook die dèsa voorloopig vast te houden. Ten zuid-oosten van Kĕdoenggong (Nᵈ.) en aan deze zijde der rivier had de Luit. Gilly met zijn jagers bij Grabak postgevat.

De Luit. Rutte, die reeds sedert den 8ᵉⁿ met een detachement van de 6ᵉ mob. col. en een deel der Boetonneesche hulptroepen het gebergte ten noorden van Kĕmiri had doorkruist, om er een bende van Toem. Tjadrana te verontrusten, was zoo gelukkig geweest genoemd bendehoofd te kunnen overvallen en af te maken, en had zich sedert in verbinding gesteld met de 8ᵉ mob. col., welker linkervleugel hij gedurende de beweging op den 12ᵉⁿ had gedekt. Een

ander deel der 6e mob. col. was in den namiddag van dien dag nabij Djana gelegerd, evenals de barisan van Pang. Soeriamataram, welke ten noorden van die plaats in positie was gekomen. Colson, die den 12en Kĕmiri (Zd.) had bereikt, moest zich den 14en over Sĕmawang naar Kaliwangkoet (?), ten westen van Paësan, bij Cleerens voegen. De Toem. Rĕsadiwiria eindelijk kwam den 13en te Woenot aan en kreeg last, den volgenden dag op te rukken naar Tjandjoer, 2 paal ten noord-oosten van Djana. Hij moest daar gekomen een deel zijner macht afstaan aan zijn broeder, die belast werd met het handhaven der rust tusschen Winong, Djana en Gombar, terwijl hijzelf met zijn barisans het meer zuidelijk gedeelte van de tusschen de Lĕrĕng en de Djali gelegen streken moest beveiligen.

De 8e. mob. col. was den 13en van de Djali naar Klĕpoe teruggekeerd, om overeenkomstig de inzichten van Gen. De Kock de benden, die mogelijk door de mazen van het net geslipt waren, weder in oostelijke richting op te jagen. Den 15en zou zij zich naar Tĕlaga begeven en haar cavalerie aan het detachement aldaar afstaan, waarna dit geschikt zou zijn, om aan de eerlang naar de Bagawanta voort te zetten beweging deel te nemen.

De bevolking der dèsa Linggis, die zich zoo vaak afkeering van ons gezag had getoond, scheen tot andere gedachten te zijn gekomen en gaf daarvan de bewijzen door aan Cleerens, die zich op minstens vier paal afstand bevond, rijst, visch, kippen, enz. toe te zenden. Toch liet de Kol. zich daardoor niet misleiden, om den toestand reeds geheel verzekerd te achten. Hij begreep te wel, dat vrees alleen de bevolking had gebracht tot handelingen, welke haar tot dusverre vreemd waren gebleven, en dat er nog geruime tijd noodig zou zijn, om die vrees om te zetten in vertrouwen. Daarom beval hij den met het bestuur in deze landen belasten hoofden met nadruk aan, zich te beijveren barisans te vormen, om daarmede elke poging tot verzet den kop in te kunnen drukken, ook dan als de militaire macht zou zijn opgebroken. Daarom ook was Buschkens naar Klĕpoe teruggekeerd en was hem de taak opgedragen, de hoofden, die naar het westen mochten ontkomen zijn, op te sporen en onschadelijk te maken. Maar bij deze voorzorgen bleef het niet. Ondanks de goede gezindheid door de bevolking van Linggis aan den dag gelegd, besloot de Kol. daar een versterking te bouwen. Ten zuid-westen van genoemde dèsa werd een geschikt emplacement gevonden en onverwijld overgegaan tot het bouwen van de benteng, welke door 50 man van de 6e mob. col. zou worden bezet.

Nadat te Woenot, Linggis, Djana en Madjir, dank zij den invloed der Jogja'sche hoofden, barisans waren opgericht, hervatte de Kol. den 16en zijn beweging naar de Bagawanta, waar de 6e, 7e en 8e mob. col. nog voor het vallen van den avond aankwamen. Den 17en schreef Cleerens van Kalisĕrĕng,

niet ver van Watoekoera, „dat er zich geen vijand van aanbelang meer in Bageleen bevindt dan misschien enkele hoofden zonder gevolg, die het ontsnapt zijn en voor de verstrooiing van welke de 8e mob. col. zorg zal dragen" (¹).

Nog denzelfden dag, dat de opmarsch naar de Bagawanta was voleindigd, begaf Cleerens zich vergezeld van den Majoor Colson naar het strand, ten einde daar een punt te zoeken, vanwaar de zandbank in den mond der Bagawanta bestreken kon worden en het in verband met de benteng te Paësan mogelijk zou zijn, den vijand te beletten, om, gebruik makende van den zuidelijken weg langs de kust, langs die zijde mond- en krijgsvoorraad aan te voeren. De 6e mob. col. werd gelegerd tusschen Boeboetan en Paësan, ten einde den bergpas van Wadja, een der accessen tot 's vijands hoofdkwartier, te observeeren. Van uit deze stelling zou Cleerens, zoo spoedig hem dit mogelijk was, trachten met de troepen in Mataram in verband te komen.

Zoo scheen alles in Bagĕlen pour le mieux dans le meilleur des mondes en de verwachting, dat de vijand voor goed uit de streken ten westen der Bagawanta was gebannen, waarlijk niet overdreven. Maar het lot had anders gewild. Aan de vele teleurstellingen, welke onze troepen in dezen oorlog reeds ondervonden hadden, zou welhaast een nieuwe worden gevoegd door een handeling van den bekenden Sĕntot, welke dezen stempelde tot een even stoutmoedig als talentvol aanvoerder en de onzen voor langen tijd verwijderd hield van het doel, dat zij reeds zeker waren te zullen bereiken.

HERNIEUWDE ONRUST IN HET PRAHOEGEBERGTE.

In Lĕdok was het, wij merkten het reeds op, verre van rustig. In het noord-oosten was Mas Loerah in de weer, nu eens aan deze, dan weer aan gene zijde van de Kĕdoe'sche grens. Meer zuidelijk, in het Gowongsche, vertoonden zich de benden van Iman Moesba en maakten de geheele streek tusschen Ploendjaran en Kĕrtĕg onveilig. Du Perron, die den 31en Juli te Wanasaba was aangekomen, om den wegens ziekte geevacueerden Majoor Michiels te vervangen, rapporteerde daags na aankomst, dat: „De heer Buyskes en de Regent van Kendal waren overeengekomen om den, volgens ontvangen berichten, gewonden hoofdman der muitelingen, Iman Moesba, die zich thans in het gebergte van Pleto (?) zoude bevinden, door 50 pradjoerits te laten opzoeken en nazetten".

„Tevens heeft de heer Buyskes, in overleg met den Regent van Kendal, een barisan van 100 man naar den voet van den berg Sindoro gezonden om

(¹) Kol. Cleerens aan Gen. De Kock. Kalisĕrĕng, 17 Sept. 1828, No. 247. (Arch. Gen. Staf).

tot Goenoeng Pakoewojo (?) te patrouilleeren en de invallen der muitelingen te beletten".

„Zoodra het detachement, dat nu bezig is met het opzoeken van gemelden Iman Moesba, zal zijn teruggekeerd, is het de bedoeling om de zich thans op den Sidoro ophoudende muitelingen van die plaats te verjagen" ([1]).

Vooral tegen Kĕrtĕg werden herhaaldelijk aanvallen beraamd, terwijl de bevolking in de omstreken van Ploendjaran door vijandelijke zendelingen tot verzet tegen ons gezag werd aangespoord. Brandstichting en roof waren aan de orde van den dag en maakten het uitzenden van sterke patrouilles bij voortduring noodig. De Regent van Kĕndal, stelde met zijn barisan de ijverigste pogingen in het werk, om den muitelingen afbreuk te doen, maar verkreeg desondanks slechts luttele resultaten, omdat de vijand zich aan elke ontmoeting onttrok, wat hem op de woeste hellingen van het Prahoegebergte maar al te gemakkelijk viel. Het was als wachtte hij, om zijn slag te slaan, een gunstige gelegenheid af. Deze deed zich den 5en op Kĕdoe'sch gebied voor. De Kapt. comdt. der pradjoerits te Pĕgadèn, een zeer ijverig inlander, hoofd van Tĕmanggoeng, was een dezer benden met 50 pradjoerits en een kleine uit de bevolking gelichte barisan tegemoet getrokken, had haar in het bosch van Ranti, 10 paal ten noorden van zijn post ([2]), aangegrepen, maar was op zijn beurt den 5en, toen gebrek aan munitie tot den terugtocht had gedwongen, zoo hevig aangevallen, dat zijn macht al spoedig geheel uit elkaar geslagen was. Zelf gewond en door de zijnen verlaten, was de Kapitein den vijand in handen gevallen, doch op voorspraak van Mas Loerah, zijn bloedverwant, weder op vrije voeten gesteld.

Zoodra de Rest. Valck bericht van het gebeurde bij Ranti gekregen had, begaf hij zich in persoon aan het hoofd van 36 djajèng-sĕkars, 25 pradjoerits en 250 man barisan naar de bedreigde streek, om zoo spoedig mogelijk de nadeelige gevolgen van de nederlaag, waarbij wij 37 geweren en meer dan duizend patronen verloren hadden, tegen te gaan en de bevolking tot kalmte en vertrouwen te brengen. Meer kon voor het oogenblik niet gedaan worden, want met uitzondering van de djajèng-sĕkars was Valck's macht volmaakt ongeschikt, om zich met de vijandelijke bende te meten. Hij verzocht dus van daar hulp aan Du Perron tot tijd en wijle uit Magĕlang een voldoend sterke macht

---

([1]) Du Perron aan De Kock. Wanasaba, 1 Augustus 1828, No. 9. (Arch. Gen. Staf).

([2]) Dit is de door Du Perron opgegeven afstand en richting ten opzichte van Pĕgadèn. Het verder verloop der krijgsverrichtingen doet echter vermoeden, dat het bedoelde bosch nabij en ten oosten van dat van Balong moet gezocht worden. Op de door ons geraadpleegde kaarten vonden wij den naam Ranti niet vermeld.

zou zijn opgerukt. Onverwijld zond de Overste den Luit. Nilant ([1]) met 25 Europeanen, 25 pradjoerits en de Kĕndalsche barisan naar de aangeduide plaats, terwijl hij Luit. Wiggers opdroeg, den Res[t]. zooveel mogelijk te steunen. Eerst nadat deze troepen in den avond van den 7[en] onder Luit. Nilant te Pĕgadèn waren aangekomen, kon de voortvarende Resident tot aanvallend optreden overgaan. Dank zij de goede zorgen van den Hoofddĕmang van Djĕtis en den Subdĕmang van Lĕmpoejang, was zijn macht den 8[en] met 900 man barisans versterkt en kon hij den vijand in diens schuilplaats bij Bakalan opzoeken. De muitelingen wachtten den aanval echter niet af, maar trokken in de buitengemeen woeste omstreken van Balong terug, waar zij zich ten getale van ongeveer 350 man, w.o. 120 geweerdragenden, versterkten.

Valck, die de muitelingen voortdurend op den voet gevolgd was, moest den 8[en] van een aanval afzien, omdat zijn manschappen door den hoogst moeilijken marsch geheel uitgeput waren. Hij besloot daarom eerst den volgenden dag zijn plan uit te voeren, doch nam nog den 8[en] eenige maatregelen, waardoor hij het welslagen zijner plannen hoopte te verzekeren. De Kĕndalsche barisan, versterkt met 400 man barisan van Kĕdoe en van Wanasaba, marcheerde daartoe, na halverwege 200 man te hebben achtergelaten, naar Ikĕr Mĕranak met opdracht den 9[en] topwaarts te rukken en de muitelingen in den rug te vallen. Den commandant der pradjoerits te Sélakaton werd verzocht, de muiters op den 9[en] van het oosten, den Luit. Wiggers te Sérang, hen van het westen aan te grijpen. Valck zelf zou zoo ver mogelijk den berg beklimmen, de toegangen naar het bosch van Bakalan afsluiten en zich gereed houden, de muitelingen, als zij door de Kĕndalsche barisan waren verjaagd, op te vangen.

In den vroegen ochtend van den bepaalden dag stelden de verschillende detachementen zich in beweging met het vaste voornemen het échec den pradjoerits van Pĕgadèn toegebracht, op de muitelingen te wreken. Doch hoe oordeelkundig ook beraamd, de maatregelen leidden niet tot den gewenschten uitslag. De vijand ontweek het gevecht, er wel voor zorgende zich niet aan zijn belagers te vertoonen. Men vond in het bosch van Balong en in dat van Ranti eenige bivaks, maar zij waren verlaten en van de muitelingen was niets meer te ontwaren. Waren zij tijdig, wellicht reeds 's nachts te voren naar elders afgetrokken? Hadden zij zich in het woeste en dicht begroeide terrein aan het oog weten te onttrekken? Valck wist het niet, maar geloofde het

---

([1]) Nilant, Cornelis, Wilhelmus, Geb. 16 Aug. 1800 te Zwolle. — Kadet te Delft, 17 Juni 1818. — 2[e] Luit. inf., 16 Aug. 1822. — Naar het O.-I. Leger, 18 Aug. 1827. — Bij het 8[e] Bat[on]., 4 Dec. 1830. — 1[e] Luit., 4 Dec. 1830. — Kap[t]., 5 Juli 1834. — Tweejarig verlof, 8 Nov. 1837. — Aan boord overleden, 26 Dec. 1837.

Java-oorlog. — Java-medaille. — R. M. W. O. 4e kl. — 1836/37. — Sum. Westkust.

eerste. In ieder geval had hij de voldoening, dat, dank zijn voortvarendheid, den muitelingen was belet meer voordeelen van hun overwinning op de barisan van Pĕgadèn te plukken en dat de bevolking het vertrouwen op eigen kracht had herkregen, zoodat de Luit. Nilant den 11en weder kon inrukken.

Den 13en d.a.v. was het evenwel nogmaals noodig een detachement ter sterkte van 70 geweerdragenden, 10 lanciers en 50 piekeniers naar de noordoostelijke grens te zenden, om Wiggers te Sérang in staat te stellen een bende, welke zich nabij die plaats vertoond had, terug te werpen. Ook thans kwam het niet tot een treffen, omdat de vijand, zooals Luit. Van der Klugt [1] aan Wiggers deed weten, weder in Kĕdoe was teruggekeerd. Op deze wijze werden onze barisans voortdurend tot zware marschen gedwongen, want, evenals naar de zijde van Kĕdoe, moesten ook naar het Diënggebergte detachementen worden uitgezonden, terwijl eveneens de posten ten zuiden van Wanasaba herhaaldelijk bijstand noodig hadden.

Men hoorde de eerstvolgende dagen dan ook niets van den vijand tot deze zich in de tweede helft der maand weder onverwachts vertoonde, nu evenwel op de noordelijke hellingen van het Prahoegebergte en onder aanvoering van Mas Loerah alleen. Evenals Valck te voren gedaan had, begaf nu de Rest. van Sĕmarang, zijn gewest met een inval bedreigd ziende, zich naar de grenzen daarvan en vernam er, dat de vijandelijke bende, die op 500 man werd geschat, zich eenigen tijd in de dèsa Kalipoepoe had opgehouden, doch van daar naar de zijde van Toerèn in N-W. richting opgerukt en vervolgens naar de dèsa Tjandirata gegaan was en deze in den nacht van den 18en Augustus door brand vernield had. Vergezeld van den Kapt. der schutterij Clignett vertrok de Resident den 19en naar Toerèn, waar de postcommandant van Pĕgadèn, Luit. Van der Klugt, zich bij hem zou vervoegen.

Nadat men stellige berichten omtrent de juiste verblijfplaats van den vijand had bekomen, werd besloten dezen den 21en aan te vallen. Evenals Valck ondervond nu Besier, dat de hellingen van den G. Prahoe zelfs de zorgvuldigste plannen verijdelden. De muitelingen wilden den kamp niet en het woeste terrein stelde hen in staat zich daaraan te onttrekken. Men vond ook thans verlaten bivaks, welke de duidelijkste sporen droegen eerst kort te zijn ontruimd, maar meer kreeg men van den vijand ook niet te zien. Het vermoeden, dat deze zich weder naar Kalipoepoe begeven had, deed Besier besluiten den

(1) Van der Klugt Huijbert, Geb. 22 Aug. 1796 te Kuilenburg. — Fransche dienst 1813. — Nederl. dienst 1814. — Brig., 28 Maart 1815. — Naar Indië, Oct. 1815. — Wachtmr., 21 Juli 1820. — 2e Luit. b/d Djajèng-sĕkars, 13 Jan. 1826. — 1e Luit. b/h Regt. Huzaren, 4 Dec. 1830. — Ritmr., 18 Maart 1833. — Tweejarig verlof, Febr. 1837. — Van verlof terug, 8 Aug. 1838. — Gepens. 15 Dec. 1840. — Duitschland. — Oorlog op Java 1825/'30. — 20 Oct. 1828 gewond in de dij bij Tjoeroek-Mĕrah. — R. M. W. O., 10 Maart 1831. — Java-medaille.

Dĕmang van Sélakaton op te dragen, zoo mogelijk het verband met hem te herkrijgen en daartoe met zijn barisan naar genoemde dèsa te marcheeren. De Dĕmang begaf zich den 22ᵉⁿ op weg, bereikte nog dien dag zonder eenige ontmoeting te hebben gehad Kalipoepoe, bleef er den nacht over, doch werd, toen hij den volgenden dag zijn marsch voortzette, in het bosch van Tĕlaga-Soesoeh onverhoeds aangegrepen en totaal verslagen. Hij en zijn broeder, beiden gewond, vielen in 's vijands handen, terwijl slechts een klein gedeelte van de barisan, een twintig man, zich door de vlucht wist te redden ([1]).

De nederlaag aan een uit de bevolking gerecruteerde barisan toegebracht, mocht op zichzelf beschouwd weinig te beduiden hebben, zij kreeg beteekenis door de gevolgen, welke zich er onvermijdelijk aan vastknoopten. De bevolking, die getuige was van het nadeel den voor ons strijdenden barisans berokkend, werd door vrees bevangen; 's vijands overmoed wies en kon bedenkelijke afmetingen aannemen, tenzij de nederlaag door een krachtige tegenhandeling werd uitgewischt. Dit werd ook in het Hoofdkwartier zoo begrepen, want zoodra was daar de tijding van het échec niet gekomen, of Gen. De Kock gelastte den Comdᵗ. der 2ᵉ G. M. A., om onverwijld een detachement van 50 man infanterie naar Toerèn te zenden. Aan Resᵗ. Besier werd bericht, dat het detachement van Luit. Van der Klugt met 25 man infanteristen zou worden versterkt en dat Luit. Wiggers was aanbevolen, den Resident naar vermogen te steunen.

Ook Valck had zich op het bericht, dat de muitelingen nabij zijn grenzen weder eenig voordeel hadden behaald, derwaarts begeven, om er de maatregelen te treffen, welke noodig zouden blijken, terwijl weinige dagen later de Resᵗ. van Pĕkalongan, Halewijn ([2]) door den Regent van Batang ingelicht, dat Mas Loerah in Kĕboemen (nabij de kust) wilde vallen, eveneens zijn hoofdplaats had verlaten en naar de bedreigde streek was gegaan, om er in het belang van de veiligheid van zijn gewest werkzaam te zijn.

Zoo brachten dan de kètjoes, zoo noemde men de volgelingen van de bekende bendehoofden, heel wat opschudding in de strandgewesten en in Kĕdoe te weeg, ontwikkelden zij een activiteit, welke hen maakte tot een vijand, die zeker niet minder aandacht verdiende dan de muitelingen, door Dipanĕgara tegen ons in het veld gebracht. Zeer te recht merkte Du Perron in een zijner brieven van dit tijdvak dan ook op, dat die kètjoes ons wel eens meer last konden bezorgen dan menige bende brandals. Mas Loerah en Iman Moesba voerden een partijgangersoorlog onafhankelijk van den Hoofdmuiteling, en de wijze,

---

([1]) Resident Besier aan Gen. De Kock. Toerèn, 25 Aug. 1828, Lᵃ. E. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Deze was den 1ᵉⁿ Juli t. v. opgetreden om Holmberg de Beckfeldt te vervangen.

waarop zij dit deden, nu eens een gevecht ontwijkende, dan weêr het zelf zoekende, steeds echter op voorbeeldige wijze gebruik makende van de middelen, welke het woeste Prahoe- en Diënggebergte hun aanbood, was zoo uitnemend geschikt om onze strijdkrachten uit te putten, dat men reikhalzend uitzag naar het oogenblik, waarop die bendehoofden het zwaard zouden opsteken, en zelfs dat oogenblik hoopte te bespoedigen door in te gaan op voorstellen van sluipmoordenaars. Tot dergelijke handelingen kwam het gelukkig voor ons echter niet. Wel hadden zij, die zich voor de uitvoering ervan aanboden, de zaak zeer licht voorgesteld, maar, zooals meer gezien wordt, als het op doen aankwam, zonk den waaghalzen de moed in de schoenen. Den vijand verjagen, waar men hem aantrof, was wel het eenige middel om hem tot onderwerping te dwingen. Maar om dat resultaat te kunnen bereiken, was innige samenwerking noodig, en juist deze liet te wenschen over, waarschijnlijk omdat de Res[t]. van Sĕmarang, zich met voorbijzien van Valck's meerdere ervaring wat te zeer op den voorgrond plaatste.

Res[t]. Besier, die juist op het punt stond naar zijn residentie terug te keeren, ontving den 25[en] Augustus van Gen. De Kock o.a. de mededeeling, dat Valck dien dag naar Pĕgadèn zou vertrekken en zoo mogelijk met hem, zijn collega, de te nemen maatregelen zou bespreken. Dit deed Besier besluiten eveneens naar Pĕgadèn te gaan en na Valck ontmoet te hebben, zich naar Magĕlang te begeven, om den Opperbevelhebber in persoon te raadplegen over hetgeen tot het herstellen der rust te doen viel. Het stond bij den Res[t]. vast, dat het doel niet anders te bereiken was dan „door eenen gecombineerden aanval, door de geheele massa der bevolking behoorlijk ondersteund, bij wijze van eene parforce-jacht" (1).

Wat het resultaat der bespreking te Pĕgadèn is geweest en of Besier daarna inderdaad naar Magĕlang is doorgereisd, bleef ons een open vraag. Zooveel is zeker, dat de parforce-jacht een punt van bespreking tusschen hem en Valck heeft uitgemaakt, doch dat gene tot zijn groote ergernis aan de uitvoering daarvan op den 29[en] geen deel heeft genomen. Dien dag werden de muitelingen, die zich onder Mas Loerah en Djajawinanga op den Tjoeroek Mĕrah hadden genesteld, door de barisans van de Controleurs Valck en Persijn van de oostzijde en door de geregelde troepen onder Luit. Van der Klugt van de westzijde aangevallen en na een hevigen tegenstand van meer dan een half uur uit hun positie verdreven. De Toem. Djajawinanga kreeg bij die gelegenheid een zware wonde in de borst, maar wist zich met de zijnen in het oerwoud van het Prahoegebergte te redden.

(1) Res[t]. Besier aan Gen. De Kock. Toerèn, 25 Aug. 1828, L[a]. E. (Arch. Gen. Staf).

Het resultaat van den tocht was vrij mager, al had men den vijand ook verjaagd, en Besier, wien door Van der Klugt de afloop der excursie werd gerapporteerd, vond er gereedelijk aanleiding in, om den onvoldoenden uitslag toe te schrijven aan het niet opvolgen van de door hem aangeprezen wijze van ageeren. Aan Van der Klugt schreef hij: „De uitslag van uwen marsch is geheel overeenkomstig mijne verwachting en versterkt mij in het gevoelen, dat de troep brandals, welke zich in de bossschen van Tjoeroeq merah en Telagasoesoeh ophoudt, op deze wijze niet kan worden verdreven, veel min uitgeroeid, en dat dit alleen kan worden te weeg gebracht door een van alle zijden gelijktijdig en gemeenschappelijk oprukken der bijeengebrachte bevolking onder bedekking onzer geregelde troepen en barisans. Ik geef U derhalve alsnog in overweging om daartoe ons onderling te verstaan".

„In de tegenwoordige gesteldheid komt het mij raadzaam voor, dat U zich zoo dicht mogelijk bij de brandals houdt, tot wij onze gemeenschappelijke beweging kunnen beginnen, waartoe in de eerste plaats eene nauwkeurige kennis van de verblijfplaats der brandals, hetzij dat zij er meer dan eene hebben, behoort. Dat zij er meer dan eene hebben, houd ik bijna voor zeker, aangezien, behalve dat alle tijdingen dienaangaande eenstemming luiden, het niet waarschijnlijk is, dat het geweervuur, door U des avonds om 5 uur gehoord, door den zelfden hoop brandals zou zijn gemaakt, welke U den heelen dag voor U uit heeft gedreven, want in dat geval zou U Uw marsch zeker verhaast hebben om er bij te komen".

„Ik zal derhalve geene beweging maken voor en aleer ik nadere berichten zoo van de standpunten der brandals als van den besten weg, dien ik zou kunnen nemen om hen van deze zijde zoo nauw in te sluiten, dat zij tot staan gedwongen worden, van U zal hebben ontvangen" (¹).

Ook den Opperbevelhebber schijnt Besier geschreven te hebben, dat de geringe resultaten van de excursie op den 29en te wijten waren aan gebrek aan samenwerking, waarvan de Controleurs Valck en Persijn en de Luit. Van der Klugt hem hadden uitgesloten. Gen. De Kock was echter inmiddels door Resident Valck ingelicht omtrent de redenen, welke tot die excursie hadden gedwongen. Er was in de laatste dagen in Lĕmpoejang „sterk gebrand", zoodat het de hoogste tijd was geworden aan dergelijke handelingen een einde te maken. Besier had zich verklaard voor een algemeen oprukken, maar het volk daartoe noodig was den 29en nog niet bijeengebracht. Niet langer kunnende uitstellen, was op den genoemden dag uitgerukt in de stellige verwachting, dat Besier, al was hij nog niet geheel tot strijden gereed, in elk geval zijn beschikbare macht

---

(¹) Resᵗ. Besier aan Luit. Van der Klugt. Toerĕn, 30 Augustus 1828, Lʳ. L. (Arch. Gen. Staf).

zou hebben aangewend, om de beweging te steunen. Dit had niet plaats gehad en de Gen. aarzelde niet den Resident te doen gevoelen, dat, als er sprake was geweest van gebrek aan samenwerking, dit eerder aan hem dan aan de beide Controleurs en aan Luit. Van der Klugt te wijten was.

Besier bleef het antwoord niet schuldig en beriep zich op hetgeen tusschen Valck en hem te Pĕgadèn zou zijn overeengekomen. Volgens hem toch zou, juist omdat zijn manschappen nog niet verzameld waren en het noodig was, zonder daarop te wachten, vooreerst aan het brandstichten in Lĕmpoejang een einde te maken, besloten zijn, dat Luit. Van der Klugt en Controleur Valck de muitelingen in Kĕdoe zouden opzoeken, terwijl de Resident Valck te Tjandirata met 2500 man beletten moest, dat de brandals naar de zijde van den G. Prahoe uitweken, waartoe Besier van zijn kant ook beloofd had te zullen medewerken. Verder had Van der Klugt de opdracht ontvangen, te zorgen voortdurend met den vijand in voeling te blijven, waartoe hij voor vijf dagen van vivres was voorzien, zoodat het in geen geval noodig zou geweest zijn om naar Pĕgadèn terug te keeren. Tot zoover Resident Besier.

Luit. Van der Klugt beweerde, dat hij zich niet aan de opdracht had kunnen houden. In zijn rapport aan den Chef van den Staf, dd. 31 Augustus, schreef hij o.m., dat „er ten laatste geen weg meer te vinden was en ik genoodzaakt ben geweest weder terug te keeren" (¹).

Luit. Van der Klugt was er de persoon niet naar om zich door de eerste de beste hindernis uit het veld te laten slaan en Besier, die alleen met het bewoonde gedeelte der berghellingen bekend was, weinig bevoegd om een oordeel over 's Luit^s^. beweegredenen uit te spreken. Zoo begreep het ook de Opperbevelhebber, die Besiers nadere toelichtingen eenvoudig voor notificatie aannam en daarin geenzins een ontzenuwing zag van het gemaakte verwijt.

De fout schuilde trouwens noch bij Van der Klugt, noch bij de beide Controleurs, die evenals de Luit. te kampen hadden gehad met moeilijkheden, welke te voren niet te voorzien waren geweest, doch bij de ontwerpers van het fameuse plan, die geen rekening hadden gehouden met de volslagen onbekendheid met het woeste terrein, met de onbetrouwbaarheid der door Besier zoo geprezen levée en masse en met de onmogelijkheid, om eenheid te brengen in den marsch der verschillende detachementen. De parforce-jacht van Besier was eenvoudig onuitvoerbaar. Wel was het mogelijk den vijand te verontrusten, aan zijn plundertochten paal en perk te stellen en hem te noodzaken onophoudelijk van verblijfplaats te verwisselen, maar hem systematisch in te sluiten en daarna te vernietigen, bleef een herschenschim, zelfs al kon beschikt worden over de best geoefende en in den bergkrijg geharde troepenmacht.

(¹) Luit. Van der Klugt aan Luit. Kol. Roest. Pĕgadèn, 31 Augustus 1828. (Arch. Gen. Staf).

Besier wilde dit niet inzien, hij bleef van de door hem aangeprezen operatiewijze de beste resultaten verwachten, maar verkoos, baloorig over het falen zijner plannen en blind voor de ware oorzaken daarvan, niet langer te Toerèn te blijven. „Dan, hoe dit alles ook zij, en wat daar ook aanleiding toe moge gegeven hebben, zoo beschouw ik nu de verdere pogingen om de muitelingen in te sluiten voor het oogenblik als overtollig, totdat zij van Seranti ([1]), of waar elders hunne voornaamste macht zich thans moge ophouden, naar Tjoeroeq merah zullen verkiezen terug te keeren, en ik kan mij dus vooreerst bepalen om o.a. te Kalipoepoe, Kaliwaroe en Djambéjan de toegangen tot mijne residentie te laten bewaken, waartoe ik de bijeengebrachte bevolking laat huiswaarts gaan en voorts de noodige maatregelen voor het bezetten der vermelde toegangen ga nemen, waarna ik mij zelf onmiddellijk weer naar Samarang zal begeven" ([2]).

Evenals Besier had ook Halewijn, Resident van Pĕkalongan, maatregelen getroffen, om een inval in zijn gewest, meer in het bijzonder in het district Djabarangkah, te beletten. Hij had op de eerste geruchten, dat de muitelingen van zulke plannen zwanger gingen, een kleine macht van ongeveer 300 man, waarbij 100 geweerdragenden en 25 djajèng-sĕkars, bijeengebracht en daarmee eenige punten aan de grens van Sĕmarang, o.a. Sangoebanjoe en Wanapria doen bezetten, terwijl de equipage van de te Pĕkalongan gestationneerde kruisprauw werd aangewend om de zuidelijke toegangen tot de residentie te observeeren.

Den 2[en] September begaf Halewijn zich in persoon naar het grensgebergte, om op het terrein zelf de uitvoering der vijf dagen te voren door hem getroffen maatregelen na te gaan. De Luit. Wiggers vervoegde zich in het bivak te Wanapria bij hem, waarna in gemeen overleg besloten werd te dier plaatse een kleine redoute te laten opwerpen en deze door een sergeant, vier Europeanen, vier matrozen, tien pradjoerits en eenige barisans te doen bezetten. De detachementen, welke te Sangoebanjoe, Klawèn (?) en Soerdja in observatie waren gelegd, moesten zich daar vluchtig versterken en met Wiggers, Comd[t]. van Wanapria, samenwerken om den inval te beletten.

Gen. De Kock, van een en ander onderricht, achtte Halewijn's zorg overdreven, maar keurde toch diens maatregelen niet af. Hij geloofde niet, dat de benden van Iman Moesba en Mas Loerah in Pĕkalongan zouden vallen, omdat er meer stellige aanwijzingen waren, dat het eerder in hun voornemen lag Sĕmarang te verontrusten. Van den Ass[t]. Res[t]. van Salatiga toch was bericht ingekomen, dat een deel der muitelingen te Goenoeng Pati had post gevat en

---

([1]) Waarschijnlijk wordt bedoeld Ranti.

([2]) Res[t]. Besier aan Gen. De Kock. Toerèn, 2 Sept. 1828. (Arch. Gen. Staf).
De vermelde dèsa's liggen op de noordelijke grens van Kĕdoe.

van daar het district Oengaran bedreigde, waarom die bestuursambtenaar verzocht had, om een juist te Oengaran aangekomen detachement van 200 man onder den Kapt. Van den Busch, dat voor Magĕlang bestemd was, voorloopig te mogen aanhouden. Gelukkig bleek reeds spoedig, dat de berichten zeer overdreven waren, zoodat Van den Busch den 4[en] September zijn marsch naar Magĕlang kon voortzetten. De toestand was dus feitelijk juist dezelfde gebleven als op het oogenblik, waarop de beruchte benden opnieuw van zich hadden doen hooren. Men had zich zoowel in het noorden van Kĕdoe als op de noordelijke hellingen van het Prahoegebergte opgemaakt, om de plundertochten der benden te beperken, maar alle pogingen, om haar een gevoelig verlies toe te brengen, hadden tot dusverre schipbreuk geleden.

Wel verre van zich door deze geringe resultaten te laten ontmoedigen, was Van der Klugt er steeds op bedacht, van elke gunstige gelegenheid gebruik te maken om den vijand afbreuk te doen en zorgde hij er daarom voor met den Kapt. Clignett (van de Sĕmarangsche schutterij), die met de helft zijner pradjoerits te Toerèn stond, en met den Luit. De Groot, die de andere helft en een detachement infanterie commandeerde, in geregelde communicatie te blijven.

In den namiddag van den 5[en] September kreeg hij bericht, dat Mas Loerah zich met 300 volgelingen weder op den Prahoe ophield, waarop hij den volgenden ochtend van Pĕgadèn naar Bakalan oprukte, daar overnachtte en den 7[en] vroegtijdig den Prahoe opmarcheerde in vereeniging met de detachementen van Clignett en De Groot, die daags te voren van zijn plan waren onderricht. Het bergpad door den Luit. Van der Klugt en de zijnen gevolgd, werd gaandeweg zoo smal, dat de manschappen het slechts één voor één konden beklimmen en er geen sprake van was, het vuur der muitelingen te beantwoorden, tot men ten laatste een klein plateau bereikte, dat een geringe ontwikkeling in front toeliet. Hier liet Van der Klugt halt houden en het vuur op de muiters openen, die toen op niet meer dan 80 passen afstand van hem verwijderd waren. Een ernstig vuurgevecht, „dat nagenoeg twee uren duurde", volgde. Van der Klugt, die meer dan eens, al strijdende de zwaarste hindernissen moest overwinnen, won steeds meer terrein en liet niet af. Hij wist zich links gedekt door 25 pradjoerits van Kapt. Clignett, rechts scheidde hem een diep ravijn van een vijandelijke bende, welke hem dus wel beschieten, maar niet met het blanke wapen aanvallen kon, terwijl de manschappen van Luit. De Groot op korten afstand volgden en in het ergste geval zijn terugtocht mogelijk zouden maken. Vol vertrouwen op den goeden uitslag bleef hij zijn troepje tot volhouden aansporen, en met succès, want plotseling staakten de muitelingen het vuur en maakten zich weg. Door de groote vermoeidheid der zijnen werd Van der Klugt gedwongen af te zien van de vervolging, welke in dit woeste terrein toch

reeds aan groote bezwaren onderhevig was. Hij vereenigde zich dus met Clignett en De Groot, waarna men gezamenlijk naar Bakalan terugmarcheerde. De detachementen van bovengenoemde officieren braken na een uur rustens weder op, om den marsch naar het bivak te Nĕrga voort te zetten; Van der Klugt en de zijnen bleven te Bakalan, om eerst den volgenden ochten naar Pĕgadèn terug te keeren.

Het resultaat van den tocht was bevredigend, maar had veel beter kunnen zijn, als de Kapitein der schutterij Clignett wat meer medewerking had verleend. Deze toch had zijn taak om den vijand het opdringen in den rug te beletten zóó opgevat, dat hij, toen de muitelingen het vuur hadden geopend, over een belangrijken afstand was teruggegaan, naar het heette om aan de opdracht beter te kunnen voldoen, inderdaad echter om geheel buiten schot te blijven. Door dit teruggaan was de lust van de pradjoerits der beide andere detachementen, om de geregelde troepen op het bergpad te volgen, weinig aangewakkerd, terwijl de muitelingen, die van hun hoogere standplaats dit alles hadden waargenomen, met te meer driestheid aan Van der Klugt het voorwaarts rukken waren gaan betwisten. Aan dezen kranigen officier, die door De Groot behoorlijk was gesteund, kwam dan ook de eer toe den vijand ondanks alles een behoorlijk pak slaag te hebben toegebracht. Ongeveer 20 muitelingen, w.o. een hunner hoofden, Wiradjaja, waren gevallen, terwijl de geheele bende, zich niet meer veilig achtende, was afgetrokken.

De Afd. Comdt., Overste Gey, die van het voorgevallene door Luit. De Groot werd onderricht en weinige dagen later ook nog mondelinge inlichtingen van den Adjt. O.O. Pöhler ontving, schreef in zijn rapport aan den Opperbevelhebber het minder goed gelukken der onderneming toe aan de kleinmoedigheid van den Kapt. Clignett, wiens houding de nadeeligste gevolgen voor het geheel had kunnen hebben, als Van der Klugt door zijn kranig optreden den toestand niet gered had. Hij gaf daarom den Gen. De Kock in overweging dien schutter-kapitein, die voorgevende ziek te zijn, bereids verlof naar Sĕmarang verzocht en gekregen had, door een collega van het leger te vervangen, omdat hij vermoedde, „dat de herhaalde voordeelen, welke de roovers in de environs op onze hulptroepen thans reeds hebben behaald, hen zeer zal doen aangroeien en de vrees in die omstreken zal uitbreiden, indien tegen dezelven niet spoedig en met meer nadruk wordt geageerd" (1).

Gey's advies was deugdelijk genoeg, maar het kon niet opgevolgd worden, omdat zich op het hoofdoperatietoneel het gebrek aan kapiteins nijpend deed gevoelen. Er was in die dagen zooveel wenschelijk, noodig zelfs, en toch moest

(1) Comt. 2e G. M. A. aan Gen. De Kock, Sĕmarang, 11 Sept. 1828, No. 1194. (Arch. Gen. Staf).

de Opperbevelhebber er vaak van afzien in werkelijk gevoelde behoeften te voorzien, omdat zijn hulpmiddelen ontoereikend waren. Dit behoort door den beoordeelaar van 's Generaals handelingen niet uit het oog te worden verloren, evenmin als het feit, dat de bezuinigingswoede van den Com. Gen. zelfs het leger, toen meer dan ooit het palladium van ons koloniaal bezit, niet onaangetast heeft gelaten. Een kapitein kon voor het grensgebergte niet gemist worden en de zaken bleven er dus onveranderd, tot nieuwe teleurstelling zich zou gevoegd hebben bij de vele, welke den onzen in dit ruwe gebergte met zijn tallooze ongenaakbare ravijnen en rotsen, zijn woeste en ontoegankelijke bosschen, reeds waren bereid.

Nauwelijks toch was een maand na het échec der pradjoerits van Pĕgadèn verstreken, of nieuwe tegenspoed overkwam onze krijgsmacht in het noordelijk grensgebergte. De beteekenis van dit ongeval, dat gelukkig beter afliep dan men aanvankelijk had durven hopen, schuilde minder in de daarbij geleden verliezen dan wel in de omstandigheid, dat een Europeesch officier smadelijk op de vlucht was geslagen en zijn troep in den steek had gelaten, na dien eerst door verregaande nalatigheid aan ongelukken te hebben blootgesteld. Wij doelen hier op den Luit. De Groot, die in den ochtend van den 17[en] met een detachement ter sterkte van 20 djajèng-sĕkars, 22 Europeanen, 50 Amboneezen en inlanders, benevens 50 Sĕmarangsche pradjoerits, van zijn bivak te Nĕrga naar Bakalan was gemarcheerd met het voornemen den volgenden dag een bende muiters in de nabijheid op te zoeken. Ondanks een kort te voren van den Overste Gey ontvangen waarschuwing, om zich nimmer tot zorgeloosheid te laten verleiden, en in spijt van de berichten, dat de muitelingen zich zeer dicht bij Bakalan bevonden, had deze verzuimd, zich door de gebruikelijke maatregelen tegen een overvalling te vrijwaren. Toen dan ook omstreeks middernacht de vijand hem onverhoeds en onder wild getier op het lijf was gevallen, was er in het bivak de grootste verwarring ontstaan, terwijl De Groot, zonder te trachten deze te bedwingen, half gekleed en zonder degen zijn heil in de vlucht had gezocht en vergezeld van slechts enkele manschappen in den ochtend te Moentoeng, 9 paal van Bakalan en een half uur gaans van Pĕgadèn, was aangekomen.

Van der Klugt, die kort daarop het bericht kreeg, dat een officier en enkele minderen zich op korten afstand van zijn post in den treurigsten toestand bevonden, begaf zich naar de aangeduide plaats en vernam van De Groot wat er weinige uren te voren nabij Bakalan had plaats gegrepen.

Zooals meer in dergelijke omstandigheden geschiedt, wierp De Groot alle schuld van zich en beweerde hij, dat de pradjoerits het eerst keert hadden gemaakt. Verder kon hij nog mededeelen, dat de munitie in 's vijands handen was gevallen en dat velen der onzen waren afgemaakt. Van der Klugt, die

wel begreep, hoe weinig waarde mocht worden toegekend, aan het relaas van iemand, die zelfs den moed miste om begane fouten te erkennen, nam zich voor om 's anderen daags zelf naar Bakalan te gaan. Voor zijn vertrek derwaarts wilde hij echter met Perzijn maatregelen beramen, om Pĕgadèn, waarop een aanval werd verwacht, in behoorlijken staat van verdediging te brengen.

Het onderzoek, dat Van der Klugt te Bakalan instelde, bevestigde zijn meening, dat De Groot het slachtoffer was geworden van een paniek, maar tevens bleek het, dat genoemd officier zelf het sein daartoe gegeven had. Gelukkig had het kalm optreden van den Adj^t. Ondoff. Pöhler en dat van den Kapt. der pradjoerits Radèn Singawidjaja, die beiden onmiddellijk eenige manschappen om zich verzameld hadden en daarmee op de muitelingen waren ingestormd, het gevaar bezworen. Wel had men niet kunnen voorkomen, dat de muitelingen de in de eerste verwarring buitgemaakte geweren, — het waren er negentien — in veiligheid hadden gebracht, maar verdere ongelukken waren belet. Het totale verlies der onzen beliep één Europeaan en zes pradjoerits; de aanvankelijk vermisten hadden zich nog vòor het aanbreken van den ochtend weder bij het detachement aangesloten, waarna dit in den loop van den dag naar Nĕrga was teruggekeerd.

De Comd^t. der 2e G. M. A. van het gebeurde verwittigd, zond onmiddellijk 12 Europeanen en 38 inlanders onder den 2^en Luit. Maljean [1] naar Nĕrga, om daar het detachement van Luit. De Groot te versterken. Deze moest het bevel aan Maljean overgeven en in afwachting van de door den Opperbevelhebber ten zijnen aanzien te nemen beschikking, onder diens bevelen blijven. De maatregel was hard, maar verdiend en in het belang van de zaken op den Prahoe noodig bovendien. Stelt men het gebeurde in den voor De Groot's goeden naam zoo noodlottigen nacht op rekening van jeugd en geringe ervaring, de zorgeloosheid van dien officier en niet minder het gemis aan tact, om in zijn troep de krijgstucht te bewaren, gaven aanleiding te over, om hem te ontheffen van een zelfstandige taak. Beide gebreken waren helder aan het licht gekomen bij het door Luit. Van der Klugt ingestelde onderzoek. Nauwelijks toch was deze officier te Bakalan verschenen, of de bevolking van de nabijgelegen dèsa Pringapoes was zich bij hem komen beklagen, dat haar in den avond van den 17^en door een twintigtal tot De Groot's detachement behoorende manschappen 120 Sp. matten, eenige gouden sieraden en een rijpaard waren ontvreemd. Ook had Van der Klugt bij die gelegenheid vernomen, dat de bevolking van het district Lĕmpoejang zich aan de zijde van Mas Loerah

---

[1] Maljean, Egide. Geb. 24 Jan. 1793 te Huy. — 2e Luit., 16 Aug. 1822. — Naar O.-I., 8 Dec. 1827. — Overleden te Sĕmarang, 29 Nov. 1828. Veldtocht: Frankrijk 1815.

had geschaard. Aan De Groot was dit geheel ontgaan; het was hem onbekend gebleven, dat de dèsa's in dat district vrij belangrijke bedragen hadden bijeengebracht, om genoemd bendehoofd te steunen, en dat ook hulp was verleend door het verstrekken van rijst en kippen. De Groot, die de meest voor de hand liggende voorzorgen ter beveiliging van zijn troep had verzuimd; die nalatig was gebleven in het inwinnen van berichten omtrent den vijand; die zich niet op de hoogte had weten te houden van den politieken toestand in het gebied, waarin hij de rust moest handhaven, miste de eigenschappen, welke in zijn functie zoo zeer noodig waren; zijn vervanging moest volgen.

Maar ook het gebeurde te Bakalan had zijn gunstige zijde; het wekte de belangstelling voor de zaken in het Prahoegebergte weder wat op, en dit was noodig. Tot dusverre had men het optreden der bendehoofden in deze streken meer lastig dan gevaarlijk geacht, en geloofd, dat de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur, gesteund door een kleine militaire macht, er wel in zouden slagen de rust te herstellen. De ervaring had anders geleerd en om verbetering in den toestand te brengen, was het noodig aan de zaak die aandacht te wijden, welke zij verdiende.

Evenals de Overste Gey had ook De Kock, dadelijk nadat hem het ongeval te Bakalan was bericht, eenige versterking, 40 man, aan de krijgsmacht in het Noordergebergte toegevoegd en tevens aan Overste Du Perron opgedragen, zich derwaarts te begeven, ten einde met Res[t]. Besier te beraadslagen over de middelen, welke in het belang der rust genomen moesten worden. Het resultaat dier bespreking was, dat te Pĕgadèn [1], Bakalan en Pringapoes bentengs zouden worden opgeworpen, waardoor men de voornaamste toegangen tot het door de muitelingen bezette gebied hoopte af te sluiten en het toevoeren van levensmiddelen dacht te bemoeilijken. Van der Klugt, die met de leiding der werkzaamheden te Bakalan, of juister te Balong, werd belast, zou tevens toezicht houden op die te Pringapoes, terwijl de Adj[t]. Ond.off. Pöhler met 40 pradjoerits van Clignett, Pĕgadèn moest bezetten. De laatste kreeg Nĕrga tot standplaats en de opdracht om met de Luit[s]. Van der Klugt en Maljean zooveel mogelijk samen te werken.

Zoo was de toestand op den Prahoe in de laatste dagen van September. Vorderingen had men niet gemaakt en veel uitzicht op werkelijke verbetering bestond er evenmin, al had Mas Loerah het tegen het einde dier maand doen voorkomen, alsof hij geneigd was zijn onderwerping aan te bieden, en al heette het ook, dat de aanhang van dat bendehoofd, als gevolg van de omtrent diens plannen loopende geruchten, reeds belangrijk verminderd was. Erkend moest

---

(1) Te Pĕgadèn was een zoo primitieve benteng, dat tot het bouwen van een nieuwe werd besloten.

worden, dat die geruchten gebaseerd waren op eenige feiten, welke er op wezen, dat Mas Loerah van vredelievende bedoelingen zwanger ging. Zoo had hij het verzoek gedaan, een zijner bekenden, zekeren Kjahi Amat, tot hem te zenden, ten einde den stap, dien hij wenschte te doen, met dien „priester" te bespreken. Het verzoek was toegestaan en Kjahi Amat teruggekeerd met de beste beloften niet alleen, doch zelfs met Mas Loerah's gansche gezin. Men hoopte daarom, dat het met die beloften ernst was, maar bouwde er geen huizen op, want onmogelijk was het niet, dat Mas Loerah ons zijn familie op het dak had geschoven, omdat het hem als gevolg van de oordeelkundige afsluiting der toegangen tot zijn verblijfplaats, aan levensmiddelen begon te ontbreken. Zooveel is zeker, dat de onderwerping zich nog twee maanden liet wachten en dat onze latere bondgenoot zich dien tijd ten nutte heeft gemaakt om, vóór zich aan onze zijde te scharen, nog eens te laten zien, wat hij als vijand waard was.

Voorloopig kunnen wij van Mas Loerah afscheid nemen, vooral ook omdat hij zich de eerstvolgende weken rustig hield en de krijgsverrichtingen, welke later tegen hem werden ondernomen, geleid werden door den Majoor Michiels, die in October weder zijn oude functie hernam.

HOOFDSTUK VI.

MATARAM GEDURENDE DE MAANDEN AUGUSTUS EN SEPTEMBER 1828.

Te Tĕgalwĕroe was de tegenstand der muitelingen bijzonder hevig, niet alleen tijdens het opwerpen der versterking, maar ook nog langen tijd nadat deze voltooid was. Het Grogolsche was gedurende den geheelen loop van den oorlog met hart en ziel Dipanĕgara toegedaan geweest en men kon er zich daarom van overtuigd houden, dat de bevolking, gesteund door de geregelde benden van den Hoofdmuiteling, zich in deze streek met meer dan gewone stoutmoedigheid zou doen gelden. Daarom had de Opperbevelhebber dan ook aan Ledel's strijdmacht nog een mobiele colonne — de 5e — en het 2e Baton. der Exp. Afd. toegevoegd, een voorzichtigheidsmaatregel, welke, zooals al spoedig bleek, volkomen door de omstandigheden was gewettigd.

Den 29en Juli te Tĕgalwĕroe aangekomen, had Overste Ledel, als reeds vermeld, al daags daarna in de nabijheid van zijn bivak een ernstigen strijd met de muitelingen moeten voeren, en hoewel dat gevecht beslist in het nadeel der laatsten was geeindigd, had het hen toch, ook dit is ons bekend, niet kunnen weerhouden, om den volgenden dag met even groote stoutmoedigheid de twee colonnes, welke een verkenning naar Kliwoenan maakten, aan te vallen. Hoewel ook bij deze laatste gelegenheid het voordeel aan onze zijde was gebleven ([1]), liet de vijand niet af, maar ondernam hij zelfs aanvallen op het bivak, om de werkzaamheden aan de versterking zooveel mogelijk te verhinderen.

De groote macht, waarover de Overste beschikte, stelde dien hoofdofficier wel in staat, die aanvallen gemakkelijk af te slaan, maar, kwam het tot een vervolging, dan bleek de ruiterij alleen daartoe vaak onvoldoende — als op den 2en Augustus — en moest een mob. col. in haar geheel uitrukken, om de weder opdringende brandals voor goed terug te werpen.

Intusschen kwam Ledel met het afslaan der herhaalde aanvallen niet veel verder. Om Grogol te zuiveren en de in die streek genestelde muitelingen over

---

([1]) Zie blz. 231.

de Praga te werpen, moest hun de gelegenheid worden ontnomen om, als een excursie tot dat doel door de onzen werd gemaakt, in oostelijke richting uit te wijken. Daarvoor echter waren meer troepen noodig dan die, waarover de Overste beschikte, want de vijand was sterk en bestond uit Dipanĕgara's beste benden. Dit was reeds meermalen bij de verschillende gelegenheden, dat men met hem slaags was geweest, gebleken. Daarom stelde Ledel aan den Opperbevelhebber voor, door een gecombineerde beweging het Grogolsche schoon te vegen en de muiters over de Praga te jagen. Hij ging daartoe te eerder over, toen 's vijands overmoed met den dag scheen toe te nemen en hem zelfs geruchten bereikten, dat Dipanĕgara last had gegeven tot een algemeenen aanval op onze nieuwe vestiging.

Gen. De Kock, die de noodzakelijkheid van een excursie als door Ledel werd bedoeld erkende, gaf aan den Majoor Van Ganzen, die met de 10^e^ mob. col. te Bantoelkarang lag, last, zich den 8^en^ van daar naar Grogol in beweging te stellen, terwijl de 3e mob. col. onder den Luit.-Kol. Le Bron de Vexela te Kĕmbangaroem gelegerd, zich dien dag eveneens derwaarts moest begeven.

Op den bepaalden dag rukten Ledel en Le Bron, ieder van hun eigen standplaats naar het gemeenschappelijk object, de dèsa Kliwoenan, op; Le Bron langs den kortsten weg, Ledel een omweg makende met de bedoeling het Grogolsche gebergte te verkennen en daarna Kliwoenan van de westzijde te naderen. De Majoor Van Ganzen nam aan de excursie geen deel, omdat volgens betrouwbare berichten de muitelingen, blijkbaar omtrent onze plannen ingelicht, reeds grootendeels nabij Gamplong over de Praga waren getrokken en er bovendien een aanval op Bantoelkarang heette beraamd te zijn. Al spoedig bleek het Ledel, die van deze wijziging in het plan onkundig was gebleven, dat de vijand minder sterk was, dan hij vermoed had. Wel werd een bende van ongeveer 300 man nabij den G. Soo opgemerkt, maar zij hield geen stand en kon alleen met het geschut onder vuur genomen worden. Van den G. Soo marcheerde Ledel op Kliwoenan. Hij had daar eenigen tijd te voren levendig hooren vuren en begreep, dat Overste Le Bron er de muitelingen had aangetroffen. Op den marsch derwaarts zag hij westelijk van zich een vijandelijke bende, welke zich snel in de richting van Gamplong bewoog, blijkbaar met de bedoeling, nabij die dèsa van oever te verwisselen. Een groote afstand scheidde den Overste van deze op haren terugtocht zijnde bende, maar door een snelle beweging gelukte het hem, haar binnen het bereik van het kanon te krijgen. Nadat zij zich aan het gezicht onttrokken had, zette Ledel zijn marsch naar Kliwoenan voort, waar hij zich vereenigde met Le Bron, van wien hij vernam, dat en waarom de Majoor Van Ganzen aan de beweging geen deel had kunnen nemen. Na eenige rust brak de geheele troepenmacht van Kliwoenan op, om

naar Tĕgalwĕroe terug te keeren. Ledel koos zijn route langs het Paréegebergte, Le Bron marcheerde met zijn colonne langs pasar Godéjan. De terugmarsch der beide colonnes werd door den vijand zoo goed als niet bemoeilijkt; wel vielen er uit het gebergte eenige schoten, maar daarbij bleef het. Zonder eenig verlies werd Tĕgalwĕroe bereikt, maar ook het verlies den vijand toegebracht was gering, omdat deze zich niet tot een geregeld gevecht had laten verleiden. Het resultaat der gecombineerde beweging was dan ook vrij mager en beantwoordde geenzins aan de verwachtingen, welke men zich er van had voorgesteld. Trouwens de ervaring had, eenige weinige uitzonderingen daargelaten, nooit anders geleerd. De muitelingen lieten zich niet tusschen twee vuren brengen en bonden geen strijd aan, welke hun kwade kansen beloofde. De tijd voor bewegingen als op den 8en Augustus, was nog niet gekomen; deze beloofden eerst dan succès, als het operatietooneel door oordeelkundig gekozen bentengs tot meer nauwe grenzen zou zijn teruggebracht. In één opzicht konden zulke manoeuvres nut stichten en wel, doordat zij helder aan het licht brachten, dat het verpletteren van den vijand op de wijze, als door Du Bus werd voorgestaan, ten eenen male herschenschimmig was. Wellicht hebben zij bijgedragen tot de verandering van meening, waartoe deze, na heel wat scherp geschrijf over en weer, ten laatste toch gekomen is.

Le Bron keerde van Tĕgalwĕroe onmiddellijk naar Kĕmbangaroem terug, omdat het in zuidelijke richting wegtrekken des vijands het waarschijnlijk maakte, dat Dipanĕgara langs die zijde een inval in het Padjangsche beoogde.

Met minder macht en minder vermoeienissen werd twee dagen later met vrij wat meer succès tegen de insurgenten geageerd. Omstreeks 8 uur in den ochtend van den 10en naderde een zeer talrijke macht muitelingen — zij werd geschat op meer dan 2000 man — van twee kanten het kamp. Ledel, juist in het bezit gekomen van positiegeschut, twee 8 ℔ᵐ., liet den vijand rustig opkomen, maar trof inmiddels de noodige maatregelen, om hem waardig te ontvangen. Het zware geschut werd op de bastions geplaatst en gericht op den weg, die rechts van den heuvel Grogol naar de benteng leidde, terwijl 200 man infanterie en een paar veldstukjes in gereedheid werden gehouden, om een uitval te doen. De muitelingen kwamen steeds nader en openden eindelijk het vuur, verbaasd, dat van de zijde der bezetting niets werd gedaan, om hun verderen opmarsch te beletten. Nu echter achtte Ledel het oogenblik daar, om met de gereed staande colonne en de huzaren een uitval te doen en tevens het zware geschut op den weg naar Grogol te laten spelen. Deze uitval bracht de muiters tot wijken. Zij trachtten zich naar de zijde van Grogol te redden, maar konden daartoe geen gebruik maken van den door het zware geschut bestreken weg, zoodat alles zich verdrong op een smal pad, dat naar

de andere zijde van den heuvel Grogol voerde. Thans werd ook het veldgeschut aangewend totdat de met gevelde bajonet voorwaarts ijlende infanterie het in zijn werking belemmerde. Het verlies den vijand in deze nauwe passage toegebracht, was zeer zwaar, en zeker zou het den onzen gelukt zijn den vijand een nog bloediger nederlaag toe te brengen, als niet versche benden de vluchtelingen hadden opgenomen. Opnieuw werd nu tegenstand geboden en wel zoo hardnekkig, dat de Overste, die in drie échelons was opgerukt, doch tot dusverre slechts één daarvan gebruikt had, een tweede tot versterking moest ontbieden. Dit hielp; de muitelingen weken nogmaals, totdat de algemeene kreet: „voorwaarts", zich in hun gelederen deed hooren en uit alle schuilhoeken van het terrein versche benden bulkia's en pradjoerits met gevelde lans op de troepen aandrongen. Ledel gaf nu last, dat ook zijn laatste, derde, échelon oprukte, en liet, nadat een oogenblik op de muitelingen zoowel met geweer als met kanon was gevuurd, den stormmarsch slaan. Nagenoeg al wat te Tĕgalwĕroe aan troepen aanwezig was, stortte zich als een lawine op de muitelingen, die thans in verwarring en met achterlating van negen dooden een goed heenkomen zochten. Ons verlies bedroeg 13 gewonden, waarlijk niet veel als men bedenkt, dat de strijdenden meermalen handgemeen waren geweest en een peloton, onder den Luit. Roqué (1) op den heuvel gedetacheerd, geruimen tijd aan een groote overmacht, welke ten laatste tot op twintig passen afstand was opgedrongen, het hoofd had moeten bieden. Ledel schatte het verlies des vijands op minstens 100 man, zeker voldoende om met het volste recht te kunnen spreken van een lesje den vijand gegeven.

Zoo eindigde die warme dag, welke getuige was geweest van veel moedsbetoon, want hadden de onzen zich flink gehouden, van de muitelingen gewaagde Ledel met niet minder lof. „Het is", zoo schreef hij, „niet mogelijk braver te vechten dan onze vijanden hebben gedaan" (2).

Indruk schijnen de verliezen wel gemaakt te hebben. Het bleef althans vrij rustig en, mocht men afgaan op de berichten, dan zou het gros der muitelingen naar Sambirata zijn afgetrokken.

Eerst den 17en ontving Ledel een tijding, welke hem tot een nieuwen tocht verplichtte. Pang. Bey zou van Sambirata te Kliwoenan zijn teruggekeerd en van Dipanĕgara last hebben gekregen, om de in deze streken staande macht te verdeelen en met de aldus gevormde detachementen pogingen te doen, om aan een reeds lang gevormd plan uitvoering te geven. Dat plan was een inval te doen in het Padjangsche, m.a.w. de insluitende linie, die te knellend dreigde

(1) Roqué Exp. Afd.
(2) Lt.-Kol. Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 11 Augustus 1828. (Arch. Gen. Staf).

te worden, te verbreken. Waren de aan Ledel verstrekte inlichtingen juist, dan was reeds een bende van 300 man onder den Toem. Sĕtjanĕgara over Kĕmoelaka naar het district Sĕmpoe, op de zuidelijke helling van den Mĕrapi, op marsch; een andere, 250 man sterk, aangevoerd door den Toem. Sĕtjadiria, in de richting van Mĕlati opgerukt; een derde eindelijk, onder de Pang[s]. Adisoeria en Soemanĕgara, heette op weg te zijn naar Kanigara. Te Kliwoenan zou de Radèn Adipati met 500 man zijn achtergebleven, waarschijnlijk om desnoods aan die benden hulp te kunnen brengen, bij wijze van algemeene reserve dus.

In den namiddag van denzelfden dag ontving Ledel nog rapport van den Luit., die den gedetacheerden post op den heuvel van Grogol commandeerde, dat er tusschen genoemden heuvel en dien van Parée een verzameling van muitelingen plaats had en dat het wel scheen, alsof de vijand het voornemen had naar elders te trekken. De Overste, dit laatste bericht in verband brengende met dat, hetwelk hij in den loop van den dag ontvangen had, achtte het zeer waarschijnlijk, dat de vijand van het maanlicht wilde gebruik maken, om zijn plannen uit te voeren. Het was zaak die te verijdelen. Daarom liet hij de bezetting onder de wapens komen, zond een 200 man sterke colonne naar de aangeduide plaats en liet haar door een flinke reserve volgen. Het bleek aan de eerste colonne al spoedig, dat een deel van 's vijands macht reeds in de richting van Gamping in opmarsch was; de rest evenwel wachtte de troepen kalm af, doch werd door een wel geslaagde beweging, die zoowel tegen het centrum als tegen een der vleugels gericht was, in wanorde teruggedreven. Inmiddels waren nieuwe benden op het gevechtsveld verschenen, zoodat de strijd, die men reeds geeindigd waande, met nieuwe hevigheid werd voortgezet tot de duisternis de strijdenden ten laatste scheidde.

Dit gevecht had de onwaarschijnlijkheid der eerst ontvangen berichten vrij afdoende aangetoond. Waren die juist geweest, dan had de vijand bij Grogol immers geen 2000 wel gewapenden bijeen kunnen brengen en zou men niet al dezelfde vaandels hebben onderscheiden, welke ook bij vroegere gelegenheden waren opgemerkt. Deze overwegingen brachten Ledel tot het besluit, dat er wellicht wel sprake was geweest van een algemeenen opmarsch in de richting van Gamping — dit had men 's middags trouwens met eigen oogen gezien — maar geenszins van verschillende bewegingen naar de zijde van den Mĕrapi. Hetgeen 's anderen daags door uitgezonden spionnen werd medegedeeld, versterkte den Overste in die meening. Hij stelde zich echter daarmee niet tevreden en nam zich voor, door het doen van verkenningen op de hoogte te blijven van 's vijands sterkte en bewegingen en niet uitsluitend te bouwen op de berichten zijner spionnen. Twee dagen na het gevecht van den 17[en] rukte

hij met 400 man en 4 stukken geschut uit naar de dèsa Godéjan, waar de Pang[a]. Adisoeria en Adinĕgara met 700 man van Dipanĕgara's beste troepen den nacht zouden hebben doorgebracht. Men had Ledel verder omtrent die benden medegedeeld, dat het doel hunner aanvoerders was, de onzen in de flank te vallen, als zij Godéjan wilden naderen, en dat zij daarom gedurende den dag, niet daar maar in het naburige Gĕnitèn verblijf hielden. Op grond van deze inlichtingen verdeelde Ledel zijn macht in tweeën, nam zelf de eene helft en droeg het bevel over de andere aan den Kapt. Van Aylva Rengers (¹) op. Genoemd Kapt. kreeg nu last, recht op Godéjan aan te marcheeren en nabij die dèsa gekomen, zijn afdeeling te splitsen, ten einde beide zijden al marcheerende te kunnen waarnemen. De Kapt., die zich bij een der gedeelten bleef ophouden, ontwaarde de muitelingen het eerst, maar, ziende dat zij zeer sterk waren, zette hij zijn marsch voort, totdat hij zich weder met het andere gedeelte zijner macht kon vereenigen.

Ledel zelf was met de tweede helft der colonne naar den G. Parée gemarcheerd en had daar door een uitdagende houding aan te nemen den vijand tot den aanval verleid. Van verscheidene punten kwamen de brandals aanzetten en begonnen Ledel 's troep duchtig onder vuur te nemen. Ook de bende, welke zich in Godéjan ophield en Rengers ongemoeid had laten voorbijgaan, kwam nu te voorschijn en sloot zich bij de overigen aan. Maar ook Rengers was er inmiddels in geslaagd, zich weder met Ledel te vereenigen, zoodat men nu sterk genoeg was, om de muitelingen, die onder wild krijgsgezang herhaalde doch vruchtelooze pogingen deden om het geschut te vermeesteren, op eerbiedigen afstand te houden. Van beide zijden werd er lustig op los gevuurd, maar tot een aanval, tot een handgemeen, kwam het niet, omdat een uitgestrekte natte sawah beide partijen scheidde en geen hunner zich daarin durfde wagen. Het vuurgevecht werd tot het duister voortgezet, waarna Ledel den terugtocht aanvaardde. Natuurlijk ontbrak in het gevechtsrapport de mededeeling niet, dat de vijand „aardig verloren" (²) had, wat niet wegnam, dat hij feitelijk meester van het terrein was gebleven.

Hoe het ook zij, gevechten als dit konden niet tot het verlangde gevolg leiden; daarvoor was het noodig, dat de muitelingen herhaaldelijk en gevoelig werden geslagen, dat hun vrees werd ingeboezemd. De versterking van Ledel's krijgsmacht met 285 Tidoreesche Alfoeren (25 Augustus) beloofde in dit opzicht veel uit te werken, niet alleen, omdat die hulptroepen, als zeer wreed bekend staande, door den vijand geducht werd, maar ook en vooral, omdat die verster-

---

(¹) Exp. Afd.

(²) Luit.-Kol. Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 19 Augustus 1828, N°. 292. (Arch. Gen. Staf).

king den Overste in staat stelde met meer nadruk op te treden. Het was noodig tot diep in het heuvelland door te dringen, wijl dit den muitelingen nu eens dienstig was, om onze troepen uit goede stellingen onder vuur te nemen, dan weer om hun eigen terugtocht na een afgebroken gevecht te begunstigen. Wel was op den heuvel van Grogol al dadelijk na de bezetting van Tĕgalwĕroe een wachtpost ter sterkte van een peloton infanterie geplaatst, doch deze kon weinig meer dan 's vijands nadering melden; haar te beletten, vereischte meer troepen. Het oprichten van een nieuwen post meer zuidwaarts stond dan ook op Ledel's programma en waarschijnlijk was het dat plan, dat den Opperbevelhebber deed besluiten, zich persoonlijk van den stand der zaken in het Grogolsche op de hoogte te stellen. Wat bij dit bezoek aan Tĕgalwĕroe op den 21[en] Augustus tusschen den generalissimus en Ledel besproken werd, is ons niet bekend, maar dat de wenschelijkheid, om een tweede benteng op te richten lang en breed zal overwogen zijn, laat zich vermoeden. Het zij nu dat Ledel, toen hij den 29[en] een verkenning naar den heuvel maakte, geen geschikt punt voor de nieuw op te richten versterking heeft kunnen vinden, dan wel, dat de vermindering van 's vijands macht omstreeks het einde der maand dit plan naar den achtergrond heeft geschoven, zooveel is zeker, dat het voorloopig niet tot uitvoering is gekomen.

De krijgsverrichtingen echter werden van weerszijden even krachtig voortgezet. De muitelingen verontrustten Tĕgalwĕroe en de troepen, welke daar buiten gelegerd waren, doch zorgden er wel voor, niet te dicht te naderen. Ledel ondernam nu en dan een tocht naar het gebergte of naar het beruchte Kliwoenan. Den 27[en] Augustus werd deze dèsa door hem bezocht, hoofdzakelijk met het doel de Alfoeren, die van ongeduld brandden, om zich met den vijand te meten, daartoe gelegenheid te geven. Maar even verlangend als die Alfoeren waren, om met de brandals kennis te maken, even weinig lust gevoelden dezen daartoe, want toen een gedeelte der bedoelde hulptroepen onder wild geschreeuw den vijand te lijf wilde, maakte deze keert en zette het zoo snel op een loopen, dat er van achterhalen geen sprake was. Van het toebrengen van verliezen kwam dien dag dan ook niets, maar overtuigend was gebleken, dat een heilzame vrees de muitelingen bezielde en dat de tegenwoordigheid der vreemde krijgers reeds voldoende was, den anders zoo stoutmoedigen vijand ontzag in te boezemen. Het kan dan ook geen bevreemding verwekken in Gen. De Kock's schrijven aan den Com. Gen. dd. 30 Augustus te lezen, dat de muitelingen zich grootendeels uit het Grogolsche hadden teruggetrokken en meer naar het zuiden waren gegaan. Evenwel, geheel juist was dit niet, want al mochten eenige benden in de richting van Imagiri zijn uitgeweken, het heuvelland westelijk van de Kali Kontèng was nog geenszins ontruimd. Die ervaring deed

Ledel op, toen hij den 29[en] Augustus de verkenning in de richting van den heuvel Parée maakte, waarop wij boven doelden. Aan den voet van dezen heuvel verraste de voorhoede, welke gedeeltelijk uit Tidoreezen bestond, een bende, die daar blijkbaar als voorpost was uitgezet. Na een kort doch vrij ernstig gevecht, dat hoofdzakelijk met het blanke wapen werd gevoerd, sloeg de vijand overijld op de vlucht, op den voet door de Tidoreezen gevolgd. Eén dezer, die zich te vèr vooruit had gewaagd en juist bezig was een gevallen muiteling het hoofd van den romp te scheiden, kreeg een lanssteek, waardoor ook aan zijn leven een eind werd gemaakt.

De natte sawah's beletten den geregelden troepen de vervolging tot aan den heuvel voort te zetten; haar alleen door de hulptroepen te laten uitvoeren, kwam Ledel minder gewenscht voor. Hij stelde zich dus tevreden met de reeds bereikte resultaten en keerde met de zijnen naar de benteng terug. De muitelingen hadden drie hunner lagere aanvoerders en vijftien pradjoerits verloren, de onzen slechts één doode en twee licht gewonden, w.o. de Luit. Hubert (¹), bekomen.

Twee dagen later trok Ledel er weder op uit, thans zijn macht in vieren verdeelende. Met een gedeelte, bijna uitsluitend uit Tidoreezen bestaande, zou de Luit. Degros tusschen de heuvels Soo en Parée marcheeren; een tweede detachement onder den Majoor d'Errembault de Dudzeele zou zich ten oosten van laatstgenoemden heuvel bewegen, terwijl de Kapt. Renard den pasar Godéjan als punt van richting moest nemen. Ledel zelf bleef met de rest der troepen nabij den heuvel Bĕrdja in reserve. De beweging werd door de drie colonnes met beleid uitgevoerd en had tot resultaat, dat de muitelingen, zich noch tusschen, noch op de heuvels veilig gevoeldende, naar alle richtingen een goed heenkomen zochten. Nergens hielden zij stand, zoodat hun slechts met het geschut eenig nadeel kon worden toegebracht. Verliezen zouden zij, naar Ledel dacht, nogal geleden hebben, maar, daar het gevecht steeds van verre was gevoerd, waren die verliezen zelfs niet te schatten. Dit was echter zeker, dat de tegenstand lang niet meer zoo hardnekkig was als in het begin der maand en dat de berichten door spionnen gebracht eenstemmig bleven luiden, dat de muitelingen zich langzamerhand naar meer zuidelijk gelegen streken schenen te verplaatsen.

Het onvermoeide streven om den „vijand dagelijksch te verontrusten, hem dikwerf aan te vallen en afbreuk te doen" (²) begon dus vruchten af te werpen. Dit moedigde Ledel aan op den ingeslagen weg voort te blijven gaan. Toen hij vernomen had, dat Dipanĕgara den 1[en] of 2[en] September Sambirata zou ver-

(¹) Exp. Afd.

(²) Luit.-Kol. Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 2 September 1828. (Arch. Gen. Staf).

laten, om over Imagiri in het Padjangsche te vallen, nam hij zich voor, om door een beweging naar de zijde van de Praga nadere inlichtingen omtrent de plannen van het vijandelijk hoofdkwartier in te winnen en die zoo mogelijk te verijdelen, terwijl hij dien tocht tevens wilde benutten, om voor de zooveelste maal de muitelingen in het heuvelland te verontrusten.

In den ochtend van den 2en September begaf de Overste zich dan ook met nagenoeg zijn geheele troepenmacht op marsch. Toen hij nabij het heuvelterrein gekomen was, splitste hij haar in meerdere detachementen en veegde daarmede de streek ten oosten der Praga schoon. De muitelingen op dit bezoek aan nagenoeg al hun schuilplaatsen gelijktijdig gebracht niet voorbereid, boden nergens tegenstand en sloegen op de vlucht, om echter, zooals wij zien zullen, straks weder terug te keeren. Al vervolgende bereikten de onzen de dèsa Into-into nabij de Praga, bijna recht ten oosten van het beruchte Sambirata. De groote hoeveelheid padi, daar waarschijnlijk ten behoeve van het vijandelijk hoofdkwartier opgeschuurd, werd aan de vlammen prijsgegeven, waarna de troepen naar hun standplaats terugkeerden.

De vernieling van den grooten voorraad mondbehoeften was eigenlijk het eenige resultaat, dat met deze excursie was verkregen. Wel heette de vijand verjaagd, maar nauw hadden de onzen hem den rug toegekeerd, of hij zocht ouder gewoonte zijn vorige verblijfplaats weder op, zoodat het spelletje geen eind beloofde te nemen, als den muitelingen niet een zoodanig lesje werd gegeven, dat hun de lust, er nogmaals een te krijgen, voor goed zou zijn benomen. Maar om dit te kunnen doen, had Ledel hulp noodig, was, zoo meende hij een „gecombineerde beweging" onvermijdelijk. De Overste Le Bron werd dus weder in den arm genomen en een plan beraamd, om met hem den 6en de brandals uit de heuvels te verjagen. Reeds waren alle voorbereidende maatregelen genomen, toen in den namiddag van den 5en te Tĕgalwĕroe bericht werd ontvangen, dat Le Bron de Vexela van deelname aan den voorgenomen tocht had moeten afzien, omdat hem was medegedeeld, dat een aanzienlijke bende in het Padjangsche wilde vallen, en het dus niet geraden zou zijn zijn standplaats te verlaten.

Ledel, die zich nu eenmaal in het hoofd had gezet, de muitelingen in het gebergte op te zoeken, liet zich hierdoor niet van zijn plan afbrengen en ging er 's anderen daags met 290 bajonetten en de Tidoreezen op uit. Hij verdeelde zijn macht in twee colonnes, na vooraf een paar detachementen, waaraan een speciale opdracht was toegedacht, te hebben afgezonderd. Zoo kreeg de Kapt. Vogel (¹) last, met 100 man naar Pasar Godéjan en van daar naar het heuvel-

(¹) Exp. Afd.

land te marcheeren, terwijl de Luit. Degros met de Tidoreezen en een peloton infanterie langs, twee andere pelotons door het heuvelterrein van Grogol moesten trekken. Ledel zelf marcheerde, terwijl bovengenoemde bewegingen werden uitgevoerd, langs den heuvel Parée met de bedoeling, de door de andere afdeelingen opgejaagde brandals onder vuur te nemen, zoodra zij in de vlakte zouden déboucheeren. Vogel bracht door zijn onverwachte komst te Godéjan, waar juist pasar werd gehouden, groote ontsteltenis teweeg, doch wijl daar geen gewapenden werden aangetroffen, zette hij zijn marsch naar het heuvelterrein voort en vereenigde zich vervolgens met Ledel, die door het vuur zijner vier stukken den uit de heuvels verjaagden muitelingen al aardig wat nadeel had toegebracht. Steeds den haastig terugwijkenden vijand vervolgende, bereikten de troepen Into-into. De snelheid, waarmede de muitelingen vluchtten en nog meer misschien hun bekendheid met de verschillende voetpaden, maakte het hun mogelijk te ontkomen, terwijl de onzen de grootste moeite hadden, om de stukken over de Praga te brengen. Ledel, meenende dat het gros der muitelingen naar de zijde van Sambirata wilde ontkomen, had tot het van oever verwisselen last gegeven. Maar toen na twee uur zwoegens de bevolen beweging was uitgevoerd, kreeg men bericht, dat de meeste brandals, begunstigd door het bedekte terrein, weder naar het oosten waren teruggekeerd.

De muiters nog denzelfden dag in hun nieuwe schuilplaats op te zoeken, daarvan moest Ledel afzien. De troepen waren reeds langer dan acht uren in touw geweest en voordat men weder met de vuurmonden op den anderen oever kon staan, zou het te laat zijn om als het ware opnieuw te beginnen. De Overste besloot dan ook het er dien dag bij te laten en een geschikte bivakplaats op te zoeken. De dèsa Gamplong kwam hem daartoe het meest geschikt voor, ook omdat de muitelingen nabij die plaats gewoon waren van den eenen oever op den anderen over te gaan. Na een goed half uur marcheeren werd zij bereikt, waarna men dadelijk aan het werk ging, om haar in staat van tegenweer te stellen. Deze voorzorgsmaatregel bleek niet overbodig, want kort na middernacht werd het bivak beschoten. Het scheen, dat de vijand een aanval op het oog had. Aan de beschieting en 's vijands woest geschreeuw werd echter al spoedig door eenige kanonschoten een eind gemaakt, zoodat het verdere gedeelte van den nacht zonder rustverstoring voorbij ging.

's Ochtends te 6 uur brak Ledel van Gamplong op en sloeg den weg in naar Sĕdjati, drie palen ten noorden van Gamplong. Toen het echter bleek, dat de weg wel verre van, zooals de gids beweerd had, zeer bruikbaar te zijn, in hooge mate lastig was en er een diep ravijn moest doorgetrokken worden, maakte de Overste keert en begaf hij zich naar Into-into. Tot dat oogenblik had men van de muitelingen zoo goed als niets gezien, doch bij Into-into zag

men rechts in de heuvels een aanzienlijke macht meest uit Bulkia's en pradjoerits bestaande, welke zich scheen op te maken, om de colonne aan te vallen. Deze had juist een ravijn bereikt en Ledel vond het beter, dit te passeeren in de verwachting, dat de brandals, aangemoedigd door de weifelende houding der troepen, dezen zouden volgen. Zoo geschiedde het ook, want nauwelijks waren de laatste afdeelingen over het ravijn, of bij de muitelingen deed zich een hoornsignaal hooren, waarop hun macht zich in tweeën splitste. Een gedeelte begaf zich naar de zijde van pasar Godéjan, een ander sloeg de richting van den Gᵍ. Soo in, blijkbaar met geen ander doel dan de onzen van twee zijden aan te vallen. Ledel, dit voorzien hebbende, had aan Luit. Degros opgedragen, naar Into-into terug te keeren en zich daar met zijn Tidoreezen in hinderlaag te leggen. De maatregel trof doel, want toen de vijand den rechtervleugel aanviel, trad Degros plotseling te voorschijn, wierp de aanvallers terug en vervolgde hen tot ver buiten de dèsa.

Terwijl dit op den rechtervleugel voorviel, vertoonde zich op den linkervleugel onzer strijdmacht een troepje ruiters, blijkbaar vijandelijke aanvoerders. Door een paar goed gerichte kanonschoten werd dit troepje uit elkaar gejaagd; een peloton infanterie, dat daarna gezonden werd naar de plaats, waar die ruiters zich hadden laten zien, trof niet ver daar van daan een bende aan, welke bezig was een riviertje te doorwaden. Een flink tweegelederen vuur bracht haar in de grootste verwarring en deed haar met verlies op de vlucht slaan.

Op alle punten geslagen, waagden de muitelingen zich niet aan een nieuwen aanval, zoodat Ledel zijn terugmarsch naar Tĕgalwĕroe ongestoord kon voortzetten. Het verlies der onzen bestond uit een viertal dooden en gewonden; dat des vijands kon niet met zekerheid worden bepaald, maar was vrij ernstig geweest. Toch had Ledel zich betere resultaten van zijn excursie voorgesteld en zou die mogelijk ook wel bereikt hebben als 's vijands tegenstand krachtiger geweest was. Die tegenstand was echter, wij merkten het reeds op, lang zoo heftig niet als in de eerste dagen onzer vestiging in deze streek. Zoo was het trouwens overal elders ook gegaan; hier misschien te eerder door de bijgeloovige vrees, welke voor de Tidoreezen werd gekoesterd. Hoewel slechts korten tijd op het oorlogstooneel, hadden deze hulptroepen reeds meer dan eens getoond, dat zij voor dezen strijd uitmuntende eigenschappen bezaten. Welk groot vertrouwen zij Ledel in de weinige dagen, dat zij onder diens bevelen stonden, reeds hadden ingeboezemd, blijkt wel uit de wijze, waarop hij zich van hen bediende. Bij alle excursies was den Tidoreezen een taak weggelegd, welke hun door de geregelde troepen mocht worden benijd. In den nacht van den 5ᵉⁿ waren zij zelfs belast geworden met de overvalling van een bende muitelingen in het gebergte, en dat zonder door geregelde troepen te worden gesteund.

Die onderneming door de Luit[s]. Degros en Haenenberger [1] geleid, was met een schitterenden uitslag beloond geworden; 20 muitelingen waren op de plaats gedood, een resultaat als slechts zelden door sterker afdeelingen bij de gewone dagelijksche tochten werd verkregen. Het wekt dan ook bevreemding, wij kunnen het niet genoeg herhalen, dat die nachtelijke ondernemingen er zoo weinig in wilden en men liever met groote colonnes uitgestrekte marschen maakte met gering resultaat, dan bescheidener ondernemingen, welke aan het nachtelijk duister en de geringe waakzaamheid des vijands een zooveel betere kans van slagen ontleenden.

Den 12[en] ontving Ledel van een van Sambirata teruggekeerden spion het bericht, dat Dipanĕgara den volgenden dag Tĕgalwĕroe wilde laten aanvallen, dat die aanval door zijn beste troepen zou worden uitgevoerd en dat de Hoofdmuiteling er zich persoonlijk van wilde overtuigen, dat zijn bevelen nauwkeurig werden uitgevoerd. Nog andere bijzonderheden omtrent dit plan wist de spion mede te deelen, maar daar van de zaak niets kwam, is het onnoodig die te vermelden. Dipanĕgara werd, zooals wij zien zullen, dien dag en den volgenden zelf aangevallen en zou daardoor reeds genoodzaakt zijn het plan, als het werkelijk gemaakt was, op te geven. Van meer belang is het ons, dat Ledel in denzelfden brief, waarin hij van des Hoofdmuitelings plannen gewaagde, den Opperbevelhebber mededeelde, dat hij zoo door koortsen verzwakt was, dat hij de krijgsverrichtingen niet zelf leiden kon. „Zoolang ik mij nog in staat zal gevoelen", zoo besloot hij zijn brief, „zal ik dezen post niet verlaten, mij altoos vleiende met beterschap" [2].

Aan goeden wil ontbrak het in die dagen niet, ondanks de ellende en ontberingen, waaraan men vaak was blootgesteld. De bezielende kracht, welke van den algemeen geachten en beminden chef, Gen. De Kock, uitging, deed de meesten op hun post blijven tot alle weerstandsvermogen was uitgeput. Ook Ledel hield het tot het uiterste vol en met hem de Majoors Van Spengler en Dudzeele, die evenals hij voortdurend aan koortsen lijdende waren. Met de lagere officieren en de minderen was het niet beter gesteld; het aantal zieken was door de ongunstige weersgesteldheid belangrijk toegenomen. Ledel, die, zelf bedlegering, aan Van Spengler tijdelijk het bevel had overgedragen, zag zich weinige dagen later toch gedwongen om Tĕgalwĕroe te verlaten en werd naar Magĕlang geëvacueerd. Van Spengler, zijn vervanger, was wel is waar

---

(1) Haenenberger, Willem, Leonard Geb. 15 Mei 1801 te Groningen. — Kweekschool voor de zeevaart, Oct. 1815. — Adelborst 2[e] kl., 1 Sept. 1817. — 1[e] kl., 1 Jan. 1819. — Buiteng. Luit. ter zee 2[e] kl., 1 Juli 1823. — Bij de kurasiers, 6 Dec. 1825. — Korpl., 16 Jan. 1826, — 2[e] Luit. Inf. 2 Maart 1826. — Naar O.-I., April 1826. — Bij de 19[e] Afd. Nat. Inf., Mei 1828. — Overleden te Magĕlang, 8 Oct. 1828. — Veldtocht Palembang 1819 t/m 1821. — R. M. W. O., 7 Mei 1822.

(2) Luit.-Kol. Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 12 Sept. 1828, No. 312. (Arch. Gen. Staf).

hersteld, maar zoo verzwakt, dat hij tot uitrukken niet in staat was. Het gebrek aan valiede hoofdofficieren liet zich te Tĕgalwĕroe zoodoende nijpend gevoelen. Om in dien nood te voorzien, zond de Gen. De Kock den 22en den Luit. Kol. Roest, zijn chef van den staf, derwaarts met last, voorloopig het commando over de troepen op zich te nemen.

Intusschen was de toestand in het Grogolsche niets veranderd, want nog immer hield zich een 1000 à 1200 man sterke vijandelijke macht in het heuvelland op. Ondernemingen van belang waren van het garnizoen te Tĕgalwĕroe niet te verwachten, immers, zooals wij boven reeds opmerkten, ziekten hielden er danig huis en vooral de leiding zou bij ontstentenis der hoofdofficieren geheel ontbroken hebben. Werkeloos bleef men echter niet, want toen door de 2e en 4e mob. col. den 13en September naar Sambirata een tocht werd gemaakt, verleende Ledel daartoe zijn medewerking door den Kapt. Collard [1] met een paar honderd bajonetten en de Tidoreezen naar den heuvel Soo te zenden en dien van Parée door een paar detachementen, waarbij zich de barisan van den Rangga van Prabalingga bevond, te doen bezetten. Belangrijke ontmoetingen met den vijand hadden bij deze gelegenheid niet plaats. Collard was wel is waar kort na zijn vertrek in den avond van den 13en door een 200 tal muitelingen, die hem den weg hadden willen afsnijden, verontrust, maar hij had zijn marsch kalm voortgezet en tijdig de plaats zijner bestemming bereikt. Alleen de Rangga van Prabalingga was in ernstig contact met een kleine bende muiters gekomen en had bij die gelegenheid een Bulkia gevangen genomen. Deze gevangene omtrent den vijand ondervraagd, had medegedeeld, dat meest allen naar de zijde van Gamplong waren getrokken.

Deze inlichting scheen wel overeenkomstig de waarheid te zijn, want ook in het Hoofdkwartier was bericht ontvangen, dat Dipanĕgara zijn troepen in het Grogolsche bij die te Sambirata had aangetrokken. Ook de omstandigheid, dat de van Tĕgalwĕroe uitgezonden macht in het anders zoo zwaar bezette heuvelland slechts weinig talrijke benden had aangetroffen, pleitte voor de juistheid der door den gevangen Bulkia afgelegde verklaring.

Den 14en keerde Collard met de zijnen naar Tĕgalwĕroe terug na vooraf de verschillende bivaks der muitelingen in het heuvelterrein vernield te hebben, zoodat toen dezen, van hun uitstapje naar het zuid-westen teruggekeerd, hun oude verblijfplaats weder opzochten, zij die geheel onbruikbaar vonden.

Zoo had Ledel's medewerking aan de door Bauer en Ten Have uitgevoerde operatie indirekt nut afgeworpen, want al hadden zijn troepen aan den eigenlijken strijd geen deel genomen, den muitelingen was weder afbreuk gedaan.

---

[1] Exp. Afd.

Den 17en ging Collard op Ledel's last er nogmaals op uit, nu naar Pasar Godéjan, waar volgens spionnenberichten weder een aanzienlijke macht muitelingen verzameld was. Al spoedig bleek, dat Collard het met zijn 200 man niet kon klaren, zoodat hem een versterking van 100 fuseliers moest worden toegezonden. Het schijnt wel, dat des ondanks het voordeel aan 's vijands zijde is gebleven, want na een langdurigen en hardnekkigen strijd keerde de Kapt. met acht zwaar gewonden, waaronder ook de Luit.-Adjt. Van Hopbergen, naar de benteng terug.

Den 19en rukte de Kapt. Collard wederom uit, nu om den Luit.-ingenieur Caspary (1) naar Sĕdjati te begeleiden, waar de Opperbevelhebber een nieuwe versterking noodig oordeelde. Met een zeer sterke colonne, 340 bajonetten, 200 Tidoreezen, wat ruiterij en een paar veldstukken, sloeg Collard den weg naar Parée in. Hij werd nabij dat punt door ongeveer 1000 muitelingen aangevallen, maar daar de marsch naar Sĕdjati zwaar was, minder door den afstand dan wel door het moeilijke terrein, oordeelde Collard het niet gewenscht, zich in gevecht te wikkelen en vergenoegde hij zich er mede den aanval af te slaan. Hij marcheerde dus door, vertrouwende op zijn achterwacht, die door den 2en Luit. Van Haarlem (2) op beleidvolle wijze werd gecommandeerd. Tusschen Kliwoenan en Kloerahan herhaalden de muitelingen hun aanval, maar werden wederom teruggewezen. Zoo bereikte men het doel van den tocht, Sĕdjati, waar Caspary onmiddellijk onderzocht, of het terrein een vestiging toeliet. Het resultaat van dit onderzoek was niet bevredigend; de geheele omgeving was als doorsneden van ravijnen, de communicatie met Tĕgalwĕroe beloofde in hooge mate moeilijk te zijn. Om die redenen achtte Caspary Sĕdjati voor het doel minder geschikt en gaf hij Collard derhalve in overweging, den terugmarsch aan te nemen, in welk voorstel werd getreden. Nagenoeg op dezelfde plaats, waar men 's ochtends was aangevallen, kwam de vijand weder opzetten. Hij werd echter, nu voor de derde maal, met verlies teruggeslagen. Ongestoord marcheerde men daarna door en bereikte in den namiddag Tĕgalwĕroe met een verlies van één zwaar en vier licht gewonden.

De Majoor Van Spengler, die Ledel inmiddels had vervangen, was met Caspary's inlichtingen niet tevreden en besloot, daar hij het onderzoek te vluchtig achtte, 's anderen daags er zelf op uit te gaan. Dit was echter niet noodig, want de Overste Le Bron, die in het Grogolsche goed bekend was, had van den Opperbevelhebber last ontvangen, zich met zijn colonne naar Tĕgalwĕroe te

---

(1) Caspary, Adolph, Geb. 23 Juni 1796 te Lienten (België). — Geëngag als Sergt., Dec. 1820. — aangekomen te Batavia, 12 Juni 1821. — Kadet-ingenieur, 12 Oct. 1821. — 2e Luit. Ing., 27 Febr. 1825. — Overleden te Sĕmarang, 19 Maart 1829.

(2) Exp. Afd.

begeven, ten einde zijn terreinkennis bij de keuze der nieuwe plaats van vestiging aan te wenden. Dienovereenkomstig begaf zich Le Bron, die daags te voren met zijn colonne was aangekomen, den 20en op marsch, vergezeld van den Luit. ingenieur Ondaatje (1). Evenals de Kapt. Collard trof hij al spoedig den vijand aan, maar beter dan deze, wist hij, vooral door een gelukkig uitgevoerde charge der cavalerie onder den Luit. Mosselman (2), den muiters een duchtig pak slaag toe te dienen. Ook het doel van den tocht werd bereikt; Ondaatje vond nabij Soembĕran tusschen den heuvel Soo en de Praga, een geschikt punt voor een versterking. De Opperbevelhebber hiervan onderricht, gaf aan den Luit. Kol. Roest, die, zooals wij reeds hebben medegedeeld, tijdelijk Ledel vervangen zou en daartoe den 22en Magĕlang verliet, last om, zoodra Tĕgalwĕroe voltooid en tot opname van 300 man als vaste bezetting geschikt zou zijn, met de rest zijner macht naar Soembĕran te marcheeren en er met den noodigen spoed een versterking te bouwen. Zoo wilde het de Opperbevelhebber, maar de omstandigheden, vooral de voortdurend slimmer wordende gezondheidstoestand, schoven het plan naar den achtergrond. Er bleef trouwens voor de troepen te Tĕgalwĕroe nog genoeg te doen, vooral toen het aantal muitelingen in den omtrek tegen het einde der maand weder belangrijk aangroeide. Reeds weinige dagen na zijn aankomst op dezen post, ontving Roest bericht, dat de bekende Pang. Bey, een onzer meest geduchte tegenstanders, met 500 man de vijandelijke macht in het Grogolsche was komen versterken, dat nog andere benden zich bij hem hadden aangesloten en dat de vijand nu minstens 2000 man sterk was.

Ten einde zich van de waarde der ingekomen berichten te vergewissen, rukte de Overste den 27en met al zijn beschikbare troepen uit. Hoezeer deze waren ingeslonken blijkt wel, uit de mededeeling, dat de geheele colonne slechts 250 bajonetten, 14 cavaleristen en 170 Tidoreezen telde. Reeds nabij Grogol kwam men met de muitelingen in schermutseling. Zij werden echter door eenige goed gerichte kanonschoten tot wijken gebracht. Dit vuurgevecht had intusschen de in de buurt zich bevindende muiters gealarmeerd, zoodat toen de troepen het zuidelijk gedeelte van het heuvelland van Parée bereikten, zij

---

(1) Ondaatje, Pieter, Philip, Christiaan, Ortmaer, Geb te Utrecht 18 Jan. 1804. — Geëngageerd voor O.-I. Leger, 30 Maart 1816. — Kadet, 20 Dec. 1816. — Korpl., 1 Maart 1819. — 2e Luit., 9 Febr. 1821. — 1e Luit, 3 Jan. 1828. — Kapt., 17 Dec. 1832. — Majoor bij de Genie »tot belooning van deszelfs buitengewone diensten bij den aanval tegen en de daarop gevolgde overwinning van Bondjol" 3 Oct. 1837. — Overl., 6 Nov. 1841 te Soerabaja. — R. M. W. O. 22 Nov. 1828. — Java-medaille. — Eervol vermeld, 8 Mei 1838. — R. M. W. O., 3e kl., 28 Febr. 1840.

(2) Mosselman, Adolph, Antonie, Geb. te Brussel, 11 Juni 1801. — Kurassiers, Jan. 1819. — Wachtmr., Mei 1820. — Afgevoerd. — Gereëngageerd, 1 Nov. 1824. — Naar O.-I. bij het Regt. Huz. Dec. 1824. — 2e Luit., 10 Juli 1826. — Tweejarig verlof naar Nederland, April 1829. — Afgevoerd als deserteur, 13 Mei 1834.

zich plotseling van alle zijden door brandals omgeven zagen. Dank zij het geschutvuur, dat door den Luit. Burgers ([1]) kranig werd geleid, slaagde men er in den vijand in bedwang te houden, zoodat de infanterie en de Tidoreezen gelegenheid hadden, zich voor den aanval te ontwikkelen. Deze werd nu door meerdere pelotons op verschillende punten gelijktijdig en met zooveel élan uitgevoerd, dat de vijand overal week en „het terrein zoover het oog kon reiken weldra geheel van muitelingen gezuiverd was" ([2]). Ons verlies bestond uit een viertal gewonden, waaronder ook de chirurgijn der 3e klasse, Schot, die bij het flankbataljon der Exp. Afd. was ingedeeld. Dat des vijands was moeilijk te schatten, doch bedroeg volgens spionnenberichten, behalve vele pradjoerits en Bulkia's, drie Ingébey's.

Roest schatte 's vijands sterkte op slechts 1200 man, daar hij weinig geloof hechtte aan de berichten als zouden de muitelingen belangrijk sterker zijn. Zooveel was zeker, dat het puikje van Dipanĕgara's aanvoerders in het Grogolsche stond. Pang. Bey en zijn ranggenooten Djajakoesoema, Adisoeria, Adinĕgara en Soemanĕgara, de Adipati Danoerĕdja en de Toem*. Sĕtjadirdja, Kĕrtadiwiria, Kĕrtapĕngalasan en Padjang, werden allen genoemd onder de hoofden, die hier de zaak des opstands dienden. Wat men van den vijand gezien had, was wel geschikt om aan de juistheid der mededeelingen te doen gelooven. Veel ruiters, naar schatting wel 200, waren nevens roode, blauwe en witte vaandels tusschen 's vijands gelederen opgemerkt, terwijl het gros der vijandelijke macht was samengesteld uit pradjoerits en Bulkia's, uit de beste troepen dus.

Wij zouden hiermede het rapport van Roest ter zijde kunnen leggen, als het bovendien niet twee inlichtingen bevatte, welke wel der vermelding waard zijn. In de eerste plaats, dat de 5e mob. col. wegens ziekte van den Majoor Dudzeele tijdelijk onder de bevelen van den Kapt. Van den Busch was gesteld. Deze Kapt. bevond zich sedert kort te Tĕgalwĕroe; wij ontmoetten hem reeds te Oengaran, waar hij, met een voor Magĕlang bestemd detachement doortrekkend zijnde, eenige dagen was aangehouden, om zoo noodig tegen de benden, welke in het begin van September het Prahoegebergte zoo verontrustten assistentie te verleenen. Verder sprak het rapport van een inlandsch sergeant, die bij de Tidoreezen was ingedeeld, wat doet vermoeden, dat bij de hulptroepen niet slechts officieren, doch ook inlandsche gegradueerden werden geplaatst. In hoeverre dit vermoeden gegrond is, valt uit dit enkele feit zeker niet te beoordeelen, maar omtrent de wijze, waarop de hulptroepen gebruikt werden,

---

([1]) Exp. Afd.
([2]) Luit-Kol. Roest aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 27 Sept. 1828, No. 2. (Arch. Gen. Staf).

geven de gevechtsrapporten zoo weinig inlichtingen, dat men al zeer dankbaar is hier en daar een enkele aanwijzing te vinden.

De maand September werd besloten met een nachtelijke onderneming onder den Kapt. Van den Busch naar de dèsa Soesoean, tusschen Grogol en Bĕliga gelegen.

Roest was ingelicht, dat in die dèsa buskruit werd aangemaakt en dat het dèsahoofd den vijand voortdurend hulp verleende. De Overste wees daarom Van den Busch aan, om met 100 fuseliers en 120 Tidoreezen te drie uur 's nachts de benteng te verlaten en tegen het aanbreken van den dag Soesoean aan te vallen. Van den Busch voerde de excursie geheel naar wensch uit. Het dèsahoofd werd met 15 volgelingen afgemaakt, de dèsa daarna in de asch gelegd. De geheele handeling was in de morgenschemering afgespeeld, zoodat het reeds dag was, toen de colonne den terugmarsch aanvaardde. Die terugmarsch zou zeker ernstig verontrust zijn geworden, zoo niet een afdeeling onder den Kapt. Van Griesheim zich te juister tijd bij die van Van den Busch had gevoegd.

Van Griesheim's aanwezigheid in de omstreken van Soesoean was geen toevallige. Roest had zijn collega Le Bron, die toen te Pisangan gelegerd was, mededeeling gedaan van zijn plan, om Soesoean te overvallen, en hem tevens verzocht, daartoe zijn medewerking te verleenen. Zoo was Van Griesheim naar het aangewezen punt opgerukt; wel was hij te laat aangekomen, om aan de eigenlijke onderneming deel te nemen, maar niet, om Van den Busch uit een impasse te redden. Deze toch had zich weldra door een talrijke bende, welke in allerijl te hoop was geloopen, bedreigd gezien. Gesteund door Van Griesheim, was hij er nu echter spoedig in geslaagd, de muitelingen te verdrijven, vooral nadat de Luit. Adj^t^. Roeps en de inlandsche Kapt. Sata (¹) een schitterend resultaat hadden bereikt met een den vijand gelegde hinderlaag. Zonder verder tegenstand te ondervinden, was door beide colonnes daarna de terugmarsch naar Tĕgalwĕroe voortgezet.

Den 13^den^ Augustus 1828 gaf de Bataviaasche courant aan haar lezers de volgende mededeeling omtrent den stand van zaken op het oorlogsterrein: „Volgens stellige bij ons ingekomen berichten van Magelang van den 4^den^ j.l., zou Dipo Negoro zich steeds te Sambiroto ophouden met het voornemen daar

(¹) Sata, Geb. 1781 te Bankalang. In dienst getreden te Soerabaja 1793. — Korpl. 1800. — Serg^t^. 1802. — 2^e^ Luit. onder Daendels 1808. — 2^e^ Luit., 31 Oct. 1816. — 1^e^ Luit., 21 Dec. 1819. — Kap^t^., 24 Juli 1828. — Gep., 19 Mei 1834.
Veldtochten: Cheribon, 1805. — Batavia, 1811. — Celebes, 1825. — Java-Oorlog 1826 t/m 1828, Zilveren Medaille wegens uitstekende diensten. — Java-Medaille.

te blijven, totdat hij door onze troepen mocht verdreven worden, hebbende alsdan, volgens de geruchten, het plan om zich naar de desa Bleberan te begeven. Het gezag over alle oorlogszaken zou thans opgedragen zijn aan den Raden Adipati Danoeredjo, die met ongeveer 600 man gelegerd is te Kliwoenan, werwaarts Dipo Negoro zoude geweest zijn om aan zijnen genoemden veldheer deszelfs ongenoegen te betuigen over den tegenwoordig slechten voortgang der zaken en hem ernstig aan te manen om de onzen zooveel mogelijk te verontrusten, ten einde de opwerping van eene benting te Tegalwaroe (Grogol) te beletten ....".

„Voor het overige bevestigt zich het bericht, dat onder de bevolking der vijandige landen eene algemeene neerslagtigheid bestaat uit vrees voor de van alle kanten oprukkende troepen, en wel voornamelijk voor de Alfoeren, bij de muitelingen bekend onder den naam van menscheneters".

Hetgeen wij reeds omtrent de krijgsverrichtingen in het Grogolsche in de maanden Juli en Augustus mededeelden, bewijst wel, dat genoemd periodiek juist was inlicht. Tĕgalwĕroe werd herhaaldelijk aangevallen; de toestand daar in het begin van Augustus was van dien aard, dat de Opperbevelhebber machtiging verleende tot een gecombineerde beweging naar het Grogolsche, waaraan, behalve de troepen van Overste Ledel, ook die van Le Bron de Vexela en Van Ganzen zouden deelnemen. Tot welke resultaten die tocht heeft geleid, deelden wij eveneens mede. Ook is ons bekend, dat Van Ganzen te elfder ure een tegenbevel kreeg, zoodat hij zich van deelname aan de excursie onthield.

Met een enkel woord stelden wij de reden van dit bevel bekend, thans komen wij uitvoeriger daarop terug. In de eerste plaats waren voor de bedoelde excursie, die op den 8en een aanvang had genomen, berichten ingekomen, dat de muitelingen gedeeltelijk bij Soengapan over de Praga waren getrokken, zoodat het doel van den tocht, zooals men zich dat aanvankelijk had voorgesteld, toch niet bereikt zou zijn en men in elk geval met een geringer aantal troepen kon volstaan, om den muitelingen, die er nog waren, verlies toe te brengen. Verder, en hierdoor was het bepaald noodzakelijk geworden, dat Van Ganzen te Bantoelkarang bleef, had men te Jogja tijding gekregen, dat de vijand een diversie beoogde. Deze tijding was nader bevestigd geworden door een aanval, welke de muitelingen in den nacht van den 6en op den 7en Augustus op het bivak der 1e mob. col. te Mangir hadden gedaan. Het was reeds lang bekend, dat Dipanĕgara zich naar het oosten lucht wilde verschaffen, zoowel omdat hij aan de insluiting met het bentengstelsel beoogd, wilde ontkomen, als om onze aandacht van het hoofdoperatietooneel af te leiden. De uitvoering van dit plan te beletten, was dus een taak, die zich noodwendig vastknoopte aan die, welke Gen. De Kock zich met het de laatste twee jaren

gevolgde beleid voor oogen had gesteld. Het ligt voor de hand, dat wijl de Hoofdmuiteling het oog op het oosten gericht hield, er op onze troepen noordelijk en zuidelijk van Jogja, respectievelijk dus op die van Overste Le Bron, Kolonel Cochius en Overste Sollewijn, gerekend werd, waar het gold 's vijands plannen te verijdelen. Le Bron was dan ook reeds in het begin van Augustus meer naar de zijde van den postweg opgerukt, terwijl ten zuiden van Jogja die maand en de volgende in hoofdzaak niet anders werd gedaan dan het observeeren en schoonhouden van de streek tusschen Opak en Bĕdog. In hoofdzaak, zeggen wij, want Mangir was als elke nieuw opgeworpen versterking het object van herhaalde aanvallen en kon haar bezetting, de 1e mob. col., voorloopig niet dan tot het zuiver houden der onmiddellijke omgeving gebruiken.

De aanval, den 6en 's nachts met meer dan duizend man ondernomen, was wel is waar zonder veel moeite afgeslagen, maar had toch doen zien, dat er den vijand veel aan gelegen was, om, kon hij al onze troepen niet van Mangir verdrijven, althans hun werkzaamheden aldaar te verontrusten. Het liet zich overigens niet aanzien, dat de muitelingen met een nadere onderneming meer succès zouden hebben; Sollewijn noch Cochius maakten zich daarover zorgen. Wèl echter hadden de berichten, welke daags na den nachtelijken aanval op Mangir te Jogja ontvangen waren en die van 's vijands voornemen, om zich over de Praga en de Opak in het Padangsche te werpen, getuigden, Cochius doen vreezen, dat zijn macht, als deze met de 10e mob. col. onder Van Ganzen verminderd was, te gering zou blijken om dit te voorkomen. Vandaar dan ook, dat hij dien Majoor niet aan de excursie naar het Grogolsche deed deelnemen, maar hem daarentegen aanwees, om mede te werken tot een tocht, welken hij den 9en gezamenlijk met de colonne van den Kapt. Madiol van Karongan naar het zuiden wilde maken, om zoo mogelijk de muitelingen weer over de Praga terug te werpen.

Op den 9en brak Cochius met de Kratonstroepen, 100 man infanterie, 40 huzaren en een 2 ℔r. van Jogja op, om zich bij Bantoelkarang met de 10e mob. col. te vereenigen en daarna via Samèn naar de Praga te marcheeren en de muitelingen daar op te zoeken. Madiol begaf zich dien dag van Karongan naar Imagiri; Sollewijn had last gekregen, van uit Mangir naar vermogen tot het welslagen der excursie mede te werken.

Toen de Kol. Cochius te Bantoelkarang aankwam, ontving hij daar van Sollewijn het bericht, dat de vijandelijke benden, welke in opmarsch naar Mangir schenen, niets anders beoogd hadden dan een rugwaartsche beweging van Grogol op Soengapan, ten einde aan de tuchtiging, door Ledel en Le Bron beraamd, te ontkomen. Deze beweging was door Pang. Bey gelast en reeds was een 800 man sterke afdeeling bij Soengapan van oever verwisseld. Deze

tijding deed Cochius gelooven, dat een ernstige poging des vijands, om zich hetzij in het Zuidergebergte, hetzij in het Padjangsche te werpen, thans niet te vreezen en dus tegenstand van eenige beteekenis op den tocht naar het zuiden niet te verwachten was. De ervaring leerde, dat de Kol. den toestand juist had beoordeeld; noch hijzelf, noch Van Ganzen, noch Madiol ondervonden tegenstand, alleen de colonne Sollewijn moest op haar tocht hier en daar verzet breken, maar van belang was ook dat niet. Doch volgen wij de verschillende afdeelingen.

Madiol, die Cochius' linkerflank dekte, was van Karongan opgerukt. Steeds op den linkeroever van de Opak blijvende, had hij in den middag van den 9^{en} Imagiri bereikt. Een vijandelijke bende was waargenomen, maar had zich zonder een gevecht aan te binden, dadelijk op Imagiri teruggetrokken en was ook daaruit verdreven en het gebergte ingejaagd. Het ongunstige terrein had Madiol belet, die bende verder na te zetten en, in de meening niets meer te kunnen doen, was de Kapt. reeds den volgenden dag naar zijn standplaats Karongan teruggekeerd.

Cochius was den 9^{en} te Samèn aangekomen. Daar voor het eerst waren eenige gewapenden opgemerkt. Nadat genoemde dèsa verbrand was, had de colonne haar marsch naar het zuiden tot Badawaloe voortgezet en daar een bivak betrokken. Den 10^{en} 's morgens was zij uit deze streek, welke geheel onder den invloed van den Toem. Djajamĕngala stond, opgebroken en recht op de Opak aangemarcheerd. Hoewel een op meer dan 300 man geschatte macht de colonne van Cochius bezig had gezien met het overtrekken der rivier, was geen poging gedaan om dien overtocht te bemoeilijken. Integendeel, al wat wapens droeg had zich overhaast in het woeste Zuidergebergte geworpen, waar aan vervolging niet te denken viel.

De Majoor Van Ganzen had zich, nadat men gezamenlijk op den linkeroever was overgegaan, met zijn afdeeling langs den kortsten weg naar Mantjingan begeven, een plaats, waar Dipanĕgara zich vaak in een grot [1] placht af te zonderen.

Ook Van Ganzen had op zijn marsch naar Mantjingan gewapend volk gezien, dat zich eveneens op het gezicht onzer troepen zoo snel mogelijk had teruggetrokken. Niet ver van Mantjingan had Cochius zich weder bij dezen aangesloten en was daarna naar de dèsa Pranti Z^{d}., nabij het zeestrand, gemarcheerd. Wel had men aan het strand veel volk gezien, maar het was ongewapend en muitelingen schenen het niet te zijn.

In Pranti Z^{d}. bevond zich reeds Sollewijn. Deze had den eersten dag —

---

[1] De Grot van Lara Kidoel wordt hier bedoeld.

den 9en — nogal tegenstand ondervonden. Van Mangir naar de dèsa Saparangan (1) gemarcheerd, had hij die dèsa „gebarikadeerd" gevonden. Nadat de hindernissen waren opgeruimd, was de Overste door de dèsa in zuidelijke richting voortgetrokken en toen gestuit op een ingraving van ongeveer een paal lengte en 5 M. breedte en diepte. Blijkbaar was die belangrijke coupure met geen ander doel aangelegd dan om bij eventueele nadering onzer troepen tijd te winnen, om, zonder voor vervolging bevreesd te zijn, de Praga te kunnen passeeren. Dit doel was dan ook behoorlijk bereikt, want er was Sollewijn niets anders overgeschoten dan over de coupure een brug te slaan, een bezigheid, welke echter drie kwartier had gevorderd. Toen men ten slotte de hindernis overwonnen had, waren de meeste muitelingen reeds over de Praga in veiligheid gekomen, zoodat men alleen met het geschut onder de weinigen, die den anderen oever nog niet hadden bereikt, eenig verlies had kunnen aanbrengen.

Vervolgens was Sollewijn naar Brosot gemarcheerd, waar hij een vrij sterke bende muitelingen met 4 vaandels had opgemerkt. Deze bende had daar blijkbaar positie genomen, om de brandals, die voor de colonne waren gevlucht, op te nemen. Hoewel de dicht neven elkaar gelegen dèsa's den Overste hadden belet, den muitelingen den overtocht over de rivier zóó moeilijk te maken als hij gewild had, was hij er toch in geslaagd, hun met kanon- en geweervuur eenige verliezen toe te brengen. Betere resultaten had echter de charge opgeleverd, die door Luit. Lahure op een ongeveer 100 man sterke, oostwaarts uitgeweken bende was gemaakt. Aangezien een vervolging over de Praga niet in overeenstemming was met de opdracht, had de Overste daarvan afgezien en was hij na zijn manschappen eenige rust gegeven te hebben naar Mangir teruggemarcheerd, om echter den volgenden dag nogmaals uit te rukken. Toen was Samas, de dèsa, die daags te voren van Lahure's charge getuige was geweest, het doel van den tocht. Ook dezen dag had Sollewijn het geluk gehad, den muitelingen eenig verlies te kunnen toebrengen, en weder was het Samas geweest, dat den in dezen oorlog zoo bekend geworden Luit. Lahure met zijn ruiters aan het werk zag. Nadat hier twintig brandals, w.o. zes „priesters", waren afgemaakt, had Sollewijn een bezoek gebracht aan de stranddèsa Waroe (Koewaroe), die zich, dank zij haar rijke zoutpannen, in een bijzondere welvaart verheugde. Na Waroe, meer dan duizend huizen tellende, vernield te hebben, had de Overste den terugmarsch naar Mangir aangenomen.

Denzelfden dag was ook Cochius over Mangir en Bantoel huiswaarts gekeerd, vergezeld van Van Ganzen, die echter te Bantoel moest achterblijven.

---

(1) Wellicht moet dat zijn de dèsa Sapoe-angin, op den linkerover der Praga, daar waar deze rivier zich naar het westen buigt.

Zoo was dan een tocht volbracht, waarop men met voldoening mocht terugzien. Waar de vijand zich ook vertoond had, nergens had hij standgehouden, en het dèsavolk, dat tot vijandelijkheden tegen ons was geprest, had ondervonden, dat de macht der muitelingen onvoldoende was, om de hun bewezen diensten met bescherming tegen onze wapenen te beloonen. Er was dus veel reden tot tevredenheid, maar toch, onverdeeld was het genoegen over den welgeslaagden tocht niet. Men had den 9^en^ voor de monding der Praga een door tal van kleine vaartuigen omgeven brik opgemerkt, en dit stemde tot bezorgdheid. Immers, het vermoeden lag voor de hand, dat er gesmokkeld werd: en wat kon dat anders zijn dan krijgsvoorraad?

Gen. De Kock rapporteerde de zaak aan den Com. Gen. in de volgende bewoordingen: „Het is eenigszins zonderling, dat men van deze rivier op dat oogenblik eene brik of groote padoekan onder zeil zag gaan en eene groote menigte kleine vaartuigen zich daarbij bevonden" (¹).

Du Bus was met deze korte mededeeling niet tevreden, hij wilde meer van de zaak weten. Hij meende, dat er ter Zuidkust „illicite communicatiën met den vijand" bestonden en het bevreemdde hem zelfs, dat de Opperbevelhebber „niet eerder, het bestaan van dezelven als zeker beschouwende, de noodige orders" had gegeven, om de verdachte kuststrook door „inlandsche gewapende en vertrouwde vaartuigen" of door „een koloniaal oorlogsvaartuig" te bekruisen. Hij zelf had daarom maatregelen genomen en in overleg met de maritieme autoriteiten besloten, „dadelijk de brik de Haay en de nieuwelings uit Europa aangekomen korvet de Leye" (²) in gereedheid te laten brengen. De Haay zou vooruit gaan en de Leye volgen, zoodra zij de op Onrust te doene herstellingen zou hebben ondergaan. Denzelfden dag werd de Kapt. ter Zee, Comd^t^. en Directeur van Z. M. Zeemacht, aangeschreven, het noodige te verrichten. Er moest gekruist worden niet alleen nabij den Pragamond, maar ook oost en west daarvan, terwijl de comd^r^. officier zich bij aankomst in de bedoelde wateren in communicatie moest stellen met Gen. De Kock.

Twee dagen later gaf Du Bus aan De Kock kennis van de ontvañgst eener juist aangebrachte ministrieele dépêche (dd. 24 April t.v. L^t^. H, I^F^ 83, Geheim) ten geleide strekkende van een Kon. Besluit (dd. 23 April L^a^. F, I^F^ 12, Geheim) „betrekkelijk eene zeer suspecte expeditie van oorlogsbehoeften door zeker huis van negotie in Engeland naar de Manillas en welke men alle reden te denken heeft, dat voor de Zuidkust van Java is bestemd".

(¹) De Kock aan Du Bus. Magëlang, 13 Augustus N°. 594. (Arch. Gen. Staf).
(²) Du Bus aan De Kock. Batavia, 23 Aug. L^t^. B. (Arch. Gen. Staf).

De Com. Gen. zag dus zijn kwaad vermoeden bevestigd en gelastte nu, dat met het afzeilen van de Leye den meesten spoed werd gemaakt, te meer wijl de Comd[r]. der Marine beducht was, dat de Haay niet tegen stroom en wind zou zijn opgewassen.

Den 3[en] Sept. berichtte de Kapt. Luit. Von Lutsenberg, dat hij met zijn schip de Leye den volgenden dag Batavia's reede verlaten zou en nabij de monding van de Praga verdere orders hoopte te vinden. De Gen. antwoordde echter, dat hij, zelf op 40 paal afstand van de kust verblijf houdende, moeilijk orders geven kon en het dus aan het beleid van Von Lutsenberg moest overlaten naar omstandigheden te handelen; Sollewijn en Cleerens zouden op de hoogte worden gesteld.

De kruistocht, voortgezet tot midden October, leverde geen resultaat op; Von Lutsenberg stevende ten laatste om de oost naar Batavia terug.

Uit het Kon. Besl., in afschrift den Com. Gen. toegezonden, bleek ons, dat de aankomst te Hellevoetsluis van het Engelsche schip Madeline, Kapt. F. R. Corighland, argwaan had opgewekt. Het schip was geladen met een aanzienlijke partij geweren, Manilla als plaats van bestemming opgegeven. Aan die opgave had men getwijfeld en het er voor gehouden, dat „de ware destinatie van de lading naar de Zuidkust van Java was" in welke meening men was versterkt, nadat gebleken was, dat zich aan boord een „werktuig bevond tot het maken van buskruid". Het schip was bovendien uitgerust door de firma Addison, Wire & Co, London, waarvan men wist, dat zij relatiës met Java onderhield en daartoe zelfs naar Indië een zekeren Frederik Freeze gezonden had, die zich mede aan boord van de Madeline bevond.

Deze inlichtingen hadden aanleiding gegeven tot het reeds genoemde Kon. Besluit. De maatregelen daarbij voorgeschreven, schijnen den Engelschman van zijn voornemen te hebben teruggebracht, althans van smokkelarij werd, als gezegd, door de surveilleerende marine, niets ontdekt. De geheele zaak is dus feitelijk van weinig beteekenis geweest; de preventieve maatregelen in Nederland genomen — de Madeline moest borgtocht stellen — hadden afdoende geholpen. Jammer maar, dat het voorval weder aanleiding gaf tot scherpe uitdrukkingen van Du Bus. Erkend moet echter worden, dat de Opperbevelhebber, nadat hem het ter Zuidkust waargenomene was gerapporteerd, onverwijld voorzorgen had behooren te nemen, zonder te wachten wat de meening van den Landvoogd daaromtrent was. Men verlieze echter niet uit het oog, dat het hier bedoelde deel der Zuidkust in dien tijd zoo goed als nimmer door onze troepen werd bezocht en dat daar ook geen versterking bestond. Het afzonderen van een troepenmacht, speciaal om aan de kust douanendienst te verrichten, ging ver boven onze krachten en de zeemacht had te zeer de scherpte

van Du Bus' snoeimes ondervonden dan dat zij een afdoende en langdurige controle had kunnen uitoefenen.

Gelukkig bleef het kwaad beperkt tot dit enkele en nog niet eens wel bewezen geval; herhalingen schijnen zich niet te hebben voorgedaan. Keeren wij dus terug tot de krijgsverrichtingen in Mataram.

Bij thuiskomst te Jogja kreeg Cochius van verschillende zijden bericht, dat, waarschijnlijk ten gevolge van de excursies door Ledel en Le Bron en door de troepen van Jogja, Bantoel en Mangir gemaakt, de vijand, zooveel betreft zijn geregelde troepen, ten westen van Brosot en bij Sambirata verzameld was. De Hoofdrebel zou zich met Mangkoeboemi in laatstgenoemde plaats bevinden, terwijl de 1000 man, die bij Brosot stonden, aangevoerd werden door Pang. Adipati Danoerĕdja. Weinige dagen later ontvingen Cochius en Le Bron het bericht, waarvan wij reeds bij de behandeling van Ledel's verrichtingen in dit tijdvak melding maakten en volgens welk Dipanĕgara last had gegeven, om in drie colonnes naar het oosten op te rukken. Zoowel Kol. Cochius als Overste Le Bron namen onverwijld hun maatregelen, om een inval in Padjang langs de zuidelijke helling van den Mĕrapi te beletten. De eerste zond de Kratonstroepen onder den Luit. Kol. Wiranĕgara naar Tjandi, aan den weg van Bantoelan naar Bĕdojo; Le Bron dirigeerde een uit infanterie en ruiters samengesteld detachement onder de Luit^{s}. Eisenlöffel en Duivenvoorden naar Boendĕr, waar zich een 500 man sterke bende had vertoond. Wiranĕgara dreef de brandals, die tot Tjandi waren doorgedrongen, zonder veel moeite in westelijke richting terug, terwijl de vijandelijke afdeeling bij Boendĕr gesignaleerd, door de ruiterij zoo flink aangepakt werd, dat zij met achterlating van 40 dooden, tal van wapens en een vaandel, overhaast tot haar makkers aan gene zijde van den postweg terugkeerde.

Een gelukkig verschijnsel was het, dat de muiters, als zij gehoopt hadden op den steun van de bevolking, daarin deerlijk waren teleurgesteld. Het dèsavolk had aanstonds van 's vijands nadering kennis gegeven en was, waar het zich niet krachtig genoeg gevoeld had om weerstand te bieden, gevlucht. De Dĕmang van Sĕmpoe had zich met zijn volk zoo lang verzet totdat het detachement onder Eisenlöffel zijn taak had overgenomen. De goede gezindheid der bevolking dezer streek was dus voldoende gebleken en rechtvaardigde de verwachting, dat ook bij een herhaalde poging des vijands, om langs deze zijde door te breken, op gelijke medewerking mocht worden gerekend.

Ten zuiden van Jogja viel na den tocht van Cochius naar het strand weinig bijzonders voor. Den 23^{en} Augustus rapporteerde de Kol., dat over het algemeen alles voordeelig stond en zich daar, zuid van Jogja dus, bijna geen muitelingen meer ophielden. De in onzen dienst zijnde Pang. Natapradja had een der

aanvoerders van den Toem. Djajamĕngala doen oplichten en korten tijd te voren te Pasar Gĕdée den Toem. Wiriadiningrat, die zich met 14 volgelingen was komen onderwerpen, naar Jogja opgezonden.

Ook west van Jogja, meer in het bijzonder in de streek, waar Overste Sollewijn met de 1e mob. col. werkzaam was, lieten zich de zaken gunstig aanzien. De vijand, die van Brosot uit herhaalde pogingen deed, om zich over de Praga te begeven, werd daarin even dikwijls belet en bovendien meer dan eens door de 1e mob. col. in zijn bivaks nabij de rivier overvallen.

Zoo begaf zich Sollewijn in den ochtend van den 16en op marsch, om Kjahi Djohormiskien te verdrijven, die naar luid van berichten sedert twee dagen met 300 man in de dèsa Sĕnĕpi verblijf hield met de bedoeling er volk te pressen. Nabij de dèsa Brosot ontwaardde Sollewijn een talrijke bende brandals, welke onmiddellijk het vuur opende doch keert maakte, toen het geschut een woordje begon mede te spreken. Een vijandelijke macht, welke zich meer zuidelijk aan deze zijde der rivier ophield en ongeveer 500 man sterk was, mocht het gelukken, den rechteroever te bereiken voordat Sollewijn haar dit kon beletten. De Overste, die er vrij spoedig in geslaagd was, een waadbare plaats te vinden, talmde niet zijn colonne door de rivier te leiden en haar op den anderen oever tot het gevecht op te stellen. De muitelingen, die den overtocht eerst door vuur hadden belemmerd, schenen echter geenszins van plan, zich aan een geregeld gevecht te wagen; zij kozen de vlucht nog vóór de eerste manschappen den oever hadden bereikt.

Nadat de colonne op den rechteroever verzameld was, rukte Sollewijn snel naar het drie paal meer westelijk gelegen Wanapĕti op, waar een aanzienlijke bende brandals had postgevat. Deze bende wachtte evenmin de komst der colonne af, ook zij vluchtte naar de zijde der Praga. Onmiddellijk snelde de Luit. Lahure de vluchtelingen met zijn ruiters achterna, terwijl De Jager [1] met zijn scherpschutters zoo snel mogelijk de dèsa Bara trachtte te bereiken, om den brandals den weg naar de rivier af te snijden. Ongelukkigerwijze stuitte deze officier op een stroompje, de kali Saloer (?), dat te diep en te breed was, om zonder hulpmiddelen overgetrokken te kunnen worden. Daaraan hadden de muitelingen het te danken, dat hun nog niet meer verliezen werden berokkend dan zij reeds door Lahure hadden geleden, want eenmaal van de onzen gescheiden, staakten zij hun beweging naar de Praga en sloegen de

---

(1) Jager, De, Thomas, Geb. 10 Febr. 1792 te Rotterdam. — Fransche dienst, daarna Ned. dienst 1814. — Naar O.-I. als fuselier, Oct. 1814. — Korpl. 1822. — Sergt., 1824. — 2e Luit., 3 Jan. 1828. — Gepens., 3 Febr. 1833. — In activiteit hersteld, 18 Juli 1833. — 1e Luit., 26 Jan. 1834. — Kapt., 14 Maart 1837. — Gepens., 14 Maart 1837. — Veldtochten: Frankrijk, 1815. — Cheribon, 1819. — Palembang en Banka, 1820 t/m 1822. — Java-Oorlog, 1825 t/m 1830. — Djambi, 1833 t/m '34. — Lampongs, 1834. — R. M. W. O. 4e kl., 15 Juli 1821. — Java-Medaille. — Eervol vermeld 1836.

richting in van het aan den mond der Bagawanta gelegen Kadilangoe. Van een gevangen genomen pradjoerit vernam Sollewijn, dat Pang. Adinĕgara nog juist in tijds Wanapĕti had kunnen verlaten, doch dat zijn vertrek toch zoo overijld had plaats gevonden, dat zijn gouden pajoeng in zijn woning was achtergelaten. Die pajoeng werd dan ook door de onzen op de aangeduide plaats gevonden en als tropee meegevoerd. Omtrent den Pang. Mangkoeboemi wist de gevangene te vertellen, dat hij sedert den 14^en in Wanapĕti had verblijf gehouden, doch in den ochtend van den 16^en naar Blèbèran [1] was teruggekeerd. Djohormiskien eindelijk was daags te voren met 250 man van Sĕnĕpi naar Imagiri, de vorstelijke begraafplaats, gemarcheerd, om daar op Dipanĕgara's last voor de zaak des opstands te bidden.

Alvorens naar Mangir terug te gaan, vernielde de Overste de dèsa's Brosot, Wanapĕti, Sĕnĕpi en Kaliwatang, waarna hij over laatstgenoemde plaats zijn standplaats weder opzocht.

Twee dagen later ging Sollewijn er nogmaals op uit, thans naar Gĕgoeloe, een dèsa, noordwestelijk van Mangir en op den rechteroever der Praga gelegen. Sedert verscheidene dagen hielden zich in die dèsa een drietal mindere hoofden met 300 man op en volgens de jongste berichten had zich de Pang. Adipati met 40 man bij die bende aangesloten. Met het doel deze benden in het vroege ochtenduur te overvallen en aldus een einde te maken aan de beschieting, waaraan de benteng meest gedurende den nacht was blootgesteld, verliet de Overste een paar uren voor zonsopgang Mangir en marcheerde, den linkeroever volgende, stroomopwaarts tot hij Gĕloegoe juist tegenover zich had. Ten einde zoo stil en tevens zoo snel mogelijk te kunnen gaan, was geen geschut medegenomen. Hoe voorzichtig de colonne zich ook voortbewoog, haar marsch werd door de uitgezette voorposten opgemerkt, en nog had men de plaats, waar men de rivier dacht over te trekken, niet bereikt, of de roode gloed van een in brand gestoken huis kondigde den vijand te Gĕgoeloe onze komst aan. De Overste spoedde zich over de rivier en trachtte zoo snel mogelijk de westzijde van de dèsa te bereiken, om zoodoende de muitelingen de keuze te laten tusschen vuur en water. Ongelukkigerwijze liet de duisternis in het bergachtige terrein geen snelle beweging toe, zoodat de colonne te laat het punt bereikte, vanwaar zij 's vijands aftocht naar het westen had kunnen beletten. Een groot gedeelte der muitelingen ontsnapte dan ook naar die zijde, een ander gedeelte echter, een barisan, welke op 300 man werd geschat en langs den noordkant van de dèsa naar de Praga trachtte te ontkomen, werd nog tijdig opgemerkt

---

(1) Waarschijnlijk de dèsa op de kaart van De Stuers aangeduid als Beberang, op de landtong aan den mond der Praga.

en door Lahure achterna gezet. Vele muitelingen vielen onder de slagen der ruiters, een nog grooter aantal werd neergelegd bij den tocht over de rivier. Nadat de dèsa Gĕgoeloe door brand vernield was, keerde de Overste naar Mangir terug zonder daarbij in het minst te worden bemoeilijkt.

Den 21en vond Sollewijn in het bericht, dat Djohormiskien van zijn bedevaart naar Imagiri teruggekeerd, op genoemden datum zich weder over de Praga wilde begeven, aanleiding om dien dag naar de Pragamonding te trekken, in de verwachting, dat de overtocht daar zou worden uitgevoerd. Men wist, dat Djohormiskien den 19en van Imagiri was vertrokken en dat hij daags daarop de dèsa Lipoera, ruim twee paal ten zuiden van Dagèn [1], had bereikt.

In den ochtend van den aangeduiden dag op marsch gaande, trof Sollewijn al spoedig een kleine bende muitelingen aan, die echter bij de nadering der onzen haastig in westelijke richting terugtrok. Sollewijn volgde de in het wit gekleede muitelingen op den voet, maar toch niet zoo snel, of de brandals vonden gelegenheid, zich nabij de dèsa Kradjan aan de Praga opnieuw te verzamelen. De colonne was nl. in een dèsa op een hindernis gestuit en het oponthoud, waarmede de onzen daarbij te kampen hadden gehad, was den muitelingen voldoende geweest, om een voorsprong te krijgen. Doch eenmaal uit de bedoelde dèsa, Badawaloe, gedébouchеerd, gaf Sollewijn aan Luit. Lahure last, een charge op de voor Kradjan verzamende bende te doen. Maar de vijand wachtte die charge niet af; hij wierp zich in groote verwarring in de Praga, doch stelde zich, na den rechteroever bereikt te hebben, voor Blèbèran opnieuw in positie. Maar ook de Kapt. Kruseman had zich met de cavalerie, de scherpschutters en de Amboneezen reeds in den gemakkelijk te doorwaden vloed begeven en wierp gesteund door de artillerie, die op den linkeroever in stelling was gekomen, de muitelingen tot achter de dèsa terug. Daar het terrein een nadere vervolging niet toeliet, zag Kruseman daarvan af. Was dit voor onze wakkeren aanvankelijk een teleurstelling, spoedig bleek, dat men zich daarover niet behoefde te beklagen, want, terwijl Kruseman nabij Blèbèran bezig was, had Sollewijn, die met het overige gedeelte der colonne meer achterwaarts stond, bericht ontvangen, dat Djohormiskien zelf met 70 volgelingen naar Bajoenan (?) was gevlucht. Dit bericht deed den Overste besluiten, zijn colonne te verzamelen en vervolgens naar genoemde dèsa te marcheeren, ten einde den hoofdaanvoerder zelf in handen te krijgen. Toen nu de voorhoede, 100 Soemĕnĕppers onder den Luit. Boelhouwer, de dèsa bereikte, zag men een 30 tal muiters haar van de zuidzijde verlaten. Zij werden door Lahure, die met zijn ruiters de vluchtelingen achterna zette, spoedig ingehaald en met een verlies van een elftal hunner verstrooid.

---

[1] Het Dagèn hier bedoeld ligt t. W. van Bantoelkarang. Een ander Dagèn vindt men Z. van Sĕdjati.

Reeds waande men zich bijzonder voorspoedig, toen op grooten afstand van Bajoenan een kleine bende werd gezien, die zich met grooten spoed naar Imagiri scheen te begeven. Blijkbaar had dit troepje de dèsa aan de oostzijde weten te verlaten op het oogenblik, dat de aandacht der onzen geheel in beslag genomen was door de talrijker bende aan den zuidkant. Djohormiskien was Sollewijn te slim geweest en had den dans door een even kloek bedacht als beleidvol uitgevoerde krijgslist weten te ontspringen. Er bleef den Overste thans niet anders over dan zijn kampement te Mangir weder op te zoeken. Na een rust, welke nog benut werd, om de dèsa's, welke hem als verblijfplaatsen des vijands waren aangewezen, in vlammen te doen opgaan, aanvaardde Sollewijn dan ook den terugmarsch. Tot de dèsa's, welke aan het vernielend vuur werden prijsgegeven, behoorde het ons reeds bekende Samas, de belangrijke vestiging aan het strand, die aan de nabijgelegen zoutpannen een bijzondere welvaart te danken had en tot Dipanĕgara's rijkste hulpbronnen behoorde.

Sollewijn's herhaalde tochten ten spijt, bleef de streek tusschen den benedenloop der Praga en dien van de Opak door de muitelingen bezet. Wel was de vijand hier niet talrijk, maar nu en dan versterkt met benden uit het Grogolsche, was hij krachtig genoeg, om de bewering, dat de streek geheel zou gezuiverd zijn, met daden te weerspreken. Zoo werd in den avond van den 26^{en}, kort nadat de schemering was ingevallen, een aanval gedaan op het geretrancheerde kampement te Mangir. De duisternis liet niet toe, 's vijands aantal met juistheid te bepalen, maar Sollewijn meende dit te mogen schatten op 200 à 300 man.

Nog voordat de muitelingen de versterking dicht genoeg genaderd waren, om het vuur op hen te kunnen openen, was hun reeds door Sollewijn een detachement van 150 man tegemoet gezonden. Daarbij gesteund door een der 2 ⚒^{rs}., welke in een opening in de verhakking werd opgesteld, gelukte het dit detachement, den vijand met groot verlies terug te werpen, waarna de rust niet meer werd verstoord.

Deze aanval en het van den Majoor Van Ganzen ontvangen bericht, dat de Pang. Soeriabranta van Imagiri naar Samèn was opgerukt, maakten het echter noodig in de richting van die plaats een excursie te doen. De Overste Sollewijn begaf zich dan ook reeds den volgenden ochtend op marsch, te Mangir een voldoende bezetting achterlatende, om benteng en bivak tegen overvallen te beschermen. Bij Sila kwam het tot een treffen, waaraan echter alleen de cavalerie onder Lahure deelnam en waarbij een tiental muiters werden neergesabeld. De tocht werd nu voortgezet in de richting van het zeestrand, waar zich, zooals een te Sila gearresteerd Javaan wist te vertellen, de Pang. Soeria-

branta bevond. Bij Karangwira (?) zag men weder eenige brandals, die op de nadering der colonne haastig de wijk namen naar het strand, blijkbaar met de bedoeling, zich daar bij de hoofdmacht onder Pang. Soeriabranta aan te sluiten. Sollewijn meende hierin een aanwijzing te zien voor de juistheid der verkregen inlichtingen, marcheerde dus in dezelfde richting voort en beval aan Lahure den grooten weg van Samèn te volgen, om den muitelingen te beletten, zich daarover in het Zuidergebergte te werpen. Toen Lahure tot in het duin was voortgerukt, zocht hij de colonne weder op en ontmoette nu een ruim 150 man sterke bende, die door Sollewijn opgejaagd, zich door de vlucht trachtte redden. De charge door den kranigen cavalerieluitenant op deze bende gemaakt, bracht daaronder de grootste verwarring en kwam haar op een twintigtal dooden te staan. De overigen, naar alle richtingen verspreid, wisten het lot hunner gesneuvelde makkers door een snelle vlucht te ontkomen. Tevreden over het resultaat van den dag nam de Overste den terugmarsch aan, waarbij het der ruiterij nog mocht gelukken, eenige vluchtelingen te achterhalen en af te maken.

Het scheen wel, dat de muitelingen verbitterd waren over de ernstige verliezen hun in den loop der maand in deze streken toegebracht, want op den laatsten avond dier maand maakte zich een zeer sterke vijandelijke macht op, om Mangir aan te vallen. De verwoedheid van dien aanval doet vermoeden, dat hij op last van den Hoofdrebel zelf en onder diens oog werd uitgevoerd. Voor dit vermoeden spreekt ook het gerucht, dat omstreeks genoemd tijdstip liep, als zou Dipanĕgara zich nu en dan te Djĕdok ophouden. Hoe het ook zij, Mangir werd van vier zijden tegelijk aangegrepen. Een deel der muitelingen hield zich op nabij Gĕgoeloe, waar sedert Sollewijn's nachtelijke onderneming een detachement onder een officier gelegerd was; een ander gedeelte bevond zich zuidelijk van die dèsa en trachtte over de Praga te komen; een derde bende kwam opzetten uit de richting van den G. Boetak, terwijl een vierde vijandelijke afdeeling van den kant van Samèn naderde. Allereerst zond Sollewijn 50 man onder Luit. De Jager naar Gĕgoeloe ter versterking van het daar gelegerde detachement. Dank zij het kanon- en geweervuur werd dat des vijands uit de dèsa Mangir spoedig geheel tot zwijgen gebracht. De beschieting van de westzijde nam evenwel ondanks het vuren der onzen in hevigheid toe en weldra kwam het bericht, dat de muitelingen, die bij Gĕgoeloe hadden gestaan, grootendeels over de Praga waren gekomen. Om hun het verder voorttrekken te beletten, kreeg de Luit. Marcus last, ten zuidwesten van de versterking achter de verhakking stelling te nemen en van daar den overtocht te bemoeilijken. Al spoedig bleek, dat Marcus' macht niet toereikend was en dat hem versterking moest worden toegezonden. Daar nagenoeg alle geweren reeds in de vuurlinie waren, zag Sollewijn zich verplicht de ruiters — huzaren en lansiers — onder den

Luit. D'Artan bij de infanteristen van Marcus te voet post te laten vatten, terwijl hij tevens aan den Luit. der artillerie Von Schmidt auf Altenstadt last gaf, het geschut op de doorwaadbare plaats te richten. Juist op het kritieke moment verstomde eensklaps het vijandelijke vuur, waarschijnlijk ten gevolge van zware en gelijktijdig op meerdere punten ingetreden verliezen. De geheele vijandelijke linie kwam tot wijken en het eenige, wat men nog van de muitelingen bemerkte, was heen en weer geloop met obors; blijkbaar werden de gevallenen gezocht en weggevoerd.

Hoe sterk de vijand was geweest en welke hoofden hem hadden aangevoerd, daarover verkeerde men in het onzekere. Wel mocht uit den hevigen op verscheidene punten tegelijk ondernomen aanval worden besloten, dat een aanzienlijke macht aanwezig was geweest en dat de tegenwoordigheid van hoofden van rang de strijdenden tot groot moedsbetoon had aangezet.

Het was duidelijk, dat Dipanĕgara aan de insluiting, die, hoewel langzaam, haar voltooiing naderde, wenschte te ontkomen en dat hij geen poging onbeproefd zou laten, om den steeds nauwer aangetrokken gordel te verbreken. Reeds in Augustus had de aanwezigheid van een deel zijner krijgsmacht nabij den benedenloop der Praga het bestaan van zulk een plan doen vermoeden, doch in het begin van September werd een zoo aanzienlijke krijgsmacht bij Brosot samengetrokken, dat het geen twijfel kon lijden, of de vijand wilde, wat het ook mocht kosten, bij die plaats de Praga overschrijden (1).

Het was de Pang. Dipanĕgara Anom, die, na zich bij de meer genoemde dêsa met Toem. Nataprawira vereenigd te hebben, den 4en dat plan uitvoerde en zich bij den heuvel Boetak nestelde. Zoodra Sollewijn daarvan was onderricht, begaf hij zich met zijn colonne in den vroegen ochtend van den 5en op marsch, om de muitelingen aan te grijpen. De dêsa Sĕpoeran (?), ten zuiden van den bovengenoemden heuvel, bleek reeds verlaten, achter Sila trof men echter een 1000 man sterke bende aan. Geheel in tegenstelling met de ervaring gedurende de laatste weken in deze streek opgedaan, was het dra duidelijk, dat de muitelingen vast besloten waren, thans geduchten tegenstand te bieden. De voorhoede, die onder den Luit. Nauman (2) 's vijands voorposten op de

---

(1) De rapporten betrekking hebbende op de gevechtshandelingen, welke als gevolg van die pogingen plaats hebben gevonden, troffen wij niet aan in het archief van den Gen. Staf. Wij moesten daarom bij de bewerking van dit deel van het geschiedverhaal geheel afgaan op hetgeen in de officieele brieven van Gen. De Kock aan den Com. Gen. is neergelegd en op wat uit de reeds bestaande werken te putten is.

(2) Nauman, Frederik, Lodewijk, Geb. 22 Nov. 1804 te Weidhuijzen. — Bij het Kol. Dept., Dec. 1818. — Naar O.-I., Febr. 1819. — Bij het Regt. Huzaren, April 1822. — Wachtmr., 26 Oct. 1825. — 2e Luit. standaarddrager, 3 Jan. 1828. — Nonactief, Dec. 1831. — Oneervol ontslagen, 9 Sept. 1832. — Eervol vermeld, 10 Maart 1831. — Veldtocht op Java 1826 t/m 1829.

hoofdmacht had teruggeworpen, werd door de laatste zoo krachtig beschoten, dat haar niets anders overbleef dan op haar beurt terug te trekken. Een brigadier der huzaren had daarbij het ongeluk met zijn paard op hol te slaan, verdween daarmede in de vijandelijke drommen en werd op jammerlijke wijze afgemaakt.

Nauwelijks was Nauman met de zijnen door de colonne opgenomen en deze in bataille gebracht, of de vijandelijke bende kwam met groot élan opzetten. Van beide zijden werd krachtig gevuurd zonder dat de eene partij de andere tot teruggaan wist te dwingen. Ten laatste beproefden de brandals een onzer vleugels te omtrekken, maar dit werd hen noodlottig, want de bende, die de omtrekking uitvoerde, werd zoo hartelijk door de Soemĕnĕppers ontvangen, dat zij moest terugtrekken. Van dit voor den vijand ongunstig moment maakte Sollewijn gebruik, om met zijn geheele macht gelijktijdig in den stormpas voorwaarts te rukken. De vijand week terug en sloeg op de vlucht, om echter bij de dèsa Pranti N[d]. nogmaals in positie te komen. Een klein gedeelte zijner macht, dat niet de algemeene beweging naar die dèsa had gevolgd, maar een andere richting was ingeslagen, werd door de cavalerie nagezet en grootendeels over de kling gehaald. Intusschen had de eerste bende van Samèn versterking bekomen en zich daarna weder ten aanval opgemaakt. Het zelfvertrouwen was er evenwel uit, zoodat het den jagers en scherpschutters met medewerking van het geschut weinig moeite kostte, de oprukkende bende ten tweeden male tot den terugtocht te nopen. Bij Karangasĕm hield zij nogmaals stand, doch de lust, om aanvallend op te treden, was haar vergaan, zoodat, toen de colonne zich naar die dèsa richtte, de brandals zich snel uit de voeten maakten. Sollewijn begaf zich daarna naar Samèn, waar hij de zijnen wilde laten rusten. Nauwelijks hadden de muitelingen dit opgemerkt, of weder kwamen zij van verschillende zijden opzetten. De Overste zag daarom van zijn plan af en besloot, de rust er aan gevende, zijn kampement te Mangir weder op te zoeken. Op den marsch derwaarts stiet hij nogmaals op een bende, die echter spoedig werd verstrooid en de colonne verder ongemoeid liet. Met een verlies van drie zwaar- en vijf licht gewonden, w.o. de Luit[s]. D'Artan en Malbecq (¹), keerde Sollewijn te Mangir terug, dankbaar het er nog zoo te hebben afgebracht.

De buitengewone tegenstand, welken men dien dag had ontmoet, pleitte wel voor de meening van Pang. Natadiningrat, dat Dipanĕgara zelf bij het gevecht tegenwoordig was geweest. Weinige dagen later werd die bewering

---

(¹) Malbecq, Louis, Baptiste, Mathieu, Geb. 25 Aug. 1786 te Gent. — Fransche dienst 1804/1814. — Ned. dienst, April 1815. — Serg[t].-maj[r]., 16 Sept. 1822. — 2[e] Luit., 11 Juni 1828. — Eervol ontslagen 18 Aug. 1831. — Veldtochten: Spanje, 1808 t/m 1811. — Pruisen, 1812—1813. — Java-Oorlog.

bevestigd door de spionnen, die ook nog wisten mede te deelen, dat Dipanĕgara met een paar honderd volgelingen in den loop van den dag weder over de Praga was getrokken.

Men wist dus, dat de Hoofdrebel in persoon aanwezig was geweest; maar wat men niet wist, was, dat onze tegenstander een oogenblik in groot gevaar had verkeerd. Eerst toen de oorlog met de gevangenneming van den Hoofdmuiteling geeindigd en deze naar Batavia overgebracht was, vernamen de Majoor De Stuers en de Kapt. Roeps, die met zijn overbrenging waren belast, uit Dipanĕgara's eigen mond, dat die dag behoord had tot de weinige, waarop hij voor het behoud van leven of van vrijheid had gevreesd. Blijkbaar had het dus weinig gescheeld, of Dipanĕgara was den onzen in handen gevallen. Het is echter de vraag of, ware dit geschied, Sollewijn er wel in geslaagd zou zijn, zijn gevangene dood of levend te Mangir te brengen. Let men op het verloop van den tocht, dan is er reden genoeg daaraan te twijfelen, want al werd de vijand in bedwang gehouden, het geschiedde met buitengewone inspanning. Het doel van den tocht: den vijand over de Praga te werpen, was gemist, de vijand bij slot van rekening toch meester van het terrein gebleven. Het laat zich dus denken, dat, als het er om gegaan was, den Hoofdrebel te bevrijden, de muitelingen met de kracht der wanhoop zouden hebben gevochten en dat de macht, welke bij Sila den onzen bijna te sterk was gebleken, onder zulke omstandigheden dit zeker zou geweest zijn.

Het lijdt geen twijfel, of de indruk, die Kol. Cochius van het gevecht op den 5[en] had gekregen, was ongunstig en van dien aard, dat hij het noodzakelijk vond zoo spoedig mogelijk alles in het werk te stellen, om de balans naar onze zijde te doen overslaan. Dadelijk nam hij dan ook het besluit, om met alle troepen, welke hij daartoe kon bijeenbrengen, een tocht te maken naar de streek, waar Sollewijn échec had geleden. Hij noodigde daartoe den Overste Le Bron de Vexela uit, om met de 3e mob. col. naar Pasar Gĕdée te marcheeren en van daar den dag na aankomst in zuidelijke richting op te rukken. Kapt. Madiol ontving bevel, denzelfden dag, den 7[en], van Karongan naar Imagiri te gaan, Sollewijn, om op dat tijdstip van Mangir zuidoostwaarts te ageeren. De Kol. zelf zou zich aan het hoofd van de 10e mob. col. stellen en met deze van Bantoel strandwaarts trekken.

Wij kunnen de verrichtingen van den Kol. Cochius, Le Bron de Vexela en Madiol onbesproken laten, omdat de troepen door die officieren gecommandeerd geen werkzaam aandeel in den strijd tegen de muitelingen hebben genomen. De vijand, Dipanĕgara's georganiseerde macht wel te verstaan, liet zich door de 1[e] mob. col. niet naar die troepen, welke nabij de Opak stonden, drijven, maar bleef in het westelijk deel der tusschen die rivier en de Praga besloten

streek. Het is dus voldoende omtrent die colonnes slechts mede te deelen, dat Le Bron met den Kapt. Madiol te Imagiri, Kol. Cochius met de 10^{e} mob. col. aan het strand een bivak betrok en dat alle troepen den 9^{en} weder naar hun standplaatsen terugkeerden zonder daarbij den vijand te ontmoeten.

Alleen Sollewijn had een taak van beteekenis te vervullen, omdat 's vijands geheele wapenwerking zich tegen zijn colonne richtte. Nadat deze, ongeveer 800 man sterk, reeds eenigen tijd voor de 1e mob. col. was teruggeweken, nam hij achter de dèsa Toeri positie, weerstond daar het vuur van het geschut en dat van de jagers en scherpschutters onder Luit. De Bruin, totdat de Luit. Nauman zich met zijn ruiters ten aanval tegen den rechtervleugel opmaakte. Eerst toen maakten de muitelingen keert, om echter bij Katagan (?) weder halt te houden. Hier herhaalde zich hetzelfde, wat bij Toeri was vertoond: het kartetsvuur der onzen werd op waardige wijze door de brandals met geweervuur beantwoord, doch, toen de cavalerie oprukte, voelden zij zich niet langer veilig en weken zij opnieuw terug, thans om stelling te nemen tusschen twee dèsa's, zoodat hun vleugels minder aan ruiteraanvallen blootstonden dan in het open veld. Het was duidelijk, dat de muitelingen, die dien dag werden aangevoerd door Dipanĕgara Anom, zich in deze positie sterker geloofden dan in de vorige, want toen de ruiterij zich langs den linkervleugel bewoog, om de positie in den rug te vallen, en de Kapt. De la Paisières met zijn Amboneezen en scherpschutters en tirailleur tegen den rechtervleugel optrok, wachtten zij zonder de minste weifeling dien aanval af. Sollewijn hoopte nu, door de bedreiging van de beide vleugels te combineeren met een bajonetaanval op het front, den vijand tot het ontruimen zijner stelling te dwingen. Met den stormpas drong hij voorwaarts, maar ...... de vijand bleef kalm doorvuren en wachtte den aanval met gevelde lansen af. De stormaanval werd daarom niet doorgezet; kort nabij de stelling weerklonk het „halt" en werd het geschut- en geweervuur nogmaals geopend. Eindelijk, nadat ook de ruiterij herhaalde aanvallen had gedaan, kwam de vijand tot wijken. Op den voet gevolgd door de cavalerie en de jagers, wierp hij zich in verwarring in de vlakte, maar werd daar ontvangen door Sollewijn, die met de rest der colonne halt had gehouden, toen de ruiters en de jagers de vervolging waren begonnen, en zijn macht zoo voordeelig had kunnen plaatsen, dat de brandals als het ware geheel ingesloten waren. De tegenstand, die nu geboden werd, was zoo heftig als slechts de wanhoop mogelijk kan maken. Is Weitzel goed ingelicht, dan zouden de onzen niet in staat zijn geweest, de muitelingen met het blanke wapen te naderen, en had men kartetsen moeten aanwenden, om den vijand nadeel te kunnen berokkenen. Wij laten deze voorstelling van zaken geheel voor rekening van dezen schrijver, doch veroorloven ons op te merken, dat zij ons weinig

waarschijnlijk voorkomt en dat het veeleer aan te nemen is, dat Sollewijn door een oordeelkundig gebruik van zijn geschut aan de infanterie de verliezen, welke zich aan een handgemeen plegen te paren, heeft willen besparen. Hoe het ook zij, de vijand vond een uitweg en maakte daarvan gebruik, om in de grootste verwarring een goed heenkomen te zoeken. De jagers en de cavalerie, die hem nagezonden werden, zetten de vervolging voort tot vermoeienis de krachten van man en paard had uitgeput. Van de geheele bende, welke, tijdens zij het laatst tegenstand bood, reeds tot 150 strijders ingesmolten was, waren 90 man gedood en meer dan 50 gewond. Onder de gesneuvelden behoorden ook 13 minder of meer voorname aanvoerders. Behalve een groote hoeveelheid wapens, was ook het vaandel van den Sénopati Alibasah Nataprawiria Dirdja, meer bekend onder den naam van Sĕntot, in onze handen gevallen. Dit laatste, als ook de wijze, waarop Dipanĕgara Anom zich het veege lijf heeft gered — als koelie verkleed wist hij den rechteroever der Praga te bereiken — bewijst wel, dat de vijand een kwaden dag had doorleefd. Dipanĕgara zelf nam aan het gevecht op den 7^{en} geen deel; hij was in den vroegen ochtend naar Sambirata teruggekeerd en had het bevel over de troepen tusschen Opak en Praga aan zijn zoon toevertrouwd.

Bewegingen van eenig belang werden na deze excursie niet meer ondernomen. De vijand, die in de eerste week van September twee malen achtereen beteekenende verliezen had geleden, de laatste maal zelfs gevoelig geslagen was, hield zich gedurende het overige der maand rustig. Eens slechts, het liep reeds naar October, ging er een gerucht, dat Dipanĕgara, die na zijn nederlagen in het begin der maand Sambirata tegen Kĕdong Djĕdok verwisseld had, van plan zou zijn naar Imagiri te gaan en daartoe reeds eenige troepen vooruit had gezonden. Zulke berichten, wij merkten het reeds meer op, waren niet zeldzaam; dit laatste verwekte dan ook niet meer onrust dan de vroegere. Kol. Cochius was op zijn hoede en verscherpte de maatregelen om 's vijands plannen te verijdelen, als de aard der tijdingen dit noodig maakte.

Wij zijn thans het einde der periode genaderd, welke wij wenschten te behandelen. Ons rest nog den lezers eenige aangelegenheden onder de aandacht te brengen, die, hoewel niet behoorende tot de eigenlijke krijgsverrichtingen, daarmede toch zoo innig verband hielden, dat men ze niet onvermeld kan laten. In de eerste plaats dan de mededeeling, dat de Majoor Van Ganzen, comd^{t}. der 10^{e} mob. col. medio September bezweken was aan koortsen, welke zijn krachten geheel gesloopt hadden. In hem verloor het leger een officier, die, even geacht als bemind, in dezen oorlog, welken hij van het begin af had medegemaakt, belangrijke diensten had bewezen. Hij was, hoewel lijdende, op zijn post gebleven tot algeheele uitputting hem gedwongen had, zijn stand-

plaats Bantoelkarang tegen het hospitaal te Jogja te verwisselen. Daar vond hij het einde van zijn verdienstelijk leven. Hij behoorde niet tot de uitverkorenen, die hun verdiensten nog tijdens het leven beloond zagen; dat die echter erkend werden, blijkt daaruit, dat zijn naam in de registers der Militaire Willemsorde werd ingeschreven.

Verder teekenen wij nog aan, dat reeds in de helft van Augustus Kol. Cochius had gerapporteerd, dat de benteng te Mangir voltooid was en de 1e mob. col. binnen weinige dagen de Praga zou overtrekken. Dat daarvan niets gekomen is, weten wij reeds. De oorzaken van het uitstel zijn niet diep te zoeken; De herhaalde pogingen door de muitelingen aangewend, om over Praga en Opak naar het oosten door te dringen, gaven aan de 1e mob. col. handen vol werk, zoodat het oogenblik, om op den anderen rivieroever over te gaan, nog niet gekomen was.

In het 3e Hoofdstuk braken wij de beschrijving der krijgsverrichtingen in Noord-Mataram af met de mededeeling, dat voor nog de maand Juli verstreken was, zoowel de 4e als de 2e mob. col. haar standplaatsen hadden verlaten, deze om zich naar Kalibawang te begeven, gene om te Gĕdonnong post te vatten.

Evenals overal elders, waar een versterking werd aangelegd, moesten ook deze beide posten vooral in den beginne ondervinden, dat de vijand, voor zich de grootste nadeelen van het bentengstelsel duchtende, geen poging naliet, om de troepen op de nieuwe plaats van vestiging te verontrusten, zoo mogelijk te verdrijven. Zoowel de Kapt. Ten Have als de Majoor Bauer, zagen zich, de één te Kalibawang, de ander te Gĕdonnong, al dadelijk na aankomst gedwongen, aan 's vijands overmoed paal en perk te stellen. Het kan ons dan ook niet verwonderen, dat beide officieren, ten koste zelfs van den voortgang der werkzaamheden aan de nieuwe positiën, vooral gedurende de eerste maand van hun verblijf herhaaldelijk tochten ondernamen, zoowel met het doel de onderlinge communicatie en die met de naburige posten te openen, als om hun omgeving van muitelingen te zuiveren.

Den 2en Augustus reeds moest Majoor Bauer, de Luite. Sütherland [1] en Wolff naar Dĕksa uitzenden, om een vijandelijke bende, welke zich daar roerde,

---

[1] Sütherland, Jan, Baptist, Jacobus, Geb. 31 Juli 1803 te Zutphen. — Kadet, 1818. — 2e Luit., 1822. — Naar O.-I., 1826. — 1e Luit., Maart 1830. — Kapt., 11 Juni 1834. — Majoor, 30 April 1840. — Luit.-Kol., 24 Maart 1842. — Tweejarig verlof, Nov. 1844. — Ingetrokken. — Toegestaan, 24 Jan. 1846. — Van verlof terug, Oct. 1847. — Kol., 5 Dec. 1852. — Gepens., 14 Jan. 1855. — Gen. Maj. Titul., 11 Mei 1857. — Veldtochten: 1826/1830 op Java. — R. M. W. O. 4e kl., 10 Maart 1831. — Java-Medaille. — 1834 t/m 1836 Sum's Westkust. — R. M. W. O. 3e kl., 12 Aug. 1836. — 1844—1845 Sum's Westkust. — R. v/d Ned. Leeuw, Dec. 1846. — 1848, 2e Bali-exp. — Comdr. v/d Eikenkroon, 14 Juli 1859.

uiteen te jagen. Deze excursie werd met succès uitgevoerd, evenals die, welke de Luit. Rietveld drie dagen later naar dezelfde dèsa deed. Rietveld werd toen door Majoor Bauer uitgezonden, om met zijn jagers den Toem. Djajapĕdĕksa, die met 80 man uit het gebergte ten westen van Dĕksa was opgerukt, daaruit te verjagen. De Luit. dreef al spoedig des Toem[s]. bende op de vlucht niet alleen, maar vervolgde haar tevens over grooten afstand, waarbij hij opnieuw in gevecht geraakte met de benden, die de eerste te hulp waren gesneld. Uit het in hevigheid toenemen van het vuur, dat zich naar de zijde van Poendak verplaatste, werd het Bauer duidelijk, dat Rietveld, meer vermetel dan voorzichtig, zich bij de vervolging te ver gewaagd en nu hulp noodig had. De Majoor begon met aan Rietveld een compagnie infanterie ter versterking toe te zenden, doch toen die blijkbaar onvoldoende was, plaatste hij zichzelf aan het hoofd der nog resteerende macht, liet de bewaking van het bivak aan een kleine afdeeling over en sloeg de richting in van Poendak, op ongeveer twee palen ten zuid-westen van Gĕdonnong gelegen. Niet ver van genoemde dèsa trof de Majoor de beide strijdende partijen aan en kon hij aan het gevecht deelnemen. De muitelingen, ruim 600 man sterk, werden nu spoedig geheel teruggedreven en toen zij zich in het gebergte hadden verspreid en van verdere vervolging toch niets meer te verwachten was, keerde de Majoor met zijn geheele colonne naar het bivak terug, na echter eerst een verblijfplaats van eenige bendehoofden in de asch te hebben gelegd.

Van meer belang dan deze excursie, welke ons op het verlies van twee gewonden, den vijand op dat van ettelijke pradjoerits was komen te staan, mocht de tocht heeten, welke de Majoor Bauer daags te voren naar G. Mané had gemaakt. Niet dàt die tocht ons een groote overwinning had gebracht, maar Bauer was er door in communicatie gekomen met de troepenmacht te Kalibawang, welke zich onder haar commandant, Kapt. Ten Have, denzelfden dag eveneens naar het reeds genoemde punt had begeven. De laatste had een vrij gemakkelijken marsch gehad, Bauer daarentegen was op groote moeilijkheden gestuit en had G. Mané, juist halverwegen beide posten gelegen, veel later dan eerstgenoemde bereikt. De gemeenschap eenmaal geopend, was het zaak die ook open te houden, wat slechts door innige samenwerking tusschen beide col. comd[n]. mogelijk zou zijn. Deze nu liet gelukkig niets te wenschen over, maar kon eerst tot haar recht komen, als de omgeving van beide posten geheel gezuiverd zou zijn. Onafgebroken werkzaamheid, vooral in de eerste weken na de vestiging te Kalibawang en Gĕdonnong, was daartoe een eerste vereischte; vandaar ook dat wij Ten Have en Bauer herhaaldelijk bezig zien, om de omstreken hunner posten tegen vijandelijke bezoekers te beschermen.

Ten Have, die kort na zijn aankomst te Kalibawang uit de bevolking van

nabijgelegen dèsa's een barisan had gerecruteerd en zich nu bezig hield deze te oefenen, had den Kapt. Keller eerst den 5en, daarna den 8en met de Alfoersche hulpbenden uitgezonden, om de muitelingen een lesje te geven. De groote vrees, welke door de brandals voor die hulptroepen gekoesterd werd, was oorzaak dat de Kapt. Keller den 5en slechts vluchtende brandals voor zich zag. Gelukkiger was hij bij de tweede gelegenheid, toen hij de muitelingen kon overvallen en er in slaagde hun een verlies van elf man, w.o. twee Toem's., toe te brengen.

De Majoor Bauer, die wij reeds in de nabijheid van Děksa hebben bezig gezien, had met de zich daar ophoudende bende nog niet afgerekend en zag zich tot nog menige excursie derwaarts verplicht. Wel was het voordeel door den vijand aanvankelijk op Rietveld behaald, ten slotte in een vlucht omgezet, dank zij de tijdige hulp door Bauer aan het detachement van dien Luit. verleend, maar de ervaring dien dag, den 5en, opgedaan, had geleerd, dat 's vijands macht bij Děksa niet gering te schatten was en dat met Djajapěděksa rekening moest worden gehouden. Deze Toem., die met zijn bende voort bleef gaan Děksa te verontrusten, en zich daarbij weinig stoorde aan de barisan, welke op Bauer's last uit de bevolking dier dèsa's was opgericht, moest een lesje krijgen, om zijn overmoed te beteugelen.

Bauer meende dit het best te kunnen bereiken door met twee detachementen 's vijands voornaamste schuilplaatsen te overvallen en deze ondernemingen onder begunstiging van het nachtelijk duister te laten uitvoeren. Luit. Van der Tak bekwam daarom de opdracht een vijandelijk bivak op den heuvel Kapog (?) te besluipen, Luit. Sütherland den last, om de dèsa Blandaän (?), waarin het huis van den Toem. Djajapěděksa stond, te omsingelen en te trachten, genoemd hoofd dood of levend in handen te krijgen. Beide officieren kregen een peloton inlanders en een deel van de Děksa'sche barisan tot hun beschikking.

Niettegenstaande de inlichtingen omtrent den afstand niet geheel juist bleken en ook de gidsen meermalen het spoor bijster raakten, kwamen Sütherland en Van der Tak nog tijdig genoeg op de hun aangewezen punten aan. De muitelingen werden in hun slaap verrast en leden een gevoelig verlies, dat, zooals nader door spionnenberichten werd bevestigd, uit 22 dooden en 5 gewonden bestond. Bovendien veroverden de onzen 25 geweren en tal van blanke wapens, w.o. een paar rijk versierde sabels van den Toem. en diens Ingébey. Ook werd den brandals een belangrijke schade toegebracht door het wegvoeren van hun veestapel, die uit meer dan zestig koebeesten bestond, en het verbranden van de dèsa's, welke hun tot dusverre tot schuilplaats hadden gediend. Toch was de onderneming niet, zooals Bauer den Opperbevelhebber rapporteerde „volkomen gelukt", want de hoofdpersoon, de man om wien het te doen was geweest, had zich weten te redden. Bauer mocht echter toch tevreden zijn,

want in nog geen drie dagen tijds had hij den vijand een verlies van bijna 50 man toegebracht.

Evenwel, Bauer was over dit succès niet voldaan en geenszins van plan, den Toem. voorloopig met rust te laten. Hij wachtte slechts tot zich een gunstige gelegenheid aanbood, om dit hoofd nogmaals te treffen. Die gelegenheid deed zich spoedig voor, want reeds in den avond van den 10[en] ontving de Majoor bericht, dat Djajapĕdĕksa met eenige andere Toem[s]. en 130 man zich in de dèsa Goronlanga, 8 paal ten noorden van Gĕdonnong gelegen, bevond en het voornemen had, van daar op te rukken naar het punt, waar de wegen van Dĕksa en Kalibawang naar Baraboedoer zich vereenigden.

Daar het reeds te laat was, om den Kapt. Ten Have van dit plan op de hoogte te brengen, en het den Majoor noodig voorkwam, den vijand uit een te jagen vóór deze naar Baraboedoer oprukte, besloot Bauer, hem bij het aanbreken van den dag te Gorolanga te overvallen. Ditmaal werd de Kapt. Van Ingen aangewezen, om dat plan ten uitvoer te brengen. Deze begaf zich met 100 inlanders en dertig man van de Dĕksa'sche barisan tegen middernacht op marsch en bereikte na een uiterst vermoeienden tocht de bedoelde dèsa, juist op het oogenblik, dat de muitelingen gewapend en wel hun nachtkwartieren verlieten, om naar den driesprong op te rukken. Onaangenaam verrast door het gezicht onzer troepen, die zij verre hadden geloofd, dachten de muitelingen niet aan tegenweer doch sloegen op de vlucht. Zestien hunner, w.o. twee Toem[s]., werden afgemaakt, terwijl wederom eenige geweren, een paar fraai bewerkte krissen, wat vee en preciosa den onzen ten buit vielen. Alweder was den vijand dus een gevoelige slag toegebracht, maar het geluk had ook ditmaal Djajapĕdĕksa gediend. Deze was toen de overval plaats vond toevallig niet in Gorolanga aanwezig, wel echter daarheen op weg, zoodat hij zich nog tijdig door de vlucht aan het lot zijner twee gesneuvelde ranggenooten had kunnen onttrekken.

Het schijnt wel, dat ook bij Ten Have berichten van een vijandelijke verzameling nabij den driesprong waren ingekomen, want nauwelijks had Kapt. Van Ingen den terugmarsch naar Gĕdonnong aanvaard, of men ontmoette een detachement, dat van Kalibawang was uitgezonden, te laat echter om nog aan de overvalling deel te kunnen nemen.

Daar Djajapĕdĕksa nog steeds niet gearresteerd en na zijn nederlaag te Gorolanga in het heuvelland ten zuiden van Kalibawang rondzwervende was, besloot Ten Have op zijn beurt een kansje te wagen, om dien Toem. in handen te krijgen. Hij zond daartoe den Luit. Van Dijk met 200 Alfoeren en een detachement infanterie in den nacht van 14 op 15 Augustus naar de dèsa Bradjan, waar naar luid van berichten het vijandelijke hoofd zich zou ophouden.

Djajapĕdĕksa had echter uit de ervaring der laatste weken de les geput, dat het niet raadzaam was, zich eenige dagen achtereen op dezelfde plaats op te houden: Bradjan bleek reeds verlaten, toen Van Dijk er verscheen.

Was men tot dusverre in de pogingen om Djajapĕdĕksa op te lichten weinig voorspoedig geweest, de herhaalde verrassingen hadden ten minste het goede gevolg gehad, dat de muitelingen zich niet nabij den verbindingsweg tusschen de beide nieuw opgerichte posten durfden ophouden en de communicatie daar ongestremd bleef. Ook hadden eenige hoofden uit de omstreken van Gĕdonnong, rekenende op onze bescherming, zich bij den Majoor Bauer gemeld en daarmede aan de bevolking een goed voorbeeld gegeven. Het onvermoeid optreden onzer troepen had dus indruk gemaakt. Dit bleek ook den 17[en] toen de muitelingen in twee colonnes op Gĕdonnong aanrukten, doch alleen reeds op het gezicht van een hun tegemoet gezonden afdeeling, haastig keert maakten en zich niet weder vertoonden.

Terwijl nu ieder zich beijverde, om het pas geoccupeerde gebied zoo spoedig mogelijk geheel tot rust te brengen, dreigde een plundertocht van een onzer barisans het steeds veldwinnend vertrouwen der bevolking op ernstige wijze te schokken. Den 16[en] 's namiddags werden twee dèsa's in het district Bara, ten noorden van Dĕksa, welke zich nog geen twee weken te voren onderworpen hadden, door pradjoerits van die barisan afgeloopen, echter niet, zooals anders de gewoonte was, verbrand, waarschijnlijk omdat de plunderaars bevreesd waren, dat de bezetting van het nabijgelegen Bĕliga zou uitrukken, om zich te vergewissen van wat er gaande was.

Zoodra Bauer van die roofpartij was onderricht, zond hij den Kapt. Van Ingen naar Bĕliga, om daar een onderzoek in te stellen naar de beweegredenen tot dit vandalisme, dat zoo ten nadeele van de zaak der bevrediging was. Van Ingen vernam niet anders dan dat de genoemde barisan op haren marsch naar Magĕlang de beide dèsa's was doorgetrokken en er een schade had aangericht, welke op ruim *f* 179 werd geschat; die schade werd op last van den Opperbevelhebber vergoed.

Het is minder het toegebrachte nadeel dan wel de brutaliteit, waarmede, onder den rook onzer versterkingen, door een bevriend hoofd een daad van geweld aan een ons toegedane bevolking werd gepleegd, waarom het feit moet worden vermeld. Ook verdient het de aandacht, dat de hoofdschuldige niemand minder was dan de Pang. Mangkoediningrat zelf, de man dus, die te voren reeds Cleerens' verontwaardiging had opgewekt door zijn knevelarijen in Bagĕlen.

Het grootste gedeelte zijns barisans was reeds, zooals wij opmerkten, naar Magĕlang vertrokken, maar een kleiner door den Pang. onder een Toem. op kleinen afstand van Bĕliga in een bivak achtergelaten. Van Ingen gaf dien

Toem. den raad, zich voorloopig niet met de zijnen in het Bara'sche te vertoonen, daar hij het er voor hield, dat de bevolking van dat district ongetwijfeld revanche zou nemen. Of nu die Toem. ten noorden van Bĕliga veel veiliger was, stond nog te bezien, want ook de dèsa Doewĕt was verbolgen op Mangkoediningrat en had evenals het district Bara klachten over dien Pang. ingebracht. Wel was zij niet geplunderd, maar haar was een schatting opgelegd, welke moest doorgaan voor een wettige belasting. De Majoor Bauer stelde de bevolking gerust en onthief haar van de onrechtmatig opgelegde verplichting. Dank zij dit beleidvol en kalmeerend optreden, hadden de roof- en schraapzucht van den Pang. geen voor ons nadeelige gevolgen. De bevolking der kortelings in onderwerping gekomen dèsa's hield zich rustig en bleef onze zaak toegedaan.

Zoo wisselden politiek- en krijgsbeleid elkaar af, om aan onze invloedsfeer nieuwe streken toe te voegen. Noch Ten Have, noch Bauer lieten zich door het in weinig tijds bereikte resultaat tot verminderde werkzaamheid verleiden; integendeel, uitbreiding van het op den vijand gewonnen gebied bleef het doel, dat aan hun handelingen ten grondslag lag. Aan dit streven was het dan ook te danken, dat te Kalilo, op den weg, welke van de Praga naar de Bagawanta voerde, een redoute verrees, welke, na onder de leiding van den Luit. Heyman (1) te zijn voltooid, door een inlandsche barisan werd bezet. Door deze nieuwe versterking, welke weldra communicatie kreeg met het door Kol. Cleerens te Plipir gelegerde detachement, was een tweede weg van Gĕdonnong naar Kalibawang geopend. Den 26en Augustus keerde de van Mĕnorèh gedetacheerde Luit. Heyman langs dien weg naar zijn standplaats terug. Ook van een ander oogpunt bezien was Kalilo en evenzoo Plipir van groot belang. Die punten toch vormden met Tjĕngkawak in het westen en Gamplong in het oosten een linie, welke het gebied afsloot, waarin men Dipanĕgara wilde opjagen.

Over het algemeen was de toestand in de tweede helft van Augustus zoowel te Kalibawang als te Gĕdonnong rustiger dan in het begin dier maand. Toch ontbrak het niet aan ontmoetingen met den vijand, die, thans door den bekenden Pang. Bey aangevoerd, nu en dan voor Gĕdonnong verscheen, om er de onzen te verontrusten.

Den 25en had een zoodanig bezoek al een zeer eigenaardige reden. In den voormiddag van dien dag toch was een van 's vijands zijde komende ruiter onder het geroep van „toeloeng, toeloeng" in vollen ren op de benteng aan-

---

(1) Heyman, Bernardus, Christoffel, Geb. 1 Mei 1793 te Amboina. — Kadet, 15 Febr. 1807. — 2e Luit., 24 Aug. 1821. — 1e Luit., 22 Dec. 1828. — Gepens., 10 Sept. 1832. — Veldtochten 1811, Mr.-Cornelis; Java-oorlog.

gereden, smeekende, opgenomen te mogen worden. Die ruiter was gebleken te zijn Pang. Abdoel Karim Aria Bĕntara, die in het begin van het jaar 1828 Jogja was ontvlucht, om zich bij de muitelingen aan te sluiten. Het scheen, dat hij dien stap later was gaan betreuren en daarna getracht had, met het bestuur over zijn onderwerping te onderhandelen. Zooveel is zeker, dat men op hem twee brieven, respectievelijk gericht aan Gen. De Kock en aan den Resident van Jogja, gevonden en de Hoofdmuiteling daarin aanleiding gezien had hem ter dood te veroordeelen. Weinige uren voordat de terechtstelling zou plaats hebben, was de Pang. er in geslaagd, aan zijn rechters te ontkomen en had hij zich naar Gĕdonnong gespoed, om daar hulp te zoeken tegen zijn vervolgers.

Dezen lieten zich niet lang wachten. Omstreeks drie uren in den middag verschenen een paar honderd brandals, aangevoerd door Pang. Bey zelf, uit het gebergte. De Majoor zond de jagers en de cavalerie den vijand tegemoet, die weldra door een krachtig tweegelederen vuur genoodzaakt werd zijn positie te verlaten.

Twee dagen later maakte Pang. Bey een dergelijke manoeuvre; hij werd toen echter evenals den 25en met verlies teruggeslagen.

Dit herhaald optreden van Pang. Bey vereischte, hoewel het voor ons tot dusverre geen nadeelige gevolgen had gehad, ook van onze zijde meerdere werkzaamheid. Deze was gedurende de voorgaande dagen wel wat verslapt als noodwendig gevolg van ziekte, welke ook de bezetting van Gĕdonnong niet had gespaard. Men werd door koortsen geteisterd en de col. comdt., Majoor Bauer, had daarvan niet het minst te lijden. De Kapt. Van Ingen had reeds aan den Chir.-Majr. te Magĕlang het verzoek gedaan, chinine te willen toezenden, maar dat verzoek was niet alleen niet ingewilligd geworden, men had het zelfs onbeantwoord gelaten. Eindelijk, wachtens moede, zond Van Ingen een cavalerist naar Magĕlang, om den Chef van den Staf een brief, waarin de ondervonden bejegening was uiteengezet, te overhandigen en daarna het zoo begeerde geneesmiddel te gaan halen. „Die cavalerist", schreef Van Ingen, „is tevens van geld voorzien om het te betalen".

Eigenaardige toestanden, waarvan wij ons thans geen juist denkbeeld kunnen vormen, waren het in die dagen. Een colonne op een afstand van een dagmarsch van het Hoofdkwartier verwijderd moet, om in de dringendste behoefte te voorzien, eerst een vriendelijk verzoek daartoe doen aan den chef van den dienst, die ex-officio gehouden was te zorgen, dat gebrek aan geneesmiddelen niet voorkwam, en daarna een specialen boodschapper afzenden, om te halen wat niet op schriftelijk verzoek te krijgen was. Bovendien, geld bij de visch, om alle teleurstelling te voorkomen.

Wij haalden dit staaltje van uiterst primitieve verpleging niet curiositeitshalve aan, doch alleen om den lezer een blik te gunnen op het groote verschil tusschen het toen en heden. Grepen uit de werkelijkheid als deze zijn bij uitstek geschikt, om zich een denkbeeld te vormen van de moeilijkheden, waarop ieder in de vervulling zijner eigen verplichtingen stuitte. Want het was van den Chef van den medischen dienst te Magĕlang geen onwil, toen hij Gĕdonnong zonder hulp liet. Hij zelf had met een kleinen voorraad rekening te houden en moest met wat beschikbaar was uiterst behoedzaam omgaan. Zoo was het met geneesmiddelen, zoo was het met schier alle legerbehoeften, met levende strijdkrachten niet het minst. Dit alles is noodig te weten, wil men een juist oordeel vellen over de personen, die in dezen oorlog een rol van beteekenis hebben gespeeld. Het gaat niet aan om te spreken van de groote troepenmacht, welke den Gen. De Kock ter beschikking stond, over de vele mobiele colonnes, die, gesteund door hulptroepen, jaren noodig hadden om de rust te herstellen, als men niet onmiddellijk daarop laat volgen, dat ziekte maar al te vaak tot werkeloosheid doemde, dat aanvulling zich even dikwijls wachten liet en dat derhalve het bloot opgeven van de organieke sterkte onzer macht een zeer onvoldoend gegeven ter beoordeeling van den graad van krachtsontwikkeling aan de hand doet.

Het is hier de plaats niet om in den breede over deze belangrijke aangelegenheid uit te weiden. De factoren, welke den Gen. De Kock bij de vervulling van zijn taak ongunstig zijn geweest, verdienen niet minder de aandacht dan die, welke de richtige uitvoering daarvan hebben bevorderd. Daartoe aanleiding bestaande, zullen wij dan ook de aandacht daarvoor vragen, om thans terug te keeren tot de krijgsverrichtingen door Ten Have en Bauer in het laatst van Augustus en in September bedreven.

Was het geen alledaagsche reden geweest, welke den Majoor Bauer den 25en met de muitelingen in gevecht had doen komen, die, welke den Kapt. Ten Have daartoe den 26en werd gegeven, was het al evenmin. Hoewel van gansch anderen aard dan het gebeurde te Gĕdonnong, had het voorval hier bedoeld daarmede dit gemeen, dat men in de annalen dier dagen er te vergeefs een tweede voorbeeld van zoekt.

Wat toch was het geval geweest. De Kapt. Kié der Alfoersche hulptroepen, die reeds eenige dagen malende was, had den 26en in een vlaag van krankzinnigheid het bivak verlaten en was een bende muitelingen nabij de dèsa Kĕtawang (¹) in handen gevallen en door haar onthoofd geworden. Eenige

(¹) Waarschijnlijk Kĕdong Tawang, een kleine paal ten westen van Bradjan.

Alfoeren, die hun hoofd gevolgd waren, hadden het drama zien afspelen, maar waren uit hoofde van hun zeer gering aantal onmachtig geweest, den moord te verhinderen. Een hunner was echter den Kapt. Ten Have gaan waarschuwen en deze had onverwijld den Luit. Schrijver (¹) met een flink detachement infanterie en 300 Alfoeren uitgezonden om de muitelingen in de dèsa Djoenggrangan, waar een aanzienlijke macht onder twee Pangérans verzameld heette te zijn, aan te vallen. De Luit. Schrijver smaakte de voldoening, den muitelingen een belangrijk verlies aan dooden en gewonden toe te brengen en hen te verdrijven. Het onthoofde lichaam werd teruggevonden en te Kalibawang met de noodige plechtigheid begraven.

Weinige dagen later keerde de Majoor der Alfoeren, die wegens ziekte eenigen tijd te Magĕlang had doorgebracht, hersteld naar Kalibawang terug, hartelijk welkom geheeten door zijn volk, dat den verdienstelijken chef bijzonder was toegedaan.

Na de excursie naar Djoenggrangan bleef het om Kalibawang rustig. Ook bij Gĕdonnong viel in de laatste dagen van Augustus niets belangrijks voor; men zocht er na den 25sten slechts eens den vijand op. Den 31sten Augustus rukte een detachement onder den Kapt. Van Ingen uit, om de muitelingen, die onder Pang. Bey in de dèsa Poendak gesignaleerd waren, te verdrijven en de hindernissen, door die bende in een tusschengelegen ravijn aangebracht, op te ruimen.

De Kapt. begaf zich met zijn afdeeling, waarbij de noodige koelies tot het verrichten der bovenbedoelde werkzaamheden waren ingedeeld, naar het ravijn, stelde er zijn manschappen gedekt op en maakte met het opruimen der borangs een aanvang. Niet lang was men daarmede bezig, of Pang. Bey kwam met 600 man opzetten en richtte zich tegen den linkervleugel, weinig vermoedende, dat het zwakke detachement over een licht veldstuk en een handmortier beschikte. Toen nu de brandals dicht genoeg genaderd waren, om goede uitwerking in zijn dicht aaneengesloten drommen te verwachten, gaf de Luit. der artillerie Kläring bevel het vuur te openen. Het resultaat voldeed ten volle aan de verwachting. De muiters vloden hals over kop met achterlating van tal van dooden en gewonden. Onder de eersten behoorde ook de Toem. Troenawiraja, de plaatsvervanger van Djajapĕdĕksa, die zich waarschijnlijk, omdat hij zoo herhaaldelijk met succès was overvallen, de ongenade van Pang. Bey op den hals had gehaald.

Dit was de laatste actie in Augustus. Wel stond Pang. Bey steeds gereed, om de onzen in het nieuw-bezette gebied afbreuk te doen, en was hij daaruit

(¹) Van dezen officier geen dienststaat aangetroffen.

geenszins verdreven, maar de tegenstand was sedert de eerste dagen der maand gaandeweg verflauwd, de politieke toestand ons vrij wat gunstiger geworden. Dit laatste blijkt ook uit het rapport van den Comd[t]. van Tèmpèl, waarin wij o.m. het volgende aantreffen: „Ainsi de toute cette partie de terrain située entre Bligo, Grogol, Tempel et la grande route, le dèsa Krapiak reste le seul qui n'ait pas encore composé (?), mais j'ai quelqu'espoir dessus" (¹).

In het begin van September voegden zich bij Pang. Bey de Pang. Pakoedinigrat en andere aanzienlijke hoofden, die zich volgens spionnen berichten 's nachts in de dèsa Djatingarang en Ngangoelan ophielden, maar, zoodra het begon te dagen, opbraken en tot Poendak doordrongen. De nadeelige invloed, welke dit machtsvertoon op de bevolking had, dwong den Majoor Bauer tot het uitvoeren van een reeks excursiën, welke ten doel hadden de muitelingen in zuidelijke richting te verjagen.

Den 7[en] verdeelde hij, na een voldoende bezetting voor het kampement te Gĕdonnong te hebben aangewezen, zijn macht in drie afdeelingen, plaatste zichzelf aan het hoofd der middelste, stelde de beide andere respectievelijk onder de bevelen van de Luit[s]. Lonbar (²) èn Sütherland en marcheerde tegen het vallen van den avond in een breed front naar Poendak af. Na een zeer moeilijken tocht, waarbij men voortdurend doende was geweest met het opruimen van borangs, werd het object bereikt. Met de hoofdmacht, waarbij zich al wat aan cavalerie en artillerie beschikbaar was bevond, trok Bauer Poendak door; Luit. Lonbar bevond zich toen ten westen, Luit. Sütherland, die den Pragaoever had gevolgd, ten oosten van genoemde dèsa. Van den vijand zag men niet veel en het scheen wel als vergenoegde deze zich er mede, den onzen met zijn passieve verdedigingsmiddelen afbreuk te hebben gedaan. Dat hij daarin geslaagd was, blijkt uit Bauer's rapport, waarin wij o.m. opgeteekend vinden, dat: „niet alleen onze marsch werd vertraagd, maar ook verscheidene manschappen, waaronder de Kapt. Van Ingen, door borangs geblesseerd" (³) waren. Maar ondanks den ondervonden tegenspoed, zette Bauer den marsch voort. Hij daalde in het zwaarste ravijn, dat hem van 's vijands hoofdmacht scheidde af, beklom den steilen wand aan de overzijde en richtte zich naar Djatingarang en Ngangoelan, die den muitelingen tot nachtkwartier dienden. Daar gekomen werden de verblijfplaatsen der brandals in de asch gelegd, wat

(¹) Luit. Puit, comd[t]. van Tèmpèl, aan Gen. De Kock. Tèmpèl, 29 Augustus 1828, N°. 201. (Arch. Gen. Staf).

(²) Lonbard, Henry, Geb. 26 Jan. 1802 te Haarlem. — Fuselier, 13 April 1817. — Serg[t]., 16 April 1820. — 2e Luit. inf., 22 Juli 1822. — Naar O.-I., 27 Mei 1827. — 1e Luit., 14 Mei 1829. — Kap[t]., 19 Febr. 1835. — Overleden te Weltevreden 21 Febr. 1835. 1827 t/m 1830 Oorlog op Java. — R. M. W. O. 4[e] kl., 10 Maart 1831. — Java-Medaille.

(³) Majoor Bauer aan Gen. De Kock. Gĕdonnong, 8 Sept. 1828, N°. 183. (Arch. Gen. Staf).

door Pang. Bey en de zijnen van de heuvels bij Toeroes werkeloos werd aangezien. Vervolgens keerde Bauer, verwonderd over 's vijands ongewoon gedrag, naar Gĕdonnong terug, zonder op dien terugmarsch eenigen overlast te ondervinden.

Daags daarop werd nogmaals naar het ravijn van Poendak uitgerukt. 's Middags om vier uren was de Luit. Lonbar met veertig man derwaarts getogen, om de werkzaamheden der koelies, die de borangs moesten wegruimen, te dekken. Nabij het ravijn gekomen had de Luit. daarin eenige muitelingen gezien, die bezig waren met het aanmaken en planten van borangs en gedekt werden door een 400 man sterke bende, welke bij Poendak stond. Onverwijld gaf Lonbar kennis van zijn bevinding en begon, in afwachting van de komst der colonne, welke Bauer hem zeker zou toezenden, het ravijn van alle hindernissen te zuiveren, zoodat toen de Majoor ter plaatse aankwam, hij met zijn troep ongehinderd het ravijn kon doortrekken, om Pang. Bey aan te vallen. Ook thans hield de vijand nagenoeg geen stand, maar vluchtte in de richting van het heuvelland ten zuidwesten van Poendak. Intusschen had het vuurgevecht lang genoeg geduurd om ons verlies van één doode en één gewonde toe te brengen. De muiters verloren bij deze gelegenheid vier man, die gesneuveld, en enkele anderen, die gewond waren; bovendien vielen ons in handen een gezadeld paard en twee geweren.

Reeds den volgenden ochtend trok Bauer er weder op uit, nu in de richting van de dèsa Tèmpèl, een punt, dat ten zuidwesten van Gĕdonnong gezocht moet worden. Deze tocht verliep als de vorige. Pang. Bey vluchtte voor de onzen uit en redde zich met de zijnen in de sawah's, waarin aan een vervolging niet te denken viel. Ook bij deze gelegenheid werden de dèsa's, welke den vijand gastvrijheid hadden verleend, aan de vlammen prijsgegeven.

Zoo was het nagenoeg elken dag, nu eens in zuidelijke, dan weder in zuidwestelijke richting, dat men den vijand op de hielen zat. Pang. Bey bood geen of onbeduidenden tegenstand, maar zocht zijn kracht in het planten van borangs op de toegangswegen naar zijn bivaks. Deze wijze om ons afbreuk te doen, was hem proefondervindelijk uitstekend gebleken en werd dan ook door den Pang. steeds meer in practijk gebracht. Aangezien de onzen door het zware ravijn bij Poendak van hem gescheiden waren en dit dus altijd gepasseerd moest worden, als men de muitelingen wilde aanvallen, laat het zich wel verklaren, dat juist in dit ravijn bij voorkeur door den Pang. hindernissen werden aangebracht en dat de Majoor Bauer van zijn kant telkens detachementen uitzond, om dat in het oog te houden en er zoo noodig de chicanes op te ruimen.

Dit laatste was ook het doel van den Luit. Sütherland, die in den namiddag van den 11^{en} September door den Majoor werd uitgezonden. Er was een groote tocht naar Sambirata, het vijandelijk hoofdkwartier, beraamd. De 2^{e} en de

4e mob. col. zouden zich daartoe den 12en op marsch begeven en zooveel mogelijk tot het gemeenschappelijk doel: de verjaging van Dipanĕgara uit Sambirata, samenwerken. Ten einde op den eersten dag van den marsch niet reeds dadelijk een langdurig oponthoud in het ravijn van Poendak te ondervinden, had Bauer aan Sütherland opgedragen, dit 's namiddags te voren te verkennen en er de hindernissen op te ruimen. Deze officier bevond, dat het ravijn zwaarder dan te voren verhakt en met borangs beplant was, en ging onmiddellijk tot het verwijderen daarvan over. Een aanval door 150 muitelingen, tijdens de werkzaamheden op het detachement gedaan, werd zonder veel moeite afgeslagen, zoodat de Luit. met slechts één licht gewonde naar de benteng kon terugkeeren.

's Anderen daags trok de Majoor Bauer met nagenoeg zijn geheele macht uit, om te Sambirata aan Dipanĕgara het voorgenomen bezoek te brengen. In het ravijn gekomen, was hij zeer verwonderd dit nog zwaarder verhakt te vinden dan Sütherland den vorigen avond. Het waren thans niet slechts takken maar boomstammen, welke de vijand klaarblijkelijk gedurende den nacht geveld en aangesleept had. Bovendien waren de in dichte massa geplante borangs met zorg grondkleurig gemaakt, zoodat de aanwezigheid er van eerst werd opgemerkt, toen zij hunnen dienst reeds hadden gedaan. Het gevolg daarvan was, dat de Majoor, toen hij er na veel moeite in geslaagd was, het ravijn te zuiveren, zeventien man w.o. zelfs ernstig gekwetsten naar het bivak moest terugzenden.

Dit onvoorspoedig begin van den tocht verhinderde Bauer echter niet, dien te vervolgen. Op beide flanken gedekt door detachementen onder de Luits. Wolff en Rietveld, trok hij tot voorbij Ngangoelan voort, hield daar met de hoofdmacht halt om de flankbedekkingen in te wachten en marcheerde daarna op Toeroes aan. Daar ontwaarde hij een sterke vijandelijke bende, welke blijkbaar door de Pangs. Dipanĕgara Anom en Bey werd aangevoerd, doch reeds na de eerste kanonschoten terugtrok.

Bauer's troep was door den moeilijken marsch afgemat en had behoefte aan rust. Toeroes leende zich daartoe minder goed, waarom Bauer besloot in een nabijgelegen dèsa Giandi te bivakkeeren, om van daar den volgenden dag naar het object op te rukken.

De colonne Ten Have was evenals die van Bauer minder snel vooruitgekomen dan men gehoopt had. 's Middags omstreeks drie uren had Bauer in de richting van Djoenggrangan zien branden en daaruit de gevolgtrekking gemaakt, dat Ten Have toen tot daar was opgerukt. Een drietal kanonschoten had hij daarna doen afgeven, om Ten Have te beduiden, waar de 4e mob. col. zich bevond. Het sein was begrepen, want 's avonds kreeg Bauer bericht, dat de 2e mob. col. het door omstandigheden niet verder dan tot Djati, twee paal

ten N.W. van Djoenggrangan, had kunnen brengen, terwijl Ten Have tevens het verzoek deed, den volgenden ochtend niet al te vroeg af te marcheeren, opdat hij gelegenheid zou hebben zich met Bauer te vereenigen.

Overeenkomstig dien wensch, besloot Bauer den volgenden ochtend diens komst te Giandi, nabij Toeroes, af te wachten. Toen echter Ten Have om half acht nog niet verschenen was, begaf de Majoor zich alleen naar Sambirata op marsch. Tegenstand werd daarbij zoo goed als niet ondervonden; alleen in den rug zag men een honderdtal muitelingen, die echter door geweervuur op eerbiedigen afstand konden worden gehouden. Men bereikte Sambirata zonder daaruit een schot hebben gekregen, de dèsa was verlaten en een achtergelaten grijsaard wist den Majoor te vertellen, dat Dipanĕgara in het vroege ochtenduur opgebroken en naar elders getogen was. Waarheen, kon de man niet mededeelen; wel was hem bekend, dat de hofhouding naar Gĕntan, twee palen van het strand, getrokken was.

De mededeelingen omtrent den Hoofdrebel waren zoo vaag, dat Bauer in overleg met Ten Have, die ongeveer een uur na hem in Sambirata was aangekomen, van de vervolging afzag, wijl deze toch geen goede resultaten beloofde. Men bleef dien dag dus in Sambirata, overnachtte er ook en aanvaardde den volgenden ochtend den terugmarsch, na vooraf die dèsa zoomede Banjoemĕneng en Pĕndĕm in de asch te hebben gelegd.

Het was half zeven toen de terugmarsch werd aanvaard. Gezamenlijk trok men voort tot Banjoemĕnĕng, waar de 2e mob. col. links afsloeg, om langs den kortsten weg huiswaarts te gaan. Dadelijk nadat dit was geschied, kwam een sterke macht muitelingen op de 4e mob. col. aanrukken, blijkbaar met de bedoeling haar terugtocht zooveel mogelijk te verontrusten. Het toeval was den brandals gunstig, want nauwelijks had Ten Have zich afgescheiden, of de as van de affuit van een der 2 ℔rs. brak, toen men bezig was het stuk door een ravijn te brengen. Een noodas moest worden aangemaakt, een werk dat lang ophield en den muiters goede gelegenheid bood, de colonne te verontrusten. Hun overmoed werd door de plotselinge verschijning van een 150 tal ruiters, meest aanzienlijken, zoo geprikkeld, dat zij niet ver van Giandi twee maal achtereen een verwoeden aanval met het blanke wapen uitvoerden. Beide attaques werden met succès afgewezen, maar tot wijken kon men de muitelingen niet brengen.

Intusschen had Bauer de hoogte bij Toeroes bereikt. Het ongeluk wilde, dat ook de noodas van de affuit het aflegde, waardoor opnieuw belangrijke vertraging werd veroorzaakt. De vijand maakte daarvan weder handig gebruik, om de colonne met pelotonsvuur geregeld te beschieten. Ongelukkig voor hem had dit vuur weinig uitwerking, waarschijnlijk, omdat het afgegeven werd van

achter een kleine verhooging van het terrein op de zooveel hooger staande colonne. Alle kogels vlogen over de onzen heen, niemand werd er door getroffen.

Regelmatig teruggaande vervolgde Bauer zijn weg en kwam zoo in de drassige sawahvelden aan deze zijde van den heuvel bij Toeroes. Hier ontmoette men nieuwe moeilijkheden. De affuit bleef in de modder steken en moest, nadat alle pogingen, om haar mede te voeren, mislukt waren, worden achtergelaten. Ook de tweede affuit liet ons in den steek en geraakte telkens defect. Bij dit alles ontbrak het Bauer aan voldoende krachten, om al het werk naar behooren uit te voeren. De tandoe's waren alle reeds in gebruik genomen, want het aantal dooden en gewonden was gelijkmatig met het toenemen der moeilijkheden aangegroeid. Van Sambirata was een 1 ℔r. medegevoerd, welke evenals de 2 ℔r., waarvan men de affuit had moeten achterlaten, gedragen moest worden. De macht der brandals was langzamerhand aangegroeid tot 2500 man, die door de tegenwoordigheid van den Hoofdmuiteling bezield, vast besloten schenen, de colonne met de grootste hardnekkigheid te vervolgen. Het mocht daarom een geluk heeten, dat 's vijand munitievoorraad ten laatste uitgeput raakte. Na het vuurgevecht bij Toeroes verflauwde het tot dusverre regelmatig onderhouden geweervuur, te Ngangoelan gekomen was het zoo goed als geeindigd. Bij Poedak waren het nog slechts enkele schutters, die onzen troep volgden, maar ook dezen bleven, de een voor, de ander na, achter om zich weder bij hun hoofdmacht aan te sluiten.

Omstreeks zes uur van Sambirata opgebroken, bereikte de colonne Bauer na een moeilijken marsch, waarbij zij bijna voortdurend in gevecht was geweest, tegen twee uur in den namiddag Gĕdonnong. Haar verlies op den terugtocht bekomen, bestond uit elf gewonden en drie dooden, zoodat de tocht naar Sambirata aan Bauer ruim dertig man kostte, als men bij deze verliezen, die voegt, welke den dag te voren waren geleden. Stelt men dien verliezen de verkregen resultaten tegenover, dan moet men tot de erkenning komen, dat wat bereikt werd, minstens zeer duur gekocht was. Men had Sambirata en Banjoemĕnĕng vernield en er, behalve een onbeduidenden vuurmond, wat infanteriemunitie buitgemaakt. Verder zou den vijand, toen men van Sambirata naar Gĕdonnong terugmarcheerde, een verlies zijn toegebracht, dat „zeer groot geweest moet zijn" (¹). Bauer had deze meening gevormd uit het feit, dat men de muitelingen voortdurend in de weer had gezien met het wegvoeren van dooden en gewonden. Dit was de eenige maatstaf ter beoordeeling, want zegt Bauer: „om reden er van alle kanten zeer hardnekkig gevochten is, kon 's vijands verlies niet worden opgegeven" (²).

(¹) Majoor Bauer aan Gen. De Kock. Gĕdonnong, 15 Sept. 1828, N°. 189. (Arch. Gen. Staf).
(²) Uit een later rapport bleek ons, dat dit verlies ruim 70 man zou hebben bedragen.

Als er succes is geweest op den 14^{en}, dan was dit zeer waarschijnlijk meer aan 's vijands zijde dan aan die van ons, en hebben wij slechts te denken aan een terugtocht, waarbij men dankbaar was, zich den vijand van het lijf gehouden te hebben. Intusschen, en dit was niet het minst beteekenend, men had den Hoofdmuiteling het bewijs geleverd, dat men niet schroomde, hem in zijn gewone verblijfplaats op te zoeken en aan te tasten, en dat was op zich zelf van groot belang. Dat de moreele indruk veel van zijn waarde verloren heeft door een terugtocht, welke, af te gaan op het gevechtsrapport, door geen enkele actieve handeling zich van het gewone „thuis gebracht worden" onderscheidde, mag evenwel veilig worden aangenomen.

Zooals uit het vorenstaande reeds gebleken is, was het aandeel, dat de 2e mob. col. in dezen driedaagschen tocht gehad heeft, veel bescheidener dan dat der 4e. Alleen den eersten dag op haar tocht naar Djoenggrangan, had deze troep nabij die dèsa vrij ernstigen doch kortstondigen tegenstand ondervonden. Bij het doortrekken van een kloof was de colonne op een vluchtig opgeworpen verschansing gestuit, doch deze was zoo zwak verdedigd geworden, dat men haar reeds bij den eersten aanval had kunnen nemen. Dezelfde bende, die hier had gevochten, had zich niet ver van Djoenggrangan opnieuw in een natuurlijke stelling genesteld, maar was daaruit met even weinig moeite verdreven. Intusschen hadden de muiters met hun, zij het ook zwakken, tegenstand bereikt, dat Ten Have's marsch zoodanig was vertraagd, dat men het punt, waar men gehoopt had dien dag te zullen komen, de dèsa Watĕs, niet had kunnen bereiken. Ten Have had daarvan, zooals reeds werd medegedeeld, nog in den avond van den 12^{en} bericht gezonden aan Bauer, die toen te Giandi stond. Op den terugmarsch van Sambirata had Ten Have van de muitelingen niet veel gemerkt. Wij zagen trouwens reeds, dat de vijand toen zijn geheele macht tegen Bauer aanwendde, zoodat de rust der 2^{e} mob. col. gegund, alleszins verklaarbaar was. Alleen tusschen Wadas en Klĕpoe hadden een paar kleine benden onder Pang. Pakoediningrat getracht Ten Have den pas af te snijden, maar enkele houwitserschoten waren reeds voldoende geweest, om aan allen tegenstand een einde te maken.

Welk aandeel ten slotte de Overste Ledel in deze excursie naar Sambirata genomen heeft, behandelden wij reeds daar, waar wij de krijgsverrichtingen in het Grogolsche beschreven. Het is dus voldoende hier alleen de opmerking te maken, dat die deelname beperkt bleef tot het vernielen van de bivaks, welke, in het heuvelland ten zuidwesten van Tĕgalwĕroe gelegen, door de daar vertoevende benden tijdelijk waren verlaten, om aan Sambirata hulp te brengen.

Ook wat de babad over den tocht der beide colonnes mededeelt, is weinig geschikt, om tot een gunstiger meening daarover te komen. „Sambirata", zoo

luidt Dipanĕgara's verhaal, „werd toen (¹) door een zeer groot aantal vervloekte ongeloovigen aangevallen. Zij kwamen over Dĕksa. Pang. Pakoeningrat en Djajapĕdĕksa waren niet in staat hun daar het hoofd te bieden en gaven den Vorst bericht, dat een groot aantal vijanden Sambirata wilde bezoeken".

„Daar de vervloekten reeds te Pananggoelan (²) waren gekomen, kwam Sambirata in rep en roer en gingen al de vrouwen en kinderen naar het gebergte. Sambirata was juist zonder bezetting, er waren maar weinig pradjoerits, nl. 40 Mantridjĕro's. Het was juist Vrijdag. De vorst gaf Kjahi Madja last om de Soeriagama's, Soeranata's en Bardjoemoengah's hunne gewone gebeden te doen voortzetten, terwijl de Vorst zelf den vijand tegemoet trok met zijn zoons, de Sĕntana's en de binnen-boepati's. De Vorst werd alleen gevolgd door de Panakawans en stalknechts, die de Staatsieteekens droegen en door de 40 Mantridjĕro's, die door Radèn Toem. Martanĕgara, Radèn Poetoetlawa en Radèn Gandakoesoema aangevoerd werden".

„Toen zij in het dorp Monggang (³) kwamen, waren de vijanden tegenover hen in het dorp Tandjoeng gekomen, doch door Gods beschikking aarzelden de vervloekten verder te gaan, meenende, dat er eene groote macht van geloovigen in het dorp was gebleven daar zij den Sultan, dien zij op den weg zagen met zijne zoons, de Sentana's en Boepati's, die te paard zaten, voor cavalerie aanzagen. Zij stelden zich dus in slagorde, trokken op het dorp Monggang af en beschoten dit met hunne kanonnen. De Mantridjĕro's verroerden zich niet en bleven maar in het dorp".

„Nadat het Vrijdagsgebed was afgeloopen, ging Kjahi Madja den Sultan achterna met drie vaandels. Daar de vijanden nu al meer en meer troepen in het gezicht kregen, waren zij des te meer op hunne hoede, denkende, dat deze hun tegemoet trokken".

„Kjahi Madja kwam nu met Pang. Ngabèhi overeen om den Vorst, zoo het hem behaagde, voor te stellen om maar terug te trekken, omdat hij te weinig volk had en hem te vragen of hij, hoewel Sambirata nu toch geheel verlaten was, op het behoud daarvan stond, dan wel morgen maar, als het hem behaagde, met de vervloekte ongeloovigen wilde strijden en dan Radèn Adipati Danoerĕdja en Sech Ngoesman Ali Basah ontbieden. Morgen zou men dan wel voldoende macht hebben om de vervloekten op alle mogelijke wijze te bestrijden. Nu schoot men zeker in krachten te kort en nu te strijden zou zeker groote kortzichtigheid verraden".

(¹) Bedoeld wordt het tijdstip, dat Dipanĕgara het zenden van sterke afdeelingen naar Bagĕlen noodig oordeelde.

(²) Ngangoelan.

(³) Zuid van en grenzende aan Banjoemĕnĕng.

„De Vorst nam het voorstel aan en zond twee Mantridjĕro's af om bevel tot den terugtocht te geven, maar men moest het ongemerkt doen en langs de dorpen trekken".

„Toen de Vorst naar het N.O. terugtrok, kwam hij te Rĕdjasa (¹). De vervloekten, de geloovigen van verre ziende voorttrekken, dachten zij, dat deze hun den pas wilden afsnijden en gingen toen aanstonds naar Sambirata. Toen de Vorst te Rĕdjasa was gekomen, zeide Pang. Ngabèhi tot den Vorst, dat het goed zou zijn, dat Basah Prawira Dirdja met de Bagĕlensche troepen den vijand van uit het Z. aanviel, maar Kjahi Madja was het niet met hem eens, omdat Radèn Prawira Dirdja nu vrij in zijne handelingen en tot eene zelfstandige werkzaamheid (in Bagĕlen) geroepen was. Voor hem zou die last dus zeer bezwarend zijn, maar Radèn Adipati moest men ontbieden. Die had immers niets om handen! De Vorst volgde den raad van Kjahi Madja en liet een gandèh (²) verstrekken om Radèn Adipati en Sech Ngoesman Ali Basah spoedig te ontbieden. Pang. Soemanĕgara en Sĕtjadirdja mocht hij echter niet medenemen. Zij moesten op hunne posten aan den oostelijken Pragaoever blijven".

„De gandèh kwam bij Radèn Adipati en deelde hem den last van den Vorst mede. Radèn Adipati Danoerĕdja en Sech Ngoesman Ali Basah waren hoogst verschrikt, lieten ijlings de krijgsmuziek klinken en vertrokken met hunne keurbenden. Op den Westelijken Pragaoever komende, hielden zij halt om hun gebed te doen. Daarna trokken Radèn Adipati en Sech Ngoesman verder en kwamen te Rĕdjasa bij Kjahi Madja en Pang. Ngabèhi, die hem bij den Vorst brachten. Zij deden dit voorstel: als het aan den Vorst behaagt, stellen wij hem voor morgen het gevecht te Kaligoeboeh (³) te gaan zien. Het is hier te dicht bij de vijanden, ook zijn de geloovigen en ongeloovigen even talrijk. Er zal dus waarschijnlijk hevig gestreden worden en zekerlijk zullen zij hier komen".

„De Vorst gaf gehoor aan het voorstel van Radèn Adipati Danoerĕdja en ging den volgenden morgen naar Kali Goeboeh. Radèn Adipati Danoerĕdja liet de krijgsmuziek klinken. De Boelkia's blaakten van strijdlust".

„Toen Radèn Basah Prawira Dirdja echter hoorde, dat de vervloekten zich in Sambirata genesteld hadden, liet hij ook de krijgsmuziek klinken en gingen de Bagĕlensche aanvoerders n.l. Basah Ngabdoellatrip en Basah Ngabdoel Moehji vol geestdrift op marsch. Toen de drie Basah's met hunne pradjoerits van het N., evenals Radèn Adipati en Sech Ngoesman Ali Basah aangekomen waren, viel Radèn Basah Prawira Dirdja dadelijk aan tegelijk met de twee andere

---

(¹) Ngĕrdjasa, 1 K. M. t. NW. van Kĕdoenggoebak.

(²) Gandèh of Gandèk. Ambtenaar belast met het overbrengen van brieven en boodschappen van den Vorst.

(³) Waarschijnlijk wordt hier bedoeld: Kĕdonggoebak.

Basahs, Toemĕnggoengs, Rangga's en Pandji's, maar de Ngabèhi's met de gewone pradjoerits bleven ten Z. van de drie Basah's te Watès".

„De vervloekten geraakten nu geheel in de war, daar Sambirata van alle zijden omringd was, t.N. door Radèn Adipati en Ngoesman Ali Basah, t.W. door de troepen van Pang. Pakoeningrat, waar Tjakranĕgara en Djajapĕdĕksa zich bij hem voegden".

„Toen de vervloekten nu aangevallen werden, trokken zij zich naar het N.W. terug en werden door Radèn Basah, uit het Zuiden komende, achtervolgd. Vele vervloekten kwamen om. Langs de rivier was een weg waarover zij gaan wilden, maar daar werd hun den pas afgesneden door Pang. Pakoeningrat. Toen de vervloekten te Banjoemĕnĕng kwamen, waren zij zoo vermoeid, dat zij weigerden langer te vechten. Zij gaven dus eerst maar een hevig geweervuur en staakten het kanonvuur niet. Een poos later trokken de vervloekten verder en zoo kwamen zij te Tandjoeng, onder weg steeds aangevallen. De vervloekten lieten de lijken maar hier en daar langs den weg liggen en wilden zich niet langer verdedigen; want te Tandjoeng bevonden zich de 40 Mantridjĕro's".

„De Vorst gelastte Radèn Martanĕgara, Radèn Poetoetlawa en Radèn Gandakoesoema de hunnen in den strijd bij te staan. Zij verlieten den Vorst met hunne ondergeschikten, omdat er zulk een groot aantal vijanden gekomen was. Radèn Adipati en de vier Basahs ziende, dat de Mantridjĕro's hunne plaats (bij den Vorst) verlieten, werden zeer bevreesd. Doch toen de Doellah's, Rangga's en Pandji's zonder zich te ontzien aanvielen, werden de vervloekten geheel verslagen en kregen zeer veel dooden. Op hunne vlucht te Pananggoelan komende, weigerden zij weder te vechten, omdat waarschijnlijk een van de aanvoerders der huzaren getroffen was, want een poos wilden zij niet vechten en zorgden maar voor het lijk van den gesneuvelden aanvoerder, daar toch de vervloekten de lijken der gewone soldaten maar overal lieten liggen, waar zij vielen. Voortdurend niet tegen den vijand bestand, vluchtten de vervloekten weder, terwijl zij al meer dooden kregen, tot dat de avond inviel".

„De geloovigen hielden nu stand, maar hadden nog niets gewonnen daar de vervloekten nog niet uitgeroeid waren, hoewel zij veel geweren en paarden buitmaakten".

„De geloovigen waren allen ongedeerd. Slechts een van hen, met name Mas Pandji Dasamoeka stierf den heldendood in een verwoeden aanval, waarbij zijne lans brak en zijn lijk verbrijzeld werd. Wel hadden vele geloovigen wonden door kogels, die hen getroffen hadden, maar die waren van weinig beteekenis. Sech Mohammed Ngoesman Ali Basah viel door een kanonskogel op een afstand van zijn paard, dat dood bleef liggen, maar door Gods hulp werd Sech Ngoesman niet gewond".

„De Vorst wilde niet naar Sambirata terugkeeren en gaf last om te Pĕngasih weder een verblijf voor hem in te richten. Radèn Adipati ontving bevel om met Ngoesman Ali Basah naar den Oostelijken Pragaoever terug te keeren en den drie Basahs werd gelast weder naar Watĕs te vertrekken en in goede orde naar Bagĕlen te gaan".

„De Vorst bleef zoo lang te Kali Goeboeh tot dat zijn verblijf te Pĕngasih gereed was. Toen dit klaar was verhuisde hij naar Pĕngasih".

A raconter ses maux souvent on les soulage.

Legt men de door Dipanĕgara gegeven voorstelling van den tocht der onzen naar Sambirata naast het verslag, dat door Majoor Bauer daarover werd uitgebracht, dan ziet men de boven aangehaalde woorden van Corneille bevestigd. Bauer zoo goed als Dipanĕgara hebben de gebeurtenissen voorgesteld, niet zooals die gebeurd waren, maar zooals men die gehoopt had, Dipanĕgara doet het voorkomen, als ware de vernieling van zijn hoofdkwartier van geen beteekenis, maar weidt daarentegen in den breede uit over Bauer's terugtocht, terwijl deze, in plaats van ruiterlijk te erkennen, dat die terugtocht vrijwel op een nederlaag geleek, nog durft spreken van het niet slagen zijner poging om den vijand te verjagen.

Zeker! het kan voorkomen, dat beide partijen zich de overwinning toekennen, maar dan is geen beslissing bevochten en kan van overwinning in den engen zin des woords ook geen sprake zijn. Hier echter was voor twijfel geen plaats; er behoefde bovendien geen moeite gedaan te worden, om te ontkennen, dat men haastiger teruggemarcheerd was dan gebeurd zou zijn, als de vijand niet overmachtig, de moeilijkheden minder groot waren geweest. Hoe het ook zij, het is goed er op bedacht te zijn, dat beide partijen de zaken door haar eigen bril plachten te bekijken en niet huiverig waren ze in een zoo schoon mogelijk licht te plaatsen.

Na deze excursie viel er in de maand September niets bijzonders meer voor. Het werd in de omstreken van Gĕdonnong rustiger, waarschijnlijk omdat de Hoofdrebel zijn aandacht omstreeks dit tijdstip weder op het oosten gericht had.

Bauer geloofde de moeilijkste tijden voor Gĕdonnong achter den rug. Er waren ongetwijfeld teekenen, die voor deze meening pleitten. Den 18[en] had Bauer dan ook van Bĕliga een 2 ℔r. met affuit naar Gĕdonnong laten overbrengen, om er het bivak nabij de benteng mede te bewapenen, hopende daardoor „bij gelegenheid van ons vertrek van hier aan onze versterking meer crediet te geven" (¹). Gĕdonnong zou dus eerlang tegen een nieuwe standplaats verwisseld en aan de zorgen eener vaste bezetting toevertrouwd worden.

(¹) Majoor Bauer aan Gen. De Kock. Gĕdonnong, 19 September 1828, N°. 194. (Arch. Gen. Staf).

Ongeveer tien dagen later ontving Bauer een spionnenbericht, dat een vijandelijke macht van 2000 man in en om Djatingarang verzameld was. De Majoor, wien deze tijding sterk overdreven toescheen, begaf zich naar Toeroes, waar hij op een dichtbij gelegen hoogte staande een ruim uitzicht op het omliggend terrein had en o.m. ook de omstreken van Djatingarang kon overzien. Werkelijk was de vijand daar aanwezig, doch naar schatting slechts enkele honderden sterk. Om welke reden ook, Bauer liet den vijand ongemoeid en vernam weinige dagen later, dat de bende op den linkeroever der Praga was overgegaan.

Nog moet vermeld worden, dat in het laatst der maand ook berichten waren ingekomen, dat een weinig talrijke bende muiters zich genesteld had in de vroeger door de onzen vernielde dèsa's Balong en Blandaän (?) en van daaruit strooptochten had ondernomen naar de omliggende dorpen. Den 29^{en} schreef Bauer aan het Hoofdkwartier, dat hij spoedig maatregelen zou nemen, om de onruststokers te verdrijven, en dan tevens aan Tĕgalwĕroe eenige afleiding hoopte te geven. Of aan dit plan uitvoering is gegeven, konden wij niet nagaan; wel deed de Majoor den 2^{en} October een tocht naar Poendak, waarbij de bedoeling voorzat, een vijandelijke bende, die zich nabij den G. Soo ophield en een aanval op Tĕgalwĕroe in den zin, had af te leiden, maar die tocht was het gevolg van latere berichten, welke met de eerst bedoelde niets gemeen hadden.

Gebruik makende van het maanlicht brak de Majoor op genoemden datum 's nachts om twee uur van Gĕdonnong op, om het op bijna een uur afstand gelegen Poendak te overvallen. Het bleek al spoedig, dat het uur van afmarsch, ondanks den korten afstand tot het object, niet te vroeg was gesteld, want de gewone weg was zoo zwaar versperd en met borangs beplant, dat aan doorkomen geen denken was en men voor de noodzakelijkheid stond langs een grooten omweg en door haast ontoegankelijke ravijnen naar het doel op te rukken. Eindelijk, even voor het begon te dagen, bevond zich de colonne nabij den zuidwestelijken dèsarand. Een afdeeling Europeanen en Javanen onder Luit. Van der Tak trok oostwaarts langs, Rietveld wierp zich met een peloton zijner jagers en de daarbij behoorende beschutters in de dèsa. Bauer zelf volgde als reserve met het tweede peloton jagers achter en tusschen de afdeelingen van Rietveld en Van der Tak.

Was de marsch in hooge mate vermoeiend geweest, het succes, dat men bereikte, gaf een ruime vergoeding daarvoor. De muitelingen lieten zeven dooden liggen en bekwamen nog vele gewonden, welk verlies zij niet alleen aan onze wapens, maar ook aan de eigen borangs dankten. Bovendien veroverde Rietveld een vaandel, waarvan de piek in een reuk van heiligheid stond, en werden behalve een gezadeld paard, een bĕndé, een geweer, dertien lansen, elf krissen benevens geweermunitie buitgemaakt. Volgens latere spionnenberichten was de weder

in functie herstelde Toem. Djajapĕdĕksa het gevaar van afgemaakt te worden ontkomen door geheel naakt op handen en voeten naar een bamboestoel te kruipen en zich daarin te verbergen.

Bauer was over het behaalde resultaat zeer tevreden en liet niet na den Opperbevelhebber te melden, dat de Luit. Rietveld zich ook bij deze gelegenheid weder had onderscheiden, evenals zijn collega van de artillerie Kläring, die bovendien, dank zijn vertrouwd zijn met het Javaansch, den Majoor als tolk goede diensten had bewezen.

Slaan wij een terugblik op de gedurende het thans afgehandelde tijdvak, begin Mei tot begin October 1828, in Mataram uitgevoerde krijgsverrichtingen, dan kunnen wij met groote voldoening op de verkregen resultaten wijzen.

In de eerste helft van Mei verrezen bentengs te Bĕliga en te Bantoelkarang, medio Juni een versterking te Kanigara. De volgende maand, Juli, werden Minggir, Mangir, Gĕdonnong en Tĕgalwĕroe bezet, terwijl in Augustus tusschen Gamplong en Tjĕngkawak de posten Plipir en Kalilo werden opgericht. Had men met de vestiging op beide laatstgenoemde punten bereikt, dat het gebied tusschen Praga en Bagawanta, dat dus, waar de Hoofdrebel zich bij voorkeur ophield, aan de noordzijde was afgesloten, door de eerstgenoemde was, in verband met de langs den postweg van Jogja naar Magĕlang reeds bestaande bentengs en met die, welke Kĕdoe tegen invallen uit het zuiden beveiligden, niet alleen een gebied bezet, dat zich door hardnekkigen tegenstand had leeren kennen, maar ook een schrede voorwaarts gedaan naar de rivier, die door Dipanĕgara niet meer mocht worden overschreden.

Elk nieuw bezet punt was ons door den vijand krachtig betwist; nu en dan was diens tegenstand zelfs van dien aard geweest, dat de onzen het te kwaad gekregen en versterking noodig gehad hadden. Maar het verzet placht zwakker te worden, naarmate de versterkingen haar voltooiing naderden, en in het algemeen mag gezegd worden, dat de toestand in de omgeving dier bentengs reeds na een paar maanden na de oprichting daarvan belangrijk in ons voordeel veranderd was. Maar meer dan de bentengs hadden daartoe de tochten bij gedragen, die door de colone-commandanten vaak alleen, niet zelden ook gezamenlijk of in onderling verband, waren ondernomen naar die punten, waar vijandelijke benden zich heetten op te houden.

Niet altijd was het voordeel daarbij aan onze zijde geweest. Het was, zooals wij zagen, meer dan eens gebeurd, dat de muitelingen meester van het terrein bleven, maar dank zij de onvermoeidheid van mannen als Cochius en Sollewijn in het zuiden, Bauer en Ten Have in het noorden, en de niet minder verdienstelijke Ledel in het zoo fanatieke Grogolsche was geen excursie

met twijfelachtigen afloop ongewroken gebleven en was de tegenstand geleidelijk zwakker geworden.

Ook Dipanĕgara's geschiedverhaal over de in deze periode afgespeelde oorlogshandelingen geeft den indruk, dat bij den vijand de hoop eenmaal den strijd tot een gunstig einde te zullen brengen, aan het verflauwen was. Wel krijgt men herhaaldelijk te lezen, dat de „vervloekten" geslagen werden, maar men weet wat daarvan te denken.

Reeds teekenden wij aan, dat de babad gewag maakt van de terugkomst onzer troepen uit Rĕmbang en dat met die terugkomst het overal aanleggen van bentengs weder was voortgezet. Met geen enkel woord wordt in de babad over het doel, dat met dien aanleg beoogd werd, gesproken. Veilig mag echter worden aangenomen, dat dit doel door Dipanĕgara zeer goed begrepen is. Waartoe anders de vaak hevige aanvallen op die versterkingen; aanvallen, welke tocht veel minder succes beloofden dan ondernemingen in het open veld tegen onze troepen!

Doen wij om beiden partijen recht te laten wedervaren thans nog enkele grepen uit Dipanĕgara's historische nalatenschap.

„Te Bĕliga bood Adipati Oerawan met de zijnen hun (de vervloekten) weerstand en te Kanigara weerstond Pang. Soemanĕgara hen met zijne troepen. Zij vochten dag aan dag hevig zonder beslissenden uitslag, doch vroegen nog geen bijstand, daar zij zich nog machtig genoeg gevoelen den vijand het hoofd te bieden".

Eenige dichtmaten lager heet het: „Te Bĕliga en Kanigara werden Kjahi Oerawan en Pang. Soemanĕgara door al te talrijke vijanden in het nauw gebracht. Mas Toem. Mĕrtadiwiria sneuvelde .... Te Kanigara werden de geloovigen op de vlucht gejaagd".

„Nadat de Vorst bericht gekregen had (van ondervonden tegenspoed) vertrok Raden Adipati Danoerĕdja met twee Basah's en hunne pradjoerits om hem in den strijd bij te staan. Bij zijn komst te Pasèhkan (west van Kanigara) was de benting al gereed, doch de vervloekten kwamen niet in het open veld en bleven maar in de benteng ....".

„Raden Adipati (Danoerĕdja) vestigde zich toen te Kodjoeran (zuid van Bĕliga), omdat hij van twee lieden der voorposten bericht kreeg, dat de vervloekten wederom bij groote hoopen in aantocht waren .... Iederen dag werd er gestreden. Als de vervloekten vervolgd werden, vluchtten zij in de benteng, daar zij slechts op hun grof geschut vertrouwden".

„Aan Goesti Basah werd de taak opgelegd om zich tegenover den vijand, die van Jogja kwam, te stellen met Pang. Soemanĕgara en al zijne onderhoorige manschappen".

„Basah Ngoesman stelde zich met Raden Adipati Oerawan tegenover den

vijand, die van Kĕdoe kwam, en hierdoor gelukte het hun te bewerken, dat de vijanden van Jogja niet konden te velde trekken" (sic!)

Die Goesti Basah hier boven genoemd zou het niet lang meer maken. Hij sneuvelde omstreeks begin Augustus, waarschijnlijk in een der gevechten met de 4e mob. col.. De babad wijdt aan zijn dood eenige pagina's in bloemrijke taal. Voor ons is het slechts van belang er aan te herinneren, dat Goesti Basah of, zooals zijn vollen titel luidde, Goesti Iman Ngabdoel Chamid Ali Basah, een kleinzoon van Sultan Sĕpoeh was en Dipanĕgara's lijfwacht commandeerde. In hem verloor Dipanĕgara een zijner kranigste aanvoerders. Evenals Sĕntot en gelijktijdig met dezen door den Hoofdrebel met de door Kĕrtapĕngalasan bekleede waardigheid begiftigd, nadat deze door de onvoldoende verdediging van Plèrĕd daarvan was ontheven, behoorde Goesti Basah tot de weinigen in wie Dipanĕgara ondanks zijn jeugd een onbeperkt vertrouwen stelde. Het is dus alleszins verklaarbaar, dat de laatste door het verlies sterk werd aangegrepen en het stoffelijk overschot van zijn verwant en vertrouweling met bijzonder veel staatsie ter aarde deed bestellen.

Weinige uren voor zijn dood, had Goesti Basah te kennen gegeven, dat het wenschelijk zou zijn, dat zijn vriend Sĕntot hem verving. Dipanĕgara stemde toe en toen de begrafenis van Goesti Basah achter den rug was, werd deze benoemd tot: „opperbevelhebber over al de pradjoerits op Java, met behoud van zijn ouden naam, Doellah Prawiradirdja, doch met toevoeging van Ngabdoel Moestafa, zoodat hij dus zou heeten: Radèn Basah Prawiradirdja Ngabdoel Moestafa".

Van af dat oogenblik zou de jonge held meer dan te voren van zich doen hooren. Het oogenblik was niet verre meer, dat hij zijn tegenstanders zou doen verbazen door een manoeuvre zoo handig en vermetel uitgevoerd, dat zelfs ervaren krijgsoversten zich gelukkig mochten rekenen op zulk een handeling te kunnen wijzen.

Weinige dagen slechts bevond zich Sĕntot in zijn nieuwe functie, of hij kreeg, het was in het begin van September, gelegenheid te toonen wat hij waard was. Ter versterking opgerukt naar den oostelijken Pragaoever waar Danoerĕdja, volgens de babad, het bevel voerde, moet het vooral aan zijn stoutmoedig optreden worden toegeschreven, dat Sollewijn den 5en September met de kous op den kop van zijn tocht naar Sila kon terugkeeren. Enkele weken later was hij de persoon, die, toen anderen daarvoor waren teruggedeinsd, in Banjoemas en Bagĕlen een reeds verloren gewaande zaak durfde aan te pakken. Dat die stoutmoedige onderneming met bijzonder succes werd bekroond, zeiden wij reeds met een half woord. Een volgend hoofdstuk om Sĕntot's merkwaardig optreden in het licht te plaatsen.

HOOFDSTUK VII.

PADJANG EN DE OOSTELIJKE MANTJANEGARASCHE LANDEN GEDURENDE HET VIERDE OORLOGSJAAR. DENKBEELDEN OVER DE VERDEELING VAN HET JOGJASCHE RIJK. WANGEDRAG VAN DEN SOESOEHOENAN VAN SOLO. NOGMAALS DE QUAESTIE DER LANDVERHURING.

PADJANG.

In het laatste hoofdstuk van het 3e Deel werd opgemerkt, dat de Overste Le Bron de Vexela zich in het eind van Februari gunstig over den toestand in het Padjangsche uitliet, terwijl tevens beknopt werd aangegeven op welke wijze men dit gewest tegen invallen uit het westen hoopte te beschermen.

Wij zullen thans meer uitvoering de verrichtingen op militair gebied bespreken en daarbij gelegenheid vinden, om aan te toonen, dat de handelingen van den leider des opstands er opgericht waren, het tooneel van den krijg naar het oosten uit te breiden. Geen middel liet Dipanĕgara onbeproefd, om in het Padjangsche nieuw voedsel aan de oorlogsvlam te geven; aan een voortdurende bedreiging met het doorbreken onzer afsluitende linie, Bantoel — Jogja — Kalidjĕngking, paarde; hij het aanstoken van onlusten in het tot het Jogjasche rijk behoorende district Soekawati, ten einde zich daar bij voorbaat van een machtigen aanhang te verzekeren.

Van onze zijde werd alles gedaan, om des Hoofdrebels plannen te verijdelen, zoo door het voltooien der afsluitende postenketen, als door bijzondere waakzaamheid der betrokken officieren en ambtenaren. Het was dan ook met het oogmerk een inval in het Padjangsche van 1500 à 2000 muitelingen te voorkomen, dat de Kol. Cochius in de richting van Sĕmèn, medio April, een gecombineerde beweging uitvoerde, terwijl omstreeks denzelfden tijd door den Opperbevelhebber aan de bentengcommandanten opgedragen werd, zich zorgvuldig op de hoogte te stellen van de bewegingen des vijands, opdat diens voornemen, om over den grooten weg Jogja—Magĕlang naar de zuidelijke hellingen van den Mĕrapi door te dringen, tijdig kon worden belet.

Gaan we thans na, of het dezen hoofdofficier even goed gelukte, de muitelingen buiten zijn district te houden, als Cochius en Ledel, ieder in hun gebied, er in waren geslaagd, de sfeer van 's vijands werkzaamheid te beperken.

Ondanks de waakzaamheid der colonne- en der benteng-commandanten in Mataram en Padjang, had men niet kunnen voorkomen, dat in het noorden van laatstgenoemd gewest zich langzamerhand een aanzienlijke bende opstandelingen had verzameld. In den ochtend van den 29[en] April kreeg de Overste Le Bron in zijn hoofdkwartier te Prambanan bericht, dat deze bende tot op een paar paal afstand van de plaats was opgerukt en zich nabij de dèsa Koewarahan ophield met het voornemen, om van daar naar het dèsa-complex Tĕwoedi, ten zuiden van den weg Jogja—Solo, te trekken, ten einde dit tot opstand te bewegen. Onmiddellijk begaf zich de Overste aan het hoofd der 3e mob. col. naar het aangegeven punt. Den vijand daar niet meer aantreffende, marcheerde hij naar de dèsa's Djolangan en Brambangan, waarheen de muitelingen heetten te zijn teruggetrokken. Nabij Brambangan gekomen, merkte men op, dat uit Djolangan tal van voorname hoofden in westelijke richting de vlucht namen. Le Bron deed die vluchtelingen door een afdeeling Amboneezen en djajèng-sĕkars onder de Luit[s]. Eisenlöffel en Moreau vervolgen, terwijl hij met de rest zijner macht zoo snel mogelijk door de dèsa Kĕdjambon trok, om zoodoende de noordelijk daarvan gelegen dèsa Kĕdjiwan, te naderen. Te bestemder plaatse gekomen, vond de Overste den vijand, ongeveer 1000 man, in drie colonnes geschaard. Standhouden scheen echter niet in der muitelingen bedoeling te liggen, want toen de djajèng-sĕkars en de Amboneezen ten aanval oprukten, weken zij over Kĕdjiwan naar het ongeveer 4 paal meer N.W. gelegen Bĕdojo terug. Hier ontwaarde Le Bron een vierde vijandelijke colonne, welke sterker dan de drie andere, deze opnam. Tevergeefs poogde de Overste den vijand te verleiden, uit zijn stelling te voorschijn te treden, door een twintigtal Amboneezen, onder den 2[en] Luit. Moreau, voorwaarts te zenden en op de muitelingen te doen vuren. Nadat dit troepje ruim drie kwartier in vuurgevecht was gewikkeld, zonder dat de muitelingen hun stelling verlaten hadden, besloot Le Bron ten laatste tot den aanval over te gaan. Een deel der Mangkoenĕgarasche infanterie, een detachement Amboneezen onder den 1[en] Luit. Eisenlöffel en de djajèng-sĕkars werden tegen 's vijands beide vleugels in beweging gesteld. De aanval werd echter niet afgewacht; de vijand nam overhaast de vlucht en verdween zóó snel, dat het slechts aan de behendigheid der ruiterij, welke door de Amboneezen gevolgd werd, te danken was, dat een zestal Bulkia's, zoomede eenige wapens in de handen der onzen vielen. Om 5 uur nam Le Bron den terugtocht naar Prambanan aan, waar hij eerst te half negen zonder door den vijand gemoeid te zijn geworden aankwam.

Het resultaat dezer excursie was vrij onbeteekenend, want had men den vijand al teruggedreven, geslagen was hij niet. Om hem met meer vrucht te bestrijden, moest men in staat zijn, elke verzameling van muitelingen in de verontruste streek te beletten; een versterking, welke tot steunpunt van de vereischte bewegingen kon dienen, behoorde dus te worden opgericht. Daarom besloot de Overste Le Bron nabij Brongan, ongeveer 3 paal ten W. van Kĕdjiwan, een benteng te doen bouwen en de beweging derwaarts tevens te benutten, om den vijand op te zoeken. Drie colonnes rukten in den ochtend van den 3en Mei naar Kĕdjiwan op en zouden zich ten westen van dat punt vereenigen. Elk dier colonnes was samengesteld uit een deel der 3e mob. col. en uit hulptroepen. De eerste, waarbij 100 geweren van Aria Mataram, marcheerde met het aanbreken van den dag naar Kĕdjiwan, nam ten westen van die dèsa stelling en wachtte daar de beide andere in. De tweede, onder den Overste zelf, bestond uit dat deel der 3e mob. col., dat bestemd was, om de werkzaamheden aan de benteng te beschermen; het was versterkt met 200 man van Mangkoenĕgara en een peloton huzaren. Deze troepenmacht marcheerde 's ochtends om half zes af en begaf zich via Kĕdjambon en Djolangan naar Kĕdjiwan. De derde colonne eindelijk, gevormd uit djajèng-sĕkars, 100 infanteristen, 150 man van de barisan van Mangkoenĕgara en dat deel der 3e mob. col., hetwelk voortaan het garnizoen van Prambanan zou uitmaken en voor de beveiliging van het kampement aldaar als ook ter observeering van het Zuidergebergte gebruikt zou worden, vertrok reeds 's nachts om drie uur en marcheerde over Pasarpĕté naar de aangegeven plaats. Deze werd door alle drie colonnes bereikt, zonder dat men eenige ontmoeting met den vijand had gehad. Nauwelijks was de vereenigde macht echter naar het westen op marsch gegaan, of men ontwaarde den vijand, die ongeveer 1500 man sterk, zich in verscheidene groote troepen had verdeeld en de onzen in hun stellingen afwachtte.

Het eerst kwam de colonne, waarbij Aria Mataram zich met zijn barisan bevond, met den vijand in gevecht. Aangezien deze colonne zelfstandig marcheerde en de muitelingen blijkbaar de aanwezigheid der beide andere niet opgemerkt hadden, meenden zij haar te kunnen overweldigen. De onzen vielen echter zoo onstuimig aan, dat nog vóór de twee andere colonnes zich in den strijd konden mengen, de vlucht des vijand reeds algemeen was. Aria Mataram had bij deze gelegenheid, ondanks het hevige vuur, geen oogenblik zijn pajoeng doen sluiten en verwierf zich door zijn onverschrokken optreden de tevredenheid van den Overste. Maar boven allen prees deze den inl. 1en Luit. Sata, die voor zijn moedig gedrag reeds meer dan eens tot bevordering was voorgedragen en ook thans weder daarvoor warm bij den Opperbevelhebber werd aanbevolen.

Gedurende den nacht werden de bivakkeerende troepen niet verontrust. Evenmin was dit het geval den dag daarop, welke door Le Bron werd gebruikt om, vergezeld van den 1en Luit. Ingr. Ondaatje en gedekt door een afdeeling cavalerie, een emplacement voor een benteng te zoeken. Dit werd nabij de dèsa Brongan gevonden en reeds den volgenden dag bezet. In alle stilte rukte de Overste in den vroegen ochtend naar het nieuwe bivak op, waarna al dadelijk werd overgegaan tot het in positie brengen van het geschut. Vooral de plaatsing van den met veel moeite aangevoerden 12 ℔r. kostte groote inspanning. 's Avonds was echter al het werk reeds gedaan en was men gereed elken aanval af te wijzen.

Den muitelingen was onze bedrijvigheid geheel ontgaan; zij dachten, dat de col. zelve met achterlating van een detachement in het oude bivak — van het nieuwe was hun niets bekend — reeds afgetrokken was en meenden nu de kans schoon, de onzen te verdrijven. Groot was daarom hun verrassing, toen zij in hun opmarsch plotseling door een hevig kartetsvuur werden gestoord. Er ontstond een groote verwarring, die op een haastige vlucht uitliep.

De bevolking der nieuw bezette streek was met de komst der onzen blijkbaar zeer ingenomen. Zoo leverde zij iemand uit, die beproefd had haar tot aansluiting bij de partij van verzet te bewegen, en beijverde zij zich, nog twee dergelijke lieden te arresteeren. De medewerking was dus boven verwachting. Le Bron schreef haar toe aan een door hem uitgevaardigde proclamatie, welker uitwerking hij „Salutair" (¹) noemde.

In hetzelfde rapport vermeldde de Overste de maatregelen door hem getroffen, om de posten in Oost-Padjang voldoende te bezetten. Zoo was het garnizoen van Dĕlanggoe verminderd, om dat van Tĕlagapinian te versterken, daar gebleken was, dat de commandant van Solo zelfs geen convalescente infanteristen kon missen, om in de behoefte der posten te voorzien. Dat men met zulke lapmiddelen kon volstaan, bewees wel, het werd reeds in het laatste hoofdstuk van het derde deel opgemerkt, dat men de veiligheid in deze streken voldoende verzekerd achtte.

Met de werkzaamheden aan de in aanbouw zijnde versterking werd ijverig voortgegaan, tot ergenis van den vijand, die ook hier de bewering, dat het opwerpen van bentengs tot verhooging zijner activiteit prikkelde, waar maakte, door in den namiddag van den 9en van verschillende richtingen op de positie aan te rukken. Vooral onze linkervleugel moest het ontgelden en wel in die mate, dat de 1e Luit. der artie. Hojel, die bij afwezigheid van den Overste de troepen te Brongan commandeerde, het noodig oordeelde, een peloton huzaren

(¹) Le Bron aan De Kock. Brongan, 6 Mei 1828. (Arch. Gen. Staf).

en een peloton Amboneezen naar de dèsa te zenden, waartegen de linkervleugel was aangeleund. De huzaren omtrokken die dèsa, wierpen zich door Luit. Lahure aangevoerd op den grootsten troep muitelingen, sloegen dezen met groot verlies terug en maakten twee sultansvaandels buit. Inmiddels hadden zich de Amboneezen, weldra ook de Soemĕnĕppers, onder den bekenden inl. Luit. Sata, in den strijd gemengd, waardoor deze al spoedig met de totale verspreiding en vlucht des vijand eindigde.

De rechtervleugel was door de muitelingen, hoewel daar in geringer aantal aanwezig, eveneens aangevallen. De tijdige hulp door den Luit. Biddaert met een peloton infanterie en een 2 ℔r. verleend, had den vijand ook daar doen wijken, zoodat de bende, welke de onzen in front bezig hield, het maar geraden achtte van een doorgezetten aanval af te zien. De strijd was als bij schier al dergelijke gelegenheden in ons voordeel beslist, dank zij de juiste dispositiën door Hojel genomen. Een woord van hulde aan de hulptroepen van Aria Mataram, door dezen en diens zoon aangevoerd en door den Luit. Ondaatje geleid, is hier niet misplaatst; opnieuw was bewezen, dat bij oordeelkundige leiding de Javaan zeer wel voor den strijd bruikbaar is.

Hoewel de troepen te Brongan sedert den 9en niet meer verontrust waren geworden, meende de Overste Le Bron toch tot het maken van een excursie naar Bĕdojo te moeten overgaan, omdat zich in de dèsa's Grogolan, Pakĕm en Sĕmpoe nog een aanzienlijke macht muitelingen ophield. Opdat de vijand een gevoelig verlies kon worden toegebracht, kwam Le Bron met den Kol. Cochius overeen, gezamenlijk den 16en tegen Bĕdojo te ageeren. Toen evenwel de toestand om Bantoelkarang den Kol. noodzaakte, voorloopig van medewerking met de 3e mob. col. af te zien, besloot Le Bron er op den genoemden datum alleen op uit te gaan, daar hij uitstel minder gewenscht achtte en de voorbereidende maatregelen voor de expeditie toch reeds genomen waren. Zoo marcheerde hij den 15en van Prambanan af, in het kampement niet meer manschappen achterlatende dan voor de beveiliging daarvan strikt noodig waren. 's Avonds van genoemden dag bereikte hij Brongan om dit den volgenden ochtend in alle vroegte te verlaten, na zijn colonne met het grootste gedeelte der daar gelegerde troepen te hebben versterkt. Oprukkend in de richting van Grogolan en Pakĕm, werd de colonne niet in het minst bemoeilijkt. Nadat bij laatstgenoemde dèsa eenige terugtrekkende troepjes muitelingen opgemerkt waren, zag men deze volgende voor de dèsa Tilian (?) een in drie colonnes verdeelde macht van 800 à 1000 man, welke zich op de nadering der onzen onmiddellijk ten aanval in beweging stelde, blijkbaar met de bedoeling gebruik te maken van den min gunstigen toestand, waarin Le Bron's troepen zich op dat oogenblik bevonden. Die troepen toch marcheerden over een

galangan (¹) en vormden dus een zeer diepe en smalle colonne, welke eenigen tijd zou behoeven, om zich voor den strijd te ontwikkelen. De Overste liet daarom het hoofd der colonne halt houden en de afdeelingen opsluiten, waarna hij den 1en Luit. Adjt. Roeps en den 2en Luit. Lelieveld met een peloton Soeměněppers den vijand, die reeds tot op pistoolschotsafstand genaderd was, tegemoet zond. Toen nu de muitelingen voor Roeps' aanval eenigszins terugweken, liet Le Bron den stormpas slaan en viel hij hen met zijn geheele macht aan. De vijand sloeg op de vlucht in de richting van Kěmbangaroem en werd door de onzen vervolgd, echter niet lang, omdat de muitelingen bij hun terugtocht de paden met ijzeren randjoes, waarvan zij blijkbaar een ruimen voorraad hadden medegevoerd, beplantten en de vervolging daardoor zeer wisten te bemoeilijken.

Het krachtig optreden bij den aanvang van het gevecht had der colonne veel last bespaard. Een aanzienlijke macht in het wit gekleede muitelingen, welke zich bij de overigen had willen aansluiten, was dank zij 's Oversten besluitvaardigheid, niet in de gelegenheid gekomen haar voornemen uit te voeren en had geen deel aan het gevecht kunnen nemen, wijl het gros toen reeds aan het wijken was. Met onbeduidend verlies, slechts één man van Mangkoeněgara's infanterie was gewond, keerde de Overste naar Brongan terug in de overtuiging, dat de vijand, wiens verlies vrij beduidend was, voorloopig Bědojo met rust zou laten. Dat op zijn terugmarsch verscheidene hoofden hunne onderwerping kwamen aanbieden, versterkte hem in deze meening.

Le Bron's verwachting werd niet teleurgesteld, het bleef in het Padjangsche rustig, zoodat hij ongestoord zijn aandacht kon wijden aan de uitvoering der maatregelen, welke in het kader van het bentengstelsel door den Opperbevelhebber werden noodig geoordeeld. Zoo begaf hij zich met de 3e mob. col. den 11en Juni naar Karongan, om daar een versterking op te werpen, welke in verband met die door Cochius omstreeks dat tijdstip aangelegd (Bantoelkarang, Kanigara, Mangir en Mělati), dienen moest, om den toegang tot het noordelijk gedeelte van het Zuidergebergte afsluiten. De plaats der benteng was daartoe reeds gekozen, nl. aan den weg naar Patjitan, niet ver van de kali Opak en op ongeveer 6 paal ten oosten van Pasargědé.

Aanvankelijk toonde zich de bevolking der pas bezette streek weinig op haar gemak en namen de aanzienlijken de wijk naar het gebergte. Gerustgesteld door een der hoofden, wien de Overste vertrouwen had weten in te boezemen, keerden velen echter weldra in de dèsa's terug en boden 13 běkěls hun onderwerping aan, terwijl blijken van goede gezindheid werden gegeven door ongevraagd hulp te verleenen bij de werkzaamheden aan het bivak.

(¹) Galangans zijn de dijkjes in de rijstvelden.

De rust, waarin het Padjangsche bleef verkeeren, bewees wel, dat men werkelijk op den goeden weg en de invloed der muitelingen op geen betere wijze te keeren was. De bevolking zelve leerde haar belang inzien, begreep dat het beter was onder onze vlag bescherming te zoeken dan à la merci der muitelingen te zijn overleverd. Zoo verrees op haar verzoek een benteng te Kĕdjambon (Juni), welke door haar zelve zou worden bezet, zoodra de inl. Luit. Sata, die de werkzaamheden daar leidde, het werk had opgeleverd.

Dat deze steun aan de goedgezinde bevolking niet overbodig was, blijkt daaruit, dat zich den 8[en] Juli tusschen dezen in aanbouw zijnden post en Kĕdjiwan een weinig talrijke bende vertoonde. Zij werd door den Luit. Sata met 40 man van Pang. Aria Mataram in de richting van Pidjènan verdreven en daar door den postcomd[t]., Kapt. Van Steenbergen, met kartetsvuur verwelkomd.

Ongeveer twee weken later, den 20[en] Juli, verliet de Overste Le Bron met een deel zijner troepen Prambanan, ten einde in de nabijheid van Kĕmbangaroem een geschikt emplacement voor een versterking te zoeken. Nog immer hadden zich kleine benden aan den voet van den Mĕrapi opgehouden en om dezen het verblijf aldaar onmogelijk te maken, had Gen. De Kock het raadzaam geoordeeld, in de buurt van Kĕmbangaroem een sterkte op te werpen. De opmarsch naar het object werd verontrust door een 300 tal muitelingen, welke echter zonder veel moeite uiteengejaagd werden.

Niet ver van de dèsa Pĕlĕm vond de Overste een punt, dat hem het meest geschikt voorkwam, om er een versterking te bouwen. Reeds den 24[en] werd daarmede een aanvang gemaakt. Ook hier lieten zich de gunstige gevolgen niet wachten: tal van hoofden en priesters kwamen zich aanmelden, terwijl de muitelingen de streek ontruimden. Mocht dit verdwijnen reeds een betrouwbaar bewijs zijn, dat de vijand op den steun der bevolking niet meer mocht rekenen, het overvallen en afmaken van den vijandelijken Toem. Wirianĕgara door een ons gezinden Patih was wel geschikt, om elken twijfel ten aanzien der gevoelens van het volk weg te nemen.

Op politiek gebied hadden in het hier behandelde tijdvak eenige voorvallen plaats, die, hoewel niet ernstig in hunne gevolgen, toch alleszins de vermelding waardig zijn. Zij leeren toch, dat onderworpen streken nog zeer lang toezicht vereischen, omdat naast de goedgezinde bevolking veelal kwaadwillige elementen gevonden worden bij wie de vijand in zijn pogingen, om het verloren gebied te herwinnen, een maar al te gereeden steun pleegt te vinden. Het gebeurde in Soekawati in Maart 1828 en ook Madja's schier onafgebroken verlangen om in Padjang terug te keeren zijn daarvoor de bewijzen. En, zooals men zoo dikwijls heeft kunnen waarnemen, bij deze enkele uitingen van smeulend verzet

bleef het niet. Zoo werd in de nabijheid van Solo in April een samenzwering ontdekt, die niet minder ten doel had dan de uitmoording van het fort ter hoofdplaats. De Bataviasche Courant van 6 Juni 1828 bevatte daaromtrent het volgende: „De nadere berichten, die wij beloofd hebben aan onze lezers mede te deelen (in het nummer van den 1en Mei), omtrent eenige onrustige bewegingen, die in het Solosche in den laatsten tijd hebben plaats gehad, maar die door de waakzaamheid van den Resident Nahuijs en der Europeesche en Inlandsche ambtenaren in tijd ontdekt en gestuit zijn, komen hoofdzakelijk hierop neder".

„Een zekere Toem. Wongsodipoero, (die, ten tijde van Z. H. den Soesoehoenan Bagoes, een man van aanzien en veel invloed was), kwalijk gezind zijnde jegens het Gouvernement, had in de maand April jl. besloten, om, met behulp van een zijner zonen, Mas Ronggo Warsito, eenen aanval op het fort te Solo te ondernemen, en had daartoe bereids door middel zijner uitgebreide familie en met inachtneming der grootste geheimhouding eene aanzienlijke hoeveelheid krijgsbehoeften bijeen gebracht".

„Aangezet door Dipo Negoro en Kjahi Modjo, hadden de aanleggers van dit komplot het voornemen om tegelijkertijd, dat door Warsito de aanval op het fort gemaakt zoude worden, tevens ook in het Padjangsche te vallen en de bevolking dier streken in opstand te brengen. Hoe geheimzinnig dit boosaardig opzet ook gevoerd werd, ontsnapte het aan de waakzaamheid der autoriteiten niet".

„Sterk in zich zelve werden door den resident voornoemd met de meeste bedaardheid en het grootste overleg alle gangen der kwaadwilligen nagegaan en al hunne slechte bedoelingen verijdeld. Op het oogenblik, dat zij zich het zekerst waanden, werden Warsito en zijne voornaamste medestanders opgevat en in verzekerde bewaring gesteld en zullen voorzeker hunne rechtmatige straffen niet ontgaan. In de opsporing en verijdeling dezer samenzwering, die de nadeeligste gevolgen had kunnen hebben, heeft de resident veel hulp genoten van den secretaris der residentie, den heer Dedel, den Kapt. Adjt. Stavers en den translateur Winter, alsmede van eenige voorname inlandsche hoofden aan welke door hem de welverdiende lof wordt toegekend".

Vonden wij in de officieele bescheiden omtrent den tegen het fort van Solo beraamden aanslag niets, gelukkiger waren wij wat betreft een nieuwe samenwering in Soekawati, waaromtrent ons een vrij uitgebreide correspondentie ten dienste stond.

In de eerste dagen van April lichtte de Arabier Achmad Hansari, dezelfde, die met vrucht met zendingen naar Bagĕlen werd belast, den Kapt. Adjt. De Stuers vertrouwelijk in omtrent een onrustige beweging, welke in Soekawati

op touw was gezet met de bedoeling, den aanhang van Dipanĕgara in dit district te versterken. De Resident van Solo werd onmiddellijk met de zaak bekend gemaakt en hem de grootst mogelijke voorzichtigheid bij haar behandeling aanbevolen, opdat de maatregelen, waardoor men het kwaad in zijn geboorte hoopte te smoren, niet zouden falen. Daartoe behoorde het uitzenden van spionnen, ten einde zich een juist begrip te kunnen vormen van den aard en den omvang der beraamde samenzwering. Met dit doel zond de heer Dezentjé den 15en Mei de Dĕmangs Soera Patih en Sowidjaja van Ampèl naar Soekawati. Bij de keuze dezer zendelingen was met beleid te werk gegaan. Sowidjaja toch was de vader van den Dĕmang van de dèsa Pilang-Lor, die met zijn ambtgenoot van Pilang-Kidoel oneenigheid had over de verdeeling van een aantal karbouwen. Men had zich aldus de medewerking verschaft van iemand, die in het Soekawatische relaties had, bovendien, uit hoofde van het bovenbedoelde geschil, den hoofdaanlegger van den opstand niet gezind was, en daarbij geacht kon worden met de toestanden in het district bekend te zijn.

Den 16en keerden de zendelingen terug en konden berichten, dat zij ten huize van den bĕkĕl te Pilang-Kidoel hadden vertoefd en dat deze hun had medegedeeld, dat zijn broeder tien dagen te voren naar Jogja was vertrokken, om den Mas Bey Rĕdjalĕksana, die als leider van den beraamden opstand zou optreden, te halen. Als hoofden van de beweging waren hun verschillende personen genoemd, die als min of meer invloedrijk bekend stonden. Verder deelden zij mede, dat reeds tal van lieden voor de zaak gewonnen waren en men slechts op de terugkomst van Rĕdjalĕksana wachtte, om de vijandelijkheden te openen. De betrokkenen behoorden allen tot het district Sérang en stonden bij den Regent van dat gewest uithoofde van hun invloed en rijkdom in hoog aanzien. Vooral een hunner, Djagajoeda, scheen over ruime middelen te kunnen beschikken en had dan ook op zich genomen, de opstandelingen te onderhouden.

Ook de heer Stavers zond spionnen uit, die zich eveneens naar de dèsa Pilang begaven en zich in de woning van den bovengenoemden bĕkĕl aanmeldden juist op het oogenblik, dat diens familie daar verzameld was, om te beraadslagen over de reis van een der hunnen naar een dèsa, werwaarts een lastbrief van den Hoofdmuiteling Dipanĕgara moest worden overgebracht. Die brief, gericht aan den Pang. Natapradja en aan den Raden Mas Papak, hield, naar de bĕkĕl beweerde, het bevel in, om onder het volk wapens uit te reiken, opdat Dipanĕgara, die voornemens was in Soekawati te vallen, al dadelijk op een machtigen aanhang kon rekenen.

De zendelingen, die uit dit gesprek wel hadden begrepen, dat het vermoeden van den heer Stavers, hun lastgever, als zou een oproerige beweging in Soekawati

zijn voorbereid, op goede gronden berustte, oordeelden het nu raadzaam zoo mogelijk nog meer op te vangen en hielden zich alsof zij niet ongenegen waren, de zaak der opstandelingen te omhelzen, voorgevende, dat zij in Jogja toch niet het aanzien genoten, waarop zij recht meenden te hebben. De běkěl stelde vertrouwen in hun belofte van aanhankelijkheid en vaardigde een hunner naar een elders wonenden eedgenoot af, van wien vernomen werd, dat de bevolking voldoende voorbereid was en sterk naar Dipaněgara's komst verlangde. De uitnoodiging om huiswaarts te keeren, ten einde zijn familieleden tot verzet tegen het Gouvernement over te halen, nam de spion gereedelijk aan, om zoodoende zonder argwaan op te wekken tot Stavers terug te kunnen keeren en dezen zijn ervaringen mede te deelen.

De heer Nahuijs maakte uit de berichten van Stavers en Dezentjé de gevolgtrekking, dat de toestand in Soekawati zorgwekkend was en het daar elken dag tot een uitbarsting kon komen. Onder toezending der door beide heeren ingediende verslagen, stelde hij den Opperbevelhebber voor, een colonne te Masaran te legeren, ten einde het Soekawatische te observeeren, en bood hij tevens aan daartoe een barisan te formeeren. Zelf wilde hij 's anderen daags naar Ampèl gaan, om daar met den heer Dezentjé de verder te nemen maatregelen te bespreken (¹).

Gen. De Kock keurde de maatregelen goed, maar wenschte niet tot het zenden van versterking uit andere oorden overgaan, vooral niet „daar ik zonder punten van het meeste aanbelang te ontblooten geen colonnes tot het bedoelde einde kan afzonderen". De commandant van Sérang, de Kapt. Rubay, werd mede in dezen zin aangeschreven en kreeg last, in overleg met den heer Dezentjé te handelen.

Het resultaat van Nahuys' bezoek aan Dezentjé te Ampèl was, dat beiden zich naar Solo begaven en daar in overleg traden met den Rijksbestierder. Besloten werd een poging te doen, om de vijf hoofdpersonen van den beraamden opstand, Tambangjoeda, Djagajoeda, Singawědana, Kěrtasarie en Ongo Wanga, op te lichten, waartoe vijf vertrouwde hoofden met een barisan, uit volk van den Rijksbestierder samengesteld, en met een even sterke afdeeling van Dezentjé naar Soekawati optrokken. De onderneming door Dezentjé geleid slaagde volkomen. Zonder de minste opschudding te veroorzaken, werden de leiders dezer samenzwering gedurende den nacht overvallen en gevangengenomen.

Alleen Tambangjoeda dankte aan zijn afwezigheid zijn vrijheid en zou, volgens Nahuys, wel zijn heil zoeken bij de muitelingen. Zijn vrouw was den dans echter niet ontsprongen en werd met de bovenbedoelde hoofden nog denzelfden dag naar Solo opgezonden.

(¹) Nahuijs aan De Kock. Solo, 17 Mei 1828. (Arch. Gen. Staf).

Nahuys, de Kolonel-titulair, was niet weinig trotsch op de geslaagde excursie, welke door hem ontworpen zulke goede resultaten had opgeleverd. „Ik moet het grootelijks dank weten aan de stiptheid en voorzichtigheid, waarmede mijne bevelen zijn ten uitvoer gebracht ...... enz.", zoo schreef hij aan Gen. De Kock, opdat het dezen toch vooral niet zou ontgaan, dat, al had Dezentjé de onderneming geleid, hij, Nahuys, daarvan de ontwerper was. De zaak was in al haar eenvoud echter moeilijker uit te voeren dan te beramen, vooral daar in stede van goed geoefende troepen slechts gewapende dèsalieden voor die uitvoering waren gebezigd. De billijkheid zou dan ook beter gediend zijn geweest, als de heer Nahuys zichzelf wat minder en Dezentjé wat meer op den voorgrond had geplaatst. Aan ijdelheid mangelde het den bekwamen ambtenaar niet, en deze minder goede eigenschap trad vooral dan te voorschijn, als hij het aan zijn titulairen rang meende verplicht te zijn, een proefje zijner kundigheden op militair gebied ten beste te geven.

Hoe het ook zij, het doel was bereikt en met geringe kosten. Slechts *f* 276 werden door Nahuys ter afschrijving uit zijn kas voorgedragen, als zijnde die som besteed tot onderhoud en belooning der lieden, die tot het ontdekken en verijdelen van de samenzwering hadden medegewerkt.

De rust in Soekawati was hiermede hersteld. Nogmaals dreigde zij, ongeveer een maand later, verstoord te worden, maar Nahuys' krachtig opgetreden voorkwam ook toen een uitbarsting.

De zaak, waarop wij hier doelen, droeg zich als volgt toe.

In den ochtend van den 26en Juli werd op ongeveer 5 paal afstand van Sérang een Arabier, Assinan genaamd, die in juweelen, sarongs, enz. handelde, door een bende kètjoe's overvallen en van zijn goederen beroofd. De Commandant van Sérang, de Kapt. Rubay, die een voorloopig onderzoek instelde, kwam tot de overtuiging, dat de roovers tot het wachtvolk van den Regent van Sérang behoorden. Hij vermoedde zelfs, dat de broeder van dien ambtenaar de bende had aangevoerd en ook de Regent zelf aan het gebeurde niet vreemd was. Voldoende aanwijzigingen tegen dit hoofd hebbende verzameld, verzekerde Rubay zich van diens persoon en deed den Resident van Solo, Nahuys, verslag van zijn verrichtingen, dezen als zijn vermoeden te kennen gevende, dat de rust in Soekawati werd bedreigd.

Nahuys, indachtig aan het p r é v o i r c'e s t p r é v e n i r, nam onverwijld krachtige maatregelen. Reeds lang stond de Toem. Regent bij hem onder verdenking niet dien ijver voor de zaak van het Gouvt. te bezitten als van hem verwacht mocht worden, en hij nam zich daarom voor om, zoo een onderzoek de vermoedens van den Kapt. Rubay mocht bevestigen, den Regent uit zijn ambt te ontslaan en hem te vervangen door een meer betrouwbaar man, aan

wien de belangen van het Gouv[t]. met meer waarborg voor de rust en veiligheid in het betrokken district konden worden opgedragen. Hij zond daarom den Gewest. Secretaris, Dedel, naar Sérang, deed hem vergezellen door Dezentjé met een barisan van 60 geweerdragenden en 25 cavaleristen en liet den Jogjaschen Radèn Ingébei Soerakĕsoema den tocht medemaken met de bedoeling dit hoofd het regentschap toe te vertrouwen, als de afzetting van den besturenden Regent noodig bleek. Reeds den 26[en] Augustus rapporteerde Dedel, dat hij den Radèn Ingébei Soerakĕsoema daags te voren onder den naam van Soemadilaga tot Toem. van Sérang had aangesteld en dat diens aanstelling op plechtige wijze aan een twintigtal inlandsche hoofden en het daartoe onder de wapens gekomen garnizoen was bekend gemaakt. 's Avonds van dien dag had Dedel aan den nieuwbenoemden Regent de pijagam (¹) uitgereikt.

Het was hem bij die plechtigheid gebleken, dat zoowel de nieuwe titularis, als de hoofden, die thans onder zijn bevelen waren gekomen, met de benoeming zeer waren ingenomen. Dedel schreef dit toe aan het groote verschil in karakter tusschen den ouden en den nieuwen Regent. Stond deze bekend als een minzaam man, die gewoon was zijn minderen op heusche wijze te behandelen, gene had zich door zijn trotsch en verwaten optreden onbemind, zoo niet gehaat gemaakt. Bovendien, Soemadilaga was in Soekawati geen onbekende en telde onder de voornaamste hoofden in dit district vrienden. Drie dagen nadat Dedel zijn eerste rapport verzonden had, bracht hij een uitgebreid verslag uit omtrent zijn handelingen in Sérang en Soekawati. Daar dit verslag zeer lijvig en het o.i. niet noodig is het in extenso over te nemen, kunnen wij volstaan met daaraan datgene te ontleenen, wat tot juist begrip van de zaken moet geweten worden.

Dedel was van Sérang met den nieuw benoemden Regent naar de dèsa Pilang gegaan in de hoop daar meer te zullen vernemen omtrent de personen, die zich tot het plegen van de aanranding op den Arabier hadden geleend. Zijn verwachtingen hadden zich bevestigd, want al spoedig waren de schuldigen gearresteerd en tot bekentenis gebracht. Zij zeiden gehandeld te hebben op last van zekeren Wiriadikrama, iemand, die doorging voor den neef van den afgezetten Regent, Wiriadilaga, in de regentswoning verblijf hield en door zijn oom vaak gebruik werd, om aan de hoofden zijn bevelen bekend te maken. Volgens de verklaringen van de gearresteerden, had die Wiriadikrama het hun doen voorkomen, als had de Regent, zijn oom, den last tot het overvallen en uitschudden van den Arabier gegeven.

(¹) Pijagam = Bevelschrift, acte, bezegeld vonnis, besluit. Hier acte van aanstelling. Zie Nieuw Mal. Zakwoordenboek van H. C. Klinkert.

Natuurlijk ontkende Wiriadilaga bij het onderzoek ten stelligste alle schuld en wierp hij deze geheel op zijn neef en pupil. Dedel was echter van meening, dat, ondanks die stellige verklaringen en in spijt van het gebrek aan wettige bewijzen, 's Regents schuld niet in twijfel kon worden getrokken. De redenen, voor die meening, vinden wij in zijn rapport ontwikkeld: „In eene zaak als de onderhavige, waar het aan genoegzame bewijzen ontbreekt, om de wezenlijke schuldigen te ontdekken, dient men tot zijne hulp in te roepen de verkregen kennis van de zeden en gewoonten van de bevolking, waaronder men verkeert, en deze raadplegende, is het mij geheel onbestaanbaar voorgekomen, dat een jongeling van de jaren van Wiriadikrama, die nog geen stand in de maatschappij bezit, die geen bestaan heeft als hetgeen de goedheid van zijn bloedverwant hem toekent, die geen invloed uitoefent dan voor zooveel hij als lastgever van den Regent bekend staat, niet alleen buiten voorkennis van dien Regent deszelfs naam tot het geven van genoemden last heeft durven gebruiken, maar zich zonder toestemming van dezen aan het hoofd stellen van eene rooverbende om, binnen den afstand van 5 paal van eene gouvernementsbezetting, eene daad te plegen, waarvan de schrikkelijke gevolgen bij eventueele ontdekking zoo voor zichzelf als voor zijne bloedverwanten bekend waren. Het komt mij zelfs onwaarschijnlijk voor, dat de roovers, meerendeels uit wachtvolk bestaande, zich tot het verrichten van dezen roof zouden hebben laten bedienen zonder bevel van den Regent zelf, te meer daar het uit de verklaringen van de gevangenen is gebleken, dat zij zelf den Tom. aan Wiriodikromo hebben hooren in last geven om den Moor wel af te zetten, maar hem niet te vermoorden".

„Hierbij dient bovendien nog in aanmerking te worden genomen, dat de Tom., die als een zeer koopziek en ijdel mensch bekend staat, diep in schuld zit en nog den dag van den gepleegden roof aan den Moor Assinan met dezen over de betaling van zijne schuld eene zware woordenwisseling heeft gehad; dat het wachtvolk van den Regent onderscheidene dagen en nachten achtereen met pieken en geweren gewapend was uitgebleven; dat juist den dag voor dat de Moor is aangerand, twee der roovers van hem hadden vernomen, dat hij den volgenden dag dacht te vertrekken; dat de Regent toen de roof was ontdekt bij het aanhalen der geroofde goederen eene zeer nauwe kennis van den aard daarvan en voornamelijk van de bergplaats der gestolen diamanten aan den dag legde; dat toen de regent naar dezen gepleegden roof werd ondervraagd en hij voorzag, dat men het spoor nabij was, hij zijn bloedverwant Wiriodikromo dadelijk van Serang heeft doen verwijderen en aan zijn oom Tjitrodiwirio zou hebben gezegd: „„het begint zaak te worden, dat hier een ieder voor zich zelf zorgt"", waarop dadelijk eenige vrouwen met Wiriodikromo zijn vertrokken;

dat ongeacht den last van den commandant van Serang aan den Regent gegeven om genoemden Wiriodikromo uit te leveren, niet alleen hieraan nimmer is voldaan, maar de zendelingen zelfs, die tot dat einde tot hem waren afgezonden, nimmer zijn teruggekeerd als ten laatste de door mij gezonden reeds genoemde Tjitrodiwirio met de tijding, dat Wiriodikromo buiten het bereik van den Toem. van Serang gevlucht was" [1].

Het was op grond van deze overwegingen, dat Dedel onder nadere goedkeuring kort recht gedaan en den Regent naar Soerakarta opgezonden had. De rust en veiligheid eischten, dat in de Soekawatische aangelegenheden krachtig werd ingegrepen. Waar de Regent zelf voorging, kon het geen verwondering baren, dat lagere bestuurshoofden zich eveneens schuldig maakten aan handelingen, welke allerminst geschikt waren, om in de toch reeds roerige streek orde en veiligheid te doen heerschen.

Met de arrestatie van den Regent was Dedel's taak nog niet volbracht; ook aan lager geplaatste ambtenaren moest getoond worden, dat men strenge maatregelen niet schuwde, als het gold de rust te verzekeren. Daarom maakte hij, vergezeld van Dezentjé en den nieuwen Regent, een tournée, welke tevens benut werd, om der bevolking haar nieuwen heer te doen kennen. Op dezen tocht werd ook de dèsa Soembĕr aangedaan, waarvan het hoofd zich schuldig had gemaakt aan roof ten nadeele van de bevolking van een naburig dorp. Dedel gaf last het gestolene terug te geven en eischte, dat het schuldige dèsahoofd voor hem zou verschijnen. Aan het eerste gedeelte van dien last werd voldaan, aan het tweede echter niet. Hoe voortvarend de Secretaris ook was, hij begreep, dat de voorzichtigheid niet uit het oog mocht worden verloren en dat door geweld te gebruiken, geweld uitgelokt en het doel allicht voorbijgestreefd zou worden. Het was hem toch niet onbekend, dat de Regent de hand had gehad in de laatste samenzwering en dat dus, al toonde zich een groot gedeelte der bevolking verheugd over diens afzetting, niet allen met den nieuwen stand van zaken zouden zijn ingenomen. Rustverstoring was daarom het waarschijnlijk gevolg van een maatregel, welke hoe gewettigd ook, onder de bestaande omstandigheden liever maar achterwege moest worden gelaten. Dedel besloot derhalve voorloopig in de zaak te berusten, doch haar ter kennis te brengen van den Pang. Mangkoenĕgara, den onafhankelijken prins, wiens landen gedeeltelijk in Soekawati lagen en die daarom als heer van den weerspanningen Dĕmang moest worden aangemerkt.

Van Soembĕr trok Dedel naar Pilang, t. O. van de Solorivier. Ook daar

---

(1) Dedel aan Nahuijs, Sérang, 5 Aug. 1828, N°. 1419. (Arch. Gen. Staf),

N.B. Den 26en d. a. v. berichtte Nahuijs aan het Hoofdkwartier, dat Wiriadikrama, »dank den onvermoeiden ijver van den verdienstelijken Landheer Dezentjé", gearresteerd was.

heerschte sedert eenige maanden de grootste wanorde in het bestuur ten gevolge van de arrestatie der hoofden in dit Děmangschap, die zich met de samenzwering hadden ingelaten. Tot Děmang van dezen dèsagroep werd op verzoek van den nieuwen Regent benoemd Djajoeda, een běkěl, die goede diensten bewezen had bij de ontdekking van het komplot en nu onder den naam van Kěrtawědana zijn nieuwe betrekking aanvaardde.

Behalve het bovenvermelde was er op politiek gebied nog iets voorgevallen, dat niet zwijgend kan worden voorbijgegaan, wijl het leert hoe Padjang, in spijt van de door ons gemaakte vorderingen, nog immer beschouwd werd als een landschap, waarin de kans van welslagen in pogingen, om het verzet opnieuw te doen opsteken, niet te onderschatten was.

Op een inspectiereis in het Padjangsche had Nahuys van de hem vergezellenden Kapt. Stavers de mededeeling ontvangen, dat zich volgens rapport van den Děmang van Singosari, Bradjasěntika, in het zuidelijkst en meest ontoegankelijke gedeelte van het gebergte van Padjang, een voornaam priester ophield, die aanhang trachtte te verwerven.

Voortvarend als immer, beraamde Nahuys onverwijld maatregelen, om dit gevaarlijke sujet in handen te krijgen. Militaire macht was niet aanwezig, maar zelfs al had de Kol. er over kunnen beschikken, dan nog zou hij er geen gebruik van hebben gemaakt, omdat hij van meening was, dat een vervolging wel verre van tot een arrestatie slechts tot vermoeiende en vruchtelooze tochten zou leiden. Hij verzekerde zich daarom van de hulp van den Děmang, die de zaak had gerapporteerd, nam verder twee betrouwbare priesters in den arm en deed dit drietal als gemeene Javanen verkleed, nog denzelfden avond naar de plaats vertrekken, waar de rondzwervende priester zich heette op te houden.

Na eenige dagen gezocht te hebben, was zekerheid omtrent 's mans ware verblijfplaats verkregen. De priester, wiens naam volgens eenigen Djajakěsoema, volgens anderen weder Měrtadjiwa zou zijn, werd zonder veel moeite opgelicht en vervolgens naar Solo gebracht.

Uit een daar gehouden onderzoek bleek, dat de gearresteerde zich als verkondiger van een nieuwe leer opgeworpen en reeds een dertigtal volgelingen verworven had. Gelukkig was aan zijn ijveren door Nahuys' doortastendheid tijdig een einde gebracht; gelukkig, want — zooals Nahuys schreef — het was „te dikwijls in de geschiedenis van Java en vooral van dezen Javaoorlog geleerd, dat kwalijk gezinde en tot opstand geneigde priesters niet dadelijk bij het gemeene volk voor hunne misdadige plannen uitkomen, maar zich eerst onder godsdienstige voorgevens een aanhang zoeken te verwerven ....".

Nahuys werd in dit vermoeden nog gesterkt door de omstandigheid, dat

de gevangene noch zijn handelingen wilde verklaren, noch opgeven waar hij zich tijdens den oorlog had opgehouden.

Ook het gebed, dat hij zijnen volgelingen had geleerd, gaf te denken. Het luidde: „Pangerang! sluit voor mij de deuren van het ongeluk (der hel) en open de poorten des geluks (des hemels). Verlicht mijn verstand, leid mij in bij den Pangerang van de zeven hemelen en zeven aarden (¹). Maak het helder en doorschijnend, opdat ik het geheele hemelrijk zien kan tijdens ik leef. Geef mij geloof, vernietig de slechten, neem mij mijne slechte droomen, daar God en de Profeet in mij vertrouwen" (²).

Wat de fanaticus „de slechten" noemde, konden volgens Nahuys' meening moeilijk anders zijn dan de ongeloovigen, de Christenen dus, en het was wel een gelukwensch waard, dat de onruststoker, nog voordat hij aan zijn bloedige voornemens uitvoering had kunnen geven, onschadelijk was gemaakt.

Zoo bleef dan de rust in het Padjangsche bestendigd. Weldra zou het oogenblik daar zijn, dat de Luit-Kol. Le Bron de Vexela, die door zijn onvermoeid optreden zooveel tot de bevrediging dezer streek had bijgedragen, een meer direct aandeel kon nemen aan de bewegingen, welke noodig waren, om den vijand tusschen Praga en Bagawanta te drijven. Dat hij zich intusschen niet geheel onbetuigd had gelaten, bleek reeds bij de behandeling der gebeurtenissen op andere gedeelten van het oorlogsterrein. Wij herinneren er slechts aan, dat hij den 8ᵉⁿ Augustus deelnam aan den gecombineerden tocht naar Grogol; dat weinige dagen later de Kapt. Madiol op verzoek van den Kol. Cochius medewerkte tot het slagen van den tocht naar het Zuiderstrand; dat door zijn colonne bij Mĕlati, dus in Mataram, nog voordat de maand Augustus verstreken was, een redoute werd opgericht; dat die colonne ook den 7ᵉⁿ September in Zuid-Mataram Cochius' bewegingen naar den Pragamond steunde en later weder aan de troepen in het Grogolsche hulp verleende, eerst den 20ᵉⁿ September, om nabij Sĕdjati een geschikte plaats voor een versterking te zoeken, daarna, in den nacht van den 30ᵉⁿ d.a.v., om in verband met een detachement van Tĕgalwĕroe een aanval te doen op de dèsa Soesoean. Feitelijk was dus 's Oversten taak in Padjang volbracht.

Op het einde van September vinden wij dan ook de 3ᵉ colonne niet daar, maar te Pisangan, aan den grooten weg van Jogja naar Magĕlang. Wij kunnen hiermede van het Padjangsche afscheid nemen, na nog te hebben medegedeeld, dat zich den 28ᵉⁿ September de Toem. Tĕrĕh met zijn zoon Kramadiwiria bij den Kapt. van den Staf Stavers aan het Gouvernement was komen onderwerpen.

(¹) Zie Hagemans' Handleiding enz. Deel II, fabelleer. Uitgegeven bij Lange en Co., Batavia 1852

(²) Nahuijs aan De Kock. Solo, 14 Augustus 1828, N°. 1487. (Arch. Gen. Staf).

DE OOSTELIJKE MANTJANĚGARASCHE LANDEN.

De opstand in Rěmbang kon, wij lazen het in het 3e Deel, den 7en Maart 1828 als geeindigd worden beschouwd. Sasradilaga, door nagenoeg zijn geheelen aanhang verlaten, was zwervende; er restte hem weinig anders dan, òf te trachten zich bij Dipaněgara aan te sluiten, òf zich te Solo over te geven. In geen geval kon hij zich in het gewest, waarin hij zijn kinderjaren had doorgebracht, blijven ophouden, wilde hij niet, evenals het zijn broeder Radèn Bagoes in het begin van Maart was vergaan, het volk van ons toegedane Regenten in handen vallen. Zóó had men er zich van overtuigd gehouden, dat den opstand voor goed de kop was ingedrukt, dat reeds een aanvang was gemaakt met het geleidelijk terugzenden der troepen, in de stellige meening, dat de bemoeiingen van de welgezinde hoofden voldoende zouden zijn, om Sasradilaga het langer toeven in Oostelijk-Mantjaněgara te doen opgeven.

De Overste Roest was blijven voortgaan met het toezenden van de meest geruststellende berichten omtrent den politieken toestand. Alle gevaar voor een hernieuwing der onlusten was blijkbaar geweken en tegen half April de inkrimping der troepenmacht reeds zoover doorgevoerd, dat slechts enkele achtergelaten bezettingen en barisans herinnerden aan den strijd, welke hier drie maanden achtereen om het herstel der rust gevoerd was. Voorzichtigheid bleef echter een dringend vereischte. Rěmbang, Ngawi, Radjěgwěsi, Babad, Pamotan, Padangan, Blora en Djatiraga moesten hun bezettingen voorloopig behouden, barisans beschikbaar zijn, om zoo noodig met kracht en zonder uitstel te kunnen optreden.

Ook voor Madioen was het oogenblik nog niet daar, om tot geheele intrekking der gewapende macht over te gaan. Te Panaraga en Wanarědja waren in versterkte positiën detachementen achtergelaten en hadden de commandanten dezer bentengs de opdracht gekregen, zich zorgvuldig op de hoogte te blijven stellen van wat er in dit gewest omging. Men vertrouwde den toestand niet ten volle en de houding, weinigen tijd na het vertrek der colonnes uit Rěmbang door eenige Regenten van Madioen aangenomen, deed vermoeden, al zou zij eerlang blijken niet direct tegen ons gezag gericht te zijn geweest, dat voorzichtigheid meer dan ooit gebiedend was. In hoofdzaak zullen de volgende bladzijden dan ook gewijd zijn aan hetgeen gedurende de nu komende maanden in dit gewest voorviel en daarbij tevens gelegenheid gevonden worden, om ook Rěmbang in de besprekingen op te nemen. Trouwens, een strenge afscheiding der gebeurtenissen in deze beide gewesten zou bezwaarlijk zijn vol te houden, daartoe hielden zij te innig verband met elkaar.

De eerste aanwijzing, welke bedacht deed zijn op mogelijke hernieuwde

onrust in Madioen, was de mededeeling van den Ass[t].-Res[t]. van Radjĕgwĕsi aan den Res. van Rĕmbang, dat de Toem. van Bĕrbĕk onwillig was, om Radèn Prawirakĕsoema, een berucht bendehoofd van Sasradilaga, die zich in de woning van dien Toem. bevond, aan het bestuur uit te leveren. Ook dat Sasradilaga zelf zich niet verder dan zes paal van Bĕrbĕk had kunnen ophouden, had het vermoeden versterkt, dat het hoofd van Bĕrbĕk gevoelens was toegedaan, die moeilijk met den trouw aan het Gouvernement te rijmen waren. Generaal De Kock droeg daarom Nahuys op „om het noodige te verrichten, ten einde welmelden Regent tot het afgeven van den bedoelden muiteling worde genoodzaakt, terwijl het mij tevens aangenaam zal zijn U dat hoofd tot verantwoording van het hem ten laste gelegde doet roepen en [hij] bij nader bevind van zaken gestraft wordt" (¹).

Zorgen maakte de Opperbevelhebber zich over de weinig goede gezindheid van den Regent van Bĕrbĕk niet, want op denzelfden dag, dat hij Nahuys het onderzoeken van die aangelegenheid opdroeg, richtte hij aan den Kapt. Ten Have te Ngawi het volgende schrijven: „Zonder met zekerheid te kunnen bepalen waar Sosrodilogo zich ophoudt, komen alle berichten daarin overeen, dat hij, vergezeld van weinige menschen, steeds voortvlugtig blijft en hoegenaamd geen aanhang meer vindt. Ik twijfel derhalve, of de tegenwoordigheid Uwer onderhebbende colonne in Madioen langer noodig blijft; dan, daar U in de gelegenheid is zulks beter ingevolge de bestaande omstandigheden te kunnen beoordeelen en Uw goed beleid mij bekend is, wil ik hierin niet beslissen maar het aan U overlaten".

„Mocht U vermeenen, dat de colonne Madioen verlaten kan, dan machtig ik U daartoe en noodig U tevens om, wanneer zulks door U wordt noodig geacht, een gedeelte Uwer onderhebbende magt af te zonderen, om de bezetting van Ngawi en het detachement onder den Luit. Marnitz te versterken" (²).

Gen. De Kock liet de beslissing dus aan Ten Have over, wel overtuigd, dat die verdienstelijke officier de hem verleende bevoegdheid niet zou misbruiken en zich in zijn handelingen geheel zou laten leiden door hetgeen de omstandigheden vorderden. Te stellige bevelen in dezen zouden bij de onvolledige kennis, welke de Gen. toenmaals van den toestand in Madioen had, zeer nadeelige gevolgen kunnen hebben. En De Kock wist inderdaad niet welke de graad van schuldigheid van den Regent van Bĕrbĕk was, althans niet op het oogenblik, dat hij Ten Have in overweging gaf, terug te keeren, want eerst onder dagteekening van den 7[en] April zond hij Nahuys een vertaling toe van een verklaring,

---

(¹) De Kock aan den Resident van Solo. Magĕlang, 3 April 1828. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan den Kap[t]. Ten Have. Magĕlang, 3 April 1828. (Arch. Gen. Staf).

welke door eenige inlanders, uitgezonden om inlichtingen omtrent Sasradilaga in te winnen, was afgelegd.

Die verklaring, een reisjournaal, leerde, dat Sasradilaga den 11[en] Maart nabij Tjaroeban was geweest; dat hij, door een barisan van Kĕdiri verjaagd, sedert naar Toeng-Lor was getrokken, slechts van 15 man vergezeld; dat hij, andermaal verdreven, naar de zijde van Bĕrbĕk was uitgeweken en van daar, volgens geruchten, naar den G. Ngébĕl zou zijn gegaan met het voornemen zich naar Patjitan te begeven. Vast scheen te staan, dat de Regent van Bĕrbĕk hem op allerlei wijzen behulpzaam was geweest, terwijl het den zendelingen verder, door ondervraging van voormalige volgelingen van Sasradilaga, was gebleken, dat ook de Patih van Madioen met hem geheuld had.

Deze verklaring, Nahuys in handen gesteld, diende dezen tot het verstrekken van de noodige gegevens aan den Hoofdregent van Madioen, aan wien het onderzoek in zake het hoofd van Bĕrbĕk werd opgedragen. Aan De Kock gaf zij aanleiding, Nahuys uit te noodigen tot het doen van de noodige stappen en „tevens te zorgen, dat de teekenaren van dat stuk, vooralsnog in deze zaak niet genoemd worden, daar zij, als vroeger tot den aanhang van Sosro di Logo behoord hebbende, zich bij dien muiteling zullen voordoen als hem getrouw te zijn gebleven, teneinde hem op deze wijze meester te worden".

„Ik heb", zoo schreef De Kock verder, „te meer noodzakelijk geacht U welmeld bericht te moeten doen toekomen, als strekkende het gedeeltelijk ten vervolge op een U vroeger toegezonden stuk betreffende den Regent van Brebek en omdat het mij sinds lang is opgevallen, dat omtrent de schuilplaats van Sosro di Logo, enz. hoegenaamd geen berichten door de inlandsche hoofden van Madioen worden gegeven en aldaar niets ten goede wordt uitgericht, als wanneer door zendelingen uit het Rembangsche de schuilplaatsen van muitelingen worden ontdekt en aangewezen" (¹).

Het was zoo, men ondervond van de Madioensche hoofden geen medewerking, waarschijnlijk, omdat die hoofden hun Hoofdregent weinig genegen waren en wel begrepen, dat men ten slotte dien ambtenaar verantwoordelijk zou stellen voor den ongunstigen gang van zaken in zijn gewest. Dat intusschen het gedrag dier grooten minder overeen te brengen was met verknochtheid aan het Gouvernement, behoeft wel geen betoog, maar het is aan twijfel onderhevig, of zij uitsluitend uit liefde voor de zaak des opstands zich openlijk onder Sasradilaga's vanen zouden hebben geschaard. De krachtig onderdrukte opstand in Rĕmbang lag nog te versch in het geheugen, dan dat het eigenbelang zich niet ernstig tegen een zoodanige gedragslijn zou hebben verzet.

(¹) De Kock aan den Resident van Solo. 7 April 1828. (Arch. Gen. Staf).

De autoriteiten waren gewaarschuwd en wisten thans, dat Sasradirdja, Patih van Madioen, en de Regent van Bĕrbĕk onder ernstige verdenking lagen van met den vijand te heulen en dus meer dan gewoon toezicht verdienden. Van de schuld van eerstgenoemd hoofd was men weldra geheel overtuigd. De Kapt. De Munck had bericht gekregen, dat die Patih ongeveer 500 man op den berg Ngébĕl (7 paal Z.W. van G. Willis) om zich verzameld had en zich om de vijf dagen van 28 mindere hoofden vergezeld, naar de woning van den Dĕmang Karta-sĕmita begaf, enkel met de bedoeling, zich nog meer aanhang onder het kleine volk te verwerven. De Munck wist, hoe konden wij niet nagaan, zich van Sasradirdja meester te maken en zond hem via Sĕmarang naar Solo op. Hij ondersteunde het verzoek van den Hoofdregent van Madioen, om toch vooral genoemden Patih niet weder naar dat gewest te laten terugkeeren, daar van zijn invloed de slechtste gevolgen te duchten waren.

De Hoofdregent vreesde dus dien invloed, vermoedelijk wel het meest omdat hij dien zelf geheel miste en ook wel nimmer krijgen zou, wijl hij als Madoerees van afkomst niet die innige aanraking met de bevolking en haar hoofden kon krijgen als een ander Regent, wèl in de streek thuis behoorende.

Toen Sasradirdja eenmaal gearresteerd was, kwamen er omtrent hem de meest ongunstige berichten binnen; toen eerst bleek, volgens De Munck althans, welk een „nietswaardig" mensch hij was. Mogelijk waren al die berichten geheel overeenkomstig de waarheid; meer waarschijnlijk evenwel komt het ons voor, dat zij sterk overdreven waren. In elk geval had de Patih genoeg gedaan, om onschadelijk te worden gemaakt; hij verdween dan ook voor goed van het tooneel zijner intriges.

Nauwelijks was een onruststoker in verzekerde bewaring gesteld, of nieuwe geruchten omtrent personen, die zich ontevreden zouden betoonen, deden de ronde.

Het was de Kapt. De Munck, die het eerst door zijn zendelingen werd onderricht: „dat de Raden Tom. Pringokoesoemo van Ngrowo, bijaldien men hem niet tot Pangerang bevorderde, (hij) oproer wilde maken en muiteling worden, waarin hij werd gesteund door den Raden Tom. Mangoendirono van Kalembret".

In denzelfden brief lezen wij verder: „of deze tijding zeker is, weet ik nog niet, doch dit is vast, dat zij beiden telkens bij de oproepingen van den Pang. Hoofdregent" weigeren te verschijnen ...... „Ik heb daarover aan den Pangerang geschreven om te zien, of deze berichten oprecht zijn om daarnaar te kunnen handelen" (¹).

(¹) De Munck aan De Kock. Ngawi, 16 Mei 1828. (Arch. Gen. Staf).

Met de arrestatie van den Patih van Madioen was het door hem gestichte kwaad nog niet geheel den kop ingedrukt. Dit leert ons het schrijven, dat de waarnemend Resident van Rĕmbang in het laatst van Mei aan den Opperbevelhebber richtte. „Ik heb" zoo luidde dit, „van terzijde vernomen, dat zekere Raden Bey Sosrodipoero en Sosrowidarso, aanverwanten van den Regent van Brebek, bezig zijn om in de desa Leman (?), regentschap Brebek onder Madioen, volk te verzamelen met het voornemen, om een opstand in het Madioensche te verwekken. Daar ik die tijding niet onbelangrijk acht, zoo haast ik mij, die bij dezen ter kennis van U.E. te brengen, hebbende ik ook den Kolonel Nahuys daarvan bij eene particuliere missive geinformeerd" (1).

De Salis toonde wel de waakzaamheid te bezitten, zoo noodig om herhalingen van de Rĕmbangsche onlusten te voorkomen. Een goed ingerichte spionnendienst en een voldoende krijgsmacht konden veel onheil voorkomen en verdienden als middelen tot handhaving der rust zeker alle aandacht. Het is dan ook begrijpelijk, dat toen de Regent van het weinige maanden te voren zoo beproefde Toeban het verzoek deed, om in zijn hoofdplaats, evenals in de overige regentschappen reeds geschied was, een afdeeling pradjoerits te mogen oprichten, De Salis dit verzoek krachtig steunde, daar, zooals hij schreef, „de ondervinding heeft doen zien, hoe moeijelijk het voor den voornoemden Regent tijdens de laatste onlusten geweest is, om slechts eenige gewapende manschappen ter verdediging van Toeban bijeen te brengen, bestaande dezelven slechts in het gering getal zijner aanverwanten — sentono's — eenige weinigen, die aan zijn dienst verbonden waren, en overgebleven manschappen, die met hem, Regent, de expeditie naar Magelang hebben gedaan, terwijl de bevolking zich door onwilligheid aan allen bijstand (medewerking) onttrok, daartoe aangespoord zich tot weerstand vereenigde, of zich op de vlucht begaf; ja zelfs vereenigde zich een groot gedeelte met de muitelingen".

„Indien nu tijdens de laatste invasie te (in) Radjekwessi de Regent van Toeban, die een ondernemend en moedig man was, pradjoerits tot zijne dispositie had gehad, zou hij naar Radjekwessi hebben kunnen oprukken, of, dit niet raadzaam vindende, door het aanwezen of aanzien van gewapende manschappen genoeg op de bevolking ter eerste instantie hebben kunnen imposeeren, om haar vertrouwen in te boezemen, waardoor zij den Regent wellicht bijstand hadden geboden en in elk geval zouden zijn teruggehouden om de muitelingen bij te vallen" (2).

(1) De Salis aan De Kock. Rĕmbang, 26 Mei 1828. (Arch. Gen. Staf).

(2) De Salis aan De Kock. Rĕmbang, 28 April 1828. (Arch. Fen. Staf).

Tot de juiste kennis van de ontwikkeling der onlusten in Rĕmbang is deze uitspraak een waardevolle bijdrage. Van De Salis toch kan moeilijk gezegd worden, dat hij er belang bij had juist dit argument aan te voeren.

Op deze gronden bepleitte De Salis het reeds vermelde verzoek. 200 pradjoerits achtte hij voldoende, terwijl hij den Generaal in overweging gaf, om tot onderhoud dezer macht den Regent een maandelijksche toelage te geven. De bezoldiging der pradjoerits zelven zou dan kunnen geschieden, hetzij in geld, hetzij indirect door vrijstelling van den opbrengst van hun aandeel in de landrente.

De Opperbevelhebber had in beginsel tegen De Salis' voorstel geen bezwaren, maar maakte bedenkingen tegen de wijze van onderhoud der pradjoerits. Zoo achtte hij de vrijstelling van belasting moeilijk overeen te brengen met de bepalingen van het Landelijk Stelsel, en meende hij De Salis in overweging te moeten geven, om in zijn nadere voorstellen ook de door hem gewenschte formatie duidelijk aan te geven en bij het ontwerp daarvan er wel rekening mede te houden, dat aan de korpsen pradjoerits slechts een beperkt aantal geweren kon worden verstrekt. Overigens zou het nieuwe voorstel aan den Commissaris-Generaal ter goedkeuring worden aangeboden.

Doch keeren wij tot Rĕmbang terug, waar geleidelijk was overgegaan tot de inkrimping van de troepenmacht. Reeds liet De Kock aan Ten Have de vrijheid, genoemd gewest te ontruimen; een paar weken later werd Du Perron in denzelfden geest aangeschreven. „De laatste tijdingen", zoo luidde dit schrijven", geven de verzekering, dat Sosrodilogo meer om de West gevlucht is en hij zich alzoo ook niet meer in Madioen bevindt. Ten gevolge van dien zal de Kapitein Ten Have, krachtens de hem verleende autorisatie, met zijne kolonne over Rembang naar herwaarts terugkeeren met achterlating van een detachement sterk 60 man te Ngawi, waardoor de Kapitein De Munck, ingeval er in Madioen onverhoopt opnieuw onlusten mochten ontstaan, in staat zal zijn om met eene macht van 120 bajonetten uit te rukken".

„Dezelfde redenen, die het langer verblijf eener kolonne in Madioen onnoodig maken, laten ook toe, om de mobiele kolonne, nu nog in het Rembangsche aanwezig, terug te trekken en bij aldien geen bijzondere omstandigheden, mij onbekend, daartegen zijn, geef ik U in overweging om met Uwe onderhebbende kolonne almede naar herwaarts te komen, doch daarvan vooreerst nog een detachement groot 100 man te Padangan achter te laten, welke macht, bijaldien het doen eener beweging noodzakelijk mocht zijn, nog altijd tenminste 50 man van de bezetting van Radjekwesi tot zich kan trekken en alzoo eene tamelijke goede kolonne formeeren. Het bedoelde detachement zal door een Kapitein dienen gecommandeerd te worden en de Kapt. Ten Have heeft order om tot dit einde den Kapt. De Vries in het Rembangsche achter te laten".

„Als U de residentie Rembang verlaat, zal U het beheer en het bevel der onderscheidene bentings aan den Kapitein Van Ingen, waarnemend plaatselijk

commandant van Rembang, kunnen opdragen, welke officier zich van zelf moet stellen onder de bevelen van den Commandant der 2e Groote Militaire Afdeeling, terwijl de Kapitein De Vries naar omstandigheden zal moeten handelen, doch eerstgenoemden Kapitein van zijne bewegingen onderrichten".

„Het detachement Kavallerie, aan Uwe onderhebbende colonne toegevoegd, zal moeten intreden bij het eskadron of de compagnie waartoe het behoort" (¹).

En Rembang, èn Madioen zouden derhalve nagenoeg geheel ontruimd worden, echter met dien verstande, dat zoowel ter hoofdplaats Rĕmbang als te Ngawi in korten tijd een mobiele colonne kon worden samengesteld en dat er korpsen pradjoerits ter beschikking zouden staan voor het meerendeel der Regenten. De veiligheid en rust waren dus oneindig veel beter gewaarborgd dan het vorige jaar, toen de civiele autoriteiten bovendien uitmuntten door een zorgeloosheid, welke, in aanmerking genomen de onrustige tijden en het niet minder als onrustig bekend staande gewest, haast onverklaarbaar was.

Du Perron, die De Kock's schrijven beantwoordde met de mededeeling, dat hij „morgen met de colonne, na achterlating van 100 bajonetten en een tamboer onder de orders van den 2en Luit. Van den Brand, in afwachting van den Kapt. De Vries, deze plaats, Padangan, verlaten, tot Blora marcheeren en den 27en d.a.v. tot Soelang, den 28en tot Rembang" (¹) voortrukken zou, zag zich echter gedwongen, van zijn plan af te wijken en zijn vertrek nog eenigen tijd uit te stellen, en wel naar aanleiding van geruchten, welke opnieuw omtrent Sasradilaga in omloop waren. De Majoor schreef dienaangaande: „Bij mijn vertrek van Padangan was er een gerucht in omloop, dat Sasradilaga zich met den Patih van den Pangerang van Madioen met een gevolg van 400 man op den G. Ngebel zou bevinden en van daar naar Kedoean (?) getrokken zou zijn. Daar deze tijding mij hoogst twijfelachtig voorkwam, zoo heb ik dadelijk bij den Pang. van Madioen geinformeerd, welke mij gister de hier nevengaande missive toezond, welke op zich zelf, hoewel niets beduidend, genoeg blijken draagt, dat de tijding omtrent het aanwezen van brandals valsch moet zijn" (²).

Daags na het verzenden van dezen brief, ontving Du Perron tijding van den Pangéran van Madioen en van den heer Praetorius. Beiden berichtten, dat Sasradilaga uit Madioen was verdreven en dat omtrent zijn verblijf geen zekerheid bestond. Praetorius achtte het echter niet overbodig op te merken, dat het de Patih van den Pangéran was, die op den rebel jacht gemaakt heette te

---

(¹) De Kock aan Du Perron. Magĕlang, 19 April 1828. (Arch. Gen. Staf).
(¹) Du Perron aan Gen. De Kock. Padangan, 24 April 1828. (Arch. Gen. Staf).
(²) Du Perron aan Gen. De Kock. Rĕmbang, 29 April 1828. (Arch. Gen. Staf).

hebben en dat, waar het bekend was, dat die Patih aan Sasradilaga verwant en hem zeer gezind was, de vervolging wel niet meer dan schijn zou geweest zijn.

De Pangéran van Madioen was een onbeduidend man, iemand zonder eenigen invloed en dus in hooge mate afhankelijk van zijn Patih, dien hij echter volstrekt niet vertrouwde en van wiens reeds besproken arrestatie, omstreeks een halve maand later, hij met de grootste voldoening kennis nam.

Ook De Munck waren geruchten omtrent de aanwezigheid van eenige honderden muitelingen op den Ngébĕl ter oore gekomen. De heer Praetorius had hem echter spoedig doen weten, dat z. i. die geruchten volstrekt geen geloof verdienden. Wat 's Kapt^{s}. eigen zendelingen omtrent den toestand in Madioen wisten mede te deelen, stemde geheel overeen met wat Praetorius De Munck bericht had.

Den 5^{en} Mei 's avonds brak Du Perron dan ook met zijn colonne van Rĕmbang op. De Kapt. De Vries was aangekomen en, mochten al de omtrent Sasradilaga in omloop geweest zijnde geruchten op den duur van 's Majoors verblijf invloed hebben uitgeoefend, de verzekering den 3^{en} Mei te voren uit het Hoofdkwartier ontvangen, dat die muiteling zich weder bij Dipanĕgara had aangesloten, maakte aan alle bedenkingen een einde. Na een marsch van 10 dagen hoopte Du Perron te Magĕlang te kunnen zijn.

Herhaling van het gebeurde in Rĕmbang was inderdaad niet waarschijnlijk. Ware het anders geweest, Sasradilaga zou er wel gebleven zijn, om opnieuw zijn kans te wagen, zoodra de gelegenheid zich daartoe aangeboden had. Zijn terugkeeren naar Mataram bewees wel, dat hij die kans verkeken achtte. Ook zijn verblijf in het vijandelijk hoofdkwartier schijnt hem voor de toekomst weinig goeds beloofd te hebben, althans in het begin van October — den 3^{en} — bood hij zijn onderwerping aan en werd met open armen ontvangen. Hij verkeerde toen in berooiden toestand, waarin Res^{t}. Van Nes tegemoet kwam door hem *f* 200 zilver voor uitrusting ter hand te stellen. Dit was slechts een voorloopig bewijs van genade, want toen reeds, October was nog niet verstreken, had men met den Rĕmbangschen held niets meer of minder voor dan hem den Majoorsrang en het daaraan verbonden tractement te verleenen. Der gewoonte getrouw werd ook voor zijn ondergeschikte hoofden gezorgd; de Hoofdrangga kreeg een maandelijksche toelage van *f* 30, de vijf Pandji's en Rangga's ieder *f* 12 's maands.

Er zouden nog eenige maanden verloopen alvorens Sasradilaga en de zijnen in ruil voor den genoten onderstand eenige diensten bewezen. Eigenlijk wist men niet wat met hem aan te vangen, al drong hij er zelf herhaaldelijk op aan, „om door ijverige medewerking tot herstel der algemeene rust en veiligheid

zich de menigvuldige weldaden van het Gouvernement en den hem geschonken rang waardig te maken" ([1]).

Die weldaden oefenden echter op Sasradilaga geen gunstigen invloed uit. Nadat hem was toegestaan, zijn getrouwsten volgeling, zekeren hadji Nisa, naar Radjĕgwĕsi terug te doen keeren, werd hij aanmatigend en wendde hij zich schriftelijk tot den Regent van Bodjanĕgara „in een stijl, die hem niet" paste en waardoor die Regent „zich vernederd" moest gevoelen ([2]). Dit althans was de meenig van Res[t]. De Salis.

De zaak werd gesust, maar opnieuw was aangetoond, hoe verkeerd het is, om inl. hoofden, vooral voormalige tegenstanders, met weldaden te overladen. Sasradilaga heeft dit bewezen, Sĕntot zou het enkele jaren later ter Westkust van Sumatra doen. Wiranĕgara bereidde zich, ook al door zijn aanmatigend gedrag, eveneens ongeluk.

In Februari vond men ten laatste voor Sasradilaga emplooi. Hij zelf kwam, wachtens moede, met een daartoe strekkend voorstel voor den dag, dat wel ernstige overweging verdiende. Hij bood aan: „deze hoofdplaats (Jogja) van rondsom weder als te voren door menschen te doen bewonen".

De Res[t]. Van Nes en de Milt. Comdt. Cochius waren het er over eens „dat het plan van gemelden Raden Toem. om alle de rondsom deze hoofdplaats gelegen en nu geheel tot eene wildernis vervallen dessa's en de ruïnes van zoovele verwoeste gebouwen gelijk ook de groote wegen rondsom deze plaats schoon en weder bevolkt te maken, waardoor het slechte volk, dat zich nu aldaar ophoudt de gelegenheid daartoe zal benomen en vele onheilen voorgekomen worden, een allerdoelmatigst plan is en hetwelk onder een man van zooveel energie als de Raden Toem. Sosrodilogo van de heilzaamste gevolgen zal kunnen wezen" ([3]). Het plan werd goedgekeurd en aan Sasradilaga *f* 340 gegeven, om de noodige materialen aan te schaffen. Verder werden er 10 hoofden voor de nieuw te bevolken dèsa's en tevens een pĕnĕwoe over dezen aangesteld; dien elf beambten werd *f* 300 en 10 pikoels rijst 's maands te goed gedaan. Ook werd bepaald, dat voor elk kamponghuis, dat hersteld en bewoond was, *f* 2 zou worden betaald, om den ijver voor dit vredeswerk aan te moedigen. Eindelijk mocht Sasradilaga een soort van politiekorps organiseeren, dat, behalve uit de hoofden, uit 40 man bestond, die ieder *f* 5 's maands zouden genieten en met een geweer werden bewapend.

Zoo eindigde als politieambtenaar de man, die voor nauwelijks een jaar het nut van een voldoende politiemacht zoo duidelijk had gedemonstreerd.

([1]) Van Nes aan De Kock. Jogja, 1 Februari 1829, N°. 17. (Arch. Gen. Staf).
([2]) De Salis aan De Kock. Rĕmbang 18 Januari 1829, N°. 101/19. (Arch. Gen. Staf).
([3]) Van Nes aan De Kock. Jogja 1 Februari 1829, N°. 17. (Arch. Gen. Staf).

Met Sasradilaga's terugkeer naar Mataram was wel het gevaar voor het opnieuw uitbarsten van onlusten in de Oostelijke Mantjanĕgarasche landen zoo goed als geweken, maar zaak bleef het toch, zich op alles voorbereid te houden, en dit vooral, omdat in Madioen de inwendige aangelegenheden nog te wenschen lieten. Het getuigde dan ook van voorzichtigheid, dat onze versterkingen te Ngawi en te Wanarĕdja, welke laatste in de tweede helft van Mei gereed was gekomen, van een paar vuurmonden van zwaarder kaliber werden voorzien. Wel was, zooals later zou blijken, de minder gunstige toestand in Madioen alleen toe te schrijven aan den onwil der Regenten van Ngrawa en Kalĕmbrĕt, om voor den Hoofdregent van Madioen te verschijnen, en behoefde men niet dadelijk verzet tegen ons gezag te vreezen, maar geheel uitgesloten was die vrees niet, vooral niet, omdat Pringakoesoema, de eerste dier Regenten, stellig geeischt had tot Pangéran te worden verheven. Aan verontrustende berichten ontbrak het dan ook niet. Den 20^{en} Mei ontving Kapt. De Munck van Luit. Schnorbusch, comdt. van Panaraga, bericht, „dat er op gister door deze hoofdplaats zijn doorgetrokken vijf priesters, gezonden door den Regent van Ngrowo naar den hoofdmuiteling Diponegoro. De opperpriester Kasem Besari, welke mij met deze zaak heeft bekend gemaakt, had hun gevraagd welke hunne bedoelingen waren, waarop zij hem, Kasem Besari, hebben gezegd, dat zij gezonden waren, om aan den hoofdmuiteling bekend te maken, dat de gemelde Regent zich gaarne als muiteling met al zijne onderdanen wil onderwerpen, mits hem den rang van Pangerang worde vergund".

„Verder hebben gemelde zendelingen ook gezegd, dat de Regent van Kalembret zulks ook van zins was te doen".

„Al deze ongunstige tijdingen doen mij U nogmaals verzoeken, om mij eene versterking te willen toezenden, dewijl de hierboven aangehaalde plaatsen aan Ponorogo grenzen".

„Nog moet ik U verzoeken om den Pangerang van Madioen hierover te onderhouden, welke met dit alles bekend moet zijn, dewijl de Pangerang reeds een zendeling, genaamd Djĕnal Naimbidin, hoofdpriester te Madioen, tot dat einde heeft uitgezonden" [1].

Meer licht verschafte het schrijven van Luit. Marnitz uit Wanarĕdja. „In antwoord op Uw missive van den 16^{en} dezer [2], heb ik de eer U te melden, dat de Regent van Kertosono, genaamd Soemodipoero, gisteravond hier is aangekomen en ik mij naar de tijding in Uwe missive vermeld heb geinformeerd

(1) Schnorbusch aan De Munck. Panaraga, 20 Mei 1828. (Arch. Gen. Staf).

(2) Die missive mochten wij niet aantreffen. Haar inhoud valt echter gemakkelijk te raden en zal wel ongeveer gelijkluidend zijn met dien van De Munck's brief aan De Kock, waarin de geruchten omtrent Pringa koesoema werden vermeld.

en van den Tom. Kertosono heb vernomen, dat de Raden Tom. Pringokoesoemo van Ngrowo een brief heeft laten opmaken en de ondervolgende Regenten laten onderteekenen, als: de Tom. Mangoendirono van Kalembret, de Tom. Soemodipoero van Kertosono, de Tom. Notodiwirio van Ngrowo, de Tom. Notowidjojo van Ngrowo, de Ingébey Sosro Bahoe van Kalembret en de ontslagen Tom. Pringodiwirio van Lowano; de brief zou zijn een verzoekschrift, om den Raden Tom. Pringokoesoemo van Ngrowo als Hoofdregent in de bovengemelde regentschappen te mogen hebben en geheel van den Pang. onafhankelijk te mogen zijn. De grootste daders zouden zijn de Tom. Mangoendirono van Kalembret en de afgezette Tom. Pringodiwirio van Lowano. De Tom. van Kertosono verzekert mij, dat hij door den Tom. van Ngrowo gedwongen is geworden, om den brief mede te onderteekenen. Nadat de hier bovengemelde brief door de Regenten onderteekend was, is hij verzonden aan den Raden Adipati van Jogjokarto en een gelijke aan den Resident van Soerabaja".

„Of de Tom. van Ngrowo muiteling worden zal, als zijn verzoekschrift niet wordt geaccordeerd, weet de Tom. van Kertosono mij niet zeker te zeggen; echter is het zeker, dat de Tom. van Ngrowo in het geheel niet onder de orders van den Pangerang van Madioen wil staan. De Pangerang heeft den Tommengong voornoemd zeer dikwijls opgeroepen, doch deze is bij zijne oproepingen niet opgekomen en heeft zelfs de brieven van den Pangerang niet beantwoord. Den Pangerang heb ik verzocht, om vertrouwde zendelingen naar alle Oostelijke Regentschappen van Madioen te zenden, die het met den Tommenggong van Ngrowo eens zijn, en zich nauwkeurig te laten informeeren, hoe of de bevolking gezind is. Ook is de Tom. Pringokoesoemo door den Pangerang weer opgeroepen, doch ik twijfel zeer sterk aan de komst van dien Tommenggong".

„Verder heb ik de eer U te melden, dat de Pangerang volgens blijk geheel niet over de Tommenggongs tevreden is, die de verzoekschriften van den Tommenggong van Ngrowo mede onderteekend hebben" (¹).

Marnitz had er wel mogen bijvoegen, dat die Toem^s. op hun beurt al even weinig met den Hoofdregent op hadden en, zooals uit de nota door den Res^t. van Jogjakarta later opgesteld wel bleek, niet zonder goede redenen.

De van Ngrawa teruggekeerde zendelingen brachten berichten, welke die van Schnorbusch en Marnitz bevestigden. Zoo heette het, dat de beide hoofdpersonen in het verzet tegen den Hoofdregent, den 22^en Mei aan dezen hadden geschreven: „dat zij op zijne oproeping niet wilden komen en beiden ook niets

---

(¹) Marnitz aan De Munck. Wanarĕdja, 21 Mei 1828. (Arch. Gen. Staf).

van den Pangerang wilden weten" (¹). Dat het hun ernst was, wilde een den 23ᵉⁿ te Ngawi teruggekeerde spion doen gelooven. Deze beweerde bij kris en bij kras, dat Pringokoesoemo op den G. Boedik, op 5 paal afstand van Ngrawa en nabij den toegangsweg tot Madioen, positie had laten nemen door vier hoofden; dat daar een stuk geschut was geplant; en dat dagelijks twintig hoofden bezig waren, het dèsavolk in den krijgsdienst te oefenen en dáarvoor menschen te werven. Ook was op dien heuvel een aanzienlijke voorraad rijst bijeengebracht, zoodat wel alle teekenen aanwezig waren, die een gewapend optreden mochten doen vermoeden. De Kapt. De Munck hield zich daarom op ernstige gebeurtenissen voorbereid, maande den Hoofdregent van Madioen aan, om toch vooral te zorgen op de hoogte te blijven van wat er omging en schreef ook dien van Kĕdiri in gelijken zin. Aan den Opperbevelhebber vroeg hij om orders, dezen tevens mededeelende, dat zoodra de Regenten de vijandelijkheden mochten beginnen, hij in overleg met den Pang. van Madioen tegen hen zou oprukken.

Zoo scheen de toestand ernstig genoeg, doch tot het nemen van buitengewone maatregelen achtte De Kock het oogenblik nog niet gekomen. De Munck kreeg last om „indien het zich onverhoopt mocht bevestigen, dat de door U bedoelde Toemˢ. vijandelijke voornemens hebben en dientengevolge onrustige bewegingen en verzamelingen plaats hebben, U de macht, die U zult kunnen bijeen brengen, moet aanwenden, om zulks krachtdadig tegen te gaan, tegelijker tijd zorg dragende, dat Ngawi zelf niet geheel wordt ontbloot. U kunnen uit hoofde van den verren afstand geen andere voorschriften gegeven worden, moetende U naar omstandigheden en met beleid te werk gaan" (²).

Daags te voren was den Kapt. Van Ingen, commandant te Rĕmbang, opgedragen, om zich zoo spoedig mogelijk onder de bevelen van den commandant der 4ᵉ mob. col. te stellen. Ook dit wijst er wel op, dat De Kock zich nog niet het ergste voorstelde, anders zou Van Ingen, die zoo geheel op de hoogte was van Rĕmbangsche toestanden, voorloopig althans, wel zijn aangehouden.

Geheel overeenkomstig de inlichtingen door De Munck omtrent de onrustige bewegingen in Oost-Madioen ingewonnen, waren ook die, welke de Kapt. Rismüller, Van Ingens vervanger te Rĕmbang, had gekregen. Rismüller had zijn tijdingen van zijn collega De Vries, die te Padangan stond, en van den 2ᵉⁿ Luit. Meulenhoff vernomen, alzoo uit andere bronnen dan De Munck, en deze omstandigheid diende wel tot versterking van het vertrouwen, dat men in de in omloop zijnde geruchten meende te kunnen stellen.

De Overste Gey, provisioneel commandant der 2ᵉ Groote Militaire Afdeeling, die van Rismüller en De Munck berichten omtrent den stand van zaken had

(¹) De Munck aan De Kock. Ngawi, 24 Mei 1828, Nᵒ. 213. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan De Munck. Magĕlang, 31 Mei 1828, Nᵒ. 1284. (Arch. Gen. Staf).

ontvangen, begaf zich in het laatst van de maand naar Rĕmbang, om daar, na overleg met den w^{d}. Res. De Salis, zoo noodig maatregelen te treffen. Het eerste rapport, dat hij van daar den Opperbevelhebber toezond, bevatte o.m. kennisgave van het noodig geoordeelde. „Om dit doel te bereiken", zoo lezen wij in dien brief, „komt het mij voor, dat uit de directie van Solo die rivier afzakkende op Ngawi, een paar honderd man infanterie dienden te worden gedirigeerd, welke als dan met de 100 man van den Kapt. De Vries te Padangan eene offensieve colonne zullen uitmaken van 400 bajonetten of twee van 200 elk; vervolgens dat van Soerabaja naar Toeban, indien mogelijk, werden gezonden 200 à 250 man infanterie en eindelijk van Samarang naar Rembang eveneens een dergelijke detachement infanterie, welke laatste troepen wellicht van Batavia naar Samarang spoedig zullen verzonden worden. Uit deze drie standpunten komt het mij voor, dat men alsdan het doelmatigste tegen de muitelingen zal kunnen ageeren. Ik heb de vrijheid genomen U.E. eerbiedig voor te stellen alleen infanterie en geen kavallerist, noch artillerist derwaarts te zenden, om reden de grondgesteldheid der binnenlanden voor de beide laatstgenoemde wapens niet geschikt is.

„Te Rembang zoude op den grooten weg eenige kavallerie kunnen dienen; te Samarang zijn tegenwoordig disponibel 24 huzaren en 50 djajang-sekars; van daar kan men thans ook nog trekken 70 man infanterie en 20 artilleristen, welke laatstgenoemden wellicht te Rembang en in de redoutes bij Radjekwessi, Ploentaran en Blora zullen benoodigd zijn".

„Morgen vroeg vertrek ik weder naar Samarang en zal de eer hebben U.E.'s. bevelen aldaar af te wachten" (¹).

Men moet erkennen, dat de Overste Gey er slag van had, vlug zijn zaken af te doen en dat hij geen vriend was van halve maatregelen. Doch noch die groote spoed, noch de voorgestelde maatregelen, mochten 's Opperbevelhebbers goedkeuring wegdragen en deze deelde zulks den Overste op de hem eigen wijze mede. Zou De Kock's antwoord daarom reeds melding verdienen, als middel om zijn denkbeelden over de heerschende onlusten te leeren kennen, is het bepaald onmisbaar. Daaruit toch blijkt, dat de Gen. zijn goede redenen had, om vooreerst een afwachtende houding te bewaren en niet naar het zwaard te grijpen alvorens gebleken was, dat overreding niets kon uitwerken. „Ik keur", zoo luidde De Kock's antwoord, „volkomen goed, dat U zich naar Rembang heeft begeven, m a a r ik zoude gaarne hebben gezien, dat U daar zijnde, ook de posten Blora, Ploentaran en Radjekwessi in oogenschouw had genomen en mij met kennis van zaken over hunne situatie had kunnen rapporteeren".

(¹) Gey aan De Kock. Rĕmbang, 1 Juni 1828. (Arch. Gen. Staf).

„De voorstellen, welke U mij bij Uwe missive van Rembang deed, beschouw ik als zeer geschikt, om de zekerheid te hebben, dat niet alleen ontstane onlusten in het Madioensche onzen residentiën geen nadeel zouden doen, maar ook om in het Madioensche zelf den oorlog met kracht te kunnen doorzetten, dan het kan U niet onbekend zijn, dat het moeijelijk is om zonder andere positiën te verzwakken en den muitelingen gelegenheid te geven het terrein, dat thans door ons bezet wordt, te hernemen, onmogelijk is eene zoodanige macht bijeen te brengen als door U wordt voorgesteld".

„Het is wel te vreezen, maar nog niet bepaald zeker, dat de Tommenggongs van Ngrowo en Kalembret oorlogszuchtige voornemens hebben en ik heb nog eenige hoop, dat het niet tot het ergste zal komen, omdat 1e die beide Tommenggongs zich volkomen stil hebben gehouden, toen het hun gemakkelijk was, in overeenstemming met Sosrodilogo geheel Madioen in opstand te brengen, 2e, de Pang. van Kediri, dat aan het Regentschap Ngrowo grenst, nog geen bericht over eenige verontrustende bewegingen heeft gegeven, en eindelijk omdat de Hoofdregent van Madioen tegen de twee voormelde Regenten zeer vooringenomen schijnt te zijn".

„De Kolonel Nahuys, commissaris aan het hof te Jogjakarta, heeft op de eerst ontvangen tijdingen den Regent van Ngrowo geschreven en misschien zal dit eene goede uitwerking hebben; het is althans ons beider gevoelen, om te trachten eerst door alle middelen nieuwe onlusten te voorkomen".

„Intusschen verzoek ik U om met alteratie van mijne vroegere aanschrijving het detachement infanterie, dat met het schip „Aleida" van Batavia te Samarang moet aankomen, te doen marcheeren naar Solo om van daar langs de Solosche rivier naar Ngawi te worden verzonden, waartoe U de noodige aanschrijving aan den commandant van Solo gelieve te doen. Indien het U mogelijk is, dan gelieve U het opgemelde detachement te brengen tot op 100 man infanterie en, indien die te Samarang aanwezig zijn, er een paar handmortieren met de noodige artilleristen bij te voegen".

„Te Ngawi bevinden zich thans 130 geweerdragende manschappen, zoodat met het detachement van Kapt. De Vries spoedig 300 geweren op één punt kunnen worden gebracht".

„Drie schepen met troepen zijn te Batavia aangekomen; ik heb er op aangedrongen deze zoo spoedig mogelijk naar Samarang te zenden. Bij hunne aankomst aldaar kan U, zoo er geen tijd is om mijne orders af te wachten, deze dirigeeren naar het punt, waar U hen het meest noodig acht".

„In elk geval zal het goed zijn om eene tweede bezending over Solo naar Ngawi van nog 100 man infanterie te doen. Voorts zou ik het zenden van een detachement kavallerie naar Rembang doelmatig oordeelen en machtig U daar-

toe bij dezen met bijvoeging van zoodanige artilleristen als U voor de bentings noodig zult oordeelen".

„Voor Ngawi zelf zal eene kleine versterking artillerie tevens zeer doelmatig zijn" (¹).

Na de ontvangst der verontrustende berichten van de Kaptˢ. Rismüller en De Munck, hem door tusschenkomst van den Luit. Kol. Gey geworden, meende De Kock den Com. Gen. op de hoogte te moeten brengen van de onrust, waarmede thans Madioen bedreigd werd. Na uiteengezet te hebben wat op dat oogenblik omtrent die aangelegenheden bekend was, gaf de Gen. in de volgende geruststellende bewoordingen daarover zijn meening te kennen: „Hoewel het mij nog geenszins duidelijk is, dat de regenten van Ngrowo en Kalembret het voornemen hebben, om met den hoofdmuiteling Dipo Negoro gemeene zaak te maken, daar zij in dat geval van het aanwezen van den muiteling Sosrodilogo zouden hebben gebruik gemaakt, om dit ten uitvoer te brengen, maar het mij veeleer voorkomt, dat zij zich over den Hoofdregent van Madioen willen beklagen, heb ik intusschen den Commandant te Ngawi aanbevolen om, zoodra er verzamelingen en onrustige bewegingen plaats hebben, deze met zijne disponibele macht krachtdadig tegen te gaan, terwijl indien zich iets van dien aard onverhoopt mocht bevestigen, ik onverwijld zorg zal dragen, om door het zenden van versterking den goeden uitslag te verzekeren" (²).

Daartoe en niet het minst om op het hoofdoperatie-tooneel zelf den strijd krachtig te kunnen voortzetten, was het noodig, dat men spoedig de beschikking kreeg over de uit Nederland toegezonden suppletietroepen, welke elk oogenblik verwacht werden. De Kock drong er dan ook bij den Com. Gen. op aan „wel de noodige bevelen te willen geven, dat de verzendingen der alzoo aankomende detachementen van Batavia naar Samarang met den meesten spoed, zoo mogelijk met de stoomboot en, wanneer dit niet kan, ten minste met goed bezeilde schepen, geschieden" (²).

Er was haast bij „omdat", schreef de Gen., „zooals U.E. bewust is, de tijd ophanden is, om van onze macht zooveel mogelijk in haar geheel gebruik te moeten maken .... " (²).

Hoe de Gen. over Madioen dacht, weten wij reeds uit de brieven aan Gey en den Com. Gen. Hij was voorbereid op het ergste, maar achtte het lang niet onwaarschijnlijk, dat al die onrust wel eens blijken kon weinig meer te zijn geweest dan storm in een glas water.

Intusschen bleven de berichten, welke aan het Hoofdkwartier werden toegezonden, van verontrustenden aard, al zocht men daarin ook te vergeefs naar

(¹) De Kock aan Gey. Magëlang, dd. 2 Juni 1828, Nº. 1304. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Du Bus. Magëlang, 31 Mei 1828, Nº. 523. (Arch. Gen. Staf).

stellige feiten omtrent vijandelijkheden. Zoo schreef De Munck den 29[en] Mei, dat de tijdingen betreffende den Regent van Ngrawa zich meer en meer bevestigden en dat de regenten Sasradipoera en Sasrakoesoema openlijk zijn partij hadden gekozen. Dit bericht ontving de Opperbevelhebber door tusschenkomst van den Overste Gey, aan wien het trouwens ook gericht was. Aangezien het Hoofdkwartier als gevolg van deze wijze van correspondentie de berichten belangrijk later ontving dan wenschelijk was, droeg Gey aan den Kapt. De Munck op, om alle mededeelingen, den nieuw geschapen toestand in Madioen en Rĕmbang betreffende, onmiddellijk aan den Resident van Solo te doen, door wiens tusschenkomst het Hoofdkwartier tijdiger op de hoogte kon worden gebracht dan door die van den Afdeelingscommandant te Sĕmarang.

Al even vaag als vorige berichten luidde dat, hetwelk De Munck den 1[en] Juni aan Gey richtte. „Door den Luit. Schnorbusch, commandant van Ponorogo", zoo schreef hij, „wordt mij gemeld, bij missive dd. 30 Mei jl. Il° 55, dat hij tijdingen ontvangen heeft van Ngrowo, dat de Raden Tommenggong Pringokoesoemo zich met zijne onderdanen als muiteling heeft opgeworpen. De dessa Soember-Moeneng heeft gemelde Regent tot zijne defensie uitgekomen. Deze dessa ligt op 2 uren afstand van den dalem Ngrowo; er is slechts één weg naar die dessa; die weg is bijzonder schoon en 20 schreden breed. Langs en bezijden den grooten weg is een diep moeras, waar men onmogelijk door kan komen. Er bestond vroeger nog een kleine weg van den berg Tangal; die weg is door hem verhakt".

„Drie hoofd-Bulkio's, gezonden door den hoofdmuiter Dipo Negoro zijn daar aangekomen en volgens geruchten zouden de Bulkio's veel munitie hebben medegebracht" (¹).

Geheel in tegenspraak met Schnorbusch' bericht, was hetgeen De Munck verder wist te schrijven. „Latere tijdingen ontvangen van den Pangerang melden, dat de Regent van Ngrowo geen muiteling wil worden, maar aan zijne orders (die van den Pangerang) niet wil voldoen, waarvan ik de eer heb U hier copie over te leggen (²). Uit een en ander zult U wel ontwaren, men nog niet vast (zeker) is, wat dit alles beduidt. Omdat ik veronderstel, dat er iets moet onder schuilen, ben ik voornemens om overmorgen zelf naar Wonoredjo te gaan om met den Pangerang en de Luit[s]. Schnorbusch en Marnitz, die beiden onder mijn commando staan, eene conferentie te houden en dan het een met het ander te confronteeren, ten einde, indien het mogelijk is, het ware daarvan te

(¹) De Munck aan Gey. Ngawi, 1 Juni 1828. (Arch. Gen. Staf).

(²) De Munck bedoelde blijkbaar copie van des Pangeran's bericht. Wij vonden die copie niet. De Munck's brieven muntten niet uit door zuivere taal; wij brachten daarin wijzigingen aan ten einde ze leesbaar te maken, echter niet meer dan strikt noodzakelijk bleek.

weten, waarvan ik U alsdan kennis zal geven. Aangaande Raden Bey Sosrodipoero en Raden Toem. Sosrokoesoemo heb ik nog geen tijding ontvangen maar ben die heden of morgen wachtende" (¹).

Lezen wij verder hoe De Munck de zaken inzag, als het inderdaad tot vijandelijkheden mocht komen, en hoe rustig en veilig hij zich dan, als een burchtheer in zijn veste, binnen zijn versterking te Ngawi dacht te kunnen ophouden.

„Indien de Kapt. De Vries maar met zijn detachement te Padangan blijft, vrees ik nog voor niets, want indien er wat mocht voorvallen, zijn wij sterk genoeg om de helft van Madioen te verslaan, maar indien hij naar boven moet, zoo ik vernomen heb, dan zeg ik niet wat er gebeuren zal".

„Ngawi, daar zullen zij wel vandaan blijven, want mijn fort is in zulk eenen defensieven staat, dat ik niet behoef te schrikken voor 10.000 brandals" (²).

De Munck kon op eenige ervaring bogen. Bij de behandeling van den opstand in Rĕmbang werd er op gewezen, dat hij het nut van de bentengs ten opzichte van eigen veiligheid zoo uitstekend besefte, dat hij zich niet tot het doen van uitvallen liet verleiden. Deze zienswijze had destijds — kon het anders? — in De Kock's oog geen genade kunnen vinden, en wel betwijfelen wij het, of den grooten woorden van moed, hierboven aangehaald, een beter onthaal te beurt is gevallen.

Gelukkig ontving De Munck dienzelfden dag berichten, die wat kalmeerend op hem gewerkt moeten hebben. „Aangaande den Raden Bey Sosrodipoero en den Raden Toem. Sosrokoesoemo", zoo rapporteerde hij althans daags daarop, „heb ik de eer U met genoegen te communiceeren, dat naar bij mij ingekomen rapporten, welke worden bevestigd door dat van den Pangerang, deze twee regenten geen volk verzameld hebben op den berg Lèman (1 paal zuid van den Willis) en daar alles rustig is. Volgens nader ingekomen rapporten aangaande de regenten van Ngrowo en Kalembret is alles nog op den ouden voet; de Pangerang schrijft mij heden, dat hij twee van zijne regenten derwaarts heeft gezonden, ten einde met zoete woorden hen over te halen, zich weder onder des Pangerangs orders te stellen, koesterende hij de hoop, dat de zaak nog een goeden keer zal nemen" (²).

Ook van den Resident van Pasoeroean kwamen berichten in omtrent de Regenten van Ngrawa en Kalĕmbrĕt, welke wij, omdat ze in hoofdzaak overeenkwamen met die uit de reeds gemelde bronnen ontvangen, onvermeld zullen laten. Genoeg zij het slechts op te merken, dat die Resident de toegangswegen

(¹) De Munck aan Gey. Ngawi, 1 Juni 1828. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Munck aan Gey. Ngawi, 2 Juni 1828. (Arch. Gen. Staf).

tot zijn gewest door gewapend volk deed bezetten en maatregelen nam, om zoo noodig ter hoofdplaats Malang een barisan op de been te kunnen brengen. Verder zond ook hij vertrouwde lieden naar Blitar en Ngrawa, ten einde op de hoogte te blijven van hetgeen in die streken omging.

De opeenvolging van berichten van verschillende zijden ontvangen, alle gewagende van onrust in het Madioensche, maar alle tevens even weinig zeggend, had toch het resultaat, dat het Hoofdkwartier nog eenige maatregelen nam om, als het tot dadelijkheden kwam, uitbreiding van het kwaad te kunnen keeren. Zoo schreef de Opperbevelhebber aan den Kol. Beurlin, commandant der 3e G. M. A., na in breede trekken den toestand in het bewuste gebied te hebben geschetst, dat hij „nog geen vertrouwen in deze berichten stelde, omdat: 1e de twee vermelde regenten slechts voorgeven niet naar Wonoredjo te kunnen komen vóór dat zij antwoord van den Rijksbestierder van Jogjakarta op een door hen gedaan verzoek zullen hebben; 2e omdat die beide regenten zich gedurende het aanwezen van Sosrodilogo in Madioen zeer rustig hebben gedragen en niet het minste aandeel in den opstand hebben genomen; 3e omdat de Hoofdregent van Kediri, dat aan Ngrowo grenst, nog geen de minste verontrustende berichten naar Solo of elders heeft gezonden, en eindelijk omdat de Hoofdregent van Madioen eene groote partij tegen zich schijnt te hebben en ten aanzien der twee gemelde regenten zeer eenzijdig is".

„Inmiddels gebiedt de voorzichtigheid om maatregelen te nemen ten einde zoo mogelijk onlusten te voorkomen of, deze uitbarstende, van onze grenzen te verwijderen en ....". (onleesbaar)

„Tot dat einde zend ik den Kapt. Ten Have met eene versterking van 100 man infanterie naar Ngawi, alwaar alsdan 230 man infanterie zullen zijn, behalve eene kleine bezetting te Wonoredjo en Ponorogo. Te Ngawi en Wonoredjo zijn goede bentings".

„Aan den commandant der 2e Groote Milt. Afd. heb ik geschreven, om van de eerste troepen, welke van Batavia zullen aankomen, nog 100 man infanterie naar Palantoeran te zenden, alwaar dan 200 bajonetten zullen zijn. De garnizoenen van Radjekwessi en Blora zijn goed bezet".

Gaf de Opperbevelhebber aldus aan over welke krachten men eventueel in de Oostelijke Mantjanĕgarasche landen kon beschikken en hoe zij waren gedisloqueerd, in de volgende regels besprak hij de maatregelen, welke eventueel door Beurlin moesten worden genomen. „Het komt mij wijders voor", zoo lezen wij verder, „dat het noodig is, dat U ook een post plaatst op de grenzen Uwer residentie aan de kanten van Babad, omdat U moet trachten in gestadige correspondentie met den regent van Kediri te zijn om hem aan te moedigen, indien het noodig mocht zijn, met kracht te werken".

„Ik geloof, dat de korvet Triton met den (onleesbaar) eerstdaags uit de Molukken te Soerabaja zal aankomen; aan boord van dien bodem zullen zich bevinden 100 goed geexerceerde Amboneezen over welke U provisioneel kunt beschikken".

„De Regent van Kertosono heeft zich in de laatste onlusten stil gehouden, maar men gelooft, dat hij met de regenten van Ngrowo en Kalembret tegen den Hoofdregent is en het gedrag van den Regent van Berbek is meer dan eens dubbelzinnig geweest. Men veronderstelt in het algemeen, dat hij Sosrodilogo, van wien hij oom is, bij zich heeft ontvangen en gelegenheid heeft gegeven om te ontkomen" (1).

Twee dagen later zond de Opperbevelhebber aan den Kapt. Ten Have den last, waarvan hij in den brief aan Beurlin gesproken had. Ook dezen officier werd de toestand uiteengezet en medegedeeld, welke maatregelen bereids met de commandanten der 2e en 3e G. M. A. waren overeengekomen. Daarna werd hem in de volgende bewoordingen kenbaar gemaakt wat van hem verwacht werd: „Daar U in Madioen bekend is en zoowel bij vorige als bij de jongste gelegenheid het vertrouwen, dat ik in U heb gesteld, volkomen hebt gewettigd, is mijn verlangen, mijnheer de Kapitein, dat U zich ten spoedigste over Soerakarta naar Ngawi begeeft, om het bevel der troepen aldaar op U te nemen".

„De Kapt. De Munck zal de benting te Ngawi blijven commandeeren en onder zijn gezag ook die van Wonoredjo houden. Maar uit de troepen, welke U aldaar hebt achtergelaten en die, welke derwaarts staan te vertrekken, zal U eene mobiele colonne formeeren, welke zal wezen No. 10, en indien de troepen te Palantoeran, onder den Kapitein De Vries staande, bij U worden geroepen, zullen deze bij de 10e colonne worden ingedeeld".

„Te Ngawi zal niet dan het noodige garnizoen blijven; alle overige manschappen zullen bij de 10e colonne worden gevoegd. U zult zich daarover met den Kapt. De Munck verstaan".

„Het detachement infanterie, dat te Ponorogo is, zal mede onder Uwe bevelen staan. U zult het van standplaats doen veranderen of versterken, zooals U zult noodig oordeelen, en onderzoeken of aldaar eene benting ook van nut zou kunnen zijn".

„Na de informatie, welke U te Ngawi zult ontvangen, zal U alle mogelijke maatregelen nemen om de muitelingen afbreuk te doen, indien de onlusten werkelijk uitgebroken mochten zijn, maar indien dat het geval niet is, zult U zooveel van U afhangt trachten alle krijgskundige bewegingen voor te komen en de rust in Madioen te behouden".

---

(1) De Kock aan Beurlin. Magelang, 3 Juni 1828, No. 1309. (Arch. Gen. Staf).

„Te Solo zult U zich bij den heer Resident vervoegen en trachten inlichtingen omtrent den staat van zaken in het Madioensche te verkrijgen".

„De Resident van Jogjakarta, zich aldaar bevindende, zoo zal U met hem communicatief handelen".

„Aan den resident te Solo, de autoriteiten in het Rembangsche en aan mij zult U de berichten van hetgeen zal voorvallen, inzenden en het is U bekend, dat ik van eene onafgebroken correspondentie houd" (¹).

Eerst den 7en Juni ontving De Kock den brief, dien De Munck den 2en t.v. van Ngawi had verzonden. Daar, zooals wij reeds zagen, die brief geen verontrustender berichten inhield dan die van vroegeren datum, won bij den Opperbevelhebber de overtuiging, dat geen vijandelijkheden tegen het Gouvernement zouden gepleegd worden, weder meer veld en bleef hij de hoop koesteren, dat de waarnemend Resident van Jogja de zaken in Madioen naar wensch zou kunnen regelen. In die verwachting oordeelde hij het beter, Ten Have, die zich met zijn detachement te Solo bevond, voorloopig daar te laten en hem daar op nadere bevelen te doen wachten, tenzij de berichten van het verontruste gebied onverhoopt van meer ernstigen aard mochten worden. In het laatste geval moest Ten Have naar omstandigheden handelen. De Overste Gey, werd als Afd. Comdt. ingelicht omtrent de wijziging, welke de Gen. naar aanleiding van de gunstiger berichten noodig had geoordeeld. „Op dezelfde gronden (nl. die, waarop Ten Have te Solo voorloopig werd aangehouden) verzoek ik U om, indien dezen brief nog tijdig genoeg bij U wordt ontvangen, alsdan vooreerst te Samarang aan te houden het detachement infanterie met de stoomboot aldaar onlangs aangebracht. Indien U nadeelige berichten krijgt vóór het bekomen van mijne nadere dispositiën, houde U zich voor gemachtigd voor de expeditie van dat detachement zooals Uw primitief voornemen was. Worden de berichten integendeel gunstiger zoo gelieve U het naar Magelaan te doen marcheeren" (²).

Deze missive bereikte Gey niet tijdig genoeg en kon dat trouwens ook niet. In den nacht van den 5en op den 6en Juni was reeds het door „de Aleyda" aangebrachte detachement, sterk 2 officieren en 67 minderen, vermeerderd met 33 inlandsche fuseliers en eenige kanonniers, onder de bevelen van den 2en Luit. Wuesten naar Solo gemarcheerd, om van daar naar Ngawi te vertrekken.

Ook Beurlin werd in kennis gesteld met den gunstiger staat van zaken en de verwachting, welke de Opperbevelhebber van de zending van den Resident van Jogja had. De Kolonel schreef terug, dat hem „noch door den commandant

(¹) De Kock aan Ten Have. Magēlang, 5 Juni 1828, N°. 1323. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Gey. Magēlang, 7 Juni 1828, N°. 1358. (Arch. Gen. Staf).

der 2e Groote Milt. Afd., noch door een der civiele autoriteiten het voornemen der Madioensche regenten van Ngrowo en Kalembret was kenbaar gemaakt". Hij had „door omloopende geruchten er iets van vernomen, doch niet het juiste", en daarop zijn maatregelen genomen.

Het bezetten van een post te Babad was Beurlin niet wenschelijk voorgekomen; „Bandardjadjar zoude een beter punt zijn, van waar men meerder in verband met Kediri zou kunnen wezen" (1).

In denzelfden brief verzocht hij den Opperbevelhebber hem te willen machtigen tot het afgeven van een trom en trompet ten behoeve van de barisan van den Pangéran van Kĕdiri, die hem „persoonlijk goed bekend" was (1). Die kennis was tijdens de Rĕmbangsche onlusten te Babad gemaakt, waar de Pang. door het verstrekken van betrouwbare berichten den Kol. meer dan eens van dienst was geweest.

In zijn antwoord gaf de Gen. aan Kol. Beurlin machtiging, om den eventueel op te richten post daar aan te leggen, waar hem dit het best voorkwam, en om den Pang. van Kediri het gevraagde af te staan. Zoo werd de goede zaak door middel van een onbeduidend offer gediend. De Pang. van Kĕdiri kon vooral toen goede diensten bewijzen, al ware het slechts door te zorgen, dat juiste berichten omtrent hetgeen er omging ter kennis van het Hoofdkwartier kwamen. De ligging van zijn gebied ten opzichte van dat der betrokken regenten schonk hem daartoe de gelegenheid en, het zij te zijner eere gezegd, hij maakte er een goed gebruik van. Dit blijkt wel uit den brief, dien De Munck den 3en aan het Hoofdkwartier toezond. De Regent van Kĕdiri had dien Kapt. bericht, dat Pringakoesoema en Mangoendirana nog niet tot rebellie waren overgegaan en dat, mocht het eerlang daartoe komen, hij, de Regent van Kĕdiri, ons de behulpzame hand zou bieden.

Kort na het schrijven van den bedoelden brief gaf De Munck gevolg aan zijn plan, om naar Wanarĕdja te gaan en daar een onderzoek naar de troebelen in te stellen. Veel bijzonders voerde hij er niet uit, misschien ook wel, omdat hij Nahuys verwachtte. Het eenige belangrijke in zijn brief (2) was de mededeeling, dat de opstand nog niet was uitgebroken, de bevestiging dus van het vermoeden, dat de beweging uitsluitend gericht was tegen den Pang. van Madioen, en de kennisgave, dat hij te Wanarĕdja bezoek had ontvangen van den Regent van Panaraga, die hem den indruk had gegeven bijzonder aan het Gouvernement gehecht te zijn.

Eindelijk zou er in de zaak, die zooveel onrust had verwekt en waarvan de juiste toedracht wel vermoed maar niet vastgesteld was, meer licht worden

(1) Beurlin aan De Kock. Soerabaja, 10 Juni No. 357. (Arch. Gen. Staf).
(2) De Munck aan De Kock. Ngawi, 10 Juni No. 257. (Arch. Gen. Staf).

verspreid. Het was de ijverige en niet minder tactvolle Nahuys, die te Panaraga met de regenten van Ngrawa en Kalĕmbrĕt een onderhoud had en naar aanleiding daarvan het volgende kon rapporteeren: „Ik heb de eer U.E. bij dezen de translaat letteren eerbiedig aan te bieden van den Regent van Ngrowo, benevens een bericht van den mantri, welke mijne brieven aan hem heeft overhandigd".

„Deze stukken schijnen mijne vroegere verwachting te billijken en aan te duiden, dat de staat van zaken in Madioen verre is van zoodanig dreigende te zijn als de berichten van den comdt. van Ponorogo, Schnorbusch, opgeven".

„Ik heb bij mijne letteren van heden den heer Resident Van Nes aanbevolen met de meeste nauwkeurigheid te onderzoeken in hoeverre de vroegere berichten van gemelden comdt. omtrent den doortocht van zendelingen van den Regent van Ngrowo, Pringokoesoemo, naar de muitelingen, welke zendelingen onvoorzichtig genoeg zouden geweest zijn, om het geheim van hunne missie aan een vreemdeling open te leggen, aan waarheid kunnen getoetst worden".

„Bij de uitbarsting van de Radjekwessische onlusten hebben de valsche tijdingen omtrent de ontrouw van den Regent van Kediri ons genoegzaam geleerd, welke weinige staat er is te maken op de verhalen van de Javanen, om steeds met de meeste behoedzaamheid aan te nemen berichten, welke van het noodige bewijs ontbloot, onze regenten van ontrouw beschuldigen".

„Sedert de letteren van 7 dezer van den Resident Van Nes ben ik zonder nadere berichten van hem".

„Gister is mij geworden een brief van den Hoofdregent van Madioen van den 2en dezer, waarbij hij mij kennis geeft de regenten Sosronegoro en Soemodipoero, beiden bloedverwanten van Pringokoesoemo, naar Ngrowo te hebben afgezonden met zeer vriendelijke letteren aan den Regent en met uitnoodiging om tot den Hoofdregent te komen".

„Ook de toon dezer letteren bewijst genoegzaam, dat alles zich bepaalt tot geringe oneenigheden tusschen den Hoofdregent en den Regent van Ngrowo, welke, gelijk ik zeker hoop, zonder stoornis der rust zullen kunnen worden beslecht" (1).

Ongeveer een maand later diende Van Nes een nota in, waarin wij de geheele zaak zien uiteengezet. Deze nota, belangrijk reeds, omdat zij ons een overzicht geeft van alles wat was voorgevallen en tot de gerezen quaestiën aanleiding had gegeven, is bovendien uiterst leerzaam, wijl wij er de bevestiging in vinden van de algemeen als juist erkende, doch niet immer ter harte genomen stelling, door Nahuys geformuleerd in de bewoordingen: „dat er weinig staat is

(1) Com. aan het Hof te Jogja. Nahuys, aan Gen. De Kock. Karang Pandang, 16 Juni 1828, No. 144. (Arch. Gen. Staf).

te maken op de verhalen van Javanen". Wij zouden dit „Javanen" wel willen vervangen door „inlanders", want zijn volksgeruchten in het algemeen weinig betrouwbaar, die, welke door de bevolking van onzen archipel worden uitgestrooid, gaan in hooge mate aan dit euvel mank.

„In de overtuiging", zoo schreef de Res[t]., „dat U.E. door den heer Commissaris van het Gouvernement aan het Hof te Jogja successievelijk mijne berichten aan Z.Edelgestrenge omtrent de Madioensche zaken zijn medegedeeld, heb ik de vrijheid genomen mijn rapport aan U.E. uit te stellen, totdat ik in staat zou zijn U.E. een kort overzicht van de aldaar bestaande oneenigheid te kunnen aanbieden, waaraan ik thans de eer heb bij deze te voldoen".

„Toen ik op aanraden van den Commissaris, den Kol. Nahuys, Jogja verliet om mij uit hoofde van te vreezen en reeds gedeeltelijk ontstane onlusten in de Montjonegorosche Jogjakartasche landen naar herwaarts te begeven, liet het zich aanzien of de Regenten van Ngrowo en Kalembret reeds onderhandelingen met den hoofdmuiteling Dipo Negoro aangeknoopt en zich in staat van oorlog tegen ons Gouvernement gesteld hadden, doch weldra werd ik bij mijn komst alhier en in de overige regentschappen gewaar, dat, zooals veelal ongunstige zaken op het allerongunstigst worden afgeschilderd, de zoogenaamde onderhandelingen met den hoofdmuiteling bestonden in eene missie door die Regenten met drie „priesters" afgezonden aan den Rijksbestierder Danoeredjo te Jogjokarto en dat de voorgewende oorlogsaanstalten, als het bijeenbrengen van troepen, het oprichten van eene benting, het aanleggen van rijstpakhuizen op den berg Boetak, slechts ijdele klanken waren, waartoe nimmer de minste gedachte bij die Regenten gerezen was. En ook inderdaad, zij zouden van zinneloosheid te beschuldigen zijn, wanneer zij hunne schoone bezittingen, hunne rijkdommen in de waagschaal gesteld en hunne vruchtbare landen ten prooi des oorlogs en der verwoesting prijsgegeven hadden; dan, ook dit was den Regent van Ngrowo, een verstandig, ijverig en kundig Javaan, die daarbij veel karakter bezit, in het geheel niet onbekend en misschien meer het Gouvernement dan zijn vorst genegen, zooals U.E. uit het vervolg dezer zult kunnen ontwaren, liever onder de bevelen van het Gouvernement dan onder die van den Rijksbestierder verlangt te staan".

„Hunne bezwaren in bovengemelde missive, aan den Rijksbestierder Danoeredjo oppervlakkig opgegeven, bestaan in klachten tegen den Pangerang Rio Ario Prawirodiningrat, en wel:

„1[e]. Dat laatstgenoemde prins, toen zij, Regenten van Ngrowo en Kalembret, tegen den muiteling Mangkoe Negoro opgetrokken (waren) en zij den rechter- en den linkervleugel met hunne troepen bezet hadden, met zijne troepen, die het centrum uitmaakten, de vlucht heeft genomen, alvorens er

nog een schot van de zijde der muitelingen was gevallen, waardoor hunne positie zeer moeijelijk en gevaarlijk tevens was geworden";

„dat zij den Pangerang toen kort daarna ondersteuning en hulp hadden gevraagd, doch tevergeefs, waardoor zij zoodanig in het nauw gebracht waren, dat zij met veel moeite en gevaar zich hebben kunnen redden en zij personeel het behoud van hun leven te danken hebben aan het moedig gedrag hunner troepen";

„2e. dat de prins in stede van eenige hunner hoofden, die zich bij die gelegenheid onderscheiden hadden, verscheidene van de zijnen, die met hem eene schandelijke vlucht gekozen hebben, verschillende bevorderingen heeft doen ondervinden, als: het verheffen van Poespodipoero tot Regent van Bangit, van Ronodirdjo tot Regent van Poerwodadi, en Prawiroadmodjo tot Regent van Keniten";

„3e. dat de prins, toen Sosrodilogo zich ongeveer eene halve maand in de dessa Sewoelan, 6 à 7 paal van de hoofdplaats, opgehouden heeft, hem aldaar rustig heeft gelaten, terwijl het hem, Pangerang, niet veel moeite gekost zou hebben, zich destijds van dien muiteling meester te maken";

„4e. dat zijne regenten ieder vijf malen koebeesten ten behoeve van het Gouvernement geleverd hebben, te zamen bedragende 230 stuks, waarvan de prins de volle vergoeding heeft genoten zonder aan hen meer dan de betaling van 44 stuks uitgereikt te hebben, terwijl de andere regenten, als die van Berbek en Magetan, zijne lievelingen (beschermelingen) de volle voldoening genoten hebben";

„5e. dat, wanner de prins menschen of paarden noodig heeft, hij die altijd uit hunne regentschappen en nimmer uit die van andere regenten vordert";

„6e. dat, wanneer zij naar Madioen worden opgeroepen en zij door den grooten afstand en moeijelijke wegen soms later dan andere regenten aankomen, hij hen in bijzijn van anderen kwalijk bejegent, ja zelfs (hun) grofheden toevoegt, en eindelijk";

„7e. dat de prins het gansche bestuur der Montjonegorosche- Jogjakartosche landen overlaat aan zijn oom, den Raden Toem. Ronodirdjo, Regent van Poerwodadi, en zich alleen slechts bezig houdt met teekenen en timmeren en verder met zijne huishoudelijke zaken, en (ten slotte), dat die Regent de oorzaak mag gezegd worden van alle onaangenaamheden, die van tijd tot tijd de regenten hebben moeten ondervinden".

„Hun verlangen daarentegen is, dat zij onafhankelijk van den Pangerang hunne regentschappen mogen besturen, liefst onder de bevelen van het Gouvernement, of, ingeval dit niet toegestaan mocht kunnen worden, onder den Rijksbestierder van Jogjakarta, zijnde het hun onmogelijk, aangezien zij den

Pangerang meermeld als een lafhartig, onbillijk en den muiteling Sosrodilogo niet ongenegen Regent beschouwen, zijne bevelen op te volgen".

„Betrekkelijk deze klachten heb ik de eer U.E. op te merken, dat die genoemd bij punt 1, 2 en 3 volgens bij mij ingekomen berichten grootendeels met de waarheid overeenstemmen, hoezeer ik gaarne wil gelooven, dat beide Regenten in het afschilderen van des Pangerangs gedrag niet de zachtste tinten gebruikt hebben. Edoch, hoe dit ook zij, eensluidend zijn alle berichten, dat hij zich destijds niet moedig gedragen heeft en is gaan loopen vóór iets voorgevallen is. De klachten in 4 en 7 voorkomende zijn zeer gegrond. Den Pangerang is van wegen het Gouvernement, zooals mij dit ook nog door den commandant van Ngawi, Kapt. De Munck, verzekerd is, alles voldaan, zoodat het aan zijne geldzucht toe te schrijven schijnt, dat de regenten het hun toekomende nog niet ontvangen hebben, terwijl mij van alle zijden is bericht, dat de handelwijze van den prins, om het bestuur van zijn landen aan den Regent van Poerwodadi over te laten en zich slechts met zijne huishoudelijke aangelegenheden te bemoeien, den meesten regenten zeer hinderlijk en onverdragelijk is".

„De klachten genoemd bij de punten 5 en 6 zijn minder gemakkelijk aan de waarheid te toetsen, althans ik heb daarin tot heden niet kunnen slagen".

„De beide regenten zijn, zooals ik reeds de eer had U.E. hierboven mede te deelen, overigens bijzonder het Gouvernement toegedaan en in hen, die bij hun volk zeer bemind zijn en daarbij vele middelen onder hun bereik hebben, mag het Gouvernement ten allen tijde bij onverhoopte onlusten een grooten steun in deze gewesten verwachten".

„Ik hoop eindelijk met dit bericht U.E. genoegzaam aangetoond te hebben, dat er van de bestaande oneenigheden tusschen de regenten en den Hoofdregent geen kwade gevolgen voor het Gouvernement te vreezen zijn, vooral daar de Hoofdregent zeer genegen is, met opoffering zelfs van gezag, die geschillen bij te leggen en het mijns inziens niet moeijelijk zal zijn om den Regent van Poerwodadi onder zeker voorgeven als Tommenggong te Jogjokarto te plaatsen en alsdan iemand in zijne plaats te stellen, die den Pangerang, die niet kwaad van inborst is, op een goeden weg zal kunnen leiden".

„Ik heb onderscheidene regentschappen van gevaarlijke en suspecte personen gezuiverd door hen naar Solo en één naar Soerabaja op te zenden en zou dus reeds mijne terugreis aangenomen hebben, ware het niet, dat ik eenige dagen geleden de tijding ontvangen had, dat Sosrodilogo voornemens zou zijn weder een inval in Madioen te wagen en mij den dag daarvan bepaald ware op den 10^en^ van dit licht of den 22^en^ dezer maand, weshalve ik het noodig geoordeeld heb om in persoon daarvan kennis te geven aan de respectieve heeren

commandanten van Ngawi, Ponorogo en Wonoredjo, met verzoek echter om zoo voorzichtig en min opvallend mogelijk hunne maatregelen te willen nemen, terwijl ik van mijne zijde door goede spionnen zal trachten bijtijds van alles geinformeerd te worden en, mocht zulks onverhoopt gebeuren, door middel van beide regenten, die mij van Jogja vergezellen en zeer bekend zijn met en veel invloed op dien muiteling hebben, onderhandelingen met hem trachten aan te knoopen".

„Ik zal eindelijk niet nalaten U.E. ook dadelijk mijne berichten aan te bieden van al hetgeen er verder in deze gewesten moge voorvallen (1).

Wie ook na de zoo geruststellende berichten door Nahuys omstreeks half Juni aan het Hoofdkwartier gezonden, met meer vertrouwen de toekomst te gemoet zag, zeker niet De Munck. Dit blijkt ons het best uit diens schrijven in de eerste dagen van Juli aan den Opperbevelhebber gericht, waarin hij, aandringende op versterking, zijn vrees uitsprak zonder deze niet tot krachtig handelen in staat te zullen zijn, doch er snoevend op liet volgen, dat mèt deze niets hem kon verontrusten. „Ik vereere mij", zoo luidde dit schrijven, „U.E. hiernevens aan te bieden een sterkte- en emplacementstaat van mijn onderhebbend district, waaruit U.E. zal ontwaren, dat door het overlijden, vermissen en verzenden van manschappen naar het hospitaal te Soerabaja, meestal zijnde van het detachement door de 2e mobiele colonne — uit reconvalescenten bestaande — aan mij overgelaten, dusdanig verzwakt is, dat bijaldien het geval wilde, dat er wederom onlusten in deze streeken mochten geboren worden, ik met niet meer dan 60 geweren zou kunnen uitrukken, hetgeen gevaarlijk zou zijn om met eene zoo kleine macht de muiters te keer te gaan". Deze mededeeling werd gevolgd door eenige andere van administratieven aard, waarna weder op de noodzakelijkheid van het zenden van versterking werd teruggekomen.

„Verder moet ik U.E. rapporteeren, dat deze aanschrijving reeds gedagteekend is van den 6en der afgeloopen maand (2) en ik noch de bewuste troepen, noch eenig officieel bericht hierover heb ontvangen. Wijders zal U.E. wel inzien, dat versterking alhier hoogst noodzakelijk is om in geval van nood met vrucht te kunnen handelen".

„Alles is thans in schijnbare rust. De benting van Wonoredjo thans gearmeerd zijnde en het stuk, dat ik nog voor hier van Soerakarta wachtende ben, aangekomen zijnde, vertrouw ik dat met eene redelijke versterking van infan-

(1) Nota van Van Nes aan De Kock. Wanarēdja, 13 Juli 1828. (Arch. Gen. Staf).

(2) Die aanschrijving was door den Luit.-Kol. Gey uitgevaardigd en hield de lastgeving in om kazernes te bouwen voor de ter versterking toe te zenden troepen.

terie en artillerie Madioen tegen den eersten opstand bestand zal zijn en ik geloof, dat ik met mijne bezetting, mits nog van eenige kanonniers tot bediening van het geschut voorzien zijnde, de grootste macht van deze muren zou afweren, dewijl de benting van twee steenen bastions, waarvan men in het vierkant ruim kan rondschieten, en twee binnen-bastions voor klein geschut en mortier en banketten voor de infanterie voorzien is" (¹).

Voorwaar! als het einde van den oorlog bereikt had kunnen worden met het zoo goed mogelijk verzekeren van De Munck's veiligheid, dan moest het wel spoedig daar geweest zijn. Jammer maar dat met het achter wallen of muren blijven zitten een opstand niet gedempt kan worden. Daarvoor is actief optreden noodig en wordt het werkdadig gebruik van troepen vereischt. De door De Munck verlangde versterking liet zich dan ook wachten en niet lang zou het meer duren, of de macht in Rĕmbang werd zelfs ingekrompen. Hadden juist niet toen opnieuw geruchten geloopen van een vijandelijken inval in de Oostelijke-Mantjanĕgarasche landen, dan zou die inkrimping ongetwijfeld beduidender zijn geweest. Het was de Ass^t^. Res^t^. Praetorius, die van Boetak in het Z.O. zijner afdeeling Bodjonĕgara, aan den W^d^. Res^t^. van Rĕmbang De Salis schreef, dat, volgens bij hem ingekomen berichten, voor welker juistheid hij echter niet kon instaan, Dipanĕgara de verzameling van „nabestaanden" en hunne volgelingen op het gebergte van Kĕndang (N.W. grens van Rĕmbang) voorbereidde, ten einde, met die macht een inval in Pati te doen, alles met het doel de aandacht van het hoofdoperatietooneel af te leiden. De zaak moest zelfs reeds zoover zijn geregeld, dat de Pang. Rangga van Madioen op het punt stond, met een strijdmacht op te rukken naar Banjoemĕnĕng (Dipanĕgara's hoofdkwartier) en bereids een zijner regenten, dien van Poerwadadi, naar Soerabaja had gezonden om kruit en lood in te slaan.

Wat aan de geloofwaardigheid van Praetorius' mededeeling kracht bijzette, waren de tijdingen nagenoeg op hetzelfde tijdstip door de Munck van Ngawi aan het Hoofdkwartier en door Kapt. Rismüller van Rĕmbang aan den Overste Gey gezonden. De Munck sprak van een vijandelijken Dĕmang, die een brief van Dipanĕgara aan den Hoofdregent van Madioen heette over te brengen en te Magĕtan zou hebben overnacht; Rismüller maakte gewag van een inval in Rĕmbang door niemand minder dan Dipanĕgara zelf.

Wat bleek nu weldra van al deze geruchten waar te zijn? Niets! De verdachte Hoofdregent bevond zich, juist vier dagen nadat Gen. De Kock den Residenten van Sĕmarang en Jogja geschreven had om waakzaam te zijn, den 27^en^ September te Solo, ten huize van Kol. Nahuys, die hem gastvrijheid verleende. De Prins was op reis naar Jogja om daar met den Res^t^. Van Nes

(¹) De Munck aan De Kock. Ngawi, 2 Juli 1828, N°. 267. (Arch. Gen. Staf).

over zaken te spreken. De Regent van Poerwadadi vergezelde hem en kon dus bezwaarlijk te Soerabaja zijn. De omstandigheid, dat beiden hun standplaats hadden verlaten, was reeds genoeg geweest om aan hen de ongerijmdste plannen toe te schrijven. En ongerijmd waren die betichtingen ontegenzeggelijk, want den Pang. Hoofdregent zat de strijdlust zeker niet in het bloed. In een nota „omtrent de Mantjanĕgarasche Landen onder Djocjocarta" lezen wij o.m. van hem: „bij het minste gevaar gaan zijne beenen en hoofd op hol". Verder wordt deze inlandsche ambtenaar ons afgeschilderd als: „— zwak van ziel en ligchaam —, heeft weinig aanzien en gezag; is eenigszins wispelturig van aard en weinig geschikt om te regeeren" ([1]); in het kort vrijwel het tegenbeeld van zijn vader, den beruchten Raden Rangga van 1810. In 1825 had hij bovendien aan den aandrang van tal van familieleden weerstand geboden en was hij het Gouvernement trouw gebleven. En wat zijn reisgezel, zijn voormaligen Patih, Ranadirdja betreft, hij werd gerekend tot de beste en bekwaamste regenten, was ons steeds trouw geweest en had zijn vroegeren invloed op den Hoofdregent weten te behouden.

In October liepen er wederom geruchten omtrent te verwachten onrust. Ook toen heette het, evenals een maand te voren, dat een inval in Pati werd beraamd. De Res[t]. De Vogel wendde zich nog in den nacht van den 21[en] tot zijn collega van Rĕmbang om toch met spoed „versterking" te zenden. De Salis onthield zich daarvan; over de militaire macht had hij niets te zeggen en zijn djajèng-sĕkars, waarvan er slechts 15 gewapend waren, hield hij liever voor zich. Was het noodig, dan zou hij zelf met een barisan komen.

Nu, noodig werd het niet; al spoedig bleek, dat weder loos alarm was gemaakt. Men geraakte daaraan langzamerhand gewoon en zoo kon het zijn, dat in November een bericht van den postcomd[t]. te Wirasari, Luit. Nagel, als zou een bende van 3000 man, in het N.W. van Madioen bijeengebracht, op het punt staan naar Solo op te rukken, niet den minsten indruk meer maakte. De rust in Rĕmbang, Madioen en Kĕdiri scheen dan ook wel voor goed bevestigd. In September meende de Gen. De Kock, dat de bezettingstroepen in Rĕmbang eenige vermindering konden ondergaan. Bantjar en Blora zouden kunnen worden opgeheven. De Overste Gey maakte echter bezwaar; Bantjar, waar 1 off. en 24 minderen lagen, kon, meende hij, desnoods worden ingetrokken; Blora daarentegen moest blijven, men kon de bezetting, 1 off. en 50 man, echter wel tot op de helft terugbrengen.

Ruim een maand later toen men zekerheid had, dat er volstrekt geen aanleiding tot ongerustheid bestond en Sasradilaga zich reeds onderworpen had,

---

([1]) Nota in het Lands Archief N°. 546, behoorende bij de Resol. 24 Juni 1828, N°. 2. Res[t]. Van Nes moet er de samensteller van geweest zijn. (Zie bijlage N°. 14).

gaf Gen. De Kock last om de bezetting te Padangan in te trekken en de garnizoenen van Radjĕgwĕsi, Ploentaran en Blora te verminderen tot achtereenvolgens 100, 50 en 25 man. De daardoor beschikbaar gekomen manschappen werden op Sĕmarang gedirigeerd om het garnizoen daar te versterken. Dat was noodig, want gebrek aan manschappen voor de wacht had Gey reeds aanleiding gegeven tot het voorstel de schutterij weder op te roepen.

De geschutbewapening van Bantjar, twee 12 ℔rs., werd op last van De Kock (dd. 2 November 1828 N° 2396) overgebracht naar Radjĕgwĕsi. Ook ten aanzien van de ongeregelde macht waren intusschen enkele maatregelen genomen. Zoo was reeds bij Besl. van 18 Juni 1828, N° 18, machtiging verleend tot de oprichting van een inlandsche gewapende macht in de afdeeling Toeban en in het begin van Juli op Nahuys' voorstel de barisan van Kĕdiri overgebracht van Ngandjoek naar de hoofdplaats Kĕdiri. In Maart 1829 werden aan den Pang. van Kĕdiri twee 1 ℔rs. op bergaffuit ten gebruike afgestaan. Een verzoek van dien Pang. om nabij G. Ngébĕl een versterking te mogen bouwen ten einde beter aan een eventueelen inval van Dipanĕgara het hoofd te kunnen bieden, werd echter als ondoelmatig afgewezen.

Met het oog op de voor troepen slechte toegankelijkheid van Rĕmbang's meest zuidelijke afdeeling, Bodjanĕgara, stelde De Kock in Nov. 1828 aan den Com. Gen. voor, om daar een korps pradjoerits van 200 man onder 1 Kapt. en 2e Luits. (ook Javanen) te mogen oprichten. De machtiging daartoe werd verleend bij Besl. van 2 December d.a.v. N° 6. In aanmerking was genomen, dat de bezettingstroepen van Rĕmbang kort te voren waren verminderd. De djajèng-sĕkars van Djapara, die tot dusverre te Bodjonĕgara gelegerd waren geweest, moesten naar hun eigen gewest terugkeeren nadat de afdeeling pradjoerits zou geformeerd zijn. De bezoldiging dier pradjoerits was, vergeleken bij die in andere gewesten, zeer hoog. Bij het nieuw opgerichte korps ontvingen zij *f* 6 's maands. Die der afdeelingen, welke bij het reeds vermelde Besl. van 18 Juni 1828 waren gevormd, was eveneens zeer zwaar. Men onderscheidde daarbij hoofden 1e, 2e en 3e klasse en gewone pradjoerits. Dezen ontvingen *f* 6, de hoofden respectievelijk *f* 30, *f* 15 en *f* 9.

Timmermans oordeelde die bedragen veel te hoog. De Pradjoerits in Rĕmbang kostten op die manier *f* 66.716 's jaars, gezwegen nog van het in Nov. opgerichte korps. Daarbij kwam nog, dat zij niet als de barisans dienst te velde verrichtten en dat de helft geregeld vrij van alle diensten was gesteld. Dit alles was hem duidelijk geworden, toen hij in het laatst van het jaar Rĕmbang had bezocht. Konden de soldijen niet verlaagd, dan moest de sterkte althans verminderd worden tot op de helft of op een derde.

Gen. De Kock schreef er De Salis, over. Deze verklaarde zich ten stel-

ligste tegen inkrimping dezer politiemacht; vooral in Blora en Bodjonĕgara kon geen man gemist worden, zoolang de oorlog niet geeindigd en dus het gevaar voor nieuwe onrust niet geheel geweken was. Waren de soldijen hoog, dan moest in aanmerking worden genomen, dat voor weinig loon geen pradjoerits waren te krijgen, en ook, dat van de soldij een deel in 's Landskas terugvloeide in den vorm van landrente. Alleen in de afdeeling Toeban zou de politiemacht vermindering kunnen ondergaan en van 450 op 150 man gebracht kunnen worden, waardoor *f* 5568 's jaars werd bespaard.

Op voorstel van den Kapt. der Art[ie]. Schippers, een ouden bekende uit den tijd der onlusten, werd besloten te Panaraga, ongeveer 20 paal ten zuiden van Madioen, „alwaar zich vele der voornaamste priesters ophouden", een aarden redoute op te werpen. Luit. Schnorbusch werd met het aanleggen daarvan belast, maar beleefde er niet veel genoegen van; zijn werk werd te duur gevonden. Den 26[en] December schreef hem Gen. De Kock „dat het nooit de bedoeling is geweest de benting zulk een omvang te geven". Een gewone palissadeering of borstwering, twee bastions, een droge gracht met borangs beplant, eenvoudige bamboegebouwen, een stevige poort met Friesche ruiters doch geen brug, meer werd niet verlangd. Het geheel mocht niet meer kosten dan *f* 500. Schnorbusch kon het er niet voor doen, naar het schijnt. Toen de juist vermelde aanwijzingen hem bereikten, was het werk, uitgevoerd naar een door den Kapt. Schippers gemaakt project, reeds te ver gevorderd om daarin nog vereenvoudiging te kunnen brengen.

In Maart was de benteng nog niet gereed. Schnorbusch zou haar echter niet voltooien. Hij en zijn collega van Wanarĕdja, Marnitz, werden afgelost en vervangen door de 2[e] Luit[s]. Van den Brand en Sickesz. Aanleiding tot beider aflossing hadden onaangenaamheden met de collecteurs Van der Heiden en Frederiks gegeven. Deze had het met Marnitz, gene het met Schnorbusch te kwaad gekregen. Uit het gehouden onderzoek, dat als bijdrage tot de kennis der toenmalige ruwe zeden zou kunnen strekken, bleek dat Marnitz en Van der Heiden er een hoogst eigenaardige wijze van optreden tegen inl. grooten op nahielden. Laatstgenoemde was, natuurlijk onder den invloed van drank, als een dolle in het huis van een Regent te keer gegaan. Schnorbusch had zich eens zelfs niet ontzien een Regent met de bajonet van zijn oppasser te bedreigen.

Het einde van de zaak was, dat beide officieren moesten heengaan en de collecteurs gehandhaafd bleven; ook Van der Heiden, die zich, als hij beschonken was, niet ontzag „om met de bloote sabel in de hand in de kampongs te gaan en het volk te verdrijven en in hun rust te storen" (¹).

(¹) Uit De Munck's den 17[en] Februari 1829 te Wanarĕdja gehouden onderzoek. Missive aan De Kock. Ngawi, den 18[en] Febr. 1829, N°. 36. (Arch. Gen. Staf).

Die beslissing bleef geheel in de lijn der traditie. Het „den Mann von seinem Ambt zu ünterscheiden" weten, kan in dit geval ten aanzien van Van der Heiden echter moeilijk te harer rechtvaardiging worden aangevoerd; integendeel!

Wij kunnen thans van de Oostelijke-Mantjanĕgarasche landen afscheid nemen. De rust werd er niet meer verstoord en in de juiste kennis van de onderlinge verhouding der regenten had men het middel gevonden om kwade geruchten al aanstonds naar waarde te schatten.

Slechts nog één onmerking. Wij zagen, dat zeer verontrustende berichten uit de Mantjanĕgarasche landen aan het Hoofdkwartier waren toegezonden; wij zagen ook, dat Gen. De Kock andermaal niet te bewegen was het hoofdoperatietooneel ten behoeve dier landen van troepen maar eenigszins te ontblooten. Ook Nahuys zagen wij wederom naar de onrustig geloofde streken trekken. In één woord, het was een repetitie van het voorspel der Rĕmbangsche onlusten, echter zonder dat een bloedig einde volgde. De analogie der feiten dwingt tot nadenken, mocht wel voeren tot zuivering van de blaam op De Kock geworpen, als zou hij voorbedachtelijk Rĕmbang hebben opgeofferd, omdat dit nu eens beter met zijn persoonlijke belangen strookte!

DENKBEELDEN OVER DE VERDEELING VAN HET JOGJASCHE RIJK.

Het is wel opmerkelijk, dat een onderwerp zoo belangrijk als het bovengenoemde tot dusverre niet dan oppervlakkig is behandeld geworden.

Opmerkelijk doch verklaarbaar. Immers, hun, die in vroegere jaren over den Javaoorlog hebben geschreven, stonden de archieven niet onbepaald ter beschikking.

In een werk als dit mocht echter over een zoo gewichtige aangelegenheid, als de voorgenomen verdeeling der Vorstenlanden niet worden gezwegen. Heeft dus de schrijver der drie voorgaande deelen zich tot enkele fragmentarische mededeelingen bepaald, dan wijte men dat daaraan, dat hij er eerst later in geslaagd is, de ontbrekende bescheiden in Nederland bijeen te brengen.

Allereerst de vraag: wanneer was het denkbeeld om het Jogjasche rijk te vernietigen, opgeworpen? Nieuw was het zeker niet. Reeds in het voorjaar van 1826 waren adviezen ingewonnen over de middelen, welke tot het dempen van de onlusten konden leiden, en had de Resident van Solo, Mac Gillavrij, in zijn bekende memorie de verdeeling van het Jogjasche rijk onder den Soenan en andere Solosche grooten als pacificatiemiddel aangeprezen. Door Generaal De Kock waren bedenkingen tegen dit voorstel aangevoerd; z.i. was trouw aan de bestaande tractaten een eerste vereischte.

Zóó was door den Opperbevelhebber den 20^{en} Mei 1826 geschreven, op een tijdstip dus, dat de zaken zeker niet rooskleurig waren, doch evenmin aan een gunstigen einduitslag deden wanhopen. Toen waren de dagen van 30 Juli en 2 Augustus gekomen met den geweldigen indruk, die het afmaken der beide Sultansvoogden en het vernietigen van het Mangkoenĕgarasche legioen op vriend en vijand hadden gemaakt. Onder die depressie was er twijfel gerezen, of de wapenen alleen wel ooit de rust zouden hunnen hergeven. De Kock zelf had in die hachelijke tijdsomstandigheden het alternatief gesteld: herstel van Sĕpoeh, of bevoordeeling van Solo in den geest van Mac Gillavrij's voorstel. Liever het eerste dan het tweede, dat de Generaal „niet dan in den uitersten nood" had willen voordragen, en dan nog alleen in verband met andere middelen.

Sĕpoeh was hersteld, maar het denkbeeld der vernietiging van Jogja geenszins opgegeven, althans in Nederland niet, waar men natuurlijk van de in Indië over de quaestie gevoerde correspondentie had kennis gekregen. Toen dan ook de verheffing van den ouden Sultan niet die uitkomsten gaf, welke men er zich van had voorgesteld, herleefde het denkbeeld, om Jogja te verdeelen en daarnaast een ander, eveneens reeds vroeger aan de hand gedaan: de verheffing van Dipanĕgara tot onafhankelijk Vorst (¹).

Die denkbeelden hadden zich van den Koning zoo geheel meester gemaakt, dat Z.M. den Minister opdroeg — 16 Maart 1827, Nº 113 — om over de wenschelijkheid van de bedoelde maatregelen te rapporteeren. Aan dien last voldeed de Minister reeds den 19^{en} d.a.v. bij geheim Rapport, Lᵗ. H. Nº 46k, zich verklarende tegen de verheffing van Dipanĕgara, doch vóór de vernietiging van Jogja.

Tegen Dipanĕgara's verheffing voerde de Min. het volgende aan. Eerstens moest men vermoeden, dat de rebel haar niet begeerde, omdat hij, oproerige grooten hadden het Sĕpoeh verzekerd, een zuiver godsdienstig doel nastreefde. „De aan de Islamiten zoo eigene dweepzucht", aldus de Minister, „schijnt dus in de gebeurtenissen op Java een voorname rol te spelen .... "

Men zou zich er derhalve aan blootstellen, dat Dipanĕgara „elke opening daartoe (nl. tot die verheffing) van onzen kant smadelijk zoude van de hand wijzen".

Maar afgescheiden hiervan, „verzetten zich geen mindere bedenkingen tegen de doelmatigheid" van het „geopperde middel". De bestaande toestand week in menig opzicht af van dien tijdens „den vorigen Javaschen oorlog".

(¹) Aan de destijds door de verschillende autoriteiten gehuldigde denkbeelden omtrent den aard van den oorlog en de middelen om die te beeindigen, is in de eerste drie deelen van dit werk meer dan een bladzijde gewijd; wij moeten dus kortheidshalve daarnaar verwijzen. Dat, zooals de 4ᵉ alinea van blz. 7, Deel III moet doen gelooven, Resident Van Haak de vader van het denkbeeld, om Jogja te vernietigen, geweest zou zijn, vindt in het medegedeelde op blz. 411 noot (¹) van Deel II een afdoende weerlegging.

De Oost-Indische Compie. nam een geheel andere plaats in dan het Gouvernement. Zij had geen inlandsche bondgenooten te ontzien en kon „vrijelijk handelen naar den regel om partij te trekken van de onderlinge verdeeldheid tot bevordering van onzen invloed"; zij trad meer als bemiddelaarster tusschen de partijen op dan dat zij zelf partij was.

Geheel anders was het nu. Ons rechtstreeksch gezag strekte zich over het twee derde gedeelte van Java uit, het overige schikte zich reeds voor den oorlog geheel naar onze inzichten. Toen dan ook de onlusten uitbraken, verleenden de Soesoehoenan, Mangkoenĕgara en de Sultans van Madoera en Soemĕnĕp ons hun medewerking. Wij hadden die geeischt als een verplichting aan „het beleedigde oppergezag, dat zich bezig hield met het bestraffen van oproerige onderdanen".

In dat verband paste niet een „uitdeeling van gunsten aan het hoofd der muitelingen om hem tot het nederleggen der wapenen te bewegen ...." Dat ware het aan den dag leggen van zwakheid „op eene wijze, die deszelfs ('s Gouvts.) gezag alomme gevoeliglijk krenken zoude, en die hetzelve bij de inlandsche bondgenooten in minachting zoude brengen". Ook zouden de laatsten „niet onopgemerkt laten, dat hunne trouw hun weinig voordeel heeft gebaard", en „welligt genegen worden om bij de eerste gelegenheid te handelen naar het begrip, dat, even als in 1754, nu nog een openbare opstand tegen het Gouvernment het geschikste middel is om voorregten en eeretitels te verkrijgen". Zoo iets oordeelde de Minister „niet dan hoogst bedenkelijk". Inderdaad, het zou zijn een premie stellen op het verwekken van onlusten, terwijl men er juist naar streven moest, de overtuiging te vestigen, dat, was het uitbreken van een opstand niet altijd te keeren, „eene duurzame voortzetting tegen onze magt onmogelijk" was.

Mag men de bezwaren t e g e n het denkbeeld van Dipanĕgara's verheffing hiermede voldoende ontwikkeld achten, hetzelfde kan niet gezegd van de argumenten in het rapport aan den Koning v o o r de verdeeling van het Jogja'sche rijk aangevoerd. Die verdeeling, in het bijzonder die van de in opstand zijnde streken, kwam den Minister „wel zeer wenschelijk voor", mits daarbij .... „de waardigheid van het Gouvernement niet uit het oog" werd verloren!

In breede trekken gaf de Minister nu aan naar welk beginsel zij moest geschieden.

Mangkoenĕgara behoorde eenige uitbreiding van zijn gebied te erlangen en „een ander gedeelte" te worden afgestaan „aan een der meest getrouwe Sourakartasche prinsen; en eindelijk een matig stuk aan het Hof van Sourakarta zelve".

„Voor deze onderscheidene afstanden had men de onrustigste gedeelten van

Djokjakarta kunnen kiezen en al het overige had dan kunnen ingelijfd worden bij 's Gouvernements Provinciën, onder bepalingen geschikt om het belang der Regenten (inlandsche provinciale en districts hoofden) aan die inlijving te verbinden". Die regenten wilde Elout gezocht zien uit de personen, die ons trouw waren gebleven; men zou hun „het erfelijk genot hunner posten" toezeggen en hun „die feodale magt, welke ook in de Gouvernements Provinciën tot in het jaar 1811 door de inlandsche regenten is uitgeoefend geworden", verleenen kunnen. Op deze wijze zou, dacht hij, de rust hersteld worden, zonder dat ons aanzien in het oog der bondgenooten kon lijden, terwijl dan tevens zij, die ons trouw waren gebleven, behoorlijk beloond zouden worden.

Eén stond echter aan de verwezenlijking van het denkbeeld in den weg: de pas herstelde Sĕpoeh! Maar deze was hoog bejaard en zou het wel niet lang meer maken. Had hij de oogen gesloten, dan was het oogenblik, om te handelen daar. De minderjarige Sultan behoefde geen beletsel te zijn: hem schonk men een pensioen en een geschikt verblijf te Batavia!

Ziedaar dan het Geheim Rapport aan den Koning, wien Elout verder in overweging gaf, om het ter kennis te doen brengen aan den Com. Gen. „ten einde daarvan het noodige gebruik te maken bij de gunstige omstandigheden, welke zonder twijfel het gevolg zullen zijn der aanzienlijke versterkingen, die in den loop van 1827 op Java zullen aankomen" (1).

Een paar weken na de indiening werd dit rapport door den Minister naar Indië gezonden. In den begeleidenden brief werd de bedoeling nog duidelijker uitgesproken, maar tevens opgemerkt, dat het rapport den Landvoogd niet moest „beletten dat intusschen door Uwe Excellentie worde voortgegaan met het voorbereiden en desnoods uitvoeren van zoodanige maatregelen als aan Uwe kennis en ondervinding van de plaatselijke omstandigheden meest nuttig of noodzakelijk zullen voorkomen tot herstelling der rust". De Koning begeerde niet een bindend voorschrift te geven, doch alleen de meening van den Com. Gen. omtrent het kenbaar gemaakte denkbeeld te weten.

Een voorschrift kon het rapport trouwens moeilijk genoemd worden, daarvoor was het „te algemeen", wat o.m. ook daaruit bleek, dat Pakoe Alam, om van anderen niet te spreken, er zelfs niet in vermeld werd. Met de indiening van het rapport aan Z. M. had de Minister slechts beoogd, „te doen verstaan, dat, zoo men tot het verder smaldeelen van het Djokjasche gebied overgaat, de voordeelen van den maatregel in de eerste plaats moeten getrokken worden door het Gouvernement en in de tweede plaats door de hoof-

(1) Elout aan den Koning. 's Gravenhage, 19 Maart 1827. Lt. H. No. 46 K. Geheim. Bij dit rapport werd overgelegd „eene speciale kaart van de Vorstenlanden van Java door de hulp van den Generaal Majoor De Man op het Topographisch bureau vervaardigd".

den, die ons getrouw zijn gebleven en van wier invloed men in het belang der rust de beste verwachtingen koesterde. Er diende echter ten aanzien van die hoofden met beleid gehandeld, bekend als het was, dat zij „zich niet gaarne onder het Europeesch gebied zien geplaatst, omdat de strekking van onze inrigtingen is, het beperken van hunne feodale magt en het vermeerderen onzer inkomsten ten koste van de hunne". Men moest hun dus verzekeren de „aloude instellingen te zullen" handhaven, behoudens de verplichting om op eene met hunne denkbeelden overeenkomende wijze bij te dragen tot 's Gouvernements inkomsten. Eene recognitie in natura van koffy, rijst of andere producten" scheen den Minister wel het meest gewenscht, en dit op grond van de ervaring, destijds onder analoge omstandigheden met de strandgewesten opgedaan. Echter „de voorzigtigheid raadt aan aldaar niet dadelijk onze ontwerpen van verbetering te ontvouwen".

In het Rapport was de wederverheffing van Sĕpoeh „een hinderpaal tegen de straks ontvouwde denkbeelden" genoemd, maar, merkte de Minister op, „het nadeel werd getemperd door de bepalingen voorkomende in het artikel 11 van de overeenkomst, op den 17en Augustus 1826 door Uwe Excellentie met dien Vorst gesloten". Volgens dat artikel moest Jogja de oorlogskosten vergoeden, en hoe zou het dit anders kunnen doen dan „door afstanden van land?" Dat artikel dus moest ons de gelegenheid schenken, om, als de rust eens was hersteld, „opzigtelijk het rijk van Djokjakarta zoodanige beschikkingen te maken als de belangen van het Gouvernement en de omstandigheden van het oogenblik zullen medebrengen; doch ook dan zullen de wenken, in het bijgevoegd rapport van 29 Maart jl. No 46 K. vervat, kunnen te pas komen", omdat het na het gebeurde toch aanbevelenswaardig zou blijven, „het belang van eenigen der voornaamste inlandsche vorsten en grooten met dat van het Nederlandsche Gouvernement te verbinden".

Ook „de zonderlinge verdeeling der Vorstenlanden tusschen Solo en Djokjo" verdiende de aandacht; zij deed inderdaad aan een legkaart denken (¹). Maar wat meer zeide, men had opgemerkt, dat in „de Provinciën waar het gemengd bezit bestaat en die het uitgestrektst zijn", de „voorname zetels van den opstand" schenen te zijn. Die behoorden dus het eerst in aanmerking „voor het geven van dotatiën" te worden gebracht, „en daar voorts de Provinciën, die geheel tot Sourakarta behooren ten deele beoosten, ten deele bewesten de gemeenschappelijke landen liggen, zoude het overweging verdienen, of niet midden in de Vorstenlanden, bijvoorbeeld in de Zuid-Westelijke verlenging van de Kadoe tot aan het Zuiderstrand eene Gouvernements provincie zoude dienen

(¹) Zie bijlage No. 15.

te worden gesticht, waardoor het rijk van Sourakarta in tweeën gedeeld wordende minder gelegenheid zoude hebben om in den vervolge deszelfs hulpbronnen tot eenen strijd met het Gouvernement bijeen te trekken" ([1]).

Het was naar aanleiding van deze missive en het rapport aan den Koning, dat Du Bus aan Gen. De Kock verzocht, hem op een en ander van advies te dienen ([2]), aan welke uitnoodiging de Opperbevelhebber bij schrijven dd. 26 Augustus 1827, Ⅱ° 292, gevolg gaf.

's Generaals advies is ons reeds bekend uit het vorige Deel ([3]). Hij zette er in uiteen, dat en waarom z.i. van politieke maatregelen meer heil te verwachten was dan van wapengeweld alleen; dat er verschil bestond tusschen dezen oorlog en dien in het midden der 18e eeuw gevoerd, en dat men na afloop van den strijd blijken van erkentelijkheid behoorde te geven aan hen, die ons hadden gesteund, doch dat Solo daarvoor niet in aanmerking mocht worden gebracht. Eindelijk verklaarde hij zich sterk tegen de oplossing van het Jogja'sche rijk, omdat „ik vermeen, dat een eerlijke staatkunde ons gebiedt zijn Rijk voor hem (nl. den jongen Sultan) te behouden" ([4]).

Ook was de Generaal „er niet voor .... om het hoofd der muitelingen tot den rang van onafhankelijk vorst te verheffen, maar indien hij alleen geestelijke oppermacht verlangt, zou met hem in onderhandeling kunnen worden getreden" ([5]).

Drie maanden later, Du Bus bevond zich toen te Salatiga, werd de eveneens daar vertoevende Coms. voor de Vortenlanden, Nahuys, uitgenoodigd, om, evenals Gen. De Kock, zijn meening over de beide uit Nederland ontvangen bescheiden uit te spreken. „Van deze vereerende doch tevens zeer moeijelijke taak" kweet de Kol-tit. zich den 25en d.a.v.

Nahuys meende, dat teleurstelling over de weinig „heilzame gevolgen" van Sĕpoeh's herstelling, den Koning en den Minister „op andere middelen van redres bedacht" had doen zijn, en dat tot die middelen gerekend werd: „de verdeeling van het Rijk van Djocjakarta tusschen het Solosche Hof, den Prins Mangkoe Negoro, den Pangerang Adipati Pakoealam en een der trouwste Solosche Prinsen, benevens het Nederlandsche Gouvernement en eenige hoofden, die ons getrouw zijn gebleven .... ".

([1]) Min. van de Mar. en Kol. aan den Com. Gen. 's Gravenhage, 3 April 1827 Lt. H. No. 65k. (Arch. Gen. Staf).

([2]) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 20 Aug. 1827, No. 4. (Arch. Gen. Staf).

([3]) De Kock herinnerde — zie blz. 253 en v. g. d. — aan zijne brieven van 22 Juli en 9 Dec. 1826 en van 16 Febr., 4 en 9 April 1827, respect. genummerd 50, 112, 185, 208 en 209. Zie voorts Deel III, blz. 155 e. v. g. d.

([4]) De Kock aan Du Bus. Solo, 25 Aug. 1827, No. 292. (Arch. Gen. Staf).

([5]) Du Bus aan Nahuys. Salatiga, 25 November 1827, No. 3. (Arch. Gen. Staf).

Het viel niet te ontkennen, aldus Nahuys, dat de bedoelde verdeeling „eene voor ons belang zeer wenschelijke zaak" was en „omgekeerd", dat Dipanĕgara's verheffing „een voor de gevolgen zeer gevaarlijke maatregel zoude wezen".

Maar evenmin was het te loochenen, „dat de maatregelen, welke wij tot herstelling en bevestiging der rust dienen te bezigen, zich zoo wel door derzelver uitvoerlijkheid als nuttigheid behooren aan te prijzen". „Geheel in het midden latende in hoeverre wij ons door tractaten en plegtige beloften verbonden hebben om den Djocjaschen Sultan te handhaven en hoe wij vooral meer trouw aan den jongen onmondigen Vorst verschuldigd zijn" .... wilde hij alleen nagaan, of de gedachte verdeeling „uitvoerlijk" was en „welke gevolgen aan zoodanigen politieken maatregel verbonden" waren.

Allereerst hield hij zich overtuigd, dat de verdeeling door de Jogjasche grooten „zeer ongaarne" zou gezien worden en dat dus van die zijde zeker geen medewerking te verwachten was. Lette men bovendien op de omstandigheid, dat men, ondanks „de hulp van zooveel bondgenooten", slechts met zeer veel moeite nog maar een gedeelte van Jogja had kunnen bedwingen, dan liet het zich denken, dat het „niet minder moeite" zou kosten, om de verdeeling ten uitvoer te leggen. De oproerige prinsen zouden toch niet nalaten uit het geval munt te slaan door goedgezinden tot „afval" te overreden. Hij vreesde dan ook, dat, indien tot die verdeeling werd overgegaan, de Luit.-Kol. Wiranĕgara, de Rijksbestierder Danoerĕdja en de Prins Regent der Mantjanĕgara'sche landen, Rangga Prawiradiningrat, benevens „vele anderen, die de belangens van den jongen Sultan zijn toegedaan", ons zouden verlaten.

Zeer merkwaardig is wat nu volgt:

„Het is, zoo ik vermeene, aan Uwe Excellentie reeds uit meer dan een stuk gebleken, dat onder de oorzaken, waaraan de noodlottige oorlog is toe te schrijven, ook moet gesteld worden de vrees, welke bij den inlander bestond, dat het Nederlandsche Gouvernement zoo niet eene verdeeling der Vorstenlanden, dan toch eene toeëigening van verscheidene kostbare Provinciën, zooals de Bageleen, Kediri en Banjoemaas in den zin had, welker afstand aan het Gouvernement ook reeds een onderwerp van ernstig onderhoud tusschen de vorige Residenten van de Kadoe, Djocjakarta en Sourakarta met den Rijksbestierder van laatstgenoemde plaats is geweest".

„De hoofdmuiteling Dipo Negoro, welke zich zeer te beklagen had over de vernederingen en wijze van handelen door het plaatselijk bestuur van Djocjakarta, heeft zich bij het begin van zijnen opstand voorgedaan, niet als iemand, die persoonlijke vernederingen wilde wreken, maar als een Javaan van geboorte, die den hoon den Koran en zijnen Godsdienst aangedaan, zoowel als de gevaren,

welke zijn Land bedreigden, te vuur en te zwaarde wilde uitwisschen en Java zuiveren van alle ongeloovigen".

„Er bestaat bij mij geen de minste twijfel, of het Solosche Hof, hetwelk niet ten onregte bevreesd was, dat het Nederlandsche Gouvernement hare rijkste Provinciën zoude willen tot zich trekken, want Gouvernements-ambtenaren hadden zulks reeds openlijk en onvoorzigtig verklaard, heeft met geen onverschillige oogen het begin der moeijelijkheden, waarin wij door den opstand gewikkeld waren, aanschouwd en zelfs hare hulp aan den hoofdmuiteling en den Soloschen priester Kiai Modjo toegezegd".

Nahuys twijfelde niet, of eens, nà den oorlog, zou dat alles duidelijk worden. Reeds sedert geruimen tijd hield hij zich ijverig bezig de voornaamste grooten, Boeminata en den Rijksbestierder, tot bekentenis te bewegen, door hun voor te houden, dat op het verleden niet zou worden gelet, doch alleen „op hunne tegenwoordige gedragingen, omdat men wel overtuigd is, dat geene dadelijke ontrouw maar slechts vrees en vertwijfeling de drijfveer hunner vroegere handelingen geweest zijn".

Naarmate men te Solo tot andere gedachten was gekomen, had men er zich ook hulpvaardiger getoond, en daartoe had wel het meest bijgedragen „de spoedige verschijning van Z.E. den Luit.-Gouv.-Gen. De Kock aan het Hof van Sourakarta met zijne geruststellende verzekeringen aan de Prinsen". en verder ook „Uwer Excellenties regeering door welke de Vorsten en grooten zich weder in hunne regten en vrije beschikking over hunne Landerijen" hersteld hadden gezien.

Zoo was het geschokte vertrouwen herleefd in dezelfde mate als de zaak der muitelingen had geleden. En dat die was „achteruitgegaan", bleek wel uit het „bijkans dagelijks in onderwerping komen" van priesters, „nadat eenige ons getrouw gebleven priesters, op Uwer Excellenties last in onzen dienst gesteld, hun vertrouwen hebben weten in te boezemen, door de verzekering, dat wij geenszins hunnen Godsdienst willen aanranden, maar denzelve geheel vrij en ongemoeid laten".

De invloed van Sĕpoeh's herstelling werd, meende Nahuys, onderschat; al had die zich niet dadelijk geopenbaard, toch had die wederverheffing „onbetwistbaar bijgedragen om het vertrouwen op ons Gouvernement nog meer te versterken en veele Djocjasche Prinsen tot onderwerping te brengen".

Op grond van dit alles kon hij „de verdeeling van het Djocjasche rijk als een middel tot herstel onzer zaken" niet aanbevelen; daartoe zouden slechts zulke maatregelen geschikt zijn „als waardoor het reeds bestaande vertrouwen van den Javaan meer en meer bevestigd" werd.

Nahuys was dus tegen verdeeling, echter niet uit beginsel, maar alleen,

omdat hij vreesde, dat het Gouvernement daardoor in nog grooter moeilijkheden zou komen. Later, „onder gunstiger tijdsomstandigheden", zou men er toe kunnen overgaan, „in het tegenwoordig oogenblik" niet.

Ook tegen Dipanĕgara's verheffing was hij principieel gekant, juist als De Kock, maar evenals deze was Nahuys van oordeel, dat men hier slechts een keuze had tusschen twee kwaden. Hij gaf toe, dat de verheffing geacht moest worden een premie te zijn op het maken van opstand, maar hij hield het „ongetwijfeld voor beter, „dat dit gevaarlijk voorbeeld voor de toekomst gegeven wordt dan dat de oorlog nog langer ten koste van zooveel schatten en menschenbloed" werd voortgezet. En die oorlog kon „in dat berg- en boschrijk land" lang worden gerekt, terwijl het gevaar aan Dipanĕgara's „rangbevordering" verbonden, „in de eerste jaren" althans, niet mocht worden overschat, „omdat de groote massa der bevolking het oorloogen moede (is), en, eenmaal weder aan een stil en rustig leven teruggegeven, niet zoo spoedig het oor zal leenen aan verkeerde inblazingen, even zoo min zulks het geval is geweest na den oorlog van 1755".

Was er al gevaar, het schuilde in de verre toekomst. Ook kon het zeer beperkt worden door der bevolking geen reden tot ontevredenheid te geven, maar juist alles te doen, om de rust te bevestigen. Het laatste zou men vooral kunnen bereiken door uitvoering te geven aan 's Ministers denkbeeld, om de streken ten zuiden van Kĕdoe onder rechtstreeksch gezag te brengen .... „Want deze eenmaal aan ons toebehoorende, liggen de schoone en vruchtbare Provinciën van de Banjoemaas en de Bageleen met de rijke Karang-bolongsche vogelnestklippen geheel afgesneden van het Oostelijke gedeelte der Vorstenlanden en vallen onmisbaar bij den eersten Inlandschen oorlog in onze handen".

De streek, die zich het best tot het oogmerk leende, was die gelegen tusschen de Praga en de Bagawanta, van Kĕdoe tot aan zee. Artikel 11 van het tractaat van 1826 schonk, Nahuys was het met den Minister eens, „de beste aanleiding om zonder schennis van de goede trouw", zich van dat stuk land meester te maken, wanneer men het daarin gelegen Solosche gedeelte tegen andere landen in ruiling nam". Indien echter, wat Nahuys vermoedde, de weerzin tegen den afstand van deze strook ter vergoeding van de gemaakte oorlogskosten te groot en het handhaven van dien eisch dus gevaarlijk mocht blijken, dan zou men die strook in ruil kunnen vragen voor de Djabarangkahsche landen „op welke de Hoven zoo zeer gesteld zijn". Die landen zouden een schoon bezit vormen. Geenclaveerd tusschen Pĕkalongan en Sĕmarang, was de streek noch uit een militair, noch uit een politiek oogpunt van beteekenis, maar zij leende zich uitstekend tot verhuring aan Europeanen, en, als het

Gouv[t]. er het landbouwbedrijf aanmoedigde, zou zij zich spoedig in rust en welvaart kunnen verheugen.

Eerst bijna twee maanden na de ontvangst van het door Nahuys ter zake uitgebracht advies, beantwoordde de Landvoogd de ministerieele depeche van 3 April 1827. Neemt men in aanmerking, dat er reeds in het laatst van November ernstige redenen bestonden, om te gelooven, dat Sultan Sĕpoeh spoedig zou overlijden, en dat juist deze Vorst, in Nederland althans, gehouden werd de eenige hinderpaal te zijn voor de daar ontworpen plannen, dan is het alleszins verklaarbaar, dat Du Bus, in afwachting van meer stellige berichten omtrent den toestand van den bejaarden zieke, zijn antwoord heeft uitgesteld.

Eindelijk, den 2[en] Januari 1828, stierf de oude Vorst. Met verwijzing naar het X[e] hoofdstuk van Deel III, merken wij hier slechts op, dat de regelingen naar aanleiding van Sĕpoeh's overlijden getroffen een gansch andere strekking hadden dan de maatregelen, welke de Minister voor dat geval had aanbevolen: Du Bus decreteerde de ontbinding van het Jogjasche rijk niet.

De correspondentie over de regeling der voogdij had intusschen heel wat tijd gevorderd. Misschien ook heeft de Landvoogd zijn gevoelens over de geprojecteerde verdeeling niet willen blootleggen vóór terugtreden onmogelijk was. Hoe het ook zij, het werd 19 Januari voor hij den Minister in een uitvoerig schrijven, met verwijzing naar zijn missives van 6 Juli 1827 Z[a] en 30 Aug. d.a.v. M[e]. (respectievelijk handelende over de aanleiding der onlusten en de middelen om deze te bedwingen) mededeelde, zich noch te kunnen vereenigen met het denkbeeld, om Dipanĕgara te verheffen, noch met dat, om tot verdeeling van Jogja over te gaan, een en ander op grond van de adviezen reeds vroeger door De Kock en Engelhard en laatstelijk door dien Generaal en Nahuys uitgebracht.

Resumeerende wat De Kock naar aanleiding van de ministerieele missive en het rapport aan den Koning had opgemerkt, en na aangeteekend te hebben, dat Nahuys' rapport „geheel met dat van den Luit.-Gouv.-Gen." overeenstemde — wat, zooals wij reeds zagen, niet volkomen juist was — verklaarde Du Bus zich bij het gevoelen dezer beide deskundigen te moeten aansluiten. „Het standpunt" door het Gouvernement „bij het uitbarsten der onlusten" ingenomen, was dat „van den beschermer en verdediger van de regten eens minderjarigen Vorsten". Als zoodanig had het „voor geheel Java Dipo Negoro tot eenen muiteling verklaard" en de hulp zoowel „van het Solosche Hof" als van „alle de bondgenooten gevorderd en ingeroepen". „Moeijelijk zoude het dus vallen

(¹) Nahuys aan den Com. Gen. Salatiga, 25 November 1827 L[t]. G. Geheim. (Arch. Gen. Staf).

om, behoudens het gezag en de waarde van het Gouvernement, tot eenen stap over te gaan, die in de gegeven oogenblikken de grootste zwakheid zoude verraden en bij alle inlandsche bondgenooten niet dan met misnoegen zoude worden aangezien. Maar indien ik, op grond van hetgeen het Gouvernement uit eerbied voor de bestaande contracten in zijne verhouding tot de beide Hoven in de Vorstenlanden aan de goede trouw verschuldigd is, mij met het gevoelen van Uwe Excellentie vereenigen kan, dat de voorgestelde verheffing van den hoofdmuiteling Diepo Negoro in veele opzigten is af te raden, zoo vinde ik mij evenzeer verpligt te verklaren, dat ik om dezelfde redenen eene verdeeling van het Djocjasche rijk, gelijk dezelve door Uwe Excellentie is voorgesteld, als eenen maatregel beschouw, even strijdig met onze ware belangen en het oogmerk, hetwelk daarmede beoogd wordt, als onbestaanbaar met de eer en de waardigheid van het Gouvernement door wiens tusschenkomst en medewerking een dergelijk plan ten uitvoer zoude worden gebragt".

Hoe anders, hoeveel eerlijker dacht men hier in Indië dan daar ginds de erfgenamen der Heeren Zeventienen, wier denkbeelden nog niet gelouterd schenen van den zuurdeesem der O.I. Compie. Hebzucht sprak uit de daar gekoesterde plannen, en, mag onkunde niet ter verschooning worden aangevoerd, die Logik jener Zeit komt daarvoor allerminst in aanmerking.

Immers, waar hier de vernietiging van Jogja door haast alle staatslieden, om utiliteitsredenen niet alleen, maar ook om der wille van de billijkheid werd veroordeeld, had men van de machthebbers in Nederland toch mogen verwachten, dat ook zij niet het oog hadden gesloten voor wat de goede trouw van de Hooge Regeering eischte.

Haast allen, want alleen Nahuys schonk aan de ethische zijde van het vraagstuk weinig aandacht. Werd ook zijn overigens op gezonde begrippen steunende strijd voor de landverhuring niet ontsierd door uitingen van zelfzucht, die zijn ijveren stempelden tot een oratio pro domo? Maar van Elout, den voorvechter van liberale beginselen ook op koloniaal gebied, had men iets schooners verwacht: denzelfden weerzin, die sprak uit de brieven van een Du Bus, van een De Kock. Want zeker niet minder dan deze was de Landvoogd tegen de oplossing van het Rijk, dat al zijn rampen dankte „aan het misnoegen en het mistrouwen, die het gedrag van 's lands ambtenaren en de kennelijke bedoelingen van het Gouvernement ten aanzien van de beide rijken onder de Prinsen en grooten hadden doen geboren worden".

Beide rijken, want ook Solo had zijn integriteit bedreigd gezien en zich, zeer verklaarbaar, in het begin van den oorlog dienovereenkomstig gedragen. De trouw van het Solosche Hof was niet boven verdenking geweest, „en ik doe slechts der waarheid hulde", aldus Du Bus, „wanneer ik Uwe

Excellentie nog bij deze de verzekering geve, dat, ... aan de spoedige komst van den Luitenant-Gouverneur-Generaal aan het Hof van Soerakarta bij den aanvang der onlusten grootendeels te danken is, dat door het Solosche Hof aan de aanzoeken van Dipo Negoro niet is gehoor gegeven en dat hetzelve aan den opstand geen deel genomen heeft. Trouwens", zoo vervolgt de Com.-Gen., „het geheele gedrag van dat Hof gedurende de twee eerste jaren heeft genoegzaam aangetoond, dat hetzelve geenszins door genegenheid voor het Nederlandsch-Indische Gouvernement, noch door dankbaarheid voor een weldadig bestuur werd gekenmerkt". Du Bus twijfelde er dan ook niet aan, of Nahuys' meening, dat Solo met vreugde onze „moeijelijkheden" gadegeslagen en zelfs aan Dipanĕgara en Kjahi Madją hulp toegezegd had, was juist, hoewel: „stelliger bewijzen kan ik Uwe Excellentie niet bijbrengen ten betoge van den gevaarlijken toestand, waarin zich het Bestuur door zijne verkeerde handelwijze en door deszelfs trouweloze bedoelingen gebragt had".

En dan, met steeds klimmende verontwaardiging over de daad van onrecht, waarmede Nederland zich wilde bezoedelen, gaf Du Bus in scherpe taal uitdrukking aan zijn afkeer van de gevormde plannen.

„Indien nu de rust", zoo betoogde hij, „die door ons eigen toedoen is verstoord geworden, door eene gelijke handelwijze moet hersteld en verzekerd worden, als waaraan de uitbarsting van de onlusten hoofdzakelijk is toe te schrijven;

indien een Gouvernement, dat van jaren herwaarts op deszelfs invloed en moreel gezag zich gevonden heeft, zich willekeurig aan de nakoming van bestaande contracten en tractaten onttrekken kan;

indien een Gouvernement zich tot alles bevoegd rekent en zich niet ontzien moet om, wanneer het deszelfs voordeel geldt, diezelfde wapenen, welke het ter verdediging van eenen onmondingen maar wettigen Vorst heeft opgevat, tegen dien weerloze te keeren om zijne waardigheid te schenden, zijn huis te verdelgen, zijnen troon omver te stooten en over zijn eigendom naar willekeur te beschikken en hemzelven van de graven zijner vaderen verwijderd, het leven van eenen staatsgevangene te doen lijden;

indien het der moeite niet waardig is om daarbij in overweging te nemen, dat eene dergelijke behandeling jegens eenen Javaschen Vorst eene beleediging is aan alle Javasche Prinsen en Grooten, ja aan de geheele bevolking aangedaan;

indien het slechts als eene magtspreuk moet worden aangemerkt, dat onder den koperkleurigen huid van den Javaan ook een hart klopt, dat voor dezelfde aandoeningen als dat van den Europeaan vàtbaar is;

indien alle dergelijke beweegredenen ingang kunnen vinden, om de begoocheling te volkomen, waarin de voorstanders van den bedoelden maatregel zich

zoo gaarne verlustigen, dan is de zaak beslist en het oogenblik is dáár, waarop eene zekere verdeeling van het Mataramsche rijk kan plaats vinden, hetzij onder het Solosche Hof, den Pangerang Mangkoe Negoro, een ander Soerakartasch prins en het Gouvernement, hetzij onder alle dezen voor een gedeelte en voor een ander gedeelte onder Djocjasche Prinsen zelven".

Als vertegenwoordiger des Konings achtte Du Bus zich echter verplicht dezen en den Minister tegen „misleiding" door „schoonschijnende tafereelen" te behoeden en er op te wijzen, dat de gedachte maatregel „de grondzuilen van deszelfs ('s Gouv^{ts}.) gezag" dreigden te „doen wankelen". Zelfs vreesde hij, dat „de vergrooting van het Soerakartasche rijk .... als zoovele wapenen kan worden aangemerkt, welke wij het .... in handen geven om ons zelven te eeniger tijd te bestrijden", omdat de aan Jogja gepleegde willekeur voor Solo een reden moest zijn, om op een dergelijke behandeling bedacht te wezen. Bovendien gaf de voorspoed, „die onze wapenen sedert de maand Augustus" ten deel was gevallen, vertrouwen in den einduitslag van den strijd en mocht men hopen „dat de Hoofdmuiteling zoo niet dadelijk verslagen en overwonnen, ten minsten zooveel te eerder zal genoodzaakt worden om pogingen tot het hervatten van nieuwe onderhandelingen aan te wenden" ...... Doch afgescheiden daarvan „en al waren wij in de verpligting om nog meerdere opofferingen te doen, ik zoude tegen de inspraak van mijn geweten handelen, indien ik Uwe Excellentie de minste transactie op het punt van de verpligtingen durfde voorstellen, die op het Gouvernement met betrekking tot het Djocjasche rijk berusten, en ik zoude gelooven mijn bestuur in deze gewesten te hebben geschandvlekt, indien ik Uwe Excellentie eenen maatregel wilde aanraden, waarmede de ondermijning en de geheele vernietiging van het Nederlandsch gezag op Java weldra zoude bedreigd worden".

Als was de weerzin nog niet krachtig genoeg uitgesproken, vielen striemend de woorden:

„Neen, Hoogedelgestrenge Heer! niet door bedekte en geheimzinnige middelen, die den achterdocht slechts voedsel geven en trouweloze voornemens verraden, niet door willekeur en onteerende maatregelen moet het Nederlandsch Gouvernement deszelfs magt in deze gewesten zoeken uit te breiden of het gezag herstellen, dat hetzelve door zijn eigen toedoen zoo schandelijk verloren heeft, maar door te handelen gelijk de waardigheid van het Gouvernement het vordert, gelijk de goede trouw het medebrengt, zie daar het middel om het gewenschte doeleinde te bereiken en bij een eventueel herstel van den vrede de handhaving van denzelve te verzekeren; door de gehechtheid der Prinsen en Grooten meer en meer te winnen, door eenen heilzamen invloed op het inwendig bestuur van de Vorstenlanden te verkrijgen, door alles aan te moedigen wat

aan de uitbreiding van de landverhuringen en daardoor aan den landbouw en aan den handel bevorderlijk kan zijn; zie daar de eenige zuivere maar ware bronnen, die welvaren en voorspoed en voortdurende rust kunnen aanbrengen; zie daar de grondzuilen, waarop het gebouw onzer staatkunde ten aanzien der Vorstenlanden voor het vervolg moet worden opgetrokken".

Dit wat betreft de bezwaren, die de Com. Gen. uit een oogpunt van zedelijkheid tegen de geprojecteerde verdeeling aanvoerde; voor die, welke zich om redenen van zuiver politieken aard daartegen verzetten, beriep hij zich op het rapport van Nahuys. Met dezen zag hij in de vernietiging van het Sultans rijk een daad, waarmede men, wel verre van Dipanĕgara afbreuk te doen, hem juist koren op zijn molen zou brengen. De Javaan zou er door overtuigd worden, dat die prins het aan het rechte eind had gehad, toen hij den opstand was begonnen; deze zou in dat geval „aangebeden" en „gevolgd" worden. In plaats van tot het herstel der rust, zou men komen tot een oorlog, verschrikkelijker dan de bestaande, een strijd, waartegen onze krijgsmacht, zelfs al werd zij „drie- ja viervoudig" vergroot, niet opgewassen zou zijn.

Zelfs de Engelschen, die hun wil door wapengeweld aan de beide Vorsten hadden opgedrongen, waren teruggedeinsd voor een algeheele vernietiging der Vorstenlanden, al hadden Sultan en Soesoehoenan hun vijandige houding duur moeten betalen. Het verdiende, daarom, meende Du Bus, „eenige aandacht", dat de Britten tijdens hun tusschenbestuur, hoewel beschikkende over zooveel rijkere hulpbronnen en middelen, zich door de vrees voor te zware en bloedige offers hadden laten weerhouden van de daad thans in Nederland voorgesteld.

Men kende in Nederland Du Bus' meening over deze aangelegenheid reeds uit vorige brieven en dit schrijven schoot zeker wel het minst in duidelijkheid tekort. Uitweidingen achtte de Landvoogd daarom verder overbodig, maar mocht men, ondanks zijn adviezen, toch uitvoering willen geven aan het plan, dan behoorde men wel te bedenken, „dat indien het belang en de voordeelen van het Gouvernement daarbij weder op den voorgrond moesten worden gesteld, dusdanige maatregel alleen zoude voldoende zijn om het mistrouwen .... te doen toenemen".

Aan art. 11 van het contract met Sĕpoeh ontleende het Gouv^t^. „het regt en de bevoegdheid .... om eene indemniteit ter goedmaking van de oorlogskosten te vorderen"; maar van dat recht moest met „de meeste omzigtigheid" worden gebruik gemaakt en de indruk worden vermeden, dat meer werd genomen „dan eene regtmatige schadeloosstelling".

„Zoo nauw gelove ik dat, zal men spoedig tot eene gewenschte uitkomst geraken, de handhaving van de goede trouw moet worden verzekerd".

Dan, als zalf op de door het scherpe woord geslagen wonde, sprak Du Bus

van de „strelende gewaarwording", welke het „voor Zijne Majesteit den Koning" moest zijn te vernemen, dat door de intrekking van het bekende besluit van 6 Mei 1823 „het vertrouwen der Vorsten, Prinsen en Grooten aan de beide Hoven" was versterkt. „Ik wensch", zoo gaat hij voort, „het Gouvernement geluk, dat een zoo schoone en regtvaardige maatregel door den Koning zelven bevolen, een zoo sprekend kenmerk draagt van de ware beginselen, welke de handelingen van het Bestuur jegens de Vorstenlanden steeds behoorden te kenmerken".

En wat de gevolgen van Sĕpoeh's verheffing betrof, Du Bus gevoelde zich daarover minder teleurgesteld dan men in Nederland scheen te zijn. De overkomst van „drie voorname Prinsen: Mangkoe Diningrat, Pangerang Notto Prodjo en Pangerang Serang", was z.i. daaraan te danken. Bij hem stond het boven twijfel, dat èn door die verheffing, èn door het herstel van het instituut der Landverhuring veel was gedaan, om het in de Vorstenlanden gekoesterde wantrouwen weg te nemen. Hijzelf had tijdens zijn bezoek daar gelegenheid gevonden, zich van een en ander te overtuigen. De afstand van Djabarangkah, die Boeminata zoo hinderde, was toen ook ter sprake gekomen; de verzekering, dat het Gouvernement zich ook in de regeling van die aangelegenheid geheel zou laten leiden door beginselen van billijkheid, was voldoende geweest, om de gemoederen gerust te stellen. De ervaring tijdens den opstand in Rĕmbang opgedaan, had onze goede verwachtingen niet teleurgesteld, en geleerd, „dat alle vermoedens omtrent de trouweloosheid van het Solosche hof of van Djocjasche regenten, ongegrond waren; aan alle zijne onderhorigen heeft de Soesoehoenan de strengste bevelen tot medewerking en ondersteuning van 's Gouvernements troepen uitgevaardigd".

Meer in het bijzonder betreffende Rĕmbang teekende de Landvoogd nog aan: „De bejaarde Pangeran van Kediri, Tjokro Diningrat, heeft de ondubbelzinnigste blijken van zijne goede gezindheid en van zijne verknochtheid aan het Gouvernement gegeven. De Hoofdregent van de Madioen gedraagt zich als een waardig onderdaan van den Sultan en als een waardig bondgenoot van het Nederlandsch Gouvernement. Onder de aanvoerders van de muitelingen in het Rembangsche worden meerendeels niet anders dan lieden van eenen lagen afkomst gevonden[1] en in het gebied der Vorstenlanden blijft elk hoofd zijnen Vorst en het Gouvernement aankleven".

Dit alles oordeelde Du Bus het gunstig gevolg te zijn van de sedert het uitbarsten des oorlogs gehuldigde politiek van vertrouwen wekken, van welke

---

[1] Wij spatieeren.

politiek ook getuigde het vast maandelijksch inkomen van *f* 1000 aan de beide Rijksbestierders en de waardige ontvangst en behandeling der tot ons overgekomen hoofden.

„En wanneer men nu alle deze omstandigheden in verband beschouwt tot het beginsel, hetwelk het Gouvernement thans in hare handelingen jegens de Hoven heeft aangenomen, mag men dan niet met eenigen grond beweren, dat van de herstelling en de nakoming der goede trouw voor den vervolge in het belang van ons gezag meer te verwachten is dan van andere maatregelen, die met ter zijdestelling van alle zedelijke beginselen slechts door de kracht der wapenen en het geweld zouden kunnen worden daargesteld. Ja, ik ga verder en deel in zooverre geheel in het gevoelen van den Kolonel Nahuys, dat ik minder zwarigheid zoude vinden om Diepo Negoro, indien zulks een einde aan de onlusten konde brengen, door den afstand van een zeker grondgebied te bevredigen en ons gezag in weerwil van zoodanigen maatregel in achting te doen blijven, dan om eene verdeeling van het Djocjasche Rijk in deze oogenblikken aan te raden".

Maar ook zonder die verheffing zou men het doel kunnen bereiken en daartoe konden „een voortdurende aanvoer van troepen en, in het algemeen, eene aanmerkelijke versterking van onze magt zeer veel bijdragen". Het Vaderland en de Buitenbezittingen zouden in die behoefte moeten voorzien.

De brief werd besloten met de opmerking, dat de schrijver zich slechts door het belang van het Gouvernement had laten leiden. „Zoo ik mij niet steeds met dezelfde gematigdheid in deze heb uitgedrukt, zal Uwe Excellentie mij zulks om het hooge gewigt van het onderwerp wel willen vergeven" (1).

Of het onomwonden advies genade heeft mogen vinden bij Koning en Minister? .... Medio 1828 besloot de Koning gehoor te geven aan Du Bus' herhaalde verzoeken om af te treden. Het vertrouwen, aanvankelijk onbepaald, was geschokt. De gouden bergen, die men zich in het vaderland van Du Bus' zending had beloofd, doemden niet op. Men wachtte op klinkende bewijzen van zijn beleid en scheen blind voor het vele wat reeds door den Com. Gen. was verricht.

Want er was veel gedaan met geringe middelen en ten koste van noesten arbeid. Wij zagen met welke groote moeilijkheden Du Bus, vooral in de eerste tijden van zijn bewind, te kampen had, maar ook, hoe energiek hij ze heeft weten te overwinnen. Er kleefden zijn werk feilen aan. En ook zijn houding tegenover den bevelhebber der troepen in de Vorstenlanden was in meer dan een opzicht zóó kennelijk ingegeven door antipathie, dat men haar bezwaarlijk

(1) Du Bus aan den Min. van de Mar. en Kol. Buitenzorg, 19 Januari 1828 Lt. Ca. (Arch. Gen. Staf).

kan verontschuldigen. Maar de zedelijke moed, waarmede deze Com. Gen. uitvoering wist te geven aan de wenschen van zijn Souverein, diezelfde moed heeft hem niet verlaten toen hij in edele verontwaardiging zijn afkeer uitsprak over een voorgenomen maatregel van onrecht. Wij zien in deze aangelegenheid Du Bus in zijn meest nobele gedaante; zij worde als zoodanig in het volle licht geplaatst.

Den 2^en^ Januari was Sěpoeh overleden, 6 Januari deed Du Bus den Minister van dat afsterven mededeeling, tevens berichtende, dat maatregelen waren genomen met betrekking tot de voogdij over den minderjarigen Sultan. De leidende gedachte behoorde, schreef de Landvoogd, te zijn: 1^e^ het denkbeeld uit te sluiten, dat het Gouvernement in de attributen der voogdij wilde treden; 2^e^ te handelen zooals vroeger onder analoge omstandigheden was geschied (¹).

Verdere mededeelingen behelsde dit schrijven niet. Dat en waarom Du Bus zóó en niet in den geest van het „Geheim Rapport" meende te moeten handelen, zou hij in het ons reeds bekende schrijven van 19 Januari uiteenzetten.

Bij deze twee brieven bleef het echter niet. In Maart volgde over dezelfde zaak een derde missive, welke ten doel had, den Minister te overtuigen, dat Du Bus niet alleen met De Kock en Nahuys eenstemmig over het ongeoorloofde en verwerpelijke der voorgestelde verdeeling van Jogja dacht, maar dat ook de Ind. Reg., Bousquet uitgezonderd, haar sterk ontried. Want juist op den dag, dat 's Landvoogds krachtig protest in zee ging — 17 Januari — richtte Du Bus een schrijven aan de Regeering met uitnoodiging hem in zake het zoo gewichtige vraagstuk te dienen van c. en a. (²). Alle bescheiden daarop betrekking hebbende, ook de adviezen van De Kock en Nahuys, werden Haar bij dat schrijven in handen gesteld.

In de Raadsvergadering van 4 Februari d.a.v. maakten het lid Goldman en de w^de^. leden Melvill van Carnbee en M^r^. Bousquet „ieder afzonderlijk hunne gedachten omtrent het onderwerp" in een nota kenbaar, terwijl de w^d^. voorzitter, het lid Chassé, verklaarde „zich te vereenigen met de gronden en redeneeringen in de nota's van de heeren Goldman en Melvill van Carnbée ontwikkeld".

Het komt ons onnoodig voor ook deze nota's te bespreken. Alle leden der Regeering op één na verklaarden zich tegen de verdeeling, zoodat dit lichaam „persisteert bij het advies reeds vroeger .... te dezer zake aan Uwe Excellentie uitgebragt".

(¹) Du Bus aan den Min. Buitenzorg, 6 Januari 1828, L^t^. A. In denzelfden geest werd den 5^en^ Januari ook aan Nahuys en De Kock door den Landvoogd geschreven.

(²) Du Bus aan de Ind. Reg. Buitenzorg, 17 Januari 1828, N°. 24. Zie blz. 136 e. v. g. Deel III.

Allen waren dus afkeerig van de voorgestelde vernietiging, alleen Bousquet niet. Dit was te opmerkelijker, daar Bousquet in Juli '27 zich evenzeer tegen zulk een maatregel had gekant. Nu meende hij echter „dat alle moeijelijkheden en bedenkingen, welke daartegen in den weg staan, met beleid en eenige opöfferingen kunnen worden weggeruimd .... " [1].

Chassé bracht op verlangen van Goldman, den 8[en] Februari zijn advies alsnog ter tafel, daar men vermeende, dat het achterwege blijven daarvan minder wenschelijk was. In deze tweede vergadering vereenigden „de verdere leden .... zich eenparig en geheel met het gevoelen van den heer Chassé dat nooit en in geen geval aan Dipo Negoro de hooge geestelijke waardigheid, welke hij als de conditio sine qua non van zijne onderwerping heeft willen bedingen, kan worden toegestaan, uithoofde van de schroomelijke gevolgen, welke het toegeven aan deze vordering bij vervolg van tijd voor de openbare rust, het Nederlandsch gezag, ja zelfs de geheele Europische bevolking te weeg zou kunnen brengen" [2].

Alle bescheiden werden vervolgens weder aan de heeren De Kock en Nahuys ter inzage toegezonden, met het gevolg, dat beiden opnieuw eene nota indienden „de strekking hebbende om het gevoelen van het waarnemend lid Bousquet te bestrijden en te bewijzen, dat deszelfs redeneeringen evenzeer op verkeerde daadzaken berusten als zij eene oppervlakkige zoo niet een geheel fictieve kennis aangaande den staat der Hoven en dezelver aangelegenheden verraden".

Du Bus wilde dat den Minister niet nader betoogen, De Kock en Nahuys hadden het voor hem gedaan. „Eene aanmerking moet ik mij nogthans veroorlooven, zij is deze: dat indien de Kolonel Nahuys in deszelfs advies teregt heeft bijgebragt en bewezen, dat het ongunstig berigt hetwelk door het w[d]. Raadslid Bousquet aangaande den tegenwoordigen staat der zaken gegeven is, voor onwaar en geheel fictief moet worden gehouden, ZEdg. daartegen niet geheel van eene te groote vooringenomenheid met den gang en de vorderingen van de militaire bewegingen is vrij te spreken en dat het wel te wenschen ware, dat naar een geregeld en wel beraamd plan deze laatste met meerdere kracht werden doorgezet" [3].

Frappez, frappez toujours! Altijd het krijgsbeleid! De leiding liet, meende Du Bus, te wenschen, en om dit te bewijzen, trad hij in een vergelijking van het verloop der operatiën in Rěmbang met dat in Midden-Java.

---

(1) W[d]. L[t]. Gouv. Gen. aan den Com. Gen. Batavia, 5 Februari 1828, N°. 2 (Geheim). Arch. Alg. Secr[ie].

(2) W[d]. L[t]. Gouv. Gen. aan den Com. Gen. Batavia, 8 Februari 1828, N°. 3. (Geheim). Arch. Alg. Secr[ie].

(3) Wij spatieeren.

Hier geen plan, daar „de operatiën vooraf wel beraamd en .... regelmatig uitgevoerd".

„Ik blijve steeds van gevoelen, dat indien de L^t.-G.-G. De Kock door deszelfs lang verblijf in deze gewesten veel kan toebrengen om de Gouvernements betrekkingen met de Inlandsche Hoofden en Grooten te bevorderen, meerdere ondervinding en meerdere kennis van het krijgswezen ZHEd. veel beter zouden in staat stellen om de krijgsoperatiën te besturen en spoediger die resultaten te bekomen, welke toch naar alle waarschijnlijkheid bij eenen voortdurenden aanvoer van troepen eenmaal zullen verkregen worden" (¹) (²).

In Maart verzonden, kon Du Bus' advies omstreeks Juli het vaderland hebben bereikt. Kort daarop werd de commissie benoemd, die den Koning omtrent de Vorstenlandsche aangelegenheden moest voorlichten (zie blz. 137 van Deel III). Op het verslag dezer commissie bouwde Van den Bosch de maatregelen, welke hij zich voornam zelf uit te voeren. Heeft nu al de omstandig-

(¹) Du Bus aan den Min. Buitenzorg, 5 Maart 1828, L^a. N°. 3. Geheim. (Arch. Alg. Secr^ie).

(²) Houdt men in het oog, dat de vernietiging van Jogja, althans door enkelen, beschouwd werd een werkzaam middel te zijn, om de rust te herstellen, dan laat het zich wel verklaren, dat de Landvoogd over de voorgestelde verdeeling schrijvende als vanzelf gekomen is op het andere, meest aangewezen middel: den oorlog, en op de wijze, waarop die geleid werd. Die leiding was hem voortdurend een bron van zorg en ergernis; moest nu de bestrijding van het reeds lang van de baan geschoven, maar opnieuw gerezen denkbeeld om Jogja te onthinden, hem verplichten tot andere even onaangename als nuttelooze beslommeringen!

Het krijgsbeleid op het hoofdoperatietooneel achten wij in Hoofdstuk I voldoende toegelicht. Dat de Rĕmbangsche onlusten, ondanks weinig voortvarendheid van den bevelhebber daar, betrekkelijk spoedig waren gedempt, moest op den leek den indruk maken, dat de leiding er zooveel beter was geweest dan die in Midden-Java, waar men evenveel jaren noodig heeft gehad als ginds maanden. Maar evenzeer is het waar, dat die indruk volmaakt onjuist was en dat er voor het spoedige verloop der zaken in Rĕmbang redenen, zoowel van politieken als van strategischen aard, bestonden, die in de Vorstenlanden geheel afwezig waren. Rĕmbang behoorde tot het Gouvernements gebied. Hoofden noch bevolking hadden er gegronde aanleiding tot ontevredenheid, en die zich bij de invallers aansloten, deden dat, voor zoover zij geen losgelaten misdadigers en ontslagen politiedienaren waren, meer uit vrees dan uit aanhankelijkheid. Daarbij waren de aanvoerders op Sasradilaga na, Du Bus zelf schreef het den Minister, meest lieden van lage afkomst. Door omstandigheden, even ongewoon als gelukkig voor Sasradilaga, kon de opstand snel om zich heen grijpen en het te stout optreden van Nahuys zette de kroon op het werk. Toen was ieder overtuigd van de macht van het tot een massa aangegroeide handjevol avonturiers, door Sasradilaga naar Rĕmbang geleid, en er gebeurde, wat men altijd gezien heeft en zien zal: de bevolking sloot zich aan — hier niet eens algemeen — bij de partij, welke op succes kon bogen. Maar nauwelijks was het haar duidelijk geworden, dat onze verlegenheid slechts tijdelijk was geweest, of, juist om dezelfde reden, de rust keerde terug, haast even snel als zij was verstoord.

Hoe geheel anders was het in dit opzicht in de Vorstenlanden!

Maar ook uit een strategisch oogpunt bestond er verschil. Het operatietooneel in Rĕmbang bood lang niet die moeilijkheden, als het zoo bergachtige Midden-Java; daarbij was het rijker aan wegen, aan communicatiemiddelen in het algemeen. Want men verlieze niet uit het oog, dat de Solorivier als verkeersweg veel gebruikt werd. Bovendien maakte de ligging van dit gewest aan zee zoowel het aanvoeren van troepen, ook rechtstreeks van Batavia, als het aanvullen der legerbehoeften zeer gemakkelijk. Een nadeel was het, dat de operatiën in den Westmoesson moesten plaats hebben, maar daartegenover moet worden gesteld de omstandigheid, dat de groepeering van het verzet het den leider der operatiën mogelijk maakte, de leiding nagenoeg geheel in eigen hand te houden. Waar dit niet mogelijk was, o. a. met de col. Van Griesheim, daar wist hij verwarring niet te voorkomen.

heid, dat hij bij zijn komst in Indië den oorlog zoo goed als geeindigd vond, de uitvoering der beraamde plannen onnoodig gemaakt, men mag wel aannemen, dat de vele memories, nota's, enz., over de onlusten en de middelen om die te dempen, van invloed zijn geweest op de regelingen na den strijd. Voor zooveel noodig zullen wij daarop dan ook te goeder plaats terugkomen, om thans de aandacht te vragen voor het

WANGEDRAG VAN DEN SOESOEHOENAN,

waardoor deze een oogenblik bedreigd is geworden met hetzelfde lot, dat men in Nederland den minderjarigen Sultan van Jogjakarta had toegedacht.

Hamangkoe Boewana VI is voor ons geen onbekende; wij weten hem een Soesoehoenan, die den weerzin zijner tijdgenooten, Javanen zoowel als overheerschers, heeft opgewekt. Gen. De Kock, wiens oordeel steeds zoo gematigd was, noemde hem „een jong vorst, die zich door geene bijzondere hoedanigheden aanbeveelt"; „de regeerende Keizer", zoo lezen wij bij dezen nog, „bemoeit zich weinig met de zaken van zijn Rijk, hij maakt vele nuttelooze uitgaven, gaat dikwijls visschen, jagen, kleedt zich veeltijds op zijn Europeesch en heeft zelfs de nieuwigheid ingevoerd om de Ratoe ook van tijd tot tijd zoodanig te doen kleeden, zoodat hij kan gezegd worden alles te doen wat mogelijk is om zich impopulair te maken. Een Mohamedaansch despoot moet om eerbied en ontzag te verwekken, zich weinig buiten zijn Kraton vertoonen. De Keizer heeft weinig natuurlijk verstand, doch heeft nogal kennis van de Javaansche historygebruiken opgedaan, hij schrijft vlug en heeft nogal gelezen. Men zegt, dat hij van inborst wreed is; ik geloof echter dat hem te dien aanzien meer ten laste gelegd wordt dan wel met de waarheid overeenkomstig is ....".

Nahuys, die terzelfder tijd — Dec. 1829 — zijn meening over den Soesoehoenan uitsprak en in zijn betrekking van w^d. Resident van Solo van nabij het gedrag van den Vorst had kunnen gadeslaan, was in zijn oordeel veel scherper, al wilde hij wel toegeven, dat Z. H. „zich sedert bijkans een jaar van eene veel betere zijde dan vroeger heeft doen kennen". Toen was het waarlijk ook meer dan erg. „Zijne wreedheden jegens ondergeschikten, zijn aanstootelijk hoonend gedrag jegens zijne andere familie en eindelijk zijn afkeer van Europeanen waren .... tot zoodanige hoogte geklommen", dat de Landvoogd er ernstig over gedacht had, hem voor „een meer waardig en belovend prins" te doen plaats maken.

Tot staving zijner bewering herinnerde Nahuys „aan de moorden aan welke Z. H. zich zoowel onder mijne administratie als die van mijnen voorganger heeft schuldig gemaakt"; aan de behandeling, die Boeminata meermalen van

den Vorst had moeten vinden, en aan 's Soenans wrevel tegen die prinsen, welke omgang zochten met Europeanen.

Er was sedert het voorjaar van 1828 echter verbetering in 's Vorsten gedrag gekomen, ook dit toonde Nahuys aan. Maar niettegenstaande dat, „beschouw ik Z. H. echter als een zeer wispelturig en overdreven mensch". Ook hij oordeelde, dat de Soenan bij het najagen van vermaken te zeer zijn positie uit het oog verloor en te dikwijls „met zijne gemalinnen in het openbaar verschijnt en met dezelven Europeesche gastmalen" bijwoonde. „IJdelheid en groote verbeelding van eigenwaarde en bekwaamheden" behoorden volgens Nahuys ook tot 's Vorsten karaktergebreken; zij konden al naarmate hij tot „goed of kwaad" (¹) geneigd was, tot heil of nadeel zijner regeering leiden.

Vermelden wij nog, dat Nahuys reeds in 1827 had opgemerkt, dat de wijze, waarop de Vorst nu en dan de Solosche grooten behandelde, moest worden toegeschreven aan gebrek aan tact, om zich te laten gelden tegenover de lieden van geboorte, die hem in leeftijd verre overtroffen. Zijn jeugd scheen hemzelf een belemmering om zijn waardigheid hoog te houden, hij gevoelde den steun zijner naaste doch oudere bloedverwanten te behoeven, maar vreesde tevens, dat toegeven aan dien drang hem zijn onafhankelijkheid zou kosten. Zijn wispelturigheid laat zich dus wel verklaren; zij was meer het gevolg van de omstandigheden, waarin hij zich geplaatst zag, dan een ingeworteld karaktergebrek.

En wat de beweerde wreedheid betreft, gelooven wij, dat Gen. De Kock haar niet geheel ten onrechte overdreven voorgesteld achtte. Zoo in het volgende geval.

In het laatst van Januari 1828 kreeg Nahuys bericht, „dat een van 's Keizers jeugdige dansmeisjes, serimpies (²) bij den Javaan geheeten, van tusschen de twaalf en veertien jaren oud, welke nog onlangs Uwe Excellentie en Haar Ed's hoog gezelschap door hare onschuldige dans had vermaakt, op des Keizers order ware ter dood gewurgd". De tijding werd nader bevestigd door de prinsen Boeminata en Adinĕgara, des Soenans ooms, die oordeelden, dat de moord „onder zeer verzwarende omstandigheden" had plaats gehad. „Het meisje had namelijk Zijne Hoogheid te kennen gegeven, dat zij gaarne den vorstelijken

(¹) Het bovenstaande ontleenden wij aan een »Caracterschets van den Keizer Pacoboana den zesden en eenige voorname Prinsen van het Souracartasche Hof door Zijne Excellentie den Luitenant-Gouverneur-Generaal en Luitenant-Generaal H. M. De Kock en den Resident van Souracarta en Kommissaris aan beide Hoven, Kolonel Nahuys, 1829 ('s L. A.).

(²) Sĕrimpis. Met deze benaming worden danseressen aangewezen, uit de aanzienlijkste meisjes van den Kraton gekozen met uitzondering van de dochters van den Vorst. (Zie J. Groneman: In den Kedaton te Jogjakarta, Leiden, 1888). Zij behooren als het ware tot het corps de ballet van den Vorst. Die meisjes zijn zelden ouder dan 17 jaar en treden in den regel eerst op haar 13e of 14e jaar op .... De sĕrimpidans wordt slechts door 4, in een enkel geval door 5 vrouwen verricht ......" Encyclopaedie van Ned.-Ind., 1e Deel, blz. 425.

Kraton zoude willen vaarwel zeggen, en had, daarin teleurgesteld, den Keizer verklaard liever te willen sterven dan langer aldaar te vertoeven".

Dit had den Vorst vertoornd en hem er toe gebracht, het meisje te vonnissen. Ondanks de vertoogen van zijn oudoom en schoonvader, was de straf 's anderen daags „op eene nog plegtige wijze" voltrokken.

Nahuys was diep verontwaardigd. Verdiende het in het algemeen geen aanbeveling, zich met „het huizelijk bestuur binnen den Kraton" te bemoeien, er was een grens aan alles. Dergelijke wandaden „onder den rook van het Nederlandsche fort gepleegd" mochten niet „onopgemerkt en met stilzwijgen" worden voorbijgegaan, ook al omdat het vorstelijk gezag op deze wijze werd ondermijnd. Bleek het op den duur onmogelijk, den Soenan in het goede spoor te houden, dan werd het tijd, „dat het Gouvernement bedacht zij op zoodanige maatregelen als meest geschikt zijn om zich voor de gevolgen van zijn onberaden drift en weinigen eerbied voor het Gouvernement te waarborgen" (1).

Twee dagen later deelde Nahuys den Landvoogd mede, dat hij den Soenan over diens gedrag „met zeer veel nadruk en klem" had onderhouden, wat naar het scheen „op zijn ziel een diepen indruk had gemaakt". Maar de Resident vleide zich niet, dat de Vorst op den duur blijken van verbeterd gedrag zou geven, want ook de Luit.-Gouv.-Gen. had hem vroeger ernstig vermaand en eveneens betuigingen van leedwezen ontvangen zonder dat uit volgende daden berouw gebleken was. Daarom geloofde Nahuys, dat alleen de tusschenkomst van 's Landvoogds „hoog gezag" (2) den zoozeer gewenschten invloed zou teweegbrengen.

Intusschen blijkt uit dezen zelfden brief, dat Nahuys aanvankelijk onjuist was ingelicht. Niet het feit, dat het ongelukkige meisje met klem op haar ontslag had aangedrongen, was oorzaak van 's Keizers bloedig vonnis geweest. Zij had, hoewel zonder arglist, een gouden lepel ontvreemd, om door die daad haar ontslag als het ware af te dwingen. Het was die handeling, welke den Soenan in toorn had doen ontsteken, wat geen verwondering kan baren, daar de Vorst in het oog van den Javaan een plaats inneemt, welke het goddelijke nabijkomt. In majesteitsschennis, veeleer dan in ontvreemding, was het strafbare van de handeling gelegen, en het bevreemdt ons, dat Nahuys van de eerste geheel zweeg, om slechts de onbeduidendheid van de laatste te betoogen.

Verder leert ons de laatste brief, dat Adinĕgara niet vóór, doch nà de executie den Soenan zijn afkeuring had kenbaar gemaakt, ook al een omstandigheid, die bij de beoordeeling van het gebeurde in aanmerking had moeten worden genomen.

---

(1) Nahuys aan den Com. Gen. Solo, 29 Januari 1828, Lᵃ. I. (Arch. Alg. Secrie.).
(2) Nahuys aan den Com. Gen. Solo, 31 Januari 1828, Lᵃ. H. (Arch. Alg. Secrie.).

Doch wat ook ter verschooning mag worden aangevoerd, de gerechtelijke moord was een wandaad, en Du Bus keurde niet alleen goed, dat Nahuys den Soenan ernstig over het gebeurde had onderhouden, hij stemde er ook in toe, dat de Resident hem nader uit zijn naam een berisping gaf. Den 12[en] Februari ging Nahuys daartoe over. Door een afschrift van 's Landvoogds brief van den 5[en] te voren te vertoonen, schreef hij „hoop en vertrouwen" te hebben, dat de Soenan zich verbeteren zou, omdat het einde anders zou zijn diens „verderf".

Nahuys zeide den Vorst hem een vader te willen zijn, vooral omdat hij steeds met diens grootvader en vader de vriendschappelijkste betrekkingen had onderhouden; den eerste had hij zelfs, de Rijksbestierder en Boeminata konden het getuigen, in 1820 uit groote moeilijkheden geholpen (¹).

Als vaderlijke vriend ried hij den Soenan daarom aan, gehoor te geven aan zijn vermaning. „Uwe regeering kan gelukkig zijn voor U en het land", zoo leeraarde Nahuys, als de vorst slechts luisterde naar den raad zijner oudere familieleden, nl. Boeminata, Pang. Poerbaja, Pang. Ingebey, Pang. Koesoemajoeda en Pang. Adinĕgara (²).

Ook de Rijksbestierder richtte zich schriftelijk tot zijn Heer, dezen bij wijze van protest zijn ontslag aanbiedende. Nahuys stond echter niet toe, dat Sasradiningrats brief den Soenan werd overhandigd, omdat hij dien te weinig eerbiedig oordeelde. Inderdaad was dat schrijven ongepast. Wel werd als reden voor het ontslag opgegeven hooge ouderdom, maar ook vrees voor het Gouvernement, dat hem aansprakelijk zou houden voor wat te Solo gebeurde. De Soenan moest dus maar een ander zoeken en, stemde de aangewezene niet vrijwillig toe, dan moest men hem straffen met ontzet uit zijn ambt. Hij, Rijksbestierder, mocht dat voorstellen, „omdat ik steeds leed heb ondervonden en nooit iets aangenaams, en beschaamd ben de menschen te zien" (³).

Denzelfden dag berichtte Nahuys den Landvoogd, dat den Soenan des Com.-Gen[s]. ontevredenheid was medegedeeld, en dat er sedert het gebeurde met de sĕrimpi inderdaad een gunstige verandering in diens gedrag viel op te merken, althans „uiterlijk" (⁴). De voornaamste familieleden en vooral Pang. Poerbaja genoten meer onderscheiding dan te voren, Nahuys zelf had reeds

(¹) Nahuys doelde hier waarschijnlijk op de door Pakoeboewana IV in dat jaar uitgevaardigde bekendmaking aan de regenten, dat hij weder getreden was in zijn oude rechten van vóór 1812. Nahuys, toen Res[t]. van Jogja, had zich op het vernemen dier tijding onverwijld naar Solo begeven en den Soenan tot intrekking van de publicatie weten te overreden, maar ook dien Vorst de kwade gevolgen zijner onvoorzichtigheid weten te besparen door het te doen voorkomen, als had de Rijksbestierder zijn bevel niet juist begrepen.

(²) Nahuys aan den Keizer van Solo, 12 Februari 1828 (26 Rĕdjab 1755).

(³) De Rijksbestierder aan den Soenan van Solo. Zonder datum.

(⁴) Nahuys aan den Com. Gen. Solo, 12 Februari 1828, L[t]. K. (Arch. Alg. Secr[ie].).

eenige bezoeken van den Vorst ontvangen. Op grond daarvan ried hij den Com.-Gen. aan, de zaak niet te zwaar op te nemen, omdat „wrijving met het „Hof of den Keizer nu te onpas zou zijn, nu er nieuwe hoop op vrede schijnt te zijn" (1). Mochten later strengere maatregelen worden vereischt, dan kon men zich verzekerd houden van den steun der voornaamste Solosche grooten.

Uit het antwoord van Du Bus op dit schrijven blijkt, dat hij Nahuys' optreden volmaakt heeft goedgekeurd, ook wat betreft het niet doorzenden van 's Rijksbestierders brief (2).

Tot ingrijpen behoefde het voorloopig niet te komen, maar dat de Com.-Gen. op de mogelijkheid ervan bedacht was, leert ons zijn mededeeling van het voorgevallene aan den Minister. Was men zeker van de medewerking van den Panĕmbahan Boeminata, dan zou men, meende Du Bus, „desnoods" met „omzigtigheid" tusschenbeide kunnen komen en Pang. Poerbaja, die „het Gouvernement genegen is" en vroeger reeds een ernstig candidaat voor den Soloschen troon was geweest, tot „opvolger" kunnen aanwijzen (3).

Zoo is er dus reeds in het begin van 1828 over gedacht, den regeerenden Soenan te onttroonen. Vrees voor nieuwe onrust, vrees ook dat de maatregel Dipanĕgara's aanhang zou versterken, heeft toen evenals een jaar later, in den aanvang van 1829, van het plan doen afzien. Nog later, de oorlog was reeds geeindigd, gaf de Vorst door het onbezonnen verlaten van zijn Kraton zelf aanleiding tot zijn val.

De eenige maar dan ook belangrijke lichtzijde van het tragische voorval binnen de muren van den Kraton was, dat Nahuys door zijn krachtig optreden al weder aan invloed op het Solosche Hof had gewonnen; den Soenan was meer ontzag, den voornaamsten grooten meer vertrouwen ingeboezemd.

Van deze voordeelen wist de Resident het juiste gebruik te maken. Nog steeds hing over de houding door Solo, in den aanvang van den opstand aangenomen, een sluier. Men vermoedde wel, dat Solo niet correct had gehandeld, maar bewijzen kon men het niet. Toch was het van belang dit te weten, want onkunde in deze zou kunnen leiden tot handelingen, welke door vroegere feiten niet te rechtvaardigen waren. Men denke b.v. aan het o.a. door den Minister aangeprezen denkbeeld, om Solo ten koste van Jogja met uitbreiding der grenzen te begunstigen.

Nahuys was er dan ook sedert zijn herplaatsing in de Vorstenlanden op bedacht geweest, de waarheid omtrent Solo's houding uit te vorschen. Dat

---

(1) Zie hiervoor Deel III.
(2) Du Bus aan Nahuys. Buitenzorg, 19 Februari 1828, N°. 45. (Arch. Alg. Secrie.).
(3) Com. Gen. aan den Minister. Buitenzorg, 28 Februari 1828, Lt. J. J. (Arch. Alg. Secrie.).

onderzoek bracht hem natuurlijk als vanzelf tot de bestudeering der vermoedelijke oorzaken van de onlusten.

Het is ons bekend dat hij, de ijverige voorstander van den landverhuur, de in Mei 1823 door het Gouvernement bevolen intrekking der huurcontracten, steeds als een dezer oorzaken heeft beschouwd. Te verwonderen is het dan ook niet, dat hij in het laatst van Aug. 1828 een memorie over de oorzaken des opstands indienende, het volle licht heeft laten vallen op de treurige oeconomische gevolgen van den door hem gewraakten maatregel. Meer dan de „impolitieke" samenstelling der voogdij noemde hij die intrekking, met de „onvoorzigtige en onbillijke" vordering van afstand van gebied, als de redenen tot de ontevredenheid bij hoog en laag, welke tot den opstand hadden geleid (¹).

Kunnen wij hier Nahuys in zijn betoog niet volgen, het ligt geheel op onzen weg, om aan den brief, dien hij, eveneens op den 29en Aug., aan den Com.-Gen. over de houding van Solo schreef, de noodige aandacht te wijden.

Nahuys zelf noemde zijn onderzoek naar „de geheime gezindheid van den Keizer, de Prinsen en Grooten van Souracarta tijdens de uitbarsting der onlusten .... veel gewigtiger en moeijelijker" dan dat, waarvan hij de resultaten denzelfden dag „aan Uwer Excellenties meer verlicht oordeel" onderworpen had, dan dat betreffende den landverhuur dus.

„Het dubbelzinnig gedrag" van Soenan en grooten, „gevoegd bij de grieven het Solosche Hof aangedaan", had hem en anderen doen gelooven, dat Solo met leedvermaak onze toenmalige moeilijke positie gadegeslagen en daarin „een allergelukkigste en juist van pas komende omstandigheid" gezien had; in het kort iets, waardoor het gevaar twee van zijn „kostbare provinciën" te moeten missen, was afgeleid.

„Anderen", meenden dat „weifelend en dubbelzinnig" gedrag te moeten toeschrijven aan de „onzekerheid" der „uitkomst" van den opstand. „Voorzigtigheid" dus zou den Soenan geboden hebben „om niet dadelijk partij tegen den opstandeling te kiezen".

Nahuys achtte het van het grootste belang, dat er zekerheid bestond. Men mocht niet volstaan met de wetenschap, dat Solo thans goedgezind was, men behoorde onder alle omstandigheden verzekerd te zijn, dat de tractaten werden nageleefd, ook al was er geen groote militaire macht aanwezig. Wèl echter bracht een voorzichtige en „wijze politiek" mede, om Solo „de geruststellende verzekering te geven", dat zijn vroegere „strafwaardige houding .... met den mantel der liefde" zou worden bedekt.

Hij had derhalve er ook steeds naar gestreefd, het vertrouwen der Solosche grooten te winnen. Beter dan „vele anderen, ofschoon mij in bekwaamheid

(¹) Wij komen straks nog op de landverhuring terug.

en ondervinding overtreffende", was hij in staat geweest het doel te bereiken, omdat men te Solo wel wist, dat hij steeds tegen de intrekking van de landverhuring geijverd had. Ook hield men er zich overtuigd, dat de Com.-Gen. Du Bus „volgens beginselen van vaderlijke weldadigheid en regtvaardigheid" het bewind voerde. „Ja!", zoo schreef Nahuys verder, „bij eenigen zelfs bestaat het denkbeeld, dat Uwer Excellenties komst naar Indië geen ander doel had dan om het onregt den Javaan aangedaan, te herstellen en de bestaande tractaten met meer trouw te doen naleven".

Van dat alles had Nahuys partij weten te trekken „om de waarheid op te sporen en aan Uwe Excellentie thans met zekerheid en als eene historische waarheid (¹) te kunnen opgeven, dat alleen de spoedige verschijning van Zijne Excellentie den toenmaligen Luitenant-Gouverneur De Kock aan het Solosche Hof, kort na de uitbarsting der onlusten, oorzaak is geweest, dat de Keizer en Prinsen van Souracarta niet dadelijk afvallig zijn geworden en met de muitelingen eene algemeene zaak tegen het Gouvernement hebben gemaakt".

In dat geloof had Nahuys steeds verkeerd, zoowel omdat Mangkoenĕgara hem herhaaldelijk had verzekerd, dat hij destijds door Boeminata was aangezocht, zich bij de muitelingen aan te sluiten, als omdat de Soenan en de voornaamste grooten, de Rijksbestierder, Boeminata, Adinĕgara, Poerbaja en Ingèbey, steeds het zwijgen hadden bewaard, telkens als door hem het gesprek op deze zaak was gebracht.

Eindelijk had hij zekerheid gekregen. „................ gisteren ontving ik op mijn gezegde aan den Keizer en aan den Prins Nottokoesoemo, welke laatste reeds vroeger door mijn voorganger, den Heer Mac Gillavrij, van ontrouw is verdacht geweest, dat zonder de komst en troost (in het Maleisch gezegd obat = medicijn) van den Generaal De Kock, de Keizer en alle Solosche Prinsen brandals zouden zijn geworden, van beiden het lang verwachte antwoord zonder omwegen en ook ten aanhoore van den Secretaris Dedel, dat dit alles zonder des Generaals komst zeker zoude hebben plaats gevonden".

Nahuys haastte zich, den Com.-Gen. in kennis te stellen met wat hij aan het Solosche Hof had vernomen, „ten einde Uwe Excellentie daarvan zoodanig gebruik zoude kunnen maken, als Uwe Excellentie in Hare wijsheid zal noodig oordeelen" (²).

Zich vleiende met de hoop „dat deze zoo vertrouwelijke belijdenis tot de ontdekking van nog meer belangrijke omstandigheden zoude aanleiding geven".

(¹) Wij spatieeren. Hoe de uitvoering van deze taak te rijmen is met de den Generaal toegedichte karaktereigenschappen, beoordeele de lezer voor zich.

(²) Nahuys aan Du Bus. Soerakarta, 29 Augustus 1828, L^a. Z. Geheim. (Arch. Alg. Secr^ie.).

had de Resident en Comm^s. zich den 2^{en} Sept. nogmaals naar den Kraton begeven, nu vooral met het doel, om den Rijksbestierder geheel voor ons te winnen. Bij dit tweede bezoek had hij op het groote belang gewezen, dat Nederland en Solo beiden hadden bij „een wederkeerig vertrouwen en goede verstandhouding ....".

„Voor eerstgenoemde, omdat bij een oorlog veel bloed en schatten verloren gaan en voor laatstgemelde, omdat het einde van haar rijk zoowel als de verwoesting van alle hare landen dan voorzeker niet meer verre af was door de uitzending van eene ontzettende Nederlandsche militaire magt ....". Die woorden, welwillend en dreigend tevens, hadden op den Rijksbestierder zulk een indruk gemaakt, dat hij omtrent de voormalige houding van Solo „in de volgende détails" was getreden.

„Dat toen de bekendmaking der besluiten omtrent de terugneming der verhuurde landerijen en het betalen van groote schadeloosstellingen aan het Solosche Hof waren bekend gemaakt, hetzelve in de grootste ongelegenheid was gedompeld geworden, en dat er alstoen langdurige beraadslagingen hebben plaats gevonden voor dat men tot een besluit konde komen, of men al of niet aan 's Gouvernements orders zoude gevolg geven".

„Dat ofschoon het bij den Keizer besloten was, 's Gouvernements orders te gehoorzamen, verscheidene Prinsen onwillig bleven hunne landen op deze onereuze voorwaarden terug te nemen en zich voor aanzienlijke schadeloosstellingen te verbinden, waarom dan ook hij, Rijksbestierder, is verpligt geweest voor velen deze schadeloosstellingen .... in zijn naam te beloven, ofschoon de teruggegevene Landen nimmer aan hem hadden toebehoord".

Deze mededeeling werd, schreef Nahuys, „gestaafd door de door den Rijksbestierder geteekende beloofde schadeloosstellingen van Sempoe, Getas en meer andere".

„........ en verders, dat toen Zijne Excellentie de Gouverneur-Generaal Baron Van der Capellen de laatste maal te Souracarta was, er op zekeren avond eene bijeenkomst had plaats gevonden van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal, den Heer Inspecteur Generaal, den Resident van Souracarta en nog eenige Heeren met hem, Rijksbestierder, en den Regent Aroong Binang ten getale van zeven of acht personen, en dat bij deze gelegenheid aan hem Rijksbestierder werd opgemerkt hoeveel gelukkiger het Eiland Java er aan toe zoude zijn, indien hetzelve in plaats van onder het Javaansche en Nederlandsche gezag te staan, slechts alleenlijk aan het laatstgemelde onderworpen ware, en indien het te Solo was als met Bantam en Cheribon" (¹).

(¹) Zie blz. 51, Deel I en ook Brieven van en aan Van de Graaff §§ 48 en 60. Met den Inspecteur-Generaal wordt hier bedoeld Van de Graaff; het bezoek viel voor tijdens Van der Capellen's derde reis over Java.

Kan men anders dan instemmen met wat Nahuys nu laat volgen? „Na zoodanige alleronvoorzigtige opening gevolgd door de besluiten omtrent de Landverhuringen, omtrent Djabarangkah en Karang-kobar, en door de vorderingen opzigtelijk de Bageleen en de Banjoemaas, moet men zich waarlijk over de langmoedigheid en de lijdelijke gehoorzaamheid van het Solosche Hof verwonderen en den eerlijken, ijverigen, niets dan goed bedoelenden, afgetreden Gouverneur-Generaal beklagen van het oor te hebben geleend aan mannen, weliswaar van algemeene kundigheden, doch geheel verstoken van plaatselijke kennis en ondervinding" ([1]). Had men, meende Nahuys, het onvermijdelijk geacht den Rijksbestierder in het geheim te betrekken, dan had men allereerst moeten zorgen, dat zijn belang volstrekt samen zou gaan met het onze; ook dat was zelfs verzuimd.

De Landvoogd was met Nahuys' beide brieven hoogelijk ingenomen. Hij had er in „teruggevonden, al hetgeen bereids door mij in een rapport onder dagteekening van den 6[en] July 1827 omtrent de oorzaken van de bestaande onlusten en in het bijzonder ook omtrent de intrekking der Landverhuringen in de Vorstenlanden ...." ([2]) was medegedeeld. Nu had men zekerheid, te voren slechts vermoedens.

Echter, niet daarom alleen was Du Bus in zoo hooge mate verheugd over de van Solo toegezonden berichten. Zekerheid omtrent de vroeger door het Hof aangenomen houding te hebben, was voor het Gouvernement van het hoogste belang, maar voor Du Bus persoonlijk was het streelend te weten, dat wat hij reeds in Juli 1827 aan den Minister als zijn meening omtrent de oorzaken der onlusten had medegedeeld, nu stellig bevestigd was geworden. Vooral in verband met zijn gevoelen betreffende de vernietiging der Vorstenlanden, bij schrijven van 19 Januari t.v. zoo krachtig kenbaar gemaakt, waren de bekentenissen van de Solosche grooten van het hoogste gewicht; zij versterkten het toenmaals door Du Bus geleverde betoog tegen die verdeeling, en ook, zij rechtvaardigden de maatregelen door hem genomen ten aanzien van de intrekking van het zoo beruchte besluit van 6 Mei 1823. Die maatregelen hadden blijkens schrijven van den Minister, dd. 14 Febr. 1828 I[E] 36, diens algeheele goedkeuring niet mogen verwerven, doch nu was zonneklaar bewezen hoe noodzakelijk zij geweest waren. Nu ook was het boven allen twijfel, dat „zonder de komst en troost van den Generaal De Kock aan het Solosche Hof" de Keizer en de Grooten „brandals zouden geworden zijn".

Het laatste had de Minister ook uit de afschriften van Nahuys' brieven kunnen lezen; zij werden nl. door Du Bus bij zijn schrijven overgelegd. Het

([1]) Nahuys aan Du Bus. Soerakarta, 4 Sept. 1828, L[a]. A. A. Geheim. (Arch Alg. Secr[ie].)
([2]) Du Bus aan Nahuys. Buitenzorg, 29 Sept. 1828, N[o]. 35. (Arch. Alg. Secr[ie].)

pleit echter niet voor den laatste, dat hij zoo luchtig over De Kocks verdienste heen liep, ja die zelfs in de schaduw stelde door den volgenden zin: „Indien het vermoeden aangaande de min goede gezindheid van den Keizer en verdere prinsen in der tijd eenige ongerustheid (men leze: groote bezorgdheid) heeft kunnen veroorzaken, dan is het des te streelender thans door des Keizers eigen bekentenis de stelligste overtuiging te mogen bekomen, dat het Gouvernement door de onvermoeide pogingen en het wijze gedrag van den Resident Nahuys weder geheel het vertrouwen en de toegenegenheid van het Souracartasche Hof heeft mogen herwinnen en met dit laatste weder de beste betrekkingen zijn aangeknoopt".

Zonder Nahuys' verdiensten in het minst te willen verkleinen, gelooven wij aan De Kock slechts recht te doen, indien wij er op wijzen, dat toen de eerste in de Vorstenlanden terugkeerde (medio 1827) het gevaar, dat Solo afvallig zou worden, vrijwel geweken was. Het was Gen. De Kock, die door zijn optreden den toestand heeft weten te redden, en daarin geslaagd zijnde, dezen verder heeft weten te beheerschen.

Nog was het jaar 1828 niet verstreken, of Nahuys zag zich andermaal verplicht, te klagen over het gedrag des Soesoehoenans. Deze had zich wederom aan willekeur en wreedheid schuldig gemaakt. Zoo was den Resident „inofficieel" medegedeeld, „dat de oudste zoon van den Rijksbestierder, terwijl hij Vrijdagavond den 22[en] dezer (Nov.) in Nederlandsche uniform gekleed aan het hoofd van de pradjoerits of soldaten van zijn vader, naar deszelfs Dalem wilde binnenrukken, door den Keizer op den grooten weg was ontmoet en onder voorgeven, dat hij niet spoedig genoeg had plaats gemaakt voor Zijne Hoogheid, met eigene hand van denzelve met eenige zweep- of krawatsslagen was mishandeld geworden; dat verder de Keizer Zondag d.a.v. des voormiddags al scheldende en razende met een groot gevolg op het onverwachts in de Dalem van den Rijksbestierder is gekomen en de daar zijnde gevangene Bulkio's van Kiay Modjo door scheldwoorden heeft beleedigd en vrees aangejaagd; dat hij nog verder dienzelfden avond omstreeks 10 uur met een gevolg van jonge prinsen, zijne broeders en minderen, beschonken opnieuw bij den Rijksbestierder is ingevallen, onder het plegen van vele baldadigheden, als het trappen tegen de woning van des Rijksbestierders oudsten zoon; het met een blanke sabel doorsteken van de deur en ramen en het mishandelen van een of twee van zijne jongere broeders".

Door Nahuys daartoe uitgenoodigd, diende de Rijksbestierder over dit alles aan den Resident een officieele klacht in, waarop deze hem en den Panembahan uitnoodigde, 's avonds te zijnent te verschijnen, om het gebeurde te bespreken. Beiden namen het voorstel „gretig" aan en gaven den Resident in

overweging, ook Poerbaja en Ingèbey aan de bijeenkomst te doen deelnemen.

Nahuys meende dit niet te moeten doen, omdat „beide prinsen Zijne Hoogheid niet zeer genegen waren" en hij niet wilde, dat „de beraadslagingen door partijdigheid of vijandschap werden geinfluenceerd". Ook mocht geen „aanleiding" worden gegeven „tot vermoedens".

Ter conferentie bleek het al spoedig, dat de Rijksbestierder en de Panĕmbahan geheel overtuigd waren van de noodzakelijkheid, om den Com.-Gen. over 's Vorsten gedrag in te lichten, ook al zou deze van den Landvoogd een ernstige vermaning ontvangen, erger nog, op diens last zelfs uit het bewind gezet kunnen worden.

Laatstgenoemd denkbeeld verrastte beide prinsen niet in het minst, ja het scheen wel als begeerden zij de verwezenlijking daarvan, want in plaats van het gewraakte gedrag te verontschuldigen, voerden zij nieuwe bezwaren tegen hun heer aan. De Panĕmbahan wist mede te deelen, dat de Soenan vaak beschonken was, de Rijksbestierder, dat hij: „nu reeds v i e r m o o r d e n had gepleegd; dat hij twee maanden na zijne verheffing .... de prinsen van zijn Hof had willen verbieden, om met den Resident en de Europeanen van Soeracarta omgang te hebben; dat hij zijne geheele familie met de grootste schimp en onbillijkheid behandelde"; en verder, dat hij van Poerbaja, zijn oom, sprekende zeide „dat deze de schoenen der Europeanen schoonmaakte", en dat zijn oom Ingèbey „hunne voeten kuste". Eindelijk beklaagde de Rijksbestierder zich nog, dat al zijn familieleden „zoowel van het vrouwelijk als het mannelijk geslacht" van het Hof verdreven waren, eenigen zelfs onder ernstige mishandelingen.

Nahuys verwachtte op grond van dit alles voor de toekomst weinig goeds, te minder, omdat de Soenan zich meermalen tegenover den Panĕmbahan had uitgelaten, „d a t h e m a l s K e i z e r n i e m a n d d e w e t k o n d e s t e l l e n" (¹).

Wie zoo dacht, was, meende de Resident, niet alleen tot regeeren ongeschikt, hij was zelfs gevaarlijk. Het belang van Solo zoowel als dat van het Gouvernement eischte, dat aan de heerschende wreedheid en willekeur een einde werd gemaakt.

Du Bus antwoordde den Resident het geheel met hem eens te zijn, dat 's Vorsten gedrag in de hoogste mate laakbaar was en er dus alle reden bestond, om op het nemen van krachtige maatregelen bedacht te zijn. Maar, liet hij

(¹) Nahuys aan Du Bus. Solo, 28 November 1828, L^t^. H. H. Geheim (*). (Arch. Alg. Secr^ie^.)
(*) Uit dezen brief bleek ons, dat Nahuys reeds eerder den Landvoogd p a r t i c u l i e r over 's Vorsten gedrag geschreven had.

er op volgen, het zou „mij voorzigtiger en raadzamer zijn voorgekomen, om in de bijeenkomst door UWelEdelgestr. met den Panembahan Boeminotto en den Rijksbestierder gehouden, vooralsnog van geene onttrooning te gewagen, daar hoe groot ook de regtmatige verontwaardiging van beiden over 's Keizers gedrag zijn moge, het in den aard der zaak ligt, dat zij de verwijdering van hunnen kwekeling nimmer met genoegen zien kunnen ....".

Nahuys werd uitgenoodigd, mede te deelen „welke middelen" konden worden aangewend, om in het onderhavige geval te geraken tot de beeindiging der misstanden aan het Solosche Hof, „verzoekende ik UEdgestr. ten slotte om deze zaak met de meeste geheimhouding te behandelen" ([1]).

Het schijnt wel, dat Nahuys niet schriftelijk aan den last des Landvoogds heeft voldaan, althans zulk een antwoord troffen wij niet aan. Daarentegen blijkt uit een den 22[en] Dec. door Du Bus aan De Kock gericht schrijven, dat „de heer Nahuys, ... eenige dagen alhier (d. i. te Buitenzorg) heeft doorgebracht". Daar, ter residentie, was de zaak tusschen den Com.-Gen. en den Com[s]. der beide Hoven besproken en had Nahuys opdracht gekregen „om Uwe Excellentie dezelve (nl. Du Bus' denkwijze) mede te deelen".

Gen. De Kock werd aangezocht om, na gehouden conferentie met Nahuys, te adviseeren omtrent hetgeen verder in het onderwerpelijke geval naar het gevoelen van Uwe Excellentie zal kunnen en behooren te worden verrigt" ([2]).

Den 6[en] Januari had de bespreking tusschen den Generaal en Nahuys te Magĕlang plaats, daags daarop bracht De Kock het van hem gevraagde advies uit. Had hij, omdat de Keizer ons trouw was gebleven, het indertijd beter geacht, ons te onthouden van bemoeienis met zuivere Kraton-aangelegenheden, het was duidelijk, dat inmenging door de verregaande misdragingen van den Soenan nu tot plicht was geworden. Verbetering in dat gedrag was niet te verwachten, men moest er dus toe overgaan den Vorst af te zetten en te vervangen door Pang. Poerbaja, die reeds vroeger „eenige aanspraak" op den troon „konde maken".

Werd „Pangerang Ario Adipattie Poerboijo, die algemeen bemind is en gewis het Gouvernement met ijver zal dienen", benoemd, dan moest de afgezette „zoo spoedig mogelijk van Java verwijderd worden". Het Gouvernement moest van den nieuw benoemden Vosrt „geene nieuwe concessiën .... vorderen", doch slechts de bestaande contracten bevestigen, „want de Rijken in de Vorstenlanden zijn bereids te zeer verarmd om meerdere opofferingen te kunnen gedogen en de bevolking zal door zoodanige handelwijze tevens zien, dat deszelfs belang alleen in aanmerking is gekomen".

([1]) Du Bus aan Nahuys. Buitenzorg, 8 Dec. 1828, L[t]. H. H. H. H. (Geheim). (Arch. Alg. Secr[ie]).
([2]) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 22 Dec. 1828, L[t]. M. M. M. M. (Geheim). (Arch. Alg. Secr[ie]).

De zaak moest „met alle mogelijke geheimhouding bestuurd worden en niets zal er meerdere waarde bij zetten, dan dat Uwe Excellentie den maatregel zelve dirigeere ....". Mocht de brief door Madja van uit Batavia aan Dipanĕgara geschreven dezen tot het aanbinden van onderhandelingen doen besluiten, dan was dat voor den Landvoogd een schoone gelegenheid „om, zonder opzien naar Soeracarta te kunnen gaan" (1).

Juist een maand later schreef de Landvoogd den Minister over de zoo gewichtige aangelegenheid; de in Indië gewisselde, ons reeds bekende brieven werden in afschrift daarbij overgelegd.

Na een uiteenzetting van de redenen, waarom men op het nemen van den ernstigen maatregel, de afzetting van den Soenan, bedacht was, verklaarde Du Bus dien te moeten aanraden en, overeenkomstig het advies van Gen. De Kock, geen concessiën van den nieuwen Vorst te moeten eischen „maar in zooverre als de aanstelling van eenen nieuwen Keizer de gelegenheid kan aanbieden om eene meer krachtdadige medewerking van de zijde van het Solosche Hof tot demping der onlusten te stipuleeren en wijders zoodanige bepalingen bij de hernieuwing der contracten te maken als waardoor in eenen meer stelligen zin dan bij de thans bestaande contracten gedaan is eene definitieve en betere verdeeling en afscheiding van de Solosche en Djocjasche landen kon worden daargesteld ....".

Aangezien Gen. De Kock en ook Nahuys, het beter hadden geoordeeld, dat de Com.-Gen. persoonlijk den Vorst afzetten en door Poerbaja vervangen zou, nam Du Bus zich voor om bij een „aanstaande Inspectie-reize" over Java, „zonder dat van den bedoelden maatregel bij mijne komst te Souracarta iets hiervan worde vermoed, het voorgenomen plan ten uitvoer te brengen ......".

Alvorens echter daartoe over te gaan, wenschte de Landvoogd ook het oordeel der Ind. Reg. in te winnen. Eind Maart werd dit uitgebracht, maar toen was inmiddels in Indië het bericht ontvangen, dat Van den Bosch eerlang als Gouv.-Gen. Du Bus vervangen zou.

Onder die omstandigheden achtte men het onraadzaam, over te gaan tot een maatregel zóó ingrijpend als de onttrooning van den Soesoehoenan. Ten tweeden male was voor den Soenan het gevaar afgewend; een derde zou hij minder gelukkig zijn, eindelijk het lot ondergaan, dat hij zichzelf door voortgezet wangedrag had bereid (2).

---

(1) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 7 Januari 1829. (Geheim). (Arch. Alg. Secrie).

(2) Den 30sten Maart bracht Bousquet, wd. Lid van den R. v. N.-I., een advies uit, waarin hij de afzetting ontried niet alleen om de reeds vermelde reden, maar ook omdat hij verwachtte, dat juist 's Vorsten wangedrag voor de belangen van het Gouvernement gunstig was.

Schonken de voorgaande bladzijden ons de gelegenheid den Com.-Gen. gade te slaan in zijn politiek ten opzichte van de vorsten op Java, een politiek zich kenmerkende door trouw aan de bestaande contracten, de aandacht, die hij wijdde aan de oeconomische ontwikkeling der Vorstenlanden, verdient niet minder onzen bijval.

Zelf overtuigd voorstander van de uitgifte van woeste gronden en voorgelicht door Nahuys, den kenner der Vorstenlandsche toestanden bij uitnemendheid, voorvechter ook van het beginsel der Landverhuring aan Europeanen, was van Du Bus een verbetering in de Midden-Javasche aangelegenheden ook in die richting te verwachten. Vandaar dat toen Nahuys in November 1827 zijn meening over het denkbeeld om Jogja op te lossen, aan den Com.-Gen. deed kennen, hij die gelegenheid aangreep, om zijn lievelingsthema weder op het tapijt te brengen. „De ondervinding van de laatste gebeurtenissen, ja zelfs de redeneeringen door hen, die deze verhuringen als schadelijk voor 's Lands belangens beschouwen, hebben", zoo schreef Nahuys in zijn ons grootendeels reeds bekend rapport (1), „mij meer en meer in mijne gevoelens versterkt, dat een bekrompen politiek deze verhuringen heeft tegengegaan".

„En wat toch kan meer in het oordeel van dezelve pleiten dan het geen door de afkeurders der Landverhuringen, de heeren Smissaert, Sevenhoven en Mac Gillavrij in hun officieel rapport van 14 Maart 1826 aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal geschreven is, dat namelijk: „„, ... de vrije beschikking der Vorsten en hunner ondergeschikten over hunne landerijen ten gevolge moest hebben, dat het geheele Mataramsche rijk in handen van particulieren zoude overgaan?"".

„Maar indien dit het geval ware geweest, zoude dan één Dipo Negoro of ander onrustig Prins wel ooit in staat zijn geweest om de bevolking tot opstand te brengen? en zoude hem daartoe de invloed niet ontbroken hebben? en zouden, al had hij ook dezen invloed hunnen verkrijgen, zijne machinatiën niet dadelijk zijn bekend geworden?" (2).

Du Bus was het daarmede eens, evenals hij ook eenstemming met Nahuys dacht omtrent diens in Augustus 1828 in een nota (3) neergelegde denkbeelden over dezelfde aangelegenheid. Deze memorie werd in October d.a.v. in afschrift

(1) Zie blz. 461 e. v. g. d.

(2) Nahuys aan den Com. Gen. Salatiga, 25 Nov. 1827, La. G. Geheim. (Arch. Alg. Secrie.).

(3) De landverhuringquaestie en de oorzaken van den oorlog zijn in het 1e Deel reeds behandeld. Ook zou een bespreking van Nahuys' vrij uitvoerige memorie buiten ons bestek vallen. Zij is nochtans zoo belangrijk, dat wij gelooven wel te doen, haar onder de bijlagen op te nemen, onder No. 16. Het stuk is gedateerd: Souracarta, den 29sten Augustus 1828.

aan den Minister toegezonden, terwijl Du Bus aan Zijne Excellentie tevens kennis gaf, „dat het stuk der Djabarangkahsche landen .... sedert eenigen tijd het onderwerp eener particuliere briefwisseling tusschen den Resident Nahuys en mij uitmaakt, en dat, vermits mij de klachten en bezwaren, daartegen bij herhaling door de Solosche prinsen ingebragt, niet ongegrond zijn voorgekomen, ik het van belang beschouw, om deze zaak zoo mogelijk door eene verhooging van den huurprijs of wel door eene geldelijke tegemoetkoming aan de belanghebbenden, uit aanmerking van den ongelukkigen toestand der laatsten, te schikken en zoo min mogelijk tevens op die wijze de belangen van het Gouvernement te kort te doen" (¹).

Het was niet in officieele bescheiden alleen, dat Nahuys ijverde voor zijn denkbeelden betreffende de landverhuring. Zoo voerde hij in Mei van hetzelfde jaar in de Javasche Courant — zie de nummers 54, 56 en 62 — een polemiek, waarin hij de voordeelen daarvan, zoo voor de verhuurders en huurders, als voor den kleinen man met overtuiging trachtte aan te toonen.

Ook in zake de tolpoorten heeft hij omstreeks denzelfden tijd al zijn invloed aangewend, om de bevolking te ontheffen van een onrechtmatigen druk, zonder dat de aan dit middel ontleende voordeelen behoefden te worden prijsgegeven. Den 28en April 1828 deed hij daartoe de noodige voorstellen, welke vergezeld van c. en a. van den Directeur van 's Lands middelen en domeinen, bij renvooi van den Com.-Gen. dd. 29 Mei d.a.v. Nº 3 in handen werden gesteld van den wd. Lt.-G.-G.

In hare vergadering op den 1en Augustus, verklaarde de Regeering zich geheel te kunnen vereenigen „met het gevoelen van den Directeur, dat nimmer en in geen geval weder tot de verpagting van de tolpoorten en bazaars in de Vorstenlanden aan Chineezen behoort te worden overgegaan. Reeds sedert zeer langen tijd en voor dat het thans bestaande stelsel van heffing rechtstreeks voor rekening van den lande nu weder door den Directeur verdedigd is geworden, bestond bij haar de overtuiging, uit de geloofwaardigste rapporten van alle zijden aangebragt, dat de verpachting der tolpoorten aan Chineezen ten allen tijde den nadeeligsten invloed op de nijverheid der inlandsche bevolking en de productie van allen aard had uitgeoefend; en wat ook de Resident van Soeracarta nu beweren moge van de kwellingen en knevelarijen, die de inlandsche percepteurs zich zouden veroorloven en van het min schadelijke van een stelsel van verpagting onder een waakzame en aanhoudende contrôle van Europesche ambtenaren, blijft de Regeering evenwel van oordeel, dat nimmer de knevelarijen van inlandsche percepteurs, die van schraapzugtige en

(¹) Du Bus aan den Minister. Buitenzorg, 3 Oct. 1828, Lª. (Arch. Alg. Secrie).

doorslepen Chineesche pachters zullen evenaren en dat geene contrôle anders dan met zeer aanzienlijke kosten genoegzaam zijn zou om de laatstgemelden te beteugelen".

„Zeer wenschelijk evenwel is der Regeering voorgekomen de maatregel door den Directeur van 's Lands middelen en domeinen voorgedragen, om de inlandsche hoofden (als demangs en andere met gezag bekleede personen) van de perceptie uit te sluiten, waardoor dan ook van zelve zal komen te vervallen de bedenking van den Resident van Soerakarta, dat de Javaan, door den percepteur gekneveld wordende, zich uit eene veronderstelde schroomvalligheid of te vèr getrokken eerbied voor zijn hoofd niet over dezelven zou durven beklagen".

Dit is wel het voornaamste gedeelte van het advies der Reg.; het maakt een uitweiding over de denkbeelden respect. door Nahuys en den betrokken Directeur gekoesterd en ontwikkeld, geheel overbodig.

Ook over de voorgestelde formatie van het personeel kunnen wij kort zijn. Merken wij slechts op, dat de kosten van 7½% der inkomsten zouden klimmen tot 22½%, „doch hiertegen zal dan ook de verzekering verkregen worden, dat de perceptie met meerder nauwgezetheid zal worden gecontrôleerd en de inlander met regtvaardigheid behandeld, hetgeen niet anders dan gunstig op productie en nijverheid kan werken en waardoor dan ook wederkeerig de opbrengst der belasting van zelve met der tijd aanmerkelijk zal toenemen ...." (1).

Veertien dagen later werden de voorstellen van Nahuys, na overeenkomstig het advies van den Directeur gewijzigd te zijn, goedgekeurd en o.m. bepaald, 1e dat de Rest. van Solo provisioneel belast zou blijven met het toezicht op „het beheer der tolpoorten, rankas en bazaars"; 2e dat er zouden worden aangesteld: „twee kontroleurs, gelijkstaande met de kontroleurs der 1e klasse in de Gouvernements landen" ...... ; 3e dat die kontroleurs zouden worden voorzien van een instructie; 5e dat provisioneel en in afwachting van een rustigen toestand in de Vorstenlanden, zouden worden benoemd „slechts...... 15 collecteurs", die, 6e, geplaatst zouden zijn in: Kĕdiri, Madioen, Patjitan, Panaraga, Djagaraga, Ampèl, Klatèn, Soerakarta en onderhoorigheden, Banjoemas en Krĕtĕg; die collecteurs zouden zijn verdeeld in die van de 1e en die van de 2e klasse; en dat, 8e, respectievelijk 7 van de 1e en 8 van de 2e klasse zouden worden aangesteld; 11e, dat onder toezicht van deze ambtenaren de heffingen in Solo en Jogja zouden geschieden door „inlandsche hoofden onder den naam van percepteurs", die 4½% van de door hen geheven belasting zouden genieten; 14e dat de in Jogja en Solo bij de aangenomen formatie nog onver-

(1) Wd. Lt. G. G. van N.-I. Chassé aan Com. Gen. Batavia, 2 Aug. 1828, No. 1464. (Arch. Alg. Secrie).

vuld gebleven vijf collecteursplaatsen zouden mogen worden bezet door evenzooveel ambtenaren met den titel van collecteur; 15e dat, in afwachting van de daaraan te geven ampliatiën en alteratiën, provisioneel gevolgd zouden worden de bestaande voor de heffingen geldende tarieven, en dat de Rest. van Solo „met den meesten klem het onderzoek en het verbeteren van gemelde tarieven" zou voortzetten. Punt 16 handelde over de aan de bedienden der tolpoorten te geven uniform (1).

Met dit Besluit was een belangrijk oeconomisch belang gediend, tegemoetgekomen aan een grief, die door de bevolking zeker niet ten onrechte was gevoed en wel het zijne tot het uitbreken van den opstand heeft bijgedragen.

(1) Besluit Com. Gen. Tjipanas, 15 Aug. 1829, No. 25. (Resolutie, 19 Aug. 1828, No. 12).

HOOFDSTUK VIII.

KRIJGSVERRICHTINGEN IN HET COMMANDEMENT VAN CLEERENS EN IN MATARAM GEDURENDE OCTOBER EN NOVEMBER 1828.

COMMANDEMENT CLEERENS.

In een vorig hoofdstuk konden wij met voldoening wijzen op den voordeeligen stand van zaken in Bagělen, gevolg van Cleerens' opmarsch naar de Bagawanta in het midden der maand September. Dat het echter anders, minder guntig zou gaan dan men destijds met eenig recht verwachtte, ook dit merkten wij reeds op. Er was voor de onzen een teleurstelling weggelegd ernstig genoeg om te vreezen, dat het met zooveel inspanning tot rust gebrachte gebied ten westen van genoemde rivier ons geheel zou ontglippen.

Zoo ver kwam het gelukkig niet, omdat Gen. De Kock den muitelingen geen tijd liet met de behaalde overwinning hun voordeel te doen. Maar het gerucht onzer nederlaag had op de houding des vijands een merkbaren invloed: met den lust tot onderhandelen scheen het gedaan!

Wat was er voorgevallen? De Majoor Buschkens, die met een gedeelte zijner colonne nabij Linggis vertoefde — de rest zijner afdeeling stond aan de Bagawanta — had in den namiddag van den 30^{en} September bericht ontvangen, dat een sterke bende brandals 's nachts te voren die rivier overgetrokken en reeds tot Woenot opgerukt was. Onverwijld had de Majoor zich aan het hoofd van zijn cavalerie — 80 man — geplaatst, om zich door persoonlijk onderzoek van 's vijands bedoeling en sterkte te vergewissen. Bij Winko, ten oosten van Linggis, had Buschkens de brandals in het zicht gekregen maar te talrijk geacht, om hen met vertrouwen op de overwinning aan te grijpen, waarom hij, den vijand blijvende observeeren, de rest der colonne van Linggis had doen ontbieden.

Na met die troepen versterkt te zijn, had hij, langs den westelijken oever der Djali oprukkende, de vijandelijke bende, die inmiddels noordelijk was ge-

marcheerd, gevolgd. Nabij Djana was door die bende beproefd de Djali over te steken, wat Buschkens echter had weten te beletten. De vijand had vervolgens zijn marsch in noordelijke richting voortgezet, om een paal verder bij de dèsa Tĕgĕs, een bivak te betrekken, een voorbeeld, dat door Buschkens was gevolgd geworden. Zoo hadden beide partijen, door de Djali gescheiden, den nacht gepasseerd, Buschkens voortdurend langs den westelijken oever latende patrouilleeren om den vijand, mocht hij nogmaals beproeven over de rivier te gaan, terug te werpen. 's Anderen daags was de vijandelijke bende weder opgebroken en twee à drie paal hooger op de rivier, daar overal doorwaadbaar, overgetrokken. Buschkens had dit niet kunnen beletten, maar was den vijand op den voet blijven volgen. Deze had in den loop van den ochtend zijn marschrichting gewijzigd en was op Kĕmiri aangemarcheerd. Niet ver vandaar, nabij Kraja, hadden de brandals standgehouden en in bataille geschaard Buschkens' colonne afgewacht.

Laten wij thans het woord aan den Majoor; wiens verslag zich kenmerkt door groote objectiviteit. Tevergeefs zoekt men daarin een streven, om de ondergane nederlaag te vergoeielijken; van verbloemen kon natuurlijk geen sprake zijn, de cijfers waren te sprekend.

„Ik heb", zoo schreef Buschkens, „heden den treurigen plicht volbracht, den Kol. Cleerens rapport te doen van eene geheele nederlaag, die ik met het onder mijne bevelen staande gedeelte der 8e colonne door den vijand geleden heb; ik acht het intusschen plichtmatig U.E. mede een kort verslag te doen van den staat van zaken alhier, ...".

Nu volgt de uiteenzetting van de omstandigheden, welke aan de nederlaag voorafgingen; wij stelden ze reeds bekend.

„Eerst op 200 schreden", zoo vervolgt Buschkens, „opende ik het schroot- en tweegelederenvuur en dreef den vijand terug, latende ik alstoen mijne kavallerie chargeeren, welke, door de barisan van den Toem. Sindonegoro, die mijn linkervleugel uitmaakte, gevolgd werd, terwijl ik mijn detachement Madureezen en Tegaleezen met de twee ℭrs. in bataille hield. Nauwelijks echter was de kavallerie geëngageerd, of eene gesloten massa wel-gekleede infanterie drong uit de dessa op mijne linie aan, zonder voor het groote werking doende vuur te wankelen. Ik liet daarom het geweer vellen en den stormmarsch slaan, doch hierop viel de gemelde massa met woede in mijne gelederen, met dat noodlottig gevolg, dat, wat in dezen aanval niet viel, zich door de vlucht trachtte te redden; in dit tijdstip moest ook de kavallerie wijken en des vijands overwinning was onherroepelijk beslist".

„Mij uit de mengeling van den thans algemeenen moord met moeite gered hebbende, had ik het geluk de kavallerie te rejoigneeren en die te vereenigen,

maar er was aan geene hereeniging van infanterie te denken, zijnde gewis derzelver helft in den eersten schok gevallen. Het is dan ook alleen met deze, dat ik de benting alhier heb bereikt. Ook de Tomm. Sindonegoro is hier door een lanssteek gewond, terwijl tot dezen avond slechts een twaalftal manschappen hier met moeite zijn teruggekomen, hebbende het dessavolk de verstrooide manschappen afgemaakt en zelfs de vrouwen vermoord. Er bestaat echter eenige hoop, dat zich nog enkele naar Oenarang gered hebben".

„Onder de verlorenen betreur ik zeer den 2en Luit. der infanterie Van Vierssen, den Luit. der artillerie Van der Moolen, den chirurgyn der 3e klasse De Porre en den Raden Tjokronoto, Patih van Brebes, zoon van den Regent van Tegal".

„Niet durvende hopen, dat bij de verraderlijke handeling der dessa's, veel kan behouden zijn, is mijn verlies ten naasten bij als volgt: 5 Europeanen, 6 Amboineezen, 40 Soemanappers; 70 à 80 Tegaleezen; 30 pradjoerits van Kartonegoro; een huzaar en 2 djajang-sekars".

„Ik hoop op spoedige en krachtdadige maatregelen van den Kolonel Cleerens. De gister naar mijne gissing ruim 2000 man sterke vijand zal onder deze bevolking spoedig zeer toenemen. Ik eindig met de verzekering, dat mijne brave Soemanappers en Tegaleezen met roem gevallen zijn en dat des vijands verlies zeer aanmerkelijk geweest is" [1].

Het rapport, dat Buschkens ter zelfder tijd aan Kolonel Cleerens had toegezonden, bevat in hoofdzaak dezelfde mededeelingen. Alleen aan het slot daarvan wordt een en ander vermeld, dat wij in den brief aan Gen. De Kock niet aantroffen, nl. dat de Majoor aanvankelijk het voornemen schijnt gehad te hebben, om met zijn cavalerie naar Tjĕngkawak te gaan en daar Kol. Cleerens mondeling op de hoogte te brengen van het bij Kraja voorgevallene. Gelukkig heeft de onfortuinlijke Buschkens aan die eerste opwelling geen gevolg gegeven en nog tijdig ingezien, dat het noodig was te blijven waar hij was „om den hoofden alhier meer vertrouwen te geven" [2]. Ook heet het, dat de groote vermoeidheid der paarden hem van zijn eerste plan heeft doen afzien. Hoe het ook zij, Buschkens bleef te Linggis en deed daar goed aan, want had hij de streek ontruimd, de nederlaag zou in haar gevolgen gewis nog ernstiger zijn geworden en de taak der troepen, welke Cleerens ter versterking zond, te zwaarder zijn geweest. Dat de Kolonel doen zou wat mogelijk was, daaraan twijfelde Buschkens geen oogenblik, vooral niet wijl hij dezen — ook dit was aan Gen. De Kock niet gemeld — geschreven had, dat „de benting munitie en

[1] Majoor Buschkens aan Gen. De Kock. Linggis, 1 Oct. 1828, No. 2. (Arch. Gen. Staf).
[2] Majoor Buschkens aan Kol. Cleerens Linggis, 1 Oct. 1828, No. 1. (Arch. Gen. Staf).

vivres noodig" had „zijnde de mijne heden alle verloren met mijne twee één-ponders" ([1]).

Het zag er met Buschkens' colonne inderdaad allertreurigst uit en het verzoek om hulp was daarom alleen reeds volkomen gewettigd. Maar er bestonden voor Kol. Cleerens nog andere, niet minder gewichtige redenen, om onverwijld te hulp te snellen, nl. de zekerheid, dat, afgescheiden van het gebeurde met de 8e mob. col., de toestand in Zuid-Bagĕlen in hooge mate dreigend was. Hij wist, dat er sedert den 28en t.v. door den vijand bewegingen waren gemaakt, welke ten doel schenen te hebben, de Bagawanta over te trekken.

Daar de vijand echter op meerdere punten van de rivier dergelijke demonstraties had uitgevoerd, verkeerde de Kolonel in het onzekere omtrent de plaats, waar de hoofdmacht van zins was van oever te verwisselen. Zoo had Cleerens in den nacht van 28 op 29 September bericht gekregen, dat onze troepen tegenover Kadilangoe aan den mond der Bagawanta, door de muitelingen beschoten waren. Na zich in persoon van den stand van zaken aldaar overtuigd te hebben, was hij onmiddellijk overgegaan tot het nemen der volgende maatregelen. De Kapt. Rinia van Nauta had last gekregen, om met de cavalerie en eenige infanterie post te vatten bij Bongkot, 2½ paal westelijk van Kĕdong Kĕbo, aan den weg van daar naar Bandoeng en even ten noorden van het punt, vanwaar een weg naar Linggis voerde. Nabij dezen driesprong gelegerd, was Rinia van Nauta in staat gesteld, om naar omstandigheden Buschkens bijstand te verleenen, dan wel naar Mĕrdĕn te snellen, om den vijand te beletten naar het Gowongsche op te rukken. Ook zou het hem mogelijk zijn geweest, in anderhalf à twee uur Tjĕngkawak en daarmede den rechteroever der Bagawanta te bereiken.

Verder had Cleerens te Andoel, niet ver van Sĕgila, een sterk detachement gelegerd. Daarna was hij naar Paësan gegaan in de meening, dat de vijand, mocht hij werkelijk de rivier willen oversteken, dit in die buurt zou beproeven.

De 29e was verstreken zonder dat de geruchten waren bevestigd, doch in den nanacht van dien datum had de Kolonel van Rawong bericht gekregen, dat de vijand zich te Pinatak, oost van de rivier, bevond. In het vroege ochtend-uur was Cleerens met 100 bajonetten uitgerukt, om de waarde van het bericht te onderzoeken. Het was hem daarbij gebleken niet alleen, dat het juist was, maar tevens, dat ongeveer 80 hoofden met een 200 tal volgelingen bij Boeboetan de rivier waren overgetrokken. Hoe dit den vijand in de onmiddellijke nabij-

---

([1]) Majoor Buschkens aan Kol. Cleerens. Linggis, 1 October 1828, No. 1. (Arch. Gen. Staf).

heid onzer inlandsche versterkingen Bandjarsari, Kĕdongkoeali en Bongkot mogelijk was geweest, kon slechts daaruit verklaard worden, dat het den ganschen nacht zeer zwaar geregend had en de brandals in zekeren Santawirana, thuis behoorende in de dèsa Boegĕl, op den linkeroever der Bagawanta en schuins tegenover Boeboetan gelegen, een met den stroom volkomen vertrouwd gids hadden gevonden.

Die Santawirana speelde daarmede een verraderlijke rol, want weinige dagen te voren was hij bij Rĕsadiwiria in onderwerping gekomen. Blijkbaar had hij dit uitsluitend gedaan met de bedoeling, de muitelingen des te beter te kunnen helpen, want de Ali Basah Kĕrtapĕngalasan, de bekende vijandelijke aanvoerder, was met de zaak bekend en had misschien zelf het plan ontworpen. Wat daarvan ook zij, de toeleg was volkomen gelukt en Rinia van Nauta, die onmiddellijk met zijn uit infanterie en cavalerie samengesteld detachement den vijand achterna was gegaan, had er niet in mogen slagen, den muitelingen het voortdringen in Bagĕlen te beletten, „waartoe", rapporteerde Cleerens, „de geheel onder water staande sawahs het meest hinderlijk waren" ([1]).

Met het mislukken van Rinia van Nauta's beweging was het lot der 8e mob. col. beslist. Kol. Cleerens had Buschkens opgedragen te doen wat aan van Nauta niet had mogen gelukken. De 8e mob. col. was zoo snel mogelijk te Linggis verzameld, ten einde den muitelingen het: tot hiertoe en niet verder! toe te roepen, terwijl den detachementen langs de Bagawanta was opgedragen, de grootst mogelijke waakzaamheid in acht te nemen en deze voornamelijk te vestigen op de rivierovergangen. Het had niet mogen baten, want eenmaal over de rivier, was het den vijand niet moeilijk gevallen om, door het uitzenden van kleine patrouilles, de bevolking tot aansluiting te bewegen, desnoods daartoe te dwingen. De bende, nauwelijks 300 man sterk de Bagawanta overgetrokken, had zich binnen tweemaal vierentwintig uren aangegroeid gezien tot ruim 2000 koppen.

Wat verder was voorgevallen en hoe Buschkens zijn colonne verloren had, beschreven wij reeds. Thans rest ons slechts mede te deelen welke maatregelen werden genomen, om de gevolgen, welke dreigden nog ernstiger te zullen zijn dan het échec zelf, te neutraliseeren. Het lag voor de hand, dat de Kol. Cleerens, wien de mare der nederlaag het eerst ter oore was gekomen, en die ten volle besefte „dat het noodzakelijk was om den vijand, wiens aanhang na deze fatale gebeurtenis buitengemeen moest aangroeien, zooveel mogelijk tegen te gaan" ([1]), onverwijld alle troepen samentrok, welke maar eenigszins gemist konden worden. Hij begaf zich daartoe naar Djagabaja, waar hij het daar

---

([1]) Cleerens aan De Kock. Tjĕngkawak, 3 October 1828, N°. 253. (Arch. Gen. Staf).

liggend detachement der 8e mob. col. aan zijn macht toevoegde, voorzag de versterking te Paësan van vivres en munitie, versterkte de bezetting met 30 man en keerde met de rest naar Tjĕngkawak terug. De 7e mob. col., bestaande uit 64 jagers van Gilly, 40 soldaten en 17 Menadoneesche recruten en de detachementen der 6e mob. col., welke langs de Bagawanta waren gelegerd, liet hij eveneens naar Tjĕngkawak oprukken, zoodat hij daar weldra een macht gereed had, welke hoewel te klein om den vijand op meerdere punten tegelijk aan te vallen, toch groot genoeg was om in haar geheel de muitelingen te vervolgen. Hulpbenden sloten zich bij Cleerens' colonne niet aan; de bevriende hoofden waren evenals hun pradjoerits nog te zeer onder den indruk van de jongste gebeurtenissen dan dat van hen goede diensten te verwachten waren.

Het moreel was geschokt en behoorde eerst hersteld te worden. Zoolang nog niet „eenig voordeel op den vijand" behaald was, wilde de Kolonel die strijdkrachten niet „offensief" gebruiken. Dit was goed gezien, want de verslagenheid was groot en zou niet hebben nagelaten een verlammenden invloed uit te oefenen op de strijdvaardigheid der barisans van de Regenten, die ons tot dusverre hadden bijgestaan. Men leze er den brief eens op na, welke de Resident van Tĕgal, Van de Poel, den 7en October aan den Opperbevelhebber schreef. „Dit groot verlies", zoo luidde zijn rapport, „van juist het puik der manschappen en het voornaamste hoofd van de barisan en het verlies van bagage hebben op de Tegalsche bevolking geen geringe onaangenamen indruk gemaakt, te meer daar de overleden zoon des Regents, het oudste natuurlijke kind, algemeen zeer bemind is. De nog zeer jonge vrouw van den gesneuvelden regentszoon is van zeer ouden stam, hare jongere zuster is getrouwd met den tegenwoordigen sultan van Soemenep. Al deze connectiën doen dit verlies van veel invloed zijn" (1).

Ten einde de geslagen wonden zooveel mogelijk te verzachten, stelde Van de Poel voor der weduwe van den Mas Patih Radèn Tjakrawinata een pensioen, en allen, die bij de vernietiging der 8e mob. col. in hun eigendommen waren getroffen, schadeloosstellingen toe te kennen. Voorloopig begaf de Resident zich in persoon naar den zoo zwaar beproefden Regent, om hem troost toe te spreken over zijn verlies.

Het was wel het eenige wat men voorloopig doen kon, maar niet minder noodig was het, afdoende maatregelen te treffen, om een algemeenen opstand in Bagĕlen en Banjoemas te bezweren. Cleerens was, zooals wij reeds opmerkten, dadelijk na ontvangst der noodlottige tijding met de voorbereiding der spoedvereischende excursie aangevangen, terwijl Gen. De Kock, na den 3en Cleerens'

(1) Resᵗ. Van de Poel aan Gen. De Kock. Randoedongkal, 7 Oct. 1828, No. 1494/1545. (Arch. Gen. Staf).

eerste bericht van het gebeurde te hebben ontvangen, onverwijld 150 man infanterie van Magĕlang naar Kĕdong Kĕbo had gezonden, om den Kolonel te beter in staat te stellen den vijand te vervolgen en dezen te beletten in Banjoemas of in Lĕdok te vallen. Doch staan wij nog even bij het den 1en October voorgevallene stil. Onder dagteekening van 4 October, deed de Opperbevelhebber aan den Com. Gen. verslag van Buschkens' nederlaag in Bagĕlen; 's Majoors eigen rapport en dat van Cleerens werden daarbij overgelegd.

De vervulling van dien plicht moet den Generaal wel hard gevallen zijn. Wij weten, dat het steeds zijn grootste vrees was geweest, dat de vijand er in mocht slagen, zich tusschen onze posten en colonnes door een weg te zoeken, om in den rug onzer troepen de schoongeveegde streken opnieuw te verontrusten; wij weten ook, dat Kol. Cleerens in die vrees deelde en dat hij bij zijn plan van opmarsch naar de Bagawanta getoond had het gevaar niet gering te schatten: Buschkens' aanwezigheid in den rug der Bagawantalinie was er het bewijs voor. Ondanks dezen voorzichtigheidsmaatregel was toch gebeurd wat men geducht had: de vijand had tusschen de mazen van het net weten door te sluipen en daarachter op meesterlijke wijze zijn slag geslagen.

Natuurlijk moest de tijding van Buschkens' nederlaag den Com. Gen. in hooge mate onaangenaam zijn, maar toch in één opzicht vooral was het koren op zijn molen. Immers, het gevolgd krijgsbeleid was hem niet welgevallig; hij voor zich verwachtte meer heil van een met groote macht gecombineerd optreden uit verschillende richtingen, een stelsel, dat hem door de stuurlui aan den wal, de adviseurs te Buitenzorg en Batavia, was aangepraat. Hoewel de ondervinding daarmede tegen de benden van Mas Loerah en Iman Moesba in het Prahoegebergte opgedaan, den Com. Gen. had kunnen leeren, dat de door hem voorgestane denkbeelden practisch onuitvoerbaar waren, zoo was hij daarvan toch zoo weinig overtuigd, dat hij, nog weinige dagen vóórdat het treurig lot der 8e mob. col. hem bekend kon geweest zijn, aan den Minister had geschreven, dat de operatiën niet snel gingen en er veel tegenstand geboden werd, zoodat hij er aan twijfelen moest of, als geen andere weg gevolgd [1] werd, het einde van 1828 wel het einde van den oorlog brengen zou. En ziet! daar wordt de Opperbevelhebber voor de onaangename taak gesteld een nederlaag ter kennis van den Heer Du Bus te brengen, welke dezen wel sterken moest in de meening, dat het gevolgde krijgsbeleid inderdaad geen aanbeveling verdiende.

Maar juist daarom ook verdient de wijze, waarop Gen. De Kock zich van dien plicht heeft gekweten, de grootste waardeering. In zijn rapport geen enkele

[1] Wij spatieëren deze aanhaling uit den brief van den Com. Gen. aan den Minister van Marine en Koloniën. Buitenzorg, 3 October 1828, La. Nb, (Arch. Algem. Secrie.).

zinsnede, welke de strekking had den ongelukkigen Buschkens den fatalen afloop van zijn ontmoeting met den vijand te verwijten, integendeel! 's Generaals kennisgeving vangt aan met de mededeeling, dat de Majoor niet anders had kunnen handelen en dat hij „bedaard" was geweest. De Kock zocht geen zondenbok, hij schuwde dit middel, maar al te vaak in toepassing gebracht, als het er om te doen is, eigen verantwoordelijkheid op anderer schouders te schuiven. „Ik moet gelooven, dat Cleerens niet altijd juist omtrent den vijand werd ingelicht en dat eenige kwaadwillige hoofden zich reeds in Bageleen bevonden", zoo vervolgde hij zijn rapport. Hij viel echter Cleerens daarover niet lastig, begreep dit in billijkheid ook niet te mogen doen. Immers, de afsluitende Oosterlinie was nog niet voltooid en zou, al ware zij dit wel geweest, toch niet hebben kunnen beletten, dat kleine benden onder daarvoor gunstige omstandigheden de rivier waren overgetrokken. En de omstandigheden waren den vijand gunstig geweest, niet alleen bij den eigenlijken overtocht, maar ook en vooral wijl het vertrouwen in ons overwicht bij de bevolking aan de westzijde der Bagawanta nog verre van stabiel was, en er onder die bevolking nog te velen waren, die dadelijk bereid gevonden werden, om weder openlijk verzet te plegen, als het lot zich tegen ons keerde, al hielden zij zich rustig, zoolang hun dit beter voorkwam.

Bij oppervlakkige beschouwing zou men tot de meening moeten komen, dat waar de zaken zoo stonden, het bentengstelsel als ondoelmatig veroordeeld behoorde te worden. Bedenkt men evenwel, dat de positie van den vijand, die het bestaan dorst zich te plaatsen tusschen onze linie en de daarachter opgestelde waarnemingsdetachementen vrij hachelijk was, dat zij stond of viel met den uitslag van den strijd tegen bedoeld observatiekorps, en dat die uitslag op zijn beurt weder afhankelijk was van den geest der bevolking, dan is het duidelijk, dat de kansen van welslagen van een zoodanige onderneming geringer werden naarmate onze invloed toenam. Dit verklaart dan ook waarom Dipanĕgara's Basah's zoo weinig geneigd waren, een inval in Bagĕlen te doen, en dat alleen een man als Sĕntot een zoo stoute onderneming aandurfde. De Hoofdmuiteling zag de voordeelen van een invasie in die streken, waar het verzet slechts op een schok wachtte, om opnieuw het hoofd op te steken, zeer goed in, doch schijnt het niet raadzaam gevonden te hebben, zich zelf aan het hoofd eener zoodanige beweging te stellen. Was hij beducht daarbij eigen veiligheid te zullen inboeten, of geloofde hij zijn zaak het best gediend door te blijven in Mataram, het palladium zijner geusurpeerde macht? Men kan het laatste gelooven zonder het eerste te verwerpen. Zooveel is zeker, dat Dipanĕgara bij ondernemingen als de hier bedoelde — men denke aan Rĕmbang en aan de herhaalde pogingen om Bagĕlen in opstand te brengen — voornamelijk een

wissel placht te trekken op de gezindheid der bevolking en op de geschiktheid van den persoon, wien hij de uitvoering toevertrouwde, terwijl hij daarentegen weinig waarde scheen te hechten aan het gehalte der troepenmacht, welke voor de bereiking van het doel werd gebezigd. Vandaar dan ook, dat de kern zijner strijdmacht door die ondernemingen niet of weinig verzwakt werd en laatstbedoelde zoo in het oogloopend de kenmerken eener demonstratie vertoonden, er zoo duidelijk op gericht waren, aan de hoofdmacht de gelegenheid te bieden elders een flinken slag te slaan.

Maar dit alles vermocht de deugdelijkheid van het bentengstelsel niet aan te tasten; wij meenen zelfs in die demonstraties het bewijs te mogen zien, dat het den Hoofdmuiteling in den steeds nauwer en dichter wordenden gordel van versterkingen te eng werd, dat hij snakte naar meerdere vrijheid van beweging en dat hij om die te verkrijgen, zijn toevlucht nam tot handelingen, welke zoo veel vereischten om te kunnen slagen, zoo weinig noodig hadden om volmaakt schipbreuk te lijden. Zulke handelingen bewezen, evenals de hevige doch vruchtelooze aanvallen op onze in aanbouw zijnde versterkingen, maar al te zeer, dat de muitelingen met leede oogen de doorvoering van 's Generaals stelsel aanzagen, dat zij het door dezen gevolgde beleid als voor hun zaak noodlottig beschouwden. Zoo begreep het De Kock en ook de Com. Gen. had zich weinige maanden te voren, na een vinnigen pennestrijd, waarin zelfs het Opperbestuur gemengd was geworden, overtuigd verklaard, maar toch .... groot was zijn vertrouwen in den Generaal niet, dit blijkt ons uit de bewoordingen door hem gebezigd in zijn schrijven aan den Minister over het der 8e mob. col. overkomen ongeval. „Hetgeen ten dezen is voorgevallen en de wijze, waarop vijandelijke hoofden tot achter onze positiën hebben weten door te dringen en opstand te verwekken, overtuigd mij al meer en meer, dat men nog geen zekere berichten aangaande de hoegrootheid der vijandelijke macht heeft en dat het den L.-G. L.-G.-G. aan eene stellige en zoo hoog noodige kennis omtrent de dispositiën van den vijandelijken Pangerang en de sterkte van deszelfs aanhangelingen volstrekt ontbreekt, daar, blijkens de rapporten, de vijand op onderscheiden punten aangevallen, overal in grooten getale opkomt en zich hardnekkig verdedigt. Indien er al eenige hoop op een of andere gunstige wending had mogen bestaan, zoo houde ik het daarvoor, dat eene omstandigheid als de bovenstaande (bedoeld wordt Buschkens'nederlaag) een zeer nadeeligen invloed op den verderen gang onzer krijgsoperatiën kan hebben, vermits dezelve ongetwijfeld strekken moet om den vijand in stoutmoedigheid te doen toenemen en bij onze inlandsche bondgenooten en hulptroepen daarentegen vrees en wijfelmoedigheid te doen geboren worden" (1).

(1) Du Bus aan den Min. Buitenzorg, 11 Oct. 1828, La. 6. (Arch. Alg. Secrie.).

Er viel op 's Landvoogds betoog wel wat af te dingen; De Kock had gemeld, dat Kol. Cleerens blijkbaar minder volledig omtrent den vijand was ingelicht, de Com. Gen. maakte daarvan, niet zonder overdrijving, dat de Opperbevelhebber van de sterkte en voornemens der muitelingen niets wist; De Kock had zijn bezorgdheid uitgedrukt over de eventueelé gevolgen van Buschken's nederlaag, Du Bus liet het voorkomen, of de opstand reeds een voldongen feit was, terwijl dit nog volstrekt niet vast stond. Het snel optreden van Cleerens vermocht, als wij zullen zien, dat gevaar grootendeels te keeren.

Het pessimistisch oordeel van Du Bus was minst genomen voorbarig; er bestaat evenwel geen aanleiding om te vermoeden, dat het te kwader trouw werd uitgesproken. Onbeperkt vertrouwen in het krijgsbeleid van den Opperbevelhebber bezat de Com. Gen. nu eenmaal niet en dat was hem, den leek, niet zwaar aan te rekenen. Zoo vaak reeds was de hoop op een spoedige beeindiging van den oorlog ijdel gebleken. Daardoor was het mogelijk, dat Du Bus zich van de geleden nederlaag en haar gevolgen een te sombere voorstelling maakte en die ook aan het Opperbestuur in Nederland gaf.

Doch keeren wij terug naar het gewest, waar het drama met de 8[e] mob. col. was afgespeeld, om na te gaan wat door Cleerens gedaan werd, om het gevaar van een algemeenen opstand daar af te wenden. Zijn voorbereidende maatregelen kennen wij reeds uit vorige bladzijden. Het daar medegedeelde dient echter nog te worden aangevuld met de opmerking, dat de Kolonel een detachement van 50 soldaten en 100 pradjoerits onder den 1[en] Luit. Eichelberg had aangewezen om Kĕdong Kĕbo, het gewestelijk hoofdkwartier, te versterken.

De laatste berichten, welke Cleerens omtrent den vijand had ontvangen, luidden, dat Dipanĕgara-Anom, die in de affaire tegen Buschkens een weinig beduidende rol schijnt te hebben gehad, zich ophield in en om de dèsa's Kraja en Tĕrsina.

Het eerste wat gedaan diende te worden, was Buschkens, die zich nog te Linggis bevond, van daar af te halen en de benteng zelve van mond- en krijgsvoorraad te voorzien. Daartoe begaf zich de Kolonel den 4[en] van Gombar via Bandoeng, Sĕmawang en Djana met de in allerijl bijeen gezamelde colonne naar de genoemde plaats. Behalve de 64 jagers van Gilly, telde die colonne 356 geweerdragenden, waaronder, dit dient ter beoordeeling harer gevechtswaarde opgemerkt, zich omstreeks 200 recruten bevonden.

Linggis werd zonder eenige ontmoeting met den vijand gehad te hebben in den namiddag bereikt. Men vernam er op welke tragische wijze de Luit. der art[ie]. Van der Molen ([1]), een der slachtoffers van den 1[en] October, den

([1]) Van der Molen, Gerrit, geb. 28 Dec. 1795 te Warmenhuizen. — Milicien, 16 Febr. 1814. — Fourier, 1 Aug. 1821. — Serg[t]., 5 Oct. 1825. — Naar Oost-Indië, 31 Dec. 1825. — Aangekomen, 4 Mei 1826. — 2[e] Luit. der Art[ie]., 31 Dec. 1827. — Gesneuveld bij Kĕmiri, 1 Oct. 1828.

dood gevonden had. Deze ongelukkige officier was er, na het uiteenslaan der colonne, aanvankelijk in geslaagd het tooneel van de slachting te ontkomen. Op zijn vlucht naar Linggis was hij echter nabij Sĕmawang door eenige brandals opgemerkt, van het paard geschoten en op wreede wijze afgemaakt. Zijn onthalsd lijk was daarna door de muitelingen in de Djali geworpen en, medegevoerd door den stroom, door de bezetting van Linggis daaruit opgehaald.

Het was een droeve herinnering aan den voor de onzen zoo noodlottigen datum, maar een aansporing tevens, om de geleden nederlaag door een schitterend wapenfeit uit te wisschen. De Kol. Cleerens had die aansporing niet noodig, hij was er te zeer van overtuigd, dat, zoo ooit, in dit geval zeker alles afhing van snel handelen.

Den 5[en] 's ochtends zien wij hem dan ook weder op marsch en wel naar de plaats, waar de onzen zoo gevoelig geslagen waren. Buschkens maakte den tocht mede en lichtte op het terrein der ongelukkige actie gekomen, den Kolonel mondeling toe welk verloop de strijd op den 1[en] t.v. had gehad, waarbij hij de voldoening mocht smaken, dat zijn chef het dèsascomplex Kraja met de daarbij gelegen djagoengvelden „zeer voordeelig vond voor een vijand" (¹).

In Kraja besloot Cleerens den nacht te passeeren, om 's anderen daags tot de vervolging van de muitelingen over te gaan. Men had in deze dèsa een en ander omtrent den vijand vernomen, waaruit men mocht afleiden, dat het diens voornemen was, Banjoemas, op dat tijdstip geheel van troepen ontbloot, in opstand te brengen. Aan Cleerens was nl. door een paar bejaarde Javanen medegedeeld, dat de muitelingen de hun in handen gevallen vrouwen van de 8[e] mob. col., hadden omgebracht met uitzondering echter van die, welke afkomstig waren uit Banjoemas en hun tot gidsen moesten dienen. Deze inlichtingen in verband met die, reeds op den marsch naar Kraja verkregen, lieten omtrent 's vijands voornemens geen twijfel over.

In overleg met Buschkens, Colson en Rinia van Nauta nam Cleerens nu de volgende maatregelen: een colonne onder den Majoor Buschkens, samengesteld uit 200 bajonetten der 6[e] mob. col., Gilly's jagers en 50 man van de 8[e] mob. col. zou, vergezeld van het detachement ruiters van Rinia van Nauta en twee 2 ℔[rs]. den volgenden ochtend naar Oengaran marcheeren, den 7[en] via Kotawinangoen op Pandjĕr aanrukken en den derden dag, den 8[en] dus, over Kĕmit naar Romadjatinĕgara trekken. Het doel met deze beweging beoogd was, den vijand te beletten in Banjoemas te vallen en tevens te voorkomen, dat hij naar het noorden uitweek. Gelukte het Buschkens met dezen tocht door Bagĕlen van oost tot west Cleerens' oogmerk te bereiken, dan zou de vijand genoodzaakt zijn om oostwaart terug te wijken.

(¹) Cleerens aan De Kock. Gombar, 8 Oct. 1824, N°. 254. (Arch. Gen. Staf).

Na aftrek van deze colonne en van de zieken, was er van Cleerens' macht niet veel meer overgebleven, dan 80 man der 7e mob. col. onder Colson en een 1 E^r. Met dit troepje verliet de Kolonel in den nacht van den 5^{en} op den 6^{en} Kraja-wètan en marcheerde in N.W. richting naar Winong, waar hij in het ochtenduur aankomende, vernam, dat 150 man infanterie, van Magĕlang door den Opperbevelhebber ter versterking gezonden, Maron hadden bereikt. Den volgenden dag brak Cleerens met zijn detachement weder op en marcheerde hij naar Gombar, waar zich de Luit. Steinmetz bevond met de reeds vermelde versterking, welke hij op Cleerens' last was gaan afhalen.

Cleerens' nachtmarsch van Kraja naar Winong bewijst wel, dat de Kolonel het niet alleen onraadzaam heeft gevonden, om met de kleine macht, waarover hij beschikte te Kraja te blijven, maar zelfs, dat hij er gevaar in heeft gezien gelijktijdig met de colonne onder Buschkens die streek te verlaten, omdat hij vreesde, op zijn marsch door overmacht te zullen worden aangevallen. Wel wordt in zijn rapport over die vrees niet gerept, maar de gevolgtrekking, dat deze de drijfveer van zijn handeling is geweest, ligt voor de hand. Men had wel is waar geen ontmoeting met den vijand gehad, doch daarmede was geenszins gezegd, dat deze afwezig was. Veilig mocht het te Kraja en omstreken nog niet heeten, want op den dag van aankomst aldaar, den 5^{en}, had men bij het doorzoeken van die dèsa nog een paar brandals aangetroffen en neergelegd, zoodat het lang niet onwaarschijnlijk was, dat zich in de omstreken nog een bende bevond. Mocht dit werkelijk het geval zijn geweest, dan zou het handjevol manschappen van den Kolonel blootgesteld zijn geweest aan een nederlaag, welke den onzen zoo kort na die der 8^e mob. col. dubbel noodlottig had kunnen worden. Voorzichtigheid, een eigenschap, die de Kol. Cleerens in hoogere mate bezat dan doortastendheid, was in de gegeven omstandigheden niet te misprijzen.

Gelukkig was tijdens Cleerens' afwezen veel in ons voordeel veranderd, ongetwijfeld als gevolg van de maatregelen zoowel door den Kolonel als door Gen. De Kock dadelijk na het ruchtbaar worden van de nederlaag genomen. Zoo had zich reeds den 7^{en} 's avonds de Pang. Blitar met zijn barisan bij Cleerens te Winong aangesloten. Deze Pang., die met de zijnen Paĕsan tot standplaats had, was voorzichtigheidshalve van daar naar Lowano gezonden, toen het lot der 8^e mob. col. bekend geworden was. Men mocht het dus als een gunstig teeken beschouwen, dat hij zich uit eigen beweging bij den Kolonel had aangemeld, te meer nog wijl hij ongesteld was. Ook uit de omstreken van Djana waren twee onzer barisans gekomen, om zich onder Cleerens' onmiddellijke bevelen te stellen.

Het vertrouwen in onze macht was dus hersteld en daarmede het gevaar voor Oost-Bagĕlen geweken. Met deze gunstige resultaten stelde Cleerens zich

echter niet tevreden. Machtsvertoon in het westen zoo heilzaam gebleken, diende ook in het zuiden toegepast. Daartoe bestond te meer aanleiding, wijl de bezetting van Paësan dringend behoefte had aan zout, zoodat ook daarom een tocht derwaarts gewenscht was.

Reeds den 8[en] 's ochtends begaf zich dan ook de Majoor Colson met 200 man infanterie, 200 man der Boetonsche hulptroepen en een 1 ℔r. over Tjĕngkawak, waar Toem. Rĕsadiwiria zich met zijn barisan bij hem aansloot, naar Paësan op marsch. Twee dagen later was hij weder terug, zonder de muitelingen zelfs maar gezien te hebben. Cleerens, die den Majoor reeds den 9[en] had terugverwacht, was verheugd, toen Colson's colonne zich goed en wel weder te Gombar bevond, want de vijand, in het zuiden tevergeefs gezocht, had Oost-Bagĕlen geenszins ontruimd. Den 8[en] had men Cleerens reeds bericht, dat zich ten westen van het gebergte van Sihalangan een bende verzamelde. Door deze tijding verontrust, had de Kolonel onmiddellijk den Majoor Buschkens opgedragen, om zoodra hij er in geslaagd was den vijand oost van zich te krijgen, dien verder op te drijven en over de Djali te jagen, om daarna de overgangen over die rivier te bezetten en verband te zoeken met „de hier aanwezige troepen met welke ik (Cleerens) niet langer dan 10 à 12 dagen de rust in Oost-Bagĕlen zal kunnen bewaren" (¹).

Nog waren de zorgen over het behoud dier rust niet van Cleerens geweken en geen middel liet hij onbeproefd om ten gunste daarvan werkzaam te zijn. Zoo begaf hij zich den 10[en] naar Kĕdong Kĕbo, om er den Pang. Aria Koesoema Joeda tot meer ijver aan te zetten en hem onder het oog te brengen, dat het belang der zaak vereischte, zich voortdurend aan de bevolking te vertoonen. Cleerens hoopte, dat het hem mocht gelukken den Pang. over te halen, om hem op zijn marschen te vergezellen „om zoo doende al wat mogelijk is bij te brengen tot de in standhouding des vredes in deze gewesten tot op de terugkomst der 6[e] mob. col." (¹).

Die terugkomst, Cleerens snakte ernaar. Hij was niet blind voor de voordeelen, welke de invloed der aan onze zijde staande grooten opleverde, maar hij stelde in een flinke colonne vrij wat meer vertrouwen en had in het algemeen met die grooten niet erg op. Bovendien liet het zich aanzien, dat er van de wapenen meer heil te wachten was dan van overreding, want het gerucht, dat de vijand zich verzamelde, werd door de meest stellige tijdingen nader bevestigd.

Zoo ontving de Kolonel den 10[en] bericht uit Linggis, dat de Toem. Natawira zich met 300 muitelingen genesteld had ten Z.W. van Klĕpoe, en uit

(¹) Cleerens aan De Kock. Gombar, 8 Oct. 1828, N°. 254. (Arch. Gen. Staf).

Tjĕngkawak, dat de Pang. Soeriakoesoema zich met 400 man ten Z.O. van daar in Bĕdoek ophield. Gelukkig viel de ontvangst dezer, in Cleerens' omstandigheden werkelijk verontrustende inlichtingen samen met de meest gunstige berichten uit West-Bagĕlen, waar het lot onzen wapenen voordeelig was geweest.

Keeren wij, om te vernemen hoe dit in zijn werk was gegaan, tot Buschkens terug, dien wij den 6[en] met het grootste gedeelte der door Cleerens verzamelde macht Kraja hebben zien verlaten, om de muitelingen op hun tocht naar het westen te vervolgen. Dezen waren den 6[en] te Oengaran geweest, doch den dag daarop in westelijke richting voortgerukt, gevolgd door Buschkens.

Het scheen wel als wilde de vijand, aangemoedigd door zijn schitterende overwinning op den 1[en], nogmaals zijn geluk door een aanval op onzen troep beproeven, althans hij was het, die het initiatief tot den strijd nam. Terwijl Buschkens ten zuiden van Sĕroeni bezig was de brug over een ravijn te herstellen, vertoonde zich in den rug der colonne een aanzienlijke macht muitelingen, terwijl de linkerflank zich uit het zuiden met een aanval door een talrijke, wel uitgeruste ruiterschaar bedreigd zag. Een frontverandering te maken en met achterhouding van twee pelotons infanterie de aanvallers tegemoet te treden, was het werk van een oogenblik. In een breed, goed aaneengesloten front marcheerden de 6[e] mob. col., het eskadron cavalerie, de jagers van Gilly en het gedeelte der 8[e] mob. col., dat na aftrek der reserve was overgebleven, in de richting van den vijand op. Maar diens houding getuigde van vastberadenheid, van vertrouwen in de tactiek, welke den 1[en] t.v. zoo doelmatig was gebleken. Met gebogen hoofd de onzen tegensnellende was van weifeling in 's vijands drommen geen spoor en schenen zij onze linie te willen rammen, onverschillig voor de uitwerking van het geschutvuur, dat door den Luit. Rutten van den voet van een heuvel, Goenoeng Tawang, uit zuid-oostelijke richting op hen werd afgegeven. De schok dreigde hevig te zullen zijn en het was geheel onzeker welke der partijen daaruit zegevierend te voorschijn zou treden. De Kapitein Rinia van Nauta zag het hachelijke van den toestand in en begreep, dat alleen een stoute daad de balans naar onze zijde kon doen overslaan. Zonder daartoe bevelen af te wachten, gaf hij den zijnen het sein voor de charge en viel met onweerstaanbaar élan in de vijandelijke scharen. De zegen was ons; de vijand week terug en was weldra in volle vlucht naar de zijde van Ladjar. Wel mocht het Sĕntot gelukken de zijnen weder te verzamelen, maar het gevecht werd niet hervat. De vijand had zijn aanval met ruim 150 dooden en gewonden moeten boeten.

De onzen zagen in een voortgezette vervolging in het drassige sawahterrein meer na-dan voordeel, vooral, omdat men niet voor het invallen der duisternis 's vijands nieuwe positie kon bereikt hebben. Bovendien, men mocht tevreden

zijn, want de schoone overwinning — ook het vaandel van Dipaněgara-Anom was den onzen in handen gevallen — woog ruim op tegen de verliezen, welke zij ons gekost had. Doch hoe gering die ook waren (twee dooden en drie gekwetsten), het verlies van Luit. Kruse, een officier, die zich bij meer dan een gelegenheid als zeer verdienstelijk had doen kennen, wierp op dezen, vooral voor den Majoor Buschkens zoo heuglijken dag een droeve schaduw.

Had deze hoofdofficier reden om zich te verheugen nu hij zijn échec gewroken wist, ook de Kapt. Rinia van Nauta, „die door het juist kiezen van het beslissend oogenblik den overmoed des vijands gestraft, de colonne voor groot verlies behoed en de 8e colonne gewroken" (¹) had, kon met voldoening op zijn aandeel in den strijd terugzien.

Nadat de troepen het middagmaal hadden genuttigd, zette Buschkens zijn marsch naar Pandjĕr-Kĕboemen voort en werd daarbij gevolgd door een bende brandals, welker oogmerk blijkbaar was, de colonne bij haar overtocht over de Sĕroeni nabij Wanasari te bemoeilijken. Buschkens, het plan des vijands doorziende, liet door Luit. Gilly die dèsa tijdig bezetten, zoodat de brandals, toen zij daarin wilden binnendringen, zoo flink werden ontvangen, dat zij onverwijld keert moesten maken.

Dat de vijand die poging had gedaan en dat Buschkens hem noch denzelfden dag, noch den volgenden ochtend, durfde aantasten, bewijst, dat de Majoor begreep de muitelingen nog geenszins te hebben verslagen. Wel schreef hij uit Pandjĕr-Kĕboemen, dat hij zich vleide „het doel der beweging herwaarts bereikt te hebben", en hoopte hij, dat Banjoemas nogmaals was gered, maar daarop liet hij onmiddellijk volgen: „het Oeroetsewoesche is geheel in opstand, de vroeger te Petanahan gemaakte benting, die door de pradjoerits van daar was bezet, is verbrand" (¹).

Den 7en 's avonds omstreeks 9 uur te Pandjĕr-Kĕboemen aangekomen, was Buschkens daar den volgenden dag gebleven, omdat zijn troepen en vooral de paarden groote behoefte hadden aan rust. Wel was de afgelegde afstand niet bovenmatig groot, maar het terrein bood hier in de regenperiode den troepen buitengemeene moeilijkheden. Buschkens schatte die niet gering, althans wij lezen daarover in zijn den 9en van Kĕmit verzonden rapport aan Gen. De Kock het volgende: „Indien het thans ingevallen droge weder aanhoudt, is er hoop, dat wij eerstdaags nog weder zullen kunnen ageeren, om den vijand andermaal Oostwaarts te drijven; doch op dit tijdstip is geheel West-Bageleen niet voor artillerie of kavallerie en moeijelijk voor infanterie praticabel, alles, als in het midden van den kwaden moesson, onder water staande. Deze om-

(¹) Buschkens aan De Kock. Pandjĕr Kĕboemen, 8 Oct. 1828, No. 3. (Arch. Gen Staf).

standigheid noodzaakt mij om tot dekking van Banjoemaas maatregelen te nemen, daar ...."

De Majoor was dus over den toestand niet zonder zorg en ten aanzien van Banjoemas er lang niet zeker van, dat het mocht gelukken dit gewest voor het opnieuw uitbreken van opstand te bewaren. Ook daar was het gerucht van de nederlaag der 8e mob. col. doorgedrongen, want, merkte Buschkens op, de vijand had niet nagelaten naar wijd en zijd uit te bazuinen, dat onze macht „te niet" was en dat gerucht had „gelijk gewoonlijk veld gewonnen" (1).

Er wachtte Buschkens in het westen nog een zware taak. Het liet zich niet aanzien, dat hij er spoedig in zou slagen, de muitelingen over de Djali naar de Bagawantalinie te dringen. Eenmaal tot diep in Bagĕlen doorgedrongen, was het onwaarschijnlijk, dat de muitelingen, aangevoerd als zij werden door mannen als Sĕntot en Dipanĕgara-Anom, zich spoedig gewonnen zouden geven, dat zij zouden afzien van het tot dusverre zoo energiek uitgevoerde plan, om, hetzij Lĕdok of Gowong, hetzij Banjoemas voor hun belangen te herwinnen. Vooral Banjoemas, dat trouwens door zijn ligging het best toegankelijk was, moest den brandals veel waard zijn, omdat de toestand daar sedert maanden in ons voordeel was. Dat gewest te behouden, was het eerste wat gedaan diende te worden, en de maatregelen, boven reeds met een enkel woord aangeduid, waren dan ook in de eerste plaats op het bereiken van dat oogmerk gericht.

Zien wij thans hoe de Majoor Buschkens meende te moeten handelen, om 's vijands voornemens te verijdelen.

Allereerst achtte hij een tocht naar Oost-Banjoemas noodig, om de bevolking daar met eigen oogen te laten zien, dat de geruchten als zou onze militaire macht vernietigd zijn, schromelijk overdreven waren. Daarna wilde hij Mĕrgaloenjoe, in den pas tusschen het Zuid-Sĕrajoegebergte en dat van Karang-Bolong, doen bezetten door het overschot van de 8e mob. col. en eenige barisans. Mocht de vijand, aldus den weg naar het westen afgesloten vindende, een poging doen, om naar het noorden door de Sĕrajoevallei naar Gowong of Lĕdok op te rukken, dan moest de 6e mob. col. door een snellen marsch naar Sĕgaloeh hem dit beletten.

Waren deze maatregelen noodig, om Banjoemas voor een inval der muitelingen te behoeden, men behoorde ook te voorzien in het geval, dat de vijand zich in de omstreken van Ladjar, zuid van Kotawinangoen, bleef ophouden. Bleek dit in diens bedoeling te liggen, dan stelde Buschkens zich voor, om de 6e mob. col. derwaarts te zenden met opdracht hem nauwlettend in het oog te houden en op den voet te volgen, als hij zich naar het westen of noordoosten wilde verplaatsen.

(1) Buschkens aan De Kock. Kĕmit, 9 Oct. 1828, No. 9. (Arch. Gen. Staf).

Al deze dispositiën waren gebaseerd op den ongunstigen toestand van het terrein, dat zich door de vele en langdurige regens weinig tot troepenverplaatsing leende. Zoodra het weder gestadig droog zou zijn, hoopte Buschkens door een krachtig offensief de muitelingen naar het oosten over de Djali, zoo mogelijk tot nabij de Bagawanta terug te dringen, d.w.z. uitvoering te geven aan Cleerens' denkbeeld.

„Ik vlei mij" — dus eindigde de Majoor zijn rapport aan den Gen. De Kock — „dat deze dispositiën U.E. goedkeuring mogen verdienen en dat, zoo juist mij in dezen oorlog de zwaarste rampen moeten treffen, dezelve door U.E. als een bewijs mogen beschouwd worden van mijn voornemen, om al wat in mijn vermogen is te zullen bijdragen tot het bereiken van het groote doel, de herstelling der rust, mij vleiende, dat ik welhaast door versterking der 8e colonne in staat moge worden gesteld daartoe opnieuw met eigen macht krachtdadig te kunnen werkzaam zijn" ([1]).

Gen. De Kock's antwoord op dit en op een weinige dagen later volgend schrijven leeren wij straks kennen. Voor het oogenblik kunnen wij volstaan met daaruit mede te deelen, dat de Generaal in hoofdzaak 's Majoors maatregelen goedkeurde; in hoofdzaak zeggen wij, want op een punt had de Opperbevelhebber iets aan te merken, nl. op de bezetting van Mĕrgaloenjoe, welke hij niet dan in de uiterste noodzakelijkheid kon toestaan, „vermits wij daardoor de positiën te Komit en Pandjer mitsgaders andere misschien zouden verliezen" ([2]).

Toen Buschkens te Kĕmit was aangekomen, had hij daar een detachement van 25 Tĕgaleezen aangetroffen, dat op last van den militairen commandant in West-Bagĕlen, den Kapt. der Artle. Struby, van Karangbolong derwaarts was ontboden. De Majoor was daarover in de hoogste mate geergerd en vond er zelfs aanleiding in om Struby naar Magĕlang op te zenden, wijl hij hem verder ongeschikt achtte, om met eenig gezag te worden bekleed. Buschkens moest door de gebeurtenissen der laatste dagen wel geheel overstuur zijn om zoo ongemotiveerd te kunnen handelen. Wat nu waren de redenen geweest, welke Struby tot den gewraakten maatregel hadden geleid? Het gerucht van onze nederlaag nabij Kraja had zich als een loopend vuurtje verspreid en den 2en ook Kĕmit bereikt, waar de Regent van Tĕgal, de vader van den in den strijd gebleven Radèn Tjakrawinata, met een deel zijner pradjoerits in garnizoen lag. Geschokt door het verlies van zijn zoon en de nederlaag onzer wapenen, was den Regent de vrees om het hart geslagen en had hij, beducht dat zijn door ziekte belangrijk verzwakte macht eventueel niet in staat zou zijn den

([1]) Buschkens aan De Kock. Kĕmit, 9 Oct. 1828, N°. 9. (Arch. Gen. Staf).
([2]) De Kock aan Buschkens. Magĕlang, 18 Oct. 1828, N°. 2305. (Arch. Gen. Staf).

muitelingen het hoofd te bieden, er bij Struby herhaaldelijk op aangedrongen, het te Karangbolong gelegerde detachement naar Kĕmit te laten oprukken. Struby had ten laatste dit verzoek toegestaan, daarbij overwegende, dat te Karangbolong nog altijd zou overblijven een garnizoen van 1 Luit., 7 Europeanen, 52 geweer- en 62 lansdragenden behoorende tot de barisan van den Radèn Toem. van Ajak. Met deze bezetting, die over drie vuurmonden kon beschikken, was er alle reden, om met vertrouwen elken vijandelijken aanval op den post af te wachten. Bovendien konden zoo noodig nog 50 welbewapende volgelingen van den Toem. op de been worden gebracht.

's Majoors voorstelling van de feiten, als zou de Kapitein Struby „het detachement Tegalsche infanterie, dat de bezetting van Karangbolong uitmaakte" hebben doen inrukken en „den bergpas en post van Karangbolong geopend en daardoor in de eerste plaats Ajak aan een inval blootgesteld" ([1]) hebben, was dus minder juist.

Gen. De Kock keurde nochtans 's Majoors handelwijze goed en zond den Kapt. De Vries naar Bagĕlen ten vervanging van Struby. Deze laatste diende ruim eene maand later een verweerschrift, waarin hij echter de mede tegen hem ingebrachte beschuldiging van zich aan het overmatig gebruik van sterken drank te hebben overgegeven onaangeroerd liet, slechts erkennende, dat hij zich „min of meer warmhoofdig" ([2]) had gemaakt.

Wat daarvan zij, over het verdere verloop dezer aangelegenheid kunnen wij het zwijgen doen; hoofdzaak is, dat Gen. De Kock's vertrouwen in Buschkens er na diens échec op den 1en October niet op verminderd was, hetgeen uit de goedkeuring van 's Majoors handelingen voldoende blijkt.

Te Kĕmit vertoefde Buschkens niet lang; reeds den 12en October vinden wij hem te Banjoemas, waar hij door troepenvertoon de bevolking vertrouwen hoopte in te boezemen. Dit was goed gezien, want bij den marsch derwaarts was duidelijk gebleken, dat de mare van den ongelukkigen uitslag van het gevecht op den 1en niet nagelaten had een voor ons nadeeligen invloed op de bevolking uit te oefenen. Alle beleid was noodig om hier en in West-Bagĕlen den toestand meester te blijven. Aangenaam was dan ook den Majoor de mededeeling van den Rest. Van de Poel, dat Gen. De Kock maatregelen had getroffen, om een van Batavia verwacht wordend detachement te zijner versterking naar Banjoemas door te zenden.

Wat die Resident te Banjoemas kwam doen, is ons reeds uit vorige bladzijden bekend. Zijn doel was den Regent van Tĕgal te troosten over het verlies

---

([1]) Buschkens aan De Kock. Kĕmit, 9 Oct. 1828, No. 5. (Arch. Gen. Staf).

([2]) Kapt. Struby aan den Lt. Kol. Comdt. der Artie. te velde. Magĕlang, 13 November 1828. (Arch. Gen. Staf).

van zijn zoon. Gen. De Kock had 's Residents voornemen daartoe zeer toegejuicht en den heer Van de Poel opgedragen, om den Regent zijn gevoelens van deelneming in die zware beproeving kenbaar te maken. Daarbij had de Generaal het niet gelaten. Overtuigd van de belangrijke diensten, welke deze ons zoo trouwe ambtenaar reeds bewezen had en in de toekomst nog bewijzen kon, had hij het plan, om den Com. Gen. voor te stellen dien braven dienaar tot Pangéran te verheffen.

Wij telden destijds onder onze bondgenooten verscheiden hoofden, die onze zaak met hart en ziel waren toegedaan, want naast de vele voorbeelden van knevelzucht, welke ingekankerde eigenschap de pacificatie ernstig in den weg stond, waren er gelukkig nog genoeg, welke getuigden van groote aanhankelijkheid. Zoo mocht Buschkens den 12^{en} uit Banjoemas rapporteeren, dat de Radèn Toem. Sindanĕgara, door de muitelingen schriftelijk aangezocht om hun zijde te kiezen, den vijand een weigerend antwoord gezonden en den brief aan den Majoor ter hand gesteld had. Gen. De Kock verzuimde niet van zijn waardeering te doen blijken en droeg Buschkens op, om aan genoemd hoofd zijn tevredenheid te betuigen. Zoo trachtte de Opperbevelhebber door een oordeelkundige wisselwerking tusschen politiek en krijgsbeleid het einddoel van den oorlog te bereiken.

In overleg met den heer Van de Poel besloot de Majoor Buschkens, om den Regent voorloopig niet te doen deelnemen aan actieve handelingen tegen de muitelingen, maar hem de handhaving der rust in Oost-Banjoemas toe te vertrouwen, waartoe 's Regents barisan, nog versterkt met die van den Radèn Ingèbij van Kĕrtanĕgara en die van Sindanĕgara, te Banjoemas gelegerd zou blijven. Was eenmaal voldaan aan het verzoek van Res^{t}. Van de Poel om de wapenrusting dier hulptroepen aan te vullen, dan, oordeelde Buschkens, zouden deze, mits gerugsteund door een kleine macht geregelde troepen, voldoende zijn om den muitelingen een inval aan die zijde van Banjoemas te beletten. Dit gewest geheel door de Gouv^{ts}. troepen te doen ontruimen, kwam den Majoor bedenkelijk voor; het zou, meende hij, den gunstigen indruk door het machtsvertoon te weeg gebracht, ernstig kunnen schaden.

Op deze overwegingen waren dan ook de maatregelen gebaseerd, die wij hem tegen de tweede helft van October zien nemen. Zijn macht, bestaande uit de 6^{e} mob. col., de cavalerie der 7^{e} mob. col. en de nog niet gesuppleteerde 8^{e} mob. col., werd op de volgende wijze door hem aangevoerd.

De 8^{e} mob. col. kreeg Oost-Banjoemas tot standplaats met opdracht, om naar omstandigheden hetzij naar de grens van Bagĕlen, hetzij naar Sĕgaloeh, den sleutel van Lĕdok, op te rukken. Het hooge belang aan het behoud van laatstgenoemd punt verbonden, gaf den Majoor zelfs aanleiding, om van de 8^{e}

mob. col. een detachement infanterie in die richting vooruit te schuiven. Toen hij evenwel den 15en van Michiels bericht ontving, dat deze door een flinke macht bij Sĕgaloeh positie had laten nemen, gaf hij bedoeld detachement bevel, om naar Banjoemas terug te keeren. De cavalerie in het bergachtige terrein minder, in de lage kuststreek van Bagĕlen in het geheel niet bruikbaar gebleken, werd eveneens te Banjoemas aangehouden.

Nadat Buschkens had vernomen, dat voor hem versterking van Batavia onder weg was, zond hij — den 14en — den Kapt. Rinia van Nauta met de 6e mob. col. oostwaarts, om de muitelingen naar de zijde van de Bagawanta op te jagen en zich vervolgens met Cleerens te vereenigen.

Rinia van Nauta nam zijn marsch over Romadjatinĕgara, Kĕmit en Karanganjar, om daar naar het zuiden af te buigen en den weg langs de kust te volgen. Tusschen Karanganjar en Pĕtanahan kwam het den 16en tot een treffen met de muitelingen, die zich daar, omstreeks 400 man sterk, ophielden. Na den vijand verslagen te hebben, rukte Van Nauta naar Pĕtanahan voort. Hij bracht daar in een bivak den nacht door en bereikte in den avond van den 17en Wawar. Na de benteng te Tĕlaga van vivres voorzien te hebben, waartoe een grooten voorraad, door 150 koelies gedragen, van Banjoemas was meegenomen, marcheerde men den 18en in N.O. richting naar de Djali, trok die rivier over en vatte op haren linkeroever post, ten einde overeenkomstig Cleerens' wensch te kunnen samenwerken met het deel der 7e mob. col., dat niet aan Buschkens' tocht naar het westen had deelgenomen en te Mĕrdĕn gelegerd zou worden. Mèt Buschkens werd overeengekomen, dat hij zich voorloopig te Kĕmit zou vestigen.

Keeren wij thans tot de 8e mob. col. terug. Allereerst merken wij op, dat de Gen. De Kock van zijn kant al het mogelijke had gedaan, om Buschkens' positie in het verre westen zoo sterk mogelijk te maken; indirect, door Michiels in staat te stellen desnoodig zijn collega bij te staan, hetgeen deze deed door Sĕgaloeh te bezetten, direct door het detachement infanterie, dat van Batavia werd verwacht, voor Banjoemas aan te wijzen, en door in Tĕgal djajèng-sĕkars, 12 in getal, te laten werven en eveneens naar Buschkens te zenden. Toen de Majoor van den Resident Van de Poel vernomen had, dat de versterking den 24en te Banjoemas verwacht kon worden, besloot hij zich tijdig van Mĕrgaloenjoe, waar hij zich sedert den 14en bevond, op marsch te begeven om de versche troepen van daar af te halen. Daarna zou hij met die troepen versterkt van Banjoemas uit een tocht door de Sĕrajoevallei maken, doch als dit niet doelmatig bleek, daarmede naar Mĕrgaloenjoe gaan. De zware regens der laatste dagen maakten het niet waarschijnlijk, dat de vijand de moeilijk begaanbare bergpassen zou willen doortrekken, om N.O. Banjoemas te verontrusten. Ook waren de berichten van Bantar en Sĕgaloeh tot dusverre niet verontrus-

tend geweest, zoodat de Majoor veel hoop had, dat de tocht naar die streken onnoodig zou zijn. In dat geval wilde hij, als gezegd, zijn macht te Mĕrgaloenjoe bijeenhouden met uitzondering van de cavalerie, welke, in de drassige omgeving dier plaats toch weinig bruikbaar, te Banjoemas zou blijven.

Van een krachtig offensief stelde Buschkens zich weinig voor, het terrein zou zich daartoe als gevolg van de hevige regens, niet leenen. Evenwel, mocht het weder wat gunstiger worden, dan zou hij zich naar Kĕmit verplaatsen. Daar evenwel die verwachting wel ijdel zou blijken „zoo oordeel ik het best hier te blijven en ben met het daarstellen van een kampement bezig, dat in dezen moesson niet aan de zoo pernicieuse Z.O. winden blootgesteld en met alle voorzorgen gebouwd zullende zijn, mij met grond doet hopen, de colonne minder aan ziekten zal lijden dan in 1827" (¹).

Deze voornemens van den Majoor strookten al heel weinig met de plannen en wenschen van het Hoofdkwartier, noch met die van Kol. Cleerens. Beiden zagen reikhalzend uit naar een voorwaartsche beweging van Buschkens' colonne in de richting van de Bagawanta. Dit blijkt uit hetgeen de Generaal den 18[en] October aan den Majoor schreef, nl. dat hij „met genoegen" had gezien, dat het Buschkens' voornemen was weder oostwaarts te marcheeren. De Opperbevelhebber was zelfs van meening, dat de 8[e] mob. col. reeds oostelijk getrokken was, omdat de Kol. Cleerens twee dagen tevoren van Gombar geschreven had, dat de muitelingen bij Tĕlaga en gedeeltelijk aan de Bagawanta bij Wadja gemeld waren. Aan hetzelfde schrijven ontleenen wij ook de vroeger reeds aangehaalde bezwaren van De Kock tegen de vestiging te Mĕrgaloenjoe. Het kan dan ook geen verwondering baren in het antwoord van den chef van den staf op Buschkens' mededeeling, dat met het bouwen van een kampement daar reeds begonnen was, te lezen, dat de Generaal „steeds blijft verlangen, dat U opnieuw oostelijk trekt en dus veronderstelt, dat U zulks reeds gedeeltelijk zal hebben bewerkstelligd en U niet meer bedacht is om Uwe verblijfplaats te Mergaloenjoe te vestigen. Dat Z.E. wel zoo gaarne zou gezien hebben, dat U de te Banjoemaas aangekomen versterking bij U had ontboden, in stede van het voornemen te hebben, om die aldaar zelve te gaan afhalen" (²).

Bij het streven om den vijand, die zich ten westen van de Bagawanta ophield, over die rivier te jagen, liet zich de ontevredenheid van het Hoofdkwartier wel verklaren. Er was echter nog een reden voor de veranderde gezindheid. Gen. De Kock leefde in de meening „dat de wijze van voeding voor Uwe (Buschkens') troepen" te wenschen liet; Cleerens had den Generaal die meening opgedrongen.

(¹) Buschkens aan De Kock. Mĕrgaloenjoe, 20 October 1818, N°. 18. (Arch. Gen. Staf).
(²) Chef van den Staf aan Buschkens. Magĕlang, 28 October 1828, N°. 2364. (Arch. Gen. Staf).

Al dadelijk merken wij op, dat het minder gold het belang van den troep dan wel dat der bevolking. „Daar ik hoor, dat de rijst aan U door de hoofden wordt geleverd, is het niet waarschijnlijk, dat de gemeene man daarvoor regulier betaling krijgt, veel minder dat hij zoodanige betaling krijgt als hij zoude kunnen eischen, indien hij zijne rijst, gelijk bij de 6e colonne, aan de pakhuizen in de bentings te koop bood. Al wat de bevolking drukt, moet worden vermeden als zulks geschieden kan; daarom zoude ik ook gaarne zien, dat het volk, dat „barist" verstrekkingen van Gouvernementswege kreeg, in stede van zich zelf of door gedesigneerde dessa's te moeten worden onderhouden" (1). Buschkens bleef het antwoord niet schuldig en deelde den Generaal mede, dat, als hij al een enkele maal gedwongen was geworden de hulp der hoofden in te roepen, hij toch steeds daarbij zijn wensch te kennen had gegeven, dat de rijst door de eigenaren zelf zou worden afgeleverd, ten einde daardoor in de gelegenheid te zijn hun in persoon te kunnen betalen. Kol. Cleerens wist dat, Buschkens had het hem destijds te Linggis mondeling medegedeeld. Bovendien, hij was er niet minder dan de Kolonel van overtuigd „dat uiterst zelden en misschien nimmer één der hoofden in Bageleen ten aanzien van geldzaken eenig vertrouwen verdiende". Ietwat bitter eindigde Buschkens zijn brief over deze voor hem zoo weinig aangename zaak met een beroep op den Kapt. Rinia van Nauta, die zou kunnen getuigen, dat steeds was gehandeld als hij, Buschkens, hier opgaf en „in wien de Kolonel meer vertrouwen dan in mij schijnt te stellen" (2).

In den ochtend van den dag, waarop Buschkens het hier bedoelde schrijven aan den Opperbevelhebber richtte, was onder den Kapt. Adjt. Mess als commandant en den 2en Luit. Bolender (3) als medegeleider, het voor 's Majoors krijgsmacht bestemde detachement van Sĕmarang te Banjoemas aangekomen. Wij hebben reeds een enkel woord over die versterking gesproken en weten, dat Buschkens zich naar Banjoemas had begeven uitsluitend, om die versche troepen persoonlijk welkom te heeten. Een aanvulling met 115 infanteristen, op 8 Amboineezen na allen Europeanen, en 20 artilleristen, voor de eene helft Europeanen en voor de wederhelft inlanders, kon den Majoor niet anders dan aangenaam zijn. Die macht, de 13 Sĕmarangsche djajèng-sĕkars, die medegezonden waren niet te vergeten, maakte het hem mogelijk, ernstig aan den marsch naar het oosten te denken, vooral wijl het weder de laatste dagen droog was geweest en het zich dus liet aanzien, dat het terrein den troepenbewegingen niet te veel

(1) Gen. De Kock aan Buschkens. Magĕlang, 18 Oct. 1828, No. 2305. (Arch. Gen. Staf).

(2) Buschkens aan Gen. De Kock. Banjoemas, 24 Oct. 1828, No. 23. (Arch. Gen. Staf).

(3) Bolender, Johannes Geb. 10 Juli 1784, te Wetzlos. — Grenadier, 10 Mrt. 1800. — Korpl., 26 Mei 1806. — Sergt., 12 Aug. 1806. — 2e Luit., 17 April 1823. — Naar O.-I., 16 Mei 1828. — Aangekomen, 3 Oct. 1828. — Gepens., 12 Juni 1830. Veldtochten: 1805—1809, Duitschland. — 1812/13, Rusland en Duitschland. — 1815, Frankrijk.

moeilijkheden zou veroorzaken. Oost-Banjoemas en West-Bagĕlen geheel te evacueeren, kwam den Majoor, het Hoofdkwartier ten spijt, niet raadzaam voor en hij besloot dan ook, om, als hij met het gros zijner colonne den 28en of den 29en naar Kĕmit zou marcheeren, te Mĕrgaloenjoe en te Banjoemas eenige macht achter te laten. Eerstgenoemde plaats wilde hij doen bezetten door de Banjoemasche barisans, laatstgenoemde door die van Tĕgal alsmede door de cavalerie, welke hij in het stroomgebied van de Lĕsoeng van weinig nut oordeelde, en door de manschappen van het detachement Mess, welke ziek te Banjoemas waren aangekomen. Twintig in getal, hadden die zieken de sterkte der toegezonden aanvulling vrij belangrijk verminderd en Buschkens, die de versterking toch al niet te ruim vond, wilde den Kol. Cleerens voorstellen om „de 39 oude soldaten, welke in 1827 en onlangs in de benting te Paesan zijn gebleven" ([1]), aan de 8e mob. col. terug te zenden. Op die wijze hoopte hij het door ziekte geleden verlies te herstellen.

Wij hebben reden om te vermoeden, dat aan Buschkens' verzoek geen gevolg werd gegeven. De Opperbevelhebber moest woekeren met de levende strijdkrachten. Banjoemas en West-Bagĕlen waren daarbij, dit kan den lezer niet ontgaan zijn, in den loop der tijden steeds min of meer stiefmoederlijk behandeld, eensdeels omdat onze wapenwerking daar meer dan elders zoo sterk afhankelijk was van terrein en weêrsinvloeden, anderdeels wijl de Generaal veel meer waarde hechtte aan een sterke bezetting der grenzen van het door de vijandelijke hoofdmacht geoccupeerde gebied; eerst als in de behoeften daar was voorzien, kon aan die op de neventooneelen worden gedacht.

Toch verdiende de toestand in West-Bagĕlen de volle andacht. Rest. Van de Poel, die tot den 14en Oct. te Banjoemas had vertoefd, zag dien al bijzonder ongunstig in, althans hij schreef den 20 d.a.v., dat al waren op dat tijdstip nog alle redoutes in die landstreek, als Oengaran, Linggis, Pandjer en Kĕmit in ons bezit en in staat 's vijands aanvallen af te slaan, men toch „de geheele Bageleen en het Regentschap Romadjatinegoro reeds weder als in vollen opstand" ([2]) kon beschouwen.

Den 28en vinden wij Buschkens met het grootste gedeelte van zijn colonne te Kĕmit. Het weder had zijn marsch van Banjoemas naar Mĕrgaloenjoe dermate begunstigd, dat die marsch in één dag was uitgevoerd. Groot was de afstand niet, hoogstens 15 paal, maar de weg, voerende door kali's en ravijnen in de Z.W. uitloopers van het Zuid-Sĕrajoegebergte, was vrij lastig, in den regentijd zelfs zeer moeilijk. Te Mĕrgaloenjoe had Buschkens wederom zieken moeten achterlaten, zoodat hij in vier dagen tijds reeds 35 man had ingeboet. Gelukkig

([1]) Buschkens aan Gen. De Kock. Banjoemas, 24 October 1828, No. 25. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Van de Poel aan Gen. De Kock. Tĕgal, 20 Oct. 1828, No. 1530/1401. (Arch. Gen. Staf).

roerde de vijand zich weinig of niet. Een kleine bende, ten Z.W. van Kĕmit opgemerkt, had zich op de komst der colonne teruggetrokken.

Van Pandjĕr, Tĕlaga en Oengaran luidden de berichten ook gunstig: de muitelingen hadden onze posten met rust gelaten. Bij Pandjĕr waren zelfs den 22[en] t.v. door een troepje, behoorende tot Maxwell's detachement, een vijandelijken Toemĕnggoeng, Kĕrtanĕgara, gewond en een paar zijner volgelingen gedood.

Buschkens was op grond van die berichten en van de zelf opgedane ervaring van oordeel, dat de vijand in West-Bagĕlen niet sterk was en betreurde het daarom te meer, dat de zware regens, die de laatste twee dagen in het gebergte waren gevallen, de rivieren geheel ondoorwaadbaar gemaakt en de rijstvelden geïnundeerd hadden. Van de beweging naar het oosten kwam dan ook voorloopig niets; Buschkens mocht het loven nog juist in tijds te Kĕmit te zijn aangekomen. Wij zullen hem daar laten, ijverig bezig den pas ontvangen manschappen de noodige vaardigheid in het laden der geweren aan te brengen, en thans den blik wenden naar de Bagawanta.

Daar bevonden zich nog altijd Cleerens en Colson, en sedert den 20[en] ook Rinia van Nauta, allen onmachtig om iets van belang te ondernemen, daar het terrein ten N. van de Lĕrĕng geheel onder water stond en bovendien het Oeroetsĕwoesche onvoldoende door de onzen was bezet.

De eenige beweging, welke vermeld kan worden, is die door den Toem. Rĕsadiwiria omstreeks medio October van Tjĕngkawak naar het gebergte ten oosten der Bagawanta in de richting van Bĕdoek ondernomen. De vijand werd bij die gelegenheid niet opgemerkt en onverrichter zake keerde men naar den post terug.

Het was een slappe tijd, uitnemend geschikt om de aandacht te wijden aan aangelegenheden, welke in de dagen van actie maar al te veel verwaarloosd waren geworden. Zoo ligt voor ons een brief van den Majoor Colson, waarin hij zich beklaagde over de ongeregelde betaling zijner Pĕkalongansche pradjoerits „aan wie nu vier maanden soldij verschuldigd is" (¹). Reeds in September had de Majoor den betrokken Resident verzocht om hem in staat te stellen, die menschen te betalen, doch zelfs geen antwoord was op dit zoo billijk verzoek gekomen. Gelukkig bleef Gen. De Kock voor Colsons' vertoog niet doof, want nauw had hij den brief ontvangen, of hij gelastte den Majoor onverwijld over tegaan tot uitkeering der achterstallige soldij en voortaan die pradjoerits evenals de geregelde troepen maandelijks te betalen.

Een ander verzoek van Colson, nl. een om versterking van dezelfde pradjoerits voor wie hij in de bres gesprongen was, en die, aanvankelijk 120 man

(¹) Colson aan Gen. De Kock. Gombar, 16 Oct. 1828, N°. 100. (Arch. Gen. Staf).

sterk, door overlijden, ziekte en desertie tot 38 verminderd waren, leidde niet tot het gewenschte gevolg.

In het laatst van October was Colson weder vol moed. Dank zij de ijverige bemoeiingen zoo van den Comd[t]. der Art[ie]. als van dien der Cav[ie]. te velde, lieten de van die wapens bij zijn colonne ingedeelde detachementen „niets te wenschen", „zoodat" — gaat hij voort — „wanneer mijne infanterie deze beide wapenen binnen kort, zooals ik hoop, in getal en hoedanigheid zal evenredigen, ik mij durf vleien aan de rechtmatige verwachting te beantwoorden ...." (¹).

Besluiten wij deze periode van den oorlog ten westen van de Bagawanta met eenige mededeelingen, ontleend aan het rapport, dat Kol. Cleerens in de eerste dagen van November over den algemeenen toestand van zijn district uitbracht. Wij vernemen daaruit, dat onze benteng te Oengaran den 28[en] 's ochtends door 800 brandals was aangevallen en dat de aanvallers met een verlies van 14 dooden en vele gekwetsten waren afgeslagen. De vijandelijke Toemĕnggoeng Tambakbaja heette bij die gelegenheid gewond te zijn.

Van Wawar was dd. 31 Oct. bericht gekomen, dat de muitelingen den omtrek verontrustten en den goedgezinden beletten, aan de bezetting hun koopwaren aan te bieden. Linggis was in den avond van den 1[en] Nov. aangevallen door volk van, naar men dacht, Djajasĕndĕrga, die zich ten westen van onze benteng in Kiangkong zou ophouden. Om Paësan was alles rustig, doch bij Sĕgila, meer noordelijk, vertoonden zich nu en dan eenige brandals, die door Rĕsadiwiria en Sech Achmat Hansari gemakkelijk konden verdreven worden.

De eenige post, waarover Cleerens zich bezorgd maakte, was Wawar, dat opnieuw van vivres moest worden voorzien. Den 4[en] Nov. Pang. Koesoema Joeda te Kĕdong Kĕbo ontmoetende, beraadslaagde hij met dezen over de beste wijze, waarop men dit zou kunnen doen. Beiden waren het er over eens, dat de zaak aan groote moeilijkheden onderhevig was, „aangezien door de zware stortregens alle rivieren buitengewoon gerezen en op dit oogenblik ondoorwaadbaar" (²) waren.

Alles bijeengenomen was de toestand in Cleerens' commandement in de maand October verre van gunstig. Noch in de nabijheid der Bagawantalinie, noch in West-Bagĕlen was men tot krachtig optreden in staat; men kon zich handhaven, daarmede was juist alles gezegd. Erkend moet worden, dat het gestadige regenweder tot werkeloosheid doemde, maar dit getuigt dan tevens voor het beleid van onzen kranigen tegenstander Sĕntot, die zijn stouten tocht naar Bagĕlen op geen gunstiger tijdstip had kunnen ondernemen.

(¹) Colson aan Gen. De Kock. Gombar, 30 October 1828, N°. 117. (Arch. Gen. Staf).
(²) Cleerens aan Gen. De Kock. Kĕdong Kĕbo, 4 Nov. 1828, N°. 265. (Arch. Gen. Staf).

Wel had hij zijn doel niet geheel bereikt, maar ware het verloop van het gevecht op den 7^en October hem gunstiger geweest, hetgeen zonder Rinia van Nauta's groote besluitvaardigheid ongetwijfeld het geval zou zijn geweest, dan was aan onze macht in de landen ten westen van de Bagawanta een slag toegebracht zoo hevig, dat wij dien niet dan tot groote schade van den toestand op het hoofdoperatietooneel en slechts met zeer groote opofferingen te boven hadden kunnen komen.

Veel verandering kwam er den eersten tijd niet in den toestand, zelfs niet nadat de Opperbevelhebber den Majoor Michiels opgedragen had, om met zijn colonne de troepenmacht in Bagĕlen te gaan versterken.

Alvorens dien Majoor naar zijn tijdelijke verblijfplaats, Mĕrdĕn, te volgen, behooren wij eerst na te gaan, wat er inmiddels in Lĕdok en in de daaraan grenzende bergdistricten was voorgevallen.

Wij weten reeds, dat de overval van het detachement van Luit. De Groot aanleiding had gegeven tot een samenkomst te Pĕgadèn van Overste Du Perron en Res^t. Besier en dat de daar gehouden bespreking geleid had tot het afsluiten der toegangswegen naar het Prahoegebergte, in de hoop daardoor de vijandelijke bendehoofden tot onderwerping te dwingen. Hoewel die afsluiting niet het verwachte gevolg had opgeleverd, eensdeels, omdat zij onvoldoende was en ook nimmer voldoende kon zijn, anderdeels, omdat de bevolking door vrees gedreven den muitelingen alles gaf, wat tot hun onderhoud noodig was, scheen het toch, dat Mas Loerah werkelijk geneigd was het zwaard in de scheede te doen terugkeeren. Hij had daartoe bereids eenige stappen gedaan en, al getuigden zijn handelingen te dezen opzichte niet van groote voortvarendheid, de verwachting dat hij den strijd spoedig zou opgeven had werkelijk goeden grond.

Daar bereikte ook hem de mare van Buschkens' nederlaag en had hij gelegenheid op te merken, hoe het échec aan slechts één colonne toegebracht den Opperbevelhebber dwong tot maatregelen, waardoor onze positie elders in de waagschaal werd gesteld.

Sĕmarang was zoo goed als van troepen ontbloot en te Magĕlang zag het er niet beter uit; van daar was naar Bagĕlen gezonden al wat men maar had kunnen missen. Is het wonder, dat Mas Loerah zijn vredelievende gevoelens losliet en van den schijnbaar zoo geheel ten nadeele van het Gouvernement veranderden toestand gebruik wilde maken, om door een stoute onderneming den gunst te verwerven van Dipanĕgara, den toekomstigen gebieder van Java? Deze zelf had eveneens uit de nederlaag der onzen munt weten te slaan en er wel voor gezorgd, dat wijd en zijd, natuurlijk met de noodige overdrijving, het gerucht daarvan was verspreid. Zoo had ook Mas Loerah zich met het

bezoek van zendelingen des Pangérans vereerd gezien. Du Perron schreef toch den 16[en] Oct. uit Pĕgadèn, dat een uit het kamp van Mas Loerah gekomen zendeling, die belast was met het overbrengen van een door dat hoofd aan den Overste gericht schrijven, verklaard had: „dat gedurende den tijd zijner tegenwoordigheid bij dezen een brief van Dipo Negoro aan Mas Loerah overhandigd was" (1), ...

Het was dus duidelijk, dat deze vrijbuiter, die zich tot dusverre al even weinig bekommerd had om den wil van Dipanĕgara als om dien van het Gouvernement, meer aansluiting met den Hoofdmuiteling gekregen had en dus minder dan ooit van zins was zich te onderwerpen. Dit belette hem niet, om Du Perron, die toen sedert een paar dagen te Pĕgadèn vertoefde, te schrijven, dat hij s p o e d i g i n K ĕ d o e z o u k o m e n (2), doch voorloopig daarin belet werd door zijn zoons. Daar kwam eigenlijk het geheele schrijven op neer. Het bezoek aan Kĕdoe werd echter in zulke vage bewoordingen aangekondigd, dat men er even goed een bedreiging als een vredelievende bedoeling uit lezen kon, ware het niet, dat de geruchten, welke reeds omtrent de plannen van dit hoofd in omloop waren, een veronderstelling als de laatste geheel verwerpelijk hadden doen voorkomen.

Die geruchten toch luidden in een opzicht eenstemmig, nl. dat Mas Loerah, wel verre van op het punt te staan zich te onderwerpen, het voornemen had, om in het district Kĕndal te vallen, d.w.z. den heerweg langs de Noordkust te vermeesteren en de communicatie daarlangs te beletten.

Luit. Van der Klugt had van die plannen den 13[en] October vernomen en daarvan onverwijld aan den Opperbevelhebber gerapporteerd. Te Sĕmarang was men reeds eerder ingelicht en had de Overste Gey in overleg met den Resident, die hem „de noodzakelijkheid had doen zien om in de landstreek van Bodjo en Kalipoepoe met den meesten spoed eenige troepen te zenden" (3), onmiddellijk maatregelen genomen om aan 's Residents verlangen te voldoen. De Kapt. der Inf[ie]. Gennet (4) en de 2e Luit. Van Manen (5) vertrokken in den

---

(1) Du Perron aan Gen. De Kock. Pĕgadèn, 16 Oct. 1828, N°. 58. (Arch. Gen. Staf).

(2) Wij spatieeren.

(3) Gey aan Gen. De Kock. Sĕmarang, 13 Oct. 1828, N°. 1329. (Arch. Gen. Staf).

(4) Gennet, Lambertus, geb. 3 Sept. 1793 te Luik. — Soldaat, 6 Nov. 1803. — Korpl., 15 Aug. 1809. — Serg[t]., 16 Oct. 1809. — 2e Luit., 14 Aug. 1813. — 1[e] Luit., 17 Mei 1817. — Naar O.-I., 19 Dec. 1818. — Aangek., Aug. 1819. — 1[e] Luit., 3 Oct. 1822. — Kap[t]., 10 Juli 1826. — Gep. als Maj. tit., 27 April 1834. — Naar Nederl., 14 Febr. 1836. Veldtochten: 1809, Oostenrijk. — 1812 t/m 1814, Pruissen. — Gewond en krijgsgevangen te Travise, 17 Mei 1809 en 30 Nov. 1813. — Java-oorlog 1828 t/m 1830. — Sum. Westk., 1831 t/m 1833. — Lampongs (Wai-orang), 1834. — R. M. W. O., 10 Mrt. 1831. — Java-medaille.

(5) Van Manen, Capel, Adriaan, geb. 20 Sept. 1803 te Arnhem. — Vrijwilliger bij de Art[ie]. Nat. Mil., 26 Oct. 1819. — Korpl., 5 Jan. 1820. — Serg[t]., 8 Nov. 1820. — 2[e] Luit., 27 Dec. 1824. — Naar O.-I., 25 Juni 1827. — Aangekomen, 6 Nov. 1827. — Overleden te Klaten, 1 Maart 1828.

ochtend van den 14en met 100 Amboineezen, meest allen met de Bellona juist te Sĕmarang aangebracht, naar Bodjo om den volgenden dag naar Kalipoepoe door te marcheeren en zich daar zonder verwijl in contact te stellen met het detachement van den 2en Luit. Maljean. Men hoopte hierdoor den muitelingen te beletten in Kaliwoengoe een inval te doen. Daarbij bleef het niet. Doordrongen van den ernst der gevolgen, als Mas Loerah's onderneming slagen mocht, werden de 20 djajèng-sĕkars, die door den Kapt. Clignett als onbruikbaar voor ruiterdiensten naar Sĕmarang waren teruggestuurd, voor de eene helft naar Kĕndal, voor de andere naar Kaliwoengoe gezonden, om den grooten weg tusschen beide plaatsen te verzekeren. Ook ter hoofdplaats, te Sĕmarang, was men op de voorbereiding tot afwering van een mogelijken aanval bedacht. De Overste Gey vroeg en kreeg machtiging om het detachement cavalerie, dat slechts 28 man telde, tijdelijk te versterken met 17 cavaleristen, die daar doortrekkend waren, en om de mindere militairen, die in het hospitaal verpleegd, daaruit achtereenvolgens ontslagen zouden worden, te Sĕmarang aan te houden. Verder kwamen de Resident en de Overste met den Kol. der Marine Dibbetz, commandant der ter reede liggende oorlogsschepen, overeen om een deel der matrozen te ontschepen, teneinde den garnizoensdienst, tot het verrichten waarvan ook de schutterij was opgeroepen, te verlichten.

Zoo brachten de tijdingen omtrent Mas Loerah's plannen heel wat opschudding teweeg, deed zich de nederlaag van de 8e mob. col. in haar gevolgen tot zelfs aan het Noorderstrand gevoelen. Besier was in zak en asch en deed wat Hardy destijds in Rĕmbang had gedaan, nl. een versterking vragen van 250 à 300 man als vaste bezetting voor Sĕmarang. Alleen, Besier was meer bescheiden dan zijn ambtscollega in Rĕmbang, die nog buiten de grenzen van zijn gewest en van den toestand in Rĕmbang niets meer wetende dan wat de schromelijk overdreven geruchten daarvan zeiden, bevangen was geworden door zulk een angst, dat hij voorstellen aan het Hoofdkwartier had gedaan, welke hij bij kalm nadenken zeker voor zich gehouden zou hebben. Ook Besier was bekommerd, maar hij liet zich daardoor niet verleiden tot het bezigen van uitdrukkingen als „hachelijk tijdstip". Hem bleef het hoofd helder genoeg, om zich te onthouden van een oordeel, dat niet gegrond was op juiste kennis. Niet als Hardy bij intuïtie, maar op redelijke gronden, op die van wel geconstateerde feiten, werd door hem om bijstand gevraagd.

In Rĕmbang was destijds de toestand, eerst nà het échec van Nahuys, ernstig, in Sĕmarang was het thans evenzoo. Die ernst lag evenwel niet in de omstandigheid, dat een geheel gewest bedreigd werd, doch in de groote uitbreiding van 's vijands invloedssfeer; in de daaraan gepaard gaande verzwakking onzer krijgsmacht op andere punten, waar zij evenzeer noodig was;

in de noodzakelijkheid eindelijk voordeelen te moeten prijsgeven, welke na een langdurigen en moeilijken strijd bevochten waren. Het was dus minder de vrees voor het feit zelf, dan wel die voor de gevolgen, welke de handelingen van den Opperbevelhebber leidde. Was de beweging in Rĕmbang voor hem een bron van zorg geweest, vooral omdat de groote afstand van het hoofdoperatietooneel ons daarop dwong tot een zuiver passieve houding, d.w.z. ons in plaats van nader bij, verder van het doel voerde, het optreden des vijands in de Res[tie]. Sĕmarang zou tot niet minder vèrreikende gevolgen kunnen leiden. Sĕmarang was immers de basis der operatiën in Midden-Java. Werd die en daarmede de regelmatige werking onzer daar aanwezige inrichtingen bedreigd, dan moest onder den verlammenden invloed daarvan de algemeene toestand lijden, gezwegen nog van den hoogst nadeeligen indruk, welke de bloote bedreiging dier plaats op de geheele bevolking noodwendig maken zou. Oppervlakkig beschouwd bestond er wel aanleiding om met veel pathos te spreken van: gevaar! gevaar! gevaar! En toch, ondanks de opwinding door de alarmeerende berichten veroorzaakt, ondanks de aanvraag van den Resident om versterking, deed het Hoofdkwartier geen stap om aan Besier's wenschen gevolg te geven, zien wij zelfs den Comd[t]. der 2[e] Mil. Afd. in denzelfden brief, waarin hij de maatregelen vermeldt, door hem in overleg met den gewestelijken bestuurder tot afwending van het gevaar van een inval genomen, aan den Opperbevelhebber mededeelen, dat hij 's anderen daags, den 14[en], naar Magĕlang zou doorzenden een detachement van het 5e Bat[on]. Art[ie]., bestaande uit één 2[en] Luit. (Heine) (¹) 14 Europeanen en 5 inlanders, terwijl Gen. De Kock 's Residents verzoek beantwoordde met de woorden, dat hij „niets liever zoude doen dan de bezetting te Semarang niet alleen met 250 à 300 man (te versterken) maar zelfs op de dubbele sterkte te brengen, vermits het geheel met mijne wenschen overeenkomt om ook dat punt juist zooveel mogelijk te verzekeren; dan, ik verzoek U tevens overtuigd te zijn, dat vermits ik de zaken in haar geheel bestuur en overzie, ik de disponibele militaire macht steeds zoodanig bezig als de omstandigheden het vorderen en mijne niet altoos ruime middelen het toelaten" (²).

Mataram met de daaraan onmiddellijk grenzende streken bleef voor Gen. De Kock onder alle omstandigheden de hoofdzaak, niets vermocht zijn aandacht daarvan af te leiden. Gelukkig, want was Dipanĕgara erin geslaagd den Generaal daartoe te brengen, dan waren zijn plannen al half gelukt.

(¹) Heine, Christiaan, Frederik, geb. 1 Aug. 1796 te Quaakenbruk. — Bij de Hanoversche inf[ie]. 1814. — Gedes[t]., 5 Febr. 1818. — Geëng. voor O.-I., 19 Sept. 1818. — Kan[r]., 1 Aug. 1819. — Fourier, 22 Febr. 1820. — Bomb.-Maj., 1 Juli 1820. — Adj[t]. O.O., 19 Febr. 1822. — 2[e] Luit., 25 Juni 1822. — Ontslagen, 14 Nov. 1828. Veldtochten: 1821, Palembang. — R. M. W. O. 4[e] kl., 7 Mei 1822.

(²) De Kock aan Besier. Magĕlang, 18 October 1828, N[o]. 2306. (Arch. Gen. Staf).

De toestand mocht dus zorgwekkend zijn, gevaarlijk was hij geenszins. De macht van Mas Loerah bestond uit omstreeks 200 man, welke niet eens allen met geweren waren bewapend, en waarschijnlijk was het niet, dat die bende het zou wagen zich eenigszins langdurig in de kuststrook van Sĕmarang op te houden met de wetenschap, dat haar de terugtocht naar het gebergte hoogst moeilijk kon worden gemaakt, dat in het uiterste geval een der colonnes uit de omstreken van Magĕlang binnen twee dagen Sĕmarang bereikt kon hebben, en eindelijk, dat, aangezien alle suppletie voor het leger te velde te Sĕmarang werd ontscheept, men desnoods die aanvullingen tijdelijk zou kunnen aanhouden. Werkelijk schijnt dit in de bedoeling van Overste Gey gelegen te hebben, want bereids had hij maatregelen genomen om een 3 à 400 man sterk detachement, dat van Batavia werd verwacht, van geweren te voorzien. Te Sĕmarang zelf beschikte men over 225 stellen wapens, welke opgelegd waren in het magazijn der artillerie en in dat der Exp. Afd.; verder waren ter reede juist 140 stellen van Soerabaja aangekomen, terwijl eindelijk den Resident van Rĕmbang verzocht was 60 bij hem overcomplete over te zenden.

Wat bovendien van veel invloed was op het al dan niet slagen van een inval, was de houding der bevolking, en het was niet waarschijnlijk, dat die van Sĕmarang met de muitelingen gemeene zaak zou maken. In de Mantjanĕgarasche landen, vooral zoo niet uitsluitend in de Westelijke, stonden de kansen der muitelingen in dit opzicht oneindig veel beter, hoewel het volk ook daar zich in den loop des oorlogs langzamerhand meer liet leiden door eigenbelang dan door aanhankelijkheid aan den Hoofdrebel en zich dan ook daarom aansloot bij die partij, wier haan voor het oogenblik koning kraaide.

Maar keeren wij terug naar Kĕdoe's noordergrens, het Djamboegebergte, waar de jongste gebeurtenissen de belangstelling, door het sleepende van den toestand min of meer verflauwd, hadden doen herleven.

De Overste Du Perron, door Gen. De Kock aangewezen om de leiding der beweging tegen Mas Loerah op zich te nemen, was den 14en 's ochtends te Pĕgadèn aangekomen en onmiddellijk aan het werk getogen, om aangaande de muitelingen betrouwbare inlichtingen in te winnen. Een spion, zekere Kjahi Amat Asman, was uitgezonden, had Mas Loerah in persoon ontmoet en bij terugkomst te Pĕgadèn den Overste medegedeeld, dat genoemd bendehoofd zich met zijn beide zoons en 300 volgelingen te Tjoeroek Mĕrah ophield. Uit deze berichten bleek, dat die, welke de Rest. van Sĕmarang had ontvangen, sterk overdreven waren. De Overste verzuimde dan ook niet, om dit Besier onder het oog te brengen en dien ambtenaar mede te deelen, dat er geen aanleiding bestond, om de zaken zoo duister in te zien als men dit te Sĕmarang scheen te doen.

Het werd de hoogste tijd, dat Besier die wat juister ging beoordeelen, want zijn ijver, door de berichten van inlandsche hoofden opgezweept tot een hoogte, welke noch met den waren toestand, noch met de grenzen zijner bevoegdheid overeen te brengen was, had hem geleid tot handelingen, die weinig geschikt waren om de eensgezindheid te bevorderen. Zoo had hij, toen de Majoor Michiels nog de leiding had, dezen hoofdofficier gegriefd door het te doen voorkomen alsof hij, Resident, en niet de Majoor Michiels, de beschikking had over de detachementen Clignett en Maljean. Ook had hij zich aangematigd, die detachementen onder de bevelen te stellen van den Overste Du Perron en tevens Michiels te kennen gegeven, dat hij zich met dien Overste omtrent de te maken bewegingen behoorde te verstaan.

Maar de heer Besier was bij Michiels aan het rechte kantoor. Deze, autocraat in merg en nieren, was van 's Residents bemoeizucht volstrekt niet gediend en wendde zich tot Gen. De Kock „ omdat ik den hoogdravenden toon in welken hij (den brief) is geschreven zoo stootend voor mij als krenkende het gezag van Uwe Excellentie beschouw" (¹). Dit laatste sloeg op het beschikken over troepen, waartoe, meende Michiels, alleen de Opperbevelhebber gerechtigd was.

De Generaal toonde, door den Resident zijn ontevredenheid over diens optreden te betuigen, dat hij Michiels' klachten gegrond bevond. Het eigendunkelijk optreden van sommigen onder de civiele ambtenaren in militaire aangelegenheden ging inderdaad dikwijls te ver; men herinnere zich o.m. het gedrag van een Holmberg de Beckfeldt, die zonder den Opperbevelhebber daarin te kennen, troepen van Batavia ontbood. Echter, en dit behoort men wel in het oog te houden, het was de Com. Gen., die de ambtenaren indirect aanmoedigde, door hun, desavoueerende de autoriteit van den Opperbevelhebber, om inlichtingen te vragen, hen in het algemeen te behandelen als dienden zij zelfstandig.

Doch keeren wij terug tot de eigenlijke krijgsverrichtingen in het Noordergebergte.

Du Perron geloofde zijn macht groot genoeg, om Mas Loerah met vrucht te kunnen aanvallen. Hij wilde daartoe zoo spoedig mogelijk overgaan, omdat deze vrijbuiter aanstalten scheen te maken, om het district Limbangan, op de zuidelijke helling van den Oengaran, met een bezoek te vereeren.

Nog onbekend met de komst van het detachement Gennet, gelastte hij den 14en aan den Kapt. Clignett, om 80 man naar Pĕgadèn te zenden, opdat de 2e Luit. Van der Klugt met die macht versterkt in staat zou zijn Mas Loerah aan te tasten. Toen hij echter in den ochtend van den 15en kennis kreeg van Gennet's opmarsch en van diens opdracht om zich met het detachement van

(¹) Michiels aan Gen. De Kock. Sĕgaloeh, 15 October 1828. (Arch. Gen. Staf).

Luit. Maljean in contact te stellen en met dezen de muitelingen aan te vallen, zag hij van zijn plan af, daar het detachement van Luit. Van der Klugt zonder dat van Maljean te zwak zou zijn, om de beweging met succès te kunnen volbrengen. Dit den Generaal De Kock mededeelende, verzocht de Overste tevens om „de 25 Kadoesche pradjoerits, welke zich thans in het Ledoksche bevinden, te Temanggoeng te mogen plaatsen, daar ik bevreesd ben, dat wanneer Mas Loerah eens van zijne verblijfplaats mocht worden verjaagd, hij alsdan door eenige kwaadgezinden de hoofdnegorij Temanggoeng in brand zal laten zetten, om door deze daad een kleinen naam bij Dipo Negoro te verkrijgen" (¹).

Eenige dagen later kwam inderdaad bericht, dat zekere Kerta, sub-demang van Kĕbondalam, die met de muitelingen in betrekking stond, van Mas Loerah bevel had gekregen, om Tĕmanggoeng in de asch te leggen, en bleek het dus, dat de voorzorg niet overbodig geweest was.

Het Hoofdkwartier, dat Du Perron's maatregelen goedkeurde, machtigde dien Overste tevens, om een detachement van 100 man, dat den 18en Oct. van Jogja te Magĕlang verwacht werd en den dag daarop via Tĕmanggoeng naar Lĕdok zou doormarcheeren, zoo noodig aan te houden.

Neemt men in aanmerking, dat omstreeks dezen tijd de toestand in de Westelijke-Mantjanĕgarasche landen veel zorg vereischte, dan krijgt de bovenbedoelde machtiging aan Du Perron meer beteekenis dan men daaraan bij een oppervlakkige beschouwing zou hechten. Ondanks de herhaalde verzekeringen van Mas Loerah, zich spoedig te zullen onderwerpen, was het maar al te duidelijk, dat zijn ware plannen verre van vriendschappelijk waren. 's Generaals hoop op een vredelievende oplossing moest dus zoo niet geheel verdwenen dan toch bijzonder verflauwd zijn, daar hij anders de troepenmacht in de bedreigde streek niet versterkt zou hebben. Maar desondanks bleef De Kock van politiek beleid meer heil verwachten dan van uitsluitend gewapend optreden, althans in het slot van zijn brief aan Du Perron schreef Overste Roest als chef van den Staf: „Dat het steeds den wensch van Z.E. is, dat Mas Loerah zoo mogelijk tot onderwerping wordt gebracht, in stede van hem door militaire magt ten onder te brengen, is U reeds vroeger kennelijk gemaakt en in dit verlangen is geen verandering gekomen" (²).

Ongeveer te zelfder tijd, dat Besier het geruststellend schrijven van Du Perron ontving, moet hem ook van den Regent van Dĕmak een brief, beter een rapport geworden zijn, dat, geschreven te Bodjo in den ochtend van den 15en, weinig geschikt was om hem eenstemmig met Du Perron te doen denken. De Regent, die 's avonds te voren te Bodjo was aangekomen, had medegedeeld,

(¹) Du Perron aan De Kock. Pĕgadèn, 15 October 1828, No. 54. (Arch. Gen. Staf).
(²) Chef van den Staf aan Du Perron. Magĕlang, 16 October 1828, No. 2291. (Arch. Gen. Staf).

dat de Dĕmang van Limbangan, het bedreigde district, met zijn onderhoorige dèsahoofden naar Kalipoepoe was opgerukt en daar van eenige inlanders van de zuidelijk gelegen dèsa Gĕmawang had vernomen, dat de vijand zich nog steeds te Tjoeroek Mĕrah en te Gabok bevond, maar de laatste dagen versterkt was geworden met 200 man uit het zuiden, zoodat zijn macht tot 700 man, meerendeels van vuurwapens voorzien, was aangegroeid. Verder was het volgens den berichtgever zeker, dat de vijand den 17en een dubbelen aanval zou doen nl. op Pĕgadèn en op de plaatsen aan de kust. Was dit alles juist, dan zou het detachement Gennet, dat op marsch was, het warm genoeg kunnen krijgen en Du Perron te Pĕgadèn mogelijk ook. Maar het was niet zoo; welhaast zou de vijand in plaats van aan te vallen zelf aangevallen worden.

Gennet was den 15en in den avond te Bodjo aangekomen, juist op tijd om den inlandschen hoofden daar een hart onder den riem te steken. Hij had er den Regent van Dĕmak aangetroffen en van dezen vernomen, dat het Du Perron's wensch was, dat het detachement niet over Kalipoepoe, maar via Kalipoetih naar 's vijands verblijfplaats oprukte. Du Perron had dit nuttig geoordeeld, omdat hem was bericht, dat de weg naar Kalipoepoe haast onbruikbaar was en zeker veel vertraging zou veroorzaken. De Kapt. Gennet zou dan van Kalipoetih naar Gabok, 2 paal ten zuiden van Tjieroek Mĕrah, moeten doormarcheeren en zijn aankomst aldaar aan Du Perron berichten, waarna de Overste de Luits. Van der Klugt en Maljean naar Gabok zou zenden, om zich met hun detachementen onder 's Kapiteins bevelen te scharen.

Ook Du Perron had intusschen vernomen welke geruchten er omtrent 's vijands sterkte en plannen de ronde deden. Hij sprak ervan als van „een spreukje", dat Mas Loerah's zoon zou hebben verspreid. „Ik hoop, nadat hij over eenige dagen een pak slaag zal gehad hebben, dat hem de lust zich naar Bodjonegoro te begeven, wel zal vergaan. Er zijn", zoo gaat hij voort, „2 à 3 hoofden, welke de muitelingen zeer toegenegen schijnen en dezelven met alle noodige behoeftens verzorgen; ik zoude gaarna een hunner in mijne handen willen hebben, alsdan hem voor den kop schieten laten en zal alsdan niet mankeeren U.E. daarvan te rapporteeren" (1).

Du Perron popelde van verlangen om den vijand te lijf te gaan, vooral, omdat er gedurende de laatste nachten herhaaldelijk in den omtrek van Pĕgadèn was gebrand en aan deze uittartende handelingen, gepleegd onder den rook onzer versterking, een einde gemaakt moest worden.

Het zou nog erger worden. Den 19en schreef Du Perron van Pĕgadèn, dat hij den Comdt. van het detachement, dat dien dag van Jogja te Tĕmang-

---

(1) Du Perron aan De Kock. Pĕgadèn, 17 October 1828, No. 66. (Arch. Gen. Staf).

goeng moest aankomen, te dier plaatse tot den 22^{en} 's ochtends verblijven en eerst dan zijn marsch naar Wanasaba voortzetten zou laten, „omdat het werkelijk het voornemen van de muitelingen is de hoofdnegorij Temanggoeng aan te vallen". Wat het slimste was, de Overste had van Kapt. Gennet niets meer vernomen. Drie zendelingen op kondschap naar Gabok uitgezonden, om te zien of de Kapitein zich reeds daar bevond, waren onverrichter zake te Pĕgadèn teruggekeerd.

Het laatst had Du Perron van dien officier bericht ontvangen uit Kalipoetih en wel in den avond van den 17^{en}. Gennet had in dat schrijven de meening uitgesproken, dat Tjoeroek Mĕrah niet te nemen zou zijn dan met behulp van een 3 of 4 ℔^{r}. Die meening was niet gegrond op eigen waarneming, maar op inlichtingen van verschillende dèsahoofden ontvangen.

Du Perron had den Kapitein alleen geantwoord, dat het zijn wensch bleef, dat Gennet zich naar Gabok begaf; het verzoek om een vuurmond was eenvoudig onbeantwoord gebleven. Verwondering baart dit niet, want een stuk geschut als door Gennet werd verlangd, was slechts ten koste van veel moeite en tijd op een zooveel hooger dan Kalipoetih gelegen punt te brengen, en dan, men moest het eerst van Sĕmarang ontbieden en naar Kalipoetih opvoeren, hetgeen alweder tijdverlies zou veroorzaken.

Gennet had reeds te Gabok kunnen zijn en Du Perron, die van ongeduld brandde, om de muitelingen in hun schuilnesten op te zoeken, was met den tragen gang der zaken volstrekt niet ingenomen, vooral niet, wijl de brandals hoe langer hoe stouter werden. In den nacht van den 19^{en} op den 20^{en} werd de dèsa Kĕdoe, 4 paal ten N.W. van Tĕmanggoeng door hen in de asch gelegd. Gelukkig, dat toen het detachement uit Jogja onder den 2^{en} Luit. Kobold daar reeds was aangekomen en verder voortrukken den muitelingen kon beletten. Ook deze officier bevestigde de van verschillende zijden ontvangen berichten, dat de vijand zich in het bosch van Tjoeroek Mĕrah had genesteld.

Eindelijk, in den avond van den 20^{en}, ontving Du Perron weder tijding van Gennet. Deze was blijkbaar van de hem aangegeven marschroute afgeweken, althans hij verzond zijn bericht van Soemoer, waar hij den avond te voren was aangekomen en zich met de detachementen van Maljean en Van der Klugt had vereenigd. Hij schreef, dat hij in overleg met den Regent van Dĕmak bij aankomst te Soemoer besloten had, den marsch eerst den volgenden dag voort te zetten, omdat zijn manschappen te vermoeid waren. Den 21^{en} zou hij in het vroege ochtenduur naar Tjoeroek Mĕrah ten aanval oprukken.

Zoo geschiedde het ook, maar tot ieders groote teleurstelling was de uitslag slecht. „Met leedwezen moet ik U.E. de onaangename tijding toezenden", zoo schreef Du Perron, „dat Kapt. Gennet en de Luit^{s}. Maljean en Van der

Klugt met hunne onderhebbende detachementen, ofschoon vereenigd en alle mogelijke pogingen aangewend hebbende, niet geslaagd zijn in het innemen van Tjoeroek Meraq. Deze positie der muitelingen is volgens verklaring van den Radèn Tommenggong van Demak, den demang van Pegaden en van de onderscheidene commandanten, zoodanig door de natuur en de kunst bevestigd, dat zonder groote opofferingen van manschappen, dezelve zonder een zwaar stuk geschut onverwinnelijk is" [1].

Het moet wel zoo geweest zijn, want Gennet, wiens handelingen volkomen door Du Perron werden goedgekeurd, was met een verlies van 16 gewonden, waaronder ook de Luit. Van der Klugt, naar Soemoer teruggetrokken; hij zou daar in positie blijven.

Du Perron was met de zaak verlegen, te meer, omdat hij vreesde, dat Gen. De Kock hem mocht verwijten, niet zelf de excursie te hebben geleid. Daarvan had de Overste echter moeten afzien, omdat zijn „linker been niet in goeden staat" was en „niet toeliet de steile rotsen te beklimmen". Niemand zal dit meer leed hebben gedaan dan Du Perron zelf. Wij hebben hem leeren kennen als een der flinksten onder de hoofdofficieren, iemand, die zeker niet dan in de grootste noodzakelijkheid aan anderen zou overlaten, wat tot zijn taak behoorde. Gelukkig kende hij den Kapt. Gennet sedert geruimen tijd als „een zeer bekwaam officier voor den velddienst"; zijn vertrouwen in dien Kapt. was door den ongelukkigen uitslag der onderneming dan ook niet in het minst geschokt. Maar dat de geleden nederlaag zoo spoedig mogelijk diende te worden uitgewischt, stond bij hem vast.

Den 22en begaf hij zich dan ook naar Magělang, om met Gen. De Kock daaromtrent „mondeling arrangementen aan te gaan". Vóór dien tocht naar het Hoofdkwartier had hij echter aan Michiels het voorgevallene bericht en dezen verzocht, om hem eenige versterking toe te zenden. Aan Luit. Kobold had hij opgedragen, om zich van Těmanggoeng naar Pěgadèn te begeven en daar tot nader order te blijven. De voor Lědok bestemde versterking werd dus voorloopig aangehouden, terwijl Michiels in plaats van aanvulling te bekomen integendeel hulp moest afstaan.

Hij was daartoe dadelijk bereid en dit wilde nogal wat zeggen, want de Majoor Michiels was op samenwerking weinig gesteld, vooral niet wanneer deze moest geschieden onder een meerdere in rang of ancienniteit; Banjoemas kon daarvan getuigen. Zijn den 24en Oct. aan Du Perron gericht schrijven was echter niet alleen een uiting van goeden wil, maar ook een bewijs voor de hoogachting, welke hij dien Overste toedroeg. „Wel spijt het mij" — zoo luidde

(1) Du Perron aan Gen. De Kock. Pěgadèn, 21 Oct. 1828, N°. 82. (Arch. Gen. Staf).

's Majoors schrijven — „Uw brief van den 21[en] pas gister middag te hebben ontvangen, daar ik anders reeds bij U had kunnen zijn met mijne bergjagers en de noodige artillerie, maar de laatste heb ik van Segaloeh moeten teruggroepen en zal pas heden ochtend hier kunnen zijn. Terwijl alles hier op het moment rustig is en ik ook geen tijding heb van het aanrukken des vijands om de Zuid, zal ik morgen naar Pegaden marcheeren over Gedangan met een 1 ℔r. en twee handmortieren benevens een goede honderd bajonetten".

„Zoo de zaak nog niet is afgeloopen, verzoek ik U gevolgelijk om zoo goed te zijn geen versterking van eene andere zijde (te ontbieden); wij zullen, hoop ik, dat varken wel wasschen. Ik stel mij met lijf en ziel tot Uwe dispositie".

„Hetgeen mij in de geheele zaak het meeste spijt, is, dat wij ons door zoo een schavuit met open oogen hebben kunnen laten bedriegen en hem den tijd gelaten zich zoo in te nestelen".

„Adieu, waarde Overste, groet de heeren van mij en geloof mij steeds met de meeste achting" (¹), enz., enz.

Het schijnt wel, dat de muitelingen er de lucht van hadden, dat men hun met bekwame macht een bezoek wilde brengen, want nog was Michiels met de zijnen niet te Pĕgadèn aangekomen, of de geduchte stelling was ontruimd en de bezetting naar elders afgetrokken. Dit was den Kapt. Gennet gebleken, toen hij den 25[en] met dezelfde macht, waarmede hij den 21[en] had geageerd, nogmaals naar Tjoeroek Mĕrah was opgerukt. De muitelingen hadden zich bij die gelegenheid niet vertoond en Gennet niets anders kunnen doen dan het verlaten nest te vernielen en den toegangsweg daarheen in beteren staat te brengen.

Spionnen werden nu uitgezonden, om den vijand op het spoor te komen. Ook de Regent van Kĕndal kreeg last, om met zijn barisan de streek te doorkruisen en daarna naar de grens van zijn eigen gebied te gaan, ten einde dit tegen een inval te beschermen.

Mas Loerah was dus weder den dans ontsprongen en daarmede Michiels' langer verblijf te Pĕgadèn overbodig geworden. Du Perron besloot dien Majoor naar zijn standplaats terug te zenden en met hem het detachement van Luit. Kobold. Nu de vijand zijn stelling verlaten had, achtte de Overste den Kapt. Gennet voldoende sterk, om hem met succès te kunnen vervolgen.

Resultaat heeft die vervolging niet gehad, waarschijnlijk omdat 's vijands hoofdmacht zich meer naar het oosten had verplaatst. Zelfs inlichtingen omtrent de verblijfplaats der muitelingen vermocht Gennet niet in te winnen. Gelukkiger in dat opzicht was de Regent van Kĕndal, die den 26[en] bericht

---

(¹) Michiels aan Du Perron. Wanasaba, 24 October 1828. (Arch. Gen. Staf).

zond van een mededeeling hem door het hoofd van Troeko, west van Kĕndal, gedaan. Dit hoofd had van een zijner spionnen, die zich naar Tjoeroek Mĕrah had begeven, vernomen, dat Mas Loerah zich met een klein gedeelte der zijnen en zijn beide zoons nog daar bevond en dat nagenoeg het tweederde gedeelte zijner macht in de vlakte was afgedaald en bij Kalibaroe had post gevat, met het voornemen om Kĕndal af te loopen. Mas Loerah zou zich bij die macht aansluiten, zoodra dit hem wenschelijk toescheen. Inmiddels deed hij, door op verschillende punten vaandels te planten, het voorkomen alsof zijn macht zeer aanzienlijk was.

Deze inlichtingen bereikten Sĕmarang in den avond van den 26^en^ en gaven Overste Gey aanleiding, om den Kapt. Keller, den 2^en^ Luit. Van Bijlandt (¹) en 100 man infanterie, voor de helft Europeanen, naar Kĕndal te zenden met last om naar omstandigheden te handelen. Het werd Keller vrijgelaten, om Kaliwoengoe en Kĕndal, dan wel slechts één dier plaatsen te bezetten. Op beide punten bevonden zich nog altijd een tiental djajèng-sĕkars, die hij voor patrouilledienten langs den grooten weg kon gebruiken.

Blijkbaar is deze voorzorgsmaatregel voldoende geweest, om de muitelingen van het plan, den weg langs de noordkust te verontrusten, af te houden, wij vonden althans nergens iets omtrent dadelijkheden hunnerzijds vermeld.

Mas Loerah's rijk spoedde ten einde. De toegangen tot het terrein zijner operatiën konden, dank zij de zeer krachtdadige medewerking van Res^t^. Valck, beter worden bewaakt en de dèsa's, welke zijn bende van mondvoorraad voorzagen, scherper in het oog worden gehouden. Eindelijk, en dit niet het minst, was het de bedreiging de graven zijner voorouders te zullen verwoesten, welke het beruchte hoofd er toe bracht den tegenstand op te geven.

Den 15^en^ Nov. onderwierp Mas Loerah zich met zijn twee zoons en 110 volgelingen.

„Door deze gebeurtenis" — schreef Valck — „hoop ik dat de aan het Prahoegebergte liggende Kadoesche en Samarangsche districten weder geheel de vorige rust en vrede zullen genieten, aangezien het niet te denken is dat Iman Moesba (Tomm. Kerto Soeliman), die niet in deze residentie of Samarang thuis behoort, zich nu in die streken zal wagen".

Valck stelde zich voor, Mas Loerah en zijn bende te gebruiken, om Iman Moesba tot onderwerping te brengen, hetzij door dat bendehoofd daartoe over te halen, hetzij door hem met de wapenen daartoe te dwingen. Het laatste

---

(¹) Van Bijlandt, Eduard, Gustave, Theodor, geb., 12 Dec. 1894 te Brussel. — Kadet, 11 Nov. 1822. — Korpl., 29 April 1823. — Serg^t^., 3 Aug. 1823. — 2^e^ Luit., 5 Mei 1825. — Naar O.-I., 8 Jan. 1826. — Aangekomen, 25 Juni 1826. — 1^e^ Luit., 24 Dec. 1832. — Bij de sappeurs, 6 Febr. 1833 — Tweejarig verlof, 26 Dec. 1834. — Aan boord overleden, 14 Mei 1835. Veldtochten: Java, 1826 t/m 1830. — Java-medaille.

moest ons gemakkelijker vallen dan te voren, omdat Mas Loerah bekend als hij was met alle schuilhoeken, die het woeste Prahoegebergte aanbood, beter dan eenig ander in staat was zijn voormaligen bondgenoot in het nauw te drijven.

Mas Loerah verklaarde zich daartoe bereid, hij wilde wel met de zijnen in Gouvernements dienst over gaan. Gen. De Kock, die dit zeer toejuichte, keurde het voorstel van Valck goed, om de nieuwe barisan op gelijke wijze te betalen en te voeden als onze andere hulpbenden, zoodat Valck zich, vóór er een maand verstreken was, gemachtigd zag maandelijks de volgende betalingen en verstrekkingen te doen:

aan Mas Loerah	*f*	80.00
aan twee Pandji's (nl. Mas Loerah's beide zoons) ieder *f* 15 ..	„	30.00
aan zestien Rangga's ieder *f* 8	„	128.00
aan 63 schutters	„	315.00
aan 241 piekeniers	„	482.00
Totaal	*f*	1035.00

terwijl de gewone rations rijst én zout mede aan onze nieuwe bondgenooten werden uitgereikt.

Zoo was dan de toestand op de grens van Kĕdoe, Lĕdok, Sĕmarang en Pĕkalongan belangrijk verbeterd. Er bleef echter nog steeds bezetting in die streken noodig, omdat Iman Moesba, die overigens de laatste maanden weinig actief was opgetreden, voortdurend in het oog moest worden gehouden.

Zoo zag de Overste Gey zich verplicht, om den 22[en] Nov. den 2[en] Luit. Van Bijlandt met 25 man van Kĕndal naar Toerèn te zenden, ten einde gezamenlijk met de daar gelegerde pradjoerits Iman Moesba uit die streek te verdrijven.

Veel beteekenend was die tegenstander niet; het beste bewijs daarvoor is wel, dat toen de Overste Gey aan Gen. De Kock mededeelde, dat een 300 tal van ziekte herstelde militairen voor den dienst te velde beschikbaar waren gekomen, de Generaal met die troepen ook een gedeelte van het detachement Keller naar Magĕlang liet oprukken, daar hij dit elders een meer werkzaam leven dacht te kunnen bezorgen. De Kapt. Keller, ziek van Kĕndal teruggekomen, werd belast met het bevel over de versterking te Bodjonĕgara, terwijl de Luit. Tegelaar in zijn plaats naar het Hoofdkwartier vertrok.

Wij kunnen nu het grensgebied verlaten om een oogenblik de aandacht te vragen voor Michiels, die daar het in zijn eigen commandement vrij rustig was gebleven, inmiddels zijn hulp aan de troepenmacht ten westen van de Bagawanta had kunnen verleenen.

Den 3^{en} was deze hoofdofficier met een kleine colonne van Kaliwira naar Ploendjaran vertrokken. Hij had over dezen betrekkelijk korten afstand van 12 à 13 paal niet minder dan 24 uren noodig gehad, daar de langdurige regens den weg haast onbegaanbaar hadden gemaakt. Gelukkig was die van Ploendjaran naar Mĕrdĕn veel beter, zoodat de troep, die den 5^{en} haar bestemming bereikte, reeds den volgenden dag gebruikt kon worden, om in den omtrek verkenningen te maken. Het bleek toen, dat de muitelingen wel groot in aantal waren, doch weinig lust schenen te hebben, om zich met de onzen in gevecht te begeven. Verlies kon men hun dus niet toebrengen, maar toch had het vertoon van macht een gunstigen invloed, omdat het den vijand en de bevolking beiden de overtuiging schonk, dat onze troepenmacht, ondanks den ondervonden tegenspoed, nog steeds voldoende sterk was, om waar dit noodig bleek te kunnen optreden.

Den 10^{en} raakte echter een detachement van Michiels' colonne nabij Mĕrdĕn met den vijand slaags. Het beleidvol optreden van de Luit^{s}. Louchaert en Nilandt deed het gevecht in ons voordeel beslissen.

Minder gunstig verliep een ontmoeting, welke de Luit. Bernhardt, Michiels' adjudant, den volgenden dag met de muitelingen had. Uitgezonden om met de 6^{e} mob. col. verband te zoeken, werd die officier door groote overmacht aangegrepen en zelfs uit een vuurmond beschoten.

De Majoor Michiels, die aanvankelijk in de meening verkeerde, dat Kol. Cleerens zich op marsch naar Mĕrdĕn bevond, rukte toen hij een paar kanonschoten hoorde, met zijn colonne uit, om de in aantocht gewaande colonne tegemoet te gaan. Aan deze misvatting had Bernhardt het te danken, dat hij uit de impasse, waarin hij zich bevond, geholpen werd. Meer dan anderhalf uur had die officier op beleidvolle wijze terugtrekkende den vijand op een afstand kunnen houden, maar veel langer zou hem dit niet meer mogelijk zijn geweest. Michiels kwam dus juist in tijds. De muitelingen werden teruggedreven, doch het stuk geschut, waarmede zij Bernhardt hadden bestookt en dat zeer waarschijnlijk eens aan de 8^{e} mob. col. had toebehoord, kon door de onzen niet vermeesterd worden.

Weinige dagen later keerde Michiels, na Mĕrdĕn van leef- en krijgstocht te hebben voorzien, weder over Ploendjaran en Kaliwira naar Wanasaba terug, waarschijnlijk, omdat zich in de nabijheid van laatstgenoemde plaats wederom kwaad volk had vertoond. Veilig was het daar althans niet. Dit ondervond een klein detachementje, dat vivres had gebracht naar Kaliwira en op den terugmarsch naar Wanasaba aangevallen werd door een omstreeks 100 man sterke bende. Van de zeven personen werden er twee reeds bij het eerste vuur gedood, maar de overige vijf stormden op den vijand in, roepende: „djajang-secars

help ons! djajang-secars voor!" Door deze krijgslist, gelukte het dezen vijf onverschrokken mannen den muitelingen zulk een schrik in te boezemen, dat zij het op een loopen zetten en in de haast zelfs hun vaandel in den steek lieten. De wakkere soldaten, het waren Javanen, werden in geld beloond; koninklijke onderscheidingen werden destijds aan de minderen zeer zelden, aan inlandsche zoo goed als nooit toegedacht.

De Overste Du Perron, die tijdens Michiels' verblijf in Bagĕlen het commando over Lĕdok gevoerd had, trad in het begin van December nogmaals in die functie, wijl de Majoor Michiels op dat tijdstip weder zijn eigen district verlaten moest, om de taak onzer troepen in Banjoemas en Bagĕlen te verlichten.

Wij zullen hem derwaarts nog niet volgen, doch eerst een kijkje nemen op het hoofdoperatietooneel, Mataram dus, en het daaraan grenzende Padjang, waar, zooals wij reeds opmerkten, in het begin van October en later ook in November gebeurtenissen waren voorgevallen, welke op het verloop der zaken zeer veel invloed hadden.

MATARAM.

Wij verlieten de troepenmacht in Mataram in den vooravond van de reeds beschreven gebeurtenis in Bagĕlen, welke zoo jammerlijk een streep haalde door de rekening van hen, die de moeilijkste tijden reeds achter den rug hadden gewaand.

Nog onbewust van het droevig lot, dat de 8^e^ mob. col. onder Buschkens op den 1^en^ Oct. was ten deel gevallen, rukte op den 3^en^ dier maand een aanzienlijke troepenmacht uit, om den vijand op beide oevers van de Praga te verdrijven. Aan deze algemeene beweging werd deelgenomen door de 3^e^ mob. col., onder Overste Le Bron de Vexela, de 4^e^ mob. col., onder Majoor Bauer, de 10^e^ mob. col., onder Kol. Cochius, en de troepen van Tĕgalwĕroe, onder Overste Roest.

Het voornaamste aandeel was voor de 3^e^ mob. col. weggelegd, niet alleen omdat zij meer dan de andere troepen met den vijand in gevecht kwam, maar vooral, omdat juist haar marsch, in zekeren zin althans, aanleiding gaf tot het openen van onderhandelingen, welke waarschijnlijk den besten uitslag zouden hebben gehad, als Buschkens' nederlaag 's vijands overmoed niet opnieuw geprikkeld had.

Het belangrijke van het rapport door Le Bron den 5^en^ te Pisangan uitgebracht, maakt het o. i. wenschelijk, om het *in extenso* op te nemen.

„Ik vereer mij", zoo luidde het, „Uwe Excellentie aan te bieden het rapport mijner verrichtingen in de gecombineerde beweging, welke door de 3^e^ mob. col.

op den 3^{en} en 4^{en} dezer met de troepen van Tegal Waroe en de 10^{e} mob. col. van Bantoel tegen den vijand, welke nog bij voortduring ten Zuiden en ten Westen van Tegal Waroe, tusschen het Grogolsche gebergte en de Progo zich ophoudt, is gedaan".

„Den 2^{en} dezer, des namiddags, marcheerde ik met de 3^{e} mob. col. naar Tegal Waroe, alwaar dezelve bivakkeerde. Ik beraamde met den Luit.-Kol. Roest, commandant der troepen aldaar, hetgeen, volgens ingekomen berichten omtrent de positie van den vijand, ter verrigting van den volgenden dag het doelmatigste zou wezen".

„De Kol. Cochius, commandant van Jogjakarta, had mij geschreven, dat hij ook op den 3^{en} eene beweging zou maken met de 10^{e} colonne van Bantoel over Kanigoro naar Pedes. Na dit alles wel beraamd te hebben, marcheerden wij den 3^{en} 's morgens met het aanbreken van den dag den vijand tegemoet. Ik nam mijne strekking langs het noordelijk gedeelte van het gebergte op de dessa Pendian, alwaar volgens bericht eene aanzienlijke macht der vijanden zich moest ophouden. Zoodra ik deze dessa naderde, ontwaarde ik den vijand, die reeds deze plaats evacueerde en zich westwaarts begaf, evenwel op verre na niet zoo sterk als was opgegeven, daar ik die macht op niet meer dan 150 man stellen kan, waarbij 4 vaandels waren. Deze troep was aangevoerd door den Tommengong Setjodirdjo".

„Ik liet de dessa Pendian fouilleeren en na mij overtuigd te hebben, dat geen vijand meer daar was, begaf ik mij toen in de bergengte, om door en over dat gebergte naar den voet van het Pareésche te marcheeren. Zoodra was ik niet in deze bergengte gekomen, of de hierboven genoemde vijand kwam van achteren opzetten, hopende van het voor mij zeer onvoordeelig terrein nut te kunnen trekken en mij op mijnen marsch te harceleeren. Hij maakte dan ook een hevig tirailleurvuur op mij, hetwelk ik insgelijks door een peloton van de achterwacht liet beantwoorden, welk peloton onder de aanvoering van den 2^{en} Luit. Severin (¹) zich zóó wel hiervan kweet, dat de vijand mij hoegenaamd geen schade kon toebrengen, alhoewel het terrein in zijn voordeel was. Mijn marsch was moeijelijk en langzaam. Bij een zeer diep ravijn tusschen twee beduidende hoogtens, alwaar ik met mijne artillerie moest doortrekken en hetwelk mij zeer lang moest ophouden, was ik beducht, dat de vijand, die deze passage zeer goed kende, mij zeer veel geblesseerden zoude toebrengen. Ik zond daarom mijn adjudant, den 1^{en} Luit. Roeps, naar de achterwacht met last, den nu zeer sterk opkomenden vijand met de bajonet achteruit te drijven,

(¹) Severin, Karel, Christiaan Geb. 26 Aug. 1791 te Holthousen. — Korpl., 16 April 1820. — Naar O.-I., 15 Mei 1820. — Aangek., 25 Oct. 1820. — Fourier, 5 Mrt. 1822. — Serg^{t}. Maj^{r}., 21 Nov. 1823. — Adj. O.O., 6 April 1825. — 2^{e} Luit., 10 Juli 1826. — Overleden te Salatiga, 21 April 1829.

welke beweging ik eerst door eene sectie Ambonezen onder den 2[en] Luit. Moreau liet ondersteunen en later door een peloton Soemanappers onder den Kapt. Sata".

„Mijn adjudant, wiens moed altijd onversaagd is, stelde zich in persoon met den 2[en] Luit. Severin voor het peloton Soemanappers en ging toen op den vijand los met de bajonet en onder een levendig h o e r a h. De vijand wachtte de charge niet af en na eene algemeene décharge gemaakt te hebben, liep hij naar alle kanten uiteen en verschool zich in dichte dessa's en diepe ravijnen. De achterwacht, het but, hetwelk ik wenschte, bereikt hebbende, wijl zij mij van het vijandelijk vuur in de moeijelijke positie, waarin het geschut was, ontdaan had, nam toen positie, om den vijand te beletten om weder terug te keeren. In datzelfde oogenblik kwam een enkel man te paard aanrijden, welke mijn adjudant toeriep en hem zeide, dat zijn hoofd, de Tom. Setjodirdjo, een samenspraak met hem wilde houden, indien wij niet op hem wilden vuren. Mijn adjudant dit beloofd hebbende, verscheen dan ook werkelijk die Tommengong, welke zich ontwapende, gelijk mijn adjudant ook deed, en toen op hem aankwam. De vijandelijke Tommengong zeide aan mijn adjudant, dat het kleine volk het oorlogen moede was, dat hij door de meesten werd verlaten en dat zij, die nog overig bleven, hem noodzaakten om zich met hen te onderwerpen, vragende dus aan mijn adjudant op welke wijze dit het geschiktst kon geschieden. Deze beloofde den 5[en] hem te gemoet te komen, als hij hem eene plaats wilde aangeven (waartoe de dessa Djagalan werd bepaald) daar het in dit oogenblik niet wel mogelijk was, wijl wij de overige vijanden nog gingen opzoeken en niet voor den anderen dag 's avonds dachten binnen te komen. Dit vond de Tommengong zeer wel, en beloofde ons van dat oogenblik ongehinderd door te laten gaan, hetgeen hij ook deed. Een vreugdegejuich ging bij zijn volk toen op. Ik kwam ook nader en ook mij wenschte hij veel geluk op mijnen tocht en dat het Opperwezen mij voor leed mocht behoeden. Deze vijand hield trouw zijn woord; geen enkel schot werd door hem en de zijnen meer op ons gedaan, alhoewel hij mij den geheelen morgen met ontvouwde vaandels volgde, waarschijnlijk omdat de overige vijanden hem niet zouden kunnen verwijten, dat hij ons ongehinderd had laten gaan".

„Hij bevond zich ook op de passage van den Luit. Kol. Roest, toen die weder naar zijne positie terugkeerde, maar ook op dezen werd geen schot gedaan. Ik had ZEd. van de onderhandelingen verwittigd en ook om dien reden liet de Luit.-Kol. op hem niet schieten. Intusschen was mijn geschut uit de moeijelijke passage gekomen en reeds boven op het gebergte. Ik zette toen mijn marsch verder voort en kwam aan den voet van den berg Pareé zonder meer vijanden ontmoet te hebben dan eenige weinigen, welke wij nog zeer in de verte, naar de kanten van Gamplong trekkende, ontdekten".

„Ik besloot nog verder te gaan om den vijand op te sporen, maar het mocht mij dien dag niet gelukken nog eenige ontmoeting van belang aan te treffen. Alleen mijne kavallerie, aangevoerd door den 1[en] Luit. Smagghe en den 2[en] Luit. Willich (1), welke ik op eenige ruiters, die men in de verte ontdekte, afzond, gelukte het, bedekt door eenige dessa's, dezen troep in te halen, welke ongeveer 100 man sterk was, waarvan een 15 tal gedood en eenige wapens benevens een paard veroverd werden; de overigen ontkwamen het door de vlucht".

„Geen vijand in deze groote vlakte meer ontwarende, bepaalde ik mij om te bivakkeeren in de dessa Kedong Banting in de nabijheid van Gamplong, alwaar zij mij geheel ongestoord hebben gelaten".

„In den morgen van dien dag zagen wij aan de kanten van Pedes branden, zoodat ik daardoor vernam, dat onze 10[e] col. daar was".

„Den 4[en] brak ik vroeg uit mijn bivak op en ontdekte toen reeds spoedig om de zuid van mij eenige vijanden maar op zeer grooten afstand. Ik manoeuvreerde om hen ongemerkt te naderen, evenwel tevergeefs; wanneer ik op hen toeging, trokken zij weder in allerijl terug. Dit bemerkende, marcheerde ik langzaam voort, zoodat de vijand allengskens nader kwam. Zoodra ik het gebergte en de nauwe défilé's tusschen de bergen Pareé, Soo, Grogol enz. naderde, empareerde hij zich van die hoogten, om mij van daar te beschieten. Ik zond toen op hem af de Amboineesche compagnie, aangevoerd door den Kapt. Van Griesheim, den 1[en] Luit. Eissenlöffel en den 2[en] Luit. Moreau, welke tusschen de goenoengs Soo en Kelir doorgaande, den vijand forceerde deze te verlaten. Ik zond een peloton Soemanappers onder den 2[en] Luit. Lelyveld van Cingelshoek (2) dadelijk de Amboinezen na, om dezen te ondersteunen, daar ik spoedig een hevig geweervuur hoorde".

„De vijand wierp zich dadelijk over een ravijn in eene dichte dessa, waar de Amboinezen hem op de hielen zaten. Een nieuw gevecht opende zich hier en dit zou bijna voor twee zeer brave officieren een zeer noodlottig einde gehad hebben, maar het is geheel tot hunne eer en ons voordeel uitgevallen. De dessa was geheel doorsneden met kleine uiteenloopende paadjes. De drift, waarmede de Luit[s]. Eissenlöffel en Moreau den vijand vervolgden, maakte,

(1) Willich; onder dezen naam dienden twee broeders nl. Jacques en Carolus Fredericus, beiden geb. te 's Gravenhage respect., 16 Febr. 1801 en 17 Juni 1805. — Beiden namen dienst bij de Dragonders. — Beiden kwamen in 1826 zeer kort na elkander in Indië. — De eerste werd in Juni 1828, de tweede in Mrt. 1829 tot 2[en] Luit. benoemd. — Beiden overleden in 1829 te Soerakarta respect., 30 Mei en 26 Mrt. van dat jaar.

(2) Van Lelyveld van Cingelshoek, Ferdinand, Carel, geb., 28 Juli 1803 te Stratum. — Soldaat, 10 Dec. 1820. — Korpl., 26 Mrt. 1821. — Fourier, 1 Mrt. 1822. — Serg[t]., 19 April 1826. — Naar O.-I., 3 Mei 1826. — 2[e] Luit., 3 Jan. 1828. — 1[e] Luit., 26 Jan. 1834. — Kapt., 14 Mrt. 1837. — Overleden te Semarang, 19 Febr. 1839. — 1826 t/m 1830, Java-oorlog. — Java-medaille.

dat verscheiden manschappen verkeerde wegen insloegen en afdwaalden, zoodat hen in het geheel acht man gevolgd waren, met welke weinige manschappen zij eensklaps stootten op een grooten troep brandals met 4 vaandels, waarbij dat van den Pangerang Soemonegoro herkend is. Teruggaan konden zij slecht, wijl men ook achter hen sterk vuurde. Deze brave officieren bedachten zich niet lang en vielen stoutmoedig met hunne weinige manschappen den vijand aan, welken het hen gelukte verscheidene dooden toe te brengen en te doen wijken. Daarop stak de Luit. Eissenlöffel een huis in brand, waardoor de afgedwaalde manschappen ontdekten waar hunne officieren waren en daarheen trokken".

„Nu vereenigd werd de vijand nog krachtdadiger verslagen, latende verscheidene dooden liggen. Ik liet toen mijne tirailleurs inrukken en marcheerde door, maar het duurde niet lang of de vijand kwam weder opzetten, welke dan ook weder verslagen werd door het peloton Soemanappers, gecommandeerd door den 2[en] Luit. Severin, en een peloton Madoerezen onder den 2[en] Luit. Van der Veen [1], welke ondersteund werden door een peloton Europeanen, gecommandeerd door den 2[en] Luit. Von Egidy. Een goed vuur en twee charges met de bajonet deden den vijand nu geheel terugtrekken, hebbende hij een aanzienlijk verlies geleden, waartoe eenige wel aangebrachte kanonschoten met de 2 ℔[rs]. door den Luit. Arnould [2], niet weinig hebben bijgedragen. De vijand liet mij nu verder geheel ongehinderd terugtrekken en ik arriveerde circa om 1 uur in het bivak te Tegal Waroe".

„Het is mij een aangename plicht, U.E. te moeten doen kennen, dat officieren en manschappen allen hebben gewedijverd in het volvoeren hunner plichten en allen de grootste dapperheid gepaard met de strengste discipline aan den dag hebben gelegd. In het bijzonder moet ik vermelden de diensten, welke mij de 1[e] Luit. Ondaatje deze twee dagen als adjudant bewezen heeft, zooals ook den 1[en] Luit. Adj[t]. Roeps, welke verscheidene malen met het overbrengen der orders, derzelver uitvoering gepaard liet gaan" [3].

Van de overige colonnes, welke de beweging der 3[e] zouden steunen, valt weinig bijzonders mede te deelen. Wij zullen haar dan ook niet op haar marsch volgen en ons er toe bepalen slechts te vermelden hetgeen Gen. De Kock omtrent de verrichtingen dier troepen aan den Com. Gen. rapporteerde.

---

(1) Van der Veen, Hendrik, Cornelis, geb., 13 Febr. 1799 te Zwolle. — Soldaat, 12 April 1814. — Korpl. tamboer, 29 Mei 1817. — Serg[t]., 11 Sept. 1817. — Serg[t]. Maj., 11 Mrt. 1822. — Naar O.-I., 25 Nov. 1822. — Aangek., 28 Mei 1823. — Adj[t]. O.-O., 21 Sept. 1826. — 2[e] Luit., 2 Aug. 1828. — Tweejarig verlof, 29 Jan. 1831. — 1[e] Luit., 11 Juni 1834. — Van verlof terug, 27 Febr. 1836. — Kap[t]., 13 Juli 1837. — Gep., 9 Dec. 1839. — Veldtochten: 1825 t/m 1830, Java-oorlog. — Java-medaille.

(2) Arnould, Franciscus, Eduard, geb., 5 Juni 1805 te Wezel. — Mil[t]. school te Samarang, 10 Mrt. 1821. — 2[e] Luit. Art[ie]., 7 Nov. 1824. — Gesneuveld te Tangkilan, 7 Aug. 1829.

(3) Luit.-Kol. Le Bron de Vexela aan Gen. De Kock. Pisangan, 5 Oct. 1828. (Arch. Gen. Staf).

Na te hebben medegedeeld, dat het „aan geen der colonnes gedurende die expeditie heeft mogen gelukken den vijand, voor zoo veel die al aangetroffen is geworden, tot staan te krijgen", laat de Generaal volgen: „De 10e mob. col. bij dien tocht door den Kol. Cochius aangevoerd, is tot Pedes opgerukt zonder meer dan één vaandel en wellicht 20 gewapende manschappen te hebben ontmoet".

„De mob. col. aangevoerd door den Majoor Bauer is den 3en tot Kedong Gobak (1) gemarcheerd en heeft die dessa (waar zich de hoofdmuiteling, zooals ik de eer heb gehad U.E. te berichten, na het vernielen van Sambiroto gevestigd had) in de asch gelegd. Over Poendak, Kentong en Nganggoelan derwaarts marcherende, heeft de colonne te Kentong een paar honderd muitelingen aangetroffen, die geen tegenstand geboden hebben, evenmin als eene grootere macht, die vervolgens te Nganggoelan gezien werd en zuidoostwaarts trok. Bij den terugmarsch ontving de colonne door Nganggoelan marcheerende, uit de naast aangelegen dessa's eenige tirailleurschoten. Eenige nieuw opgebouwde bivaks werden door de onzen verbrand en de colonne vervolgde haren marsch weder ongestoord tot Gedonnong".

„De troepen te Tegal Waroe, door den Luit.-Kol. Roest gecommandeerd, zijn gedeeltelijk almede op evengemelden dag onder hem gemarcheerd, derzelver richting gelijk de vorige keer (2), tusschen het gebergte Grogol en Woengkal aanvankelijk genomen hebbende. Hij liet door 150 Tidoreezen en een peloton infanterie den berg Brodjo (lees: Bĕrdja) beklimmen en verdreef door eenige kanonschoten den vijand, dien hij met 5 vaandels ten noorden van het gebergte aantrof. Hij verjoeg vervolgens bij de dessa Pareé een honderdtal muitelingen en, zijn marsch voorts zuidelijk richtende, mocht hij slechts den vijand steeds op een verren afstand voor zich heen zien trekken, zonder dat het zelfs der kavallerie heeft kunnen gelukken hem in te halen. De Tidorezen en eenige infanterie hem en tirailleur in bedwang gehouden hebbende, is de colonne vervolgens ongemoeid naar haar bivak teruggekeerd, slechts één Tidorees gewond gehad hebbende".

„De Luit.-Kol. voornoemd zegt, dat hij zich bij dien tocht opnieuw heeft kunnen overtuigen, dat de Tidoreesche hulptroepen zeer moedig op den vijand afgaan en dat de hen aanvoerende 2e Luit. Degros met hen zeer geschikt weet om te gaan ...." (3).

Laat ons, na het verloop dezer gecombineerde beweging medegedeeld te hebben, tot beter begrip van de gebeurtenissen van politieken aard, welke dra

(1) Ruim 2 paal stroomopwaarts van Gĕdongan en op den rechteroever der rivier gelegen.
(2) Bedoeld wordt de excursie op den 27en Sept. t. v. Zie blz. 367 en 368.
(3) Gen. De Kock aan den Com. Gen. Magĕlang, 6 October 1828, No. 637. (Arch. Gen. Staf).

onze aandacht zullen vragen, thans een blik werpen op den toestand zooals deze zich omstreeks den 1[en] October afteekende.

Veel in dien toestand getuigde van vooruitgang.

In Mataram was de vijand lang niet zoo overmoedig meer als in het begin van het vierde oorlogsjaar, toen wij hem herhaaldelijk en dikwijls zeer krachtig aanvallend zagen optreden. Hoewel men een onjuist beeld van den toestand zou geven, als men 's vijands strijdvaardigheid gebroken noemde, zoo was toch uit de laatste tegen hem ondernomen excursiën voldoende gebleken, dat de tegenstand door de muitelingen geboden er op verminderde. Generaliseeren past ook hier niet. Er waren uitzonderingen, maar over het algemeen kan gezegd worden, dat 's vijands moreel onder de uitbreiding van onzen invloed op de bevolking dalende was.

Dit laatste bleek ook uit het toenemend aantal van hen, die 's vijands zijde verlieten en zich onder onze vanen schaarden, terwijl Sĕntot's helaas maar al te goed geslaagde inval in Bagĕlen in niet geringe mate getuigenis aflegt van het feit, dat men in 's vijands kamp de noodzakelijkheid gevoelde, om door een stoute onderneming het geschokte zelfvertrouwen te herwinnen. Wel had Dipanĕgara er reden toe, om tot zulk een gewaagde onderneming zijn toevlucht te nemen. En gewaagd was zij, dit blijkt vooral daaruit, dat niemand dan alleen Sĕntot haar aandurfde.

Er moest lucht verschaft. Padjang was geheel van muitelingen gezuiverd en alle pogingen, om er de vaan des opstands weder te planten waren, het is ons uit vorige bladzijden gebleken, mislukt.

In Kĕdoe was de rust reeds langer hersteld. Alleen op de noordelijke grens verwekten de strooptochten door de benden van Mas Loerah en Iman Moesba nog wel eens last en zorg, maar dit alles bepaalde zich toch uitsluitend tot de grensdistricten en had, hoe hinderlijk overigens ook, geen of weinig invloed op den algemeenen gang van zaken.

In Banjoemas hield de vijand zich rustig en van Bagĕlen mocht men na Cleerens' opmarsch naar de Bagawanta hetzelfde zeggen. Lĕdok eindelijk bevond zich omstreeks bedoeld tijdstip evenzoo in zulk een gunstigen toestand, dat de militaire commandant aldaar in de gelegenheid was, om zoo noodig de troepen van Cleerens in Bagĕlen te steunen. Wel maakte Mas Loerah de meest noordelijke streken ook van dit district onveilig en moest, zooals wij zagen, meer dan eens een expeditie tegen dien vrijbuiter worden uitgerust, doch het was een strijd, welke buiten de bemoeienis van Dipanĕgara omging en als het ware los van den tegen dezen gevoerden krijg werd afgespeeld. Dit belette evenwel niet, dat Mas Loerah door het verzwakken van Dipanĕgara's macht er meer en meer toe overhelde zijn onderwerping aan te bieden.

Teekenend voor den geest, welke in het vijandelijk kamp vrij algemeen geheerscht moet hebben, is wel de opwekkende invloed, die van Sĕntot's overwinning op de 8e mob. col. uitging.

Nauwelijks toch was de mare van onze nederlaag in Bagĕlen tot de verschillende oorden van het oorlogstooneel doorgedrongen, of het was gedaan met de vredelievende gevoelens door sommigen onzer tegenstanders geuit.

Mas Loerah hield ons met fraaie beloften aan het lijntje en rustte zich inmiddels uit, om met hernieuwde kracht den strijd te hervatten. Sĕtjadirdja, wiens houding op den 3en October vertrouwen in zijn voornemens had ingeboezemd, legde twee dagen later weinig gezindheid aan den dag, om bij zijn aanvankelijk plan te blijven. Toch is het zoo goed als zeker, dat het hem met dat plan ernst was geweest en dat alleen het door Sĕntot bevochten succes hem heeft doen afzien van een stap, die hem vóór die gebeurtenis doelmatig was toegeschenen.

Toen Roeps den Toemenggoeng daags na de ontmoeting schriftelijk aan de afspraak herinnerde, schreef deze terug, dat hij den 5en te Djagalan tusschen Gamping en Tangkilan zou zijn en verzocht hij tevens, dat Roeps zonder dekking in die dèsa mocht verschijnen. De Overste Le Bron vond het niet raadzaam, aan dit verzoek te voldoen, en gaf aan Roeps een detachement mede, dat dien officier tot nabij Djagalan begeleidde. Daarna zette Roeps slechts van twee priesters vergezeld zijn marsch voort. Nog had hij geen paal afgelegd, of hij ontmoette twee zendelingen van Sĕtjadirdja, niet echter, zooals afgesproken was, den Toemenggoeng zelf. Hij gaf den zendelingen daarover zijn bevreemding te kennen en droeg hun op, om hun hoofd mede te deelen, dat hij hem op de afgesproken plaats wachtte. Beide mannen kwamen terug met de boodschap, dat Roeps zonder vrees moest komen. Daar deze zich inmiddels door tal van gewapenden omringd zag, besloot hij, om onversaagd te doen wat Sĕtjadirdja van hem verlangde; aan teruggaan viel onder deze omstandigheden toch niet te denken.

Hij liet zich dus door de beide zendelingen voorafgaan en bereikte, loopende tusschende de langs den weg en haie opgestelde barisans, de woning van Sĕtjadirdja, waar hij door diens zoon ontvangen werd.

Na de gebruikelijke plichtplegingen, sprak de Toemenggoeng: „Ik heb U verzocht om tot mij te komen, om te zien of gij vertrouwen in mij en mijne hoofden had, en om U voorts te doen weten, dat de R. A. Danoeredjo met U wenscht te spreken. Indien gij daartoe genegenheid mocht hebben, dan zullen door een naderen brief van mij de dag en de plaats der bijeenkomst worden bepaald".

Roeps betuigde zijn instemming, maar wilde vooraf de bevelen van zijn

onmiddellijken chef vernemen. Hij keerde, begeleid door een vijandelijk detachement, terug naar de plaats waar hij het zijne had achtergelaten en begaf zich vervolgens naar Pisangan, om aan Le Bron verslag te doen van zijn wederwaardigheden.

Het schijnt wel, dat Roeps alvorens naar Pisangan te zijn gegaan, eerst Ledel te Tĕgalwĕroe heeft bezocht, want ook deze rapporteerde aan Gen. De Kock met een enkel woord hoe het Roeps, dien hij 's avonds nog terug verwachtte, was gegaan. Ook zien wij uit Ledel's brief, dat deze op verzoek van Sĕtjadirdja, die namens Danoerĕdja heette te handelen, besloot om gedurende de twee eerstvolgende dagen geen vijandelijkheden te plegen. Meer tijd wilde de Overste niet geven, „omdat er niet veel tijd noodig was, om met de Compagnie een overeenkomst te sluiten en de vijandelijkheden hunnen voortgang moesten blijven behouden" ([1]).

Ledel, die daags te voren van ziekte hersteld op zijn standplaats was teruggekeerd en van zijn collega Roest het bevel weder overgenomen had, zou het niet bij woorden laten. Daar Danoerĕdja niets van zich liet hooren en de in het vooruitzicht gestelde samenkomst met Roeps achterwege bleef, bestond er derhalve niet alleen geen enkele reden, om de wapenen langer dan gedurende de overeengekomen twee dagen te laten rusten, maar zag men zich zelfs ter wille van het prestige verplicht, om den kortstondigen wapenstilstand onmiddellijk door een flinke operatie te laten volgen. Ledel had zich daartoe tijdig met Le Bron in verbinding gesteld. Beiden waren overeengekomen, om in den ochtend van den 8[en], ieder van uit zijn eigen standplaats, naar het 2 palen noordelijk van Tĕgalwĕroe gelegen Soesoean op te rukken. Zoo geschiedde het ook en nog was Ledel niet met de muitelingen, die zich in die dèsa tot het afweren van den aanval gereed maakten, in gevecht gekomen, of Le Bron viel den vijand krachtig in den rug aan. Deze, nu zijn terugtochtslijn afgesneden ziende, gaf allen tegenstand op, en was er slechts op bedacht, zich een goed heenkomen te zoeken. Hij meende dit te vinden in een nabijgelegen dèsa, maar de Overste Ledel, die 's vijands plan doorzag, zond den Kapt. Gillon ([2]) met een sterk detachement derwaarts. Dit kwam nog tijdig genoeg bij de dèsa aan, om den vluchtelingen een verlies van ruim 40 dooden toe te brengen, zoodat het totaal der verliezen in en nabij de dèsa Soesoean geleden, ongeveer 100 man bedroeg. De excursie was geheel naar wensch volbracht; dat was noodig, want 's vijands overmoed was door de jongste gebeurtenissen bedenkelijk gestegen.

Aan het rapport van Overste Ledel ontleenen wij nog, dat de cavalerie bij

([1]) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 5 October 1828. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Exp. Afd.

deze gelegenheid een aanzienlijken buit had gemaakt „als hebbende (zij) chargeerende in eene kali verscheidene vrouwen, behoorende aan chefs van brandals, gevonden, die het door de vlucht niet konden ontkomen". Ook omtrent de wijze, waarop de Tidoreezen aan het gevecht deelnamen, bevatte dit rapport bijzonderheden, die, al dan niet opzettelijk, den Com. Gen. niet zijn medegedeeld. „De Tidoreezen onder aanvoering van den 2^{en} Luit. De Gros" — zoo lezen wij — „hebben onderscheidene koppen doen vliegen" ([1]).

Den 9^{en}, dus reeds daags na het boven vermelde, rukte Ledel weder uit, nu om den muitelingen in de zuid van zijn post gelegen dèsa's Djąmbangan en Radjĕgan een bezoek te brengen. Ook bij deze gelegenheid was het succes ons. De vijand ontruimde zijn verblijfplaats, week terug tot achter het Grogolsche heuvelland en moest wederom een deel zijner macht inboeten.

Doch ondanks die herhaalde tegenspoeden, verlieten de muitelingen de omstreken van Tĕgalwĕroe niet, bleven zij zich bij voorkeur, der colonne te Pisangan ten spijt, tusschen die benteng en den grooten postweg ophouden. Rukte men met groote macht tegen hen uit, dan ontweken zij elk gevecht, maar was de kans schoon, om kleine detachementen, vivres- of ziekentransporten te overvallen, dan lieten zij die niet voorbijgaan.

Nu en dan waren de onzen in de gelegenheid dezen vijandelijken ondernemingen overvallingen tegenover te stellen. Zulke overvallen vereischten natuurlijk volkomen bekendheid met 's vijands positie; het veelvuldig uitzenden van spionnen was dus meer dan ooit noodig.

In den loop van den 11^{en} vernam Ledel van een dezer bericht, dat een 800 man sterke bende onder vier Pang^{s}. zich in de heuvels van Pareé ophield en dat het troepje muitelingen, dat de laatste tijden herhaaldelijk de communicatie tusschen Tĕgalwĕroe en Kĕmoelaka had verontrust, gewoon was 's nachts in de tusschengelegen dèsa Ino-ino verblijf te houden.

Het eerstgenoemde bericht deed Ledel besluiten, aan Le Bron weder het voorstel te doen, om gezamenlijk naar de heuvels van Pareé te trekken; Le Bron kon deze dan van uit het noord-oosten bereiken, terwijl Ledel van de zuidzijde zou naderen. Van den Overste Le Bron kwam echter geen tijding terug. Ledel, die zijn bevelen voor den tocht reeds had uitgevaardigd èn er in elk geval op uit wilde, wijzigde zijn plan in zooverre, dat niet de bende in het Pareé'sche, doch die tusschen zijn standplaats en Kĕmoelaka het doel der excursie zou zijn.

Nog was de colonne niet uitgerukt, of van Le Bron kwam tegen middernacht bericht, dat de vijand zich te Katjĕmé, 2½ paal noordwestelijk van Pi-

([1]) Lt. Kol. Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 8 Oct. 1828, N°. 639. (Arch. Gen. Staf).

sangan, bevond en het voornemen had, om nog denzelfden nacht over Kĕmoelaka in het Padjangsche te vallen. De Overste deed zijn collega weten, dat hij 's ochtends om vier uur uit Pisangan den vijand tegemoet zou trekken en hem in de richting van Pareé zou opdrijven. Dit bericht bracht natuurlijk verandering in de plannen. Ledel besloot nu, om de 3e mob. col. te steunen door via Soesoean naar Katjĕmé te rukken, ten einde den vijand den terugtocht naar het zuiden af te snijden. Met het aanbreken van den dag verliet de colonne, bestaande uit 260 man infanterie, een detachement Tidoreezen en 2 veldstukken, haar kampement en richtte zich naar Soesoean. Daar noch van den vijand, noch van de 3e mob. col. iets te bespeuren viel, vermoedde Ledel, dat Le Bron reeds met de muitelingen had afgerekend en besloot hij, te Soesoean, waar een paar dagen te voren de Pangéran Soemanĕgara was gesignaleerd, onderzoek naar diens verblijfplaats te doen. De dèsa naderende, werd hij daaruit met geweervuur begroet, doch spoedig zweeg dit, toen de Tidoreezen en een afdeeling tirailleurs zich op den vijand wierpen. Deze hield geen stand, maar vluchtte in Z.W. richting, gevolgd door de onzen, die echter op hun beurt van den aanval afzagen, toen zich vóór hen op den Gg. Soo een groote macht wel uitgeruste brandals, 800 Bulkia's, vertoonde. De Overste liet den troep halt houden, „rusten" zooals in het rapport minder juist geschreven staat, en wachtte op de colonne Le Bron, doch tevergeefs. Deze daagde niet op, de Bulkia's daarentegen maakten zich op, om de onzen aan te grijpen en de punten te bezetten, welke zij op haar terugtocht via Pareé naar Tĕgalwĕroe zou moeten passeeren. Wachtensmoe en voor zijn veiligen aftocht beducht, gaf Ledel ten laatste het sein tot het hervatten van den marsch.

Inmiddels had de vijand de overgangspunten over de verschillende kali's bezet en een deel zijner macht reeds stelling genomen nabij Goedian. Niet dan met inspanning gelukte het der 100 man sterke voorwacht, om, gesteund door het detachement Tidoreezen, de passage vrij te maken. De colonne bereikte eindelijk haar kampement, wel is waar zonder verlies te hebben geleden, doch ook zonder op succès te kunnen wijzen, al werd ook 's vijands verlies op een tiental gesneuvelden geschat (1).

Le Bron maakte, den juisten datum is ons niet bekend, omstreeks dit tijdstip van uit Pisangan een verkenning naar Bĕliga en marcheerde door het Grogolsche en over Pasar Goedian naar zijn standplaats terug. Alleen bij Pasar Goedian werd een kleine bende muitelingen opgemerkt, tegenstand echter niet ontmoet.

(1) Waarom het Ledel niet heeft mogen gelukken met Le Bron voeling te krijgen, en of daartoe wel mogelijkheid is geweest, kunnen wij niet meedeelen, omdat, uitgezonderd het verslag van den tocht op den 3en en 4en Oct., geen der rapporten van Overste Le Bron, in October en in het begin van November ingediend, in het archief van den Gen. Staf aanwezig is.

Nog dient vermeld, dat in de tweede helft van October te Nglĕmplak, halverwege Tĕgalwĕroe en Kĕmoelaka door den Luit.-ing^r^. Caspari een wachthuis werd gebouwd, om een einde te maken aan het herhaaldelijk verstoren der communicatie tusschen beide laatstgenoemde punten. Den 22^en^ October rapporteerde Caspari, dat het werk gereed en de bevolking blijkbaar zeer met de nieuwe vestiging ingenomen was.

Ook Kol. Cochius had niet stil gezeten en evenals zijn ambtgenooten elders begrepen, dat de indruk door de vernietiging der 8^e^ mob. col. verwekt, slechts door een krachtig offensief der onzen kon worden uitgewischt. Daarom gelastte hij den Overste Sollewijn, om langs den rechteroever der Praga een beweging uit te voeren in de verwachting, dat de vijand, die ons in Grogol de handen vol werk gaf, daardoor gedwongen zou worden die streek althans gedeeltelijk te ontruimen.

In den ochtend van den 14^en^ October verliet Sollewijn met de 1e mob. col. waaraan 18 lansiers van de 10e waren toegevoerd, zijn standplaats Mangir. De Kapt. Stakman (¹) zou met 100 man van laatstgenoemde colonne tijdens 's Oversten afwezigheid de benteng blijven bewaken.

Bij Kaliwatang, op een afstand van ongeveer één uur gaans ten Z.W. van Mangir, trok de colonne over de rivier, om vervolgens in westelijke richting voort te rukken.

Reeds den eersten dag kwam Sollewijn met de muitelingen in gevecht, doch ernstig was de strijd niet. De Luit. De Bruin, dien wij reeds als een beleidvol aanvoerder van de jagers, de toenmalige lichte infanterie, leerden kennen, wist 's vijands tegenstand al spoedig te breken. Steeds den marsch in westelijke richting voortzettende, bereikte de colonne Asing (?), nabij welke dèsa de 2e Luit. der Art^ie^. Von Schmidt auf Altenstadt de jagers met zijn 2 ℔^rs^. moest ter zijde staan, om de muitelingen tot wijken te brengen. De heftige tegenstand werd verklaard door de aanwezigheid van een goed ingerichte kogelgieterij. De daarin opgelegde voorraad geweer- en kanonprojectielen werd gedeeltelijk medegenomen, gedeeltelijk vernield.

Van Asing trok de colonne door het daar gelegen heuvelland naar Watĕs, waar de cavalerie onder de Luit^s^. D'Artan en Van Duivenvoorden, de dèsa omtrekkende, een veertigtal der daaruit vluchtende muiters neersabelde en vele wapens, waaronder zeer fraai bewerkte, buitmaakte.

Te Watĕs sloeg Sollewijn het nachtbivak op en vernam hij, dat in den

(¹) Stakman, Marinus, Cornelis, Emmanuel, geb., 21 Oct. 1789 te Vlissingen. — Soldaat, 11 Jan. 1815. — Kadet Serg^t^., 9 Febr. 1816. — Naar O.-I., 30 Jan. 1817. — 2^e^ Luit., 24 Aug. 1818. — 1^e^ Luit., 3 Oct. 1823. — Kap^t^., 3 Jan. 1828. — Tweejarig verlof, 5 Jan. 1834. — Terug, 5 Mei 1836. — Majoor, 7 Dec. 1836. — Gep., 10 Jan. 1859. Veldtochten: 1818, Cheribon. — 1828 t/m 1830, Java. — 1837, Sum's Westk. — Java-medaille.

ochtend van denzelfden dag de vier voornaamste hoofden van den opstand, Dipanĕgara, Mangkoeboemi, K̆jahi Madja en Sĕntot (Ali Basah Prawira Dirdja) reeds van daar waren vertrokken.

Met het dagen van den 15en brak de Overste van Watĕs op en begaf hij zich naar Sambirata na echter eerst Watĕs aan de vlammen te hebben prijsgegeven. Niet ver van die plaats merkte men een, naar de talrijke vaandels te oordeelen, belangrijke macht muitelingen op, waarvan een gedeelte zich bergwaarts in de richting van Kĕmbang, ruim één paal ten Z.W. van Sambirata, bewoog en voor die dèsa in stelling kwam. Onverwijld zond Sollewijn nu de Luits. De Bruin met de jagers en Boelhouwer en Van de Kasteele [1] met de hulptroepen van Soemĕnĕp naar de dèsa af, om haar van twee zijden aan te grijpen. De muitelingen beantwoordden het vuur dier troepen zeer geregeld en schenen weinig geneigd hun positie prijs te geven. Nu gaf de Overste de cavalerie last, om langs de dèsa heen te rijden en de muitelingen in den rug te bestoken. Nauwelijks had de vijand het plan doorzien, of hij ontruimde zijn stelling en week naar het westen, gevolgd door de ruiters, die een flinke charge op hem maakten. Verscheiden brandals werden neergesabeld, maar ook de onzen kwamen er niet zonder kleêrscheuren af. Een huzaar sneuvelde, een ander werd evenals twee lansiers gewond. Maar Sambirata was ons en werd, het lot van Watĕs deelende, een prooi der vlammen. Van hier ging het oostwaarts naar de zijde van de Praga, in welke richting Dipanĕgara en de drie bovengenoemde hoofdpersonen 's ochtends met 200 man waren opgebroken. De vervolging leverde geen resultaat op. Toen Sollewijn in den avond van dien dag, den 15en, Salam aan de Praga bereikte en er zijn bivak opsloeg, wist hij van den Hoofdmuiteling niets meer dan hem in den loop van den dag door een priester was medegedeeld. Wel was men nog een paar maal met den vijand in contact gekomen, maar van een eigenlijk gevecht was geen sprake geweest. Blijkbaar had de stoute tocht der 1e mob. col. naar het hart van 's vijands gebied een zoo grooten indruk gemaakt, dat het verzet voorloopig als gebroken kon worden aangemerkt.

Ook op den 16en, den dag waarop Sollewijn van oever verwisselde, werd zijn overtuiging bevestigd, dat het moreel des vijands belangrijk was gedaald. Langs den linkeroever marcheerende, zag de Overste in alle dèsa's op zijn weg gewapend volk, maar geen poging tot verzet werd gedaan, men wachtte zelfs de colonne niet af.

Dat was het resultaat van een krachtig en snel optreden. De vijand was gevoelig getroffen niet alleen in menschenlevens, maar ook en niet het minst

---

[1] Exp. Afd.

in zijn bezittingen. Tal van welvarende dèsa's, even zoovele stapelplaatsen voor zijn mond- en krijgsbehoeften, waren afgebrand, en dit was van te meer beteekenis nu de kwade moesson voor de deur stond, zich zelfs reeds had ingezet.

In het kampement te Mangir teruggekeerd, deed Sollewijn het detachement der 10e mob. col. weder zijn eigen standplaats — sedert korten tijd Imagiri — opzoeken.

Rust kon hij zijnen troepen nog niet gunnen, want de Kapt. Stakman had hem verwelkomd met het bericht, dat de vijand tijdens de afwezigheid der colonne, onder den Toem. Djamĕngala den vorigen nacht het kampement had aangevallen en, volgens bericht, voornemens was zijn onderneming te herhalen. De Overste wilde hem vóór zijn en besloot, om reeds in den ochtend van den 17en uit te rukken naar Siloek, een dèsa in het midden van het heuvelland ten westen van Sĕlarong, waar de bende zich heette op te houden. Op zijn marsch derwaarts kwam het tot een treffen met een gering aantal muitelingen. Van een bij die gelegenheid gevangengenomen muiter vernam de Overste, dat Djamĕngala daags te voren naar de zijde van Imagiri was getrokken, maar dat Kĕrtapĕngalasan, die ook aan den aanval op Mangir had deelgenomen, zich in Gambrian (?) nabij de Praga bevond. Onmiddellijk begaf Sollewijn zich nu naar deze dèsa. Werkelijk werd daar de vijand aangetroffen, maar deze wachtte, tijdig van haar komst onderricht, de colonne niet af. Hij wierp zich in de rivier, om op den anderen oever zijn heil te zoeken. Hoe de onzen zich ook haastten, het mocht hun niet gelukken 's vijands voornemen te verijdelen, al kwam men nog tijdig genoeg, om den muitelingen den overtocht ernstig te bemoeilijken.

Na deze onderneming keerde Sollewijn naar Mangir terug, om den zijnen een na vier dagen van groote krachtsinspanning welverdiende rust te geven. Wij kunnen hiermede de wakkere 1e mob. col. voor eenigen tijd verlaten en de aandacht vragen voor de troepen in Grogol en Padjang.

Daar de rust in laatstgenoemd gewest zoo goed als hersteld was, had Le Bron meer dan in het begin van het thans behandelde oorlogsjaar gelegenheid, elders de behulpzame hand te bieden. Herhaalde malen zagen wij hem reeds in verband met de troepenmacht te Tĕgalwĕroe tusschen dien post en den grooten weg ageeren. Zoo ook den 22en naar aanleiding van bij Ledel ingekomen berichten.

Volgens die berichten hield een sterke vijandelijke macht, 800 man, waaronder 100 Bulkia's, de dèsa Djĕring t. N.O. van den Gr. Soo bezet en zouden zich nog 300 brandals onder 5 Toemn. meer zuidelijk, in Kĕdjaron en omgelegen dèsa's bevinden. Het geheel stond onder de bevelen van Danoerĕdja, bijgestaan

door de Pang". Soemanĕgara en Adisoeria. Het doel van den vijand was geen ander dan onze troepen te observeeren.

Ledel, die den brandals geen rust wilde gunnen, zoolang het weder het maken van operatiën nog mogelijk maakte, stelde Le Bron op de hoogte en sloeg hem voor, door gezamenlijk op te treden den vijand afbreuk te doen. Het best werd het doel bereikt, meende hij, door de cavalerie der beide colonnes te vereenigen en haar, gesteund door een flink detachement infanterie en Tidoreezen, reeds 's nachts te voren eenige gunstige stellingen te laten bezetten; de hoofdmacht van elk der beide colonnes zou dan 's morgens, ieder van uit de eigen standplaats, naar het gemeenschappelijk object moeten oprukken.

Le Bron kon zich met dit plan vereenigen en zond zijn ruiterij in den avond van den 21en naar Tĕgalwĕroe, zoodat Ledel over ruim 80 cavaleristen kon beschikken. Gesteund door een detachement van 100 man infanterie en de Tidoreesche hulptroepen onder den Kapt. Gillon, begaven de ruiters zich 's nachts op weg, weldra gevolgd door nagenoeg de geheele troepenmacht van Tĕgalwĕroe onder den Kapt. Lonneux; Ledel, weder ongesteld, kon de excursie niet zelf leiden.

De Overste Le Bron, die het geheel zou commandeeren, rukte evenals Lonneux in den vroegen ochtend van den 22en uit en nam zijn weg over Soesoean en Kalisat (?), om vervolgens langs den noordelijken voet van Gs. Soo naar Kĕdjaron te marcheeren. De colonne uit Tĕgalwĕroe trok langs den heuvel Pareé en rukte van daar tegen den rug der vijandelijke positie op. Bij Pareé zag deze colonne zich door den vijand opgemerkt. Tegenstand te bieden, scheen op dat oogenblik niet door den vijand gewenscht, althans niet op het punt, waar men hem het eerst had gezien. Al wat wapens droeg ijlde in de richting van Kĕdjaron, om zich daar met andere benden te vereenigen.

Toen het licht was geworden, zag men een aanzienlijke macht Bulkia's voor die dèsa in slagorde geschaard. De Kapt. Gillon splitste onmiddellijk zijn ruiterij en zond haar langs de beide zijkanten der dèsa, terwijl hij gelijktijdig de infanterie tot een frontaanval deed oprukken. Tevergeefs poogden de muitelingen door een levendig geweervuur en een nog levendiger krijgsgeschrei de onzen tot staan te brengen. Het nutteloose van langer standhouden beseffende, week de vijandelijke linie terug, om zich weldra in een wilde vlucht op te lossen. Op dit oogenblik had de cavalerie gewacht, om de beslissende charge uit te voeren. Weinige minuten later lagen meer dan vijftig muiters op den bodem uitgestrekt, was een vaandel door de onzen veroverd en een groot aantal wapens buit gemaakt.

Ledel was over het gedrag der troepen zeer tevreden. In het bijzonder roemde hij den Kapt. Lonneux, de officieren, die bij de cavaleriecharge de

hunnen waren voorgegaan en niet het minst den bekenden Onderadjudant Weimar, die „naar gewoonte weder eenigen het licht uitgeblazen" had (¹).

Van de Tidoreezen gewaagde Ledel andermaal met veel lof; goed aangevoerd hadden zij een zeer werkzaam aandeel in den strijd genomen.

Het belangrijke succès met den tocht behaald in aanmerking genomen, was ons verlies (drie cavaleristen waren gewond) onbeduidend te noemen.

De 3ᵉ mob. col., had aan den strijd slechts weinig deelgenomen, doch door haar marsch was de vijand in de door Lonneux gewenschte richting opgestuwd en het dezen dus mogelijk gemaakt den muitelingen een zoo gevoelig verlies te berokkenen.

Den 25ᵉⁿ gaf Ledel gevolg aan zijn reeds eenigen tijd gevoed voornemen, om de brandals, die de communicatie tusschen Tĕgalwĕroe en den postweg verontrustten, te overvallen. De Kapt. Renard (²) werd daartoe aangewezen.

Men wist van den vijand, dat hij goed 40 man sterk en met geweren gewapend was, dat hij aangevoerd werd door een viertal mindere hoofden en 's nachts te Into-into, in het zuiden, nabij de Praga, vertoefde. Ledel wilde de toegangen tot die dèsa gedurende den nacht laten bezetten, om tegen het aanbreken van den dag den overval uit te voeren. Alles ging aanvankelijk naar wensch; de troep naderde de dèsa zonder opgemerkt te worden, totdat men stuitte op een vijandelijke wacht, die in het open veld te slapen lag. Die wacht werd wel is waar tot den laatsten man afgemaakt, maar dit ging niet zoo snel in zijn werk, of enkelen der zoo onaangenaam in hunne rust gestoorden konden door schreeuwen de hoofdmacht in Into-into alarmeeren. Een algemeen sauve qui peut was er het gevolg van, slechts weinig vluchtelingen vielen den onzen in handen.

Het doel was dus gedeeltelijk gemist, maar daar 12 van de ruim 40 brandals bij den overval het leven hadden gelaten, was der bende een lesje gegeven, duur genoeg om haar vooreerst den lust tot straatrooverij te ontnemen.

„Eenige geweren, lansen, pistolen en nog andere buit hebben de onzen veroverd; o. a. heeft men een stuk van een eigenhandigen brief van U.E., waarin patronen gestopt waren, gevonden, hetwelk ik de eer heb hiernevens te voegen" (³).

Daags na deze onderneming werd weder gezamenlijk uitgerukt, nu om Grogol te tuchtigen. Hiertoe had Le Bron zich 's avonds te voren met achterlating van zijn geschut met de 3ᵉ mob. col. van Pisangan naar Tĕgalwĕroe begeven. Eenige uren vóór het aanbreken van den dag rukte de in Ledels' kamp verzamelde macht in de aangeduide richting op. De Overste Le Bron, die het

(¹) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 22 Oct. 1828, N°. 342. (Arch. Gen. Staf).
(²) Exp. Afd.
(³) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 25 Oct. 1828, N°. 343. (Arch. Gen. Staf).

geheel commandeerde, plaatste zich aan het hoofd der vereenigde cavalerie en marcheerde recht op den G^s. Pareé aan; Kapt. Lonneux, die bij ontstentenis van Ledel, de gezamenlijke infanterie aanvoerde, nam dien heuvel tot object en trok van daar naar Kliwoenan, om, die dèsa van de noordzijde naderende, met de ruiterij de daarin verblijf houdende muitelingen te overvallen.

De excursie slaagde naar wensch. De vijand door Lonneux opgejaagd, viel de cavalerie onder de Luit^s. Roeps en La Hure in de armen en leed wederom ernstige verliezen. Ook een vaandel werd door de onzen buitgemaakt.

„Na deze onderneming", zegt Weitzel, „viel er te Pisangan of Tegalwaroe weinig belangrijks voor tot de korte wapenstilstand, die in het begin van November werd bekend gemaakt, de krijgsverrichtingen geheel deed staken" ([1]). Zoo was het ook. Volledigheidshalve vermelden wij de beschieting van het kampement te Tĕgalwĕroe in den avond van den 9^en November, die, „gelukkig geen schade" veroorzaakte ([2]).

Van deze gedwongen rustperiode maakte de Luit.-Kol. Le Bron gebruik, om den Opperbevelhebber op „eenparig" verlangen der colonne, om haar ware gevoelens van liefde en hoogachting te uiten, veertien veroverde vaandels, „tropheëen van onze militaire verrigtingen in dezen oorlog", aan te bieden. „U.E.", zoo eindigde het begeleidend schrijven, „kan in alle tijden vast rekenen op onzer aller bereidwilligheid aan de vervulling onzer pligten te voldoen en aan onzen ingespannen ijver ons U.E's hoogachting waardig te maken" ([3]).

Weldra zou aan de 3^e mob. col. de gelegenheid worden geschonken, om de taal van haar commandant tot waarheid te maken, als dit na de vele en belangrijke diensten door haar reeds bewezen nog noodig was.

Nauwelijks toch was het Gen. De Kock gebleken, dat de straks te bespreken onderhandelingen met Kjahi Madja tot niets zouden leiden, of hij gelastte aan Le Bron en Ledel, om met kracht de krijgsverrichtingen voort te zetten.

In den ochtend van den 11^en Nov. zien wij deze beide hoofdofficieren gezamenlijk in drie colonnes weder naar het fanatieke Grogol oprukken. Ledel marcheerde langs de heuvels van Pareé, Le Bron sloeg de richting van Goedian in en de Kapt. Collard trok naar den G^s. Soo. Ongelukkig werd door den vijand nergens stand gehouden, zoodat men hem slechts op grooten afstand en dus met weinig gevolg kon beschieten. Het behaalde voordeel was dus onbeduidend, maar wat het ergste was, de 3e mob. col. kwam zeer vermoeid in haar kampement terug juist op een oogenblik, dat van haar buitengewone inspanning geeischt zou worden; zij moest toch onmiddellijk weder opbreken, om met geforceerde marschen Kjahi Madja en zijn barisan na te zetten.

([1]) Weitzel II, blz. 265.
([2]) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 9 November 1828, N°. 350. (Arch. Gen. Staf).
([3]) Le Bron aan Gen. De Kock. Pisangan, 1 Nov. 1828, N°. 403. (Arch. Gen. Staf).

Madja was naar het oosten doorgebroken, Padjang sedert maanden rustig, werd opnieuw met onrust bedreigd, als dezen priester niet tijdig de uitvoering zijner plannen werd belet. Toen verrichtte de 3e mob. col. haar bewonderenswaardigen marsch, welke met de gevangenneming van den Kjahi eindigde. Alvorens dit krijgsbedrijf te verhalen, willen wij terugkeeren tot Cochius en Sollewijn, die inmiddels in Zuid-Mataram zich al even ijverig geroerd hadden als Le Bron en Ledel in Midden-Mataram.

Reeds deelden wij mede, dat er een troepenmacht aangewezen was om Imagiri te bezetten. Met die bezetting werd beoogd zoowel het moeilijk maken van bezoeken aan de daar gelegen vorstelijke begraafplaats als het belemmeren van den toegang daar tot het Zuidergebergte, het oord, waarin de benden, welke voortdurend de streken ten zuiden van Jogja veronrustten, zich van den strijd plachten te verpoozen.

In de tweede helft van October begaf zich een colonne onder den Majoor Cox van Spengler naar het aangegeven punt en weldra waren de werkzaamheden daar in vollen gang. Maar ook nu ondervond men, dat elke nieuwe vestiging den muitelingen een doorn in het vleesch was; ook nu herhaalde en vaak hevige aanvallen als even zoovele uitingen van gramschap over de gestadige uitbreiding van ons gezag.

Prikkelde die agressie de hardnekkigsten onder onze vijanden tot meerderen moed, velen onder hen stemde zij daarentegen tot nadenken, tot twijfel aan een gunstigen einduitslag van den strijd. Zoo zagen de Toemn. Rěsasoema en Prawiradiwiria van verderen tegenstand af en maakten zij met 50 volgelingen bij den Majoor hun opwachting.

Weinige dagen later werd Imagiri plotseling bedreigd. In den namiddag van den 23en viel de vijand een naar het oosten vooruitgeschoven detachement aan en wierp het terug. Gelukkig was men op dergelijke voorvallen bedacht, zoodat binnen weinige oogenblikken een afdeeling infanterie en een troepje ruiters op het pad waren, om den vijand tot staan te brengen. Dit bleek echter niet zoo eenvoudig en gelukte eerst nadat de Kapt. Duurkoop (1) met een compagnie infanterie en de Luit. Le Bron de Vexela (2) met een

(1) Exp. Afd.

(2) Le Bron de Vexela, Bernardus, Franciscus, Josephus, Hennebert, geb. te Maastricht, 22 Febr. 1809. — Soldaat, 14e Afd. Infie., 1 Mei 1823. — Kadet, 20 Mrt. 1824. — Korpl. tit., 1 Nov. 1825. — Naar O.-I., 11 Dec. 1826. — Kadet Sergt., 8 Jan. 1827. — 2e Luit., 13 Dec. 1827. — In Holland teruggekeerd, 6 Juni 1831. — 1e Luit., 14 Aug. 1831. — Naar O.-I., 24 Nov. 1836. — In gescheept, 11 Febr. 1837. — Aangek., 1 Juli 1837. — Bij het 2e Baton. Infie., 21 Sept. 1842. — Maj. bij het 14e Baton., 6 Aug. 1843. — Bij het 5e Baton. Infie., 14 Sept. 1844. — Bij het 12e Baton. Infie., 7 Jan. 1845. — Bij het 8e Baton. Infie., 27 Nov. 1847. — Luit.-Kol., b/h 3e Baton. Infie., 16 Febr. 1848. — Bij de 4e Afd. Depôt, 22 Sept. 1848. — Bij het 7e Baton. Infie., 28 Jan. 1849. — Wd. Insp. der

peloton jagers de strijdende afdeelingen hadden versterkt. Eerst toen konden de detachementen naar het bivak terugkeeren.

Intusschen bewees het voorgevallene, dat de muitelingen in deze streek vrij talrijk waren. Dit bevestigde zich nog nader door een nieuwen aanval op den 25^{en} d.a.v. Weder kwamen vijandelijke drommen uit het Zuidergebergte en vielen met woede op de barisan van P. Natapradja aan. Was niet de Luit. Ondaatje den Pangéran dadelijk met een detachement te hulp gesneld, dan zou deze zeker tot wijken gedwongen zijn geworden, nu echter werden de aanvallers teruggeworpen.

Een andere ons bevriende barisan, onder den Toem. Soemadirdja, welke meer westelijk stond, was inmiddels door een tweede bende aangegrepen. Met gebogen hoofde en gevelde lans had zich die bende op de barisan geworpen en dit met zooveel é l a n, dat de zegen ongetwijfeld aan den vijand geweest zou zijn, als niet de Majoor Cox van Spengler zelf nog tijdig de weifeling der barisan opgemerkt en door woord en daad de balans naar onze zijde had doen overslaan.

Het gevecht, dat drie volle uren had geduurd, was dus wel in ons voordeel beslist, maar had tevens geleerd, dat versterking onzer macht noodig was en dat vooral een excursie met een voldoend aantal troepen zeker niet overbodig zou zijn. Cochius voegde daarom aan de bezetting van Imagiri 50 man toe en gelastte tevens aan de commandanten der 1e en 10e mob. col., Sollewijn en Prager, om, na zich in den ochtend van den 26^{en} vereenigd te hebben, naar Samèn te marcheeren en verder naar omstandigheden te handelen.

Zoo geschiedde het ook. De Majoor Prager trok met zijn colonne, versterkt met 125 man van de 1e, langs den rechteroever der Opak in de richting van Imagiri. Cox van Spengler ondersteunde die beweging met een deel der bezetting van genoemde versterking door langs den anderen oever te ageeren. Sollewijn zou meer noordelijk van Imagiri de dèsa's op den rechteroever bezoeken.

Tot vijandelijkheden kwam het dien dag evenmin als den volgenden. Waar de troepen zich vertoonden, week de vijand terug, zijn heil zoekende in het Zuidergebergte. Alleen in den ochtend van den 27^{en} had de vereenigde macht het geluk een 250 tal muitelingen binnen den afstand van het werkzaam vuur te kunnen naderen en met verlies terug te drijven.

Het resultaat van den tweedaagschen tocht was niettemin mager; het eenige wat men had kunnen doen, was het verbranden van alle dèsa's langs

Schutterijen, Djajèng-sěkars en Pradjoerits, 4 Juli 1853. — Kolonel, 26 Nov. 1854. — Tweejarig verlof, 4 Dec. 1855 — Eervol ontslagen, 19 Juni 1857. Veldtochten: 1827 t/m 1830, Java-oorlog. — 1831 t/m 1834, Opstand België. — Java-medaille, Metalen kruis. Bali 1848, 2e Exp^{tie}, 1849. — 3e Exp^{tie} (15 en 16 April 1849, omtrekking Djagaraga). — R. M. W. O., 4^{e} kl. voor Bali, 11 Dec. 1849. — Borneo, 1850. — Eeresabel, 5 Nov. 1856, voor Bali.

de beide Opak-oevers, welke den muitelingen tot verblijf- en voorraadplaatsen hadden gediend.

„Het verbranden van dessa's gelijk plaats gehad heeft, is", zoo schreef Gen. De Kock aan den Com. Gen., „door de hoofden en het kleine volk als een geschikt middel opgegeven en aangeprezen, om den vijand, aan wien men de levensmiddelen alzoo benomen zal hebben, te verplichten het Zuidergebergte te verlaten" (1).

Het middel schijnt inderdaad doel te hebben getroffen, want uit een rapport van Gen. De Kock van den 14en Nov. blijkt, dat de vijand, tijdens de excursie in het laatst van October nog op ongeveer 1300 man geschat, geringer in aantal was geworden. Ook de weinige moeïte, welke het den Majoor Cox van Spengler kostte, om een nieuwen aanval, den 4en Nov. op zijn post gedaan, af te wijzen, bewijst wel dat het verblijf in de buurt van Imagiri voor de muitelingen zijn grootste aantrekkelijkheid verloren had.

In dit opzicht was de excursie, al had men den vijand dan niet in menschenlevens kunnen treffen, dus toch nuttig geweest en de groote vermoeienis in het zware terrein ten oosten van de Opak doorstaan, niet onbeloond gebleven. Hoe noodzakelijk het maken van troepenvertoon geweest was, bleek, behalve uit de onaangename positie, waarin Cox van Spengler vóór dien tocht verkeerde, ook uit het feit, dat een klein deel der vijandelijke macht tot Pasar Gĕdé, dus tot op een half uur afstand van de hoofdplaats, had weten door te dringen. Den 26en werd die bende door den Comdt. van Karongan, den Luit. Biddaers (2), aan het hoofd van 100 man van Mangkoenĕgara's barisan verdreven.

Het overzicht in voorgaande bladzijden van de krijgsverrichtingen gegeven, zou onvolledig zijn, als wij geen melding maakten van wat in diezelfde periode — October en begin November — door de 2e en 4e mob. col. werd gedaan.

Wat de eerste dezer beide colonnes betreft, veel uitrukken deed zij niet, omdat de muitelingen zich slechts enkele malen in de omgeving van Kalibawang vertoonden; Alfoerenvrees was daaraan niet vreemd.

De Luit. Schreijner, die tijdelijk bij afwezigheid van den Kapt. Ten Have de colonne aanvoerde, verloor den vijand echter geen oogenblik uit het oog.

(1) Gen. De Kock aan den Com. Gen. Magĕlang, 1 Nov. 1828, No. 663. (Arch. Gen. Staf).

(2) Biddaers, Henry, Lambert, geb., 7 Aug. 1790 te Antwerpen. — Soldaat in Franschen dienst, 10 Juni 1808. — Met gagement, 25 Febr. 1810. — Korpl., b/d Nat. Garde, 6 Sept. 1812. — Sergt., 10 Jan. 1814. — Sergt. Maj., 10 Febr. 1814. — Nederl. Dienst. Loteling, 21 Juni 1815. — Korpl., 24 Juli 1815. — Fourier, 25 Juli 1815. — Sergt. Maj., 16 Mrt. 1817. — Met paspoort, 21 Juli 1819. — Weder in dienst, 4 Juni 1820. — 2e Luit., 16 Aug. 1822. — Naar O.-I, 10 Juli 1824. — Aangek., 9 Nov., 1825. — 1e Luit., 4 Dec., 1830. — Kapt., 11 Juni 1834. — Majr., 24 Dec. 1840. — Tweejarig verlof, 8 Nov. 1842. — Gep., 6 April 1844. Veldtochten: 1809/'10, Duitschland. — 1813/'14, België. — 1827/30, Java. — 5 Juli 1809 geblesseerd te Wagram. — R. M. W. O. 4e kl., 10 Mrt. 1831. — Java-medaille.

Voortdurend zond hij spionnen uit, en met succès, want zijn berichten aan het Hoofdkwartier waren talrijk en, zoover wij ze kunnen toetsen aan de feiten, vrij wat juister dan het meerendeel der aan Gen. De Kock verstrekte inlichtingen. Die juistheid sprak vooral uit zijn rapporten omtrent den toestand in het vijandelijk kamp. Zoo wist hij te melden, dat Dipanĕgara vergezeld van Kjahi Madja op den dag, waarop Sollewijn Pĕngasih in de asch had gelegd (15 Oct.), in Z.W. richting was uitgeweken, terwijl Mangkoeboemi naar het nabijgelegen Djĕring was getrokken. Ook wat hij van de vrouwen der vijandelijke grooten meldde, nl. dat zij te Tjilapar en Sĕrma op de O. helling van den G. Kĕlir in veiligheid waren gebracht, stemde met van andere zijde ontvangen berichten geheel overeen.

Als een uitvloeisel van het onverwachte bezoek aan Pĕngasih, en dit vonden wij alleen in Schreijner's berichten, was aan Pang. Soemanĕgara last gegeven, om 4 palen ten Z.Z.O. van Djoenggrangan, dus ongeveer bij Wadas, positie te nemen, teneinde een colonne, welke Banjoemĕnĕng mocht willen aantasten, in den rug te kunnen vallen. Deze barisan vormde dus een schakel tusschen die van Pang. Pakoediningrat, die recht zuid tegenover Kalibawang op de noordelijke hellingen van den G. Kĕlir stond, en die van Pang. Bey, welke het Bauer te Gĕdonnong voortdurend lastig maakte.

Uit een volgend rapport van Schreijner, dd. 18 Oct., blijkt, dat een zijner spionnen in het vijandelijk Hoofdkwartier was doorgedrongen en daar vernomen had, dat: „de Pang. Koesoemojoedo en de Ali Basah met de Tomm^s. Djogosendergo en Kertopengalasan naar de Banjoemaas waren gezonden, om aldaar een barisan op te richten". In dezelfde missive lezen wij nog: „sedert den 13^en dezer hebben wij alhier hevige winden, vergezeld met harde regens en aanhoudende mist, hetgeen de zieken merkelijk vermeerdert" (¹).

Tien dagen later had Schreijner nieuwe tijdingen omtrent de plannen en bewegingen van Dipanĕgara. Deze zou voornemens zijn, om zich in den ochtend van den 29^en naar Tĕgalwĕroe te begeven, om in vereeniging met Danoerĕdja, die in het Grogolsche stond, genoemden post aan te vallen. Kjahi Madja zou vergezeld van Pang. Natadirĕdja een poging willen doen, om in Padjang door te dringen. Een andere bende was opgedragen om, een inval in Bagĕlen te doen. Dit laatste wilde Schreijner beletten door, als nadere berichten de eerste geloofwaardig maakten, Pang. Pakoediningrat van Djoenggrangan terug te drijven en de wegen naar het westen via Kaligĕsing en Krikil af te sluiten. Daarom ook wenschte Schreijner geen gevolg te geven aan de uitnoodiging van Bauer, om in vereeniging met hem een excursie te maken naar Sĕlamirah, tusschen Kapa-

(¹) L^t. Schreyner, prov. comd^t. v. d. 2e mob. col., aan Gen. De Kock. Kalibawang, 18 Oct. 1828, N°. 13. (Arch. Gen. Staf).

tian en Poendak. De Majoor had vernomen, dat zich daar een bende muitelingen bevond, Schreijner daarentegen wist, dat dit onjuist was. Sèlamirah heulde met den vijand, dit was hem bekend, doch hij wist ook, dat het verstrekken van levensmiddelen aan de bende van Pang. Bey noodgedwongen geschiedde, dat de bevolking dier dèsa niet in onderwerping kon komen dan nadat Bey uit die streek verjaagd zou zijn. Dit alles was hem medegedeeld door den Toem. van Soewéla, die evenals zijn collega Mangoendipoera tusschen Soewéla en Kalibawang met barisans eenige punten bezet hield.

Bleef dus de door Bauer voorgestelde excursie achterwege, ook die, welke Schreijner ontworpen had, vond geen plaats, omdat Dipanĕgara de uitvoering van het plan, om een barisan over de Bagawanta naar Bagĕlen te zenden opschortte, vermeenende, dat de daartoe beschikbare macht te gering was. Ook het ongunstige weder, zware regens en sterke mist, schijnen op dit besluit van den Hoofdmuiteling invloed te hebben gehad.

Schreijner was met de wijziging van 's vijands plannen wel ingenomen. Ook hem waren de regens een beletsel, om naar eisch te manoeuvreeren, vooral daar het aantal zieken met den dag grooter werd. Intusschen bleef hij waakzaam en plaatste voor alle zekerheid op den weg naar Krikil een sterk detachement.

De berichten door Schreijner in de laatste dagen van October en in het begin van November verzonden, gewagen haast alle van desertie onder de Javaansche troepen; den 4[en] November 's avonds liepen er zelfs drie man tegelijk weg. Die deserteurs zochten allen hun heil bij den vijand, waar zij hartelijker ontvangen werden naar mate zij meer vuurwapens medebrachten. Door beide bovengenoemde oorzaken, ziekte en desertie, dunde de colonne zóó, dat het ons niet verwonderen kan, Schreijner ten slotte om versterking te zien vragen. Doelende op de te Magĕlang vertoevende manschappen zijner colonne, die na een verblijf in het hospitaal daaruit als genezen waren ontslagen, schreef hij den 5[en] Nov.: „Het zal mij aangenaam zijn als deze manschappen naar herwaarts worden gezonden, als zijnde thans met de tegenwoordige onderhandeling tijd over, om de recruten in het schieten naar de schijf te kunnen oefenen" (¹).

Veel tijd tot oefening in den wapenhandel werd aan Schreijner echter niet gelaten, want Pakoediningrat, zoo had men hem bericht, zou voornemens zijn te Djoenggrangan een versterking te bouwen, welke zou bestaan uit: „twee paggers, waartusschen aarde wordt gevoegd, met verhakkingen. De Pangerang Bey zal heden of morgen op genoemde plaats komen, om zijne meening over dit ontwerp en de punten daar te stellen". Schreijner hield het er voor, „dat

(¹) Luit. Schreyner aan Gen. De Kock. Kalibawang, 5 Nov. 1828, N°. 31. (Arch. Gen. Staf).

dit alleen zal geschieden om van het dessavolk de padjak beter te kunnen inzamelen" (1).

Uit een volgend rapport van Schreijner bleek, „dat het versterken door Pang. Pakoediningrat anders geen ander gevolg heeft gehad als om van de dessahoofden de padjak met geweld in te vorderen en om zich van de ontbrekende wapens en munitie te voorzien" (2), terwijl in dat rapport nog werd vermeld, dat de Toem. Gagapĕrnala in den nacht van 10 op 11 Nov. met 50 man op marsch was gegaan naar Djĕnar in Bagĕlen.

Nog wist hij te berichten, dat zekere Tjakradrana door Dipanĕgara tot Toem. was bevorderd en zich, echter zonder ander gevolg dan zijn gezin, in Sélamirah ophield. Schreijner wilde dezen nieuw-benoemden Toem. door dien van Soewéla tot onderwerping laten overhalen, en mocht dit niet gelukken, dan zou hij trachten hem op te lichten.

Dit was wel het voornaamste, wat er in de hier bedoelde periode om en bij Kalibawang voorviel. De vijand bevond zich nog steeds te Djoenggrangan, maar roerde zich niet. Waren de berichten juist, dan had ook hij veel van desertie te lijden en zouden o.m. drie naar hem overgeloopen inlandsche artilleristen het ook bij hem niet lang gemaakt hebben. Het was dus bij de muitelingen al evenmin als in onze bivaks botertje tot den boôm. Het lange verblijf op de posten werkte doodend op het moreel, vooral als de gelegenheid, om den troep afleiding te bezorgen òf schaars was òf niet te baat genomen werd.

In de tweede helft van November ontving Schreijner berichten van door den Toem. Mangoendipoera naar het vijandelijk hoofdkwartier uitgezonden spionnen. Het heette nu, dat Dipanĕgara op den 16en alle hoofden te Pĕngasih om zich vereenigd en hun medegedeeld had, dat Kjahi Madja met 500 man voor de helft met geweren en gedeeltelijk met lansen gewapend naar onze zijde was overgeloopen. Verder zou de Hoofdrebel het stellige voornemen koesteren, met een kleine 1000 man naar Gowong te trekken, ten einde daar den opstand aan te wakkeren. Danoerĕdja, die zich nog steeds aan de Praga ophield, was van dit plan in kennis gesteld.

Dat deze mededeelingen in hoofdzaak juist waren, zal ons dra blijken daar, waar van de onderhandelingen gesproken zal worden. Trouwens, wij zeiden het reeds, Schreijner was in den regel goed ingelicht en Kalibawang had, er mocht dan weinig gevochten worden, alleen daarom reeds beteekenis.

Hiermede kunnen wij afscheid nemen van de 2e mob. col. en de door haar bezette streek, waarin de rust gedurende de laatste maanden groote vorderingen had gemaakt.

(1) Luit. Schreyner aan Gen. De Kock. Kalibawang, 10 Nov. 1828, N°. 35. (Arch. Gen. Staf).
(2) Luit. Schreyner aan Gen. De Kock. Kalibawang, 13 Nov. 1828, N°. 37. (Arch. Gen. Staf).

Anders was het in de omgeving van Gĕdonnong, waar de Majoor Bauer met de 4e mob. col. herhaaldelijk er op uit moest, om Pang. Bey een toontje lager te stemmen.

Zooals wij reeds weten, was den 2en Oct. een tocht naar Gs. Soo gemaakt. Den dag daarop ging het op Kĕdonggoebak aan, ongeveer 2 uur gaans van Gĕdonnong gelegen. Het doel met deze beweging beoogd, was samen te werken met een colonne, die onder Overste Le Bron dien dag in het Grogolsche ageerde. Als naar gewoonte vond men het ravijn bij Poendak weder met borangs beplant. Nadat die hindernissen waren opgeruimd, vervolgde de colonne haar weg, steeds de muitelingen voor zich ziende uitwijken. Zonder noemenswaardigen tegenstand bereikte men Kĕdonggoebak, dat, evenals het meer noordelijk gelegen Ngangoelan, in de asch werd gelegd. Hetzelfde lot onderging ook Djatingarang. Over deze excursie, door Bauer zelf van weinig belang genoemd, schreef die Majoor: „Een bewijs, hoe veilig zich de barisans en zelfs de ingezetenen achter hunne verhakkingen en borangs waanden, is, dat Ngangoelan en Djatinarang alsmede vier bivaks weder opgebouwd waren en nu weder opnieuw verbrand werden” (1).

Was die omstandigheid wellicht de reden van Bauers gerekt verblijf te Gĕdonnong? Dadelijk na zijn tocht naar Sambirata in het midden van September, was reeds het plan geopperd, de colonne meer zuidelijk te vestigen, doch het werd eerst medio December voor wij haar Gĕdonnong zien verlaten om te Ngangoelan haar tenten op te slaan!

Den 6en was Bauer weder op het pad. Spionnen hadden hem bericht, dat Pang. Bey teruggetrokken was op Kamal, 1 paal t. N.W. van Ngangoelan, en dat hij slechts een zwak detachement als voorwacht had achtergelaten. Bauer zond daarom zijn huzaren en zijn jagers langs den weg naar Djatingarang en volgde zelf met 80 man infanterie den rivieroever, om zich nabij genoemde plaats met de jagers en de huzaren te vereenigen. Deze waren intusschen reeds gestuit op den vijand, die na de geweren te hebben afgeschoten, dadelijk gevlucht was. Te vechten viel er alzoo niet, wel te branden en, wij zagen het zoo vaak, ondanks de strengste orders van den Com. Gen., branden bleef men als de gelegenheid zich daartoe maar eenigszins leende. Bauer vooral was van dit door bevriende hoofden aangeprezen middel tot pacificatie niet afkeerig. Voldoening spreek uit zijn rapport van den 7en, waarin hij schreef: „Om den brand voor te komen, hadden de inwoners der naast liggende dessa's de alang-alang van de huizen afgenomen en daarvan kleine hutten gebouwd, waarin

(1) Bauer aan Gen. De Kock. Gĕdonnong, 4 Oct. 1828, No. 199. (Arch. Gen. Staf).

zij woonden, doch de vijand daar mede gebruik van makende, werden de laatste voor mijn vertrek in asch gelegd" [1].

Na geblakerd te hebben, trok Bauer naar zijn post terug, zijn weg nemende door het ravijn van Poendak, dat sedert den marsch van den 4[en] t.v. niet langer versperd en in het waakzaam toezicht der patrouilles aanbevolen was.

Den 10[en] vinden wij den Majoor weder in dezelfde streek „ten einde de muitelingen steeds in onrust te houden" [2]. Evenals de vorige maal kreeg de cavalerie een zelfstandige opdracht; zij moest n.l. trachten om door een snelle beweging de muitelingen te overvallen. Een peloton Europeanen onder Kapt. Van Ingen zou met de divisie Madoereezen onder Luit. Lonbard deze beweging volgen en zoo noodig steunen.

Op een open vlakte voor Djatingarang gelukte het aan de cavalerie „eene brillante charge te kunnen effectueeren, tengevolge van dewelke er buiten de geblesseerden zes muitelingen werden neergesabeld en één hunner vaandels (werd) veroverd" [2]. Der infanterie, inmiddels opgerukt, restte niet veel meer dan de vlucht des vijands te verhaasten. Toen het terrein was schoongeveegd, zond Bauer de jagers onder de Luit[s]. Rietveld en De Wolff westwaarts naar een dèsa, waarvan men wist, dat zij de stapelplaats was van 's vijands mondvoorraad. De in die dèsa gevonden padi werd verzameld en op den terugmarsch medegenomen, de desa zelf verbrand.

Hierna marcheerde Bauer naar Poendak-Kidoel, waar de Luit. Sütherland met een detachement Europeanen van de 18e Afd. in reserve was achtergelaten, om vervolgens naar Gĕdonnong terug te keeren. Zonder door den vijand verder gevolgd te zijn, kwam de colonne daar 's namiddags met twee gewonden huzaren aan. Daags daarop stelde Bauer haar weder in beweging naar Djatingarang, omdat de vijand juist versterking onder Pang. Pakoeningrat had bekomen en nu naar schatting ongeveer 350 man moest tellen. Tot een gevecht kwam het niet, ongestoord konden de onzen als den vorigen dag eigen voorraad uit dien der muitelingen aanvullen.

Bauer eindigde zijn rapport met de mededeeling, dat hij den wachtmeester Padtberg met twee in het begin der maand veroverde vaandels naar Magĕlang zou zenden, om die tropeeën den Gen. De Kock aan te bieden en dezen in de gelegenheid te stellen dien braven onderofficier te leeren kennen [3].

Juist een week later rukte een deel der bezetting van Gĕdonnong onder Kapt. Van Ingen in de richting van Toeroes, dus weder naar het zuiden, uit om P. Bey, die volgens berichten nog steeds bij Djatingarang stond, toch

---

[1] Bauer aan Gen. De Kock. Gĕdonnong, 7 Oct. 1828, N°. 201. (Arch. Gen. Staf).
[2] Bauer aan Gen. De Kock. Gĕdonnong, 11 Oct. 1828, N°. 203. (Arch. Gen. Staf).
[3] Deze onderofficier werd weinige maanden later tot officier benoemd.

vooral geen rust te gunnen. De cavalerie begaf zich naar de oostzijde van laatstgenoemde dèsa, de jagers naderden die van den westkant, waar de muitelingen zich in bataille hadden geschaard. Aanvankelijk schenen zij besloten, den aanval der jagers het hoofd te bieden, zij vuurden hun geweren af en bleven staan als om den schok af te wachten. Toen echter de jagers onder een krachtig hoerah op hun gelederen indrongen en die tot ongeveer 80 passen genaderd waren, maakten zij keert en trokken zich in de nabijgelegen natte rijstvelden terug. Aan vervolgen kon niet gedacht worden; den vluchtelingen een salvo na te zenden, was wel het eenige, dat den onzen restte.

Van Ingen zette nu zijn marsch tot het hem aangegeven punt, de hoogte van Toeroes voort, en keerde van daar met verlies van slechts één cavaleriepaard naar zijn kampement te Gĕdonnong terug.

Die herhaalde tochten, steeds uitgevoerd naar aanleiding van door uitgezonden spionnen verstrekte inlichtingen, verdroten Pang. Bey bijzonder, vooral omdat ze hem herhaaldelijk op min of meer gevoelige verliezen kwamen te staan. Daarom verscherpte hij den veiligheidsdienst door het uitzenden van patrouilles en liet hij op alle toegangen tot zijn verschillende bivakplaatsen versperringen aanbrengen.

Dit ondervond tot haar schade een den 26[en] Oct. door den Majoor Bauer uitgezonden patrouille. Bij Poendak-Kidoel stortte zij op een 80 man sterke vijandelijke afdeeling en was genoodzaakt in de richting van Gĕdonnong te wijken, totdat de cavalerie, door Bauer op het hooren van het vuur onverwijld uitgezonden, het weder mogelijk maakte terrein te winnen. Toen bleek, dat de vijand ten getale van ruim 400 man nabij Djatingarang aan den rand van een sawah in bataille stond. Door een ordonnans daarvan in kennis gesteld, gaf Bauer aan Kapt. Van Ingen last, met een deel der infanterie uit te rukken, om in vereeniging met de macht, die reeds den vijand tegenover stond, dezen tot den aftocht te dwingen. Dit gelukte zonder veel inspanning. Weerstand boden de muitelingen bijna niet en, evenals bij voorgaande gelegenheden, zochten zij ook nu hun heil in de sawah's.

Twee dagen later ging Van Ingen weder uit, nu naar Sèlamirah, ten Z.W. van Gĕnonnong en halverwege de Praga en Djoenggrangan gelegen. Daar zouden naar luid van berichten de stoutsten van Bey's barisan verblijf houden, om ons zoo mogelijk afbreuk te doen. Van Ingen moest dat volkje overvallen en rukte daartoe een paar uren vóór zonsopgang van den 28[en] October met het grootste gedeelte der beschikbare infanterie naar de aangewezen verblijfplaats op. Bauer zelf begaf zich met de rest der bezetting, waarbij de cavalerie, naar Kĕntong, om er voor te zorgen, dat Pang. Bey niet tot ontzet zijner door Van Ingen bedreigde afdeeling kon oprukken.

Ongelukkigerwijze mocht die Kapitein er niet in slagen, Sèlamirah heimelijk te naderen. Niet ver van die dèsa toch werd zijn marsch door een als schildwacht uitgezetten Javaan opgemerkt en gesignaleerd. Daardoor wist het grootste gedeelte der bende zich tijdig te redden zonder evenwel den tijd te hebben, om den veestapel, 37 koebeesten, in de vlucht mede te voeren. De enkele gewapenden, die dit wilden beproeven, moesten die poging met den dood bekoopen. Sèlamirah werd, wij behoeven het nauwelijks te zeggen, aan de vlammen prijsgegeven (¹).

Hiermede zijn wij genaderd tot het tijdstip, waarop aan de wapenen een kortstondige rust gegeven en een aanvang gemaakt werd met de onderhandelingen door Kjahi Madja, daartoe, naar hij voorgaf, door Dipanĕgara gemachtigd, uitgelokt.

(¹) Het zal den opmerkzamen lezer niet ontgaan zijn, dat ondanks 's Landvoogds uitdrukkelijk verbod, in het laatst van 1827 uitgevaardigd, er haast nimmer werd uitgerukt zonder dat op de ergerlijkste wijze werd gebrand en geblakerd. Dit Vandalisme kon den Opperbevelhebber niet onbekend zijn, getrouw werd daarvan in de rapporten melding gemaakt. Men moet dus aannemen, dat de Landvoogd gezwicht was voor de meermalen aangevoerde overweging, dat het branden niet immer was »tegen te gaan", en dat »voorname inlanders de verwoesting" der desa's aangeprezen hadden". (Blz. 295 Deel III). Immers ook de veronderstelling, dat Du Bus van die regel geworden vernielingen onkundig zou zijn gebleven, is niet houdbaar. Andere, vrijwat onbeduidender zaken werden dezen zijdelings ter kennis gebracht, en de gelegenheid, om De Kock's beleid af te keuren, nam de Com. Gen. te gaarne te baat dan dat hij dit nu verzuimd zou hebben, tenzij daartoe bijzondere overwegingen bestonden.

Intusschen moet het betreurd worden, dat er destijds aan dat dollemanswerk niet krachtig paal en perk is gesteld. Niet alleen toch moet dat slaafs zich houden aan »'s lands wijs, 's lands eer" de pacificatie hebben benadeeld, maar ook, op onze wapenen werd daardoor een blaam geworpen, waarvan zij moeielijk te zuiveren is.

HOOFDSTUK IX.

ONDERHANDELINGEN MET DIPANEGARA IN HET NAJAAR VAN 1828. EERSTE AANRAKINGEN MET MANGKOEBOEMI.

Bij de beschrijving der gebeurtenissen in Kĕdoe, gedurende de eerste maanden van het vierde oorlogsjaar, maakten wij o.m. ook melding van de bemoeiingen van Valck, Resident van genoemd gewest, in zake de onderhandelingen, welke in de maand Juli 1828 met den Hoofdmuiteling werden aangeknoopt. Ook deelden wij mede, dat er destijds wel eenige aanleiding bestond, om te gelooven, dat het Dipanĕgara ditmaal ernst was, dat de berichten omtrent de onderlinge verhoudingen in het vijandelijk kamp de kans op een gunstigen uitslag der onderhandelingen veel beter dan te voren moesten doen toeschijnen en dat Gen. De Kock onder overlegging van de desbetreffende bescheiden den Com. Gen. een relaas had gegeven van den loop der zaken. Dit was geschied bij 's Generaals missive, dd. 18 September Ir 622, welk schrijven, wij hadden reeds gelegenheid zulks op te merken, bij den Landvoogd een weinig gunstig onthaal had gevonden, omdat de Generaal om bevelen gevraagd had in een hoogst belangrijke aangelegenheid, welker appreciatie van grooten invloed moest zijn, niet alleen op den verderen loop der onderhandelingen, maar ook op het prestige van het Nederlandsch gezag.

Stippen wij tot staving dezer bewering de voornaamste punten van de in Juli aangevangen onderhandelingen nog eens aan. In de eerste plaats dient dan herinnerd, dat niet de Hoofdrebel, maar Gen. De Kock den eersten stap daartoe had gedaan, door in te gaan op voorstellen van een paar Toemĕnggoengs, die geen enkele aanwijzing konden overleggen, dat zij door of vanwege den Hoofdmuiteling gemachtigd waren, om als tusschenpersoon op te treden.

Uit de voortzetting der onderhandelingen sprak niet minder het volstrekt gemis aan zelfbewuste kracht en, toen Dipanĕgara op de vraag: wat hij begeerde? geantwoord had, dat het hem om het gezag over geheel Java te doen was, vond men er geen aanleiding in, om krachtig protest tegen dien wensch aan

te teekenen, maar paaide men zich met het denkbeeld, dat 's Pangérans eischen wel gematigder zouden worden. Een brief, welke van Danoerĕdja afkomstig heette te zijn — onderteekening en zegel droeg dat schrijven niet — werd niet slechts in ontvangst genomen, maar zelfs het daarin vervatte verzoek ingewilligd. Evenzoo gaf Valck gehoor aan de uitnoodiging, om Dipanĕgara een brief toe te zenden, en werd het onzerzijds vrij kalm opgenomen, dat de Hoofdrebel dien brief niet ontvangen wilde, doch zich er mede vergenoegde kennis te nemen van een afschrift, dat aan zijn Rijksbestierder was toegezonden.

Als Dipanĕgara ooit twijfel mocht hebben gekoesterd omtrent de gevoelens, welke onze autoriteiten bezielden, zeker was die twijfel opgeheven na zooveel blijken van vredelievende gezindheid. Welk verzoek hij ook deed, het werd toegestaan met onverstoorbare gelijkmoedigheid, en te verwonderen is het niet, dat de pretendent Sultan, die in de gevoerde correspondentie door Valck ook als zoodanig aangesproken werd, de kroon op het werk zette door te laten weten, dat hij als Sultan met niemand anders dan met den Landvoogd zelf over den vrede kon onderhandelen.

Zoo ver was het met de zaken gekomen, toen Gen. De Kock in zijn reeds genoemd schrijven aan den Com. Gen. om bevelen vroeg, zonder echter, hetgeen toch op zijn weg lag, die autoriteit bekend te maken met zijn denkbeelden over het al dan niet raadzame, om het verzoek van Dipanĕgara in te willigen. Men is geneigd te gelooven, dat de Generaal huiverig was, om in deze zoo belangrijke aangelegenheid eenig advies uit te brengen, zoolang hij nog in het onzekere verkeerde, of de Com. Gen. in beginsel voor dan wel tegen de inwilliging van Dipanĕgara's eisch was. Dat hij zijn meening te eeniger tijd over de zaak zou moeten uitspreken, daaraan zal hijzelf toch wel allerminst getwijfeld hebben. Aan zucht, om zich aan alle verantwoordelijkheid te onttrekken, kan dan ook moeilijk gedacht worden. De eenige verklaring voor 's Generaals afwachtende houding moet o.i. gezocht worden in de verwijdering, welke reeds zoo lang tusschen de beide hoogste autoriteiten bestond en het ongevraagd geven van adviezen niet bevorderlijk was.

Du Bus nam 's Generaals houding niet ten onrechte euvel op. Zijn antwoord op De Kock's schrijven levert een belangrijke bijdrage tot de kennis van beider gespannen verhouding; nemen wij het voor zooveel noodig over. Na beknopt den hoofdinhoud van 's Generaals brief te hebben weergegeven, laat de Com. Gen. volgen: „Het gewicht der zaak en de overweging, dat in deze niet dan na rijp beraad tot eenigen stap kan worden overgegaan, hebben mij genoopt de Indische Regering onmiddelijk van de onderwerpelijke aangelegenheden te informeren en derzelver consideratiën aangaande den door mij

te nemen maatregel in te winnen. Ook de heer Engelhard ([1]), op wiens kennis en raadgevingen aangaande de inlandsche zaken ik steeds veel prijs gesteld heb, heeft mij in deze deszelfs gevoelen niet onthouden".

„De Regering en de Heer Engelhard ontkennen geenszins, dat het zenden van eenen brief door mij aan Dipo Negoro geschreven, aan vele en gewichtige bedenkingen onderhevig is, maar beiden zijn met mij van gevoelen, dat het nemen van zoodanigen maatregel alleen als meer of min noodzakelijk dan wel als meer of min raadzaam kan worden beschouwd, naarmate de momentaneele omstandigheden van den oorlog het vooruitzicht opleveren, om weldra, ten gevolge van den vooruitgang onzer militaire operatiën, de macht des vijands zoodanig te kunnen verzwakken, dat hij voor de rust van Java niet meer te vreezen zij, dan wel den tegenwoordigen stand der zaken nog niet als voordeelig genoeg kan worden aangemerkt, om te kunnen vaststellen, dat het voorgestelde doeleinde nog in den loop van dit jaar en alzoo zonder nog vele en groote opofferingen aan manschappen en geld kan worden bereikt".

„Uw Excellentie's bovengemelde missive" — hier laat Du Bus aan zijn wrevel den vrijen teugel — „bevat wel eene beknopte opgave van de daadzaken en brieven, die in de daarbij overgelegde stukken meer in het breede ontwikkeld voorkomen, maar ik heb daaruit evenmin als uit de brieven van den Resident van de Kadoe, die deze ambtenaar met de toestemming en de voorkennis van U.E. aan mij geschreven heeft, geenszins kunnen opmaken welk als het bepaald gevoelen van U.E. te dezer zake moet en kan worden beschouwd".

„Intusschen had een stellig advies van U.E. niet weinig kunnen bijdragen, om alle moeijelijkheden, die uit eene onzekerheid omtrent het voorgestelde alternatief moesten voortvloeien, dadelijk uit den weg te ruimen en tot het schrijven en verzenden van den bewusten brief al dan niet te doen besluiten naar mate U.E. op grond van de ware kennis, die zij alleen aangaande den staat der zaken in de Vorstenlanden en aangaande den waarschijnlijken uitslag van de bestaande krijgsoperatiën moet geacht worden te bezitten, de verzekering konde geven, dat een diergelijke stap, als waarvan in deze de reden is, in de gegeven oogenblikken ter bevordering van 's Gouvernements belangen moet worden aangeraden, dan wel, dat een meer gunstige staat van zaken niet volstrekt komt te vorderen om het aanknoopen van onderhandelingen met den hoofdmuiteling juist langs den aangewezen weg te beproeven. Bij gebrek aan zoodanige consideratiën, als welke ik in deze van U.E. had mogen verwachten, heb ik het onraadzaam geacht om aan de voorstellen van den Resident van de

([1]) Engelhard had zich metterwoon te Buitenzorg gevestigd. Ook hij was een zwager van Baud en dus een persona grata. (Brieven Van de Graaff blz. 2e stuk blz. 294). Als Oud-Gouverneur van Java's Noord-Oostkust met vele personen en zaken grondig bekend, is het wel verklaarbaar, dat Du Bus op zijn advies zeer veel prijs stelde.

Kadoe vooralsnog gehoor te geven, en ik wil voor U.E. mijne bevreemding niet verbergen, dat, terwijl Dipo Negoro op dezelfde onbeschaamde vorderingen schijnt te blijven aandringen, welke hij in den voorledenen jare gedaan heeft, een maatregel, die toen ter tijd onder veel minder gunstige omstandigheden als onraadzaam en vernederend voor het Gouvernement is beschouwd geworden, thans zoude kunnen worden aangeprezen om de onlusten ten einde te brengen. Indien U.E. vermeent mij het schrijven van den bedoelden brief te moeten aanraden, dan zal het mij aangenaam zijn nader met de gronden te worden bekend gemaakt, waarop U.E. gelooft in de gegeven omstandigheden dien maatregel te moeten aanprijzen, zoomede te vernemen of naar het gevoelen van U.E. in dat geval aan den Pangerang Dipo Negoro den titel van Sultan, gelijk zulks door den resident van de Kadoe is voorgesteld, moet worden gegeven. Het is mij uit de particuliere brieven van gemelden Resident gebleken, dat U.E. van derzelver inhoud heeft kennis gedragen, dan ik mag voor U.E. niet ontveinzen, dat het mij aangenaam geweest ware van haar onmiddelijk, dan wel door tusschenkomst van den Resident, met de aanmerkingen en toeligtingen te worden bekend gemaakt, die in eene zoo belangrijke zaak als de onderhavige konden gegeven worden" ([1]).

In 's Generaals antwoord op dezen scherpen brief zoekt men tevergeefs naar iets, dat op een verontschuldiging gelijkt. Voorbedachtelijk schijnt De Kock zich te hebben onthouden van het geven van advies, en die onthouding vereischte, zoo schijnt hij gedacht te hebben, geen nadere verklaring. Zonder zich in het minst gekrenkt te toonen over den toon van verwijt, welke Du Bus' schrijven kenmerkte, gaf hij een categorisch antwoord op de hem gestelde vragen.

Na zijn brief te hebben ingeleid met een recapitulatie van hetgeen de Com. Gen. ten aanzien van Dipanĕgara's verzoek had opgemerkt, begon hij met een overzicht te geven van den toenmaligen toestand, om vervolgens te concludeeren tot de wenschelijkheid, om Dipanĕgara's verlangen in te willigen en hem in den gevraagden brief met den titel van Sultan aan te spreken. Maar laten wij het woord aan den Generaal zelf.

„Ten aanzien van de militaire operatiën en de vorderingen, welke op den vijand gemaakt werden, heb ik onafgebroken getracht U.E. zooveel mogelijk getrouwe rapporten in te zenden. Uit dezelve zal U.E. dan ook hebben ontwaard, dat wij sedert nu een jaar, dat de operatiën tengevolge van den wapenstilstand weder aangevangen zijn, aanmerkelijke vorderingen hebben gemaakt en het plan, dat ik mij heb voorgesteld, is dan ook bereids grootendeels volbracht. In dat tijdperk is de Banjoemaas en Bageleen geheel van muitelingen gezuiverd

([1]) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 25 Sept. 1828, L^a. W. W. Geheim. (Arch. Gen. Staf).

en onze troepen bezetten de rivier de Bogowonto van derzelver oorsprong tot aan hare uitmonding, zoodat wij redelijkerwijze mogen hopen de veroverde provinciën ongestoord te zullen behouden. Het Padjangsche, de grenzen van de Kadoe en het Djamoesche zijn geheel onderworpen en zoodanig met bentings bezet, dat aldaar geen kwaad of althans geen durend kwaad te vreezen is. Om de Zuid van Jogjakarta heerscht er rust tot bij Imogiri toe, en tusschen de Progo en de Bogowonto bezitten wij door de positiën van Gedondong en Kali Bawang reeds een groot terrein. Mijn voornemen is om op deze wijze voort te gaan en eerlang de colonne, welke thans te Grogol ligt, tot aan de Progo te doen voorwaarts rukken".

Het beeld, dat de Gen. De Kock van den toestand gaf, was te fraai gekleurd, om het als geheel juist te kunnen roemen; men gelooft zoo gaarne wat men wenscht.

Even optimistisch vervolgt de Generaal dan: „De zaken zijn gevolgelijk in een veel voordeeliger staat dan in den verleden jare; dezelven staan niet alleen thans veel beter, maar ik geloof, dat die oneindig veel gunstiger zijn dan in Juli 1826, toen ik veel hoop op een spoedig einde der onlusten voedde. Ik houde het er voor, dat Dipo Negoro, geen onvoorziene onheilen andere thans rustige gedeelten van Java beroerende, hoe langer hoe meer zijn aanhang en macht zal verliezen en eindelijk met een klein getal beproefde volgelingen zal rondzwerven".

Wat de Generaal hier schreef bevatte veel waars. Men was vooruitgegaan, in vergelijking met de vorige jaren zelfs belangrijk; maar wat beteekende dat eigenlijk, waar de voordeelen in 1826 en daarna die in 1827, zoo goed als te loor waren gegaan, eerst ten gevolge van den moord op de Sultansvoogden bij Nglèngkong, daarna door den opstand in Rĕmbang, die het leger uit zijn verband rukte?

De vergelijking met 1827 gaf echter inderdaad reden tot tevredenheid. De toestand toen was weinig hoopvol. Voor Rĕmbang had men geen man kunnen missen en toen de ijzeren noodzakelijkheid gedwongen had, om met terzijdestelling van alle bezwaren toch troepen van het hoofd- naar het nevenoperatietooneel te zenden, was de toestand in Mataram en aangrenzende gewesten geheel in ons nadeel gekeerd. Toch, hoeveel gunstiger de zaken nu ook stonden, was het duidelijk, dat De Kock de zaken door een te licht gekleurden bril bekeek! Bewees niet het feit, dat hij het voortzetten der onderhandelingen met Dipanĕgara warm aanprees, zelfs met in gevaarstelling van het prestige van 's Konings vertegenwoordiger in deze gewesten, dat, hoe fraai hij onze militaire positie ook beschreef, hij meer dan ooit overtuigd was, dat de gewapende macht alleen in de naaste toekomst het einddoel niet zou kunnen bereiken?

De Kock twijfelde aan een spoedig einde van den rampzaligen oorlog. Dit blijkt ook uit hetgeen hij den Com. Gen. verder mededeelde. „Dan", gaat het voort, „tot het verkrijgen van het laatste wordt er nog tijd en geduld gevorderd; de vorderingen gaan thans langzamer dan vroeger, omdat de vijand zijn macht meer geconcentreerd heeft en hardnekkiger strijdt; ook is het weder deze geheele maand zoo ongunstig geweest, dat wij weinig hebben kunnen doen en het getal zieken niet onaanzienlijk vermeerderd is. Weinig inlanders herinneren zich reeds zoo vroegtijdig zulke doorstaande regens te hebben waargenomen; dan ook vermeenen zij, dat October en November droge maanden zullen zijn. Eindelijk moet ik nog opmerken, dat het aantal Prinsen en Tommenggongs, welke zich onderwerpen veel geringer is dan ik verondersteld had".

Dit gedeelte van den brief moest er op gericht zijn, Du Bus te overtuigen, dat het wenschelijker was, om voort te gaan met onderhandelen dan met vechten, want de voorstelling omtrent de den laatsten tijd door den vijand gevolgde vechtwijze was niet geheel juist. De tegenstand was in het begin van het vierde oorlogsjaar vrij wat ernstiger geweest dan in September van dat jaar. Ook bewijzen wel de pogingen door den Hoofdrebel in het werk gesteld, om hetzij in Padjang, hetzij in Bagĕlen te dringen, genoegzaam, dat hij zich lucht wilde verschaffen, terwijl het feit, dat geen der Basah's het tot dusverre had aangedurfd, om de Bagawanta te overschrijden, alweder een bijdrage is tegen de bewering, dat de vijand zooveel hardnekkiger vocht; bij het invallen van den regenmoesson was zijn moreel lager dan ooit te voren.

Wellicht voerde Gen. De Kock te goeder trouw motieven aan, welker waarde niet geheel onbetwistbaar was.

Maar waartoe, vragen wij ons af, het betoog verrijkt met argumenten, die wel beschouwd zoo weinig om het lijf hadden? Was de waarheid niet veel beter gediend met de openhartige bekentenis, dat waar bezuiniging het alles beheerschend beginsel was, men den goedkooperen en korteren weg behoorde te verkiezen boven den meer eervollen, doch tevens meer tijdroovenden en duurderen?

Het gevolgde krijgsbeleid beloofde ontegenzeggelijk goede vruchten, maar het waren vruchten, welke slechts langzaam tot rijpheid kwamen. Men was destijds geenszins in de noodzakelijkheid, om te onderhandelen op den voet als door Dipanĕgara werd gewenscht. Helde men er toe over, het was alleen, omdat men tegen de kosten van den oorlog meer opzag dan tegen de bedreiging onzer waardigheid. En die waardigheid, welke de overheerscher in het belang van zijn moreel overwicht juist zoo hoog behoort te houden, werd inderdaad bedreigd. Immers, hoe zou de smaad kunnen uitgewischt worden, als Dipanĕgara de vermetelheid zóó ver dreef, dat hij den brief van den Com. Gen. weigerde, zooals hij dien van Valck geweigerd had? Aan zulk een bejegening

stelde men zich bloot en, om de kans daarop te verminderen, bepleitte De Kock het toekennen aan den muiteling van den aangematigden titel van Sultan.

„Ik voorzie derhalve wel", gaat de Generaal voort, „dat Dipo Negoro welhaast niet meer gevaarlijk zal zijn, maar ik mag U.E. niet doen hopen, dat wij den hoofdmuiteling vooreerst geheel ten onder zullen brengen of gevangen zullen krijgen. Geen Javaan durft de hand op hem te leggen, dit hebben mij zeer vele Javanen van geboorte en rang verzekerd. Door den invloed, welken hij heeft gekregen, wordt hij beschermd en daardoor ook zal hij, waar hij komt, ook nog altoos omgang (aanhang?) genoeg vinden, om voor eigen veiligheid te zorgen. Het is mij na alle deze bedenkingen niet mogelijk U.E. een tijdstip te kunnen opnoemen tegen het welk naar mijn gevoelen de oorlog geeindigd zal kunnen zijn; veel min geloof ik, dat het voorgestelde doeleinde nog in den loop van dit jaar en alzoo zonder nog vele en groote opofferingen aan manschappen en geld kan worden bereikt".

„Het verlangen van Dipo Negoro, om een eigenhandigen brief van U.E. te bekomen, kan tweeledig worden uitgelegd. Hij kan zoodanigen brief uit trotschheid verlangen, om aan zijne Prinsen en Tommenggongs te doen gelooven, dat U.E. de herstelling der rust vraagt; hij kan ook, uithoofde van het den Javanen aangeboren wantrouwen, wenschen van het hoofd des bestuurs de verzekering te krijgen, dat er op gunstige gronden met hem onderhandeld zal worden".

„Mijn bijzonder gevoelen is altoos geweest en is nog, dat Dipo Negoro het niet ernstig meent, want dan zoude hij in de moeijelijke positie, waarin hij nu reeds is, zooveel tijd niet doen verliezen alvorens de onderhandelingen te openen; dan, bedaarde en verstandige inlanders, voor welker gevoelens ik eerbied heb, gelijk van den Tomm. Kollecteur Raden Mangoenkoesoemo, van den Tomm. Mangkoedipoero en ook van den Pang. Mangkoediningrat, meenen, dat het wel ernst bij Dipo Negoro is, en laatstgemelde haalt als een bewijs zijn eigen onderwerping aan, zeggende: „„ik heb immers ook veel gevraagd, maar heb mij tevreden gesteld met hetgeen het Gouvernement mij heeft willen toestaan; dit zal ook Dipo Negoro doen"".

„De vorderingen zijn niet zoo onmatig als de vroegere en dezelve zijn op een oneindig welvoegelijker wijze voorgebragt".

„Hoe weinig zekerheid er dan ook moge bestaan, dat Dipo Negoro's intentiën zuiver zijn, zoo vermeen ik nochthans, dat het in het belang van het Gouvernement is, om geen gelegenheid te laten voorbijgaan, om een eind aan dezen ongelukkigen oorlog te maken, en ik geloof, dat U.E. zeer wel zonder deszelfs hooge waardigheid te compromitteeren aan Dipo Negoro kan schrijven. Zijne

titels worden daarom geenszins voor stellig of permanent erkend en van soortgelijke toenaderingen levert de historie genoegzame voorbeelden op".

„Indien bij zoodanig schrijven de titel van Sultan aan Dipo Negoro niet gegeven wordt, ontvangt hij den brief zeker niet en dat zoude nog grooter beleediging zijn. De geschiktste middenweg zou geloof ik zijn om aan Dipo Negoro den titel te geven op de wijze door den Resident voorgesteld".

„Hiermede hoop ik aan U.E's intentiën te hebben voldaan" (¹).

Dit, het laatste gedeelte van 's Generaals betoog wint het in helderheid verre van het eerste, waarin het streven, om aan de zaken zoodanige voorstelling te geven als het best met het te geven advies strookte, niet te miskennen valt. De bezwaren verbonden aan het inwilligen van Dipanĕgara's wensch worden er niet in verbloemd, maar eenvoudig kenbaar gemaakt, dat, wilde men het doel, men tegen de middelen niet behoorde op te zien.

Intusschen was de quaestie, waarom thans een maatregel werd aangeprezen, welke een jaar te voren als „onraadzaam en vernederend voor het Gouvernement" was beschouwd, nog geenszins tot klaarheid gebracht.

De Kock liet haar onaangeroerd. Wèl valt uit zijn brief op te maken, dat twijfel aan een spoedig einde, gevolg van de geringe waarschijnlijkheid den Hoofdmuiteling in handen te krijgen, de reden is geweest van de veranderde zienswijze. Teekenend voor de gevoelens van dien twijfel is het voorzeker, dat de Generaal aan den Landvoogd een gedragslijn aanbeval, waarvan ieder gevaarlijke gevolgen verwachtte, en zulks in weerwil van de weinige zekerheid, die er bij hem bestond, dat Dipanĕgara's „intentiën zuiver" waren, en ondanks het feit, dat de omstandigheden vrij wat gunstiger waren dan te voren. Maar hoe het ook zij, Du Bus scheen na ontvangst van De Kocks' brief niet ongeneigd, diens advies op te volgen. Een schrijven, weinige dagen te voren van den Kol. Nahuys uit Solo ontvangen, kan mogelijk daartoe hebben bijgedragen.

Juist denzelfden dag toch, waarop de Com. Gen. zijn ons reeds bekend scherp schrijven aan Gen. De Kock richtte, had Nahuys over de brandende quaestie een missive aan den Landvoogd gezonden, en dit naar aanleiding van een brief, door Sech Achmad Ben Alie Katib dien dag van Pang. Adinĕgara, jongeren broeder van Dipanĕgara, als antwoord op een vroeger door hem aan dien prins gericht schrijven ontvangen. De genoemde Arabier was, zooals wij weten, door het Gouvernement in dienst genomen, om met den vijand aanraking te onderhouden, en had aan Pang. Adinĕgara daarvan mededeeling gedaan. De Pang. had hem schriftelijk voor die mededeeling bedankt en betuigd, dat hij: „zulks (d.w.z. het verzoenen der Europeanen en Javanen) niet kon ten

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 29 Sept. 1828, N°. 631. Geheim. (Arch. Gen. Staf).

uitvoer brengen, indien er geen schriftelijk bewijs is van het hoofd m i j n e r n a t i e, d e E u r o p e a n e n, (1) hetwelk de zaken ten einde brengt. Indien gij vraagt wat de uiterste of laatste wil is van Z.H., zoo dient, dat wanneer mijne natie, de Europeanen, zich willen onderwerpen aan den wil van mijnen Vorst, Z.H. den Sultan Abdoel Kamit Heroe Tjakra Kabirroel Moekminin Kalifat Rasoelloelahi Mangkoe Boeana Sabillolah, zal er niets gebeuren. Voorts is het niet de begeerte van mijnen Vorst om het verderf mijner natie, de Europeanen, te bewerken. Zijn verlangen is, dat de Europeanen hem slechts erkennen en genoegen nemen om onder zijne heerschappij te staan, zooals tijdens de regeering van mijnen Grootvader, den Sultan Mangkoeboeana I" (2).

Nahuys, dien brief aan den Com. Gen. toezendende, gaf dezen als zijn meening te kennen, dat het schrijven minder getuigde van Dipanĕgara's verlangen naar den vrede dan wel van diens trots. Toch meende ook hij te moeten opmerken, dat de gestelde eischen minder overdreven waren dan te voren, wijl zij thans niet verder gingen dan het herstellen van den toestand, zooals die onder Dipanĕgara's overgrootvader was geweest. Ook meende Nahuys, dat niets verzuimd mocht worden, om den oorlog tot een einde te brengen, en geloofde hij, dat men i.p.v. letterlijk Dipanĕgara's wensch te vervullen, zou kunnen volstaan met aan Gen. De Kock een open lastbrief te verstrekken, waarin deze gemachtigd werd, met den Hoofdrebel in onderhandeling te treden. Ten aanzien van den door Dipanĕgara begeerden Sultanstitel, raadde Nahuys het bewandelen van een middenweg aan, door over hem handelende te spreken van „Senopati Agoeng, die thans den oorlog voert onder den naam van Abdoel Kamit Heroe Tjakra Kabiroel Moekminin Kalifat Rasoellahi Mangkoeboeana Sabillolah".

De overwegingen van Kol. Nahuys deelde de Com. Gen. aan Gen. De Kock mede met verzoek, daarop te dienen van advies.

Eenmaal in beginsel besloten tot het openen der onderhandelingen, wenschte Du Bus, dat deze volgens een vooraf vast te stellen plan zouden worden geleid. Zulk een plan zelf te ontwerpen, daartoe achtte hij zich met het oog op zijn weinig meer dan oppervlakkige kennis van land en volk onbevoegd. „U.E.", zoo schreef hij den Gen. De Kock, „door den aard harer tegenwoordige betrekking het best in staat zijnde, om met meerdere kennis van zaken te kunnen nagaan waarhenen bij het aanvangen van eenige onderhandelingen, de zaken behooren geleid te worden, zal mij alzoo verplichten met mij hare

(1) Wij spatieeren. Deskundigen wien wij deze eigenaardige uitdrukking voorlegden, gaven als hunne meening te kennen, dat zij zooal niet misplaatst dan toch zeer weinig gebruikelijk is.

(2) Adinĕgara aan den Arabier Achmad bin Alie Katib, Mangoenan, den 10en Rabioelawal van het jaar Ehé 1244 (19 Sept. 1828). (Landsarchief).

gevoelens mede te deelen, omtrent de voorwaarden, waarop door het Gouvernement desnoodig in eenige minnelijke schikking met den hoofdmuiteling zoude kunnen worden getreden" (¹).

Het verlangen van den Com. Gen. was even billijk als door de omstandigheden geboden. Voor alles wenschte hij duidelijk geformuleerd te zien de grondslagen, waarop met den Hoofdrebel over de middelen ter bevrediging zou worden onderhandeld; binnen die grenzen zou De Kock zelf den omvang zijner bevoegdheid mogen bepalen.

Bij grooter vertrouwen wederzijds en vooral bij grooter vertrouwdheid met elkaars zienswijze, zou het zeker aanbeveling verdiend hebben, om het richtsnoer, bij de onderhandelingen te volgen, wat minder nauwkeurig aan te geven en zich te beperken tot slechts zeer enkele aanwijzingen. Dit geschiedde echter niet. „Van de omstandigheden, waarin zich de Pangerang Dipo Negoro bevindt, dan wel van den staat onzer krijgsmacht en van de middelen, die wij bezitten om op den tegenwoordigen voet den oorlog door te zetten", zoo schreef Du Bus, „hangt geheel de beslissing van het onderwerpelijke vraagpunt af. Is onze macht voldoende en blijft U.E. bij de meer dan eens door haar gegeven verzekering volharden, dat onze wapenen weldra een einde aan de tegenwoordige onlusten zullen maken, dan valt de oplossing niet moeijelijk en dusdanig uiteinde moet ons in dat geval ook de onderwerping van den hoofdmuiteling waarborgen; dan, indien U.E. het in het belang van het Gouvernement als geraden moet beschouwen om den weg van onderhandelingen in te slaan en door te zetten, dan behoeven, mijns inziens, de navolgende vraagpunten in overweging en op dezelven eene bepaalde decisie genomen te worden" (¹).

Zij luidden:

„1ᵉ. Zal men aan Dipo Negoro eenigen souvereinen titel toestaan en, zoo ja, welken?

„2ᵉ. Zal de Pangerang Dipo Negoro buiten den Kraton te Jogjakarta moeten gehouden worden, zoo ja, zal men hem een eigen Dalem in de ommestreken van den Kraton toestaan, of is het raadzamer om hem in dat geval ver van den Kraton te verwijderen?

„3ᵉ. Zal aan Dipo Negoro een bepaald grondgebied naar evenredigheid van den rang, dien men hem zal behooren toe te kennen, in de Vorstenlanden worden afgestaan, om daarover als onafhankelijk Vorst en Heer te regeeren, dan wel kon dusdanige maatregel bij de voortdurende tegenwoordigheid van den Pangerang Dipo Negoro in de Vorstenlanden als gevaarlijk worden beschouwd?

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 2 Oct. 1828, Lᵃ. C.C.C. Geheim. (Arch. Gen. Staf).

„4°. In geval het als raadzaam mocht worden geoordeeld aan Dipo Negoro, indien zulks zijn wensch bevredigen kan, een nader te bepalen uitgestrektheid gronds af te staan, zoude zulks al dan niet medebrengen, dat die Pangerang, evenals een der prinsen in den vermaarden oorlog van de voormalige eeuw, tot een onafhankelijk Vorst door het Gouvernement erkend werd? En in hoeverre brengen de belangen van het Gouvernement mede om in deze de voetstappen van een voorouderlijk bestuur te volgen?"

Die vragen en de daarop door Gen. De Kock te geven antwoorden zouden dus de basis vormen eener instructie, „waarnaar U.E. zich bij voorkomende gelegenheid zou kunnen regelen".

Men zou dus onderhandelen en Du Bus wenschte er het beste van, maar, zoo luidde het slot van zijn brief, „ik kan U.E. niet genoeg herhalen hoezeer ik geheel in haar gevoelen deele, om, wat er ook gebeuren moge, de krijgsbewegingen met de meeste kragt en hardnekkigheid te doen doorzetten, als zijnde deze mijns inziens de barometer, waarnaar eventueel de hoofdmuiteling onze meerdere dan mindere macht zal beoordeelen en waarnaar zijn eischen zullen geregeld worden" (¹).

Juist een week later kwam de Com. Gen., nog voordat hij antwoord op dit schrijven bekomen had, op de zaak terug. Na medegedeeld te hebben, dat hij De Kock's brief van den 29^{en} September ontvangen had, lichtte hij de bezwaren, welke hij tegen het voortzetten der onderhandelingen op den door den Hoofdmuiteling gewenschten grondslag koesterde, nader toe. Het waren vooral, „de onmatige en onbeschaamde vorderingen, waarop Dipo Negoro blijkens het schrijven van zijn Rijksbestierder" bleef aandringen, welke het hem, Du Bus, moeielijk maakten aan de verlangens, door den opstandeling geuit, eenig vertrouwen te schenken en welke het ook onwaarschijnlijk deden zijn, dat deze „zich met die schikkingen zoude tevreden stellen, waarin alleen het Gouvernement eventueel zou kunnen treden".

Ook vermeende Du Bus, en dit zeker niet ten onrechte, „in het schrijven van den bedoelden brief een middel te onderkennen om de trotschheid en den hoogmoed van den hoofdmuiteling meer en min voedsel te geven en het Gouvernement in zijn oog en in dat der zijnen te vernederen, en eene zwakheid onzerzijds te doen vermoeden, waarvan Dipo Negoro zeer zeker zoude weten partij te trekken om zijnen aanhang te versterken en zijn gekrenkten invloed zooveel mogelijk te herstellen".

Verder hield hij zich overtuigd, dat, als men Dipanĕgara de door hem verlangde titels niet gaf, „de brief ongeopend zoude worden teruggezonden

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 2 Oct. 1828, L^a. C. C. C. Geheim. (Arch. Alg. Secr^{ie}).

en dat, bijaldien die titels daarin vermeld stonden, de sluwe pangerang daarvan wel zou weten gebruik te maken om de zijnen te doen gelooven, dat het Gouvernement zelf was verplicht geworden zijne waardigheid te erkennen en aan zijne verlangens gehoor te geven, in welke beide gevallen de bewuste maatregel tot groot nadeel van het Gouvernement strekken konde, daar hetzelve zich op de eene of de andere wijze in de uitkomst bij alle Inlandsche vorsten en grooten schrikkelijk zoude vernederd zien".

Voorts had de Landvoogd voor zich overwogen welke gevolgen de onderhandelingen en welke resultaten het krachtig voortzetten van den oorlog zouden kunnen hebben, en een vergelijking tusschen de beide als waarschijnlijk aan te nemen resultaten had hem in de meening gesterkt, „dat het voor de groote belangen van het Gouvernement in de gevolgen oneindig verkieselijker zijn zoude deszelfs gezag en de rust door de kracht zijner wapenen hersteld te zien, dan het einde des oorlogs van een vredesverdrag met een muiteling afhankelijk te maken".

Deze overwegingen, waarvan de juistheid ten volle moet worden erkend, hadden Du Bus voor onderhandelen huiverig gemaakt en dit te eerder, omdat „de zeer gunstige omstandigheden, waarin ik, naar aanleiding der rapporten van U.E. vermeende, dat zich de positiën van het leger bevonden, en de herhaalde verzekering door U.E. gegeven, dat tengevolge van de operatiën, die in de laatste tijden hadden plaats gehad, de oorlog weldra door de verstrooiing van de geheele vijandelijke macht zoude geindigd zijn", hem aanleiding hadden gegeven, „om mij in mijne opinie ten deze te versterken en te mogen beweren, dat de weg van onderhandelingen, in deze oogenblikken althans, niet moet worden ingeslagen, veel min, dat daartoe mijnerzijds directelijk eenig aanzoek moest worden gedaan".

„Ten einde echter omtrent dit punt de meeste zekerheid te hebben", verzocht hij De Kock hem „eenige stellige inlichtingen omtrent den w a r e n (¹) staat der zaken en de vooruitzichten" (²) te geven.

Die inlichtingen had de Generaal in zijn brief van den 29[en] September reeds gegeven, echter niet zoo volledig als Du Bus ze had gewenscht en ook had mogen verlangen. Samenvattende wat De Kock's antwoord behelsde, liet de Com. Gen. verder volgen: „maar mij is geenszins uit gemelde letteren gebleken, dat het tijdstip, waarop deze gunstige resultaten kunnen verkregen worden, als zeker of als zeer nabij kunnen worden opgegeven. U.E. verklaart integendeel het daarvoor te houden, dat Dipo Negoro geen onvoorziene onheilen andere thans rustige gedeeltens van Java beroerende, hoe langer hoe meer zijn

(¹) Wij spatieeren.
(²) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 9 Oct. 1828, L[t]. E. E. E. Geheim. (Arch. Gen. Staf).

aanhang en macht zal verliezen en eindelijk met een klein getal getrouwe en beproefde volgelingen zal rondzwerven; dan, dat tot het verkrijgen van het laatste er nog tijd en geduld gevorderd wordt ....".

Zoo gaat het voort, opsommende de bedenkingen door Gen. De Kock in zijn brief van den 29^{en} September aangevoerd tegen te veel optimisme met betrekking tot het tijdstip, waarop de oorlog zou geeindigd zijn. Meer dan wie ook popelende van verlangen naar dat tijdstip, was de Com. Gen. in zijn teleurstelling heftiger tegen den Opperbevelhebber dan met de billijkheid was overeen te brengen. Hebben de goede verwachtingen door dezen meer dan eens gekoesterd al aanleiding gegeven, dat Du Bus op grond daarvan het einde van den strijd nabij achtte, er bestaat geen reden om, als Du Bus deed, te denken aan misleiding.

Na nog te hebben opgemerkt, dat hij „den staat der zaken nimmer uit een zoo gunstig oogpunt beschoud" had en „dat hij zich eerder met de gezichtspunten, waaronder de omstandigheden thans door U.E. worden afgeschilderd", kon vereenigen, deelde Du Bus verder mede, dat de Regeering en de heer Engelhard eveneens de zaken aanmerkten „niet als zoo gunstig, dat, hoe onraadzaam het schrijven van een brief aan Dipo Negoro in vele opzichten ook zijn moge, daartoe niet zoude moeten worden overgegaan, om te beproeven van langs dien weg onderhandelingen aan te knoopen en door deze tot een gewenscht uiteinde te geraken".

Du Bus zou dus Dipanĕgara schrijven, al bleef hij dit „als een zeer gewaagden stap" beschouwen. Toch wilde hij wel erkennen, dat die stap „na de berichten van U.E. aangaande den tegenwoordigen staat van zaken en de vooruitzichten .... meerdere overweging verdient".

Meer echter dan die „berichten" heeft, naar het ons wil toeschijnen, de overweging bij den Landvoogd gegolden, dat het niet volgen der door de beide deskundigen, De Kock en Nahuys, aanbevolen gedragslijn hem door het Opperbestuur euvel kon worden geduid. Wij lezen toch in zijn hier bedoelden brief: „dat ik mij ongaarne zoude onttrekken om iets te doen, hetwelk naar den raad van deskundigen beschouwd wordt e n n a d e r h a n d w e l l i c h t z o u d e k u n n e n w o r d e n b i j g e b r a c h t (¹), als een doeltreffend middel om tot het eindigen van dezen noodlottigen oorlog mede te werken". En wat verder: „dat ik mij ongaarne, door in deze niet aan het advies van Uwe Excellentie en anderen gehoor te geven, aan het verwijt zou zien blootgesteld van verzuimd te hebben iets te beproeven, dat tot het eindigen van een èn voor

---

(¹) Wij spatieeren.

onze landgenooten èn voor de belangen dezer Landen zoo rampspoedigen oorlog konde leiden".

Deze uitdrukking sloot het résumé van de reeks van overwegingen, welke den Com. Gen. „hoezeer schoorvoetend" hadden doen besluiten, den door Dipanĕgara gewenschten brief te schrijven.

Een ontwerp van dien brief werd den Gen. De Kock toegezonden met het verzoek, daarop zoo noodig zijn bedenkingen te doen kennen.

Wij laten dit concept hier in extenso volgen, alvorens melding te maken van de toelichtingen, waarvan Du Bus het deed vergezellen. Het luidde:

„Deze brief schrijf Uw Grootvader, de Burggraaf Leonard Du Bus de Gisignies, Minister van Staat, Kommissaris-Generaal van Nederlandsch-Indië, Kommandeur der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Lid der Ridderschap van de Provintie West-Vlaanderen, enz":

„onder groete aan zijnen kleinzoon den Pangerang Ario Diepo Negoro, rondzwervende, (¹) zich noemende Sultan Abdul Hamit Hero Tjokro Kabiroel Mookminin Saidin Panotogomo Kalifatoe Rasoollah Hamengkoeboeana Senopati Sabillolah".

„Aan wien toegewenscht wordt 's Hemels dierbare zegeningen".

„Van den Luitenant-Generaal, Luitenant-Gouverneur-Generaal Hendrik Merkus De Kock. Kommandeur der Militaire Willemsorde, Opperbevelhebber van het Leger, vernomen hebbende, dat kleinzoon verlangen zoude een einde te zien maken aan de onlusten, die Java beroeren, en als Grootvader een blijk van welwillendheid den kleinzoon willende geven, zoo verwacht ik dat, kleinzoon op dezen mijnen brief antwoorde en mij zijne wenschen kenbaar make, hopende dat dezelve stroken zullen met de welvaart van den Lande en strekken om de goede verhouding tusschen de Europeanen en Javanen voor het vervolg te verzekeren".

„Geschreven in 's Grootvaders Paleis te Buitenzorg, op den .... dag van de maand October van het jaar 1828".

„Het adres, de toon en de korte inhoud" van dit staatsstuk gaven, meende de Com. Gen. blijk dat, „zooveel mogelijk alles vermeden" was, „wat aan Diepo Negoro eenige aanleiding zou kunnen geven om in hetgeen hem door mij geschreven wordt, van de zijde des Gouvernements eenige zwakheid te onderkennen of daaruit het gevolg af te leiden, dat het Gouvernement gezocht dan wel zich in de noodzakelijkheid bevonden heeft om van zijne zijde weder het eerst de opening van eenige onderhandelingen te beproeven" (²).

Nu, het mocht dan waar zijn, dat de geheele redactie van den brief een

(¹) Wij spatieeren.
(²) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 9 Oct. 1828, L^a. E E. E. Geheim. (Arch. Alg. Secr^ie).

indruk zou maken als Du Bus hoopte en zeide te gelooven, de handeling zelve was allerminst geschikt om dien indruk te verwekken. Daarom achtte hij het noodig den Hoofdmuiteling te laten gevoelen dat zijn macht gering werd geschat. Vandaar het opnemen van het woord „rondzwervende", het eenige, waarmede Gen. De Kock zich niet kon vereenigen. Hij vond die uitdrukking wat kras en daarbij onoordeelkundig; zij kon de gevoeligheid van Dipanĕgara kwetsen. Men was nu eens aan het cajoleeren en het ware zeker inconsequent, om dan gelijktijdig des rebels gevoel van eigenwaarde aan te tasten. De Kock meende dan ook, dat de uitdrukking moest verdwijnen.

Intusschen getuigt het geïncrimineerde woord van Du Bus' zeer verklaarbaren weerzin tegen de van hem verlangde handeling; een weerzin, die nog toegenomen was, nadat hem uit Solo een afschrift was toegezonden van een daar door Nahuys ontvangen schrijven van Dipanĕgara's Rijksbestierder. Dat schrijven was er volgens Du Bus „verre van te bewijzen, gelijk U.E. vermeent zulks te hebben kunnen opmerken, dat de vorderingen van dien Pangerang gematigder zijn dan degene, die hij in den voorleden jare gemaakt had, en dat op grond daarvan eenige meerdere hoop op het treffen eener overeenkomst kan worden gevoed ...." (1).

Nahuys, die, zooals ons reeds is gebleken, over Dipanĕgara's gezindheid minder gunstig dacht dan Gen. De Kock, was door bedoeld schrijven versterkt in de meening, dat de Hoofdmuiteling nog geen vrede begeerde. Is het wonder dat de Landvoogd een gunstigen afloop der onderhandelingen al meer en meer onwaarschijnlijk achtte? Toch had de zaak ook in zijn oog haar lichtzijde. Het was toch mogelijk, dat de bewuste brief leidde tot een ontmoeting van Nahuys met den overmoedigen rijksbestierder, Danoerĕdja, en zoo iets wenschte de Com. Gen. wel, „kennende het beleid, waarmede de gemelde ambtenaar gewoon is te handelen". Kwam het tot zulk een ontmoeting, dan zou „men wellicht in staat gesteld worden om meer bepaaldelijk te weten welke wending de zaken nemen kunnen; en van hetgeen bij die gelegenheid namens Dipo Negoro door den Rijksbestierder zal worden in het midden gebracht, kan nog de beslissing afhangen, of het belang van het Gouvernement volstrekt komt te vorderen, dat door Dipo Negoro de eerste stap tot eenige onderhandeling bij het Gouvernement worde gedaan" (1).

Door deze overweging geleid, droeg de Landvoogd Gen. De Kock op, niets te verrichten vóór den afloop der ontmoeting, als het tenminste daartoe zou komen, bekend was. Hij ging zelfs verder en drukte het verlangen uit, dat, mochten de bemoeiingen van Nahuys tot eenig resultaat leiden, de onderhan-

---

(1) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 9 Oct. 1821, Lr. E. E. E. Geheim. (Arch. Alg. Secrie).

delingen maar geheel aan dezen moesten worden opgedragen, „daar ongetwijfeld zoovele verschillende aanzoeken van onderscheidene kanten aan den muiteling of aan zijne vertrouwelingen gericht, om toch vrede te maken, eene groote zwakheid verraden en slechts strekken moeten om den Pangerang Dipo Negoro in onbeschaamdheid te doen toenemen en bij den vijand de overtuiging te vestigen, dat wij van onze zijde de macht niet bezitten om denzelve op eene krachtdadige wijze tot zijnen plicht terug te brengen".

Met deze woorden waren èn de Gen. De Kock èn de Res[t]. Valck ter zijde geschoven.

Had Nahuys door intriges dit besluit van den Com. Gen. uitgelokt, of had deze, geleid door een ingeworteld wantrouwen, het opzettelijk zoo beschikt om den Generaal onder het voorgeven dat „aan niemand beter dan aan den heer Nahuys de leiding der onderhandelingen" kon worden toevertrouwd, onaangenaam te zijn? Het antwoord op deze vraag is niet gemakkelijk. Wel maakt het een zonderlingen indruk, dat Nahuys met den Com. Gen. over de brandende quaestie in correspondentie was getreden achter zijn onmiddellijken chef, Gen. De Kock, om, doch aan den anderen kant staan èn Nahuys' ridderlijkheid èn zijn vriendschap voor De Kock ons borg, dat hij, hoe eerzuchtig overigens, zich niet aan zulke onedele handelwijze zou schuldig maken. En, wat betreft de door den Com. Gen. aangevoerde beweegredenen voor zijn beslissing, zij sneden hout. „De nauwe betrekkingen", zoo schreef hij, „die er tusschen den Kolonel Nahuys en de Djocjasche prinsen sedert zoovele jaren bestaan hebben en de grondige kennis, welke deze ambtenaar van het personeel karakter van Dipo Negoro en van het Inlandsche karakter in het algemeen bezit, doen mij met eenigen grond veronderstellen, dat indien er mogelijkheid bestaat om door onderhandelingen tot het gewenschte uiteinde te geraken, ..." (¹), Nahuys daartoe als aangewezen was. Met dat al was geenszins aangetoond, dat De Kock de noodige geschiktheid miste, en evenmin, dat Valck, aan wiens „intentiën" en „ijver" Du Bus wel „hulde" wilde brengen, voor de taak niet berekend zou zijn. Deze had evenals De Kock zijn sporen op het gebied van diplomatieken omgang met Javaansche grooten reeds schitterend verdiend; zijn latere benoeming tot lid in den Raad van Indië kan dan ook veilig aangemerkt worden als een rechtmatige erkenning zijner verdiensten.

Maar De Kock en Valck resideerden op dezelfde plaats, zoodat, bleef de laatste met de leiding der onderhandelingen belast, Du Bus zich ervan overtuigd kon houden, dat hij, Valck, in overleg zou treden met zijn chef, Gen. De Kock.

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 9 Oct. L[a]. E. E. E. Geheim. (Geh. Arch. Alg. Secr[ie].).

En juist dit schijnt Du Bus niet gewenscht te hebben; vandaar dat de leiding van Valck op Nahuys moest overgaan, deze van Solo werd opgeroepen, om zich meer naar het brandpunt des opstands te verplaatsen.

Hiermede zijn wij genaderd tot het slot van Du Bus' schrijven. De Com. Gen. had juist de mare van Buschkens' nederlaag op den 1en October t.v. ontvangen en schreef, geheel onder den indruk dier mededeeling, gesterkt te zijn in zijn meening, „dat het steeds zeer twijfelachtig blijft, of het einde van den oorlog tengevolge van de positie onzer troepen wel met nadruk gezegd kan worden niet verre af te zijn" (¹).

Weinige dagen na het verzenden van dezen brief ontving hij antwoord op zijn schrijven van 2 Oct., dus op dat, waarin hij den Opperbevelhebber eenige vraagpunten, de wijze van onderhandelen betreffende, had voorgelegd.

Alvorens tot de beantwoording dier vraagpunten over te gaan, wenschte de Generaal in een vergelijking te treden tusschen den bestaanden oorlog en dien in de tweede helft der voorafgaande eeuw op Java gevoerd, om aan de hand van die vergelijking de wenschelijkheid van de wisselwerking tusschen wapengeweld en politiek beleid, i.c. het bevorderen van den vrede ook door milde concessies, te betoogen.

Dit uiterst belangrijke en uit een koloniaal-historisch oogpunt zeer leerzaam schrijven luidde: „Uit al mijne handelingen sedert den aanvang van den oorlog en uit mijn brief van den 29en September jl. lr 631, zal U.E. gezien hebben, dat ik onafgebroken van gevoelen ben geweest, dat getracht moest worden om met Dipo Negoro in onderhandeling te komen, en dat, hoewel ik vermeen, dat zijn macht en invloed allengskens zullen verminderen, ik echter niet geloof, dat wij Dipo Negoro zelf immer machtig zullen worden. Ik heb steeds gehoopt en hoop nog, dat onze wapenen een einde aan de tegenwoordige onlusten zullen maken, maar deze hoop was tevens gedeeltelijk gegrond op het vertrouwen, dat Dipo Negoro gedwongen zou worden om zich te onderwerpen dan wel in onderhandeling te komen, en op dien grond zal ik de eer hebben de door U.E. voorgestelde vraagpunten te overwegen".

Het was waar! Ontrouw en afvalligheid der zijnen mochten met ellende en gebrek den Hoofdrebel ten slotte dwingen, het hoofd in den schoot te leggen, hem tegen zijn wil in handen te krijgen, was een illusie, welker verwezenlijking slechts door een buitengewoon toeval gebracht kon worden. Zoolang Dipanĕgara het hoofd niet in den schoot had gelegd, zou de strijd voortduren. Naar die onderwerping nu leidden twee wegen: dwang, maar dan ook groote offers in geld en bloed, en overreding, gepaard met gunstige vredesvoorwaarden.

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 9 Oct. 1828, La. E.E.E. Geheim. (Geh. Arch. Secrie).

De Kock was voor het laatste; hij wilde Dipanĕgara de onderwerping begeerlijk maken en meende, dat daarvoor zeer veel te zeggen was, omdat diezelfde weg in den vorigen Javaanschen oorlog, die, naar hij zeide, onder voor ons vrij wat gunstiger omstandigheden gevoerd was, tot de meest gewenschte resultaten had geleid en dus vooral nu ten zeerste aanbeveling verdiende.

's Generaals denkbeelden omtrent den aard van den bestaanden oorlog en dien in het midden der 18e eeuw gevoerd, vonden in Van Lawick van Pabst een ernstigen bestrijder. Diens meening stond lijnrecht tegenover die van De Kock. Hij bepleitte in een nota, gedateerd 4 Nov. 1828, groote overeenkomst tusschen beide oorlogen.

Wijl nu de beslissing tot den voorgenomen gewichtigen stap in geen geringe mate afhankelijk werd gemaakt van de overweging, dat de vorige oorlog op nagenoeg gelijke wijze tot een einde was gebracht, komt het ons van belang voor mededeeling te doen van de ter zake door de heeren De Kock en Van Lawick ontwikkelde denkbeelden.

Die denkbeelden, wij zeiden het reeds, liepen sterk uiteen. Gen De Kock geloofde te mogen spreken van een groot verschil tusschen de beide oorlogen, Van Lawick leverde een pleidooi voor hunne „gelijkmatigheid". De Gen. De Kock gewaagde in de eerste plaats van „de meer ongunstige omstandigheden, waaronder aan onze zijde den tegenwoordigen" oorlog werd gevoerd. Vroeger, schreef hij, waren het twee Solosche prinsen, die, hakende naar grootheid en onafhankelijkheid, eenige ondergeschikten en gehuurde pradjoerits om zich hadden verzameld en met die macht tegen den Soesoehoenan in het veld waren gekomen. Het was de Soesoehoenan geweest, die de hulp der Compagnie bij die gelegenheid had ingeroepen. Thans echter een prins, die, hetzelfde doel nastrevende, zoo voorzichtig was dit niet openlijk te laten blijken, maar integendeel het deed voorkomen, als was het hem uitsluitend te doen, voor de belangen van den godsdienst te strijden. Daardoor had hij zich de medewerking verzekerd van een breede schaar geestelijke voorgangers, wien het niet moeilijk was gevallen, geheele districten voor de zaak des opstands te winnen. Door fraaie voorspiegelingen, vooral door in het vooruitzicht te stellen, dat Java eerlang onder twee vorsten verdeeld zou worden, was het Dipanĕgara ook gelukt, den trouw van het hof te Solo aan het wankelen te brengen.

Dit alles was nu wel, meende de Generaal, in zooverre verbeterd, dat het fanatisme aanmerkelijk bekoeld en het Solosche Hof geheel bekeerd was, maar „het is niet te minder waar, dat alle de Javanen, welke onder onze vanen strijden, in het denkbeeld verkeeren van niet voor eigen belangen, maar voor die van vreemdelingen en overheerschers de wapenen te hebben opgevat en den dood te gemoet te gaan". Daaraan schreef hij het toe, „dat wij in den Javaan, van

natuur onverschillig en niet zeer moedig, zooveel koelheid en dikwerf lafhartigheid bespeuren".

„In den vorigen oorlog kwam het voor, dat de opstandelingen na verslagen te zijn, weken lang onzichtbaar bleven en niemand wist, waar zij zich schuil hielden, terwijl zulks in dezen oorlog nimmer het geval was geweest", hetgeen, meende hij, daaruit te verklaren was, dat thans niet als vroeger „een bijeengebragte partij, doch een geheele bevolking tegen ons streed".

De juistheid dezer opmerking kan slechts onder voorbehoud worden aanvaard. Aanvankelijk had zich de bevolking inderdaad zoo goed als in haar geheel tegen ons verklaard, geestdriftig de zijde van Dipanĕgara gekozen. Maar geestdrift is zelden duurzaam; geweld moest al spoedig door de ons vijandige hoofden worden aangewend, om de massa in het veld te brengen — De Kock zelf zou dit weinige maanden later — in een nota gedateerd 1 April 1829, verklaren.

Dit alles voerde hem tot de conclusie, dat waar men destijds, hoewel onder gunstiger omstandigheden strijdende, tot onderhandelen had besloten, men ook thans dit middel behoorde toe te passen, vooral met het oog op de zware offers, die de oorlog van ons eischte. „En", liet hij er op volgen, „ik helle te eerder tot dit gevoelen over, omdat ik vermeen, dat de vrede verkrijgbaar zal wezen zonder afstand van eigen rechten of grondgebied".

Na deze inleiding ging de Generaal over tot de beantwoording der reeds bekende vraagpunten, hem door den Com. Gen. voorgelegd. Wij lezen dan:

„1e. Men zal trachten Dipo Negoro tot onderwerping te brengen door het toestaan van denzelfden titel en van eene gelijke hoeveelheid landerijen als in 1757 aan den Pang. Adipati Mangkoe Negoro, Grootvader van den tegenwoordigen prins van dien naam, zijn gegeven geworden".

„Dan eene moeilijke omstandigheid doet zich hier op; het is niet alleen Dipo Negoro, die hier moet verzoend worden, gelijk in vroegere oorlogen, maar het zijn vele prinsen, broeders en neven van den hoofdmuiteling, die almede gerust gesteld moeten worden, en het komt mij waarschijnlijk voor, dat deze ongenegen zullen zijn, om onder de gehoorzaamheid van het Jogjasche Hof terug te keeren en de vaandels van hun chef te verlaten".

„Ik zoude uit dien hoofde niet schromen te adviseeren om bij het ondervinden van deze zwarigheden en ingeval Dipo Negoro zich niet wil vergenoegen met den titel en de landen, zooals die door Mangkoe Negoro werden bezeten, hem alsdan zijn tegenwoordigen titel te laten en hem naar evenredigheid meer land toe te staan; ook kunnen de nog uigeweken prinsen bevredigd worden",

2e. Indien de Pang. Dipo Negoro evenals vroeger tot onafhankelijk prins wordt bevorderd, dan is het doelmatig, dat hij gelijk de Pang. Adipati Pakoe Alam, te Jogjakarta onder het oog van den Resident zijn woning vestige; maar

behoudt hij den titel van Sultan, (dan) zal het misschien doelmatiger zijn hem op eenige mijlen afstand van Jogjakarta te doen verblijven, ter betere voorkoming van alle misdadige ondernemingen; een Nederlandsch ambtenaar zal als dan in zijne nabijheid moeten worden geplaatst" (¹).

Was men eenmaal met de onderhandelingen zóó ver, dat beide partijen het eens waren over de te verleenen concessies, dus over de titels en landerijen, waarmede Dipanĕgara zou worden begunstigd, dan moest, meende De Kock, het verzoek om vrede uitgaan van de voogden des Sultans en van het Solosche hof.

Afgescheiden van de reeds bekendgestelde overwegingen, geloofde hij op het bevorderen van den vrede te moeten aandringen met het oog op den staat van zaken in de Buitenbezittingen. In Borneo, op Banka, in de Palembangsche bovenlanden was machtsvertoon gewenscht, op Makassar kon dit elken dag noodzakelijk worden. Ook moest niet worden vergeten, dat het leger in Midden-Java voor een belangrijk deel uit hulptroepen bestond, welke zeer verlangden naar het „geboorteland terug te keeren".

Als aanvulling op dit schrijven laten wij thans volgen eenige grepen uit den brief, den 13en Oct. aan den Com. Gen. toegezonden in antwoord op diens missive, dd. 9 Oct. La. E.E.E. Geheim, op dien dus, waarin Du Bus nogmaals de redenen uiteenzette, waarom hij huiverig was den zoo gewichtigen stap te doen, en waarin hij den wensch uitsprak, dat Nahuys met de leiding der onderhandelingen werd belast. Zoo schreef de Opperbevelhebber het voor waarschijnlijk te houden, dat Dipanĕgara meer dan vroeger „gedisponeerd" zou zijn tot onderhandelen en dat, was men daarmede eenmaal bezig, hij, juist als de grooten, die zich reeds onderworpen hadden, „veel van zijne primitieve eischen zoude laten vallen". „Dan", merkte de Generaal op, „ik kan mij in dit alles bedriegen en hoogmoed en trotschheid wellicht de eenige drijfveeren van Dipo Negoro zijn".

„Ik zie echter niet in, dat Dipo Negoro bij het voldoen van die passie veel zal winnen; zijn invloed moet zich door overwinningen staande houden en, zijn onze wapens gelukkig, dan zal hem het vertoonen van brieven van U.E. niet veel baten, omdat de bevolking en de meeste chefs het voeren van den oorlog werkelijk moede zijn en wenschen, dat er schikkingen met het Gouvernement worden getroffen. Ook geloof ik niet, dat bij één gelegenheid aan den hoofdmuiteling getoond is, dat het Gouvernement zoo zeer naar onderhandelingen haakt. Blijkens mijn brief van den 18en Sept. ll. No 622, hebben de communicaties van vijandelijke Tomms. aanleiding gegeven tot de gevoerde briefwisseling tusschen den Rest. Valck en den vijandelijken Rijksbestierder; bijna

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 10 Oct. 1828, No. 640. Geheim. (Arch. Gen. Staf).

tegelijkertijd heeft de Kol. Nahuys een antwoord gekregen op een brief vóór meer dan zeven maanden door hem afgezonden; en eindelijk werd ook nog bijna terzelfder tijd de Luit. Roeps uitgenoodigd tot een gesprek met den Tomm. Setjodirdjo, die hem zeide, dat de Rijksbestierder met hem wenschte te spreken, zoodat er naar mijn inzien vele redenen bestonden om aan onze zijde te gelooven , dat de hoofdmuiteling wenschte in onderhandeling te treden" [1].

Er lag in dien samenloop van feiten ongetwijfeld wel aanleiding, om aan de vredelievende gezindheid van Dipanĕgara eenig geloof te schenken, en de omstandigheid, dat 's Pangerans eischen nog altijd onbeschaamd waren, behoefde, zooals De Kock zoo juist opmerkte, nog niet aan zijn goede bedoelingen te doen twijfelen.

Du Bus was echter nog volstrekt niet overtuigd; integendeel. Toen hij den 23en Oct. den naar de aanwijzing van den Generaal gewijzigden brief voor Dipanĕgara aan De Kock toezond, vestigde hij diens aandacht wederom op het antwoord door Danoerĕdja aan Nahuys gericht. Dit antwoord overtrof, meende hij, alle vroegere brieven van Dipanĕgara in onbeschaamdheid en bewees wel, „dat die hoofdmuiteling nog verre is van eenige oprechte voornemens tot herstel van den vrede te koesteren". Ook kon de Com. Gen. zich nog niet losmaken van de vrees, dat de rebel zijn brief òf niet zou openen òf onbeantwoord zou laten, waardoor voor het Gouvt. „alle démarches tot het openen van eenige onderhandelingen afgesneden" zouden zijn.

Nog meer bezwaren werden te berde gebracht, maar aangezien die reeds bij voorgaande gelegenheden waren geopperd en ons dus al bekend zijn, kunnen wij ze thans laten rusten. Hoofdzaak is, dat Du Bus geeindigd is met den verlangden brief te schrijven. De aanbeveling aan De Kock, om met „de meeste omzigtigheid" te werk te gaan en tot de afzending van den brief niet „dan na rijp beraad en met inachtneming van de momentaneele omstandigheden te besluiten" [2], wijst er op, dat het ook toen nog den Com. Gen. een zucht van verlichting zou ontlokken, als „de momentaneele omstandigheden" van dien aard bleken, dat de Gen. De Kock het beter vond, niet tot de verzending van den brief over te gaan.

Dit nu zou zich werkelijk voordoen. Al dat geschrijf over de al of niet inwilliging van Dipanĕgara's eisch zou spoedig blijken overbodig te zijn geweest. Doch loopen wij de zaken niet vooruit. Nog in October berichtte Gen. De Kock den Landvoogd, dat hem gebleken was, dat de brief van Nahuys aan Dipanĕgara's Rijksbestierder niet dezen maar den Toem. Sĕtjadirdja in handen was gekomen. Daaraan schreef hij het toe, dat Danoerĕdja Nahuys' brief onbeantwoord had

[1] De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 13 Oct. 1828, No. 644. Geheim. (Arch. Gen. Staf).
[2] Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 23 Oct. 1828, Lt. S.S.S. Geheim. (Arch. Gen. Staf).

gelaten. Sětjadirdja, dezelfde „bij wien Luitenant Roeps geweest was en die derhalve gezegd kon worden belang er bij te hebben, om onderhandelingen van eene andere zijde tegen te gaan", zou Danoerědja opzettelijk van den brief onkundig hebben gelaten, en de overbrengers daarvan, niet willende erkennen, dat zij aan hun opdracht niet behoorlijk hadden voldaan, zouden voor het niet medebrengen van een antwoord aan Nahuys „eenige min of meer waarschijnlijke redenen" hebben aangevoerd.

Wat de bij herhaling door Du Bus geuite vrees betrof, dat bij weigering van Dipaněgara om den brief van den Com. Gen. te ontvangen, de weg tot onderhandelen afgesneden zou zijn, merkte De Kock op, dat „welk lot de brief ook moge hebben", hij niet geloofde „dat voor den vervolge alle démarches onmogelijk zouden worden gemaakt".

Ook het denkbeeld, dat ons gezag en onze invloed bij de beide Hoven door het zenden van den bewusten brief geschaad zouden worden, kwam hem ongegrond voor, wijl „allen de herstelling van rust en vrede verlangen, mits zij in het bezit van hunne landen en waardigheden blijven" (¹).

Het bleef met dat al toch een zeer netelige quaestie. Du Bus mocht van weifelmoed niet vrij te pleiten zijn, De Kock was te optimistisch. Maar hoe weinig schadelijk deze de mogelijke gevolgen van den gewichtigen stap ook afschilderde, hij had het toch raadzaam geacht, Dipaněgara eens te polsen over de wijze, waarop hij te werk zou gaan, als de Com. Gen. mocht besluiten zijn verlangen in te willigen. Daartoe was door Valck een vertrouwd inlander naar Danoerědja's kwartier gezonden met opdracht, om met gemachtigden van dezen te beraadslagen over de wijze van bezorging van den brief.

De gezant was heusch bejegend; men had hem te kennen gegeven, gaarne een brief van den Com. Gen. te willen ontvangen, maar er zeer bepaald op aangedrongen, dat den Rijksbestierder een afschrift moest worden verstrekt, opdat deze kon beoordeelen of het origineel aan Dipaněgara mocht worden overhandigd. De Kock had daarop aan Danoerědja doen weten, dat aan dien eisch in geen geval zou worden voldaan en dat de brief van den Com. Gen. eerst dan zou worden afgegeven, als men verzekerd was, dat die met de gebruikelijke bewijzen van eerbied zou worden ontvangen. Antwoord op deze stellige mededeelingen had de Generaal nog niet van Dipaněgara's Rijksbestierder ontvangen, wel echter van Jogja een bericht, dat hem blijkbaar bijzonder verbaasd moet hebben, althans hij schreef den Com. Gen.: „Dagelijks zien wij in dezen oorlog zaken voorvallen geheel vreemd met al hetgeen in Europa gebeurt en hier zelfs onverwacht zijn" (¹).

Wat was nu dat bericht? Niets minder dan dat Kjahi Madja aan den Kol.

(¹) De Kock aan Du Bus. Magělang, 28 October 1828, N°, 660. (Arch. Gen. Staf).

Wiranĕgara op zulk een wijze geschreven had, dat het wel scheen als wilde hij zich onderwerpen. Een samenkomst met Luit. Kol. Wiranĕgara was gevraagd en, wat wel het meest opviel, van Dipanĕgara daarbij met geen woord gewag gemaakt.

Zoo was als door een tooverslag een belangrijke verandering in den politieken toestand gekomen. Was het Kjahi Madja ernst, dan wees dit òf op verdeeldheid in het vijandelijk kamp, òf op 's Kjahi's overtuiging, dat de zaak des opstands een hopelooze was. De babad leerde ons reeds, dat er werkelijk tusschen Dipanĕgara en zijn goeroe een breuk was ontstaan, straks zal blijken, dat de eerste gereedelijk den priester had toegestaan, naar het land zijner geboorte terug te keeren. De schipbreuk zijner intrigues was het dus, die ons Kjahi Madja in de armen voerde.

Toch had de aanraking, welke Madja met ons zocht, een ander doel dan bloote onderwerping. Zijn eerzucht was niet bevredigd met de toekenning van een maandelijksch inkomen. Gaf hij zich over, het moest zijn, om aan de zijde van zijn voormalige tegenstanders een invloed te kunnen laten gelden, weinig minder dan dien, welken hij zoolang op Dipanĕgara had uitgeoefend. Doch welke ook zijn drijfveeren geweest zijn, voor de onzen was het een verblijdend teeken, dat Kjahi Madja, die meer dan Danoerĕdja en Mangkoeboemi op de zaken invloed had uitgeoefend en, naar men destijds geloofde, nog uitoefende, tot den vrede gezind scheen.

Breken wij hier den draad van het geschiedverhaal of, om bij het boven behandelde een oogenblik stil te staan.

Wat wij daar te lezen kregen, was weinig geschikt, om het nationaal gevoel te verheffen, pijnlijk zelfs de indruk, dat elk middel, om tot vrede te geraken, gretig werd aanvaard. Want wat wij bepleiten en der uitvoering nabij komen zagen, was zwakheid, erger nog, een blijk, dat men den moed, om op meer waardige wijze het doel te bereiken, had opgegeven. Waartoe men dacht over te gaan, wat was het anders dan een sprong in het duister, een kansspel!

Was zulk een spel, met ons prestige tot inzet, verantwoord, noodzakelijk of zelfs maar wenschelijk?

Het ware zeker wel eenvoudig, om met een boud: ons paste zelfbewuste kracht! den banvloek over haar beleid der toenmalige Regeering tegen te slingeren. Doch zou zulk een vernietigend oordeel billijk zijn? Vergeten wij toch niet, dat Indië in een staat van uitputting verkeerde, welke allereerst het herstel der financiën vereischte en dat aan dien eisch de onlusten, die zoo zware offers vorderden, lijnrecht tegenover stonden. Het is dus alleszins verklaarbaar, niet alleen, dat de prikkel om den oorlog te beeindigen onder die benarde om-

standigheden zich dubbel krachtig heeft laten gevoelen, maar ook, dat men naar die middelen heeft omgezien, welke het spoedigst naar dat zoo begeerde einde beloofden te zullen leiden. Op historische gronden meende men daaronder het tegemoet komen aan de eischen van den Hoofdrebel te mogen rangschikken, terwijl de ervaring anderszins had geleerd, dat door wapenwerking alléén mogelijk wel een gunstig, doch naar alle waarschijnlijkheid geen spoedig resultaat kon worden verkregen. Dit laatste niet, wijl de samenstelling onzer krijgsmacht geen der vijandelijke tactiek aanpassende strijdwijze gedoogde; alleen de Moluksche hulptroepen kwamen aan dit bezwaar eenigszins tegemoet.

Zoo stond men wel voor de keuze, om, gelijk in 1755, eveneens onder den drang der omstandigheden, was geschied, het hoofd der muitelingen door het doen van concessies te bevredigen òf groote financieele offers te brengen gedurende een onbepaalden tijd. Het eerste streed met de denkbeelden ter zake in Nederland gehuldigd, terwijl het aandringen van daar op remises met de geldelijke gevolgen van het voortzetten des oorlogs al evenmin was overeen te brengen. Een derde weg naar den vrede eindelijk: de vernietiging van Jogja, was door redenen van politiek en moraliteit afgesloten.

Verklaarbaar is het, dat men onder die omstandigheden gegrepen heeft naar het middel, dat noch kostbaar, noch oneerlijk was, al kon het bezwaarlijk een goeden dunk geven van ons vermogen, om den onlusten met geweld den kop in te drukken.

Was, zoo vragen wij ons af, het bewandelen van den middenweg, het tevreden stellen van den Hoofdmuiteling, onder de bestaande omstandigheden gevaarlijk, de kans groot, dat een andere Dipanĕgara in die oplossing een reden zou vinden, om eveneens tegen het wettig gezag op te staan? Neen! want het uitgeputte volk verlangde naar rust, en ook den Vorsten kon het vooruitzicht om andermaal een deel hunner landen in te boeten, om een avonturier te bevoordeelen, niet toelachen.

Met dat al was den Com. Gen. de hem aangeprezen handeling weinig aangenaam. Schonk hij er zijn goedkeuring aan, het was, omdat hij niet wilde tegenwerken, waar tot oordeelen bevoegden het mogelijk achtten, den kanker uit te snijden, die knaagde aan ons koloniaal bestaan. Maar antipathiek was het middel hem bovenmate. Ook het woordje „rondzwervende" in het ons reeds bekende concept van den brief aan Dipanĕgara getuigde van zijn weerzin, om met den nog niet geslagen vijand aanraking te zoeken. Te verklaren, hoewel geenszins billijk, was de uiting zijner gemelijke stemming in de ter zake gevoerde correspondentie met Gen. De Kock, toen hij dezen te kennen gaf, den staat van zaken te velde overdreven fraai te hebben voorgesteld. En waarop steunde nu dit verwijt? Op „de herhaalde verzekering" door den Opperbevelhebber gegeven, dat „ten

gevolge van de operatiën, die in de laatste tijden hebben plaats gehad, de oorlog weldra door de verstrooiing van de geheele vijandelijke macht zoude geeindigd zijn".

Het is zeker niet te ontkennen, dat De Kock onder den indruk van de tastbare vorderingen met het doorgevoerde stelsel van mobiele colonnes en bentengs gemaakt, zich in dien geest heeft uitgelaten. Ook pleitte de toestand bij het intreden van den regenmoesson in het najaar van 1829 voor de juistheid van zijn bewering. Doch een stellige toezegging, dat de onlusten binnen een zekeren termijn geeindigd zouden zijn, heeft hij nimmer gegeven, noch kunnen geven. Zoolang Dipanĕgara nog niet in onze macht was, bleven 's Generaals woorden in 1827 den Com. Gen. geschreven van kracht, „dat het voortzetten van den oorlog gewis nog het leven aan zeer veel Europeanen zal kosten, zonder dat het nog te voorzien is, wanneer die eindigen zal; ...." (¹). Wat de ervaring, zoo in dezen als in den laatsten Javaanschen oorlog had geleerd, had Du Bus een aanleiding moeten zijn, om de beteekenis van de uiting eener min op meer hoopvolle stemming tot haar juiste waarde terug te brengen. Hoe was de toestand medio 1826 niet op het onverwachts omgeslagen, wat was het optreden van Sasradilaga in Rĕmbang niet verrassend geweest, en nu onlangs nog, welke afmetingen had de inval van Sĕntot in Bagĕlen niet kunnen nemen!

Nogmaals, het getuigde niet van een onbevooroordeelde bezichtiging der zaken, dat de Landvoogd den Opperbevelhebber aan de letterlijke beteekenis zijner woorden hield!

Eén opmerking nog. Welke ook de voorrang was, die aan politieke middelen boven die van geweld gegeven werd, men bleef voortgaan met de operatiën. Dit feit verdient wel onze aandacht, niet omdat het irrationeel geweest zou zijn, maar omdat het verschijnsel in onze koloniale oorlogen inderdaad niet geheel ongewoon is. Het bewijst, minder dat uitputting de onzen tot onderhandelen gedreven heeft, maar dat een beredeneerde keuze tusschen de beide middelen: onderhandeling en strijd, ten voordeele van het eerstgenoemde heeft beslist. Voor deze meening spreekt ook de inderdaad gunstige toestand, waarin wij op het eind van het vierde oorlogsjaar uit een krijgskundig oogpunt verkeerden èn wat betreft de ingenomen positiën èn wat aangaat de levende strijdkrachten. Juist die toestand moest de pogingen, om langs minnelijken weg het doel te bereiken, ten goede komen. Het is dan ook niet onwaarschijnlijk, dat het daaraan moet worden toegeschreven, dat ongeveer terzelfder tijd, dat de onderhandelingen met Dipanĕgara werden heropend, de Res[t]. van Jogja, Walrave van Nes, weder in aanraking met Mangkoeboemi kwam.

(¹) Blz. 255 Deel III.

Terecht had Van Nes de overkomst van dezen Prins steeds als een zaak van het hoogste gewicht beschouwd. Mangkoeboemi was voor de vijandelijke partij een bindmiddel bij uitnemendheid, want hoe onbeduidend de afgeleefde grijsaard als mensch ook was, de plaats, welke hij in de wereld der Javaansche grooten innam, maakte hem tot een persoon van wiens houding de zaak des opstands in hooge mate afhankelijk was. Gesproten uit een gelijkgradig huwelijk van Sĕpoeh met diens Ratoe Kĕdaton, een omstandigheid, waaraan hij den titel van Panĕmbahan dankte, was hij na den regeerenden vorst de eerste in den lande. In geboorte stond hij hooger dan Dipanĕgara, zijns broeders oudste doch uit een ongelijkgradig huwelijk geboren zoon. Hij had dezen echter gehoorzaamheid gezworen en hem als Vorst erkend. Werd die gehoorzaamheid opgezegd, wierp Mangkoeboemi zich in ootmoed neder voor den Sultan, die te Jogja zetelde, dan verplaatste hij met zijn persoon ook het machtige bindmiddel en zou dezelfde kracht, die een goed deel van Dipanĕgara's aanhang zoolang bijeen gehouden had, werkzaam zijn, om dien te doen uiteen vallen.

Mangkoeboemi zelf schijnt dien invloed onderschat te hebben. Wij zagen reeds, dat het zenden van een vrouw uit zijn gevolg naar Jogja in Maart 1828, kennelijk ten doel had gehad, te onderzoeken in hoeverre men hem daar gunstig gezind was. Straks zullen wij gelegenheid hebben op te merken, dat hij in het volgend najaar op gelijke wijze de gevoelens heeft willen polsen.

De onderhandelingen in Maart geopend hadden tot geen ander resultaat geleid, dan dat Natadiningrat, Mangkoeboemi's uit ongelijkgradig huwelijk gesproten zoon, tot ons was overgekomen. Dat was ongetwijfeld een aanwinst, hoewel de gevolgen daarvan tot dusverre niet aan de verwachting hadden beantwoord. Noch de onderwerping van den zoon, noch het gemis van diens moeder, Mangkoeboemi's meest geliefd bijwijf, schijnen dien Prins er aanstonds toe gedreven te hebben hun voorbeeld te volgen. Het is echter waarschijnlijk, dat de Panĕmbahan zich sedert aan een scherper toezicht onderworpen gezien en dus de gelegenheid gemist heeft, om zijn voornemens ten uitvoer te brengen. Misschien ook moest het voorgaan van den zoon slechts dienen, om eenige zekerheid te erlangen omtrent eigen toekomstig lot.

Wat ook in Mangkoeboemi moge hebben omgegaan, in of even vóór September vaardigde hij weder een zendelinge, Embok Kartawiraga, naar Jogja af. Die vrouw bezocht er twee regenten. Zij brachten haar bij den Rijksbestierder, die op zijn beurt de boodschapster voor den Resident leidde. Van toen af werden eenige maanden achtereen met Mangkoeboemi onderhandelingen over zijn overkomst gevoerd. Danoerĕdja, de Rijksbestierder, ving er op last van Van Nes en met Gen. De Kock's goedkeuring mede aan. Hij gaf de zendelinge bij haar terugkeer een brief voor den nog steeds te Pĕndĕm vertoevenden Prins mede,

waarin hij om der wille van de bevolking en in het belang van den Panĕmbahan zelf, er bij dezen op aandrong naar Jogja terug te keeren. Die overgekomen waren, aldus gaf men den Prins te kennen, hadden het immers goed bij het Gouv^t^. en de toestand in Dipanĕgara's kamp dreigde steeds slechter te worden, vooral als met het begin van den drogen moesson de operatiën krachtig zouden worden hervat. Gaf de Panĕmbahan aan dien goeden raad gehoor, dan moest hij daarvan door het zenden van een brief doen blijken.

De verlangde brief bleef uit, maar Van Nes gaf het niet op. Hij nam nu Natadiningrat in den arm, die zijn vader smeekte, om toch over te komen, doch deze kreeg evenmin als de Rijksbestierder antwoord. Slechts liet Mangkoeboemi hem bij monde van een zendeling vragen: „wie hooger in rang was: Natadiningrat of de zoon van den Sultan? Wat Natadiningrat bezat en of Mangkoeboemi de onderdaan zou kunnen worden van zijn zoon?".

Verder luidde het antwoord: „zoodra het mij verveelt, zal ik een weg zoeken om binnen (d. i. naar Jogja) te komen en waarheen anders zal ik mij begeven. En kan ik niet, dan zal ik U weder een zendeling met een brief zenden". De woorden zijn ietwat raadselachtig. Zij doen vermoeden, dat Mangkoeboemi verwacht had namens den Sultan te zullen worden uitgenoodigd, om zich te onderwerpen en dat hij de tusschenkomst van zijn zoon minder gepast heeft geoordeeld. Overigens krijgt men den indruk, dat de lust om over te komen, werkelijk bestond, maar dat de gelegenheid om daaraan te voldoen moest worden afgewacht.

„Hij had deze woorden niet uitgesproken", zoo lezen wij verder in Natadiningrats brief aan den Resident, „of er kwamen eenige personen voor hem zitten, ten einde hem hulde te bewijzen, waarop hij als een voorwendsel op een knorrigen toon begon te spreken: „„Een kind behoorde, wanneer hij zijn vader een zendeling zendt, ook de gedachten der Europeanen op te geven; wat behoeft hij anders zijn vader te roepen? hij is immers niet in staat om de zaken te herstellen! (¹)"".

De zendeling was daarop gevankelijk weggevoerd en moest gedood worden. Maar toen het nacht geworden was, had men hem laten ontvluchten, en Mangkoeboemi was de eerste geweest, die daaraan ruchtbaarheid had gegeven.

Het gebeurde pleitte wel voor de oprechtheid van Mangkoeboemi's plannen, maar ook, het moest hem aanleiding geven, zoo mogelijk nog behoedzamer te werk te gaan.

Of Dipanĕgara het geval ter oore is gekomen, konden wij niet nagaan, maar zeker is het, dat Mangkoeboemi door een weinige weken later van Jogja

(¹) Natadiningrat aan Res^t^. Van Nes, den 20^en^ van de maand Moeloed, Ehée 1756, of 30 Sept. 1828.

vertrokken zendelinge niet meer te Pĕndĕm werd aangetroffen, doch te Pĕngasih; „........ Prins Dipo Negoro heeft hem toen bij zich gehouden en niet meer toegestaan zich van hem te verwijderen".

Die zendelinge werd niet tot den Panĕmbahan toegelaten, doch wel tot „mijne moeder, de iboe anom" ([1]), die haar een met Arabische karakters geschreven brief van haar gemaal overgaf. Mangkoeboemi betuigde daarin zijn genegenheid voor zijn zoon en schreef ook „alles goed overdacht" te hebben.

Daarbij bleef het echter en men zou weinig wijzer geworden zijn, als de zendelinge niet was teruggekeerd met het bericht, dat de Raden Ajoe haar opgedragen had, om over zeven dagen weder te Pĕngasih te komen, er dan een nacht over te blijven en vervolgens terug te keeren om Europeesche troepen te halen. Met een: „bedrieg mij niet!" had de Prinses de vrouw laten gaan ([2]).

Veel verder was men dus nog niet, maar de plannen kregen toch blijkbaar meer vastheid. Van Nes meende nu het oogenblik daar, om van achter de schermen te voorschijn te komen. Hij schreef Mangkoeboemi, dat hij in Natadiningrat vertrouwen kon stellen, dat deze namens hem had gehandeld en dat alles geschied was met goedkeuring van den Luit.-Gouv.-Gen., wien het „zeer aangenaam" zou zijn als de Panĕmbahan wilde overkomen. Onderwierp hij zich, dan stond de Resident hem „borg, dat alles zich naar Uwe wenschen zal schikken" ([3]).

Het antwoord op dezen brief bleef uit, waarschijnlijk omdat Mangkoeboemi in de onmogelijkheid was den Resident te schrijven. De Overste Sollewijn toch had den 14en October Watĕs, het vijandelijk hoofdkwartier, bezocht en die dèsa daags daarop in de asch gelegd. Maar vóór Sollewijn Watĕs had bereikt, was Dipanĕgara met Mangkoeboemi, Kjahi Madja en Sĕntot het gebergte in, naar Bloeboeg getrokken. Sedert had de Hoofdmuiteling zijn oom voortdurend bij zich gehouden. „...... en het is moeijelijk hem van den Prins Dipo Negoro te doen verwijderen", zoo schreef Natadiningrat aan Van Nes, nadat de brenger van den laatsten brief aan zijn vader, daags te voren was teruggekeerd.

Met ledige handen kwam die zendeling echter niet. Weder was het de Raden Ajoe anom, die als medium optrad en namens haar echtgenoot aan Natadiningrat schreef: „Gij moet niet om mij denken, want ik kan nog niet om mijzelven denken". Men moest geduld hebben tot hij „weder een weinig vrijheid" ([4]) genoot.

([1]) Waarschijnlijk wordt hier bedoeld de oudste der gelijkgradige vrouwen van Mangkoeboemi, een stiefmoeder dus van Natadiningrat.

([2]) Natadiningrat aan Res[t]. Van Nes, den 8en van de maand Rabioe'lachir, Ehèe 1756— (18 October 1828). ('s Lands Archief).

([3]) Van Nes aan Mangkoeboemi (zonder dagteekening). ('s Lands Archief).

([4]) Natadiningrat aan Van Nes. 16en Rabioe'lachir, Ehèe 1756—(26 Oct. 1828). ('s Lands Archief).

Een afschrift van den brief van de Raden Ajoe zond Natadiningrat met zijn eigen schrijven aan Van Nes; het origineel had Sollewijn hem afgedwongen.

Het was hier weder de oude quaestie: naijver tusschen den ambtenaar en den officier. Van Nes en Sollewijn beiden beijverden zich, Mangkoeboemi tot ons te brengen. Ieder deed het op zijn eigen manier. Maar Sollewijn's handelingen waren voorbereid door, het gevolg van die van den Resident en bovendien eerst veel later begonnen. Het recht stond zeker aan Van Nes' zijde en wel had deze reden, zich geergerd te toonen over Sollewijn's arbitrair optreden.

Natadiningrat als buffer tusschen de beide autoriteiten geplaatst, bevond zich in een vrij onaangename positie. Sollewijn voor het hoofd te stooten door hem te weigeren den brief af te geven, dat ging niet; van den anderen kant wilde hij Van Nes niet te kort doen. Gelukkig voor hem toonde deze zijn lastigen toestand te beseffen en wel verre van hem hard te vallen over het afstaan van den bewusten brief, bewerkte hij bij den Generaal, dat Natadiningrat vergunning kreeg, om weder de kapiteinsuniform te dragen, als loon voor de goede diensten tot dusverre als tusschenpersoon gewezen (¹).

Den 1^{en} November kon Natadiningrat gunstiger tijding aan Van Nes doen toekomen. Hij had weder bericht van de Raden Ajoe. Mangkoeboemi bevond zich niet langer te Bloeboeg, maar was naar de dèsa Soeran gegaan. Daar zou Dipanĕgara nog eenigen tijd blijven, om in de maand Djoemadi'lawal naar Bagĕlen te trekken. De Panĕmbahan zou dan worden achtergelaten in de desa Pĕtir. Daar zou Mangkoeboemi een beslissend antwoord geven; men moest hem maar een zendeling sturen, om zijn voornemens te leeren kennen.

Men ziet, het was uitstellen zonder eind. Natadiningrat maakte zich al bevreesd, dat de Resident het hem zou wijten, dat de zaak maar geen voortgang had. Hij hield echter moed en gaf Van Nes den raad nogmaals aan Mangkoeboemi een brief te schrijven en dien „zoo klein mogelijk te vouwen en wel de gedaante te geven van een djimat" (²) (³).

Enkele dagen later ontving Van Nes van Mangkoeboemi zelf bericht (⁴). De Panĕmbahan, zich noemende Kandjĕng Goesti Pangéran Aria Mangkoeboemi, bevestigde te zullen komen, zoodra „mijn zoon Dipo Negoro naar de districten Ledok en Gowong" was afgereisd. Dat zou echter nog eenigen tijd duren, minstens een maand, zooals door boodschappers van de Raden Ajoe Mangkoeboemi was bericht.

(¹) Van Nes aan Natadiningrat, Jogja, 28 Oct. 1828. ('s Lands Archief).
(²) Amulet.
(³) Natadiningrat aan Van Nes. Mangir, 22ten Rabioe'lachir, Ehée 1756. (1 Nov. 1828). ('s Lands Archief).
(⁴) Mangkoeboemi aan Van Nes. Djĕlok, 28 Oct. 1828. ('s Lands Archief).

Tegen het eind van November, den 25en, zond Van Nes dan ook eerst antwoord. Hij dankte den Panĕmbahan voor zijn goede voornemens en verzocht hem „te mogen weten den dag wanneer en de plaats waar U verlangt tot mij te komen, opdat ik U alsdan te gemoet zal kunnen gaan" (¹).

Zoover was het echter nog lang niet. Spoediger dan verwacht was, keerde Dipanĕgara van zijn tocht naar Bagĕlen terug, om zich met zijn geheele hofhouding te Pĕngasih te vestigen. Mangkoeboemi werd scherper dan ooit in het oog gehouden en personen door Natadiningrat naar zijn vader afgevaardigd, waren bijna het slachtoffer hunner zending geworden. Mangkoeboemi gaf hun voor zijn zoon den raad mede, om toch vooral zeer voorzichtig te zijn: men koesterde argwaan. Omtrent Dipanĕgara berichtten die lieden, dat hij zeer ongedurig was. Nimmer bleef hij twee dagen achtereen in zijn dalĕm. Met een gering aantal volgelingen ging hij vaak voor enkele dagen erop uit, doch niemand vernam werwaarts hij zich dan begaf.

Zoo schreef Natadiningrat aan Van Nes den 12en December. Na dien tijd liet Mangkoeboemi volstrekt niets meer van zich hooren, tot den 7en Januari weder een brief werd ontvangen van de Raden Ajoe aan Natadiningrat. Zij schreef, dat men maar geduld moest hebben, want vóór men er aan dacht zou de groote stap al gedaan zijn. Aan betuigingen van goeden wil geen gebrek, daden lieten zich echter nog steeds wachten. Daarentegen eischte Mangkoeboemi die wel van ons; Natadiningrat moest hem *f* 300 toezenden, want hij verkeerde in de grootste verlegenheid.

Nu had Van Nes er genoeg van. Hij ging op het verzoek niet in en liet den brief der Raden Ajoe eenvoudig onbeantwoord. Maanden zouden verloopen eer de aldus afgebroken onderhandelingen werden heropend. De zaak was nog niet rijp, de toestand in het vijandelijk kamp nog niet wanhopig genoeg. Later zou het vlotter gaan, de brieven van Mangkoeboemi droegen dan ook in de tweede helft van '29 een meer ernstig karakter. De vrees voor wraak liet zich toen in veel geringere mate gelden; men begreep in den vooravond van Dipanĕgara's val te staan. Er moest echter nog heel wat water door de Praga vloeien, nog menig zet op het politieke schaakbord worden gedaan vóór de houding onzer voornaamste tegenstanders werkelijk ten goede zou neigen.

(¹) Van Nes aan Mangkoeboemi. Jogja, 25 Nov. 1828. ('s Lands Archief).

HOOFDSTUK X.

ONDERHANDELINGEN MET KJAHI MADJA IN HET LAATSTE KWARTAAL VAN 1828, ZIJN GEVANGENNEMING EN OP WELKE WIJZE MEN ZIJN INVLOED TEN ALGEMEENEN NUTTE DACHT TE KUNNEN AANWENDEN.

Hadden wij, de onderhandelingen met Dipanĕgara op den voet volgende, gelegenheid op te merken, dat de Com. Gen. zich omtrent den uitslag daarvan al evenmin illusiën schiep als omtrent dien der krijgsverrichtingen, ook uit zijn in het laatst der maand October met den Minister voor de Marine en Koloniën gevoerde correspondentie blijkt zijn weinig hoopvolle stemming.

Den laatsten dier maand schreef hij o.m.: „Intusschen kan en mag ik voor U.E. niet verzwijgen, dat indien niet door een of ander onvoorzien toeval binnen korten tijd eene bepaalde en meer gunstige wending aan de zaken gegeven wordt, de toekomst zich zeer bedenkelijk voordoet en de uitkomst van dezen oorlog nog voor zeer onzeker moet worden gehouden. Hetgeen in den jongsten tijd is voorgevallen, bewijst genoegzaam, dat Dipo Negoro nog een zeer grooten invloed bezit, daar in de overwonnen landstreken zelven een gering aantal zijner aanhangelingen zich slechts behoeft te vertoonen, om een geheele bevolking binnen een zeer kort tijdsverloop weder in opstand te brengen en voor de zaak huns meesters te winnen" (¹).

„In weerwil van de voortdurende overwinningen, die wij op den vijand behalen, heeft het onzen troepen nog niet mogen gelukken om noord- en zuidwaarts van Djocjocarta de Progo over te trekken en den vijand aan gene zijde van de rivier te verjagen. Op alle punten, waar de muitelingen worden aangevallen, bieden zij hoe langer hoe meer en met eene aanzienlijke macht hevigen tegenstand" (²).

„Het regenachtige jaargetijde is kort op handen. Voor de Eur. troepen wordt het alsdan onmogelijk om voorwaarts te trekken, en des vijands belang

---

(¹) Hier werd blijkbaar gedoeld op de débacle der 8ᵉ mob. col.

(²) Deze voorstelling wordt door het meerendeel der gevechtsrapporten van dien tijd verre van bevestigd.

brengt mede om van deze omstandigheid gebruik te maken, ten einde onze posten aan te vallen, den soldaat af te matten en in deze of gene bevredigde streken onrust en opstand te stoken, getuige hiervan wat in het voorleden jaar in het Rembangsche is voorgevallen".

Hoe de Com. Gen. dit voorval durfde aanhalen, is ons een raadsel. Hij, die gedreven door een aan manie grenzenden bezuinigingslust, het in Rĕmbang gebeurde niet slechts mogelijk gemaakt, maar het zelfs in de hand gewerkt had, zou vrij wat beter hebben gedaan met die zaak onaangeroerd te laten.

„Men neme" — zoo gaat de Landvoogd voort — „hierbij in aanmerking, dat de kern van onze magt, dat zijn de Eur. soldaten, dagelijks afneemt en wel in eene zeer groote onevenredigheid met de gewone suppletie, die uit Nederland wordt aangevoerd". Om dit te staven legde Du Bus een verslag over van den medischen dienst in de 2e Groote Milt. Afd. over de maand September. Uit dat verslag bleek: „dat er over die maand alleen meer dan 216 officieren en manschappen hun graf op Java gevonden hadden". „Zulke droevige resultaten, gevoegd bij de vorenstaande overwegingen zullen voorzeker voldoende zijn om U.E. te overtuigen, dat er met verlangen op voortdurenden en kragtdadigen bijstand uit het moederland gerekend wordt en dat het in alle opzigten hoogst wenschelijk is, dat er op de een of andere wijze aan een zoo verontrustenden staat van zaken een eind kome. Bij meer dan één gelegenheid heb ik de vrijheid genomen onder de aandacht van U.E. als mijn gevoelen te brengen, dat er meer kragtdadige en energieke maatregelen dan de tegenwoordige gevorderd worden, om de mouvementen van de onderscheidene colonnes te leiden en gezamenlijk naar een welberaamd plan tot één en hetzelfde doeleinde te doen medewerken; ik kan niet anders dan bij dezen herhalen hetgeen ik deswege vroeger heb aangeteekend".

De Kock's beleid mocht — wij weten het reeds — in 's Landvoogds oog geen genade vinden. Voorstander van radicale middelen, was de door den Luit. Gouv.-Gen. aangewende methode aan Du Bus bepaald onoordeelkundig voorgekomen. Hij bleef het grootste heil zien in het reeds vroeger door hem aanbevolen optreden en masse en concentrisch, welk optreden zeker veel succes beloofde, mits de muitelingen zoo vriendelijk wilden zijn, de komst der colonnes af te wachten. Het was werkelijk naïef gedacht en herinnert aan de Engelsche generaals, die zich bij voorbaat kinderlijk verheugden over de insluiting van De Wet, om telkens en nog eens weer tot de ervaring te komen, dat theorie en practijk zoo hemelsbreed kunnen verschillen.

De Kock moest — zoo meende Du Bus — zouden de zaken goed gaan, door een ander worden vervangen. Twijfel aan die meening houdt op bij het lezen van wat verder in de minuut van den hier bedoelden brief volgt. In de

minuut, omdat deze belangrijke zinsnede doorgeslagen en dus niet in den brief zelf werd opgenomen. Zij luidt: „Ik moet nog volmondig in het belang van 's Konings dienst verklaren, dat wanneer er geen groote en doeltreffende wending omtrent de directie en het beheer der militaire operatiën gegeven wordt, er van de uitkomst weinig goeds te verwachten is".

Waarom dan die „volmondige" verklaring, waarmede „het belang van 's Konings dienst" zoo gemoeid was, achtergehouden? Du Bus, de krachtige persoonlijkheid, die bij zijn optreden in deze gewesten tegenstand gevonden maar ook gebroken had; die niet teruggedeinsd was, toen het er op aan kwam, hem vijandige elementen uit hunne ambtelijke loopbaan te stooten, die man zou geschroomd hebben, aan het Opperbestuur de woorden onder de oogen te brengen, welke wij zoo even citeerden!

Wij kunnen het niet gelooven; veeleer nemen wij aan, dat Du Bus, zoo hij al niet heeft ingezien, op het punt te staan een onbillijkheid te begaan, toch nog tijdig begrepen heeft weinig bevoegd te zijn tot een oordeel over zaken, waarin hij volkomen leek was, tot een oordeel ook, dat wel verre van onbevangen te zijn, zijn scherpte ontleende niet aan overtuiging alleen, maar ook aan de ongunstige gezindheid, welke hij den Gen. De Kock toedroeg.

Wat er van zij, ons is het genoeg te weten, dat Du Bus nog immer haakte naar het oogenblik, waarop de Generaal zijn waardigheid aan andere handen zou toevertrouwen.

Intusschen, niet om de aandacht te vestigen op de steeds toenemende verwijdering tusschen beide autoriteiten, maakten wij melding van Du Bus' schrijven aan den Minister. Wij wilden slechts des Landvoogds eigen woorden weêrgeven, om aan te toonen, hoe gering zijn vertrouwen was op een voorspoedig einde, hoe „een of ander onvoorzien toeval" de strohalm was van diens hopen.

Wat ongeloofelijk scheen gebeurde!

Het was, zooals wij in een vorig hoofdstuk reeds met een enkel woord mededeelden, Kjahi Madja, die door een in vage bewoordingen opgesteld schrijven aan Wiranĕgara zijn wensch te kennen gaf, om met het Gouv^{t}. in onderhandeling te treden, en daarmede de hoop op een gunstige wending deed herleven.

Die brief, merkwaardig genoeg om in extenso te worden opgenomen, luidde: „Na mijne groeten aan U, zoon, Raden Adipatti Wiro Negoro, zoo geve ik U kennis, dat ik mij naar het Padjangsche wil begeven met voornemen om diegenen, dewelken aan het dwalen zijn, op den rechten weg te brengen. Aangaande de Islamsche religie wil ik hun aan hunne plichten weder herinneren en hen beloonen, die hunne plichten doen, hebbende ik geen kwade voornemens om mijne natie te Djokjokarta en Soerakarta, dan wel de Europeanen te komen storen, want zulks doende, zou ik zeker den zegen van God verwerpen, omdat

iemand, die anderen haat ook wordt gehaat, en iemand, die zijns gelijken kwaad doet en die moorden pleegt, ook wordt vermoord. Het doel (waarmede) ik mij naar het Padjangsche begeef is om in onderhandeling te komen, want zoolang ik mij in deze streken ophoud, word ik daarin veel verhinderd. De geestelijken van Djokjokarta en Soerakarta benevens alle grooten en de gezaghebbers der Europeanen zullen, wanneer ik hun verzoek om met mij in onderhandeling te komen, zulks niet gaarne willen aannemen, wanneer ik mij nog in deze streken ophoud, zullende zij daarin vele zwarigheden maken, doch wanneer ik mij te Padjang bevind, zal zulks doenlijk zijn en voor beide kanten gemakkelijk wezen, als zijnde digt bij Djokjakarta en ook bij Soerakarta. Daarom, mijn zoon, laten wij ons met elkander wel verstaan, hebbende ik het voornemen niet om mij derwaarts te begeven om mij rijkdommen te verwerven, maar alleen het voornemen om te vragen welke de straffen (¹) zijn van den Islamitischen godsdienst. Ik verzoek U dus om mij ten duidelijkste te antwoorden en dat antwoord aan mijn zendeling, zijnde den brenger dezes, mede te geven".

„Geschreven op Vrijdag den 15^en^ Rabioe'lachir, Eheé 1756, of den 25^en^ Oct. 1828".

„P. S. Alsmede, ik heb niet het voornemen om dezen of genen ter hulp te komen, maar wel om te onderzoeken de straffen (¹) van den Islamitischen godsdienst en elkander inlichting te geven nopens het gebeurde".

Wat van Kjahi Madja's schrijven te denken! Handelde hij met of zonder voorkennis van Dipanĕgara; was het met het doel, ons op een dwaalspoor te brengen, dat hij met geen woord van zijn meester melding maakte? En zoo hij geheel voor eigen rekening handelde, geschiedde dit dan met den wensch zich te onderwerpen of was het hem er slechts om te doen, zich den weg naar Padjang, zijn geboortegrond, op listige wijze te effenen, om, eens daar zijnde, de bevolking door fanatiek woordenspel opnieuw tot verzet aan te hitsen?

Ziedaar een reeks van vragen welker beantwoording zoowel den Res^t^. Van Nes, wien door Wiranĕgara 's Kjahi's brief was overgegeven, als den Gen. De Kock vooreerst niet mogelijk scheen. De brief sprak van onderhandelen zonder nadere aanwijzing waarover. De schrijver liet het voorkomen, als wilde hij zijn geloofsgenooten in Padjang tot het nauwkeurig vervullen der godsdienstplichten aansporen, hetgeen, juist omdat door de leiders aan den oorlog een religieus karakter was gegeven, het onwaarschijnlijk maakte, dat Kjahi Madja inderdaad geen „kwade voornemens" koesterde. Dat hij den godsdienst in de zaak betrok was, dit stond er weder tegenover, niet meer dan natuurlijk; hij

(¹) De vertaling »straffen" is minder juist. Het woord »instellingen" zou beter de bedoeling van den briefschrijver weergeven.

wilde zoolang mogelijk in zijn rol blijven. Dit verklaart ook de onduidelijke redactie van het slot van zijn brief, waarin hij sprak van de „straffen" van den Islamitischen godsdienst en van het wederkeerig geven van inlichtingen over het gebeurde. De Gen. De Kock weet die onduidelijkheid aan de overijling, waarmede de brief van het Javaansch in het Nederlandsch was overgezet. Ons wil het toeschijnen, dat Kjahi Madja voorbedachtelijk zijn ware voornemens heeft gesluierd.

Tastte men omtrent 's Kjahi's bedoelingen nog in menig opzicht in het duister, zooveel was zeker: hij wilde onderhandelen.

Hoe gretig men op elk voorstel van 's vijands zijde daartoe gedaan placht in te gaan, is ons reeds herhaaldelijk gebleken. Nu zulk een voorstel uitging van een man van beteekenis als Madja, kon het op een dubbel gunstig onthaal rekenen. Wiranĕgara werd dan ook gemachtigd, om Kjahi Madja terug te schrijven en hem te kennen te geven, dat de begeerde ontmoeting kon plaats hebben, echter niet in Padjang, doch nabij Mĕlangi, ten Z.W. van Jogja.

Daags nadat Wiranĕgara zijn antwoord verzonden had, schreef Kjahi Madja den 28en dien inlandschen hoofdofficier terug, dat hij diens voorstel, om ten westen van Mĕlangi de verlangde ontmoeting te doen plaats hebben, aannam „verlatende ik mij op U, dat U de grooten van Djokjokarta en Soerakarta en de gezaghebbers der Europeanen tot mij zult brengen, willende ik geen personen opnoemen, welke mij zullen komen ontmoeten, wijl ik zulks geheel aan U overlaat, mits het maar zoodanige personen zijn, welke de zaken zouden kunnen verevenen. Doch van de geestelijken verzoek ik te mogen ontmoeten de Panghoeloes van Djokjokarta en Soerakarta met hunne onderhebbende priesters, welke alle mogelijke zaken met mij zouden kunnen afmaken".

„Betrekkelijk de plaats, waar wij ons zullen ontmoeten, is het dus volgens Uw denkens het beste in de dessa Patoegoeran, beoosten de dessa Mlangi; ik ben het hieromtrent ook met U eens, ik verzoek U alzoo om spoed te maken met onze bijeenkomst" (1).

Intusschen had Wiranĕgara aan Gen. De Kock instructies gevraagd, waarnaar hij zich bij een eventueele samenkomst met Kjahi Madja zou hebben te gedragen. De Kock had die verstrekt en op uitnoodiging van Wiranĕgara ten aanzien van twee punten zeer stellige bevelen gegeven. Die punten betroffen: eerstens, het geval, dat Kjahi Madja mocht vragen om een wapenstilstand; tweedens, het geval, dat hij er op aandrong om naar Padjang te gaan. Wat de wapenstilstand betrof, werd Wiranĕgara gemachtigd dien toe te staan, doch slechts voor enkele dagen en uitsluitend voor het district, waarin de besprekingen zouden

(1) Kjahi Madja aan Lt. Kol. Wiranĕgara. Kĕbondalĕm, den 18en Rabioe'lachir, Ehée 1756, of den 28en October 1828. (Arch. Gen. Staf).

plaats hebben, en onder de stellige voorwaarde, dat, als de muitelingen door het doen van bewegingen daarvan misbruik maakten, hij als verbroken zou worden beschouwd.

Ten aanzien van de tweede mogelijkheid, nl. die, dat Kjahi Madja mocht eischen om naar Padjang te gaan, bepaalde de Gen. De Kock, dat den priester zou worden medegedeeld, dat, wijl Padjang sedert lang rustig was, Kjahi Madja er geen gezag mocht uitoefenen, dat hij er zich wel heen mocht begeven, doch alleen of met een zeer klein gevolg, en dat hij alsdan door een colonne onder Le Bron zou worden geobserveerd.

Ook zou Wiranĕgara mogen mededeelen, dat het Gouv[t]. „op billijke en aannemelijke gronden wenschte te onderhandelen, maar zich in geen geval tot schikkingen zoude laten overhalen, die voor hetzelve vernederend zijn konden; dat het dan wel gebruik zal maken van de middelen, welke het bezit om den oorlog met kracht door te zetten; dat het Gouv[t]. voorts wenscht te weten welke de verlangens van Dipo Negoro zijn en dat, wanneer die met deszelfs waardigheid strokende zijn, dezelve alsdan, doch anders niet, toegestaan zullen worden, en dat het zich al verder met zaken den Islamitischen godsdienst betreffende niet in wil laten, terwijl ik eindelijk, overeenkomstig deszelfs verzoek, den L[t]. Kol. Wiro Negoro toestond om zich bij deszelfs eventueele ontmoeting met Kjahi Modjo door den 1[en] L[t]. Roeps te doen vergezellen" (¹).

Aan het aan den voet dezer bladzijde vermelde rapport ontleenen wij nog welke maatregelen de Opperbevelhebber nam in verband met de even onverwachte als gewichtige wending, welke de zaken schenen te zullen nemen.

In de eerste plaats werden de commandanten der colonnes en posten wien zulks aanging, gewaarschuwd om de grootst mogelijke waakzaamheid te betrachten. De Kock vertrouwde den Kjahi niet en meende, dat deze onder het masker van vredelievende gezindheid niets anders wenschte dan in Padjang opnieuw de oorlogsfakkel te zwaaien. En werkelijk, er bestonden voor die meening, welke zich trouwens spoedig zou bevestigen, wel eenige redenen. Zoo had men inmiddels vernomen, dat Kjahi Madja van 2000 à 2500 man vergezeld was. Ook had Wiranĕgara, die aanvankelijk met een cavaleriegeleide tevreden was geweest, het verzoek gedaan om, als hij naar Mĕlangi ging, door de 3e mob. col. gevolgd te worden.

Gaven deze twee feiten reeds aanleiding, om Kjahi Madja's goeden trouw in twijfel te trekken, de achterdocht der onzen groeide, zij het ook volmaakt ten onrechte, nog aan, toen Res[t]. Besier rapporteerde van den controleur van Demak en Grobogan mededeeling te hebben gekregen, „dat eene vrij aanzien-

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 1 Nov. 1828, N°. 664. (Arch. Gen. Staf).

lijke gewapende macht door de regenten van Panaraga" [1] (Madioen) was bijeengebracht. Er zouden wel 3000 man en 6 lila's verzameld zijn.

Evenals de genoemde controleur had ook de Luit. Nagel, comm[t]. der benteng te Wirasari, tijding ontvangen van een vijandelijke samenrotting. Volgens bij hem ingekomen berichten was de gesignaleerde bende echter niet sterker dan 400 à 500 man en 2 lila's.

Wat bleek evenwel enkele dagen later? De bende was niets anders dan het gevolg van den Regent van Gadingan, die zich met de vreedzaamste bedoelingen naar Solo begeven en in de dèsa Kĕdongbenteng nachtkwartier gezocht had. Opzettelijk maken wij van dit onbeduidend voorval melding; het is er trouwens een uit vele. Herhaaldelijk ontving het Hoofdkwartier van de verschillende deelen van het oorlogstooneel min of meer verontrustende berichten, welke wijselijk met het grootste voorbehoud werden aangenomen en slechts zelden aanleiding gaven tot andere dan voorzichtigheidsmaatregelen. Ook in het onderhavige geval kon Besier's bericht De Kock niet tot het samenstrekken van troepen verleiden; die liet hij liever in die streken, waarin aan hun noodzakelijkheid niet te twijfelen was.

Intusschen was de achterdocht tegen Kjahi Madja door geen enkel feit nader bevestigd. Zelfs scheen het wel, als nam het vertrouwen in hem toe en zulks, wijl men algemeen in de, overigens onjuiste, meening verkeerde, dat de priester, al had hij met geen woord over Dipanĕgara gerept, als diens gemachtigde optrad. Het was toch moeilijk denkbaar, dat Kjahi Madja, die met Dipanĕgara alles, zonder dezen niets was, op eigen gezag en voor eigen rekening vredelievende aanrakingen met het Gouv[t]. zou zoeken. Dat tusschen Dipanĕgara en Madja een breuk was ontstaan, waarvan het herstel met de positie des eersten niet vereenigbaar was, wist men destijds in het Hoofdkwartier niet. Dit vooropstellende komt het ons alleszins verklaarbaar voor, dat men daar den door Madja gedanen stap aan andere dan de ware drijfveeren toeschreef.

Kjahi Madja van zijn kant had er belang bij, dat de onzen zoo lang mogelijk onkundig bleven van de heftige tooneelen te Pĕngasih, welke wij, zoover ze ons nog niet bekend zijn, nader zullen vermelden. Zoo lang mogelijk, zeggen wij, want Madja wachtte slechts op een gunstig oogenblik om naar Padjang, zijn bakermat, te kunnen doorbreken, ten einde daar, met zijn uit Mataram meegenomen getrouwen als kern, een macht bijeen te brengen, groot genoeg, om met eenige kans van slagen de worsteling om eigen grootheid te kunnen aanvaarden.

---

(1) Res[t]. Besier aan Gen. De Kock. Sĕmarang, 5 Nov. 1828, N°. $\frac{2214}{198}$ (Arch. Gen. Staf).

Voor ons is Madja's leven en streven in de maanden October en November 1828 geen gesloten boek meer. Wij kennen zijn grenzenlooze eerzucht, weten, dat deze het was, die hem te Pĕngasih met Dipanĕgara zulk hoog spel had doen spelen en verliezen, en kunnen ons er dus ook niet over verwonderen, dat de Kjahi na 't mislukken zijner intrigues daar langs een anderen weg zijn doel trachtte te bereiken.

Wilde hij zich, al dan niet met ons verbonden, gewapend tegenover zijn voormaligen Heer stellen? Ging zijn denken zoo ver, dat hij, de geringe van geboorte, tot loon voor aan het Gouv^{t}. bewezen diensten, zich reeds geplaatst zag als evenknie der Vorsten van Mataram in een onafhankelijk gebied?

Het is niet onwaarschijnlijk, dat de gebeurtenissen in het midden der 18^{e} eeuw Kjahi Madja voor den geest hebben gezweefd. Ook de onzen hebben in den grooten oorlog van dien tijd en dien, welke weinige jaren na het Britsche tusschenbestuur Java in vuur en vlam zette, overeenkomst willen zien. Was Mangkoeboemi in den Compagniestijd de zaak des opstands tot nadeel van zijn bondgenoot Mas Saïd, doch zeer ten eigen bate, afvallig geworden, Kjahi Madja kon het nu doen en ten koste van Dipanĕgara allicht gelijksoortige voordeelen behalen als Mangkoeboemi destijds. Want, evenals driekwart eeuw te voren, was ook nu het verlangen naar vrede zeer groot, bekend ook de neiging, om door het doen van concessies den rampzaligen strijd tot een einde te brengen.

Wat Madja zich van de toekomst gedroomd mocht hebben, het einde zou geheel anders zijn; voor hem geen grootheid, maar ballingschap, ver van het oord waar hij zijn luchtkasteelen bouwde. Sluwheid en brutaliteit vermochten niet het gemis aan energie en moed te vergoeden, en juist beide laatste eigenschappen waren noodig ter bereiking van de heerschzuchtige oogmerken, waarvan Madja zwanger ging.

Hoe weinig kon die man vermoeden, dat hij in den vooravond van zijn val stond, toen hem het antwoord van Wiranĕgara, waarin de plaats der gevraagde bijeenkomst was aangeduid, door twee priesters „der voornaamste klasse" werd overgebracht!

Plechtstatig werd het in ontvangst genomen.

In den ochtend van den 31^{en} October toch stelde Madja zijn ruim 500 wel uitgeruste krijgers voor de dèsa Mĕlangi in bataille op, in afwachting van de komst van Wiranĕgara, Roeps en de andere onderhandelaars. Toen dezen en het hun verstrekte geleide, de 3e mob. col. en Wiranĕgara's barisan, ter plaatse van bijeenkomst verschenen en de troepen in bataille tegenover Madja's macht opgesteld waren, zetten de hoofdpersonen zich naar Javaansch gebruik op den grond neder en de bespreking nam na een poos zwijgens een aanvang.

De Opperbevelhebber schreef over deze ontmoeting aan den Com. Gen. o. m.

het volgende: „.......... en Wironegoro (werd) door Kjahi Modjo op eene zeer vertrouwelijke wijze ontvangen. De Raden Adipati verzocht hem, Kjai Modjo, zich te willen verklaren, of hij door den Prins Dipo Negoro gemachtigd was, om onderhandelingen aan het Gouv[t]. voor te dragen, hetwelk door dezen bevestigend beantwoord werd door te zeggen: „„Mijn Heer heeft mij gemachtigd om over het geloof te spreken en nu åan den oorlog een einde te maken"", waarop hij over het Islamsche geloof begon te spreken, hetwelk echter telkens door Wiro Negoro werd afgebroken, (en) eindelijk door te zeggen: „„Ik kom hier niet om van geloof te spreken, maar wel nu de voornemens te weten van Uwen Sultan betrekkelijk de herstelling der algemeene rust en vrede"", hetwelk Kjai Modjo beantwoordde door te zeggen: „„Ik heb macht van mijnen Heer van (over) die zaken met de grooten van Djocjokarta en Soerakarta en de gezagvoerders der Europeanen te spreken. U heb ik geroepen, mijn zoon, om een vriendschappelijk gesprek met U te voeren en wel voornamelijk over onze godsdienst; ik kan over geen andere zaken denken vóór dat de zaak van het geloof verevend is. Ik verzoek U thans te weten, wanneer ik de grooten en de geestelijken ontmoeten kan"".

„De Raden Adipati heeft ook nog gerapporteerd met de meeste onderscheiding behandeld te zijn en dat de taal, welke Kjai Modjo gebezigd had, zeer welgevoegelijk en fatsoenlijk was, terwijl voorts de Luit. Roeps aan den Kol. Cochius gezegd had, dat Kjai Modjo zeer ontsteld (lees: onder den indruk) scheen te zijn en hem beleefdelijk de hand had gedrukt" ([1]).

Dit alles had echter, hoe fraai het ook scheen, de zaak des vredes geen duimbreed doen winnen. Hadden de onzen zich al beijverd, om tot een voorloopige vaststelling der vredesvoorwaarden te geraken, Kjahi Madja van zijn kant had telkens op handige wijze de klip weten te ontzeilen. Hij was het met zichzelf nog niet eens, hoe te handelen. Padjang was voor hem het beloofde land; daar wachtte hem een groote mate van zelfstandigheid, invloed en macht. Slaagde hij er al in gunstige voorwaarden te bedingen, wat baatte het nu Dipanĕgara hem niet tot onderhandelen gemachtigd had en zijn bedrog dus toch aan het licht zou komen?

Zoo aarzelde Madja en kon hij er niet toe besluiten te kiezen tusschen het gaan naar Padjang of het bekennen van zijn bedriegelijk voorgeven. Toen begaf hij zich weder naar Pĕngasih in de hoop zijn meester tot het aanknoopen van onderhandelngen te kunnen overhalen.

Maar Dipanĕgara wilde niet, was te zeer ontstemd.

Nu restte Madja niets anders dan terug te keeren naar Mĕlangi en de onzen aan de praat te houden, waartoe de godsdienst hem een geschikt middel

---

([1]) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 1 Nov. 1828, N°. 664. (Arch. Gen. Staf).

was. Tijd schaft raad. Dipanĕgara kon zich nog bedenken en ook Le Bron's waakzaamheid verslappen. Er was dus reden om het verblijf te Mĕlangi te rekken.

De nauwlettende waakzaamheid van Le Bron, die met zijn colonne 's Kjahi's barisan geen oogenblik uit het oog verloor, maakte echter de kans om ongemerkt naar Padjang te gaan al zeer klein, terwijl aan den anderen kant Dipanĕgara niet tot onderhandelen te bewegen scheen. Hiervan ten laatste overtuigd, handelde Kjahi Madja op de wijze, die wij in volgende bladzijden leeren kennen, d. i. sloeg hij van den vredelievenden toon plotseling over in dien van beleedigenden overmoed en trachtte hij door brutaal optreden te bereiken, wat list hem niet had mogen brengen.

Wij zagen reeds, dat Madja in de bijeenkomst van den 31[en] gevraagd had wanneer hij de grooten en geestelijken der Vortenlanden zou kunnen ontmoeten. De Kol. Cochius, wien die vraag was overgebracht, had in overleg met den Res[t]. Van Nes en onder nadere goedkeuring van Gen. De Kock nog denzelfden avond aan Madja doen weten, dat de gevraagde bijeenkomst toegestaan en op den 5[en] November bepaald was. Men zou elkaar op dezelfde plaats als te voren aantreffen.

Daags voor die tweede conferentie gaf de Gen. De Kock, die den 3[en] naar Jogja was vertrokken, om daar met Nahuys en Van Nes overleg te plegen over de wijze, waarop de nieuwe bijeenkomst geleid, en de punten, welke er besproken behoorden te worden, een leidraad voor de te voeren onderhandelingen uit. Die leidraad, welke wij in extenso wenschen over te nemen, verplaatst ons in de hoffelijke wereld der Javaansche grooten. Zij leert ons de angstvallige zorg kennen, waarmede men quaesties van préséance, welke Madja zou kunnen opwerpen, overdacht en vermeden had. Ook blijkt daaruit, dat men, rekening houdende met de waarschijnlijkheid, dat Madja weder het geloof te baat zou nemen, om de eigenlijke onderhandelingen buiten het gesprek te houden, door het stellen van vraagpunten alle mogelijke afdwalingen hoopte te voorkomen.

De uitvoerige instructie, waarin deze verschillende voorzieningen waren neergelegd, luidde:

„Ten einde de bijeenkomst, welke op morgen tusschen den Kommissaris van het hof te Djokjocarta, den Resident van Soerakarta, den Resident van Djokjocarta en de Rijksbestierders en Panghoeloes van beide de Hoven ten eenre en Kjahi Madja en de zijne ter andere zijde zal plaats vinden, te gereedelijker afloope, zijn op heden de bovengemelde Nederlandsche en Inlandsche ambtenaren onder voorzitterschap van Z.E. den Luit.-Gouv.-Gen. in medebijzijn van den Heer Kolonel, Kommandant te Djokjokarta en onderhoorigheden,

vergaderd geweest, en zijn zij na rijpen rade en onderling overleg overeengekomen:

„1e. Dat bij de bijeenkomst op morgen de Rijksbestierders en Panghoeloes van Soerakarta en Djocjokarta naast elkanderen volgens Javaansch gebruik op den grond zullen gezeten zijn, het front gekeerd naar den vijand, terwijl Kiay Modjo op gelijke wijze met de zijne daarover zullen geschaard zitten".

„Deze bepaling wordt noodzakelijk gemaakt, ter afsnijding van alle mogelijke pretensiën, welke Kiay Modjo op eene hoogere zitplaats dan hem toekomt, zoude kunnen maken".

„Dat de Residenten van Soerakarta en Djocjokarta benevens de Luit. Roeps welke dezelven vergezelt, op stoelen zullen gezeten zijn, aan hunne linkerzijde Kiay Modjo en ter regter zijde hunne Solosche en Djocjosche Grooten houdende".

„Dat de Translateurs achter de stoelen van de Residenten zullen staan"

„2e. Dat de Rijksbestierders en de Panghoeloes tegen Kiay Modjo dezelfde taal (hoog of laag) zullen bezigen als waarvan zich Kiay Modjo jegens hen bedient, zijnde het de algemeene opinie van de vergadering, dat men door dit in acht te nemen zoowel reden tot vernedering als ter verhoovaardiging van Kiay Modjo wegneemt".

„3e. Dat de Rijksbestierders en Panghoeloes om diezelfde redenen van den Hoofdrebel sprekende, denzelve zullen noemen de Sultan of Vorst van Kiay Modjo, zijnde de vergadering eenstemmig van gevoelen, dat deze benaming volstrekt nog niet inhoudt de minste erkenning van Gouvts. wege van den aangenomen titel van Sultan".

„4e. Dat de Kommissaris en de Resident van Djocjokarta bij monde van derzelver Rijksbestierders aan Kiay Modjo zullen te kennen geven, dat zij ter ontmoeting van hem, Kiay Modjo, zijn gekomen, ten einde daardoor een openlijk bewijs te geven van de goede gezindheid van het Nederlandsch Gouvernement, om paal en perk te stellen aan de ongelukken, die het eiland Java sedert meer dan drie jaren drukken en ten einde van hem, Kiay Modjo, te verstaan, welke de bezwaren en verlangens van deszelfs Vorst zijn, belovende zij, Kommissaris en Resident, deze gunstig aan Z.E. den Luit.-Gouv.-Gen. te zullen voordragen mits dezelven niet te buitensporig zijn".

„5e. Dat wanneer Kiay Modjo, in plaats van van onderwerping en vrede te spreken, de Mahomedaansche Godsdienst en de noodige verbeteringen daarin tot hoofdonderwerp van zijn gesprek maakt, hem alsdan door de Rijksbestierders en Panghoeloes op eene vriendelijke wijze dient te worden onder het oog gebracht, dat, ten einde als vrienden en broeders over de Godsdienst te kunnen raadplegen, het vooraf noodzakelijk is, dat Kiay Modjo en zijn Vorst bij het

Gouv[t]. in onderwerping komen waartoe zij Solosche en Djocjosche Grooten het hunne zullen bijdragen".

„Dat die onderwerping en vrede eenmaal daar zijnde en door het Gouv[t]. bepaald zijnde, wat het aanstaande lot van den Sultan van Kiay Modjo zijn zal, het hun alsdan aangenaam zal wezen om Kiay Modjo's gedachten over de Islamsche Godsdienst te hooren".

„Dat zij echter bij deze gelegenheid niet af kunnen zijn om Kiay Modjo op te merken, dat noch de Keizer van Soerakarta, noch de Sultan van Djocjokarta, noch de Panghoeloes van beide de hoven eenige veranderingen in de Godsdienst door hunne voorvaderen beleden, zullen gedogen, tenzij die veranderingen of verbeteringen ook de goedkeuring en toestemming van hen wegdragen, want, dat even zoo min als zij Kiay Modjo en zijnen Sultan in het geloof de wet willen stellen, zij ook niet kunnen toelaten, dat dezelve aan hunne Vorsten, door wie het ook zij, voorgeschreven worde".

„En dat, wanneer de Keizer en Sultan benevens de Panghoeloes van Solo en Djocjo zich niet eenstemmig met Kiay Modjo en zijnen Vorst over de Godsdienst kunnen verstaan, een ieder zich dan hebbe te houden aan die leer en gewoonte, welke hij als de beste beschouwt. Dat indien de leer door Kiay Modjo en zijnen Vorst beleden, de beste is en het meest geschikt tot geluk van het Javaansche volk, als dan dit voorbeeld voor de Vorsten en Grooten van Solo en Djocjo niet verloren zal zijn, maar hetzelve hun in der tijd zal leeren, ook die leer van Kiay Modjo aan te kleven en op te volgen, wanneer dit Gods wil is".

„6[e]. Dat, wanneer het aan de met Kiay Modjo in onderhandeling tredende Heeren onderling mocht blijken, dat Kiay Modjo's voorgevens, om vrede te willen bewerken valsch waren en alleen de strekking hadden om tijd te winnen, men hem alsdan zal aanzeggen, dat de wapenstilstand, welke dezerzijds aan de kanten van Melangie is geobserveerd geworden, na vier en twintig uren is ten einde geloopen en men alzoo met nieuwe kracht den oorlog zal voortzetten" ([1]).

Zien wij thans wat ter bijeenkomst behandeld werd en slaan wij daartoe op het verslag door de heeren Nahuys en Van Nes in den avond van den 5[en], dus onmiddellijk na afloop der conferentie, samengesteld. Ook dit meenen wij geheel te moeten overnemen, omdat het ons doet zien op welke wijze Kjahi Madja zijne *arrière pensée* listig trachtte te bemantelen en hoe hij, door het geloof te maken tot spil zijner redeneeringen, zijn ware plannen verborgen wist te houden.

Dit verslag luidde: „Wij hebben de eer U.E. naar het best van ons geheu-

---

([1]) Instructie dd. 4 November 1828. (Arch. Gen. Staf).

gen te dienen van rapport, aangaande het verhandelde bij de bijeenkomst van hedenmorgen".

„Op een paal afstands van de te onzer ontmoeting bestemde plaats gekomen zijnde, werden wij door twee vertrouwelingen en priesters van Kiay Modjo volgens Javaansch gebruik met onze aankomst verwelkomd en voor Kiay Modjo geleid, welke laatste ons op de vriendelijkste wijze aan het hoofd van een veertigtal priesters buiten de pondok tegemoet kwam en verzocht in dezelve zitting te komen nemen".

„De zittingneming vond plaats ingevolge de afspraak op gisteren in bijzijn van UE. gemaakt, hebbende wij de Priesters der muitelingen ter eenere en de Rijksbestierders en Solosche en Djocjosche Priesters ter andere zijde van ons geschaard".

„Door monde van den Rijksbestierder gaven wij aan Kiay Modjo te kennen, dat wij te zijner ontmoeting op zijne daartoe gedane uitnoodiging gekomen waren, ten einde zoo mogelijk een einde te maken aan de menigvuldige en zware rampen waaronder de Javanen sedert drie jaren gebukt gaan, met bijvoeging, dat wij hoopten, dat eenzelfde doel hem Kiay Modjo en zijne priesters tot onzer ontmoeting gebracht had, hetgeen door denzelve zeer duidelijk in het Javaansch affirmatief werd beantwoord, terwijl hij tevens een klein geschrift overgaf, waarop hij zeide, dat deze zijne bedoelingen vermeld waren en waarvan wij de eer hebben hier het translaat bij te voegen" (¹).

„Vervolgens door ons gevraagd zijnde, of hij te dezer plaatse gekomen was geheel uit eigen beweging en om over zijne eigen belangens en die zijner medepriesters te spreken, dan wel of hij door zijnen Vorst gezonden was om te trachten een einde aan den tegenwoordigen oorlog te maken, gaf hij ons te verstaan door zijnen Vorst te zijn uitgezonden om met de Europeesche Grooten van Soerakarta en Djocjokarta benevens de Rijksbestierders en Panghoeloes te raadplegen over de instandhouding van den Islamschen Godsdienst en om de rust en welvaart weder aan het eiland Java te hergeven".

„Dezerzijds werd aan hem opgemerkt, dat het Nederlandsche Gouvᵗ. sedert meer dan twee eeuwen de beschermer was geweest van de rechten en de Godsdienst der Javanen, dat hetzelve dat ook ten allen tijde wilde zijn en blijven, doch zich nimmer konde of mocht inlaten met de leerstellingen van de Islamsche Godsdienst en dat derhalve alles wat dezelve aanbelangt tusschen de hooge Priesters van Soerakarta en Djocjokarta en Kiay Modjo behoorde te worden afgehandeld, hetgeen echter geen werk zijnde, dat in een maand, veel minder in een week, kan worden afgedaan, het alzoo geraden was om eerst een einde aan het dagelijksch vergieten van menschenbloed te maken".

(¹) Dit geschrift en het translaat daarvan mochten wij niet aantreffen.

„Dat het raadplegen van de belangens van den Godsdienst ook met veel beter gevolg konde geschieden tusschen vrienden dan tusschen menschen, die het zwaard nog uit de scheede hadden".

„Deze onze opmerkingen aan Kiay Modjo werden ondersteund door de gesprekken onzer Inlandsche Grooten, die allen van hetzelfde beginsel uitgingen en de noodzakelijkheid betoogden om voor en aleer over de Godsdienst te raadplegen de zaken des oorlogs te regelen".

„Kiay Modjo van zijnen kant scheen de bescherming zijner leer als het eerste gewichtig punt te beschouwen en zeide bij die gelegenheid, dat het Ned. Gouv[t]. het zwaard van zijn Godsdienst behoorde te zijn".

„Van onze zijde gaven wij hem ten antwoord, dat zulks ook de bedoeling en belofte van het Gouv[t]. was, doch dat wij hem bij deze gelegenheid wel moesten indachtig maken, dat, daar wij geen beslissers of uitleggers van zijn geloof konden zijn, wij altoos datgene voor het Javaansche en te onzer bescherming aanbevolen geloof zouden houden, hetgeen wij door de Vorsten en Godgeleerden van Soerakarta en Djocjokarta zagen beleden en in acht genomen".

„Deze opmerking herhaalde malen door ons in het midden gebracht, werd elken keer door het medegevoelen en de woorden van onze Inlandsche Grooten, voornamelijk den Raden Adipati Luit.-Kol. Wironegoro bekrachtigd, en het was vooral de taal van laatstgenoemden verdienstelijken Inlander, welke naar ons aller oordeel met den meesten klem uitgesproken, ook den levendigsten indruk na zich liet. Wij zouden in eene te lange en weinig ter zake afdoende uitbreiding geraken, indien wij hier woordelijk wilden inlasschen alle de volgende gesprekken tusschen onze Rijksbestierders en Panghoeloes en Kiay Modjo gehouden. Zij hadden alle de dikwijls gemelde belangens ten doel. Dezerzijds werd op de onderwerping van Kiay Modjo en van zijnen Vorst als de eerste zaak aangedrongen, terwijl anderzijds met een enthousiastisch geuit gevoel over de Godsdienst en derzelve noodzakelijke verbetering en instandhouding werd geredekaveld".

„Het resultaat echter en het punt, waaromtrent wij het in het einde met Kiay Modjo eens geraakten, was dat hij, Kiay Modjo, genegen was bij het Gouv[t]. in onderwerping te komen, mits men van onzen kant bescherming van het Islamsche geloof wilde beloven en zijn Vorst ook genegen was om daarin toe te stemmen".

„Vijf dagen wapenstilstand werden door Kiay Modjo tot de bekendmaking van den afloop der onderhandelingen en tot het ontvangen van antwoord van Dipo Negoro gevraagd en door ons toegestaan, namelijk voor zooveel de nabijzijnde posten en buurtschappen van Kanigoro, Melattie, Pisangan en Tegalwaroe aangaat".

„Wij hopen dat dit rapport hoofdzakelijk zal overeenstemmen met het mondeling bericht UE. heden morgen in bijzijn van de Rijksbestierders en den Luit.-Kol. Wironegoro gegeven en door hunne getuigenissen bevestigd".

Geeft dit verslag een goed overzicht van hetgeen den 5en Nov. te Mĕlangi plaats vond, een omstandigheid, daarin ter loops vermeld, meenen wij nog nader onder de aandacht te moeten brengen. Kjahi Madja was ter bijeenkomst slechts vergezeld van een veertigtal priesters „zonder dat overigens eenige brandals gezien zijn" (1). Wapenvertoon als op den 31en Oct. vond dus niet plaats en onwillekeurig vraagt men zich af, waarom Kjahi Madja, voor wien machtsvertoon toch een eigenaardige bekoorlijkheid moest hebben, daarvan ditmaal afzag? Wilde hij, zich slechts door een priesterschaar latende vergezellen, vertrouwen toonen om vertrouwen te winnen, ten einde des te gemakkelijker zijn opzet, den inval in Padjang, te kunnen uitvoeren? Het antwoord moeten wij schuldig blijven, doch wat ook 's Kjahi's bedoelingen geweest zijn, de voorgenomen tocht naar Padjang was daarbij en bleef dit tot zijn gevangenneming het richtsnoer zijner handelingen.

De bespreking op den 5en Nov. had den sluwen priester a u b o u t d e s o n l a t i n gebracht. De Godsdienst, waarover hij om tijd te winnen tot in het oneindige had willen uitweiden, zou, had men hem te verstaan gegeven, eerst dan tot onderwerp van discussie worden genomen, als de vrede een voldongen feit was. Men verlangde van Dipanĕgara, op wiens last Kjahi Madja heette te onderhandelen, onderwerping. De priester zelf verklaarde zich wel bereid de wapenen neder te leggen, mits de Hoofdmuiteling daartoe eveneens besluiten wilde.

Deze verklaring getuigde van zekere eenstemmigheid, maar hoe weinig daarvan in werkelijkheid sprake was, blijkt ons het best uit Dipanĕgara's geschiedverhaal. Er heerschte verdeeldheid zoowel in 's vijands kamp als in dat der onzen. Hier een toenemende gespannen verhouding tusschen Landvoogd en Opperbevelhebber, ginds hetzelfde verschijnsel met betrekking tot het hoofd des opstands en zijn voornaamste raadslieden. Men luistere slechts:

„Het was of God wilde, dat al de aanvoerders in dien tijd elkander vijandig gezind waren en Kjai Modjo was zeer gebeten op Raden Adipati en Pang. Ngabèhi ...." „Kjai Modjo was naar Gods beschikking niet tevreden (2) en verzocht Pang. Ngabehi den Vorst mede te deelen, dat hij wenschte zich te verwijderen om een zaak van veel gewicht tot stand te brengen, daar hij de orde in Padjang herstellen wilde. Ook verzocht hij, dat 500 man hem zouden vergezellen, nl. 300 Boelkijas onder Sech Ngoesman Ali Basah met Mangkoe-

(1) De Kock aan Du Bus. Solo, 5 Nov. 1828, No. 665. (Arch. Gen. Staf).
(2) Wij zagen reeds, dat hij uit zijn bediening was ontzet.

joeda en Toem. Bradjajoeda, elk met 100 pradjoerits, te zamen 513 man met het Pamattijan corps. Ook (zeide hij) verzoek ik, dat de zoon van Oerawan en de Toemĕnggoengs, die van Padjang gevlucht zijn, met mij medegaan. Ik wil hen op hunne plaatsen herstellen".

„Pang. Ngabèhi antwoordde: „„„och, zoo het kan, doe dat niet! want anders is niemand bij den Vorst. Kjai! daar ik nu en dan ook afwezig ben"".

„Daarop zei Kjai Modjo: „„„maar hoe dan Pangéran! als ik zelf voor mijn gezin den kost niet zoek, want ik heb veel kinderen en kleinkinderen. Wat zullen zij eten? Met U is dat wat anders, zonder iets te doen, wordt gij als bloedverwant van den Vorst door de legerhoofden onderhouden, wanneer gij dat verlangt; dat zal niet missen. Maar ik heb rang noch afkomst; (hoe), zoo ik zelf niet tracht den kost te verdienen?""

„Pang. Ngabèhi antwoordde: „„„dat klinkt anders Kjai dan wat gij vroeger tot den Vorst gezegd hebt, dat Gods woord bevelen zou en dat het volgens de leer der Godsdienst steeds aldus zou zijn: „„„als men het plan opvat om voedsel te zoeken, is het vruchteloos voor het geloof te strijden. Dat baat dan niet en het doet maar de hel verwerven, zoo men maar dagelijksch voedsel zoekt te bekomen. Dit is vroeger al besproken, toen wij te Djahaląnang waren"".

„Kjai Modjo viel daarop bits in: „„„U meent al heel kundig te zijn; vroeger moest ik de bevelen van den Vorst uitvoeren, maar nu is het Raden Adipati"".

„Pang. Ngabèhi zei: „„„zelfs nu zijt gij nog de hoogste autoriteit onder den Vorst, maar, als het waar is, zooals gij zegt, waarom berust gij er in en laat gij U bevelen geven door mijn jongeren broeder, Raden Adipati? want de Basahs staan onder bevel van mijn jongeren broeder Danoerĕdja. Zoo gij dus (de zooeven vermelde zending) verlangt (op U te nemen), moet gij verzoeken Basah te worden. Daarop loopt het toch uit"".

„Kjai Madja vroeg daarop: „„„wie ter wereld zou mij iets durven bevelen; zelfs aan iemand boven mij zou dit nimmer gelukken, te meer nog als het een Pangéran is"" (¹).

„Pang. Ngabèhi antwoordde met een vriendelijken glimlach: „„„Kjai! ik ben bang Uw verzoek zelf aan den Vorst voor te dragen"".

„Daarop geleidde hij (Kjai Madja) tot den Vorst". „Bij den Vorst komende, deelde hij dezen al zijne verzoeken mede. De Vorst stond het hem glimlachend toe, want hij kende de plannen van Kjai Madja. Maar hij had bij zich zelven besloten zich trouw te houden aan al wat hij gezegd had en verzocht Pang. Ngabèhi daarom aan Raden Adipati een brief te schrijven met de kennisgave, dat hij het verzoek van Kjai Modjo had toegestaan. Beiden verwijderden zich toen van den Vorst" ....

(¹) De vertaler twijfelt aan de juistheid der overzetting van dezen zin.

Deze passage uit de babad teekent de verhoudingen in het vijandelijk hoofdkwartier, zooals die kort voor Madja's vertrek waren; zij leert ons ook het ware karakter zijner opdracht kennen. Maar nog duidelijker blijkt, dat Dipanĕgara volstrekt niet de bedoeling gehad heeft, Kjahi Madja voor het openen van onderhandelingen te gebruiken, uit wat verder in de babad staat opgeteekend. Wij lezen toch: „Intusschen was Kjai Modjo naar den oostelijken Pragaoever gegaan, maar daar kreeg hij nu een geschil met Sech Ngoesman Ali Basah ....".

„Dientengevolge vertrok Kjai Modjo niet naar Padjang en dit speet hem blijkbaar, maar aan den Vorst mede te deelen, dat hij aan zijn plan om te vertrekken geen gevolg gegeven had, daarvoor was hij te verlegen, vooral toen hij Ngoesman Ali Basah niet bepraten kon en deze hem voor de voeten wierp, dat hij de Boelkija's en Sech Ngoesman Ali Basah maar wilde gebruiken om voor zijn onderhoud te zorgen ....".

„Kjai Modjo was erg verlegen met de zaak en zich bewust, dat hij veel te ver gegaan was in hetgeen hij tot den Vorst gezegd had. Hij raadpleegde dus zijn leerlingen Kjai Dadapan en Kjai Mĕlangi. Beiden antwoordden: „„wij zijn bereid (om Uw plan te steunen) oom! want volgens Gods woord mogen wij zelfs sawahs bebouwen, omdat de nood ons daartoe het recht geeft. Daarop vertrok Kjai Dadapan naar Mĕlati om Majoor Wiranĕgara te ontmoeten (¹). Zij vertrouwden elkander volkomen, omdat de Majoor in zijn jeugd te Mĕlangi zijn leerling geweest was. De bijzonderheden van zijn gesprek zullen wij niet vermelden. Zij beloofden elkander, dat zij beiden, Dadapan en de Majoor, zouden bewerken, dat er te Mĕlangi een bijeenkomst zou gehouden worden om te beraadslagen (over den vrede) en bepaalden daarvoor een dag".

„Kjai Modjo verzocht, dat de Residenten, Pangoeloes en Patihs van Sala en Ajogja de samenkomst zouden bijwonen. De Majoor beloofde dit, maar verzocht, dat alle vijandelijkheden zouden gestaakt worden".

„Kjai Madja beloofde dit en schreef toen een brief naar Pĕngasih om aan den Vorst daarvan kennis te geven. Toen de Vorst den brief gelezen had, riep hij in hevigen toorn: „„wel, zie mij eens aan! Die Kjai Modjo heeft mij nog niet genoeg met zijn mooie praatjes getergd. Als het nu mag geschieden, waarom dan niet vroeger? Vroeger zijn alle pogingen om te onderhandelen zonder gevolg gebleven, telkens verzocht hij den Generaal eerst het eiland Java geheel over te geven en daardoor mislukten zij, want volgens de uitspraak der wetenschap mocht dat niet gebeuren. En waarover wil hij onderhandelen? Toen de

---

(¹) Men brenge dit in verband met wat opgemerkt werd ten aanzien van den aanvang der onderhandelingen met Wiranĕgara.

Resident (van Kĕdoe) Danoerĕdja wilde ontmoeten, zeide hij, dat dit niet mocht geschieden, omdat de Koran het niet veroorloofde, en toch ging dat verlangen niet van den Resident alleen uit, maar moest deze een brief van den Generaal overbrengen. Al wat hij toen zeide, heb ik getrouw opgevolgd. Nog niet lang geleden heeft hij mij schande aangedaan door op allerlei slinksche manieren levensonderhoud te zoeken, hoewel de wetenschap zegt, dat hij dit niet doen mag. Neen! het is volkomen duidelijk, dat men op zijne woorden geen staat kan maken. Wat voor oelama's zijn dat? Bij voortduring brengen zij mij maar in ongelegenheid .... "".

Dipanĕgara's gemoedstoestand was niet van de opgewektste. Ergernis over Madja's eigendunkelijke handelwijze paarde zich aan weemoed over het verlies van zoo menig trouw aanhanger, aan twijfel aan den goeden afloop van den opstand. Dien indruk krijgt men bij het lezen van de volgende regels, luidende: „„Wanneer de Allerhoogste niet toestaat, dat ik op Java het Hoofd van de godsdienst van den Profeet Mohammad word, bid ik, dat ik moge verdwijnen als een nutteloozе in deze wereld. Dan wil ik sterven met hen, die voor het geloof stierven. Ik voerde immers bevel over de geloovigen op Java, die geloofsgetuigen geworden zijn, en dat was mijn werk. Ik vraag dan ook niet beschouwd te worden als overwinnaar in den oorlog, maar sta dat ook (aan anderen) niet toe. Evenzoo geef ik Kjai Modjo geen vergunning om in onderhandeling te treden. Zoo hij niet wil vechten, zeg hem, dat hij dan maar liever tot den vijand moet overloopen. Badarrodin! ik verzoek U dat besluit van mij aan Kjai Modjo over te brengen, maar eerst moet gij bij Danoerĕdja aankeeren (aangaan) en een schriftelijk antwoord voor Kjai Modjo terugbrengen"".

„Doellah Kadji Badarrodin nam die taak eerbiedig op zich en verwijderde zich van den Vorst. Drie dagen later kwam Doellah Kadji Badarrodin terug met een brief van Kjai Modjo, waarin hij een gezegde uit den Koran aanhaalde, luidende: „„dit is een bevel van den Koran en dat moet ik volbrengen ...... "".

Dipanĕgara belegde na ontvangst van dezen brief raad met zijn meest vertrouwde aanhangers en kwam tot het besluit, Madja te antwoorden, „dat hij hem niet veroorloofde te doen wat hij voorstelde", terwijl hij hem tevens verzocht „maar naar huis terug te keeren, als hij niet vechten wilde".

„Toen Kjai Modjo den brief van Raden Adipati Danoerĕdja ontving met het antwoord van den Vorst" — zoo vervolgt Dipanĕgara zijn verhaal — „werd hij zeer bevreesd en had spijt over al de woorden, die hij tot den Vorst gesproken had, omdat hij daarin bij den Vorst voortdurend te ver gegaan was, en naar huis terug te keeren, daarvoor schaamde hij zich te zeer. Ook had hij reeds een vaste afspraak met den Majoor gemaakt. Hij wachtte den dag dus af en toen hield Kjai Modjo een bijeenkomst met alle personen van Solo en Ajogja,

waaromtrent men de afspraak gemaakt had. De Majoor was er ook bij. Doch spreken wij niet over die onderhandelingen".

„Daarna ging Kjai Modjo naar den Vorst te Pĕngasih en wendde dadelijk zijn schreden naar de mesdjid, waar hij Doellah Badarrodin opdroeg, den Vorst mede te deelen, dat hij verzocht bij den Vorst toegelaten te worden, zoo het hem behaagde".

Kadji Badarrodin kwam bij den Vorst terwijl deze juist in het voorportaal van de langgar ([1]) zat en zeide: „„„als het U behaagt, wenscht Oom (Modjo) bij U zijne opwachting te maken en U (vriendschappelijk) de handen te reiken met zijn ambtgenooten de Oelama's""".

De Vorst antwoordde: „„„ik wil geen hand drukken van zoo'n knap man. Ik ben immers maar dom, misschien mocht mijn domheid eens naar hem overslaan, Badarrodin zeg dat aan Kjai Modjo .... """.

Ondanks dit scherpe antwoord bleef Madja echter aandringen en Dipanĕgara's weeke natuur was maar al te spoedig bereid, om het herhaalde doch in bescheidener woorden gedaan verzoek in te willigen. „Toen zij (nl. Madja, de Oelama's en de Kadji's) bij den Vorst zaten, bood Kjai Modjo hem zijne eerbiedige hulde, en gaf de Vorst hem de hand met tranen in de oogen, alsof hij hem voor het laatst ontmoette. Dit deden ook de Kadji's en Oelama's. Het duurde niet lang of de Vorst werd innig bewogen, toen hij Kjai Modjo zoo zag, maar door Gods beschikking gelastte hij hen te vertrekken voor dat Kjai Modjo tot hem gesproken had".

Tot zoover de babad. Vergelijken wij de aanteekeningen van Dipanĕgara met de beweringen van Madja, ons uit de archiefstukken bekend, dan trekken eenige zaken al dadelijk de aandacht, nl. dat Madja het den onzen valschelijk heeft laten voorkomen, als zou hij door Dipanĕgara tot onderhandelen gemachtigd zijn, maar ook, dat de Hoofdrebel door Madja persoonlijk op de hoogte is gehouden van al wat op de beide bijeenkomsten heeft plaats gehad. En verder, dat, hoe groot zijn ergernis over het gedrag van Madja ook geweest moge zijn, hij tot het laatst toe vergevensgezind is gebleven, althans niet de kracht heeft kunnen vinden om Madja onschadelijk te maken.

Dipanĕgara was geen krachtige persoonlijkheid, al geloofde hij zichzelf tot groote daden geroepen. Dweepziek van natuur, placht hij zich te verdiepen in het afgetrokkene, de werkelijkheid overlatende aan zijn raadslieden. Madja daarentegen, die steeds zijn eigenbelang in het oog hield, tastte brutaal toe om even dikwijls deemoed voor te wenden, als hij zich door de gevolgen van zijn brutaliteit bedreigd waande. Ook hem moet geestkracht ontzegd worden, zijn durven berustte uitsluitend op de positie, welke hij in de omgeving van

([1]) Bidkapel.

den Hoofdrebel innam, vandaar dat telkens inbinden, als hij inzag te ver te zijn gegaan, vandaar ook zijn weifelen, nadat het besluit om Padjang weder in vuur en vlam te zetten, genomen was. Want twijfel was het, dat weinig stellige in zijn pogen om door onderhandeling tot verandering in zijn toestand te komen, dat telkens tot Dipanĕgara terugkeeren, terwijl toch in beginsel het voornemen om hem ontrouw te worden reeds bestond, en eindelijk, die aarzeling om den grooten stap, het doorbreken naar Padjang te ondernemen, toen noch onderhandeling, noch terugkeer tot zijn meester hem nader beloofden te brengen tot zijn eenige doel: zelfverheffing. Toch was de keuze niet zwaar. Immers, tot onderhandelen kon hij nog altijd overgaan, als ook de wapenkans hem niet gegeven zou hebben, wat hij door list niet had kunnen bereiken. Maar dit alles was onzen autoriteiten niet klaar; zij wisten niet, dat Kjahi Madja geheel op eigen gezag handelde en bevroedden weinig, dat de brief, welke hen den laatsten dag van den wapenstilstand bereikte, geenszins van Dipanĕgara doch van Kjahi Madja zelf kwam. Deze speelde zijn rol, hoe weinig dan ook afgebakend, meesterlijk.

Onder dagteekening van 9 November toch schreef hij aan Wiranĕgara, inmiddels voor zijn diensten bij vroegere onderhandelingen bewezen op voordracht van Gen. De Kock tot Pangéran verheven (Res. 28 Oct. 1828 IIr 30) en sedert Praboeningrat genoemd: „Na mijne eerbiedige groeten aan U, Zoon, Adipati Kolonel Wiranegara en mijne groeten aan de beide heeren residenten benevens al de grooten te hebben afgelegd, zoo is deze dienende, dat de beide heeren residenten en al de grooten laatst een verzoek hebben gedaan aan mijnen Vorst om den oorlog te doen ophouden. Zulks heb ik bereids aan mijnen Vorst bericht, doch thans heeft hij nog geen verlangens (daartoe). Dit nu, Zoon, indien de heeren residenten en grooten werkelijk aannemen om de Islamsche rechten en Godsdienst op Java te doen in standhouden en de welvaart aan het eiland Java te hergeven, zoo vraag ik een bewijs van het Gouvernement; wanneer mij bereids een bewijs zal zijn ter hand gesteld, zal, als God belieft, de oorlog ophouden".

„Geschreven op Zondag den 2en Djoemadilawal van het jaar Eheé van het jaar der Hedjzah (9 Nov. 1828)" (1).

Behoorlijk voorzien van Dipanĕgara's zegel en geheel in den toon van hooghartigheid, welken deze placht te gebruiken, mag het ons niet verwonderen, dat geen onzer autoriteiten op het denkbeeld kwam, dat Dipanĕgara aan dit schrijven vreemd was. Wiranĕgara beantwoordde dan ook in overleg met Rest. Van Nes, 's Kjahi's brief op de volgende wijze: „Na mijne nederige groeten aan U, Kjahi Goeroe Modjo, U heeft mij eenen brief geschreven, welken ik

(1) Deze vertaling werd door den translateur Winter gegeven. Eene andere, door Van den Berg, vindt men bij de bijlagen No. 17.

heb gelezen en waarvan ik den inhoud verstaan heb. Ik heb daarover met de groote Priahi's geraadpleegd en van denzelve kennisgave gedaan aan den Heere Resident. Zijn EG. heeft mij gezegd, dat aangaande de Islamsche godsdienst het Gouv[t]. voornemens is om de twee Vorsten, als die van Djocjokarta en Soerakarta te zullen bijstaan, terwijl het Gouv[t]. van gevoelen is, dat de Vorsten beiden Vorsten zijn van den Hislamschen Godsdienst en zeer zeker dien Godsdienst niet zullen vergeten, doch indien Uwe Vorst over den oorlog wil raadplegen, zulks is het Gouv[t]. altijd genegen, ten einde de rust en vrede der Rijken te kunnen herstellen" (¹).

Waren onzerzijds met dezen brief nadere onderhandelingen al niet afgesneden, in de gevolgen was het resultaat geen ander. Een troost, als men het zoo noemen mag, was het enkele weken later te vernemen, dat Dipanĕgara de onderhandelingen niet uitgelokt en op hun gang slechts in zooverre invloed uitgeoefend had, dat hij had geweigerd zich die door Madja te laten opdringen, ook al was hijzelf wel tot toenadering bereid.

Op den dag zelf, waarop Wiranĕgara's antwoord aan Kjahi Madja werd overgebracht, ontving Van Nes een brief, waarvan de inhoud duidelijk genoeg was, om de autoriteiten uit den waan te brengen, dat Kjahi Madja in de afgebroken onderhandelingen slechts als tusschenpersoon was opgetreden. Die brief, waarvan wij de herkomst niet kunnen bepalen (²), luidde: „Ik geef U bij dezen bericht omtrent den Kjahi Modjo, dat het gebeurde uit zijn eigen beweging geschiedt is, doch de Prins Dipo Negoro heeft hem zulks toegestaan en hem een pas gegeven om overal te kunnen passeeren; doch de Kjahi Modjo was voornemens om zich naar zijne woning te Modjo terug te begeven, terwijl het doel van zijn verzoek om eene ontmoeting te hebben alleen was om ongehinderd overal te kunnen passeeren. Dat de prins Diepo Negoro den Kjahie Modjo dagelijks verwijt, dat toen de ontmoeting te Djolannang plaats heeft gehad, men niet alleen niet tot eene afdoening van zaken heeft kunnen komen, maar ook, dat men bijna door de Europeanen gevangen was genomen geworden en de Prins Dipo Negoro door zijn paard op zulke slechte wegen gebracht was geworden, (tot) dat hij, bijna geen uitkomst meer wetende, geheel in de vlugt gejaagd was geworden. Vandaar dat de prins Diepo Negoro zich niet meer om Kjahi Modjo stoort en genoegen neemt, wanneer de Kjahi Modjo zich bij de Europeanen wil gaan onderwerpen, of wel den Kjahi Modjo toestaat van (om) zich weder naar zijne woning te Modjo terug te begeven".

(¹) Beide geciteerde vertalingen zijn te vinden in een bundel bescheiden over Kjahi Madja, aanwezig in het Landsarchief te Batavia onder N°. 2543.

(²) Volgens Hageman, blz. 316, zou Wiranĕgara van Kjahi Madja een brief hebben ontvangen, waarin deze bekende „uit eigen macht" te hebben gehandeld.

„Dat de prins Diepo Negoro zich thans nog te Pengasih bevindt".

In dezen brief vinden wij dus een bevestiging van hetgeen Dipanĕgara zelf in zijn babad over zijn verhouding tot Kjahi Madja in deze periode van den oorlog schreef. De oude raadsman had vergunning bekomen om te gaan waarheen hij wilde. Zijn tegenwoordigheid werd niet alleen niet meer op prijs gesteld, zij werd zelfs gevreesd.

In dit verband moeten de woorden „doch de Prins Diepo Negoro heeft hem zulks toegestaan", dan ook niet beschouwd worden als doelende op het voeren van onderhandelingen, maar eenvoudig op het zich verwijderen uit het hoofdkwartier.

Zoo was men te Jogja dan te elfder ure omtrent de ware bedoelingen van Kjahi Madja ingelicht en had men er dus reden genoeg om den Overste Le Bron de Vexela, die nog steeds met de observatie van Kjahi Madja en diens barisan was belast, de uiterste voorzichtigheid op het hart te drukken.

En Le Bron was waakzaam, de feiten zouden er spoedig van getuigen.

Doch loopen wij de gebeurtenissen niet vooruit, stippen wij alvorens mede te deelen, hoe het Kjahi Madja verder verging, eerst enkele zaken aan, welke waren voorgevallen in de dagen, toen ieder nog overtuigd was van de oprecht- van diens bedoelingen.

Allereerst dient vermeld, dat Du Bus weinig ingenomen was met De Kock's mededeeling, dat hij zich in persoon van Magĕlang naar Jogja wilde begeven, ten einde, naar aanleiding van Kjahi Madja's wensch om in onderhandeling te treden, met de Grooten der Vorstenlanden een bespreking te houden. Den 6[en] Nov. schreef de Com.-Gen. den Generaal in antwoord op diens brief, dd. 1 Nov. Il[a] 664, dat hij wel zijn goedkeuring kon hechten aan hetgeen den R. A. Wiranĕgara was opgedragen, „dan ik kan bij mij zelven de vrees niet onderdrukken, dat het overhaaste vertrek van U.E. naar Djocjokarta om met den Kommissaris en den Resident van dat Hof te confereeren of, zooals mij door den Heer Van Nes geschreven is (¹), om zelf op den 5[en] dezer de bedoelde bijeenkomst te besturen, door Diepo Negoro zal worden aangemerkt als een blijk van een onbegrensd verlangen, dat het Gouvernement bezielt om vrede te maken, en daarin eene nieuwe aanleiding bij den Hoofdmuiteling bestaan zal om meer te eischen dan hij wellicht gezind was te doen" (²).

In denzelfden zin schreef de Com.-Gen. den 12[en] Nov. d.a.v. aan den Min. voor de Marine en Koloniën. Aan dat schrijven ontleenen wij de volgende zinsnede: „zullende het UE. uit het laatste der stukken blijken (afschrift van

(¹) Er werd door aan den Gen. De Kock ondergeschikte ambtenaren herhaaldelijk rechtstreeks met den Com. Gen. gecorrespondeerd. Later zullen wij den Gen. zich daarover bij Du Bus zien beklagen.
(²) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 6 Nov. 1828, (Lands Archief).

Du Bus' missive dd. 6 Nov. 1828 aan den Gen. De Kock), dat ik mijne goedkeuring aan de onmiddelijke tusschenkomst van den L^t^.-G., L.-G.-G. in dezen en deszelfs plotseling vertrek van Magelang niet heb kunnen hechten" (1).

Het is wel opmerkelijk, dat welke handeling van eenig belang er ook van den Opperbevelhebber uitging, de Landvoogd steeds termen vond om die te gispen.

Was het niet natuurlijk, dat de Gen. De Kock in een aangelegenheid zoo belangrijk als de onderhavige, tijdelijk zijn standplaats verliet, om overleg te plegen met de voornaamste Europeesche en Javaansche autoriteiten? Had hij, zoo vragen wij ons verder af, zichzelf niet een brevet van onbekwaamheid uitgereikt, als hij de regeling der te houden bijeenkomst met Kjahi Madja aan anderen had overgelaten? Was de man, die door zijn tact in het begin van den opstand Solo aan onze zijde had weten te houden, niet meer dan wie ook als het ware aangewezen om zijn diplomatieke talenten ook thans ten nutte van het Gouv^t^. aan te wenden?

Bij voorbaat reeds maakte de Com.-Gen. er De Kock een verwijt van „onmiddelijke tusschenkomst" te hebben verleend. Wij zagen reeds, dat die qualificatie van 's Generaals optreden onjuist moet worden genoemd. Hij trad niet, zooals Du Bus geloofde en aan den Min. heeft willen doen gelooven, zelf met Kjahi Madja in bespreking en het was, om geen sterker uitdrukking te gebruiken, voorbarig van Du Bus om dit aan te nemen.

Van Nes zou het hem geschreven hebben! 't Is mogelijk, maar een feit is het, dat De Kock zelf alleen gewag had gemaakt van zijn voornemen, om met de autoriteiten der Vorstenlanden „te overleggen wat er in de omstandigheden zal behooren te worden gedaan ...." (2); een feit is het ook, dat Gen. De Kock slechts de regeling en niet de leiding der conferentie te Mĕlangi op zich genomen heeft.

Al zeer spoedig nadat Du Bus' brief in zee gegaan was, moet hij het schrijven ontvangen hebben, dat De Kock hem den 10^en^ Nov. toezond en waarin verslag werd gegeven van den afloop van den wapenstilstand als gevolg van de onbevredigende resultaten van de onderhandelingen met Kjahi Madja. Die afloop, hoe teleurstellend overigens ook, vertoonde toch een lichtend plekje. Kjahi Madja had nl. door de zendelingen, die het resultaat van zijn bespreking met Dipanĕgara in briefvorm hadden overgebracht, de mondelinge boodschap medegegeven, dat hij bleef bij zijn verlangen „om zich met zijn gevolg van priesters en pradjoerits naar de dessa Modjo in het Padjangsche ter verdere onderhandeling te mogen begeven" (3).

---

(1) Du Bus aan den Min. v/d M. en K. Buitenzorg, 12 Nov. 1828, L^a^. I J. Geheim. (Geh. Arch. Alg. Secr^ie^).
(2) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, dd. 1 Nov. 1828, N°. 664. (Arch. Gen. Staf).
(3) De Kock aan Du Bus. Jogja, 10 Nov. 1828, N°. 669. (Arch. Gen. Staf).

De Generaal had dit verzoek afgeslagen, maar erbij gevoegd, dat de zendelingen aan Kjahi Madja de verzekering konden geven, dat, wanneer hij in onderwerping mocht willen komen, hij gelijk anderen wel ontvangen en hem ook daarna de vrijheid gegeven zou worden, om „zich naar zoodanige plaats te begeven als met zijne wenschen zoude overeenkomen, en dat voorts het spreken over den godsdienst of de zaken den vrede betreffende beter en gevoegelijker in de nabijheid van Jogjokarta dan elders konde geschieden" ([1]).

Het was vrij duidelijk, dat Kjahi Madja niet tot Dipanĕgara wenschte terug te keeren. Maar .... het kon verkeeren, en daaraan indachtig bleef men het van belang achten met den priester in contact te blijven, hem het tot ons overkomen gemakkelijk te maken. Daarom ook keurde De Kock het goed, dat Raden Adipati Wiranĕgara, die meende, „dat Kjahi Modjo wel genegen was om voor zijn persoon over te komen" ([1]), met dezen in briefwisseling bleef. Dit was wel het eenige wat men, zonder de voeling geheel te verbreken, kon doen en Gen. De Kock en Kol. Nahuys, thans geen reden meer hebbende om te Jogja te vertoeven, keerden naar hun respectieve standplaatsen, Magĕlang en Solo, terug. Weinig konden beide heeren vermoeden, dat dezelfde persoon, die hen te Jogja bijeen had doen komen, nauwelijks een week later hun aanwezigheid te Salatiga noodig zou maken. Daar zouden de woordvoerders der beide partijen elkaar nogmaals ontmoeten, doch onder omstandigheden, hemelsbreed afwijkende van die, waaronder de conferentie te Mĕlangi plaats had gevonden: Kjahi Madja zou er als gouvernements gevangene in de benteng opgesloten zijn, afwachtende het oogenblik, waarop zijn reis naar Sĕmarang zou worden voortgezet.

Hoe kon in zulk een kort tijdsbestek deze belangrijke wijziging in den toestand gekomen zijn? Het rapport, dat de Overste Le Bron de Vexela den 17[en] November te Solo over zijn verrichtingen van af den 12[en] tot den 16[en] dier maand uitbracht, geeft ons het antwoord op die vraag. Al aanstonds lezen wij daarin „dat ik Kiay Modjo met alle zijne Hoofden en volgelingen op Souracarta heb aangebracht en definitief aan den Resident heb overgegeven en onder de speciale bewaking van den Plaatselijken Kommandant dier plaats gesteld heb" ([2]).

Deze mededeeling nu werd verder toegelicht. Allereerst bracht Le Bron den Gen. De Kock in herinnering, dat hij dezen reeds particulier den uitslag had bericht van een op den 11[en] t.v. in gemeenschap met Ledel uitgevoerde beweging ([3]) en dat hij in hetzelfde schrijven melding had gemaakt van „de

([1]) De Kock aan Du Bus. Jogja, 10 Nov. 1828, N°. 669. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Le Bron aan Gen. De Kock. Souracarta, den 17[en] Nov. 1828, N°. 391. (Arch. Gen. Staf).
([3]) Zie blz. 547.

berigten bij mij ingekomen nopens eene stoutmoedige onderneming, welke Kiay Modjo op het Padjangsche wilde wagen".

Wij weten, dat Le Bron voortdurend Madja in het oog hield en ook maatregelen had genomen om onverwijld te kunnen ingrijpen, als dit noodig was. Wat verder geschiedde, zullen wij door den Overste zelf laten verhalen.

„In den nagt van den 11en op den 12en om 2½ uur kwam mij dan ook reeds de Tommenggong van Pisangan verwittigen, dat er een vrij aanzienlijke magt vijanden, waarbij een groot getal hoofden te paard, bij de dessa Morongang in de grootste stilte over den grooten weg waren getrokken en hunne strekking langs den rechteroever der Bedoek (Bĕdog) noordwaarts genomen hadden. Na alle noodige orders aan de differente militaire posten en standpunten in mijn Kommandement gegeven te hebben, ten einde den vijand te observeeren en mij kennis te doen dragen van deszelfs marsch en bewegingen, en ook na UE., den Kol. Cochius en den Luit.-Kol. Ledel verwittigd te hebben, liet ik aan mijne manschappen een dag vivres uitreiken, ten einde niet door transportmiddelen in mijn marsch belemmerd te worden".

„Om 5 uur des morgens ging ik op marsch om den vijand te vervolgen. Te dien einde nam ik den linkeroever van de Bedoek en marcheerde zoo spoedig mogelijk dezen stroom op en begaf mij naar Kambang Arang (Kembang Aroem), alwaar wij om ½7 uur aankwamen. Ik liet mij al dadelijk door de aldaar zijnde hoofden en priesters onderrichten waar de vijand(en) reeds mocht(en) wezen en vernam, dat zij om 5 uur 's morgens hun gebed op den berg Arijar(?) gemaakt hadden, vandaar hun marsch naar Kembang hadden doorgezet, hetgeen mij overtuigde, dat ik mij in mijne meening niet vergist had en dat zij zochten boven de bentengs te geraken, ten einde zoodanig ongemerkt in het Padjangsche te komen. Om die reden dan ook zettede ik mijn marsch voort naar de benteng Boender, om zoodanig voor den vijand te Pontjo te kunnen aankomen, terwijl ik dan mijn doel zoude bereikt hebben, den vijand vóór zijn gekomen, tijd en grond op hem hebben afgewonnen. Ik moedigde mijne vermoeide soldaten aan en spoedig waren wij te Boender. Daar vernam ik van den demang, dat de vijand te Babetan (¹) was aangekomen, aangevoerd door Kiay Modjo zelf en waarschijnlijk reeds naar Pontjo zoude zijn getrokken. Ik liet te Boender nog een dag vivres aan mijne troepen uitreiken om niet door gebrek aan levensmiddelen genoodzaakt te zijn mijn marsch te staken en het gewonnen terrein op den vijand weder te verliezen en zoo mijn verkregen voordeel vergeefs te hebben behaald".

(¹) Gen. De Kock spreekt in zijn miss. a/d Rest. van Sĕmarang, dd. 13 Nov. 1828, No. 2455, an Babadan. Dit zou dan tusschen Boendĕr en Pantjoh gezocht moeten worden en niet ten N.W. van laatstgenoemde dèsa. Intusschen hebben wij op die hoogte tevergeefs naar een Babadan gezocht.

„Na deze verrichting begaf ik mij naar Pontjo, alwaar ik, gedurende meer dan 2 palen door de zeer hoog staande jagon- (djagoeng)velden marcheerende, aankwam en door dat incident was mijn marsch voor een ieder gemaskeerd. Zoodra ik te Pontjo arriveerde, ontdekte ik den vijand, die niets verwachtende was, voor de dessa Babetan scheen gelegerd te zijn om uit te rusten, en welke mij voorkwam ongeveer 500 man sterk te moeten wezen. Ik liet een oogenblik in de jagon halt maken om mijnen troep te verzamelen, dewelke door den spoedigen en vermoeijenden marsch uiteen was geraakt, en gaf last aan mijn adjudant, den 1[en] Luit. Roeps, en (aan) den 2[en] Luit. Von Egedy, om met de Amboineezen en Madureezen zoo spoedig mogelijk het ravijn, welk ons van Babetan scheidde, over te trekken, terwijl ik tevens den 1[en] Luit. Smagge en den 2[en] Luit. La Hure last gaf, om eveneens met de kavallerie het ravijn over te trekken. Ik beval toen aan den Kapt. Von Griesheim om het Komm[o]. van het overige gedeelte der kolonne op zich te nemen, met een paar pelotons in reserve te Pontjo positie te vatten en successief de overige pelotons het voorgenoemde ravijn over te zenden. Ik stelde mij in persoon aan het hoofd der voorwacht en reeds spoedig waren wij den vijand tot pistoolschot genaderd. Deze geheel door onze onverwachte verschijning en spoedige beweging verschrikt, stond als verpletterd door onze komst, zoodat zeer weinigen dachten te vluchten, hetgeen hun ook zeer moeijelijk zoude zijn geworden, doordat zij een zeer moeijelijk en diep ravijn achter zich hadden, hetwelk een gedeelte mijner troepen reeds in bezit had genomen. Ik had verboden het vuur nog te openen. Toen zij zeer nabij gekomen waren, kwamen er een paar priesters voor en vroegen om den adjudant Roeps te mogen spreken, welken zij herkenden. Ik riep dien officier toe om in geen onderhandelingen te treden en hen op te eischen zich onverwijld over te geven, of wel dat ik geen van hen levensgenade zou toestaan. Dit werd hun dan ook door dien officier zoodanig bekend gesteld en de voorgekomene priesters gingen met die boodschap naar hun aanvoerder, welke Kiay Modjo in persoon was. Deze liet verzoeken om tot den anderen dag te mogen wachten om zich te bedenken. Ik antwoordde toen zelf, dat ik niet daar was gekomen om te onderhandelen, maar wel om te strijden, dat ik hem en de zijnen twee minuten gaf om zich te bedenken en hem levensgenade beloofde, indien hij zich aan mij wilde overgeven, maar dat, die korte tijd verstreken zijnde, ik niets meer zou aanhooren. Onder deze pourparlers zochten reeds eenigen van dien troep met een paar vaandels ongemerkt af te trekken, hetgeen ik ontwarende hun toeriep, dat wanneer een hunner nog één enkelen stap zoude doen, ik het vuur van alle zijden zoude openen. Deze bedreiging verschrikte hen nu zoodanig en daar zij zagen, dat voor hen geen uitkomst meer over was, zoo schoven zij als een troep gejaagde schapen opeen.

Kiay Modjo liet mij toen weten, dat hij zich en al de zijnen aan mij zonder verdere voorwaarden overgaf en bereid was mij te volgen waar ik wenschte, mits ik hem het behoud van zijn leven beloofde en bescherming voor zijn geloof. Het eerste verzoek stond ik toe, op het tweede antwoordde ik hem, dat dit onnoodig was te beloven, dat het genoeg bekend was, dat ons Gouv^t^. een iegelijk de vrije uitoefening van zijn geloof liet en dus hij daarvan ook zoudė jouiseeren. Ik liet toen Kiay Modjo en al de zijnen, welke ongeveer 500 à 600 man sterk waren, voor mijn troep defileeren en dirigeerde hen op de benting Boender en sloot den marsch met mijne kolonne. Kiay Modjo en de zijnen waren zoo vermoeijd, dat het niet mogelijk was dien dag verder met hen te komen dan tot de dessa Waringing, welke onder het geschut van de benteng Boender ligt. Ik nam eenige der voornaamste personen als gijselaars binnen de benteng en liet mijn adjudant Roeps bij hen (de anderen) te Waringing om alles te observeeren en tevens om hun vertrouwen in te boezemen, hetgeen deze zoo in alle opzichten verdienstelijke officier spoedig ten volle gewonnen had. Ik zond aan hen de noodige vivres voor hun onderhoud. Den anderen dag, den 13^en^, marcheerde ik voort tot Brambanang, logeerde hen met dezelfde précautiën als den vorigen dag in de dessa Tjepoko onder het geschut van het kamp en de benting. Den 14^en^ marcheerde ik naar Klatten, alwaar ik den heer Com^s^. Nahuys reeds den vorigen avond voor mijn persoon was gaan ontmoeten en aldaar met ZEdl. alles geregeld had, wat wij verder met de gevangenen zouden verrichten. Te Klatten heb ik dezen troep van alle hunne oorlogswapenen ontdaan, hetgeen alles zonder de minste moeite en ongeregeldheid is geschied, en om deze voor te komen, had ik alle verzekeringsvoorzorgen genomen, zoodat zelfs indien zij dit niet goedwillig hadden gedaan, wij met weinig moeite het met dwang hadden kunnen uitvoeren".

„Kiay Modjo met alle de voornaamste hoofden logeerde dien nagt in het fort, het overige gedeelte van dien troep logeerde bij de twee Tommongongs".

„Den 15^en^ marcheerde ik verders door naar Souracarta, vanwaar ik alle kavallerie ontboden had om als versterking en tot het escorteeren te dienen".

„Te Souracarta zijn wij ook zonder eenig incident aangekomen en heb ik alle gevangenen aan den heer Resident Nahuys en den Kommd^t^. van Souracarta overgegeven. Een der gevangen hoofden is te Delangoe ziek achtergebleven, zijnde Kiay Melangie, hebbende ik reeds last gegeven deze op te zoeken en naar Souracarta te brengen. Nader is ons gebleken, dat alleen twee der gevangene hoofden, genaamd Hadji Moestofo en Tomongon (Toemenggoeng) Manko-Joedo van Souracarta ontsnapt zijn, verwachtende ik tevens wel, dat deze spoedig door de zorg van eene goede politie opgevat zullen worden. Wat nu verders sedert den 16^en^ met hen geschied is, laat ik het rapporteeren hiervan

over aan den heer Res[t]. Nahuys, dewijl ik de gevangenen toen definitief had overgegeven en alleen ZEdl. met mijne meening bekend stelde, wanneer hij verlangde deze te weten".

„Ik kan niet genoeg uitweiden over de zèle, de bereidwilligheid, de volharding in de moeijelijke en geforceerde marschen, welke ik heb moeten maken, en den moed van alle mijne officieren en manschappen zonder uitzondering, welke reeds door de expeditie van den 11[en] zoo vermoeid waren, en het is mij eene aangename en zoete plicht U.E. hiermede bekend te stellen, wijl ik zonder dat zeker in deze expeditie niet zoo gelukkig was geslaagd, ware ik niet door een ieder zoo goed gesecondeerd geworden. Maar in het bijzonder moet ik mij beroemen over den zoozeer verdienstelijken officier, mijn adjudant, den 1[en] Luit. Roeps, die bij deze expeditie niet alleen met ons allen de algemeene fatigues heeft moeten deelen, maar alle andere moeijelijkheden vrijwillig op zich genomen heeft, dat tevens de gevaarlijkste taak was door zijn levên geheel in hun handen te stellen, en heeft het grootste beleid aan den dag gelegd om hun vol vertrouwen te winnen. Ik beveel dan ook in het bijzonder dezen braven officier in UE. hooge protectie aân".

„Wij hebben bij deze gelegenheid in handen gekregen 5 vaandels, 58 geweren, 353 pieken. Ook heb ik de eer U.E. hierbij te voegen de naamlijst der gevangen hoofden" (1).

Aldus het rapport van den Overste, dat maar al te veel bevat wat twijfelen doet aan de waarheid zijner voorstelling. En die twijfel groeit aan tot omzekerheid, als men de babad er naast legt en Dipanĕgara's aanteekeningen omtrent deze aangelegenheid vergelijkt met de mededeelingen van Le Bron. De Hoofdrebel, die geen reden gehad kan hebben, om juist deze episode scheef voor te stellen, schreef daarover het volgende:

„Kjai Modjo kwam nu (d. w. z. nadat hij den afloop der bijeenkomst op den 5[en] Nov. te Pĕngasih had medegedeeld) wederom op den Oostelijken Pragaoever, doch Sech Ngoesman Ali Basah en Sech Doellah Kadji Ngabdoelkadir wilden niet komen toen hij hen riep om mede te gaan; alleen Doellah Kadji Moestafa ging mede met zijn eigen ambtgenooten, echter niet allen; sommigen beloofden hem later te zullen volgen. Doch de Toemenggoengs Mangkoejoeda, Oerawan, Bradjajoeda en Sadilaga, hoewel allen Toemenggoengs van Padjang, wilden niet mede gaan, omdat zij van Kjai Modjo een afkeer hadden. Slechts zoons, leerlingen en broeders gingen dus mede en ook onder de laatsten bleven sommigen, die al Oelama's geworden waren ook achter, omdat Kjai Modjo dikwijls van den Vorst verschilde en zijn wetenschap hem nu en dan nader bracht bij Kjai Dadapan".

(1) Luit Kol. Le Bron de Vexela aan Gen. De Kock. Solo, 17 Nov. 1828, N°. 391. (Arch. Gen. Staf).

„Door Gods beschikking scheen Kjai Modjo nu ten einde raad te zijn en niet meer te weten wat hij wilde. Hij vertrok des nachts naar Padjang met ongeveer 500 man bij zich. Daar Kolonel Le Bron hem volgde, gaf men daarvan kennis aan Kjai Modjo, die toen order gaf, om op de hoede te zijn. Toen de vervloekten des morgens in het gezicht kwamen, schaarden de geloovigen zich in slagorde zonder ontmoedigd te zijn. Daar Kjai Modjo nu de wetenschap en de wil van den Vorst voor den geest kwam, wilde hij voor het geloof sterven. Hij greep zijn lans en wilde zelf aan den strijd deelnemen. De Adipati's en pradjoerits waren ook vol strijdlust. Kjai Mĕlangi voorzag zich van wapens en allen hadden besloten moorddadig te vechten toen zij zagen, dat Kjai Modjo zelf wilde medestrijden. Kasan Bĕsari hield zich schuil".

„Met aandrang verzocht Kjai Dadapan, zeggende: „Kjai Modjo het is beter eerst wat geduld te hebben. Ik wil het eerst beproeven en den vijand tegemoet trekken, mogelijk hebben zij wel goede bedoelingen".

„Door Gods beschikking gaf Kjai Modjo aan dit verzoek toe. Kjai Dadapan liep nu hard vooruit en wenkte herhaaldelijk met de hand. Kapitein Roeps deed dit ook van zijn kant en zoo kwamen zij bij elkander. De vijandelijkheden werden nu gestaakt. Daarop kwam Kolonel Le Bron bij Kjai Modjo in vriendschappelijke verhouding".

„Des nachts sliep Kjai Modjo onder een waringinboom. De Kolonel overnachtte in de benteng Pĕlĕm. Des morgens noodigde hij Kjai Modjo uit naar Klatèn te gaan en daar te onderhandelen. Door Gods beschikking liet Kjai Modjo zich daartoe overhalen. Doch zwijgen wij nu van hem".

Volgens Dipanĕgara's aanteekeningen kan er dus geen sprake zijn geweest van een overvalling van Madja's barisan, noch van de onmogelijkheid om een gevecht aan te binden en evenmin van één overgave op voorwaarde van lijfsbehoud. Integendeel mag er alleen gedacht worden aan een onderlinge overeenkomst, waarbij overgang in onzen dienst in beginsel was aangenomen en de conditiën, waarop dit geschiedde, nader zouden worden geregeld.

Ook Nahuys' rapport, dat hieronder volgt en waarin de quaestie der overgave wijselijk niet wordt aangeroerd, spreekt meer voor de waarheid van Dipanĕgara's voorstelling dan voor die van Overste Le Bron.

Onder dagteekening van 17 Nov. schreef de heer Nahuys: „Ik heb de eer UE. te dienen van omstandig rapport omtrent mijne publieke verrichtingen van den 13^{en} dezer tot op heden".

„Op het ontvangen l.l. Donderdag van de heuglijke tijding van de gevangenneming van Kjai Modjo met zijne geheele familie, vele hoofden en een vierhonderdtal bulkios en het daarbij vernemen, dat de Luit.-Kol. Le Bron de Vexela, aan wiens goede en spoedige manoeuvres wij deze gevangenneming mogen dank

weten, van voornemen was dezelven naar Soerakarta over te brengen, achtte ik het mijn plicht te zijn, mij dadelijk ter ontmoeting van gemelden Luit.-Kol. op weg te begeven, ten einde met denzelve zoodanige maatregelen te beramen als de voorzigtigheid en de omstandigheden vorderden".

„Nog laat in den avond had ik het geluk van den Overste tusschen Klatten en Brambana(n) te ontmoeten — op laatst genoemde plaats waren de muitelingen verbleven — en van ZEl. de bijzonderheden van de overgave of gevangenneming [1] van Kjai Modjo te verstaan, waaromtrent ik echter alhier niets zal aanteekenen, omdat dezelve bij het militaire rapport van den Luit.-Kol. met meer nauwkeurigheid dan door mij kan geschieden, zullen gegeven zijn".

„Ik vernam bij deze gelegenheid tevens, dat de geheele troep muitelingen nog in het bezit was gebleven van alle hunne wapenen, pieken, krissen en geweren en merkte den Luit.-Kol. Le Bron de Vexela op, hoe noodzakelijk het ware om dezelve ten spoedigste in ons bezit te krijgen".

„De Luit.-Kol. hierin ook toestemmende, zoo werd besloten om deze ontwapening den volgenden dag te doen plaats vinden, zoodra de muitelingen te Klatten zouden zijn aangekomen".

„Omstreeks vijf ure in den namiddag van den volgenden dag, den 14^{en} namelijk, kwam de vijandelijke barisan geëscorteerd door de 3^{e} kolonne, te Klatten binnen en de wijze, waarop deze binnenkomst plaats vond, overtuigde ons nog nader van de noodzakelijkheid der voorgenomen ontwapening, daar de brandals onder het aanheffen van geestelijke liederen uit den Koran, te Klatten als in overwinning aankwamen".

„Een zestigtal chefs of aanzienlijke priesters en eenige Tommengongs met Kjai Modjo aan het hoofd werden door ons in het kommandantshuis binnen het fort geplaatst, terwijl de overige minderen bij de twee Tommengongs werden verdeeld".

„Niet lang na de aankomst van Kjai Modjo nam ik denzelve met vier der zijnen binnen mijne kamer en gaf hem mijn verlangen te verstaan, dat hij dadelijk aan zijne ondergeschikten den last zoude geven, om hunne wapenen af te leggen en aan een officier van den Luit.-Kol. Le Bron de Vexela ter hand te stellen".

„Mijn voorstel vond — waarschijnlijk uit hoofde van vrees aan den kant van Kjai Modjo — niet dien dadelijken ingang als ik wel zoude gewenscht hebben en ons gesprek werd zoo luidruchtig, dat het door de buiten staande

---

(1) Deze en volgende in dezen brief voorkomende spatieeringen zijn van ons.

hoofden en priesters gehoord werd, op wie hetzelve een zoodanigen indruk maakte, dat mij door den Luit-.Kol. Le Bron de Vexela bij monde van den Luit. Ondaatje bericht werd, dat ik op mijne hoede moest zijn, daar het gelaat der buiten staande priesters en hoofden veel onvergenoegdheid kenmerkte, met bijvoeging, dat ook uit dien hoofde alle officieren gelast waren, zich niet uit het huis des komdts. te verwijderen voordat de zaak der ontwapening geregeld was en Kjai Modjo aan mijn verlangen had gehoor gegeven".

„Intusschen waren de middelen van verdediging ingeval van een onverwagt wanhopend amok zoodanig doelmatig door den Luit.-Kol. Le Bron de Vexela genomen, dat ik weinig bevreesd was om in het fort te Klatten dezelfde bloedige tooneelen van woedenden tegenweer en moord te zien herhalen als vroeger onder de regeering van den Gouv.-Gen. Daendels in het kasteel te Bantam bij de ontwapening van den beruchten Amir plaats vonden en waarbij een Kapitein en verscheidene soldaten, verraderlijk aangevallen, het leven verloren" ([1]).

„Eenige weinige geruststellende woorden en mijne aanmerking, dat zoowel het Javaansche als het Nederlandsche gebruik meebracht, dat gevangen krijgslieden de wapenen afleggen, waren voldoende om Kjai Modjo over te halen, om een paar zijner vertrouwelingen aan den verdienstelijken Roeps mede te geven, ten einde zijne orders tot ontwapening zijner ondergeschikten over te brengen".

„Deze ontwapening vond dan ook dadelijk plaats en een driehonderdtal pieken met een vijftig stuks geweren waren in zeer korte oogenblikken in het magazijn van het fort gedeponeerd".

„Zonder de gelukkige voorzorg om de hoofden van de minderen af te scheiden, geloove ik, zouden wij niet zoo gereedelijk de ontwapening hebben kunnen daarstellen, zooals ik meende te mogen opmaken uit de waarschuwingen van een der in mijne belangens reeds vroeger overgehaalde priesters, om toch vooral niet toe te staan, dat de hoofden met de minderen in communicatie werden toegelaten vóór dat Kjai Modjo aan mijne bevelen had gehoorzaamd".

„Zaturdagmorgen werden Kiai Modjo en de zijnen door de 3e. kolonne en zeventig huzaren van den Ritmr. Tieman naar Soerakarta overgevoerd en tusschen vier en vijf uren kwamen dezelven hier aan ten aanschouwe van de geheele inlandsche en Europeesche bevolking dezer plaats, welke de nieuwsgierigheid om een zooveel gerucht makenden priester als Kiai Modjo van nabij te zien, had naar buiten gevoerd. De ongeveinsde vreugde stond op ieders gelaat te lezen en, om daarvan een meer openlijk bewijs te geven, paradeerden

---

([1]) Doelde Nahuys hier op den moord op Du Puy, 10 Nov. 1808, in den Kraton te Bantam?

's Keizers troepen, die van den Prins Mangko Negoro en den Rijksbestierder zoowel als de schutterij van Solo ter eere van de 3e kolonne langs de avenueën naar en van de hoofdplaats".

„Alle de Prinsen van het hof benevens de Pang. Adipati Mangko Negoro met zijne Regenten waren in het Residentiehuis te saâm gekomen, om het Gouvt. en den Lt.-Kol. en de officieren der derde kolonne met den behaalden voorspoed geluk te wenschen".

„Alle de hoofden, meer dan zestig in getal, met uitzondering alleen van twee, welke niet directelijk onder Kiai Modjo gehoorden en welke onderweg zijn vermist, werden nu in het fort alhier geplaatst, terwijl vierhonderd minderen aan den Rijksbestierder in verzekerde bewaring werden afgegeven".

„De hierbij gaande lijst zal UE. met de namen der hoofden en ondergeschikten bekend maken" (1).

„Na alhier een dag te hebben rust gehouden en op gisteren ook hunne krissen aan mij te hebben afgelegd, is Kiai Modjo met zijne geheele familie en alle de chefs onder geleide van den Ritmeester Tieman en zeventig huzaren naar Salatiga afgereisd en binnen weinige oogenblikken hoop ik hem te volgen, ten einde de meest mogelijke zorg te nemen voor zijne goede bewaring te Boejolali en verder. Juist in het rijtuig willende stappen, worden hier nog vijf en twintig priesters, bij en onder Kiai Modjo gehoorende, aangebragt".

„Dezelven waren niet bij den troep, welke door den Lt.-Kol. Le Bron de Vexela is gevangen gemaakt, en hebben zich op een bloote order van Kiai Modjo aan het Gouvt. onderworpen".

„Ik hoop de eer te hebben UE. nog heden te Salatiga te ontmoeten" (2).

De omstandigheid, dat de gevangenneming der bende niet onmiddellijk door hare ontwapening gevolgd werd; dat die bende triomfeerend Solo binnentrok; dat de colonne derwaarts in een formatie marcheerde, welke met het doel van den tocht: overbrenging van krijgsgevangenen, bezwaarlijk te rijmen was; dat in de woning van den commandant van het fort te Klatèn tusschen Kjahi Madja en zijn getrouwen ter eene en Nahuys ter andere zijde een heftig tooneel plaats vond, doch bovenal Roeps' weigering te Solo, om het bevel tot uitlevering der krissen aan de hoofden over te brengen, een weigering, welke juist daarom beteekenis heeft, wijl Roeps bij die overgave tolkdiensten had bewezen en dus beter dan wie ook geweten moet hebben onder welk beding die plaats had

---

(1) Zie bijlage No. 18.

32 paarden, die bij de gevangenneming van Madja's barisan eveneens in ons bezit waren gekomen, zouden „ten voordeele der 3e mobiele kolonne en ten overstaan van een officier der administratie tegen zilvere munt publiek verkocht worden". (Zie hierover den brief van Lt.-Kol. Gey aan Gen. De Kock. Sĕmarang, 22 Nov. 1828, No. 1498.

(2) Nahuys aan Gen. De Kock. Solo, 17 Nov. 1828. (Lands Archief).

gehad, dat alles is, meenen wij, al heel weinig geschikt om aan de door Le Bron gegeven voorstelling geloof te schenken. Veeleer is men geneigd, aan te nemen, dat Madja omtrent den aard der vrijheidsberooving is misleid, dat hij zich heeft overgegeven met het oogmerk om, zooals in dezen oorlog zoo herhaaldelijk geschiedde, met zijn barisan in onzen dienst over te gaan.

Blijkbaar heeft men hem, moeilijkheden op den marsch van Pantjoh naar Klatèn willende voorkomen, in die meening gelaten tot laatstgenoemde garnizoensplaats was bereikt. Dit verklaart het binnen het fort aldaar door Madja gepleegde verzet, zijn aandringen om den Opperbevelhebber persoonlijk en slechts in bijzijn van Roeps te ontmoeten, zijn weinige gezindheid om ons de middelen te leeren kennen, waardoor z.i. de vrede zou kunnen worden bespoedigd, in het algemeen zijn houding in de eerste dagen na zijn gevangenneming, een houding, welke, als wij zien zullen, meer getuigde van wrevel dan van deemoed.

Madja is geëindigd met toe te geven. Hij werd handelbaarder naarmate hij meer tot het besef kwam, dat zijn belang medebracht, zich in het onvermijdelijke te schikken. Maar dat heeft hem strijd gekost, de ondervonden bejegening was zelfs zijn passieve inlandsche natuur te machtig geweest.

De heer Van Lawick van Pabst (1), die Madja voor zijn inscheping naar Batavia te Sĕmarang in verhoor nam, zegt in zijn naar aanleiding van dat verhoor geschreven nota, dat Madja beweerde zich aan Le Bron te hebben overgegeven „met inzicht om langs dien weg op eene doelmatige en korter wijze den vrede te bevorderen” (2).

Deze bewering was valsch en verdient evenmin geloof als de voorstelling door Le Bron gegeven. De waarheid zal wel in het midden hebben gelegen. Le Bron's troep was òp van vermoeienis en dit maakte het gewaagd met Madja's barisan een gevecht aan te binden, te meer wijl de positie, waarin die bende zich bevond, haar slechts de keuze schijnt te hebben gelaten tusschen overgave of een verdediging à outrance.

Madja, die nooit veel neiging aan den dag had gelegd, om het veege lijf te wagen, en zich zeer wel het hachelijke der positie bewust was, zag in een gevecht weinig heil en vond onderhandelen wel zoo goed. Daarom schijnt het vermoeden gewettigd, dat, Le Bron's bewering ten spijt, werkelijk tot onderhandelen werd overgegaan. Het resultaat daarvan ligt in het duister. De wijze, waarop met Madja en de zijnen is gehandeld, spreekt o.i. wel voor het aanwezig zijn eener voorwaarde, maar niet voor het nakomen daarvan. Daartegenover

(1) Van Lawick was door den Opperbevelhebber o. a. met de bezorging van scheepsgelegenheid voor de voornaamste gevangenen naar Batavia belast geworden, zooals blijkt uit de missive van Gen. De Kock a/d Rest. van Sĕmarang dd. 15 Nov. 1828, No. 2477. (Arch. Gen. Staf).

(2) Van Lawick van Pabst aan den Com. Gen., Sĕmarang, 26 Nov. 1828. (Lands Archief).

staat evenwel, dat Madja bij geen enkel verhoor van eenig beding in stellige bewoordingen gewag heeft gemaakt.

Zooveel is zeker, dat Le Bron's rapport aan een nauwkeurig onderzoek werd onderworpen en dat de naar aanleiding daarvan gemaakte conclusies niet kunnen strekken, om een hoog denkbeeld te geven van de waarheidsliefde van dien hoofdofficier (1).

Wij kunnen de zaak nu voorloopig laten rusten, om de onmiddellijke gevolgen der gevangenneming te bespreken.

Nauwelijks had de tijding daarvan den Gen. De Kock bereikt, of hij maakte den Landvoogd met de heuglijke gebeurtenis bekend, daarbij hulde doende aan de 3e mob. col.

De vreugde over het behaalde succes, dat aanvankelijk grooter werd geloofd dan het zou blijken te zijn, was niet alleen in de Vorstenlanden maar ook daarbuiten groot, niet het minst te Buitenzorg, waar men in Madja's onderwerping het begin van het einde zag.

De Com.-Gen. haastte zich den Gen. De Kock geluk te wenschen en droeg dezen op, om het leger zijn hooge tevredenheid te betuigen, aan welke opdracht de Gen. den 24en Nov. bij dagorder voldeed (2).

Een ander publiek stuk uit die dagen is een proclamatie van de voogden van den minderjarigen Sultan aan de bevolking, waarin deze laatste van Madja's gevangenneming onderricht en de kwaadwilligen aangemoedigd werden, zich bij de daarvoor aangewezen autoriteiten te onderwerpen (3).

Zonderling genoeg werd in dit stuk, dat weinig om het lijf had, als reden, welke tot Madja's gevangenneming zou hebben geleid, aangevoerd „dat hij zich aan zijne belofte niet gehouden hebbende, het Gouvernement bedrogen heeft".

Diezelfde beweegreden werd door De Kock ook aangevoerd, toen hij Du Bus kennis gaf van zijn plan, om Madja en zijn voornaamste volgelingen naar Batavia op te zenden. Wij komen straks op die motiveering terug en merken hier slechts op, dat zij beslist onlogisch was, niets meer of minder dan een poging, om een onrechtmatige handeling een schijn van billijkheid te geven. Madja is kennelijk wederrechtelijk van zijn vrijheid beroofd. Ook De Kock kon dit na lezing van Le Bron's uitvoerig rapport niet ontgaan zijn. Dit in aanmerking nemende, laat het zich wel verklaren, dat de Generaal weinig

(1) Dit onderzoek vindt men onder de bijlagen No. 19. Het is, naar het ons wil toeschijnen, gehouden door Van Lawick van Pabst, toen Resident op wachtgeld, en later voortgezet door een ambtenaar der Secrie Jhr. Van de Poll, een van de door Du Bus medegenomen particuliere secretarissen, die zich, zooals straks blijken zal, op last van Du Bus met Madja, tijdens diens verblijf te Batavia, in verbinding moest stellen.

(2) Zie bijlage No. 20.

(3) Zie bijlage No. 21.

lust heeft gevoeld, een door Madja gedaan verzoek om een onderhoud in te willigen. Toch heeft hij er toe moeten besluiten, den priester te Salatiga ten huize van den heer La Bretonnière in gehoor te ontvangen, zwichtende zoowel voor diens aandrang, als voor de overweging dat „te groote gestrengheid" anderen van overgave zou afhouden. Maar hij vreesde toch, dat, „indien ten zijnen aanzien met wat al te groote toegeeflijkheid werd te werk gegaan, wij hierdoor het gevaarlijke voorbeeld aan anderen gaven om zijne voetstappen te volgen en menigeen alsdan, gelijk Kiay Modjo, het zoude kunnen wagen, om met eene groote macht door te sluipen en bij het zien, dat hij niet slagen kan, zich overgeven, maar bij het wellukken het land in rep en roer brengen" (¹).

Over de verleende audientie schreef De Kock een afzonderlijke nota, welke als bijlage zijn brief aan den Com.-Gen. vergezelde. Wij gelooven te kunnen volstaan met uit die nota enkele grepen te doen.

Luit. Roeps, de eenige persoon, die bij de ontvangst aanwezig was, stond den Generaal als tolk ter zijde en opende het gesprek met de mededeeling, dat het Madja vergund was, openhartig te spreken. Daarop begon Madja over den godsdienst, maar Roeps gaf hem al aanstonds te kennen, dat het beter was dit onderwerp, te vaak reeds besproken, te laten rusten. Wilde Madja evenwel aangeven „in welk opzicht het Gouvernement naar zijn gevoelen zijne religie nuttig kon zijn", de Generaal zou hem gaarne geduldig het oor leenen. Toen Madja, aan die uitnoodiging gehoor gevende, antwoordde „dat de Javanen over het algemeen zeer traag in het bidden waren en niet behoorlijk de vasten observeerden en dat een last van het Gouvernement zulks kon verbeteren", liet De Kock hem bij monde van Roeps weten, dat het Gouv[t]. zich niet met de religie wilde bemoeien en dat bovendien een aanmaning tot betere betrachting der godsdienstplichten weinig zou baten, zoolang de rust niet hersteld was. Madja was daarentegen van oordeel, dat indien het Gouvernement aan zijn verzoek voldeed, de rust wel spoedig hersteld zou zijn.

Het geloof nu verder buiten het gesprek houdende, gaf men Madja te kennen, dat, wijl hij als gevangene nu zelf belang had bij het herstel der rust, hij zeker wel de middelen zou willen aangeven, om tot den vrede te komen. Madja gaf ten antwoord die middelen niet te kennen, maar verklaarde zich bereid er onderzoek naar te zullen doen, als men „hem of een zijner priesters naar Dipo Negoro wilde zenden".

De Generaal wilde dat verzoek natuurlijk niet inwilligen en drong er slechts op aan, dat Madja zich zou uitlaten over de vraag of „Dipo Negoro de herstelling der rust verlangde?" Madja gaf een ontkennend antwoord; volgens hem was het Dipanĕgara slechts om „eigen grootheid" te doen. Dit zou dan

(¹) Gen. De Kock aan den Com.-Gen. Salatiga, 18 Nov. 1828, N°. 677. (Arch. Gen. Staf).

ook aanleiding tot hun verwijdering hebben gegeven en bij hem, Madja, stond het vast, dat, als het Gouvernement in zake den godsdienst handelde, als hij verlangde, „meer dan de helft van het volk, dat nog bij Dipo Negoro is, hem zoude verlaten".

Daar het De Kock niet gelukken mocht, meer uit Madja te krijgen, liet hij Nahuys, Van Lawick en Mangoenkoesoema binnen komen en „door die heeren nog eenige vragen doen, doch alle zijne (Madja's) antwoorden kwamen op het vorenstaande neder en stemden ook overeen met hetgeen hij te Solo aan den heer Roeps had gezegd" (1).

En wat was er dan wel te Solo tusschen Roeps en Madja voorgevallen?

In den ochtend van den 16en had Madja, toen geinterneerd in het fort te Solo, den Luit. Roeps om een onderhoud verzocht. Deze was daarop tot den gevangene gegaan en had met hem gedurende een half uur over de jongste voorvallen gesproken. Onmiddellijk na afloop van zijn bezoek aan Madja, die zeer vertrouwelijk en openhartig was geweest, had Roeps schriftelijk verslag van het gevoerde gesprek aan den heer Nahuys uitgebracht. Volgens dit rapport zou Madja tot den opstand zijn toegetreden, nadat Dipanĕgara hem had beloofd den godsdienst te zullen herstellen. Spoedig echter was Madja overtuigd geworden, dat Dipanĕgara een ander doel nastreefde, dat hij zichzelf wilde verheffen, wat o.a. gebleken zou zijn uit het feit, dat deze zich een kraton gebouwd en van een hofstoet omringd had. Toen was er oneenigheid tusschen beiden gekomen, „zelfs zoodanig, dat wij elkaar harde woorden hebben gezegd". Die oneenigheid was daarmede geeindigd, dat Dipanĕgara hem gelast had, „een einde aan de zaak te maken op de eene of andere wijze". Dit had Madja gedaan door „eene ontmoeting bij Mĕlangi" te vragen met de grooten der tegenpartij.

„In mijne onderhandelingen aldaar niet geslaagd zijnde" — zoo lezen wij verder in Roeps' verslag — „heeft mij Dipo Negoro stellig gelast om ook mij te toonen, wijl alle pradjoerits, de een na den andere, sneuvelden en ik zelf niets voor de algemeene zaak deed (2), wijl ik altijd het geloof vooruit stelde, en gelastte mij naar het Padjangsche te gaan en heeft mij, ten einde dat te kunnen uitvoeren, eenige voorname hoofden en goede pradjoerits als versterking der mijnen medegegeven, hetgeen mij tot 500 man bracht; daarop wist ik mij niet tot een vast plan te decideeren en ben toen n e k a t (wanhopend) en op staanden voet opgebroken en heb toen alles aan het toeval overgelaten".

(1) Uit deze nota noch uit die van Mangoenkoesoema blijkt, dat de Lt.-Kol. Gey aan de conferentie heeft deelgenomen. Dat die Overste, wien het transporteeren der gevangenen van Salatiga naar Sĕmarang werd opgedragen (Miss. Gen. De Kock 16 Nov. 1828, No. 2476) echter ter plaatse aanwezig is geweest, is te lezen in het hier aangeduide schrijven.

(2) Madja had dit verwijt meer moeten hooren, dit bleek ons uit menige plaats in de babad.

In hoofdzaak bevatten Madja's mededeelingen waarheid, zij het dan ook dat zijn voorstelling in hooge mate eenzijdig was. Of nu, gelijk Dipanĕgara het heeft laten voorkomen, Madja verzocht heeft om naar Padjang te gaan, dan wel of hij hem dit gelast heeft, doet minder ter zake. Een feit is het, dat Madja's vertrek uit Pĕngasih een voor beide partijen gewenschte oplossing bracht, welke nog het voordeel had, dat Madja werkzaam kon zijn in eene streek, waarin hij geboren en getogen was en dus meer dan een ander kans op succes had.

Wat de gevangene wel met zijn vertrouwelijke mededeelingen beoogd heeft, laat zich raden. Hij zag zich van zijn vrijheid beroofd en er restte hem niets anders dan te berusten in zijn lot en zooveel hem dit mogelijk was te trachten zijn toestand te veraangenamen. Hij verlangde naar zijn achtergelaten vrouwen en andere familieleden en begreep, dat hij om dit verlangen bevredigd te zien, geen beteren weg kon inslaan dan vertrouwen op te wekken.

Maar keeren wij thans terug tot de conferentie te Salatiga.

Daar de voorzetting daarvan in tegenwoordigheid van Nahuys, Van Lawick en Mangoenkoesoema onze autoriteiten geen stap nader tot het doel bracht, deed de Generaal reeds na een half uur Madja naar zijn tijdelijke verblijfplaats terugkeeren en droeg hij aan Van Lawick op, den gevangene naar Sĕmarang over te brengen en hem daar nogmaals in verhoor te nemen in de hoop, dat Madja dan meer zou loslaten.

Intusschen was men versterkt in de overtuiging, dat de aan Roeps te Solo gedane mededeelingen, zoover die wezen op wanverhouding tusschen den Hoofdrebel en zijn voornaamsten raadsman, geloof verdienden. Die omstandigheid ontnam aan de beteekenis, dien men aanvankelijk aan Madja's gevangenneming gehecht had, veel van hare waarde. Wel meende de Gen. „dat hetgeen tot de partij des eersten behoort langzamerhand Dipo Negoro zal verlaten" .... maar, hij liet er op volgen, „dat voorts het gevangennemen van Kiay Modjo niet dat groote resultaat zal hebben, hetwelk men zich daarvan in het algemeen schijnt voor te stellen" (1).

En hiermede kunnen wij De Kock's verslag ter zijde leggen na te hebben opgemerkt, dat uit dat van Mangoenkoesoema nog blijkt, dat Kjahi Hadjali op een gegeven oogenblik Madja te hulp was gekomen, omdat deze zich vastgesproken had. Het woord nemende, had hij gezegd: „Het gedrag van den Pang. Dipo Negoro spruit daaruit voort, dat de beide Vorsten den Godsdienst

(1) Nota van Gen. De Kock aan Du Bus over de gevangenneming van Kjahi Madja, dd. 18 Nov. 1828. (Lands Archief). De spatieering is van ons.

vergeten. Vele Mahomedanen zijn niet in staat om den sehadat (¹) te lezen. Zij verzaken vijf malen per dag te bidden, zij vasten niet, zij geven den Priesters het hun aankomend aandeel hunner inkomsten niet (jakat) (²) en eindelijk, gaan zij, die daartoe vermogen hebben, niet ter bedevaart naar Mecca. Behalve deze vijf hoofdzaken, drinken sommige Mahomedanen sterke dranken en vermengen zich met vrouwen zonder daarmede gehuwd te zijn. Dit alles zien de beide Vorsten onverschillig aan zonder zich daarover in het minst te bekommeren. Wanneer het Gouv^t. nu het Mahomedaansche geloof verheft en beschermt, en de Pang. Dipo Negoro geen vrede wil maken, dan zal al zijn volk tot het Gouv^t. overkomen en hij er dus zonder blijven".

's Avonds kwam de Luit. Roeps, die naar het schijnt voortdurend in Madja's gezelschap was gebleven, den Generaal een briefje van dien priester brengen, luidende: „De reden, dat ik in het Padjangsche ben gekomen is om, hetzij het Gouvernement zulks goedkeurde of niet, mijne opregtheid te toonen, ten einde mijn godsdienst te doen instandhouden en het land welvaren geniete. Ik heb daarom het ongenoegen van het Gouvernement niet ontzien en smeek slechts de vergiffenis van hetzelve, ten einde alle geluk te genieten, gevende ik mij geheel aan het Gouvernement over" (³).

Wat Madja met dit schrijven heeft voor gehad, is moeilijk te verklaren. Treffen wij er al iets in dat van deemoed getuigt, de geheele vorm, het niet plaatsen van zegel of handteekening, dit alles doet denken aan het opzet, onze autoriteiten te grieven.

Res^t. Valck, door den Toem. Mangoenkoesoema op het niet aanwezig zijn van zegel en handteekening opmerkzaam gemaakt, droeg den Luit. Roeps op om Kjahi Madja te verzoeken, die tekortkomingen aan beleefdheid te herstellen. Madja plaatste nu zijn handteekening, doch beweerde niet in staat te zijn den brief te zegelen, wijl zijn stempel te Solo zou zijn achtergebleven. Onmogelijk was dit niet, wel onwaarschijnlijk, omdat 's mans geheele handeling de bedoeling verraadde, Generaal De Kock te misleiden. Wat voor zin toch had het om vergiffenis te vragen voor een vijandelijke daad als vijand gepleegd? Immers, toen Madja zich in het Padjangsche wierp, waren de onderhandelingen officieel afgebroken en bestond er volstrekt geen reden om zijn handeling als laakbaar aan te merken. Het verwekt dan ook bevreemding, dat zooals wij op blz. 621

(¹) Shahadah = aanroeping van God en den profeet.

(²) Zakat, زكاة = zuivering, aalmoezen. Een jaarlijksche liefdegift van de bevolking aan haar geestelijken voorganger ten behoeve der armen.

(³) Dit briefje werd geschreven den 11^en Djoemadilawal van het jaar Ehée 1244 dus den 19^en Nov. 1828; Winter gaf er de vertaling van. Naar onze tijdrekening zou de datum feitelijk moeten luiden 18 Nov. Men bedenke echter, dat het briefje in den avond van den 18^en was geschreven, op een tijdstip dus, dat de Mohammedaan den nieuwen dag reeds ingegaan rekende.

reeds opmerkten, de Gen. De Kock in zijn missive aan den Com.-Gen. dd. 13 Nov. N°. 671, als reden voor zijn besluit, om Madja gevankelijk naar Batavia op te zenden, opgaf „dat Kiay Modjo ons misleid en getracht heeft het Padjangsche weder in onrust te brengen" (1). Dit motief hield geen steek en het zou bovendien volmaakt overbodig geweest zijn, als Madja werkelijk krijgsgevangene ware geweest, wijl de Generaal dan volkomen bevoegd zou geweest zijn, om met hem naar omstandigheden, doch binnen de grenzen van lijfsbehoud, te handelen.

Reeds merkten wij op, dat de Gen. De Kock dadelijk na ontvangst van Le Bron's voorloopig bericht omtrent de zoogenaamde gevangenneming van Madja besloten had, dezen „naar Samarang te zenden ten einde in verzekerde bewaring gehouden te worden". Aan Res[t]. Besier was daarom opgedragen de gevangenen op veilige wijze „in de Boeijen" te huisvesten en tevens, in overleg met den Comd[t]. der 2[e] Groote Mil[t]. Afd., een detachement kavallerie naar Salatiga of Oenarang te zenden om er de gevangenen af te halen (2).

Het eerste gedeelte van den last bracht Besier in een moeilijk parket. „De Boeijen hier zijn opgevuld en ook weinig geschikt voor het verblijf van de gevangen hoofden", zoo schreef hij. Er moest dus iets anders op gevonden worden en, daar het Besier bekend was, dat Madja en de zijnen Batavia tot bestemming hadden, meende hij niet beter te kunnen doen dan hen al dadelijk in te schepen op een zeilree liggend vaartuig „de Mercury", waartoe de gezagvoerder, C. Brodie, gaarne zijn toestemming gaf. Met de gevangenen werd ook een detachement van 25 man onder een officier aan boord gebracht, zoodat hun bewaking voldoende verzekerd was.

Dat alles nu zou zeker de volle tevredenheid van den Landvoogd hebben weg gedragen, als door Besier met den betrokken gezagvoerder een behoorlijk contract ware gesloten. De Res[t]. had echter „geen vracht kunnen bedingen", omdat hij noch bekend was met het aantal en den stand der gevangenen, noch met de wijze, waarop zij aan boord verpleegd behoorden te worden, noch ook met het aantal verpleegdagen. Daarom was hij met den heer Brodie overeengekomen, de vergoeding voor lig- en vervoerkosten aan „'s Gouvernements edelmoedigheid" over te laten, „vleiende zich de gezagvoerder, dat, aangezien het gewigt der personen, (en) het belangrijke der gebeurtenis, hetzelve in de berekening niet karig zal zijn" (3).

Het waren er anders de tijden niet naar om mildheid in betaling van het Gouv[t]. te verwachten, en „het belangrijke der gebeurtenis" kon daaraan weinig verhelpen, te meer niet, omdat Du Bus het oorlogsfregat „de Bellona" bereids

(1) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 13 Nov. 1828, N°. 671. (Arch. Gen. Staf).

(2) Gen. De Kock aan Resident Besier. Magĕlang, 13 November 1828, N°. 2453. (Arch. Gen. Staf)

(3) Res[t]. Besier aan Gen. De Kock. Sĕmarang, 16 Nov. 1828, N°. $\frac{2420}{223}$ (Arch. Gen. Staf).

had aangewezen, om onverwijld naar Sěmarang terug te keeren, de gevangenen aan boord te nemen en onmiddellijk weder naar Batavia te stevenen, „alwaar omtrent Kiay Modjo c.s. zoodanige maatregelen door mij zullen genomen worden, als ik naar gelang der omstandigheden zal vermeenen te behooren" (¹).

Hetzelfde schrijven bevatte nog den last, „Kiay Modjo geheel alleen en de overigen zooveel mogelijk afzonderlijk in hegtenis te zetten". De uitgaven ten behoeve van de gevangenen gedaan moesten worden „geaffecteerd op het hoofd kosten van den oorlog".

Na heel wat over en weer gepraat kwam men overeen de gevangenen met de Mercury voor ƒ 3000 naar Batavia over te zenden. De inmiddels te Sěmarang aangekomen Bellona zou het handelsvaartuig vergezellen.

Den 20ᵉⁿ te Sěmarang onder geleide van Ritmeester Tieleman met 70 huzaren aangekomen, werden de gevangenen 's anderen daags in het ochtenduur onder een sterk escorte naar de Mercury overgebracht; twee dagen later zetten beide schepen koers naar Batavia.

Kjahi Madja zou de Vorstenlanden niet meer betreden.

Het is hier de plaats om aangaande de personen, die Madja naar Batavia volgden, een en ander mede te deelen, waardoor men hen beter leert kennen en in staat wordt gesteld, een oordeel te vormen over de beteekenis van Le Bron's vangst.

De Gen. De Kock schreef van hen in zijn brief aan den Com.-Gen. dd. 4 Dec. 1828 Lᵃ 687, „Weinigen onder deze hoofden hebben gedurende deze onlusten een zeer voornamen rol vervuld, zoodat ook slechts weinigen door derzelve bijzondere verrigtingen aan mij onmiddelijk bekend kunnen zijn".

„Onder hen behooren nogtans Kiay Kassan Besarie, oudere broeder van Kiay Modjo, die altoos veel invloed in het Padjangsche gehad heeft, dáár oorlog heeft gevoerd gelijk ook bezuiden het fort te Klatten".

„De Pattie Oerawan, die meestal in het Jamoesche is geweest en het Probolingosche en Balla'sche (twee districten in de Residentie Kědoe) almede dikwijls heeft verontrust en eindelijk in 1826 de twee voogden van den minderjarigen Sultan bij derzelver terugkeering van Dixo naar Jocjocarta heeft doen afmaken, ter belooning waarvan hij tot den rang van Dipatti (²) door Diepo Negoro is verheven geworden".

„De Tommonggoeng Padjang, die in het Padjangsche steeds te velde geweest is en nogal invloed heeft gehad en er tot zoolang mogelijk verbleven is".

„Bagoes Elias, die meestal in het Padjangsche en Grogolsche gestreden heeft".

(¹) De Com Gen. aan den Resᵗ. Besier. Buitenzorg, 17 Nov. 1828, Nᵒ. 28. ('s Lands Archief).

(²) Dipattie voor Dipati, afkorting van Adipati.

„Kiay Hazali (¹), die in de laatste onderhandelingen meestal de eerste rol gespeeld heeft en mij voorkomt te zijn de raadsman en vertrouweling van Kiay Modjo".

„Tommonggong Tirtodrono, voormaals hoofddemang in de Kadoe, die wegens zijn slecht gedrag door den tegenwoordigen Resident Le Clercq uit zijne betrekking is ontslagen geworden en te Magelaan verbleven is, alwaar hij door den tegenwoordigen resident uit hoofde van zijn nogal sluw karakter tot het in onderwerping brengen van muitelingen gebezigd is geworden, doch van dit een hem op nieuw geschonken vertrouwen kwalijk gebruik gemaakt hebbende, door in stede van des residents oogmerken te bevorderen, met de muitelingen zelf te heulen, is hij, nadat de ten dezen gehouden briefwisseling ontdekt was geworden, tot de muitelingen overgegaan, zonder dat het mij echter gebleken zij, dat hij er eenigen invloed van belang gehad heeft".

Wij zullen nu Madja en de zijnen in gezelschap van Roeps (²) aan boord van de Mercury achterlaten, om ons naar Solo te begeven, waar Nahuys omstreeks dit tijdstip in het bezit moet zijn gekomen van een brief des Landvoogds, waarin deze hem, evenals kort te voren aan Res^t. Besier, zijn ongenoegen te kennen gaf over de wijze, waarop Kjahi Madja was vervoerd. Had Besier het moeten hooren over het transport ter zee, Nahuys moest het ontgelden over de reis van den gevangene naar Solo.

Du Bus had het niet kunnen goedkeuren, dat de gevangene naar des Soesoehoenans residentie was overgebracht, ook al wilde hij zich wel overtuigd houden, dat Nahuys de vereischte maatregelen had getroffen om Madja niet in aanraking te doen komen met andere lieden dan zijne bewakers. Hij zou het „voorzigtigheidshalve .... raadzamer" gevonden hebben, als de gevangene „via Kalitan naar Boeijolalie ware vervoerd geworden" (³). Een schrijven van gelijken inhoud, dd. 20 Nov. 1828 L^a. DDDD, was den Gen. De Kock toegezonden. De zaak was, dat de Landvoogd gehoopt had, dat Madja „geheimen zou openbaren, die over de geschiedenis van de laatste jaren misschien zeer veel licht zouden verspreiden"; nu vreesde Du Bus, dat ruggespraak van Madja met de Solosche hofgrooten het ontdekken dier geheimen niet gemakkelijker zou maken. Daarom had hij het transport der gevangenen van Klatèn over Solo naar de plaats van inscheping minder oordeelkundig gevonden.

(¹) Dezelfde persoon komt herhaaldelijk ook voor onder den naam Hadjali.

(²) Roeps was den 18^en Nov. door den Gen. aangewezen, om „Kjahi Modjo en deszelfs gevolg" naar Batavia te geleiden. Zoodra hij daar de gevangenen zou hebben overgegeven, zou hij den hem opgedragen last, „als volbragt" kunnen beschouwen. Hij ontving, „ter goedmaking van eenige onkosten" een ordonnantie op de residentiekas te Sëmarang ad ƒ 300.

(³) Du Bus aan Nahuijs. Buitenzorg, 20 Nov. 1828, La E. E. E. Geheim. (Geh. Arch. Alg. Secr^ie).

Het is waar, Madja had bij den aanvang der onlusten met het Solosche hof in relatie gestaan en het was geenszins zeker, dat die betrekkingen sedert geheel waren afgebroken. In zooverre had Du Bus' vrees dus wel recht van bestaan, maar het oordeel had kunnen opgeschort tot gebleken was, dat de bewaking van Madja te wenschen had gelaten. Daar was echter geen sprake van geweest, want men had te Solo inderdaad alle maatregelen genomen, om hem in de strengste afzondering van de buitenwereld te houden. Maar afgescheiden daarvan, had Nahuys zeer gegronde redenen gehad, om de gevolgde route en geen andere te kiezen, en wist hij bovendien niet minder gewichtige tegen die door den Com.-Gen. aangeprezen aan te voeren. Hij bleef dan ook het antwoord niet schuldig en schreef, dat hij hoopte „niet noodig te hebben UE. op het plechtigst te verzekeren, dat niets mij aangenamer zoude zijn geweest dan om mij geheel naar UE. wijzere inzichten te gedragen" ([1]), doch dat het hem toch niet overbodig voorkwam, ook zijn overwegingen tot het transporteeren van Madja op de wijze als geschied was, kenbaar te maken ([2]).

Het was Nahuys, zooals hij schreef, moeilijk voorgekomen „om Kiai Modjo en zijne hoofden, waarvan eenigen te voet en zeer vermoeid waren, in één dag van Klatten naar Boeijolalie te vervoeren zonder ons in gevaar te stellen van na het vallen van den avond en alzoo in het donkere op de plaats onzer bestemming aan te komen en daardoor in gevaar te geraken van een der gevangenen te verliezen".

„Kalitan ons (d. i. hem en Le Bron) daarbij voorkomende veel minder dan het fort te Solo geschikt te zijn tot verzekering van Kiai Modjo en de zijnen, zoo werd door den Lt.-Kol. en mij besloten den weg naar Soerakarta in te slaan".

„Ten einde de gevangenen in goeden luim(sic!) te houden, hetgeen ik geloove voor de goede bewaring van dezelven niet onbelangrijk te zijn, kan men zich met dezelven niet wel op marsch begeven voor dat het morgengebed,

([1]) Met opzet citeerden wij den aanhef van Nahuijs' brief. Meermalen toch wordt in de eerste drie deelen van dit werk gesproken van het gemak, waarmede Gen. De Kock gewoon zou zijn geweest, eigen denkbeelden prijs te geven voor het „wijzer inzicht" zijner meerderen. De onjuistheid dezer voorstelling blijkt te duidelijk uit zoo menige quaestie, waarin de Gen. zijn wil wist door te drijven, dan dat het noodig zou zijn, haar in den breede te betoogen. Bovendien S. zelf erkent, dat Gen. De Kock zijn wil in ernstige zaken wist te doen zegevieren (zie o. a. 4e alinea blz. 348, Deel I). Wij meenen dan ook te kunnen volstaan met er op te wijzen, dat uitdrukkingen als de hier bedoelde enkel en alleen als beleefdheidsvormen behooren te worden opgevat en dat daaraan dus niet de letterlijke beteekenis mag worden toegekend, evenmin als men dit in onze dagen doet aan uitdrukkingen als „Uw dienaar, Uw dienstwillige, enz.", Leest men verzoekschriften uit den tijd der Javasche onlusten, dan treft men daarin vaak uitdrukkingen aan, die de hedendaagsche ooren werkelijk onaangenaam aandoen door den toon van slaafsche onderworpenheid, welke daaruit spreekt. Men behoort echter, om te herhalen wat S. zelf zoo vaak heeft verkondigd, een geschrift te beoordeelen naar den tijd, waarin het geschreven werd en, voegen wij er aan toe, wel vorm van wezen te onderscheiden.

([2]) Nahuijs aan den Com. Gen. Soerakarta, 24 Nov. 1828, La F. F. Geheim. (Geh. Arch. Alg. Secrie).

en dus na zes of half zeven, geschied is, en is men verpligt van zeer dikwijls halte te houden tot het weder opzenden van gebeden en het volgens Islamsch gebruik wasschen aan de doortrekkende rivieren".

Behalve dezen had Nahuys nog andere pijlen op zijn boog. Naast de bezwaren aan den marsch naar Bojolali stond „de diepe en algemeene indruk", welke de vertooning van Kjahi Madja en de zijnen te Solo maken zou en, volgens Nahuys, ook gemaakt had. Want, zoo luidt zijn brief verder, „zijne komst aldaar schijnt de grooten van Soerakarta, hoezeer uiterlijk alle blijdschap over dezelve betoond hebbende, eenigszins verlegen gemaakt te hebben".

Die verlegenheid, opgemerkt door den Secretaris der residentie en door enkele andere heeren, zou natuurlijk niet geconstateerd zijn geworden, als Madja langs een anderen weg ware vervoerd en gaf daarom aan Nahuys aanleiding tot de bewering, „dat wij daardoor (door die vertooning) nog meer zijn versterkt geworden in de bewustheid van de ontrouw van het Solosche hof bij en kort na de uitbarsting der onlusten".

Du Bus, die in zijn boven aangehaald schrijven verzocht had, om „tot in de minste bijzonderheden te worden bekend gemaakt" met de indrukken, die Nahuys gekregen had van de houding der Solosche grooten tijdens Kjahi Madja zich ter hoofdplaats bevond, zag met deze mededeeling zijn verlangen, althans gedeeltelijk, bevredigd. Gedeeltelijk, want de verlegenheid door die grooten aan den dag gelegd, vermocht wel de ten Hove gedane bekentenissen (1) van schuldigheid aan vijandige bedoelingen bij den aanvang der onlusten te bevestigen, volledig bekend was de omvang dier schuld nog niet.

Wat Madja over die aangelegenheid had los gelaten, wierp daarop niet veel licht. Volgens hem zouden „eenige brieven van Djocja en voornamelijk door den ouden sultan Sepoeh zijn geschreven geworden, alle het eindigen van den oorlog en de onderwerping van Dipo Negoro ten doel hebbende" (2). Ook zou Pang. Poerbaja aan Dipanĕgara geschreven hebben, maar wat en waarover, had Madja niet kunnen of willen zeggen.

Wist Madja werkelijk zoo weinig? Het is moeilijk aan te nemen. Veeleer moet men gelooven, dat de sluwe priester in het denkbeeld verkeerde, dat men hem ontzien zou, zoolang men bij hem kennis vermoedde van zaken, welke tot dusverre gesluierd waren gebleven. Men wenschte dien sluier zoo gaarne opgelicht. Weinig beteekenend als de hulp was, door Solo aan het Gouv^t. verleend, kon het niet anders, of de houding van het Solosche hof bij den aanvang der onlusten moest bij een eventueele beeindiging van den opstand een overwegenden invloed uitoefenen op de ten aanzien van de Solosche grooten te treffen

(1) Zie Hoofdstud VII, blz. 480 e. v. g.
(2) Nahuijs aan den Com. Gen. Soerakarta, 24 Nov. 1828, L^a F. F. Geheim. (Geh. Arch. Alg. Secr^ie).

maatregelen. Bovendien had, zooals ons bekend is, de wreedheid des Soenans der Regeering bij voortduring stof tot ergernis gegeven en ongetwijfeld zou tot strenge maatregelen zijn overgegaan als de tijdsomstandigheden niet tot berusting hadden gemaand. Maar afgerekend zou worden en van elk postje op de debetzijde van des Soesoehoenans rekening hield de Regeering nauwgezet boek. Dit verklaart de belangstelling voor Madja, zelfs nadat gebleken was, dat zijn invloed op Dipanĕgara een onherstelbaren knak gekregen had; dit verklaart ook de vrees van Du Bus, dat Madja's verblijf te Solo hem wellicht de gelegenheid had gegeven, met de Solosche aristocratie in contact te komen. Zelfs Nahuys' geruststellende verzekering, dat Madja volkomen afgezonderd was gehouden, kon den Landvoogd niet bevredigen. Hij wilde „echter op deze zaak niet terugkomen" en „met het verrigtte .... genoegen nemen" (1).

Daarmede was echter het laatste woord in de Kjahi Madja-quaestie niet gesproken. Zij zou integendeel een nieuwe phase intreden, hoe weinig uitzicht het resultaat van het onderhoud te Salatiga daarop ook geopend had.

Wij zagen reeds, dat Gen. De Kock, juist met het oog op de weinig bevredigende uitkomsten van dat gesprek, aan Van Lawick van Pabst opgedragen had om Madja naar Sĕmarang te vergezellen en daar een laatste poging aan te wenden om hem aan het spreken te brengen. Aan die opdracht had Van Lawick voldaan en den 26en Nov., een paar dagen dus nadat de gevangene en zijn metgezellen naar Batavia waren afgezeild, met voorkennis van den Generaal aan den Landvoogd een verslag van dat onderhoud toegezonden.

Het schijnt wel, dat Madja te Sĕmarang minder terughoudend is geweest dan te Salatiga, althans Van Lawick schreef, dat hij met hem „vertrouwelijk" en naar zijn gevoelen „opregt gesproken had" en tevens dat Madja zich te Salatiga zijnde „niet zoo ten eenemale als een gevangen persoon beschouwd" en daarom ook zich er toe bepaald had, alleen te spreken „over dat punt, hetwelk hem bij uitsluiting ter harte ging en hetgeen voor hem de eenigste reden is geweest de wapenen op te vatten, namelijk de opwekking van de Godsdienst ...." (2).

In weinige dagen tijds was dus alles anders geworden. Madja wilde wel erkennen de gevangene van het Gouvt. te zijn (er schoot trouwens weinig anders op over), de Regeering mocht naar goedvinden met hem handelen. Ook zou hij tot de overtuiging zijn gekomen, „dat het Gouvernement waarlijk en opregtelijk het goede wilde", en de noodzakelijkheid hebben leeren inzien, „om vrede en rust, op soliede gronden gevestigd, tot stand te brengen". Tot het laatste wilde hij „met vreugde het zijne bijdragen".

---

(1) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 30 Nov. 1828, N°. 3. (Arch. Gen. Staf).
(2) Nota van den heer Van Lawick van Pabst. Sĕmarang, 26 Nov. 1828. ('s Lands Archief).

Die betuigingen van goeden wil mochten als door de omstandigheden, Madja's eigenbelang, geboden, geloof verdienen, werkelijk gegronde redenen om nu ook in 's mans geheele verklaring een onbeperkt vertrouwen te stellen, bestonden er echter niet. Van Lawick deed dat wel en dit bracht hem er toe, in zijn nota Kjahi Madja af te schilderen als iemand, die, ijverig dienaar van het geloof, alleen daarom de zijde van Dipanĕgara gekozen zou hebben, wijl deze de herstelling van den godsdienst als eenig motief voor zijn rebellie had voorgesteld. Om dit aan te toonen, merkte Van Lawick op, dat Dipanĕgara, door wraaklust en zucht naar grootheid gedreven, den opstand begonnen en het geloof door hem als middel om zich veel aanhang te verwerven, gebezigd was.

Die voorstelling was niet juist. Dipanĕgara was in hooge mate dweepziek. Streefde hij naar wereldlijk gezag het was, omdat naar Moslimsche opvatting de hoogste geestelijke waardigheid innig verknocht is aan de wereldlijke, i.c. aan het sultanaat van Mataram. Met Madja was het geheel anders. Hij, Dipanĕgara's leidsman in den geloove, zou zeker nooit meer geworden zijn, zoo zijn schranderheid hem niet als voor raadsman ook in wereldlijke aangelegenheden had aangewezen. Tegen die weelde was Madja op den duur niet opgewassen gebleken; meer en meer had hij zichzelf op den voorgrond geplaatst, wat hem te gemakkelijker moet zijn gevallen, naarmate zijn heer zich overgaf aan bespiegelingen. Het geloof moge bij hem aanvankelijk doel zijn geweest, later heeft het hem tot middel gediend. Het wordingsproces van de wanverhouding tusschen Dipanĕgara en hem, waaruit de aanmatiging van den Kjahi zoo herhaaldelijk blijkt, legt o.i. meer gewicht in de schaal dan Madja's, door Van Lawick als oprecht aangemerkte, betuigingen, welke, zeer verklaarbaar trouwens, er op gericht waren, een zoo gunstig mogelijken indruk te verwekken. Vandaar dat Madja geen gelegenheid verzuimde, om toch vooral te laten uitkomen, dat alleen zijn vroomheid hem in de armen van Dipanĕgara had gevoerd, vandaar ook zijn voorgeven, als zou hij, nu overtuigd, dat de Hoofdmuiteling slechts eigen grootheid wilde najagen, zich met Wiranĕgara in verbinding hebben gesteld, om den vrede te bevorderen.

Te Sĕmarang hield Madja vol, dat hij op last van Dipanĕgara te Mĕlangi onderhandeld had en dat hij aan zijn meester schriftelijk den uitslag der tweede conferentie had medegedeeld, doch dat de brief op de zaak betrekking hebbende in handen van Pang. Soeriabranta was gevallen, die hem uit eigenbelang achter zou hebben gehouden.

Dit alles was met de waarheid in strijd. Wij weten reeds, dat Dipanĕgara „geen vergunning om in onderhandeling te treden" gegeven had. Ook is ons bekend, dat Madja niet schriftelijk, maar mondeling zijn heer omtrent

het verhandelde te Mĕlangi had ingelicht, en dat derhalve van het te loor raken van een brief geen sprake geweest is. Dit was een verzinsel, dat dienen moest, om aan zijn voorstellingen een schijn van waarheid te geven.

Door dat voorgeven was het Kjahi Madja gelukt om, althans voor het oogenblik, zijn figuur te redden, wat hem toen meer waard was dan de zaak des vredes. Die had hij trouwens juist door zijn bedrieglijk en baatzuchtig optreden laatstelijk ernstig benadeeld, het vorige jaar zelfs tegengewerkt.

Madja heeft, wij herhalen het, den vrede niet gewild. Ware dit wel zoo geweest, hij zou het plan om naar Padjang te gaan, hebben opgegeven, zelfs al had, als hij aan Van Lawick wilde doen gelooven, Danoerĕdja hem in anderen zin geraden en al was het waar, dat deze zelf zwanger ging van het plan om in onderwerping te komen. Dit laatste was zoo al niet onmogelijk toch zeer onwaarschijnlijk. Niet onmogelijk, omdat Danoerĕdja, hoewel Rijksbestierder van Dipanĕgara, weinig invloed had, ja zelfs stelselmatig uit diens Hoofdkwartier geweerd werd; onwaarschijnlijk evenwel, wijl juist de laatste omstandigheid het hem meer dan een ander gemakkelijk had moeten maken, aan dat voornemen, als het werkelijk bestaan heeft, uitvoering te geven.

De bewering, dat het doel van het doorbreken naar Padjang was: „vrijer en minder belemmerd" te kunnen handelen en opnieuw en met meerder kracht „onderhandelingen" aan te kunnen knoopen, paste, gezocht als zij was, o.i. geheel in het kader van de door Madja aangevoerde leugens. Hetzelfde geldt ook voor 's mans voorgeven, als zou hij zich aan Le Bron de Vexela hebben overgegeven „met inzigt om langs dien weg op eene doelmatige en korter wijze den vrede te bevorderen".

De heer Van Lawick schreef die verschillende verklaringen zonder eenigen commentaar op, zelfs leidde hij zijn nota in met eenige opmerkingen, welke blijkbaar moesten dienen, om het vertrouwen in de oprechtheid van Madja's mededeelingen op te wekken. En toch, er was zooveel, dat tegen Madja's oprechtheid ook in deze aangelegenheid getuigde. Gaf niet het feit alleen, dat hij telkens een handeling, waartoe hij door de omstandigheden gedwongen was geworden, liet voorkomen als een uitvloeisel van zijn geneigdheid tot den vrede, stof tot nadenken? Waarom, zoo vraagt men zich af, kon Van Lawick, wien het waarlijk niet aan doorzicht ontbrak, waarde hechten aan de zoo tastbaar onjuiste voorstellingen van Madja?

Ons wil het voorkomen, dat het verzoek van Madja, om „aan Prins Diepo Negoro te mogen schrijven, ten einde hem tot onderwerping en vrede aan te manen", daartoe de naaste aanleiding is geweest. Werd het schrijven van zulk een brief inderdaad door gunstige resultaten gevolgd, dan zou Van Lawick daardoor den dank der Regeering inoogsten en .... wat meer waar-

deering van die zijde had die hoofdambtenaar, zooals uit een volgend hoofdstuk zal blijken, in die dagen wel noodig.

De hoop op een gelukkigen uitslag zijner bemoeiingen deed hem blijkbaar de zaken te optimistisch beschouwen. Wij zien hem dan ook met warmte Madja's voorstel, om Dipanĕgara schriftelijk tot onderwerping aan te manen, bij de Regeering steunen. Wel onthield hij zich er van „een bepaald oordeel te vellen" omtrent de uitkomst der door hem aangeprezen poging, maar hij meende toch „het beste te mogen hoopen".

Waarop was nu die goede hoop gegrond? Alleen op den invloed, dien Madja als goeroe op zijn discipel Dipanĕgara zou hebben, „van hoedanigen invloed de geschiedenis op Java geen miskenning aantoont".

Wel hoog moest Van Lawick den invloed van den goeroe in het algemeen schatten, waar hij, niet zonder overdrijving, neerschreef, dat de goeroe „bij den Javaan hooger geacht en meer geeerbiedigd en gehoorzaamd wordt dan de vader zelf". Doch zelfs al was de waarheid zijner bewering onaantastbaar, dan nog werd in dit geval haar algemeenheid beperkt door de eigenaardige verhouding tusschen Dipanĕgara en Madja. De leerling was den meester ontwassen; gene gevoelde zich, wij konden het meer dan eens opmerken, niet minder dan deze bevoegd tot het uitleggen der Schrift. De positie van Madja als goeroe kon het hem mogelijk hebben gemaakt, zich tegen Dipanĕgara vrijheden te veroorloven, welke van een ander niet geduld zouden zijn, zij is niet van dien aard gebleken, dat Dipanĕgara voortdurend slaafs den wil van zijn geestelijken raadsman heeft gevolgd. Wel mag men aannemen, dat Madja aan zijn voormalige betrekking den veiligen aftocht uit Pĕngasih te danken heeft gehad.

Verder in het midden latende, of Van Lawick al dan niet de beteekenis van Madja's invloed op Dipanĕgara overschatte, merken wij slechts op, dat die ambtenaar vol vertrouwen in den goeden uitslag van de bemoeiingen des gevangenen, dezen alvast vergund had, een brief aan den Hoofdrebel op te stellen. Ook had Van Lawick reeds twee personen uit Madja's gevolg aangewezen, om dien brief en op 's goeroe's verlangen, ook „den geheiligden Kitab Tatakoel Wohab" ([1]) naar Dipanĕgara over te brengen, zoodra Gen. De Kock daartoe zijn toestemming zou hebben verleend.

Die twee personen waren Kasan Bĕsari en Kjahi Iman Hadjali. Madja had gaarne gezien, dat de z.g. Patih Oerawan en de Toem. Padjang voor die taak waren bestemd, maar Van Lawick had die lieden „vóor meer gevaarlijker menschen" gehouden en dus zijn keuze bepaald op eerstgenoemden. Volgens hem was Kasan Bĕsari, Madja's oudere broeder, „gansch geen sluw mensch, van geen

([1]) Waarschijnlijk is bedoeld: Fatikat al kitab = het openingshoofdstuk van den Koran.

bijzondere geestvermogens". Hij zou zeker niet de persoon zijn, die Dipanĕgara voor het verlies van Madja schadeloos kon stellen. Wat den ander betrof, hij was slechts „een trouwe aanklever van Kiay Modjo" zoodat, al zou Dipanĕgara beiden niet vergunnen terug te keeren, „daarin mijns inziens volstrekt geen nadeel zoude gelegen zijn".

Daags vóór de verzending van de brieven aan Du Bus en De Kock waren Kasan Bĕsari en Hadjali voorzien van het concept van Madja's brief naar Magĕlang getogen, „ten einde (daar) zoodanig met hen te handelen als Hoogstdezelve (n.l. Gen. De Kock) noodig en oorbaar zal oordeelen, kunnende, wanneer deze maatregel niet doelmatig wordt geacht, die personen nog altijd naar Batavia .... opgezonden worden" (1).

Geheel gerust was Van Lawick er niet op. Men had hem enkel opgedragen, Madja voor diens inscheping nogmaals aan een verhoor te onderwerpen, niet om, als hij daartoe aanleiding mocht vinden, op eigen gezag maatregelen te treffen. Van Lawick had dus zijn bevoegdheid geheel overschreden; verklaarbaar was het derhalve, dat hij al aanstonds zijn redenen daarvoor opgaf.

Hij wees er dus op, dat men te Salatiga nà het onderhoud met Madja weinig had kunnen vermoeden, dat deze reeds enkele dagen later bereid zou worden gevonden, zijn bemiddeling te verleenen. Toen nu Madja zelf had voorgesteld, om Dipanĕgara schriftelijk tot het sluiten van den vrede over te halen, bracht 's Gouvts. belang, naar Lawick's meening, mede om op dat voorstel in te gaan, en bestond er geen vrees daardoor de Regeering te compromitteeren. Bovendien, men was nog door niets gebonden en oordeelde de Opperbevelhebber het niet gewenscht, op de door Lawick bedoelde wijze te handelen, dan kon de toezending van den brief immers achterwege blijven.

Voor den inhoud van dien brief verwijzen wij naar de bijlagen (2); de strekking daarvan is reeds bekend. Op twee zaken daarin voorkomende zij hier de aandacht gevestigd. Eerstens, dat Madja den Hoofdmuiteling „Sultan" noemde, en verder, dat hij, waarschijnlijk uit hoofde van zijn hoedanigheid van goeroe, het noodig vond een aanhaling uit den Koran te doen. Veel uitwerking zou dit citaat, waarmede Madja wilde zeggen, dat Dipanĕgara den vrede moest aannemen, als hem billijke voorwaarden werden gesteld, wel niet gehad hebben, indien het tot doorzending van den brief aan Dipanĕgara ware gekomen, want het kon Dipanĕgara niet lastig gevallen zijn het balletje terug te kaatsen in den vorm van een Korantekst, welke het voeren van den oorlog als Allah welgevallig bijzonder aanprees" (3).

---

(1) Van Lawick van Pabst aan Gen. De Kock. Sĕmarang, 26 Nov. 1828. (Lands Archief).

(2) Bijlage No. 22.

(3) Zie Dr. S. Keizer's »de Koran", VIII, vers 66.

Trouwens, t h e d e v i l c a n c i t e S c r i p t u r e f o r h i s p u r p o s e en in duivelsche streken was de Kjahi volkomen thuis, dit blijkt wel uit de wijze, waarop hij Van Lawick door zijn mooie praatjes een rad voor de oogen had weten te draaien. Met Du Bus ging dit, al zou het straks anders worden, aanvankelijk minder gemakkelijk. Deze had, zijn missive aan den Gen. De Kock dd. 30 Nov. bewijst het, maar weinig met de zaak op. Wel voerde hij tegen Madja's brief „geen bedenkingen" aan, doch hij meende, dat het gunstigste tijdstip voor het zenden daarvan reeds voorbij was.

Te Sĕmarang eerst was Madja tot het bewustzijn gekomen, dat hij gevangen man was, te Salatiga verkeerde hij daarover nog in twijfel. De zendelingen zouden natuurlijk Dipanĕgara van een en ander onderrichten en zoo kon de indruk door zijn schrijven te weeg gebracht uiteraard niet zoo gunstig zijn, als wanneer de Hoofdrebel den Kjahi in betrekkelijke vrijheid gedacht had. Beter ware het geweest, meende de Com.-Gen., dat gewacht ware tot Madja te Batavia vanzelf tot inzicht gekomen was, dat zijn belang medebracht, zijn voormaligen meester tot vrede aan te sporen. Intusschen, kwaad kon men er niet bij, maar, was de brief nog niet verzonden, dan geloofde de Com.-Gen. het toch raadzamer, dien „tot een geschikter tijdstip" aan te houden.

„De twee bedoelde priesters" moesten per eerste gelegenheid naar Batavia worden overgevoerd, waar Madja en de andere hem vergezellende gevangenen, over het wachtschip en de Bellona verdeeld, in afwachting van een voor hen geschikt verblijf te land, nog in verzekerde bewaring behoorden te worden gehouden.

Overeenkomstig 's Landvoogds verlangen werden de twee voor de zending naar Dipanĕgara bestemde priesters onder gewapend geleide naar Sĕmarang teruggezonden, waar zij in den middag van den 4[en] Dec. aankwamen. Daar zij „in eene gansch niet goede stemming schenen te zijn", deed Res[t]. Besier hen van de Regentswoning „naar een geschikt verblijf in de Boeijen" overbrengen, om daarin het oogenblik van hun vertrek naar Batavia af te wachten.

Besier wenschte dat oogenblik reeds daar, doch meende, dat dit zich nog lang kon laten wachten, wijl het jaargetijde weinig uitzicht op gelegenheid tot inscheping opende. Daarom nam hij „de vrijheid UE. voor te stellen om, bij aldien hunne verzending naar Batavia niet binnenkort kon plaats vinden, hen provisioneel naar Soerabaia te doen overbrengen, ten einde op het fort Oranje in bewaring te worden gesteld" (¹).

Welke beschikking op dit voorstel genomen is, zullen wij later mededeelen,

---

(¹) Besier aan Gen. De Kock. Sĕmarang, 4 Dec. 1828, N°. $\frac{2697}{253}$ (Arch. Gen. Staf).

om nu de aandacht te vragen voor de mindere volgelingen van den gevangen priester, welke zich nog steeds te Solo bevonden.

Bij zijn missive van den 20ᵉⁿ Nov. had de Com.-Gen. aan Gen. De Kock in bedenking gegeven, de mindere tot Madja's barisan behoord hebbende inlanders „van Java te verwijderen", om ze op een der buitenbezittingen „onder genot van vrijheid tot den landbouw" te bezigen.

De Kock had zich met dat denkbeeld niet kunnen vereenigen en als zijn meening te kennen gegeven, dat het gevaarlijk was en tot verzet aanleiding geven zou, als men die honderden gevangenen van het land hunner geboorte, waaraan de Javaan zoo bijzonder gehecht is, zou willen scheiden. Zulk een maatregel zou zonder het nemen van buitengewone voorzorgen onuitvoerbaar zijn en minstens één sterke colonne gedurende verscheidene dagen aan den krijg onttrekken, „terwijl daarentegen, wanneer aan dit gedeelte van dien barisan, samengesteld uit Inlanders van vele dessas uit verschillende landstreken (gelijk zulks uit eenen daarvan opgemaakten staat gebleken is) vrijheid wordt gegeven, men zal handelen in den geest tot dusverre gevolgd, en den gemeenen man, gelijk zulks inderdaad het geval is, zal blijven beschouwen als te zijn het slagtoffer der vele hoofden, en aldus op de eenmaal aangenomen beginselen van bescherming zelfs onder de omstandigheden, die hem in onze handen hebben doen vallen, aanspraak behoudt" (¹).

De Kock kreeg ten antwoord, dat de Landvoogd zich voorbehield „om UE. almede nog nader te schrijven over het geen er met de mindere gevangenen .. .., zal kunnen worden verricht" (²).

De Generaal wachtte dit nader schrijven niet af. Hij had Nahuys in kennis gesteld met Du Bus' inzichten, doch voor nog die ambtenaar den brief ontvangen kon hebben, was bij het Hoofdkwartier van dezen over de hangende quaestie een rapport ingekomen, waarin Nahuys in overweging had gegeven, hem te machtigen „diegenen dezer opgebrachte Javanen, welke in de Soerakartasche en Djokjokartasche provinciën Padjang en Mataram thuis hooren, naar hunne dessas te doen terugkeeren, nadat door hen op de gewone wijze de eed van getrouwheid zal zijn afgelegd en hun de noodige passen door mij en den Rijksbestierder zullen zijn afgegeven, en om de overigen, ten getale van 50 man, welke van Bageleen afkomstig zijn, nog alhier aan te houden tot tijd en wijle die provincie in rust gebragt zal zijn" (³).

De gevraagde machtiging werd door De Kock verleend „onder aanbeveling

(¹) De Kock aan Du Bus. Magëlang, 24 Nov. 1828, N°. 682. (Arch. Gen. Staf).
(²) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 30 Nov. 1828, N°. 3. (Arch. Gen. Staf).
(³) Nahuijs aan Gen. De Kock. Soerakarta, 26 Nov. N°. 3050. (Arch. Gen. Staf).

nochtans, dat de Rijksbestierder zooveel mogelijk zoude moeten doen nagaan, dat gemelde Javanen zich als rustige bewoners in hunne dessas bleven ophouden".

Ook de Overste Le Bron de Vexela zag in Madja's achtergebleven volgelingen een weinig gevaarlijk element, ja, hij was zelfs er toe overgegaan, ruim 50 lagere hoofden aan zijn colonne toe te voegen. Hij had van die lieden, zooals de Gen. De Kock schreef, „al eenig nut getrokken" en hoopte van hen „nog meerdere diensten" te zullen hebben.

Zonder aarzelen had de Generaal Le Bron's maatregelen goedgekeurd; zij strookten geheel met zijn eigen inzichten, den Com.-Gen. te voren reeds bekend gemaakt. Bovendien meende De Kock nog te moeten opmerken, dat, indien anders werd gehandeld, dan tot dusverre dagelijks geschied was, men „Hoofden en mindere inlanders zoude afschrikken, om tot ons over te komen" (¹).

De Com.-Gen. berustte in de door De Kock genomen beschikking, hoezeer deze ook tegen zijn ten aanzien van het lot der gevangenen gevormde plannen indruischte. Of hij tot inzicht was gekomen, dat De Kock's motieven beter hout sneden dan de zijne, dan wel of hij het raadzamer heeft gevonden, over de zaak verder het zwijgen te doen, wagen mij niet te beslissen. Het laatste was niet onwaarschijnlijk, daar hij Madja juist in die dagen niet onaangenaam wilde zijn. Deze toch had zijn kortstondig verblijf te Batavia zoo goed weten te benutten, dat Du Bus' belangstelling in hem met den dag grooter was geworden en het oogenblik niet verre meer scheen, dat de Landvoogd den priester een opdracht zou geven, als waarmede Van Lawick hem reeds eerder had willen belasten.

Of de Gen. De Kock dit voorzien heeft, valt moeilijk uit te maken, maar er bestaat wel reden dit te vermoeden, omdat hij zijn boven aangeduid schrijven in de volgende bewoordingen besloot: „Ik heb eindelijk de eer U hier bij te voegen het tjap (zegel) van Kiay Modjo. Ik acht het noodig UE. in het bezit van hetzelve te stellen, om, wanneer HD. van dien man eenig nut vermeent te kunnen trekken „zijne brieven alsdan in .... (onleesbaar) te kunnen doen afzenden, maar ik meen UE. in overweging te mogen geven, om dit zegel niet in handen van Kiay Modjo zelven te laten en voor te komen, dat van hetzelve misbruik wordt gemaakt" (¹).

Spoedig werd dit vermoeden bevestigd.

De Com.-Gen., in het bezit gekomen van Besier's missive over de beide door Van Lawick aangehouden zendelingen, schreef den 11ᵉⁿ aan Gen. De Kock, ook in antwoord op diens brief van den 4ᵉⁿ t.v., dat hij op de spoedige komst dier zendelingen bijzonder prijsstelde, „vermits Kiay Modjo ten gevolge van

---

(¹) De Kock aan Du Bus. Magelang, 4 Dec. 1828, N°. 687. (Arch. Gen. Staf).

de openingen, die hem in eenige bijeenkomsten aangaande de bescherming van den godsdienst, waarvoor alleen hij de partij van Diepo Negoro schijnt gevolgd te hebben, gegeven zijn, verklaard heeft geheel voor het belang van onze zaak zooveel in hem is te willen medewerken en beweert nog genoegzaam invloed te bezitten, om òf Diepo Negoro zelven tot andere gevoelens te brengen, òf om een groot deel zijner aanhangelingen voor het Gouvernement te winnen".

Besier zou zijn ongewenschte gasten dus spoedig genoeg kwijt raken. De Kock moest hem bevelen de gevangenen met spoed te doen overvoeren en „de noodige maatregelen (te) nemen, dat de bevelen in deze" werden nagekomen, „daar het schijnt, dat de Resident van Samarang zich niet ontzien zoude, om tegen de hem gegeven orders te handelen, en het om meer dan een reden van belang is voor te komen, dat door dien amtbenaar in dezen niet anders worde gehandeld dan hem wordt voorgeschreven, en dat hij zich niet veroorloove, om in zaken te beslissen, welke hij de bevoegdheid niet heeft te beoordeelen en waarvan hij nog veel minder de aanleidende redenen kan doorgronden" ([1]).

De Kock moet bij het lezen van die ontevredenheidsbetuiging aan het adres van Besier zich wel onwillekeurig hebben afgevraagd, of de Com.-Gen. altemet niet een Seitenhieb naar hem bedoeld had. Uit zijn antwoord op Du Bus' brief blijkt daarvan natuurlijk niets, evenmin van eenige gevoeligheid over het voornemen des Landvoogds, om hem in de aan te knoopen onderhandelingen een vrij lijdelijke rol toe te wijzen.

Dit voornemen sprak niettemin vrij duidelijk uit de te Batavia getroffen regelingen. Kjahi Madja had ook daar den wensch uitgesproken om, als het hem werd vergund, „een brief aan Diepo Negoro, benevens eenige andere brieven aan de Pangerangs Mangkoe Boemie en Ingebey en aan den Adipati Danoe Redjo en aan mindere hoofden te doen geworden" met de bedoeling eerstgenoemde tot den vrede over te halen en de anderen aan te sporen Dipanĕgara daartoe te overreden. Met de overbrenging dezer brieven zou Kjahi Hadjali worden belast, waartoe hij „zulke mondelinge instructiën ontvangen (zou) als het meest geschikt kunnen zijn, om het voorgestelde oogmerk te doen bereiken".

Hoe de Gen. De Kock over de zaak dacht, er werd niet naar gevraagd. Men zou hem „bij eene volgende gelegenheid copy translaat van al de geschrevene brieven doen toekomen en tegelijkertijd zoodanige informatiën mededeelen als UE. in staat kunnen stellen om van hare zijde de zending van den genoemden Kiay Hadjalie zooveel mogelijk te doen gelukken" ([1]).

Met Bredero mocht Lawick uitroepen: het kan verkeeren! Zijn voorstel, dat gelijke strekking had, was verworpen, en ziet, nauwelijks twee weken later

---

([1]) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 11 December 1828, N°. 28. (Arch. Gen. Staf).

kwam Du Bus zelf met een dergelijk plan voor den dag en wenschte hij een afdoening zóó spoedig, dat hij zelfs verzuimde om tot het dekken zijner verantwoordelijkheid vooraf advies in te winnen. Aangenaam kon dit alles De Kock niet zijn; hij maakte zich echter niet warm over de zaak, wist wel, dat men hem eerlang toch meer onmiddellijk daarin moest betrekken. Gelijkmoedig als immer, stelde hij zelfs den Landvoogd voor, om de beide zendelingen, wier overkomst zoo gewenscht scheen, over land te zenden „wanneer zich nader geen geschikte scheepsgelegenheid" aanbood.

Men zou dan „den Luit. De Sturler, die zich thans te Samarang bevindt en met de Javaansche taal zeer wel bekend is" met de overbrenging der lieden kunnen belasten. Ook raadde de Generaal, al was het dan ongevraagd, om Kjahi Madja ook aan Hadjali en zijn makker te laten schrijven, ten einde hen op de hoogte te brengen van wat men eigenlijk met hen voorhad. Zij zouden dan geen achterdocht koesteren en dus ook geen poging doen om te ontsnappen, integendeel zelfs met genoegen naar Batavia gaan [1].

Zoo bood de Generaal de ruimste medewerking, zelfs al bestond er reden, om zich voorbijgegaan te achten. Men bedenke echter wel, dat De Kock tegen de door den Com.-Gen. voorgenomen wijze van handelen in principe geen bezwaar kan hebben gehad, ja! deze zelfs moet hebben toegejuicht. Immers ook hij zag in onderhandelen het eerste middel om den oorlog tot een einde te brengen, ook hij overschatte Madja's invloed en stelde in diens goede vredelievende gevoelens eenig vertrouwen. Ware het anders geweest, we zouden ongetwijfeld hem verzet hebben zien aanteekenen, zooals hij dit placht te doen, telkens als de Heer Du Bus op het punt stond een maatregel te nemen, welke hij niet in 's Gouv[ts]. belang geloofde.

Thans tot Madja zelf terugkeerende, merken wij op dat, toen deze te Batavia aangekomen was, de Com.-Gen. al spoedig „Jh[r]. H. M. Van de Poll, kommies van staat bij den raad van staat" had aangewezen om „wanneer Z.E. zulks geraden zal oordeelen, zich met Kiay Modjo en zijne verdere medegevangenen in communicatie te stellen" [2].

Op denzelfden datum was aan Roeps, toen, zooals wij weten, met Madja te Batavia, bij voorloopige dispositie „den rang van Kapitein en de vergunning om de distinctieve teekenen van dien te dragen" verleend, „en zulks ter belooning der door dien officier gedurende den tegenwoordigen oorlog bewezene diensten" [3].

Die belooning kwam waarlijk niet te vroeg. Zoo vaak reeds had Roeps met gevaar voor het leven opdrachten vervuld, welke niet alleen moed, doch

[1] De Kock aan Du Bus. Magelang, 16 Dec. 1828, N°. 774. (Arch. Gen. Staf).

[2] De w[d]. Chef van het Mil[t]. Dep[t]. aan De Kock. Batavia, 1 Dec. 1828. (Arch. Gen. Staf).

[3] De definitieve benoeming geschiedde bij Besluit van den Com. Gen. dd. 24 Dec. 1828, N°. 15, de voorloopige bij idem dd. 2 Dec. N°. 20.

vooral ook een koel hoofd vereischten, en even dikwijls had de wijze, waarop de taak was vervuld, aanleiding gegeven tot warme aanbeveling van zijn persoon bij de hoogere Chefs.

Maar het waren niet zijn militaire eigenschappen alleen, die de belooning zoozeer verdiend deden zijn. Aan mannen van moed en beleid heeft het den Nederlandschen Staat nimmer ontbroken; mannen als Roeps, let men uitsluitend op soldatendeugd, waren ook toen verre van zeldzaam. Het was vooral de tact om met den inlander om te gaan, gepaard aan een groote practische bedrevenheid in het Javaansch, welke hem in den oorlog hier beschreven, een buitengewone rol heeft doen spelen, hem gemaakt heeft tot een saillante figuur in onze krijgsgeschiedenis.

Dat iemand als hij te Batavia aangekomen zich in de levendige belangstelling van den Com.-Gen. mocht verheugen en dat deze in hem den man zag, wien in de eerlang te openen onderhandelingen een werkzaam deel behoorde te worden gegeven, laat zich alleszins verklaren. Hoe belangrijk dat aandeel was, zullen wij in een volgend hoofdstuk zien, om thans tot de krijgsverrichtingen terug te keeren.

HOOFDSTUK XI.

KRIJGSVERRICHTINGEN IN MATARAM GEDURENDE DE LAATSTE MAANDEN VAN HET VIERDE OORLOGSJAAR.

COCHIUS EN SOLLEWIJN.

De uiterst inspannende tocht door Sollewijn in het laatst der maand October naar de Opak ondernomen, was na een vrij kortstondige periode van rust den 11^{en} Nov. gevolgd door een excursie naar Grogol ([1]). Den 12^{en} d.a.v. zien wij den Overste weder op het oorlogspad en wel naar aanleiding van het bericht, dat de ons uit verschillende ondernemingen bekende Kĕrtapĕngalasan door Dipanĕgara naar den westelijken oever van de Praga was teruggeroepen. Sollewijn hoopte den Toem. aan die rivier voor te zijn en hem den overgang te kunnen beletten. Doch hoe vroegtijdig ook van Mangir opgebroken, hij kwam bij Brosot te laat, om zijn voornemen te kunnen uitvoeren; Kĕrtapĕngalasan stond met het grootste gedeelte zijner barisan reeds op den westelijken oever. De rest daarvan had echter de prauwtjes, waarmede de overtocht was geschied, nog niet verlaten en werd onmiddellijk onder vuur genomen. Weinige oogenblikken later daalde de Kapt. De la Paisières met 250 man in de rivier af, om den vijand achterna te zetten. Een krachtig geweervuur van de overzijde was het bewijs, dat men daar de bedoeling der onzen begrepen had. Toen echter Sollewijn door het op den oever achtergebleven gedeelte der colonne 's vijands vuur deed beantwoorden, zweeg dit, zoodat de afdeeling van den Kapt. De la Paisières met verlies van slechts één man den overkant bereikte. Hier vond men tal van schoone dèsa's, welke blijkbaar den muitelingen tot stapelplaatsen dienden. Zij werden alle aan de vlammen prijs gegeven, waarna het detachement, dat tot Wanapĕti was doorgedrongen, weder den linkeroever der Praga opzocht en vervolgens, met de andere daar wachtende afdeeling vereenigd, naar Mangir terugkeerde.

([1]) Zie blz. 547.

Een week later ging Sollewijn er weder op uit. Aanvankelijk voornemens, een bezoek te brengen aan onze versterking te Imagiri, waar de muitelingen het der bezetting voortdurend lastig maakten, kreeg hij echter in den vooravond van zijn vertrek een bericht, dat zijn plan geheel deed veranderen. De Toem. Djajalalana heette met 300 man over de Praga te zijn gekomen met de bedoeling de vijandelijke macht bij Imagiri te versterken.

Sollewijn nam zich voor, deze onderneming te beletten, en spoedde zich in den vroegen ochtend van den 18en naar de dèsa Troetjoek, 3 paal ten N.N.W. van zijn post en aan de Praga gelegen. Daar trof hij vele ons bevriende hoofden met hun volk aan, allen begeerig, de colonne op haar verderen tocht te vergezellen. Sollewijn stemde toe en vereenigd ging het nu langs den rivieroever den vijand achterna, die, van de komst der onzen onderricht, naar Gamplong was teruggetrokken. Al voortrukkende werden de ons vijandig gezinde dèsa's op aanwijzing der de colonne vergezellende hoofden verbrand. Nabij Gamplong nam de Overste op een nabijgelegen hoogte positie, terwijl hij den 1en Luit. Boelhouwer last gaf, met zijn Soemĕnĕppers die zeer uitgestrekte dèsa door vuur te vernielen. Nog had deze officier zijn taak niet ten einde gebracht, of van alle zijden vertoonden zich vijandelijke barisans, die echter geen aanval op de colonne schenen te beoogen. Ook in het westen, aan gene zijde der Praga, nam men drie benden waar, te zamen naar gissing 7 à 800 man sterk, in het oosten stond een kleinere macht van circa 300 man.

Sollewijn, die vreesde het te warm te zullen krijgen, liet Boelhouwer terugroepen en aanvaardde den terugtocht, waarbij genoemde Luitenant de opdracht ontving, met 150 bajonetten den rivieroever te volgen en aldus de rechterflank der colonne te dekken. Nauwelijks was de terugtocht begonnen, of de vijand poogde de colonne te benaderen. De muitelingen, die op den rechteroever der rivier de beweging volgden, trachtten herhaaldelijk kleine troepjes over de rivier te brengen, maar elke poging daartoe werd door Boelhouwer's detachement met geweervuur belet. Die zich oostelijk van de colonne bevonden, bleven op Sollewijn's linkerflank de beweging volgen zonder echter iets van belang te ondernemen. Zoo, voortdurend door de muitelingen op den voet gevolgd, werd de marsch langzaam voortgezet, verbrandende de dèsa's, die men door trok.

Eerst om 8 uur 's avonds keerde de colonne in haar kampement terug, zonder eenig verlies maar in hooge mate vermoeid. Eerst bij Soengapan had de vijand de vervolging, welke trouwens onbeduidend was geweest, opgegeven.

Den volgenden ochtend kreeg Sollewijn bericht, dat de beruchte Kĕrtapĕngalasan met 200 man bij Brosot over de Praga was gekomen, den dag daarop, dat nog meer muitelingen dit voorbeeld hadden gevolgd. Inderdaad vertoonde de vijand zich reeds 's middags in het gezicht der versterking.

De Overste droeg nu aan den Kapt. Kruseman op, om met 150 geweren en 2 veldstukken voor de benteng stelling te nemen, om de aandacht der muitelingen op deze wijze tot zich te trekken. Sollewijn zelf verliet met 250 man de benteng aan de andere zijde en begaf zich vergezeld van de cavalerie zuidwaarts, met de bedoeling, den vijand in den weg te komen en hem aldus tusschen twee vuren te brengen. Bij deze beweging had de Overste gelegenheid op te merken, hoe de muitelingen steeds voortgingen meer troepen over de rivier te brengen. Nadat een kleine afstand in zuidelijke richting was afgelegd, sloeg men oostwaarts af, zoolang mogelijk de dèsa Mangir houdende, om niet door den vijand te worden opgemerkt. Het toeval wilde echter, dat, terwijl het hoofd der colonne halt maakte, om gelegenheid tot opsluiten te geven, de tegenwoordigheid van den troep aan den vijand verraden werd. Wat verder volgde zullen wij door Sollewijn zelf laten verhalen.

„Een hevig hoerah werd door de geheele linie muitelingen gedaan. Op dat oogenblik wierd de pas de charge van onzen kant geslagen, waarop de 250 bajonetten benevens de kavallerie met de muitelingen gemengd waren. Ik reed op dat oogenblik een paard, dat van zich zelf zeer vurig was, hetwelk mij door het aanhoudend vuren en hevig geschreeuw verpligtte af te stijgen, het tuig brak en de Kavallerie onder het chargeeren volgde en alzoo in 's vijands handen kwam. Een gedeelte der muitelingen, welke wij links van ons hadden, namen de vlugt oostwaarts, zoodat alleen de groote magt muitelingen, die zich om de zuid naar het gebergte Boeta(k) wilde begeven door ons wierd gevolgd. Een vijftigtal muitelingen te paard met pieken gewapend namen eene stoute verdediging aan en hielden onze Kavallerie zoodanig in bedwang, dat zij met geen mogelijkheid 's vijands infanterie konden aandoen. Op dat oogenblik kwam de Tomm. Kartosentono, die de Kavallerie gewapend met een lans moedig gevolgd had, mij rapporteeren den Pang. Dipo Negoro te hebben erkend. Aan den zuidkant van de desa Mangirang (Mangiran) stond nog een aanzienlijk magt muitelingen, waarbij velen te paard en allen met geweren, die nog geen deel aan het gevecht schenen te hebben genomen. De Kavallerie des vijands, die reeds sedert het begin in het gevegt was geweest, trok langs dien kant terug. Ik liet nogmaals eene charge op hun wagen, die alweder door den vijand met eene wederkeerige charge werd beantwoord, van twee kanten gesouteneerd door een hevig geweervuur, zoodat mijn Kavallerie weder verpligt was terug te trekken. De Luit[s]. De Bruijn en Barbier, die met de scherpschutters en jagers digt onder de dessa Mangier oprukten, ontvingen den vooruitrukkenden vijand zoodanig, dat hij weldra verplicht wierd de vlugt te nemen. Nog eene algemeene charge, zoowel door Kavallerie als infanterie wierd door ons gedaan, waarop zich alles verwijderde".

„Intusschen was de Kapt. Kruseman met het overige gedeelte opgerukt. Ik trok met spoed het gebergte Boeta(k) over. Het grootste gedeelte der magt muitelingen stond reeds in bataille geschaard voor de dessa Gading ([1]), waarbij een schoone welgekleede staf en allen te paard. Reeds genoemde Tomm. verzekerde mij nogmaals, dat zulks de staf van Dipo Negoro was. Een aantal te paard waren achtergebleven, die hunne retraite schenen te willen dekken".

„Ik maakte eene spoedige voorwaartsche beweging, waarop de vijand zuidwaarts terugtrok en, daar het zeer laat in den avond begon te worden en (ik) den vijand met geen mogelijkheid voor het donker bereiken (kon), zoo trok ik weder naar mijn kampement terug, mij voorhoudende om des anderen daags den vijand weder te gaan opzoeken. Bij dit gevecht zijn op het slagveld van den vijand blijven liggen 19 dooden w.o. 2 chefs, wier gezadelde paarden in onze handen zijn gebleven, benevens geweren en een menigte pieken en krissen. Van onzen kant is de 2e Luit. der Huzaren Nauman door een lanssteek ligt en deszelfs paard zwaar gewond geworden. Een huzaar is, na zich als een dapper soldaat te hebben verdedigd en tien wonden te hebben bekomen, gesneuveld en zijn nog twee Europeezen der Infanterie gewond geworden, waarvan één eenige uren daarna is overleden. De magt des vijands bij deze affaire tegenwoordig geweest, schat ik op 600 man" ([2]).

Tot zoover het rapport van Sollewijn, waaruit blijkt, dat den 20en met afwisselend geluk door beide partijen gestreden is geworden. Dat de aanwezigheid van een hooggeplaatst persoon 's vijands moed geprikkeld had, was duidelijk, maar dat die persoon niemand minder geweest zou zijn den Dipanĕgara, dat meenen wij, Weitzel (II blz. 273) ten spijt, te mogen betwijfelen.

Ware de Hoofdmuiteling wel bij het gevecht tegenwoordig geweest, dan zou hij dit zeker wel in zijn mémoires hebben vermeld; de babad zwijgt echter over het geval. Bovendien was Dipanĕgara juist in de dagen, waarin het gevecht voorviel, te zeer van zijn reisplan — hij stond op het punt om naar Bagĕlen te vertrekken — vervuld, dan dat wij hem elders dan in zijn Hoofdkwartier konden gelooven.

Sollewijn hield zich echter min of meer overtuigd, dat hij den Hoofdrebel tegenover zich had gehad. Juist daarom verwekt het bevreemding, dat hij, in stede van onverwijld alle overgangen over de Praga tot Mangir en die over de Bĕdog van laatstgenoemde plaats noordelijk op tot Jogja toe te laten bezetten, maatregelen nam, om den vijand, die nog ongeschokt was, te vervolgen, hem alzoo dwingende, weder over de Praga terug te keeren.

Welke zijn maatregelen waren, lezen wij in het reeds aangeduide rapport.

([1]) Gading aan den benedenloop der Opak.
([2]) Sollewijn aan Cochius. Mangir, 22 Nov. 1828, No. 419. (Arch. Gen. Staf).

„Ik maakte", zoo luidt dit, „nog dien zelfden avond den Komdt. der 10ᵉ mob. kol. met mijn voornemen voor den anderen dag bekend. De beide kolonnes vereenigden zich op den 21ᵉⁿ des morgens om half zes voor de dessa Soemoeran(?) Wij richtten onzen marsch naar Semen (Samèn) om, wanneer de vijand daags te voren het zuidergebergte niet mocht bereikt hebben, hem daarvan den toegang te beletten en hem alzoo de Praga over te drijven" (¹).

Verdrijven dus, niet verslaan! Dat was een ernstige fout, welker verklaring, echter niet haar rechtvaardiging, gezocht dient te worden in de vrees, dat de vijand zich in het Zuidergebergte zou nestelen. Dit te beletten schijnt Sollewijn meer waard te zijn geweest dan Dipanĕgara zoo al niet in handen te krijgen, dan toch hem een gevoelig verlies toe te brengen. Verwonderen mag ons dit niet. Men was destijds zeer beducht, dat het den Pang. mocht gelukken, zich op den een of anderen dag naar het oosten baan te breken en in de Oostelijke Mantjanĕgarasche landen, evenals een jaar te voren Sasradilaga, opstand te verwekken.

De verrichtingen van den tweeden dag beschreef Sollewijn in de volgende bewoordingen: „Op den weg van Semen naar het zuiderzeestrand liet ik een Javaan opvatten, die mij berigtte, dat de muitelingen daags te voren van Mangierang komende, aldaar waren gepasseerd en in de dessa Pamanang (²) hadden post gevat, verscheidene lijken medepikelende (³). Ik dirigeerde terstond de 11ᵉ mob. col. noordwaarts van genoemde dessa terwijl ik met de mijne zuidwaarts oprukte, die wij geheel verlaten worden. Op de andere zijde zagen wij een menigte muitelingen te paard, die zich naar de rivier Opa (Opak) dirigeerden. De Kapt. Prager liet mij weten, dat hij zoo op het oogenblik berigt had gekregen, dat de Tomm. Nottoprawiro met 500 man in de buurt was. Ziende dat alle de muitelingen de rivier Opa trachten over te komen, zoo rigtten wij ons in de directie van Ganten (recht oost van Bantoel) tot aan die rivier, vanwaar wij zagen dat de muitelingen langs alle kanten al zeer hoog in het gebergte geklommen waren. Ik gaf last aan den Kapt. Kruseman om met 200 geweren de rivier over te trekken, den vijand zooveel mogelijk afbreuk te doen en aldaar alles te vernielen en in den asch te leggen, hetwelk door den Kapt. Prager regts van ons ook wierd gerepeteerd onder het comdᵒ. van den Luit. Poland ...." (⁴).

Van het afbreuk doen des vijands kwam weinig. De voorsprong, dien deze had, was te groot en de steile berghellingen den onzen te moeilijk. Beide colonnes keerden dus naar het westen terug, vernielende wat op haren weg lag.

(¹) Zie noot (³) op de vorige bladzijde.
(²) 3 paal ten westen van Imagiri.
(³) Van pikoel = éénmansvracht. Memikoel = dragen op of tegen den schouder geleund.
(⁴) Sollewijn aan Cochius. Mangir, 22 Nov. 1822, Nᵒ. 419. (Arch. Gen. Staf).

Verontrust werd men daarbij niet, hoewel de houding der bevolking geheel in ons nadeel veranderd bleek. Waar men gewoon was zich klappers en drinkwater te zien aanbieden, trof men nu gewapend volk aan. De teleurstelling daarover was oorzaak, dat opnieuw gebrand werd.

Of de bevrediging der landstreek met zulke barre middelen gebaat was, mogen wij betwijfelen. Dat men andere meer doeltreffende maatregelen kende, blijkt uit een brief van Kol. Cochius aan den Opperbevelhebber, waarin hij dezen autorisatie verzocht tot het verstrekken van rijst aan de bezettingen van drie nieuw opgerichte inlandsche versterkingen. De eerste dezer posten, 2 paal van Mangir gelegen, was met 60 man bezet. Cochius, die den 13[en] Dec. deze bentenkjes in oogenschouw nam, noemde Boetak „een schoon punt van uitkijk om de zuid opleverend, waar alle bewegingen kunnen worden gadegeslagen" [1]. Het tweede punt, Soeroedahan [2], lag 2 paal ten zuidwesten van Mangiran op den weg, die over de Praga naar Bantoel leidde. Het derde eindelijk schonk een ruim uitzicht op die rivier en lag niet ver van een punt, waar de muitelingen gewoon waren haar over te trekken, om naar het Sĕlarongsche te gaan. Beide laatstgenoemde versterkingen kregen een inl. bezetting van 30 man.

Cochius was met de oprichting dezer posten zeer ingenomen. Niet alleen toch konden de overgangen over de Praga beter dan te voren worden beschermd en was de veiligheid om Mangir er door verhoogd, maar ook het vertrouwen der bevolking was er door gewonnen. Ruim 31 dèsa's waren al dadelijk in onderwerping gekomen en, was ook de benteng te Brosot gereed, dan zouden tal van andere ongetwijfeld het goede voorbeeld volgen, want Brosot was van groote militaire beteekenis. Daar toch sneed de Praga den zuidelijken grooten weg, daar meer dan op eenig ander punt plachten de muitelingen van oever te verwisselen, wat hun vooral bij lagen waterstand gemakkelijk viel, omdat de rivier daar meestentijd doorwaadbaar was.

Gen. De Kock was er dan ook reeds lang te voren op bedacht geweest, nabij Brosot een versterking op te werpen. De omstandigheden hadden echter de uitvoering van dit plan van maand tot maand doen uitstellen. Het gold toch niet slechts het oprichten eener benteng, men moest ook zorgen, dat het doode weermiddel zoodanige bezetting kreeg, dat het ook offensieve kracht bezat, en juist daarin lag de groote moeilijkheid. De 1[e] mob. col., welke door den Opperbevelhebber voor die bezetting was aangewezen, kon te Mangir niet gemist worden. De toestand was er niet naar om dezen post aan een zwakke bezetting toe te vertrouwen. Eerst toen de zware regens in de laatste helft van November aan vriend en vijand het verrichten van krijgsbewegingen onmogelijk maakten,

(1) **Kol. Cochius aan Gen. De Kock. Jogja, 15 Dec. 1828, N°. 720. (Arch. Gen. Staf).**
(2) **Thans Srandakan.**

kreeg Sollewijn de handen vrij, om aan het lang gekoesterde plan uitvoering te geven. Behalve de drie reeds vermelde inlandsche verterkingen verrees toen ook Brosot, dank zij de hulp der ons gezinde bevolking, welke den oorlog moede, werkkracht en materialen tot onze beschikking stelde. Maar zelfs toen achtte Sollewijn het niet geraden, zijn standplaats Mangir voor langen tijd te verlaten. Het werk te Brosot niet onbeschermd willende laten, vestigde hij zich echter gedurende men daarmede bezig was, tijdelijk ten zuiden daarvan. Doch nauw waren de werkzaamheden, welke trouwens met grooten spoed werden uitgevoerd, voleindigd, of de Overste keerde naar zijn ouden post terug.

De rust, die daarna gedurende de volgende weken in Zuid-Mataram heerschte, was meer toe te schrijven aan de weersgesteldheid en aan de gebeurtenissen op het meest westelijk operatietooneel dan aan het overigens vrij voorspoedig optreden der 1e mob. col. Van Kĕrtapĕngalasan, den man, die het Sollewijn bij voortduring lastig had gemaakt, heette het, dat hij door Dipanĕgara opgeroepen was, om dezen op zijn tocht naar Bagĕlen te vergezellen en daarom naar den anderen Pragaoever was teruggekeerd. Omtrent den Hoofdmuiteling zelf hadden weken lang de meest uiteenloopende geruchten de ronde gedaan, tot men eindelijk vernam, dat hij zich stellig had voorgenomen naar Bagĕlen te gaan. Wat Dipanĕgara met dat bezoek eigenlijk wilde, daarover verkeerde men nog in twijfel. De een beweerde, dat hij een inval in Lĕdok en Kĕdoe beoogde, de ander wist te vertellen, dat hij het op Banjoemas gemunt had. Onder zulke omstandigheden is het wel verklaarbaar, dat het Hoofdkwartier een afwachtende houding aannam en daarin bleef volharden (behoudens de offensieve handelingen, welke bij de beschrijving der krijgsverrichtingen in Noord-Mataram besproken zullen worden) tot de sluier, welke 's vijands voornemens bedekte, was opgelicht.

Eerst in de tweede helft van December kwamen onze colonnes zuid van Jogja weder in beweging en wel naar aanleiding van Sollewijns bericht, dat Kĕrtapĕngalasan wederom van zijn aanwezigheid had doen blijken. Zoodra Cochius dit bericht ontvangen had, gelastte hij den Overste, om met de 1e en 10e mob. col. den vijand op te zoeken. Laatstgenoemde colonne, die sedert kort Imagiri verlaten en aan de zorgen van een vaste bezetting toevertrouwd had, kreeg opdracht, om naar Karasan te marcheeren, waar Sollewijn zich met zijn eigen afdeeling, 300 man infie. en 50 man cavie., bij haar zou voegen. De Kapt. Prager, comdt. der 10e mob. col., beschikte over 164 man infie., 50 piekeniers en 40 ruiters.

In den vroegen ochtend van den 23en kwam de vereenigde troepenmacht te Imagiri aan. Van daar trok zij naar de Ojo met de bedoeling die rivier over te trekken. Toen men den oever bereikte, bleek het, dat de muitelingen de overzijde bezet hadden en voornemens waren den overtocht te beletten, wat

hun te gemakkelijker moest vallen, wijl de rivier op die plaats zeer diep en dus ondoorwaadbaar was. In het vuurgevecht, dat zich inmiddels ontwikkeld had, werd de Luit. Barbier door een geweerkogel zwaar gewond.

Toen het Sollewijn duidelijk was geworden, dat de uitvoering van zijn plan hem hier te zware offers zou kosten, besloot hij het meer stroomafwaarts te beproeven. Nu slaagde hij beter. De vijand zag van de rivierverdediging af, deed nog een poging, om naar de zijde van Imagiri uit te wijken, en wierp zich, toen hem dat door de 10^{e} mob. col. werd belet, in het Zuidergebergte, gevolgd door een detachement Soemĕnĕppers onder Luit. Van den Kasteele, dat echter niet kon voorkomen, dat de muitelingen hun doel bereikten. Op een ander punt bood een tweede bende meer tegenstand.

„Een veertigtal muitelingen hadden de berg Bersari (die kompleet het formaat van een brood suiker had, en boven zoodanig met groote steenen bezet was, dat het een fort verbeeldde, alles echter door de natuur gevormd) beklommen en alle de door mij gedane pogingen, om deze muitelingen te genaken, waren vruchteloos. De Luit. De Jager, die den berg geheel omsingeld had en bij die gelegenheid 9 muitelingen, die nog aan het opklimmen waren, had laten afmaken, wier wapens in zijne handen bleven, was verplicht zijne positie te verlaten, terwijl eene aanzienlijke massa groote steenen van den berg wierden gerold, waardoor hij reeds 3 gewonden had bekomen" (¹).

Toen ook deze bende het verzet opgegeven had, zette Sollewijn zijn marsch voort, totdat hij een dèsa bereikte, welke hem werd aangewezen als de gewezen verblijfplaats en buskruitmakerij van den Toem. Djanĕgara. Daar de moeilijkheden van den weg veel van de troepen hadden geeischt en de vijand te veel op ons gewonnen had, om van vervolging goede gevolgen te mogen verwachten, besloot men hier den nacht door te brengen.

's Anderen daags werd de tocht voortgezet naar de dèsa Banjang (?), welke zeer lastig te naderen en daarom door Djanĕgara en Pang. Soeriabranta tot verblijfplaats hunner gezinnen gekozen was. De vijand bleek echter van de komst der onzen onderricht en nog tijdig naar elders uitgeweken te zijn. Doormarcheerende vernam Sollewijn, dat de vijand naar het noorden in de richting van Imagiri was opgerukt. De Overste zag echter van verdere vervolging af, omdat het woeste terrein en het vervoer der gewonden hem toch niet zouden veroorloven, haar met de vereischte snelheid uit te voeren. Hij trok daarom zuidwaarts en verliet daarna het gebergte bij de dèsa Mantjingan, waarin hij de 10e mob. col. liet bivakkeeren, om met zijn eigen colonne in de dèsa Grogol, ruim één paal meer westelijk te overnachten.

In den ochtend van den 25^{en} rukten de colonnes naar de Opak op, bereikten

(¹) Sollewijn aan Kol. Cochius. Mangir, 27 Dec. 1828, N°. 430. (Arch. Gen. Staf).

die rivier bij de dèsa Krĕtĕg, welke verbrand werd, en marcheerden den oever volgende stroomopwaarts tot daar, waar de Ojo zich met de Opak vereenigt. Hier ontving de Kapt. Prager de opdracht, om langs den zuidelijken oever der Ojo te marcheeren en het terrein van vijanden te zuiveren, waartoe de Overste zijn macht met 100 man inf[ie]. der 1e mob. col. versterkte.

Nog was Prager niet ver verwijderd, of een aanzienlijke macht muitelingen wierp zich op de afdeeling van Sollewijn, die op dat oogenblik nabij de dèsa Siloek stond. De Overste liet onmiddellijk Prager met de zijnen terugkeeren. Toen deze zich weder met de hoofdmacht vereenigd had, kreeg hij last om, terwijl de cavalerie, gesteund door de Amboneezen en de jagers, den vijand aangreep, een zoodanige beweging te maken, dat de muitelingen belet werden de Opak over te trekken. Nauwelijks hadden dezen echter den toeleg doorzien, of zij kozen de vlucht en wel zoo schielijk, dat het alleen met geweervuur mogelijk was, hun eenig nadeel toe te brengen.

's Nachts werd gebivakkeerd aan den zuidelijken oever der rivier, den volgenden dag, den 26[en], op den anderen overgegaan, om ook daar een zuivering te houden. Dit werd met goed gevolg volbracht, evenals een herhaald bezoek aan de dèsa Siloek. Dit laatste werd door den Kapt. Prager zoo beleidvol uitgevoerd, dat men in de dèsa was vóór de inwoners het vermoedden. De Dĕmang, een echte onruststoker, Soeramĕngala geheeten, werd met eenige andere partijgenooten gevangen genomen en daarna het geheele dèsa-complex aan de vlammen opgeofferd.

Met deze daad, welke meer dan andere van dien aard gewettigd was, werd de vierdaagsche tocht besloten. Het bergterrein was tot op een afstand van 8 palen van de Opak doorzocht en men had er verschillende dèsa's aangetroffen, welke den col. comd[t]. als toevluchtsoorden van Kĕrtapĕngalasan's benden waren aangewezen.

Had de operatie ons al geen directe voordeelen opgeleverd, dit nut had zij toch gesticht, dat de vijand zich zelfs in zijn ontoegankelijkste schuilhoeken niet langer veilig kon wanen. Veel had hij verloren aan voorraden, ook waren hem vrij ernstige verliezen toegebracht, die wel opwogen tegen die door de beide colonnes geleden. Tot het twaalftal gewonden door de onzen betreurd, behoorden de Luit. Barbier, die zwaar, en de Chirurgijn der 3[e] klasse Geelhoed ([1]), die licht gekwetst was. Verder hadden de onzen nog twee dooden bekomen.

Na dezen tocht gaf de vijand de eerste weken geen aanleiding tot het ondernemen van beteekende krijgsverrichtingen. Het eenige wat nu en dan te doen viel, was het verjagen van kleine benden, die het onzen inlandschen posten lastig maakten. Een nieuwe versterking van deze soort werd door ons bevriende

([1]) **Gedetacheerd van de Koloniale Marine.**

hoofden bij den Pragamond te Kradjan opgeworpen, terwijl te Kĕtos en Pĕdĕs onder leiding van den Kapt. Prager bentengs verrezen, die door geregelde troepen werden bezet.

Eerst half Januari, den 17^{en}, had er weder een tocht van beteekenis plaats. Enkele vijandelijke benden waren onder begunstiging van het nachtelijk duister over de Praga gekomen, hadden eenige onzer posten verontrust en de bevolking der door hen bezochte streek gedwongen hun partij te kiezen. In den roes dezer even snelle als voorspoedige verrichtingen waren die beneden via Kĕtos noordwaarts in de richting van de hoofdplaats Jogja opgerukt. Zoodra had Sollewijn dit niet vernomen, of hij snelde de zegevierende benden achterna, sloeg een in de achterhoede marcheerende afdeeling geheel uiteen, achterhaalde de hoofdmacht, 400 man sterk, één paal noord van Kĕtos, en bond met haar een gevecht aan. Lang bleef de strijd onbeslist, omdat de vijand zich de voordeelen, die het terrein bood, geheel had weten te verzekeren. De cavalerie kon niet tot haar recht komen en het infanterievuur der onzen werd door de muitelingen op even krachtige wijze beantwoord.

Het was de Luit. Boelhouwer, die met zijn afdeeling Madureezen de beslissing bracht. Deze officier drong met de zijnen gestadig voorwaarts en noodzaakte den vijand ten slotte tot wijken.

De terugtocht werd daarna door den vijand met het grootste beleid in de richting van Krĕtĕg uitgevoerd. Daar trok hij met groote bedaardheid en in de beste orde over de Opak, om vervolgens in het Zuidergebergte te verdwijnen. Het eenige, wat de muitelingen hadden moeten prijs geven, was een flinke kudde karbouwen, door hen op de bevolking buit gemaakt.

LEDEL EN LE BRON DE VEXELA.

Wij moeten nu van de troepenmacht in het zuidelijk gedeelte van Mataram afscheid nemen, om haar na afloop der onderhandelingen in April weder op te zoeken, en vragen thans de aandacht voor de colonnes, welke in de meer noordelijke streken van genoemd gewest het veld hunner werkzaamheid vonden.

Allereerst dan wenden wij den blik naar Tĕgalwĕroe, waar wij de aan Ledel toevertrouwde krijgsmacht den 11^{en} Nov. verlieten op het oogenblik, dat zij van haar in vereeniging met de 3^{e} mob. col. gedane excursie was teruggekeerd.

De tocht was zwaar geweest, de rust daarop gevolgd welverdiend. Maar indachtig aan het: rust roest, greep Ledel elke gelegenheid aan, om zijn troepen in beweging te houden. Deed die gelegenheid zich niet voor, welnu hij zocht ze, en in den regel niet tevergeefs.

Zoo ook den 14en. Le Bron was Kjahi Madja achterna en Ledel, bevreesd, dat de muitelingen van de afwezigheid der 3e col. gebruik zouden maken, om over den grooten postweg naar het oosten door te breken, meende het zijn plicht, de bewakingstaak tijdelijk op zich te nemen. Hij zond dus in den ochtend van genoemden datum een detachement infanterie van 100 man en de Tidoreesche hulptroepen onder den Kapt. Landewijk (¹) naar Mĕlangi met last, om gaande Pasar Goedian te vernielen en terugkeerende Pendian te bezoeken. Overeenkomstig deze bevelen marcheerde Landewijk naar Mĕlangi, waar hij vernam, dat een bende Boelkia's, 300 man sterk, in opmarsch was naar den grooten weg, om zich met de barisan van Kjahi Madja in Padjang te vereenigen. Nu vatte Landewijk nabij Mĕlangi post en zond een Javaan naar Tĕgalwĕroe, om van zijn chef nadere bevelen te vragen. Die nadere bevelen bleven echter uit; later bleek, dat de boodschapper zich niet in het minst had gehaast.

Het wachten moede brak de Kapt. van Mĕlangi op en vervolgde hij zijn marsch in de aangegeven richting, waarbij hij niet ver van den pasar van Goedian op een bende van omstreeks 150 muiters stootte. Die bende werd verdreven, de pasar verbrand en vervolgens doorgemarcheerd naar Pendian, oost van den heuvel Pareé. Ook deze dèsa, gewone verblijfplaats van de vijandelijke voorposten, werd vernield, nadat de vrij ernstige tegenstand hier door de muitelingen geboden, was gebroken. Ledel nam met deze maatregelen genoegen.

Ten einde op de hoogte te blijven van wat er te Mĕlangi voorviel, zond hij er twee dèsahoofden heen. Er een afdeeling te detacheeren, kwam hem met het oog op den te grooten afstand van Tĕgalwĕroe, 5 palen, onraadzaam voor.

Den volgenden dag rukte Ledel zelf uit, nu om den vijand „wat te doen te geven en in de uitvoering zijner plannen hinderlijk te zijn en tevens, om de muitelingen, die zich in het gebergte ophouden zoo mogelijk in te sluiten en langs dien weg vrees aan te jagen en te verpligten dit gebergte te verlaten" (²).

Ongeveer twee uur vóór het aanbreken van den dag verliet de troepenmacht van Tĕgalwĕroe haar kampement. Zij was, om de verblijfplaats der muitelingen in het gebergte van verschillende zijden te kunnen naderen, in zes afdeelingen gesplitst. Zóó moest, het kon niet missen, meende de Overste, het doel bereikt worden. Groot was echter zijn verwondering toen hem bleek, dat van de zes afdeelingen er slechts één contact met den vijand had gekregen. „Ik houd mij alzoo overtuigd van hetgeen mij door de spions was verzekerd, doch waaraan ik geen geloof heb geslagen, nl. dat de vijand zich 's nacht buiten het gebergte ophield en des morgens vroegtijdig terugkwam" (²).

(¹) Exp. afd.

(²) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 13 Nov. 1828, No. 353. (Arch. Gen. Staf).

Dat moest wel zoo wezen, want al had het doorzoeken van het gebergte niet veel opgeleverd, de vijand kon in geen geval verre zijn. Juist toen Ledel de colonne deed verzamelen, zag men inderdaad in zuidwestelijke richting een honderdtal muitelingen. De 2e Luitenant Van Pallandt (¹), die met een peloton deze bende tegemoet trok, ontving vuur, maar drong voorwaarts tot aan een kleine kali, waarachter de muiters zich hadden opgesteld. Nu begon ook hij te vuren, met het gevolg, dat de vijand zijn stelling verliet en in zuidelijke richting aftrok.

Ledel vermoedende, dat de vijand sterker was dan hij zich getoond had, liet nu ook den Kapt. Gillon met 100 man infie. en de geheele cavie. voorwaarts komen en wees de dèsa Soekanila als object aan. Al spoedig bleek, dat deze zwaar bezet was. Een hevig doch slecht gericht vuur werd daaruit op de onzen geopend. Als eenig antwoord versnelde Gillon de beweging, waarna hij, den vijand dicht genaderd zijnde, de geweren deed afschieten. Soekanila werd nu ontruimd, de brandals weken verder terug en slaagden er in de natte rijstvelden, welke zich daar bevonden, over te trekken, voordat de onzen hen konden volgen. De voorhoede wierp zich eveneens in de sawah en het gelukte ook haar deze hindernis te overwinnen. Inmiddels was onze ruiterij die der muitelingen zoo dicht genaderd, dat men elkaar met het pistool kon beschieten. Blijkbaar was het 's vijands plan geweest, onze cavalerie het slachtoffer van een krijgslist te doen worden, want hij had de onzen rustig laten naderen en zelfs teekens gegeven, als wilde hij zich overgeven. Gelukkig was de toeleg nog tijdig begrepen en waren daardoor ongelukken voorkomen.

Van Soekanila ging het voort in de richting van Into-Into. Nu vertoonden zich ook in den rug der colonne een paar benden. Om zich van die lastige vervolgers te ontdoen, legde de Overste den Kapt. Renard met zijn divisie in hinderlaag. Ongelukkigerwijze werd het vuur op den naderenden vijand ontijdig afgegeven en zoo doende het doel vrijwel gemist. De muitelingen werden echter voorzichtiger en bewaarden sedert een grooteren afstand.

Nabij Into-into werd keert gemaakt, vervolgens in de dèsa Soekanila gerust. Daarna ging het op Goedian aan, omdat men opgemerkt had, dat de muitelingen gedeeltelijk naar die zijde waren getrokken. Een poging door den Kapt. Collard aangewend, om de muitelingen in het gebergte te achterhalen en een lila op hen buit te maken, leed schipbreuk; het terrein bleek den vijand te gunstig. Na deze mislukte poging keerde Ledel naar het kampement terug. De colonne had slechts één licht gewonde bekomen, daar de vijand wel is waar veel doch zeer slecht had geschoten. Boelkia's waren niet opgemerkt, gewone pradjoerits daarentegen in zeer grooten getale. Ledel schatte hun aantal op ruim 1200 man.

(¹) Exp. afd.

Vier dagen later rukte de troepenmacht van Tĕgalwĕroe wederom in de richting van Soekanila uit. Daags te voren hadden spionnen den Overste medegedeeld, dat een onzer colonnes bij Gamplong ageerde. Die mededeelingen waren Ledel geloofwaardig voorgekomen, wijl hij 's namiddags achter het gebergte rookkolommen waargenomen en kanonschoten gehoord had. Het was derhalve niet onmogelijk, dat de gesignaleerde colonne den nacht in de genoemde streek had doorgebracht. De gelegenheid om met haar gezamenlijk iets te ondernemen, moest dus worden aangegrepen.

Weder werd 's nachts in drie colonnes afgemarcheerd, om met het dagen de muitelingen in het gebergte te overvallen. De vijand bleek echter op zijn hoede te zijn, want de Kap^{ts}. Gillon en Collard, die langs verschillende wegen naar Goedian oprukten, werden al spoedig beschoten. Steeds in zuidelijke richting op Soekanila terugwijkende, wisten de muiters een goeden voorsprong op de vervolgende afdeelingen te bewaren, zoodat men hen niet aan hun kleed kon komen. Ledel, die met zijn detachement de beide Kapt^{s}. als reserve gevolgd was, zag ten laatste van de vervolging af en deed het sein tot verzamelen geven. Nu echter drongen de brandals op de afdeelingen van Gillon en Collard aan en openden daarop een levendig maar slecht gericht geweervuur. Het kostte niettemin vrijwat moeite, zich uit het vuurgevecht los te maken. Eindelijk gelukte dit en nadat de geheele colonne verzameld was en eenige rust genoten had, werd de terugmarsch over den G^{g}. Soo aangenomen. Daar trof men nog een 100 man sterke bende aan, die zich bij de bevolking door knevelarij en afpersing bevreesd had gemaakt. Ook zij werd verjaagd, waarna de colonne langs den kortsten weg naar haar standplaats terugkeerde. Verliezen waren niet geleden, waarschijnlijk ook niet, althans weinig door de muitelingen. Er was veel geschoten, echter op te grooten afstand dan dat men goede uitwerking had kunnen verwachten. Onder zulke omstandigheden was het verklaarbaar, dat Ledel weinige dagen later opnieuw de noodzakelijkheid gevoelde, om het beruchte Goedian te bezoeken. Die noodzakelijkheid was te klemmender, wijl de reeds in onderwerping gekomen bevolking der omstreken de laatste dagen geweigerd had, om tot werken uit te komen. Vrees voor de muitelingen was daarvan de oorzaak. In drie colonnes, achtereenvolgens onder de bevelen der Kapt^{s}. Van Landewijk, Van den Busch en Renard, werd in den ochtend van den 25^{en} op Goedian aangerukt. Ledel zelf was met een detachement, waarbij de huzaren, over Mĕlangi naar het zuidoosten gemarcheerd, om den vijand den aftocht naar de zijde van Jogja te beletten. Ongelukkig werd ook ditmaal het doel gemist. De vijand hield zich niet in maar buiten de aangewezen dèsa op en wist, na de onzen twee malen tegenstand te hebben geboden, naar het westen te ontkomen.

Ledel was er moedeloos onder .... „Men zou", beweerde hij, „eenige duizende militairen noodig hebben, om dit terrein behoorlijk te bezetten" (¹). De oorzaak van het weinige succès, was de geringe bëweeglijkheid onzer troepen. Slechts bij uitzondering liet men de veldstukken thuis, hoewel de ervaring toch zoo vaak had geleerd, dat zij meer last dan lust gaven, vooral in den natten tijd.

Meer heil dan van deze tochten was te wachten van kleine ondernemingen, als in den nacht van den 23en door den commandant van het wachthuis te Ngemplak, halverwege Tĕgalwĕroe en Kĕmoelaka, werd gedaan. Men had hem bericht, dat een vijandelijke bende in een nabijgelegen dèsa verblijf hield en alles in het werk stelde, om de bevolking van ons afvallig te maken. Hij was daarom met 18 infanteristen en een kleine barisan in den nacht naar de dèsa gegaan, had het huis van het bendehoofd omsingeld en in brand gestoken, nadat de sommatie om zich over te geven den bewoner niet te voorschijn had doen komen. Toen het den muiteling te warm was geworden, had hij zich op de soldaten geworpen en den dood gevonden.

Den 27en maakte de Kapt. Renard een patrouille, wederom naar de zijde van Goedian. Het kwam tot een treffen, dat ons één gewonde kostte en verder geen resultaat hoegenaamd opleverde.

Gelijke ervaring deed Ledel den 29en d.a.v. op, toen hij naar aanleiding van bij Le Bron ingekomen berichten op uitnoodiging van Kol. Cochius met zijn geheele macht naar Mĕlangi oprukte. Daar ontmoette hij de 3e mob. col. en de van Jogja afgezonden troepen, welke evenmin als hij iets van den vijand hadden gezien.

Die tocht werd gevolgd door een, voor Ledel althans, vrij langdurige rust, waarschijnlijk toe te schrijven aan de hevige regens, welke het de eerste dagen onmogelijk maakten iets uit te voeren.

Eerst den 5en Dec. ging men er weder op uit. De Kapt. Renard maakte dien dag een patrouille naar Goedian, trof daar geen vijand aan, maar meende een aanzienlijke macht muitelingen in de richting van Soekanila te zien; hij ging er echter niet heen, omdat de spionnen hem verzekerden, dat daar niet veel brandals konden zijn. Kapt. Collard bezocht den Gg. Soo, raakte daar slaags met de bende van Toem. Sĕtradirdja en keerde met 2 gewonden huiswaarts. De Kapt. Gillon eindelijk rukte naar het noorden op, naar Soesoean, en zou zich later met Collard vereenigen. Ook hij ontmoette muitelingen, lieden, die door de afdeeling van Collard waren opgedreven.

Van belang waren deze verkenningen niet geweest. Zij hadden den Overste slechts geleerd, dat de brandals zich bij voortduring in dezelfde dèsa's bleven ophouden.

(¹) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 25 Nov. 1828, No. 338. (Arch. Gen. Staf).

Een paar dagen later scheen er verandering te zullen komen. Het heette toen, dat zich een bende van 200 man onder 5 Toem^{s}. tusschen Tĕgalwĕroe en den grooten weg ophield en voornemens was, zich in het Padjangsche te werpen. Andere benden zouden onder Danoerĕdja volgen. Deze tijding vond Ledel ernstig genoeg, om zijn collega Le Bron te waarschuwen en hem tevens te verzoeken, mede te werken tot het verijdelen van 's vijands plannen. Met het aanbreken van den dag rukte Ledel van Tĕgalwĕroe Le Bron tegemoet en ontving, nauwelijks een half uur onderweg, het bericht, dat de vijand op het vernemen van de komst der onzen den afmarsch had geblazen. Ledel zette zijn tocht voort en bevond zich nu weldra in gezelschap van Le Bron, met wien hij naar de dèsa Goedian marcheerde, om den vijand in den rug te vallen. Bij genoemde dèsa gekomen, hoorde men daarin twee seinschoten vallen. De Kapt. Van den Busch, die de 5e mob. col. commandeerde, wierp er zich nu zonder verwijl in, rukte tot aan den rivieroever op, maar bevond, dat de muitelingen zich reeds aan de overzijde hadden genesteld. Ledel en Le Bron waren inmiddels met de vereenigde cavalerie op den anderen oever gekomen en maakten door een krachtige charge een einde aan het vuur, dat de muitelingen bereids op de colonne Van den Busch hadden geopend. De vijand, die niet zeer talrijk was, maar wel uit de beste troepen scheen te bestaan, loste zich in alle richtingen op en onttrok zich op die wijze aan de vervolging. Zonder verlies keerden beide Oversten met de hunnen naar de kampementen terug in de overtuiging, dat de alarmeerende berichten omtrent 's vijand plannen uitgestrooid weinig waarschijnlijk waren. Toch scheen het wel, alsof Danoerĕdja werkelijk in de omstreken van Tĕgalwĕroe verblijf hield. Den 11^{en} werd althans een bende van circa 300 man nabij Soesoean gesignaleerd, welke onder dezen Pang. heette te staan. Kapt. Van den Busch kreeg last, om haar op te zoeken, en trof haar dan ook inderdaad in de genoemde dèsa aan. Van stand houden was echter geen sprake. Nauwelijks hadden de muitelingen de colonne opgemerkt, of zij namen de vlucht, er wel voor zorgende buiten geweerschotsafstand te blijven. Een regenbui maakte het ontkomen den vijand nog gemakkelijker, zoodat Van den Busch, die de muitelingen tot nabij Soekanila op de hielen was gebleven, daar de vervolging moest opgeven.

Veel kwaad deed de vijand niet, alleen, hij was lastig en drong de onzen herhaaldelijk tot vaak zeer vermoeiende tochten met ontmoedigende resultaten. Onze colonnes ontweek hij; een enkele maal moesten zwak bezette versterkingen het ontgelden. Zoo was Minggir in den avond van den 12^{en} Dec. aangevallen, nadat de comd^{t}. dier benteng zich had laten verleiden, om, gehoor gevende aan de beden om hulp der bevolking, met slechts 20 man den vijand tot op 2 paal afstand van zijn post op te zoeken. Die onderneming was genoem-

den commandant duur te staan gekomen; zij had hem 4 dooden en 2 gewonden gekost. 's Avonds waren de muitelingen tot voor de poort der versterking gekomen en het had inspanning vereischt hen te verdrijven.

Ledel, die te Tĕgalwĕroe het kanonvuur in de richting van Minggir gehoord had, begaf zich 's anderen daags derwaarts op marsch, om te vernemen wat toch de oorzaak van dat vuren was geweest. Hij bereikte Minggir zonder een vijand te zien, gaf den postcomd[t]. een berisping over zijn onvoorzichtigheid en liet den Kapt. Collard met 2 luitenants en 100 man ter versterking der bezetting achter, omdat hem bericht was, dat de vijand bij Soekanila in aantal was toegenomen, wat vermoeden deed, dat er waarheid schuilde in het gerucht, als zou hij voornemens zijn, den aanval op Minggir te herhalen.

Na deze maatregelen marcheerde Ledel naar zijn eigen kampement terug. Niet ver van den G[g]. Soo ontwaardde hij op en ook rechts van dien heuvel een talrijke bende muitelingen. Het was die van Sĕtradirdja, die voornemens scheen den onzen den weg naar Tĕgalwĕroe te betwisten. Ledel besloot den vijand in front aan te vallen. Hij moest echter dit plan al spoedig opgeven, omdat het terrein de uitvoering daarvan zeer moeilijk zou maken. Het was dus zaak, niet over de vlakte, maar over het hooger gelegen land den vijand te naderen. Zoo geschiedde het dan ook. De muitelingen, de colonne een andere richting ziende inslaan, kwamen in de meening, dat zij een gevecht wilde vermijden, en stelden zich in beweging, om haar aan te grijpen. Nu liet Ledel halt houden, om den vijand te ontvangen, terwijl hij tegelijkertijd aan den 2[en] Luit. Klardie opdroeg, om met een kleine afdeeling Europeanen en Tidoreezen door het bedekte terrein 's vijands rechtervleugel te naderen en aan te tasten. Deze beweging slaagde naar wensch. Onverwachts aangevallen, nog voordat Ledel's hoofdmacht tot de attaque in front was overgegaan, wierpen de muitelingen zich in het struikgewas, trachtende op deze wijze te ontkomen, wat hun ook gelukte, daar Ledel van de vervolging afzag, omdat de troep vermoeid werd en de vijand het terrein geheel in zijn voordeel had. De terugmarsch werd dus aangenomen en zonder verdere ontmoetingen met den vijand volbracht. Het succès was wederom mager geweest. Zelf had men wel geen verlies geleden, maar aan de muitelingen was evenmin een noemenswaardig nadeel toegebracht. Ledel hoopte echter op den dag van morgen. Collard zou, als 's nachts niets bijzonders te Minggir was voorgevallen, naar Tĕgalwĕroe terugkeeren en de afspraak werd gemaakt, dat Ledel hem tegemoet zou marcheeren in de hoop de brandals tusschen twee vuren te kunnen brengen. In den vroegen ochtend rukte de nog aanwezige macht van Tĕgalwĕroe in twee colonnes naar den G[g]. Soo op. Van den Busch marcheerde met de zijne — de 5[e], — waarbij de Tidoreezen waren ingedeeld, over het heuvelland, Ledel zelf met de andere troepen

meer oostelijk. Gene zou de muitelingen, welke zich in de heuvels mochten ophouden, daaruit verdrijven, deze de toegangen tot de heuvels afsluiten.

Het schijnt wel, dat de muitelingen bijzonder op hun hoede zijn geweest, dan wel, dat de onzen weinig behoedzaam hebben gemarcheerd, althans de nadering der colones werd ontdekt nog vóór het dag was geworden. Zoowel de Pang. Soemanĕgara als de Toem. Sĕtradirdja, die beiden den nacht in de heuvels hadden doorgebracht, waren reeds een goed eind van hun kwartieren verwijderd, toen de onzen die bereikten. Van den Busch, die meer westelijk werkzaam was, had wel een bende opgemerkt, maar haar geen nadeel kunnen toebrengen.

Inmiddels was het dag geworden en had Collard, vroegtijdig van Minggir afgemarcheerd, zich bij Ledel aangesloten, omdat zich geen muitelingen op zijn weg hadden vertoond. Van den G^g. Soo rukte Ledel nu met zijn geheele macht naar Into-into op. Vandaar wilde hij oostwaarts het Sĕlarongsche heuvelland intrekken, Le Bron tegemoet, die van Pisangan verwacht werd en hem steunen zou in de onderneming tot het schoonvegen van de streek ten zuiden van Tĕgalwĕroe. Nog was men niet tot Into-into genaderd, of geweervuur uit een oostelijk van de marschrichting gelegen dèsa verraadde 's vijands tegenwoordigheid daar. Ledel droeg toen den Tidoreezen op, de muitelingen te verdrijven. Met grooten ijver brachten deze hulptroepen den last ten uitvoer; zij wisten niet van ophouden, zoodat zij al spoedig het verband met de hoofdmacht verloren. Ten slotte kwamen zij terecht bij Soekanila, waar zij de 3e mob. col. aantroffen, bezig met een aanval op die dèsa.

Wij zullen thans het woord geven aan Ledel: „Daar de 3e Kolonne voor Sokonilo was aangekomen voor en aleer ik het terrein had kunnen bezetten, waarvan zooeven is gesproken (Ledel wilde de toegangen tot het Sĕlarongsche gebergte afsluiten), zoo vond de vijand het in den rug open. Ik vervolgde niettemin het plan, hetgeen ik mij had voorgenomen. Bij het Selarongsche gebergte gekomen, zag men vele hoofden, die teruggingen. De vijand, dien de 3e Kolonne uit Sokonillo had verdreven en tot de dessa Toemoet en andere had vervolgd en op 600 man kan worden gerekend, had zich aan alle kanten verspreid. Een groot gedeelte was naar den kant van Goedéan gegaan. Toen wij langs het Sĕlarongsche (Ledel schreef: Salarische) gebergte trokken, om den weg naar 't Godéansche gebergte te nemen, kregen wij een tiental lansiers in het oog en ook onderscheiden chefs. De 1e Luit. Kock ([1]), bij mij waarnemende de functie van adjudant, stelde zich aan het hoofd der huzaren, om er op te chargeeren. De lansiers namen de vlugt in eene dessa. De Luit. Kock met de huzaren aan

([1]) Exp. afd.

den zoom van die dessa komende, merkte een brandal op met een geweer, die op hem vuur wilde geven, doch het geweer niet afgaande, nam hij de vlugt. De Luit. Kock achterhaalde denzelve en op het oogenblik dat hij hem had bereikt stortte zijn paard door de moerassigheid van het terrein, waardoor hij viel. De muiteling van de gelegenheid gebruik makende, bracht hem met de bajonet een doodelijke wond toe. De wachtmeester Gibon met eenige huzaren redde het leven van den Luitenant. De muiteling trok vervolgens zijn kris en wondde nog een huzaar op het oogenblik, toen men bezig was hem neder te sabelen".

„Kort bij het gebergte Godéan gekomen, stond de vijand, allen in het rood gekleed en vele hoofden merkte men daarbij op, voor een digt bewassen dessa in bataille geschaard .... (¹).

Tot zoover Ledel. Zijn rapport wordt hier zoo onduidelijk, dat het ons beter voorkomt den verderen inhoud ervan beknopt weer te geven. De vijand, wiens houding een oogenblik ernstigen tegenstand deed vermoeden, bleek echter geen gevecht te willen aangaan, want nauwelijks had Ledel zijn geregelde troepen in beweging gezet en de Tidoreezen voor den aanval op 's vijands flanken doen voorwaarts gaan, of de muitelingen vloden hals over kop, zich verspreidende in het dicht begroeide terrein. Hiermede was de excursie geeindigd. Ditmaal had de vijand wel verlies geleden; doch ook de onzen waren er niet zonder kleerscheuren afgekomen. Voor het leven van den braven Luit. Kock werd gevreesd en zijn verlies, hoewel het eenige, viel zeer te betreuren.

Ongeveer een week later maakte Ledel wederom een excursie naar de zoo vaak reeds bezochte streek ten zuiden van zijn post, nu om een beweging door den Luit.-Kol. De Kock van Leeuwen uit Minggir ondernomen te steunen.

Wat de laatstgenoemde te Minggir deed, is in weinige woorden gezegd. Wij weten, dat de bezetting van dien post door onvoorzichtigheid van haar comd^t. nauwelijks aan een nederlaag ontkomen was. Dergelijke voorvallen waren voor ons gezag hoogst nadeelig en vereischten machtsvertoon, voordat de vijand met het gebeurde zijn voordeel kon doen. Zoodra de Opperbevelhebber van de zaak had vernomen, had hij dan ook den Overste De Kock van Leeuwen opgedragen, om zich met een uit infanterie en cavalerie gevormde colonne naar Minggir te begeven en daar naar omstandigheden te handelen. Genoemd hoofdofficier had zich den 18^en van Magĕlang op weg begeven, was den postweg gevolgd tot Kalidjĕngking en daar westelijk afgeslagen. Te Trajĕm en te Bĕliga, over welke beide posten bij zijn macht had verdeeld, was de nacht gepasseerd,

(¹) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 14 Dec. 1828, N°. 371. (Arch. Gen. Staf).

Wij namen juist dit gedeelte van Ledel's rapport over, omdat Weitzel in zijn werk over dezen oorlog op blz. 279, Deel II, van de excursie een voorstelling geeft, welke ons toeschijnt voor een goed deel de vrucht zijner verbeelding te zijn geweest.

waarna men in den ochtend van den 19en den marsch naar Minggir langs den linkeroever der Praga had voortgezet. In alle dèsa's, welke de colonne had aangedaan, was de bevolking volkomen rustig bevonden.

De Rangga van Prabalingga, die daags te voren te Minggir was aangekomen, had tusschen Bĕliga en Minggir een 500 man sterke bende aangetroffen, aangevoerd door Pang. Soemanĕgara, Danoerĕdja, Toem. Sĕtjadirdja en enkele andere hoofden. Die bende had op het zien van 's Rangga's macht de wijk genomen naar Goedian, Kliwoenan en Nglèngkong.

Naar aanleiding van deze mededeelingen vormde de Overste het plan om, als de door den Rangga uitgezonden spionnen zouden melden, dat de vijand zich nog in de aangeduide streken ophield, dezen gedurende den nacht te overvallen. „Deze beweging", schreef hij, „is mij niet ondoelmatig voorgekomen, al zoude dezelve slegts alleen ten doel hebben, om de bevolking in die streken tot de rust terug te brengen en vertrouwen in te boezemen. Het blijkt hier genoegzaam, dat de thans te Magelang terugkeerende Tomm. Soerio Negoro voor een groot gedeelte de schuld is van het onlangs voorgevallene met den Luit. Zaalberg (1), vermits gedurende het verblijf van dien Tomm. alhier vele dessavolkeren zijn weggeloopen, welke reeds begonnen terug te keeren. Volgens de berigten zoude het ook het ontevreden dessavolk, dat de benting heeft helpen bouwen, geweest zijn, die de manschappen hebben doen sneuvelen en geenszins de vijandelijke barisans" (2).

Alweder dus het oude liedje: knevelarij door hebzuchtige of verarmde hoofden, die de gekwelde bevolking naar de wapens had doen grijpen. Dat was wel een der voornaamste factoren, welke der pacificatie nadeelig waren, want veelal kwam het misbruik eerst aan het licht, als de gevolgen zich reeds hadden geopenbaard. Controleerende bestuursambtenaren of als zoodanig dienstdoende officieren waren op de posten, noch bij de colonnes aanwezig, en zoo was het mogelijk, dat de inlandsche hoofden, die ten behoeve van de politieke aanrakingen aan de commandanten van detachementen en colonnes waren toegevoegd, aan hun lusten vrij den teugel konden vieren.

Niet zelden genoten die personen van de zijde der officieren een onbeperkt vertrouwen, wat zich overigens wel verklaren laat uit het volslagen gemis van locale en ethnographische kennis der laatsten. Dit bleek o.a. op den tocht, dien De Kock van Leeuwen den dag na zijn aankomst te Minggir in de richting van den Gg. Soo maakte. De colonne van dezen hoofdofficier was, na zeer

(1) Zaalberg, Willem, Antonie, geb. 2 Juli 1800 te Leiden. — Soldaat bij de 11e Afd. Nat. Infie. 27 Mei 1816. — Korpl., 26 Oct. 1817. — Sergeant, 1 April 1820. — Sergt. Majr., 26 Febr. 1824. — Naar O.-I., 22 Sept. 1826. — Aangekomen te Batavia, 30 Jan. 1827. — 2e Luit., 8 Aug. 1828. — Overleden te Klatèn, 18 Aug. 1829.

(2) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 20 Dec. 1828, No. 374. (Arch. Gen. Staf).

vroegtijdig van Minggir te zijn afgemarcheerd, in den ochtend in de dèsa Djĕring, aan den voet van den reeds genoemden heuvel, aangekomen en had daar een zwakke bende muitelingen aangetroffen, welke zich echter snel uit de voeten had gemaakt. Op raad van den Rangga van Prabalingga, die den Overste bij de excursie vergezelde, werd Djĕring in brand gestoken tot groote ergenis van Ledel, die van Tĕgalwĕroe was gekomen, om zoo noodig de beweging van zijn collega te steunen. Het voorgevallene aan het Hoofdkwartier rapporteerende, schreef Ledel o.a. „...... dit was mij zeer onaangenaam, alzoo men den geest door mishandelingen niet zal winnen, maar eerder zal strekken om het volk opnieuw tot de muitelingen te doen overgaan. Dit verwondert mij des te meer, omdat de Mas Ronggo van Moentilan zeer wel weet, dat de dessas in het Grogolsche gebergte reeds toen onderworpen waren, tijdens ZEdl. is belast geweest, om de zaken in deze streken te regelen" (1).

Hartelijk was de ontmoeting der beide hoofdofficieren te Djĕring dan ook niet. De vernieling van die dèsa was trouwens daarvan niet de eenige reden. Het hinderde Overste Ledel ook, dat de Kock van Leeuwen zich „tot op zijn grondgebied" had vertoond, en deze vermeende juist „zeer wel te hebben gedaan met onze troepen in deze streken eens te doen zien" (2).

Lang bleven de colonnes niet bij elkaar. Ledel keerde na het korte onderhoud, waarvan wij den aard leerden kennen, naar Tĕgalwĕroe, De Kock van Leeuwen naar Minggir terug. Deze kwam zonder iets van den vijand te bemerken op laatstgenoemden post aan en marcheerde den volgenden dag via Gĕdonnong, waar hij zijn infanterie achterliet, naar Ngangoelan. Ledel, die bij zijn opmarsch naar Djĕring eveneens geen vijand zag, ontwaarde echter bij zijn terugkeer een talrijke macht brandals, welke zich tusschen Soekanila en Goedian in het terrein genesteld had en aanstalten maakte, om de colonne aan te vallen. Hare voorwaartsche beweging werd echter gestuit door een ravijn. Hier hield de geheele linie stand, gaf een salvo af en verspreidde zich vervolgens in verschillende richtingen. Slechts een kleine bende bleef bijeen en vuurde onophoudelijk op de door Ledel vooruitgeschoven Tidoreezen, welke door den Kapt. Gillon werden gecommandeerd. Om een einde aan dat vuren te maken, rukte de laatste met een peloton Europeanen voorwaarts. Hij joeg de bende uitelkaar; maar schoot daarbij zelf het leven in. Een geweerkogel doorboorde hem het hoofd en deed hem levenloos ter aarde storten. De colonne zette nu haar marsch in zuidelijke richting voort, 's Kapt[s]. lijk en twee licht gewonden medevoerende. Bij Soekanila werd de beweging gestaakt, omdat de muitelingen zich, als bij vorige gelegenheden, in de natte sawah's hadden teruggetrokken

(1) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 20 Dec. 1828, N°. 374. (Arch. Gen. Staf).
(2) De Kock van Leeuwen aan Gen. De Kock. Minggir, 20 Dec. 1828. (Arch. Gen. Staf).

en Ledel het niet raadzaam achtte, hen daarin te volgen, omdat daar „voor de Kolonne weinig eer te behalen" [1] viel. De terugmarsch werd dus aangenomen; het resultaat van den tocht was weder onbeteekenend geweest.

Intusschen hadden de herhaalde, maar slechts hoogst zelden door resultaat gevolgde pogingen, om den vijand in dit hem zoo bij uitstek gunstige terrein afbreuk te doen, overtuigend geleerd, dat er naar andere middelen diende te worden omgezien. Nieuwe bentengs waren noodig. Den 20en had Ledel daarom in de nabijheid van Djĕring naar een daartoe geschikt punt gezocht, terwijl ook plannen waren beraamd, om nog zuidelijker, bij Bĕrdja en Kalioerang, versterkingen te bouwen.

Die plannen kregen een begin van uitvoering, toen Ledel en Le Bron den 22en zich gezamenlijk naar de hier aangeduide streek begaven, om de juiste plaats voor de op te richten posten te bepalen. Nadat Le Bron in den ochtend van genoemden dag met zijn cavalerie te Tĕgalwĕroe was aangekomen, begaf men zich op weg. De Tidoreezen, gesteund door 100 man inf[ie]., waren eenigen tijd eerder afgemarcheerd met last om door de dèsa's op Goedian aan te marcheeren, den vijand, die zich daar bevond, te verdrijven en op te jagen in de richting, waarin de hoofdcolonne zich dan zou bevinden. Ledel zelf hoopte den marsch zóó te regelen, dat hij met zijn colonne het punt zou hebben bereikt, waarlangs de muitelingen zich in den regel verwijderden, als het hun te Goedian te warm werd gemaakt.

Ongelukkig kwam er van het geheele plan niets, omdat de opdracht aan de zelfstandige colonne toegewezen, niet behoorlijk werd uitgevoerd. De gids bij haar ingedeeld, wetende, „dat er te Godéan vele brandals waren, en geen branie zijnde, had voor zich zelf zekerlijk zwarigheid gevonden door de dessas naar Godéan te gaan en was daarom aan den buitenkant langs gegaan, zoodat de vijand gelegenheid vond zich zuidwaarts terug te trekken en zoodoende het gevaar, waaraan hij anders blootgesteld zoude zijn, heeft kunnen ontgaan" [2].

Ledel zelf had op zijn marsch naar Goedian wel een vijandelijke bende, „waarbij eenige chefs te paard", opgemerkt en ook door het geschut onder vuur kunnen laten nemen, maar de afstand was zoo groot geweest, dat uitwerking toch niet verkregen zou zijn.

De Overste Le Bron, door zijn ruiters vergezeld, was de colonne vooruitgereden, om naar een geschikt emplacement voor een benteng uit te kijken. Nadat hij zich weder bij Ledel gevoegd had, werd de terugmarsch aangenomen, waarbij de Tidoreezen nog gelegenheid vonden, eenige in een kali opgestelde brandals over de kling te jagen.

---

(1) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 20 Dec. 1828, N°. 374. (Arch. Gen. Staf).
(2) Ledel aan Gen. De Kock. Tĕgalwĕroe, 22 Dec. 1828, N°. 377. (Arch. Gen. Staf).

Weinige dagen later was men te Kliwoenan, west van Bĕrdja en in de onmiddellijke nabijheid van Kalioerang, zoomede te Bĕrdja zelf druk in de weer, om de geprojecteerde versterkingen te doen verrijzen. Om de werkzaamheden te dekken, waren Ledel en Le Bron den 28^{en} met een deel hunner colonnes naar de genoemde punten gemarcheerd.

Nog denzelfden dag werd Kliwoenan, of juister het daar door Ledel betrokken bivak, door een 300 man sterke macht onder den Toem. Nataprawira beschoten. Ledel liet aanvankelijk 's vijands vuur onbeantwoord, verwachtende, dat de muitelingen in hun overmoed dichter zouden naderen. Zij lieten zich daartoe echter niet verlokken en, om nu aan de wel onschadelijke doch de rust belettende beschieting een einde te maken, deed de Overste het geschut een woordje medespreken. Dit hielp, want opeens verstomde 's vijands vuur, de rust werd niet meer verstoord.

Na vier dagen was het werk te Kliwoenan en dat op de heuvel Bĕrdja reeds zoover gevorderd, dat de beide Oversten zich in staat bevonden, gezamenlijk een excursie naar de zijde van Gamplong te maken, bij welke gelegenheid Ledel nabij genoemde dèsa den vijand over de Praga drong en eenig verlies toebracht.

De Tidoreesche hulptroepen hadden in hun ijver eigenmachtig eenige dèsa's langs de rivier verbrand en daardoor Ledels ontevredenheid opgewekt; omdat „het dessavolk in deze streken geneigdheid betoont, om tot ons over te komen en ik het niet meer als billijk vind het branden en rooven tegen te gaan".

Het verstand begon op de traditie te winnen. Jammer maar, dat niet allen dachten als Ledel, dien wij reeds eerder het impolitieke van het blakeren zagen beweren. Hoe het ook zij, de kentering in de meeningen over het al dan niet noodzakelijke van het branden en plunderen was er, al kwam zij wat laat.

Den 4^{en} 's avonds was het wachthuis te Kliwoenan, dank zij de voortvarendheid van den Luit.-Ing. Caspary en de goede hulp door den Rangga van Moentilan daarbij verleend, geheel voltooid. Wij zullen het, evenals ook Ledel na de voltooiing deed, voortaan aanduiden met den naam: Kalioerang en vermelden hier tevens, dat de serg^{t}. Gnoblet aangewezen werd als comd^{t}, van den nieuwen post. Nauwelijks voltooid, werd deze reeds in den avond van den 5^{en} door een 300 man sterke barisan onder Pang. Bey krachtig aangevallen. Maar Gnoblet weerde zich zoo kranig, dat de aanvallers met bebloede koppen moesten afdeinzen. Spionnen wisten te vertellen, dat het puikje van 's vijands aanvoerders de attaque geleid had. Behalve Pang. Bey werden genoemd: Soemanĕgara, Patmanĕgara, Sĕtradirdja, Sĕtranĕgara, e.a. De hoofdmacht des vijands, nagenoeg 1000 man, hield zich tusschen Gamplong en den nieuwen post op.

Wij kunnen hiermede Ledel en zijn colonne verlaten, ook die van Le Bron voor zooverre deze zijn hulp aan eerstgenoemden hoofdofficier in diens verrichtingen tegen de muitelingen in het Grogolsche verleende. Slechts teekenen wij aan, dat Le Bron tegen het laatst van December aan het Hoofdkwartier het verzoek deed, hem in de plaats van den tot Kapt. bevorderden Luit. Roeps den 1[en] Luit. Van Wintershoven als adjudant toe te wegen. Le Bron drong met klem op de vervulling van dien wensch aan, „omdat ik in 6 maanden teids 9 officieren der Kolonne verloren heb, welke allen andere destinatiën hebben bekomen, zonder dat zij geremplaceerd zijn geworden en dus de Kolonne aanmerkelijke vermindering in officieren heeft ondergaan".

Het gebrek aan officieren en aan geoefende manschappen was chronisch, ieder klaagde op zijn beurt. Heeft de oorlog lang geduurd, men zal wel doen ook te bedenken, dat de middelen, om dien te beeindigen in menig opzicht te wenschen hebben gelaten.

BAUER EN TEN HAVE.

Wij verlieten Bauer omstreeks het tijdstip, waarop, ter wille van de onderhandelingen met Kjahi Madja gevoerd, een beperkte wapenstilstand werd gesloten. Beperkt, omdat hij feitelijk slechts gold voor de landstreek tusschen Tĕgalwĕroe en Kanigara. Desondanks is hij echter ook van invloed geweest op de handelingen der beide partijen in gansch Mataram.

Nog was de overeengekomen termijn gedurende welken men zich van vijandelijkheden zou onthouden niet verstreken, of Bauer vond aanleiding, om een kleine onderneming te laten uitvoeren. De wachtcomd[t]. had in den nanacht van den 5[en] op ongeveer anderhalve paal ten westen van Gĕdonnong brand gezien en daarvan den Majoor verwittigd. Deze, die er het zijne van wilde hebben, zond den Luit. Rietveld met de jagers uit, om over Poendak naar de aangeduide plaats te marcheeren en de brandstichters te overvallen.

Rietveld begaf zich onmiddellijk op marsch en had het geluk de roovers — men had met een kètjoe-partij te doen — aan te treffen. Twee dezer lieden werden neergelegd, het vee en de goederen door hen geroofd hun weder afhandig gemaakt en aan de eigenaars teruggegeven.

Deze weinig beteekenende handeling werd zes dagen later gevolgd door een excursie, welke met veel succès werd bekroond. Pang. Bey, die, zooals wij reeds mededeelden, nu en dan op den linkeroever der Praga ageerde, was volgens spionnenberichten van een dier tochten op den rechteroever teruggekeerd en had zich in de nabijheid van Gĕdonnong vertoond. Bauer wilde hem „eens gedugt in het nauw jagen" en nam daartoe de volgende maatregelen. De 2[e]

Luit. Lombard moest met een peloton Madureezen zuidwaarts naar Wanarĕdja, tusschen Kĕntong en de Praga, marcheeren en daarna, den rivieroever volgende, naar Kĕdonggoebak oprukken. De Kapt. Van Ingen kreeg last, om recht op Toeroes aan te marcheeren en daarbij westelijk van den weg te blijven, dien Bauer zelf volgen zou.

Overeenkomstig deze dispositiën werd gehandeld en dit met zooveel beleid, dat de muitelingen, na door Van Ingen uit hun versterkt bivak bij Djatingarang te zijn verdreven, zich bij Kĕdonggoebak van drie zijden bedreigd zagen. Wat verder geschiedde laten wij aan Bauer ter beschrijving over. „Allen", zoo lezen wij bij hem, „vlugtten van dessa tot dessa naar Gedong-Gobak en wien het niet gelukte zich door de sinuositeit van het terrein te verbergen, was verpligt zijn heil in den rijzenden stroom van den Progo te zoeken. Beneden Gedong-Gobak stootte de meergenoemde kapitein op een met menschen overladen vlot, dat nog juist den tijd had, om af te steken. Deze lieden zagen zich à bout portant aan het tweegelederen vuur der flankeurs en Javanen blootgesteld, hetwelk eene verschrikkelijke verwarring op het vlot teweeg bragt, dat midden in den stroom uiteen raakte en het grootste gedeelte der menschen aan denzelve prijs gaf. De Pang. Bey heeft, doch met veel moeite, te paard den linkeroever bereikt. Men gelooft dat hij een schot in de linkerheup heeft. De jagers waren door den oostelijken hoek van dessa Gedong-Gobak doorgetrokken en joegen na verscheidene afgemaakt te hebben een anderen troep in de rivier" (¹).

Bauer was met het resultaat tevreden. Van de muitelingen waren er 25 op de plaats afgemaakt en vele anderen hadden hun graf in de golven gevonden. En dit alles was bereikt zonder zelf verliezen te hebben geleden. Opgewekt werd de terugmarsch dus aanvaard, voldaan als men was over het eindelijk slagen in de onvermoeide pogingen, om den vijand afbreuk te doen.

Dat de overwinning onzer wapenen een diepen indruk had gemaakt, bleek weinige dagen later uit het bij den Majoor Bauer in onderwerping komen van Pang. Patmaadmadja, zoon van Pang. Aria Pamot, een kleinzoon dus van wijlen Sultan Sĕpoeh. Dezen Pang. werd een maandgeld toegelegd en stond sedert met zijn barisan als bondgenoot aan onze zijde. Hij bleef te Gĕdonnong en bewees, dank zijn bekendheid met de omstreken, aan Bauer nog menig goeden dienst.

Bauer bleef actief. Den 20en maakte hij een verkenning langs den rechteroever der Praga, waarbij hij slechts weinig muitelingen ontmoette, wel echter aan de overzijde der rivier hoorde schieten.

Het was vooral Djatingarang, dat het twijfelachtig genoegen had de onafgebroken belangstelling van den Majoor tot zich te trekken. „Zoo dikwerf de klapperbladen van het bivouacq te Djatingarang maar half droog zijn, laat

(¹) Bauer aan Gen. De Kock. Gĕdonnong, 12 Nov. 1828, N°. 212. (Arch. Gen. Staf).

ik hetzelve verbranden. Dat niettegenstaande hebben de muitelingen telkens het geduld hun bivouaq weder op te bouwen" (¹).

Maar ook voor meer belangrijke tochten vond Bauer gelegenheid. Spionnen hadden hem bericht, dat Pang. Bey na het vernielen van zijn gewone verblijfplaats te Djatingarang naar Pĕngasih was getrokken en dat zich daar ook Pang. Dipanĕgara Anom en Prawiradirdja bevonden. Dezelfde berichtgevers schatten 's vijands sterkte in en om Pĕngasih op ongeveer 1000 pradjoerits en wisten nog mede te deelen, dat nabij genoemde plaats twee 2 ℔rs. lagen, vermoedelijk die, welke op de 8e mob. col. waren veroverd. Dit alles kwam Bauer zoo belangrijk voor, dat hij „van het goede weer willende profiteeren", besloot „de muitelingen op het onverwachts aan te vallen, geen tijd te geven tot het vervoeren van beide genoemde stukken en de pas weder opgebouwde residentie van den hoofdmuiteling in de asch te leggen" (²).

Om de muitelingen in den waan te brengen, dat een tocht van beteekenis niet in zijn bedoeling lag, liet hij in den middag van den 24en Djatingarang weder eens bezoeken door de jagers en de Gorontalosche hulptroepen. Nadat deze afdeelingen van de excursie waren teruggekeerd, rukte de Majoor met zijn geheele colonne tegen middernacht uit. Begunstigd door maanlicht, niet bemoeilijkt door de medevoering van geschut — Bauer had dit opzettelijk achtergelaten — bereikte men onopgemerkt Sambirata, dat bewoond bleek. Van Sambirata rukte Bauer snel doch behoedzaam naar Pĕngasih op in de hoop daar de barisans van Dipanĕgara Anom te kunnen overvallen. Ongelukkig brak de dag aan nog voordat men de dèsa genaderd was. Bauer liet echter de hoop op een gelukkige besluiping niet varen en deed den marsch versnellen. Het lot scheen hem gunstig, steeds kleiner werd de afstand en nog verraadde niets de waakzaamheid der muitelingen, toen opeens, men was nog slechts weinige schreden van den dèsarand verwijderd, uit een nabijgelegen kampong het geschreeuw: „orang londo! orang londo!" zich deed hooren. Dit was het sein voor den aanval der onzen. De jagers wierpen zich in de dèsa, de flankeurs hielden zich gereed hen bij te staan. Dit was echter niet noodig. De vijand, door schrik bevangen, dacht er niet aan zich te weer te stellen. Hij vlood met achterlating van 25 dooden zoo snel mogelijk uit de dèsa en werd tot een halve paal daarbuiten vervolgd.

Het rumoer van den strijd had intusschen de benden, die in den omtrek vertoefden, onder de wapens doen komen. Een ongeveer 450 man sterke macht maakte zich op, om de colonne in de linkerflank te vallen. Kwam het tot dien aanval, dan stonden onze kansen zeer slecht, want door de vervolging der mui-

(¹) Bauer aan Gen. De Kock. Gĕdonnong, 20 Nov. 1828, No. 214. (Arch. Gen. Staf).
(²) Bauer aan Gen. De Kock. Gĕdonnong, 26 Nov. 1828, No. 216. (Arch. Gen. Staf).

ters was de colonne uitelkaar gerukt en beschikte Bauer, die zich bij de voorste afdeelingen bevond, slechts over de jagers, een peloton Europeanen en een detachement der Gorontaleezen, die inmiddels ter versterking waren opgerukt. Veel tijd tot beraad was er niet, er moest gehandeld worden. Bauer wikte ook niet lang. Hij besloot den vijand aan te vallen en marcheerde recht op de in bataille geschaarde muitelingen aan, het door hen afgegeven vuur niet achtende. Eerst toen de afstand tot vijftig pas verminderd was, trok de vijand zich bedaard door de dèsa en over een riviertje terug. Om 6 uur en 10 minuten was alles afgeloopen. Bauer vleide zich, „ons vuur op een zoo korte distantie en op een gesloten vijand in aanmerking genomen", den muitelingen een zwaar verlies te hebben toegebracht. Na eenige uren gerust en Pĕngasih in de asch gelegd te hebben, zette de colonne zich tegen 12 uur weder in beweging, om huiswaarts te keeren.

De terugmarsch viel echter zwaarder dan de tocht naar 's vijands verblijfplaats was geweest. Nauwelijks toch was hij aangevangen, of een zware regenbui ontlastte zich en maakte „de al reeds slegte wegen in deze bergachtige landstreek nog ongangbaarder". Daarbij had de vijand weder moed gevat en zich in het terrein genesteld, om den onzen afbreuk te doen. „Tot twee palen aan deze zijde van Sambirotto" vervolgden de inmiddels van alle kanten versterkte muitelingen de colonne, „niettegenstaande zij uit verscheidene hinderlagen van tijd tot tijd een verlies moesten ondergaan".

Een uur voor zonsondergang was men te Gĕdonnong terug, gelukkig den vijand een gevoelig lesje te hebben toegebracht. Wel kende men den omvang van diens verlies niet, maar het moest „zeer groot geweest zijn" en was bovendien door „zijne beste troepen" geleden.

De beide kanons, waarvan men den Majoor bericht had, bleken er slechts één te zijn. Het was gemonteerd op een affuit, welke eens aan de barisan van Solo had toebehoord. De buit op de muitelingen veroverd was overigens groot. Behalve tal van inlandsche wapens, w.o. zeer kostbare, waren verschillende zaken van de 8e mob. col. afkomstig in handen der onzen gevallen, als: infanteriemunitie, administratieve bescheiden, enz. Ook trof men onder de door de muitelingen achtergelaten goederen rapporten aan omtrent militaire bewegingen, welke door lagere hoofden aan hun chefs gericht waren.

Het resultaat der overvalling was dus alleszins bevredigend geweest en had der colonne niet meer dan één doode en acht gewonden gekost. Toch was het niet volkomen. De vervolging der onzen tot vèr buiten Sambirata had bewezen, dat de vijand zich nog kracht bewust was, want al gleed Bauer in zijn rapport licht over die vervolging heen, tusschen de regels door leest men, dat zij inderdaad met veel energie was uitgevoerd.

Ook in Dipanĕgara's babad wordt van het belangrijke wapenfeit melding gemaakt, natuurlijk op zoodanige wijze, dat de eer der wapenen niet te kort werd gedaan.

„De Pasanggrahan van Pĕngasih", zoo lezen wij daar, „werd door de vervloekten afgeloopen, want zij wisten, dat de Vorst er niet was en dat zijne lijfwacht hem gevolgd was. Daarom durfden zij dat te doen. Zij overvielen Raden Basah (Prawiradirdja) en Pang. Ngabèhi, die er in het geheel niet aan dachten, dat de vervloekten den volgenden nacht zouden optrekken naar Pĕngasih. Deze deden het dan ook zeer geheim onder een zwaren regen. Pang. Ngabèhi bevond zich met zijn troepen te Tjĕpoeri(?) en Radèn Basah Prawiradirdja was nog met de zijnen in een tijdelijk verblijf. Overdag gingen zij de posten rond en zij waren daarop des te minder verdacht, omdat de vervloekten in langen tijd niet uitgetrokken waren. Radèn Basah was volkomen gerust omdat de troepen van Pangéran (Ngabèhi) voor hem gelegerd waren onder bevel van Pang. Pakoeningrat, Tjakranĕgara en Djajapĕdĕksa. De vervloekten gingen zeer in het geheim de dorpen langs en antwoordden op de vragen, die hun gedaan werden, dat zij pradjoerits van Pang. Ngabèhi waren en gaven voor, dat deze hun gezegd had naar Pĕngasih terug te keeren. Daardoor kwamen zij zonder verhindering verder".

„Op den tijd van het morgengebed kwamen zij te Pĕngasih, terwijl Pang. Dipanĕgara, die de pasanggrahan te Pĕngasih bewaakte, en allen, die op wacht waren, mannen en vrouwen, zonder eenig erg te denken, hun gebed deden".

„Toen de vervloekten bij hun komst plotseling een gelederen vuur openden, wisten zij niet wat te doen. Zij omringden Pang. Dipanĕgara (¹), doch door Gods barmhartigheid konden allen zich door de vlugt aan het gevaar onttrekken, maar de goederen en kostbaarheden, die te Pĕngasih waren, verdwenen alle. Zij konden zich in de groote verwarring daar niet mede bemoeijen. Vijf van hen stierven den heldendood, nadat zij zich in den uitersten nood met woede verweerd hadden. Het waren o.a. een Mantri toewa, Mas Prabalĕksana, een staatsiekleeddrager, Kjahi Darmatroena en zijn zoon, de pajoengdrager Prijasaka, allen lieden zonder rang, die toen juist op wacht waren".

„Toen Radèn Basah dit vernam, liet hij spoedig de trom roeren. Alle pradjoerits werden verschrikt en haastten zich zooveel zij konden (om onder de wapens te komen), want zij dachten aan geen gevaar, daar het nog zoo heel vroeg was".

„Toen de vervloekten de trommen en trompetten hoorden, stelden zij zich in het gelid. Radèn Basah Prawiradirdja rukte dadelijk uit, voordat zijn pradjoerits behoorlijk gekleed waren, zooals zij maar waren; die achterbleven moes-

(¹) De zoon.

ten hen volgen. Radèn Basah deed dit met den grootsten spoed, omdat hij bevreesd en zich zijn ongeluk bewust was. 300 pradjoerits stelde hij langs den weg in het gelid".

„Toen nu de vervloekten kwamen, vielen zij aan en werd er hevig gestreden. Vele vervloekten kwamen om. Daar de geloovigen al meer en meer in aantal toenamen door de aankomst van hen, die de eerste (pradjoerits) volgden, trokken de vervloekten zich terug en werden verslagen".

„Pang. Ngabèhi, hoorende, dat de vervloekten te Pĕngasih waren binnengedrongen, werd zeer bevreesd en gevoelde zich ongelukkig, daar de vijand hem dat ontrukken wilde. Hij liet de trom roeren, toen hij het druk schieten hoorde, hoewel hij geen brand zag. Pang. Ngabèhi trachtte daar te redden wat hij kon, met Pang. Pakoeningrat, Tjakranĕgara en Djajapĕdĕksa".

„De vervloekten, die nagezet werden, ontmoetten Pang. Ngabèhi onder weg en werden (met zijn troepen) handgemeen. Terwijl zij van achteren vervolgd werden, lieten de vervloekten in de grootste verwarring hier en daar hun lijken liggen en van hetgeen zij geroofd hadden, lieten zij in de groote haast van hun vlugt veel langs den weg liggen".

„Radèn Basah ontmoette nu Pang. Ngabèhi en Pang. Dipanĕgara, en alle drie beseften hun ongeluk. Drie pradjoerits waren den heldendood gestorven en twaalf waren gewond. In de grootste overhaasting hadden de vervloekten Pĕngasih niet in de asch gelegd".

„Zij kwamen overeen den Vorst berigt te zenden, dat zij in het goed bewaken van 's Vorsten verblijf niet geslaagd waren".

„Toen de Vorst den brief ontvangen had, keerde hij van Bagĕlen terug en kwam te Pĕngasih".

Bauer's rapport en de door Dipanĕgara gegeven voorstelling wijken, het kan ons niet ontgaan zijn, in enkele opzichten van elkaar af. Bedenkt men echter, dat de bendehoofden van den laatste er belang bij hadden, de nadeelige gevolgen van hun gebrek aan waakzaamheid zooveel mogelijk te verbloemen, dan heeft men alle reden, om de toedracht, zooals die door Bauer werd medegedeeld, als de ware aan te merken. De overvalling was gelukt en de vervolging der onzen door de zich hersteld hebbende muitelingen, de resultaten bewezen het onwraakbaar, niet zoo dat zij den indruk der overwinning heeft kunnen uitwisschen.

Wat aan dit wapenfeit nog meerdere beteekenis schonk, was het samenvallen ervan met het schipbreuk lijden van des Hoofdmuitelings plannen, om Bagĕlen en Banjoemas weder in opstand te brengen. Dipanĕgara's neerslachtigheid bij terugkomst in zijn hoofdkwartier was dan ook alleszins verklaarbaar. Zijn residentie vernield, zijn hoop op de westelijke Mantjanĕgarasche landen

vernietigd, evenals ten vorigen jare die op de oostelijke, en op het hoofdtooneel een gestadig veldwinnen der vervloekten. Waarlijk, het was genoeg om aan den einduitslag te wanhopen!

Gelukkig voor hem kwamen de regens eindelijk goed door en werden onze aanvoerders wel gedwongen zich in hun actie te beperken. Zoo ook Bauer, die na zijn welgeslaagde onderneming van den 25en Nov. eerst den 8en Dec. gelegenheid vond, den vijand op een voor dezen minder aangename wijze van zijn tegenwoordigheid te doen blijken. Djatingarang, inmiddels weder opgebouwd, werd voor de zooveelste maal aan de vlammen opgeofferd, nadat Toeroes en een andere, minder belangrijke dèsa gelijk lot hadden ondergaan (¹).

Op politiek gebied was intusschen een en ander voorgevallen, dat als bewijs hoe de opgewektheid in het vijandelijk kamp te wenschen liet, wel der vermelding waard is. Den 2en Dec. hadden zich nl. de Toem. Gadjamata en zijn zoon Prawiradipoera met 15 pradjoerits onderworpen. Twee andere Toems., Singkadirdja en Soeradirdja, waren eveneens van plan om tot ons over te komen; zij wachtten slechts op een gunstige gelegenheid daartoe, wat lang kon duren, daar de leiders van den opstand na het gebeurde met Gadjamata de maatregelen tegen desertie verscherpt hadden. Toch gelukte het Soeradirdja, den 5en Dec. met 30 volgelingen aan het nauwlettend toezicht van zijn chef, Pang. Pakoediningrat, te ontsnappen, dezen met nauwelijks een twintigtal manschappen te Djoenggrangan achterlatende. Nog andere, meer aanzienlijke hoofden helden tot ontrouw aan de zoo lang gediende zaak over, want ook van de Pangs. Pakoeningprang en Djajadiningrat heette het, dat zij zwanger gingen van het plan, om tot ons over te loopen.

Zoo stonden de zaken in het kamp der muitelingen, toen Bauer Gědonnong verliet, om het tegen Ngangoelan als nieuwe verblijfplaats te verwisselen. Ngangoelan, evenals Gědonnong op den rechteroever der Praga maar meer zuidelijk gelegen, schonk beter dan laatstgenoemd punt gelegenheid, om de herhaaldelijk verwoeste, maar even zoovele malen weder opgerichte vijandelijke verblijfplaats te Djatingarang aan te tasten. Men zou in de onmiddellijke nabijheid van dat broeinest zijn en daarbij belangrijk dichter bij het dèsacomplex, waarin de Hoofdmuiteling met zijn hofhouding verblijf placht te houden. De vestiging te Ngangoelan, terminus van den weg, die over het Kělirgebergte een verbinding tusschen Praga en Bagawanta vormde, was dus alleszins gewenscht en daarbij mogelijk geworden sedert de rust om Gědonnong als hersteld kon worden beschouwd.

Nadat nu Bauer zijn colonne met een twintigtal Madureezen van Minggir en Běliga had versterkt, begaf hij zich den 12en naar de nieuwe standplaats,

(¹) Zie het rapport van Bauer aan Gen. De Kock. Gědonnong, 9 Dec. 1828, No. 203. (Arch. Gen. Staf).

om er onverwijld tot het bouwen der versterking en van het troepenkampement daarbuiten over te gaan. Het werk vorderde snel. De vijand hield zich rustig, het weder was „aanhoudend goed" en reeds in den avond van den 13^{en} kon een vuurmond „op eene circulaire batterij" opgesteld worden. Wat bovenal voldoening schonk, was dat schier de geheele bevolking tusschen Gědonnong en onze nieuwe vestiging haar onderwerping had aangeboden. Men meende die gunstige gezindheid te mogen toeschrijven aan het uitwijken der vijandelijke benden naar het meer zuidelijk gelegen Gamplong. Toch was niet alles weggetrokken, want de van Ngangoelan uitgezonden patrouilles rapporteerden, dat ongeveer 200 opstandelingen, w.o. een veertigtal ruiters, zich nog in de omstreken ophielden.

Spoedig zou men meer van den vijand zien. Sĕntot ging zich met de zaak bemoeien en men zou te Ngangoelan bevestigd worden in de overal elders onder gelijke omstandigheden opgedane ervaring, dat de muitelingen een in aanbouw zijnde versterking niet met rust konden laten. In den ochtend van den 19^{en} verscheen dit energieke bendehoofd met eenige honderden pradjoerits in het gezicht der benteng. Bauer maakte alles tot zijn ontvangst gereed, maar de verwachte aanval had niet plaats; Sĕntot achtte het oogenblik nog niet gunstig.

Den volgenden ochtend evenwel kwam een zeer aanzienlijke macht — Bauer sprak van „1200 man welgekleede en gewapende reguliere troepen", — waarbij zich vele dèsabewoners hadden aangesloten, op de door Bauer uitgezette voorposten aanrukken. Nauwelijks was de Majoor van 's vijands nadering onderricht, of hij zond de Luit^s. Lombard en Van der Tak met hun pelotons naar Sĕpoeri ten zuiden van Ngangoelan, terwijl de Kapitein Van Ingen, met de jagers onder Luit. Sutherland en een detachement Soemĕnĕppers, last ontving, zich langs een meer noordelijk gelegen pad naar de genoemde dèsa te begeven.

Dank zij de snelheid, waarmede de bevelen werden uitgevoerd, kon men de muitelingen, die in een breede formatie uit het zuidwesten waren opgerukt, in het centrum hunner linie aangrijpen, voordat zij gelegenheid hadden zich tot een krachtigen tegenstand nader aan te sluiten. Zij werden uit de sawahvelden bij Toeroes verdreven, waartoe een vuurmond, op het kerkhof bij Ngangoelan in batterij gebracht, het zijne bijbracht, en vervolgens over een afstand van eenige palen nagezet.

De aanval was alzoo afgeslagen en Van Ingen, die, daar Bauer zelf ongesteld was, de manoeuvre had geleid, keerde met de verzamelde detachementen naar de kwartieren terug. 's Vijands verlies werd geschat op een twintig dooden en gewonden; dat van ons bestond uit zes gekwetsten. De bloem der vijandelijke aanvoerders had aan het gevecht deelgenomen. Zoo werden behalve Sĕntot genoemd de Pang^s. Soemanĕgara, Adisoeria, Soeriadipoera en Prawirakĕsoema. Ook was opgemerkt een detachement cavalerie, voorgegaan door een trompetter.

Alles wees er dus op, dat de beste troepen in het vuur waren gebracht, om ons de nieuwe positie te ontrukken. De spionnen, die deze inlichtingen hadden verstrekt, wisten nog te berichten, dat Dipanĕgara verblijf hield te Banjoemĕnĕng en dat hij aan zijn Rijksbestierder, Danoerĕdja, gelast had, om van den linker- op den rechteroever der Praga over te gaan, teneinde opnieuw met groote macht tegen Ngangoelan te kunnen ageeren; Dipanĕgara zelf zou de leiding der voorgenomen operatiën op zich willen nemen. De juistheid dier berichten werd een week later zeer tot ons nadeel door de feiten bevestigd. Ziehier wat toen voorviel.

In den ochtend van den 28[en] kwam de vijand al vroeg langs den weg van Toeroes met een geduchte macht opzetten, „en maakte", aldus luidt het in Bauer's rapport, „alvorens zich te verdeelen verscheidene bewegingen; een gedeelte trok zich noordwaarts, een ander bleef bij de dessa Toeroes, terwijl de grootste magt oostwaarts trok".

„Den Kapitein Van Ingen, die zich al vroeger met het terrein bekend gemaakt en zelfs eenige verhakken (lees: verhakkingen) bezuiden Ngangoelang Kietjil aangebragt had, zond ik derwaarts met de flankeurs van de 19[e] Afdeeling, de Madurezen, Menadonezen, Javanen en Kavallerie, een der beide stukken en de handmortier. De Soemenappers bezetten het kerkhof van Sepoerie en de kleine overliggende dessa, terwijl ik mij zelfs met de overige troepen en het andere stuk in het centrum bevond".

„Zonder van den Kapitein iets te vernemen, hoorde ik in eens een sterk vuur. Ik haastte mij daarnaar toe en zag ongelukkig al spoedig de infanterie, Kavallerie en barisans alles door elkander met achterlating van een stuk in de grootste verwarring terugkomen".

„Ik bragt de Kavallerie tot staan en riep het op mij volgende peloton infanterie toe den stormmarsch te slaan, zette mij vervolgens aan het hoofd der Kavallerie en heb het geluk gehad den vijand met verlies terug te slaan en het door hun al reeds een eind weggebragte stuk te hernemen".

„De brave Kapitein Van Ingen had met te veel drift eenige honderd muitelingen, die het ravijn bezuiden Ngangoelan Kietjil gepasseerd waren, geslagen en vervolgd zonder op een anderen troep van verscheiden honderden man te letten, die oostelijk op hem in aanmarsch waren. Toen de Kapitein terug wilde komen, ontstond er eene verwarring, waarvan de vijand al spoedig gebruik wist te maken en de onzen in een komplete déroute te brengen".

„Ons verlies bestaat in twee en dertig dooden, twaalf meest zwaar geblesseerden en tot nog toe twee vermisten. Onder de eerst genoemden bevind zich ongelukkig de brave Kapitein Van Ingen. Dat van de barisan is den Pangerang Prangwiedono, een tommengong, vier dooden en twee geblesseerden".

„Het verlies des vijands moet groot geweest zijn. Verscheidene dooden, die zij geenen tijd gehad hebben te vervoeren, zijn op het veld blijven liggen; hunne magt wordt algemeen geschat op circa vijftien honderd geregelde en meest met lansen gewapende troepen”.

„Ik ben bijzonder tevreden over het gedrag van een peloton Gorontaleezen, aangevoerd door den 2[en] Luit. Van der Tak, en de beide Gorontaleesche Luitenants Haboe en Matalie ......” (¹).

Had het tijdig ingrijpen van Bauer erger voorkomen en het leger voor een débacle als door de 8e mob. col. in het begin van October was geleden, gespaard, de nederlaag was beteekend genoeg. Krachtige maatregelen moesten worden getroffen, opdat de vijand, overmoedig door zijn succès, geen partij zou kunnen trekken van het behaalde voordeel. In het Hoofdkwartier draalde men niet, terwijl Ten Have dadelijk op het vernemen van den door Bauer geleden tegenspoed met zijn colonne naar Ngangoelan ijlde, om zijn collega zoo noodig ter zijde te staan.

Alvorens nu den lezer bekend te maken met de voorstelling door den Hoofdmuiteling van het gevecht gegeven, noodigen wij hem uit ons te volgen naar het vijandelijk hoofdkwartier, waarin wij Dipanĕgara na ontvangst van de zoo ongunstige berichten omtrent het verbranden van Pĕngasih en Sambirata van Bagĕlen hebben zien terugkeeren.

Dat diens stemming niet al te best was, laat zich verklaren. Zij werd er niet beter op, toen Prawiradirdja bij hem aandrong op de uitbetaling van „al de pachtgelden gedurende den oorlog”. Ook verklaarde Sĕntot het wenschelijk, dat „Radèn Adipati Danoerĕdja en Radèn Basah Ngabdoellatip steeds bij den Vorst zouden blijven met al de pradjoerits en al de Basah's en Boepati's, die bevel over pradjoerits voerden”.

„Dipanĕgara maakte zich ongerust en stelde Pang. Bey de vraag: „„Wat dunkt U, oom! zou het geen moeijelijkheid geven als de persoon, die het militair gezag in handen heeft, tevens belast wordt met de geldelijke administratie? Wat dunkt U? Krijgt men zoo geen teleurstellingen?””

Pang. Bey moest toegeven, dat het neerleggen van die twee functies in één hand geen toejuiching verdiende, maar, meende hij, het verzoek moest worden toegestaan, omdat „hij (Sentot) zich de belangen van den Vorst aantrekt, want bij Danoerĕdja geschieden veel verkeerdheden”. Die verkeerdheden bestonden volgens Bey daarin, dat Danoerĕdja slechts zelden aan zijn Basah's gaf, wat zij hem vroegen, en dat hij de tucht niet wist te handhaven.

(¹) Bauer aan Gen. De Kock. Ngangoelan, 28 Dec. 1828, N°. 235. (Arch. Gen. Staf).
Weitzel, Deel II, blz. 287, teekent omtrent dit gevecht nog aan, dat Sĕntot 25 onzer geweren „aan de voeten van Dipanĕgara, die het gevecht had aanschouwd”, kon nederleggen en slechts 10 dooden en 7 gewonden bij zijn barisan had.

Zoo bleef de verdeeldheid in 's vijands kamp voortwoekeren en drong zich de figuur van Sĕntot naar den voorgrond, voortgestuwd door het ontzag, dat hij zich bij zijn ranggenooten had weten te verwerven, door de vrees, wellicht geen onbillijke, welke hij den Hoofdmuiteling zelf had ingeboezemd.

Dipanĕgara gaf toe, slikte de bittere pil, die met de toezegging van een maandelijksche uitkeering van 3000 (gulden?) verzilverd was.

Badarrodin, ook over de zaak gehoord, stelde alle bezwaren ter zijde en was het met den Panghoeloe en Ngabdoel Madjid eens, dat de door Sĕntot verlangde schikking zou bijdragen tot grootere veiligheid van 's Vorsten persoon. Ook, meenden zij, was het „storend voor de zaken als Danoerĕdja zoo ver van U is". Dipanĕgara stemde dus toe en Badarrodin zou aan Sĕntot mededeelen, dat zijn verzoeken waren toegestaan en dat de Vorst zich met 1000 (Gld?) 's maands tevreden stelde.

Prawiradirdja ontving den boodschapper zeer vriendelijk en stelde voor, „dat de troepen van Pang. Ngabèhi in het Zuiden geplaatst werden, terwijl die van Basah Ngabdoellatip en die van Raden Adipati door de troepen van Pangéran Soemanĕgara moesten vervangen worden. Ook (zeide hij) verzoek ik, dat hem den hoogeren titel van Basah Pangéran gegeven wordt. En oom! wat mij zelven aangaat, overal waar moeijelijkheden ontstaan, zal ik te hulp komen".

Deze regelingen, welke aanzienlijk tot verhooging van Sĕntot's invloed bijdroegen, maar tevens, dit dient erkend te worden, ook tot meer eenheid in het beleid der krijgszaken voerden, waren aan de gebeurtenis met de 4e mob. col., welke aan Van Ingen en een dertigtal der zijnen het leven kostte, voorafgegaan. De vijandelijke bendehoofden, die zich door slapheid in optreden hadden leeren kennen, waren door meer energieke vervangen. Sĕntot zelf, de ziel der gansche strijdmacht, was met de algemeene reserve in het hoofdkwartier gebleven, ongetwijfeld het beste middel tegen hofintrigues, welke hem op zijn beurt ten val moesten brengen.

„Het werd nu bijzonder levendig te Pĕngasih. Danoerĕdja en Basah Ngabdoellatip verschenen er met hun troepen, evenals de Sĕntana's en Boepati's. Daarna werd Pang. Bey naar het Zuiden van Jogja gezonden; de onderaanvoerders, de Pangn. Pakoeningrat, Tjakranĕgara en Djajapĕdĕksa vergezelden hem" (1).

„De vervloekten", zoo lezen wij in de babad over het gebeurde bij Ngangoelan, „waren daar (nl. west van Jogja) zeer talrijk en rigtten te Penang-

(1) De vertaler van dit gedeelte van de babad van Dipanĕgara, dan wel deze zelf heeft zich hier klaarblijkelijk vergist. Pang. Bey werd niet naar de streek t. z. van Jogja, doch naar die ten westen van genoemde plaats gezonden, meer bepaaldelijk naar de omstreken van Ngangoelan, zooals nog nader blijkt uit wat in de volgende regels over de krijgsverrichtingen in de nabijheid onzer nieuwe vestiging wordt medegedeeld. Eerst later zou hij zich naar het Zuidergebergte begeven.

goelan een benteng op. De drie aanvoerders waren niet in staat hun het hoofd te bieden en gaven Radèn Basah daarvan kennis, doch daar deze het al te druk had met het ontvangen van rapporten en geld, en met de administratie van het leger (kon hij niet dadelijk hulp zenden). Vandaar dat de ongeloovigen hun werk voortzetten en de benteng afgewerkt werd".

De waarheid is, dat vóór Sĕntot's komst bij de troepen geen enkele poging was gedaan, om de onzen te verontrusten. Doch vervolgen wij de lezing:

„Toen de Vorst dit hoorde en boos op Radèn Basah werd, verliet deze zijn verblijf met zijn pradjoerits en legerde zich te Sadang tegenover den vijand met twee dorpen tusschen hen. Doch toen geen van de partijen durfde op te rukken, verzocht Radèn Basah den Vorst, dat Radèn Djajanĕgara, Radèn Poetoet Lawa met de Mantridjĕro's en de heldhaftige Tamtama's aan hem afgestaan werden. Zij vertrokken van Pĕngasih".

„Radèn Prawiradirdja verzekerde, dat hij den strijd met kracht zou doorzetten en verzocht daarom vooral de beide corpsen van de Mantridjĕro's en Tamtama's, opdat al de anderen mogten bevreesd worden".

„Toen nu Sech Moehammad Ngoesman Ali Basah te Sadang gekomen was en al de Boelkija's, Mantridjĕro's en Tamtama's daar waren, liet Radèn Basah Prawiradirdja de krijgsmuziek klinken en juist rukten toen de vervloekten ook voortwaarts, alsof het een afspraak was" (¹).

„Beide partijen waren even talrijk en de een deed voor de ander niet onder. Te Toeroes werden zij handgemeen en ontstond een hevig gevecht: de huzaren vochten met de huzaren, de infanterie van de geloovigen met de flankeurs....".

„Alle aanvoerders namen nu deel aan den strijd zonder eenig gevaar te ontzien en met doodsverachting onder aanvoering van de beide Basah's. Kort daarop waren de vervloekten en geloovigen dooreen gemengd tot één hoop. De geweren en kanonnen zwegen. In dolle woede werd er slechts met bajonetten en pieken gevochten. Zij, die voorwaarts rukten, kregen hulp van den Allerhoogste. De ongeloovigen lagen als lijken ter nedergeveld en weinigen van hen leefden nog. Van de aanvoerders der ongeloovigen werden een Majoor en een kapitein gevangen gemaakt. De weinigen, die vlugtten werden nagezet en namen de wijk in de benteng, waar zij toen ingesloten werden. Men wilde die bestormen, doch slaagde daar niet in".

„Raden Doellah Poetoetlawa viel door het geweld van een kogel op een afstand neder, maar werd door Gods hulp niet gewond. Doellah Djajanĕgara werd door een kogel, djoegoel (granaat?) genaamd, getroffen en sneuvelde. Drie

(¹) Bauer's rapport leert, dat tot het uitrukken op dien voor de onzen zoo droevigen dag eerst bij 's vijands nadering besloten was. De waakzaamheid der voorposten en de spoed, waarmede de Majoor handelde, toen de opmarsch der muitelingen hem gemeld werd, verklaren den op den vijand teweeggebrachten indruk, als ware een afspraak gemaakt.

van de Tamtama's stierven ook den heldendood — het waren allen Pandji's — terwijl zij nog in een heet gevecht met den Majoor en den Kapitein gewikkeld waren".

„Daarop retireerden zij, zonder dat het hun gelukte de benteng in te nemen. Een aanzienlijke buit viel hun in handen, als: geweren en paarden en één kanon, dat zij echter niet medenamen, omdat zij het te druk hadden met het oprapen van kleinere wapens. Zij brachten den Vorst maar vijf épauletten, die allen verschilden".

Laat deze beschrijving nog veel in het duister, als bv. de wijze, waarop de ongelukkige Van Ingen in zulk een netelige positie geraakte, zij is bovendien in menig opzicht zoo geheel bezijden de waarheid en draagt daarbij zoo duidelijk de kenmerken eener te levendige en ongebreidelde fantasie, dat men goed doet, zich geheel te houden aan Bauer's verslag, dat kort en bondig in eenvoudige bewoordingen werd neergeschreven. Zooveel is zeker, dat diens marcher au canon de vernietiging der geheele colonne heeft voorkomen en zijn beslist optreden de balans nog tijdig in het voordeel der onzen heeft doen overslaan.

Intusschen is het waard opgemerkt te worden, dat Dipanĕgara, hoewel op slechts weinige palen afstand van het gevechtsterrein verwijderd, zich geheel van deelname aan den strijd heeft onthouden. Persoonlijke moed was hem vreemd, het krijgsgewoel schuwde hij. En wat hij in den kring zijner naastbestaanden en zijner raadslieden was, verdient geen hooger waardeering. Voorwaar! een heldenfiguur kon hij niet tot model zijn. Trotsch en aanmatigend in tijden van voorspoed, brutaal zelfs in het voordragen zijner, ook in eigen oog, onzinnige eischen, vertoonde hij bij de behandeling der inwendige bestuursaangelegenheden een voor zijn zaak betreurenswaardige willoosheid. Er ging van hem geen kracht uit, noch op militair, noch op politiek gebied, speelbal als hij was van anderer wil. Kjahi Madja ondermijnt zijn gezag, spreekt openlijk in zijn tegenwoordigheid zijn, Dipanĕgara's, onbeduidendheid uit. Uit vrees voor den overmoedige beloont hij hem, en weet, als 's mans eerzucht ten slotte alle perken overschreden heeft, er geen beter raad op dan hem naar elders te verwijderen, een middel, dat wel eens erger had kunnen blijken dan de kwaal. Nauwelijks is Kjahi Madja van het tooneel verdwenen, of een gelukkig soldaat, gering van afkomst, maar kranige persoonlijkheid, begint een dergelijk spel met zijn Heer en Vorst. Dipanĕgara zijn de aanmatigingen van den jeugdigen maar talentvollen krijgsman hinderlijk; hij mort over hem telkens als deze afwezig is, doch geeft gevolg aan diens wenschen, zij het schoorvoetend, als Sĕntot zich in zijn nabijheid bevindt. En Prawiradirdja was zich zijn invloed, zoo verhoogd na zijn gelukkige onderneming tegen de 8e mob. col., volkomen

bewust. Het valt hem gemakkelijk de leiding der krijgszaken in handen te nemen, den Rijksbestierder de wet voor te schrijven en zich op de koorden der beurs te werpen, wel wetende, dat hij, die daarvan meester is, het gezag feitelijk in handen heeft. Dipanĕgara aarzelt, gevoelt waarom het gaat, maar wiegt zichzelf in slaap, stelt zich gerust met de adviezen van zijn omgeving, welke niet minder dan hijzelf de supérioriteit van Sĕntot erkent en .... vreest!

Dipanĕgara een Hamlettype! Ongetwijfeld, want ook hem was krachtig, zelfbewust optreden te eenenmale vreemd.

En het beginnen van den opstand dan?

Zelfs al neemt men aan, dat hij voorzien heeft de groote afmetingen, welke het verzet in korten tijd heeft genomen, dan nog bewijst dit niets tegen de door de feiten gedemonstreerde waarheid, dat Dipanĕgara zijn geschiktheid om de beweging te leiden schromelijk heeft overschat. Nogmaals het valt moeilijk in hem een tweeden Mas Saïd te zien. Hij leidde niet, maar liet zich leiden; in zijn handen was de zaak des opstands bij haar geboorte reeds ten doode opgeschreven.

De mare van Van Ingen's dood en van de zware verliezen door de onzen in het ongelukkig treffen geleden, bereikte het Hoofdkwartier den 30[en] December. Onmiddellijk nam de Opperbevelhebber maatregelen om Bauer's colonne weder op sterkte te brengen. Een detachement werd nog denzelfden dag van Magĕlang naar Ngangoelan gezonden, terwijl de Kapt. Ten Have last kreeg, om met zijn troepen derwaarts te trekken, ten einde gezamenlijk met dien „hoofdofficier (Bauer) tegen de over hem staande magt te ageren". Den Com.-Gen. werd het voorgevallene bericht onder overlegging van Bauer's rapport. De Generaal deed dit gemakshalve, „zijnde de gevoelige slag mij dezer dagen getroffen, oorzaak ik mij nog niet geheel tot mijne gewone werkzaamheden kan bepalen".

De gevoelige slag, waarop gedoeld werd, was het overlijden van 's Generaals voortreffelijke echtgenoote, een vrouw „qui faisait l' ornement de la société à Batavia" en wier dood „répandit la tristesse et le deuil dans toute la colonie". Aldus de Majoor De Steurs in zijn bekende Mémoires etc. Getuigen die woorden, welker waarde overigens aantastbaar zou kunnen zijn, omdat zij een schoonzoon uit de pen zijn gevloeid, van achting voor den ontslapene, sprekender is het feit, dat het leger „demanda et obtint la permission de porter le deuil pendant six semaines" (1).

(1) Generaal De Kock's echtgenoote heette Wilmine Louise Gertrude von Bilfinger. Zij overleed blijkens de betrekkelijke advertentie in de Javasche Courant den 28[en] Dec. 1828 te 5 uur namiddag. Haar graf is nog te vinden in den tuin van het residentiehuis te Magĕlang. Zie verder Javasche Courant 1829 N°. 3.

Zulk een uiting van medegevoel niet alleen, maar ook van hoogschatting is ons een bewijs te meer, dat Gen. De Kock niet was wat men een goedig chef pleegt te noemen. Goedigheid wordt niet met hoogachting beloond, wel menschlievendheid. En menschlievend was De Kock in hooge mate. Hij had hart voor ieder van den hoogste tot den laagste, men wist het, stelde het op prijs en zag met vertrouwen op tot den man, wiens in velerlei opzicht zoo moeilijke taak nimmer te zwaar was, om zijn aandacht te wijden ook aan de belangen zijner minderen.

Doch keeren wij tot de troepenmacht te Ngangoelan terug, welke wij zoo spoedig na het gebeurde zagen versterken met het detachement uit Magĕlang en steunen door de 2e mob. col.. Kort na aankomst dezer troepen, meldde zich ook Pang. Adipati Mangkoediningrat op uitnoodiging van den Generaal met zijn barisan bij Majoor Bauer. Deze groote, die een barisan naar Gĕdonnong had overgebracht, om daarmede die van zijn later gesneuvelden broeder Prang Wĕdana te versterken, had, toen hem diens dood bekend was geworden, in allerijl Gĕdonnong verlaten, zonder vooraf aan Bauer van zijn vertrek kennis te geven. Deze, daarover weinig gesticht, had aan Wiriadiningrat, den derde der broeders, schriftelijk verzocht Mangkoediningrat aan te manen, om ten spoedigste naar Gĕdonnong terug te keeren. Wiriadiningrat riep op zijn beurt daartoe de tusschenkomst van Rest. Valck in. Zoo was 's Pange. gedrag ook Gen. De Kock ter oore gekomen met het reeds vermelde gevolg, dat de persoon in quaestie last kreeg, aan Bauer's verlangen te voldoen. Dat verlangen echter was niet rechtmatig, want Mangkoediningrat stond niet onder 's Majoors bevelen en zijn verblijf te Gĕdonnong, dat geen ander doel had gehad dan 200 zijner manschappen aan zijn broeder over te geven, was uiteraard slechts tijdelijk geweest. Zijn vertrek uit die plaats kon dus bezwaarlijk als een vlucht worden aangemerkt. Toch achtte de Opperbevelhebber zijn terugkomst aldaar zeer gewenscht, zij het ook om andere redenen dan Bauer. Volgens De Kock was 's Pange. tegenwoordigheid noodig om: 1e „de verwarring, die er welligt onder de barissan gekomen is, nadat Pangerang Prang Wedono is gesneuveld, te herstellen, vervolgens 200 man van zijn barisan te organiseeren en aan zijn broeder, Pangerang Wiriadiningrat over te geven, om onder bevel van dezen zoodanig te Gedonnong of elders te worden gebezigd, als UEGestr. zal vermeenen te behooren"; en 2e „om zich in de buurt van de plaats te vertonen, alwaar zijn broeder gesneuveld is, om voor te komen, dat de vijand dan wel de bevolking hem voor bevreesd houde".

Het laatste motief was gewis niet het minst wegende. Niet ons minder gelukkig ageeren, hoe ernstig de daarbij geleden verliezen ook waren, kon de

zaak belangrijk schaden, wèl de moreele gevolgen daarvan. De indruk door het échec van Van Ingen op de bevolking gemaakt, kon haar van neutraal of bevriend beslist vijandig maken. Dit te voorkomen, was een eerste plicht; vandaar maatregelen, welke, zouden zij slechts gediend hebben, om de weerkracht der geschokte colonne op het normale peil terug te brengen, zeker overdreven waren geweest, doch, waar het gold den eerbied voor ons gezag te herstellen, nauwelijks vèr genoeg konden gegaan zijn, om de bereiking van het doel te verzekeren. De inlandsche vijand pleegt behaalde voordeelen breed uit te meten, de overdrijving daarvan kostelijk dienstbaar te maken aan de zaak, waarvoor hij strijdt. Hoe langer men hem daartoe in de gelegenheid laat, hoe uitgebreider en heviger het verzet tegen elke poging, om hem een toontje lager te stemmen. Snel optreden, doch met zooveel macht, dat de uitslag niet twijfelachtig kan zijn, is dus een onafwijsbare eisch, waaraan in den oorlog op Java telkenmale ook voldaan is, o.a. ten opzichte van Rĕmbang, nadat het verzet daar door Nahuys' échec beteekenis had gekregen. Zoo ook hier. Pang. Prang Wĕdana had in onzen dienst het leven gelaten en onmiddellijk daarop was zijn natuurlijke vervanger, Mangkoediningrat, in stede van als zoodanig op te treden, van het strijdtooneel verdwenen. Die houding kon slechts nadeelig werken en daarom moest de Pang. terugkeeren, om zich aan de gedeprimeerde bevolking te vertoonen. Was dat geschied, dan kon hij teruggaan van waar hij gekomen was, ja zelfs stond De Kock er op, dat hij dit deed, „omdat hij bij de Barisan blijvende door zijne pretentiën en andere handelingen welligt nadeelig kan zijn, hebbende hij nu reeds verzogt, om den Pang. Patmo Admodjo in de nieuw onderworpen landen onder zijne bevelen te mogen hebben, iets hetgeen natuurlijk onvergenoegdheid zoude geven" ([1]).

Men ziet, er behoorde heel wat zeemanskunst toe, om van de Javaansche grooten, die men gaarne aan onze zaak verbonden hield — minder om hunne bruikbaarheid dan wel om het nadeel te ontgaan, dat zij ons als tegenstanders konden bezorgen — het meeste nut te trekken. Dat beleid was niet ieders deel; Bauer's optreden leverde daarvan het bewijs, en hij was waarlijk niet de eenige, wien het zwaard beter was toevertrouwd dan de politieke leiding.

De Generaal kende zijn Pappenheimers en schreef den Majoor de ten aanzien van Mangkoediningrat te volgen gedragslijn geheel voor. „Het zal mij voorts aangenaam zijn", zoo luidt het in zijn brief, „dat de Pangerangs volgens het eerste plan van UEGestr. worden gebruikt om Gedonong of andere plaatsen, alwaar zij niet onmiddelijk geexponeerd zijn, te bewaken en het volk te onderwerpen of in rust te houden, en dat UEGestr. hen niet dan bij noodzakelijkheid

([1]) Gen. De Kock aan Majoor Bauer. Magĕlang, 31 Dec. 1828, N°. 2809. (Arch. Gen. Staf).

tegen den vijand aanvoerd, niet zoo zeer, omdat ik denzelven wensch te menageren, maar omdat ik bevreesd ben, dat een ongeluk, dat hun mogt overkomen, den vijand overmoed zal geven en op de bevolking een nadeeligen invloed uitoefenen. Mocht de Pangerang Mangkoediningrat echter voor deze maal verlangen, om aan een of ander gevecht deel te nemen, dan maakt zulks uit aanmerking van den dood van zijnen broeder, den Pangerang Prang Wedono, een uitzondering op de in deze gegeven voorschriften" (¹). Nu, gevochten zou er worden, maar dat de Pang. aan den strijd deel heeft genomen, is ons uit niets gebleken.

De Kapt. Ten Have kwam den 3en Dec. te Ngangoelan aan en toen men daar in den avond van dien dag bericht kreeg, dat de muitelingen te „Kali Galle, vijf groote palen zuid van hier, beoosten den weg van Sambariotto en twee palen west van Gamplong", verzameld waren, werd al ras besloten, hem daar den volgenden ochtend op te zoeken.

Na achterlating van een voldoend sterk detachement toog men op marsch. Al spoedig werd de vijand gezien. Hij bood echter geen tegenstand, maar trok, nu en dan vurende, met overhaasting naar Kaligalla, waar een ravijn hem een goed verdedigbare stelling bood. Bauer bedacht zich niet lang. Ook hij daalde met zijn eigen colonne in het ravijn af, terwijl hij Ten Have opdroeg, om aan deze zijde stand te houden en de beweging der 4e mob. col. met zijn troep te dekken. Deze maatregel bleek niet overbodig, want nauw was Bauer beneden, of ten Have werd in den rug door versch aangekomen brandals geattaqueerd. Deze wees echter dien aanval af en vereenigde zich vervolgens met Bauer, waarna men gezamenlijk aan het werk toog, om in Kaligalla twee verblijfplaatsen der muitelingen te vernielen. Na deze verrichtingen werd de terugtocht aangenomen; de vijand bemoeilijkte dien weinig of niet.

De indruk, dien men bij deze excursie had opgedaan, was dat de macht der muitelingen al dadelijk na den 28en beduidend verminderd moest zijn en dat met het oog daarop een langer verblijf der 2e mob. col. als overbodig kon worden aangemerkt. Ten Have keerde dan ook op Nieuwejaarsdag naar zijn eigen standplaats terug. De marsch derwaarts werd zonder van den vijand overlast te ondervinden in ruim vijf uren afgelegd, een kort bestek, den moeilijken weg in aanmerking genomen.

Juist een week na de boven beschreven excursie nam de vijand op zijn beurt het initiatief tot den aanval. Het gold niet minder dan het bezit van Ngangoelan, waartoe een aanzienlijke macht onder de beste aanvoerders was saamgetrokken. Soemanĕgara, Danoerĕdja, Sĕntot, Djajasĕndĕrga, Kĕrtapĕngalasan en tal van mindere hoofden zouden den aanval leiden. Blijkbaar wilde

(¹) Gen. De Kock aan Majoor Bauer. Magĕlang, 31 Dec. 1828, No. 2809. (Arch. Gen. Staf).

de vijand zijn beste krachten inzetten, om aan de stoute onderneming succès te verzekeren; blijkbaar ook was het Sĕntot, die het plan van aanval had ontworpen, het draagt althans zijn stempel: demonstratie en hoofdaanval met de best geschoolde troepen. Er is echter nog een andere reden, die het vermoeden wettigt, dat Sĕntot de ziel der onderneming was.

Wij zagen toch, dat onze held het druk had met de regeling der inwendige aangelegenheden, zóó druk zelfs, dat Dipanĕgara het noodig had gevonden, zijn ontevredenheid kenbaar te maken over de weinige activiteit der troepen te velde. De Vorst — en dat was hij nog altijd, al berustte het gezag feitelijk geheel in Sĕntots handen — verlangde daden te zien en Prawiradirdja heeft aan dien drang wijselijk toegegeven.

Gelukkig werd Bauer door zijn spionnen tijdig van 's vijands voornemen onderricht en was hij daardoor in staat dit te verijdelen.

„Om hem nu op mijne beurt uit Ngangoelan Kietjil te lokken en hem het aanvallen van ons retranchement smakelijk te maken, liet ik na de noodige troepen ter verdediging in het kamp gelaten te hebben, een kolonne bewesten van hetzelve in differente afdeelingen zooveel mogelijk bedekt opmarcheeren, ten einde, zoo de vijand een storm zoude durven ondernemen, het offensieve met het defensieve gepaard te doen gaan en hem krachtdadig in zijn linkerflank te vallen" [1].

Jammer genoeg zag de vijand te elfder ure van zijn aanvalsplan af, waarschijnlijk, wijl hij uit het intrekken onzer voorposten de juiste conclusie had gemaakt, dat zijn plannen waren uitgelekt. Hij bedacht er nu iets ander op. Terwijl hij uit de dèsa Ngangoelan Ketjil een hevig, maar uit hoofde van den afstand geheel onschuldig vuur op het kamp opende, werden „de roodbaadjes van de bassa Prawiradirdja" door het ravijn van Sĕpoeri heimelijk vooruitgeschoven. Toen deze troepen het kamp vrij dicht genaderd waren, maakten zij, na zich vertoond te hebben, plotseling keert of, zooals Bauer het noemde „een valsche retraite". Blijkbaar wilden zij de onzen tot vervolging verlokken, maar tevergeefs; misschien lag de herinnering aan Van Ingen's te grooten ijver nog te versch in het geheugen. Toen het middel geen doel bleek te treffen, kwamen „de roodbaadjes" weder opzetten, nu inderdaad ten aanval. De ontvangst was hun echter te warm. Met achterlating van eenige dooden trokken zij af, om met de andere troepen uit de omgeving onzer vestiging te verdwijnen.

De mislukte aanval had den vijand behalve verscheidene pradjoerits, een Rangga, Prawira Sĕti genaamd, en twee mindere aanvoerders gekost. Het verlies der onzen bestond slechts uit twee licht gewonden. Op een achtergelaten lijk vond men geweerkogels, waaraan door middel van ijzerdraad brandstoffen

[1] Bauer aan Gen. De Kock. Ngangoelan, 8 Jan. 1829, N°. 240. (Arch. Gen. Staf).

waren gehecht. Brandstichting had dus blijkbaar ook in de bedoeling gelegen, in de hoop misschien daardoor verwarring te verwekken en zoo de overwinning gemakkelijker te kunnen behalen.

Het bleef de volgende dagen om Ngangoelan rustig. Zelfs kwam zich een Ingébey, behoorende tot de bende van den Toem. Admanĕgara, met vier geweer- en zes lansdragenden bij Bauer aanmelden. Hij beloofde de dèsa Tjandi, waaruit de bevolking was weggeloopen, weder in goeden staat te zullen brengen en de bewoners tot terugkeer over te halen. Ook wist hij te vertellen, dat de bekende Toem. Poetoetlawa, een gemeen Javaan, die door zijn kranig gedrag tot dien rang was verheven, in het gevecht van den 8en het rechterbeen verloren had, maar nog in leven was. Nog vernam Bauer van hem, dat de vijandelijke macht, zoowel op den rechter- als op den linker Pragaoever, door verloop aanzienlijk was verminderd; oost van Banjoemĕnĕng zouden niet meer dan een 300 man staan.

Waar was al het volk dan gebleven? Men had het naar huis gestuurd, daar de levensmiddelen schaarsch en dus duur waren. Een gantang rijst deed op dat oogenblik 15 dubbeltjes. Die omstandigheid in verband met de weersgesteldheid, welke ook den vijand tot rust dwong, verklaart de sterke vermindering van 's Hoofdmuitelings macht. Het onderhoud zijner troepen kostte geld en tijdelijke afdanking was hem een welkom middel tot beperking der uitgaven.

Wij kunnen nu van Bauer en de zijnen afscheid nemen. De wapenstilstand, in de tweede helft der maand gesloten, noodzaakte hem de uitvoering zijner voornemens, om „expeditiën te maken”, voorloopig op te schorten. Het bericht van de overeenkomst tot staking der vijandelijkheden ontving hij eerst den 22en, juist toen hij voor het eerst weder, door het zonnetje daartoe in staat gesteld, op excursie was. De bijzonderheden laten wij hier onvermeld, zij behooren meer eigenaardig bij de onderhandelingen met Dipanĕgara thuis tot welker beschrijving wij in een volgend hoofdstuk zullen overgaan.

HOOFDSTUK XII.

COMMANDEMENT VAN CLEERENS GEDURENDE DE LAATSTE MAANDEN VAN HET VIERDE OORLOGSJAAR. CIVIEL GEZAG IN BAGĔLEN.

Wij verlieten den Majoor Buschkens met zijn mob. col. — de 8[e] — in het laatst van October, juist nadat zij te Kĕmit de winterkwartieren betrokken had.

Veel langer had men daarmede niet moeten wachten, want de regentijd was dit jaar buitengewoon vroeg, reeds in Augustus, ingevallen en zette in November met hevigheid door. Van 29 Oct. tot den 3[en] d.a.v. had het zonder ophouden geregend, waardoor „elke beweging en zelfs het exerceeren der Europeesche recruten" verhinderd was. Gelukkig maakte dezelfde oorzaak het ook den vijand onmogelijk, iets van belang tegen de onzen te ondernemen, en zag Buschkens zich dus in staat gesteld, het voormalige kampement, door den Kap[t]. Struby in Juni verlaten en toen grootendeels vernield, weder in bewoonbaren toestand te brengen.

Intusschen, hoe verlammend het overvloedige regenwater ook op de activiteit der beide partijen inwerkte, geheel stil zat men niet. „Eergister avond hadden", zoo schreef de Majoor den 6[en] Nov., „ruim 100 muitelingen zich tot Gĕdan westwaarts begeven, welke dessa aan de rivier van Kemiet op 2 à 3 palen bezuiden de benting ligt. Ik heb hen daar gistermorgen vroegtijdig opgezocht en in alle rigtingen verstrooid. Het hoofd der dessa Kalirouw (?) en een paard zijn bij die gelegenheid gedood en vier man gewond. De verstrooiden zijn daarna oostwaarts getrokken en houden zich thans volgens berichten op te Kelangoon, t. O. van Tjandi".

„Ik heb met genoegen opgemerkt, dat de bevolking bij onze aannadering meestal rustig in derzelver dessas en aan den arbeid bleef, en dat zelf(s) velen van de Oostzijde hun vee en woningen Westwaarts brengen, zich alzoo onder onze bescherming stellende".

„Van Telaga heb ik geen tijdingen. Voor Pandjer wordt de macht des vijands onder de Tomm[s]. Martanegoro en Kalapakeling op 250 man begroot, hij onderneemt echter niets tegen de benting".

„Van Oengaran heb ik eergister tijding ontvangen van den 23en Oct. De 1e Luit. Zenittini had dien dag in overeenstemming met den R. T. Aron Binang eene offensieve beweging tegen den vijand laten doen; deze te ver gepousseerd zijnde, heeft ons een flankeur, een Tegalees en twee man van genoemden Tommenggong gekost. Na dien tijd zijn te Pandjer meermalen kanonschoten van Oengaran gehoord, echter ben ik ten aanzien van dien post niet ongerust, daar hij slechts 6 à 8 palen van Merden gelegen zijnde, door de 7e kolonne zoo noodig kon worden geassisteerd".

Uit deze mededeelingen blijkt voldoende, dat de Majoor den toestand nog lang niet meester was. Daartoe was noodig, dat men de muitelingen in de omstreken van Pandjĕr en Tĕlaga opzocht, maar Buschkens gevoelde zich daartoe, ondanks de laatst ontvangen versterking, niet in staat, „daar van het nieuw aangekomen detachement velen ziek en bijna allen recruten zijn". Bitter liet hij er verder op volgen: „de barisan van Tegal heeft het vertrouwen op zich zelven verloren, want niettegenstaande de Resident in zijn rapport aan U.E. zegt, dat het schijnt, alsof het geleden échec de Tegalleezen tot wraak heeft opgewekt, waren van 15 oude pradjoerits die ik den 27en te Mergaloenjoe kommandeerde, om mij den volgenden dag naar herwaarts te vergezellen, in den nacht 9 gedeserteerd. Als ik dit vergelijk met de klagten des Regents in Juni, omdat ik de helft der barisans mobiel deed zijn; met zijn aanhoudend vragen, toen geheel West-Bageleen in rust was, om toch uit de onderscheidene bentings altijd meer manschappen naar Kemiet te mogen trekken; met den maatregel om in een kritiek oogenblik den beschonkenen Kapitein Struby over te halen, om tot vermeerdering der magt alhier het detachement Tegaleezen van Karangbolong weg te nemen; en eindelijk, met den mij te kennen gegeven wensch des Residents, dat ik toch voortaan zoodanige maatregelen mogt nemen, dat de Regent immer ⅔ zijns barisans bij zich houden konde, zal U.E. ligt inzien, dat de moeite, die ik mij gegeven heb, om die barisan als het ware tot een geregelden troep infanterie te vormen, thans verloren is en ik op denzelve genoegzaam niet meer rekenen kan".

Even bitter ging Buschkens aldus voort:

„U.E. houde mij ten goede, zoo ik over het onderwerp mijner magt nog eenige regelen nederstelle. Als men als ik in denzelfden oorlog twee malen uit gebrek daarvan geslagen is, is het meer dan tijd, dat men deszelfs gevoelens zonder bewimpeling uite".

„De Kol.-Komdt. der troepen in Bageleen en Banjoemaas schrijft mij: „„ik heb voor de 8e Kol. gevraagd, dat zij op 200 bajonetten (soldaten) gebragt worde; voor de 7e 150 recruten, in Oct. van Magelang aangekomen, en om de 6e met de jagers van Gilly te versterken"". „Wat waren in dit oogenblik deze

drie Kolonnes? De 8e, na het verlies van 3 officieren en 45 soldaten van alle wapens en landaard, en van de 39 oude Europeanen in het Oosten terug gehouden, des débris! en helaas zeer zwakke overblijfsels. De 7e was na deszelfs afscheiding van de troepen in het Ledoksche nog niet tot consistentie gekomen en het best met IIe 8 te vergelijken. De 6e was een nog vrij formidabele Kolonne in welks gelederen vele oude soldaten en eene talrijke Kavallerie die vastheid gaven, welke noodig was om ook de minder geoefende manschappen door voorbeeld tot pligt te houden".

„Waar is thans de proportie, door omstandigheden gevorderd, tusschen 200 soldaten, 150 recruten en 115 presente jagers, met de reputatie van de beste soldaten van het Leger?"

„De soldaten zullen waarschijnlijk die zijn, zooals ik er thans een gedeelte ontvangen heb, waarvan de Kolonel zegt: „„ik wil ze niet, want ik weet geen middel om hen in het lĕven te houden"". Dit is het deel der 8e Kolonne. Dat der 7e inlanders zijnde, kan en moet goed worden; er is tijd om hen te oefenen. Maar de 6e Kol. reeds in kracht, had naar mijn inzien toch ook deze recruten kunnen exerceeren, de 7e Kol. de haar toegevoegde jagers, en de 8e hare 39 oude soldaten kunnen laten. De 8e Kol. dekt Banjoemaas en daardoor Tegal en Cheribon, evenals de 6e Kadoe. De bestemmingen der kolonnes verschilden dus weinig, behalve in den optogt (bedoeld wordt: de opmarsch naar de Bagawanta) waar de 8e Kol. zich onfeilbaar in twee gedeelten bewegen moet, terwijl de 6e veelal onverdeeld werken kan".

„Ik zie in dit alles hetzelfde égoïsmus, dat ik meermalen bij des Kolonels expressie heb opgemerkt: „„ik wil niet geslagen worden"". Ook ik wensch dit natuurlijk niet, maar, daar ik weet, dat ik evenmin willen kan als mag, heb ik gemeend de vrijheid te mogen nemen mijne bedenkingen openhartig voor U.E. bloot te leggen, in de hoop, dat tengevolge daarvan de 8e Kolonne welhaast in eenen staat moge gebragt worden, welke haar opnieuw door orde en moed voor den vijand geducht moge doen zijn" (1).

Zooals zich denken laat, was deze brief, „niets dan klachten" bevattende, den Generaal verre van aangenaam; zelfs meende deze daaruit te moeten lezen, dat Buschkens wel verlangde het oorlogstooneel te verlaten. Ook noemde hij de uitdrukkingen, waarvan de Majoor zich ten aanzien van Kol. Cleerens had bediend, ongepast.

Evenwel, Buschkens mocht in zijn wrevel te ver zijn gegaan, reden om zich achteruit gesteld, stiefmoederlijk bedeeld te gevoelen had hij wel degelijk. Trouwens, wij zagen het meermalen, Banjoemas had zich in den loop van den oorlog nimmer in overvloed van belangstelling mogen verheugen.

(1) Buschkens aan Gen. De Kock. Kĕmit, 6 Nov. 1828, No. 47. (Arch. Gen. Staf).

De brief werkte in elk geval uit, dat De Kock maatregelen nam, om de 8e mob. col. te versterken. Van Magĕlang zond hij den Majoor 50 Inlanders toe, terwijl hij het Mil. Dept. aanschreef om 50 Eur. recruten van Batavia op Palimanan te dirigeeren, ter vervanging van de 50 geoefende Europeanen der bezetting, die voor de 8e mob. col. werden aangewezen. Daarmede erkende men de gegrondheid van Buschkens' grieven, waartegen inderdaad ook weinig aan te voeren zou geweest zijn, als zij in een anderen, passender vorm gegoten waren.

Weinig, maar toch wel iets, want Buschkens had in zijn bittere stemming geheel uit het oog verloren, dat de 6e mob. col. niet slechts tot taak had Kĕdoe te dekken, maar dat zij bovenal als reserve voor Cleerens' geheele district, dus ook voor Banjoemas, te allen tijde gereed moest staan, in welke functie zij werkelijk ook meermalen opgetreden was. Ook had hij moeten bedenken, dat de aanvulling der colonnes een hoogst lastige zaak was en dat de omstandigheden het slechts zeer zelden mogelijk maakten, de verliezen anders dan met ongeoefenden aan te zuiveren; zelfs dit was niet altijd uitvoerbaar.

Intusschen bleef het niet bij beloften. Den 16en Nov. kon Buschkens aan het Hoofdkwartier berichten, dat twee dagen te voren de Kapt. Bölling te Kĕmit, de 2e Luit. der Artie. Sterken te Mĕrgaloenjoe was aangekomen, de laatste als geleider van twee 2 ℔rs., 20 treinsoldaten en 21 paarden. Ook had hij bericht ontvangen, dat twee nieuwe 2 ℔rs. voor zijn colonne bestemd bereids van Batavia naar Tĕgal waren afgezonden. Nog geen week later kwamen die kanons op de plaats hunner bestemming aan en daarmede de Ritmeester Beelaerts met 25 huzaren en 15 paarden.

Stemde dit alles tot tevredenheid, de gezondheidstoestand liet te wenschen. Van de huzaren, eerst den 23en Oct. gedebarkeerd, waren er al dadelijk eenigen ongesteld geworden. Met de infanterie was het niet beter, want den 16en had Buschkens gerapporteerd, dat „buiten de 35 reeds te Banjoemaas en Mergaloenjoe teruggebleven", er te Kĕmit reeds 30 niet tot dienstdoen in staat waren.

Zoo stond het met Buschkens' macht, toen hem, zooals hij schreef, van verschillende zijden tijdingen bereikten, dat „de Hoofdmuiteling voornemens zoude zijn, om zich in het Oeroetsewoesche te begeven en dat de voornaamste hoofden der tegen mij overliggende muitelingen naar derwaarts zijn vertrokken om hem te ontvangen".

Die berichten berustten op waarheid. Het begon Dipanĕgara in Mataram van lieverlede wat eng te worden. Sĕntots stoute tocht over de Bagawanta met de nederlaag der 8e mob. col. als gevolg daarvan was de voorlooper geweest van hernieuwde actie. Na dien tocht was, al hadden Cleerens en Rinia van Nauta, de laatste vooral, den toestand door hun energiek optreden gered, Bagĕlen wel

(¹) Buschkens aan Gen. De Kock. Kĕmit, 22 Nov. 1828, No. 64.

de streek geworden, welke tot toevluchtsoord voor Dipanĕgara en zijn naaste omgeving als aangewezen scheen.

Hoe gunstig de Hoofdrebel over de gevolgen van Prawiradirdja's succès dacht, blijkt wel uit de babad, waarin hij niet zonder overdrijving, o. m. opteekende: „De vervloekten konden nu (d. i. na Cleerens' terugtocht) in langen tijd niet te velde komen en Bagĕlen was van hen gezuiverd. Daarop keerde R. Basah met zijne keurbende naar Mataram terug, hij maakte zijne opwachting bij den Vorst en bood de twee kanonnen, de piek Tjotamĕlélé, de kogels en het kruit, dat hij buitgemaakt had, den Vorst aan. Ook deelde hij mede, dat hij in Bagĕlen den Doellah der Karkija's tot Basah aangesteld had" „„Ik heb hem, zeide hij, Soera Moestafa, vroeger Pandji van de Karkija's tot opvolger gegeven"". De Vorst antwoordde vriendelijk glimlachtend: „„goed! ik neem dat gaarne aan en heb ook vrede met Uwe benoemingen"". Maar de Vorst was niet met Basah Prawiradirdja ingenomen, omdat deze hem voorgekomen was, daar hij den Basah vroeger bij zijn vertrek niet opgedragen had een Basah in Oost-Bagĕlen te plaatsen" (¹).

Na eenige bladzijden aan de door Kjahi Madja gevoerde onderhandelingen en aan diens gevangenneming te hebben gewijd, komt Dipanĕgara in zijn mémoires op de aangelegenheden in Bagĕlen terug. Wij lezen daarin: „De Vorst liet Basah Prawiradirdja en zijn oom Pang. Ngabèhi bij zich komen, en toen zij bij hem zaten, sprak hij vriendelijk en vroeg naar berichten uit Bagĕlen. Raden Basah antwoordde: „„het is daar volkomen zuiver, de vervloekten durven daar niet in het veld komen en de drie Basah's, die in Bagĕlen onder Uwe bevelen staan, zijn daar zeer gevreesd, vooral Basah Mĕrtanĕgara; als hij inspectie over de posten houdt, sluiten de vervloekten de poorten (van hun bentengs) al is hij ook maar alleen op weg, zoozeer zijn de vervloekten ontmoedigd"".

Het dient erkend, dat het met onze zaken verre van schitterend geschapen was, maar zóó als Dipanĕgara het hier wilde laten voorkomen, zóó treurig was het toch niet. Nog was het niet noodig, om de poorten bij 's vijands nadering te sluiten; nog gevoelde men zich krachtig genoeg, om de muitelingen aan te tasten, als zij zich te veel naar het westen waagden; maar waar was het, dat het initiatief aan de laatsten was en dat het vaak de grootste krachtsinspanning vereischte, om hen in bedwang te houden.

(¹) Opzettelijk citeerden wij ook deze plaats uit de babad, welke betrekking heeft op Sĕntots aanmatiging, een eigenschap, welke, nadat hij in Gouvt^{s} dienst overgegaan en onze troepen naar het tooneel van den Padri-oorlog gevolgd was, een zeer noodlottigen invloed op zijn zooveel belovende loopbaan heeft gehad. Ook blijkt uit deze aanhaling, dat reeds nu de verhouding eenigszins te wenschen liet. Welhaast zouden nieuwe oorzaken tot een breuk zich bij de hier door Dipanĕgara genoemde voegen.

Dit bleek o.a. den 7ᵉⁿ. Nauwelijks twee dagen te voren uit de omstreken van Kĕmit verjaagd, rukten de muitelingen dien dag weder naar het westen op, thans echter in belangrijk sterkeren getale.

Buschkens, vreezende voor de communicatie met Mĕrgaloenjoe, den sleutel van Banjoemas, verzamelde al wat de wapenen kon dragen en belastte, zelf ziek zijnde, den Kapt.-Adjᵗ. Mess met een excursie naar de door den vijand geoccupeerde streek.

Met twee officieren, 80 Europeanen, 20 Amboneezen en Madureezen en een zestigtal lieden van de barisans van Tĕgal en van den Toem. Sindanĕgara trok Mess in den ochtend van den 7ᵉⁿ langs de rivier in zuidelijke richting naar Sawangang, 2 paal Z.W. van Kĕmit, en van daar naar Gĕdan. Hier vernam hij, dat een bende van ongeveer 200 man in den vroegen ochtend haar bivak had opgebroken en in Z.W. richting was afgetrokken. Overeenkomstig die mededeelingen zette Mess zijn marsch in westelijke richting voort totdat hij na ongeveer een paal te hebben afgelegd een kleine bende ontwaarde, die dadelijk het vuur op hem opende. Dit scheen het sein tot den algemeenen aanval op de colonne. Van alle kanten kwamen de muitelingen opzetten; Mess nam een verdedigende stelling in op een kerkhof nabij de dèsa Kĕmoekoes, waar hij zich spoedig door een vijfhonderdtal muitelingen omsingeld zag. Ook uit de richting van Karanganjĕr kwam nu een talrijke bende aanrukken. Het was de beruchte Toem. Mĕrtanĕgara, die den onzen den terugtochtsweg wilde afsnijden. Dit wilde Mess voor alles beletten. Hij ontruimde dus zijn stelling en rukte in bataille langzaam voorwaarts, nu en dan in de drassige sawah halt houdende, om met een tweegelederenvuur den vijand in bedwang te houden. Al voortrukkende deed hij zijn colonne van bataille in de marschformatie overgaan, gaf de achterste afdeeling, onder Luit. Bolender, last, om de muitelingen zoo goed en zoo kwaad als het ging op een afstand te houden en beval de voorste zoo vlug mogelijk bij Sawangan over een zijriviertje van de kali Kĕmit te trekken, den anderen oever te bezetten en door vuur den overgang der volgende afdeelingen te beschermen.

De muitelingen, die Mess' voornemens geraden hadden, waren inmiddels dichter opgerukt en hadden daardoor dezen gedwongen, nogmaals stand te houden en met de hoofdmacht het vuur te openen. De laatste patronen werden verdeeld, de muitelingen wederom voor weinige oogenblikken tot staan gebracht. Maar die oogenblikken waren lang genoeg geweest, om den voortroep te vergunnen den linkerrivieroever te bereiken en te bezetten. Onder zijn beschermend vuur volbracht nu ook Mess den overtocht, waarna de colonne al spoedig „op den gebaanden weg van Komeet naar Kemoekoes" verzameld kon worden.

Hier wachtte den onzen een wanhopige strijd. De vijanden drongen met gebogen hoofde en gevelde lans op hen in en waren reeds tot tien pas genaderd, toen Luit. Bolender zijn afdeeling rechtsomkeert deed maken en de stoutmoedigen met de bajonet te lijf ging. Nu kwam er aarzeling bij de muitelingen, zij deinsden terug. Weinige oogenblikken later was het een algemeen sauve qui peut.

Met zes gewonden trok Mess nu onder het blazen op de hoorns naar Kĕmit terug, waar hij kort voor het vallen van den avond aankwam.

Het was er warm toegegaan. Buschkens, die het gevecht op eenigen afstand had kunnen gadeslaan, had „niet zonder eenige onrust de volharding des vijands en zijne telkens aanrukkende nieuwe barisans" waargenomen en het als gelukkig beschouwd, dat „zijn detachement in de nabijheid der benting alhier was, toen zich van de zuidzijde een nieuwe macht van ongeveer 400 man opdeed, door den Toem. Banjakwedi uit het Oeroetsewoesche aangevoerd wordende, zoodat het geheel der vijandelijke magt zich gister vertoond hebbende op 900 man kan worden geschat".

Nu de afloop van Mess' tocht niet bepaald nadeelig was afgeloopen, was de ondervonden tegenstand koren op 's Majoors molen. Na dien nog geillustreerd te hebben met de mededeeling, dat ondanks men zich met de bajonet zoo flink had geweerd, er door de 120 man 4000 patronen verschoten waren, liet hij in zijn rapport volgen: „hetwelk U.E. zal kunnen doen beoordeelen in hoeverre mijne aanvraag om meer infanterie gegrond is".

Wat den vijand betreft, diens verliezen waren zeer ernstig geweest. Een zijner aanvoerders, Tjitradiwiria, in April 1827 als hoofd van de barisan van Banjoemas gedeserteerd, was volgens berichten ernstig gewond. Buschkens verheugde zich vooral daarover zeer, want schreef hij: „dit hoofd heeft mij in deze streken immer gechicaneerd" (1).

Na den 7en liet de vijand de colonne zoo goed als met rust, waarschijnlijk, omdat de zware regens het zelfs aan inlandsche benden onmogelijk maakten, iets van belang te ondernemen, maar wellicht ook, wijl Michiels zich sedert den 5en Nov. te Mĕrdĕn bevond, om zoo noodig aan Buschkens de behulpzame hand te reiken.

De maand was echter nog niet ten einde, of nieuwe berichten, nu van Karangbolong, getuigden van 's vijands aanwezigheid. In den nacht van den 24en op den 25en waren 300 brandals tot nabij de voorposten doorgedrongen, hadden daarmede eenige schoten gewisseld en waren vervolgens weder afgetrokken.

(1) Buschkens aan Gen. De Kock. Kĕmit, 9 Nov. 1828, N°. 51. (Arch. Gen. Staf).

Wilde de vijand, nu hem de doortocht naar Banjoemas langs den noordelijken weg door den pas van Mĕrgaloenjoe niet mogelijk was, wijl Buschkens juist in die dagen de hem toegezegde versterkingen had ontvangen, trachten om, gebruik makende van den weg langs het zeestrand, zijn voornemen uit te voeren? Het had er allen schijn van. Den 1en Dec. groeide dit vermoeden tot zekerheid aan. Er was in den ochtend van dien dag een sterke bende „welke mij voorkomt die te zijn van den muiteling", te Karanganjĕr opgemerkt, en de berichten stemden daarin overeen, „dat de intentiën des vijands zouden zijn op Banjoemaas te marcheeren" (1).

Onverwijld gaf Buschkens van een en ander kennis aan den inmiddels weder naar Lĕdok teruggekeerden Majoor Michiels, „in de hoop, dat ZEG. in de gelegenheid moge zijn zich met zijne macht op Banjoemaas te dirigeeren" (1).

Buschkens had zich niet noodeloos ongerust gemaakt; Dipanĕgara was inderdaad in aantocht. Wij zagen uit de babad reeds, dat een bezoek aan Bagĕlen door den Hoofdmuiteling ondernomen stond te worden. Vermelden wij thans wat de latere staatsgevangene omtrent deze épisode uit den oorlog in zijn geschiedverhaal opteekende. Na gezegd te hebben, dat Bagĕlen van vervloekten was gezuiverd, besprak hij met zijn oom Pang. Bey de ten aanzien van genoemd gewest te nemen maatregelen.

„Oom! ik heb het plan opgevat om naar Bagĕlen te vertrekken, daar een Panghoeloe te zoeken en verder voor mijne afleiding wat rond te reizen. Gij moet hier achter blijven om te waken met Uw kleinzoon en Basah Prawiradirdja."

„Nadat alle drie dit beloofd hadden te zullen doen, vroeg R. Basah: „„verkiest U geen pradjoerits mede te nemen?"" „Neen! was het vriendelijk antwoord van den Vorst, dat hoeft niet. Maar gij, die hier achterblijft, ik zeg U, weest op U hoede, terwijl ik mij wil verwijderen. Het zou nutteloos zijn troepen mede te nemen, alleen mijn lijfwacht wil ik medenemen met Ngabdoel Madjid en Oom Praboe. Ik laat alle anderen achter, slechts vier corpsen pradjoerits neem ik mede: de Tamtama's, Soerjagama's, Mantridjĕro's en Soeranata's en al de Oelama's want het is noodig, dat ik uit de Oelama's voor Bagĕlen iemand uitkies, die geschikt is om Kjahi Madja in de betrekking van Panghoeloe op te volgen".

„Allen beloofden dit. Den volgenden morgen vertrok de Vorst. Hij had (eerst) besloten (zijn paard) Djajatjapa achter te laten, maar toen het paard in de gĕdogan allerlei bewegingen maakte en tranen stortte en Njai Loerah Sĕtjanama kennis gaf, dat Djajatjapa weende, beval de Vorst, dat het paard hem volgen zoude".

---

(1) Buschkens aan Gen. De Kock. Kĕmit, 1 Dec. 1828, No. 80. (Arch. Gen. Staf).

„De Vorst kwam na een reis van drie dagen in Bagĕlen en nam zijn verblijf in de mesdjid van Karangdoewoer, waar hij Basah, Mĕrtanĕgara en Doellah Goenda Koesoema bij zich ontbood".

Wij zullen den lezers het uitvoerig relaas over deze bijeenkomst te Karangdoewoer, een dèsa, die op vijf minuten afstand van Pĕtanahan lag, besparen en slechts mededeelen, dat daar ruim 140 hoofden en geestelijken de keuze van een nieuwen panghoeloe, vervanger van Kjahi Madja, bespraken en die ten slotte vestigden op een reeds bejaard man, Sech Mohammed. Dipanĕgara kon zich met die keuze vereenigen en gaf den nieuw benoemden titularis den naam van Pĕhik Ibrahim. Na afloop dezer vergadering keerden Mĕrtanĕgara en de overige bendehoofden naar hun standplaatsen terug.

Dit is wel het belangrijkste wat de babad ons te weten geeft. Trouwens, het verblijf van den Hoofdmuiteling heeft op den gang van zaken in Bagĕlen al bijzonder weinig invloed gehad. Michiels had, na ontvangst van Buschkens' verzoek om hulp, geen oogenblik geaarzeld en was door het Sĕrajoedal snel naar Mĕrgaloenjoe opgerukt; Dipanĕgara deed volstrekt niets. Hij „ging nu en dan naar de rivier Tjĕtinggoling (Tjinting goeling), om naar de krokodillen te zien", zoo lezen wij in de babad.

Lang bleef hij niet in Bagĕlen, hoogstens een drietal weken. Toen riepen hem de tegenspoeden der zijnen in Mataram naar het oosten terug. Maar loopen wij de gebeurtenissen niet vooruit.

Al onthield Dipanĕgara zich persoonlijk van deelname aan den strijd, zijn hoofden lieten zich niet onbetuigd, hoewel niet in die mate als Buschkens op grond van de omtrent 's vijands macht verspreide geruchten verwacht had.

Den 3^{en} Dec. rapporteerde hij, „dat de Hoofdmuiteling zich den 29^{en} Nov. te Wèton, 2 palen ten noorden van dien post (n.l. Karangbolong) vertoond had". Mĕrtanĕgara en Banjakwĕdi zouden zich toen te Sĕlastri hebben opgehouden, derhalve tusschen Kĕmit en Dipanĕgara's tijdelijke verblijfplaats.

Twee dagen later zou de laatste tot in de nabijheid van Kĕmit zijn doorgedrongen en zijn kwartieren naar Pĕtanahan hebben verlegd. Afdeelingen van zijn macht heetten dien dag geplaatst te zijn te Karangrajoeng en te Tjandi. Danoerĕdja en Sĕntot zouden daar met het bevel zijn belast. Nu, de afdeelingen mogen er gestaan hebben, veel konden het er niet geweest zijn, en die als hun aanvoerders werden genoemd, vertoefden elders. Zij toch hadden, zooals wij zagen, den Hoofdrebel niet op zijn tocht naar het westen vergezeld.

Zoo bleef het bij geruchten, die bovendien niet zeer waarschijnlijk klonken. Buschkens kon bezwaarlijk gelooven, dat Dipanĕgara zich in het regentschap Ajah zou willen werpen „als een visch in de vuik", want eenmaal het Karanggebergte overgetrokken, zou het hem buitengewoon moeilijk zijn gevallen naar

zijn standplaats terug te keeren, als hij, wat te voorzien was, het aan deze zijde niet meer had kunnen houden. Waarschijnlijker kwam het den Majoor voor, dat het 's vijands bedoeling was, langs den noordelijken weg den doortocht naar Banjoemas te forceeren. Was hem dit gelukt, dan had hij de handen vrij, wat van hem niet kon gezegd worden, als hij in het door de natuur geisoleerde Ajah stond. Die overweging deed Buschkens besluiten, een groot deel zijner macht te Mĕrgaloenjoe, in den bergpas naar Banjoemas, samen te trekken. De beschikbare cavalerie, 50 juist aangekomen Menadoneezen en de Tĕgaleezen werden er met een bespannen 1 ℔r. heen gezonden. Met deze troepen, welke Buschkens spoedig door die van Michiels versterkt hoopte, dacht hij elke poging om door te breken te kunnen verijdelen. Zóó hield zich Buschkens — het was de oude, vroeger reeds door ons besproken quaestie — ervan overtuigd, dat Mĕrgaloenjoe en niet Kĕmit het meest waardevolle punt onzer positie in Mantjanĕgara-West was, dat hij er sterk toe overhelde, met zijn geheele macht derwaarts te trekken. Hij zou, ging hij er ten slotte toe over, „maatregelen nemen, om zoo mogelijk mijn met moeite hier gebouwd en nog niet voltooid bivouac tegen een coup de main te dekken" ([1]).

Kort na het verzenden van dit rapport, meldde zich bij hem een officiersbediende aan, die negen dagen achtereen door de muitelingen gevangen was gehouden en eindelijk had weten te ontsnappen. Hij bevestigde de reeds omtrent den vijand ingekomen berichten en verklaarde stellig, dat deze „zich in massa tusschen Komeet en Mergaloenjoe" wilde werpen, om, na de vereeniging der kolonnes van Michiels en Buschkens te hebben belet, naar Banjoemas op te rukken.

Nu meende Buschkens, dat „voorzichtigheid mij gebied om mijne macht te Mergaloenjoe te concentreeren, zijnde het desnoodig beter het bivouac onder protectie der benting terug te laten en zelfs op te offeren dan mij van het andere gedeelte der Kolonne gescheiden te zien" ([2]).

's Anderen daags gaf hij aan zijn plan uitvoering. Te Mĕrgaloenjoe gekomen, gewerd hem van Michiels een bericht, waarbij deze hem mededeelde, denzelfden dag te Banjoemas te zullen komen. Onverwijld schreef Buschkens zijn collega terug, om den volgenden dag te Kalidjĕring (aan de rivier Goenoenggirag, daar waar deze door den weg wordt gesneden) te willen komen, ten einde over de verdere maatregelen te spreken. Voorloopig stelde hij alvast voor, om den 6en vereenigd naar de vlakte terug te keeren, om Dipanĕgara — men wist niet, dat deze zich in het bekijken van krokodillen verlustigde — naar het oosten terug te werpen.

([1]) Buschkens aan Gen. De Kock. Kĕmit, 3 Dec. 1828, N°. 84. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Buschkens aan Gen. De Kock. Kĕmit, 3 Dec. 1828, N°. 87. (Arch. Gen. Staf).

Michiels nam met deze voorstellen genoegen doch wenschte, alvorens zich met hem te vereenigen, zijn troepen, die door den zwaren marsch naar Banjoemas zeer vermoeid waren, eerst eenige dagen rust schenken.

Den 9^en^ bevond hij zich met het grootste gedeelte zijner macht — een deel had hij te Kalidjĕring achtergelaten — te Mĕrgaloenjoe. Den volgenden dag gingen beide hoofdofficieren op marsch naar Kĕmit. Dit was den 8^en^ Dec. door een beduidende macht, welke het vooral op het bivak gemunt had, aangevallen, maar men hád den vijand met groot verlies afgeslagen, zij het ook ten koste van een paar gewonden.

's Avonds van 10^en^ bevonden zich de beide colonne-commandanten te Kĕmit, wachtten daar het inmiddels weder van Kalidjĕring opgerukte detachement der 7^e^ mob. col. in en marcheerden, na den 11^en^ de noodige voorbereidende maatregelen voor den tocht naar het oosten te hebben getroffen, den 12^en^ naar Sĕnapang, 1 paal zuid van Sĕlastri.

Van Dipanĕgara wist men op dit tijdstip, dat hij zich den 10^en^ te Pĕtanahan had opgehouden en dat het er allen schijn van had, als wilde hij in Ajah doordringen. Zoo had Luit. Maxwell, comd^t^. van den post te Karangbolong, gerapporteerd, dat een vijandelijke bende langs zijn versterking in de richting van Djĕtis was opgerukt. Het bleef echter onwaarschijnlijk, dat de Hoofdmuiteling zelf zich bij die bende bevond, en Buschkens hield zich er dan ook stellig van overtuigd, dat als de vijandelijke barisan nog niet uit het Ajahsche was teruggekeerd, zij dit zeker zou doen, zoodra zij den opmarsch der colonnes naar het oosten zou hebben vernomen. Zoo noodig zou de Majoor een detachement infanterie van Pĕtanahan via Karangbolong naar het gebergte zenden, om dit van muitelingen te zuiveren en daarna over Djĕtis en Mĕrgaloenjoe naar Kĕmit terug te keeren. Zooveel was zeker, dat de hoofdmacht der muitelingen nog steeds in de omstreken van Pĕtanahan verblijf hield en dat het dus aan te bevelen was, om zich door 's vijands beweging naar het gebergte van Karangbolong niet op een dwaalspoor te laten brengen. Gelukte het toch die hoofdmacht naar het oosten te drijven, dan zou de demonstreerende bende vanzelf het Ajahsche ontruimen vóór haar de terugtochtsweg geheel was afgesneden. Evenwel, zoo erg gemakkelijk was dat opdrijven niet. Den 12^en^ hadden Buschkens en Michiels de handen vol om van Kĕmit naar Sĕlastri op te rukken. „Heden ochtend", schreef Buschkens dien dag, „in onzen opmarsch hebben wij den vijand het eerst te Karanganjar ontmoet en onzen ganschen marsch tot hier in een allerslegtst terrein heeft onder slechts zelden afgebroken vuur plaats gehad. Het grootste gedeelte der muitelingen heeft zich in de richting van Petanahan teruggetrokken, niet zonder door het vuur der beide Kolonnes te hebben geleden. Waarschijnlijk zullen wij hen morgen opnieuw aantreffen,

hunne sterkte kan 800 à 1000 man geweest zijn. Twee hunner bivouacs te Karanganjar en Goejoengan en de te Sokka (beide oost van Selastri) voor Dipo Negoro gebouwde woningen zijn vernield" [1].

Den 13^en^ vervolgden de beide Majoors hun marsch in de richting van Pĕtanahan. Daar gekomen, vernam men, dat de Hoofdmuiteling het nabij gelegen Karangdoewoer twee dagen te voren verlaten had en naar Bĕnĕr, een paal ten N.O. van Ambal, getrokken was. Men kwam nu overeen, de vervolging in die richting voort te zetten, vooral, omdat men reden had te vermoeden, dat een der colonnes, die in Oost-Bagĕlen stonden, den rivierovergang bij Kadilangoe zou bewaken en de vijand dus tusschen twee vuren gebracht kon worden. Men rukte derhalve den 14^en^ in oostelijke richting op en bereikte dien dag den post Tĕlaga, waar men een deel der 6^e^ mob. col. aantrof. Die ontmoeting was geheel onverwacht en gaf, hoe aangenaam overigens ook, de minder verblijdende zekerheid, dat het den benden van Dipanĕgara gelukt was, zoowel aan de vereenigde colonnes van Michiels en Buschkens als aan het gedetacheerde gedeelte der 6e mob. col. te ontkomen. Tĕlaga, door dat detachement opnieuw van vivres en krijgsvoorraad voorzien, ontving in ruil voor eenige min bruikbare pradjoerits van Banjoemas 20 goede Tĕgaleezen; door een en ander was het in staat gesteld, om met succès alle aanvallen te doorstaan als de colonnes weder zouden zijn teruggekeerd.

Hiermede werd niet lang gewacht. De 6e mob. col. trok reeds 's anderen daags naar het oosten terug, Michiels en Buschkens toefden slechts één dag om hun troepen rust te geven en marcheerden vervolgens den 17^en^ weder naar het westen, thans echter in een breed front. De eerste volgde den zuidelijken weg en doorzocht het terrein links en rechts daarvan, Buschkens trok langs de rawa ten noorden van Oeroetsĕwoe. De vereenigde cavalerie marcheerde langs het zeestrand, om te onderzoeken of de muitelingen zich in het duin hadden verborgen. Geen dezer drie troepengedeelten ontwaarde iets van de muitelingen. Men mocht dus aannemen, dat Dipanĕgara met het meerendeel der zijnen naar Mataram was teruggekeerd.

Den 17^en^ waren Michiels en Buschkens wederom vereenigd en wel te Karangdoewoer. Toen ging het oostwaarts op tot Kĕpoek, waar Michiels positie nam. Buschkens marcheerde nog twee palen verder tot bij Djĕbrĕs, nabij den grooten weg, ongeveer twee palen van Kĕboemen.

Den volgenden dag zou Buschkens naar Kĕmit trekken, om daar een vivrestransport voor Pandjĕr gereed te maken en dit 's anderen daags zelf over te brengen. De Majoor Michiels zou dan van Kĕpoek naar Djĕbrĕs marcheeren ter vervanging van zijn collega.

---

[1] Buschkens aan Gen. De Kock. Sĕnapang, 12 Dec. 1828, N°. 96. (Arch. Gen. Staf).

Was dat geschied, dan wilde Buschkens over Rangkah of, als dit met het oog op het terrein te lastig zou zijn, over Ajah naar Karangbolong trekken, om er de muitelingen, die onder Banjakwĕdi die streek onveilig maakten, te verjagen.

Michiels zou over Pandjĕr en Oengaran naar Mĕrdĕn marcheeren, daar blijven of naar Lĕdok terugkeeren, al naar omstandigheden.

Uit het laatste blijkt wel, dat Buschkens volkomen gerust was. Hij schreef dan ook van uit Djĕbrĕs aan het Hoofdkwartier: „In deze omstreken houden zich thans slechts kleine troepjes muitelingen op en daar Dipo Negoro met zeer weinigen weder oostwaarts is getrokken, veronderstel ik, dat de macht, die hij hier gehad heeft, meestal uit het dessavolk heeft bestaan, dat thans de wapenen weder heeft neergelegd" (¹). Hoe groot was echter Buschkens' teleurstelling, toen hij in den vroegen ochtend van den 19ᵉⁿ een briefje van Michiels ontving, waaruit maar al te duidelijk bleek, dat de muitelingen, wel verre van in kleine troepjes in grooten getale aanwezig waren.

Dit briefje, geschreven in den avond van den 18ᵉⁿ, luidde:

„Waarde Kameraad! Ik denk, dat U wel zult hebben gehoord, dat wij vanmiddag eens goed aan den gang zijn geweest; de kaerels zijn om vijf uren vanmiddag onverwachts komen opzetten, zeker in een getal van 1000 à 1500 man in een halven cirkel en zoo brutaal als ik ze nog nooit of ten minste weinig gezien heb. Het vuur mijner stukken en infanterie hielp niet meer. Ik heb het met een hoeraatje moeten doen beslissen. Ik zal U morgen wel meer vertellen, want ik verwacht U stellig, want mijn infanteriepatronen zijn bijna op. Daarbij, terwijl ik zelf niet genoeg met het terrein hier bekend ben en de hoofden van het land niet bij mij heb, die mij van het een of ander (onleesbaar) kunnen geven en tijdingen brengen, staan mij de handen half verkeerd".

„Ik heb een flankeur gewond. Dat is zeer gelukkig afgespeeld, want de kogels die floten als den duivel. De vijand heeft niet weinig verlies geleden. Behalve die, welke zijn blijven liggen, waren de sporen van bloed overal te zien".

„Surtout breng mij wat infanteriepatronen mee. Zoo U verkiest, meld voorloopig hier iets van aan den Generaal" (²).

Dat klonk anders dan Buschkens' jongste rapport aan het Hoofdkwartier. Aan het plan om een expeditie te maken naar Karangbolong kon vooreerst geen uitvoering worden gegeven. Vóór alles diende Michiels geholpen. Den 19ᵉⁿ begaf Buschkens zich dan ook op marsch, om dezen van het gevraagde te voorzien. De voor Pandjĕr bestemde vivres werden meegenomen en, nadat men zich te Djĕbrĕs vereenigd had, door beide colonnes naar de plaats van bestemming

(¹) Buschkens aan Gen. De Kock. Djĕbrĕs, 17 Dec. 1828, N°. 99. (Arch. Gen. Staf).
(²) Michiels aan Buschkens. Djĕbrĕs, 18 Dec. 1828, ½8 's avonds. (Arch. Gen. Staf).

opgevoerd, waarna Michiels naar Oengaran en verder naar Mĕrdĕn doormarcheerde.

Buschkens keerde weder naar Kĕmit terug, trof daar maatregelen tot het herstellen van den door de muitelingen vernielden weg naar Karanganjar en maakte zich op, om den volgenden dag, den 21^{en}, met 80 geweren en een 2 ℔r. naar Bantar Lor, dus in een geheel andere richting, te marcheeren.

Wat moest de Majoor daar doen? Op zijn marsch naar Kĕmit had hij bericht ontvangen, dat een 500 man sterke bende zich nabij Sĕgaloeh had vertoond. Wat die bende bedoelde, wist men nog niet. Viel zij in Lĕdok, dan kon Du Perron haar slechts 100 man tegenover stellen, volgde zij de Sĕrajoe dan werd Banjoemas en daarmede Buschkens in den rug bedreigd. Die overwegingen deden dezen besluiten, Bantar Lor voorloopig te bezetten, waardoor hij in staat zou zijn, om zoo noodig Du Perron de hand te reiken. Was Michiels weder te Wanasaba terug, dan kon men nog verder zien, maar wijl die hoofdofficier daar de eerste dagen niet verwacht kon worden, restte Buschkens geen andere keuze. Van zooveel gewicht achtte hij de voorloopige bezetting van Bantar Lor, dat hij besloot, zelf het bevel over de derwaarts te zenden afdeeling op zich te nemen. Toch kwam in dit besluit op het laatste oogenblik nog verandering. Timmermans meldde zijn komst, zou in persoon de administratieve zaken inspecteeren. Nu meende Buschkens aanwezig te moeten zijn, om den inspecteur te woord te staan. Hij droeg dus het bevel over het voor Bantar bestemde detachement aan den Kapt. Mess op en begaf zich naar Banjoemas, waar de overste Timmermans den 22^{en} of 23^{en} verwacht werd.

Den 21^{en} marcheerde Mess af en nog denzelfden avond schreef hij uit Bantar, dat de 500 muitelingen in waarheid er slechts 150 waren, dat zij aangevoerd werden door den Toem. Sandargĕnie, een van Kĕrtabaoe's bendehoofden, en tevens, dat de bende bereids door de pradjoerits van Batang geslagen was. Voor alle zekerheid zou hij nog nadere berichten van Sĕgaloeh afwachten. Bleek hem daaruit, dat de zaak niets om het lijf had, dan zou hij binnen enkele dagen kunnen terugkeeren, vooral ook, omdat de Majoor Michiels toch eerstdaags zijn standplaats, Wanasaba, weder zou opzoeken. Den 4^{en} Januari zien wij dezen dan ook daar, terwijl Mess evenmin lang toefde; den 27^{en} Dec. was hij, nadat hem gebleken was, dat een kètjoepartij de inlandsche hoofden te Sĕgaloeh en Bantar „verschrikt" (1) had en de zaak dus van geen beteekenis was, weder te Mĕrdĕn terug met 100 man meer, dan hij aanvankelijk had medegenomen; het waren de 100 soldaten, die van Magĕlang naar Wanasaba waren gezonden, om van daar ter versterking der 8^{e} mob. col. naar Kĕmit door te marcheeren.

(1) Buschkens aan Gen. De Kock. Kĕmit, 27 Dec. 1828, N°. 114. (Arch. Gen. Staf).

Nu was Buschkens weder sterk genoeg om met energie op te treden. Karangbolong behoefde echter niet meer bezocht te worden; de muitelingen hadden die streek weder verlaten. Wat zij er eigenlijk gedaan hadden, bleek den Majoor eerst nu. De vrouw van den Toem. Banjakwĕdi had langen tijd doorgebracht ten huize van den Regent van Ajah en was eindelijk door haar echtgenoot teruggehaald, van daar de vijandelijke bende in een oord, waar zij niets te winnen, veel te verliezen had.

Maar nu wilde Buschkens wel het fijne van de zaak weten. Hij wantrouwde den genoemden regent reeds lang en was over diens medewerking verre van tevreden. Dit nieuwe feit stil te laten passeeren, zou „de toegeeflijkheid ten opzichte van een Solosch regent te ver gedreven zijn".

Buschkens beleefde van onze inlandsche vrienden maar weinig genoegen. De Jogjagsche Toem. Sindanĕgara, iemand, die hij overigens zeer op prijs stelde, had achter hem om aan een der voogden van den Sultan het verzoek gedaan, om gedurende eenigen tijd van het tooneel des oorlogs verwijderd te mogen worden" (1). De Kock, die dit den Majoor schreef, deelde verder mede, dat hij het verzoek had toegestaan, omdat de aandrang, waarmede het was gedaan, hem beducht had doen zijn, dat „hij (n.l. die Toem.) niet geheel op zijn schik is en dat, wanner men hem hierin mocht tegenwerken, hij misschien tot verkeerde stappen zoude kunnen overgaan" (1).

Buschkens bevreemdde de zaak. Ook hij was van oordeel, dat de nederlaag op den 1en October nog altijd nawerkte op 's Toems. gemoed, maar hij beschouwde „dit hoofd als braaf en vol karakter, boven alle verdenking ten aanzien van zijn trouw verheven". Hij zag „hem slechts noode vertrekken" (2).

---

(1) De Kock aan Buschkens. Magĕlang, 8 Dec. 1828, No. 2653. (Arch. Gouvts. Secrs).

(2) De verdiensten van Sindangnĕgara werden door Buschkens in een later schrijven — gedateerd: Kĕmit, 22 Januari 1829, No. 140 — nogmaals breedvoerig uiteengezet. Dit geschiedde naar aanleiding van een verzoek van Gen. De Kock om »het nut der organisatie eener nieuwe barisan uit de bevolking van Roma en hierna uit die van Djocjosch-West Bagelen" te beredeneeren. Buschkens meende aan die opdracht niet beter te kunnen voldoen dan door te wijzen op het nut, dat de barisan van Sindanĕgara gedurende de campagne van 1828 had opgeleverd. »Toen in 1828", zoo schreef hij, »de 8e mob. kol. in twee zwakke gedeelten gesplitst geen mindere taak had dan eene landstreek van 12 à 14 palen breedte en 30 à 40 palen lengte van muitelingen te zuiveren en het gewonnene te behouden, liet hare geringe magt niet anders toe dan des noodig een klein detachement eene rugwaartsche beweging te laten doen, om de bewegingen der barisan van den Raden Tommongong Siendo Negoro te ondersteunen, wanneer de in de gebergten teruggebleven Tommongongs der muitelingen Sosrowinoto, Kartabouw, Banjakwide en Kalapakling en mindere hoofden trachteden zich bewesten de Kolonne nieuwen aanhang te maken. Het is U.E. uit mijne ter dien tijd gedane rapporten bekend, dat ik op deze wijze werkende bijna geheel aan die barisan heb te danken gehad, dat de wegen aan de Noordzijde tot Klepoe en in geheel Oeroetsewoe zoo veilig waren, dat enkelde manschappen van Komeet naar Klepoe en Kadilangoe konden gaan. Ik oordeel dus de reorganisatie dezer barisan hoogst noodig om bij eene toekomstige oostwaartsche beweging der Kolonne de rust achter dezelve op nieuw te bewaren".

Wat lager lezen wij nog: »Ik heb daarmee R. T. voornd in de drie maanden, welke mijne bewegingen ruim geduurd hebben, zelden meer gezien; hij deed zooals ik reeds meldde, goede diensten,

Sindangnĕgara had werkelijk goede diensten bewezen, was steeds vol ijver geweest, zelfs, als op dien ongelukkigen 1[en] October, wel eens te ijverig. Zijn ondoordacht en onbesuisd handelen was toen oorzaak geweest van het geleden échec en dat hinderde hem zelf het meest. Hoe het ook zij, de Toem. Mangoendipoera zou hem vervangen. Vergezeld van de Toem[s]. Mangoenjoeda en Danoeadmadja kwam deze met een gevolg van 37 mantri's den 24[en] te Kĕmit aan; drie dagen later reisde Sindangnĕgara naar Jogja af.

Na de in de vorige bladzijde vermelde gebeurtenissen viel er in Buschkens' commandement weinig bijzonders meer voor. Den 28[en] December rukte hij uit in de richting van Tjandi, 4½ paal ten oosten van Kĕmit, ten einde er eenige onbeduidende benden, die het dèsavolk beletten aan het herstellen van den grooten weg mede te werken, te verjagen. Deze onderneming was al even onbeteekenend als de benden, waartegen ze gericht was. Een dèsa, Klangon, werd vernield; men wist, dat ze aan de maraudeurs vaak onderkomen verstrekte.

Den volgenden dag ging Buschkens nogmaals uit, nu in zuidelijke richting. De kleine bende, welke men wilde verjagen, liet zich echter niet onder vuur nemen, zoodat onverrichter zake naar Kĕmit moest worden teruggekeerd. Meer succès had Buschkens op Oudejaarsdag. In den vroegen ochtend uitgerukt, slaagde hij er in een 50 man sterke bende, dezelfde, die de werkzaamheden aan den weg placht te verontrusten, te overvallen, een tiental muitelingen te dooden en een paar hunner paarden buit te maken.

Twee dagen te voren was, terwijl de Majoor Buschkens zijn juist vermelden tocht naar het zuiden ondernam, te Kĕmit bericht ingekomen, dat een kleine vijandelijke bende tot Ragadana, 4½ paal ten Z.W. van Kĕmit, was doorgedrongen. Dadelijk had de Kapt. Mess een klein detachement onder den serg[t]. Giedeke naar de aangeduide plaats gezonden, om naar omstandigheden te handelen. In den nacht kwam Giedeke nabij Ragadana aan, liet de dèsa omsingelen en had het genoegen de geheele bende te „knippen" en af te maken.

---

alles achter mij was volmaakt rustig en veilig; het kwam mij voor, dat de bevolking tevreden en aan dit hoofd gehecht was en ik vond dus geenen grond hem aanmerking te maken over de sterkte zijner barisan, waarop hij zeer gesteld was, noch over het mij zijdelings ter oore gekomene, dat hij zich niet geheel strikt hield aan de gemaakte bepaling om slechts de helft der landelijke inkomsten daartoe te heffen".

Tot goed begrip dezer zinsnede merken wij op, dat de kosten van de hierbedoelde barisan, zooals trouwens die van haast alle in Banjoemas, bestreden werden uit aan den Vorst verschuldigde landrente (¹). Hoe meer veld bij den opmarsch naar de Bagawanta werd gewonnen, hoe meer dus Sindanĕgara aan zijn barisan uitbreiding kon geven. In Sept. maakte Kol. Cleerens echter op die uitbreiding aanmerking en werd de sterkte van de barisan teruggebracht tot 200 man, onder bepaling verder, dat de kosten ten laste zouden komen van het oorlogsbudget.

(¹) Men zie voor de Mantjanĕgara en de verhouding daarvan tot het vorstelijk gezag de hoogst belangrijke studie van den heer G. P. Rouffaer in de 40[e] en 41[e] afl. van de Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië »de Vorstenlanden".

Het jaar 1828 eindigde alzoo voor Buschkens niet ongelukkig.

Juist voor de regens opnieuw alle actie onmogelijk maakten, had de 8e mob. col. nog gelegenheid, de muitelingen, die zij op Oudejaarsdag een pak slaag had toegediend, opnieuw haar meerderheid te laten gevoelen. Volgens de ingewonnen berichten hield de vijand zich onder de bekende Mĕrtanĕgara en Kĕrtabahoe met een aanzienlijke macht in de nabijheid van Sĕlastri op. Zeer vroeg in den ochtend van den 4en Januari toog Buschkens op marsch. Kapt. Mess, die de voorwacht commandeerde en een goeden voorsprong genomen had, om de muitelingen in het denkbeeld te brengen, dat hij zich met slechts een deel der colonne in het terrein bevond, slaagde er niet in den vijand op de vlakte te lokken. Was dit wel gelukt, dan zou Buschkens, die zich met de hoofdmacht nog niet vertoond had, zijn cavalerie hebben laten chargeeren. Nu moest er iets anders op worden bedacht en in elk geval niet worden toegegeven aan 's vijands wensch: Mess in de sawah te hebben. Blijkbaar was daar de vijandelijke hoofdmacht „geëmbuskeerd". Buschkens gaf daarom aan Mess bevel, om de muitelingen met vuur in front bezig te houden, terwijl hijzelf met de rest der colonne door een omtrekking den vijand in den rug hoopte te komen. Zoo, tusschen twee vuren gebracht, zou het niet moeilijk vallen de bende „te tourneeren". Zoodra hij 's Majoors bedoeling doorzien had, trad de vijand te voorschijn. 50 ruiters wierpen zich in de vlakte; zij wilden klaarblijkelijk onze cavalerie van de infanterie scheiden. Toen dit niet gelukte, week de gansche bende, meer dan 600 man sterk, naar het oosten uit. De enkele kanonschoten, welke haar werden nagezonden, bezorgden haar weinig of geen verlies. Buschkens rustte een paar uur op de plaats en keerde toen naar Kĕmit terug; de vijand had zijn terugtocht in Z.O. richting voortgezet.

Jammer maar dat de actie niet langer kon worden voortgezet. Enkele dagen later zette de kwade moesson weder met kracht door. „Het terrein is thans reeds weder onder water", schreef Buschkens, „zoodat ik vooreerst aan geene bewegingen, maar des te meer aan de Instructie der troepen denken zal" (1). Later was het de wapenstilstand, welke het zwaard in de scheede deed rusten. Maar wie ook rusten en zich verpoozen zou, de Majoor Buschkens zeker niet. Er pakten zich boven zijn hoofd donkere wolken samen. Timmermans, die als wij zagen, een inspectiereis naar Banjoemas had gemaakt, had daar den toestand zoo slecht gevonden, dat Gen. De Kock het noodig oordeelde door Gen. Holsman die weder bij het leger te velde was geplaatst, een nader onderzoek te laten instellen. Wij komen in een volgend hoofdstuk op een en ander terug, om ons hier uitsluitend bezig te houden met Buschkens' verrichtingen in het belang der pacificatie.

(1) Buschkens aan De Kock. Kĕmit, 7 Januari 1829, No. 125. (Arch. Gen. Staf).

Na deze excursie volgden weken van eentonige rust, waarin alleen de exercitiën wat afwisseling verschaften. Voor Buschkens was de gelegenheid schoon, om weder eens op het oude aambeeld te hameren, een poging te doen in het belang zijner colonne. De aanleiding daartoe werd hem gegeven door een in het begin van December door den Generaal genomen besluit, waarbij bepaald was „dat van den 1en dezer de benting Oenarang onder de administratie der troepen in het Ledoksche sorteeren" zou. Buschkens wendde zich tot den Opperbevelhebber met het verzoek, niet om op het besluit terug te komen, maar om de bezetting, voor zoover die uit Tĕgalsche barisans bestond, te willen doen vervangen door een detachement der Lĕdoksche troepenmacht, en verder, om 15 Madureezen, mede te Oengaran in garnizoen, te mogen aantrekken bij „een gelijk getal, dat nog hier aanwezig is". De reden tot dit verzoek was, dat die Madureezen „sedert 12 jaren te zamen" dienden. Zij waren „in den oorlog op Sumatra steeds bij elkaar geweest en door consécutieve verliezen", sedert zij bij de colonne dienden, „tot beneden de helft gesmolten".

Nog drong de Majoor er sterk op aan, dat „perk gesteld werd aan de te dikwerf herhaalde handelwijze, waarmede de 6e mob. col. hare gelederen uit de beste soldaten van andere kolonnes versterkt" (1). Dit doelde op Cleerens, „die niet geslagen" wilde worden en van anderen nam, wat hij zelf te kort meende te komen. Bekend is het, dat die vrees voor een échec enkele jaren later verlammend heeft gewerkt op zijn handelingen als commandant der voor Bondjol gelegerde troepen en oorzaak is geworden van zijn vervanging door Cochius, wien de eer toekomt die beruchte stelling der Padries te hebben doen vallen.

Korten tijd na de indiening dezer verzoeken, welke werden toegestaan, verscheen de Gen. Holsman als inspecteur te Kĕmit. Stug van natuur was deze er zeker niet de man naar, om den gedrukten geest wat op te heffen, zelfs al zou, wat echter niet het geval was, zijn opdracht een aangename geweest zijn.

Den 20en ontving Buschkens het officieele bericht van den op den 10en te voren gesloten wapenstilstand. Het gerucht daarvan was de officieele tijding reeds vooruitgesneld, natuurlijk in een vorm, welke er geheel op gericht was, het groote publiek te doen gelooven, dat de Hoofdmuiteling het Gouvt. wel een tijdelijke rust wilde toestaan. Te Kĕmit had men weten te vertellen, „dat de Keizer van Solo overleden was en aan U.E. op het dientengevolge aan Dipo Negoro gedaan verzoek, eenen wapenstilstand toegestaan was" (2). Aan alle posten deed de Majoor onverwijld weten, dat men „tot nader strikt defensief blijven" moest. Ook zonder die aanbeveling zou men dit wel gebleven zijn, want, mag men Buschkens gelooven, dan stond het geheele terrein blank, „bedekt met rijpe

(1) Buschkens aan De Kock. Kĕmit, 16 Januari 1829, No. 130. (Arch. Gen. Staf).

(2) Buschkens aan De Kock. Kĕmit, 19 Februari 1829, No. 133. (Arch. Gen. Staf).

en rijpende padie" en lag „de tijd, waarin aan deze zijde eenige offensieve beweging met vrucht zal kunnen worden ondernomen in een nog ver verschiet" [1].

Het eerste bericht van belang door Buschkens aan den Opperbevelhebber toegezonden, was van 18 Maart. Hij deelde daarin mede, dat „de magt en de positiën der muitelingen in deze streken thans weder genoegzaam dezelfde zijn als voor den aanvang van den wapenstilstand; alleen zouden de Toemenggoengs Měrtaněgara en Banjakwědie „nog bij den Ali basah Sěntot" zijn.

Nog was aan Buschkens medegedeeld, dat genoemde Měrtaněgara in het huwelijk was getreden met een dochter van Dipaněgara en sedert met de eertijds door Kjahi Madja bekleede waardigheid was belast. In hoeverre dit alles juist was, zal blijken uit een volgend hoofdstuk, waarin de omstreeks dit tijdstip tusschen Dipaněgara en Sěntot bestaande verhouding zal worden besproken.

Een halve maand later kon Buschkens het Hoofdkwartier berichten, „dat zij (n.l. de muitelingen) na de Poeassa offensief zullen werken en, zooals gewoonlijk, uiten zij hun voornemen om terstond op Banjoemaas te marcheeren; ik heb den Majoor Michiels met deze gerugten bekend gemaakt. De muitelingen houden zich verder dagelijks, als het weder dit toelaat, bezig met exercitiën" [2]. Zoo doodden vriend en vijand den tijd met oefeningen in den wapenhandel. Buschkens moest zich echter beperken, „want de gezondheidstoestand was wederom meer dan treurig en werd met den dag slegter". Bijna allen krijgen koortsen en op heden zijn er van de geregelde troepen alleen 63 alhier onder behandeling, terwijl ik in deze maand te Komiet agt dooden gehad heb" [2].

Om deze cijfers te kunnen beoordeelen, laten wij hieronder eenige gegevens omtrent de troepenmacht onder Buschkens volgen.

Te Kĕmit, het hoofdkwartier der troepen, waren, met inbegrip van 29 in de ziekeninrichting verpleegden, op 8 Februari aanwezig:

infanterie:	8 officieren,	169 Europeanen en	115 inlanders
artillerie:	1 id ,	7 id	7 id
art^{ie}.-trein		1	20 id
cavalerie (7e Regt.)	2 officieren,	17 Europeanen,	22 inlanders
djajèng sekars			22 inlanders,

totaal dus aan geregelde troepen: 11 officieren [3], 211 Europeanen en 176 inlanders.

---

(1) Buschkens aan De Kock. Kĕmit, 19 Februari 1829, N°. 133. (Arch. Gen. Staf).
(2) Buschkens aan De Kock. Kĕmit, 31 Maart 1829, N°. 220. (Arch. Gen. Staf).
(3) Majoor Buschkens, de Kapt^{s}. Mess en Bölling, de Ritm. Beelaerts, de 2^{e} Luit^{s}. der Infanterie Bolender, Diell, Diederich, IJsker en De Vinck, de 2^{e} Luit. der Huz. De Groot, de 2^{e} Luit. der Art. Stüten, de Chir. 3^{e} kl. Boerlage.

Aan hulptroepen — de barisans van Tĕgal, Banjoemas, Prabalingga, Kartanĕgara en Bagĕlen — respectievelijk 173, 106, 72, 42 en 23 man, totaal 412, waarvan 202 geweer- en 210 lansdragenden.

De geheele macht, waarover te Kĕmit werd beschikt, beliep dus 810 hoofden, waaronder alleen van de geregelde troepen 29 zieken in het begin van Februari en 63 op het einde van Maart. Bij de beoordeeling van den gezondheidstoestand mag niet uit het oog verloren worden, dat de ernstige zieken naar het garnizoens-hospitaal te Banjoemas werden geevacueerd (¹); daar werden den 8ᵉⁿ Februari 30 Eur. en 3 inlanders verpleegd.

Omtrent de bezettingen der onder Buschkens ressorteerende posten het volgende:

Mĕrgaloenjoe telde: 1 officier (2ᵉ luit. inf. Van Dijk), 4 Eur. en 6 inl. en aan barisans: 72 geweer- en 104 lansdragenden;

Banjoemas: 1 officier (2ᵉ luit. inf. Moltzer), 53 Europeanen en 15 inlanders; aan barisans: 15 geweerdragenden. (Onder de geregelde troepen zijn opgenomen aan zieken 30 Eur. en 3 inl. Chef van het hospitaal was de chir. tit. 2ᵉ kl. Stokhuizen);

Bantar: 5 Europeanen en aan barisans: 41 geweer- en 2 lansdragenden;

Karangbolong: 1 officier, 2ᵉ Luit. inf. Maxwell, J., 5 Europeanen en 3 inlanders; aan barisans: 65 geweer- en 61 lansdragenden;

Tĕlaga: 1 officier 2ᵉ Luit. inf. Van Herff. 18 Eur. en 1 inl., zoomede 21 man der barisans van Tĕgal;

Pandjĕr: 1 officier 2ᵉ Luit. inf. Maxwell(?), 9 Eur. en 2 inl. en 29 man der Tĕgalsche barisans, welke, evenals die te Tĕlaga, met geweer waren bewapend;

Sĕgaloeh: 2 Europeanen en 120 man barisan, voor de eerste helft met geweren, voor de andere met lansen bewapend.

Een der laatste handelingen op krijgskundig gebied was het projecteeren eener redoute nabij de dèsa Banjoemas, daar waar de weg naar Tĕgal over de Sĕrajoe voerde. De kosten van dit werk werden op ƒ 1130 geraamd, ongeacht die, welke noodig zouden zijn, om „eene gierbrug of pont (pont-volant)" aan te brengen „op de breede, sterkstroomende en aldaar nimmer waadbare rivier". Die pont zou door een der deskundigen te Banjoemas aangemaakt kunnen worden, maar het was „niet mogelijk de kosten van dit vaartuig met anker, keten en touwwerk te begrooten" (²).

Het Hoofdkwartier nam de zaak nader in overweging. De redoute alleen was al kostbaar en de veerpont beloofde niet minder een duur stuk werk te zullen worden. Toch zou men er wel toe moeten besluiten, daar zonder zulk een pont

---

(¹) In April '29 werd dit naar Kĕmit overgebracht. Zie ziekenverpleging, Hoofdstuk II C.

(²) Buschkens aan De Kock. Kĕmit, 17 Maart 1829, Nº. 211. Zie achter het project der redoute.

de communicatie met den noordelijken oever zoo goed als ondoenlijk was, want prauwen moesten „om bij middelbare hoogte der rivier lijnregt den anderen oever te bereiken, niet minder dan 6 à 800 schreden onder den oever dien zij verlaten moeten, oproeijen alvorens over te steken" (1). Wat daarvan terecht moest komen, als de vijand den overtocht betwistte, laat zich denken.

Wij kunnen hiermede Buschkens voorloopig vaarwel zeggen, om thans den blik te wenden naar het oosten, naar dat deel van Cleerens' district, waar deze meer rechtstreeks zijn invloed op den gang der zaken kon doen gelden.

In die streken was, zooals wij in een vorig hoofdstuk reeds opmerkten, de toestand, omstreeks begin Nov. niet bijzonder gunstig. De vijand trad er nu en dan, zij het ook in kleine benden, vrij stoutmoedig tegen de verspreid liggende posten op en de zware regens, die deze laag gelegen landen in een moeras hadden herschapen, maakten het uiterst moeilijk, iets van belang tegen de muitelingen te ondernemen.

Toch bleef Cleerens niet werkeloos. Waren troepenbewegingen op groote schaal onuitvoerbaar, kleine detachementen konden, mits oordeelkundig aangewend, veel uitrichten. Daarom gelastte hij den zelfstandigen commandanten in zijn district, om „zoo spoedig mogelijk onze gewone nachtexpedities te hervatten, waarmede wij weleer met succes de barisans van den Pangerang Dipo Negoro Anom, den Ali Bassah Kertopengalasan en Djojosendergo hebben verontrust".

Het was alweder de ijverige Kapt. Rinia van Nauta, die het eerst zich op succès met zulk een nachtelijke onderneming kon beroemen. In den nacht van den 11en op den 12en Nov. overviel hij een vijandelijke bende in de dèsa Bajĕn tusschen Bongkot en Sĕmawang (2). De cavalerie werd even voor het aanbreken van den dag naar de westzijde der dèsa gezonden, om den vijand, als hij mocht vluchten, den weg af te snijden, de infanterie, waarbij een detachement jagers onder den Luit. Gillij, rukte gelijktijdig in front tegen haar op. Dicht genoeg genaderd, werd het vuur geopend, waarna men van alle zijden binnendrong. Twee Ingébeys en 10 minderen werden onmiddellijk neergelegd, 7 paarden en verscheidene wapens, w.o. vier geweren, buitgemaakt.

Zulke klappen brachten er den schrik in. Djajasĕndĕrga gevoelde zich in die buurt niet langer veilig en week terug over de Lĕrĕng, waarachter hij, zoolang er tusschen de beide oevers geen communicatie bestond, voor overvallingen niet behoefde te vreezen.

---

(1) Buschkens aan De Kock. Kĕmit, 17 Maart 1829, No. 211.

(2) Niet te verwarren met Sĕmawoeng a/d oostelijken oever der Bagawanta.

Niet lang meer zou die wijkplaats den vijand gegund blijven. Voor nog het jaar ten einde was, verrees ten oosten van Ambal een kleine versterking in welker nabijheid een aantal prauwen verzameld werden, zoodat de rivier sedert voor troepenbewegingen geen beletsel meer was. De noodzakelijkheid van dezen maatregel was vooral gebleken bij den tocht, dien de Kapt. Rinia van Nauta den 22^{en} Nov. naar Linggis maakte, om de daar gelegen benteng voor den tijd van zes maanden van vivres en munitie te voorzien.

's Nachts om twee uur met 280 man inf^{ie}. 60 man cav^{ie}. en twee 2 ℔^{rs}. van Bandoeng opgebroken, bereikte de colonne het doel van haar marsch juist 24 uren later dan men gedacht had. Zulk een misrekening waar de afstand nauwelijks 5 paal bedroeg, bewees wel, dat Van Nauta niet te hoog had opgegeven van de moeilijkheden, waarmede hij te kampen had gehad. Het terrein stond zoo goed als blank, hoe zuidelijker men kwam des te drassiger de bodem, zoodat Van Nauta het zeer waarschijnlijk wel betreurd zal hebben geschut en ruiters te hebben medegevoerd.

Eindelijk kwam men te bestemder plaatse aan, het transport werd overgegeven en de terugmarsch aanvaard. Bij Djana, het bekende, wachtte een 300 man sterke bende de onzen op. Het waren troepen van de Toem^{s}. Djajapĕrbangsa en Djajadimĕdja, dezelfde die door Van Nauta in Bajĕn waren opgezocht. Bij hen had zich sedert kort de Toem. Prawirakĕsoema aangesloten. Cleerens wist van dezen, dat hij door Dipanĕgara vooruit gezonden was, om bij den voorgenomen tocht naar Bagĕlen des Hoofdmuitelings macht op de rechterflank te dekken.

Toen de colonne de evengenoemde bende naderde, verdween deze in het terrein om echter spoedig in den rug van de achterhoede weder op te duiken en deze te verontrusten. De Kapt. Van Nauta marcheerde langzaam voort tot nabij Sĕmawang, waar hij gelegenheid vond een peloton inf. onder den Luit. Huismans en wat verder noordelijk de cavalerie in hinderlaag te leggen. Maar voor nog de staart der colonne deze twee hinderlagen voorbijgetrokken was, was de achterwacht reeds in ernstig gevecht gewikkeld en moesten zoowel de cavalerie als het peloton infanterie te voorschijn treden, om den comd^{t}. der achterhoede te hulp te komen. De strijd was nu dra in 's vijands nadeel beslist en zonder verder gehinderd te worden zette Rinia Van Nauta den marsch voort. Met 6 dooden en 2 gewonden kwam men te half vijf 's avonds te Bandoeng aan. Acht geweren waren den muitelingen in handen gevallen. De vijand zou echter eveneens ernstig verlies geleden hebben, maar dit verlies was als gewoonlijk moeilijk te bepalen geweest.

Zóó groot was de vermoeidheid van de colonne, dat de Kol. Cleerens, die haar gaarne onmiddellijk na thuiskomst had willen gebruiken, om ook de ben-

teng Wawar van vivres te voorzien en zoo mogelijk de vijandelijke benden, welke in de omstreken dier benteng vertoefden, uiteen te jagen, van dit voornemen afzag, omdat de troepen „ten minste 24 uren rust moesten genieten" (¹).

In hetzelfde schrijven vermeldde Cleerens nog, dat de Toem. Rĕsadiwiria eenige dagen te voren in de zuidelijk van Tjĕngkawak en tegenover Sĕgila gelegen dèsa Djĕnar de muitelingen onder Pang. Soeriakĕsoema en den Toem. Djajadirĕdja opgezocht en verjaagd had en dat dezelfde Toem. in den afgeloopen nacht nogmaals Djajadirĕdja, een broeder van Sĕntot, geslagen had.

Men ziet de wapens rustten niet, maar toch .... energiek was Cleerens' optreden evenmin. Ver van huis wilde de Kolonel de troepen niet zenden en, let men op de moeilijkheden, die zich zelfs aan onbeduidende ondernemingen, als die van den Kapt. Van Nauta op den 24en, vastknoopten, dan laat zich die weerzin wel verklaren. De bodem in het laagland was door de eindelooze regens tot brei geworden, een moeras gelijk, en zoodra voertuigen moesten worden gebruikt, was er volstrekt geen doorkomen aan.

Toen Buschkens dan ook aan Cleerens verzocht, om de bentengs te Pandjĕr en Oengaran van het noodige te voorzien, schreef de laatste daartoe niet in staat te zijn en stelde hij het Hoofdkwartier voor, den comdt. van Lĕdok die taak op te dragen. Wij zagen reeds, dat Michiels werkelijk in het begin van December verscheen en ook dat zelfs die bijstand voor Buschkens onvoldoende was, om de bezwaren aan de approviandeering zijner posten verbonden, geheel te overwinnen.

Teekenend voor den toestand was het rapport, dat Kol. Cleerens den 24en Nov. aan den Opperbevelhebber toezond. „Met leedwezen moet ik U.E. te kennen geven", zoo schreef hij, „dat mijne ongerustheid voor de bezetting te Wawar, welke benting door de 8e mobiele kol. had moeten zijn voorzien, van dag tot dag toeneemt, te meer daar de dagelijks vallende stortregens het derwaarts zenden eener kolonne onmogelijk maken".

„Intusschen tracht ik door inlanders de bezetting aldaar wat kleine hoeveelheden rijst en zout te bezorgen, waarvoor ik groote belooningen moet uitloven ...." (²).

Dat klonk niet opwekkend, geheel anders dan een schrijven een tweetal weken te voren verzonden. Toen had Cleerens, teruggekeerd van een tournée „langs het hooge land van Bageleen" — de posten Tjĕngkawak, Gombar, Sĕmawang, Bandoeng, Pĕkoetan en Winong waren bezocht — gerapporteerd, dat „de bevolking in deze omstreken geheel van den schrik (door het échec van Buschkens op den 1en Oct.) was bekomen; dat vele hoofden opnieuw hunne

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 24 November 1828, No. 274. (Arch. Gen. Staf).
(²) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 24 Nov. 1828, No. 272. (Arch. Gen. Staf).

onderwerping hadden aangeboden; en dat zij „het Gouvernement om geen andere reden verlaten hadden dan om hunne eigendommen te verzekeren, die door de omstandigheden anders in des vijands handen zouden zijn geraakt" ([1]).

Zoo ging het steeds. De houding der bevolking was de peilschaal van ons succès. Het ware kortzichtig geweest op de hernieuwde beloften van trouw te bouwen. Het eigenbelang, niet de liefde voor onze zaak en die hunner wettige vorsten, diende der bevolking tot richtsnoer. Bracht dat mede om, zij het ook momentaneel, de zijde der muitelingen te kiezen, dan deed het dèsavolk zoo, en kwalijk te nemen was dit niet, zoolang onze krachten te kort schoten om waar noodig bescherming te verleenen. Het beste was, om op het oogenblik zelf partij te trekken van een goede gezindheid; zoo deed dan ook Cleerens.

Hij nam het huldebetoon genadig aan, maar eischte bewijzen van trouw, die daarin moesten bestaan, dat de nieuwe vrienden hem de schuilplaatsen des vijands aanwezen, opdat men de hoofden 's nachts zou kunnen oplichten. De nachtelijke ondernemingen van den Kapt. Rinia van Nauta, boven door ons besproken, getuigden er van, dat Cleerens de daad op het woord deed volgen, dat hij daarin, zooals de Gen. De Kock aan den Com.-Gen. ook schreef, het middel zag, om der bevolking vertrouwen in te boezemen.

Sedert viel tot in het begin van Dec. niets van belang voor. Toen echter verscheen Dipanĕgara in Bagĕlen. Den 2[en] zou hij volgens de berichten in gezelschap van Sĕntot (dit laatste was onjuist) te Djagabaja ten zuiden van de Lĕrĕng zijn aangekomen met het plan, den volgenden dag over de Bagawanta te trekken en op Kĕrtĕk te marcheeren.

Wij weten reeds, dat Dipanĕgara niet naar het noorden, maar naar het westen marcheerde en dat zijn verblijf in Bagĕlen van geen of weinig invloed op de zaken is geweest.

Het best leeren wij de gebeurtenissen in de laatste Novemberdagen en gedurende de eerste week van December uit de rapporten van Kol. Cleerens kennen.

„Eergisteren", zoo schreef deze den 3[en] Dec., „heeft men sterk geweervuur gehoord ten Z.W. van hier, waarschijnlijk van Lingis of Wawar; ik heb echter tot op dit oogenblik nog geen bericht van het voorgevallene".

„Van den Komd[t]. der benting te Merden heb ik het rapport eener attaque des vijands ontvangen, waarin mij omtrent het volgende wordt gemeld. Den 25[en] des morgens vernemende, dat de Tommengong Tambakbaja met 150 man zich een halve paal van de benting ophield om contributie te heffen, zond de Komd[t]. voornd. dadelijk den Demang van Merden, Mas Bey Redjosentiko met deszelfs barisan van 70 man, ondersteund door een detachement van 16 man

([1]) Cleerens aan De Kock. G. Pĕrsado, 12 Nov. 1828, N°. 269. (Arch. Gen. Staf).

der bezetting derwaarts, die dadelijk met de muitelingen handgemeen werden en dezelven op de vlucht joegen, nadat zij een hardnekkigen tegenstand geboden hadden, waarbij de vijandelijke Tomm. Tambakbaja twee doodelijke wonden zoude hebben bekomen en een ander hoofd met drie man op het terrein gelaten zijn. Een man van de barisan van Merden is mede op de plaats gebleven ...." (¹).

Terecht prees Cleerens den Demang van Mĕrdĕn, die niet alleen veel moed aan den dag gelegd, maar tevens veel ijver betoond had bij het herstellen van den weg van Mĕrdĕn naar Ploendjaran.

Een week na dezen aanval vertoonden de muitelingen zich voor Wawar, de benteng, die de laatste maanden chronisch gebrek aan de noodzakelijkste behoeften had geleden. Met ongeveer 200 man viel de Toem. Gandakĕsoema den 2[en] Dec. deze versterking aan, maar werd door de bezetting onder haar wakkeren comd[t]., den 2[en] Luit. Van Herff, zoo flink ontvangen, dat hij met een verlies van 25 dooden en gekwetsten den afmarsch moest blazen.

Met den vivresvoorraad was 't er nog steeds treurig gesteld. Vrees voor de aanwezigheid der brandals had de bevolking de omstreken doen ontruimen en daarmede was de toevoer van levensmiddelen, toch reeds schaarsch, volstrekt opgehouden. Een poging door Kol. Cleerens gedaan, om van Linggis een prauw met vivres op te voeren, was mislukt; de opvarenden waren, ook al uit vrees, gedeserteerd. Geld noch goede woorden mochten baten. Tevergeefs bood Van Herff ƒ 50 belooning aan hem, wien het mocht gelukken eenigen voorraad in de benteng te brengen. Geen prauwvoerder was er toe te bewegen.

Onder zulke omstandigheden moest zelfs het onmogelijke worden beproefd; Wawar mocht niet langer aan zijn lot worden overgelaten.

Cleerens zou het beproeven. Hij liet de voor de 7[e] mob. col. bestemde en te Kĕdong Kĕbo, Tjĕngkawak en G. Pĕrsada gelegerde detachementen naar Bandoeng marcheeren en, nadat ook de Majoor Colson met het grootste gedeelte zijner colonne daar aangekomen was, de 6[e] onder den Kapt. Rinia van Nauta van genoemde plaats naar het zuiden oprukken, om het benarde Wawar vivres, munitie en geld te brengen en de muitelingen uit de omgeving te verjagen. „Ik zal", schreef Cleerens, „geen rust hebben, voordat ik U.E. de tijding der volbrenging dier expeditie mag mededeelen, aangezien de toestand der onzen aldaar mij, zooals ik U.E. niet kan verzwijgen, als mijne hulp vereischend voorkomt" (¹).

In den ochtend van den 5[en] Dec. was de 7[e] mob. col. te Bandoeng verzameld en kon de 6[e] van daar afmarcheeren, om de haar opgedragen taak uit te voeren. Rinia van Nauta beschikte daartoe over 300 bajonetten, 150 Boetonneezen, 60 ruiters en twee 2 ℔[rs].

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 3 Dec. 1828, N°. 275. (Arch. Gen. Staf).

De eerste dag werd gemarcheerd tot Gombar, waar men den nacht overbleef. Den volgenden ochtend werd via Tjĕngkawak en Paĕsan opgerukt naar de Lĕrĕng, welke niet ver van Watoekoera met de ter plaatse aanwezige hulpmiddelen overbrugd moest worden.

Intusschen had Cleerens, kort nadat de colonne van Bandoeng was opgebroken, vernomen, dat het bendehoofd Prawirakĕsoema, die van de beweging onderricht was, in de dèsa Salam, nabij Sĕmawang en op de marschroute gelegen, 500 man had geposteerd, om der colonne den doortocht te betwisten. Onmiddellijk na de ontvangst dezer tijding had Cleerens den Toem. Rĕsadiwiria opgedragen, met zijn barisan in zuidelijke richting op Djĕnar te marcheeren, om zoodoende de rechterflank der colonne te dekken en den vijand in den rug te komen.

Nog denzelfden dag voldeed Rĕsadiwiria aan de opdracht en wel met zooveel beleid, dat hij in den middag terugkeerende, aan Cleerens het hoofd van een der vijandelijke aanvoerders kon vertoonen. Zijn hulp was niet overbodig; Rinia Van Nauta kreeg het warm genoeg.

Nauwelijks een uur nadat deze Tjĕngkawak verlaten had, stuitte zijn col. bij Sĕgila op een vijandelijke bende, die 4 vaandels voerde. De Kapt. deed zijn troep opsluiten en rukte toen op den vijand aan, waarna hij, dezen dicht genaderd zijnde, den Luit. der art[le]. Rutten twee schoten op de vijandelijke gelederen deed afgeven. Dat hielp. De bende vlood uiteen en verzamelde zich op haar hoofdmacht, die onder Prawirakĕsoema ten getale van 500 man langzaam voorwaarts schreed. Nu zond Rinia van Nauta een afdeeling door bedekt terrein zijwaarts uit om zijn rechter-, een andere om zijn linkerflank te dekken, wees Gilly's jagers voor de achterhoede aan en bleef zelf bij de hoofdcolonne. In deze formatie werd voortgerukt tot Van Nauta het oogenblik gekomen achtte, om de hoofdmacht tot het gevecht te ontwikkelen en tegelijkertijd de muitelingen ook in de flank aan te grijpen.

Alles geschiedde zoo snel, dat de tegenstand haast onmiddellijk gebroken was en de vijand met achterlating zijner dooden en gewonden in allerijl de vlucht nam. Onder die dooden bevond zich de Toem. Ondamoja, een andere dan de oude bekende.

's Vijands verliezen waren zoo ernstig, dat hem alle lust was benomen, om de colonne nog verder te verontrusten, zoodat deze in den avond de dèsa Kalisĕrĕng aan de Lĕrĕng bereikte zonder verder overlast ondervonden te hebben. Men bivakkeerde in de iets meer westelijk gelegen dèsa Bĕdjaja en maakte den volgenden ochtend een aanvang met de voorbereidende werkzaamheden tot het overbruggen der rivier. Drie dagen later, den 10[en], hoopte Rinia van Nauta met dat werk gereed te zijn.

De muitelingen, die, na door de colonne geslagen te zijn, in noordwestelijke richting naar Bongkot waren getrokken, vermoedelijk om zich met de benden van Dipanĕgara te vereenigen, kwamen weinige dagen later weder opzetten, om het der colonne opnieuw lastig te maken. Toen deze dan ook in den namiddag van den 12en met den overtocht over de rivier een aanvang maakte, vertoonde zich al spoedig een bende van 150 man, welke echter reeds na eenige goed gerichte schoten terugtrok. Den anderen morgen zette Rinia van Nauta zijn marsch voort, steeds door muitelingen omgeven. In den loop van den ochtend bracht de Arabier Sech Achmad Hansari, die de colonne vergezelde, aan den Kapt. het bericht, dat hij een troep ruiters nabij het strand gezien had. Hij hield zich overtuigd, dat zich daarbij de Hoofdmuiteling zelf bevond.

Wij zagen reeds, dat Buschkens en Michiels met snelle marschen naar het oosten waren opgerukt, de benden, die West-Bagĕlen hadden verontrust, voor zich uit jagende. Op grond daarvan was het dus wel waarschijnlijk, dat Hansari's bericht waarheid bevatte. Dit was ook werkelijk het geval. Van Nauta was iets te laat gekomen. Dipanĕgara bevond zich reeds op de door de Bagawanta gevormde landtong en van achterhaling kon niets komen, dit belette „de ondoorwaadbare inwatering der zee te dier plaatse" [1].

Cleerens betreurde het, dat het dèsavolk de onzen niet vroeger had ingelicht; hij zou dan de overgangen der rivier hebben laten bezetten. Of nu die informatie voor dien maatregel een onmisbaar vereischte was geweest, mag betwijfeld worden. Men wist, dat de Hoofdrebel zich over de Bagawanta had begeven, dat Michiels en Buschkens hem naar het oosten wilden terugdringen en dus ook, dat Dipanĕgara, als hij zich niet staande kon houden, te eeniger tijd moest terugkeeren vanwaar hij gekomen was. Er was een verzuim gepleegd, waarvoor Cleerens en geen ander aansprakelijk kon worden gesteld.

Den 14en bereikte de colonne Wawar, waar de Majoors Michiels en Buschkens bereids waren aangekomen. Wawar was dus ontzet en kon, thans behoorlijk met al het noodige toegerust, zonder zorg de troepen den volgenden dag weder zien aftrekken. Veel later had de hulp niet moeten komen, want de vijand, de benarde positie der bezetting kennende, was steeds brutaler opgetreden en had zelfs in den nacht van den 11en op den 12en herhaalde maar gelukkig vruchtelooze pogingen gedaan, om de benting door pijlen, waaraan brandende stoffen waren gehecht, in vlammen te doen opgaan.

Den 15en aanvaardde Van Nauta den terugmarsch, den 16en bevond hij zich te Bĕdjaja, waar hij na vooraf met een detachement een verkenning naar Kadilangoe te hebben gemaakt, met behulp van 17 medegevoerde prauwen over de Lĕrĕng trok. De Toem. Mĕrtĕnsari, die aan de colonne den overtocht had

(1) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 20 Dec. 1828, No. 296. (Arch. Gen. Staf).

willen betwisten, was na een kortstondig vuurgevecht, waarin hem zelf een beenwond was toegebracht, verdreven geworden.

Den 18en rukte Van Nauta van Paësan naar Djĕnar, waar zich volgens ingekomen berichten de Toem. Prawirakĕsoema met 500 man ophield met het oogmerk, de colonne aan te grijpen, als deze in het ravijn bij Sĕgila zou zijn afgedaald. Dit plan wilde Van Nauta verijdelen. Nabij de dèsa gekomen, verdeelde hij zijn colonne in drie gedeelten, waarmede hij de verblijfplaats des vijands op meerdere punten gelijktijdig liet aanvallen. De snelheid, waarmede deze bewegingen werden uitgevoerd, liet den vijand geen tijd om zich te beraden.

„De dessa werd vol gewapend volk gevonden, dat voor een groot gedeelte ingehaald en neêrgehouwen werd; de overigen wierpen hun wapens, hoofddoeken en tulbanden van zich en vermengden zich onder de vluchtende vrouwen en kinderen. Een in het rood gekleed hoofd, dat te paard een rood zijden vaandel voerde, werd door den wachtmeester der huzaren Leenards neergeschoten en het vaandel genomen. Hij is daarna herkend te zijn de Ronggo Djogendirgo. De wachtmeester der djaijangsakars van Tegal, Fuchs, heeft den Tomm. Djojodrono, broeder van den Tomm. Tjokrodiredjo ingehaald en neergesabeld, en daarna vond men nog op de plaats 3 priesters en 17 pradjoerits liggen, terwijl van onze zijde zwaar gewond is geworden één jager van den Luit. Gilly. De troepen zijn des avonds te 4 uren te Tjengkawak ingerukt" (¹).

Rinia van Nauta had dus weder succès gehad. Het hoofddoel van den tocht was bereikt, deze zelf besloten met een wapenfeit als lang niet dagelijks voorkwam. Stelden de meeste colonne-comdn. zich doorgaans tevreden met het aanbinden van een vuurgevecht, Van Nauta's tactiek was den vijand zoo dicht mogelijk te bekruipen, om hem daarna met het blanke wapen te lijf te gaan. Hierin schuilde het geheim. Hij vergenoegde zich niet met verjagen van den vijand, neen, verslaan wilde hij hem.

Cleerens was, het laat zich denken, hoogelijk met de verkregen resultaten ingenomen en vol lof over Rinia van Nauta. Ook de Boetonneezen roemde hij zeer, zij schenen voortdurend in bruikbaarheid te winnen. Wat zijn vreugde nog vergrootte, was dat de vijand onder zijn verliezen ook telde zekeren Djajadrana, den man, die, onder voorgeven als zendeling van Kĕtapĕngalasan over de onderwerping van dit hoofd te willen spreken, den vijand tot spion had gediend en o.m. in het laatst van September Sĕntot bij Boeboetan over de Bagawanta geleid en zoo diens gelukkigen inval in Bagĕlen mogelijk gemaakt had.

Terwijl Rinia van Nauta zijn tocht naar Wawar maakte, zat men elders niet stil. Wel waren behalve Colson's colonne haast alle troepen ver van het

---

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 20 Dec. 1828, No. 296. (Arch. Gen. Staf).

districtshoofdkwartier verwijderd, maar er restten nog bárisans en daarmede was, mits goed aangevoerd, ook wel iets te beginnen zelfs zonder steun van een geregelde macht.

Rĕsadiwiria (die inmiddels als belooning voor zijn goede diensten „met 't beheer over de Solo'sche landen ten Oosten der rivieren Djali, Lesson (Lesoeng) en Bogowonto en ten Zuiden der Lerang" (¹) was belast en tevens den naam van Toem. Tjakradjaja bekomen had) kreeg last, een beweging van Ten Have tegen den vijandelijken Toem. Gagapĕrnala te steunen. Dit hoofd, vroeger Dĕmang van Lowano, had den Dĕmang van Kaligĕsing, onder bedreiging van alle naburige dèsa's in de asch te zullen leggen, opgedragen hem geld en levensmiddelen te verschaffen.

De dèsa Kaligĕsing lag 6 paal ten oosten van de Bagawanta. Bracht Gagapĕrnala zijn bedreiging ten uitvoer, dan was het met de vorderingen, die Cleerens reeds op den linkeroever der rivier gemaakt had, gedaan. Deze overweging deed den Kolonel besluiten, Ten Have's hulp in te roepen. Tjakradjaja en de Ingébey Wangsasĕmita zouden van Tjĕngkawak en Soekoen oprukken om den vijand in den rug te vallen. Cleerens zelf zou aan de expeditie deelnemen met den Kapt. Gennet en 70 bajonetten.

Nadat Ten Have geantwoord had, tot den tocht bereid te zijn en den 14^{en} te zullen oprukken, begaf Cleerens zich in den ochtend van dien dag op marsch, trok niet ver van Tanggoeng over de Bagawanta en sloeg den weg in naar Djoenggrangan. Toen hij te Kaligĕsing gekomen was, vernam hij, dat het verder doordringen in den pas van Djoenggrangan niet mogelijk was, omdat de vijand den smallen weg geheel versperd en met borangs beplant had. Sedert de Overste De Bas zich in 1825 er het laatst vertoond had, was die weg niet meer door de onzen betreden. Maar juist daarom wilde Cleerens thans de gelegenheid niet ongebruikt laten. Hij liet door de barisans de hindernissen opruimen en bereikte eindelijk na een vermoeienden tocht het hoogste punt van den weg, waar hij een onbezette versterking aantrof.

Van Ten Have was inmiddels bericht ontvangen, dat de muitelingen waren geslagen en dat zij den anderen dag verder vervolgd zouden worden. De dèsa's, waarin muitelingen waren aangetroffen, had Ten Have laten verbranden. Voor het oogenblik viel er dus niets meer te doen en Cleerens besloot daarom, maar vooral omdat hij slechts 15 man als bezetting te Kĕdong Kĕbo had achtergelaten en er op die van Bandoeng, zelve voortdurend aan aanvallen blootgesteld, niet mocht worden gerekend, naar het kwartier terug te keeren. Laat in den avond, één uur voor middernacht, kwam het kleine troepje uiterst vermoeid daar aan.

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 8 Dec. 1828, N°. 285. (Arch. Gen. Staf).

Den volgenden dag begaf Cleerens zich naar Maron „om met den Heer Van Lawick van Pabst, benoemd civiel gezaghebber in Bageleen te aboucheeren" (¹).

Hoe Van Lawick in deze betrekking was geplaatst, verdient eenige toelichting. Vooraf echter zij nog medegedeeld, dat omstreeks den 20^{en} door den Jogjaschen prins Aria Blitar een kleine beweging naar Kĕmiri werd gemaakt. Een bende muitelingen hield zich in die buurt op en moest verjaagd worden. Aria Blitar kweet zich behoorlijk van zijn taak. Het hoofd der muitelingen, Toem. Tjadrana, werd gevat, zijn volgelingen verstrooid en de op hen buitgemaakte goederen onder de barisans verdeeld.

Wat nu den tot civiel gezaghebber van Bagĕlen benoemden heer Van Lawick van Pabst betrof, het volgende.

Wij hadden reeds gelegenheid op te merken, dat Cleerens meer dan eens reden had, om zich te beklagen over de houding der hem toegevoegde Javaansche grooten voor wie de verleiding, om zich door het heffen van belastingen ten koste van de bevolking en tot nadeel van onze zaak te verrijken, maar al te vaak te machtig bleek. Voortdurend en scherp toezicht was noodig, om dit kwaad te beperken. Die contrôle was echter zeer moeilijk zoowel, omdat Cleerens' district zeer uitgestrekt was en de zuiver militaire zaken zijn aandacht zoo goed als geheel in beslag namen, als omdat doeltreffende contrôle slechts kon uitgeoefend worden door iemand van rijpe ervaring, tact en kennis der heerschende gebruiken.

Die gaven bezat Cleerens niet, al kon hem besturend talent niet ontzegd worden. Het valt trouwens moeilijk onder de toenmalige hoofdofficieren er een aan te wijzen, die èn door militaire èn door ambtelijke bekwaamheden geacht kon worden berekend te zijn voor een taak als Cleerens op de schouders was gelegd. Neen waarlijk, het waren geen De Kocks, zij verstonden het niet het *éviter la chèvre et le chou*. Zelfs Michiels was destijds nog niet gevormd tot de persoonlijkheid, die wij uit de geschiedenis van Sumatra's Westkust leeren kennen. Hij was nog in zijn leertijd, welken hij overigens bezwaarlijk in een betere oefenschool had kunnen doorloopen.

Gevoelde Cleerens, dat het niet alleen gebrek aan tijd was, dat hem te kort deed schieten? Men moet het wel aannemen, want zijn wensch „om een civiel ambtenaar bij zich te hebben" is blijkbaar in zulke bewoordingen vervat geweest, dat de Gen. de Kock de keuze op zoodanige personen vestigde, dat men eerder aan leiding dan aan hulp heeft te denken.

De zaak was in het eind van Sept. door Cleerens op het tapijt gebracht en korten tijd later tusschen den Opperbevelhebber en hem te Mĕnorèh be-

(¹) Cleerens aan De Kock. Maron, 16 Dec. 1828, N°. 294. (Arch. Gen. Staf).

sproken. In de tweede helft van Oct. stelde de eerste den Landvoogd voor, om in Bagĕlen een civiel ambtenaar te plaatsen, „die onder de bevelen van den Kommissaris van Djogjakarta wierd gesteld en zich in alles met hem, Kolonel, kon verstaan. De Kommissaris vermeld tegelijk Resident aan het Hof van Solo zijnde, zoo zoude het daarom mede wenschelijk zijn, dat de ambtenaar in de Bageleen onder zijne orders werd gesteld" (¹).

De persoon, die voor deze nieuw gecreëerde betrekking de meeste geschiktheid bezat, was naar zijn meening de Res^t^. van Rĕmbang, de heer De Salis. Deze toch was met tal van hoofden in Bagĕlen bekend, Cleerens zou zijn benoeming gaarne zien en de omstandigheid, dat hij reeds hoofdambtenaar was, waarborgde hem den noodigen eerbied van de zijde der hoofden. Kon de Com.-Gen. zich met deze voordracht vereenigen, dan zou de Ass^t^.-Res^t^. Praetorius provisioneel met het bestuur in Rĕmbang kunnen worden belast. „Maar de heer De Salis, door zoodanige schikking dubbele uitgaven zullende hebben en eene jonge gade verlaten moetende, zal het niet ondienstig zijn hem eenig daggeld en toelage toe te staan" (¹).

Daarvan wilde Du Bus echter niets weten. Hij wist, dat de heer De Salis een bekwaam en ijverig ambtenaar was en zou hem niet gaarne in Rĕmbang vervangen zien, „daar er nog zoovele geruchten omtrent nieuwe onlusten in de landen zuidwaarts aan het Rembangsche grenzende, in omloop" waren (²). Hij vestigde daarom de aandacht op de heeren Verploegh, Res^t^. van Besoeki en Banjoewangi, en Praetorius, Ass^t^.-Res^t^. van Radjĕgwĕsi. Beiden waren volgens Du Bus voor de betrekking geschikt en konden in de hunne zonder veel bezwaren worden vervangen. Zelfs zou de Landvoogd er niets tegen hebben, beide heeren in Bagĕlen te plaatsen, indien Praetorius „in de gegeven oogenblikken te Radjekwesi konde gemist worden" (²).

Maar aangezien het den Landvoogd in beginsel ongeraden voorkwam, om zonder gewichtige redenen goede ambtenaren te verplaatsen, had hij zijn „aandacht ook op de zodanige gevestigd, die zich thans buiten betrekking bevinden" (²). Onder dezen was naar zijn meening de heer Van Lawick van Pabst, gewezen Resident van Sĕmarang, om zijn kennis „van het inlandsch bestuur en caracter" het meest geschikt. „Ik weet echter niet in hoeverre hij genoeg personeelen moed en fermeteit bezit om in die oproerige streken steeds met bedachtzaamheid te handelen en in meer of min moeijelijke omstandigheden zijn gezag en invloed te doen gelden, evenmin of het particuliere caracter van dien Heer niet eenige aanleiding zoude kunnen geven om te vrezen, dat er niet steeds die goede verstandhouding, welke in het belang der

(¹) De Kock aan den Com. Gen. Magĕlang, 21 Oct. 1828, N°. 650. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Com. Gen. aan De Kock. Buitenzorg, 27 Oct. 1828, N°. 17. (Arch. Gen. Staf).

zaken zoozeer gevorderd wordt, tusschen den Colonel Cleerens en den Heer Van Lawick van Pabst bestaan zoude."

Achtte De Kock de opgeworpen bezwaren niet overwegend en dus Van Lawick's benoeming in 's Lands belang, „dan gelieve UE. op geene andere omstandigheden van vroegeren tijd te letten en zich verzekerd te houden, dat hetgeen tusschen mij en den Heer Lawick is voorgevallen, mij niet zal weerhouden om casu quo in deze naar het gevoelen van UE. te handelen" (¹).

Het is duidelijk, dat Du Bus over den mensch Van Lawick niet gunstig dacht, zijn bekwaamheid als ambtenaar echter op prijs stelde. Het laatste was hem genoeg, om met terzijdestelling van het andere diens benoeming te wenschen. Dit pleit voor Du Bus en maakt het dubbel betreurenswaardig, dat het hem niet heeft mogen geluken ook ten aanzien van Gen. De Kock met die objectiviteit te handelen, welke — om zijn eigen woorden te gebruiken — „die goede verstandhouding, welke in het belang der zaken zoozeer gevorderd" werd, mogelijk had gemaakt.

Den 31[en] Oct. beantwoordde Generaal De Kock Du Bus' bedenkingen. Verploegh en Praetorius waren z. i. niet zoo geschikt voor de betrekking in Bagĕlen als men dit wenschen mocht. Zij hadden te lang in Gouv[ts]. landen gediend, om maar dadelijk met Vorstenlandsche toestanden vertrouwd te kunnen zijn. Van Lawick echter was „juist geschikt om met de inlanders van rang, welke in de Bageleen zijn om te gaan en tevens hunne intriges en knevelarijen te leeren kennen. Niemand zal beter dan hij in staat zijn, om de inlandsche huishouding te bevatten ....".

„De Heer Van Lawick van Pabst is in de Bageleen bekend en zal zich ook goed met den Kol. Cleerens kunnen verstaan, hetgeen in dit geval een voornaam punt is" (²).

Een voornaam punt was het. Du Bus had een klip gevreesd en, zooals weinige maanden later blijken zou, ten rechte.

Bij besluit van 6 Nov. 1828 N[o]. 14 werd bepaald, dat „het Civiel gezag in de Bageleen gedurende de bestaande onlusten aan een civiel ambtenaar met den rang van resident zal worden opgedragen, om onder de onmiddellijke orders van den Kommissaris van het Hof van Djocjakarta ten meeste nutte van het Gouvernement werkzaam te zijn". Het tractement van dezen ambtenaar werd vastgesteld op *f* 15.000.— 's jaars, was dus dat van een resident, terwijl de titularis ook de bevoegdheid erlangde, om het aan dien rang verbonden kostuum te dragen.

(¹) De Com. Gen. aan De Kock. Buitenzorg, 27 Oct. 1828, N°. 17. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan den Com. Gen. Magĕlang, 31 Oct. 1828, N°. 662. (Arch. Gen. Staf).

Zoo was Van Lawick dan weder in den zadel gezet. Hij zou zich nu ook laten gelden. Al dadelijk na zijn benoeming teekende hij zijn bescheiden als Resident van Bagĕlen. Du Bus was met die handelwijze weinig ingenomen. Afgescheiden van het ongerijmde om zich resident te noemen van „gereserveerden domeingrond, van Landrentegrond des Vorsten" (¹), kwam hij tegen Van Lawick's aanmatiging op, omdat deze hem gevaarlijk voorkwam, aanleiding kon geven tot gissingen, „die bij nader onderzoek zonder grond zouden bevonden worden, maar niettemin van de zijde van het Gouvernement oogmerken zouden kunnen doen veronderstellen, waaraan hetzelve zich geheel vreemd kent" (²).

De Kock werd dus opgedragen, om aan Van Lawick het ongepaste zijner handeling onder het oog te brengen en hem te gelasten, „om voortaan geenen anderen titel aan te nemen en in schrift te stellen dan dien van ambtenaar belast met het civiel gezag in Bageleen". Tevens moest de Gen. dien ambtenaar aanschrijven, zich naar de plaats zijner bestemming te begeven, „daar ik, in aanmerking nemende den spoed, waarmede door UE. in der tijd op de vervulling van opgenoemde betrekking is aangedrongen, reden heb te gelooven, dat de meergenoemde ambtenaar aldaar zonder eenig verwijl zijne functie moet aanvaarden" (²). De bemerking scheen billijker dan zij in waarheid was. Den 15^{en} Nov. was Van Lawick na ontvangst zijner benoeming van Sĕmarang naar Magĕlang gegaan, om bij den Opperbevelhebber zijn opwachting te maken en diens inzichten omtrent de Bagĕlensche zaken te vernemen. Den 17^{en} d. a. v. was hij in diens gezelschap naar Salatiga vertrokken ter ontmoeting van Kjahi Madja. Dit alles is ons uit een vorig hoofdstuk reeds bekend, alsook dat Van Lawick tot in het laatst van Nov. te Sĕmarang verbleef, om den gevangene een scherp verhoor af te nemen. De Madjazaak was urgent, Bagĕlen, dat zoo lang zonder civiel ambtenaar was geweest, kon onder deze omstandigheden nog wel wat wachten.

Dat wachten werd echter noodeloos gerekt. Den 29^{en} Nov. te Magĕlang teruggekeerd met de bedoeling daags daarop naar Bagĕlen te reizen, werd Van Lawick nogmaals aangehouden, omdat zijn verblijf „in die streken op dat oogenblik minder noodzakelijk" (³) was.

Deze uitdrukking moet in verband worden gebracht met 1^e de omstanstigheid, dat Gen. De Kock het antwoord van Du Bus verbeidde op de vraag: welke personen met de overbrenging van Kjahi Madja's brief naar Dipanĕgara zouden worden belast, 2^e den weerzin, waarmede Cleerens de benoeming van

(¹) Zie Encyclopaedie van Ned.-Indië Deel IV „Vorstenlanden", door G. P. Rouffaer.
(²) De Com. Gen. aan De Kock. Buitenzorg, 4 Dec. 1828, N°. 19. (Arch. Gen. Staf).
(³) De Kock aan Van Lawick. Magĕlang, 5 Dec. 1828, N°. 2632. (Arch. Gen. Staf).

Van Lawick vernomen had. De Kock dacht over Van Lawick al evenmin gunstig, maar nu de benoeming eenmaal geschied was, behoorde men zich daarbij neer te leggen en kon allerminst daartegen worden aangevoerd, dat een civiel ambtenaar niet meer noodig was.

Intusschen laat zich uit de stemming, waarin Cleerens en met hem de Opperbevelhebber verkeerden, wel verklaren, dat met Van Lawick's doorreis geen haast werd gemaakt, en ook dat De Kock het waarom van Van Lawick's vertraagd vertrek niet aan den Landvoogd uiteenzette, doch eenvoudig volstond met de mededeeling, dat die ambtenaar zich sedert een tiental dagen te Magĕlang bevond en zoo spoedig mogelijk de reis naar zijn standplaats zou aanvaarden.

Kort daarop kwam het daartoe. Cleerens reisde Van Lawick tegemoet, om met dezen den tocht naar Maroŋ voort te zetten. De Kock hoopte, „dat de Heer Van Lawick met U te Kedong Kebo komt wonen en dat hij maar geduldig met UWEdGestr. wat praat en inlanders tracht nuttig te maken, zonder over zijn lot ongeduldig ([1]) te worden" ([2]). Tot samenwonen kwam het niet, Van Lawick vestigde zich te Maroñ.

De verhouding tusschen Cleerens en Van Lawick moet, wat wel niemand verwonderen kan, al spoedig te wenschen hebben gelaten, althans uit een particulier schrijven van De Kock aan eerstgenoemde (gedateerd 20 Jan. '29 IIe 124) blijkt, dat deze over den oud-resident heeft geklaagd. Wij lezen toch: „Ik heb meer berouw van den Heer Lawick naar de Bageleen te hebben gezonden dan UWElg. dat hij er is." De Kock dacht er reeds ernstig over om hem te „doen terugroepen", zoodra dit „voegzaam" kon geschieden. Cleerens mocht echter niet vergeten, dat hij zelf „officieel en particulier" om een civiel ambtenaar had verzocht en dat, was Van Lawick ten slotte voor die betrekking aangewezen, Cleerens min of meer tot diens benoeming had medegewerkt door den Rest. De Salis aan te bevelen.

Daardoor was de Com-Gen. in het denkbeeld gebracht, dat er in Bagĕlen een hoofdambtenaar noodig was en had hij Van Lawick benoemd, omdat hij De Salis niet had willen plaatsen. Bracht De Kock dit Cleerens onder het oog,

([1]) Wij spatieeren. Van Lawick was bij Resol., 7 Maart 1828, No. 3 ontslagen als resident van Sĕmarang, omdat hij den Kapt. der Chineezen aldaar, Tan Tjing, als zoodanig afgezet en in arrest gesteld had. Het Hoog Gerechtshof had den Kapt. Chin. echter in het gelijk gesteld, waarna de Heer Van Lawick op zijn beurt was afgezet. Bij resolutie van 13 Mei d. a. v. No. 1 werd hem een wachtgeld van ƒ 500 's maands toegelegd. In Augustus diende Van Lawick een verzoekschrift in om herplaatst of gepensionneerd te worden. Bij besluit dd. 24 Aug. No. 9 werd hem medegedeeld, dat bij komende vacature op zijn verzoek zou worden gelet. In Nov. d. a. v. volgde zijn benoeming tot civiel gezaghebber in Bagĕlen, een betrekking, welke maar half aan Van Lawick's wenschen beantwoordde; vandaar zijn ongeduldig wachten op een betere positie.

([2]) De Kock aan Cleerens. Particulier schrijven. Magĕlang, 17 Jan. 1829, No. 123.

dan geschiedde zulks „zonder eenige misnoegdheid", maar uitsluitend om hem „meer bedaardheid te doen verkrijgen".

Acht dagen later liep de correspondentie met Cleerens weder over Van Lawick. Deze had te kennen gegeven, dat het z. i. verkeerd was, dat de bekende aanvoerder der Solo'sche hulptroepen Pang. Kĕsoemajoeda een zoo geruimen tijd afwezig bleef, „omdat de Hoofden niet weten zullen waar aan zich te houden", terwijl Van Lawick tevens meende, „dat Solo, terugziende op de Kadoe, zich van het vroeger verlies van haar deel in die provincie in de Bageleen schadeloos" zou willen stellen (¹).

Gen. De Kock was het daarmede niet eens en oordeelde, dat Van Lawick er „zonderlinge denkbeelden" op nahield. Dat Kĕsoemajoeda te Solo vertoefde, zou de belangen in Bagĕlen niet schaden; immers, in 1828 was dat hoofd wel drie maanden lang afwezig geweest. En, wat Solo aanging, De Kock hield zich overtuigd, dat „alle secundaire belangen gemakkelijk te schikken zouden zijn, als men wijs genoeg" was, om na den vrede „eenige goede militaire positiën te houden".

De „zonderlinge denkbeelden" van Van Lawick zouden voor Gen. De Kock het motief zijn, om de verplaatsing van dien ambtenaar zoodra mogelijk te bewerken. Was dat gelukt, dan zou hij „een ander ambtenaar, geschikt om met inlanders om te gaan" trachten te krijgen, „maar UWEG. (Cleerens) moet alsdan de groote man in de Bageleen blijven".

Tot goed begrip dezer zaak merken wij op, dat De Kock om twee gewichtige redenen wenschte, dat Cleerens met het hoogste gezag bleef bekleed. Eerstens stelde hij dien Kolonel zeer op prijs, en ten tweede vond hij het niet raadzaam, dat de indruk werd verwekt, alsof het Gouver^t. zich „te veel .... met die provinciën wilde bemoeijen". De correspondentie van den ambtenaar in Bagĕlen met de residenten aan de Hoven moest juist daarom een zeer beperkte zijn. Bleef het gezag geheel in handen van Cleerens, dan zouden de bestuursmaatregelen „geen agterdogt" verwekken „daar hetgeen UWEG. doet altoos den schijn heeft eener militaire bemoeijenis". Weet men nu nog, dat Cleerens — ook dit bleek ons uit De Kock's particuliere brieven — hartelijk naar het einde van den oorlog verlangde en er zelfs sterk over dacht, om met pensioen te gaan, dan kan het niet bevreemden De Kock alle pogingen in het werk te zien stellen, om dien hoofdofficier voor het leger, in het bijzonder voor het bevel in Bagĕlen te behouden. Daarbij was de verhouding tusschen beiden zeer vriendschappelijk en schijnt Gen. De Kock na den dood zijner echtgenoote een wezenlijke behoefte aan vertrouwelijken omgang te hebben gevoeld.

(¹) Wij moeten tot recht begrip van de aspiratiën, die Van Lawick bij Solo vermoedde, andermaal verwijzen naar het zooeven vermelde opstel van den heer Rouffaer. (Grondgebied).

Die omgang bepaalde zich vrijwel tot briefwisseling; van bezoeken kwam niet veel. De Kock vond slechts hoogst zelden daartoe gelegenheid, want, schreef hij, „slegte wegen en bergen vrees ik niet, maar gelijk ik UWEG. reeds gezegd heb, hier krijg ik van alle punten brieven, die spoedig beantwoord zijn, daarentegen ben ik in Zuid-Bagĕleen, Tjinkawa, enz., dan wordt de correspondentie gestremd" (1).

Tot een bezoek kwam het dan ook voorloopig niet, des te ijveriger werd echter over en weer geschreven, meest over Bagĕlensche aangelegenheden en vooral over Van Lawick, dien men hoe eerder hoe liever uit Bagĕlen zag vertrekken. De verhouding tusschen dezen ambtenaar en Cleerens werd met den dag meer gespannen en Gen. De Kock had de grootste moeite, om den Kolonel „eenig geduld" in te spreken. Cleerens moest zijn tijd afwachten, hij wist nu toch, dat „ik spoedig zal trachten hem te doen verhuizen". Wist Cleerens „hoeveel zorg ik dezer dagen met de zaak van Roeps gehad heb" (2), dan zou hij zeker berusting toonen. En verder: „Ik heb UWEG. immers altoos als de eerste in de Bageleen beschouwd. Indien dus de Heer Van Lawick ongeacht Uwe positie de hoofden van de barisans wil wegnemen en de barisans bederven, dan behoeft UEG. in de eerste plaats daar niet aan toe te geven en vervolgens mij de zaak officiëel te bedeelen .... ". Aan Van Lawick zelf, zoo berichtte De Kock zijn vriend Cleerens, had hij geschreven, „dat ik niet in zijne denkbeelden deelde, maar de Uwe bleef aankleven" (3).

Zooveel stond vast: Van Lawick moest uit Bagĕlen. Hijzelf scheen trouwens niet anders te wenschen. Den 1en Februari kwam hij ziek te Magĕlang aan, zoo ziek, „dat hij niet bij mij is kunnen komen, hoewel hij nog heden naar Batavia wil" (4). Daags daarop kreeg De Kock den Heer Van Lawick te zien, te spreken echter niet, want „hij had volstrekt geen stem meer en zag er magtig verhit uit. De geneesheer en de Kol. Nahuijs meenen, dat de Heer Lawick spoedig gelaten moest worden; hij is ook dadelijk naar Samarang vertrokken. Ik geloof, dat hij aldaar spoedig beter zal worden" (5).

Herstelde Van Lawick, dan zag men hem te eeniger tijd weder te Maron. Dat moest voorkomen worden, hetgeen alleen mogelijk zou zijn door de volmondige erkenning, dat Lawick's verblijf in Bagĕlen niet aan de verwachting had beantwoord. Dit had De Kock reeds den Kolonel in een zijner particuliere brieven aangeraden. Den 20en Februari werd die raad gevolgd en schreef Cleerens „dat ZijnEdGestr. veel meer bezwaren ontmoeten zal dan wel een

(1) De Kock aan Cleerens. Particulier schrijven. Magĕlang, 28 Jan. 1829, No. 127.
(2) Roeps was omstreeks dat tijdstip de gevangene van Sĕntot. Zie Hoofdstuk XIII.
(3) De Kock aan Cleerens. Particulier schrijven. Magĕlang, 30 Jan. 1829, No. 128.
(4) De Kock aan Cleerens. Particulier schrijven. Magĕlang, 4 Febr. 1829, No. 129.
(5) De Kock aan Cleerens. Particulier schrijven. Magĕlang, 8 Febr. 1829, No. 130.

Militair Kommandant, omdat de hoofden zich verbeelden, dat de benoeming van dergelijke hooge ambtenaren in de Vorstenlanden geen ander doel heeft dan dat het Gouvernement deze landen tot zich wilde trekken. Daarenboven is mij gebleken, dat de residenten te Solo en Djogjakarta zelf zich weinig inlaten met de inlandsche huishouding, waardoor alsdan het doel, dat ik mij door de plaatsing van een civiel ambtenaar in de Bageleen had voorgesteld gemist wordt en waarom ik dan ook de eer heb Uwe Excellentie ten dringenste te verzoeken op mijne vroegere aanvraag om een civiel ambtenaar hier te hebben, geen acht te willen slaan .... en den Heer Van Lawick van Pabst eene andere betrekking te doen geven ...." (1).

Daags daarop wendde De Kock zich tot den Com.-Gen. onder overlegging van Cleerens' missive en van een nota door Van Lawick den 10en aan Nahuijs gericht, waarin hij dezen geschreven had „zelf overtuigd te zijn vooralsnog in de Bageleen geen dienst" te kunnen doen, met het verzoek „den Heer Van Lawick te willen ontslaan als civiel gezaghebber in de Bageleen en om aan den Kolonel Cleerens een assistent-resident of controleur der 1e klasse, bekend met inlandsche zaken, te willen toevoegen" (2).

Van Lawick had inmiddels een verzoekschrift ingediend om „honorabel ontslag of verplaatsing". Had het van de Ind. Reg. alleen afgehangen, dan had hij daarin zitting gekregen, want bij missive, dd. 2 Maart '29, Nº 397 deed zij daartoe voordracht aan den Com-Gen. Deze ging er niet op in, omdat „de Koning zich (blijkens de mededeeling van den Minister voor de Marine en Koloniën bij missive van 12 December 1826 La. H Geheim Nº 287) de beschikking over de vacature in den Indischen Raad zelve voorbehouden" had.

De candidaat der Ind. Reg. voor de openkomende betrekking in Bagēlen, de Heer Cornets de Groot (H) (3), had naar Du Bus' meening recht „op een meer voordeelige plaatsing". Ook mocht, oordeelde deze, de keuze wel vallen op een ambtenaar „van minderen rang dan de Heer De Groot" (4).

Die keuze schijnt echter vrij lastig te zijn geweest, want toen Van Lawick van Pabst bij Besl. van 23 April 1829 Nº 24 eervol als civ. gezaghebber ontslagen en bij Besl. van denzelfden datum Nº 25 tot Rest. van Besoeki en Banjoewangi benoemd was, had Bagēlen nog steeds geen ander civiel ambtenaar. En toen ten laatste aan Gen. De Kock eenige personen

(1) Cleerens aan De Kock. Kēdong Kēbo, 20 Februari 1829, No. 364. (Arch. Gen. Staf).

(2) De Kock aan Du Bus. Magēlang, 21 Februari 1829, No. 746. (Arch. Gen. Staf).

(3) Er waren twee ambtenaren van dien naam. De andere A. D. was o. a. eenigen tijd secretaris van Solo en werd den 26en Februari 1828 tot hoofdcommies bij de Algemeene Secretarie benoemd (5).

(4) Du Bus aan de Ind. Reg. Buitenzorg, 6 Maart 1829, No. 14.

(5) H. Cornets de Groot was wd. Rest. van Menado en werd bij besluit v/d Com. Gen. dd. 14 Mei benoemd tot Asst. Rest. van Soemēnep en Pamēkasan.

voorgedragen werden, wenschte deze geen keuze meer te doen onder voorgeven dat „vermits eene aanzienlijke magt der muitelingen ten gevolge der militaire operatiën in het Mataramsche zich gedwongen heeft gevonden om haar heil en behoud in de Bageleen te zoeken en deze provincie daardoor voor het oogenblik een gedeelte van het tooneel des oorlogs uitmaakt, een civiel ambtenaar aldaar in deze omstandigheden van minder nut kan zijn ...." (¹). De Kock wenschte de keuze alzoo uit te stellen tot tijd en wijle de streek door den vijand zou zijn ontruimd.

Van Lawick was intusschen met zijn benoeming tot Resident van Besoeki en Banjoewangi volstrekt niet ingenomen; hij had beter verwacht en misschien ook verkregen, als men Du Bus niet sterk ontraden had hem tot Resᵗ. van Cheribon te benoemen. Reeds in April wendde hij zich dus weder tot den Landvoogd, nu met het verzoek om òf gepensionneerd, òf .... tot Lid van den Indischen Raad benoemd te worden. Op het laatste geloofde hij aanspraak te mogen maken. Gen. De Kock, om advies gevraagd, meende dat van recht hebben op de benoeming tot Raadslid volstrekt geen sprake kon zijn, wijl die benoeming met ancienniteit niets gemeen had en bovendien door den Koning moest geschieden. Van Lawick moest dus maar gepensionneerd worden en dit te eerder, wijl hij zelf erkende met tegenzin te dienen. De ervaring had „reeds doen zien, dat wanneer de Heer Van Lawick van Pabst met tegenzin eene betrekking vervult hij minder nuttig in dezelve is" (²).

Dus geschiedde het ook. Van Lawick werd eervol ontslagen en vervangen door den Assᵗ.-Resᵗ. van Krawang I. P. de Bruijn Prince (Besl. Kom.-Gen. 9 Juli 1829 Nº 13). Daarmede was echter, gelukkig mogen wij wel zeggen, zijn ambtelijke loopbaan nog niet voor goed afgesneden. Wij zullen Van Lawick in 1830 terug vinden als Commissaris voor de overgenomen Vorstenlanden, een betrekking, waarin hij toonde geheel op zijn plaats te zijn.

Keeren wij thans terug tot de gebeurtenissen op militair gebied in Cleerens' gebied.

Na den tocht van Rinia van Nauta naar Wawar, het punt waar de colonnes Nº 6, 7 en 8 elkaar na een maandenlange scheiding voor het eerst weder ontmoetten, bleef het eenige dagen ten westen van de Bagawanta rustig. Langdurig was die rust echter niet. Linggis had gebrek aan vivres en moest daarvan voorzien worden. Moeilijk en vermoeiend als die taak was, wilde Cleerens die nu zelf uitvoeren en daartoe de 7ᵉ mob. col. bezigen, om de 6ᵉ onder Rinia van Nauta op haar beurt eens wat rust te gunnen. Aangezien

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 1 Mei 1829, Nº. 785. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 14 Mei 1829, Nº. 807. (Arch. Gen. Staf).

echter de 7e mob. col. grootendeels uit jonge soldaten bestond, deed de Kol. daags voor den opmarsch detachementen oude soldaten o. a. van Tjĕngkawak, van de 6e mob. col. en ook van Gillij's jagers te Bandoeng verzamelen, waarna hij zich in den ochtend van den 23en, vergezeld van een afdeeling Amboneezen, onder den Kapt. Gennet, van Kĕdong-Kĕbo, eveneens derwaarts begaf. Daar, te Bandoeng dus, ontmoette hij den Majoor Colson, die reeds 150 man infie., 22 djajèngs-sĕkars en een 2 ℔r. voor den tocht bijeen had gebracht.

In den ochtend van den 23en December om vier uren brak Cleerens met de aldus gevormde colonne van Bandoeng op en „marcheerde door diepe en onlangs beplante rijstvelden tusschen eene dubbele ligne van bevolkte dessa's, doch op onze komst door de ingezetenen verlaten, tot op de hoogte van Djono (Djana) zonder vijand te zien".

Toen echter werd de achterwacht aangevallen „door de bekende, in het rood gekleede infanterie en kavallerie". Die aanval werd evenwel afgeslagen. Cleerens vond het echter noodig de achterhoede te versterken en wees daarvoor het detachement Gennet, 70 man, aan, zoodat dit gedeelte der colonne toen ongeveer 200 man sterk was, de 50 Boetonneezen daaronder begrepen. Tegelijkertijd droeg hij den Radja van Boeton op, om op de linker- en rechterflank detachementen uit te zenden, terwijl het geleide van het vivrestransport versterkt werd door de barisans van Toem. Prawirajoeda en van Ingébey Kramadimĕdja om het wegloopen der koelies beter te kunnen tegengaan. Onder onafgebroken vijandelijk vuur werd de tocht naar Linggis voortgezet. In het gezicht dier benteng gekomen, liet Cleerens zijn colonne halt houden en begaf hij zich met het vivrestransport, de daarbij behoorende dekking en Gillij's jagers voorwaarts naar de rivier de Djali, die zonder veel bezwaar doorwaad werd, zoodat men al spoedig de benteng bereikte. Hier trof Cleerens de bezetting in boven verwachting goeden staat aan, zoodat hij geheel omtrent het lot dezer versterking gerustgesteld den terugtocht kon ondernemen.

Dien terugtocht wilde de vijand zoo lastig mogelijk maken. Nog in de benteng zijnde, had men de bij de hoofdmacht achtergebleven artillerie hooren vuren en daaruit begrepen, dat de muitelingen niet van zins waren de colonne ongemoeid te laten.

Dit vermoeden werd zekerheid, toen Cleerens bij den achtergelaten troep terugkeerende werd medegedeeld, dat de vijand de dèsa's aan weerszijden van den weg bezet had. Nu besloot de Kolonel den vijand te verschalken door in stede van den weg over de sawah's te nemen, in N.W. richting op Blimbing aan te marcheeren, „hetgeen ik konde doen, omdat ik volstrekt geen bagage bij mij had".

De vijand werd dus ontweken, een slecht middel om den oorlog tot een

einde te brengen en in dit geval allerminst gerechtvaardigd. De colonne was nog ongeschokt, werd niet meer door een vivrestrein bezwaard en was zoowel quantitatief als qualitatief genoegzaam voor een treffen berekend, wat trouwens al spoedig zou blijken. Het is waar, de infanterie bestond voor meer dan de helft uit jonge manschappen, maar het waren soldaten van wie Cleerens in den avond van dien dag kon getuigen, dat zij „zich voor den vijand zeer goed gedragen" hadden. Ook zeide hij in zijn rapport van hen sprekende: „men kan zien, dat de Majoor Colson zich veel moeite heeft gegeven dezelvén zoo ver te brengen". Bovendien, de jonge soldaten werden gesteund door de oude en beproefde kameraden en door het keurkorps: Gillij's jagers.

Nogmaals, Cleerens' maatregel verdiende afkeuring en dit te meer, wijl de route, die hij koos in hooge mate vermoeiend was. Hooren wij wat hijzelf ter zake rapporteerde: „Het land bij Linggis was droog maar de sawahs moeijelijker door te komen dan wanneer het dagelijks regent, daar sommigen droog zijnde meer moeijelijkheden opleverden voor de manschappen en paarden, vooral (voor) die der artillerie." (¹). De geheele manoeuvre gaf als eenig voordeel de voldoening, dat men door 's vijands rekening een streep gehaald en een voorsprong op hem verkregen had, waardoor men iets eerder dan hij een hoogte bereikte.

Maar eenmaal daar gekomen, moest Cleerens aan zijn jagers en de djajèngsĕkars wel last geven, om door een kleine omtrekking den op de colonne aanrukkenden vijand, in den rug te vallen. Die beweging had het gewenschte gevolg. Van achter aangetast, van voren beschoten, kwam er al spoedig verwarring in de gelederen der muitelingen en duurde het niet lang, of hun vlucht was algemeen. De vervolging werd in N.W. richting tot Madjir voortgezet. Daar liet Cleerens halt houden en verzamelen. Van een tocht door het gebergte, of juister door het heuvelland van Sihalangan kwam niets; het marcheeren over de sawahs had den troep te zeer vermoeid. Na een kleine rust werd in de richting van Sĕmawang gemarcheerd, waarbij de colonne voortdurend en steeds krachtiger in den rug werd bestookt.

Kon het anders!

Toen het opdringen te hinderlijk werd, legde Cleerens de djajèng-sĕkars in hinderlaag, waarbij hij hen, bevreesd als hij was voor 's vijands overmacht, nog door de Boetonneezen liet steunen. Voordat echter de vijand in de fuik had kunnen loopen, hieven de Boetonneezen een luidruchtig geschreeuw aan, dat later bleek een huldeblijk voor hun Radja te zijn geweest. Zoo werd Cleerens' opzet door eigen volk verijdeld. Dit maakte evenwel zijn fout

---

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 26 Dec. 1828, N°. 298. (Arch. Gen. Staf).

goed door met zoo groote onversaagdheid de muitelingen te lijf te gaan, dat deze hals over kop het hazenpad kozen.

Cleerens was over dit gedrag verbaasd. „Zoo traag zij (de Boetonneezen) in hunne dagelijksche bewegingen zijn, met zooveel snelheid zaten zij nu den vijand achter na." Het rapport eindigde met de mededeeling, dat het hem „een genoegen (was) UE. te mogen verzekeren, dat de Boetonneezen dapper in het gevecht zijn" (¹). Cleerens geloofde, dat men van hen veel nut kon hebben, als zij door een geregelde macht werden ondersteund.

Uit de geciteerde zinsnede blijkt duidelijk, dat Cleerens voor het gevecht nog maar weinig van de militaire waarde der Boetonneezen afwist. Daarom verwekt het bevreemding, dat hij hen met de djajèng-sĕkars aanwees voor een taak zoo gewichtig als die van de achterhoede bij een terugmarsch.

Het schijnt wel, dat dezelfde muitelingen, die het Linggis zoo lastig hadden gemaakt en door de colonne Cleerens verdreven waren, in de omgeving van Mĕrdĕn hun heil hadden gezocht. De Luit[t]. Doelen, comdt der benteng aldaar, rapporteerde althans den 25[en], dat men hem bericht had, dat Djajasĕndĕrga, Djajapĕrbangsa en andere Toem[s]. met circa 1000 man in de dèsa's Pitoeroeh, Ngampĕl en Mĕgoeloeng, alle ten Z.O. en op een paar uur afstand van zijn post gelegerd, verblijf hielden. Twee dagen later werd de benteng door die benden om 10 uur 's avonds aangevallen, blijkbaar met de bedoeling, zoowel de versterking als het daarbij gelegen kampement te verbranden. Dank zij de waakzaamheid der schildwachten werd dit plan verijdeld en de vijand na een vuurgevecht van omstreeks een half uur met een verlies van 15 dooden en 8 gewonden tot den aftocht gedwongen.

De bezetting, die niet meer dan één gewonde gekregen had, had zich flink geweerd en was daarbij trouw gesteund door den wakkeren Dĕmang van Mĕrdĕn, den ons reeds bekenden Rĕdjasĕntika. Vooral de korp[l]. Soeters en de flankeur Van den Bosch hadden zich kranig gehouden; met den grootsten lof werden hun namen aan het Hoofdkwartier gemeld.

Den laatsten Dec. marcheerde de Kapt. Rinia van Nauta met zijn colonne van Tjĕngkawak af, ten einde uitvoering te geven aan Cleerens' last om, ter verzekering van de passage over de Lĕrĕng, niet ver van de plaats, waar deze rivier in de Bagawanta valt, een kleine versterking op te richten. Zonder eenigen overlast te ondervinden rukte de Kapt. tot nabij Bĕdjaja aan den noordelijken oever der rivier op en ging onmiddellijk over tot het opwerpen der benteng. Reeds in den ochtend van den 3[en] Jan. was het trouwens weinig omvangrijke werk gereed en de van Paësan overgebrachte 3 ℔[r] op het eenige bastion in batterij gebracht.

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdoeng Kĕbo, 26 Dec. 1828, N°. 298. (Arch. Gen. Staf).

Al dadelijk na aankomst der colonne hadden zich vele hoofden uit den omtrek bij Van Nauta aangemeld. Ook van de overzijde der rivier was men opgekomen ,om de onzen met geschenken in rijst en vruchten te verwelkomen. Al deze lieden bevestigden, dat sedert de excursie naar Wawar de muitelingen uit Oeroetsĕwoe waren geweken en de bevolking sedert meer rust genoot.

Daags na aankomst te Bĕdjaja had Van Nauta den inl. Luit. Sariman met een detachement op den zuidelijken oever der rivier geposteerd met opdracht de omgeving te verkennen en het op dien oever verzamelde bouwmateriaal te bewaken. Sariman had geluk. Nauwelijks één dag aan den overkant smaakte hij reeds de voldoening een vijandelijk rijstconvooi op te lichten. „Deze zeer schoone rijst, waarvan zich in elke zak 135 ℔ bevond, was gedestineerd voor Brosot en geëscorteerd door 50 man met lansen gewapende muitelingen" (¹).

Duidelijk bleek uit deze mededeeling, dat men niet te vroeg tot het opwerpen der nieuwe versterking was overgegaan en dat het zaak was den toevoer van levensmiddelen uit het westen geheel af te sluiten. Nieuwe schakels in de westelijke postenlinie waren daarvoor noodig en bleven, zooals ons blijken zal, dan ook niet lang uit. Bij Van Nauta was de zaak in goede handen. Hij verstond de kunst, de zijnen opgewekt en ijverig aan het werk te houden, en werd in zijn pogingen, om de opgelegde taak spoedig en goed uit te voeren, flink gesteund door den Radèn Ingébey Mangkoewidjaja, die door Pang. Aria Kĕsoemajoeda aangewezen was, om speciaal bij het bouwen van de brug als deskundige den Kapt. bij te staan.

Nog voor men 12 Januari telde, was het werk bij Bĕdjaja geheel gereed. Van Nauta legde er een bezetting van 21 man en wees ook een klein aantal manschappen aan ter bewaking van de aan den rivierkant opgerichte loods, welke dienen moest om het bruggenmateriaal bij slecht weder te kunnen opbergen.

Nadat dit alles geregeld was, brak Van Nauta met zijn colonne van Bĕdjaja op en marcheerde naar Wawar, om deze versterking wederom van verschen voorraad te voorzien. Op een half uur afstand van die plaats genaderd, vertoonden zich een 200 muitelingen. Een charge der cavalerie, voorbereid door een paar kanonschoten, deed deze bende met achterlating van een paar gevallenen, een aantal geweren, ongeveer 30 stuks vee en 200 bosschen padie uiteenstuiven. Ongehinderd kon men nu voortrukken naar Wawar, waar men vernam, dat op den 31ᵉⁿ Dec. de benteng door een 400 muitelingen onder de bekende hoofden Kĕrtabahoe, Gandakĕsoema en Mĕrtanĕgara was

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 4 Januari 1829, N°. 307. (Arch. Gen. Staf).

aangevallen, doch dat de vijand zijn overmoed met een verlies van 50 man had moeten bekoopen. Intusschen had die nederlaag de muitelingen niet tot ontruiming der landstreek kunnen bewegen, want toen Rinia Wawar's omstreken verkende, vond hij bij Tĕlaga een ruim ingericht bivak, dat natuurlijk dadelijk in vlammen opging.

Terwijl dit alles om en nabij Wawar voorviel, was Bĕdjadja het tooneel van een strijd als schier om elk nieuw punt van vestiging werd afgespeeld. Nauwelijks was de Kapt. Rinia van Nauta van daar opgebroken, of de bezetting had het moeten ontgelden. Van 's middags 12 tot 's avonds 8 uur was het een telkens hernieuwen der pogingen, om de onzen het bezit der pas verrezen sterkte te ontworstelen, met geen ander gevolg, dan dat de aanvallers bij het einde van den strijd weder eenige hoofden zwakker waren dan bij het begin.

Nadat de 6e mob. col. van Wawar teruggekeerd en Bĕdjaja voldoende van al het noodige voorzien was, trok Rinia met haar meer noordelijk, naar het op 4 paal ten zuiden van Tjĕngkawak gelegen Prawaganda, waar „een versterkt kamp" werd aangelegd. Dit kwam evenals „de kleine redoute", welke in de onmiddellijke nabijheid ervan werd opgericht, den 13en Febr. 1829 gereed.

Zoo ijverig Rinia voor en in de postenlinie langs de Bagawanta zijn beste krachten inspande, om den muitelingen het verblijf daar onmogelijk te maken, zoo rusteloos ook was men in die linie bezig om, zij 't ook op bescheidener schaal, tot de bereiking van dat doel mede te werken. Opmerkelijk goed waren de diensten daarbij o. a. door den Toem. Tjakradjaja bewezen, die met een zwakkere macht een vijandelijke barisan, uit 60 ruiters en 200 lansdragenden bestaande, uiteen sloeg en dat ondanks het onverwachte van den vijandelijken aanval aanvankelijk de zijnen tot wijken had gebracht.

Dezelfde Toem. bood zich in het laatst van Januari aan, om gedurende den nacht een vijandelijke bende in de omstreken van Kĕdong Kĕbo te overvallen. De onderneming werd toegestaan, echter niet door den Toem. zelf, doch door een zijner ondergeschikten uitgevoerd. De uitslag was niet bevredigend, de bende ontkwam met geen ander verlies dan dat van enkele wapens.

Ook de postcomdt. van Tjĕngkawak, Luit. Engelbert van Bevervoorde, kwam bij Kol. Cleerens met een dergelijk voorstel. Hij wilde beproeven „om 's nachts eenige Tommongongs en hun volk in te sluiten en te trachten die levend in handen te krijgen ....". Cleerens ging er niet op in, omdat met het oog op den wapenstilstand „niet dan defensief mag worden geageert ...." (1).

Dat was wel jammer, want al gaven de muitelingen hier en daar blijken van gezindheid tot onderhandelen, ernstig gemeend kon men die niet noemen en

(1) Cleerens aan de Kock. 30 Jan. 1829, No. 334. (Arch. Gen. Staf).

te eerder mocht aan de welgezindheid worden getwijfeld, omdat bij Djana door Djajasĕndĕrga en bij Winko door Prawirakĕsoema alles in het werk werd gesteld, om volk te lichten. Het heette zelfs, dat eerstgenoemd bendehoofd een aanval op Bandoeng in den zin had.

De gezeten bevolking vertoonde echter steeds meer neiging, zich openlijk aan onze zijde te scharen. Dit bleek Cleerens overtuigend, toen hij den 12[en] Februari met 200 man infanterie, 30 djajèng-sĕkars en één 2℔r. een excursie maakte, om Paĕsan en Bĕdjaja van levensmiddelen te voorzien en de nieuwe vestiging bij Prawaganda te inspecteeren. Alles trof hij in de beste orde en welstand aan, alleen was men op de eerstvermelde posten „aan intermitteerende koortsen laboreerende, waarom ik door den Chirurgijn Mallaine eenige geneesmiddelen liet voorschrijven, die door een van de bezetting, die vroeger apothecar was, zullen worden bereid en toegediend ...." (¹).

's Avonds van dien dag keerde Cleerens weder naar zijn hoofdkwartier terug, zeer voldaan over den toestand, die inderdaad over het algemeen vrij gunstig was. Tusschen de Bagawanta en de Djali, achter welke laatste de Jogjasche barisans tegen een eventueel opdringen uit het westen waakten, bevonden zich nog wel kleine troepjes muitelingen, maar wijl die tamelijk onbeduidend waren, viel het den barisans niet zwaar hen in bedwang te houden. Het was alweder Tjakradjaja, die ons daarbij uitstekende diensten bewees.

Enkele dagen na de officieele afkondiging van den wapenstilstand, dus ongeveer half Februari, kon Cleerens berichten, dat de redoute bij Prawaganda niet meer verontrust werd. Daarentegen bleef het in de omstreken van Tjĕngkawak nog steeds onrustig. Hier was het volk van Prawirakĕsoema, die, hoewel in onderhandeling over zijn onderwerping, voortdurend in communicatie stond met Dipanĕgara en dezen zelfs over de Bagawanta was gaan bezoeken. Tijdens zijn afwezigheid werd zijn bende door Tjakradjaja in de dèsa Djasa verrast, bij welke gelegenheid een ¾℔r, door den vijand in den grond verstopt, den onzen aangewezen en overgegeven werd.

De rust om Prawaganda was minder een gevolg van den wapenstilstand dan wel van Cleerens' bedreiging aan Toem. Tjakradirĕdja alle dèsa's op den linker Bagawantaoever aan dat hoofd behoorende te zullen vernielen, als hij zich niet rustiger hield. Dit hielp, want, daar over de rivier een sasak was gelegd, behoefde het niet bij woorden te blijven.

Over het geheel werd in deze streken de wapenstilstand vrij goed door de muitelingen gehandhaafd. Enkele z.g. kètjoepartijen daargelaten, werd geen ernstige inbreuk op de overeenkomst gemaakt. Wel had Cleerens te klagen

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 13 Febr. 1829, N°. 353. (Arch. Gen. Staf).

over de brutaliteit van de „ronselaars en spionnen der muiters", die gebruik, of juister misbruik makende van de gelegenheid, om onze posten en kampementen te naderen, de ijverigste pogingen in het werk stelden, om de inl. militairen tot desertie over te halen. Van het wachthuis te Pangĕn, tusschen Kĕdong Kĕbo en Gombar, verwijderden zich als gevolg van die pogingen in de eerste helft van Maart op één nacht zes Madureezen met hun wapens. Een ander stout stukje, ook in de geschiedenis van den Atjeh-oorlog niet onbekend, was het stelen van geweren uit onze kazernes. Te Kĕdong Kĕbo werd er een gedrost Menadonees op betrapt. Hem kreeg men in handen, zijn beide geleiders, gewapende muitelingen, die blijkbaar den gewerendief in het oog hadden te houden, wisten echter te ontkomen.

Keeren wij thans terug tot de 7e mob. col., welke wij te Bandoeng achterlieten, op het oogenblik, dat zij zich daar gevestigd had ter vervanging van de 6e, welke toen, begin December, naar het zuiden, naar de Lĕrĕng, opgeroepen was. Rustig had Colson het hier met zijn colonne niet. Wel schonk het optreden in Zuid-Bagĕlen dezen meer noordelijk gelegerden troepen eenige verpoozing, maar nauw was den vijand in het zuiden eenige verademing gegund, of Bandoeng moest het ontgelden. In den ochtend van den 8en Januari werd het kampement daar door een groot aantal muitelingen aangevallen, maar, dank zij een oordeelkundig gelegde hinderlaag onder de Luits. Boeren en Wuesten, werden de vijandelijke scharen zoo ferm ontvangen, dat zij met zwaar verlies moesten afdeinzen. Nu meende Colson het oogenblik gunstig, om met een paar pelotons tot de vervolging over te gaan. Het bleek echter al spoedig, dat daarvan nog geen sprake kon zijn, want 's vijands hoofdmacht was nog ongeschokt en handhaafde zich zoo krachtig in de door haar bezette positie, dat de achtereenvolgens geëchelonneerde afdeelingen er eerst na drie uur strijdens in slaagden, meester van het terrein te blijven. Eerst toen kon Colson naar zijn legerplaats terugkeeren, om daar te vernemen, dat een andere bende zich inmiddels van den weg naar Gombar had meester gemaakt. Deze bende bleef echter dien weg niet bezet houden, want toen een detachement van 100 geweren onder de Luits. Huismans en Van Dalem, uitgezonden om de muitelingen ook van daar te verdrijven, de aangeduide plaats bereikte, liet zich geen vijand meer zien.

Vier dagen later herhaalden de muitelingen hun aanval, nu van uit het N.O. Snel bracht Colson zijn macht onder de wapens, rukte daarmede den vijand tegemoet en slaagde er in dezen, evenals op den 8en t. v. door het leggen van een hinderlaag een gevoelig verlies toe te brengen. Maar ook nu, evenmin als toen, liet de vijand zich dadelijk afschrikken. Zelfs wilde het

Colson voorkomen, of men zijn colonne zooveel mogelijk voorwaarts wilde lokken, om haar daarna den weg af te snijden. Hij nam dus maatregelen ter verzekering van zijn terugtocht, staakte zijn voorwaartsche beweging, maar week ook niet, toen de vijand op hem aandrong. Eerst toen deze zoo dicht genaderd was, dat men van een goede vuuruitwerking verzekerd kon zijn, liet Colson losbranden. Het resultaat was naar verwachting. Met bebloede koppen ruimden de muitelingen het veld. 's Anderen daags rapporteerde een bevriend hoofd, dat de vijand vijftien dooden en veertig gewonden had bekomen en dat zich onder de eersten een broeder van onzen stoutmoedigen tegenstander Djajasĕndĕrga bevond. Colson had daarentegen weder geen verlies geleden.

Evenwel, de vijand mocht er in de verschillende ontmoetingen steeds het slechtst afkomen, zoolang hij nog op die krachtige wijze kon optreden, was onze meerderheid niet bewezen. Colson werd er moedeloos onder.

In den avond van den dag, waarop hij den vijand ten tweeden male had geslagen, schreef hij den Opperbevelhebber — Cleerens was op reis naar Sĕmarang —: „Volgens de begeerte van U.E. is de 7e mob. col. thans in officieren en manschappen zoodanig samengesteld, dat dezelve, bij welke voorkomende vermindering ook, steeds een kern zal blijven behouden die bij tijdelijke (lees: tijdige) zending van versterking haar bij voortduring dezelver kracht en geest zal blijven verstrekken, die ik door aanhoudende oefeningen, het invoeren van alle militaire regels, gewoonten en levensaard bij mijne jonge manschappen tracht tot stand te brengen, waardoor dan ook de vernietiging der Kolonne kan worden voorgekomen, zooals deszelfs lot was toen ik te Gombar was gestationneerd".

„Sedert den 5en Dec. jl. dat de kolonne opnieuw is vermeerderd, is het mij bijzonder wel geslaagd het onderwijs in den wapenhandel mijner manschappen zoover te brengen, dat dezelven allen in de Bataillonsschool werden geëxcerceerd; daarbij draag ik zorg, dat alle maanden de soldij zonder verwijl wordt uitbetaald en de vernieuwing van kleeding over het 1e kwartaal 1829 reeds uitgereikt zijnde zoo boezemt een en ander vertrouwen in deze jonge soldaten die zich nu aan hun stand beginnen te verbinden en niet meer zooals in den beginne met tien en twintig in getal van de kolonne deserteeren."

Na deze lofspraak op zichzelf lezen wij dan: „Indien ik dus met een dergelijken troep op een rustig punt mijne standplaats had, dan zoude ik ten aanzien van mijn toestand niets dan alles aangenaams kunnen aanstippen, maar in mijne tegenswoordige gesteldheid alwaar ik op alle uuren van den dag in de nabijheid van twee palen 800 vijanden tel, gevoel ik de volstrekte noodzakelijkheid, dat mijne onderhebbende kolonne nog door een aantal van 200 Europeërs en inlanders versterkt moet worden, alvorens mij in staat te

kunnen rekenen, mijne positie met goed gevolg te kunnen verdedigen en den vijand in zijne talrijke standpunten met vertrouwen te kunnen aanranden".

„U.E. gelieve dit mijn stelsel af te leiden doordat het getal mijner manschappen meerendeels uit recruten bestaat en reeds zoodanig verminderd zijn, dat, wanneer ik mijn verschansing heb bezet, ik op zijn hoogst bij eene uitrukking over 150 geweren kan beschikken. Daarbj zijn mijne Europeërs, wier tegenwoordigheid in de pelotons toch evenwel den inlandschen soldaten en vooral recruten moed en vertrouwen inboezemen (¹), meestal ziek, zoodat ik voor den vijand alle omzigtigheid moet gebruiken, om mij niet te veel te wagen, dewijl ik overtuigd ben dat deze jonge lieden door geen oude soldaten voorgegaan bij het minste ongeluk door schrik en moedeloosheid zouden bevangen worden, hetgeen voor de kolonne de grootste onheilen konde berokkenen en hiervan had ik hedenmorgen reeds een voorloopig bewijs, welke gemoedsbeweging mijne jonge manschappen ondervinden, toen de vijand met gevelde lansen op ons aanviel, doch door het geweervuur van het peloton jagers gelukkigerwijze werd afgeslagen" (²).

De Kock nam Colson's schrijven voor notificatie aan, waarschijnlijk, omdat de terugkomst van den Kapt. Roeps op het oorlogstooneel nieuwe onderhandelingen en daarmede stilstand der wapenen in het vooruitzicht had gesteld.

Overigens was Colson's klaagbrief te weinig zeggend dan dat het noodzakelijk kon heeten, daarop in te gaan. Gebrek aan troepen, of juister, aan volmaakt bruikbare manschappen, was nu eenmaal een onvermijdelijk kwaad, waarmede iedere col. comdt. had te kampen en Colson verkeerde waarlijk niet in de ongunstigste positie. Bovendien was steun van Kĕdong Kĕbo en andere niet veraf gelegen posten altijd mogelijk en was zijn colonne tot dusverre voor haar taak berekend gebleken, beperkt als deze door Colson was. Beperkt, want het bleef bij het afweren van aanvallen, het initiatief daartoe had tot dusverre alleen de vijand genomen. Van ondernemingen, waarbij het element verrassing hoofd-, de sterkte van den troep bijzaak was, geen spoor. En toch was het, ook in dezen oorlog, reeds vaak gebleken, dat juist die ondernemingen, waarin snelheid van handelen en het nachtelijk duister elkaar de hand reikten, het succès verzekerden.

In Rinia van Nauta had Colson een navolgingswaardigen voorganger kunnen zien. Die liet zich niet aanvallen, maar zocht zelf op en sloeg toe.

In Februari vinden wij Colson wat meer zuidelijk, in de nabijheid van Sĕmawang. Lang zou hij het niet meer als comdt. der 7e mob. col. maken. Den 21en der genoemde maand gaf hij het bevel over aan den Kapt. Gennet,

(¹) Dit is een duidelijke aanwijzing, dat men destijds de landaarden in de pelotons placht te mengen.
(²) Colson aan Gen. De Kock. Bandoeng, 12 Jan. 1829, No. 228. (Arch. Gen. Staf).

van wien Cleerens daags te voren schreef „alle redenen" te hebben, om „te denken, dat Kapt. Gennet zich waardig zal maken hetzelve te behouden" (¹).

Over Colson was men in het Hoofdkwartier lang niet tevreden. De weinige kracht door hem ontwikkeld en de gegronde verdenking, dat hij in zijn administratief beheer het met den goeden trouw niet erg nauw genomen had, waren zooveel redenen van zijn aflossing. Er was een hoofdofficier ter Sumatra's Westkust noodig en men maakte daarvan gebruik, om Colson van Java te verwijderen.

Gennet aanvaardde het bevel en „om den slechten geest, die onder de manschappen van dezelve kolonne heerscht, wat op te wekken, werd een detachement oude Amboneezen van meermelden kapitein" (²) daarbij ingedeeld.

Gedurende den wapenstilstand viel op krijgskundig gebied in Cleerens' district niets bijzonders voor.

Den 6en Maart zien wij Cleerens met de 7e mo.b col. onder haar nieuwen comdt. van Bandoeng naar Linggis marcheeren „eensdeels om van daar eenige zieken af te halen en het garnizoen door den Chir. De Bruin, die te dien einde de noodige geneesmiddelen bij zich had, te visiteeren en ten andere om de bezetting eenige vivres enz. te brengen".

De marsch ging over Sĕmawang en van daar naar de Bagawanta. Cleerens had daarbij gelegenheid op te merken, „dat de plaatsing van den Tommengong Sawongali te Bandoeng volkomen de goede gevolgen heeft gehad, die ik er mij van voorstelde, want de dessavolkeren van daar kwamen alle met bamboes en andere materialen om over de Djali bij de benting Lingis een brug te slaan; zelfs vertoonde zich aan de kolonne, die met de voorwacht, het 1e peloton en de jagers van Lt. Gilly van de 6e mob. col. versterkt, tot 400 proper gekleede soldaten met wit ledergoed gebragt was, de bevolking van alle dessaas tot bij Lengis in zulk een aantal, dat het bijna suspect zoude zijn voorgekomen".

Te Linggis was alles in goede orde. De postcomdt., de Luit. Blondeau, berichtte, dat een vijandelijk hoofd (te Kedoenggang Lor met 40 man gelegerd, om onze benteng, welke een paal ten N.O. daarvan lag, te observeeren) hem had doen weten, te zullen toestaan, dat soldatenvrouwen zijn pasar bezochten, mits met niet meer dan 3 personen tegelijk. Hetzelfde hoofd had kort te voren aan de benteng een karbouw te koop aangeboden. Altemaal teekenen van welwillende gezindheid.

Ook Cleerens persoonlijk zou deze ondervinden. Het afgeven der vivres had veel tijd gekost, zoodat het reeds duister werd, toen de terugmarsch weder kon worden aangevangen. De Kolonel vreesde voor moeilijkheden „gelijk daar

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 20 Febr. 1829, No. 366. (Arch. Gen. Staf).
(²) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 22 Febr. 1829, No. 369. (Arch. Gen. Staf).

meermalen plaats" vonden. Dit zou ook nu het geval zijn geweest, „zoo niet de bewoners van Semawang en overige dessaas met eenige honderden obors ons waren tegemoet gekomen, hetgeen de Tommengong Sawongali te Bandong insgelijks deed met al de bevolking, die hij in onderwerping heeft gebragt. Een blijk, dat de Bageleensche bevolking voor hunne oude wettige hoofden veel kunnen en willen doen en integendeel afkeerig zijn van die, welke hoewel vreemd, hunne landen geplunderd hebben en hen onder het juk der muitelingen hebben doen gebukt gaan".

Die appreciatie was intusschen niet geheel juist. De houding der bevolking regelde zich naar het getij. Was dit ons gunstig, vooral beloofde dit ons gunstig te blijven, dan liet de hulpvaardigheid niet te wenschen over. Vrees meer dan sympathie was de factor, die haar houding beheerschte, niet alleen in de Gouvernements- maar ook in de Vorstenlanden, de Mantjanĕgarasche niet uitgesloten.

Cleerens' heen- en terugmarsch was door de vijandelijke benden van verre gadegeslagen. Geschaard op den bergrug van Sihalangan, hadden zij rustig toegezien, hoe de bevolking den onzen hulp bood. Geen daad van vijandelijkheid werd gepleegd, men hield zich aan den wapenstilstand. Cleerens stond er van te kijken! Maar nog meer verwonderde het hem, „dat een Boutoneesch pajongdrager van den Radja van Bouton in de duisternis slapende, door de agterwagt niet gezien, agtergebleven, naderhand de kolonne hebbende willen opzoeken, den vijand in handen gevallen en bij den Aly Basa Djojosindirgo te Kepoh gebragt zijnde, op last van dit hoofd met een pas van zijn patty Djojoprawiro tot ons te Bandong met zijn payong is terug gezonden, zonder dat hem eenig leed geschied is".

Cleerens vond dit alles te schoon, om het niet te moeten wantrouwen. „Wat ik", zoo schreef hij, „van de handelswijze der muitelingen moet denken, weet ik waarlijk niet, want, hoewel een wapenstilstand is getroffen, hebben zij ons niet de belofte gedaan van ons op marsch behulpzaam te doen zijn; intusschen heb ik het dienstig geoordeeld, om de kommandanten van Kolonnes en bentings aan te bevelen, van vooral zich niet door blijken van vertrouwen te doen misleiden en geen vijand, onder welk voorwendsel ook, in de bentings toegang te geven, zullende die, welke zich ter onderwerping kwamen aanbieden, tot de mobiele colonnes of mij verwezen worden" (1).

Om zijn schets van den toestand in Bagĕlen te voltooien, liet hij op het bovenstaande nog volgen: „Van Oenarang heb ik tijding tot en met den 28en Februari ll., de Tommengong Aron Binang meldt mij, dat de uit Mataram

(1) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 9 Maart 1829, N°. 391. (Arch. Gen. Staf).

en Bageleen gekomen Tommengongs Mertonegoro en Gondo Kesoema zich in de dessa Mirit (West van Wawar) bevinden en Kerto Bau nog te Wonosari is".

„In de buurt van Wawar, Bedjojo, Paësan, Tjinkawa, Gombar, Winong en Merden is alles rustig; alleen te Prowogondo worden de buitenposten dikwijls door geweerschoten verontrust, die gedaan worden door volk van de Tommengongs Tjokrodiredjo en Soero Djojo, hetwelk 's nachts tot Bonkot op strooppartijen uitgaat" (¹).

(¹) Cleerens aan De Kock. Kĕdong Kĕbo, 9 Maart 1829, N°. 391. (Arch. Gen. Staf).

HOOFDSTUK XIII.

ONDERHANDELINGEN MET HET VIJANDELIJK HOOFDKWARTIER GEDURENDE DE EERSTE MAANDEN VAN 1829. WAPENSTILSTAND.

In een vorig hoofdstuk (blz. 639) deelden wij reeds mede, hoe de Com.-Gen. geleidelijk meer was gaan vertrouwen in Kjahi Madja's gezindheid en ten slotte gehoor had gegeven aan diens voorstellen, om te trachten langs schriftelijken weg de leiders van den opstand tot onderwerping over te halen. Wij zagen ook, dat de Landvoogd aan het plan, om Madja's vermeenden invloed op deze wijze te benutten, een begin van uitvoering had gegeven door de overbrenging van diens zendelingen naar Batavia te gelasten, terwijl ons verder bekend is, dat Gen. De Kock ter bespoediging van de zaak aan Du Bus in overweging had gegeven, de bedoelde personen niet over zee maar over land hun nieuwe bestemming te laten volgen.

Dien raad had Du Bus goed gevonden en vóór December verstreken was, bevonden zich de zendelingen te Batavia, werwaarts zij, niet door den Luit. De Sturler, zooals de Gen. De Kock had voorgesteld, maar door den Kapt. Roeps, daartoe opzettelijk van Batavia naar Sĕmarang gereisd, waren overgebracht.

Met de eerste gelegenheid zouden deze lieden weder naar Sĕmarang terugkeeren, „ten einde zich tot het vijandelijke grondgebied onder het geleide van bovengenoemden kapitein naar de Vorstenlanden te begeven en verder geheel op vrije voeten naar het hoofdkwartier van Diepo Negoro te gaan, om dien Pangerang, zoomede aan de Pangerangs Mangkoe Boemie, Ingebey en den Adipatty Danoe Redjo en wijders Prawiro Dirdjo en aan eenige mindere hoofden brieven van wege Kiai Modjo ter hand te stellen en het antwoord van Diepo Negoro daarna aan Kiai Modjo over te brengen" (1).

Omtrent den inhoud der brieven (2) het volgende. Alle bevatten een aanmaning om toch vrede te maken. In dien aan den Hoofdmuiteling werd mede-

(1) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 1 Januari 1829, N°. 4. (Arch. Gen. Staf).

(2) Voor die aan Dipanĕgara, den Panĕmbahan, Sĕntot e. a. zie men de bijlagen N°. 23 en 24.

gedeeld, dat het Gouvernement welwillend gezind was en aan billijke wenschen tegemoet wilde komen. Met een beroep op het Opperwezen werd Dipanĕgara dus verzocht de toegestoken hand aan te nemen.

De brieven aan Mangkoeboemi, Ngabèhi Abdoel Rachman (Pang. Bey) en en Danoerĕdja moesten dienen, om die grooten te herinneren aan hun plicht, hun Vorst ten goede te raden. Zij hielden ook de verzekering in dat hun, onderwierpen zij zich, geen leed zou geschieden. Aan Prawiradirdja en zes mindere hoofden waren brieven toegedacht, waarin niets anders was vermeld dan dat Dipanĕgara was aangeschreven, om vrede te maken, en dat het geloof beschermd zou worden door het Nederlandsch bestuur.

Uit dit alles blijkt wel, dat Kjahi Madja onkundig was gebleven van de omstandigheid, dat de invloed van Prawiradirdja sedert kort zeer belangrijk was toegenomen. Meer dan Pang. Bey en Danoerĕdja was Sĕntot in die dagen een persoon van beteekenis. Welhaast zullen wij hem de leiding der onderhandelingen op zich zien nemen, ten slotte van hem vernemen, dat men van Madja's bemoeiingen niet langer gediend wenschte te zijn. Wat Mangkoeboemi betreft, hem kunnen wij niet in één adem noemen met de andere hoofden van rang; hij toch nam een zeer bijzondere plaats in.

Waar nu bij den aanvang der onderhandelingen de leiding daarvan feitelijk in Madja's hand werd gelegd, werd dus een ernstige fout begaan; de Kjahi had zijn tijd gehad en, zoo hij nog eenigen invloed bezat, de afstand, die hem van het veld zijner politieke operatiën scheidde en waardoor hij belet werd, zich een juist beeld van den toestand in het vijandelijk kamp te vormen, was allerminst geschikt, om wat hem van zijn invloed restte ten meesten nutte aan te wenden.

Aanvankelijk werd die fout niet opgemerkt, waarschijnlijk, omdat aan Kjahi Madja nog steeds een groote invloed werd toegekend en men in het geloof leefde, dat er sedert zijn vertrek uit Pĕngasih daar van eigenlijke leiding geen sprake meer was. Hoe anders te verklaren het optimisme van Du Bus, anders in zake den oorlog zoo zwaartillend; hij schreef: „Indien men eenig vertrouwen op Kiahi Madja en den onlangs aangekomen Hadjalie kan stellen; indien men eenig geloof mag hechten aan de herhaalde betuigingen door hen van hun verlangen en van hunne bereidwilligheid gegeven, om tot herstelling van den vrede mede te werken; en indien het geoorloofd is, om van de goede stemming, waarin zich thans die menschen bevinden, tot de opregtheid hunner handelingen te besluiten, dan mag men zich met eenigen grond welligt iets goeds van het schrijven en de overbrenging der bedoelde brieven voorspellen" (¹).

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 1 Januari 1829, N°. 4. (Arch. Gen. Staf).

Men ziet, Du Bus was vol goeden moed en stelde zich wonderveel voor van een maatregel, die, toen hij door Van Lawick was voorgesteld, door hem zelf als minder gewenscht en weinig belovend was verworpen. Ook op hem dus had Madja's slimheid haar werking niet gemist.

Roeps, die „bij voortduring" beschouwd moest worden „mijnentwege met eene commissie belast te zijn", zou te Sěmarang aangekomen via Solo naar Pisangan moeten reizen: „ten einde zoo nabij mogelijk bij het hoofdkwartier van Diepo Negoro te komen". Te Solo zouden aan de door hem vergezellende zendelingen de krissen worden teruggeven, opdat zij zich „overeenkomstig hun stand bij de muitelingen" konden vertoonen. Daarom ook waren zij voor de afreis van Batavia in een nieuw gewaad gestoken. Uit alles moest de welwillendheid van het Gouvernement blijken.

Den 11[en] Januari kwamen Roeps en de beide zendelingen te Solo aan. Daar Nahuijs echter afwezig was en eerst in den middag van den 11[en] werd terug verwacht, moest de reis hier tijdelijk worden gestaakt. Roeps hoopte haar nog dienzelfden middag te kunnen hervatten, 's avonds te Klatèn en daags daarop te Pisangan te komen. Daar zou hij echter niet bijven, want zijn reisgenooten wenschten naar Měլati te gaan, omdat zij daar in Kjahi Mělangi iemand hoopten te vinden, die in menig opzicht de uitvoering der opdracht gemakkelijker kon maken.

Dit alles deelde de Kapt. Roeps den Opperbevelhebber uit Solo mede (¹), ook, dat hij van diens last, om via Magělang naar Pisangan te reizen, was afgeweken, omdat, daar Solo toch in ieder geval moest worden aangedaan, de route via Magělang te veel tijd zou hebben gekost. Hij wilde dus te Mělati 's Generaals bevelen afwachten.

Vier dagen later gaf deze aan Roeps een schriftelijke machtiging om zich ter volbrenging zijner opdracht naar 's vijands zijde te begeven. Hem moest door de militaire autoriteiten zoo noodig hulp worden verleend, en, daar hij „geheel en uitsluitend ter volbrenging van de hem opgedragen zending" naar de Vorstenlanden gezonden was, zouden hem geen andere dienstverrichtingen mogen worden opgedragen.

Met dit bewijs gewapend, begaf Roeps zich met de zendelingen naar de postenlinie, vanwaar de laatsten naar Pěngasih togen, om de brieven van Madja af te geven. Den 20[en] kwamen de boodschappers te Gamplong, waar Overste Ledel zich sedert kort had gevestigd, van het vijandelijke hoofdkwartier terug. Zij waren derwaarts door Sěntot geleid en brachten er de van dezen aan Roeps gerichte uitnoodiging, om te Pěngasih met de hoofden van den opstand over den vrede te spreken.

(¹) Kap[t]. Roeps aan Gen. De Kock. Soerakarta, 10 Jan. 1829. (Arch. Gen. Staf).

Vol ijver voor de zaak en overtuigd, dat zijn tusschenkomst veel tot den goeden uitslag daarvan kon bijdragen, meende de wakkere Roeps aan Sĕntot's voorstel gehoor te moeten geven; stelde deze aanvoerder zich voor hem verantwoordelijk, dan kon hij zich verzekerd houden, dat hem geen haar zou worden gekrenkt. Hij vervoegde zich dus 's anderen daags bij Prawiradirdja, die met een sterke barisan tegenover Gamplong aan de overzijde van de Praga stond, en begaf zich met dezen naar Pĕngasih, waar de besprekingen gevoerd zouden worden.

Het eerste bericht, dat Generaal De Kock van Roeps te Jogja, waarheen hij zich na het houden eener inspectie van de posten in Midden-Mataram had begeven, bereikte, was gedateerd: Kali Bondol, 22 Januari 's morgens 11 uur. Het luidde:

„Excellentie!

„Met genoegen kan ik Uwer Excellentie melden, dat hier alles wel gaat. Alle prinsen en Senopaties [1] zijn hier verzameld, ook de zoons van Diepo Negoro, om over mijne zending te raadplegen".

„Tot Uwer Excellentie's narigt moet ik Uwe Excellentie melden dat Dipo Negoro het geheele bevel over de troepen en geldzaken opgedragen heeft aan Sentot. Zij schijnen heel veel genoegen te nemen in mijn zending. Ik word hier ook wel behandeld".

„Mijn vriendelijk verzoek was aan Uwe Excellentie om nog een paar dagen te Djogja te blijven, om reden ik morgen het resultaat van 't piekeren (raadplegen) zal weten en ik dan zonder twijfel Uwe Excellentie zal moeten spreken".

„Heden morgen was mij zeker zonder hulp van Netto Dirdjo (Sĕntot) de kop afgenomen. Onder het praten en piekeren, was de Majoor Bauer bezig met zijn kanonnen tweegelederenvuur tegen de barisan van den Raden Adipatti af te geven. Dus kunt Uwe Excellentie wel begrijpen welk gezigt al deze Prinsen en Grooten tegen mij maakten, toen zij het kanon hoorden; doch Sentot zette mij te paard en stuurde mij met eenige Hadjies naar de kolonne en nadat ik den Majoor Bauer gesproken had, ging hij met zijne kolonne terug, en ik heb zooveel mogelijk alle Prinsen en Hoofden gerust gesteld en hun verteld, dat deze kolonne van mijne zending niets wist; alhoewel ik bij mijn vertrek van Gamplong den Overste Ledel had verzocht den Majoor Bauer van mijn vertrek kennis te geven en te verzoeken naar die zijde geene bewegingen te maken. Doch dit schijnt hij niet gedaan te hebben" [2].

---

[1] Senapati = Legerhoofd.

[2] Ledel had wel bericht gezonden, doch dit schijnt Bauer niet bereikt te hebben. Zie missive Gen. De Kock aan den Com. Gen. Magĕlang, 24 Jan. 1829, N°. 716. (Arch. Gen. Staf).

„Indien Uwe Excellentie nu zoo goed wilde zijn om te zorgen dat, zoo lang ik hier ben, er geene bewegingen door de kolonnes plaats hebben: want anders zouden zij denken, dat ik hier ben om te bespionneeren. Morgen hoop ik Uwe Excellentie iets goeds te schrijven. Uwe Excellentie zal wel zoo goed zijn om Z. E. den Kommissaris-Generaal van mijne onderneming kennis te geven, en dat hij zich klaar houdt om naar boven (¹) te komen. De Kolonel Nahuys heb ik binnen eenige dagen ook noodig, dus was het niet kwaad dat Zijn Ed. Gestr. te Djogja kwam" (²).

De gezindheid tot den vrede, blijkende èn uit de opkomst van de meest invloedrijken naar Kalibondĕl èn uit de wijze, waarop men Roeps, den Nederlandschen gezant, behandelde, was nog meer uitgekomen door de houding van 's vijands troepenmacht ten aanzien van de 4e mob. col., nadat gebleken was, dat de vijandelijkheden door deze gepleegd te wijten waren aan onbekendheid met de daags te voren gesloten overeenkomst tot het staken der operatiën op dat gedeelte van het oorlogstooneel, waar de onderhandelingen zouden worden gevoerd. Toen, zoo lezen wij bij Bauer, „verzamelden zich de muitelingen beoosten en -westen van den weg al spoedig en formeerden zich op beide zijden in order van bataille om de zuid-oost, waar zich de hoofdrebel met zijn geheelen stoet op een domineerende hoogte bevond. Zij waren sterk aangegroeid".

„De Basscha Prawiro Dirdjo deployeerde aldaar eene formidable magt en volgde ons op den afstand van een kanonschot met een uitgestrekte linie van bataille en vele vaandels, terwijl de kolonne als het ware door het midden défileerde zonder dat er een schot van beide zijde gevallen is; het geheel lijkende op een parademanoeuvre" (³).

Roeps had alzoo reden gehad voor zijn opgewekt schrijven aan den Opperbevelhebber, dat dezen bereikte op het oogenblik, dat hij met de rijksgrooten van Jogja en met de daar aanwezige ambtenaren en officieren aan den disch zat (⁴).

Den anderen dag keerde De Kock naar Magĕlang terug. Hij kon aan Roeps' verzoek, om voorloopig te Jogja te blijven, niet voldoen, daar hij gerekend had slechts 3, hoogstens 4 dagen afwezig te zullen zijn. Hij schreef dit den Kapitein en deelde hem tevens mede, dat Nahuys van een en ander was onderricht en dat, om hem niet nogmaals in gevaar te brengen, den comdt. der 1e mob. col. was aangezegd, om tot nader order zich van excursiën

(¹) Naar boven gaan. Een eigenaardige spreekwijze, waarmede men aanduidt een beweging van de zijde der kust naar het binnenland.

(²) Roeps aan Gen. De Kock. Kalibondĕl, 22 Januari 1829. (Arch. Gen. Staf).

(³) Bauer aan Gen. De Kock. Ngangoelan, 23 Januari 1829. (Arch. Gen. Staf).

(⁴) Voor nadere bijzonderheden omtrent dit gastmaal verwijzen wij naar de bijlage No. 25.

op den rechteroever der Praga te onthouden. Weinige uren na 's Generaals vertrek ontving de Kol. Cochius een tweeden brief van Roeps aan den Opperbevelhebber. Daartoe gemachtigd, nam de Kolonel kennis van den inhoud, waaruit hem bleek, dat Sĕntot er zeer bepaald op aandrong Nahuys te spreken, wijl Dipanĕgara hem had opgedragen, „om te vechten of vrede te maken" (¹). Sĕntot scheen meer tot het laatste over te hellen en had reeds twee hoofden aangewezen, ten einde met Roeps „naar Batavia te vertrekken, om aldaar aan Kiahi Modjo een brief te overhandigen aangaande hun geloof, en tegelijker tijd ook den Kommissaris-Generaal te spreken" (¹). Ook had Sĕntot, „die .... baas over alles is ....", in Roeps' bijzijn „aan al zijne troepen order gegeven om de Europezen niet meer te attakeren".

Roeps was dus toen, den 23en 's ochtends vroeg, nog vol moed. „Ik ben", zoo besloot hij zijn brief, „sedert vier dagen onpasselijk, en hier is gebrek aan alles, alhoewel Sentot goed voor mij zorgt; doch zij hebben zelven niets". „Sentot heeft mij verzocht, dat de Kol. Nahuys geen Solosch gevolg zoude medebrengen, alleen zijn tolk en bedienden" (¹).

Cochius gaf Nahuys onverwijld schriftelijk van Roeps' jongste schrijven kennis. Van de drie zendelingen, die dat schrijven naar Jogja hadden gebracht — het waren dezelfde personen, die met den Kapitein Madja's brieven zouden overbrengen — zond de Kolonel er een naar Roeps terug, om hem te melden, dat Nahuys was gewaarschuwd, de beide anderen hield hij aan, om genoemden hoofdambtenaar van Jogja naar Gamplong te vergezellen.

Nahuys liet zich niet lang wachten. Hij begaf zich den 24en op reis en was daags daarop, tegen 10 uur 's ochtends, in de benteng Gamplong.

Wat verder geschiedde, blijkt uit het rapport, dat de Opperbevelhebber van hem over den voortgang der onderhandelingen ontving.

Dadelijk na aankomst ter laatstgenoemde plaats, zond Nahuys zijn geleiders, de reeds vermelde „priesters", naar Sĕntot, om dezen te berichten, dat hij gereed was hem te ontmoeten en nu wenschte te weten, waar de ontmoeting „aan deze zijde der rivier" (²) kon plaats hebben en hoeveel personen Sĕntot bij die ontmoeting zouden vergezellen, daar hij, Nahuys, er niet meer wilde medenemen.

Sĕntot zond 's namiddags antwoord. Hij stond er stellig op, dat Nahuys bij hem, dus over de rivier, zou komen, „ten einde zijne onderhoorigen daaruit de goede gezindheid van het Gouvernement zouden kunnen zien" (²).

Nahuys merkte echter op, dat die goede gezindheid reeds gebleken was „door mijn reis van Solo naar hier" en verder, „dat hij mij gezegd had van mij

(¹) Roeps aan Gen. De Kock. Kalibondĕl, 23 Jan. 1829, 5 uur V. M. (Arch. Gen. Staf).
(²) Nahuys aan Gen. De Kock. Gamplong, 25 Januari 1829, 4 uur P. M. (Arch. Gen. Staf).

als zijn vader te beschouwen, en dat dus niets natuurlijker was dan dat hij de korte distantie, die ons nog van elkander schiedt, in persoon aflegde". Hij voor zich was niet ongeneigd, om aan Sĕntot's verlangen gehoor te geven, echter niet zonder „vooraf van UHEd.Gestr. verlof bekomen te hebben, want, hoezeer de waarschijnlijkheid daar ook tegen is, zoo zoude het mogelijk kunnen zijn, dat de muitelingen mij in hunne magt hebbende, daarvan gebruik maakten, om het Gouvernement te dwingen van Kiahi Modjo en al de zijnen tegen mij uit te leveren, en daarenboven is het mogelijk, dat het Gouvernement het zoude kunnen afkeuren, dat ik op eigen autorisatie aldus de eerste stappen van toenadering deed. Indien Sentot onwillig mogt zijn om aan deze zijde der Progo te komen, zoo zal ik hier UHEdGestr. nadere orders afwachten" (¹).

De Kock ontving dit schrijven den 26en 's middags en haastte zich, Nahuys te doen weten, dat hij diens optreden als zeer „voorzigtig en doelmatig" goedkeurde. Wel geloofde ook hij niet aan verraderlijke bedoelingen, maar men mocht zich daaraan toch niet blootstellen „en Sentot, die reeds trotsch is, zoude door Uw emprĕssement nog trotscher worden. Ook geloove ik, dat Z. E. de Kommissaris-Generaal het empressement zoude afkeuren. Voor kapitein Roeps kan het er nog eenigszins door, maar de Resident en Kommissaris mag niet eveneens handelen. In hoop, dat UWEd.Gestr. mijn antwoord spoedig zal krijgen, zende ik dezen brief in duplo ....".

„Het zou mij aangenaam zijn te vernemen, dat Sentot zich naar Uwen raad schikte, doch ik vrees, dat hij dit niet zal doen en alsdan valt er voor UWEd.Gestr. niets anders te doen over dan de terugreis aan te nemen" (²).

's Generaals vertrouwen in Sĕntot was niet bijster groot. Ook hij kon het denkbeeld niet van zich afzetten, dat met het aandringen op Nahuys' komst niet anders bedoeld werd dan dien hoofdambtenaar in handen te krijgen, om hem met Roeps „als een equivalent voor Kiay Modjo en de zijnen" aan te houden. „Het ware", zoo vervolgt de Gen., „wellicht daarom te wenschen geweest, dat Kapitein Roeps minder vertrouwd over de hoofden gedacht had" (²).

Niet weinig werd de achterdocht der onzen versterkt door de mededeeling van Cochius, dat Pang. Bey den 25en 's avonds „weder levendig onze inlandsche bentengs en posten heeft aangevallen en verscheidene dorpen verbrand" (³).

Daar, Zuid van Jogja, hield de vijand zich dus niet aan den wapenstilstand en Cochius verzocht Nahuys „dit den Heeren muitelingen eens onder het oog te brengen" en hun mede te deelen, dat als zij zich op die wijze aan de overeenkomst hielden, hij tot strenge maatregelen moest overgaan.

(¹) Nahuys aan Gen. De Kock. Gamplong, 25 Januari 1829, 4 uur P. M. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Nahuys. Magĕlang, 26 Januari 1829, 1 uur namiddag. (Arch. Gen. Staf).
(³) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 27 Jan. 1829, N°. 719. (Arch. Gen. Staf).

Den volgenden dag, den 26en, ontving Nahuys omstreeks half tien 's ochtends opnieuw bericht van Roeps; het nam allen twijfel omtrent Sĕntot's bedoelingen weg en er bleek ten duidelijkste uit, dat het vermoeden, als zou het hem er slechts om te doen zijn, zich van Nahuys meester te maken, ten einde op de handelingen onzer autoriteiten pressie te kunnen uitoefenen, volkomen gegrond was.

Roeps' brief luidde: „Waarde Kolonel! Sentot durft er niet toe overgaan om over de Progo te komen. Hij laat U vriendelijk verzoeken om te komen, alleenlijk om van UWEdGestr. de overtuiging te hebben, dat ik met Hadjalie wezenlijk door het Gouvernement gezonden ben".

„Ik wilde zelf komen om UWEdGestr. te spreken, doch Sentot wil mij niet laten gaan".

„Brenger dezes zal UWEd. mondeling zeggen, wat verder hier omgaat" (1).

Nu nam de zaak toch een bedenkelijk karakter aan. Sĕntot wilde Roeps niet laten gaan, hij bleef aandringen op Nahuys' komst onder het tastbaar valsch voorgeven, dat hij de wettigheid van Roeps' zending in twijfel trok. De Kapitein was gevangen man, hij werd goed behandeld maar tevens goed bewaakt. Vrees voor zijn leven behoefde men nog niet te koesteren; zijn dood kon den muitelingen slechts tot nadeel zijn. Zoolang hij zich echter levend in 's vijands handen bevond, waren onzen autoriteiten de handen gebonden, stonden zij zelfs machteloos tegenover de vijandelijkheden, welke, den wapenstilstand ten spijt, hier en daar gepleegd werden.

Nahuys liet zich dan ook onder den indruk van Roeps' briefje tot eenige concessie verleiden, verklaarde zich in zijn antwoord bereid, om naar de overzijde der rivier te gaan, „maar dit moet zijn vlak over de benting en dan moet ik wel weten hoe vele menschen Prawiro Dirdjo mede brengt. Ook is het volstrekt noodzakelijk, dat gij eerst hierkomt, om met U alles te overleggen, want zonder dat kome ik niet" (2).

Dit nu lag niet in Sĕntot's bedoeling: Roeps te laten gaan vóór hij zich van Nahuys verzekerd had, wat kon hij anders dan er bij verliezen! Hij liet dus Roeps opnieuw aan Nahuys schrijven en dezen namens hem „vriendelijk verzoeken, om maar te komen en niet te denken, dat hij van zins is iets kwaad te doen".

Roeps schreef ook, dat Sĕntot en de andere hoofden hem hadden verzekerd, dat zij „niets wenschten dan de vrede," en verder dat Sĕntot hem „stellig verboden" had „om vooreerst terug te gaan voor en aleer de zaken goed gedecideerd zijn".

(1) Roeps aan Nahuys. Kalibondĕl, 26 Jan. 1829. (Arch. Gen. Staf).
(2) Nahuys aan Roeps. Gamplong, 26 Jan. 1829. (Arch. Gen. Staf).

Hoe hij het bij de muitelingen had en dat hem ook nu nog geen direct gevaar dreigde, blijkt uit wat er volgde. „Hij (nl. Sĕntot) bewijst mij van dag tot dag meer vriendschap en zegt altoos tegen mij, dat ik niet moet denken, dat hij iets kwaads in den zin heeft om reden ik nog niet terug mag, maar wel om vrede te maken. Ook wil hij niet meer weten van Hadjalie. Alles vraagt hij aan mij en zegt ook, dat hij alleen met Europezen te doen wil hebben, dat anders geen einde aan de zaken zal komen".

„Ik voor mij vrees niets. Gisteren heb ik nog een brief gezien van den Raden Adipatti, die schreef, dat hij vooral niet te driftig moest wezen met de onderhandeling maar met geduld UWEdGestr. komst afwachten om, indien het eenigszins mogelijk was, den vrede te maken. Ik voor mij geloof stellig, dat hij de vrede wil hebben."

In deze mededeelingen lag niets verontrustends, integendeel men kan er duidelijk uit lezen, dat het Roeps aan niets dan aan de vrijheid ontbrak.

Hetgeen nu volgt is echter met de geruststellende woorden, zoo juist aangehaald, vrijwel in strijd, al schreef Roeps, daartoe door plichtsgevoel gedreven, het klaarblijkelijk met de bedoeling om alle vrees voor zijn lot bij Nahuys weg te nemen. „Doch UHEdGestr.", zoo lezen wij, „moet niet denken: Roeps zit nu in het nauw; daarom zal ik maar gaan Voor mijn persoon moet UHEdGestr. het niet doen, want mij kunnen zij niet meer doen dan den kop laten afslaan, alhoewel ik wensch, dat dit laatste niet gebeuren mag".

Het is of Roeps gevoelde, dat zijn woorden een indruk moesten maken tegengesteld aan dien, welken hij had willen geven. Hij liet er dan ook dadelijk op volgen: „Hier is ook tot nog toe geene de minste quaestie van". Maar desondanks vond Roeps het toch noodig, om Nahuys op het hart te drukken „den Gen. De Kock hiervan kennis te geven, en vooral te verzoeken, aan onze zijde geen beweging te doen(¹) en dat Z. E. ook kennis laat geven aan den Kommissaris-Generaal hiervan".

Zoo heel rustig was hij dus toch niet en de vrees, dat het geweldadig afbreken der onderhandelingen hem noodlottig kon worden, schemert uit dat verzoek aan den Opperbevelhebber vrij helder door.

De brief eindigde aldus: „Schrijf mij vandaag nog UHEdGestrs. intentie; doch Sentot durft niet over de Progo te komen".

„Voor het overige is hier alles wèl. Al het volk spreekt nergens over dan over de vrede" (²).

Denzelfden dag schreef Roeps nogmaals, weder in geruststellenden zin, maar toch zoo, dat men tusschen de regels door lezende wel begreep, dat

(¹) Wij spatieeren.
(²) Roeps aan Nahuys. Kalibondĕl, 27 Jan. 1829, 's morgens om 3 uur. (Arch. Gen. Staf.)

zijn toestand te wenschen liet en zijn gerustheid omtrent zijn lot slechts was voorgewend. Dit briefje luidde:

„Indien UHEdGestr. niet van zins is om over de Progo bij Sentot te komen, kunt UHEdGestr. gerust teruggaan".

„Er is hier order gegeven, dat ik vooreerst niet terug mag; dus als de Generaal maar zorgt, dat onze kolonnes maar niet het eerst attakeeren zoo lang ik hier ben. Mij kunnen ze niet meer doen dan laten kapot maken, doch hier is nog geene kwestie van".

„Ik wenschte gaarne, dat de Heer Van de Poll (¹) naar boven kon komen, om als ik dien noodig mogt hebben dadelijk bij de hand te zijn, want zij willen zekerlijk onderhandelen" (²).

Het is niet aan twijfel onderhevig, dat de vijand inderdaad tot onderhandelen geneigd was, alleen, hij wilde van een hem voordeeligen afloop verzekerd zijn, en daartoe was het noodig, dat Nahuys in zijn macht was. Zoolang dit niet het geval was, kon hij geen gunstige voorwaarden bedingen; de stand van zaken was hem immers lang niet zoo voordeelig als een jaar te voren. Toen dan ook de herhaalde weigering van Nahuys, om over te komen, aan Sĕntot's hoop, hem in handen te krijgen en als gijzelaar aan te houden, den bodem had ingeslagen, was er in diens houding tegenover Roeps een merkbare verandering gekomen. Aanstonds had hij Roeps schriftelijk zijn ongenoegen over Nahuys' weigering kenbaar gemaakt en hem verzocht, nogmaals bij dien hoofdambtenaar op komen aan te dringen. Men moet daarom wel aannemen dat toen Roeps op den 27^{en} voor de tweede maal aan Nahuys schreef, dit geschiedde onder pressie van Sĕntot.

Meer en meer begon men den toestand van Roeps ongunstig in te zien. Gen. De Kock had reeds dadelijk begrepen wat Sĕntot met zijn verzoek aan Nahuys eigenlijk voorhad (³); Cochius schreef Nahuys den 27^{en} Januari in denzelfden geest, ontried hem sterk om aan Sĕntot's verlangen te voldoen, tenzij gijzelaars van rang, „bijvoorbeeld een der zonen van Dipo Negoro", vooraf naar ons zouden zijn gezonden. In zijn tweeden brief van denzelfden dag zegt Cochius: „Ik ben ongerust over den armen Roeps. Ik geloof wel niet, dat zij hem iets zullen doen, doch het is zoo een ongerust leven. Zoo ik het wel heb, wilde Sentot U ook in de fuik hebben, en dan ware het: geeft ons Kiai Modjo, of U en Roeps blijft daar. Ik geloove waarachtig, dat

(¹) De ambtenaar van de Secretarie, die bij Madja's aankomst te Batavia belast was geworden met het verhoor van dien gevangene. (Zie blz. 640). Hij was met Du Bus in Indië gekomen. (Levensschets van Leonard du Bus de Gisignies door G. de Serière, Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistieke VIIe Deel).

(²) Roeps aan Nahuys. Kalibondĕl, (zonder aanwijzing van datum en uur).

(³) Dit blijkt uit zijn brief aan den Com. Gen. dd. 27 Jan. 1829, N°. 712. (Arch. Gen. Staf).

Hadjalie er een slechte rol in speelt en die mogelijk wel met dat voornemen van Batavia is gegaan ...." ([1]).

Daags te voren had Prager reeds van Pĕdĕs geschreven: „Ongelukkige Roeps! Vervloekte canailles! .... De beste uitslag, waarde Kolonel, op Uwe pogingen om den goeden Roeps te redden ([2]).

Genoeg bewijzen om de overtuiging te vestigen, dat wat Lange in zijn vertaling van „La guerre de Java", ook aanvoert, om het tegendeel te doen gelooven, men in die dagen wel degelijk in angstige spanning omtrent Roeps' lot heeft verkeerd. De Opperbevelhebber zelf was verre van gerust. Den 27[en] schreef hij aan Nahuys o. a. „Het is zeer te bejammeren, dat Roeps te eerlijk over de Chefs heeft gedacht, want zijn aanwezen bij de muitelingen paralyseert onze operatiën geheel", en verder: „Had deze (nl. Sĕntot) voorgegeven, dat hij bevreesd was om tot U over te komen, dan zoude ik het hebben kunnen gelooven: maar nu geloove ik, dat het eenvoudig verraad is, en vrees, dat onze brave Roeps daarvan het slagtoffer zal worden" ([3]).

Zooveel is zeker, dat Nahuys, evenals Gen. De Kock en Kol. Cochius, den 27[en] Januari de hoop op een bevredigenden uitslag der onderhandelingen had opgegeven en uitsluitend in Roeps' belang nog te Gamplong bleef in stede van naar Jogja te rug te keeren. 's Residents eenige gedachte was: hoe Roeps te bevrijden!

Geweld kon niet gebruikt, dus moest een list bedacht.

Het plan, dat Nahuys beraamde, kwam daarop neder, van den vijand een hoofd in handen te krijgen, voornaam genoeg om als tegenwicht voor een Nederlandsch officier te kunnen gelden. Hij schreef daarom aan Roeps als volgt: „Waarde Kapitein! Gelief aan den Raden Ali Basha kennelijk te maken, dat ik om hem een bewijs te geven van de goede intentiën van het Gouvernement bij hem zal komen, doch dat hij wel gelieve in acht te nemen, dat het Javaansch gebruik niet medebrengt, dat een Kolonel en Kommissaris van het Gouvernement reist als een gemeen man, en dat ik derhalve verlange, dat Gij en een zijner voorname inlanders mij moeten komen afhalen. Vooral Gij, Roeps, Gij moet eerst aan deze zijde der Progo komen, want zij hebben geen regt U aan te houden".

„Ik verlang ook, dat de Ali Basha mij schriftelijk belove om mij niet langer dan twaalf uren bij hem te houden. In alle geval, Gij moet komen! Ik hoop, dat Gij mij begrepen hebt".

([1]) Cochius aan Nahuys. Jogjakarta, 27 Jan. 1829, 's middags 3 ure. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Prager aan Nahuys. Pĕdĕs, 26 Jan. 1829. (Arch. Gen. Staf).
([3]) De Kock aan Nahuys. Magĕlang, 27 Jan. 1829. (Arch. Gen. Staf).

„Eergisteren heeft Pangerang Bey onze Inlandsche bentings geattakeerd, maar is afgeslagen, en heeft hij eenige onzer onderworpen dorpen verbrand".

„Geef hiervan ook kennis aan den Ali Basha."

„Ik moet overmorgen naar Djogjakarta terug, dus dient gij heden of morgen hier te zijn" (1).

Dadelijk na ontvangst van Nahuys' schrijven, maakte Roeps Sĕntot met den inhoud ervan bekend. Het scheen, dat deze laatste wel geneigd was, om aan 's Residents verlangen te voldoen, althans hij wees den Toem. Soemadipoera aan, om zich naar de overzijde der Praga te begeven, en stond toe, dat Roeps hem daarbij vergezelde. Nog was men niet weg, of Dipanĕgara's broeder, Pang. Soeriawidjaja Abdoel Samsoe (2), verscheen te Kalibondĕl en verbood namens zijn Heer en broeder, dat Roeps met den Toem. zou medegaan. Hoe eerstgenoemde ook aandrong, het baatte niet, hij moest blijven.

Dit alles deelde onze held aan Nahuys mede. „Ik ben", zoo eindigde zijn brief, „ziek van het liggen. Ik weet hier anders niets te doen. Brenger dezes heeft ook een brief van Sentot bij zich" (3).

Met dezen brief begaf zich de Toem. Soemadipoera, door den „priester" Abdoel Wahab vergezeld, naar Nahuys. De „Kandjeng Raden Ali Basha Ngabdool Moostopo Prawiro Dirdjo, Veldmaarschalk in dezen oorlog" schreef daarin „aan zijn broeder den Heer Kolonel Nahuys": „Ik verlang, dat U bij mij in de dessa Kalie Bondol op morgen ochtend komt om tien ure; wij zullen raadplegen over hetgeen mij door den Heer Kapitein Roeps gebragt is".

„Geschreven te Kalie Bondol op den 21en Redjip (4) 1750 of den 27en Januari 1829" (5).

Dit briefje, even onbeduidend als brutaal, had voor Nahuys niet de minste waarde. Het sterkte hem echter in de overtuiging, dat men zich in het vijandelijk kamp volkomen bewust was van het voordeel een officier in handen te hebben en daarvan behoorlijk wilde partij trekken. Ook viel het Nahuys op, dat over de schriftelijke belofte, om hem niet langer dan twaalf uren aan te zullen houden, gezwegen was, hoewel hij er toch met nadruk om had gevraagd. Nieuwe reden dus om Sĕntot's bedoelingen te wantrouwen.

Maar nu was Nahuys niet langer machteloos. „De komst dier zendelingen", zoo luidt het in het rapport, dat hij na terugkeer te Solo over de voorvallen bij Gamplong opmaakte, „stelde mij een middel van represaille, en, wat nog

(1) Nahuys aan Roeps. Gamplong, 27 Jan. 1829, 8 ure n. m.
(2) Soeriawidjaja. Bij welke vrouw Sultan Radja dezen zoon verwekt heeft, konden wij niet nagaan.
(3) Roeps aan Nahuys. Kalibondĕl, 27 Jan. 1829, 's middags om één ure. (Arch. Gen. Staf).
(4) Redjab, de 7e maand van het Moh. jaar.
(5) Sĕntot aan Nahuys. Kalibondĕl, 27 Jan. 1829.

veel beter was, een middel tot redding van den verdienstelijken officier in handen."

„Na de Regenten en Priesters nogmaals te hebben afgevraagd, of ik wel konde verzekerd zijn, dat ik na een verblijf van zes uren bij den Ali Basha weder vergunning zoude krijgen, om naar ons leger terug te keeren en daarop hunne eenparige en geruststellende verzekeringen erlangd te hebben, gedroeg ik mij, als wilde ik dan ook nu zoo dadelijk vertrekken, doch hen als gijzelaars achterlaten, daarbij hun te verstaan gevende welk lot hun te wachten stond, indien ik na twaalf uren niet aan onze voorposten terug was, in welk geval zij door het garnizoen op mijn aan hetzelve gegeven bevel zouden gevierendeeld worden."

„Deze niet verwachte boodschap had het gewenschte gevolg. De Priester Hadjie Abdhul Wahab verbergde mij nu niet langer, dat het des Ali Basha's voornemen was, om mij in zijne magt te houden en alzoo het Gouvernement te noodzaken om in de buitensporige eischen van zijnen Sultan toe te stemmen ...." (¹).

Met Soemadipoera in zijn macht, was er in den toestand een belangrijke verbetering gekomen: nu stonden de kansen althans gelijk. Nahuys maakte daarvan gebruik door zijn gevangene te dwingen tot het schrijven van een brief aan Sĕntot, welke op dezen den indruk moest maken door Soemadipoera zelf te zijn opgesteld. Sĕntot werd daarbij voor zijn brief bedankt en hem verzekerd, dat Nahuys hem stellig zou opzoeken. „Doch zoodra ZEdGestr. mij naar den Heer Roeps vraagde en ik ZEdGestr. daarop antwoordde, dat dezelve niet mede was gekomen, is ZEdGestr. daarover zeer verwonderd geweest dewijl ZEdGestr. het wèl meende."

„Waarom dan toch is de Heer Roeps niet medegekomen, niettegenstaande hij door ZEdGestr. ontboden is geworden?"

„Ik geef U, Mijn Heer, bij deze alzoo kennis, dat de Heer Nahuys zeker het voornemen heeft van U te ontmoeten, doch ZEdGestr. verlangt, dat de Heer Roeps op morgen ochtend bij ZEdGestr. kome; alsmede, Mijn Heer, ik rade U van toch niet te veel er over te denken, want de Heer Kolonel Nahuys wil immers met U wèl wezen; wees alzoo van Uwe zijde hetzelfde" (¹)

Deze brief, aan Sĕntot gebracht, had het gewenscht gevolg; hetzij dan dat deze er prijs op stelde zijn Toemĕnggoeng terug te zien, dan wel, dat hij een laatste kans, om Nahuys in handen te krijgen niet wilde verspelen, Roeps herkreeg zijn vrijheid.

„Goddank!" kon Nahuys nog den 28^{en} aan Gen. De Kock schrijven,

---

(¹) Men vindt dit rapport in het 1^{e} Deel van Nahuys' „Verzameling enz." blz. 225 e. v. g.

„Roeps is hier en de Ali Basha (Sĕntot) is dwaas genoeg geweest van te gelooven, dat ik bij hem zoude komen, want anders was de goede Kapitein nog aan de overzijde der Progo".

„Sentot heeft aan Roeps zelven bekend, dat het voornemen was, mij te houden tot zoolang dat hij van Batavia zoude zijn teruggekeerd, doch dat hij nu beloofd en gezworen had mij weder spoedig te zullen laten vertrekken".

„Kapitein Roeps heeft beloofd, om weder terug te komen en wilde zijn woord niet breken. Nu dit breekt hij dan ook niet, want ik heb hem gelast, om zich aan deze zijde der rivier te houden tot UHEdGestr. hem nadere bevelen zult geven".

„Roeps gelooft, dat de eischen der muitelingen weder even buitensporig als vroeger zullen zijn".

Nog deelde Nahuys den Gen. mede, dat Roeps inderdaad met den dood bedreigd was geworden, indien onzerzijds vijandelijkheden waren gepleegd. „Wij moesten dit immers doen, wanneer de brandals zich onder onze bentings logeren; en echter wilde Roeps woord houden en terugkeeren."

„Majoor Bauer moet op zijn hoede zijn, want hij wordt het eerst aangevallen, zooals Roeps mij zegt."

Ook aan de col. comdn. gaf Nahuys onverwijld kennis van Roeps' behouden terugkomst.

Hiermede was het incident afgeloopen.

Roeps ontving van den Opperbevelhebber een waardeerend woord. Hem werd echter stellig verboden, zich andermaal „bij de muitelingen te exponeeren, niet eeniglijk om Uwentwege, maar om de zaken in het algemeen". Kon hij met den vijand door briefwisseling in voeling blijven, dan zou dit gaarne worden gezien; leverde die correspondentie iets op, dat voor de comdn. der colonnes van belang was, dan moest hij dezen „en vooral den Majoor Bauer te Ngangoelang" daarvan kennis geven.

Natuurlijk ontbrak het ook Nahuys niet aan blijken van erkentelijkheid. Dit blijkt niet alleen uit de officieele dankbetuiging, welke Gen. De Kock den 14en Februari 1829 aan hem richtte en uit het afschrift van een missive van den Com.-Gen. over de zaak handelende en door De Kock aan Nahuys ter kennisname aangeboden, maar ook uit de particuliere briefjes hem door den Generaal in de laatste dagen van Januari geschreven.

Toch heeft de nijd ook in Nahuys' verdiensten de grage tanden gezet. H. M. Lange, de vertaler van F. V. A. de Steurs' „Mémoires sur la guerre de l'île de Java", wien het een doorn in het vleesch was, dat Nahuys met

---

(¹) Soemadipoera aan Sĕntot. (Arch. Gen. Staf).

verklaarbare zelfvoldoening in zijne „Verzameling van officiëele rapporten" de wederwaardigheden van Roeps en het eigen aandeel daarin had herdacht ([1]), heeft zich beijverd de beteekenis van Nahuys' verrichtingen te verkleinen, door het te doen voorkomen, alsof Roeps niet in levensgevaar heeft verkeerd, ten bewijze waarvan hij zich o. m. heeft beroepen op het feit, dat dezelfde Kapitein en ook andere officieren korten tijd na het voorgevallene zich wederom naar 's vijands kamp hebben begeven. Dat, zooals wij straks zien zullen, in dien korten tijd een scheuring in de vijandelijke gelederen was ontstaan, is den heer Lange waarschijnlijk onbekend gebleven, anders zou hij gewis niet aan bedoeld feit bewijskracht hebben toegekend Overigens is zijn betoog te weinig objectief, draagt het te zeer het karakter van afbrekende critiek, dan dat men het als waardevol zou mogen aanmerken ([2]). De hoofdzaak toch was niet of Roeps zich in gevaar bevonden, maar of het Gouvernement in een ernstige impasse verkeerd heeft. Dit laatste nu valt niet te loochenen en niemand anders dan Nahuys komt de eer toe het daaruit te hebben gered. Dat hij door Roeps' invrijheidstelling dezen aan een wreeden dood heeft onttrokken, moet men wel aannemen, omdat Roeps eenmaal in het midden der zijnen teruggekeerd, erkend heeft, dat men hem reeds gedreigd had „om hem het hoofd af te slaan, indien onze kolonnes attakeerden". En dat het daartoe zou zijn gekomen, is meer dan waarschijnlijk, omdat de muitelingen, vooral die ten zuiden van Jogja, al hun best deden, om de onzen tot het plegen van vijandelijkheden te dwingen. Had Cochius zich niet reeds uitgelaten, dat, als de aanvallen op onze posten niet gestaakt werden, hij strenge maatregelen zou nemen?

Ook heeft Roeps in zijn brieven aan Nahuys tot tweemaal toe op de bedreiging gedoeld, telkens verzoekende, om toch niet uit te rukken; duidelijker te zijn, had hem zijn plichtsgevoel verboden!

„Volgens mondeling berigt van den jongen van Kapitein Roeps", zoo schreef Nahuys aan den Opperbevelhebber den 27en Januari, „is hij aan alle beleediging en spot overgegeven. De Javanen betasten hem van tijd tot tijd zijn lijf en roepen uit: èh blondo, blondo!" ([3]). Zou die behandeling mogelijk zijn geweest als de gevangene tot het einde toe van Sĕntot's bescherming had genoten? Is het ook niet teekenend, dat „twee onzer getrouwe kolonnepriesters" ([4]), die Roeps' mededeeling van den 26en aan Nahuys, dat Sĕntot hem gevangen hield, hadden overgebracht, weigerden te voldoen aan Nahuys'

([1]) Zie 1e Deel dier Verzameling, blz. 225—280.
([2]) Zie bijlage C, blz. 274 e. v. g. der bedoelde vertaling.
([3]) Nahuys aan De Kock. Gamplong, 27 Jan. 1829. (Arch. Gen. Staf).
([4]) Nahuys aan De Kock. Gamplong, 28 Jan. 1829. (Arch. Gen. Staf).

verzoek, om aan Roeps antwoord te brengen, beducht als zij waren voor eigen vrijheid!

Met den terugkeer van Roeps was Nahuys' taak te Gamplong afgeloopen. Voordat hij naar Jogja terugkeerde, wilde hij echter nog een poging aanwenden, om de onderhandelingen gaande te houden. Hij schreef aan Sĕntot een gemoedelijken brief, waarin hij verklaarde niet te Kalibondĕl te zijn gekomen, omdat hem geen veilige terugtocht was verzekerd, terwijl hij hem tevens mededeelde, dat het Roeps verboden was, zijn woord gestand te doen, zoowel omdat men hem wederrechtelijk had aangehouden als omdat de wapenstilstand door Pang. Bey niet was geeerbiedigd. Toch, schreef Nahuys, was men ondanks die grieven niet ongeneigd de onderhandelingen voort te zetten, „mits Uw Heer en Sultan, met wien ik te Djocjakarta altoos in vriendschap heb geleefd en met wien ik nog weder in vriendschap wensch te leven, matig in zijne vragen" zij (¹).

Daarom wilde hij Sĕntot's antwoord afwachten en vernemen, of hij hem nog aan deze zijde der rivier wilde ontmoeten, dan wel, of hij er de voorkeur aan schonk, Hadjalie en Kasan Bĕsari met het overbrengen van het bescheid op Madja's brieven te belasten. Om Sĕntot een blijk van welwillendheid te geven, zond Nahuys hem een stuk laken, goud galon en een paar kistjes thee en herinnerde hij hem aan de vriendschap, die Sĕntot's broeder „Prawiradirdjo, die in Madioen wás", voor hem, Nahuys, koesterde.

Zooals zich denken laat, bleef Sĕntot's antwoord uit. Nahuys wachtte er trouwens niet lang op. Toen 's middags nog geen bericht was gekomen, keerde hij naar Jogja terug.

Alvorens nu den verderen loop der onderhandelingen te beschrijven, komt het ons noodig voor van eenige vermoedens te gewagen, welke destijds zijn opgeworpen.

Er waren er, die meenden, dat Kjahi Madja zou hebben kennis gedragen van den toeleg om Roeps, en door hem ook Nahuys, in handen te krijgen, ja zelfs, dat hij het plan daartoe ontworpen zou hebben met het oogmerk het Gouvernement te dwingen, hem tegen Nahuys en Roeps uit te wisselen.

Dit vermoeden was gegrond op de omstandigheid, dat Hadjalie er bij Roeps zoo sterk op had aangedrongen, om hem niet slechts tot de vijandelijke voorposten, doch tot in het hoofdkwartier van Dipanĕgara te vergezellen. Met de kennis van zaken, die men toenmaals bezat, was het wel begrijpelijk, dat men tusschen een en ander verband meende te mogen zien.

Bedenkt men evenwel, dat Dipanĕgara er lang niet rouwig om was, voor goed van Kjahi Madja ontslagen te zijn, en dat Sĕntot van diens terugkomst

(¹) Nahuys aan Sĕntot. Gamplong, den 22ᵉⁿ Redjie (Rĕdjab) 1756 of 28 Jan. 1829. (Lands Archief).

voor zich weinig goeds verwachten kon, dan is men geneigd om, zelfs al ware een plan daartoe in Madja's brein gerijpt, het bestaan van een tusschen hem en het vijandelijk hoofdkwartier gemaakte overeenkomst geheel te verwerpen, en dit te eerder, wijl de vijand zelf weinige weken later te kennen gaf, niet langer van den Kjahi als tusschenpersoon gediend te zijn.

Waarom trouwens aan Madja toe te schrijven wat toch geheel op den weg lag van Sĕntot?

De poging van dezen, om zich van Nahuys meester te maken, wordt geheel verklaard uit de begeerte, zoo gunstig mogelijke voorwaarden te kunnen bedingen. Was Nahuys in zijn macht, dan kon zeer veel geeischt, een voordeelige vrede gesloten worden. En naar vrede werd verlangd; ook al een reden waarom de terugkomst van Madja, die het vorige jaar tot Dipanĕgara's ergernis aanleiding had gegeven tot het afbreken der onderhandelingen, niet bijzonder op prijs gesteld kon worden.

Madja, die te Batavia omtrent Roeps' wederrechtelijke aanhouding was ingelicht, toonde zich daarover verontwaardigd. Hij zou dit ook gedaan hebben, als hij werkelijk in die aanhouding de hand had gehad. Die verontwaardiging nu latende voor wat zij was, mag toch wel worden aangenomen, dat Madja inderdaad maar weinig met Sĕntot's handelwijze was ingenomen. Immers, een gunstige afloop der onderhandelingen, die als het ware door hem waren ingeleid, had hem slechts ten goede kunnen komen. Sedert hij onze gevangene was, gingen zijn belangen met die der onzen samen. Het verwondert ons dus niet, dat Madja, vernemende, dat Roeps in zijn vrijheid bedreigd werd, „bij een eerste ontboezeming van zijn gevoel, verlof" vroeg om Sĕntot te mogen „schrijven en hem met terzijdestelling van al hetgeen op den vrede betrekking had, te smeeken, om toch den Kapitein Roeps, welken hij, (Kiay Madja) steeds als zijn weldoener en vriend zoude beminnen en aan wien hij zoo vele verplichtingen heeft, niet de minste onaangenaamheden aan te doen".

Nog was die smeekbrief (¹) niet geschreven, toen Madja vernam, dat Roeps zich weder op vrije voeten bevond. Nu behoefde niet meer gesmeekt, er kon afgekeurd, verweten worden. Sĕntot moest hooren hoe trouweloos, hoe verraderlijk hij gehandeld had. Tevens kon dan van de gelegenheid gebruik worden gemaakt, om Sĕntot te sterken in zijn voornemen, een paar hoofden naar Batavia te zenden, ten einde met hem, Madja, over het geloof te spreken.

Du Bus was over Madja zeer tevreden. Diens houding bij het vernemen van Roeps' terugkeer te Gamplong had den Com.-Gen. geheel gewonnen. Madja

---

(¹) Zie bijlage N°. 26.

was toen uitbundig in zijn vreugde geweest. „........ de gebaarden en de woorden, waarin de gevangene zijne blijdschap over deze tijding te kennen gaf, getuigden genoegzaam voor de opregtheid zijner gevoelens", zoo schreef Du Bus.

Nu, een intrigant was Madja, en toen zijn belang dat medebracht, was het voor hem zaak het aangeboren flegma te overwinnen en den schijn aan te nemen, alsof de aandoening hem te machtig geworden was. Hoe gemakkelijk het hem viel van houding te veranderen, bleek ons ook uit de tooneeltjes, die er in den laatsten tijd van zijn verblijf in het vijandelijk hoofdkwartier waren voorgevallen.

De brief aan Sĕntot werd ter vertaling naar Magĕlang opgezonden. Roeps verzette zich echter om nader te vermelden redenen tegen het doorzenden daarvan aan Prawiradirdja.

Wat nu de vraag betrof, of de vijandelijkheden moesten worden hervat, dan wel gestaakt dienden te blijven, De Kock had zich voorgenomen, af te wachten welk besluit de muitelingen te dien aanzien zouden nemen. De Com.-Gen. was het met hem eens, „dat eenige stilstand in de krijgsoperatiën gedurende het tegenwoordige jaargetijde aan de groote resultaten niet veel schaden kan", maar hij geloofde „daarentegen ook, dat indien het genoegzaam mogt blijken, dat het bij dien muiteling geen ernst is, om vrede te maken, het alsdan raadzaam zou worden om zoo min mogelijk de krijgsmouvementen te vertragen" (¹). Hij liet de beslissing echter aan De Kock over, als beter met den toestand bekend.

Verklaarde Du Bus zich in beginsel voor het hervatten van den strijd, het geheel afbreken der onderhandelingen lag geenszins in zijn bedoeling en hij keurde dan ook het langer verblijf van Roeps te Gamplong volkomen goed. Een verzoek van Madja, om onder gewapend geleide met een paar volgelingen naar Solo te mogen gaan, om Nahuys in het belang van den vrede zoo noodig ter zijde te kunnen staan, werd eveneens in ernstige overweging genomen, en aan Gen. De Kock gevraagd, hoe hij over zulk een maatregel dacht.

Intusschen had men op het oorlogstooneel zelf het besluit genomen, om de operatiën te hervatten, omdat de muitelingen gedurende Roeps' verblijf aan gene zijde der Praga zich niet goed aan den wapenstilstand gehouden hadden. Op zijn terugreis naar Jogja had Nahuys te Pisangan aan Le Bron medegedeeld, dat de krijgsverrichtingen weder konden beginnen en deze had dadelijk aan zijn collega Ledel voorgesteld, den 30ᵉⁿ gezamenlijk de omstreken van Pĕdĕs te zuiveren. Denzelfden dag wilde ook Cochius uitrukken, om Pang Bey, die zich nog steeds in het zuiden van Jogja roerde, te verdrijven.

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 2 Febr. 1829, N°. 31. (Arch. Gen. Staf).

De rapporten omtrent den afloop der voorgenomen bewegingen ontbreken ons; Weitzel gewaagt slechts van „eenige kleine aanvallende bewegingen ....(1). Lang heeft de actie niet geduurd. Reeds den 31en Januari werden aan Roeps te Gamplong brieven ter hand gesteld in antwoord op die, welke door Kjahi Madja aan de voornaamste hoofden van den opstand waren geschreven. Ook was Roeps namens Prawiradirdja verzocht, om te bewerken, dat òf hij zelf òf een ander geschikt persoon bij hem, Sĕntot, verblijf mocht houden, en verder, dat de wapenstilstand mocht worden bestendigd tot een beslissing zou genomen zijn op de bovengenoemde brieven.

De Opperbevelhebber deed den zendelingen door Roeps weten dat, „vooreerst niet getreden konde worden in het eerste voorstel en dat, wat aanbelangde het tweede, den wapenstilstand namelijk, ... daaraan thans geen gehoor" kon gegeven worden. Eerst als Bey uit het zuiden van Jogja was teruggeroepen en de andere benden zich meer van den westelijken oever hadden verwijderd, zou dit voorstel in overweging worden genomen.

„De kapitein Roeps", zoo eindigde 's Genl. schrijven, „is van voornemens met de zendelingen en de brieven over Soerakarta naar Batavia te vertrekken (2). Dit was dus geheel overeenkomstig het oorspronkelijk te Batavia vastgestelde program, waarin Roeps, door te veel ijver en te groot vertrouwen gedreven, eigenmachtig een nummer had ingelascht, dat een oogenblik gedreigd heeft de zaak nadeelig, hem zelf noodlottig te worden.

Als niet louter eigenbelang bij Sĕntot zelf in het spel geweest is, moet het verlangen naar rust bij de muitelingen wel groot zijn geweest, want kort nadat Sĕntot 's Generaals antwoord op zijn beide verzoeken ontvangen had, richtte hij zich opnieuw tot Roeps, nu schriftelijk, aandringende op de inwilliging van zijn wenschen den wapenstilstand betreffende.

Thans vond hij beter gehoor. De Generaal achtte zijn voorstel van dien aard, dat hij een afschrift ervan per extra post naar Buitenzorg zond en tevens den Com.-Gen. mededeelde, dat hij onder diens nadere goedkeuring aan Sĕntot een schriftelijk bewijs zou geven van de bestendiging van den wapenstilstand, waarvan hij de behoorlijke naleving door het vaststellen van strenge voorwaarden hoopte te kunnen verzekeren.

De Generaal gaf Sĕntot een door hem zelf onderteekend en gezegeld schrijven, waarin hij beloofde, gedurende den tijd, dat Roeps met de beide zendelingen afwezig was, de wapenen te zullen laten rusten, mits de andere partij evenzoo handelde en den wapenstilstand beter eerbiedigde dan in Januari te voren; dit laatste vooral met het oog op de verontrusting onzer posten aan

(1) Weitzel II, blz. 337.
(2) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 3 Febr. 1829, No. 728. (Arch. Gen. Staf).

de Bagawanta en die ten zuiden van Jogja. Aan Sĕntot zou verder zijn veroorloofd om te gaan werwaarts hij wilde, mits met klein gevolg „om geen argwaan te geven". Ook zouden „de Kommandanten van Djogjakarta, Pisangan, Tegalwaroe en Nangoelang speciaal gelast worden om mijn kleinzoon in alles behulpzaam te zijn en zijne zendelingen ongemoeid te laten" (¹).

Twee dagen later volgde een zeer vormelijk schrijven van Sĕntot, waarin hij den Generaal dank zegde voor het toestaan van zijn verzoek en de verzekering gaf, dat van stonde af aan zijn onderbevelhebbers de wapenen zouden laten rusten. Nog verzocht hij den Generaal, om te Ngangoelan een zaakgelastigde te plaatsen, evenals hij zulks te Toeroes wilde doen. „De bedoeling daarvan is, dat alle zaken uitsluitend door hunne bemiddeling mogen gaan" (²).

Generaal De Kock had tegen dit laatste verzoek geen bezwaar en wees den Majoor Bauer te Ngangoelan aan, om desvereischt als bemiddelaar op te treden. Ook kon de door Sĕntot aangewezen Pang. Pakoeningrat zich in verbinding stellen met den 1en Luit. der artie. Kläring, die het Javaansch machtig was en onder Bauer diende.

„Ik wensch", zoo eindigde de Generaal zijn brief aan Sĕntot, „zeer de kennis van mijn kleinzoon te maken en hoop, dat gedurende den wapenstilstand daartoe gelegenheid zal zijn. Mijn voornemen is om over eenige dagen naar Nangoelang te gaan om de troepen te inspecteeren; misschien is er alsdan gelegenheid, dat wij ons ontmoeten. Ik wensch, dat mijn kleinzoon achting en vertrouwen in mij stelt; ik ben een oud-soldaat, sedert 22 jaren op het eiland Java en ben altoos de vriend der Javanen geweest" (³).

Zoo was de voortzetting der onderhandelingen, die door de gebeurtenissen in de laatste Januaridagen met volkomen afbreken bedreigd waren geworden, door de afkondiging van den wapenstilstand mogelijk gemaakt. Groot was echter 's Generaals vertrouwen in een gunstigen afloop geenszins. In zijn schrijven aan den Com.-Gen., dd. 7 Febr., in antwoord op een missive van Du Bus van den 2en t. v., zijn oordeel uit over het al of niet wenschelijke van Madja's overkomst naar Midden-Java. „Kapitein Roeps meent, dat zulks goed zoude kunnen doen, daar zelfs Prawira Dirdjo dienaangaande reeds eenigszins zijn verlangen had doen blijken" (⁴). Hoe Nahuys er over dacht, wist de Generaal niet; hij zou het hem vragen. Zelf was hij er echter niet voor.

„Indien men eenigszins kon rekenen op de gezindheid des vijands om op aannemelijke termen in onderhandeling te komen, zoude ik het zenden

(¹) De Kock aan Sĕntot. Magĕlang, 6 Febr. 1829. (Arch. Gen. Staf).

(²) Sĕntot aan De Kock. Zondag, den 3en van de maand Sjaban in het jaar Ehée 1756. (8 Febr. 1829). (Arch. Gen. Staf).

(³) De Kock aan Sĕntot. Magĕlang, 11 Febr. 1829. (Arch. Gen. Staf).

(⁴) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 11 Febr. 1829 No. 737. (Arch. Gen. Staf).

van Kiay Modjo herwaarts aanprijzen, want zijn tegenwoordigheid zoude de toenadering zeer kunnen bevoordeelen", zoo schreef hij; „dan ik mag het toezenden van den gevangene nog niet aanraden, omdat de laatste handelingen van Prawiro Dirdjo mij nog geen genoegzaam vertrouwen inboezemen en het altoos moeijelijk blijft Kiay Modjo te bewaken; intusschen zoude het voor ons zeer nadeelig zijn, indien die Priester onze waakzaamheid kwam te ontsnappen. Het Mahomedaansche bijgeloof zou daaruit allerley gevolgen trekken" (¹).

Daarmede was die zaak van de baan geschoven, althans voorloopig. Een andere, ook Madja aangaande, trof een gelijk lot. Het was de vraag, of men aan Sĕntot 's priesters brief zou doen toekomen. Roeps verzette zich er tegen, niet omdat hij, zooals Weitzel (²) het heeft voorgesteld, geen reden zou gehad hebben, om zich te beklagen over de bij Sĕntot ondervonden bejegening, maar omdat hij het oogenblik voor de verzending minder gelukkig achtte. Wij lezen toch bij De Kock: „Roeps ...., meende, dat de brief van Kiay Modjo aan Prawiro Dirdjo nog niet afgezonden moest worden, maar eerst zijn antwoord op mijn brief diende afgewagt te worden, vermits Prawiro Dirdjo thans in een goede stemming schijnt te zijn, waaruit hij welligt gebragt zoude worden door de harde bewoordingen van Kiay Modjo".

Evenmin mag uit wat nu volgt besloten worden, dat Roeps niet op Sĕntot gebeten zou zijn geweest. Roeps wilde slechts vermijden, dat Sĕntot zulks vermoedde, want verder lezen wij: „............ waarbij komt, dat Prawiro Dirdjo uit dezen brief moet afleiden, dat de Kapitein Roeps over hem geklaagd heeft, hetgeen verkoeling tusschen Prawiro Dirdjo en hem, Kapitein, zoude verwekken". Verzette Roeps zich tegen de overhandiging van den brief, het was, omdat hij juist in die dagen weder gedurig met Sĕntot in verbinding zou komen en het belang der zaak medebracht, dat geen der partijen door verwijtingen van de andere verbitterd werd.

Dat Roeps het denkbeeld, om Sĕntot den bedoelden brief te doen toekomen, niet aanstonds verworpen heeft, blijkt nog uit dezelfde missive van Gen. De Kock, waarin deze schreef, dat de kapitein zich had „voorbehouden om nader met hem (nl. met Hadjali) over den brief van Kiay Modjo te spreken" (¹).

Daarom mag men veilig aannemen, dat Roeps rechtmatige grieven tegen Sĕntot had, doch dat hij begrepen heeft die, voorloopig, niet te moeten uiten.

Ook was het bereiken van het groote doel Roeps wel waard, zich over de ondergane wanbejegening heen te zetten. Onze autoriteiten waren van

---

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 7 Febr. 1829, N°. 731. (Arch. Gen. Staf).

(²) Deel II, blz. 336. Ook Lange in bijlage C blz. 274 t/m 279. Deze leert ons hoe men met citaten geheel iets anders kan betoogen dan de aangehaalde schrijver heeft willen zeggen.

onderhandelen niet afkeerig en van onze zijde moest derhalve het mogelijke gedaan worden, om de betrekkingen aan te houden; verwijten waren daartoe allerminst geschikt.

Dat men werkelijk evenals de muitelingen naar een rustperiode verlangde, blijkt ons uit wat Gen. De Kock in het begin van Februari aan den Com.-Gen. schreef. In zijn brief van den 5^en^ luidde het: „Ik heb vooral in het tegenwoordig seizoen niet de minste zwarigheid gevonden, om een wapenstilstand te verleenen, daar wij door hetzelve zoo niet geheel, ten minste grootendeels in het doen van bewegingen gestremd zijn". En twee dagen later, den 7^en^, schreef hij: „Indien er een wapenstilstand getroffen werd, kan die, mits de muitelingen dien even heilig als wij naleven (¹), voor ons niet nadeelig zijn, omdat wij in dit oogenblik den vijand geen nadeel van belang kunnen toebrengen en onze troepen een heilzame rust zullen genieten, terwijl ik voorts verschillende punten zal versterken met de troepen, die ik van Batavia verwacht" (²).

In een volgend schrijven, dat van den 10^en^, bepleitte de Generaal nogmaals de voordeelen van den wapenstilstand. Hij had „er geen zwarigheid in gevonden .... eensdeels, wijl wij in dit jaargetij èn weder èn terrein geheel tegen ons hebben en derhalve niets van belang kunnen uitvoeren, terwijl de vijand door ons alsdan naar gewoonte te harcelleren, daar(en)tegen door dit saisoen volkomen begunstigd wordt, en anderdeels, wijl wij den onlangs in het Grogolsche aangewonnen grond geheel behouden hebben en de vijand dien verlaten heeft, hetgeen de bevolking doet aangroeien en de rust aldaar meer en meer herstellen, en zich voorts aan deze zijde van de Progo geen andere vijand meer bevindt dan die, welke zich nagenoeg 10 à 11 palen om de zuid van Jogjacarta blijft ophouden, en nu dat eindelijk het leger gedurende dien stilstand van wapenen, hetzij door troepen, die aangevoerd worden en zieken, die herstellen zullen, of door minder zieken die wij denkelijk zullen hebben, door aan de manschappen de zoo heilzame rust te zullen kunnen verstrekken, weder eenigszins versterkt zal zijn en alzoo, wanneer de operatiën hervat worden moeten, met meerdere kracht zullen kunnen ageren" (³).

Du Bus wierp tegen het weder sluiten van den wapenstilstand niet het geringste bezwaar op. „De door Uwe Excellentie genomen maatregelen geheel goedkeurende, zoo zal ik evenzeer berusten in alles wat te dien opzigte

---

(¹) Dat heilig naleven van den wapenstilstand was volgens Gen. De Kock dus zeer goed vereenigbaar met het middelerwijl versterken zijner krijgsmacht, een opvatting, die met de in latere jaren uitgesproken denkbeelden omtrent dit onderwerp niet in strijd is.

(²) De Kock aan Du Bus. Magēlang, 7 Febr. 1829, N°. 731. (Arch. Gen. Staf).

(³) De Kock aan Du Bus. Magēlang, 10 Febr. 1829, N°. 736. (Arch. Gen. Staf).

verder door Uwe Excellentie als noodzakelijk geoordeeld en verrigt worden mogt" ([1]).

Het is duidelijk, dat Du Bus en De Kock het althans hierover eens waren, dat onder de middelen tot het herstellen der rust, onderhandelingen een belangrijke plaats moesten innemen. Wel hoopte Gen. De Kock, dat de vermeerdering onzer krijgsmacht „staande de onderhandelingen zijn nut hebben" zou, m. a. w., dat die aangroeiing op Dipanĕgara's gezindheid een voor ons gunstigen invloed zou uitoefenen, maar van dien invloed verwachtte hij hoogstens een matiging der tot dusverre gestelde eischen. Trouwens, onvoorwaardelijke onderwerping werd niet stellig verlangd: men zou al zeer tevreden zijn, als Dipanĕgara met zijn voorwaarden niet al te onbescheiden was. Dit hoopte De Kock door de opvoering der legersterkte te bereiken; vandaar zijn aandringen bij den Com.-Gen. om zijn „alvermogenden invloed te gebruiken en last te geven, dat de troepen, welke uit Nederland aangebragt worden, met meerderen spoed naar Samarang worden gezonden" ([2]). Die spoed had vaak te wenschen gelaten, wat werd toegeschreven aan te weinige samenwerking tusschen den Chef van het Mil[t]. Dep[t]. en den Directeur van 's Lands Producten.

Al zeer spoedig bleek, dat eenig machtsvertoon volstrekt niet overbodig was. Wel kon Gen. De Kock medio Februari getuigen, „dat de wapenstilstand allerwege door den vijand en door ons met zeer veel nauwgezetheid gehouden" werd, en zelfs, dat „onze voorposten met die van den vijand o. a. bij Nangoelang nu en dan aanraking" met elkaar hadden, die zeer „vriendschappelijk" was, maar het doel, waarmede het zwaard tijdelijk heette te zijn opgestoken, werd door de leiders van den opstand niet nagestreefd, en de brief, die Dipanĕgara's Rijksbestierder aan Kjahi Madja in antwoord op diens aansporing om vrede te maken toezond, getuigde maar al te zeer, dat de Hoofdmuiteling aan bescheidenheid nog niets gewonnen had.

Na den gewonen aanhef en de mededeeling, dat hij Madja's brief ontvangen en begrepen had, schreef Danoerĕdja er uit gelezen te hebben, „dat Z. E. de Kom.-Gen. niets anders verkiest als den vrede te hebben en geen bloed meer te vergieten met het verder gaan van den oorlog, en tevens, dat het mijn Sultan toegestaan wordt het bestuur over het Islamsche geloof op Java te hebben"; dus juist, zooals hij nog opmerkte, hetzelfde wat ook zijn Heer wenschte.

Meende de Com.-Gen. het „oprecht" met zijn concessie het geloof betreffende, dan moest hij „een bewijs daarvan met zijn eigen tjap voorzien" geven. Was dit bewijs ontvangen, dan zou Danoerĕdja „het bij mijn Sultan voorstellen".

([1]) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 9 Febr. 1829, N°. 25. (Arch. Gen. Staf).
([2]) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 7 Febr. 1829, N°. 731. (Arch. Gen. Staf).

„Al hetgeen de Kom.-Gen. verlangt neem ik genoegen in, hetzij om een wapenstilstand te hebben, of wel om weder te vechten".

Waren deze eischen gematigder dan die ten vorigen jare gedaan? Zeker niet, want de regeling der geloofszaken is naar de Islamsche opvatting niet te scheiden van het wereldlijk gezag en door toe te stemmen in Dipanĕgara's verlangen, zou men dus de beide wettige Vorsten in hun rechten tasten.

Ook liet het zich aanzien, dat Dipanĕgara telkens nieuwe aanspraken zou laten gelden, als hem eens zijn eisch was toegezegd. Had hij niet tijdens de onderhandelingen door Stavers geleid aan het begrip: hoofd van het geloof dat van hoofd van het recht vastgeknoopt, en getuigde niet de door hem aangenomen en onverflauwd gehandhaafde titel van Sultan er voor, dat hij wereldlijk gezag begeerde?

Wat den vorm van Danoerĕdja's brief aangaat, ook deze sprak geenszins van deemoed. Nog altijd wilde Dipanĕgara uitsluitend met de hoogste autoriteit te doen hebben. Wat namens deze door de hoogwaardigheidsbekleeders in de Vorstenlanden in het belang van den vrede werd verricht, ging hem niet aan. Zijn onderhebbenden mochten zich daarmede inlaten, hij stond daartoe te hoog, wilde zich alleen rechtstreeks door den Com.-Gen. gedane voorstellen laten voorleggen, en dan nog slechts, wanneer door dien vertegenwoordiger des Konings een schriftelijk bewijs was gegeven van het toestaan van den hoofdeisch.

Du Bus werd er korzelig onder. Hij schreef aan Gen De Kock, dat de hem voor eenige dagen door Roeps overgebrachte brief van Danoerĕdja ook hem (De Kock) zou doen zien: „dat de vorderingen, waarop van de zijde des Hoofdmuitelings wordt aangedrongen, wederom van dien aard zijn, dat aan dezelve door het Gouvernement geen gehoor kan worden gegeven en dat, zoo de zaak niet zóó ver kan worden gebragt, dat er van de zijde der muitelingen niet geheel van de bedoelde voorwaarden wordt afgezien, er ook geen termen bestaan om de onderhandelingen voort te zetten" (¹). Roeps, die den 10en Febr. met de beide zendelingen naar Batavia was vertrokken, zou teruggaan met een antwoord van Kjahi Madja en daarin worden kenbaar gemaakt, dat het Gouvernement „nimmer het voormelde punt (nl. Dipanĕgara's eisch om tot hoofd van den godsdienst te worden benoemd) heeft toegestaan en ook niet voornemens is deswege eenige concessie te doen" (¹). Daarna zou men afwachten. Het kon toch zijn, dat deze stellige afwijzing Dipanĕgara tot nadenken bracht. De opzending van Kjahi Madja eindelijk achtte de Com.-Gen. „bedenkelijk en onraadzaam" (¹), zoodat zij voorloopig zou worden nagelaten.

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 19 Februari 1829, Lᵃ. K. Geheim. (Arch. Gen. Staf).

Du Bus volgde hierin het advies van Gen. De Kock, die de zaak ontraden had, en dat van Nahuys, die, zooals wij reeds weten, door den Gen. in het bezit was gesteld van een afschrift van Du Bus' eerste schrijven over deze aangelegenheid. Nahuys toch, die den Landvoogd bij particulieren brief en dus rechtstreeks over de zaak geschreven had, was van oordeel geweest, dat de zending van Kjahi Madja geheel afhankelijk moest zijn van de vraag of men den man volkomen vertrouwde. Zoo ja, dan zou die zending zeer veel nut kunnen stichten, zoo niet, dan moest Madja gevankelijk worden overgebracht en geheel als gevangene worden behandeld. In het laatste geval was er van den maatregel weinig heil te verwachten.

Nahuys was van oordeel, „dat hij het wel met het Gouvernement meent", en steunde dat gevoelen op de blijken van afkeuring door Madja gegeven, toen hij vernam hoe Sĕntot de goede trouw ten aanzien van Roeps geschonden had. Maar, voegde hij er bij, „te Batavia is men zonder twijfel in de gelegenheid geweest hieromtrent nog meer juiste en grondige opmerkingen te maken ....". Was de te Batavia opgedane bevinding overeenkomstig „de voordeelige opiniën, welke ik omtrent Kiay Modjo koester ....", dan geloofde hij het „doelmatig om Kiay Modjo door belang, belooningen en gunsten, nog meer aan het Gouvernement te verbinden". Nahuys wilde „hem en zijne volgelingen eenige tjatja's land in der Vorsten grondgebied" zien afgestaan, „om aldaar een Misigit ([1]) te bouwen en aan geen hooge priesters, panghoeloes, noch van Solo, noch van Djocja, ondergeschikt, de zaken zijn Godsdienst betreffende naar zijn eigen geweten en wil te kunnen bestieren".

Dit denkbeeld werd door Nahuys nog verder uitgewerkt, ja het scheen zelfs, of hij daarop een nieuw stelsel tot beeindiging van den oorlog wilde bouwen. Madja zou zijn miniatuur rijk weldra bevolkt zien door die volgelingen van Dipanĕgara, wien het slechts om de onvervalschte leer te doen was.

Van die afvalligen moest een barisan gevormd en aan deze een kern van Europeesche militairen gegeven worden. Die barisan behoorde een bijzondere bestemming te krijgen, daar „de aanmerking te maken" was, „dat vroeger ook zeer talrijke inlandsche barisans bestaan hebben, die weinig of geen nut gedaan hebben, en niet in staat geweest zijn om de muitelingen het hoofd te bieden" ([2]). Daarom wilde Nahuys Madja's barisan alleen gebruiken tegen reeds geschokte vijandelijke benden, speciaal voor de vervolging, waartoe onze door geschut en bagage belemmerde troepen zich minder leenden.

Of nu het vertrouwen in Madja niet zoo heel volkomen was, of wel, dat de Com.-Gen. de door Nahuys ontvouwde denkbeelden afkeurde, zooveel is

([1]) Masdjid = Moskee.
([2]) Nahuys aan Du Bus. Soerakarta, 9 Februari 1829. (Arch. Gen. Staf).

zeker, dat er van het plan om Madja meer nabij het oorlogstooneel te brengen gelukkig niets kwam en dus evenmin van de stichting van een nieuw onafhankelijk rijkje in de Vorstenlanden.

Du Bus kon niet bepalen in hoeverre Madja vertrouwen verdiende en zou, liet hij hem vertrekken, dit alleen toestaan, als gewapend geleide werd verstrekt. Bovendien kon de overbrenging van Madja slechts dan geschieden, als daarom schriftelijk door de leiders van den opstand was verzocht, want anders zou het den schijn hebben, of het Gouvernement, wat het ook kostte, den vrede verlangde, „hetgeen ongetwijfeld de vorderingen van de muitelingen zoude vermeerderen en hen in onbeschaamdheid zoude doen toenemen" (¹).

De Kock werd derhalve gemachtigd, om, als Sĕntot ter zake een schriftelijk verzoek indiende, dit toe te staan, echter met dien verstande „dat Kiay Modjo niet verder dan Klatten zal mogen komen en dat de zendelingen, welke bestemd mogten worden, om Kiay Modjo te ontmoeten, ook zich naar Klatten zullen moeten begeven". Kon Sĕntot zich hiermede vereenigen, dan zou de Com.-Gen. onmiddellijk na ontvangst van nader bericht, de overbrenging van Kjahi Madja gelasten.

Den 26en Februari verliet Roeps Batavia, vergezeld van de priesters Hadjali en Abdoel Wahab, om den reeds bestroken brief van Madja aan Danoerĕdja te doen toekomen. Te Magĕlang werd door De Kock met Roeps en de beide zendelingen geconfereerd over de beste wijze, waarop de missie zou zijn uit te voeren. De laatsten meenden, dat, aangezien de brief een weigerend antwoord inhield, het zaak zou zijn, om, alvorens dien af te geven, Danoerĕdja tot een ontmoeting uit te noodigen, wijl zij vreesden, dat de onderhandelingen anders dadelijk zouden worden afgebroken.

De Opperbevelhebber kon zich met dit voorstel wel vereenigen. De wapenstilstand was ons voordeelig, hervatting der operatiën vooral nu niet in ons belang, „daar wij thans veel regen hebben en het ageeren alzoo voor onze troepen evenzoo moeijelijk als nadeelig is ...." (²).

De brief werd dus niet aan Danoerĕdja afgegeven, maar de zendelingen vertrokken met een brief van den Opperbevelhebber aan Sĕntot, waarin hem 's Generaals tevredenheid werd betuigd over het goed naleven van den wapenstilstand en verder werd medegedeeld welke beslissing de Com.-Gen. ten aanzien van een eventueele opzending van Madja genomen had. Tevens liet De Kock aan Sĕntot een paar pistolen „als een blijk van mijne toegenegenheid ...." ten geschenke aanbieden.

Nog voordat de zendelingen vertrokken waren, ontving De Kock een brief

(¹) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 26 Februari 1829, N°. 2. (Arch. Gen. Staf).
(²) De Kock aan Du Bus. Magelang, 7 Maart 1829, N°. 754. (Arch. Gen. Staf).

van Prawiradirdja, waarin deze mededeelde, dat hem „door den Rijksbestierder .... is gelast geworden, mij te melden, dat wanneer de zaken de onderhandelingen betreffende niet vóór de maand Poeasa afgedaan mogten zijn, daarmede volgens de Mahomedaansche leer niet dan met de maand Sawal (1) kan worden voortgegaan" (2).

Sĕntot's brief had op geen gunstiger tijdstip kunnen komen. Blijkbaar — dit was ook de meening van de beide zendelingen — was het om verlenging van den wapenstilstand te doen, juist wat ook Gen. De Kock beoogde.

Men zou nu als gunst grootmoedig verleenen, wat men zelf zoo bijzonder verlangde.

Het bleef dus bij den s t a t u s q u o. Beide partijen hielden zich goed aan de gesloten overeenkomst, niets bijzonders viel er voor, maar geen stap ook werd gedaan om tot den vrede te komen: onderhandeld werd er niet. Zelfs in Sĕntot's antwoord op De Kock's brief werd de zaak niet aangeroerd, wel in beleefde bewoordingen bedankt voor de ten geschenke gekregen pistolen. Toch moest er in het vijandelijk kamp iets gaande zijn, want dezelfde persoon, die Sĕntot's brief had gebracht, had ook aan Roeps een paar briefjes overhandigd, afkomstig van zekeren hadji Nisoch en van Toem. Soemadipoera, beiden vertrouwelingen van Sĕntot. Roeps werd door deze lieden uitgenoodigd, ten spoedigste naar Ngangoelan te komen. Met toestemming van den Generaal gaf hij aan dat verzoek gevolg, maar, eenmaal te Ngangoelan lieten de heeren, die een ontmoeting gevraagd hadden, zich wachten.

Waren zij daarin verhinderd geworden? Gold de voorgenomen ontmoeting meer de belangen van hem, dien zij bijzonder waren toegedaan, dan die van hun partij in het algemeen? 't Is moeielijk dit te zeggen, maar wel is het opmerkelijk, dat juist in dien tijd Sĕntot den Generaal verzocht te willen toestaan, dat de bevelvoerende officieren „zich in den minne" zouden verstaan met zijn bendehoofden, „om daardoor het mistrouwen weg te nemen". De Kock antwoordde hierop gaarne te willen verzekeren, dat „wanneer enkele zijner hoofden of andere personen in de dessas komen, die tusschen onze bentings liggen en aan ons onderworpen zijn, hun geen leed hoe ook genaamd" zou geschieden, doch hij wees er tevens op, dat handelingen als van Bey, die tusschen de posten gras had laten snijden, en van P. Soemanĕgara, die „eenige mouvementen" gedaan had, in strijd waren met de grondbeginselen van een wapenstilstand. Overigens moest er met de onderhandelingen „meerder spoed ...... worden gemaakt als tot dusver is geschied, omdat de wapenstilstand niet lang kon duren ....", waarom de Generaal Sĕntot aanbeval om,

(1) Sjawal, de 10e maand der Mohammedaansche jaartelling. Zij volgt op de boelan Ramadlan of Poeasa.
(2) De Kock aan Du Bus. Magelang, 7 Maart 1829, No. 454. (Arch. Gen. Staf).

„aan den Raden Adipatty Danoe Redjo te doen kennen, dat hij alzoo meerder spoed moet maken en ik antwoord verlang te ontvangen op de voorstellen, die zoowel Kiay Modjo als ik hebben gedaan" (¹).

„Ik geloof niet", zoo besloot De Kock zijn brief aan den Com.-Gen. over het bovenvermelde, dat, „als men het gedrag van Sentot en van den Rijksbestierder van Dipo Negoro gedurende deze onderhandelingen nagaat, men eenig wezenlijk vertrouwen op hunne voornemens mag hebben en Uwe Excellentie alzoo met mij van gevoelen zal zijn, dat wij uiterlijk met het begin van de volgende maand de krijgsoperatiën zullen moeten hervatten ten ware, waarmede ik mij echter niet vleije, Dipo Negoro met goeden ernst mogt willen onderhandelen. Het leger zal tegen dien tijd versterkt zijn en wij kunnen inmiddels de toegezegde hulptroepen van Menado ook nog tegemoet zien" (¹).

De Com.-Gen. was het volmaakt met den Opperbevelhebber eens. Maar dan kon Madja ook gemist en gevoeglijk naar fort Oranje (te Soerabaja) overgebracht worden, om van daar uit met het intreden van den Westmoesson „naar de Molukken te worden opgezonden" (²).

Zoo beloofde Madja's verblijf te Batavia ten einde te loopen, echter tot vertrekken kwam het voorloopig niet. De Kock wierp bezwaren op, niet omdat hij nog eenig nut van Madja's tusschenkomst verwachtte, maar omdat de bewaking van den gevangene in 't fort Oranje meer van onze krachten zou vorderen dan gewenscht was. Madja kon te Batavia het tijdstip van vertrek naar de Molukken afwachten, hij was daar wel bewaakt.

Intusschen was korten tijd na de verzending van 's Generaals brief aan Sĕntot van dezen antwoord gekomen. Het legerhoofd verklaarde daarin, dat zijn chef Danoerĕdja, hem te kennen had gegeven, „dat de onderhandelingen gedurende deze maand, Poeasa, geschorst dienen te blijven, doch dat zoodra die tijd afgeloopen zoude zijn, dezelve met kracht zouden worden voortgezet".

De brief was overgebracht door den ons reeds bekenden hadji Nisoeh, blijkbaar opzettelijk door Sĕntot daartoe aangewezen, om mondeling nog mede te deelen, „dat de muitelingen het opregt meenen" en de hoop uit te spreken, „dat ik tot na de Poeasa geduld zoude hebben" (³).

De onderhandelingen mochten dan niet ernstig gemeend zijn, 's vijands verlangen naar rust scheen boven allen twijfel. Wat bij vorige soortgelijke omstandigheden nimmer had plaats gehad, zag men nu gebeuren. Bauer ontving te Ngangoelan herhaaldelijk vriendschappelijke bezoeken van bendehoofden, o. a. van den Toem. Patmanĕgara, en de Luit. Kläring had zelfs

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 14 Maart 1829, N°. 759. (Arch. Gen. Staf).
(²) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 23 Maart 1829, N°. 22. (Arch. Gen. Staf).
(³) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 21 Maart 1829, N°. 762. (Arch. Gen. Staf).

op eenigen afstand van genoemden post een ontmoeting met Pang. Pakoeningrat gehad.

Geschiedde dit alles met voorkennis van Dipanĕgara? Ons het wil voorkomen, dat Sĕntot reeds nu omging met het plan, om voor alles zijn eigen belangen te behartigen. Zoo had Soemanĕgara, die in het laatst van Januari door Nahuys te Gamplong als gijzelaar was aangehouden, even voor zijn terugkeer naar het vijandelijk kamp te kennen gegeven, dat hij gaarne zijn partij zou vaarwel zeggen.

Het verzoek der muitelingen, om den wapenstilstand te bestendigen, vond bij den Opperbevelhebber een open oor. Het was met aandrang gedaan en tot dusver was de wapenstilstand niet geschonden. Tegen een uitstel van een paar weken — den 5[en] of 6[en] April zou de Poeasa eindigen — bestonden dus geen ernstige bezwaren.

Wat Madja betrof, men scheen van de zijde der muitelingen zich weinig om hem te bekommeren. Sĕntot had hem in zijn laatsten brief zelfs niet genoemd. Onder zulke omstandigheden zag de Generaal er niet langer bezwaar in, den voor Sĕntot bestemden brief van Madja adres te verleenen. Roeps kreeg last, om een daartoe geschikt persoon aan te wijzen. Van Hadjali's diensten kon men niet gebruik maken; die lag sinds lang ziek te Mĕlangi.

Roeps liet den brief echter niet brengen, maar gaf Sĕntot kennis, dat er een voor hem bestemd schrijven te Ngangoelan was. Spoedig daarop kwam Nisoeh vergezeld van een pandji (¹) zich bij Bauer melden, om den brief af te halen. Hier ontving de zendeling de verzekering, dat de Generaal het verzoek om bestendiging van den wapenstilstand had toegestaan, welke verzekering met kennelijk genoegen werd vernomen. Namens zijn lastgevers herhaalde Nisoeh de belofte, om na de Poeasa ernstig de onderhandelingen voort te zetten.

Ook Roeps, die zich voor de politieke aanrakingen te Ngangoelan bevond, maakte — het blijkt ons uit een missive van den Generaal aan den Landvoogd — aan het Hoofdkwartier melding van de gevoelens, welke bij den vijand heerschten. Van de oprechtheid daarvan overtuigd, begaf hij zich op Nisoeh's dringend verzoek den 23[en] Maart weder naar Sĕntot, om dezen de verzekering te geven, dat er hoegenaamd geen vrees behoefde gekoesterd te worden, dat de Opperbevelhebber zonder tijdige waarschuwing de operatiën hervatten zou.

Heeft Roeps vergunning gevraagd tot dien stap en is hem die verleend?

(¹) Pandji. Mr. L. W. C. van den Berg (De inl. rangen en titels op Java en Madoera, 2e herziene druk, 1902) zegt op blz. 33 dat »een Raden Mas, die niet door geboorte aanspraak heeft, om bij zijn meerderjarigheid zijn titel tegen dien van Pangéran te verwisselen" daaraan Aria of Pandji toevoegt.

Of wel heeft Roeps andermaal eigener autoriteit gehandeld? Ook op deze vragen is het ons niet mogelijk een afdoend antwoord te geven; officieel schijnt over de zaak niet gecorrespondeerd te zijn; in die dagen was het niet ongewoon, dat men met particuliere briefjes de zaken beredderde.

Het treft ons echter, dat De Kock in zijn bovengenoemd schrijven aan den Com.-Gen. zonder eenigen commentaar van de zaak gewag maakte. Na de ervaringen in de laatste helft van Januari opgedaan, na het stellig verbod aan Roeps, om zich na zijn bevrijding weder tot Sĕntot te begeven, en na de, zij het ook in zeer welwillende termen, uitgedrukte afkeuring van den Landvoogd over Roeps' toen aan den dag gelegde roekeloosheid, had men kunnen verwachten met het waarom in kennis te worden gesteld. De Kock meldde, als betrof het de meest gewone zaak: „Roeps heeft .... zich op dringend verzoek van Hadji Nisoeh ter ontmoeting van den Alibassa Prawiro Dirdjo gisteren naar Watas begeven, alwaar hij den Alibassa, enz. enz. ...." (¹).

Er ontbreekt hier blijkbaar een schakel, welke geen andere kan zijn dan een particulier schrijven, dat als zooveel andere bescheiden van dien aard verloren is gegaan. Er moeten redenen hebben bestaan, welke aan den door Roeps gedanen stap het gevaarlijke hadden ontnomen, redenen, welke zeer waarschijnlijk verband hebben gehouden met Nisoeh's bezoeken aan den post te Ngangoelan. Het vertrouwen in de ernstige gezindheid tot den vrede was niet bijster groot; tijdelijke rust, hetzij dan om de Poeasa, of om zich tot den eerlang te heropenen strijd voor te bereiden, was 's vijands eenig oogmerk. Onzerzijds hield men de onderhandelingen slepende, omdat ook onzen autoriteiten wat rust lang niet onverschillig was en geenszins, omdat men gegronde hoop op een goeden uitslag koesterde. In dit opzicht lieten de zaken zich lang niet zoo gunstig aanzien als in de maand Januari, toen de verwachtingen werkelijk hoog gespannen waren. Ging desondanks Roeps toch tot Sĕntot, dan moeten wij de reden daarvan zoeken, niet in de algemeene gevoelens, niet in die van het hoofd des opstands, maar in de persoonlijke van Sĕntot, waarvan naar alle waarschijnlijkheid Nisoeh de vertolker is geweest. In dit vermoeden worden wij gesterkt door de volgende zinsnede uit De Kock's meergenoemd schrijven: „waarop Prawiro Dirdjo aan Kapitein Roeps geheimzinnig gezegd heeft, dat alles wel ten goede zoude afloopen, wanneer de Alibassa mij slechts éénmaal zoude hebben mogen ontmoeten". Vermoedelijk om die ontmoeting voor te bereiden, wilde Nisoeh den Generaal komen spreken. „Heden of morgen zal hij zich in gezelschap van Kapitein Roeps herwaarts begeven."

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 24 Maart 1829, N°. 765. (Arch. Gen. Staf).

Opvallend is het ook, dat de babad met geen woord melding maakt van de door Nisoeh gedane stappen, wat alweder een aanwijzing is voor de juistheid der door ons opgeworpen veronderstelling, dat Sĕntot de periode van rust aan eigen belangen dienstbaar heeft willen maken en dit natuurlijk buiten Dipanĕgara om. „De Sultan", zoo lezen wij, „ging nu en dan zonder dat anderen het wisten naar Trajoe, want hij was gaarne in de mesdjid van Trajoe. Alleen de Oelama's gingen met hem mede, al de anderen liet hij te Pĕngasih."

„Kjahi Madja bevond zich te Batavia en ontving den last, om aan den Vorst een brief te schrijven, waarin Generaal Du Bus nederig om het staken der vijandelijkheden verzocht. Kjahi Dadapan, Kjahi Chasan Besari en Kapitein Roeps werden belast met het bezorgen der brieven. Deze werden den Vorst aangeboden en hem naar Trajoe nagezonden. De Vorst was echter te zeer ontstemd dan dat hij den brief (van Kjahi Madja) zien wilde en droeg Radèn Adipati en Raden Basah op den brief te beantwoorden. Het nederig verzoek, om de vijandelijkheden te staken, behaagde den Vorst wel, maar van onderhandelingen wilde hij niets weten; dat punt liet hij aan het oordeel van Radèn Basah, Radèn Adipati en Pang. Ngabèhi over, alleen voor één ding verzocht hij zorg te dragen, dat zij niet afweken van de voorschriften des Korans omtrent den oorlog."

„Hij zond vier personen om Radèn Adipati te ontmoeten, nl. Mas Panghoeloe, Doellah Badaroddin, Mĕlangi en Pang. Soerjawidjaja. Nadat dezen zich van den Vorst verwijderd hadden, keerde de Vorst naar Pĕngasih terug."

„Kapitein Roeps zei tot Radèn Basah: „„De Commissaris-Generaal heeft mij ook iets opgedragen, nl. mede te deelen, dat in alle landen waar Residenten zijn, de Oelama's den Vorst, als het hem behaagt, vergezellen zonder echter gezag uit te oefenen.""

„Radèn Basah zei daarop: „„ja, dat heb ik ook al gezegd.""

„Daarop kwam Radèn Basah bij Radèn Adipati, terwijl de zoons, de andere bloedverwanten en Hoofden toevallig bij hem waren."

„Radèn Prawiradirdja deelde hun het voorstel van Kapitein Roeps mede en noodigde Mas Panghoeloe en de Oelama's uit, om er over te spreken. Toen zij gekomen waren, kwamen zij overeen, dat het goed zou zijn daarvan den Vorst mededeeling te doen. Zij gingen dan met hun vieren naar den Vorst en kwamen bij hem, terwijl hij juist in de Soerambi (1) van de langgar zat, en deelden hem alles in bijzonderheden mede."

„De Vorst zei met een glimlach: „„nu ja, dat is goed, maar nu is het te laat. Als ik dat voorstel aannam, zou het in het einde een oorlog om

(1) Sĕrambi = voorpoortaal eener mesdjid.

aardsche goederen geweest zijn, en hoe zou ik mij dan later daar ginds moeten gedragen, als ik hen ontmoet, die den heldendood als martelaren gestorven zijn. Vroeger in Djahalanang bewees God mij dezelfde goedertierenheid, toen waren de mijnen nog allen bijeen en waren er nog niet velen den martelaarsdood gestorven. Ook kan ik mijn kinderen en kleinkinderen, die nu verlaten zijn, beloonen, maar ik wil het leger geen smaad aandoen."

„Allen bogen zich ter aarde en konden niets meer zeggen. Daarop hernam de Vorst: „„Danoerĕdja en Prawiradirdja! beantwoordt zelven den brief van Batavia. Gij moet er met mij en Pang. Ngabèhi niet meer over spreken, want mijn besluit is onveranderlijk.""

Eenige opmerkingen naar aanleiding van deze vrij sobere aanteekeningen zullen hier niet misplaatst zijn.

Allereerst trekt het de aandacht, dat Dipanĕgara in die onderhandelingen maar matig belang schijnt te hebben gesteld. Gedrukt door den tweespalt, welke in den boezem der zijnen heerschte, zocht hij troost in een bedehuis, onverschillig voor wat daarbuiten voorviel. Prawiradirdja, Danoerĕdja en Bey moesten de zaken maar regelen. Zijn belangstelling ging zelfs niet zoover, dat hij persoonlijk kennis wilde nemen van den inhoud der door Madja gezonden brieven.

Dat onder zulke omstandigheden de onderhandelingen tot niets leidden, kan geen verwondering baren. Eenheid in handelen was niet denkbaar, want Danoerĕdja en Prawiradirdja waren naijverig op elkaar en Bey zat de strijdlust in het bloed, dat bleek ons o. a. uit Cochius' klachten.

Dipanĕgara kende de slechte verhouding tusschen zijn eerste raadgevers, toch liet hij hun de leiding der onderhandelingen over. Hij was zich ervan bewust, dat de zaken lang niet zoo gunstig stonden als tijdens de vorige onderhandelingen, die met Stavers, en reeds was het plan overdacht, om naar Madioen te wijken, als men het in Mataram niet meer zou kunnen houden; toch greep hij de gelegenheid niet aan, om, toen het in waarheid nog niet te laat was, door onderhandelingen althans een deel zijner wenschen tot vervulling te brengen. Dat hij inderdaad zich van een voortgezetten strijd niet zoo heel veel meer voorstelde, dat de hoog gespannen verwachtingen van weleer in den loop van het laatste jaar tot belangrijk bescheidener grenzen waren teruggebracht, dat blijkt ons onloochenbaar uit de babad, uit de woorden, waarmede hij van een martelaarseinde sprak. Het is alsof Dipanĕgara zulk een einde wenschte, al zou het slechts zijn om den getrouwen, die hem in den dood waren voorgegaan, waardig te blijven.

Zeker! men mag niet uit het oog verliezen, dat hij de babad eerst later, in ballingschap, heeft geschreven; dat de feiten daarin vermeld zijn op een

wijze als door den schrijver het meest geschikt werd geacht, om zijn eigen persoon in het gunstigste licht te kunnen plaatsen, i. c. om zijn persoon te doen kennen als den strijder voor den geloove bij uitnemendheid. Maar waar zijn onthouding van alle wereldsche aangelegenheden zoo duidelijk spreekt uit den geheelen loop der onderhandelingen, zooals die ons thans bekend is, daar is men gerechtigd, om voor waar aan te nemen, wat Dipanĕgara omtrent zijn aan het apathische grenzende gemoedstemming mededeelde. Hij leefde voor zijn geloof, streed er voor tot het einde toe, een einde, dat hij zichzelf gekozen en bereid heeft. Hij, en niet Kjahi Madja, was het, die voor zijn godsdienst streed. Maar geestelijk gezag en wereldsche macht zijn in de Mohammedaansche maatschappij niet streng te scheiden, allerminst in de Javaansche, waarin de Vorst ex officio tevens het hoofd van den Godsdienst is. Dipanĕgara zou met een titel van hoofdpanghoeloe daarom niet tevreden zijn geweest, zelfs al had men daaraan het recht verbonden, om in zake den godsdienst alle regelingen te treffen en veranderingen aan te brengen, welke hij wenschelijk mocht achten.

Maar, vraagt men waarom het Dipanĕgara te doen was, dan ongetwijfeld is slechts één antwoord mogelijk: het hoog houden van zijn godsdienst. Ware het verkrijgen van wereldsche macht en aanzien zijn eerste doch niet uitgesproken streven geweest, dan voorzeker zou hij zich met de grootste belangstelling gewijd hebben aan al wat maar aan dat belang dienstbaar kan worden gemaakt. Onderhandelingen, krijgszaken, financiën, alles was hem echter te veel, slechts het bedehuis trok onafgebroken zijn belangstelling, daar vertoefde hij het liefst, zich vrijmakende van alle aardsche zorgen.

Van der Kemp noemde Dipanĕgara een Hamlettype; kan beter bewijs voor de juistheid dezer vergelijking worden aangevoerd dan de afgetrokkenheid van onzen held, zoo sterk sprekende uit wat deze zelf in zijn mémoires opteekende, blijkende ook uit de feiten, waarvan andere bronnen getuigen! Ook de heer Kielstra ziet in Dipanĕgara niet den hoogstaanden volksleider, waarvoor de tijdgenoot en de door dezen geinspireerde schrijvers hem hebben gehouden ([1]).

Wij hebben boven het vermoeden uitgesproken, dat Sĕntot, de hoofdpersoon in de onderhandelingen, zich bij het voeren daarvan door eigenbelang heeft laten leiden. Daarvoor pleit ook dat er tusschen Dipanĕgara en hem verkoeling was ontstaan; deze was in de liefde teleurgesteld, gene voedde grieven over zekere neigingen van Prawiradirdja, welke lijnrecht in strijd waren met de door hem aangehangen denkbeelden. Het staat in de babad vermeld als gold het de meest onschuldige zaken ter wereld. Maar, dat die zaken kwaad bloed hebben gezet, is o. i. boven twijfel.

([1]) E. B. Kielstra. Een en ander omtrent Dipanĕgara. Gids 1885. 49e jaargang, tweede deel.

„Gen. De Kock", zoo luidt het, „zond een brief aan Radèn Basah Prawiradirdja en verzocht dezen in zeer nederige bewoordingen hem te Pananggoelan (Ngangoelan) te ontmoeten op een tijd, die hem gelegen zou komen (sic!). Ook zond hij hem een koppel pistolen en Radèn Basah was daar trotsch op. M a a r h e t h i n d e r d e d e n V o r s t R a d è n B a s a h t e z i e n, o m d a t h i j d e m a n i e r e n v a n d e v e r v l o e k t e n i n v e e l o p z i g t e n b i j h e t b e v e l v o e r e n o v e r d e p r a d j o e r i t s n a v o l g d e (¹). Slechts in één opzicht week hij niet van de bevelen van den Vorst af en wel daarin, dat Radèn Basah de Bardjoemoengah's nog steeds getrouw oefende en hen nooit een van de vijf dagelijksche gebeden deed overslaan".

„De eenige persoon over wie de Vorst zich bedroefde, was zijn dochter Radèn Ajoe Goesti (²) Basah (weduwe van zijn zoon). De Vorst was daarom zoo met haar begaan, omdat hij haar al lang voorgesteld had (opnieuw) in het huwelijk te treden, maar zij wilde niet en weende zelfs nu en dan bij de herinnering van haar man, en vooral daarom wendde hij alle pogingen aan, om haar te doen huwen, omdat de Vorst voor zich zelven besloten had al het aardsche vaarwel te zeggen en niet aan de dingen dezer wereld te denken, daar alleen de eeuwigheid hem ter harte ging. Hij smeekte den Opperheer, dat zijn hooge gunst hem tot in het toekomende leven bestendig mogt bijblijven en alle de geloovigen, die den heldendood hadden ondergaan, en dat de Opperheer met welgevallen het geloof van die martelaren mogt aannemen".

„Daarop betoonde God hem zijn genade en wilde Radèn Ajoe Goesti Basah aan haar vaders verlangen voldoen. Terwijl hij God daarvoor dankte, ontbood hij Mĕrtanĕgara (³) bij zich; zijn jonger broeder, Radèn Gandakoesoema (³) moest hem als Basah van Réma vervangen".

„Nadat hij daaromtrent alle bevelen aan Radèn Adipati gegeven had, ontbood deze Radèn Basah Prawiradirdja bij zich en gelastte hem Radèn Basah Mĕrtanĕgara te laten komen en deelde hem mede wat de Vorst besloten had".

„Radèn Basah was zeer boos en wenschte zeer, dat hem een ander bevel gegeven werd. Eindelijk uitte hij zijn toorn door uit te roepen: „„zijn dus de Basah's van Bagĕlen beter dan die van Mataram?""

„Radèn Adipati ging het evenzoo, want hij had, gelijk Pang. Ngabdoel Madjid, nog een ongehuwden zoon; zij waren dus ook zeer ontstemd, maar gaven dat niet door woorden te kennen en leefden in hoop".

„Radèn Basah Prawiradirdja maakte zijn opwachting bij Ratoe (agĕng) in

---

(¹) Wij spatieeren.

(²) Goesti is een eeretitel, die o. a. gevoerd wordt door de echte zoons van den Sultan van Jogja, als hoedanig Dipanĕgara zich beschouwde. Mr. L. W. C. van den Berg. Inl. Rangen en titels. 2e druk blz. 101.

(³) Beiden zoons van den in 1811 in den kraton afgemaakten Rijksbestierder (Arch. residentie Jogjakarta).

haar verblijf, en toen deze hem naar de reden van zijn komst vroeg, antwoordde Radèn Basah na een sĕmbah: „„„ik wensch Uw kleindochter nog te ontmoeten als het kan. Het zal wel de laatste keer zijn, dat ik haar ontmoet, want later, als zij weer getrouwd is, zal haar man het zeker niet toestaan"".

„De Ratoe zei daarop vriendelijk: „„„hé, daarvan heb ik niets vernomen! Met wien zal zij trouwen?""

„Met tranen in de oogen zeide Radèn Basah: „„„met een Basah van Bagĕlen"".

„Ratoe Agĕng liet nu haar kleindochter Radèn Ajoe roepen en toen zij bij Radèn Basah Prawiradirdja gekomen was, boog zij zich weenende over zijn schoot, denkende aan wijlen haar man, en alle drie weenden nu, daar Ratoe Agĕng om haar kleinzoon Goesti Imam Basah weende".

„Basah Mĕrtanĕgara kwam en toen dit aan den Vorst medegedeeld was besloot de Vorst, dat Basah Mĕrtanĕgara bij de ontmoeting met zijn bruid zou zitten op den schoot van Radèn Adipati en Radèn Ajoe Goesti liet hij te Bĕndoengan op den schoot van Radèn Basah Ngabdoellatip zitten. Nadat bruidegom en bruid elkaar ontmoet hadden, werden zij in statigen optocht van Pĕngasih naar Bĕndoengan gevoerd. Dit geschiedde op den 17^{en} van Ramelan (¹). De vorstelijke zoons, Sĕntana's en legerhoofden volgden den stoet. Pradjoerits liepen in dubbele rijen vooraan en zeer veel menschen kwamen den optogt zien. Na een togt van één dag kwamen zij opgeruimd van zin (te Bĕndoengan) aan. Maar Radèn Basah Prawiradirdja deed met zijne pradjoerits in den optogt niet mede (²).

Er bestonden dus in Maart, en meer in het bijzonder juist in de dagen, dat hadji Nisoeh op een onderhoud met Gen. De Kock aandrong, redenen voor een stemming van Sĕntot, welke Dipanĕgara niet gunstig kon zijn. Als Sĕntot den eerbied voor zijn Vorst, die bovendien reeds door zijn zooveel hoogeren leeftijd naar inlandsche opvatting aanspraken daarop kon laten gelden, zóó uit het oog kon verliezen, dat hij in heftige bewoordingen protesteerde tegen diens stellig verlangen en bovendien in het openbaar van zijn ontevredenheid liet blijken door niet aan de trouwplechtigheid deel te nemen, dan voorzeker is het geen ongerijmheid te vermoeden, dat hij toen reeds den toeleg had beraamd, zijn heer afvallig te worden.

Roeps, wiens leven in het laatst van Januari tijdens zijn verblijf bij Sĕntot, bedreigd geworden was, zien wij in de tweede helft van Maart zich opnieuw in de macht stellen van den man, die hem twee maanden te voren slechts noodgedwongen had laten gaan, hem zelfs niet had weten te beschermen tegen belee-

(¹) Ramadlan, de negende maand van het Mahommedaansche jaar, tevens de vastenmaand.
(²) Wij spatieeren.

digingen van het gemeen. Zou zoo iets denkbaar zijn, als de omstandigheden zich sedert niet geheel gewijzigd hadden?

Roeps heeft zijn wederaardigheden zoover ons bekend nimmer opgeteekend; dat is jammer! Veel zou anders volkomen klaar zijn, wat nu slechts door het onderling verband der feiten als waarschijnlijk moet worden aangenomen. Waar, als hier, de waarschijnlijkheid aan zekerheid grenst, mogen wij niettemin tevreden zijn, vooral wijl latere gebeurtenissen alleszins het vermoeden van Sĕntot's ontrouw hebben bevestigd.

Den 25sten Maart 's voormiddags meldde zich Nisoeh, door Roeps geleid en van twee Pandji's vergezeld, ten bezoek bij Gen. De Kock aan. Hij bracht de groeten over van Prawiradirdja en Pang. Pakoeningrat en deelde den Generaal mede, dat de eerstgenoemde hem had opgedragen, om uiting te geven aan „deszelfs goede voornemens en van zijn wensch om den vrede te maken". Ook moest Nisoeh den Generaal verzekeren, dat Sĕntot hem „achting" toedroeg en dankbaar was „voor het gezonden geschenk van een paar pistolen" (¹). De Kock verklaarde zich erkentelijk voor het in hem gestelde vertrouwen, verzekerde, dat de strijd niet zou hervat worden dan na tijdige waarschuwing, maar dat hij het tevens betreurde, dat de eischen nog altijd van dien aard waren, dat van de onderhandelingen geen goede resultaten verwacht konden worden. Nisoeh ging echter niet op de zaak in, zeide slechts gekomen te zijn, om aan Sĕntot te kunnen berichten hoe de ontvangst was geweest, en dat het verslag daarvan „den Ali Bassa, die jong en schroomvallig" was, zeker „vertrouwen" zou geven.

Op 's Generaals vraag: waarom Kjahi Madja's brieven niet waren aangenomen? antwoordde Nisoeh, „dat zij (n.l. de muitelingen) niets tegen Kiay Modjo hadden, maar dat zijn brieven weinig vertrouwen gaven, omdat hij in 1827 juist diegene was, die de meeste moeijelijkheden in den weg had gelegd, dat mede een onduidelijkheid in zijn vorig schrijven aanleiding had gegeven tot de vraag, welke de Rijksbestierder aan Kiay Modjo had gedaan".

„Dat zij thans alleen met het Gouvernement wilden onderhandelen, zonder tusschenkomst van inlanders; dat Ali Bassa ook verzocht, dat, wanneer hij mij zoude ontmoeten, ik dan geen inlanders zoude medebrengen".

Zoo werd dan nader bevestigd ,dat het met Madja's invloed geheel gedaan was en tevens, dit meenen wij er althans in te mogen zien, dat Sĕntot voornemens was, den Generaal te spreken over zoodanige zaken, waarmede een land-

---

(¹) Deze en volgende citaten zijn ontleend aan een nota van Gen. De Kock aan den Com. Gen. Magĕlang, 28 Maart 1829, N°. 767. (Arch. Gen. Staf).

genoot voorshands niets te maken had; te groote dienstvaardigheid van dien kant kon hem noodlottig worden.

Een nieuwe poging van De Kock, om de onderhandelingen op het tapijt te brengen, stuitte af op het onverstoorbare: nà de poeasa! Dan zou men spoed maken, aankomen met stellige en redelijke eischen, wat men tot dusverre had nagelaten „uit vrees en schaamte". En te eerder zou men zoo handelen, als De Kock „ten naaste bij" gezegd had „waarop zij zouden kunnen rekenen".

Dit alles kon in zijn algemeenheid even goed op Dipanĕgara als op Prawiradirdja betrekking hebben, want Nisoeh onthield zich van nadere aanwijzing.

Begreep De Kock de bedoeling van 's mans bezoek niet, of hield hij zich slechts zoo?

Het wederwoord moest blijkbaar dienen, om aan Nisoeh duidelijk te maken, dat men in het belang van den vrede niet ongeneigd was concessies te doen, omdat, had Dipanĕgara zich schuldig gemaakt aan opstand, niet uit het oog mocht worden verloren, „dat op Djocjo niet naar behooren gehandeld was". Vaste toezeggingen mocht de Generaal niet doen, dat behoorde niet tot zijn bevoegdheid maar, zeide hij tot Nisoeh: „ware ik Dipo Negoro, ik zoude vooreerst van geen religiezaken meer spreken, maar het Gouvernement verzoeken om mijn tegenwoordigen rang te behouden, landerijen te verkrijgen, om mijn staat op te houden, en voorts verzorging van al die bij mij behooren".

De wenk was duidelijk genoeg. Of zij wel ooit aan Dipanĕgara is overgebracht, meenen wij te mogen betwijfelen, want de babad zwijgt er over, wat zeker niet het geval geweest zou zijn, als de Hoofdmuiteling van de bedektelijk gedane voorstellen vernomen had. Dan gewis zou de banneling van Menado met de noodige grootspraak en overdrijving gewag hebben gemaakt van de fraaie aanbiedingen van het Gouvernement. Nu vinden wij daarvan niets.

In de babad wordt, na de beschrijving der huwelijksplechtigheid, een enkel woord gewijd aan de gebeurtenissen te Ngangoelan kort na Roeps' terugkeer uit het vijandelijk kamp. Wij lezen toch: „Toen de Generaal naar het resultaat van de bijeenkomst te Pananggoelan (Ngangoelan) vroeg, antwoordde Radèn Basah, dat hij hem uitgenoodigd had, te Toeroes bijeen te komen, maar dat dit geen gevolgen gehad had. Toen toch de Generaal vroeg wat men dan verlangde, antwoordde Radèn Basah, dat men zich in drie zaken geheel naar het verlangen van den Generaal zou schikken: het staken der vijandelijkheden, onderhandelen of oorlogvoeren. Al wat de Generaal daaromtrent verlangde zou geschieden. Toen koos de Generaal den oorlog. Dientengevolge ontbrandde de oorlog in de maand Sawal opnieuw na eene staking van drie maanden".

De feiten, waarop Dipanĕgara hier doelt, vielen voor in den loop van Maart, de wapenstilstand eindigde den 10^{en} April. Wat er tusschen deze tijd-

stippen op politiek gebied heeft plaats gehad, wordt in de babad niet besproken en dat nu was juist het optreden van Nisoeh, Sĕntot's gezant.

Neemt men daarbij in aanmerking, dat Nisoeh over de ontvangst te Magĕlang zeer was voldaan en dat hij bij het afscheid nemen aan den Generaal verklaard had „thans geheel onder mijne bevelen te staan en vol vertrouwen te zullen doen en laten, wat ik zoude bevelen", en verder dat de door De Kock in het vooruitzicht gestelde concessies „eenige impressie" op Nisoeh hadden gemaakt, dan moet men het niet vermelden van dit alles in de babad wel toeschrijven aan onbekendheid daarmede en tevens aannemen, dat Dipanĕgara daarvan opzettelijk onkundig is gelaten; opzettelijk, omdat Sĕntot voor eigen rekening handelde.

Daags na het onderhoud meldden Nisoeh en zijn reisgenooten zich bij den Generaal, om afscheid te nemen en te bedanken voor de ontvangen geschenken. Er werd over verschillende zaken gesproken, maar belangrijke aangelegenheden liet men rusten. De Generaal deed de groeten overbrengen aan Sĕntot en Pang. Pakoeningrat (dus niet aan Dipanĕgara of zelfs maar aan diens Rijksbestuurder) en hun mededeelen, dat hij „verlangde, gelijk voorheen, vriendschappelijk met hen te leven". Mocht de vrede niet tot stand komen, dan zouden niettemin allen, die zich wilden onderwerpen „wel behandeld" worden. Met die verzekering vertrokken Nisoeh en de zijnen. Latere gebeurtenissen bewezen, dat zij haar uitwerking niet gemist heeft, waartoe trouwens de inwendige aangelegenheden in het kamp der muitelingen wel het hare zullen hebben bijgedragen.

Daar toch was de toestand verre van rooskleurig, dit blijkt ons uit een gesprek, dat Gen. De Kock weinige uren na het vertrek van Nisoeh met Hadjali voerde. En Hadjali was door omstandigheden tot oordeelen volkomen bevoegd. Met Roeps in Januari naar den vijand gegaan, had hij zich door ziekte gedwongen gezien, zijn verblijf bij dezen tot diep in de maand Maart te rekken. Gedurende al dien tijd was Kjahi Mĕlangi zijn gastheer geweest. Deze, ingewijd in alle zaken zijner partij en zelf tot den vrede geneigd, had, verzekerde Hadjali, alles beproefd, om Dipanĕgara voor de onderhandelingen gunstig te stemmen. Was het waar wat Mĕlangi beweerde, dan zou de Hoofdmuiteling daartoe ook wel geneigd zijn geweest, vooral „omdat meest alle Pangerangs, dien (n.l. den vrede) wenschen". Mocht het evenwel daartoe niet komen, dan zou Dipanĕgara als hij van de westzijde der Praga werd verjaagd, „beproeven door het Padjangsche naar de Madioen te gaan".

Wij weten het, dit plan was niet nieuw. Meermalen waren berichten ingekomen, dat Dipanĕgara den opstand in de Oostelijke-Mantjanĕgarasche landen wilde overplanten, als het hem in Mataram te benauwd werd; en met de demonstratie van Sasradilaga in Rĕmbang was immers niets anders beoogd!

Nu echter, ruim een jaar later, nu Dipanĕgara's positie hachelijk was en welhaast onhoudbaar zou worden, nu kon van demonstreeren geen sprake meer zijn en moest het hoofdtooneel verlaten worden voordat èn de voltooiing van het bentengstelsel èn de uitbreiding onzer macht haar beslag hadden gekregen, voordat ook alle vertrouwen in een goeden uitslag bij de leiders van het verzet zou zijn gedoofd. Het laatstbedoelde gevaar was niet gering. Pang. Adipati Mangkoediningrat, die zich even na het vertrek van Hadjali bij den Generaal meldde, om twee zijner in onderwerping gekomen broeders voor te stellen, hing den Opperbevelhebber een tafereel van den toestand in het vijandelijk kamp op, dat voor de muitelingen lang niet gunstig was.

Om te beginnen met zijn beide broeders, de Pang[s]. Pakoeningprang en Djajadiningrat, deelde hij mede, dat zij sedert geruimen tijd geen deel aan den oorlog hadden genomen, „omdat derzelver barisans verloopen" waren. Vele andere Pangérans verkeerden in gelijke omstandigheden. Die mededeeling bevatte waarheid. Dadelijk na de overkomst van Mangkoediningrats broeders had de Generaal den Landvoogd reeds geschreven, dat die personen „wel geen prinsen van belang" waren en hun aanwinst dus niet „belangrijk" was, maar, dat met hen „alle broeders van dien stam" (¹), Pakoediningrat uitgezonderd, nu aan onze zijde stonden en dat hen goed te behandelen noodig was, om anderen het voorbeeld te laten volgen.

Verder zou, volgens de beide broeders, Sĕntot de eenige zijn, die een goede macht had, naar schatting 900 man, terwijl Dipanĕgara zelf nauwelijks 300 man onder de wapens hield: „De overige Pangerangs hebben weinig invloed en weinig magt meer; Mangkoeboemi is te Jelok (Djĕlok) en Adi Negoro, thans genaamd Soerieng Ngalogo is te Wonopeti; beiden zijn zonder magt en zonder invloed".

Ook deze twee hoofden beweerden, „dat als de oorlog weder begint, Dipo Negoro, verslagen wordende, naar de Madioen zoude gaan. Zij meenden, dat hij de vrouwen achter zoude laten en met een klein gevolg langs de Zuid zoude gaan, en verhaalden eindelijk nog, dat er uit de Bageleen veel rijst en andere benoodigheden wordt aangebracht, en dat het geld, dat Dipo Negoro krijgt, zoowel van daar komt als van vele dessa's beoosten de Progo, die wel onderworpen zijn, doch aan de zendelingen van den Hoofdrebel nog van tijd tot tijd geld geven" (¹).

Twee dagen na de bovenvermelde voorvallen deelde de Opperbevelhebber aan den Com.-Gen. den daaruit ontvangen indruk mede, tevens overleggende de reeds besproken nota, naar aanleiding dier achtereenvolgens gekregen bezoeken opgesteld.

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 24 Maart 1829, N°. 765. (Arch. Gen. Staf).

Eén vraag drong zich al dadelijk naar den voorgrond: zou Sĕntot gevolg geven aan zijn voornemen, om den Generaal een onderhoud te verzoeken? Verscheen Sĕntot, dan moesten hem de concessies, waartoe men geneigd was, in hoofdlijnen worden medegedeeld, opdat hij zijn meester kon berichten wat men wilde. Dat vaststellen der preliminairen, ging boven 's Generaals bevoegdheid. Hij wilde daartoe niet overgaan dan „na dienaangaande de intentiën van U.E. te hebben vernomen en na ter zake eenige wenken" te hebben ontvangen. Belangrijk waren intusschen „de wenken", die de Generaal zelf ten beste gaf en waarmede de Ind. Regeering bij haar beraadslaging over deze ernstige aangelegenheid dan ook niet verzuimd heeft haar voordeel te doen.

„Indien", zoo schreef hij „tengevolge van voortdurende onmatige eischen van de zijde der muitelingen de onderhandelingen afgebroken en de krijgsoperatiën onverhoopt hervat moesten worden, zijn de positiën en de sterkte van het leger zoodanig gunstig op dit oogenblik, dat, zooal niet door de wapenen alleen, bij den aanstaanden oostmoesson de herstelling der rust bijna geheel bevochten en verkregen kan worden, buiten allen twijfel ten minste de vijand uit het thans door hem bezette terrein verslagen en verdrongen zal worden, terwijl Diepo Negoro daarom bevreesd en daarop voorbereid, volgens overeenstemmende berichten zal trachten naar de Banjoemas, doch (onleesbaar) .... de meeste berichten luiden naar de Madioen door te dringen. Diepo Negoro, zooals ik bij vroegere rapporten meermaals gezegd heb, zal dan eindelijk wel zonder veel invloed rondzwerven, doch van zijn persoon zelf zal men daarom niet meester zijn en zich moeijelijk van denzelve kunnen meester maken, en wij zullen aldus nog verpligt zijn ons leger op de been te houden, zoowel om die reden als om den aangenomen grond te beschermen en te behouden. En, indien U.E. met mij uit die bedenkingen aanleiding ontleenen kan, om te meer te wenschen van de onderhandelingen, wanneer zulks maar eenigermate op een met de waardigheid van het Gouvernement niet strijdige wijze kan geschieden, moet ook ik te meer wenschen met U.E.'s intentiën ten deze eenigzins te worden bekend gemaakt".

„De stilstand van wapenen heeft inderdaad veel meer nut aan het leger toegebragt dan men door de voortzetting der krijgsoperatiën in dit voor ons ongunstige jaargetijde had kunnen verwachten. Het is niet onopzienswaardig en onbelangrijk dat, ongerekend de inlanders, er nu bij het leger te velde nagenoeg 400 Europeanen minder dan vóór den wapenstilstand of volgens den sterktestaat van 1 Januari ll. in de hospitalen zijn en hoe vernielende alzoo voor het leger in het algemeen de vermoeienissen van dezen oorlog zijn" (¹).

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 28 Maart 1829, N°. 767. (Arch. Gen. Staf).

Onmiddellijk na ontvangst van dit schrijven stelde de Com.-Gen. de Ind. Regeering daarmede in kennis, terwijl hij haar tevens alle brieven van den Gen. De Kock op dit onderwerp betrekking hebbende deed toekomen met het verzoek, om met hem „eene conferentie te houden, teneinde mij met haar gevoelen om de schikkingen waarin eventueel met Diepo Negoro zoude kunnen worden getreden, bekend te maken ...." [1].

Die conferentie werd den 5^en^ April te Batavia gehouden en het gevraagde advies daarin, op verlangen van den Landvoogd, schriftelijk uitgebracht.

In dit staatsstuk, door Chassé, W^d^. Luit.-Gen., opgesteld, lezen wij na een uiteenzetting van de verschillende omstandigheden, die tot de zitting aanleiding hadden gegeven, dat „het eenparig gevoelen van de Regeering" was, dat, hoe gunstig voor ons de stand der zaken met opzigt tot de muitelingen zich thans ook voordoet, de ondervinding heeft getoond, dat er geen of zeer weinig vertrouwen op hunne uiterlijke handelingen, hunne verhalen of hunne voorgevens te stellen is, maar dat het hun steeds principaal te doen is om tijd te winnen, ten einde zich te herstellen en zich te versterken;

„dat, ook daarvan afgescheiden, hetzij de muitelingen en speciaal derzelver hoofden werkelijk goed geintentionneerd zijn en den vrede wenschen, zoodanig dat zij van hunne extravagante vorderingen gedeeltelijk zouden willen afzien, hetzij zij zulks slechts veinzen om tijd te winnen, het onze zaak is, om van onzen kant een ferme en kragtvolle houding aan te nemen en te bewaren en dat dus, zoodra de wapenstilstand geexpireerd zal zijn, de vijandelijkheden van onze zijde dadelijk zouden behooren te worden hervat en met de meeste kragt doorgezet, tenzij van den kant van Diepo Negoro zoodanige bepaalde voorstellingen mogten worden gedaan als aanleiding tot nieuwe onderhandelingen zouden kunnen geven en tevens door gemelden hoofdmuiteling wierd verzocht, dat hangende die onderhandelingen de wapenstilstand mogt worden verlengd, aan welk verzoek alsdan zal moeten worden voldaan, doch slechts provisioneel en behoudens de nadere daarop door U.E. te verleenen goedkeuring;

„dat inmiddels in de veronderstelling, dat werkelijk zoodanige voorstellen door af vanwege Diepo Negoro mogten worden gedaan, zelfs dan van onze zijde niets dadelijk zoude behooren te worden ingewilligd of toegestaan dan alleen in het onverwagte geval, dat Diepo Negoro zich met alle de zijnen onvoorwaardelijk of op discretie wilde overgeven, doch dat alle andere voorslaging hoegenaamd, die van de zijde van Diepo Negoro zoude mogen worden gedaan, door den Opperbevelhebber van het leger blootelijk aangenomen en voorts aan Uwe Excellentie zoude behooren te worden opgezonden, om Hoogstdeszelfs intentie en goedkeuring te vernemen".

[1] Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 6 April 1829, N°. 72. (Arch. Gen. Staf).

„Zijnde de Regeering tot dit gevoelen gebragt eensdeels uithoofde van den zoo gunstigen staat, waarin, blijkens de bovengemelde berigten van Zijne Excellentie den Luit.-Gen. Luit.-Gouv.-Gen. ons leger zich bevindt, en de mogelijkheid door Hoogstdenzelve verondersteld om Diepo Negoro uit zijn tegenwoordigen stand te verjagen en op de vlucht te drijven, en anderdeels en voornamelijk, omdat zij vermeent, dat het thans geraden is om zooveel mogelijk de zaak te rekken en sleepende te houden, totdat de nadere van Europa verwacht wordende berigten zullen zijn ontvangen, teneinde de eventueel door Zijne Majesteit genomen dispositie of gegeven bevelen niet vooruit te loopen of te paralyseren, te meer daar de Regeering zich welligt eenigszins verlegen zou kunnen vinden in hoever aan eenige voorslagen van Diepo Negoro gehoor zoude kunnen worden gegeven en hem iets zoude kunnen worden ingewilligd;

„dat het er dus volgens het gevoelen der Regeering voornamelijk op aan zoude komen om, ingeval de vijandelijkheden weder zullen worden hervat, de Madioen zoowel als de Banjoemas zooveel mogelijk te versterken en te trachten om aan den Hoofdmuiteling den pas aan beide zijden af te snijden".

„Ik hoop hiermede, enz., enz., ..." (1).

Vergelijkt men De Kock's advies met dat van Chassé c. s. dan moet de vergelijking ten gunste van 's Generaals voorstellen uitvallen, ja zelfs erkend worden, dat Chassé niets stelligs had weten te geven, dat hij hinkte op twee gedachten.

De Kock noemde de vermoedelijke gevolgen van de hervatting van den strijd, sprak het vertrouwen uit, dat de vijand de nog door hem bezette streek zou verlaten, maar ontveinsde niet, dat Dipanĕgara naar elders uitgeweken nog langen tijd het op de been houden van een groote troepenmacht noodig zou maken, zonder dat er veel uitzicht zou bestaan, om hem in handen te krijgen. Om de rampen van den oorlog te bezweren, aan dezen in een niet te verre toekomst een eind te maken, bleef onderhandelen volgens hem het meest gewenschte middel.

Chassé, c. s. wilden met het oog op den gunstigen toestand van het leger een krachtvolle houding zien aangenomen, omdat men zoo weinig staat kon maken op 's vijands beloften. Maar kwam Dipanĕgara weder met nieuwe voorstellen en vroeg hijzelf om wapenstilstand, dan moest men toch maar weder onderhandelen Waarlijk! het klinkt wat naïef zoo dadelijk na de bewering, dat onderhandelen niets beloofde, wijl de vijand het toch niet ernstig meende, het slechts deed met bijbedoelingen, om tijd te winnen. Die krachtvolle houding moest dan blijken uit het opnieuw en flink militair optreden en uit een minder

(1) De wd. Luit. G. G. Chassé aan den Com. Gen. Batavia, 5 April 1829, No. 580. (Arch. Gen. Staf).

gereedelijk ingaan op eventueele verzoeken om langs diplomatieken weg tot een einde te komen. Zij was echter niet zóó krachtig door Chassé bedoeld, dat Dipanĕgara slechts een keuze had te doen tusschen strijden en onvoorwaardelijke overgave, en juist omdat er van zulk een alternatief in zijn advies geen sprake was, mag de uitdrukking „kragtvolle houding" nauwelijks meer heeten dan een phrase.

De Kock bepleitte een oplossing langs het pad der onderhandelingen en nam den oorlog in den koop toe, omdat het geen zaak was den vijand te zeer te laten blijken, dat wij den strijd moede waren. Chassé, vertolker van het gevoelen der Ind. Reg., wist zijn keuze tusschen de beide middelen niet stellig te vestigen, maar helde ondanks zijn weinig vertrouwen in 's vijands vredelievende neigingen toch tot De Kock's zienswijze over, niet echter om de zaak zelve maar om de gevolgen, uit vrees, dat de uit Nederland verwacht wordende koninklijke bevelen weleens konden blijken een geheel andere strekking te hebben, dan die, welke de Com.-Gen. ten aanzien van de aan Dipanĕgara te verleenen concessies zou geven. Wilde de Gen. De Kock onderhandelen, om tot een beslissing te komen, Chassé was voor het bewandelen van den parlementairen weg om een oplossing te verschuiven tot tijd en wijle men wist, welke 's Konings inzichten waren. Voor zulk een gedragslijn viel wel iets te zeggen, maar de zaken slepende te houden en tegelijkertijd „kragtvol" op te treden, werkelijk, dat was moeilijk met elkaar te rijmen.

Intusschen blijkt ons uit den brief, dien Du Bus 's anderen daags aan Gen. De Kock richtte, dat de Landvoogd „zich met het advies van de leden der Regering wel vereenigen (kon), in zooverre hetzelve de strekking heeft om alle soort van concessie aan Diepo Negoro te ontraden, waardoor hij een hoogeren rang of titel zoude bekomen dan dien hij als Djocjasche prins geregtigd is te hebben of te voeren. Bij aldien derhalve door of van wege Diepo Negoro mogt worden voorgesteld, om hem den titel van Sultan te verleenen, kon dusdanig verzoek niet in aanmerking worden genomen en moet hetzelve naar mijn oordeel geheel en al van de hand worden gewezen, gelijk het ook reeds bij eene vroegere gelegenheid min raadzaam is beschouwd geworden om met den Hoofdmuiteling in eenige schikking op dergelijke voorwaarden te treden".

Met dat al was de Com.-Gen. echter niet geheel van „schikkingen" afkeerig en wilde hij Dipanĕgara wel een zoodanigen staat verzekeren, welke het hem mogelijk zou maken overeenkomstig „zijn rang" en „zijne behoeften" te leven. En beide werden waarlijk niet gering geschat, want Du Bus verklaarde zich bereid, om in den geest van de kort te voren door De Kock gedane voorstellen, „eenig land af te staan, om hem buiten aanraking met het hof van Djocjakarta (tot hetwelk hij na dezen oorlog naar mijn inzien in alle geval niet kan terug-

keeren) in een of andere landstreek geheel op zich zelve en als een van de hoven onafhankelijk Vorst te doen leven ......" ([1]).

Dit offer wilde Du Bus wel op het altaar des vredes plengen; men mocht Dipaněgara daarop „van ter zijde het vooruitzicht" openen. Zoo gaarne zou de Landvoogd nog verder zijn gegaan, zoo gaarne „met eenige meerdere toegeeflijkheid" hebben willen handelen. De aan Dipaněgara toegeschreven plannen spookten hem door het hoofd, deden hem vreezen, dat „wanneer onverhoopt het aan Diepo Negoro gelukken mogt om naar een ander punt te vlugten en zich aldaar een nieuwen aanhang te maken", de opstand een nieuw en nog ernstiger stadium zou intreden.

En toch, hij kon niet meer toestaan, omdat, in rade was het reeds uitgesproken, „de zijdelingsche berigten uit Europa ontvangen en alhier in omloop, konden doen vermoeden, dat er tot eenen algemeenen maatregel ten aanzien der hoven besloten is" en omdat „de aanspraak van den Koning bij de opening van de tegenwoordige zitting deed veronderstellen, dat het Zijner Majesteits verlangen is, om door middel van nieuwe opofferingen den oorlog op eene kragtdadige wijze voort te zetten en te eindigen ......" ([1]).

De geruchten, die de officieele tijdingen waren vooruitgesneld, werkten alzoo remmend op de handelingen der hoogste autoriteiten, die in zake den oorlog tot dusverre overigens zich geheel naar eigen inzicht gedragen hadden. Het initiatief werd er door verlamd, stelselmatig handelen was onmogelijk zoolang men in Indië nog niet omtrent de nieuw te volgen gedragslijn was ingelicht.

Dat was echter het eenige niet, noch het ergste. „De tijding aangaande de benoeming van den Luitenant-Generaal Van den Bosch tot Gouverneur-Generaal" was „met het verspreiden van zekere geruchten .... gepaard gegaan, welke door een aantal particuliere brieven schijnen te zijn medegedeeld". Volgens die geruchten zou men in Nederland zwanger gaan van het plan, om ten aanzien van de Vorstenlanden vèr strekkende maatregelen te nemen, het Jogjasche rijk eenvoudig te vernietigen. Wat er van waar was, kon Du Bus niet beoordeelen, doch hij beschouwde het van het hoogste belang, „dat deswege de meest mogelijke geheimhouding had kunnen worden in acht genomen, omdat indien Zijne Majesteit tot eene of andere der ondersteld mesures mogt besloten hebben, het welgelukken en de goede uitvoering derzelve veel kan afhangen van de mindere rugtbaarheid, welke aan de zaak bevorens gegeven is" ([2]).

De mindere ruchtbaarheid liet helaas veel te wenschen. Aan de beide Hoven maakten de Javaansche grooten zich ongerust, dat de on-dits spoedig zouden blijken op waarheid te steunen, en zooveel beteekenis schonken zij er aan,

---

([1]) Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 6 April 1829, N°. 72. (Arch. Gen. Staf).

([2]) Du Bus aan den Min. Buitenzorg, 4 Maart 1829, Lt. I[1]. (Arch. Alg. Secrie

dat den beiden Residenten gevraagd werd, of de verhalen geloof verdienden. Natuurlijk antwoordden beiden in stellig ontkennenden zin, doch vroegen tevens den Landvoogd zonder verwijl om instructies, dezen niet verhelende, dat het in omloop blijven der bedoelde geruchten een zeer nadeeligen invloed moest uitoefenen. In dien geest schreef Du Bus dan ook aan den Minister, wien hij mededeelde het raadzaam te achten, dat Nahuys en Van Nes aan de beide Hoven voortgingen de gemoederen gerust te stellen.

Het schijnt niet veel gebaat te hebben. Er was wantrouwen gezaaid en de belanghebbenden lieten zich niet zoo aanstonds overtuigen, dat zij zich noodeloos over hun toekomstig lot verontrustten. Reden hadden zij daartoe ongetwijfeld, dat bleek ons uit hoofdstuk VII: in Nederland was men tot de oplossing der Vorstenlanden wel geneigd.

In de eerste helft van April schreef ook Gen. De Kock, dat men aan de Hoven achterdocht koesterde en dat de geruchten, welke daartoe aanleiding hadden gegeven, tot de muitelingen waren doorgedrongen (¹).

Natuurlijk was de in de Vorstenlanden heerschende vrees koren op den molen van de leiders des opstands. Het vermoeden, dat de ongunstige afloop der onderhandelingen voor een goed deel te wijten was aan de voornemens, welke der Hooge Regeering werden toegeschreven, had ongetwijfeld wel eenig recht van bestaan. Opmerkelijk was het zeker, dat Sĕntot niets meer van zich deed hooren en zijn door Nisoeh aangekondigd bezoek achterwege liet, juist in den tijd, dat de geruchten het vijandelijk kamp schijnen bereikt te hebben. Dat tijdstip moet gezocht worden tusschen het eind van Februari en half April, want de eerste maal, dat Du Bus den Min. over de bedoelde geruchten schreef — 4 Maart — maakte hij geen gewag van de bekendheid daarmede bij de muitelingen, de tweede maal daarentegen — 18 April — deed hij dit wel en zulks naar aanleiding van De Kock's geheime missive van den 10en t.v.

Een andere reden, welke wantrouwen gezaaid en dus tot het afbreken der onderhandelingen kan hebben bijgedragen, zou gezocht moeten worden in een besluit van den Com.-Gen. om langs Java's Zuidkust een weg aan te leggen. Inderdaad zijn voorbereidende maatregelen tot dien aanleg in 1829 en 1830 gedaan, echter alleen in de gouvernementslanden. De Kock heeft den Com.-Gen. aangeraden de uitvoering van het plan uit te stellen tot na den vrede, althans wat betreft het gedeelte van den weg, dat door het gebied der Vorsten zou loopen. Zoo is het dan ook gebeurd, maar daar de bedoeling, om eerlang toch den weg te leggen, moeilijk geheim kon blijven, was de aanleiding tot vrees en wantrouwen der Javaansche grooten geenszins weggenomen. In een volgend deel

---

(¹) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 10 April 1829, Geheim. (Arch. Gen. Staf).

zullen wij gelegenheid vinden, het bewijs te leveren, dat Gen. De Kock de zaak inderdaad in strijd heeft geoordeeld met het streven naar de beeindiging der onlusten.

Intusschen zij men voorzichtig in het maken van gevolgtrekkingen. Bij de muitelingen was de lust tot onderhandelen in hoogere mate dan bij ons afhankelijk van den geest van het oogenblik. Een overwinning, hoe onbeduidend ook in haar gevolgen, oefende vaak op de leiders van den opstand een machtigen invloed uit. Ook een blijk van zwakheid onzerzijds, of wat daarvoor gehouden werd, was voldoende om bij den vijand de hoop op betere vredesvoorwaarden levendig te maken. Maar ook, en dit geldt vooral voor de beide laatste jaren van den oorlog, wij hadden niet te doen met één persoon, noch met een partij, welker leden volkomen homogeen waren, maar met enkele invloedrijke personen, die wel de zaak van Dipanĕgara heetten te dienen, doch in waarheid op hun eigen belang bedacht waren. De partij van verzet vertoonde onmiskenbare symptomen van ontbinding. Kjahi Madja's handelingen en die van Sĕntot, om ons tot de meest invloedrijken te bepalen, wat wezen zij anders uit? En de geschiedenis van de door Mangkoeboemi in het laatst van 1828 gevoerde onderhandelingen, leerde ook zij niet, dat zorg voor eigen heil de al beheerschende factor was? Ging men in de meeste gevallen niet recht op het doel af, het was toe te schrijven niet aan den inwendigen strijd tegen een beter gevoel, tegen trouw aan beginselen, maar eensdeels aan vrees voor de gevolgen bij ontijdige ontdekking, anderdeels aan wantrouwen in de bedoelingen der onzen.

Rebellentreue ist wankend!

Herhaaldelijk ziet men dan ook reeds aangevangen onderhandelingen zoowel met Dipanĕgara als, buiten hem om, met andere leiders van den opstand afbreken zonder dat daarvoor een verklaring kon worden gegeven. Onbekendheid met wat in den boezem der vijandelijke partij omging, maakte de taak van hen, die onzerzijds met de leiding der politieke aanrakingen waren belast, verre van gemakkelijk.

Van dat standpunt bezien vertoonde het bericht, dat eerlang een nieuwe Gouv.-Gen. zou worden uitgezonden een lichtzijde; het legde de verplichting op, om zich van onderhandelen voorloopig te onthouden. Dit was in de toenmalige omstandigheden, dank zij onze zooveel gunstiger militaire positie, inderdaad verreweg het beste: de strijd kon dan worden hervat dadelijk na afloop der poeasa.

De Generaal had dan ook reeds aan den Majoor Bauer den last verstrekt, om den muitelingen bekend te maken, dat den 10en April de operatiën opnieuw zouden worden geopend. Nog had Bauer de schriftelijke kennisgeving van 's Generaals besluit niet verzonden, toen hadji Nisoeh te Ngangoelan verscheen,

om namens Prawiradirdja nogmaals om verlenging van den wapenstilstand te vragen „aan welk verzoek nogthans nu geen gehoor hoegenaamd meer is verleend geworden, maar daarentegen de mouvementen van eenige colonnes eerlang zullen plaats hebben" (1).

Met de rust en met het uitzicht op bevrediging langs minnelijken weg was het dus voorloopig weder gedaan en daarmede ook met de zorg van te zullen handelen op een wijze, die indruischte tegen de in Nederland heerschende denkbeelden.

De strijd werd hervat, het vijfde en laatste oorlogsjaar ingetreden. Roeps keerde naar Pisangan terug, „alwaar ik hem zijne gewone diensten wenschte te doen hervatten. Hadjali en zijn medegezel zouden aan den Kapitein voornoemd onder U.E.'s welduiding toegevoegd kunnen worden; dienaangaande zal ik echter de eer hebben U.E.'s intentie tegemoet te zien" (1).

Den 20en April schreef Du Bus de meening van den Opperbevelhebber te deelen en het aan Roeps te zullen overlaten hoe van Hadjali en de zijnen op de beste wijze gebruik moest worden gemaakt.

Aan den Minister was inmiddels medegedeeld welken loop de onderhandelingen genomen hadden en waarom men hier in Indië van oordeel was, dat aan Dipanĕgara geen toezegging van belang moest worden gedaan. Alleen voor het geval de rebel zich „op discretie" wilde overgeven, zou men overwegen, of hem een verlenging van den wapenstilstand kon worden toegestaan, om over den vrede te onderhandelen. Slechts de titel van Pangéran en eenig landbezit tot onderhoud van hem en de zijnen en daarbij de vergunning, om verwijderd van het Jogjasche hof te leven, zouden hem alsdan worden verzekerd.

Dat Dipanĕgara op deze voorwaarden het hoofd in den schoot zou leggen, betwijfelde Du Bus, al gaf hij toe, dat onze positie beter was dan ooit te voren en door de spoedig te hervatten operatiën nog gunstiger beloofde te worden. Afgaande op „betrouwbare berichten uit afgelegen streken" (2), zou de vijand nog ruim beschikken over geld en rijst en werd Dipanĕgara nog steeds gevreesd, omdat het geloof, dat het hem in het ergste geval toch zou gelukken, naar Madioen door te breken, tot dusverre niet geschokt was (3).

(1) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 10 April 1829, N°. 772. (Arch. Gen. Staf).
(2) Wij spaticeeren en hopen in het laatste deel op deze wijze van het winnen van inlichtingen terug te komen.
(3) Du Bus aan den Min. Buitenzorg, 10 April 1829, Lt. Gz. (Arch. Alg. Secrie).

HOOFDSTUK XIV.

INSPECTIE OVER HET GEHEELE OORLOGSTOONEEL. LAATSTE BEDRIJF VAN HOLSMAN'S MILITAIRE LOOPBAAN. BESLUIT.

Hebben wij in het voorgaande de gebeurtenissen behandeld, welke op politiek en krijgskundig gebied in de laatste maanden van het vierde oorlogsjaar plaats vonden, ook andere zaken in die periode voorgevallen verdienen onze aandacht. Want al rustte het zwaard in de scheede, er waren tal van aangelegenheden, welke op afdoening wachtten, en daartoe was de stilstand van wapenen juist bijzonder gunstig.

Zoo stond — wij maakten er reeds in het IIe hoofdstuk melding van — sinds geruimen tijd een inspectiereis van den Chef van den administratieven dienst op het programma. Al bij Gouvernements Besluit van 21 April 1828, N^r 11, had de Com.-Gen. die aan Timmermans aanbevolen, het overigens aan hem overlatende op welk tijdstip haar aan te vangen. Dit laatste was bepaald met het oog op de noodzakelijkheid, om Timmermans' tijdelijken vervanger, den Ond. Insp. 1^e klasse Lucassen, in staat te stellen, zich vóór het vertrek van zijn chef volkomen met den gang van zaken vertrouwd te maken. Het liet zich toch aanzien, dat Timmermans vrij lang afwezig zou blijven, wijl hij dadelijk na zijn inspectie naar Buitenzorg moest gaan, om met den Landvoogd persoonlijk omtrent eenige in te voeren maatregelen overleg te plegen. Wij komen straks op dit bezoek terug en vestigen thans alleen de aandacht op het feit, dat Du Bus den Commandant van het Leger bij de behandeling van zaken het legerbeheer betreffende eenvoudig meende te mogen voorbijgaan.

Bij missive dd. 27 September 1828 N^r 536 verzocht Timmermans den Generaal De Kock vrijheid, om „met het begin van aanstaande maand" de hem opgedragen inspectiereis te mogen aanvaarden en aan Lucassen zijn dienst over te geven. De machtiging volgde binnen weinige dagen, doch het werd half October voor Timmermans Sĕmarang verliet. Achtereenvolgens bezocht hij toen Jogja, Klatèn en Solo, waar zijn inspectie tot geen bijzondere opmerkingen aanleiding gaf. Hij vond alle troepen in de commandementen van Cochius en Le Bron in

den besten toestand. Slechts bleek hem de wenschelijkheid om aan kapiteins, die een colonne aanvoerden, evenals aan hoofdofficieren, voor vier paarden fourageindemniteit te geven.

Van Magĕlang, werwaarts hij na afloop zijner verrichtingen te Solo gereisd was, begaf Timmermans zich naar Bagĕlen, Cleerens' district. Over zijn bevinding hier was hij uitvoeriger. Te Maron, dat het eerst bezocht werd, vond hij het hospitaal uitstekend ingericht; alleen gaf hij in overweging, om er de doorloopende britsen door kribben te vervangen. Het vivresmagazijn tevens „entrepot" voor de overige bentengs, was voor 9 maanden voorzien. Van Maron ging het naar Lowano, waar de barisan van Soeriamataram gelegerd was. Deze werd niet gemonsterd; de Opperbevelhebber die, het blijkt uit een zijner brieven aan Cleerens, Timmermans „fitterig" vond, had het beter geacht dit na te laten, daar het allicht aanleiding kon geven tot verbittering van genoemden groote.

Te Tjĕngkawak beschikte men over een voorraad van 6 maanden, te Kĕdong Kĕbo, waar het magazijn in de behoefte van de omliggende versterkingen alsmede in die van de 6e en 7e mob. colonne en van de barisan van Pang. Koesoemajoeda moest voorzien, was een voorraad van 3 maanden opgelegd.

Wat het garnizoen van Gombar, de 7e mob. col. onder Colson, betrof, achtte Timmermans het noodig daarbij een officier-betaalmeester te plaatsen. Bijzonder voldaan was hij over die colonne niet, vooral de paarden der djajèng sĕkars zagen er vervallen uit en met de harnachementen was het niet beter.

Over Winong ging de Inspecteur naar Bandoeng, waar de 6e mob. col. gelegerd was. Wat Timmermans dáár zag overtrof zijn verwachtingen; alles was uitstekend, de cavalerie zelfs „bewonderenswaardig". Alleen de djajèng-sĕkars hadden klachten, omdat hun soldij vermindering had ondergaan (1).

Den 20en Nov. te Magĕlang teruggekeerd, diende Timmermans daags daarop zijn verslag in. Cleerens was d e m a n in Bagĕlen; hem was het te danken, dat alles daar in zulk een goede orde was. Dat mocht waar zijn, niet minder waar was het, dat die Kolonel er geen bezwaar in zag om ter wille van de troepen onder zijn onmiddellijk bevel, de belangen van anderen te schaden. Dit had, wij weten het, Buschkens ondervonden en die had er zich dan ook, meer openhartig dan wijs, over beklaagd. Toen heette het, dat er bij de 8e mob. col. misbruiken plaats vonden bij de voeding en kreeg Timmermans een wenk daarop te letten. Wat er van was, zullen wij straks zien. Ontleenen wij eerst aan het inspectieverslag over Bagĕlen eenige cijfers, de troepensterkte betreffende.

Gelegerd waren te:

(1) Zie hoofdstuk IIe, onderdeel »verpleging".

Maron 4 off. 67 Eur. 32 inl. en 22 man barisan,
Tjĕngkawak 2 „ 49 „ 16 „ 85 „ „ ,
Lowano 36 „ „ (van Soeriamataram),
Kĕdongkĕbo 2 „ 13 „ 27 „ 370 „ „ (van Koesoemajoeda),
Gombar 5 „ en 111 minderen, vormende de 7e mob. col.
in de benteng 2 off. en 78 minderen,
bezetting 6 off. 56 Eur. 20 inl. 340 barisan, (w. o. 38 met geweren, de overigen met lansen).
Winong 1 „ 33 „ 8 „ 82 „ , en te
Bandoeng in de legerplaats der 6e mob. col. ? off. 106 Eur. 389 inl.

Na eenige dagen te Magĕlang te hebben vertoefd, brak Timmermans van daar den 29en Nov. op, om in Lĕdok inspectie te houden. De troepenmacht daar telde 13 officieren, 261 Europeanen, 417 met geweer en 207 met lans of piek bewapende barisans. Van die macht waren mobiel: 147 manschappen tot het leger behoorende en 134 man barisan. De overigen waren over de posten Wanasaba, Kĕrtĕg, Karangmalang, Goenoeng Tawang, Sérang, Wanapria, Mingir, Sĕgaloeh, Bodjonĕgara, Kaliwira en Ploendjaran verdeeld. Van die posten waren, te oordeelen naar de sterkte der bezettingen, Wanasaba en Sĕgaloeh de voornaamste, elk met respt. 163 en 172 man. Te eerstgenoemder plaats was het hoofdkwartier van het commandement van Lĕdok gevestigd, terwijl Sĕgaloeh de Sĕrajoevallei afsloot. Dan volgden Kĕrtĕg, Mingir, Ploendjaran en Kaliwira, achtereenvolgens met 50, 43, 42 en 38 man. Daarna kwamen in aanmerking Gs. Tawang, Sérang, Bodjonĕgara en Karangmalang, de drie eerste met 30, de vierde met 20 man bezetting. Wanapria was een poststation met een detachementje van slechts 4 man.

Te Wanasaba vond Timmermans de troepen „tevreden" en „redelijk goed gekleed", maar de „plunje" der 13 djajèng-sĕkars zag er haveloos uit en de paardentuigen waren oud, terwijl de paarden er „klein en zeer slegt" uitzagen. De administratie was goed in orde, maar lastig aan te houden, omdat de troepenmacht was samengesteld uit contingenten van niet minder dan 15 verschillende korpsen. Timmermans stelde daarom voor, om de administratie te vereenvoudigen door bij het sterkst vertegenwoordigde korps de manschappen der andere in subsistentie op te nemen.

De kleeding eischte vernieuwing, men zou daar den 1en Januari voor zorgen. De voeding achtte de Inspecteur „onverbeterlijk goed" en dat, terwijl er een voordeelig saldo van vivresgelden was van ruim ƒ 1000. Het gebruik bracht mede, zulk een overschot ten bate van de deelnemers aan de menage aan te wenden. Timmermans stelde echter voor, om het geld tot duurder tijden te bewaren en al dadelijk tot vermindering der vivresgelden over te gaan.

Zijn vroeger gevormd plan, om te Wanasaba een vivresmagazijn op te richten, gaf Timmermans na plaatselijke bezichtiging prijs. De ziekeninrichting daar was even goed als die te Maron; er werden 90 lijders in verpleegd.

In het belang der verpleging, wenschte de Inspecteur Mĕrdĕn en Oengaran administratief onder Lĕdok te brengen.

Timmermans' voorstellen (¹) werden bij marginale dispositie, dd. 13 Dec. goedgekeurd en terzelfder tijd bepaald, dat de detachementen in het Prahoegebergte: Pringapoes, Boeloe en Pĕgadèn zouden worden ingetrokken.

Na eenigen tijd te Sĕmarang te hebben vertoefd, om daar enkele zaken met Lucassen af te doen, begaf de Inspecteur zich den 15ᵐ December weder op reis, nu naar Tĕgal. Hij wilde alvorens door te gaan naar Banjoemas een onderhoud hebben met Resᵗ. Van der Poel, omdat deze uit den aard zijner betrekking vrij veel bemoeienis had met de verpleging van Buschkens' troepen. Tĕgal toch kon beschouwd worden als de basis voor de operatiën in Banjoemas en West-Bagĕlen; geld en vivres werden dan ook vaak van daar aan de 8ᵉ mob. col. toegezonden en ook aanvullingstroepen namen van Batavia komende hun weg over die plaats.

Den 19ᵉⁿ December verliet de Inspecteur Tĕgal, den 22ᵉⁿ bereikte hij na een zeer vermoeienden tocht Banjoemas. Zonder Buschkens' komst af te wachten — de Majoor bevond zich in het oosten — maakte Timmermans al aanstonds een begin met zijn inspectie. Zijn eerste werk was het garnizoen, bestaande uit 1 officier en 37 minderen, te monsteren. Kleeding, voeding en betaling alles was in orde, alleen, de laatste geschiedde slechts eens in de drie maanden, een onregelmatigheid, welke minder de ontevredenheid der belanghebbenden dan die van Timmermans opwekte.

Er waren echter andere aangelegenheden, die dringend herziening vereischten, want al scheen „alles goed en ieder tevreden", Timmermans had van ter zijde — van Cleerens? — reeds vernomen, dat er op het beheer veel af te dingen viel. Dit gold in de eerste plaats de ziekenverpleging. Wat hij daarvan te Banjoemas zag, gaf hem geen gunstigen indruk. Wel waren behandeling en voeding bevredigend, maar met de huisvesting en kleeding was het al bijzonder slecht gesteld. Het hospitaal stond in de versterking, men had er gebrek aan ruimte en de geheele inrichting was in één woord zeer onvoldoende. Van medische zijde had men reeds sedert lang op verplaatsing aangedrongen en tevens voorgesteld, het nieuwe verblijf in te richten voor 100 lijders. Dat het niet daartoe gekomen was, schuilde minder in de kosten dan wel in de omstandigheid, dat de uitbreiding van de infirmerie een garnizoenshospitaal zou maken, waarin de verpleegden soldij en vivresgeld geheel moesten afstaan. Te recht merkte

(¹) Timmermans aan De Kock. Magĕlang, 21 November 1828, N°. 842. (Arch. Gen. Staf).

Timmermans op dat „sommige" — hij mocht wel gezegd hebben: de meeste — commandanten daartegen waren. Hoe het ook zij, Banjoemas moest een hospitaal krijgen; tegen Februari kon dit voltooid zijn. Veel zou het niet kosten, de koelies werkten voor 6 centen daags en, eenmaal in gebruik, drukten de kosten uitsluitend op de verpleegden.

Behalve ernstige malversatiën in het beheer der ziekeninrichting — de hospitaalmeester was aan een inlandschen leverancier ruim ƒ 1600 schuldig — ontdekte Timmermans misstanden met betrekking tot de verpleging, die hij aan het wanbeleid zoowel van Buschkens als van diens voorganger Diell meende te mogen toeschrijven. Zoo was, omdat vleesch moeilijk te verkrijgen was, voor jonge karbouwen 5 à 6, hoogstens ƒ 8 betaald, een prijs, die, naar het oordeel van den inlander te laag, dezen er toe gebracht had zijn vee elders te verkoopen. Toch was hij vaak tot levering tegen de genoemde lage prijzen gedwongen, wat niet zelden aanleiding had gegeven tot tooneelen, welke weinig in het belang der pacificatie konden geweest zijn. Ondanks men het vleesch, zij het ook langs onrechtmatigen weg, met hoogstens 5 cent per pond had betaald, was door Diell geregeld 13,5 cent in rekening gebracht.

Met de rijst was het niet anders gegaan. Wijlen Diell had nooit meer dan ƒ 3 per pikoel betaald, maar nooit minder dan ƒ 6 daarvoor in uitgaaf gesteld.

Op Diell was echter geen verhaal meer. Ter eere van Buschkens zij gezegd, dat hij zich geheel van kwade praktijken had onthouden. Maar onder hem waren tal van eenmaal ingeslopen misbruiken blijven voortwoekeren en het was zijn fout dit niet te hebben opgemerkt. Zoo ontving de grasleverancier van de officieren geen betaling voor het gras ten behoeve hunner paarden. Buschkens wist ervan, maar noemde het „een particuliere zaak" tusschen den leverancier en de officieren; Timmermans dacht er anders over, en te recht.

Den 23en December verscheen Buschkens, vergezeld van den officier-betaalmeester te Banjoemas. Nu kon Timmermans de verlangde inlichtingen uit de eerste hand bekomen. Hij richtte zich daartoe schriftelijk tot den Majoor, wien hij te kennen gaf, dat: 1e de Kol. Cleerens van oordeel was, dat de voorziening van vivres in Banjoemas „ondoelmatig" en „nadeelig" was, wijl de verschillende posten over geen voorraad beschikten; 2e dat het vee tegen te lagen prijs werd ingekocht, waardoor ontevredenheid bij de bevolking werd verwekt; en 3e dat de Kol. Cleerens het daarom wenschelijk achtte in de voeding te voorzien op de wijze, welke ook bij de 6e mob. col. werd toegepast.

In hoever de meening van Kol. Cleerens juist was, wilde Timmermans voorloopig niet beoordeelen. Hij voor zich zag in de voorziening van vivres uit een centraalmagazijn met het oog op de groote afstanden der posten onder-

ling geen heil. Vivresgelden achtte hij „aanprijselijk" zoowel in het voordeel van den Lande als — dit was zijn „intime verzekering" (¹) — in dat der voeding.

Een andere quaestie, waarin Timmermans niet minder belang stelde, was die der transportmiddelen. Diell had steeds een vast aantal koelies opgebracht, circa 350 per maand, en dat terwijl hij, niet-officieel, een park trekossen van 30 stuks had opgericht. Van die ossen waren er den 1ᵉⁿ October 17 in handen der muitelingen gevallen, de overige waren nog in gebruik.

Ook was slechts van één der Regenten, Bratadiningrat, gevorderd koelies te leveren, terwijl toch zijn drie ambtgenooten evenzeer daartoe verplicht waren.

Men ziet, de weinige dagen, door Timmermans te Banjoemas doorgebracht, waren hem genoeg geweest, om zich geheel op de hoogte te stellen. De taak was hem echter bijzonder verlicht door de betrokkenen zelf. Eenigen hadden begrepen, dat herstel van grieven bij den Inspecteur gezocht moest worden; op zijn beurt had deze de gelegenheid om die grieven te uiten gemakkelijk gemaakt, door de inlandsche hoofden tot een bespreking uit te noodigen. Zoo waren hem de vexatiën van Diell, het geknoei van den hospitaalmeester en de misbruiken in den transportdienst bekend geworden. Ten aanzien van dezen dienst stelde hij eenige vragen, o.a. of er redenen bestonden, om geen betaling te geven aan de koelies, die voor den transportdienst waren opgeroepen. Overal elders betaalde men die koelies behalve in vivres ook in geld, 6 tot 10 centen daags, en toch werden die verplichte diensten verfoeid. Hoeveel te meer dan als volstrekt geen vergoeding werd gegeven!

Uit Buschkens' antwoord bleek het Timmermans, dat Cleerens omtrent de wijze van verpleging in Banjoemas al zeer slecht was ingelicht. Zoo waren de magazijnen wel degelijk voor langen tijd van voorraad voorzien. Ten aanzien van de vleeschvoeding schreef Buschkens, dat er wel is waar schaarschte aan vee bestond, maar dat er toch dikwijls karbouwenvleesch werd gebruik; dat echter het aankoopen van karbouwen alleen door „tusschenkomst" (lees: dwang) van de hoofden mogelijk was; dat er meer rund- dan karbouwenvleesch werd genuttigd; dat een kalf met 8 tot 10 gulden, een koe of zware karbouw met 7 tot 9 Sp. matten werd betaald; dat er dus geen willekeur plaats vond en dat het zeker nog onderzoek verdiende, of de bevolking inderdaad — zooals Cleerens dacht — haar vee liever naar Lědok ter markt bracht.

De rijst had in de duurste tijden nooit meer gekost dan ƒ 5; sedert lang werd uiterlijk ƒ 4 per pikol betaald. Dat de 6ᵉ mob. col. de eenige maal, dat zij zich in Banjoemas had vertoond, ƒ 7 had besteed, was Buschkens bekend, maar de Kol. Cleerens mocht, merkte hij op, daarnaar niet den verplegingsstandaard in Banjoemas beoordeelen.

(¹) Timmermans aan Buschkens. Banjoemas, 23 Dec. 1828, Nº. 1050. (Afschrift). (Arch. Gen. Staf).

Met deze mededeelingen achtte de Majoor voldoende toegelicht waarom hij noch in de voorziening van vleesch, noch in die van rijst verandering noodig oordeelde, en Timmermans was het met hem eens.

In zijn inspectieverslag, schreef deze, dat er bij hem „geen twijfel meer" overbleef, „of men heeft den Kolonel Cleerens verkeerd onderrigt".

Was er schaarschte aan koeien en karbouwen en achtte men daarom de gedwongen levering van vee niet in het belang der pacificatie, Timmermans wist er wel raad op; hij zou „een goede kwantiteit dinding van Samarang doen komen". Dat artikel stond bij hem hoog aangeschreven, omdat het voldeed aan den eersten eisch, dien hij gewoon was te stellen: goedkoopte; voedingswaarde kwam in de tweede plaats.

Nu kwamen de vivresgelden aan de beurt. Timmermans was een voorstander van het verstrekken dier gelden, Buschkens evenzoo. Deze vooral, omdat de soldaat daardoor gelegenheid had, om, als hij op excursie ging, zijn vrouw, „die hem te velde zeer nuttig is", verzorgd achter te laten. Timmermans had een ander motief: het voordeel van den Lande.

Had Diell zich indertijd het persoonlijk recht van beheeer dier gelden toegekend, door Buschkens was al dadelijk bij zijn optreden gelast, dat dit door alle detachements-comd[s]. gezamenlijk zou worden gevoerd. Maar .... „...... onder mijn toezicht in elf maanden tijds 18 officieren overleden zijnde, in een geruimen tijd in 1827 o.a. tusschen mij en den korporaal geen intermediaren rang bij de colonne dienst doende zijnde, viel de gansche zorg voor alles op mij alleen en hebben alle mijne pogingen de strekking gehad, om met de vivresgelden zoo huishoudelijk te leven, als dit bij een goede voeding en bij de menigvuldige detachementen .... bestaanbaar was" (¹). Dit laatste mocht hij er wel bijvoegen. De omstandigheden hadden een regelmatig beheer gewis niet in de hand gewerkt. Desondanks was niet alleen de voeding steeds goed geweest, maar had Buschkens zelfs een voordeelig saldo weten te kweeken.

Had de Majoor voldoende aangetoond, dat zijn beheer doelmatig en correct was geweest, ten aanzien van de koeliequaestie merkte hij op, dat de 8[e] mob. col. „tot het doen van alle bewegingen, zoo partieel als in haar geheel" steeds circa 300 koelies noodig had gehad, soms bij een algemeen oprukken meer, wijl dan de mede te voeren voorraden grooter plachten te zijn. De koelies uit het district Banjoemas was men gewoon boven die uit Roma te verkiezen, omdat zij zich het minst aan desertie schuldig maakten. Het koelieloon — 8 centen daags — werd geregeld 's avonds in de bivaks uitbetaald. Bij een algemeen oprukken maakte de colonne in den regel gebruik van de twee parallel-hoofd-

(¹) Timmermans aan De Kock. Semarang, 7 Januari 1829, N°. 21. (Arch. Gen. Staf).
(²) Buschkens aan Timmermans. Banjoemas, 24 Dec. 1828, N°. 111. (Afschrift). (Arch. Gen. Staf).

wegen. Het deel der colonne, dat den zuidelijken weg gebruikte, werd dan ruimer van koelies voorzien dan het andere, omdat de zuidelijke weg veel beter begaanbaar was en men de trek- en draagdieren dus met meer nut bij het noordelijke deel der colonne kon gebruiken. Daarbij was laatstgenoemd deel steeds als het voornaamste en dus als de hoofdcolonne aangemerkt en had men het zuidelijke ook daarom als detachement beschouwd en behandeld. Dat de betaling van 8 centen daags den Lande op meer kwam te staan dan de uitreiking van een ration rijst en zout, gaf Buschkens toe, maar, het klonk wat ondeugend, „ook de koeli heeft meerdere kleine behoeften" (¹). Hij ook had liever slechts vivres in natura gegeven, doch deze waren niet overal in voldoende hoeveelheden voor de geregelde en ongeregelde troepen en voor de bentengs te verschaffen. Betaalde men den koelies de indemniteit, dan werd op transporten uitgewonnen. Men moest verder niet vergeten, dat die indemniteit steeds 2 centen beneden het toegestane maximum van 10 centen gebleven was.

Nu volgde een verantwoordiging van de gebruikte koelies bij gelegenheden, dat de colonne in haar geheel op marsch was „zooals dit in 1827 en 1828 plaats had".

Wij zullen Buschkens' opgave hier overnemen; zij geeft een denkbeeld van wat destijds door een marcheerenden troep ter sterkte van 500 man werd medegevoerd:

Voor het dragen van 80 halve pikols rijst à 2 man	160	koelies
„ „ „ „ koffij, peper, olie enz.	8	„
„ „ „ „ 12 halve pikols zout à 4 man	24	„
„ „ „ „ 6 vaatjes van 45 kan à 4 man	24	„
„ „ „ „ 8 tandoes à 4 man	32	„
„ „ „ „ 1 kist geneesmiddelen	2	„
„ „ „ „ ketels	8	„
„ „ „ „ kapotjassen	16	„
Bij drie kanons, waarvan een zonder bespanning	30	„
Voor munitiën voor zooverre die niet op de draagpaarden worden geladen	28	„
Kleeding, vivres, keukengereedschappen der offⁿ.	30	„
maken te zamen ongeveer	362	koelies.

Was de colonne niet in beweging, lag zij „stil", zooals Buschkens het uitdrukte, dan was het aantal koelies minder, maar „280 à 300 man zooals ik gewoonlijk heb opgegeven" moesten steeds aanwezig zijn, wilde men in staat wezen „elk oogenblik te marcheeren, dat bij een mobiele colonne een der eerste vereischtens is" (¹). Zoo ziet men, dat de nasleep eener marschvaardige colonne

(¹) Buschkens aan Timmermans. Banjoemas, 24 December 1828, N°. 112. (Afschrift). (Arch. Gen. Staf).

ook in dien tijd niet gering was; dit springt nog duidelijker in het oog, als men bedenkt, dat Buschkens nog niet eens gesproken had van zijn karren, Diell's nalatenschap.

Er restte den Majoor nog te verklaren waarom aan koelies, die draagdiensten voor de Banjoemasche troepenmacht verrichten, geen loon werd betaald, wat toch bij de 6e mob. col. en in Lĕdok wel geschiedde. Ook dit had zijn goede reden. Op last van den Soesoehoenan moesten de Regenten der Mantjanĕgarasche landen in Banjoemas, n.l. die van Sapoeran, Kanoman, Poerbalingga en Ajah op de been houden, de beide eersten ieder 200 pradjoerits en 200 koelies, de beide laatsten ieder 100 pradjoerits en 100 koelies, welke lieden ten laste van de landelijke inkomsten kwamen.

Over de onvoltalligheid der korpsen pradjoerits wilde Buschkens maar zwijgen. Wat de koelies betrof, slechts de helft ervan werd bij de colonne zelf, de andere helft voor de overige transportdiensten gebruikt; daarin kon toch niets onbillijks gelegen zijn!

Overigens, merkte Buschkens op, was het niet aan hem, te onderzoeken, of de Rest. van Tĕgal, die hem ex officio had medegedeeld, dat de regenten tot levering van heerendienstplichtigen gehouden waren, het wel bij het juiste eind had. In geen geval achtte hij zich gerechtigd voor deze transportdiensten betalingen te doen. Het gebruik van draagossen bij de colonne, waarin Timmermans aanleiding had gevonden tot het vermoeden, dat men minder transportmiddelen had verantwoord dan werkelijk aanwezig waren, verklaarde Buschkens op de volgende wijze. Op dagen dat werd uitgerukt, hielden de hoofden bij den afmarsch zooveel koelies achter tot het dragen van hunne „volumineuse bagages", dat de colonne er bij tekort schoot. Sinds lang stelden die hoofden „als het ware bij overeenkomst" (¹) bij zulke gelegenheden draagossen beschikbaar, waardoor ieder geholpen was. Die ossen waren dus het eigendom van de hoofden en vroeg nu de Toem. Bratadiningrat schadevergoeding voor het verlies van 17 ossen in het noodlottig treffen op den 1en Oct., dan bewees dit volgens Buschkens alleen, dat die Toem. zijn „vrekheid" niet wist te beheerschen. Overigens was wat deze aan Timmermans omtrent het gebruik der transportmiddelen had medegedeeld, bezijden de waarheid.

Buschkens had er genoeg van, het hinderde hem zich te moeten verdedigen op beschuldigingen van zulk een zijde tegen hem aangevoerd. De krijgsverrichtingen eischten allereerst zijn aandacht, dan volgde het administratief gedeelte zijner taak. De offr.-betaalmeester, die hem daarin terzijde stond, kwam tijd tekort en had assistentie noodig. Het aangenaamst zou Buschkens het vinden, als hij „van vertrouwen" werd ontslagen en dat men, in het bijzonder ten

(¹) Buschkens aan Timmermans. Kĕmit, 2 Januari 1829, No. 118. (Afschrift). (Arch. Gen. Staf).

behoeve van den veelomvattenden transportdienst, een speciaal officier of ambtenaar naar Banjoemas zond.

Onder dagteekening van 7 Januari 1829 (IIᵉ 21) zond Timmermans van Sĕmarang zijn inspectieverslag den Opperbevelhebber toe. Het vormde met een groot aantal bijlagen, brieven aan en van de verschillende autoriteiten, die in de Banjoemasche aangelegenheden betrokken waren, een lijvigen bundel.

Het voorloopig resultaat van Timmermans' inspectie was, dat in de voeding geen verandering werd gebracht; dat de vivresindemniteit zoowel voor Europeanen als inlanders met 3 centen verminderd en dus op respectievelijk 17 en 13 cent gebracht werd; dat de koelies voortaan 6 i. p. v. 8 centen daags zouden genieten en dat er voor hun voeding slechts 6 centen per dag mocht worden besteed. Een civiel ambtenaar zou in Banjoemas worden geplaatst uitsluitend voor het beheer der transportzaken (¹).

Wat Buschkens persoonlijk aanging, zijn goede naam had niet geleden, maar daar zijn beheer in nauwgezetheid te kort was geschoten, betuigde de Opperbevelhebber hem zijn ontevredenheid.

„Het komt mij in het algemeen voor", zoo schreef de Generaal, „dat door UWEG. te weinig gedaan is, om de inl. hoofden en de bevolking aan ons te verbinden, iets, dat in dezen oorlog zoo volstrekt noodig is, want behandelen wij de inlanders zonder zorg en drukken wij dezelven te zeer, dan zullen zij meer voor de muitelingen dan voor ons over hebben. Maar zorgen wij daarentegen, dat van dezelven geen diensten of goederen anders als tegen behoorlijke betaling genomen worden, dan zullen wij de bevolking aan ons verbinden" (²).

Daar de Generaal zich met Timmermans' inzichten had kunnen vereenigen, droeg hij Buschkens op, zich voortaan dienovereenkomstig te gedragen, terwijl hij hem verder mededeelde, dat Gen. Holsman, „welke op vertrek naar het leger staat", was aangeschreven, om zich over Tĕgal naar Banjoemas te begeven, ten einde daar een inspectiereis te houden en „nader de bezwaren te onderzoeken", welke door den chef der administratie waren kenbaar gemaakt.

Er wachtte Buschkens dus een tweede bezoek. Over dit behoefde hij zich geen zorgen te maken, want, wat ook te wenschen liet, de troep verkeerde haast in alle opzichten in den besten toestand. Timmermans zelf had dit verklaard bij de monstering der colonne te Kĕmit, werwaarts hij zich den 25ᵉⁿ December, begeven had. Alleen op het ruiterwapen waren toen bemerkingen gevallen, welke echter eerder aan onvoldoende voorziening uit Sĕmarang dan aan zorgeloosheid van Buschkens konden geweten worden.

(¹) Marginaal antwoord van De Kock. Magĕlang, 14 Januari 1829. (Arch. Gen. Staf).

(²) De Kock aan Buschkens. Magĕlang, 14 Januari 1829, N°. 91. (Arch. Gen. Staf).

Stappen wij thans van Timmermans' inspectie in Banjoemas af, na nog aan zijn rapport eenige opgaven, de distributie van de troepen in dat gewest betreffende, te hebben ontleend.

De 8[e] mob. col., te Kĕmit gelegerd, telde aan

	geregelde troepen	ongeregelde troepen geweerdragenden	ongeregelde troepen lansdragenden
	178 man	172 man	120 man
op marsch waren	141 „	95 „	60 „
gedetacheerd te:			
Mĕrgaloenjoe	11 „	15 „	116 „
Banjoemas	73 „	125 „	46 „
Bantar	5 „	38 „	
Karang Bolong	7 „	75 „	71 „
Tĕlaga	14 „	47 „	73 „
Pandjĕr	15 „	29 „	
Oengaran	28 „	29 „	

totaal 1597 man, waarvan 14 officieren, 458 man geregelde troepen en 1125 man barisans. Van deze laatsten genoten alleen de manschappen van den Regent van Tĕgal kleeding en voeding van het Gouvernement, de overigen kwamen ten laste hunner hoofden.

Van Banjoemas begaf zich Timmermans over Sĕmarang, van waar hij zijn rapport verzond, naar Rĕmbang.

De troepenmacht in dat gewest bleek bij monstering te tellen 11 officieren, 45 inl. w.o. 43 djajèng-sĕkars en 50 paarden; aan ongeregelde troepen 800 pradjoerits. Wij weten reeds, dat dit getal den Inspecteur veel te hoog voorkwam en ook, dat hij zich vooral ergerde over de hooge soldij door deze politiesoldaten genoten. Op zijn aandrang werd dan ook die gewapende macht een weinig ingekrompen, te weinig naar Timmermans' zin. Had men hem gevolgd, zij waren allen ontslagen, waardoor maandelijks *f* 5568 zou zijn bespaard geworden.

Madioen, dat het laatst aan de beurt kwam, gaf den Inspecteur geen aanleiding tot bijzondere voorstellen. Het garnizoen was trouwens niet groot: 4 officieren, 72 Europeanen, 104 inl. en 84 man barisans, waarvan slechts 15 met geweren.

Hiermede was de algemeene inspectie ten einde gebracht en kon Timmermans den Com.-Gen. mondeling met zijn naar aanleiding daarvan gevormde denkbeelden in kennis stellen. Den 1[en] Februari 1829 schreef hij aan Gen. De Kock, dat hij last had naar Buitenzorg te gaan „alzoo mij Z. E. over verschillende onderwerpen verlangt te onderhouden, om vervolgens weder naar

Samarang terug te komen, alzoo Z. E. vermeent, dat mijne aanwezigheid in de 2e Groote Mil. Afd. steeds noodzakelijk is" (¹).

Het gold dus niet een terugplaatsing van den Insp. en Chef der Mil. Adm. naar Batavia, zijn eigenlijke standplaats, maar eenvoudig een tijdelijke afwezigheid van Sĕmarang. Wel opmerkelijk, dat Gen. De Kock omtrent het karakter van den door den Com.-Gen. verstrekten last volmaakt onkundig werd gelaten; hij wist niet wat er met de oproeping werd beoogd, noch of men Timmermans voor goed wilde aanhouden. Eerst uit het bovenvermeld schrijven bleek hem, dat de opgeroepene naar de 2e Gr. Milt. Afd. zou terugkeeren. Het schijnt wel, dat De Kock op eenigerlei wijze zijn gevoeligheid over dat voorbijgaan van zijn persoon heeft uitgedrukt, althans Du Bus schreef hem te hebben „vernomen" — de Com.-Gen. was er steeds op uit niet-officieel te worden ingelicht — dat de Generaal in het denkbeeld verkeerde, dat Timmermans te Batavia zou blijven. Dat was het geval niet; hij, Du Bus, wilde den Inspecteur alleen over eenige zaken spreken en hem daarom „voor eenige dagen" te Buitenzorg hebben. Dit wenschte hij den Gen. slechts mede te deelen „het aangenomen beginsel steeds volgende" om zonder 's Generaals" voorkennis over geen officieren te beschikken. (sic!)

Intusschen was het doel der oproeping niet nader omschreven, alsof het volmaakt overbodig was den Legerchef aandeel te geven in de behandeling van zaken, die toch niet anders dan het leger betroffen!

Wij behoeven Timmermans niet naar Buitenzorg te volgen; de resultaten van zijn verblijf aldaar zijn ons reeds uit het tweede hoofdstuk bekend, de regeling der vivresindemniteit in geheel Indië en die der hospitalen op Java vormden de hoofdschotels. Wat verder ter hofstad tusschen den Landvoogd en den Chef der Admie., mondeling behandeld is, konden wij niet nagaan. De Inspecteur had het er druk genoeg en de „eenige dagen" werden gerekt tot verscheidene weken, want eerst den 28en Maart 1829 gaf Timmermans kennis, dat hij te Sĕmarang was teruggekeerd. Eigenhandig had de Com.-Gen. de order tot vertrek geschreven, Timmermans daarbij dankzeggende „voor de diensten ten nutte van den Lande ...... alhier verrigt" (²).

Met een enkel woord deelden wij reeds mede, dat Gen. Holsman op het oorlogsterrein werd terugverwacht. In het begin van '28 ziek daarvan teruggekeerd, had hij herstel gezocht op zijn landgoed Tji Sĕroea en van daar uit alles in het werk gesteld, om zoodra mogelijk weder naar Midden-Java te gaan en

---

(¹) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 1 Febr. 1829, No. 49. (Arch. Gen. Staf).
(²) Du Bus aan Timmermans. Buitenzorg, 19 Maart 1829, No. 5. (Arch. Gen. Staf).

er de bewijzen van zijn geschiktheid voor het Opperbevel te leveren. Du Bus stond zijn belangen warm voor, terwijl zijn benoeming tot Generaal-Majoor effectief, welke in Augustus 1828 ter kennis der Regeering kwam, aan de vervulling van zijn wensch slechts bevorderlijk kon zijn. In Gen. De Kock vond hij echter met betrekking tot dien wensch een verklaard tegenstander. Nimmer zou met diens goedvinden Holsman de hoogste betrekking in het leger bekleeden.

Zoo werd dan in 1828 het spel, dat wij in het derde Deel leerden kennen, voortgezet. Dezelfde rollen door dezelfde personen vervuld en ook in de intrigue geen verandering. Alleen de meest belanghebbende, Holsman, te voren bescheiden op den achtergrond gebleven, trad nu meer naar het voetlicht ([1]).

Tot goed begrip van de voortzetting van den strijd in 1829, behooren wij ons den aanvang daarvan in het jaar te voren voor den geest terug te roepen. Het was Van Geen's bevordering tot Luitenant-Generaal en diens daarmede gepaard gaande ontbieding naar Nederland, welke Du Bus aanleiding gaven, om „ten spoedigste eenige vaste bepalingen omtrent de vervulling van de openvallende betrekking van Comd[t]. der troepen en Chef van het Mil[t]. Dep[t]. te treffen en vast te stellen, of en door wien in cas desnoodig in de oproerige landen het bevel onder U.E. (De Kock) kan en behoort te worden overgenomen" ([2]).

Het valt moeilijk uit dezen zin meer te lezen dan dat de Landvoogd verlangde: 1[e] een vervanger van Gen. Van Geen in diens dubbele functie van Comd[t]. der troepen en Chef van het Milt. Dep[t].; 2[e] een vervanger van Gen. De Kock in zijn qualiteit van, wat men thans zou noemen, Civiel en Militair Gouverneur" der Vorstenlanden, voor het geval, dat die vervanging, om welke reden dan ook, te eeniger tijd noodig mocht worden.

Uit De Kock's advies blijkt, dat hij toenmaals geen bezwaren tegen Holsman's benoeming tot Comd[t]. der troepen en Chef van het Milt. Dep[t]. had opgeworpen, ja dat zelfs door hem was erkend, dat die Generaal eenig aanspraak had op die benoeming. En wat betreft de tweede functie, die van civiel en militair bewindhebber, ook ten aanzien daarvan had De Kock geen bedenkingen gemaakt tegen Holsman's eventueel optreden als zoodanig. Alleen had hij op de mogelijkheid gewezen, dat de vervulling van de eerste betrekking de gelijktijdige waarneming van die in de Vorstenlanden verhinderen kon. In dat geval had men op het tooneel der onlusten het civiel- en militair gezag kunnen scheiden, het eerste aan een hooggeplaatst ambtenaar (Nahuys?), het tweede aan Cochius kunnen toevertrouwen.

([1]) De zaak Holsman is op zichzelf onbeteekend genoeg. Toch meenden wij haar uitvoering te moeten behandelen. Wat ons in vorige deelen omtrent Holsman bekend is geworden, was niet veel en dat weinige bovendien verre van stellig. Zijn persoon verdiende belangstelling om den invloed, dien hij op eenige van Du Bus' handelingen heeft uitgeoefend.

([2]) Blz. 178, Deel III.

Houdt men nu in het oog allereerst, dat De Kock volstrekt niet voornemens was vrijwillig af te treden vóór zijn taak op het oorlogstooneel voltooid zou zijn en dat door Du Bus voorzieningen waren gewenscht juist in verband met een eventueel aftreden van De Kock; en verder, dat De Kock in Van Geen's terugroeping zeer terecht slechts een zuinigheidsmaatregel had gezien, als voorganger van een definitieve regeling van het Legercomd°., dan moet men wel gelooven, dat hij meer optimistisch dan voorzichtig zijn terugkeer naar Nederland nog zoo verre had gewaand, dat hem alle voorzieningen in dit opzicht voorbarig waren voorgekomen. Voor het oogenblik, zoo schijnt De Kock toen gedacht te hebben, moest alleen voorzien worden in de door Van Geen's aanstaand vertrek te verwachten vacature. Holsman kon die vervullen, zonder dat in het legerbestuur, noch in dat der Vorstenlanden eenige verandering behoefde te komen. Van dat standpunt gezien had het geen nut en ware het zelfs onkiesch Holsman's dienststaat te lichten, om zijn ongeschiktheid aan te toonen voor een betrekking, waarvoor hij vooreerst toch niet in aanmerking zou worden gebracht. Had De Kock geweten, dat weinige maanden later, in Sept. '27, door den hem verstrekten Koninklijken last, om naar Nederland terug te keeren, zich het geval zou voordoen, dat in zijn vervanging moest worden voorzien, dan voorzeker had hij Holsman al dadelijk geschilderd als hij later deed; dan ook had hem niet het gegrond verwijt kunnen treffen in zijn oordeel niet consequent te zijn.

Toen de Koninklijke lastgeving Indië in Sept. '27 bereikte, was de in Nederland veronderstelde gunstiger toestand op het oorlogsterrein nog niet ingetreden. Als man van zijn plicht begreep De Kock, dat, hoe verleidelijk het heengaan met vooruitzicht om als Gouv. Gen. terug te keeren ook was, hij daartoe niet besluiten mocht voordat „de onlusten op Java in die mate gedempt" zouden zijn, „dat de verdere beteugeling der muitelingen aan andere officieren" kon worden overgelaten.

Uit dat oogpunt beschouwd, zal men in 's Generaals blijven zeker niets „raadselachtigs" [1] kunnen vinden.

In Dec. '27 zou, hoopte de Generaal, de toestand zooveel verbeterd zijn, dat zijn vertrek gewettigd was. Werkelijk werden in November tot het laatste aanstalten gemaakt, de datum van overgave van het bevel zelfs definitief vastgesteld op 15 December. Dan zou Van Geen dit op zich nemen, geheel naar de inzichten van Du Bus, en Holsman de persoon zijn, om Van Geen eventueel te vervangen.

Zoo kon Holsman met gerustheid de toekomst tegemoetgaan, toen in den vooravond van De Kock's vertrek Sasradilaga roet in het eten wierp door Rĕm-

(1) Zie blz. 189, Deel III.

bang in opstand te brengen. Zóó onverwacht was dat gebeurd, dat niemand, laag- noch hooggeplaatste, daarvan eenig vermoeden had gehad. Wel was door het Hoofdkwartier bericht ontvangen, dat een poging zou worden gedaan, om een inval in Rĕmbang te doen, maar dergelijke berichten waren lang niet zeldzaam en hadden meestentijds slechts ten doel onze aandacht van andere punten van het oorlogstooneel af te leiden.

Het voorgevallene in Rĕmbang deed Gen. De Kock zijn voorgenomen reis naar Nederland voor onbepaalden tijd uitstellen. Van Geen wachtensmoede verliet in Maart 1828 het oorlogsterrein, om zich naar Nederland in te schepen.

Nu scheidde Holsman van het opperbevel alleen de Gen. De Kock. Was deze tot heengaan te bewegen, dan wel, werd tot zijn vertrek uit Nederland de stellige last gegeven, dan zou Holsman met het legercomd°. kunnen worden belast. Dit moet wel de gedachtengang zijn geweest, want de benoeming van den Gen. Maj. B. Bischoff, 11 Sept. 1828, was voor Indië een ware verrassing.

De stellige terugroeping van De Kock was lang niet onwaarschijnlijk. Men wist immers in Nederland wel, dat er tusschen den Com.-Gen. en den Luit.-Gouv.-Gen. geen goede verhouding bestond, en hoe eerder daaraan een einde werd gemaakt, hoe eerder dus De Kock repatrieerde, hoe beter het zou zijn.

Nauwelijks had Van Geen zich reisvaardig gemaakt, of Holsman, die begreep niet voor het legercomd°. in aanmerking te kunnen komen, voordat hij zijn geschiktheid had bewezen, verzocht plaatsing op het oorlogsterrein, om daar onder het oog van den Opperbevelhebber te toonen, dat hij de krijgsverrichtingen in haar geheelen omvang wist te bestieren. Slaagde hij daarin, Du Bus zou voor het overige zorgen. Doch juist in dat overige schuilde De Kock's grootste bezwaar tegen Holsman's verheffing tot Opperbevelhebber: op Holsman rustte de blaam zich in 1811 schuldig te hebben gemaakt aan lafhartigheid voor den vijand en aan schending van zijn eerewoord, toen hij in Engeland krijgsgevangene was.

Kon die dubbele blaam Du Bus onbekend zijn gebleven? Men mag het niet aannemen, immers het geheele officierskorps zag Holsman op zijn verleden aan; Van Geen wilde zelfs niet samen met hem dienen.

Waarom dan kwam Du Bus telkens op voor de belangen van een man, die door het leger veracht werd? Waarom beijverde hij zich om, die verachting ten spijt, Holsman in de hoogste militaire betrekking te plaatsen?

Een der brieven van Van de Graaff aan zijn zwager Verschuir, Batavia 19 Augustus 1826, gunt ons een blik op de toenmalige verhoudingen in de hooge ambtelijke wereld, waardoor veel duidelijk wordt. Daarin lezen wij o.a.: „Het is blijkbaar, dat de Com.-Gen. met een vooringenomenheid tegen mij

hier is aangekomen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat hij dien ontvangen heeft van onzen Minister en den heer Baud. Men zegt dat beide deze heeren zeer tegen mij zijn; .... De familie van den heer Baud, vooral zijn oom Engelhard en zwagers Munthinge, Holsman en Van Basel zijn thans in blakende gunst ...." (1).

„De opstand op Java (in de Vorstenlanden) is in de laatste dagen verergerd. De Hemel geve, dat de groote maatregelen, die nu staan genomen te worden, een goed en spoedig einde daaraan mogen maken. De Generaal De Kock is in eene zeer moeijelijke positie en in eene niet aangename verhouding met den Commissaris-Generaal. Ik vrees, dat men in menig opzicht den ongunstigen uitslag der zaken aan hem zal trachten te wijten. Ondertusschen is de waarheid, dat hij een der braafste, beste regenten zoude zijn geweest, zoo hij het opperbestuur had mogen uitoefenen; en dat hij tot dusverre zich de algemeene hoogachting en erkentenis waardig heeft gedragen" (2).

Zoo schreef Van de Graaff, met De Kock c. s. behoorende tot de partij, die Van der Capellen met leedwezen had zien heengaan en teleurgesteld was in haar verwachting, dat De Kock de opvolger zou zijn. Tot haar gerekend te worden, was op zich zelf reeds een negatieve aanbeveling in de oogen van den nieuwen Landvoogd, althans volgens Van de Graaff. Deze hield het er ook voor, dat nu het gulden tijdperk was aangebroken voor hen, die vermaagschapt waren aan de machthebbers van het Plein: Elout en Baud.

De laatste was sedert Juli 1824 Directeur voor de zaken der Oost-Indische bezittingen en, het behoeft wel niet gezegd, ijverig voorstander van het beginsel: uitgifte van woeste gronden aan particulieren. Holsman nu was gehuwd met Catharina, Johanna van Riemsdijk en aldus in het bezit gekomen van het land Tji Sĕroea boven Buitenzorg. Aan dit huwelijk dankte hij de bescherming van Baud, die in 1815 getrouwd was met de dochter van Mr. W. A. Senn van Basel, de zuster van de bovengenoemde Catharina, Johanna. Tusschen Baud en den Generaal, die een twintigtal jaren ouder was, bestond dus zwagerschap in den derden graad; Baud was Holsman's oomzegger (3). Het is niet onwaarschijnlijk, dat deze familiebetrekking voor Du Bus een reden is geweest, om Holsman in bescherming te nemen. Waarom ook niet! Wat in 1811 bij Mr.

(1) Wij spatieeren.

(2) P. H. Van der Kemp. Brieven van en aan Mr. H. J. Van de Graaff 2e stuk blz. 294. Zie ook de noten (1) en (3) op die blz.

(3) Dr. F. De Haan vestigde onze aandacht op twee advertenties, voorkomende in de Javasche Courant van respectievelijk 20 en 27 Juli 1833. Met de eerste maakte Holsman het overlijden zijner echtgenoote, Catharina, Johanna van Riemsdijk, bekend, terwijl uit de andere, een van Baud, blijkt, dat deze zijn tweede huwelijk met Mej. U. S. van Braam, uit hoofde van het grievend sterfgeval (nl. dat van zijn behuwd tante, mevr. Holsman) zonder festiviteiten liet voltrekken.

Cornelis en daarna in Engeland was voorgevallen, moest maar beschouwd als vergeten en vergeven. Had Holsman, na in Italië in het Fransche leger te hebben gediend, in 1815 niet aan Nederlandsche zijde den overweldiger bestreden, en was hem daarvoor niet het ridderkruis der Mil. Willemsorde geschonken? Vier jaren later had men hem tot Kolonel, weinige maanden daarna tot Gen. Maj. tit. bevorderd, in welken laatsten rang hij in Januari 1820 weder voet aan Java's wal zette. Waarom zou Du Bus niet op het ingeslagen pad voortgaan en de kroon op het werk zetten door Holsman aan het hoofd van het Indische leger te plaatsen?

De Kock dacht er anders over. De Koning had goedgevonden Holsman als Gen. Maj. tit. naar Indië te zenden en daar behoorde ieder zich bij neer te leggen: „la volonté de Dieu et du roi soit faite" zooals hij in een zijner particuliere brieven aan Cleerens schreef. Maar plus roijaliste te zijn que le roi en Holsman het legercomd°. te bezorgen, daartoe wilde Gen. De Kock niet medewerken, al kon hij er een Baud mede believen; zelfs het Indische leger, dat destijds goed genoeg geacht werd voor officieren, die men onwaardig hield om in het Nederlandsche te dienen, had recht op een chef met onbevlekte reputatie.

Wij kennen nu de vermoedelijke redenen, waarom Du Bus zich met evenveel nadruk voor Holsman's verheffing beijverde, als De Kock zich daartegen verzette. Volgen wij thans den strijd daarover van het oogenblik, dat die door Holsman zelf in Mei 1828 werd heropend.

Nadat Holsman te Tji Sĕroea, herstel zijner „serieuse ongesteldheid" gevonden had, wilde hij den dienst hervatten. Niets natuurlijker dus dan dat hij den Opperbevelhebber daarvan in kennis stelde en het verzoek deed bij het leger te velde te worden teruggeplaatst. Minder natuurlijk was het echter, dat Holsman zijn verzoek al dadelijk vergezeld deed gaan van een opsomming der grieven, welke hij tegen De Kock, zijn chef, voedde. Zonderling genoeg begon hijzelf met de zwakke punten in zijn verleden aan te roeren. Nu was, zoo iemand, Gen. De Kock zeker wel de man, die over de juistheid van Holsman's voorstellingen oordeelen kon. Immers De Kock had 1811 medegemaakt en was met Holsman te Reading in krijgsgevangenschap geweest.

Na opgemerkt te hebben, dat hij steeds al wat in zijn vermogen was geweest had bijgedragen „ten besten wil van Z.M. dienst", schreef Holsman aan De Kock, dat desondanks al ras door hem bespeurd was, „dat er bij het leger een partij in het geheim bestond, die uithoofde van het vertrouwen door Zijne Majesteit aan mij geschonken en de hooge aanbevelingen, waarvan ik brenger was, ... ongehoorde en met de waarheid strijdende omstandigheden hebben verspreid, welke U.E. niet onbekend kunnen zijn gebleven en die zij, als indertijd Chef

van den Staf bij het Leger zijnde, dadelijk bij hare geboorte had kunnen tegengaan".

Aan die „omstandigheden" schreef hij het toe, dat telkens als hij aanvraag had gedaan „om actief bij het Leger te velde te dienen", dit „onder verschillende voorwendselen" van de hand was gewezen, tot hem eindelijk „op instantelijk verzoek van den Heere Kommissaris Generaal" in Nov. t. v. de last was verstrekt om zich naar Rĕmbang te begeven.

De wijze, waarop Gen. De Kock hem ontvangen had en de taak hem door dezen op de schouders gelegd — de demping der onlusten in het Oosten — hadden Holsman bijzondere voldoening gegeven en zouden hem, „al ware mij vroeger ook het grootste ongelijk aangedaan", alles hebben doen ter zijde stellen.

Na de ongegronde opmerking ,dat hem ter vervulling zijner opdracht slechts „geringe middelen" ten dienste hadden gestaan, gaf Holsman een relaas zijner verrichtingen in Rĕmbang, welk relaas besloten werd met het voordragen van een groot aantal ambtenaren, officieren en inl. grooten [1] voor een Koninklijke onderscheiding. Wij zullen hem in dat relaas, eigenlijk een betoog om zijn goede diensten te doen uitkomen, niet volgen. Slechts zij opgemerkt, dat Holsman zich met eenig recht beklaagde, dat zijn beleid destijds niet veel waardeering had gevonden.

Zeker! er viel op dat beleid wel wat aan te merken en vooral De Kock's grootste grief: 's Generaals weinige voortvarendheid, was allerminst van grond ontbloot, maar toch over het geheel waren de operatiën niet onoordeelkundig geleid. Onbevangen was De Kock's oordeel daarover niet geweest, veeleer onbillijk. Hij placht niet te streng te critiseeren, waar het oorlogshandelingen betrof, uitgevoerd onder omstandigheden, welke beter op het terrein zelf dan in het Hoofdkwartier gewogen konden worden. Daarom reeds schijnt ons zijn ongunstig oordeel over Holsman's beleid in Rĕmbang meer subjectief dan zakelijk.

Het verwondert ons dan ook niet Holsman's brief te zien eindigen met het verzoek, „om een gering bewijs van Hare (Z.E. Gen. De Kock's) tevredenheid over mijne verrigtingen bij den meergemelden afgeloopen veldtogt in het Rembangsche, zullende mij dit stuk meer dan voldoende wezen om" .... mijn aanspraken op het Legercomd°. kracht bij te zetten, zoo had het eigenlijk moeten luiden. Er stond echter: „om na mijn herstelling opnieuw U.E's bevelen

(1) Van de laatsten o. a. de Patih's van Rĕmbang, Blora en Plantoeran, de Regenten van Radjĕgwĕsi, Djapara, Toeban en Sidajoe, de broeder van laatstgenoemden Regent en de zoon van den Patih van Rĕmbang, de Mas Toem. Maj. Nataradja en een vijftal dĕmangs. Holsman dacht dus over de medewerking der hoofden tijdens den opstand gunstiger dan de heer Louw en dit zou dan alweder kunnen pleiten voor de meening, dat laatstgenoemde aan het gebeurde in Rĕmbang ten onrechte een beteekenis toekent, welke het niet verdiende. Rĕmbang was o. i. niet in opstand, maar er was opstand in Rĕmbang geweest.

voor den actieven dienst bij het Leger te vragen" ([1]); alsof dit afhankelijk kon worden gesteld van een tevredenheidsbetuiging!

Het antwoord van den Opperbevelhebber op Holsman's brief was even merkwaardig als de onbeschaamdheid van den reclamant. „Ik weet niet, Mijnheer de Generaal", zoo volgde op de aanhaling van de betrekkelijke zinsnede uit Holsman's brief, „waarom ik als gewezen Chef van den Staf nadeelige gerugten, welke tegen UHEGestr. verspreid werden, zoude hebben moeten tegengaan, maar het verwondert mij, dat als UHEGestr. in dat begrip is geweest, UHEGestr. daartoe nimmer het minste aanzoek bij mij hebt gedaan; de zaak is tusschen U en mij niet behandelt en het komt mij voor laat te zijn zoodanig onderwerp eerst acht jaren na Uwe terugkomst op Java aan te voeren; het eenigste, waarover ik met UHEGestr. heb gesproken, betreft Uw vertrek uit Engeland, tijdens UHEGestr. aldaar krijgsgevangen op parool was; ten dien aanzien ben ik nimmer van beginselen verandert en heb hetgeen UHEGestr. toen gedaan hebt altoos afgekeurd. Het is mij ook volstrekt onbekend, dat er bij het leger een partij tegen UHEGestr. heeft bestaan. Ik weet wel, dat personen, die sedert overleden zijn en welke met het leger niets meer te doen hadden, zich op eene min gunstige wijze over UHEGestr. verklaarden, doch het was Uwe zaak en geenszins de mijne om dit tegen te gaan. Dan, hoe dit ook zij en welke mijne bijzondere gevoelens ten Uwe aanzien ook waren, zoo heb ik UHEGestr. bij Uwe komst in 1820 met de meeste onderscheiding ontvangen, omdat ik dit als bevelhebber van het leger verschuldigd was aan den rang, welken UHEGestr. bekleedt en omdat daardoor bij die militairen, welke UHEGestr. ongenegen waren, den lust gesmoord werd om UHEGestr. met onverschilligheid te behandelen".

Ook in andere opzichten schreef De Kock Holsman welwillend te zijn geweest o. a. door zijn bevordering tot Gen. Maj^r. effectief te bewerken en door hem tafelgeld te bezorgen, alles omdat hij als Directeur en Chef der Art^ie. De Kock's tevredenheid had verworven.

Wat nu betreft Holsman's klacht, dat hij sedert de expeditie naar Palembang niet te velde was gebruikt, merkte De Kock op, dat daarin zeker „geen blijk van uitstekend vertrouwen" schuilde, maar, dat Holsman „het ook daarvoor had kunnen houden, dat zoo lang er twee generaals buiten bij het leger waren, een derde minder noodig konde zijn en men U te Batavia ter vervulling van belangrijke diensten liet verblijven".

Over wat hij als Opperbevelhebber aan den Com.-Gen. had geschreven, wenschte De Kock geen rekenschap af te leggen, en overigens was hij „bij

---

([1]) Holsman aan De Kock. Tji Sĕroea, 31 Mei 1828. (Arch. Gen. Staf).

speciale aanschrijving" gemachtigd, om zich door zoodanige officieren te omringen, als hij dienstig oordeelde „zonder op rang of ancieniteit te behooren te letten".

Verder schreef de Generaal, dat de zending van Holsman naar Rĕmbang voldoende bewezen had, dat hij zich niet door „verachtelijke passiën" had laten leiden. Was Holsman niet geevacueerd, dan zou hij Van Geen hebben kunnen vervangen en was het Hoofdkwartier te Solo gevestigd gebleven, „alwaar ik om politieke belangens mijne tegenwoordigheid meest noodig beschouwde". Door Van Geen's vertrek en de afwezigheid van Holsman, had hij zich „verpligt gevonden" om het Hoofdkwartier „naar Magelaan over te brengen en ik leid zelf de operatiën, welke ik anders aan Uw bestuur zoude hebben overgelaten, waardoor ik dan ook vooreerst buiten staat ben om UHEGestr. bij eventueele terugkomst een afzonderlijk kommandement te geven". Op de Rĕmbangsche zaken wilde hij niet terugkomen; hij had daarover zijn gevoelen reeds in Februari „onbewimpeld medegedeeld, gelijk ik gewoon ben te doen". Aangaande de voordracht voor belooningen, merkte hij op, dat deze eerst „na het dempen der onlusten" kon worden ingediend, daar de Minister zulks had te kennen gegeven.

Het slot van den brief luidde: „Indien UHEGestr. bij het Leger te velde terugkomt, zal ik U ontvangen gelijk ik UHEGestr. ontvangen heb en U emploijeeren zooals ik geraden zal vinden, maar UHEGestr. moet zich voorstellen, dat ik de militaire zaken kan beoordeelen (was dit een h i n t op de betweterij van de Buitenzorgsche militaire adviseurs?) en dat ik dit zonder eenzijdigheid doe, zoodat ik in het vervolg op de aanmerkingen, die ik UHEGestr. zoude kunnen maken, zulke lange vertoogen niet wensch te hebben, als ik in de Rembangsche campagne van U heb gehad" ([1]).

Nog kon Holsman dezen brief niet ontvangen hebben, toen Du Bus, aan De Kock bericht zond, dat hij zich verplicht had geacht, „om aan het Ministerie in Nederland over de eventueele waarneming van het opperbevelhebberschap een rapport in te dienen en Zijn Majesteit met alle de omstandigheden bekend te maken, die Hoogstdezelve kan in staat stellen, om ten deze een definitieve beslissing te nemen". Afschriften van de in Indië ter zake gevoerde correspondentie had hij daaraan vergezeld doen gaan. Het was zaak, dat men in Nederland de hier gekoesterde gevoelens kende, wist, dat De Kock zich stellig tegen de bevordering van Gen. Majr. Holsman tot gemelde betrekking „hangende den oorlog" had verklaard, „zonder eenigszins te gewagen, veel min daarbij in aanmerking te nemen, de diensten door dien Generaal Majoor gedurende de Rembangsche expeditie bewezen en de onwederlegbare proeve, die Zijn Hoog-

---

([1]) De Kock aan Holsman. Magĕlang, 15 Juni 1828. (Arch. Gen. Staf).

EdelGestrenge bij die gelegenheid van zijne militaire bekwaamheden gegeven heeft" [1].

Gen. De Kock nam de mededeeling voor notificatie aan. Een tiental dagen later gewerd hem een brief van Holsman, waarin deze betuigde teleurgesteld te zijn in zijn verwachting op een „billijker" behandeling en verder verzocht om, „ter bekoming van zijn goed vermeend regt, mij aan eene hogere magt" [2], te wenden. Den 8^{en} Juli d.a.v. schreef De Kock „geen de minste zwarigheid" [3] te hebben dit verzoek toe te staan, veertien dagen later was Holsman gereed met een lijvige memorie, welke hem in de pen was gegeven niet alleen door het belang van den dienst, maar ook „door het regtmatig belang, hetgeen een krijgsman, meer dan iemand anders heeft in het onbevlekt bewaren van eer en roem".

Na zulk een inleiding zou men een schitterende ontzenuwing der tegen hem ingebrachte bezwaren verwachten. Laat ons zien in hoeverre Holsman's geschrift aan die verwachting beantwoordde. Allereerst wenschte hij nader toe te lichten zijn eersten brief aan Gen. De Kock, dien van 31 Mei. Een aandachtige lezing daarvan zou den Com.-Gen. ongetwijfeld overtuigen, dat die brief „in de gegeven omstandigheden en bij zoo hevig een geschokt eergevoel van een krijgsman van jaren dienst en rang niet anders geschreven" had kunnen wôrden.

Hij bestreed dan De Kock's meening, dat een Chef van den Staf niet geroepen was, om „de eer van zijn ten onregte beschuldigden ondergeschikte" te verdedigen, omdat de „laster" dikwijls „voor het niets kwaads vermoedend voorwerp verborgen blijft", en noemde het „zonderling", dat daartoe eerst door den belanghebbende „aanzoek" moest worden gedaan, te meer daar De Kock hem meermalen over de zaak had onderhouden.

Hoe met die laatste opmerking te rijmen was de onmiddellijk voorafgaande, waarin van „een niets kwaads vermoedend voorwerp" werd gesproken, is niet erg duidelijk!

Onder de „nadeelige gerugten" behoorde ook de beschuldiging van „mijn vertrek uit Engeland tijdens mijne krijgsgevangenschap op parool". Hiervan maakte Holsman zich op een hoogst eigenaardige wijze af. Eerstens meende hij „geen rekenschap verschuldigd" te zijn van zijn „destijds (lees: toenmalig) (nu 15 jaren geleden!) gedrag". Toch wilde hij die thans geven.

„Ik ben uit mijn krijgsgevangenschap van Engeland in Frankrijk aangekomen met een parlementair, gelijk U.E. uit de nevengaande bijlage [4] kan blijken. Ik had mijn woord gegeven tegen Groot Brittannië niet gedurende

---

[1] Du Bus aan De Kock. Buitenzorg, 17 Juni 1828, N°. 22. (Arch. Gen. Staf).
[2] Holsman aan De Kock. Batavia, 26 Juni 1828. (Arch. Gen. Staf).
[3] De Kock aan Holsman. Magelang, 8 Juli 1828. (Arch. Gen. Staf).
[4] Zie bijlage N°. 27*a* en *b*.

den oorlog te dienen; doch te Parijs gekomen in het moeijelijk tijdgewrigt van Mei 1813, werd ik bij het Ministerie van Oorlog, dd. 22 van die maand gerekwireerd, om bij het Leger van Italiën wederom dienst te doen, niet tegen de Britsche, maar tegen de Oostenrijksche magt gerigt. Dat tegen zulk een bevel in dien tijd geen tegenspraak vermogt, zal het niet noodig wezen U.E. hier nader te betoogen" ([1]).

„Bij de gelukkige omkeer van zaken in 1814 uit Franschen dienst, alwaar men mij gaarne wilde behouden, met honorabele démissie in Nederland teruggekomen, heeft Z.E. de Kommissaris Generaal van Oorlog Janssens mij over de onderhavige Engelsche zaak gehoord en ik heb dezelve in haar geheel destijds bij schrijven uit 's Hage den 23en September 1814 aan welmelde Zijne Excellentie doen kennen". De Koning had daarop uitspraak gedaan en Holsman, zooals hij dom genoeg was om zelf te schrijven, „ondanks dat gedrag" bij het Leger geplaatst. Voor zijn verdiensten in 1815 was hij door Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden voor de Milt. Willemsorde voorgedragen.

Dat alles nu mocht waar zijn, maar daarmede was de smet van woordbreuk niet uitgewischt, al moest men in de honderd dagen noodgedwongen wel „veel vergeven en vergeten" ([2]).

Desondanks meende Holsman „als Krijgsman en Wapenbroeder" recht gehad te hebben van De Kock te eischen, dat deze als zijn verdediger was opgetreden.

Van het andere feit, waarvan men hem verdacht hield, was Holsman „sedert kort" en „dan nog zeer oppervlakkig" onderricht. „Men wil nl., dat aan mij het verlies van Meester-Cornelis in 1811 gedeeltelijk toe te schrijven is", een blaam, die tijdens het bewind van den Gouv. Gen. Van der Capellen „door eene opzettelijke memorie en dus reeds lang is wederlegd".

Holsman vond het niet noodig op deze zaak verder in te gaan. In het rapport van Janssens aan den Minister over de verovering van Mr.-Cornelis zou deze getuigd hebben: „„dat hij tevreden is geweest van het wapen der artillerie en dat der rijdende artillerie"", over welke laatste ik het bevel voerde, en dus genoeg over dit onderwerp!"

Neen! niet genoeg, zeggen wij. Waarom had jaren later onder Van der Capellen een enquête plaats, als Holsman's gedrag in 1811 zóó was geweest als het citaat uit Janssens' rapport moest doen gelooven? Zou het niet zeer goed

---

([1]) Men herinnert zich, dat dadelijk na den ongelukkigen veldtocht in Rusland, Pruisen aan Napoleon den oorlog verklaarde, dat deze de vereenigde Russen en Pruisen in Mei naar Silezië terugdreef en een wapenstilstand afdwong, welke eindigde met 's Keizers weigering om afstand te doen van het dictoriaal gezag over Europa. Nu verklaarde ook Oostenrijk aan Napoleon den oorlog en moest Frankrijk front maken tegen Rusland, Pruisen, Oostenrijk, Engeland en Zweden.

([2]) P. H. Van der Kemp. Brieven van en aan Van de Graaff. 2e Stuk, blz. 95, noot ([1]).

mogelijk zijn, dat dit citaat doelde op wat tijdens, niet op wat onmiddellijk na den aanval op onze positie bij Mr.-Cornelis door de artillerie was verricht? In zijn „Précis de la campagne de Java en 1811" zegt Bernard van Saksen-Weimar: „A peine à quelques centaines de pas hors des derniers ouvrages de Meester Cornelis, l'artillerie légère française destinée à couvrir la retraite de l'armée, entra au grand galop dans les colonnes en renversant tout ce qui se trouvait sur son passage. Elle fut suivie d' une quantité de chariots attelés de buffles qui, effraijés par le feu, devinrent indomptables. Ecrasés par les roues des chariots beaucoup de soldats trouvèrent une mort déplorable. L' infanterie se dispersa à droite et à gauche dans les plantations de betel Les dragons anglais étant entrés dans le camp de Meester Cornelis le colonel Gillespie se mit à leur tête et se fit suivre par une section d' artillerie-légère et poursuivit les troupes françaises à une distance de 10 milles en sabrant ou en fesant prisonnier la majeure partie de ces troupes" ([1]).

De artillerie, de rijdende, die in haar vlucht zooveel verwarring veroorzaakte en daardoor oorzaak was, dat een bij Buitenzorg voorbereide positie niet kon worden ingenomen, die artillerie stond (blijkens diens eigen getuigenis) onder Holsman.

De Kock moest „beleiden, dat ik nooit van dusdanige beschuldiging iets heb vernomen" ([2]), maar merkte toch op, dat Holsman moeilijk kon beweren eerst „sedert kort iets van een beschuldiging te hebben vernomen", dewijl hij reeds jaren te voren naar aanleiding dier beschuldiging een opzettelijke memorie had ingediend.

En waarom, vragen wij, schreef Holsman het toe aan de „onbedrevenheid en onkunde, die bij den Grooten Staf van het Leger" volgens hem geheerscht zouden hebben, dat „aan geen geregelde verdediging" van Mr.-Cornelis was te denken geweest? Waarom anders dan om uiting te geven aan zijn wrok tegen zijn toenmalige superieuren, onder wie Janssens in de eerste plaats ([3]).

Verder beriep Holsman zich op zijn verdiensten in de tien door hem in Europa medegemaakte veldtochten en vleide hij zich het kruis van het Legioen van Eer te hebben verworven. Hij meende dan ook geen reden te hebben, „om over mijn vorig gedrag te blozen, maar nog minder om erkentelijk te zijn aan den Opperbevelhebber van het Leger in Nederlandsch-Indië voor mijne bevordering tot den rang van Generaal-Majoor effectief". En, wat het hem toegelegde tafelgeld betrof, hij verwonderde er zich slechts over, dat men iemand,

([1]) Zie blz. 89 van genoemd werk.

([2]) De Kock aan Du Bus. Magelang, 28 Augustus 1828, N°. 608. (Arch. Gen. Staf).

([3]) Men zie ook „Eene bijdrage tot de Indische krijgsgeschiedenis van het jaar 1811", voorkomende in het Ind. Mil. Tijdschrift, jaargang 1879 I, welke, van Holsman's hand, een opmerkelijk polemisch karakter vertoont.

wien men het Opperbevel niet kon toevertrouwen, voor verhooging van inkomen in aanmerking had gebracht.

Het verband tusschen die twee zaken is vrij duister. Men kan toch in eenigen rang zeer goed voldoen en zelfs een blijk van waardeering verdienen, zonder voor den naast hoogeren rang geschikt te zijn.

Over wat Holsman nog verder in zijn memorie aanvoerdde, kunnen wij kort zijn. Het betrof De Kock's uitlating, dat het niet te velde roepen zeker „geen blijk van uitstekend vertrouwen" was. Daarover was Holsman ten hoogste geërgerd; wat moest het leger van die uitdrukking wel denken! Alsof de correspondentie met den Landvoogd zoo maar tot publiek eigendom werd gemaakt!

Dan vroeg hij, waarom hem thans niet de leiding der operatiën kon worden toevertrouwd? Waren de politieke belangen sedert De Kock de leiding der militaire zaken zelf in handen had genomen dan zoo veranderd?

Door die laatste vraag alleen reeds toonde Holsman den toestand in de Vorstenlanden niet te kennen; immers sedert Nahuys daar was teruggekeerd, kon De Kock veel aan dezen overlaten.

Hiermede zijn wij tot het slot van Holsman's memorie genaderd. Daarin drong hij aan op afdoening van „het misverstand" tusschen De Kock en hem; „een man van lange en onbevlekte militaire loopbaan" had daar recht op. In afwachting van de beslissing verzocht hij, „vooreerst op nonactiviteit" (¹) te worden gesteld.

Van uit Tjipanas deed Du Bus aan Gen. De Kock mededeeling van Holsman's verzoek, daarbij overleggende de door dezen opperofficier ingediende memorie. De Kock werd uitgenoodigd te adviseeren of aan „het verlangde gevolg kan en moet worden gegeven" (²).

Onder dagteekening van 28 Augustus d.a.v. Ir 608, voldeed de Opperbevelhebber aan 's Landsvoogds uitnoodiging. Na de gebruikelijke inleiding, een resumé van Du Bus' brief, behandelde De Kock achtereenvolgens de door Holsman geuite bezwaren.

Met betrekking tot diens grief, dat De Kock niet voor zijn goeden naam was opgekomen, verwees deze naar wat hij Holsman zelf reeds ter zake geschreven had. „De publieke opinie kan men door geen bevelen of magtspreuken onderdrukken; ik wist zeer wel in 1820, dat de Generaal Majoor Holsman die opinie hier te Lande tegen zich had, omdat men beweerde, dat hij in de campagne van 1811 tegen de Engelschen niet veel personeelen moed aan den dag had gelegd; omdat hij door zijn stroeven en trotschen toon de kunst niet verstond, om zich bij zijne ondergeschikten bemind te maken; en eindelijk, omdat hij

(¹) Holsman aan Du Bus. Batavia, 22 Juli 1828. (Arch. Gen. Staf).
(²) Du Bus aan De Kock. Tjipanas, 8 Augustus 1828, N°. 1. (Arch. Gen. Staf).

te Reading in Berkshire krijgsgevangen op parool zijnde, dat parool had geschonden en gepoogd had uit Engeland te deserteeren".

Desondanks en „welke ook mijne bijzondere gevoelens ten zijnen aanzien waren", had De Kock destijds vermeend „de gevoelens diergenen, welke tegen ZHEGestr. waren vooringenomen, te moeten leiden" en in den Generaal „te moeten erkennen en doen eerbiedigen den officier op last van den Koning naar Indië gekomen en met een aanzienlijk kommandement vereerd". Daarom had hij Holsman gastvrijheid verleend en beleefdheden bewezen, om openlijk te toonen, „dat ik ZHEGestr. met alle deferentie behandelde". Aan die gedragslijn was De Kock getrouw gebleven; zelfs had hij Holsman's verzoek, om Gen. Maj^r^. effectief te worden, gesteund, omdat hij als Directeur en Chef der Art^ie^. „ijverig gediend en mijne goedkeuring verworven had". Reeds daaruit kon blijken, dat hij „hem altoos met onzijdigheid en billijkheid" had behandeld. „Maar dat ik hem geen groote bekwaamheden toekende, is een omstandigheid, waaromtrent ik hem geen rekenschap schuldig was".

Over Holsman's gedrag in 1811 kon De Kock met zekerheid niets verklaren; wel had hij gehoord, „dat op den 26^en^ Augustus de reserve-artillerie voorwaarts moest rukken, maar de Gen. Holsman niet gevonden werd ......". Daar de affaire dien dag al spoedig beslist was en de meesten toen krijgsgevangen waren gemaakt, had ieder te veel met zich zelf te doen gehad, om zich met eens andermans zaken in te laten. Maar toen Holsman in 1820 terugkwam, waren het „twee gewezen officieren van dien tijd, die beiden bekend stonden voor uitstekend braaf, die zich ...... zeer ongunstig over ZHEGestr. uitgelaten" hadden. Dit was De Kock „zeer laat" bekend geworden, maar Holsman was al dadelijk, in 1820, door Cleerens geinformeerd, „dat nu wijlen den Generaal Majoor Baron Von Lützow en wijlen den gewezen Kapitein der Rijdende artillerie Brederode zich zeer ongunstig uitlieten over des Generaals vroeger gehouden gedrag ...." Holsman had er die heeren niet over aangesproken!

Onbekend was het De Kock, of van hoogerhand onderzoek was ingesteld naar Holsman's gedragingen, „maar ik weet stellig, dat ZHEGestr. met mij in de stad Reading in Engeland krijgsgevangen zijnde, hij nevens alle overige aldaar zijnde officieren deszelfs woord van eer had gegeven van niet te zullen weggaan of zulks te zullen (onleesbaar), en dat dien onverminderd de Generaal Majoor Holsman benevens een ander hoofdofficier in stilte zonder permissie en dus met verbreking van hun gegeven woord van eer Reading in Berkshire hebben verlaten, in hunne ontvlugting gearresteerd, door omstandigheden mij niet of ten minste zeer onvolledig bekend, weder op vrije voeten gesteld, en eindelijk met een parlementair naar Morlaix overgebragt zijn".

„Elk officier, die in Reading krijgsgevangen is geweest, zoude zulks kunnen

getuigen en de ongelukkige agent der krijgsgevangenen, Westbrook genaamd, is indertijd als zoodanig ontslagen, omdat hij den krijgsgevangenen officieren te veel vrijheid veroorloofde en daarom beschuldigd werd van de vlugt van den Generaal Majoor Holsman te hebben begunstigd" [1].

Dat was de toedracht der zaak, waarvan Holsman niet meer had bekend dan zijn aankomst in Frankrijk. De Kock had het oirbaar geacht, die zaak te laten rusten. Hij had dit inderdaad ook steeds gedaan, tot Holsman zelf daarover begonnen was.

De quaestie der geschiktheid voor het opperbevel was al meermalen uitvoerig behandeld; dit hier nogmaals te doen achtte hij overbodig.

Dat Holsman na zijn evacuatie van Rĕmbang niet was teruggeroepen, was niet meer dan natuurlijk. De gewoonte bracht mede, dat ieder, die van ziekte hersteld was, zich met den meesten spoed weder naar het oorlogsterrein begaf. Vandaar dat Gen. De Kock in antwoord op Holsman's schrijven van den 31[en] Mei eenvoudig had geantwoord, „dat zoo ZHEGestr. bij het leger terugkwam, ik hem gelijk de eerste maal zoude ontvangen". ...... Had Holsman uit dit antwoord opgemaakt, dat De Kock hem de handschoen toewierp, dan had hij zich vergist: „een opperbevelhebber in deze hoedanigheid aan een zijner onderschikten schrijvende, werpt geen handschoen toe".

Over de publicatie der rapporten was reeds genoeg gezegd; niet De Kock maar de Landvoogd had daarover te beslissen. De passage in Holsman's schrijven handelende over de voordrachten voor koninklijke onderscheidingen, noemde De Kock „vol venijn en laster". Zij getuigde bovendien van „groote eenzijdigheid" .... „en die op het voeren van het bevel van het leger aanspraak maakt, moet zich niet eenzijdig toonen". Zelf hinderde het hem, dat met de indiening der voordrachten moest worden gewacht; geen wonder, men hunkerde in het leger naar bewijzen van 's Konings waardeering. In Nederland was men kortzichtig genoeg, om het middel tot prikkel van den ijver achter te houden tot nagenoeg het einde van den oorlog, en dat, terwijl een groote sterfte het leger teisterde en velen dus nimmer het verdiende zouden erlangen, althans niet bij het leven.

„Misverstand" had nimmer bestaan. Dat de Opperbevelhebber zich „aanmerkingen op sommige handelingen" van den Comd[t]. der troepen in Rĕmbang had veroorloofd, waardoor diens „eigenliefde gekwetst" was geworden, dat had Holsman nimmer kunnen vergeven, „evenmin als dat ik Uwe Excellentie als mijne opinie heb gegeven, dat hij, Generaal Majoor, de geschiktheid mist om het leger in moeijelijke tijden te kommandeeren".

Zich voornemende om op het beleid van Holsman in Rĕmbang terug te

(1) Zie ook Verheull's „Herinneringen".

komen, gaf De Kock als zijn meening te kennen, dat er geen termen aanwezig waren, om aan Holsman's verzoek om op non-activiteit te worden gesteld te voldoen. „Indien de Generaal Majoor Holsman bij het Leger terugkomt, zal ik hem zonder hem eenigen spijt of haat te doen gevoelen, daar, waar ik het nuttigst zal oordeelen, emploijeren", maar die Generaal moest 's Opperbevelhebbers recht erkennen, om zoo noodig aanmerkingen te maken.

Vreesde Du Bus toch, „dat désharmonie den dienst" zou benadeelen, dan kon Holsman als Chef van het Dep[t]. optreden, daar Osten zijn betrekking wenschte neder te leggen.

De Com.-Gen. schijnt De Kock's brief voor notificatie aangenomen te hebben, althans antwoord werd daarop niet gegeven en eerst bij dispositie van 31 December d.a.v. L[a]. NN.N.N. Zeer geheim, aan Holsman de last verstrekt, strekt, om naar „het Leger te Velde" te gaan (1).

(1) Omtrent Holsman's beleid in Rĕmbang schreef Gen. De Kock.

De opstand in Rĕmbang werd door Holsman beschouwd als »een op zich zelf staanden oorlog ...., welke bij het vertrek van ZHEGestr. was afgeloopen".

»Het zuiveren van Rembang ...... is een gewigtige dienst, waarvan ik het voordeelige geenszins mag noch wil verdonkeren, maar het verjagen van muitelingen uit een residentie is geen nieuwe zaak". Ten bewijze daarvan wees De Kock op de handelingen van Van Geen in Sĕmarang, van Cleerens in Pĕkalongan, van Du Perron in Kĕdoe.

Het door Holsman ontworpen plan van operatie was goed, maar de Generaal had zich te lang en te veel met de versterking van Rĕmbang — de hoofdplaats — opgehouden en het plan was te omzichtig uitgevoerd.

»In een oorlog gelijk aan dien, welken wij sedert drie jaren voeren, moet men geen kleine detachementen zooals die van den Luitenant De Stuerler te Bantjar en te Krajan, exponeeren".

»In Europa kan men kleine posten Kavallerie op groote wegen vooruitstellen, omdat de vijand langs bekende wegen moet deboucheeren, maar hier is het geheel anders: de muitelingen komen niet op de wegen, tenzij zij ons afbreuk kunnen doen".

Holsman's schrijven, dd. 29 Dec. 1827, N°. 96, behelzende het bericht, dat Blora was gevallen, getuigde van gebrek aan zelfvertrouwen, van weifelmoedigheid; de affaire bij Godo, dd. 31 Dec. zou in haar gevolgen voor ons voordeeliger geweest kunnen zijn bij grootere doortastendheid van den bevelhebber, wiens tactische maatregelen dien dag en den volgenden wederom op besluiteloosheid en onkunde tevens wezen. Aan van Griesheim waren in de eerste helft van Januari tegenstrijdige bevelen gegeven en tijdens die kapitein bij Plantoeran een versterking bouwde, had Holsman van hem wederom diensten gevergd, die onderling niet overeenstemden. Verder had Holsman getoond volmaakt onkundig te zijn van den steun, dien Beurlin had kunnen verleenen, en had hij verder op hoogst ongepaste wijze misnoegen aan den dag gelegd over maatregelen door den Opperbevelhebber juist in het belang der operatiën in Rĕmbang genomen. Eindelijk was op »de onderscheide brieven", waarin De Kock »met het oog op de ongunstige wending, die de zaken in het Ledoksche en aan de grenzen der Kadoe" hadden genomen, verzocht had, »om de troepen, die hij zoude kunnen missen, dadelijk over Samarang naar de Magelaan te doen marcheeren" geantwoord, dat er geen troepen gemist konden worden. Dat antwoord noemde De Kock in strijd met de mededeeling, dat de rust in het Rĕmbangsche dagelijks meer herstelde; de handeling zelf was »willekeurig"; daardoor hadden »de twee vermelde districten in groot gevaar" gebracht kunnen worden (*).

Commentaar lijkt ons overbodig en hier zelfs misplaatst; maar tot betere kennis van de geschiedenis van den Rĕmbangschen opstand is het slot van De Kock's schrijven zeker der vermelding waardig. En, nu moge het waar zijn, dat de krijgskunst geen positieve wetenschap is, dat vraagstukken op dat gebied vaak meerdere oplossingen toelaten, niet minder waar is het, dat bij het zoeken naar een oplossing een volmaakt verkeerde weg kan worden ingeslagen, dat principieele fouten daarbij kunnen worden begaan. Van zulke fouten was Holsman niet vrij te pleiten; hij heeft ze begaan, gedreven door te groote voorzichtigheid, en daarin juist schuilde wel zijn grootste fout, daarmede was zijn ongeschiktheid voor legerchef afdoende bewezen.

(*) De Kock aan Du Bus. Magĕlang, 28 Augustus 1828, N°. 608. (Arch. Gen. Staf).

Het Besluit van Holsman's bevordering was den 22[en] Augustus, dus juist toen de strijd de meest spannende phase was ingetreden, te zijner kennis gebracht. Het wekt wel bevreemding, dat het bekend worden der Koninklijke benoeming op een voor den belanghebbende zoo bijzonder gunstig tijdstip 's Generaals terugkeer naar het oorlogsterrein niet heeft verhaast; dat zelfs ruim vier maanden moesten heengaan vóór het daartoe kwam.

Hoe het ook zij, zich refereerende aan de boven vermelde dispositie van den Landvoogd, stelde de Generaal zich bij schrijven van 8 Januari 1829 ter beschikking van den Opperbevelhebber, dezen verzoekende „mij den tijd en de plaats te willen doen kennen, wanneer en waarheen ik mij zal hebben te vervoegen, ... (¹).

Den 14[en] Januari droeg De Kock den Gen. Holsman op, om zich „naar de Magelaan te begeven, alwaar ik UHEGestr. nader mijne intentie zal doen kennen". Het tijdstip van vertrek liet hij aan Holsman ter bepaling over, maar de reis moest over land worden gemaakt, „om van Tegal een inspectie naar de Banjoemaas te kunnen doen, daar het mij onmogelijk is, om mij zoover van hier te verwijderen".

Wij weten reeds waarom het te doen was; Timmermans had „vele ongeregeldheden" in die landstreek aangetroffen en de Opperbevelhebber wenschte een en ander tot klaarheid gebracht te zien. Holsman moest daartoe „de meest mogelijke informatiën bij den Resident van Tegal, den Majoor Buschkens en de inlandsche hoofden nemen"; de stukken op de zaak betrekking hebbende, werden hem in handen gesteld.

Verder zag hij zich gemachtigd, om „die maatregelen voor te schrijven, welke UHEGestr. het doelmatigst zult beschouwen". Eindelijk werd den Gen. nog opgedragen, „informatiën te nemen, of het doelmatig is om den weg van Tegal naar Banjoemaas zoodanig te verleggen als de Inspecteur (Timmermans) in het begin van zijn rapport aangeeft" (²).

Den 31[en] Januari, drie dagen na zijn afreis, bereikte Holsman Tĕgal, waar hij het bericht vond, dat hij na afloop zijner opdracht in Banjoemas, te of nabij Magĕlang zou worden geplaatst.

Twee dagen verbleef Holsman te Tĕgal, om daar zijn inspectie voor te bereiden; toen begaf hij zich met den Res[t]. „Van der Poel langs den Westerweg" naar Banjoemas, waar beiden den 6[en] Februari aankwamen. Aan zijn verslag, gedateerd Sĕmarang, 23 Februari 1829, I[e] 15, ontleenen wij o.m. het volgende. Het emplacement te Kĕmit, kampement en benteng, was oordeelkundig gelegen aan de rivier van dien naam, welke daar een dubbele bocht maakte en

---

(¹) **Holsman aan De Kock. Batavia, 8 Januari 1829. (Arch. Gen. Staf).**
(²) **De Kock aan Holsman. Magĕlang, 14 Januari 1829, N°. 92. (Arch. Gen. Staf).**

doorwaadbaar was. De gebouwen verkeerden in goeden toestand en waren „op de beste wijze voor de gezondheid van den soldaat ingericht”. De geheele aanleg had „een niet noemenswaardige som gekost”. Had men een andere werkwijze gevolgd of het werk „bij aanneming” laten uitvoeren, dan was daarmede „voorzeker ruim ƒ 6000” gemoeid geweest.

Om zich van de strijdvaardigheid der colonne te overtuigen, had Holsman „in een oogenblik, dat de aanhoudende regens het gedoogden”, onverwachts alarm laten slaan. In een oogwenk had de infanterie „bij het geweer” gestaan. Binnen tien minuten hadden de art[ie]. en cav[ie]. „hunne stellingen in de linie genomen”. De handgrepen waren goed uitgevoerd en vooral het „tweegelederen vuur” was ondanks „het groot aantal recruten” zéér tot zijn tevredenheid geweest. „...... het onderwijs met het scherp naar de schijf .... zal in deze voor de Europeesche recruten en de Goronthaleezen van het beste gevolg wezen”.

Ook Mĕrgaloenjoe, 21 paal van Banjoemas en 9 van Kĕmit, was „zeer doelmatig gekozen”, hoewel door „de schrale winden” minder gezond dan Kĕmit. Als tusschenpunt mocht het met het oog op den grooten afstand tusschen Kĕmit en Banjoemas niet worden prijsgegeven. De toestand der bezetting onder den 2[en] Luit. Van Dijck was in alle opzichten bevredigend.

De z.g. redoute Tanahradja, een werkje, dat diende ter bescherming van de ziekeninrichting te Banjoemas, wenschte Holsman verlegd te zien. In overleg met Buschkens had hij reeds naar een ander emplacement uitgekeken en dit gevonden meer nabij de Sĕrajoe. Die plaats had het voordeel, dat: 1[e] men steeds den overgang over die rivier zou kunnen beheerschen; 2[e] steeds ook meester zou zijn van den wegenknoop Banjoemas, en 3[e] de vijand nimmer den watertoevoer kon afsnijden.

Een blik op de kaart schenkt ons de overtuiging, dat wat Holsman voor een verlegging van TanahRadja aanvoerde, in menig opzicht juist was; over het nut aan die verplaatsing uit een hygienisch oogpunt verbonden, kan zonder plaatselijke kennis niet geoordeeld worden. Beter nog zou Holsman het vinden, als de ziekeninrichting van Banjoemas naar Kĕmit werd overgebracht. De weg van Kĕmit naar eerstgenoemde plaats was zeer bezwaarlijk voor zieken en „maar zeer zelden” kwamen de geevacueerden geheel hersteld te Kĕmit terug. Ook lag Kĕmit ten opzichte der overige posten gunstiger en, wat niet het minst zwaar woog, de zieken van daar naar Banjoemas overgevoerd, bleven „twee volle dagen zonder hulp” (1).

Nu behandelde Holsman de door den Opperbevelhebber gestelde vraag: welke der twee wegen van Tĕgal naar Banjoemas de voorkeur verdiende? Timmermans had zich als volgt over die wegen uitgelaten: „Het ware wenschelijk,

(1) Holsman aan De Kock. Sĕmarang, 23 Februari 1829, N°. 15. (Arch. Gen. Staf).

dat men de troepen niet langs dien weg deed marcheeren, want velen komen door fatigues ziek te Banjoemas aan". Onder dien weg werd verstaan die, welke voerde langs Djatinĕgara, Randoedongkal, Babatsari en Poerbalingga, welke vooral tusschen laatstgenoemde plaats en Randoedongkal wegens het steile en rotsachtige gebergte „allermoeijelijkst" zou zijn. Daartegenover stond, dat de weg via Lĕbaksioe, Margasari, Adjibarang en Poerwakèrta „ongeveer tien palen" langer, maar dan ook „zeer goed en dus in alle opzichten te prefereeren" (¹) was.

Holsman schreef ter zake: „Langs den eerstgenoemden weg" — den westelijken en dus dien, welke door Timmermans verkozen was — „moeten de troepen 6 en over den andere 5 nachten (etappes) afleggen". Ook hij was van meening, dat de langere beter was, daar de kortere over den berg Djilĕgong" (²) voerde (³). „Voor het voerwezen is hij (de laatste dus) niet te gebruiken, terwijl alleen door kracht van handen de zware vragten daarover gebragt kunnen worden. Aan beide deze wegen, die vroeger slechts voetpaden of passen waren, is sedert 3 jaren zeer veel gedaan, doch er blijft nog vrij wat te doen overig, alvorens men zal kunnen zeggen, dat zij goed zijn ....". Onder de tegenwoordige omstandigheden kan men in gevallen, die spoed vereischen, voor infanterie en lichte transporten de voorkeur geven aan den weg om den Oost; de zware transporten en de artillerie en kavallerie dienen echter langs den weg om de West naar Banjoemaas gedirigeerd te worden. Voor beide gevallen dient men één voornaam punt in acht te nemen, nl: de bevolking om de West is veel talrijker dan om de Oost, de eerste zoude men bezwaarlijk kunnen noodzaken op hunne beurt vragten om den Oost te komen helpen vervoeren (⁴).

De adviezen der beide inspecteurs kwamen in hoofdzaak dus met elkaar overeen; trouwens de Res^t. van Tĕgal liet de benoodigdheden voor Banjoemas steeds langs den minst moeilijken maar langsten weg vervoeren (⁵).

Tot zoover het krijgskundig gedeelte van Holsman's rapport.

Ten aanzien van „de ongeregeldheden" in het administratief beheer der troepenmacht, merken wij op, dat 's Generaals verblijf in Banjoemas eerder Timmermans dan Buschkens in verlegenheid heeft gebracht. Zoowel Holsman als Res^t. Van der Poel schijnen het er op toegelegd te hebben, Buschkens zooveel mogelijk te ontlasten, en met reden. Van oneerlijkheid was volstrekt geen sprake en, mocht het waar zijn, dat bij betere contrôle de gelegenheid tot het plegen van

(¹) Timmermans aan De Kock. Sĕmarang, 7 Januari 1829, N°. 21. (Arch. Gen. Staf).

(²) Een half uur gaans van den 1136 M. hoogen top G. Poelosari.

(³) De westelijke weg valt grootendeels buiten de kaart.

(⁴) Holsman aan De Kock. Sĕmarang, 23 Februari 1829, N°. 15. (Arch. Gen. Staf).

(⁵) Beide wegen bestaan nog. Zij vereenigen zich bij Oedjoengroesi, op ongeveer 2 uur afstand ten zuiden van Tĕgal. Een blik op de kaart [1 : 100.000] leert, dat het hoogste punt van dien, welke langs de westelijke helling van den G. Slamat loopt, minstens 500 M. lager ligt dan dat van den oostelijk van dien berg loopenden weg.

ongerechtigdheden minder groot zou zijn geweest, even waar was het, dat die contrôle werd bemoeilijkt, zoowel door de groote afstanden in Banjoemas als door het isolement van dat militair district.

Onaangenamer, echter voor Timmermans, waren de gevolgen van Holsman's onderzoek naar de wijze, waarop in de vleeschvoeding was voorzien. Ondanks Buschkens' verklaring, dat de troepen geregeld en zonder moeilijkheden versch vleesch ontvingen, had er volgens Timmermans in Banjoemas gebrek aan vee bestaan; de regenten zelf hadden hem dit verklaard.

Toen dat gebrek eenmaal was geconstateerd, had men dèngdèng kunnen zenden. Timmermans had er voor gezorgd en 200 pikoels laten opvoeren ter waarde van *f* 8500, ongerekend nog de transportkosten naar en ter verdere distributie in Banjoemas.

Buschkens wist niet wat met dien voorraad uit te voeren. Hij had er geen bergruimte voor, noch personeel, om het vleesch tegen bederf te bewaren. Maar zelfs al kon hij over beide beschikken, dan nog zou het niet mogelijk zijn, om den voorraad, die voor circa twee jaar reikte, behoorlijk te conserveeren. Hij deelde dus zijn bezwaren aan Holsman mede, opdat de colonne niet later belast zou worden met het geldswaardig bedrag der af te keuren hoeveelheden. Het duurde trouwens geen maand, of een goed deel van den voorraad, die twintigvoudig de behoefte overtrof en van geen goede kwaliteit was, moest worden afgeschreven. Timmermans, om inlichtingen gevraagd, gaf voor, dat men te Sĕmarang zijn orders verkeerd begrepen had. Hij wilde de hulptroepen en barisans rijkelijk met dèngdèng bedeelen, en stelde, toen de Opperbevelhebber zijn goedkeuring aan dat plan onthield, voor, om wat nog bruikbaar was publiek te verkoopen. Toen het daartoe ten slotte zou komen, bleek de geheele voorraad reeds totaal bedorven.

Een algemeene opmerking, de kleeding der troepen betreffende, moge hier nog een plaats vinden. „Elk man" aldus Holsman, „behoorde een blauwe of grijze lakensche pantalon en een ruim vest met mouwen te hebben. Een ander hoofddeksel dient er voor den krijgsman te velde te worden uitgevonden; het zoogenaamde petje, dat hij thans draagt, beschermt hem noch tegen den regen, noch tegen de brandende zonnehitte".

„De zoogenaamde broodzak, waarin de soldaat zijne verschooning medevoert en met een band over den schouder gedragen (wordt), staat onaanzienlijk en voldoet hij regenweder geheel niet aan het oogmerk. Beter ware het dezen zak door een kleiner lederen of van sterk doek vervaardigden ransel met lederen riemen over de beide schouders gedragen en op de borst met een ander riempje samengevoegd, te vervangen. De klep of zelfs een geheel overtreksel van geschilderd linnen, waarop binnen een cirkel het nummer der kolonne kan gesteld

worden, kan zoodanig worden ingericht, dat de goederen in den ransel geborgen, steeds tegen nat gewaarborgd blijven" (¹).

Drie dagen na de ontvangst van dit rapport verleende Gen. De Kock aan Buschkens machtiging, om het hospitaal van Banjoemas naar Kĕmit te verleggen, terwijl hij den Majoor tevens te kennen gaf, dat hij de tegen hem ingebrachte beschuldigingen in zijn „voordeel opgehelderd" had gezien. Alleen op het hospitaalbeheer was de contrôle tekort geschoten. De redoute bij Tanah Radja kon worden opgeheven en overgebracht naar de door Holsman aangewezen plaats.

Wat Holsman betrof, deze was te Sĕmarang ziek aangekomen en had vergunning gekregen, om daar zoo lang te vertoeven als voor zijn gezondheid noodig was. Haast om zich naar Magĕlang te begeven behoefde de Generaal niet te maken, omdat er op het oorlogstooneel vooreerst toch niets te doen zou zijn, het jaargetij liet geen krijgsbewegingen toe en bovendien er was wapenstilstand.

Den 1en Maart echter verscheen Holsman reeds te Magĕlang, waar hij door den Opperbevelhebber ontvangen en mondeling omtrent den toestand op het oorlogstooneel ingelicht werd. Hem werd opgedragen het bevel over 1e: de 3e mob. col. en de overige in Padjang gelegerde troepen; 2e: de colonnes, die gezamenlijk onder den Overste Ledel in het Grogolsche waren gesteld, de bezettingen van de posten te Gamplong, Kalioerang en Bĕrdja daaronder begrepen.

Daags na de mondelinge bespreking maakte Gen. De Kock. Holsman schriftelijk bekend met zijn wenschen omtrent de te volgen gedragslijn. Zoolang de wapenstilstand duurde, moest alles vermeden worden, waardoor 's vijands wantrouwen kon worden opgewekt. De wapenstilstand was in ons belang, omdat de zware regens den onzen toch beletten iets van belang uit te voeren. Daarentegen konden de muitelingen met meer succès en veel minder bezwaren van de slechte weersgesteldheid partij trekken door met kleine benden onze troepen te verontrusten.

Was het weder wat beter, en dit kon men tegen het einde der Poeasa wel verwachten, dan zou wederom krachtig worden geageerd.

Ledel moest dan bij Gamplong op den rechteroever der Praga overgaan en verband trachten te krijgen met de 4e mob. col. onder Majoor Bauer en de 2e onder Kapt. Ten Have, om daarna met hen de muitelingen „uit al hunne schuilhoeken te verdrijven en zooveel mogelijk uiteen te drijven, en voorts wederom eenige vaste positiën bezuiden Ngangoelan en Wades te nemen, daar naar mijne wijze van zien de oorlog niet te eindigen is, dan door het voortdurend aanleggen van redoutes of bentings, waartusschen ten laatste de muitelingen geen rust meer zullen vinden en althans voor hunne vrouwen en gevolg zeer in verlegen-

(¹) Holsman aan De Kock. Sĕmarang, 23 Februari 1829, No. 15. (Arch. Gen. Staf).

heid moeten raken, aan vivres groot gebrek zullen krijgen en eindelijk het meerendeel hunner aanhang zullen verliezen" ([1]).

Ledel, en na zijn overgang over de Praga, ook de 2e en 4e mob. col. wachtte dus het meest agressieve aandeel in de eerlang te hervatten operatiën. Cleerens aan de Bagawanta, Cochius zuid van Jogja en Le Bron in het oosten, nabij den postweg, zouden een in hoofdzaak afwachtende houding moeten aannemen; zij hadden vooral te waken tegen het forceeren der insluitende linie.

Aan Holsman was dus als leider van de door Ledel, Bauer en Ten Have uit te voeren bewegingen een zeer belangrijke taak toegedacht. Haar volbrengen zou hij echter niet, want ook over zijn lot was bereids beslist. Z.M. de Koning had in Nov. 1828 besloten „den Generaal Majoor Holsman het pensioen overeenkomstig met zijn rang en zijne dienstjaren te verleenen" en dit te bepalen „op *f* 3200 's jaars". Het betrekkelijk schrijven van den Minister bereikte Indië in de eerste dagen van Mei 1829; de inhoud daarvan werd kort daarop bij Besluit van den Com.-Gen. ([2]) aan belanghebbenden bekend gemaakt.

Zoo verdween van het tooneel een man, die aanspraak had kunnen maken op een mild oordeel, indien hij ruiterlijk zijn fouten had beleden, in plaats van die brutaal te ontkennen. Vergeten mag men echter niet, dat Holsman met zijn poging tot desertie uit Engeland, hoe lakenswaardig ook, beoogd had, zich opnieuw in het strijdgewoel te werpen. Dat is een overweging, die om billijk te oordeelen op 's Generaals creditzijde moet worden geboekt. Was hij onaangenaam, stug in den omgang, de omstandigheid, dat men hem op zijn verleden aanzag, was daarvan wellicht de oorzaak. Daarbij wist hij, dat velen afgunstig van hem waren, hem benijdden om zijn invloedrijke betrekkingen, wellicht ook om zijn geld. Wat hij aan zijn verwantschap met Baud verschuldigd was, is met eenige zekerheid wel te gissen; zeer waarschijnlijk zou hij zonder dezen niet ten tweeden male voet aan Java's wal hebben gezet.

Een verlies voor het leger was zijn heengaan niet. Als militair bezat hij slechts middelmatige bekwaamheden, terwijl zijn eigenaardige positie en zijn prikkelbaar karakter, het met en onder hem dienen verre van aangenaam maakten. Of het samen zijn met Gen. De Kock op den duur mogelijk zou zijn geweest, moeten wij betwijfelen.

Ook al was de pensionneering niet gekomen, zoo zou Holsman toch geen werkzaam deel aan de operatiën hebben genomen; Banjoemas had hem te veel kwaad gedaan. Daarbij schijnt hij er een voorgevoel van te hebben gehad, dat zijn ontslag zich niet lang meer zou laten wachten, althans in een zijner brieven aan Cleerens schreef De Kock: „ik heb hem (n.l. Holsman) gezegd,

---

([1]) De Kock aan Holsman. Magelang, 2 Maart 1829, N°. 455. (Arch. Gen. Staf).
([2]) Bandoeng, 10 Mei 1829, N°. 2. (Arch. Gen. Staf).

dat hij in den dienst aan mij niet zou bespeuren, dat wij geen vrienden kunnen zijn, maar hij is en blijft een verachtelijk man, om zich zoo naar alles te schikken; hij meent echter, dat hij als Bischoff komt te huis zal worden geroepen. Ik denk, dat hij dan zijn pensioen zal krijgen (¹).

Zoo, wij zagen het reeds, geschiedde het ook. Den 13en Mei schreef De Kock aan Cleerens: „De Gen. Holsman is gepensionneerd, hij retourneerd morgen naar Batavia" (²). Van daar is de reis zeker voortgezet naar Tji Seroea, op welk landgoed de Generaal zijn laatste levensjaren heeft gesleten en den 31en Juli 1833 in den ouderdom van 63 jaar is overleden (³).

Het oorlogsjaar, dat achter ons ligt, was getuige geweest van tal van feiten, die onwraakbaar wezen op merkbaren vooruitgang.

Op krijgskundig gebied waren goede, zelfs zeer goede vorderingen gemaakt. Padjang was geheel, de landstreek naast en oostelijk van de Praga zoo goed als van vijanden gezuiverd. Alleen ten zuiden van Jogja maakte Pang. Bey het met zijn benden Cochius nog lastig. De afsluiting in het westen, langs de Bagawanta, naderde haar voltooiing. Tusschen Paësan en Prawaganda was het den muitelingen nog mogelijk van oever te verwisselen, benedenstrooms van Kadilangoe, van het punt, waar de Lĕrĕng zich in de Bagawanta wierp, onderhield Dipanĕgara zelfs een geregelde communicatie met Zuid-Bagĕlen. Dit laatste voor den vervolge te beletten, was van het hoogste belang! De Bagawanta over te trekken, was volgens de overlevering den telgen van het Mataramsche vorstenhuis verboden, maar men had de onbeschreven wet zoo uitgelegd, dat het wel geoorloofd was, om benedenstrooms van Kadilangoe den vloed over te steken door de Ngla, den gemeenschappelijken mond der beide rivieren, te beschouwen als een voortzetting, niet van de Bagawanta, doch van de Lĕrĕng. Eerst „zeer laat" is men van die „zonderlinge omstandigheid" (⁴) in kennis gekomen. Kon men dus den overgang der rivier op de aangeduide hoogte tegengaan, dan was veel gewonnen. Dipanĕgara zelf zou zich dan niet meer in de streken ten westen van de Bagawanta kunnen vertoonen, wat in een strijd als deze, waarin de persoonlijkheid van den leider meer dan eenige andere factor op het voortduren van den tegenstand invloed uitoefende, ongetwijfeld een zaak van het grootste gewicht was.

In Bagĕlen en Lĕdok was de rust nog niet hersteld. Gunstiger teekende zich de toestand in Banjoemas af. Het liet zich echter aanzien, dat als de Bagawanta-linie eenmaal tot aan het zuiderstrand doorgetrokken en overigens

(¹) De Kock aan Cleerens. Magĕlang, 3 Maart 1829, N°. 142. (Particulier).
(²) De Kock aan Cleerens. Magĕlang, 13 Mei 1829, N°. 181. (Particulier).
(³) Zie Jav. Cour. 7 Aug. 1833. De overledene was Ridder der beide Ned. orden en van het Legioen van Eer.
(⁴) Zie Lange, blz. 180 noot.

voldoende bezet was, ook in de streken onmiddellijk ten westen dier rivier gelegen de rust zou terugkeeren.

Dat Du Bus op het einde van het vierde oorlogsjaar, hoewel hoopvoller gestemd dan te voren, nog steeds een ongunstige wending der zaken vreesde, is ons uit zijn brief aan den Minister van 10 April bekend. Die vrees was niet onverklaarbaar. Het verleden had ruimschoots geleerd op teleurstelling bedacht te zijn. Toch gelooven wij, dat de Landvoogd ten onrechte zoo beducht was en dat hij te veel waarde hechtte aan de berichten, die hem langs niet-officieelen weg bereikten. De vijand beschikte in het voorjaar van 1829 waarlijk niet over die ruimte van geld en levensmiddelen, welke Du Bus aanwezig geloofde. Tegenover de berichten, in het bovenbedoelde schrijven bedoeld, stonden feiten: het overkomen van tal van hoofden en de voorbereidende stappen daartoe van anderen, w.o. Mangkoeboemi en Sĕntot. Die verschijnselen zeiden meer dan de vorderingen, welke op zuiver militair gebied te bespeuren vielen.

Ook de ernstige plannen, die in het voorjaar van 1829 ten aanzien van de afzetting des Soesoehoenans zijn gekoesterd en tot welker uitvoering reeds zoo goed als besloten was, bewijzen wel, dat men zich toenmaals krachtig genoeg wist, om een zoo gewaagde onderneming aan te durven.

Offers had de oorlog wederom gevraagd, natuurlijk! Maar daartegenover stonden tastbare resultaten, niet het minst het bewustzijn op den goeden weg te zijn.

Waren dan in de voorgaande jaren zooveel schatten, zooveel menschenlevens noodeloos verspild? Reeds in het eerste hoofdstuk hebben wij deze vraag beantwoord: de juiste weg was door de ervaring aangewezen, deze had zich daarbij van harde lessen bediend.

Merken wij nog op, dat ons in het laatst van 1828 een groot gevaar boven het hoofd heeft gehangen, het gevaar n.l. dat andere personen het roer in handen zouden nemen. Wij weten, dat toen besloten werd Du Bus te vervangen door Van den Bosch, De Kock door Bischoff. Het is moeilijk den omvang van dat gevaar te benaderen, maar wel mag men veilig aannemen, dat „dat telkens veranderen van politiek; dat gebrek aan een vaste consequent doorgezette richting; die proefnemingen van nieuw optredende" (¹) Landvoogden en Legerchefs ook in dezen oorlog niet zou hebben nagelaten een verderfelijken invloed op den gang der zaken uit te oefenen.

Van den Bosch en Bischoff zou het echter niet gegeven zijn op den oorlog invloed uit te oefenen; deze overleed op reis naar het tooneel van den strijd, gene bereikte Java in den vooravond van Dipanĕgara's val.

Nederland is er niet slechter bij gevaren!

(¹) De onderwerping van Atjeh, door J. B. van Heutz, blz. 5 en 6.

BIJLAGEN.

BIJLAGE I*a*. Behoort bij bladz. 56 van deel IV.

AFSCHRIFT.

EXTRACT UIT HET REGISTER DER HANDELINGEN EN RESOLUTIËN VAN DEN LUITENANT GOUVERNEUR GENERAAL IN RADE.

BATAVIA, den 17 Junij 1828.

Gelezen de missive van den Kommissaris Generaal, dd. 30 dezer no. 33, daarbij in overeenstemming met de voordragt der Regering, van den 6e te voren, no. 1940, goedgekeurd, terug zendende het Concept Contract omtrent de levering van een korps hulptroepen, door het Gouvernement met den Vorst van Balle Badong aan te gaan.

Is goedgevonden en verstaan:

Den Civielen gezaghebber op Balle Badong, onder toezending van een afschrift van dit Contract, aanteschrijven, om als nu te trachten hetzelve met den Vorst tot stand te brengen, en voorts aan hem gezaghebber te kennen te geven, dat aan hem wordt overgelaten om, bijaldien hem zulks noodzakelijk voor het goed slagen van deze onderhandeling mogt voorkomen, alsdan als Zevende of Slot artikel, bij dit Contract te voegen de bepaling betrekkelijk het stipuleren eener indemniteit aan den Vorst voor de uitrusting, voltallig houding en Wapening van deze hulptroepen en voor de verdere, daarmede verbonden uitgaven; wordende in dat geval ook de hoegrootheid van deze indemniteit, aan Zijne prudentie overgelaten, terwijl Zijne Excellencie den Kommissaris Generaal vertrouwt, dat hij ook bij die bepaling in het wel begrepen belang van het Gouvernement zal te werk gaan.

Extract enz.

Accordeert met voorschreven Register:
De 2e Algemeene Secretaris,
(Get.) MAYOR.

Voor eensluidend afschrift:
Bij absentie van den Luitenant Kolonel, belast met de directie der 1e afdeeling van het Militair Departement:
De Kapitein Adjudant,
AD. RUZETTE.

AFSCHRIFT.

CONTRACT AANGEGAAN TUSSCHEN HET GOUVERNEMENT EN DEN VORST VAN BALIE BADONG, WEGENS DE LEVERING VAN EEN KORPS HULPTROEPEN, STERK 1000 MANSCHAPPEN.

ARTIKEL 1.

De Vorst van Balie Badong verbindt zich om te leveren en voltallig te houden een korps van 1000 manschappen, aangevoerd door deszelfs eigene Chefs, door gezegde Vorst te benoemen.

ARTIKEL 2.

Dit korps is bestemd mede te werken tot demping der onlusten op Java en zal gevolglijk op Java moeten dienen, zoo lang deze onlusten zullen aanhouden, onder bepaling echter, dat ingeval de Vorst van Balie Badong zelf in zijn Land onverhoopt wordt aangevallen, het Gouvernement alsdan, voor zoo veel zulks eenigzints doenlijk zal zijn, de hulptroepen van den Vorst geheel of gedeeltelijk terug zal laten gaan.

ARTIKEL 3.

Gezegd korps zal voor rekening van het Gouvernement van Balie naar Java, en bij terugkeer ook weder naar Balie worden overgevoerd.

ARTIKEL 4.

De officieren en manschappen van gezegd korps, zullen dezelfde tractementen, vivres, kleeding en andere indemniteiten genieten als de Maduresche en Sumanapsche hulptroepen; de wijze van betaling en verstrekkingen zal op dezelfde wijze aan deze geschieden.

ARTIKEL 5.

Het korps zal naar de wijze van zijn land te Balie gewapend worden, mogt naderhand op Java worden goed gevonden om aan een gedeelte manschappen die met geweren konden om gaan, dezelve te geven, zoo blijft zulks ter beschikking van den Kommanderenden Generaal van het mobile Leger, zullende zulks echter in geen geval dan op verzoek van hunne eigen Hoofden geschieden.

De reparatiën aan alle deze Wapenen op Java worden door het Gouvernement voldaan.

ARTIKEL 6.

De tractementen en vivres zullen door het Gouvernement aan het korps worden voldaan van den dag van inscheping te Balie tot den dag van weder ontscheping aldaar na hunne terugkeer.

De kleding zal aan hetzelve bij aankomst op Java worden gegeven.

Voor eensluidend afschrift:
De 2e Algemeene Secretaris,
(wg.) MAYOR.

Voor copie conform:
Bij absentie van den Luitenant-Kolonel, belast met de directie der 1e afdeeling van het Militair Departement:
De Kapitein Adjudant,
AD. RUZETTE.

AFSCHRIFT.

OVEREENKOMST, IN NAME VAN HET NEDERLANDSCH GOUVERNEMENT, AANGEGAAN DOOR DEN RESIDENT VAN TERNATE JOHANNES ALEXANDER NEIJS MET ZIJNE HOOGHEID PADUKA SRI TJADJOEL MOELKIE AMIROEDIEN ISKANDAR KHAWLEINE, SJAH, SULTAN VAN HET TERNAATSCHE RIJK, TOT DE LEVERING VAN HULPTROEPEN TEN DIENSTE VAN HET GEZEGD GOUVERNEMENT, TER DEMPING VAN DE ONLUSTEN OP HET EILAND JAVA, TOT EEN GETAL VAN VIJFHONDERD OF MEERDER TERNAATSCHE MANSCHAPPEN.

ARTIKEL 1.

De gemelde troepen zullen bij hunne verzameling hier te Ternate reeds de benodigde vivres genieten tot hun embarquement toe, en verder voor de reize naar Java door het Gouvernement worden verzorgd, doch bij hunne aankomst aldaar door het gezegde Gouvernement in subsistentie gehouden worden, even en in diervoegen als de hulptroepen van andere Inlandsche Vorsten, met namen de Solosche, Maduresche en Sumanapsche, aan betaling en vivres komen te erlangen.

ARTIKEL 2.

Het welk voortduren zal, zoolang dezelve zich op het Eiland Java bevinden, zullen bij eventueele ophouding der onlusten gemelde hulptroepen van het Gouvernement eene vreije Passage naar Ternate erlangen en aan hun tot het doen der terugreize de benoodigde vivres worden verstrekt.

ARTIKEL 3.

De Sultan van Ternate, met den hartelijken wensch bezield, dat deze Zijne hulpbenden het Nederlandsch Gouvernement van werkelijke dienst mogen zijn, vermeend dat aan dit oogmerk het beste beantwoord zal kunnen worden, indien gemelde manschappen van elkander onafgescheiden en korps onder hunne eigen hoofden, nogthans onder het opperbevel van 's Gouvernements Legerhoofden, mogen geëmployeerd worden; daar waar het vereischt wordt, en waartoe men hun geschikt en bekwaam zal kennen.

ARTIKEL 4.

Tot algemeen hoofd over dit korps is door Zijne Hoogheid den Sultan, onder goedkeuring van den Resident van Ternate, verkozen en aangesteld den Hukum Senghadjie en Rijksgrooten van Ternate en Sabtoe, met rang en titulature avn majoor Koelabat, tot tweede hoofd den Ternatische Rijksgroote Matiem, met rang en titulature van Kapitein Kic, tot derde hoofd, den Senghadjie van Maladjuw Tjimi, en Ternatsche rijksgroote Hairoedien met rang van Kapitein, onder bepaling dat bij onverhoopte afiijvigheid van den eerst gemelden, het bevel over deze troepen zal overgaan op den tweeden, en zoo het kwam te gebeuren dat deze ook afiijvig wierdt, op den derden genoemden.

Voorts zijn tot officieren en onderofficieren de navolgende benoemd te weten:

drie eerste Luitenants. De Kimelaha Tomagola-Djaimae, de Senghadjie Koelabat Talangamie, Gamsoengie.

Acht tweede Luitenants. Tawane, de Batis-Djawa Mahasuw, Ronga, Noerdien, de Kimelaha-Laboeha awae, Agoffamanjina Kelangsusoe-Abdul Madjie, Soesaba Robo, Sengadjie Boijen.

Twaalf Sergeanten. Abdul, Hasien, Bijaan, Saharoen, Djuma-at, Modiem gam, Imam gegoegoe, Sedaha Loloda, Agaffamanjina, Palrodo Togawa, Hukum-Boenga, Hukum-Moediel.

Aldus gedaan en overeengekomen te Ternaten op
den 21 April 1828:
De Resident van Ternate,
(wg.) NEIJS.

Voor eensluidend afschrift:
De 2e Algemeene Secretaris,
(wg.) MAYOR.

Conform het afschrift:
Bij absentie van den Luitenant-Kolonel, Chef
der 1e afdeeling van het Militair Departement:
De Kapitein Adjudant,
AD. RUZETTE.

BIJLAGE *Id.* Behoort bij bladz. 71 van deel IV.

TERNATAANSCHE HULPTROEPEN, GEDETACHEERD BIJ DE MOBIELE KOLONNE N°. 2.

TARIEF VAN VIVRES VOOR BOVENGEMELDE HULPTROEPEN.

Per Hoofd daags.

1¾ Een en drie vierde pond rijst.
$^1/_{15}$ Een vijftiende kan arak.
$^1/_{25}$ Een vijf en twintigste pond koffij.
$^1/_{120}$ Een eenhondert twintigste pond peper.
$^1/_{90}$ Een negentigste kan azijn.
$^1/_{3000}$ Een drie Duizendste vadem Brandhout (in geld à *f* 12.50 per vadem).
$^3/_{1000}$ Drie een duizendste kan lampolie.
¼ Een vierde pond drooge visch, of ⅛ Een achtste dinding of
½ Een half pond versch vleesch.
$^1/_{12}$ Een twaalfde pond zout.

De officieren genieten dubbele rations, doch geen arak, maar ½ bottels vatwijn. De kinderen genieten halve rations.

Goedgekeurd:
MAGELLAAN, den 15en Julij 1828.
De Luitenant
Gouverneur Generaal,
(wg.) DE KOCK.

De Onder-Inspecteur der 2e
klasse in Kadoe,
(wg.) GENIETS.
Voor copie conform:
De Onder-Inspecteur der 2e Groote
Militaire Afdeeling,
LUCASSEN.

OVEREENKOMST TUSSCHEN DEN ASSISTENT RESIDENT VAN GORONTALO, WILLEM LAURENS VAN GURIEKE, RIDDER DER MILITAIRE WILLEMS-ORDE, IN NAAM VAN HET NEDERLANDSCH GOUVERNEMENT AAN DE EENE ZIJDE EN ZIJN HOOGHEID PADUKA MOHUDIN MUHAMAT DJAIN ISKANDER MONVARSA, KONING VAN GORONTALO TER ANDERE ZIJDE.

Daar Z. H. de Koning van Gorontalo in persoon het Nederlandsch Gouvernement behulpzaam wezen wil, doch wegens oud en zwakheid niet kan, gelijk zijn hart wil, zo geeft de Koning van Gorantalo, zijnen oudsten zoon Hassan Monvarfa benevens vier honderd manschappen of meer ten dienste van het Nederlandsch Gouvernement.

ARTIKEL 1.

Zoo de bovengemelde manschappen bij een verzameld zijn, zullen zij dadelijk van Gouvernements wegen gevoed en te Java aangekomen zijnde door het Gouvernement verzorgd worden, krijgende vivres en gelden gelijk aan de Soloosche, Sumanapsche en Maduresche hulptroepen uitgereikt wordt.

ARTIKEL 2.

Bovengemelde hulptroepen zullen ten dienste van het Gouvernement blijven, tot tijd en weijlen de onlusten op Java gedempt zijn, zullende als dan van Gouvernements wegen te Gorontalo vrachteloos overgebragt worden en tot aankomst te Gorontalo vivres genieten.

ARTIKEL 3.

De Koning van Gorontalo met de hartelijke wensch bezield, dat deze zijne hulpbende het Nederlandsch Gouvernement van werkelijke dienst moge zijn, verzoekt dat deze zijne hulpbende onafgescheiden van elkander mag strijden, nogthans onder het bevel van 's Gouvernements leger hoofden geplaatst mag worden, waar men hun dienstig zal achten.

ARTIKEL 4.

Daar de Gorontaalsche wapenen misschien ongeschikt zullen worden geoordeeld

tot het voeren van oorlog te Java, zoo zullen zij door het Gouvernement van wapenen worden voorzien.

ARTIKEL 5.

Zoo de bovengemelde manschappen op Java zullen zijn aangekomen, vermeend de Koning van Gorontalo dat misschien het Gouvernement meer partij van dezelven zal kunnen genieten door hun indien er tijd overig is, in de behandeling der wapenen te laten onderwijzen, dit echter overlatende aan den Kapitein Laut Hassan Monvarfa en verdere hoofden.

ARTIKEL 6.

De Koning van Gorontalo met overeenkomst van den Assistent-Resident van Gorontalo heeft benoemd tot algemeen Hoofd den Kapitein-Laut, Prins Hassan Monvarfa, oudste zoon van den Koning van Gorontalo, ook heeft de Koning van Gorontalo aangesteld de ondervolgende Hoofden:

Vier walapoeloo met rang van Kapitein.
Vier eerste Luitenants.
Acht tweede Luitenants.
Twaalf Sergeanten.
Vier en twintig Korporaals.
Zullende bij onverhoopte afleivigheid den een den andere in rang opvolgen.

GORONTALO, den 29e Augustus 1828.

De Assistent-Resident van Gorontalo,
(Was getekend) VAN GURIEKE.

Den Radja van Gorontalo,
(wg.) MONVARFA.
(wg.) De Kapitein LAUT HASSAN MONVARFA.
(„) Walapoelo DODETO.
(„) „ GOU.
(„) „ OWE.
(„) „ MOHO.

Voor kopij konform:
De Resident van Menado,
(wg.) D. W. PIETERMAAT.

Voor eensluidend afschrift:
De Secretaris ter residentie Samarang,
(wg.) H. LE ROUX.

Voor kopij konform:
De Kapitein Adjudant,
(wg.) MEIJERZIEK.

Voor eensluidend afschrift:
De Onder-Inspecteur der 2e Groote
Militaire Afdeeling,
LUCASSEN.

GORONTALEESCHE HULPTROEPEN.

2^e GROOTE MILITAIRE AFDEELING.

BEPALING van het maandelijks tractement en soldijen der officieren, onderofficieren en manschappen van bovengemeld korps.

Rangen en graden.	Tractement en soldijen per maand.	Getal rations.	Omschrijving der vivres te Genieten.	Aanmerkingen.
Majoor	*f* 300 —			De vivres voor deze troepen worden mits deze bepaald op denzelfden voet zooals die aan de Ternataansche hulptroepen zijn toegestaan bij mijn dispositie van den 15en July 1828.
Kapitein	115 —			
1^e Luitenant 2^e Luitenant	40 —			
Sergeant	8 —			
Korporaal Geweerdrager	5 —			
Piekenier	2 —			

MAGELAAN, den 31en October 1828.
DEN LUITENANT GOUVERNEUR GENERAAL.

ZAMENTREKKING DER BUITENGEWONE ONKOSTEN WELKE DE OORLOG OP JAVA NA ZICH HEEFT GESLEEPT, GEDURENDE HET JAAR 1827.

De uitgaven in de Residentie Batavia tot voorschreven einde door het Civiel Depart. gedaan bedragen	vide no. 1	ƒ 1,416,523.95
De Generale Recapitulatie van uitgaven door het Departement van Oorlog gedaan	vide no. 2	„ 5,203,259.45½
De Recapitulatie van uitgaven door het Departement der Marine gedaan	vide no. 3	„ 18,504.82
De uitgaven in de Residentie Bantam bedragen	vide no. 4	„ 3,608.—
„ „ „ „ „ Batavia, afd. Krawang		—.—
„ „ „ „ „ „ Buitenzorg		—.—
„ „ „ „ „ Preanger-Regentschappen		„ 7,665.41½
„ „ „ „ „ Cheribon		„ 984.42½
„ „ „ „ „ Tagal		„ 859.70
„ „ „ „ „ Pecalongang		„ 1,529.76
„ „ „ „ „ Samarang		„ 3,060.73
„ „ „ „ „ Kadoe		„ 16,071.81
„ „ „ „ „ Souracarta		„ 236,778.56
„ „ „ „ „ Djocjocarta		„ 155,866.64
„ „ „ „ „ Japara en Joana		„ 2.—
„ „ „ „ „ Rembang		„ 5,511.90½
„ „ „ „ „ Soerabaja, afd. Grissee		„ 104.60
„ „ „ „ „ „ Soerabaja		—.—
„ „ „ „ „ „ Madura en Sumanap		„ 34,437.50
„ „ „ „ „ Bezoekie		—.—
„ „ „ „ „ Passarouang		—.—
Totaal Generaal		ƒ 7,104,769.27

Opgemaakt door den chef
der Ordonnancering.
(get.) STAMMLER.

Batavia, den 8 Mei 1828.
De Directeur Generaal van Financiën,
(get.) C. M. BAUMHAUER.

BIJLAGE III. Behoort bij bladz. 106 van deel IV.

COPIE.

Om aan de betalingen der uitgaven door de bestaande onlusten veroorzaakt een meer geregelder loop te geven, en om te vermijden dat de verzamelingen daar voor niet door den Luitenant Gouverneur Generaal behoeven te worden gehomologeerd en daar het in alle geval doelmatiger is, dat alle uitgaven, welke zoo lang de onlusten voortduren als Temporair beschouwd kunnen worden, bij Gouvernements besluiten eens en voor altijd vast gesteld worden, zoo diend ten einde het doel te bereiken, het navolgende bepaald te worden.

1e. Dat door de respective Residenten aan den Kommissaris Generaal zullen worden ingezonden, gemotiveerde staten van alle Civiele uitgaven, welke maandelijksch moeten gevolgd worden, voor toelagen en onderstand penningen zoo wel aan Ambtenaren als Inlandsche grooten, onder welke laatste begrepen de zoodanige welke wegens de Onlusten geen ebstaan hebben, zoo wel voor hun gevolg, daar onder begrepen die Inlandsche hoofden en gevolg, welke de muitelingen verlaten hebben en tot het Gouvernement terug gekeerd zijn.

2e. Staten van alle artikelen van Levensmiddelen welke bepaaldelijk aan de Inlandsche Vorsten en andere worden uitgereikt.

3e. Staten van de troepen van H. H. H. H. Sultan Sepoe, van de Keizer troepen van Sourakarta, van den Panumbahan Boeminotto, van den Pangerang Mangkoe Negoro, en andere Prinsen, als mede van den Heer Dezentjé, met opgave van de effective sterkte derzelve, van de soldijen, kleedingstukken en van de vivres welke hen toegekend zijn.

4e. Gelijke Staten van de Inlandsche barissans en Pradjoerits welke in de verschillende residentiën in dienst zijn, als mede van de toelagen en vivres welke hen toegekend zijn; de Kommissaris in de Vorstenlanden en de respective Residenten, zullen daar bij hunne consideratiën en advies voegen over de noodzakelijkheid dezer uitgaven, en daarbij tevens bekend stellen, ingevolge welke autorisatie dezelve geaccordeert zijn.

5e. Dat door den bevelvoerenden Generaal des Legers aan den Kommissaris Generaal zal worden ingediend een voorstel voor de transportmiddelen, welke bij de Mobiele Colonnes permanent dienen te blijven toegevoegd, met de nodige adviezen, aantoonende of het voor den Lande voordeliger is, eigen transporten, dan wel gerequireerde te hebben.

6e. Dat almede door den bevelvoerenden Generaal zal worden ingediend een staat der bij het Leger te velde dienst doende hulptroepen van H. H. H. H. Sultan van Madura en Sumanap en van den Pangeran van Pamacassan, waarbij opgegeven zal worden de sterkte, de soldijen en vivres die zij maandelijksch genieten als mede de bepaalde kleedingstukken.

7e. Naar de indiening van deze staten zal het niet meer vrijstaan om de bepaalde sterkte van de verschillende hulptroepen zonder toestemming van het Gouvernement te

vermeerderen, en de soldijen te verhogen, wanneer dit egter mogt noodig geoordeeld worden zal daartoe een voordragt moeten geschieden.

8e. Ook zullen door de Residenten na de inzending dier staten geene uitbetalingen meer mogen worden gedaan, dan met toestemming van het Gouvernement, in buitengewone gevallen egter zal door den Kommissaris van het Gouvernement in de Vorstenlanden autorisatiën kunnen worden gegeven tot uitbetalingen en verstrekkingen die geen uitstel kunnen lijden en waarmede het belang van den dienst en van den Lande bemoeid is; maar zal gehouden zijn daarvan onmiddelijk Zijne Excellentie den Kommissaris Géneraal verslag te doen.

9e. Bij het Leger zullen geene buitengewone uitgaven in reekening mogen worden gebragt, wanneer die niet bij Gouvernements besluiten toegestaan zijn, edoch wordt aan den Bevelvoerenden Generaal alleen de magt toegekend om in dringende gevallen uitgaven te autoriseeren, waarvan hij den Onder-Inspecteur dadelijk kennis zal doen dragen, ten einde daar over ordonnantie van betaling te kunnen verleenen. Voorts zal de bevelvoerende Generaal aan den Kommissaris Generaal voorstel doen, om zijne verrigtingen goed te keuren.

11e. Tot vermindering der werkzaamheden zullen de Residenten te rekenen van den .... aanstaande de algemeene verzameling van gedane Uitgaven ten lasten der Onlusten om de drie maanden aan den Onder-Inspecteur indienen.

12e. Uit de residentie kassen zullen geene gelden verstrekt worden ten behoeve van het leger en voorschotten aan deze en gene Officier gedaan worden, dan op ordonnantie van den Onder-Inspecteur der 2e groote militaire afdeeling.

13e. Daar de Kommandanten van Kolonnes somwijlen uitgaven te doen hebben voor spionnen en brievendragers zoo zal daarvoor op autorisatie van den Kommandeerenden Generaal voorschotten door den Onder-Inspecteur der 2e groote militaire afdeeling gegeven kunnen worden, zullende echter de som door den bevelvoerenden Generaal telkens speciaal bepaald moeten worden, en waarvan de Kommandanten der Kolonnes alle drie maanden aan den Onder-Inspecteur der 2e groote militaire afdeeling verantwoording zullen moeten doen, welke alzoo gehouden zullen zijn daarvan boek te houden, en wanneer de Onder-Inspecteur deze verantwoording zal hebben geverifieerd zal hij dezelve ter goedkeuring van den Kommandeerenden Generaal aanbieden, die daarop gevolgelijk de homologatie van het Gouvernement verzoeken zal.

14e. Wanneer het den bevelvoerenden Generaal geraden voorkomt om Bentings of Kampements op te doen rigten, zal hij daarvan een begrooting doen formeren, en zal de Onder-Inspecteur der 2e groote Militaire afdeeling autoriseeren om de nodige gelden daarvoor disponibel te stellen, zullende de bevelvoerende Generaal gehouden zijn te gelijker tijd de begrooting ter approbatie van het Gouvernement te zenden, mogt men zich egter in het geval bevinden onmiddelijk gelden tot die werken benodigd te zijn, dan zal de bevelvoerende Generaal den Officier der Administratie der na bij gelegenste plaats kunnen magtigen om de nodige ordonnantie van betaling te verleenen.

15e. Ten einde de correspondentie met Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal niet te omslagtig te doen zijn, zal het kunnen volstaan wanneer de Opperbevelhebber des Legers en de Kommissaris van het Gouvernement voor de Vorstenlanden eens in de maand aan Zijne Excellentie inzenden een staat der alzoo verleende dringende autorisatie.

16e. Door den Onder-Inspecteur der Militaire Administratie in de 2e groote militaire afdeeling zal aan den bevelvoerenden Generaal ingezonden worden een staat aantoonende het meerder personeel het welk bij Militaire Administratie is geëmployeerd, als in vreden-

tijd is toegestaan, met vermelding van de uitgaven die hier voor ten koste van de onlusten worden gebragt ten einde dezelve bij besluit worden vastgesteld.

17e. Aan den Onder-Inspecteur ter vermijding van groote correspondentie, de magt toe te kennen, om voorloopig autorisatie te verleenen van alle eventueele verliesen, op de verzending van vivres naar het Leger, bij de boeken der temporaire Magazijnmeester te doen afschrijven, zullende hij gehouden zijn, om van deze verliesen om de drie maanden een staat aan den bevelvoerenden Generaal overteleggen die daar op de goedkeuring van het Gouvernement zal verzoeken.

18e. Ten einde alle zaken het welzijn van den dienst bij de administratie van het Leger, zo min omslagtig te doen zijn, zoo zal de Onder-Inspecteur gemagtigd zijn, om directelijk met den Bevelvoerenden Generaal te correspondeeren en zoodanige voorstellen doen als hij vermenen zal tot welzijn van den dienst en van het Leger strekkende te zijn, zullende echter de Onder-Inspecteur gehouden zijn, om van alle zijne voordragten en van de daarop door den Bevelvoerenden Generaal genomene dispositiën, het Militaire Departement kennis te doen dragen.

BIJLAGE IV. Behoort bij bladz. 115 van deel IV.

N°. 146.

MAGELANG, den 4 Februarij 1828.

Ik vereer mij aan UHEgst. te suppéditeren een schriftelijk bezwaar van de heeren officieren van mijn onderhebbend Bataillon, aangaande de muntspecie, waarmede zij en den soldaat over de maand Januarij zijn uitbetaald. Allesints van de billijkheid van hetgeen hetzelve inhoud overtuigd zijnde, verpligt mij de intercessie van UHEgst. interoepen, UHEgst. verzoekende onze belangens daarheen te willen dirigeren waar UHEgst. zal vermeenen te behooren; mij overtuigd houdende het Gouvernement geensints onze opofferingen geheel belangloos voor de goede zaak met ondankbaarheid zoude willen beloonen, te meer om dat hier geheel doorgemist zoude worden aan de Vaderlijke gevoelens en beloften van Zijne Majesteit beantwoorden, welke het welzijn van den militair zoo zeer ter harte neemt, en verlangt den soldaat met rechtvaardigheid, (de ware steun der militaire ondergeschiktheid), worde behandelt, en hoeveel meer dus niet die militairen welke zich geheel belangloos voor het welzijn van het Vaderland vrijwillig hebben prijs gegeven.

Ik kan niet afzijn te betuigen dat het mij als Chef allerbitterst valt mijne onderhebbenden, door Zijne Majesteit aan mijne zorg toevertrouwd, welke vier duizend uuren gekomen zijn om voor het Vaderland te strijden, en waarvan en reeds een derde gedeelte aan de vermoeijenissen zijn besweken, te moeten zien twisten met den Inlander, om het nodige voor zijn onderhoud voor die muntspecie te verkrijgen, die hem voor zijn zure arbeid, wordt uitbetaald, en dan nog altoos met een verlies van de helft zijner verdiensten; en de middelen mij ontbreken daaraan eene andere wijzing te kunnen geven.

Mij verpligt rekende UHEgst. onder het oog te moeten brengen dat ik mij niet verantwoordelijk houde voor de désorders of onéénigheden, welke er tusschen de soldaten en de Inlanders kunnen ontstaan; daar eerstgemelden door het Gouvernement met zekere muntspecie betaald wordende, met regt vordert dat hij met die specie in zijne behoeftens kan voldoen.

De Luitenant Kolonel, Kommandeerende
het flankeur Bataillon der Exped. Afd.,
B. LEDEL.

Aan

den Kolonel VERMERSCH,
Kommanderende de
Expéditionnaire Afdeeling,
te
Magelang.

Bijlage V. Behoort bij bladz. 115 van deel IV.

Mantoulan, den 3 Februarij 1828.

Het korps officieren van het Bat. Flankeurs der Expedion. Afd., onder UWEdGestr. orders, neemt de vrijheid, zich tot UWEdGestr. te wenden, met verzoek, indien UWEdGestr. de gegrondheid hunner bezwaren billijkt, waaraan wij geenzints twijfelen, hun UWEdGestr. intercessie te willen verlenen, ten einde aan hun verzoek het nodige gevolg mag worden gegeven.

Het is UWEdGestr. genoegzaam bekend, dat ieder onzer, even als UWEdGestr., uit zuivere Vaderlandschliefde, bij de eerste oproeping van onzen geëerbiedigden en regtvaardigen Koning, zich heeft aangeboden, om den eenigsten vijand van ons Vaderland en bezittingen te gaan bestrijden, en onze Landgenoten in deze gewesten ter hulp te snellen. De opofferingen, welken wij vrijwillig, tot bevordering der goede zaak, de een door het verlaten van echtgenote en kroos, en wij allen door het verlaten onzer dierbaarste betrekkingen hebben gedaan; de verliezen, welke wij ieder in het bijzonder reeds hebben geleden, die een spoedig vertrek uit Europa meestal naar zich slepen, de allezints overgroote onkosten, welken wij alhier ter intreeding in campagne, bij onzen aankomst hebben moeten maken; en de driedubbelde betaling, van hetgeen men hoogst noodzakelijk was dezelve bij te woonen. Het besluit van Zijne Majesteit, in dato 26sten October 1826 no. 138, en daarop volgende aanschrijving van Zijne Koninglijke Hoogheid de Kommissaris Generaal van Oorlog, in dato 27 October 1826 no. 2, waarborgde ons in allen dele regtvaardigheid en billijkheid, in deze gewesten te erlangen, en bepaalde, dat wij in het genot zouden worden gesteld van alle de voorrechten, wegens gratificatie als anderzints, waarvan de Officieren van het Permanent Oostindisch Leger, als toen uitmakende 'jouisseerde, dan bij onzen aankomst alhier moesten wij al dadelijk ondervinden, dat kort te voren, door ZE. de Kommissaris Generaal over Neërlandsch Indiën, een besluit was genomen, die de officieren, van de hen, bij hunne aankomst in Indië, uitgereikt wordende gratificatie ter bestrijding der behoeftens van eerste uitrusting in deze landen beroofde; welke hun zoo nodig was, ter aankoop, vooral voor officieren naar het veld vertrekkende, van hun veldéquipage, en waarvoor in Neërland de Entree de Campagne wordt gegeven, de procenten voor het weduwen- en wezenfonds, alsmede voor het militair pensioenfonds zijn ook sedert eenigen tijd aanzienlijk verhoogd, en kort daarna werden wij reeds gedeeltelijk in kopergeld betaald, waarop men, doordien wij ons in de Vorstenlanden bevonden, op dat gedeelte kopergeld reeds eene aanmerkelijk verlies leeden; wij berustten echter geduldig in deze genomen maatregelen en dachten nog deze sacrificie uit Vaderlandsch liefde te moeten doen. Dan thans overlaad men ons met $^{2}/_{3}$ gedeelte kopergeld en wel van de nieuwe uit Neërland aangebragte duiten, voor het zwaar verdiende tractement van Januarij en brengt ons daardoor weder een verlies toe van meer dan 25 percent, daar den koopman weigerd in kopere specie voor zijne koopwaren te worden betaald, indien men hem niet de agio of het verschil van koper en zilver boven en behalven zijne rekening voldoet of wel de waar met meer dan eens zoveel der waarde doet betalen; men zegt dat er een besluit existeerd, waarbij den koopman slechts $^{1}/_{10}$ van elke rekening behoeft te ontvangen in kopergeld, en dat ook niet

meer dan die somma in een van 's Lands kasse ontvangbaar is gesteld. Deze besluiten zijn ons onbekend, wij twijfelen met recht, dat dezelve existeren, daar het Gouvernement geensints kan willen, dat den militair, welke zijn leven dagelijksch veil heeft en het aan hem toegekend loon zuur genoeg verdient, onrechtvaardig zoude worden behandeld en de dupe zoude zijn van een genomen maatregel. Het zij ons daarenboven vergund UWEdGestr. aantemerken dat den soldaat, die reeds door den schadelijken invloed van het klimaat op zijn gezondheid en waarvan er reeds zoo menigvuldig de slagoffers van zijn geworden, ter nedergedrukt, morren over het verlies, dat zij lijden in kopergeld te worden uitbetaald, dat zij niet, dan met een groot verlies, en nog met zeer veel moeite, op de passers hun kopergeld kunnen kwijt raken, daar in de streken waar den oorlog gevoerdt wordt, geene nieuwe, uit Neërland aangebragte kopere duiten gangbaar zijn en door geen Javaan worden aangenomen, al zoude men de helft willen verliezen en dat dikwerf tot groote disputen met den inlander aanleiding geeft, die ook den ingezetene met zijnen waar doen wegblijven, en den soldaat alle (onleesbaar) benemen, om voor zijne gezondheid een noodzakelijk goed voedsel te kunnen aankoopen.

Wij nemen dierhalven eerbiedig de vrijheid en het zij ons vergund UWEdGestr. te verzoeken, ons billijk bezwaar, daar waar zulks behoord te willen adresseren, met verzoek, voortaan in zilvere gangbare munt te worden uitbetaald, te meer, daar wij geene genoegzame transportmiddelen hebben om bij eventueele marsch, waaraan eene mobile kolonne dagelijksch bloot staat, deze enorme kwantiteit koper te vervoeren, of wel ons gelieve te willen opgeven, wie bij égaring van deze muntspecie, die wij niet kunnen medeslepen, voor de restitutie instaat, en verder UWEdGestr. te willen adresseren indien men voortdurend ons in $^2/_3$ kopergeld wil uitbetalen ons te autoriseren, deze munt tegen behoorlijk bewijs in 's Landsch kas te mogen storten, wij zullen ons getroosten, nog, indien het de intentie kan zijn, dat wij, die allen uit ware Vaderlandschliefde, met ter zijdestelling van alle eigenbelang, ons zoo grootmoedig hebben aangeboden, om de rust in deze gewesten te komen helpen herstellen, mede moeten delen, om van ons tractement, den slechten staat der finantiën van de Kolonie te herstellen, dan wij bidden verschoond te blijven, van het ontvangen van kopergeld, en zouden in dit geval liever ondervinden dat men ons, van het ons toegekende tractement alsdan de 25 percent dadelijk korte, en alleen in zilvere gangbare en transporterende munt te worden uitbetaald.

HET KORPS OFFICIEREN:
De Kapt. Kommd. bij absentie van den Lt.
Kol. het Bat. Flankeurs der Exped. Afd.,
PHIJFFER.

BIJLAGE VI. Behoort bij bladz. 140 van deel IV.

REGLEMENT OP HET HOUDEN DER MONSTERINGEN BIJ DE LANDMAGT IN INDIË, MITSGADERS VOOR HET OPNEMEN DER ADMINISTRATIËN BIJ DE KORPSEN, HOSPITALEN EN MAGAZIJNEN EN VOOR HET DOEN VAN ADMINISTRATIVE INSPECTIËN OP DE BUITEN-ETABLISSEMENTEN.

OVER DE MONSTERINGEN.

ART. 1 Er zullen administrative monsteringen worden gehouden over alle troepen in Indië, ten einde zich te verzekeren van de ware sterkte en gesteldheid derzelve, alsmede om de kleeding en wapening en bijzonderlijk de administratie der korpsen natetegaan en zich te overtuigen, dat in alles de verschillende vorschriften voor de administratie worden nagekomen.

ART. 2.

a. Deze monsteringen zullen ten minste eenmaal in de drie maanden geschieden door door den onder-inspecteur der militaire administratie, of als zoodanig fungerende, en waar deze niet aanwezig is, door de hoogste militaire autoriteit. Het tijdstip en de plaats zullen door hen bepaald worden.

b. Wanneer zich troepen te velde bevinden, zullen bij dezelve geene vaste monsteringen worden gehouden, maar deze naar omstandigheden en goedvinden van den kommanderenden officier der troepen te velde, plaats vinden door den daarbij aanwezenden inspecteur, dan wel onder-inspecteur der militaire administratie, of als zoodanig fungerende.

Ook zullen de bepalingen in art. 13, 14 en 15 hieronder voorkomende, in zoo verre behooren te worden opgevolgd, als de omstandigheden zulks zullen toelaten, ter beoordeeling van den kommanderenden officier voornoemd. Mogt de onder-inspecteur of als zoodanig fungerende officier echter door eene buitengewone omstandigheid, noodzakelijk oordeelen, dat over een of meerder korpsen welke te velde zijn onmiddelijk monstering gehouden worde, zal hij zulks bewerkstelligen, onder gehoudenis echter van daarvan, met vermelding der motiven, onmiddelijk aan den kommanderenden officier der troepen te velde kennis te geven.

c. De detachementen suppletie of andere troepen, ter versterking der Indische landmagt uit Nederland komende, zullen na hunne aankomst gemonsterd worden op de plaats en het uur door den onder-inspecteur te bepalen; wanneer tevens in deszelfs tegenwoordigheid de uitbetaling der gedurende de reis tegoed gemaakte gelden zal plaats hebben.

d. Voor het vertrek van troepen, die hun garnizoen of standplaats verlaten om zich op marsch te begeven, zal door den onder-inspecteur of als zoodanig fungerende, en waar zich deze niet bevindt, door den plaatselijken kommandant, eene monstering over dezelve worden gehouden. Eene gelijke monstering zal over dezelve worden gehouden na het binnenrukken op de plaatsen waar zij bij doormarschen nachtkwartier houden of in hunne nieuwe standplaats.

e. Detachementen beneden 25 manschappen, zijn van het passeren dezer monsteringen uitgezonderd; behoevende van dezelve slechts een sterkte-staat aan den onder-inspecteur of als zoodanig fungerende, te worden ingezonden.

Art. 3. Behalve de bij het vorig art. genoemde gewone monsteringen zullen de inspecteur en chef der militaire administratie en de onder-inspecteur of als zoodanig fungerende, tusschentijds buitengewone monsteringen doen, hetzij op last van het militair departement, of op eigen gezag, wanneer zij zulks voor het welzijn van den dienst of het belang van den staat noodzakelijk of dienstig mogten achten; zullende zij verpligt zijn, bij het indienen van hun berigt over de gehouden monstering, de redenen op te geven, die hun tot het houden eener monstering op eigen gezag hebben bewogen.

Art. 4. Buiten de monsteringen door de onder-inspecteurs te doen, zal de kommandant van ieder korps, depôt, of militaire etablissement, den eersten van ieder maand zijne troepen onder de wapenen doen komen, om dezelve te monsteren. Wanneer echter de eerste der maand op een zon- of feestdag invalt, zal hij zulks tot den volgenden uitstellen.

Art. 5.

a. Wanneer de onder-inspecteur of als zoodanig fungerende de gewone drie maandelijksche monsteringen volgens art. 2 hiervoren, zal willen houden, zal hij gehouden zijn, ten minste daags te voren daarvan schriftelijk kennis te geven aan den opper-officier kommanderende in het kampement of garnizoen, waarin de korpsen zich zullen bevinden, met opgave tevens van de plaats en het uur op welke hij de monstering verlangt te doen.

b. Voor de monsteringen, tusschentijds te houden, volgens art. 3 hiervoren, zal de inspecteur of die de monstering zal doen, voorschreven kennisgave, ten minste twee uren te voren moeten doen, met opgave insgelijks van de plaats en het uur op welke hij de monstering verlangt te houden.

c. De kommanderende officier zal ingevolge deze kennisgave dadelijk de noodige orders geven, ten einde het korps hetwelk gemonsterd moet worden onder de wapenen te doen komen.

d. Hij zal het geven dezer order niet vermogen te weigeren, dan om allezins gewigtige reden, waarvan hij verpligt zal zijn oogenblikkelijk kennis te geven aan het militair departement aan hetwelk hij wegens de gegrondheid zijner weigering, verantwoordelijk zal zijn.

e. De inspecteur of die de monstering aangevraagd had, zal in dat geval insgelijks van die weigering onverwijld aan het militair departement verslag moeten doen.

f. Indien zoodanige kommanderende officier onder de orders mogt staan van een hooger militair persoon, zal hij aan dezen daarvan te gelijker tijd, met opgave der reden, moeten rapport doen.

g. Hij zal niet gehouden zijn, aan den inspecteur of die de monstering doet, zijne reden van weigering bekend te maken, doch niet te min, verpligt zijn om hem een schriftelijk antwoord te geven.

h. Overigens zal hij nimmer bevoegd wezen, om het uur voor de monstering, door den inspecteur of die de monstering doet bepaald, te veranderen, of uittestellen, maar alleenlijk stellig moeten verklaren, of hij al dan niet aan zijn verlangen zal voldoen.

ART. 6. Wanneer een korps of detachement gemonsterd moet worden, zullen de kompagnien in kolonnes op heele of halve distantien gesteld worden, en elke kompagnie vervolgens op een gelid worden gerangeerd, de officieren, onderofficieren, korporaals, tamboers, hoornblazers of trompetters op den regter vleugel, volgens hunne graden, en nummers der controle, en de soldaten volgens deze nummers.

De staf zal aan den regter vleugel van het bataillion of eskadron geplaatst zijn.

ART. 7.

a. De troepen welke gemonsterd moeten worden, als ook de inspecteur of degenen, die de monstering doet, zullen in volle kleding zijn, de troepen te voet, met de randsel op den rug, de troepen te paard, met gepakte mantelzak, zullende deze echter niet opgezeten zijn, maar voor hunne paarden staan.
b. De kommandanten der kompagnien, zullen bij de aankomst van den inspecteur of degenen, die de monstering doet, het geweer doen aantrekken.
c. De kompagnien zullen op eene rei blijven staan in de grootste stilte en niemand uit zijn gelid gaan, tot aan het einde der monstering.

ART. 8. Geen man zal, om eenigerhande reden dan alleen uithoofde van ziekte of ongemak, van de monstering afwezig mogen blijven, zelfs niet de geëmploijeerden of arbeiders aan 's lands werken of atteliers.

ART. 9. De noodige wachten zullen door een ander korps, dan wel, indien dit geen plaats kan vinden, door ee nof meer kompagnien van eenen vleugel, bezet worden, die door de kompagnien van den anderen vleugel, na dat dezelve zullen zijn gemonsterd, zullen worden afgelost.

ART. 10.

a. De kommandant van iedere kompagnie zal aan den inspecteur of dengenen die de monstering doet, eenen monsterstaat van zijne onder hebbende kompagnie overgeven, vergezeld van eenen nominatieven staat der manschappen, welke ziek in het kwartier zijn gebleven, gecertificeerd door den eerst aanwezenden officier van gezondheid in het garnizoen.
b. De kommanderende officier van het korps, zal een gelijken monsterstaat en bijlagen van den staf aan den inspecteur of dengenen, die de monstering doet overgeven.
c. Van de paarden zullen afzonderlijke monsterstaten worden overgegeven, welke mede vergezeld zullen zijn van eenen nominatieven staat der paarden die in de zieken stal zijn, gecertificeerd door den paarden arts.

ART. 11.

a. De inspecteur of degene, die de monstering doet, monstert de kompagnie naar voorschreven monster staten en bijlagen, door langs de kompagnien heen gaande, iederen man zijnen naam aftevragen.
b. Bij de monstering der paarden worden derzelver namen door de berijders opgegeven.

ART. 12. Voor de monsteringen op den eersten van iedere maand door de kommandanten der korpsen, depôts of etablissementen volgens art. 4 te houden, zullen geene monsterstaten opgemaakt of overgelegd worden, maar deze monsteringen worden gehouden op de controle der kompagnien.

ART. 13.

a. De inspecteur of degene, die de monstering doet, zal met zorg en nauwkeurigheid onderzoeken den staat der wapening, equipement en kleeding der manschappen en het harnachement der paarden, en nazien of ieder man heeft het geen hij, volgens de bestaande voorschriften, moet hebben.

b. Hij zal eenige randzels en mantelzakken laten openen, om in tegenwoordigheid der manschappen zich van den aard, de dimensien en hoedanigheid der kleedingstukken te overtuigen.

c. Hij zal de klagten die hem te dien aanzien mogten gemaakt worden, aannemen, zich verzekeren dat de kleeding en wapening met de behoorlijke nummers gemerkt zijn, en zoodanige aanteekeningen doen, als hij mogt vermeenen dat hem naderhand, bij de verificatie der materiele verantwoordingen, zouden kunnen nuttig zijn.

d. Hij zal op de plaats de zakboekjes van eenige manschappen nazien, om zich te overtuigen, dat dezelve geregeld worden aangehouden en ingeschreven.

e. Hij onderzoekt of de betalingen volgens de bestaande verordeningen worden gedaan, en of aan de officieren, onder-officieren en manschappen geene lasten worden opgelegd, die niet zijn geautoriseerd; en ontvangt alle reclames dienaangaande.

f. Hij laat zich door iedere kompagnies kommandant voorstellen, alle de sedert de laatste monstering bij het korps nieuw aangenomen manschappen, en verzekerd zich dat zij hun handgeld en eerste uitrusting behoorlijk hebben ontvangen.

g. Bij de monstering der paarden, overtuigd hij zich dat de paarden behoorlijk gebrand zijn met het merk van het regiment.

h. Hij laat zich de sedert de laatste monstering aangekomene nieuwe paarden voorstellen, en vergelijkt derzelver signalement tegens de signalementen-staten.

i. Hij verzekerd zich dat de stallen, en zieken-stallen, in behoorlijke order zijn en van het noodige voorzien.

k. De monster-lijsten zullen bij de verantwoordingen worden overgelegd, met dien verstande, dat de lijsten van de monsteringen die gehouden worden, over troepen bij vertrek uit hun garnizoen of standplaats en bij de doormarschen, moeten gezonden worden aan den onder-inspecteur of als zoodanig fungerende van de afdeeling of het etablissement, waar onder de nieuwe standplaats dier troepen behoort, ten einde dezelve tegen de lijsten van de monstering der troepen bij hunne aankomst vergeleken, en vervolgens met deze bij zijne verantwoording te worden overgelegd.

OMTRENT HET OPNEMEN DER ADMINISTRATIEN BIJ DE KORPSEN EN HOSPITALEN.

Art. 14.

a. Ten minste eens in de drie maanden zullen de administratien bij de korpsen en hospitalen moeten worden opgenomen.

b. De inspecteur, onder-inspecteur, of de gene die de opname doet, zal ten minste de administrateurs van het korps waarbij de opname geschieden moet, hiervan een dag te voren moeten prevenieren.

c. Hij verzekerd zich van het behoorlijk voeren der administratie van het korps, constateert het bedragen der gelden in de kas, en laat zich den staat der bijzondere fondsen vertoonen, hij onderzoekt en vergelijkt de boeken tegen de bewijzen van ontvangst en uitgaaf en sluit dezelve af.

d. Hij onderzoekt de boeken van den officier van kleeding en wapening, vergelijkt dezelve tegen de bewijzen van ontvangst en uitgaaf, en sluit dezelve af.

e. Hij begeeft zich in de magazijnen der korpsen, onderzoekt of de bij dezelve geconfectioneerde montering en kleeding-stukken, conform de modellen zijn vervaardigd, en de kleeding, wapening en al het geen wat in het magazijn is, in eenen behoorlijken staat wordt onderhouden; ook kan hij des verkiezende zich overtuigen of de goederen welke volgens de boeken aanwezig moeten zijn, zich ook werkelijk daar in bevinden. Deze constateering van het magazijn zal echter in allen geval eens in het jaar moeten geschieden.

f. Hij verzekerd zich dat de troepen behoorlijk gecaserneerd zijn, inspecteert de zich in de caserne bevindende fournitures en caserne effecten.

g. Hij zal de menage-boeken naauwkeurig nazien en zich overtuigen van de goede in-

rigting der menage, als ook onderzoeken of de vivres die voor de troepen worden aangekocht of aanbesteed, van goede hoedanigheid zijn, welk onderzoek mede zal plaats hebben omtrent de fourages der paarden.

h. Hij verzekerd zich van de goede orde der administratie bij de compagnien en laat zich te dien einde de compagnies-registers voorleggen.

ART. 15.

a. Ook zal de inspecteur of onder-inspecteur zich eens in de drie maanden naar de hospitalen en infirmerie moeten begeven, en aldaar onderzoeken of de manschappen naar behooren behandeld en verpleegd worden en de klagten die hem deswege mogten gemaakt worden, aannemen.

b. Hij onderzoekt of de levensmiddelen die aangekocht of geleverd worden van goede hoedanigheid zijn, en of de spijzen goed en naar behooren worden toebereid.

c. Hij begeeft zich in de magazijnen dezer etablissementen, onderzoekt of de goederen conform de modellen zijn en in eenen behoorlijken staat worden onderhouden, en des verkiezende overtuigd hij zich of de goederen, welke volgens de boeken aanwezig moeten zijn, zich daarin bevinden; de constateering dezer magazijnen moet echter in allen geval eenmaal 's jaars plaats vinden.

d. Hij verzekerd zich van het behoorlijk voeren der administratie en constateerd het bedragen der gelden in de kas.

e Hij onderzoekt de boeken en registers en sluit dezelve af. Door de bepalingen hiervoren in art. 14 en 15 vermeld, is niets verminderd aan de voorschriften omtrent de maandelijksche opnamen bij de 4 en 7 artikelen van het besluit van Zijne Excellencie den Kommissaris Generaal van den 21sten November 1827 no. 2, gemaakt, welke in volle kracht verblijven.

OVER DE INSPECTIE REIZEN DOOR DE ONDER-INSPECTEUR TE DOEN.

ART. 16.

a. Ieder onder-inspecteur, of als zoodanig fungerende, van eene groote militaire afdeeling, of van een buiten etablissement, is verpligt, eenmaal 's jaars eene inspectie reize over alle militaire posten en garnizoenen in gezegde afdeeling of etablissement, te doen.

b. De fungerende onder-inspecteur te Amboina zal telkens om de twee jaren het eene jaar eene reize naar Banda, en het andere jaar naar Ternaten en onderhoorigheden doen, om de administratien der fungerende onder-inspecteurs op die plaatsen optenemen en natezien.

c. De fungerende onder-inspecteur van Banka moet alle drie maanden eene gelijke reize naar Palembang doen.

d. Het militair departement zal, wanneer het zulks noodig mogt oordeelen, officieren der militaire administratie in commissie zenden naar Riouw, Borneo's Westkust en Banjermassing om de administratien door de kommandanten als fungerende onder-inspecteurs aldaar waargenomen, optenemen en natezien.

e. Tot het doen van voorschreven inspectiereizen bij litt. *a*, *b* en *c* bepaald, zullen de onder-inspecteurs op Java, vooraf de autorisatie van het militair departement vragen, en de fungerende onder-inspecteurs op de buiten-etablissementen gemagtigd zijn, na dat deze alvorens omtrent het tijdstip wanneer deze reize het best kan gedaan worden, met de militaire kommandanten zijn overeengekomen; daarbij het noodige regard op het jaargetijde slaande.

f. Bij het doen dezer inspectien, zullen de bepalingen in deze voorschriften voorkomende, tot rigtsnoer van de handelingen der voorschreven inspecterende officieren dienen, zoo bij speciale instructien daar omtrent niet anders zal zijn of mogt worden bepaald.

g. 1. De fungerende onder-inspecteur van Amboina, en de door het militair departement in commissie te stellen officieren, zullen tevens de eigenlijke verantwoording van de fungerende onder-inspecteurs te Banda, Ternate, Banjermassing, Borneo's Westkust en Riouw nazien.

2. Onderzoeken, of door dezelve geene ongeautoriseerde betalingen of verstrekkingen worden gedaan, bij bevinding daarvan die onverwijld redresseren, en het ten onregte betaalde of verstrekte doen restitueren.

3. Zij zullen nazien, of de administratie in behoorlijke orde en naar de bestaande voorschriften gevoerd en de noodige registers en boeken bij de fungerende onder-inspecteurs worden aangehouden.

4. Of dezen de verantwoordingen hunner ondergeschikte comptabelen behoorlijk nagaan, en in het algemeen aan hunne verpligtingen voldoen.

5. Zij zullen het militaire kleedingmagazijn nazien en onderzoeken of de goederen daarin met de vereischte zorg worden bewaard en of de restanten volgens de boeken zich werkelijk in de magazijnen bevinden.

ART. 17.

a. Na den afloop der monsteringen, inspectien en opnamen, zal een omstandig rapport aan het militair departement worden ingezonden, omtrent alle de bijzonderheden in de 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14 en 16 artikelen voorkomende, en al wat verder nog door den inspecteur of den genen, die de monstering, inspectie, of opname heeft gedaan, mogt zijn opgemerkt.

b. De fungerende onder-inspecteur van Amboina, en door het militaire departement in kommissie te stellen officieren, bij art. 16 bedoeld, zullen daarbij voegen, een omstandig rapport omtrent de bijzonderheden in de § *g*, onder no. 1, 2, 3, 4 en 5 omschreven.

ART. 18. Door den inspecteur en chef der militaire administratie, zal jaarlijksch eene inspectiereis over het eiland Java gedaan worden, ten einde zich van het behoorlijk voeren der administratie, als anderzins, te overtuigen.

Aldus gearresteerd bij resolutie der Indische Regering, de dato 11 November 1828.

Mij bekend:
De tweede Algemeene Secretaris,
B. J. ELIAS.

INSTRUCTIE VOOR DE VERANTWOORDING VAN VIVRES- EN FOURAGE-GELDEN BIJ DE TROEPEN TE VELDE.

ARTIKEL 1.

Op plaatsen alwaar geene magazijnen van vivres kunnen worden opgerigt zullen vivres- en fouragegelden, aan de troepen gegeven worden, waar voor de benodigde levensmiddelen zullen worden aangeschaft.

ARTIKEL 2.

De hoeveelheid dezer vivres- en fouragegelden zullen telkens speciaal op voordragt van de militaire administratie te velde door den kommanderenden Generaal bepaald worden.

ARTIKEL 3.

De administratie dezer vivresgelden zal door de administrateurs van de colonnes- of garnisoensraden gehouden worden.

ARTIKEL 4.

De Kommandanten van colonnes en van districten, presidenten van de raden van administratie, zal den Officier betaalmeester geassisteerd door een Officier, belasten met alle inkopen van levensmiddelen, welke laatste Officier maandelijks zal moeten worden vervangen.

ARTIKEL 5.

De Officier betaalmeester zal over deze administratie de navolgende boeken houden.

A. Een memoriaal waarin hij dadelijk en dagelijks optekend de inkopen die door de commissie gelijk hier voren zamengesteld gedaan worden, met duidelijke vermelding der kwantiteiten en soorten van artikelen en de daar voor besteede gelden, terwijl men in hetzelfde memoriaal zal moeten optekenen de verstrekkingen uitmakende die aan de troepen gedaan worden.

B. Een kaboek waarin in de administrateurs worden gedebiteerd voor de vivres- en fouragegelden die zij op ordonnancie in voorschot en blijkens afrekening, volgens de dagen van   voor officieren, manschappen en paarden ontvangen, terwijl zij zich in hetzelfde boek crediteeren voor de uitgaven die dagelijks voor inkoop

van vivres gedaan worden. Dit kasboek zal ingerigt worden gelijk volgt, en bestaan uit de natemelden rubrieken.

DEBET:

1. Datum.
2. Omschrijving voor welk tijdvak de ontvange vivresgelden rekenen.
3. Sommen.

CREDIT:

1. Datum.
2. Nummer der bewijsen van uitgaaf.
3. Omschrijving van het ingekogte.
4. Somma besteed voor

koebeesten
rijst
zout
peper
hout
koffij
olij en
fourage
Totaal

Totaal Generaal

Waardoor men duidelijk zal kunnen ontwaren de sommen die voor elk der artikelen besteed zijn.

C. Een register waarin duidelijk aan de eene zijde de ingekogte vivres en fourage geboekt worden, en op de andere zijde de vivres die aan de troepen uitgedeeld worden.

ARTIKEL 6.

De Officieren betaalmeesters zullen verpligt zijn dat deze boeken welke tot dat einde door de onder-inspecteurs verstrekt en door hen gefolieerd zullen worden, met de meeste zorg aangehouden worden, dezelve zullen maandelijks door de administrateur en raden afgesloten worden.

ARTIKEL 7.

Bij het kasboek zullen geannexeerd worden de bewijsen van inkoop welke zo veel mogelijk zullen bestaan uit kwitantien, en zo de inkoopen op de Bassaars geschieden, zal de Officier-betaalmeester en de Officier die hem toegevoegd is, voor de besteede gelden een verklaring passeeren, welke de rekeningen zullen kunnen vervangen.

ARTIKEL 8.

Bij het registerboek van vivres let. C. zullen worden overgelegd de bewijsen van ontvangst door den respectiven detachement-Kommandant getekend; dezelve zullen voorzien worden van een doorlopend nummer dat mede in het register let. C. vermeld moet worden.

ARTIKEL 9.

Aan de kommandanten en administrateurs wordt ten strengsten aanbevolen, dat de inkopen, buiten de Bassaars zo veel mogelijk geschieden in tegenwoordigheid van de Civiele autoriteit, wanneer die plaatselijk aanwezig is, welke desnoods naar billijkheid de prijsen der levensmiddelen zal kunnen bepalen.

ARTIKEL 10.

Wanneer kommandanten van de Bentings met den inkoop van levensmiddelen worden belast dan zullen zij uit de kast van het vivresfonds een voorschot kunnen ontvangen, waarvan zij aan de administrateurs behoorlijk rekenschap zullen doen, en waarvan de verantwoording door hen maandelijks zal worden ingediend om bij het kasboek geannexeerd te worden, ten blijke dat de in uitgaaf gestelde som in voorschot, behoorlijk verantwoord is.

ARTIKEL 11.

De inspecteur en onder-inspecteurs der militaire administratie of als zoodanig fungerend Officier zullen zich nu en dan verzekeren, dat de adminstratie over de vivres- en fouragegelden, overeenkomstig deze bepalingen gevoerd wordt en zullen van hunne bevindinge rapport maken aan den Kommanderenden Generaal te velde.

ARTIKEL 12.

Wanneer het komt te blijken dat er gelden van die massa overschieten dan zullen die gelden in kas verblijven, tot tijd en wijle de Kommanderende Generaal des Legers te velde over derzelver gebruik beslist zal hebben.

Gearresteerd in het Hoofdkwartier te Magelang den 19 December 1828.

De Luitenant Gouverneur Generaal
over Nederlandsch-Indië,

Voor eensluidend afschrift:
w.g. TIMMERMANS.

TERNATAANSCHE HULPTROEPEN GEDETACHEERD BIJ DE MOBIELE KOLONNE N°. 2.

TARIEF VAN VIVRES VOOR BOVENGEMELDE HULPTROEPEN.

Per Hoofd daags.

1¾ Een drie vierde pond rijst.
1/15 Een vijftiende kan arak.
1/25 Een vijf en twintigste pond koffij.
1/120 Een honderd twintigste pond peper.
1/90 Een negentigste kan azijn.
1/3000 Een drie duizendste vadem brandhout (in geld à *f* 12.50 per vadem).
3/1000 Drie duizendste kan lampolij.
¼ Een vierde pond drooge visch of ½ pond versch vleesch.
1/12 Een twaalfde pond zout.

De officieren genieten dubbele rations, doch geen arak, maar ½ bottel vatwijn. De kinderen genieten halve rations.

Goedgekeurd:
Magelang, 15 Julij 1828.
De Luitenant
Gouverneur Generaal,
(get.) DE KOCK.

De Onder-Inspecteur der 2e
klasse in Kadoe,
(get.) GENIETS.

Bijlage IX.

PROCES VERBAAL.

Op heden den zestienden Maart achttien honderd negen en twintig, hebben wij ondergetekenden, Le Bron de Vexela, Luitenant Kolonel der 18e afdeeling Nat. Inf., de Leeuw, Luitenant Kolonel der 18e afdeeling Inf., en Van der Smissen, Majoor onder-directeur der Artillerie in de 1e Groote Militaire afdeeling, ons, ingevolge bekomen order van den Plaatselijken Kommandant van Weltevreden en Rijswijk, begeven naar het Artillerie Magazijn te Weltevreden, ten einde aldaar te examineren twee aan gemeld atelier vervaardigde tenten, waarvan de eene volgens het Engelsch model gemaakt bestaat uit:

Een houten Staander uit 2 in elkander passende stukken vervaardigd, welke door middel eener sleutel vereenigd worden, en waaraan zich een rak voor 12 geweren bevind.

Een mantel van linnen, in de welke de houten kap voor de tent is bevestigd, benevens de benodigde piketpalen en lijnen tot het bevestigen der mantel, hebbende deze tent de navolgende afmetingen, als:

Hoogte der staanders 2,50 Elle of 8 Vt. r.

Dikte derzelve 0,06 Elle of $2^{6}/_{10}$ Dm. r.

Diameter van het grondvlak 5 Elle of 16 Vt.

Zwaarte der opgerolde tent ruim 50 pond en zijnde geschikt tot huisvesting voor 12 soldaten.

De tweede volgens het Nederlandsch model ingericht, bestaande uit:

Twee houten staanders benevens een dwarsriggel of legger, ten einde de mantel te dragen, welke legger op pennen door middel van twee knoppen bevestigd wordt. Een mantel van linnen, benevens de benodigde scheer- en stormlijnen, piketpalen etc. tot het stellen en spannen derzelve benodigd, hebbende deze tent de navolgende afmetingen, als:

Hoogte der staanders 2,24 Elle of 7 Vt. 2 Dm. r.

Dikte derzelve 0,05 El of $1^{7}/_{8}$ Duim.

Lengte der tent van onder 5,50 El of 17 Vt. 7 Dm.

Breedte derzelve 3,80 Elle of 12 Vt. $^{1}/_{8}$ Dm.

Zwaarte der opgerolde tent ruim 50 pond en zijnde mede ingericht voor 12 soldaten.

Na bezigtiging der beide boven omschreven tenten, is de eerstgemelde ons het doelmatigste voorgekomen, hoofdzakelijk:

Wegens de mindere omslagtigheid der constructie alsmede van het vervoer, het stellen, en uit een neemen, de mindere plaats welke dezelve beslaat, de geschikste legging voor de manschappen, en berging der wapens.

Om welke reden wij vermeend hebben, deze tot model te moeten verkiezen, behoudens de natemeldene aan te brengen veranderingen:

1e. De tent meerdere doorstraling van lucht te bezorgen, door dezelve aan weerszijden te openen.

2e. Daar ter plaatsen waar de strekking der lijnen geschiedt dezelve met singels te bekleeden.

3e. De gaten waardoor de lijnen komen, met leder te beleggen.

4e. De piketpalen, in plaats van met een kop van een gat te voorzien, waardoor de treklijnen worden bevestigd om alzoo het verlies van deze piketpalen voortekomen.

5e. De sleutel welke de beide stukken der staanders vereenigt met een kram en ketting te bevestigen, mede om het verlies derzelve voortekomen.

En om wanneer het voor den aanmaak der tenten bestemd zeildoek, het doordringen der zonnenstralen niet meerder belet, dan het linnen waarvan dezelve thans zijn vervaardigt, de tenten in dit geval, geheel met blaauw linnen of zoodanige andere stof te bekleeden, waardoor de soldaat meerder voor de zonnenstralen beschut is, en eindelijk bij elke tent afteleveren, twee kapmessen, twee houten hamers, en eene bindlijn voor het oprollen derzelve.

Van welk bovengemeld proces-verbaal drie eensluidende afschriften zijn gemaakt op datum als boven.

J. LE BRON DE VEXELA.
Luitenant Kolonel.

I. DE LEEUW.
Luitenant Kolonel.

VAN DER SMISSEN.
Majoor.

BIJLAGE X. Behoort bij Hoofdstuk II van deel IV.

BENODIGDE TRANSPORTMIDDELEN VOOR EENE COLONNE VAN ONGEVEER 300 MAN, UITGERUST VOOR 14 DAGEN.

	Koelies.	Paarden.
5600 pond of 42 zakken rijst		21.
280 kannen arak		5.
472 pond zout		2.
43 kannen azijn en oli		1.
Gedroogde visch, koffij en peper		2.
Voor 7 officieren		7.
16 koelies per 100 man	48.	
7 officieren à 2 koelies	14.	
Artillerie.		
Een handmortier	2.	
Een kanon à 1 pond	20.	
Geneeskund. Dienst.		
2 kisten medicijnen	8.	
6 hangmatten	24.	
	116.	38.

Benodigde pionniers gereedschappen.

4 pikhouwelen.
4 bijlen.
4 zaagen.
12 schoppen of patjols.
2 beitels.
24 kapmessen.
4 koevoeten.

N.B. De ammunitie voor 't geschut en Infant. word op 10 treinpaarden gedragen.

BIJLAGE XIa. Behoort bij bladz. 177 van deel IV.

OVER HET 1e HALFJAAR 1828.

ALGEMEEN ZIEKEN RAPPORT DER DRIE GROOTE MILITAIRE AFDEELINGEN VAN HET EILAND JAVA, OPGEMAAKT DOOR DEN ONDERGETEEKENDE, CHEF OVER DEN GENEESKUNDIGEN DIENST.

NAMEN DER HOSPITALEN, GARNIZOENEN EN DETACHEMENTEN.	GETAL DER ZIEKEN.						Aanmerkingen.
	Blijven onder behandeling bij 't vorig rapport.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling afgegaan.		Blijven onder behandeling.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Overleden.		
Eerste Groote Militaire Afdeeling.							
Hospitaal te Weltevreden............	97	930	—	820	71	136	
Campement te Weltevreden...........	4	919	—	914	—	9	
Detachement te Buitenzorg...........	11	117	—	118	2	8	
Infanterie te Ceram (¹).............	32	477	—	441	19	49	
Garnisoens Hospitaal te Palimanang....	22	97	—	102	2	15	
Detachement te Indromaija...........	4	139	—	139	2	2	
Te zamen........	170	2679	—	2534	96	219	
Totaal................		2849			2849		
Tweede Groote Militaire Afdeeling.							
Hospitaal te Samarang..............	252	1896	—	1380	372	396	
Garnisoen te Samarang..............	25	1710	—	1720	5	10	
Hospitaal te Magelang...............	265	3188	—	2494	536	423	
Hospitaal te Djocjokarta.............	331	2110	—	1768	296	377	
Garnisoen te Djocjokarta.............	—	428	—	314	—	114	
Hospitaal te Poerwakarta.............	39	368	—	296	46	65	
Transporteeren..........	912	9700	—	7972	1255	1385	

(¹) lees: Serang.

NAMEN DER HOSPITALEN, GARNIZOENEN EN DETACHEMENTEN.	GETAL DER ZIEKEN.						Aanmerkingen.
	Blijven onder behandeling bij 't vorig rapport.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling afgegaan.		Blijven onder behandeling.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Overleden.		
Per transport	912	9700	—	7972	1255	1385	
Hospitaal te Klatten	67	655	—	558	78	86	
» » Salatiga	45	715	—	688	18	54	
» » Rembang	19	610	—	538	64	27	
» » Rajakwessie	9	388	—	365	14	18	
» » Pekalongan	—	107	—	45	14	48	
» » Banjoemaas	45	210	—	192	40	23	
» » Karangbollong	11	37	—	44	4	—	
» » Wonosobo	27	487	—	445	69	—	
» » Maron	75	430	—	338	120	47	
» » Paësan	24	77	—	80	21	—	
» » Trajam	14	93	—	106	1	—	
» » Serang	—	71	—	70	1	—	
» » Pisangan	32	194	—	222	4	—	
Mobiele colonne N°. 1	—	605	—	603	2	—	
» » » 2	1	499	—	446	20	34	
» » » 3	86	322	—	403	5	—	
» » » 4	98	616	—	711	3	—	
» » » 5	—	576	—	550	11	15	
» » » 6	—	705	—	570	93	42	
» » » 8	24	150	—	156	11	7	
Expeditionaire Mob. colonne N°. 1	—	812	—	730	4	78	
» » » » 2	—	902	—	880	2	20	
Te zamen	1489	18461	—	16712	1854	1884	
Totaal	20450			20450			
Derde Groote Militaire Afdeeling.							
Hospitaal te Soerabaja	83	666	—	620	58	71	
Garnizoen en Constructie winkel te Soerabaja	59	732	—	700	3	88	
Garnizoen op 't Fort Oranje	11	116	—	122	—	5	
» te Passoeroean	1	123	—	107	4	13	
Transporteeren	154	1637	—	1549	65	177	

NAMEN DER HOSPITALEN, GARNIZOENEN EN DETACHEMENTEN.	GETAL DER ZIEKEN.						Aanmerkingen.
	Blijven onder behandeling bij 't vorig rapport.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling afgegaan.		Blijven onder behandeling.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Overleden.		
Per transport...........	154	1637	—	1549	65	177	
Garnizoen te Probolingo.............	4	56	—	60	—	—	
» » Besoeki................	13	143	—	138	4	14	
» » Banjoewangie..........	23	279	—	252	3	47	
» » Sumanap..............	14	54	—	62	—	6	
» » Bankallang.............	—	33	—	28	—	5	
Mobiele colonne te Babat.............	—	75	—	73	2	—	
Te zamen.........	208	2277	—	2162	74	249	
Totaal................	2485			2485			
Generaal totaal.............	25784			25784			

HERHALING VAN HET OMMESTAANDE RAPPORT VOLGENS DEN AARD DER VERSCHILLENDE ZIEKTENS EN GEBREKEN.

AARD DER ZIEKTENS EN GEBREKEN.	GETAL DER ZIEKEN.					Aanmerkingen.
	Bij het vorig rapport onder behandeling gebleven.	Bij den aanvang der ziekte.	Hersteld.	Overleden.	Onder behandeling verblijven.	
Febr. Intermittens	136	4159	3853	147	345	
» Nervosa	40	750	439	304	47	
» Gastrica & Biliosa	306	3740	3516	128	402	
» Catarrhal & Rheumat.	100	709	745	18	46	
Pneumonia	53	27	28	1	51	
Rheumatism. & Arthrites	54	552	554	2	30	
Epilepsia	3	14	11	1	5	
Apoplexia	3	25	11	11	6	
Hydrops	29	256	241	28	16	
Scorbutus	2	32	20	3	11	
Debilitas	27	278	210	50	45	
Affectio Pector	52	695	663	42	42	
Cholera Morbus	9	498	348	147	12	
Diarrhoea	278	3307	2902	396	287	
Dysenteria	198	3063	2285	662	314	
Hepatit. & Splenites	79	465	454	37	33	
Affectio Gastrica	4	88	84	1	7	
Obstructio Abdominal	39	281	284	7	29	
Ophthalmia	47	435	436	—	46	
Morbi Cutanei	37	772	739	4	66	
» Venerei	158	1206	1201	2	161	
» Ossium	33	138	160	2	9	
» Viar. Urinar	—	—	—	—	—	
Vulnera Simpl.	15	335	290	5	55	
» Complicata	10	128	92	13	33	
Ulcera	154	1962	1841	12	263	
Operationes	1	2	1	1	—	
Te zamen	1867	23917	21408	2024	2352	
Totaal	25784		25784			

De Chef over den Geneeskundigen Dienst,
G. J. PEITSCH.

Bijlage XI*b*.

Over het 2e halfjaar 1828.

ALGEMEEN ZIEKENRAPPORT DER DRIE GROOTE MILITAIRE AFDEELINGEN VAN HET EILAND JAVA OPGEMAAKT DOOR DEN ONDERGETEEKENDE, CHEF OVER DEN GENEESKUNDIGEN DIENST.

NAMEN DER HOSPITALEN, GARNIZOENEN EN DETACHEMENTEN.	GETAL DER ZIEKEN.						Aanmerkingen.
	Onder behandeling bij 't vorige rapport.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling afgegaan.		Blijven onder behandeling.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Overleden.		
Eerste Groote Militaire Afdeeling.							
Hospitaal te Weltevreden............	136	1075	—	960	107	144	
Campement te Weltevreden..........	9	295	—	296	1	7	
Detachement te Buitenzorg...........	8	111	—	109	3	7	
Infanterie te Ceram..................	49	535	—	532	27	25	
Garnizoens hospitaal te Palimanang....	15	92	—	87	3	17	
Detachement te Indromaijo............	2	95	—	95	1	1	
Te zamen..........	219	2203	—	2079	142	201	
Totaal.................		2422			2422		
Tweede Groote Militaire Afdeeling.							
Hospitaal te Samarang...............	396	1790	—	1519	409	258	
Garnizoen te Samarang...............	10	462	—	449	6	17	
Hospitaal te Magelang...............	423	2551	—	2026	572	376	
Garnizoen te Magelang...............	—	142	—	129	1	12	
Hospitaal te Djocjokarta..............	377	2683	—	2490	236	334	
Garnizoen te Djocjokarta..............	114	415	—	467	14	48	
Transporteeren..........	1320	8043	—	7080	1238	1045	

NAMEN DER HOSPITALEN, GARNIZOENEN EN DETACHEMENTEN.	GETAL DER ZIEKEN.						Aanmerkingen.
	Onder behandeling bij 't vorige rapport.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling afgegaan.		Blijven onder behandeling.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Overleden.		
Per transport...........	1320	3043	—	7080	1238	1045	
Hospitaal te Sourakarta..............	65	268	—	274	30	29	
» » Klatten................	86	428	—	395	77	42	
» » Salatiga................	54	1070	—	1053	34	37	
» » Rembang................	27	121	—	141	4	3	
» » Bodjo Negoro...........	18	75	—	84	1	8	
» » Ngawie................	—	103	—	93	1	9	
» » Pekalongan.............	48	77	—	95	25	5	
» » Tegal..................	—	17	—	17	—	—	
» » Banjoemaas.............	23	223	—	153	49	44	
» » Komeet................	—	126	—	105	4	17	
» » Wonosobo..............	—	363	—	231	67	65	
» » Marong................	47	233	—	218	87	75	
» » Mangierang............	—	377	—	334	8	35	
Mobiele colonne N°. 1..............	—	359	—	346	3	10	
» » » 2..............	34	420	—	416	15	23	
» » » 3..............	—	210	—	202	4	4	
» » » 4..............	—	630	—	541	16	73	
» » » 5..............	15	760	—	688	71	16	
» » » 6..............	42	542	—	572	12	—	
» » » 7..............	—	298	—	281	17	—	
» » » 8..............	7	38	—	40	1	4	
» » » 10..............	—	310	—	300	3	7	
Expeditionaire colonne N°. 1 en 2.....	98	1450	—	1439	65	44	
Te zamen..........	1884	16641	—	15098	1832	1595	
Totaal.................	18525			18525			
Derde Groote Militaire Afdeeling.							
Hospitaal te Soerabaja................	71	519	—	456	37	97	
Garnizoen en Constructie winkel te Soerabaja............................	88	771	—	810	2	47	
Garnizoen op 't Fort Orange..........	5	115	—	116	1	3	
Transporteeren..........	164	1405	—	1382	40	147	

NAMEN DER HOSPITALEN, GARNIZOENEN EN DETACHEMENTEN.	GETAL DER ZIEKEN.						Aanmerkingen.
	Onder behandeling bij 't vorige rapport.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling afgegaan.		Blijven onder behandeling.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Overleden.		
Per transport	164	1405	—	1382	40	147	
Garnizoen te Pasoeroeang	13	86	—	91	1	7	
» » Probolingo	—	51	—	48	1	2	
» » Bezoekie	14	130	—	138	2	4	
» » Banjoewangie	47	421	—	451	7	10	
» » Sumanap	6	74	—	76	—	4	
» » Bankallang	5	95	—	97	—	3	
Te zamen	249	2262	—	2283	51	177	
Totaal	2511			2511			
Generaal totaal	23458			23458			

HERHALING VAN HET OMMESTAANDE RAPPORT VOLGENS DEN AARD DER VERSCHILLENDE ZIEKTENS EN GEBREKEN.

AARD DER ZIEKTENS EN GEBREKEN.	GETAL DER ZIEKEN.					Aanmerkingen.
	Bij 't vorig rapport onder behandeling gebleven.	Bij den aanvang der zieken.	Hersteld.	Overleden.	Onder behandeling verblijven.	
Febr. Intermittens	345	4394	4230	141	368	
» Nervosa	47	460	210	257	40	
» Gastrica & Biliosa	402	3191	3264	150	179	
» Catarrhal. & Rheumat.	46	719	686	13	66	
Pneumonia	1	36	24	7	6	
Rheumatism. & Arthrites	50	424	403	10	61	
Epilepsia	5	12	15	1	1	
Apoplexia	6	24	12	10	8	
Hydrops	16	145	87	43	31	
Scorbutus	11	70	61	5	15	
Debilitas	45	334	261	61	57	
Affectio Pector	42	538	463	39	78	
Cholera Morbus	12	284	166	121	9	
Diarrhoea	287	2649	2406	356	174	
Dysenteria	314	2769	2234	670	179	
Hepatit. & Splenites	53	355	318	29	61	
Affectio Gastrica	7	98	93	1	11	
Obstructio Abdominal	29	373	352	10	40	
Ophthalmia	46	367	367	—	46	
Morbi Cutanei	66	927	904	7	82	
» Venerei	161	1009	1038	8	124	
» Ossium	9	35	32	3	9	
» Viar. Urinar	—	12	12	—	—	
Vulnera Simplex	55	517	482	23	67	
» Complicata	33	115	83	32	33	
Ulcera	263	1242	1255	28	222	
Operationes	1	7	2	—	6	
Te zamen	2352	21106	19460	2025	1973	
Totaal	23458		23458			

De Chef over den Geneeskundigen Dienst,
G. J. PEITSCH.

Bijlage XIc.

ZES MAANDELIJKSCH RAPPORT DER BEHANDELDE ZIEKEN IN DE 2e GROOTE MILITAIRE AFDEELING VAN DIT EILAND OPGEMAAKT DOOR DEN ONDERGETEEKENDE DIRIGEEREND OFFICIER VAN GEZONDHEID, OVER DE MAANDEN JANUARIJ, FEBRUARIJ, MAART, APRIL, MEIJ EN JUNIJ 1828.

NAMEN DER HOOFD GARNIZOENS, HOSPITALEN, INFERMERIER EN COLONNES.	GETAL DER ZIEKEN.							Aanmerkingen.
	Bleven onder behandeling op ultimo December 1827.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling gegaan.		Overleden.	Blijven onder behandeling op ultimo Junij 1828.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Bij evacuatie op de een of ander hospitalen.			
Hospitaal te Semarang	252	1377	519	1380	—	372	396	
Garnizoen » »	25	1710	—	389	1331	5	10	
Hospitaal » Magelang	265	3188	—	1802	692	536	423	
» » Djocjakarta	331	2110	—	1768	—	296	377	
Garnizoen » »	—	428	—	314	—	—	114	
Hospitaal » Soerakarta	34	351	17	291	—	46	65	
» » Klatten	67	655	—	542	16	73	86	
» » Salatiga	45	650	65	532	156	18	54	
» » Rembang	19	610	—	538	—	64	27	
» » Radjaweksie	9	331	57	304	61	14	18	
» » Ngawie	—	—	—	—	—	—	—	
» » Pekalongan	—	107	—	44	—	14	48	
» » Banjoemaas	25	149	61	171	1	40	23	
» » Karangbollong	11	37	—	44	—	4	—	
» » Wonosobo	23	487	—	377	64	69	—	
» » Maron	75	430	—	307	31	120	47	
Transporteeren	1181	12520	688	8793	2352	1671	1668	

NAMEN DER HOOFD GARNIZOENS, HOSPITALEN, INFERMERIER EN COLONNES.	GETAL DER ZIEKEN.							Aanmerkingen.
	Bleven onder behandeling op ultimo December 1827.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling gegaan.		Overleden.	Blijven onder behandeling op ultimo Junij 1828.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Bij evacuatie op de een of ander hospitalen.			
Per transport........	1181	12520	688	8793	2352	1671	1668	
Hospitaal te Paesan............	24	76	1	68	12	21	—	
» » Traijam...........	14	68	25	68	38	1	—	
» » Serang............	—	71	—	68	2	1	—	
» » Pisangan...........	—	194	—	126	64	4	—	
Mobiele colonne N°. 1...........	—	605	—	313	280	2	—	
» » » 2...........	1	494	5	218	228	20	34	
» » » 3...........	86	322	—	190	213	5	—	
» » » 4...........	98	616	—	351	360	3	—	
» » » 5...........	—	576	—	452	98	11	15	
» » » 6...........	—	705	—	524	46	93	42	
» » » 7...........	—	—	—	—	—	—	—	
» » » 8...........	—	150	—	115	17	11	7	
Exped. mobiele colonne N°. 1.....	—	812	—	343	387	4	78	
» » » » 2....	—	902	—	436	444	2	20	
	1404	18211	750	12085	4542	1854	1884	
Totaal............	20365			20365				

HERHALING VAN HET ZIEKENRAPPORT AAN DE ANDERE ZIJDE, VOLGENS DEN AARD DER VERSCHILLENDE ZIEKTEN EN GEBREKEN.

AARD DER ZIEKTEN EN GEBREKEN.	GETAL DER MANSCHAPPEN MET VERSCHILLENDE ZIEKTEN EN GEBREKEN.							Aanmerkingen.
	Bleven onder behandeling met ultimo December 1827.	Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming	Hersteld.	Bij evacuatie op de een of andere hospitalen.	Overleden.	Blijven onder behandeling met ultimo Junij 1828.	
Febr. Intermittens	260	3622	197	2488	943	137	311	
„ Nervosa	29	666	24	286	94	298	41	
„ Gastrica & Biliosa	85	2907	48	1798	764	109	369	
„ Catarrhal & Rheumat	52	415	11	320	114	13	21	
Rheumat. & arthritis	32	290	16	210	103	2	23	
Angina	—	1	—	1	—	—	—	
Apoplexia	—	19	2	4	3	9	5	
Scorbuticus	—	1	—	1	—	—	—	
Hydrops	32	181	7	127	63	21	9	
Haemorrhoides	—	11	—	9	2	—	—	
Debilitas	19	153	47	88	58	39	34	
Affectio Pector	38	385	13	250	133	30	23	
Cholera Morbus	13	464	6	234	94	163	12	
Diarrhoea	167	2557	115	1586	638	358	257	
Dysenteria	356	2657	100	1597	607	631	278	
Hepatitio & Splenitis	14	351	10	266	79	31	39	
Obstructio Abdominal	8	124	11	85	46	4	8	
Ophthalmia	29	285	5	239	58	—	22	
Morbi Vesicio	—	2	—	2	—	—	—	
„ Cutanei	52	569	8	474	104	1	50	
„ Venerei	57	864	11	689	131	1	111	
„ Ossium	13	107	1	76	37	1	7	
Luxotio	—	1	—	1	—	—	—	
Ulcera	125	1487	109	1110	392	10	209	
Vulnera Simplicia	22	189	5	123	64	3	26	
„ Complicata	—	96	3	48	11	12	28	
Hermia	—	5	1	2	4	—	—	
Amputatio	1	2	—	1	—	1	1	
	1604	18211	750	1208	4542	1854	1884	
Totaal	20.365			20365				

SUMMIER RAPPORT.

Bijkens het rapport over het gepasseerde eerste halfjaar zijn onder behandeling geweest 20,365 waarvan 12,085 hersteld, 1854 overleden en nog 1884 onder behandeling verblijven.

Onder het getal overledenen telt men de navolgende:

	Europ.	Inland.
Officieren zonder troepen	5	—
Expeditionaire Afdeeling	722	—
„ „ Artill.	4	—
18e Afdeling Nationale Infanterie	466	—
19e „ „ „	175	45
20e „ „ „	30	22
Slagschutters	62	—
Vrijwillige Jagers	1	—
5e Regt. 2e Batt. Artill.	82	19
„ „ „ „ „ Trein	1	—
7e „ Huzaren	105	—
Korps Pioniers	—	5
Korps Djaijang Sekars	2	10
„ Invaliden	10	—
Werfdepot	6	24
Koloniale Marine	2	—
Marine van de Staat	2	—
Oude Mannenhuis	1	—
Militaire bediendens	5	—
Keijzers Lijfwagt	2	—
Gepensioneerden	1	—
Hulptroepen		45
Totaal	1684	170

SEMARANG, den 10den July 1828.
H. V. D. HEUVELL.

Bijlage XI*d*.

ZES MAANDELIJKSCH ZIEKENRAPPORT VAN DEN ONDERGETEEKENDE DIRIG^{d}. OFFICIER VAN GEZONDHEID IN DE 2^{e} GROOTE MILITAIRE AFDEELING TE SAMARANG OVER DE MAANDEN JULIJ, AUGUSTUS, SEPTEMBER, OCTOBER, NOVEMBER EN DECEMBER 1828.

NAMEN DER HOOFD- EN GARNIZOENS HOSPITALEN, INFIRMERIËN EN COLONNES.	GETAL DER ZIEKEN.							Aanmerkingen.
	Bleven onder behandeling op ultimo Junij 1828.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling gegaan.		Overleden.	Blijven onder behandeling op ultimo December 1828.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Bij evacuatie op een der hospitalen, of op eenige andere wijze.			
Hospitaal Samarang	396	1790	—	1519	—	409	258	
Garnizoen idem	10	462	—	449	—	6	17	
Hospitaal Magelang	423	2551	—	2026	—	572	376	
Garnizoen idem	—	142	—	129	—	1	12	
Hospitaal Djocjokarta	377	2683	—	2490	—	236	334	
Garnizoen idem	114	415	—	467	—	14	48	
Hospitaal Soeracarta	65	268	—	274	—	30	29	
» Klatten	86	428	—	395	—	77	42	
» Salatiga	54	1070	—	1050	—	34	37	
» Rembang	27	121	—	141	—	4	3	
» Bodjo Negoro	18	75	—	84	—	1	8	
» Ngawie	—	103	—	93	—	1	9	
» Pekalongan	48	77	—	95	—	25	5	
» Tegal	—	17	—	17	—	—	—	
» Banjoemaas	23	223	—	153	—	49	44	
» Komeet	—	126	—	105	—	4	17	
» Wonosobo	—	363	—	231	—	67	65	
Transporteeren	1621	9924	—	9688	—	1530	1304	

NAMEN DER HOOFD- EN GARNIZOENS HOSPITALEN, INFIRMERIEN EN COLONNES.	GETAL DER ZIEKEN.							Aanmerkingen.
	Bleven onder behandeling op ultimo Junij 1828.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling gegaan.		Overleden.	Blijven onder behandeling op ultimo December 1828.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Bij evacuatie op een der hospitalen, of op eenige andere wijze.			
Per transport.........	1621	9924	—	9688	—	1530	1304	
Hospitaal Maron................	47	333	—	218	—	87	75	
» Mangirang............	—	377	—	334	—	8	35	
Mobiele kolonne N°. 1...........	—	359	—	346	—	3	10	
» » » 2...........	34	420	—	416	—	15	23	
» » » 3...........	—	210	—	202	—	4	4	
» » » 4...........	—	630	—	541	—	16	73	
» » » 5...........	15	760	—	688	—	71	16	
» » » 6......... .	42	542	—	572	—	12	—	
» » » 7...........	—	298	—	281	—	17	—	
» » » 8...........	7	38	—	40	—	1	4	
» » » 10...........	—	310	—	300	—	3	7	
Exp. Mobiele colonne N°. 1 en 2..	98	1450	—	1439	—	65	44	
	1884	16661	—	15098	—	1832	1595	
Totaal.............	18525			18525				

Ten opzigte van de invulling van dit Rapport, moet het navolgende in acht genomen worden:

a. In het hoofd moet ingevuld worden: de bijzondere of gezamenlijke kwaliteit van de eerste Officieren van Gezondheid, die het Rapport inzenden, bij voorbeeld: Chirurgijn-Majoor, Chirurgijn van de tweede of derde klasse, dirigerend Chirurgijn-Majoor van het Hospitaal te   of de plaats waar zij anders Zieken onder hunne behandeling mogen hebben.

b. In de kolom van Aanmerkingen moet worden opgegeven: van waar de in de 3e en 5e kolom vermelde manschappen ontvangen of werwaarts dezelve gezonden zijn.

HERHALING VAN HET ZIEKENRAPPORT AAN DE ANDERE ZIJDE, VOLGENS DEN AARD DER VERSCHILLENDE ZIEKTEN EN GEBREKEN.

AARD DER ZIEKTEN EN GEBREKEN.	GETAL DER MANSCHAPPEN MET VERSCHILLENDE ZIEKTEN EN GEBREKEN.							Aanmerkingen.
	Bleven onder behandeling op ultimo Junij 1828.	Onder behandeling gekomen.		Van onder behandeling gegaan.		Overleden.	Onder behandeling verbleven op ultimo December 1828.	
		Bij den aanvang der ziekte.	Bij evacuatie of overneming.	Hersteld.	Bij evacuatie op een der hospitalen, of op eenige andere wijze.			
Febr. Intermittens	311	3844	—	3685	—	125	345	
„ Nervosa	41	424	—	186	—	244	35	
„ Gastrica & Biliosa	369	2568	—	2656	—	127	154	
„ Catarrhal & Rheumat.	21	411	—	374	—	11	47	
Pneumonia	—	13	—	10	—	3	—	
Rheumatism. & Arthritis	23	245	—	228	—	4	36	
Epilepsia	—	2	—	1	—	1	—	
Apoplexia	5	21	—	9	—	9	8	
Scorbutus	—	2	—	—	—	—	2	
Hydrops	9	103	—	52	—	39	21	
Debilitas	34	253	—	167	—	67	53	
Affectio Pector.	23	338	—	274	—	28	59	
Cholera Morbus	12	263	—	152	—	114	9	
Diarrhoea	257	2278	—	2052	—	330	153	
Dysenteria	278	2474	—	1976	—	618	158	
Hepatit & Splenitis	39	262	—	237	—	24	40	
Obstructio Abdominal	8	103	—	91	—	5	15	
Ophthalmia	22	196	—	194	—	—	24	
Morbi Cutanei	50	769	—	734	—	1	64	
„ Venerei	111	646	—	666	—	6	85	
„ Ossium	7	16	—	20	—	1	2	
„ Viar. urinar	—	12	—	12	—	—	—	
Ulcera	209	921	—	909	—	26	195	
Vulnera Simplicia	26	381	—	332	—	21	54	
„ Complicata	28	109	—	79	—	28	30	
Amputatio	1	7	—	2	—	—	6	
	1884	16641	—	15098	—	1832	1595	
Totaal	18525			18525				

De soorten van Ziekten en Gebreken moeten, in het bovenstaande Rapport, gebragt worden in denzelfden rang, zoo als zij hierna volgen:

Pyrexiae Febris inflammatoria, intermittens, gastrica, nervosa, etc.
Pyrexiae cum inflammatione topica. Peripneumonia, enteritis, etc.
Morbi rheumatici. Rheumatismus, Arthritis, etc.
——— systematis nervei. Epilepsia, Apoplexia, etc.
——— systematis lymphatici. Hydrops, Oedema pedum, etc.
——— systematis sanguiferi. Hoemoptytis, Hoemorrhoides, etc.
——— organorum respirationis. Astma, Tussis, etc.
——— organorum digestionis. Cholera, Diarrhoea, etc.
——— organi visus. Ophthalmia, Cataracta, etc.
——— organi auditus. Surditas, Otalgia etc,
——— chronici hepatici. Icterus, Induratio hepatis, etc.
——— vesicae et renum. Ischuria, Incontinentia urinoe, etc.
——— chronici cutis. Schabies, Herpes, etc.
——— venerei. Gonorrhea, Phimosis, etc.
——— ossium. Caries, Fractura, etc.
Operationes. Amputio, Trepanatio, etc.
Ulcera. Ulcera phagadoenica, fistulosa, etc.
Vulnera. Vulnera simplicia, complicata, etc.

De Heeren Officieren van Gezondheid, met de behandeling der zieken belast, worden verzocht, maandelijks, als het resultaat van hunne waarnemingen, hunne antwoorden te stellen naast de navolgende vragen:

1. Welke is de heerschende weersgesteldheid in de afgeloopen maand geweest?

2. Welke is de aard of het karakter geweest van de heerschende ziekte?

3. Welke zijn de voornaamste veranderingen, daarin sedert de voorgaande maand waargenomen?

4. Welke zijn de voornaamste morbi intercurrentes geweest?

5. Welke zijn de aanmerkingen, in betrekking tot de gezondheid der militairen?

   a. Op hunne kazernering?

   b. Op hunne kleeding?

   c. Op hunne voeding?

   d. Op het gewoon drinkwater?

   e. Op hunne gewone levenswijze?

Opgemaakt door mij
Dirigerende Officier van Gezondheid voornoemd,
H. v. d. HEUVELL.

Bijlage XIIa. Behoort bij bladz. 184 van deel IV.

DISTRICT KLATTEN.

GOUVERNEMENTS TRANSPORTPARK.

GENERALE BALANS van de werkelijke verdiensten en voordeelen die 't gemeld park aan den Lande gebracht heeft, van 1 Augustus tot en met ultimo December 1828, tijdvak, dat hetzelve onder Directie van den ondergeteekende toevertrouwd is geweest.

Sterkte der			Benaming der maand.	Aanwijzing der bewezen diensten.	Winsten en verdiensten der		
Trekossen.	Karren.	Paarden.			Trek-ossen.	Trek-paarden.	Totaal te zamen.
				Volgens Extract uit het Register van de door het Park alhier bewezen diensten de berekening gemaakt naar het bestaande tarief zooals men alhier zoude moeten hebben betaald, wanneer de goederen met koelies of particuliere gladdak-paarden waren verzonden geworden.			
			Augustus.	Door diverse goederen aan den Lande toebehoorende heeft het Park der trekossen voor transport gedurende de maand verdient	f 4797 90	— —	
				Door het transporteeren van rijst voor rekening van den leverancier Tissot ingevolge contract gesloten dd. in 's lands kas gestort, eene som van...	— —	— —	
				Door diverse goederen aan den Lande toebehoorende als boven heeft het Park der paarden verdient..............	— —	f 355 —	
					f 4797 90	f 355 —	f 5152 90
			September.	Door diverse goederen aan den Lande toebehoorende, heeft het Park der trekossen voor transport gedurende de maand verdient	f 4971 —	—	
				Transporteeren..........	f 4971 —	— —	f 5152 90

Sterkte der Trekossen.	Sterkte der Karren.	Sterkte der Paarden.	Benaming der maand.	Aanwijzing der bewezen diensten.	Winsten en verdiensten der Trek-ossen.		Winsten en verdiensten der Trek-paarden.		Totaal te zamen.	
				Per transport..........	f 4971	90	—	—	f 5152	90
				Door het transporteeren van rijst voor rekening van den leverancier Tissot ingevolge contract gesloten dd .... in 's lands kas gestort, eene som van....	—	—	—	—		
				Door diverse goederen aan den Lande toebehoorende als boven heeft het Park der paarden verdient..............	—	—	f 301	—		
					f 4971	—	f 301	—	f 5272	—
			October.	Door diverse goederen aan den Lande toebehoorende heeft het Park der trekossen voor transport gedurende de maand verdient........................	f 2307	—	—	—		
				Door het transporteeren van rijst voor rekening van den leverancier Tissot ingevolge contract gesloten dd......... in 's lands kas gestort eene som van....	» 968	—	—	—		
				Door diverse goederen aan den Lande toebehoorende als boven heeft het Park der paardén verdient..............	—	—	f 151	—		
					f 3255	—	f 151	—	f 3406	—
			November.	Door diverse goederen aan den Lande toebehoorende heeft het Park der trekossen voor transport gedurende de maand verdient........................	f 4907	—	—	—		
				Door het transporteeren van rijst voor rekening van den leverancier Tissot ingevòlge contract gesloten dd.......... in 's lands kas gestort eene som van....	—	—	f 307	50		
				Door diverse goederen aan den Lande toebehoorende als boven heeft het Park der paarden verdient..............	—	—	» 321	70		
					f 4907	—	f 629	20	f 5536	20
			December.	Door diverse goederen aan den Lande toebehoorende heeft het Park der trekossen voor transport gedurende de maand verdient........................	f 5427	—	—	—		
				Door het transporteeren van rijst voor rekening van den leverancier Tissot in-						
				Transporteeren..........	f 5427	—	—	—	f19367	10

Sterkte der			Benaming der maand.	Aanwijzing der bewezen diensten.		Winsten en verdiensten der		
Trekossen.	Karren	Paarden.				Trek-ossen.	Trek-paarden.	Totaal te zamen.
				Per transport..........		f 5427 —	— —	f19367 10
				gevolge contract gesloten dd.				
				in 's lands kas gestort eene som van....		„ 360 —	f 210 —	
				Door diverse goederen aan den Lande toebehoorende als boven heeft het Park der paarden verdient..............		— —	„ 1023 —	
						f 5787 —	f 1233 —	f 7020 —
				Totaal................				f26387 10
				Hierop aftetrekken.				
				De uitgaven voor opzienders, onderopzienders, smits, timmerlieden, mandoers, drijvers en voerders, alsmede gras en paddijgelden voor de lastdieren, hout, smeekolen, enz. Van den 1sten Augustus tot en met ultimo December eene som van............	f 7345 —			
				Voor het creveeren van ossen, de prijs tegen Gouvernements inkoop.. f 35 ieder	„ 915 —			
				Voor het creveeren van paarden, de prijs even als boven berekend.. f 36 ieder	„ 396 —			f 8656 —
				Dus dat door de verdiensten van het Park een voordeelig saldo is ingewonnen eene som van....................		— —	— —	f17731 10

KLATTEN, den 30 December 1828.

VAN DOREN.

BIJLAGE XII*b*.

N°. 2.

1e VOORBEELD. Berekening der kosten en opbrengsten van het transportpark te Samarang tot Babadang, bestaande uit 25 karren, zijnde eene distantie van 15 palen.

Een opziener te Samarang	*f* 30.00
„ onder-opzichter te Samarang	„ 15.00
„ dito te Banjoemanik	„ 15.00
„ dito te D'Jatinalie	„ 15.00
„ Inlandsch mandoor	„ 10.00
50 karrenvoerders	„ 312.00
Fourage voor 60 ossen te Samarang	„ 306.00
„ „ „ „ „ Banjoemanik	„ 225.00
„ „ „ „ „ D'Jatinalie	„ 225.00
Stelle dat er in de maand 10 ossen creveeren	„ 350.00
Voor onderhoud der karren, kraalen en medecijnen voor de beesten, kan men rekenen 's maands benodigd	„ 100.00
De vivres gelden voor 4 Europeezen bedragen	„ 22.20
„ „ „ „ 51 Inlanders	„ 91.80
Totaal	*f* 1717.00

Daar de karren twee maal in de drie dagen van Samarang naar Babadang heen en weder kunnen gaan, zoo kunnen zij gevolgelijk 's maands overbrengen 4000 pikels of wel compleete laading voor de karren, welke wanneer met paarden vervoerd, zoude komen te staan, ieder pikel gerekend op 4 cents per paal, op .. *f* 2080.00

Dus een besparing van .... *f* 363.00

2e VOORBEELD. Berekening der kosten, en opbrengsten van het transportpark te Babadang tot Salatiga bestaande uit 25 karren, zijnde eene distantie van 16 palen.

Een opziener te Babadang	*f* 30.00
„ onder-opziener te Babadang	„ 15.00
„ id. te Maramatie	„ 15.00
„ id. te Tjoentang	„ 15.00
„ Inlandsch mandoor	„ 10.00
50 karrenvoerders	„ 312.00
Fourage voor 60 ossen te Babadang	„ 270.00
„ „ „ „ „ Maramatie	„ 225.00
„ „ „ „ „ Tjoentang	„ 225.00
Stelle dat 's maands 10 ossen creveeren	„ 350.00
Transporteeren	*f* 1467.00

Per transport	*f* 1467.00
Voor onderhoud der kraalen, en karren, medecijnen voor de beesten, kan men rekenen 's maands benodigd	„ 100.00
De vivres gelden voor 4 Europeezen bedragen	„ 22.20
„ „ „ „ 51 Inlanders	„ 91.80
Totaal	*f* 1681.00

Daar deze karren twee maal in de drie dagen van Babadang naar Salatiga, heen en weder kunnen gaan, zoo kunnen zij gevolgelijk 's maands overbrengen 4000 pikels of wel volle lading voor de karren, welke wanneer zij met paarden vervoerd wierden, zoude komen te staan, ieder pikel op 4 cents per paal, op .... *f* 2560.00

Dus een besparing van .... *f* 879.00

3e VOORBEELD. Berekening der kosten en opbrengsten van het transportpark te Salatiga tot Boijolalie, bestaande uit 25 karren, zijnde eene distantie van 17 palen.

Een opziener te Salatiga	*f* 30.00
„ onder-opziener te Salatiga	„ 15.00
„ dito te id.	„ 15.00
„ dito te id.	„ 15.00
Stelle dat er in de maand 10 ossen creveeren	„ 350.00
Een Inlandsch mandoor	„ 10.00
50 karrenvoerders	„ 312.00
Fourage voor 60 ossen te Salatiga	„ 216.00
„ „ „ „ „ „	„ 225.00
„ „ „ „ „ „	„ 225.00
Voor onderhoud der karren, kraalen en medecijnen voor de beesten, kan men rekenen 's maands benodigd	„ 100.00
De vivres gelden voor 4 Europeezen bedragen	„ 22.20
„ „ „ „ 51 Inlanders	„ 91.80
Totaal	*f* 1627.00

Daar deze karren twee maal in de drie dagen van Salatiga naar Boijolalie heen en weder kunnen gaan, zoo kunnen zij gevolgelijk 's maands overbrengen 4000 pikels of wel volle lading voor de karren, welke wanneer met paarden vervoerd wierdt, zoude komen te staan, ieder pikel à 4 cents per paal gerekend, op *f* 2720.00

Dus een besparing van .... *f* 1093.00

4e VOORBEELD. Berekening der kosten en opbrengsten van het transportpark te Boijolalie tot Klatten, bestaande uit 25 karren, zijnde eene distantie van 26 palen.

Een opziener te Boijolalie	*f* 30.00
Twee onder-opzieners te Boijolalie	„ 30.00
Twee werklieden te Boijolalie	„ 30.00
Een Inlandsche mandoor	„ 12.00
60 karrenvoerders à *f* 9.— 's maands, vivres voor de voerders daar onder begrepen, zoomede	—.—
Transporteeren	*f* 102.00

Per transport	ƒ 102.00
Fourage voor 120 ossen te Boijolalie	„ 540.00
Stelle dat er in de maand tien ossen creveeren	„ 350.00
Voor onderhoud der karren, kraalen en medecijnen voor de beesten, kan men rekenen 's maands benodigd	„ 100.00
De vivres gelden voor 5 Europeezen bedragen	„ 27.75
Totaal	ƒ 1119.75

Daar deze karren om de twee dagen van Boijolalie naar Klatten heen en weder kunnen gaan, zoo dat zij gevolgelijk 3000 pikels 's maands kunnen overbrengen, welke wanneer met paarden vervoerd wierdt aan den lande zoude komen te staan, een paard gerekend op ƒ 2.40, zoude dan 1500 paarden .... ƒ 3600.00

Dus een besparing van .... ƒ 2489.25

5e VOORBEELD. Berekening der kosten en opbrengsten van het transportpark te Sourakarta tot Klatten, bestaande uit 25 karren, zijnde eene distantie van 24 palen.

Een opziener te Sourakarta	ƒ 30.00
Twee onder-opzieners te Sourakarta	„ 30.00
Twee werklieden te Sourakarta	„ 30.00
Twee Inlandsche mandoers	„ 20.00
60 karrenvoerders à ƒ 8.— ieder, vivres daaronder begrepen	„ 480.00
Fourage voor 120 ossen, vivres daaronder begrepen	—.—
Stelle dat in een maand 10 ossen creveeren	„ 350.00
Voor onderhoud der karren, kraalen en medecijnen voor de beesten, kan men rekenen 's maands benodigd	„ 100.00
De vivres voor 5 Europeezen bedragen	„ 27.75
Totaal	ƒ 1067.75

Deze karren kunnen om de twee dagen van Sourakarta naar Klatten, heen en weder gaan, zoo dat 's maandelijksch verzonden kan worden 3000 pikels, welke wanneer met paarden vervoerd wierdt, aan den lande zoude komen te staan, een paard gerekend tegen de plaatselijke prijs van ƒ 2.50 tot Klatten, dus voor 1500 paarden .... ƒ 3750.00

Dus een besparing van .... ƒ 2682.25

6e VOORBEELD. Berekening der kosten en opbrengsten van het transportpark te Klatten tot D'Jocjocarta, bestaande uit 25 karren, zijnde eene distantie van 19 palen.

Een opziener te Klatten	ƒ 30.00
Twee onder-opzieners te Klatten	„ 30.00
Twee werklieden te Klatten	„ 30.00
Twee Inlandsche mandoers	„ 20.00
50 karrenvoerders	„ 312.00
Fourage voor 120 ossen	„ 540.00
Stelle dat er in de maand 10 ossen creveeren	„ 350.00
Transporteeren	ƒ 1292.00

Per transport	*f* 1292.00
Voor onderhoud der karren, kraalen en medecijnen voor de beesten, kan men rekenen 's maands benodigd	„ 100.00
De vivres gelden voor 5 Europeezen bedragen	„ 27.75
„ „ „ „ 50 Inlanders	„ 93.60
Totaal	*f* 1513.35

Daar deze karren om den ander dag van Klatten naar D'Jocjocarta heen en weder kunnen gaan, zo dat 's maandelijksch 3000 pikels verzonden kunnen worden, welke aan den lande aan transporten per paarden zoude komen te staan à *f* 4.— per paard plaatselijk prijs, dus voor 1500 paarden	*f* 6000.00
Dus een besparing van	*f* 4486.65

De Inspecteur en Chef van de 4e Afdeeling
van het Militaire Departement,
TIMMERMANS.

BIJLAGE XIII. Behoort bij bladz. 317 van deel IV.

Lᵉ. A.

TRANSLAAT VAN EEN BRIEF DOOR DEN RESIDENT VAN KADOE GESCHREVEN AAN DEN PANGERANG DIEPONEGORO.

BRIEF met vele groeten van den broeder F. G. Valck, Resident van Kadoe te Magelang aan deszelfs broeder, Zijne Hoogheid den Sultan Ngabdul, Kamiethoero Tjokro Kabiril mokminien Saijiedien Panoto Gomo Kalie Patool Olah.

Na menigvuldige groeten en wenschen voor het gelukkig en lang bestaan van mijnen broeder.

De tegenwoordige oorlog nu reeds drie jaar geduurd hebbende, zonder dat daarbij iets gewonnen is, maar wel het ongeluk van land en volk veroorzaakt heeft, zoo schrijf ik U dezen brief met verzoek om mij Uwe wenschen bekend te maken, ten einde mij in staat te stellen, om die aan het Gouvernement openteleggen, durvende ik U in staan, dat Uwe wenschen, billijk zijnde, zullen worden opgevolgd, hebbende ik U vroeger geen Sultan genoemd, omdat het Gouvernement U niet als zoodanig erkend heeft, doch indien U dezen mijnen brief wilt aannemen en het sluiten des vredes wilt overdenken, zal alles in der tijd geregeld worden.

Indien U welligt den aan mij door Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal gegeven magtbrief, die gelijk is aan dien welken de heer Stavers naar Jono Lanang heeft mede genomen, wilt zien, kan U dien vragen aan den Raden aijoe Prawiro Diningrat aan wie ik denzelven gezonden heb.

Ik hoop dat U dezen mijnen brief in rijpe overweging zult willen nemen, ten einde het land en de afstammelingen van Mataram spoedig tot vorige welvaart te doen terug keeren. U kunt daarbij in aanmerking nemen, dat wij door den tegenswoordigen goeden mousson geene moeljelijkheden ontmoeten, en dat het Gouvernement hoe langer hoe meer Ambonsche en Ternaatesche troepen ontvangt, willende de Generaal echter, terwijl onze troepen te velde trekken, zich nogmaals ten goeden met U onderhouden, kunnende U nagaan, dat de vrede toch eens zal moeten volgen naar aanleiding der vele troepen die aankomen en der bentings die alom worden aangelegen.

Geschreven te Magelang den 5 July 1828.

L. B.

BRIEF VAN DEN TOMMENGONG SOEROE TANIE EN MANGOON DI POERO AAN DEN RESIDENT VAN KADOE.

De brief die U ons voor den Sultan gezonden hebt, hebben wij hem op den 28en July overhandigd en nadat hij het adres gelezen had, heeft hij ons gezegd dat wij denzelven aan den Adi Pattij Danoe Redjo moesten brengen en van de zaak niet spreken met naderen last om met Danoe Redjo te overleggen wat er gedaan moest worden.

Toen Danoe Redjo den brief gelezen en goedgekeurd had, hebben wij denzelven weder bij den Sultan gebragt, die na denzelven gelezen te hebben tegen ons gezegd heeft: „Indien men vraagt wat ik hebben wil, dan is het niet anders als het gezag over geheel Java". Gij lieden moet dit aan den Resident van Kadoe schrijven.

Dit is al wat de Sultan gezegd heeft.

La. C.

TRANSLAAT VAN EENEN BRIEF WELKE DOOR DEN OVERBRENGER GEZEGD WORDT DOOR DEN RADEN ADIPATTIE DANOE REDJO GESCHREVEN TE ZIJN IN ANTWOORD OP EENEN BRIEF VAN DEN RESIDENT VAN KADOE AAN DIEPO NEGORO.

Ik heb den brief van den Heer Resident ontvangen en den inhoud begrepen, waaruit mij gebleken is dat de Resident met mij in der minne wil overeenkomen ten einde zulks verder bij den Sultan Abdul Hamied te doen komen. Ik kan den Resident echter nog niet ontmoeten maar indien hij met mij wezentlijk in het vriendschappelijke wil overeenkomen, laat hij dan een kundig man herwaarts zenden om met mij te spreken.

Ik zal dezen een vrijgeleide geven op dat hem geen ongeluk moge overkomen.

Geschreven op Vrijdag den 3 Ṣapar 1756 of den 14en Augustus 1828.

Geen handtekening.

La. D.

BRIEF MET VELE GROETEN VAN DEN BROEDER F. G. VALCK, RESIDENT VAN KADOE, VAN ZIJNEN BROEDER DE RADEN ADIE PATTIE DANOE REDJO.

Na mijne groeten aan U Raden Adiepatty geef ik U kennis dat ik eenigen tijd geleden met voorkennis van de groote Heeren een brief aan den Sultan geschreven heb, zijnde den voornaamsten inhoud van dien brief dat de groote Heeren en ik met den Sultan in het vriendschappelijke wenschten te onderhandelen ten einde het welzijn van Java te verzekeren.

Deze brief van mij heb ik in handen gegeven van twee persoonen, zich noemende Tommengong Mangoon di Poero, en Soero Tanie, welke aangenomen hebben denzelven den Sultan ter hand te stellen.

Deze beide Tommengongs hebben mij berigt dat zij dien brief aan U hebben in

handen gegeven ten einde denzelven den Sultan aantebieden terwijl mijne zendeling van Magellaan alhier terug komende mij een klein briefje zonder adres heeft gegeven zeggende, dat dat briefje van U kwam.

Dit geschrift draagt echter Uw tjap noch handtekening maar houd in dat Gij eene vertrouwde zendeling van mij wenscht ten Uwent te zien.

Niettegenstaande dien brief niet van een zegel voorzien is en ook geen blijk draagt dat dezelve door een man van aanzien is geschreven wil ik echter geloven dat dezelve van U is en dat dezelve aldus is geschreven, om dat wij nog niet genoegzaam met elkander in aanraking zijn en het is om die reden dat ik dezelve Zijne Excellentie den Luitenant Gouverneur Generaal heb vertoond.

Dientengevolge zend Zijne Excellentie en ik dezen brief met een vertrouwd persoon, genaamd Raden Prawiro Ronno ten einde deze persoon U kan ontmoeten.

Ik verzoek U derhalve om eene zendeling herwaarts te zenden dan wel mij eenen brief te schrijven, waarin duidelijk wordt opgegeven wat de Sultan eigenlijk verlangt.

Indien de Sultan echter mogt goed vinden om U te magtigen om met mij te spreken dan verzoek ik U eene plaats te bepalen alwaar ik U kan ontmoeten en vriendschappelijk onderhandelen, want Zijne Excellentie de Luitenant Gouverneur Generaal en ik verlangen niets anders dan het welzijn van Java, dan ik verzoek U om mij op het vorenstaande spoedig te antwoorden, want onze troepen gaan dagelijks vooruit en kunnen daarin niet gehinderd worden; wacht dus niet te lang en geef mij spoedig een duidelijk antwoord het welk ik Zijne Excellentie kan vertoonen.

Ik geef U nog kennis dat ik eenen openlijken magtbrief van Z. E. den Kommissaris Generaal heb, zoo als de Heer Stavers heeft gehad toen hij te Djoenoet in onderhandeling is geweest, wordende ik daarbij gemagtigd om met den Sultan over den vrede te spreken.

Indien Gij dezen brief wilt zien kunt gij denzelven vragen aan eene vrouw, genaamd Raden aijoe Prawiro di Ningrat, welke vroeger aangenomen heeft om denzelven den Sultan ter hand te stellen.

Indien deze vrouw mogt ontkennen dat dien brief bij haar is, dan verzoek ik U mij daarvan te informeren op dat ik U eenen anderen ter inzage kan sturen.

Geschreven te Magelang den 20en Augustus 1828.
(get.) VALCK.

La. E.

TRANSLAAT VAN EEN DOOR DEN RADEN PRAWIRO RONO GEGEVEN RELAAS OP DEN 31sten AUGUSTUS 1828.

Den 21 van deze maand ben ik met den persoon van Terto Mengolo van Magellaan vertrokken, zijnde dien dag gekomen tot Kallesat onder Menoreh alwaar ik overnacht heb en den volgenden morgen mijne reis tot Gegerbadjing vervolgd heb, den nacht op die plaats doorgebragt hebbende ben ik den 23e gegaan tot de dsesa Ngemplak Kallejerok tot Dekso behoorende en aldaar verbleven tot den 24e wanneer ik 's nachts om 12 uren van daar vertrokken en den 25e des morgens ten 6 uren in de dessa Kamal mede onder Dekso gelegen aangekomen ben; op die plaats heb ik den Tommengong Soeroe Tanie ontmoet die mij naar Kilwonan onder Grogol heeft mede genomen, zijnde wij dienzelfden dag ten 2 uur des namiddags aldaar bij de barissan van den Radeen Adipatty Danoe Redjo aangekomen. Mij buiten latende wachten is Soeroe Tanie tot den Tommengong Mangong Dipoero gegaan en kort daarna weder bij mij gekomen, zeggende dat ik bij hem moest verblijven tot 's avonds wanneer ik zoude worden toegelaten. Tot des avonds gewacht hebbende, kwam ongeveer ten zeven uur eene zendeling van den Radeen Adipatty om Soeroe Tanie en mij te roepen; daarop met die zendeling zijnde mede gegaan

vond ik den Raden di Pattie in eene kleine Missigit zitten, bij zich hebbende den Tommengong Mangon Diepoero en den Arabier Kassan Moenadie. Ik gaf vervolgens aan denzelven te kennen dat ik door den Resident van Kadoe gezonden was om deszelfs complementen aantebieden en tevens eenen brief overtebrengen; de brief wierdt daarop van mij ontvangen door den Tommengong Mangon Dipoero die denzelven aan den Rijksbestierder overgaf en door dezen dadelijk geopend en gelezen wierdt, die denzelven vervolgens aan Kassan Moenadie gaf om den inhoud te overdenken; deze den brief gelezen hebbende overhandigde denzelven aan den Tommengong Mangon di Poero die denzelven mede las en waarna de Rijksbestierder aan hem zeide: „Kiai Mangon di Poero de inhoud van dien brief is goed en behelsd de wensch van ons allen" en verzocht daarna Kassan Moenadie om den brief te beantwoorden, die daarop aan mij zeide om naar mijn verblijf terug te keeren en mij den volgenden morgen (den 26e) het woord te zullen geven. Ik verzocht toen nog aan Kassan Moenadie om het te geven antwoord door de handteekening van den Radeen adie Patty te doen voorzien, aangezien ik een zendeling zijnde welligt niet zoude geloofd worden, welke laatste daarop het woord vatte en aan Kassan Moenadie zeide: „U moet den brief maar teekenen want wij zijn immers gelijk, mijne teekening kan nader gemakkelijk gegeven worden, waarop ik met Soeroe Tanie ben weggegaan.

Den volgenden morgen ten 5 uur wierd Kliwonan door de Nederl. troepen aangevallen; ik zocht mij bij die gelegenheid door de vlugt te redden en ging tot dat einde naar de dessa Nginto Into alwaar ik des avonds ten 11 uren den Raden dipattie en Kassan Moenadie ontmoette, welke laatste mij toen den brief in kwestie overhandigd en mij daarbij gezegd heeft: „Gij moet aan den Raden Tommengong Mangoe Kesoemo zeggen dat hij de zaak in gelijke goede overweging neemt en zoo veel mogelijk goede raad geeft aan den Heer Resident.

Aan mij wierd voorts nog een pas gegeven en een geleide van ongeveer 50 man, die mij vergezeld hebben tot aan de rivier Tenalah onder Dekso van waar ik zonder eenige ontmoeting tot hier ben gekomen.

Lª. F.

TRANSLAAT VAN EENEN BRIEF VAN DEN ALIE BASSA KASSAN MOENADIE VAN MATARAM AAN ZIJNEN BROEDER F. G. VALCK, RESIDENT VAN KADOE.

Het zegel van den Alie Bassa Kassan Moenadie.

Na mijne complimenten geef ik U kennis, dat ik Uwen brief aan mijn hoofd den Raden Adipatty Abdulla Danoe Redjo van Mataram gelezen en begrepen heb; wenschende U te weten wat mijn Sultan verlangd: die genaamd is Kandjing Sultan Abdul Hamied Hairoe Tjokro Kabirli Moekminin Saijidien Panoto gomo Kalie patoe Rasoeloelahie Salalahoe Alaiehie Wasalam Mong Koeboeono Senopatie Ngalogo Sabillolah, die het Mahomedaansche geloof op Java bevestigd.

Indien gij mijnen broeder dit in ernst verlangd te weten, dan moet gij eenen naderen brief schrijven, maar gij moet daarin niet veel zeggen en alleen vragen wat mijn Sultan verlangt te hebben. Als gij aan dit mijn verzoek voldoet, dan zullen wij, mijn hoofd de Raden Adipattij en ik, den brief aan den Sultan overhandigen.

Geschreven te Kliwoenan op Woensdag den 15en van Sapar van het jaar Ehé of den 26en Augustus 1828.

Lᴬ. G.

BRIEF MET VELE COMPLIMENTEN VAN DEN BROEDER F. G. VALCK AAN ZIJNEN BROEDER DEN SULTAN ABDUL HAMIED HAIROE TJOKRO KABIRIL MOKMINEN SAIJEDIEN PANOTO GOMO KALIE PATOLAHIE MANGKO BOEONO SENO PATIE NGALOGOE SABELOLAH.

Met mijne complimenten zend ik U tevens mijne zegen en wensch U alle mogelijk geluk en een lang leven toe.

Aangezien ik op mijne vorige brieven geen antwoord ontvangen heb, zoo denk ik dat dezelve U niet zijn ter hand gesteld, want in dat geval had Gij dezelve zekerlijk beantwoord — dan dit doet niets ter zake.

Ik schrijf U nu dezen brief omdat ik eenen magtbrief van Z. E. den Kommissaris Generaal, die den tegenwoordiger van den Grooten Koning van Nederland is, ontvangen heb zoo als die was welke de Heer Stavers gehad heeft toen hij met U te Joenoet heeft onderhandeld, terwijl ik daarenboven ook door Z. E. den Luitenant Gouverneur Generaal De Kock, die opperbevelhebber van het leger is, gemagtigd ben om met U over den vrede te handelen.

Indien gij niet geloofd dat ik den hierboven genoemden magbtrief bezit en Gij die verkiest te zien dan zal ik hem U toezenden, indien gij daarvoor goede gezanten zend of als ik U in persoon ontmoet.

De oorlog duurt nu reeds lang en heeft in 3 jaren geen ander gevolg gehad als het ongeluk over de gemeene Javanen.

Daarom vraag ik U wat gij eigentlijk begeert? en verzoek U om mij zulks schriftelijk medetedeelen, nemende ik aan, om, indien uwe eischen billijk zijn dezelve aan Z. E. den Kommissaris Generaal voortedragen.

Het zal voorzeker beter zijn indien Gij eene plaats bepaald alwaar ik door U te zendene gezanten kan ontmoeten.

Het Gouvernement heeft nimmer iets anders gewenscht en wenscht nog niet anders als U welzijn en dat van Uwe bloedverwanten mitsgaders het geluk van het Eiland Java.

Geschreven te Magellaan den 31e Augustus 1828.
(get.) VALCK.

Lᴬ. H.

BRIEF VAN F. G. VALCK, RESIDENT VAN KADOE, MET VELE COMPLIMENTEN AAN ZIJNEN BROEDER DEN RADEN ADI PATTIE DANOE REDJO.

Na mijne complimenten, geef ik U kennis dat ik uw antwoord op mijnen brief ontvangen heb, welk antwoord in Uwen naam geschreven is door den Alie Bassa Kassan Moenadie van Mataram. Ik heb mij over den ontvangst van dien brief zeer verheugd, ofschoon ik wel gewenscht had, dat gij mij zelve geschreven had, dan dit doet er niets toe, want Alie Bassa Kassan Moenadie heeft in Uwen naam geschreven, en daar om is zulks voor mij hetzelfde.

Daar de Alie Bassa mij te kennen heeft gegeven dat gij eenen brief van mij aan den Sultan Abdul Hamied enz. enz. wilt overhandigen, zoo ben ik U daarvoor zeer verpligt en daarom hoop ik dat gij daaraan gevolg zult geven.

Dientengevolge zend ik U dan ook bij dezen eenen brief voor den Sultan benevens een afschrift daarvan voor U zelven.

Wat den oorlog aangaat, zoo moet het U niet wantrouwig of mismoedig maken dat dezelve voortgaat tot zoo lange ik behoorlijke gezanten van U ontvang, die mij de bewijzen kunnen geven, dat het den Sultan ernst is om zich met het Gouvernement te verzoenen.

Geschreven te Magelang den 31e Augustus 1828.
(getek.) VALCK.

L^a. I.

TRANSLAAT VAN EENEN BRIEF VAN DEN RADEN DIPATTIE DANOE REDJO AAN DEN RESIDENT VAN KADOE.

BRIEF met de groeten van den Raden Abdullah dipattie Danoeredjo, Paten van Zijne Hoogheid den Sultan Abdul Hamied Hairoe Tjokro enz. enz. aan mijnen broeder F. G. Valck, Resident van Kadoe te Magelang.

De brief die U mij gezonden hebt om aan mijnen Vorst te worden geboden, heb ik ontvangen, en heb den geheelen inhoud wel overdacht, doch kan dezen nog niet overhandigen, maar indien U mij eenen brief van den Kommissaris Generaal zendt, waarin Hoogst Dezelve aan mijnen Vorst overlaat, en aanneemt om zijn verlangen te volgen [1] neem ik aan denzelven aan Z. H. te doen geworden, zijnde H. D. wensch in het geheel niet om U en Uwe landgenooten van hier te verwijderen.

Om deze redenen zend ik U de aan mij gezonden brief terug.

Geschreven te Gandjoeran op Vrijdag den 2e van het licht Sapar van het jaar Ehé 1754 of den 12 September 1828.

L^a. K.

RELAAS VAN DEN RADEN PANDJIE PRAWIRO RONO, TER ZAKE VAN EENE DOOR HEM GEDANE TOGT NAAR GENDJOERAN EN SAMBIROTTO TOT HET OVERBRENGEN VAN EENEN BRIEF VAN DEN RESIDENT VAN KADOE AAN DEN RADEN ADIPATTIE DANOE REDJO, DIENENDE TEN GELEIDE VAN EENEN BRIEF VAN DENZELFDEN AAN DEN PANGERANG DIEPO NEGORO.

Den 1en van deze maand September van Magellaan vertrokken zijnde, ben ik dien dag gekomen tot de dessa Ngemplak, onder Dekso, alwaar ik mij eene week heb moeten ophouden, omdat ik vernam dat de Raden de Pattij Danoe Redjo dagelijks geattakeerd wierd, en die geen vast verblijf had; doch den 7en berigt bekomen hebbende, dat dezelve zijn verblijf te Gendjoeran gevestigd had, ben ik derwaarts gegaan, en heb bij mijne komst de mij mede gegevene brieven dadelijk overhandigd.

Na dezelve gelezen te hebben, zeide de Raden di Pattij Danoe Redjo tegen den Tommengong Mangong Diepo Negoro, die aldaar tegenwoordig was, de inhoud dezer brieven is thans naar mijne zin en durf dezelve om die rede laten aanbieden; gij moet

[1] Deze zinsnede duister zijnde, zoo wordt de originale brief hier bijgevoegd.

daarop de zendeling mede naar Sambirotto begeleiden, en den brief aan den Sultan, als mede het mij daarvan gezonden afschrift mede nemen, en die overhandigen.

Dat hij daarop den volgenden dag met den Tommengong voorn^{d}. naar de gemelde plaats vertrokken, en aldaar aangekomen is, wanneer de Tommengong Mangon de Poero bij den Sultan is gegaan, en mij buiten heeft doen blijven; dat de Tommengong Mangon de Poero weder buiten gekomen zijnde, hem had mede genomen naar het huis van den Tommengong Soero Tanie, om aldaar gezamenlijk met denzelve te verblijven, en als toen aan hem verhaald heeft: dat kort nadat de brieven waren overhandigd geworden, de Sultan den Pangeran Bei en Kiai Modjo had doen roepen, om hen met des Residents brief bekend te maken, waarna Kiai Modjo zoude gezegd hebben, dat het eenen uitdagingsbrief was; Diepo Negoro werd daarop zeer boos op denzelven en verweet hem dat hij vroeger reeds oorzaak geweest was, dat de vredes onderhandelingen waren afgebroken geworden, daarbij voegende dat het onbegrijpelijk was, dat men eenen brief gelijk den onderhavigen voor eenen uitdagingsbrief kon verklaren, en denzelven om die reden had weggejaagd, terwijl de Sultan zich mede boos zoude getoond hebben op den Pangerang Bei om dat deze in het gevoelen van Kiai Modjo deelde, dat hij den brief van den Resident niet wilde ontvangen, om dat deze niet zijns gelijken was, maar denzelven wel zoude willen ontmoeten, indien hij eenen brief van den Kommissaris Generaal overbragt en gevolgelijk als gezant van H. D. kwam doch den Raden Patti Danoe Redjo als des Residents gelijke beschouwende, dezen liet gelasten, om den Resident in beleefde termen op zijnen brief te antwoorden tot dat einde den schrijver aan denzelven toetezenden.

Dat hij daarop met den Tommengong Mangon dipoero is teruggegaan, naar Gendjoeran, alwaar hij den volgenden dag eenen brief van den Raden Adipattij ontvangen heeft, die hem overhandigd is geworden door denzelfden Tommengong Mangon Dipoero die hem daarbij heeft opgedragen: om spoedig en wel binnen de zes à 8 dagen terug te komen, ten einde Danoe Redjo te doen weten, of zij al dan niet eenen brief van den Kommissaris Generaal mogten verwachten, waarbij deze nog voegde: „Wij allen verlangen zoodanig naar den vrede, dat indien ik b. v. naar Magellaan gezonden wierd, om daaromtrent te handelen, zonder moeite van 2 tot 400 Spm. voor reisgeld van de onderscheidene hoofden zoude kunnen erlangen".

Dat hij te Sambirotto zijnde alhoewel hij had moeten buiten blijven, evenwel op den afstand tusschen hem en Diepo Negoro had kunnen bespeuren, dat dezelve verheugd was over de ontvangst des briefs, hetgeen zijn gelaat voldoende aanduidde; hetzelfde is hem van alle andere Hoofden voorgekomen met uitzondering alleen van Pangerang Bei en Kiai Modjo, welke laatste volgens opgave van den Tommengong Mangoen Dieporo echter bevreesd is geworden voor de dreigementen die Diepo Negoro hem gedaan heeft op het oogenblik dat hij zich over den inhoud der brief van den Resident uitliet.

Ik heb vervolgens de terugreis weder aangenomen op dewelke ik 6 dagen heb moeten vertoeven door dien ik door de verschillende attaquen der kolonnes geen doorgang heb kunnen krijgen.

MAGELANG, den 19 Sept. 1828.

Bijlage XIV. Behoort bij bladz. 453 van deel IV.

Resol., 24 Junij 1828 n°. 2.

EENIGE AANTEEKENINGEN OMTRENT DE MONTJONEGOROSCHE LANDEN ONDER DJOCJOCARTA.

De Regenten der Djocjosche Montjonogoro brengen, een of twee uitgezonderd, geene geldelijke pacht aan Z. H. den Sultan op, maar zijn alleenlijk verpligt een zeker getal Battors ten dienste van den Sultan te hebben.

Over alle deze Regentschappen is een Hoofd-Regent gesteld die te Wonoredjo zijne woonplaats heeft.

1. REGENTSCHAP WONOREDJO.

Bevat 1500 Tjatjas. De Padjek wordt grootendeels in natura opgebragt.

Het land levert meerendeels padie op; weinig of geen katoen; geen koffij, noch peper, maar veel kedelé; geen indigo; zeer weinig jatie, doch veel wild-hout.

Het land is veelal vlak en bestaande uit kleigrond, die in de kwade mousson moeijelijk is te passeren, vooral met geschut.

Rivieren die dit land doorsnijden.

Panawang, Madion of Madionsche rivier, welke bevaarbaar is.

Behalve deze 1500 tjatjas heeft de Prins thans nog onder zich de volgende landen:

Njawie	25	Tjatjas.	
Piak	25	„	beide voorheen tot de gladdak behoort hebbende.
Kawoe	25	„	
Krgré	25	„	voorheen aan Pangerang Adip. Pakualum.
Koetoel Proeboe	50	„	
Tana Mageten	25	„	voorheen aan Sosro Dilogo.
Klatten	3	„	voorheen aan Pangerang Mankoboemie, en
Wotan	9	„	aan Mantrie Dalno Rono Winoto hebbende gehoort.

Alle te saam bedragende .. 187 Tjatjas.

Koetoel Broeboe is sedert kort onder beheer van Jogorogo gesteld.

Regent.

Pangerang Rongo Ario Prawiro Diningrat, oud 32 — ongetrouwd — zwak van ziel en ligchaam — heeft weinig aanzien en gezag — is eenigzins wispelturig van aard en

weinig geschikt om te regeren. Hij is de zoon van den berugten Radeen Rongo, schoonzoon van Sultan Sepoe welke zich in 1810 tot muiteling heeft opgeworpen en in een gevegt is omgekomen.

Pangerang Rongo Ario Prawiro Diningrat, was de lieveling van Sultan Hamangkoboana den 4den, in wiens dienst hij Ritmeester was. Hij is verre van een goed krijgsman te zijn, want bij het minste gevaar, gaan zijne beenen en hoofd op hol.

Hij heeft veel verkleefdheid en trouw aan het Nederlandsch Gouvernement betoont, vooral in 1828, toen hij van alle kanten door eenige zijner familie werd uitgenodigd om de partij der muitelingen bijtevallen, en echter steeds getrouw gebleven.

Hij is zeer aan geld gehegt.

2. TOENGIL.

Bevat 600 Tjatjas. De Padjak wordt hun meerendeels in padie betaald. Het Land heeft veele wilde bosschen, weinig jatie hout en weinig kadjang. Het land is meest vlak; heeft een kleigrond waardoor de wegen in de kwade mousson zeer slecht zijn.

Rivieren.

Panawang Madeon.

Regent.

Rad. Tommengong Rongo Prawiro Sentiko. Oud calculatief 52 à 54 jaren. Oudoom van den Pangerang van wien hij zeer afgunstig is. Hij is een man van weinig bekwaamheid, zeer gesteld op het geld, en daardoor een onderdrukker van zijn volk.

Hij is altoos getrouw gebleven.

3. POERWOEDADIE.

Regentschap.

Groot 700 Tjatjas. De pacht wordt meest in padie door het klein volk opgebragt. Er wordt hier zeer veel kedelé, weinig kadjang, geen kapas, koffij, peper noch indigo geplant. Het land is veelal vlak en heeft een kleigrond; er zijn weinige bosschen.

Rivieren.

Geene bevaarbaar.

Regent.

Tommengong Rano Diridjo; een man van omtrent 45 jaar. Hij is het Gouvernement steeds getrouw gebleven en voorzeker een der beste Regenten en ook de bekwaamste. Hij was voorheen Pate van den Hoofd-Regent, die nog steeds veel vertrouwen in hem stelt. Bij zijne mede Regerenten is hij weinig bemind.

Hij heeft het gebrek van nog al zeer aan het geld gehegt te zijn.

4. MAOSPATIE.

Regentschap.

Heeft 700 Tjatjas. De opbrengst der pacht geschied hier ook meest in padie. Het land is vlak, veel hard zand en goede wegen en voor transport van geschut geschikt,

ook in de kwade mousson. Het levert, behalve padie, kapas, djarak, senanka, kedelé en indigo. Maar geen koffij noch peper. Weinig of geen bosch.

Rivieren.

Geene bevaarbaar.

Regent.

Rad. Tommengong Judo Prawiro. Is oud tusschen 40 en 45. Hij is een goed doch zeer dom Javaan, die niet schrijven kan. Hij is weinig aan het geld gehegt en zeer bemind door den Hoofd-Regent en het kleine volk.

Hij is aan het Gouvernement steeds getrouw gebleven.

5. KENITEN.

Regentschap.

Groot 200 Tjatjas. De padjak wordt hier weder meest in padie opgebragt. Het land is vlak, en bestaat uit klei-grond; heeft weinig bosschen.

Rivieren.

Geene bevaarbaar.

Regent.

Rad. Tommengong Prawiro Admodjo; oud nagenoeg 35 jaren, zoon van den Regent van Toengil, en zwager van den Hoofd-Regent met wiens zuster hij getrouwd is. Hij is een dom mensch, weinig aan het geld gehegt en wel gezien bij zijn zwager en het kleine volk. In 1825, wanneer hij echter nog geen Regent was, heeft hij het eenige maanden met de muitelingen gehouden.

6. BANGEL.

Regentschap.

Groot 200 Tjatjas. Pacht in padie. Het land is als Keniten meest vlak en kleiachtig, heeft eenige jatie bosschen, maar geen koffij noch peper.

Rivieren.

Panawang Madeon.

Regent.

Rad. Tommengong Pospo Diporo, oud 23 of 25 jaren, halve broeder van den Hoofd-Regent, die veel van hem houdt. Hij is nog al ervaren, en niet lui, gehegt aan geld, maar echter bij het kleine volk bemind.

7. MAGETAN.

Regentschap.

Heeft zes honderd Tjatjas. De padjak wordt voornamelijk in geld en koffij opgebragt. Het volk plant padie, kedelé, koffij, peper, kappas, aardappelen en witte uijen. Het land is zand- en kleiachtig en heeft redelijke goede wegen.

Rivieren.

Geene bevaarbaar.

Regent.

Er zijn hier drie Regenten.

De eerste heeft 350 Tjatjas en is genaamd Rad. Tommengong Sosro Winotto, een man van omtrent 45 jaren, niet onbekwaam, maar zeer aan het geld gehegt, en daardoor drukkend voor den gemeenen man. Ofschoon aan den Hoofd-Regent vermaagschapt, is hij echter bij denzelven niet zeer gezien. Hij was in 1825 bijkans tot de brandals overgegaan.

De tweede is Tjokro Dipoero genaamd en heeft 125 tjatjas; hij is een onbekwaam maar goed man, weinig op geld gesteld, bij zijn volk en den Hoofd Regent bemind. Hij is oud 25 jaren. In 1825 was hij ook bijkans tot de Brandals overgegaan.

De derde is Sosro Dipoero geheten, en heeft ook 125 tjatjas; hij is oud 28; bekwaam en ijverig, goed voor zijne ondergeschikten en wel met den Hoofd-Regent.

Hij was in 1825 ook bijna Brandal geworden.

8. GORANG-GARING.

Regentschap.

Heeft 1000 Tjatjas. De pacht wordt meest in geld opgebragt. Het volk plant padie, kedelé, kappas en djarak. Vele wilde bosschen zijn hier. De grond is vlak en zandig; goede wegen in beide moussons.

Rivieren.

Geene bevaarbaar.

Regent.

Er zijn hier twee Regenten. De eerste Sosro Prawiro geheten is, omtrent 50 jaren oud, niet zeer bekwaam en weinig aan het geld gehegt, wel met den Prins Hoofd-Regent en het kleine volk. Halve broeder van Sosro Winotto. Hij is altoos aan het Gouvernement trouw gebleven en wordt gezegd, de voorname oorzaak te zijn geweest dat de drie vorige Regenten niet tot de muitelingen zijn overgegaan.

Deze Regent bezit 500 Tjatjas en nog 50 van Magetan.

De tweede is nog niet benoemd, maar de gewezen collecteur van Grobogan, Rad. Tommengong Sosro Negoro, een bekwaam Javaan, zal waarschijnlijk tot deze post bevorderd worden. De tweede Regent heeft ook 550 Tjatjas, de 50 van Megetan daarbij gerekend.

9. BERBEG.

Regentschap.

Is maar 100 Tjatjas groot, waarvan de Regent nog pacht moet opbrengen aan den Sultan, maar hij heeft daarenboven tot zijn onderhoud nog landen van Kertosonno waar koffij, peper, kappas en kedelé geplant worden. Het land is zandachtig, eenige gedeeltens vlak, andere bergachtig, goede wegen door alle moussons.

Rivieren.

Geene bevaarbaar.

Regent.

Rad. Tommengong Sosro Kesoemo, oud 65 jaar. Verstandig en bekwaam. Hij is een priester; wel met het volk en den Prins, niet aan het geld verslaafd. Zijn zoon is bij de Brandals; hij is altoos trouw gebleven, en heeft zijne mede Regenten ook daartoe steeds aangespoord. Hij is ten onregte verdacht gehouden van in 1827, of begin van 1828 aan Sosro Dilogo een schuilplaats te hebben gegeven. Hij is aan den Prins vermaagschapt.

10. KARTOSONO.

Is groot 850 Tjatjas. Hier wordt veel padie geplant. Veel visch uit de rawas. Rotting, karon, malam, kajoe temoengoe en kappas brengt het land voort. De padjak wordt in geld betaald. Het land is meest klei en moerassig en vlak, heeft echter eenige zandige streken en goede wegen.

Rivieren.

Een bevaarbaar, die uit de rawas van Rowo ontspringt.

Regenten.

Hier zijn twee Regenten.

De eerste, Soemoe Dipoero geheten, heeft 700 tjatjas en is de zoon van den Rad. Adep. Danoe Redjoe van Djocjacarta. Hij is oud 23 jaren, dom, goed en niet aan geld gehegt. Hij is bij zijn volk, maar niet bij den Prins bemind.

De tweede is Sosro Negoro geheten en heeft slechts 150 tjatjas, waarvan nog een gedeelte aan zijn Vader Sosro Kesoemo behoort.

Hij is een man omtrent 30 jaren, niet dom, noch slim. Schuift amphioen, is niet aan het geld gehegt, en is bij zijn volk en den Prins bemind. Hij is een weinig lui; is ons altoos getrouw geweest.

11. ROWO.

Het is 950 Tjatjas groot en levert visch uit de Rawas, kadjang, kedelé en Sarong Boerong (vogel nestjes) en een weinig jatie hout.

Het land is grootendeels vlak, eenige plaatsen heuvelachtig zandgrond; goede wegen in beide moussons.

Rivieren.

Een bevaarbaar, die uit de Rawas ontspringt en naar Soerabaija loopt.

Regent.

Hier zijn twee Regenten.

De eerste is Pringo Kesoemo geheten; hij is 36 jaren oud, verstandig en niet zeer aan het geld gehecht. Hij is bij zijn volk zeer bemind, doch niet bij den Prins. Hij is reeds verscheidene malen door den Prins opgeroepen geweest, doch wil niet verschijnen omdat men juist altoos hem en niet zijn ambtgenoot oproept. Hij schijnt zeer tegen den Prins verbitterd, omdat deze, zoo als hij zegt, van een zeer laffen aard is, en altoos voor de vijanden vlugt. Hij is in 1825 bijkans tot de Brandals overgegaan.

De tweede is Notto Diwirio geheten en heeft slechts 150 Tjatjas. Hij is een oud man, diep in de 60 jaren, niet aan het geld gehegt, goed met het kleine volk en ook met

den Prins. Hij is steeds getrouw gebleven, maar zijn zoon Notto Rodjo niet en ook bijkans zijn Paté.

12. KALANGBRET.

Heeft 700 Tjatjas. De padjak wordt in geld opgebragt. De voortbrengselen zijn meestal met die van Rowo dezelfde.

Rivieren.

Geene bevaarbaar.

Regent.

Hier zijn twee Regenten.

De eerste, Mangoon Drono, heeft zes honderd tjatjas; hij is een man van omtrent 37 jaren, niet lui en ook niet te zeer aan het geld gehegt. Hij is wel met het kleine volk en ook met den Regent van Rowo, Pringo Kesoemo, maar niet met den Prins. Hij is in 't jaar 1825 bijkans tot de muitelingen overgegaan.

De tweede heeft slechts 100 tjatjas, en is slechts Ngabei. Hij is genaamd Sosro Bahoe, oud 40 jaren, broeder van Mangoon Drono, met wien hij zeer wel is, doch niet met den Prins. Hij is niet lui noch aan geld gehegt en bij het volk is hij bemind.

Hij is in 1825 bijna tot de Brandals overgegaan.

Het Regentschap Moening, slechts een 100 tjatjas groot, is open gevallen door de ontrouw van den ouden Regent Judo Kesoemo, die in de laatste onlusten van Radjakwessie door zijn zoon is verleid geworden om muiteling te worden.

De landen van Moening zijn nu gevoegd en verdeeld onder het Regentschap Bangel en Keniten.

De Regentschappen Rowo en Kalangbret zijn de meest bevolkte en welvarendste streken van de Djocjosche Montjonegorasche landen.

De Rijksbestierder van Djocjocarta heeft nog 200 Tjatjas van Kalangbret, genaamd Sumbang, welke hij van den Sultan bekomen heeft.

De volgende groote wegen doorkruisen de Djocjosche Montjonegora. Van Magetan naar Maospatie en Gorang-Garing. Van Maospatie tot Ngawie. Van Ngawie tot Soeracarta over Jogorogo, maar is in de kwade mousson zeer slecht. Van Ngawie naar Tjaroeban. Van Tjaroeban naar Andjok. Van Andjok naar Kertosono. Van Andjok naar Patji (Solosch). Van Patji tot Kedirie. Van Kedirie tot Rowo. Van Rowo tot Kalangbret en van Kalangbret tot Tringalé.

BIJLAGE XV. Behoort bij bladz. 460 van deel IV.

FRAGMENT VAN DEN BRIEF, DIEN DE MIN. VAN KOL. VERGEZELD DEED GAAN AAN HET NAAR INDIË GEZONDEN RAPPORT AAN DEN KONING.

„Volgens de zeer onvolmaakte berigten die men deswege bij dit Ministerie bezit, schijnen de volgende provinciën gezamenlijk aan Djokjokarta en Sourakarta te behooren, als:

Remo	Goenoeng Kidoel	Soekawati
Bagleen	Semboeijan	Gagatan
Matam	Kadoewang	Serang.
Pajong	Larog	

Aan Sourakarta schijnen alleen te behooren de landen van:

Dajoe loehoer	Pandjer	Kampah
Djeroek legi	Pantjan	Soengat
Patikrojo	Banjar	Kediri
Soekarodjo	Wedi	Blitar
Poerwokerto	Kailloesi	Anjoet
Probolingo	Togorogo	Tjaroeban.
Adiredjo	Loroh	
Banjoemas	Pangoel	

Terwijl Djokjokarta uitsluitend schijnt te bezitten de districten van:

Kerto Negoro	Krangan	Gorang-Garing
Poerwo Negoro	Wonokerto	Wonoredjo
Selomanik	Moeneng	Brebek
Embok Rawan	Keniten	Goedean
Gowong	Magetan	Kertosono
Selomerto	Banget	Kalembret
Semajoe	Poerwodadi	Rowo
Awie	Maospati	Gemmak".

Bijlage XVI. Behoort bij bladz. 488 van deel IV.

Souracarta, den 29 Augustus 1828.

In de maand Augustus van het verleden jaar weder op het Eiland Java terug gekomen zijnde en dadelijk naar het tooneel des oorlogs en de hoven van Souracarta en Djocjocarta vertrokken zijnde, zoo was ik in staat gesteld om de vroeger door mij opgegeven waarschijnlijke oorzaken van de tegenwoordige ongelukkige onlusten nader te onderzoeken en nategaan.

Het resultaat van dit onderzoek heeft bij mij de overtuiging doen geboren worden dat Gouvernements bepalingen omtrent de vernietiging van de huurkontracten van landerijen en Gouvernements onvoorzigtige en onbillijke vorderingen van afstand van geheele districten van der Vorsten grond gebied, veel meer nog dan de impolitieke te zamen stelling der Djocjosche voogdijschap, den grond tot den noodlottigen opstand hebben gelegd.

Ik zal zoo als vroeger hier weder alleen over daadzaken dan spreeken.

Na dat het Nederlandsch Gouvernement de nog loopende contracten van huur verbroken had, moest den huurder voor den afstand van zijne koffij plantagiën eene schadeloosstelling worden toegelegd.

De meeste Javanen welke tegen hun wil deze plantagiën werden opgedrongen en die dezelve tegen betaling van groote sommen gelds voor schadeloosstelling moesten overnemen, waren onvermogend om dezelve te voldoen en het Gouvernement garandeerde alzo deze schadeloosstelling voor hun aan de overige huurders en gedepossédeerde landhouders, belovende aan dezelve dat het alles zoude worden betaald uit de vruchten dier plantagiën in welker bezit en administratie het Gouvneremect zich zelve al dadelijk stelde zonder echter de Javaansche landeigenaars en overige verpachters eenige de minste pacht uittekeeren.

In plaats van inkomsten en van huur zag de Javaan zich en zijne landen tegen wil en dank met zware schulden beladen, waarvan hij met geene mogelijkheid de billijkheid konde beseffen.

Welken indruk zoodanige impolitieke en onbillijke maatregel moet gemaakt hebben kan het gezond verstand ligtelijk nagaan en wordt daar en boven nog duidelijker en ontegensprekelijker aan den dag gelegd zoo wel door de letteren van den Prins Ario Boeminotto als door de officiele missive van den Resident van Souracarta onder dagteekening van 24 Februarij 1823 Lr. A., waarbij deze ambtenaar aan den Gouverneur Generaal bekend maakte op hoedanige wijze de Keizer de kennisgave (¹) en door een Extract uit de letteren van den Sultan van Djocjocarta.

Ik zal de eerste letteren in haar geheel hier onder mededeelen.

„Brief van den Pangerang Ario Boeminotto onder aflegging van vele groeten aan „zijnen vriend den Heer Ridder en Luitenant Kolonel H. G. Nahuys te Batavia, aan „wien wordt toegewenscht dat deszelfs welvaart, geluk, verhevenheid en voorspoed „moge voortduren.

„Nademaal Zijne Excellentie de Heer Gouverneur Generaal of het Gouvernement „een bevel aan zijne Hoogheid den Soesoehoenan heeft gegeven, namelijk dat alle Javanen

(¹) Hier is blijkbaar een woord geomitteerd.

„of zijn Hoogheid zelve geene landen aan overwalders, dat is Europezen, Chinezen en „gelijkstandige natiën, mogen verhuren, in pand geven of voor schulden in bezit geven „en dat alle landen welke bereids, aan Europezen, Chinezen of gelijkstandige overwal- „sche natiën mogten zijn verhuurd, aan de respective eigenaren zullen moeten worden „teruggegeven, terwijl de landhuurders alsdan aanspraak zouden kunnen maken op de „door hen voor die landen gemaakte onkosten, die zij van de verhuurders kunnen eischen „en dat de verhuur van landen met tijdbepaling van drie jaren en met een voorschot „van een half jaar pacht kan worden voortgezet. Zoo geef ik UwEdeleGestrenge bij „deze kennis dat zijne Hoogheid de Soesoehoenan in dit gegeven bevel geen genoegen „neemt, doch de Heer Resident heeft Zijn Hoogheid ten overvloede opgemerkt, dat wan- „neer de Europezen in het bezit blijven van zoodanige landen, die landen gewisselijk „zouden bedorven worden en tot verzamelplaats van booswichten strekken, als zijnde dit „bevel niet voortgesproten uit des Soesoehoenans wil, maar wel uit dien van het „Gouvernement.

„Zijne Hoogheid de Soesoehoenan is hierover in de grootste verlegenheid; ook des „Keizers familie, de Regenten en mindere Javanen die landen aan Europezen en Chi- „nezen verhuurd hebben, zijn in droefheid gestort, zelfs de Europezen en Chinezen die „landen in huur hebben zijn zoo als ik weet zeer bedroefd geworden.

„De redenen dat ik durve ondernemen om het bovenstaande aan UWEdGestr. te „schrijven is, omdat ik mij gevoel als de oudste van Souracarta te zijn en kennis moet „dragen van de droefheid van Zijne Hoogheid den Soesoehoenan, van deszelfs familie, „Regenten en onderdanen alsmede van de Europezen en Chinezen en gelijkstandige „overwalsche natiën.

„Daar UWEdGstr. naar Holland wil terug keeren, zoo laat ik aan UWEdGestr. „over om van den inhoud dezes mededeeling te doen aan de Grooten in Nederland of „verder aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden.

„Deze brief is door mij eigenhandig geschreven, en ik verzoek UWEdG. mij te „willen verschoonen indien daarin eenige fouten mogten zijn ingeslopen".

Dinsdag, 29 Sawal van het jaar Djee (of 8 July 1823).

In de tweede hieraangehaalde letteren vermeldt de Resident: „opmerkzaam was „het mij dat Zijne Hoogheid na lecture van den brief zeer onthust was, en mij ofschoon „door drongen van de noodzakelijkheid der maatregel vele swarigheden opperde die er „voor hem in de executie van den last gelegen waren. Speciaal merkte Zijn Hoogheid „aan dat de uitgegeven huurcontracten der verhuurde landerijen met deszelfs zegel „voorzien en bekrachtigd waren en dat voor het verbreken van die contracten deszelfs „zegel eene groote vernedering zoude ondergaan en dat het voorts zeer moeijelijk „zoude zijn de zaken met de huurders te schikken".

En in den brief des Sultans van Djocjocarta van den 17 Maart 1823, wordt gezegd: „terwijl geen van de voornaamste Pangerangs eenig land van aanbelang, hun voor hun „bestaan afgestaan, hebben verhuurd, zullen de grootste moeilijkheden bestaan om de „voorschotten en uitgaven door de huurders gedaan van de verhuurders, die niets be- „zitten en meestal gemeene menschen zijn, terug te krijgen".

Ook deze arme onvermogende menschen zagen zich op eenmaal in schulden gewikkeld welker regtmatigheid zij niet konden beseffen en vonden zich te gelijk van de inkomsten of pacht hunner landen, hun dagelijks onderhoud, beroofd.

De nadere letteren van den Resident van Souracarta van den 8e April Let. C. gewagen van de mismoedigheid en onaangename gewaarwordingen van den Vorst, uithoofde van deze maatregelen, bij twee herhaalde bezoeken van den Resident aan den dag gelegd.

En dat deze Resident de zaken en de gesteldheid van den Keizer wel in geen erger daglicht zal voorgedaan hebben dan ze werkelijk waren, is toch wel te vermoeden, daar die ambtenaar van diezelfde maatregelen de voorstander en bewerker was.

Men zoude natuurlijk denken dat een Gouvernement het welk door zoodanige klare bewijzen van hare ondergeschikten de verzekering bekomen had hoezeer hare maatrege-

len met mismoedigheid en tegenkanting bij de Inlandsche grooten ontvangen werden, zich ten minsten in het vervolg van soortelijke impolitieke daden zoude gespeend hebben, dan juist het tegendeel schijnt te hebben plaats geworden, en het Gouvernement, als wilde hetzelve de proef nemen hoe vele brandbare stoffen zij wel op het brandbare Java konde leggen voor het in vlam te steken, is toen tot nog impolitieker maatregelen overgegaan en heeft de vruchtbare en kostbare landen van Djabaranka benevens die van Karangkobar en Worawarie en Kaliebeber van de Vorsten voor den tijd van twintig jaren in huur gevraagd en bekomen.

Het Extract besluit van den Gouverneur Genraal van 16 December 1824 betoogd de „noodzakelijkheid om onverwijld overtegaan tot demping der ongeregeldheden waaraan „de Djabarangkasche landen — bestemd om van de Vorsten landen afgestaan en onder „het Nederlandsch bestuur te worden gebragt — zijn blootgesteld sedert dat het gezag „der Solosche en Djocjosche Hoofden als een gevolg der opgeheven verhuring dier dis„tricten schijnt te hebben opgehouden".

Zie hier weder de eerste bittere vruchten van den afstand van Djabaranka aan het Gouvernement.

Gedurende mijne administratie als Resident en Hoofd van Djocjocarta was ook door een der Residenten van de Gouvernementstranden, ik meen door dien van Pakalongang, aan het Gouvernement voorgesteld om de Djabarangkasche landen van de Vorsten te verzoeken.

Het Gouvernement hier over mijne consideratiën en advies gevraagd hebbende, lag ik de ondoelmatigheid dezer maatregel bloot met dat gevolg dat Zijne Excellentie de Gouverneur Generaal bij eigenhandige letteren mij vereerde te melden „dat ik de „zaak zoo duidelijk had uiteen gezet en opgehelderd dat het Gouvernement van haar „plan was terug gebragt".

Er blijft mij nu nog over de vermelding van de weinig algemeen bekende onvoorzigtige maatregel van het Gouvernement, welke mij niet alleen is gebleken uit het verhaal van den nog levenden Radeen Adipatie Sosro Negoro maar ook uit de letteren van 4 Januarij 1825 no. 1 van de kommissie belast met de regeling der Djabarangkasche landen en uit Extract besluit van den Gouverneur Generaal van 16 December 1824 no. 1, waarbij het Gouvernement aanzoek heeft gedaan om de twee rijkste, grootste en meest bevolkte provintiën der Vorsten landen, de parel hunner kroon, de Banjoemaas en de Bagelen ook in haar bezit te krijgen.

Men voege bij deze factorij de ongelukkige omstandigheid dat de Resident van Djocjocarta, een man van weinig moed en energie, met zijnen Assistent-Resident in geen onderling vertrouwen maar daarentegen grooten en bijkans openlijken onmin leefde, dat beide in hun publiek gedrag en administratie naar een ieders gevoelen veel te wenschen overlieten en dat de twee voogden Diepo Negoro en Mankoboemie door de ambtenaren met groote onverschilligheid en zeer weinig egards, om niet te zeggen minachting, werden behandeld, het welk vooral van een nadeeligen indruk moet geweest zijn op een man als den Prins Diepo Negoro, die gezegd wordt voor lang met een afgunstig en nijdig oog te hebben aangezien de groote magt en invloed van het Europeesch Gouvernement in de Vorstenlanden, en indien dit alles niet voldoende is om een elk met Java bekend te zeggen waaraan wij voornamelijk de onlusten mogen dank weten, dan zoude ik het tijd en moeite verloren achten om daar over nog breeder uittewijden.

Bij het reeds geschrevene heb ik alleenlijk nog dit te voegen, dat indien niet in 1825 de oorlog met een gedeelte der Djocjosche Prinsen ware uitgebarsten, het jaar 1826 welligt met een nog grooter politiek onweder, met een opstand niet alleen van Djocjocarta maar ook van het geheele rijk van Sourakarta zoude zijn geopend geweest tengevolge van Gouvernements meer gevorderde onbillijke pogingen om de provintiën van Banjoemas en de Bagelen aan Gouvernements landen te voegen en van de onzalige niet doordachte plannen van een Resident van Sourakarta, die bij zijne letteren van 22 October 1824 Let. D., het Gouvernement voorstelde om den regerenden Keizer van Sourakarta het bestier van zaken uit de handen te nemen en een Regentschap te benoemen, bestaande

uit hem Resident, den Prins Boeminotto en den Rijksbestierder, en om daarna ook alhier eene zelfde regering als te Palembang intevoeren en alzoo het rijk van Souracarta, hetwelk van geene ontrouw beschuldigd stond, maar daarentegen steeds alle bestaande tractaten met het Nederlandsch Gouvernement getrouwelijk had nageleefd, een zelfde hard lot opleggende als aan de ontrouwe Palembangers was te beurt gevallen, ten gevolge van drie herhaalde verraderlijke afvallen waarvan een met den gruwelijken moord van alle Europeanen en Nederlandsche beambten is gepaard geweest.

Opmerkelijk zijn de woorden welke de Resident van Souracarta op deze voordragt laat volgen.

„Ik hoop dat dit plan met de gedachten van Uwe Excellentie zal instemmen. Ik „beschouw hetzelve, in de tegenwoordige omstandigheden, gelet hebbende op de consi„derans van onderscheidene besluiten die Uwe Excellentie in 1823 heeft genomen om„trent de zaken van Souracarta, als het eenigste en zoo ik mij niet bedriege het veiligste „en ware middel om eindelijk de zaken daartoe te brengen dat het Gouvernement meer „onmiddelijk deel neemt in de Regering van dat gedeelte van Java het welk het rijk „van Souracarta uitmaakt".

Zoo waar is het dat een Gouvernement slechts een enkelen stap tot dwingelandij tot willekeurige en onregtvaardige administratie behoeve te doen, om spoedig door hare ambtenaren tot nog grooter onregtvaardigheden te worden aangemoedigd, waarvan ook het volgende nog ten voorbeeld kan strekken.

De ondoelmatige moeijelijkheden bij een der besluiten van het jaar 1823 den op Java vertoevenden in den weg gelegd om der Vorsten grondgebied te bezoeken, gaf spoedig aanleiding dat Heeren Residenten der Hoven nog veel verder wilden gaan en aan het Gouvernement als hun gevoelen opgaven, dat het onbillijk ware dat de te Samarang gezeten inwoner en koopman te Souracarta en Djocjocarta mogt komen handel drijven daar zulks ten nadeele van den Sourakartaschen en Djocjocartaschen handelaar strekte.

Ik zal het besluit waaruit deze kortzigtige, en illiberale gevoelens van monopolie blijkbaar zijn, in zijn geheel mededeelen uit vrees dat men mij zonder zoodanig sprekend bewijs van onnaauwkeurigheld of ontrouwe mededeeling mogt verdacht houden, het geen ik niemand zoude kunnen kwalijk nemen.

No. 22. „EXTRACT uit het Register der handelingen en Besluiten van den Secretaris „van Staat Gouverneur-Generaal over Nederlandsch Indië".

Buitenzorg, den 9e Januarij 1825.

„Gelezen een rekest van J. H. Benighaussen te Samarang, verzoekende dat hem „worde toegestaan zich voor handelszaken naar de Residentien Sourakarta en Djocjo„carta te begeven".

„Gezien het berigt en de consideratien en advies van den Resident van Djocjocarta „bij missive van den 7 December jl. no. 623, daarbij in overeenstemming met den twee„den Resident van Sourakarta in overweging gevende om het verzoek van den rekestrant „te wijzen van de hand op grond dat het voor de handelaren in de Vorstenlanden nadeelig „is dat ingezetenen van andere Residentien aldaar ten handel worden toegelaten.

„Gezien het berigt en die consideratien van den Resident van Samarang, bij missive „van den 20 December jl. no. 293.

„Nog gezien de consideratien en advies van den Resident van Souracarta bij mis„sive van den 7e dezer.

„En in aanmerking genomen zijnde dat er hoegenaamd geene termen bestaan om „aan de handelaren in de Residentien Souracarta en Djocjocarta als het ware een uit„sluitend voorregt tot den handel te geven door aan ingezetenen van andere Residentien „welke zich ten handel naar de Vorstenlanden wenschen te begeven alleen daaromtrent

„toegang derwaarts te ontzeggen het geen bovendien ook niet dan nadeelig zoude kunnen „zijn voor de belangen der overige ingezetenen van gemelde Vorstenlanden zelve.

„Is goedgevonden en verstaan:

„Aan den rekestrant J. H. Benighaussen te Samarang toetestaan om zich wegens „handelszaken naar Souracarta en Djocjocarta te begeven met last op den Resident van „Samarang daartoe den vereischten pas aan denzelven te doen uitreiken.

„Extract dezes zal worden verleend aan den Resident van Djocjocarta enz. tot „informatie en narigt".

Accordeert met vorschreven Register:
De Algemeene Secretaris,
(wg.) BOUSQUET.

Het is met eene willekeurige Regering die de goede trouw uit het oog verliest even zoo gelegen als de Fransche dichter omtrent den eersten pas naar het misdrijf leert: „Dans le crime il suffit qu'une fois on débute, une chûte toujours attire une autre chûte „L'honneur est comme une île escarpée et sans bord, on n' y peut plus entrer dès qu'on „en est de hors".

Wanneer het Gouvernement de dwaasheid had gehad om gehoor te geven aan de voorstellen van de Residenten van Souracarta en Djocjocarta, had een volgend Resident op grond daarvan en gerust op de considerans van dit besluit in denzelfden geest voortgaande het Gouvernement met evenveel regt kunnen voordragen om alle op Java gezetene kooplieden aan te zeggen van hunne commerciele operatiën binnen den engen kring van hunne woonplaats te beperken en te verbieden om daar buiten gaande op naburige Residentiën waar ook kooplieden gevestigd waren, handel te drijven.

Men zal natuurlijk veronderstellen dat geen voorzigtig Gouvernements ambtenaar tot het voordragen van zoodanige groote en fundamentale veranderingen in het eenmaal daar gestelde en sedert jaren als wettig gevoeld en erkend bestuur der Vorstenlanden zich zelven zoude gewaagd hebben, ten zij door eene volkomene kennis der Vorstenlanden en van den geest van het Hof en der bevolking in staat gesteld om de uitvoerlijkheid, doelmatigheid en genoegen zijner plannen grondig te kennen en nategaan.

Maar zoodanige kennis is voorzeker niet te verkrijgen in eene kortstondige administratie van zes of zeven maanden, waarvan nog vier maanden buiten de Residentie en alzoo buiten eenig gezag zijn doorgebragt.

Op grond hiervan vermeen ik te mogen vaststellen dat de ambtenaar welke deze gevaarlijke en onbillijke maatregelen bij zijne letteren van 22 October 1824 Let. D. aan het Gouvernement heeft voorgeslagen, de noodige kennis van de gesteldheid der Vorstenlanden ontbrak, zooals eene oplettende inlezing van zijne aangehaalde letteren genoegzaam aanduidt, want daaruit blijkt zelfs dat de Resident zoo weinig het Solosche Hof kende, dat hij bij gelegenheid van vier aanhalingen en opgaven omtrent hetzelve ook in vier grove dwalingen vervallen is, welke de geringste ingezetene van Souracarta beter wist.

Het was deze zelfde ambtenaar die een breedvoerig betoog over de Djocjocartasche aangelegenheden als Resident van Djocjocarta schrijvende en daarin vele nieuwe plannen met 't grootste zelfvertrouwen aan het Gouvernement aanbevelende, dit betoog besloot met de verklaring dat hij zich zelven buiten staat achtede om de betrekking van Resident van Djocjocarta te bekleeden.

(wg.) Kolonel NAHUIJS.

Voor eensluidend afschrift: [1]
De eerste Hoofdkommies, Chef der Secretarie.

---

[1] Dit afschrift is buitengemeen slordig.

KOPIJ.

TRANSLAAT.

Na mijne neederige groeten aan U mijn zoon Raden Hadipatti kolonel Wiero Negoro als mede mijne groeten aan de beide Heeren Residenten en mijne neederige groeten aan alle de Grooten Priejajies.

Terwijl de beide Heeren Residenten en de groote Priejajies een eerbiedig verzoek hebben gedaan aan mijnen Vorst om den oorlog te eindigen, heb ik daarvan mijnen Vorst kennisgave gedaan, doch het behaagd mijnen Vorst nog niet om zulks te doen. Indien dus de twee Heeren Residenten en de Groote Priejajies wezentlijk de wetten der Hislamsche Godsdienst op Java willen doen regelen tot het welvaren van dezelve, dan verzoek ik daarvoor een bewijs van het Gouvernement te mogen hebben en zoodra ik dat schriftelijk bewijs in handen zal hebben, zal als het den Almagtigen God zulks mogt behagen mogelijk de oorlog een einde nemen.

Voor de vertaling:
De Eleve voor de Javaansche taal,
(was get.) C. L. VAN DEN BERG.

Voor eensluidend afschrift:
De Wd. Secretaris van Djocjocarta,
W. M. VAN REEDE VAN OUDTSHOORN.

Ontvangen
den 10en November 1828.

NAMEN EN WOONPLAATSEN DER OP HEDEN VAN HIER NAAR SEMARANG VERZONDEN PERSONEN VAN DE OP DEN 12en DEZER DOOR DE MOBIELE COLONNE N°. 3 ONDER DE BEVELEN VAN DEN LUITENANT-KOLONEL LE BRON DE VEXELA NABIJ KEMBANG AROOM GEMAAKTE KRIJGSGEVANGENEN, MET AANTOONING VAN DE VAN HEN IN ONTVANG GENOMEN EN HEN TOEBEHOORENDE KRISSEN.

Namen der gevangenen.	Laatste woonplaatsen.	Getal krissen.	Namen der gevangenen.	Laatste woonplaatsen.	Getal krissen.
Kiay Toekoe Modjo.	Modjo.	2	Mesia	Baderan.	2
» Baderan	Baderan.	2	Sopangie............	Modjo.	3
» Kasan Besarie.....	Modjo.	3	Sasce...............	Karang.	2
Dipatie Oeraman........	Pantaran.	2	Abdur Ragman..... .	Poelokadang.	2
*Tommongoeng Padjang ..	Modjo.	2	Strodirdjo...........	Dagen.	1
» Resonegoro.	Poelokadang.	2	Strodilogo...........	Sambeng.	4
Broyoyoedo	Krapiak.	1	Ronosentiko..........	Djagiran.	1
Kiay wahodo...........	Dirisan.	2	Krawinosentiko.......	Id.	2
» Iskak..........	Bodjong	2	Djoijoprawiro.........	Kloening.	1
» Adjalie	Dadapan.	2	Kalio................	Modjo.	2
Rongo Doelah..........	Ngandjat.	1	Kiay Wol Galeg......	Motgaleg.	1
Kiay Wonopatie........	KembangSampia	3	Tomedjid	Modjo.	1
» Adjalie	Modjo.	1	Amatsanie............	Id.	2
» Ngiso	Kadang.	1	Samangie.	Nengaran.	2
Hadjie Ngalie..........	Kalietjebong.	1	Sapawie	Soerooh.	3
» Mohamad Tayip....	Boijolalie.	2	Sopingie.............	Modjo.	2
» Kasan Niman	Tlawang.	2	Girmis...............	Meidoraan.	1
» Ismanmaradji	Napaingan.	2	Amad Baino	Kalieaboe.	1
Pang. Moh. Abdurragman.	Gamberan.	3	Koesir...............	Ketjawie.	1
Bagoes Elias...........	Kenang.	3	Soetoijoedo.	Djambon.	2
Tomm. Wironegoro.....	Gading.	2	Mohamad Mestarie....	Tjanding.	1
Maas Mertonegoro.......	Loenge.	2	» Tjaboeng	Djaboong.	1

Namen der gevangenen.	Laatste woonplaatsen.	Getal krissen.	Namen der gevangenen.	Laatste woonplaatsen.	Getal krissen.
Sias....................	Modjo.	2	Mohamad Nikik.......	Mlangie.	1
Madjie Abdulwahap.....	Id.	2	Si Badjid............	Krapiak.	1
Sidoekoog.............	Krapiak.	1	Saridjo.............	Tjenmo.	2
Adam.................	Modjo.	1	Brantie.............	Kemit.	1
Mandoon...	Id.	2	Abrah...............	Mlangie.	1
Amad djenawie.........	Ketjaman.	2	Traijem..............	Mlangie.	1
Makroof...............	Redjokoesoemo.	2	Kasidin..............	Djilegong.	1
Baniman,..............	Modjo.	2	Djiminie............	Modjo.	2
Barroch...............	Bendosarie.	1	Djaman............ .	Bendo.	1
Ngalie Ismam..........	Mlangie.	2	Soerodrono...........	Modjo.	1
Amad Saiman..........	Karangkadjin.	1	Semangie............	Pengaran.	1
Kenapi................	Modjo.	1	Doerrakim..........	Poelokadang.	1
Kampret..............	Id.	2	Kasan Niman.........	Mlangie.	2
Martam...............	Id.	2	Soetoijoedo..........	Djambon.	1
Tirtodrono............	Grabag.	3	—	—	—

SOERAKARTA, den 16den November 1828.
DE RESIDENT.

BIJLAGE XIX. Behoort bij bladz. 621 van deel IV.

NOTA.

Het rapport van den Luitenant Kolonel Le Bron de Vexela aan den Luitenant Generaal, Luitenant Gouverneur Generaal, nopens het in zijne handen vallen van Kiaij Modjo en ongeveer 400 der zijnen, houd in: „ dat Kiaij Modjo en de zijnen zich op levens„genade, zonder meer, aan dien officier hadden overgegeven".

Dit berigt heeft den Luitenant Generaal, Luitenant Gouverneur Generaal, Kiaij Modjo en de zijnen doen beschouwen, geheel en al, als menschen, die door de onzen waren krijgsgevangen gemaakt; ten gevolge daarvan, en van het gevoelen, waarin Zijne Excellentie verkeerd, dat Kiaij Modjo, noch de zijnen zich naar het Padjangsche hadden mogen begeven, om reden, dat dit hun door haar verboden was; en tevens ten gevolge van Z. E. gevoelen, dat het gevaarlijk was, Kiaij Modjo in de nabijheid van het tooneel der oorlogs, of te Semarang voor eerst te doen verblijven, (in welk gevoelen Zijne Excellentie, meer en meer was versterkt door anderen, welke zich gaarne van de zorgdraging voor Kiaij Modjo en de zijnen zagen ontslagen) werd door den Luitenant Generaal Luitenant Gouverneur Generaal al dadelijk bepaald dat Kiaij Modjo en de zijnen, naar Batavia zouden opgezonden worden. Het rapport van Zijne Excellentie nopens die zaak aan Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal in dien geest gesteld, zoo is door laatstgenoemde de maatregel van opzending goedgekeurd.

Door den Resident Nahuys is echter nog *na* dat het Rapport van den Luitenant Generaal Luitenant Gouverneur Generaal aan Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal was afgezonden, (en toen bevonden zich Kiaij Modjo en de zijnen nog te Soeracarta) aan den Luitenant Generaal, Luitenant Gouverneur Generaal, bij eenen brief te kennen gegeven: „dat het hem, om der wille van de omstandigheden, onder welke Kiaij Modjo „en de zijnen in onze handen waren gekomen, voorkwam, dat wanneer die menschen „*te zacht* werden behandeld, dit anderen zouden kunnen aansporen, te trachten door„tedringen, en wanneer dezen daar in door de onzen werden verhinderd en in verlegen„heid gebragt waren, dan ook zouden voorgeven, gekomen te zijn, om zich te onder„werpen; (de Resident Nahuys ging hier bij aan op het rapport van den Luitenant „Kolonel Le Bron de Vexela) doch dat men hun ook niet te *streng* moest behandelen, „alzoo dit anderen zoude afschrikken, zich te komen onderwerpen".

Dat Kiaij Modjo (en voor al, als hij geene vreedzame voornemens had gekoesterd) zich, met een aanzienlijk getal voorname Hoofden en omtrent 400 welgewapende manschappen had begeven op een terrein of op eene plaats, dusdanig gesitueert, dat de onzen hun zoodanig ongemerkt en tot op een pistool schot hadden kunnen naderen, dat zij noch hadden kunnen vlugten, noch met de minste hoop op goed succes tegenstand hadden kunnen bieden, mogte betwijfeld worden. Dien ten gevolge ontstond al aanstonds het gevoelen, dat Kiaij Modjo en de zijnen, niet slechts, op levensgenade, in onze handen waren gevallen, maar dat zij zich hadden overgegeven op voorwaarden dat met hun nader zoude onderhandeld worden; zoo al niet omtrent punten, welke eenen algemeenen vrede, dan toch ten minsten hunne eigene belangens ten grondslag hebben zouden.

Hij, bij wien dat gevoelen was gerezen, schijnt zich niet vergist te hebben. De overtuiging daarvan heeft hij echter niet slechts en alleen verkregen uit het geen Kiaij Modjo en de voornaamsten der zijnen, daarna aan hem zelven gezegd hebben, noch uit de omstandigheden, door hun aan hem, daarna opengelegd en ontvouwd; noch alleen, uit het duidelijke denkbeeld, dat door hun aan hem is gegeven van het terrein en de plaats, waar zij zich hebben bevonden, toen zij onze Colonne zijn gewaar geworden, (en uit het welk hem ten klaarsten is gebleken, dat, hadden zij willen vlugten, daartoe voor hun, en de mogelijkheid heeft bestaan, en er voldoende tijd geweest is, dien vlugt te ondernemen; en dat, zoo zij dan al, niet alle waren ontkomen, dan toch, meer dan waarschijnlijk de zulken van hun welke zich hadden kunnen te paard zetten, en onder dezen mag men immers wel Kiaij Modjo rekenen, niet in onze handen zouden gevallen zijn), ook is die overtuiging niet enkeld en alleen verkregen, uit, of is het gevolg der verontwaardiging, welke Kiaij Modjo en eenige der zijnen hebben laten blijken, toen door hem aan hun was voorgebragt geworden, dat zijlieden door de onzen waren overvallen en slechts onder beding van levensbehoud waren gevangen gemaakt; maar men is ook in zijn gevoelen versterkt door het geen gebeurd is en bestaan heeft, voor, bij en na dat die zoogenaamde gevangenneming plaats gevonden heeft, dit hier te ontvouwen, zal wel niet, als overbodig te wezen, aangemerkt worden.

Hoewel somtijds, gebeurd het echter zeer zelden, dat men den vijand ondekt, zonder zelve ondekt te worden; en als men in staat is, het getal van eenen gelegerden vijand te gissen, zonder zich in het midden van denzelven te bevinden, zoo is over het algemeen dien vijand niet slapende, maar in beweging; onze Colonne, (zegd het rapport van den Luitenant Kolonel Le Bron de Vixela) ondekte den vijand ten getalle van ps. ms. 500 voor de dessa Babetan, alwaar hij scheen gelegerd te wezen; zoude hij ook toen de onzen niet ontdekt hebben; de onzen, die door den spoedigen en vermoeijenden marsch waren uiteen geraakt, zoodanig, dat er om die te verzamelen nog vooraf is moeten halt gemaakt worden?

Maar gesteld: de onzen zijn den vijand tot op een pistool schot genaderd geweest, zonder door hem vooraf ondekt te zijn geworden; ja, een gedeelte der onzen, heeft rond hem kunnen heen trekken, en dat gedeelte is achter hem geweest, zonder vooraf door hem te zijn opgemerkt (vide laatstgenoemd rapport) door welk een en ander de vijand, die als verpletterd stond, zoodanig was verschrikt, dat weinige dachten om te ontvlugten, en dat die enkelde, welke daartoe beweging maakten, zich daarvan lieten terugbrengen, door de verklaring van onze zijde, dat van alle kanten het vuur op hun zouden worden geopend, en dat dit ook het geval zouden worden, indien Kiaij Modjo zich binnen twee minuten, niet op genade aan ons overgaf; en welk laatste volgens dikwerf vermeld rapport dan ook plaats gevonden heeft, waarop Kiaij Modjo met de zijnen voor onze Colonne heeft gedefileert. Niets van dit alles nu betwijfeld; wat kan dan toch de reden zijn, dat men die verschrikte en zich op levensgenade in den voordemiddag van den 12e November aan de onzen overgegeven hebbende vijand, niet onverwijld en dadelijk, en toen dezelve nog van den schrik bevangen en daarvan nog niet herkomen was, niet alleen, niet ontwapend heeft, maar hem de wapens heeft laten behouden, tot op den 14e daaraanvolgende, en intusschen hem door den Luitenant Roeps vertrouwen heeft doen inboezemen; en dat ook zelfs die ontwapening op den 14 nog niet geschied is, ten gevolge van het primitief gevoelen van den Kommandant onzer Colonne maar ten gevolge der opmerking van den Resident Nahuys aan dezen gemaakt: „het nood„zakelijk was, wij ons ten spoedigsten in het bezit stelden der wapenen van de door ons „gemaakte krijgsgevangen?"

Indien nu Kiaij Modjo en de zijnen, zich enkeld en alleen, op levensgenade hadden overgegeven, zoude dan de Luitenant Kolonel Le Bron de Vexela hun niet hebben kunnen doen, of niet hebben moeten laten ontwapenen, op den oogenblik dat zij in zijne handen zijn gevallen? kunnen: want de vijand, heeft zich, voor, bij en na zijne overgave, volgens het Rapport van den Luitenant Kolonel voornoemd, niet durven roeren; dus mogte, noch konde er vrees bestaan, hij zich hiertegen zoude

verzetten; — moeten: want waar vind men het voorbeeld dat men eenen vijand, welke men onder omstandigheden gelijk dezen en slechts onder beding van levensbehoud gevangen neemt, zijne wapenen laat behouden? — het gebeurde, tijdens men twee dagen na dat Kiaij Modjo en de zijnen zich bij de onzen hadden bevonden, tot hunne ontwapening is gekomen, geeft alle mogelijke aanleiding tot het geloof: dat bij hun toen nog volstrekt geen denkbeeld bestond onze gevangenen te wezen; en dit wel hoezeer de Luitenant Kolonel Le Bron de Vexela in zijn rapport zegt: dat die ontwapening, zonder de minste moeite en ongeregeldheid is geschied, dat echter geheel zijne waarde verliesd, door dat geen, wat die ontwapening heeft voorafgegaan en dat wij zoo duidelijk en omstandig opgeteekend vinden, in een Rapport van den Resident Nahuys aan Zijne Excellentie den Luitenant Generaal, Luitenant Gouverneur Generaal en het welk dan ook aan dat geloof niet weinig grond bijzet.

Het verdiend ook opmerking, dat indien Kiaij Modjo en de meeste der zijnen, na dat zij zich hebben overgegeven, hadden willen ontvlugten hun dit niet zeer moeilijk zoude gevallen zijn; wel waren door de onzen, blijkens het rapport van meermelden Luitenant-Kolonel, de eerste nacht na het gebeurde, eenige der voornaamste gevangenen als Gijzelaars in de Benting Boender geplaats, doch Kiaij Modjo zelve had men met de overigen gelogeert in de dessa Waringin, die wel onder het geschut van de Benting lag, gelijk men ook den tweeden nacht Kiaij Modjo in de dessa Tjepoko onder het geschut van de Benting en het Kampement van Brambanan had gelogeert; maar zoude dit het in den nacht ontvlugten van Kiaij Modjo en van alle of van sommige der zijnen hebben belet, of liever, hebben kunnen beletten, wanneer daartoe bij hun het voornemen bestaan had? men geloofd hieraan te mogen twijfelen en dit daarom te meer, daar het Rapport van den Luitenant Kolonel voornoemd niet gewaagd, er buiten den Luitenant Roeps zich nog anderen der onzen gedurende die twee nachten bij Kiaij Modjo in de dessa Waringin in Tjepoko hebben bevonden. Ook vind men de gemakkelijkheid voor de genen, welke hebben willen ontvlugten, ja ook toen nog, toen de gevangenen zich reeds te Soeracarta bevonden, bewezen, en de (blijkens het rapport van dikwerf gemelden Luitenant Kolonel) ontvlugting van twee der voornaamste gevangenen: Adjie (Hadji) Moestapha en Manko Yodo (Mangkoe Joedo) terwijl in het te zoek raken van Kiaij Melangie (welke een der voornaamste gevangenen was, en van wien men, blijkens laatstgenoemd Rapport, wist, dat ziek te Delango was achtergebleven en die men des niet te min daar na niet heeft kunnen uitvindig maken) wij zeggen dat in dit te zoek raken van Kiaij Melangie het bewijs opgesloten legd: dat men de gevangenen niet met die zorgvuldigheid heeft gade geslagen, als wel, (en is hier aan wel te twijfelen?) het geval zoude geweest zijn, waren dezelven door voornoemden Luitenant-Kolonel en de zijnen beschouwd geweest, als menschen die zich enkeld op levensgenade hadden overgegeven. Wij gelooven almede uit zeker gedrag door den Luitenant Roeps te Soeracarta gehouden na dat Kiaij Modjo en de zijnen door de onzen aldaar waren aangebragt, veilig te mogen afleiden, dat ook destijds bij dien officier de overtuiging bestond, dat Kiaij Modjo en de zijnen zich op geheele andere voorwaarden dan eenlijk op die van levensgenade aan de onzen overgeven hadden: — dit gedrag alhier te vermelden beschouwen wij als niet onbelangrijk.

De Luitenant Roeps was de eenigste der officieren bij de alhier bedoeld wordende Colonne die de Javaansche taal magtig is; hij dan ook is de eenigste geweest, die, namens den kommandant der colonne met den vijand heeft gesproken, voor dat deze zich aan de onzen overgegeven heeft, het was aldus ook hij, die het beste met de voorwaarden bekend was, waar op die overgave plaats gevonden heeft. Na dat nu Kiaij Modjo en de zijnen met de onzen te Soeracarta waren aangebragt, heeft de Resident Nahuys aan dien Officier verzocht, Kiaij Modjo en den zijnen het verlangen van hem, Resident, te kennen te geven; zij hunne krissen afgaven (men had hen hunne krissen tot Soeracarta laten behouden; het waarom, indien die menschen, zich enkeld en alleen op levensgenade hebben overgegeven, beseffen wij niet). De Luitenant Roeps heeft den Resident Nahuys verzocht, hem van die commissie te verschoonen, en dit wel, omdat hij het af-

leggen der krissen door Kiaij Modjo en de zijnen, voor hun eene al te zeer grievende zaak beschouwde te wezen; ten gevolge van dien heeft dan ook de Resident Nahuys, iemand anders gebezigd, om zijn verlangen aan Kiaij Modjo medetedeelen. Zou de Luitenant Roeps wel zwarigheid tegen het voldoen aan des Residents Nahuys verzoek hebben geopperd, wanneer bij hem de overtuiging bestaan had, dat Kiaij Modjo en de zijnen zich eenlijk op levensgenade aan de onzen hadden overgeven? hieraan twijfelen wij. Voorts zij hier ten slotte en tot meerder staving van het gevoelen van den schrijver dezer Nota, dat Kiaij Modjo, toen hij zich naar het Padjangsche begaf, met vreedzame gevoelens bezield was, genoteert.

Zoodra Kiaij Modjo zich in de handen der onzen had overgegeven, gaf hij aan de onzen te kennen, dat er nog eenige der zijnen waren achtergebleven, die hem stonden te volgen, en verzocht dat het hem mogte worden vergund daar op directie te stellen; gelijk hij dit dan ook gedaan heeft; en blijkens het voorkomende bij het Rapport van den Resident Nahuys aan den Luitenant Generaal, Luitenant Gouverneur Generaal hebben op eene bloote order van Kiaij Modjo (en nadat deze zich bereids in onze handen bevond) zich nog vijf en twintig Priesters aan het Gouvernement komen onderwerpen. Zouden dezen dit gedaan hebben, wanneer zij vooraf niet waren bekend geweest, met de vreedzame voornemens van Kiaij Modjo, toen dezen zich naar het Padjangsche begaf; of als zij hadden kunnen gelooven, dat Kiaij Modjo als gevangene naar Batavia zoude worden gezonden?

Na dit alles nu te hebben voorgebragt, gelooven wij te mogen uitgaan van de stelling: „dat Kiaij Modjo en de zijnen zich in onze handen hebben begeven in het „zekere vertrouwen, dat wij hun niet als krijgsgevangenen zouden beschouwen, „maar dat wij hun, ten minsten eene gelijke behandeling zouden aandoen, als zoo vele „anderen, die zich, voor hun, aan ons hebben onderworpen van ons ondervinden; en dat „wij nader met hun handelen zouden"; en dan zoo zijn wij van oordeel, dat voor en al eer wij gekomen waren tot de ontwapening van Kiaij Modjo en de zijnen, wij ons naauwkeuriger hadden moeten verzekeren: 1. Hoedanig zij in onze handen gekomen zijn? 2. Of zij zich werkelijk aan de onzen hebben overgegeven, uit nood, dan wel in het vertrouwen, wij met hun nader handelen zouden. Dit zoude ons dan geleid hebben tot de overweging, uit welk oogpunt wij hun behoorden te beschouwen; en naar gelang van dien, hoedanig wij hun behoorden te behandelen; voorts of er van hun voor ons partij te trekken was, hetzij door te beproeven, of den invloed van Kiaij Modjo op Diepo Negoro iets goeds vermogt, hetzij, wanneer wij geloofden, tot die beproeving niet te moeten komen, dan wel, wanneer wij daartoe overgegaan waren, en dat dezelve niet naar wensch was uitgevallen, als dan Diepo Negoro in Kiaij Modjo en in de gansche Priesterschaar, eenen duchtigen tegenpartij te doen vinden.

Wij gelooven, dat wanneer de overweging van alle die punten met bedaardheid en vooral zonder overhaasting (want daarmede vordert men bij Javanen volstrekt niet) had plaats gevonden, dezelve niet anders dan in het voordeel van Kiaij Modjo en de zijnen zouden zijn uitgevallen en klaar en duidelijk zouden zijn gebleken, dat wij behoorden te beproeven, of den invloed van Kiaij Modjo op Diepo Negoro iets goeds vermogt; dan wel Kiaij Modjo en de gansche Priesterschaar tegen Diepo Negoro te doen partij trekken; en dat van dit, vooral dan, wanneer het eerste vruchtloos beproefd was, wij ons alles goeds van het laatste mogten belooven, want zonder ons direct met den Godsdienst intelaten, zijn er onderscheiden middelen aantewenden, waardoor wij de Priesterschaar geheel op onze zijde kunnen krijgen; en ware dit gelukt, dan zoo gelooven wij, dat Diepo Nogoro zich zouden hebben beklaagd niet de raad van Kiaij Modjo opgevolgd te hebben. Zij, die twijfelen of Kiaij Modjo, nog iets op de Priesterschaar zouden vermogt hebben nadat hij in onze handen was, wijzen wij over tot de zich op zijnen last onderworpen hebbende vijf en twintig Priesters, na dat hij zich aan de onzen had toevertrouwd; wij gelooven ten slotte dezes: dat wij de resultaten van dit alles aan Zijne Excellencie den Kommissaris Generaal hadden moeten berigten en daar bij het advies hadden moeten voegen, Kiaij Modjo vooreerst niet naar Batavia te zenden; dat wij

hierop de beslissing van Zijne Excellencie hadden moeten afwachten, en intusschen Kiaij Modjo en de zijnen, met in achtneming van de noodige omzigtigheid, door eene goede behandeling vertrouwen hadden moeten inboezemen en hen hunne wapenen hebben laten behouden.

Indien tegen dit ons gevoelen werd voorgebragt: 1. dat men tot de overweging niet is gekomen, omdat (en dit volgens het gevoelen van Zijne Excellentie den Luitenant Generaal Luitenant Gouverneur) Kiaij Modjo ons heeft bedrogen, door tegen ware bevelen aan, zich naar het Padjangsche te hebben begeven; 2. dat naardien de Resident Nahuys wel op het denkbeeld gekomen is, en dat aan Zijne Excellencie den Luitenant Generaal, Luitenant Gouverneur Generaal heeft medegedeeld, dat vooraf behoorde te worden bepaald, de graad van strengheid, waarmede Kiaij Modjo moest behandelt worden; de wijze waarop zij behandeld zijn, dan ook wel het gevolg van die bepaling zal geweest zijn; dan zoo zouden wij antwoorden: 1. dat Kiaij Modjo niet in het Padjangsche gedrongen is, hangende de onderhandelingen met hem, eenige dagen van te voren aangeknoopt geweest, naardien dezen den 10e November l.l. zijn afgebroken, wanneer van onze zijde is verklaard, dat de wapenstilstand ophield, terwijl hij eerst tusschen den 11e en 12e dezer zich naar het Padjangsche begeven heeft; en wij zouden vragen, waarin dan nu het bedrog legd door Kiaij Modjo gepleegd? en antwoorde men ons: En het niet opvolgen van het bevel van den Luitenant Generaal Luitenant Gouverneur Generaal, dan zoo zouden wij vragen: waar het ooit is gehoord, dat een vijand zich bekreund, aan de bevelen welke zijn tegenpartij goed vind hem te geven? 2. op Salatiga en alwaar zich de Resident Nahuys ook aanwezig bevond, tijdens de Luitenant Generaal, Luitenant Gouverneur Generaal, Kiaij Modjo aldaar heeft ontmoet, is, ten minsten zoo ver wij weten, het punt, hoedanig Kiaij Modjo moest beschouwd worden, in geene opzettelijke overweging genomen.

De schrijver dezer Nota eindigd dezelve met den wensch, dat als nog worde beproefd: of het in onze handen wezen van Kiaij Modjo nut kan stichten, en dat hiermede niet lang worde gewacht; want hoe goed en wel men Kiaij Modjo en de zijnen te Batavia mogte behandelen, hunne wensch is, en zal blijven om meer in vrijheid en in de nabijheid van hunne haardsteden, graven en familje te wezen, wanneer er ook betere resultaten hunner pogingen te wachten zijn; dan de schrijver is tevens van oordeel: dat ware wij met die proefneming begonnen, voor en al eer wij er toe waren gekomen Kiaij Modjo naar Batavia te zenden, en dat toen ter tijd het goede van dien veelal van ons beleid en directie zouden afgehangen hebben; dit voorwaar niet minder het geval zal wezen, indien men nu tot die beproeving komt.

Ten slotte dezer Nota zij genoteerd: dat de denkbeelden en de beoordeling welke dezelve bevat, de vruchten zijn eener onpartijdige overweging der zake, zonder meer.

BIJLAGE XX. Behoort bij bladz. 621 van deel IV.

HOOFDKWARTIER, Magellang den 24sten November 1828.

DAG-ORDER.

Gedurende het geruime tijdvak van nu meer dan drie jaren, dat het grootste gedeelte van het Indische leger tot demping der onlusten in de vorstenlanden van Java gebezigd wordt, heb ik mij steeds te verheugen gehad over de moedige volharding, met welke deze, zoo moeijelijke als lange strijd, door de onzen gevoerd, en over de wijze, waarmede door elkeen voortdurend zijne pligt betracht wordt. Groote en gewigtige diensten zijn daarvan het gevolg geweest, en onder deze behooren voornamelijk de jongste verrigtingen, door de 3de mobiele colonne in het Padjangsche district op den 12den dezer volbragt.

De beruchte muiteling Kiaij Modjo, onder den schijn van te willen onderhandelen, had herhaaldelijk het verzoek gedaan, om zich met eenen barissan, naar bovengemelde in rust zijnde landen, te begeven; hetgeen hem telkens afgeslagen en voor zijnen persoon alleen, met een klein gevolg, toegestaan was geworden. Hij drong, ongeacht dit verbod, met eene sterke magt in den nacht van den 12den binnen die landen, om 'er aanhang te bekomen, en 'er op nieuw de rust te storen.

De 3de mobiele colonne, steeds waakzaam op de bewegingen van dien muiteling, en hoezeer naauwelijks van eenen vermoeijenden togt in het kampement van Pisangang teruggekeerd, begaf zich na dit berigt niettemin terstond weder op marsch, zonder geschut en slechts voor eenen dag van levensmiddelen voorzien, om in derzelver bewegingen zoo min mogelijk opgehouden te worden. Deze voorzorgen en de goede geest dier colonne, stelden haar in staat, buitengewone activiteit te ontwikkelen, die alzoo van het gelukkige resultaat gevolgd werd, dat de vijand spoedig ingehaald, en bij de dessa Pantjer zoodanig in het naauw werd gebragt, dat hij verpligt werd zich op genade aan de Onzen te onderwerpen.

De gevangeneming van Kiaij Modjo, van vele voorname hoofden en priesters, benevens van eenen met lansen, geweren en krissen welgewapenden barissan, nagenoeg 450 man sterk, was de voor onze wapenen gelukkige uitslag van des vijands stoutmoedige ondernemingen, en de vrucht der groote inspanningen van de 3de mobiele colonne.

Het heeft Zijner Excellentie den Minister van Staat, Kommissaris Generaal van Nederlandsch Indië, aan wien ik de eer had van bovengemelde verrigtingen verslag te doen, behaagd, mij bij missive van den 17den dezer no. 26 te kennen te geven, dat het hem zeer aangenaam geweest was, deze hoogstbelangrijke tijding te ontvangen; hebbende Zijne Excellentie mij opgedragen, om aan den luitenant-kolonel Le Bron de Vexela, de troepen in het Padjangsche en de 3de mobiele colonne bevelende, zoomede aan deszelfs adjudant, den 1sten luitenant Roeps, benevens de andere officieren en manschappen van de 3de mobiele colonne, die aan de gevangeneming van Kiaij Modjo

en deszelfs barissan hebben deel genomen, Hoogstdeszelfs volle tevredenheid te betuigen, over de eervolle wijze, waarop zij zich in deze omstandigheden gedragen hebben, en zulks bij dag-order aan het leger bekend te maken; welke voor mij vereerende taak ik alzoo bij deze met genoegen volbreng.

De Luitenant Generaal, Luitenant Gouverneur Generaal,
Opperbevelhebber van Z. M. Land- en Zeemagt in
Nederlandsch Indië.

Ter ordonnantie van Zijne Excellentie.

De Luitenant-Kolonel, Chef van den
Staf bij het Leger te Velde,
ROEST.

Bijlage XXI.

Dit geschrift wordt door de Prinsen Harjo Mangkoekoesoemo en Harjo Hadiewienotto, beide Voogden van Z. H. den Sultan Hamangkoeboewonno den 5e Senopatti Ingalogo Ngabdoor Rachman Sajiedin Panotto gomo Kaliefaltoolah uit naam van Z. H. voornoemd uitgegeven, aldus luidende!

Wij geven een ieder kennis dat op Woensdag den 4e dezer de Kjahie Modjo met 500 koppen door het Gouvernement gevangen is genomen; onder de 500 man bevinden zich de Kjahie Baderran, Kadjie Moostopo, Basah Kasan besarie en de Regenten Padjang, Wieronegoro, Kertonegoro, Hoerawan, en Mangkoe Joedo. Het zij U lieden alzoo bekend dat zulks door de magt van het Gouvernement is geschied, op dat zulks tot een voorbeeld zoude strekken, en U allen doen herinneren aan Uwen Wettigen Vorst.

De redenen waarom de Kjahie Modjo en de zijnen gevangen genomen zijn, bestaan hierin dat hij zich aan zijne belofte niet gehouden hebbende, het Gouvernement bedrogen heeft.

Het Gouvernement heeft gewilt dat wanneer de Kjahie Modjo zich aan het Gouvernement wilde onderwerpen, hij zich dan tot kolonel Prins Praboeningrat zoude vervoegen en heeft hem tevens verboden, dat hij zich niet mogt begeven in de landen beoosten de Benting Miatti of wel benoorden de Benting Piesangan. doch de Kjahie Modjo heeft die bevelen van het Gouvernement durven overtreden. Ten eersten heeft hij zich niet willen vervoegen tot den kolonel Pangeran Praboeningrat en ten tweede heeft hij tegen het verbod van het Gouvernement zich durven begeven voorbij de dessa Moorangan naar de dessa Babaddan benoorden de benting Piesangan.

Wanneer niettegenstaande het gebeurde in het vervolg personen zijn, die zich aan het Gouvernement, de Hoven van Soerakarta en Djokjokarta wenschten te onderwerpen, kunnen zij zich vervoegen bij de Residenten aan die Hoven of wel bij de kommandanten der Bentings of Sienopatties der Bariesans, opdat hen niet overkome wat thans de Kjahie Modjo heeft moeten ondervinden, want het Gouvernement is niet anders genegen dan om de rust en welvaart van het Rijk te herstellen en de vrede aan der Vorsten onderdanen terug te geven.

Gegeven op Donderdag den 5e Djoemadielawal, Ehee 1756 of den 13e November 1828.

Voor de vertaling:
De Eleve voor de Javaansche taal,
C. L. VAN DEN BERG.

VERTALING VAN DEN IN HET ARABISCH DOOR KIAIJ MODJO AAN PRINS DIEPO NEGORO GESCHREVEN BRIEF.

Heil en al wat goed is zij U allen toegewenscht, moogt U van God den allerhoogsten geluk erlangen, en bij Gode vergiffenis verwerven, en den zegen Gods!

Van wegen dit, hoop en verzoek ik van den Heere Sultan dat den Heere Sultan onderhandelingen moge aanknoopen met het Gouvernement om den oorlog te eindigen, omdat het Gouvernement het opregt meent en den oorlog eindigen wil ten einde te kunnen onderhandelen, om te strekken tot welzijn des lands en dat van alle Dienaren des Allerhoogsten Gods. Als welligt de Heere Sultan eenige verzoeken heeft, die behoorlijk zijn, zal het Gouvernement die ook wel toestaan. Deshalven verzoeke ik ten dringensten en hoop ik dat de Heer Sultan dit opregtelijk in overweging neme. In den Alkoran staat geschreven: „Als men den vrede aanbiedt ten goeden, moet die gene aan wien die „vrede aangeboden wordt, dit aanbod aannemen en billijke voorwaarden (of overeen-„komst) maken". Want ik heb nu het Gouvernement zelve ontmoet.

Geschreven Vrijdag den 13den der maand Djoemadielawal, het jaar Hee 1247.

Lª. A.

Brief en veele groeten aan den Sultan, na Uw deeze groeten met een oprecht hart toegewenscht te hebben, zoo verzoek ik Uw Sultan om de vreede te maken met het Gouvernement; ik bevind mij thans te Batavia en heb de overtuiging dat niets anders het verlangen is van de groote heer die het gezag voert op Java, als de vrede te hebben, en het welzijn van het algemeen te bewerken; hier van ben ik ten alle opzichte van overtuigd, dus verzoek ik Uw Sultans meedewerking tot het maken der vreede, te meer daar Uw verlangen is, om het geloof weder op zijn oude voet te brengen, hier neemt het Gouvernement ook genoegen in, en zal ook na dat de vreede daar is, voor alle de pointe van het geloof door mij opgegeven bescherming verleenen.

Indien Uw, Sultan, iets anders dan het geloof betreffende van het Gouvernement verlangt te vragen, ben ik verzekert indien Uw vragen eenigzins billijk zijn, dat het Uw zal toegestaan worden.

En indien Uw aan mij verzoek geen gehoor wil geven, is het gebleken, dat niet anders uw doel is, als eigen belang, en niet het geen te doen, uw mij en al het geestelijke belooft heeft, maar wel het land ongelukkig te maken, en van het geloof af te gaan het geen Uw nooit bij Godt kunt verantwoorden.

Dus indien uw nog aan uw opperwezen denkt, twijfel ik niet of uw zal met mijn gevoelens overeenkomen, om zoo spoedig mogelijk de vrede te maken, te meer daar uw mij nooit anders heeft gesproken als het geloof op zijn oude voet te brengen.

Voor eensluidend afschrift:
De Eerste Hoofdkommies,
Chef der Secretarie,
DE WAAL.

BIJLAGE XXIV.

La. B.

I. Brief en veele groete aan den Panumbahan.

Ik geef u kennis, dat ik ben overtuigd dat het verlangen is van het Gouvernement om vreede te hebben, verder geen meer ongelukkig te maken, en ook genoegen neemt om het Islamsche geloof na dat de vreede daar is te beschermen, dit alles heb ik ook ter kennisse van den Sultan gebragt, en ik verzoek u als Panumbahan zijnde, dit alles ten beste aan den Sultan voor te slaan, om zoo spoedig mogelijk de vreede te maken, dit is U als de oudste zijnde verpligt, om voor het welzijn te zorgen.

Ik geef U de verzekering dat U niets ten kwaade zal gebeuren, en hetgeen U mogt gebeuren blijf ik voor verantwoordelijk.

Een idem aan de Pangerang Ingebelj Abdoel Rachman.
" " " " Radeen Adie Pattie Danoe Redjo.

II. Brief en groete aan mijn zoon Radeen Alie basah Prawiero Dirdjo.

Ik geef U kennis, dat ik aan de Sultan heb geschreven om vreede te maken, om reede ik de verzekering heb gekregen van het Gouvernement, dat ons geloof zal beschermt worden; dus voor de vreede verzoek ik uwe medewerking.

Een idem aan Radeen basah Djaijo Sendirgo.
" " " Kiaij Oesman Alie basah.
" " " Tommengong Abdoer Rachman.
" " " " Djoijo Negoro.
" " " Radeen tommengong Djopernotto.
" " " Pandjie Kieringan.

Voor eensluidend afschrift:
De Eerste Hoofdkommies,
Chef der Secretarie,
DE WAAL.

OPGAVE DER ONKOSTEN VEROORZAAKT DOOR HET VERBLIJF VAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN LUITENANT GENERAAL, LUITENANT GOUVERNEUR GENERAAL OP DEZE HOOFDPLAATS OP DEN 22en JANUARIJ EN HET ALS TOEN NAMENS HET GOUVERNEMENT GEGEVEN GASTMAAL AAN DE RIJKSGROOTEN, BONDGENOOTSCHAPPELIJKE PRINSEN EN OFFICIEREN VAN HET GARNIEZOEN ALHIER.

		Zilver.		Kooper.		Totaal.	
22 Januarij.	Betaald de rekening van den heer Kal voor geleverde dranken en eetwaren. Bijl. A........	f 135	—	—	—	f 135	—
»	Betaald de rekening van G. Koops voor geleverde 5 dozijnen roode wijn van Ellinkhuizen à f 17.— het dozijn. Bijlage B.............	» 85	—	—	—	» 85	—
»	Betaald voor een schaap en een vatje boter....	» 8	—	f 20	—	» 28	—
»	Betaald de rekening van den hofmeester Bouché Bijlage C................................	—	—	» 67	70	» 67	70
»	Betaald de rekening van den Chineeschen broodbakker. Bijlage D.......................	—	—	» 72	—	» 72	—
»	Betaald de rekening van Van Ooijen voor geleverd glaswerk. Bijlage E.................	—	—	» 51	—	» 51	—
»	Betaald voor fourage en vleesch. Bijlage F....	—	—	» 14	60	» 14	60
»	Betaald voor voeding van 60 koelies en andere kleine uitgaven..........................	—	—	» 27	—	» 27	—
»	Betaald aan een Europeeschen hofmeester......	» 10	20	—	—	» 10	20
	Totaal..........................	f 238	20	f 252	30	f 490	50

Aldus naar waarheid opgemaakt voor een bedrag van vierhonderd negentig gulden en vijftig cents.

DJOCJAKARTA, den 25en Januarij 1829.
De Resident.
Bij absentie:
De waarnemend Secretaris,
M. M. VAN REEDE VAN OUDTSHOORN.

TRANSLAAT BRIEF VAN KIAIJ MODJO AAN DEN ALI BASSA PRAWIRO DIRDJO.

Eerst en vooraf een spreuk uit den Koran luidende als volgt:

„Ik wensch U Gods zegen en mededoogen toe, als mede zijne ondersteuning, barm-„hartigheid, liefde en welbehagen!"

Daarna zend ik U mijn zoon Radeen Alie Bassa Prawiro Dirdjo mijne groete.

Ik heb van Kapitein Roeps vernomen hoedanig het met mijne zendelingen en die van den grooten Heer gegaan is, en strikt genomen is uw gedrag bij die gelegenheid niet goed geweest om dat gij zendelingen zoo lang aangehouden hebt. Ook hebt gij tijdens Kapitein Roeps bij U was en vele Hoofden aldaar verzameld waren, U onwelvoeglijke uitlatingen veroorloofd. Dit is geen gedrag voor iemand van uwen stempel. Kent gij dan de gewoonte van het land niet?

In de tweede plaats hoor ik dat gij met betrekking tot de onderwerping, bovenmatige eischen gedaan hebt, die niet waardig zijn om in overweging te komen.

Voorts hoor ik dat gij Hadjies gezonden hebt om een brief aan mij over te brengen, is dit waar?

Ook geef ik U kennis dat ik te Batavia zijnde door den Grooten Heer goed onderhouden en behandeld worde.

Geschreven te Batavia den 26e van Redjab van het jaar Ehee 1245.

P. S. Ik wensch hartelijk en sterk na de komst van Uwen zendeling op dat dezelve mijn welvaren en het uwe moge zien.

Vertaald door den Resident van Kadoe voor de Maleische overzetting.
get. VALCK.

Voor eensluidend afschrift,
DE LUIT. KOL.

COPIE.

MARINE.

5e DIVISION.

BUREAU DES PRISONNIERS
DE GUERRE.

Le Chef de la 5me Divison du Ministère de la Marine et des colonies, chargé, sous les Orders du Ministre des communications avec M. M. les commissaires du Transport Office à Londres, relativement à ce qui concerne les Prisonniers de Guerre.

Certifie que le sieur God. Jacq. Holsman, natif de Naumur, agé de 40 ans, Majoor d'Artillerie, fait prisonnier à l'Isle de Java et conduit en Angleterre est revenu de ce pays sur le parlementaire anglais Le Hawk arrivé à Morlaix le 23 Avril 1813, suivant liste adressée par le dit port.

En foi de quoi il a signé le présent, pour servir et valoir ce que de raison.

PARIS, le 16 Septembre 1814.
signé CHEVREU.

Voor eensluidend afschrift:
De waarnd. Chef van het Militair Departement,
get. B. OSTEN

Top. Bureau, Batavia 1905.

COPIE.

3e ARRONDISSEMENT
MARITIME.

PORT DE MORLAIX.

QUARTIER DE MORLAIX.

Mois, d' Avril 1813.

INSCRIPTION MARITIME.

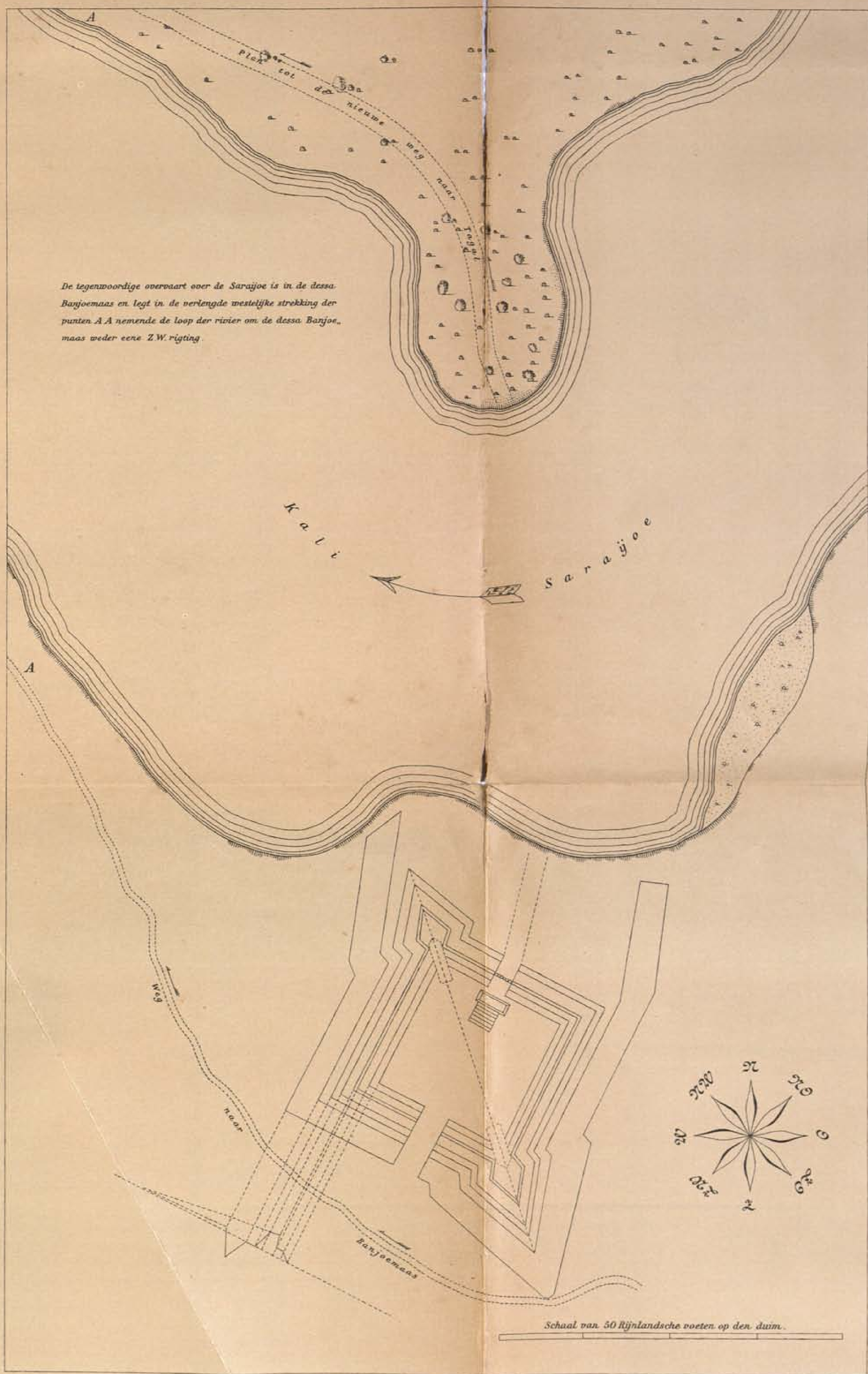
Le Commissaire préposé à l'Inscription maritime de ce Port.

Certifie que Mr. Godefroy Jacques Holsman de Naumur, agé de 40 ans, Majoor de l'Artillerie légère.

Provenant de l'Isle de Java à été renvoyé d'Angleterre en France, et debarqué en ce Port du Parlementaire le Hawk ce jour, avec Passeport du Transport Office du 6 Avril 1813 no. 162, qu'il nous à remis pour être adressé à Son Excellence le Ministre de la Marine et des colonies, conformement à ses ordres; lequel Passe-port constate que le dit Sr. Godefroy Jaques Holsman est revenu sur Parole.

MORLAIX, le 23 Avril 1813.
signé DUSAUSSOIR.

Voor eensluidend afschrift:
De waarnd. Chef van het Militair Departement,
get. B. OSTEN

A
Plein tot de nieuwe weg naar Tegal
De tegenwoordige overvaart over de Saraijoe is in de dessa Banjoemaas en legt in de verlengde westelijke strekking der punten A A nemende de loop der rivier om de dessa Banjoe„ maas weder eene Z.W. rigting.
Kali Saraÿoe
A
Weg naar Banjoemaas
N
NO
O
ZO
Z
ZW
W
NW
Schaal van 50 Rijnlandsche voeten op den duim.

CATALOGUED.